SC.SUP.14.P/.3.

31
9 F
20

DE DIVINA HISTORIA LIBRI TRES.

REVER.MI P. F. CORNELII MVSSI
Placentini, Conuent. Franciſcani;
Epiſcopi Bituntini.

In quibus copioſè ac dilucidè tractatur.

De Diuinæ Eſſentię Æternitate.
De Diuinę Naturę Veritate:
Deq; eiuſdem Diuinæ Naturæ ac Vitę Fęcunditate.

AD SANCTISS.MVM DOM. NOSTRVM
D. SIXTVM V. PONT. MAX.

ex libris Conuentus Sti Dionyſii de Vrbe.

VENETIIS APVD IVNTAS.
M D LXXXVII.
Cum Licentia Superiorum, & Priuilegijs.

SANCTISSIMO DOMINO NOSTRO D. SIXTO QVINTO PONT. MAX.

Joſephus Muſſus Sacerdotum minimus, fœlicitatem.

DIVINA prouidentia eueniſſe, omnibus perſpicuum eſſe non dubito, Beatiſſime Pater; vt quemadmodum Innocentij, ac Honorij Tertij ſummorum Pontificum temporibus, duo clariſſima lumina Chriſtianæ pietatis Mundo affulſere, D. Dominicus Calagoritanus Hiſpanus, & D. Franciſcus Aſſiſias Italus. Qui veluti duo ex ſublimi angelorum choro, Cherubim alter, alter Seraphim; Chriſtianam Religionem, & Eccleſiam, multis tunc peccatorum illecebris pollutam, multisq; hæreſibus inquinatam, ac vndique labefactatam; eorum vitæ ſanctitate, ac fidei catholicæ veritate, Spiritu ſancto afflati, expurgarent, atque erigerent. Sic noſtris etiam temporibus, in quibus plus ſatis adhuc graſſantur hæreſes, & peccata ſupercreuerunt; duo ex eorundem ſanctorum familia, Sanctiſſimi, ac Religioſiſſimi ſummi Pontifices Reipublicæ Chriſtianæ concederentur; Michael Alexandrinus, & Fœlix a Monte alto; hoc eſt Pius Quintus, fœlicis recordationis, & Sixtus Quintus. Qui ab eorum optimis ordinum conditoribus, ſiue primis inſtitutoribus non degeneres, Chriſti Eccleſiam, ſumma virtute, doctrina, ac vitę ſanctitate pariter adminiſtrarent, atque ad priſtinum, puritatis,

& innocentiæ candorem, reuocarent. Quod quidem, PIVS ille Quintus, verè Pius, immò piiſſimus, ac ſanctiſſimus, & à nemine vnquam ſatis laudatus Pontifex, dum vixit, enixus eſt facere; Sic dubitandum non eſt, quin & SIXTVS Quintus, vt eiuſdem Pij Quinti gratiſſimus alumnus, & ſolertiſſimus imitator, illud ipſum ſit præſtaturus. Nam cum primum, ad ſummi Pontificatus dignitatem, vno omnium Patrum conſenſu, fæliciter fuerit euectus; tantam de ſe opinionem, tantamq; expectationem ſtatim excitauit, vt non modo, Sixti IIII. Sanctiſſimi, & optimi Pontificis, qui etiam ex Ordine Minorum D. Franciſci fuit, quique tot præclara monumenta vrbi, & orbi reliquit, nec non Pij V. gloriam, virtute, & religione aſſequi debere; verum etiam, pietate, ac ſanctitate, longè poſt ſe, relinquere videatur: Quippe quòd Dominici præclaram doctrinam, flagrantemq; Franciſci charitatem, in ſe ſe, perſpicuè præſeferat. Quare, cum iam vniuerſus ferè terrarum orbis meritò exultet, & gaudio vndique repleri videatur, Reuerendiſſimũ olim ac Illuſtriſſimum FOELICEM Peretum de Monte alto, doctiſſimum ac Prudentiſſimum, eumq; grauiſſimum Cardinalem, noſtra hac tempeſtate, ad ſupremum, ſanctumq; dignitatis gradum aſcendiſſe; Cumque omnes ad eum adorandum, & ad eius ſanctiſſimos pedes deoſculandos, vndique concurrant: Mihi quoque viſum eſt eſſe faciendum, vt tanquam vnus ex eius quaſi familiaribus, ac notis, (licèt omnium minimus) gratulaturus accederem; & munere quodam egregio teſtarer, Sanctitate ſua digno, meam hanc animi gratulationem. Id autem ſunt Tres libri de Diuina Hiſtoria Reuerendiſſimi Domini mei Cornelij Muſſi Epiſcopi Bituntini, quos ex multis alijs, quibus conſtare debuerat hæc ipſa hiſtoria, ſolos reliquit; quamq;, dum viueret, ſingulari pietate, aſſiduis laboribus & lucubrationibus, contexebat; ſed inſtitutã abſol-

uere,

uere, atque ad finem perducere minimè potuit: Qui quidem tres libri, & primi ſunt, & præcipui, atque ita perfecti, & perpoliti, vt digni videantur, qui tandem, Sanctitatis veſtræ auſpicijs, edantur, eiq́; pluribus de cauſis conſecrentur. Primum, quod cum in illis de nobilioribus, ac ſublimioribus argumentis, de Æternitate ſcilicet, Veritate ac Diuinæ naturæ fæcunditate diſertius diſputetur, quàm à fidelibus, catholicisq; viris deſiderari poſſit; de quibus à nullo Eccleſiaſtico ſcriptore, vel græco, vel latino (ni fallor) ea methodo, ac ſtilo, hactenus tractatum, aut ſcriptum fuit; nemini magis, quàm Dei ipſius in terris Vicario, debebantur. Deinde, quod cum ego in ipſius Epiſcopi domeſtica, ac intima familiaritate, multos annos ita ſim verſatus, vt ipſe omnia ferè ac ſingula animi, & mentis ſuæ ſenſa, mihi explicare, mecumq; communicare conſueuerit, à quo etiam moriente, mihi ſua ſcripta relicta fuerunt, vt eorum imprimendorum onus ſuſciperem, quod quidem à me, aliqua ex parte perfectum fuit; teſtari, & affirmare veriſſime poſſum, illius ſemper ſententiam fuiſſe, vt hi libri, quotquot eſſent, ſummo Pontifici dedicarentur. Itaque Sanctiſſime Pater, vt hanc cauſam breuiter complectar, quoniam Dei Optimi Maximi Vicarius, & auctoritate diuina, verus, & legitimus Diui Petri ſucceſſor es, ac totius Franciſcanæ Religionis decus, maximus quoque, Theologicę facultatis profeſſor, ac magiſter, & ipſius quondam Cornelij Muſſi celeberrimi theologi, inſignisque concionatoris, in eadem Religione ſemper ſtudioſus, fautorq; fueris, præſertim, cùm Bononiæ, ſub initio Pontificatus Pauli Tertij Farneſij, diuinam Philoſophiam publicè profiteretur, interpretareturque diebus feſtis, ſacram ſcripturam, ac fidem catholicam, contra hæreticos acerrimè tueretur; res ipſa omnino poſtulat, vt ipſius Epiſcopi nomine, à me hi libri, Sanctitati veſtræ dedicentur. Huc acce-

dit,

יהוה
קדוש קדוש קדוש
Tibi creditę sunt oues Christi
Tibi traditę sunt claues Regni Cœlorum
SIXTVS V. PONT. MAX.

INDEX CAPITVM,

QVÆ IN SINGVLIS HIS TRIBVS DE DIVINA HISTORIA,

Libris, continentur.

PRIMI LIBRI CAPITA.

DEVM *ipſum, Mundi opificem, & totius vniuerſitatis Architectum, neq; cum mundo, neq; ante mundum incœpiſſe, Sed ab omni æternitate, nunquam non fuiſſe.* *Cap. I. f. 1.*

TOTO *tempore, et ipſo quoq; æuo ſuperior: Dei Antiquitas, Æternitas.* *Cap. II.* 3

INTINITAE *Æternitatis ipſius Dei, inſignis, et præclarus titulus, Sæculum ſæculi, & ſæcula ſæculorum.* *Cap. III.* 5

SOLIVS *Dei propria, & mundo non niſi impropriè, & abuſione loquendi communis, Æternitas.* *Cap. IIII.* 7

DIVINA *Æternitas, & tota eſt ſempiternitate maior, ac ſublimior, et vix nudis negationibus deſcribitur, et æternũ durat, et vltra.* *Cap. V.* 10

ANALOGIA *Diuinæ Æternitatis ad tẽpus, et ad*

præſens, Præteritumque, et futurum, in circulo temporis. *Cap.VI.* 12
DIVINAE *Æternitatis nota, Eſt, et Hodie,* Defi- *nitio, tota ſimul poſſeſsio perennis vitæ, nunquam cæptæ, nunquam finiendæ.* *Cap.VII.* 14
EORVM *Oīum, q̃ de æternitate dicta ſunt, Epilogus, Panegiricus ipſius* Diuinæ *æternitatis.* *Cap.VIII.* 16
VIS, *Et ſenſus, diuini oraculi ad Moſen, Ego ſum qui ſum,* Dices, *Ille qui eſt.* *Cap.IX.* 19
VSQVE A DEO *naturale eſſe ipſi* Deo, *vt verè, et propriè ſit, vt quòd nō ſit, ne cogitari q̃dē poſsit.* *C. X.* 22
ADVERSVS *Inſipientem, qui dixit in corde ſuo, Non eſt* Deus. *Cap. XI.* 25
ID *quod eſt, vel ipſum Ens, dici de* Deo, *et de creaturis, quia omnia ſunt Entia,* Deus *eſſentia.* *C.XII* 28
QVAM *Significāter, et appoſitè* Deus *dicatur Ens, Eſſentia, Res, Subſtātia, Forma, Natura.* *C.XIII.* 30
DEVM *Ipſum, vt eſſe, ſic, & agere ſupra omnem, & totam Philoſophiam et Naturam.* *C.XIIII.* 32
DEO *Ipſi potius, quam naturæ, tribuenda quæcūq; in natura fiunt, etiam ſi curſu naturæ fiāt.* *C. XV.* 35
QVAE *Ratio, et proportio inter* Deum *ipſum, & Naturam.* *Cap. XVI.* 37
IN *Impiam philoſophorum cathenam,* Deum *agere vt vult, & vniuerſam cauſarum ſeriem nihil poſſe ſine ipſo* Deo. *Cap.XVII.* 39
AVREA *Cathena rerū oīum Deus, oīa trahēs, ligās,*

tenẽs, oĩum amor, deſideriũ, bonũ, finis. Cap.XVIII. 42
VNDE *Ductũ hoc ipſum nomen tãtæ venerationis, virtutisq́, & ſignificationis* Deus.Cap. XVIIII. 45
PROVIDENTIA, *virtus, & ratio nominis* Dei, *ipſis quoq́ cæcis gentibus nota, per vmbram fati, ſortis, & fortunæ.* Cap.XX. 48
OMNES *olim gentes, et populos, vt ſtudio, et opinione diſſenſiſſe in* Dijs, *ſic natura duce conſenſiſſe in ipſum* Deum. Cap.XXI. 52
ILLVM *Ipſum Æternũ* Deũ, *vnũ ſolũ eſſe, & in rerũ natura, duos omnino eſſe nõ poſſe.* Ca.XXII. 55
SEMPITERNAE *Virtutis, & maieſtatis ipſius* Dei, *publicum ſpectaculum Mundus, et ea quæ ſunt in mundo.* Cap.XXIII. 59
VNDE *in mundum irrepſerit, tanta ignoratio* Dei, *& cultus Idolorum.* Cap.XXIIII. 63
GVSTV *magis animi, quam ſpeculatione mẽtis, cognoſci* Deum, *idq́; per fidem, Chriſti non per ſapientiam mundi.* Cap. XXV. 66
NVLLA *Apologia, defendi poſſe illos, qui* Deũ, *etiã ante Chriſti tẽpora, ignorauerunt.* Cap.XXVI. 70
PERORATIO *Pro Æterno* Deo, *contra gentes, &* Deos *gentium.* Cap.XXVII. 74

SECVNDI LIBRI CAPITA.

DEVS *Verus,idem ipſe,qui Æternus,Veritas eius Natura eius, facies, Cognitio Definitio,Infinitio. Cap.I.* 79

INFINITVDO *Simul,et veritas diuinæ naturæ, caligo lucida, & nox illuminans, ad cognoſcendũ ipſum Deum. Cap.II.* 82

VT *numeris, menſuris, et ponderibus terminata omnia citra Deũ,ſic omnino,& ſimpliciter,interminatus,verus Deus,omnium, numerus, menſura,pondus. Cap.III.* 85

DIVINA *Infinitudo ſua ipſius comprehenſione finita,mortalium animis, & cogitationibus,nullo vnquam tempore finienda. Cap.IIII.* 88

QVAM *infinitus,tã verus,& certus Deus:quo nihil verius,nihil certius,vt et nihil infinitius.Ca.V.* 91

RATIO *Diuinæ veritatis,et analogia ad Bonitatem,vnitatem, diuinitatem. Cap.VI.* 95

DEVS, *Non tam verus,quam veritas,illa ipſa principalis veritas, quæ verat omnia vera, extra quam nihil verum. Cap.VII.* 97

DEVS, *Solus veritas,Citra Deum omnia vanitas, Dij gentium,vanitas vanitatum. Cap.VIII.* 99

DIVINAE *Naturæ ſimplicitas, illa ipſa diuina veritas. Cap.IX.* 103

VERVS *Deus,& omnino immutabilis,et verè mo*

bilior omnibus mobilibus. *Cap. X.* 105

DEVS *Verus, vt extra motum, ſic extra locum immenſus, illocabilis, omnia comprehendens loca, nullo comprehenſus loco.* *Cap. XI.* 108

NATVRA *Ipſius veri Dei, non tam ſpiritalis, quã ſpiritus expers carnis, ſanguinis, quantitatis, qualitatis, figuræ, corporaturæ, materiæ.* *Cap. XII.* 111

FIGVRATA, *Et ſimbolica omnia quæcunq; corporaliter dicuntur de ipſo Deo.* *Cap. XIII.* 114

DEVS *Verus, & ſymbolicè, & naturaliter lux pura in qua tenebræ non ſunt vllæ.* *Cap. XIIII.* 118

VT *Nihil tam vnum, ſic nihil tam purum atq; ſimplex, quam ille ipſe verus Deus.* *Cap. XV.* 121

NATVRA *Ipſius veri Dei, tam plena omnium rerum, quam ſimplicior omnibus rebus.* *Cap. XVI.* 124

VNIVERSAE *Theologiæ gentium, de veritate Naturæ ipſius Dei concluſio, & ſumma, Deus Verus, Actus purus.* *Cap. XVII.* 127

VT *nihil prius, ſic nihil pulchrius, illa ipſa vera, & propria Natura Dei.* *Cap. XVIII.* 130

SOLVS DEVS *Pulcher, quæ Pulchritudo Dei, qui radij & ſplendores, imagines, & vmbræ illius tantæ pulchritudinis.* *Cap. XIX.* 134

QVAM *pulcher, tam Bonus* DEVS *ipſum Bonum, ſummum bonum, fons, & origo, finiſq; et terminus omnium Bonorum.* *Cap. XX.* 137

DEVS *Bonum, Deus Bonus, Ratio Boni, et Boni-*

DE DIVINA HISTORIA LIBRI TRES.

REVER.[MI] P. F. CORNELII MVSSI
Placentini, Conuent. Franciſcani;
Epiſcopi Bituntini.

In quibus copioſè ac dilucidè tractatur.

De Diuinæ Eſſentię Æternitate.
De Diuinę Naturę Veritate:
Deq; eiuſdem Diuinæ Naturæ ac Vitę Fęcunditate.

AD SANCTISS.[MVM] DOM. NOSTRVM
D. SIXTVM V. PONT. MAX.

ex libris Conuentus S.ti Dionysii de Vrbe.

VENETIIS APVD IVNTAS.
M D LXXXVII.
Cum Licentia Superiorum, & Priuilegijs.

SANCTISSIMO
DOMINO NOSTRO
D. SIXTO QVINTO
PONT. MAX.

Ioſephus Muſſus Sacerdotum minimus, fœlicitatem.

DIVINA prouidentia eueniſſe, omnibus perſpicuum eſſe non dubito, Beatiſſime Pater; vt quemadmodum Innocentij, ac Honorij Tertij ſummorum Pontificum temporibus, duo clariſſima lumina Chriſtianæ pietatis Mundo affulſere, D. Dominicus Calagoritanus Hiſpanus, & D. Franciſcus Aſſiſias Italus. Qui veluti duo ex ſublimi angelorum choro, Cherubim alter, alter Seraphim, Chriſtianam Religionem, & Eccleſiam, multis tunc peccatorum illecebris pollutam, multisq; hæreſibus inquinatam, ac vndique labefactatam; eorum vitæ ſanctitate, ac fidei catholicæ veritate, Spiritu ſancto afflati, expurgarent, atque erigerent. Sic noſtris etiam temporibus, in quibus plus ſatis adhuc graſſantur hæreſes, & peccata ſupercreuerunt; duo ex eorundem ſanctorum familia, Sanctiſſimi, ac Religioſiſſimi ſummi Pontifices Reipublicæ Chriſtianæ concederentur; Michael Alexandrinus, & Fœlix a Monte alto; hoc eſt Pius Quintus, fœlicis recordationis, & Sixtus Quintus. Qui ab eorum optimis ordinum conditoribus, ſiue primis inſtitutor bus non degeneres, Chriſti Eccleſiam, ſumma virtute, doctrina, ac vitę ſanctitate pariter adminiſtrarent, atque ad priſtinum, puritatis,

& innocentiæ candorem, reuocarent. Quod quidem, PIVS ille Quintus, verè Pius, immò piiſſimus, ac ſanctiſſimus, & à nemine vnquam ſatis laudatus Pontifex, dum vixit, enixus eſt facere; Sic dubitandum non eſt, quin & SIXTVS Quintus, vti eiuſdem Pij Quinti gratiſſimus alumnus, & ſolertiſſimus imitator, illud ipſum ſit præſtaturus. Nam cum primum, ad ſummi Pontificatus dignitatem, vno omnium Patrum conſenſu, fæliciter fuerit euectus; tantam de ſe opinionem, tantamq; expectationem ſtatim excitauit, vt non modo, Sixti IIII. Sanctiſſimi, & optimi Pontificis, qui etiam ex Ordine Minorum D. Franciſci fuit, quique tot præclara monumenta vrbi, & orbi reliquit, nec non Pij V. gloriam, virtute, & religione aſſequi debere; verum etiam, pietate, ac ſanctitate, longè poſt ſe, relinquere videatur: Quippe quòd Dominici præclaram doctrinam, flagrantemq; Franciſci charitatem, in ſe ſe, perſpicuè præſeferat. Quare, cum iam vniuerſus ferè terrarum orbis meritò exultet, & gaudio vndique repleri videatur, Reuerendiſſimũ olim ac Illuſtriſſimum FOELICEM Peretum de Monte alto, doctiſſimum ac Prudentiſſimum, eumq; grauiſſimum Cardinalem, noſtra hac tempeſtate, ad ſupremum, ſanctumq; dignitatis gradum aſcendiſſe; Cumque omnes ad eum adorandum, & ad eius ſanctiſſimos pedes deoſculandos, vndique concurrant: Mihi quoque viſum eſt eſſe faciendum, vt tanquam vnus ex eius quaſi familiaribus, ac notis, (licèt omnium minimus) gratulaturus accederem; & munere quodam egregio teſtarer, Sanctitate ſua digno, meam hanc animi gratulationem. Id autem ſunt Tres libri de Diuina Hiſtoria Reuerendiſſimi Domini mei Cornelij Muſſi Epiſcopi Bituntini, quos ex multis alijs, quibus conſtare debuerat hæc ipſa hiſtoria, ſolos reliquit; quamq;, dum viueret, ſingulari pietate, aſſiduis laboribus & lucubrationibus, contexebat; ſed inſtitutã abſol-

uere,

uere, atque ad finem perducere minimè potuit: Qui quidem tres libri, & primi ſunt, & præcipui, atque ita perfecti, & perpoliti, vt digni videantur, qui tandem, Sanctitatis veſtræ auſpicijs, edantur, eiq; pluribus de cauſis conſecrentur. Primum, quod cum in illis de nobilioribus, ac ſublimioribus argumentis, de Æternitate ſcilicet, Veritate ac Diuinæ naturæ fæcunditate diſertius diſputetur, quàm à fidelibus, catholicisq; viris deſiderari poſſit; de quibus à nullo Eccleſiaſtico ſcriptore, vel græco, vel latino (ni fallor) ea methodo, ac ſtilo, hactenus tractatum, aut ſcriptum fuit; nemini magis, quàm Dei ipſius in terris Vicario, debebantur. Deinde, quod cum ego in ipſius Epiſcopi domeſtica, ac intima familiaritate, multos annos ita ſim verſatus, vt ipſe omnia ferè ac ſingula animi, & mentis ſuæ ſenſa, mihi explicare, mecumq; communicare conſueuerit, à quo etiam moriente, mihi ſua ſcripta relicta fuerunt, vt eorum imprimendorum onus ſuſciperem, quod quidem à me, aliqua ex parte perfectum fuit; teſtari, & affirmare veriſſime poſſum, illius ſemper ſententiam fuiſſe, vt hi libri, quotquot eſſent, ſummo Pontifici dedicarentur. Itaque Sanctiſſime Pater, vt hanc cauſam breuiter complectar, quoniam Dei Optimi Maximi Vicarius, & auctoritate diuina, verus, & legitimus Diui Petri ſucceſſor es, ac totius Franciſcanæ Religionis decus, maximus quoque, Theologicę facultatis profeſſor, ac magiſter, & ipſius quondam Cornelij Muſſi celeberrimi theologi, inſignisque concionatoris, in eadem Religione ſemper ſtudioſus, fautorq; fueris, præſertim, cùm Bononiæ, ſub initio Pontificatus Pauli Tertij Farneſij, diuinam Philoſophiam publicè profiteretur, interpretareturque diebus feſtis, ſacram ſcripturam, ac fidem catholicam, contra hæreticos acerrimè tueretur; res ipſa omnino poſtulat, vt ipſius Epiſcopi nomine, à me hi libri, Sanctitati veſtræ dedicentur. Huc acce-

dit,

dit, quod forſitan; quid eximius ipſe vir, hac ſua hiſtoria complecti vellet, quidq; clariſſimis ſuis lucubrationibus efficere conaretur, ex ipſomet auctore, dum viueret, Sanctitas Veſtra didicerit. Inſtituerat ſanè, præcipuam ſacræ Theologiæ partem, vel potius totam ipſam Theologiam, vt facilius intelligeretur, ad quinque tantum capita, per titulos diſtincta, hiſtorico more redigere; De Natura, De Peccato, De Lege, De Gratia, & De Gloria; nullis diſtinctionum, vel quæſtionum inſcriptionibus adhibitis, omiſſis etiam illis vocibus, quibus Theologi in ſcholis vti ſolent, atque locutione latina, facili, & florida, ſingula explicare; totumq; denique illud complecti, quod non ſolum ſuis hiſtoricis libris, Moyſes deſcripſit, ſed etiam quod à Prophetis fuit enuntiatum, atque prædictum; quod ſcripſerunt Euangeliſtæ; concionati ſunt Apoſtoli, & Eccleſia ipſa ſancta, quæ veritatis columna eſt, accepit, tenet, ac docet; catholicaq; fides, & doctrina ſeruat, & tuetur. Sed dolendum, ſummopereq; dolendum eſt Sanctiſſime Pater, cęteras partes, quæ ad huius hiſtoriæ, & totius operis abſolutionem requirerentur, debebantq; priores hos libros ſequi, editas non fuiſſe. Aat ereſſuq188s muidedoctiſſimus vir, de Angelis, de Mundo, & de Homine diſputare, vt primum illud de Natura caput ſaltem abſolueret; cum inexpectata, repentinaq; ferè mors, eum extinguens, illiusq; ſancta conſuetudine de Mundo ſublata, ereptis eius optimis exemplis, quibus, & vita, & actiones ipſius, refertæ erant; ſimul & horum librorum doctrinam, & præclaras eius diſputationes, quibus à pueritia, tot annos, cum in ſuggeſtis, tum & in cathedris, catholicè ſemper, & maxima cum omnium admiratione populos docuerat, amiſimus. Ex quo factum eſt, vt non ſolum hoc opus, aliqua ex parte imperfectum remanſerit, ſed alia quoque per plura, quæ incohauerat iam, atque adumbrauerat opera, ſi=

ra, ſimul cum eo perierint. Veruntamen, optimum illud ingenium, omni benedictione digniſſimum, ex nulla alia re maiorem voluptatem, quàm ex ſacrorum librorum lectione, ſtudioq; capiebat, in quo (quod nulla adulandi, mentiendiuè fraude dicam) multò magis oratione, quam lectone ſe proficere teſtabatur, nec a ſcribendi, dictandique laboribus abſtinere vnquam voluit. Hos igitur libros, quales ad manus meas peruenerunt, ſuppliciter Sanctitatem Veſtram oro, atque obſecro, vt benigno animo ſuſcipiat, & vnà cum illis meam quoque animi propenſionem, & deditionem accipiat, quam multis abhinc annis, dum ipſa Venetijs, ſtudij Rectorem, ac ſancti officij Apoſtolicum Inquiſitorem ageret, illi obtuli, ac dicaui; quamq; mihi hæreditario veluti iure reliquit Epiſcopus Dominus meus: Qui quidem ſemper, Altitudini tuæ addictiſſimus fuit. Meq; tua ſancta benedictione dignum efficiat; qua obtenta, Deum Opt. Max. orare ſemper & obſecrare feruentius poſſim, ac valeam; vt pro Eccleſia ſua ſancta, proq; eius Fidei catholicæ defenſione, & propagatione, Sanctitatem Veſtram incolumem ſeruet, ac illi diuturnam, & fœlicem vitam tribuat, atque concedat.
Venetijs Quinto Nonas Octobris. M D LXXXV.

יהוה
קדוש קדוש קדוש
Tibi creditę sunt
oues Christi
Tibi traditę sunt
claues Regni
Cœlorum
SIXTVS.V.PONT.MAX.

INDEX CAPITVM, QVÆ IN SINGVLIS HIS TRIBVS DE DIVINA HISTORIA, Libris, continentur.

PRIMI LIBRI CAPITA.

DEVM *ipſum, Mundi opificem, & totius vniuerſitatis Architectum, neq; cum mundo, neq; ante mundum incœpiſſe, Sed ab omni æternitate, nunquam non fuiſſe.* Cap. I. f. 1.

TOTO *tempore, et ipſo quoq; æuo ſuperior: Dei Antiquitas, Æternitas.* Cap. II. 3

INTINITAE *Æternitatis ipſius Dei, inſignis, et præclarus titulus, Sæculum ſæculi, & ſæcula ſæculorum.* Cap. III. 5

SOLIVS *Dei propria, & mundo non niſi impropriè, & abuſione loquendi communis, Æternitas.* Cap. IIII. 7

DIVINA *Æternitas, & tota eſt ſempiternitate maior, ac ſublimior, et vix nudis negationibus deſcribitur, et æternũ durat, et vltra.* Cap. V. 10

ANALOGIA *Diuinæ Æternitatis ad tẽpus, et ad*

præſens, Præteritumque, et futurum, in circulo temporis. Cap.VI. 12
DIVINAE *Æternitatis nota, Eſt, et Hodie, Definitio, tota ſimul poſſeſſio perennis vitæ, nunquam cæptæ, nunquam finiendæ.* Cap.VII. 14
EORVM *Oı̄um, q̄ de æternitate dicta ſunt, Epilogus, Panegiricus ipſius* Diuinæ *æternitatis.* Cap.VIII. 16
VIS, *Et ſenſus, diuini oraculi ad Moſen, Ego ſum qui ſum,* Dices, *Ille qui eſt.* Cap.IX. 19
VSQVEA DEO *naturale eſſe ipſi* Deo, *vt verè, et propriè ſit, vt quòd nō ſit, ne cogitari q̄dē poſſit.* C. X. 22
ADVERSVS *Inſipientem, qui dixit in corde ſuo, Non eſt* Deus. Cap. XI. 25
ID *quod eſt, vel ipſum Ens, dici de* Deo, *et de creaturis, quia omnia ſunt Entia,* Deus *eſſentia.* C. XII 28
QVAM *Significāter, et appoſitè* Deus *dicatur Ens, Eſſentia, Res, Subſtātia, Forma, Natura.* C. XIII. 30
DEVM *Ipſum, vt eſſe, ſic, & agere ſupra omnem, & totam Philoſophiam et Naturam.* C. XIIII. 32
DEO *Ipſi potius, quam naturæ, tribuenda quæcūq; in natura fiunt, etiam ſi curſu naturæ fiāt.* C. XV. 35
QVAE *Ratio, et proportio inter* Deum *ipſum, & Naturam.* Cap. XVI. 37
IN *Impiam philoſophorum cathenam,* Deum *agere vt vult, & vniuerſam cauſarum ſeriem nihil poſſe ſine ipſo* Deo. Cap. XVII. 39
AVREA *Cathena rerū oīum* Deus, *oīa trahēs, ligās,*

te-

tenẽs, oĩum amor, deſideriũ, bonũ, finis. Cap.XVIII. 42
VNDE Ductũ *hoc ipſum nomen tãtæ venerationis, virtutisq; & ſignificationis* Deus. *Cap.* XVIIII. 45
PROVIDENTIA, *virtus, & ratio nominis* Dei, *ipſis quoq; cæcis gentibus nota, per vmbram fati, ſortis, & fortunæ.* Cap.XX. 48
OMNES *olim gentes, et populos, vt ſtudio, et opinione diſſenſiſſe in* Dijs, *ſic natura duce conſenſiſſe in ipſum* Deum. Cap.XXI. 52
ILLVM *Ipſum Æternũ* Deũ, *vnũ ſolũ eſse, & in rerũ natura, duos omnino eſſe nõ poſſe.* Ca.XXII. 55
SEMPITERNAE *Virtutis, & maieſtatis ipſius* Dei, *publicum ſpectaculum Mundus, et ea quæ ſunt in mundo.* Cap.XXIII. 59
VNDE *in mundum irrepſerit, tanta ignoratio* Dei, *& cultus Idolorum.* Cap.XXIIII. 63
GVSTV *magis animi, quam ſpeculatione mẽtis, cognoſci* Deum, *idq; per fidem, Chriſti non per ſapientiam mundi.* Cap.XXV. 66
NVLLA *Apologia, defendi poſſe illos, qui* Deũ, *etiã ante Chriſti tẽpora, ignorauerunt.* Cap.XXVI. 70
PERORATIO *Pro Æterno* Deo, *contra gentes, &* Deos *gentium.* Cap.XXVII. 74

SECVNDI LIBRI CAPITA.

DEVS *Verus,idem ipſe,qui Æternus,Veritas eius Natura eius, facies, Cognitio Definitio,Infinitio.* Cap.I. 79

INFINITVDO *Simul,et veritas diuinæ naturæ, caligo lucida, & nox illuminans, ad cognoſcendũ ipſum Deum.* Cap.II. 82

VT *numeris, menſuris, et ponderibus terminata omnia citra Deũ,ſic omnino,& ſimpliciter,interminatus,verus Deus,omnium, numerus, menſura,pondus.* Cap.III. 85

DIVINA *Infinitudo ſua ipſius comprehenſione finita,mortalium animis, & cogitationibus,nullo vnquam tempore finienda.* Cap.IIII. 88

QVAM *infinitus,tã verus,& certus Deus:quo nihil verius,nihil certius,vt et nihil infinitius.*Ca.V. 91

RATIO *Diuinæ veritatis,et analogia ad Bonitatem,vnitatem, diuinitatem.* Cap.VI. 95

DEVS, *Non tam verus,quam veritas,illa ipſa principalis veritas, quæ verat omnia vera, extra quam nihil verum.* Cap.VII. 97

DEVS, *Solus veritas,Citra Deum omnia vanitas, Dijgentium,vanitas vanitatum.* Cap.VIII. 99

DIVINAE *Naturæ ſimplicitas, illa ipſa diuina veritas.* Cap.IX. 103

VERVS *Deus,& omnino immutabilis,et verè mo*

bilior

bilior omnibus mobilibus. *Cap.X.* 105

DEVS *Verus, vt extra motum, ſic extra locum immenſus, illocabilis, omnia comprehendens loca, nullo comprehenſus loco.* *Cap.XI.* 108

NATVRA *Ipſius veri Dei, non tam ſpiritalis, quã ſpiritus expers carnis, ſanguinis, quantitatis, qualitatis, figuræ, corporaturæ, materiæ.* *Cap.XII.* 111

FIGVRATA, *Et ſimbolica omnia quæcunq; corporaliter dicuntur de ipſo Deo.* *Cap.XIII.* 114

DEVS *Verus, & ſymbolicè, & naturaliter lux pura in qua tenebræ non ſunt vllæ.* *Cap.XIIII.* 118

VT *Nihil tam vnum, ſic nihil tam purum atq; ſimplex, quam ille ipſe verus Deus.* *Cap.XV.* 121

NATVRA *Ipſius veri Dei, tam plena omnium rerum, quam ſimplicior omnibus rebus.* *Cap.XVI.* 124

VNIVERSAE *Theologiæ gentium, de veritate Naturæ ipſius Dei concluſio, & ſumma, Deus Verus, Actus purus.* *Cap.XVII.* 127

VT *nihil prius, ſic nihil pulchrius, illa ipſa vera, & propria Natura Dei.* *Cap.XVIII.* 130

SOLVS DEVS *Pulcher, quæ Pulchritudo Dei, qui radij & ſplendores, imagines, & vmbræ illius tantæ pulchritudinis.* *Cap.XIX.* 134

QVAM *pulcher, tam Bonus.* DEVS *ipſum Bonum, ſummum bonum, fons, & origo, finiſq; et terminus omnium Bonorum.* *Cap.XX.* 137

DEVS *Bonum, Deus Bonus, Ratio Boni, et Boni-*

tatis: Analogia Amoris, voluptatis, Boni, veri, Pulchri, *Cap.* XXI. 141

DANTAE *Bonitatis, & pulchritudinis Deum habitare in cœlos, tanquam eum, qui præſidet vniuerſitati rerum omnium.* *Cap.* XXII. 145

DEVS *Potentiſſimus, ſapientiſſimus, Dominus cœli, et terræ, factor temporum, Regnator omnium regnorum, Rex Regum, & Dominus Dominantium.* *Cap.* XXIII 150

QVID *Sit Deus, nemini vnquam in hac vita ſatis notum, ne illis quidem, quibus licuit videre gloriam* Dei. *Cap.* XXIIII. 154

DEVS *Per Chriſtum Jeſum mundo notiſſimus, omnino autem citra beatos Theologiæ, neganti notior, quam aienti.* *Cap.* XXV. 158

TER-

TERTII LIBRI CAPITA.

AETERNA Fœcunditas, & propagatio ſimul Dei, ex Deo. Cap. I. 163
DEVS Pater, Deus filius. Cap. II. 165
FONS, Et principium totius Diuinitatis, Deus Pater. Cap. III. 168
GENERATIO Filij Dei, Cap. IIII. 170
FILIVS Dei, Dei verbum. Cap. V. 174
VNIVS Subſtantiæ, Deus pater, & filius. Cap. VI. 178
SPIRITVS Sanctus, cũ patre, et filio Deus. C. VII. 182
EX Patre, & filio, Spiritus Sanctus. C. VIII. 186
SPIRITVS Sancti origo, proceſsio. C. VIIII. 190
PATER, Filius, & Spiritus Sanctus, tres pſonæ. C. X. 195
TRES Perſonæ, vnus ſolus Deus. Cap. XI. 200
VNVS Deus in Trinitate, & Trinitas in vnitate. Cap. XII. 205
Plenitudo diuinitatis, indiuidua Trinitas. Ca. XIII. 210
SANCTISSIMAE Trinitatis, tota virtus, Chriſtus Jeſus. Cap. XIIII. 213
ARCANAS Diuini Nominis literas, ſignificare Deũ ipſum Trinũ, et vnũ, contra Iudæos. C. XV. 217
NVLLVS alius verus Deus, quam Pater, filius, et Spiritus ſanctus, aduerſus gentes. Cap. XVI. 229
IN Hereticos, fides integra, & Orthodoxa intelligẽtia, Sanctiſsimæ Trinitatis. C. XVII.

Indicis capitum omnium de diuina Hiſtoria, finis.

Digitized by Google

IN DECEM
DE DIVINA HISTORIA
LIBROS.

INTRODVCTIONES.

CORNELII MVSSI EPISCOPI BITVNTINI.

QVOTQVOT *eſtis ſublimes animæ, quæ, veſtræ, è cælo originis, memores, iamdiu, per Chriſtum Ieſum, dedignatæ terras, nunc, amore, ac deſiderio ſuſpiratis ad cælos; Quæquè, reuerſæ ex Aegypto ſapientiæ ſæcularis, vbi curioſè veſtigantur, omnia quæ fiunt ſub ſole; de ijs, quae ſunt ſupra ſolem, & ſupra omnem naturam, in Sion, in Eccleſia catholica, Os Domini, ſcripturam ſacram, piè, & religioſè interrogaſtis; Oro, atque rogo, ne abhorrete à me animis, neque, aut oculis, aut auribus, ab oratione hac mea; dum perofficioſè, & peramanter, inuito vos, vt alacres veniatis, vt curratis, vt aduoletis, & ingrediamini patentes campos, & profunda maria Diuinæ Hiſtoriæ. Quaſi vero, ipſe, velut ſingulariter vnus, conſcenſis omnium ſcientiarum faſtigijs, quin etiam, per oracula, edoctus res diuinas; animo arroganter elatus, & verborum iactatione inaniter glorioſus; neque demum, tam recti inops iudicij, quàm prauo, & peruerſo ingenio, poſt tot ſecula, quibus doctiſſimi viri, ingeniorum, & muſarum fontes, patres ſcientiarum, magiſtri fidei, & duces religionis: de Deo, & de diuinis rebus, græcè, & latinè, tanta cum laude ſcripſerunt; ſuperbiſſimè profitear; me vſque adeò diligenter, ple-*

nè, integrèq; ſcripturum, vt vobis legentibus, audientibus, iudi= cantibus, ſcriptio hæc mea, vniuerſæ Eccleſiæ, præclaro iſto, & inſigni Diuinæ Hiſtoriæ titulo, in ceris, & tabulis, immortaliter effe= renda, glorianda, & prædicanda videri debeat: nimirum, ſupra omnium mortalium ingenia, Spiritu ſancto inſpirante, conſcripta, nullis colorata mendacijs fictionum, & fabularum expers, ex toto ſancta, ex toto inuiolata; atque, adeò, primæ illi penè par, vnde omnes manarunt hiſtoriarum fontes; vnde omnia prodierunt litera= rum principia, ac ſemina, vnde demum religio, & fides ipſa, nata, aucta, retenta. Nos, ò reliquiæ chriſtiani orbis, quas in diluuio aquarum multarum, ceu renaſcentis pietatis ſemina, Deus benedictus, ſibi ſeruauit; quibus per fidem rectam, ceciderunt ab oculis ſquammæ perfidiæ; quibus encyclopædia abſtulit nebulas, & nigra velamina ignorationis; quibus denique, putidæ carnis corruptiones, continenter abſtergit aerium mel, ſacrarum lectionum. Nos inquam, homines noui, & nouè nati, bullæ naſcentes, & euaneſcentes, herbæ ſolſtitia= les, repentè exortæ, repentè interituræ; de rege ſæculorum, de aeter= no, & immortali Deo, Hiſtoriam non ſcribimus. Teſtamur cœlos, teſtamur terras, ſed ex illa ipſa Diuina Hiſtoria, quæ eructante cor= de patris, dictante lingua filij, & ſcribente calamo ſpiritus ſancti, omnibus ſacris libris deſcripta continetur, & nullis includitur; ſi= cut, & Deus, omnia replet loca, & nullo definitur loco, ea omnia, quæ, anguſta, & rimoſa mentis noſtræ vaſa, capere, & tene= re potuerunt, audacter quidem forſan, ſed tamen, & reueren= ter, & bona fide, exſcribimus, & tranſcribimus. Ex illis ſanè exemplaribus, quæ è cœlis delata ad terras, ſcripta ſtylo hominis, vt intelligi poſſint ab omnibus hominibus, cuſtodit ciuitas Solis, Eccleſia ſancta Dei, noſtra hæc Απόγραφα *ſpirant, & viuunt; quorum, ſe ſequi regulam, tenere ſenſa, argumenta ſpectare, ſan= cta, & inuiolata religione profitentur. Nam, neque peregrinas ingerimus, & profanas nouarum rerum, ſiue inſalubrium ver= borum inuentiones, neque chriſtianæ theologiæ centonas conſuimus, fruſtulentasq;* Γνωμολογίας, *aut* Γνωμογραφίας, *neque demum, il=*

lius

lius tantum apices, & capita, breui indice, & quaſi Abecedarij, Syllabarij, Nominarijq́ ſignamus; ſed recta ingredientes, perpetuoq́ inſiſtentes viæ regiæ, non declinantes ab impreſſa orbita, & veſtigijs paternis, & auitis; in noſtros libros, qualeſcunque ſunt, me ipſum enim non pœnitet, quanti ſint, referimus vetuſtiſſima veterum, quæ, ſe, apud æquos indices, & iure, & poſſeſſionis antiquitate, defendunt. Oſtendimus res ipſas totas, ex integro in vnum corpus conſertè, contexteq́ colligatas; & ex ipſo euentorum ordine, & conſequentia, quæ veritatem ipſam, vel ſola, vel maximè, ab omni ſuſpicione liberat, & abſoluit; vt à quibuſque hominibus videantur, etiam ab infima plebe; cui, quàm maximè audiendi, & loquendi de Deo, pruriunt aures, & linguæ; quoad poſſumus, nitimur, & laboramus: Ex ingenti illa ſylua, ex inuio illo, perplexoq́, & ancipiti tantarum rerum labyrintho, ea educentes, ac ſeparantes, quæ apud Prophetas, Apoſtolos, Apoſtolicosq́ viros, mirè latent, & quaſi conuoluta, & concorporata, interdum obcæcare videntur diuinarum literarum prædictionem; vt etiam non quæſitæ, ſed velut ex repoſitorio, ſponte, & ſtatim, cæleſtes illæ opes, ſe ſe offerant legentibus. Ob id enim, in illis diſſerendis, & explicandis, non anguſta, vel conciſa, ſed collata, atque diffuſa oratione, tractamus perpetuam magnarum rerum ſeriem, & connexionem; quam diuini noſtri duces, velut ſanctam quandam, ſempiternamq́ memoriam, eorum, quæ Deus pro nobis fecit, diuini erga nos amoris, quaſi pignus, ſuæq́ ipſius potentiæ, & ſapientiæ antiquiſſimũ, idemq́ perpetuum monumentum, in ſacroſanctum theologiæ regnum, fœliciter importarunt; ſummaq́ authoritate, & prudentia, altè recondiderunt, in vtriuſque teſtamenti locupletiſſimos theſauros. Præclari illi viri, qui chriſtianæ theologiæ, ſuperioribus ſæculis, aperuerunt fores, vt ſociata philoſophis, & ſacerdotibus, aliquando egrederetur è templis, & tutò ingrederetur academias, munitaq́ dialecticis epicherematis, & phyſicis aſſumptionibus, ad dogmata fidei noſtræ depræhendenda, ipſi etiam rationi, aliquem locum eſſe. &, quæ ſupra naturam ſunt, per naturam ipſam, defendi poſſe, monſtraret;

 anguſtis

anguſtis quibuſdam interrogatiunculis, & reſponſionibus præciſis, non ſecus, quàm aculeis, ſtudioſos omnes ita pupugerunt, ut mira arte, & inimicorum delumbauerint argumenta, atque ſententias, & ſomnum ademerint amicis dormitantibus. Heroes profectò, perpetua digni memoria; quorum opera, factum eſt, ut non iam pateat deriſioni, & contemptui infidelium chriſtiana credulitas; ſed, tanquam altiſsima ſapientia, ex qua mille propugnacula pendeant, ſit admirationi, & terrori cunctis gentibus. Nos igitur, quando, ætate noſtra, domeſtici, heu nimium domeſtici, quos etiam cogimur appellare fratres, qui parum antea, unanimes, in una domo, dulces nobiſcum capiebant cibos, nobiſcum bella gerunt; & ſuis ipſorum arietibus, & machinis, quatiunt non parietes ſolùm, & tecta, ſed ipſa etiam fundamenta religionis; unde, & neceſsitas nobis incumbit, euoluendi tanta arcana rerum, & euiſcerandæ uniuerſæ theologiæ; quædam, quæ ab illis noſtræ militiæ principibus, ſignata fuerant puncta, in quibus, neque longitudo, neque latitudo, neque altitudo ulla depræhendebatur; propter quod, ipſa etiam theologia, ferè, ut olim philoſophia Græcorum, in ſectas diuiſa eſt; noſtra manu extenta in palmam, ut ſuam illi, magna tum ratione, in pugnum contraxerunt; protrahimus in lineas, ex eiſq; deducimus ſuperficiem, & corpus dimenſionum omnium; tentantes, & periculum ubique facientes, ut inuoluta explicatè, horrida nitidè, ieiuna plenè, & uulgata magnificè diſſerantur. Sic enim, ſperamus, Deo propitio, & uobis fauentibus, futurum eſſe, ut poſsimus rebus obſcuris dare lucem, dubijs fidem, confuſis ordinem, uetuſtati gratiam nouitatis, nouitati authoritatem antiquitatis; ita porrò, ut non ſolùm nulla ſciſſura fiat, neque ulla commiſſura appareat antiquitatis, & nouitatis doctrinæ theologicæ; ſed potius, ut quaſi arte, & manu pæonia, laceris artubus in unum collectis, uniuerſum corpus hiſtoriæ, ad ſpectaculum humani generis, pro Dei gloria, coaleſcat, & quaſi renaſcatur; unde, & res diuinæ, ita ſibi inuicem connectantur hiſtoriæ filo, ut tanquam membra, à natura copulata, diſcerpi ui potius, & dilacerari poſsint, quàm hæreticorum dolo, &

lo, & fraude conuelli. Et ſi verò in gratiam huius ſæculi, lethali, vt ipſe vereor, morbo, tanta rerum nouitate gaudentis, omnia à nobis dicuntur noua; tamen ad ipſius veritatis gloriam, quæ ſola cum ipſo Deo antiquiſsima, & immutabili æternitate gloriatur, tantùm abeſt, vt moliamur, nouam quandam, & recens natam, de diuinis rebus hiſtoriam; vt prorſus, nihil à nobis dicatur nouum; neque vſpiam alienos fumigantium titionum ignes inferamus altaribus; ſed eundem ſacrum, quem maiores noſtri cælitus acceperunt, viuum & flammantem, in altari, perpetua religione nutriamus, ac foueamus, decuſsis quin etiam, abſque ferro, ex ſacra ſylua, & reuerendis ſaltubus nemorum, lignis odoratis, & pretioſis; vt ſacrificium quod paramus, ſanctarum ſcripturarum teſtimonia, non vi contorta, ſed vt nata ſunt, ſponte ſua, & per ſe ſe, accendere, & inflammare videantur. Equidem, noſtris lacertis, & manibus, ad hunc vſque diem terram fodimus, plantamus, irrigamus; vnde non ſolùm ſæpe alſimus, & ſudauimus, ſed nunc quoque, aliquando ſudamus ſimul, & algemus. Verùm enimuerò, non noſtris, ſed ſacris bobus; non noſtro, ſed publico aratro, arare ſoliti ſumus in vitula myſtici Sanſonis; vt ex ea intelligamus parabolas, ænigmataq́, & propoſitiones, abſconditas à conſtitutione mundi; quibus bono dolo eludamus Philiſtæos, communes inimicos veræ pietatis; dum ſuperbè nimium, quod de loquacibus illis, & iurgioſis legimus in libro Iob, putant ſe ſolos eſſe ſapientes; ſecum natam eſſe, ſecumq́ morituram ſapientiam, vtinam verò tacuiſſent, & mundus forſan, cuius auræ ſeruiunt, exiſtimaſſet eos eſſe ſapientes. Non oſculamur manum noſtram, ò Dei amantes: non ponimus carnem brachium noſtrum: non enim vomere noſtro, ſed eo, quo Eccleſia ſancta, columna veritatis, vti conſueuit, aperimus fæcundas illas, & prædiuites glebas terræ ſanctæ; quibus, veræ ſapientiæ viui, & perſpicui fontes continentur: quos, patres noſtri foderunt, hoſtes noſtri obſtruxerunt; vnde Catholici, ab initio, bibunt aquam viuam; hæretici, ad finem, turbidam, & inquinatam. Sanè enim, vt ex luce colores, vt ex corporibus

vmbræ, & vt generatim, ex bono malum, ex veritate mendacium, ſic poſt fidem hæreſes ortæ ſunt, & poſt hiſtoriam doctæ, elaborataq; fabulæ: quarum, artificioſa, & doloſa, non tam imitatione, quàm ſimulatione, ſæpe adulterari veritas, & corrumpi, ac deprauari ſolet hiſtoria. Quanquam, ad extremum, ipſius hiſtoriæ, & veritatis tanta eſt vis, tanta poteſtas; vt ipſa ſola, ſit inuicta quædam Πανοπλία cadentis religionis. Nam, vſque adeo, hiſtoriae lux, & ſplendor, haereſes omnes eneruat, deijcit, labefactat, ac vim ipſorum haereticorum, frangit, diſsipatq;, vt quum primùm exoriri cœperit, & illuxerit orbi, non corruiſſe modo, ſed euanuiſſe, videantur vniuerſa impietatis propugnacula, & ipſa quoque praeſidia, & latibula impiorum. Huc enim ſpectant encomia, & laudes, quibus, philoſophus ille nobilis, in romana lingua, & ſententiarum, & verborum architectus, ipſis etiam Graecis, nonnunquam, & copia, & felicitate inuidendus, extulit hiſtoriam, & genus ipſum dicendi hiſtoricum. Ecquis eſt, inter ſcriptores, etiam ſi fuerit poeta, & carmine, ac numeris, ore magno, diuina ſonet, qui, hanc ipſam eximiam diuinae hiſtoriae maieſtatem, cœleſti ſplendore percellentem & lectorum, & auditorum animos, pro dignitate laudare queat? Quæ, non vt fama, & fabulae, inter ludos puerorum, nouos ſubinde canit Deos, de quibus etiam, nec vera, nec veriſimilia ſparguntur in vulgus; ſed, vt ipſa conſtans, & quae eodem tenore ſemper loquitur, veritas, iam tum ab initio, & per omnes aetates, in Eccleſia magna, populo graui, laudat Deum: non furore poetico fundens verba volantia, ſed iudicio extra periculum poſito, dicens, quae, meditata, exercitata, conſueta, innoteſcere quoque poſsint, & debeant, filijs noſtris, in mille generationes? Quis, ſimilis tibi in Dijs? qui, ſedes in medio Deorum; qui, indicas Deos; qui es verus Deus; bonorum noſtrorum non indigens; nulla re carens; te ipſo contentus, O pater omnium, O ſuper omnia, O Deus. Iam porrò, nullum eſt genus hiſtoriarum, ſiue belli, & pacis; ſiue rerum, temporum, & locorum; ſiue ſtirpium, animantium, & hominum; quod, ad

illam

illam ipſam, tantae molis, de Deo, & ex Deo, aeditam hiſtoriam, non magna ratione pertineat. Siquidem, non ſolum, omnes veritates irradiat diuina veritas, non ſolum, nihil efficitur in vniuerſa natura, cuius non ſit prima cauſa ipſe Deus, cuius ordinatione perſeuerat dies, cuius ipſi genus ſumus, in quo viuimus, mouemur, ſubſiſtimus; ſed, verè, diuina hiſtoria, tam ferè prior omnibus hiſtorijs, quàm Deus eſt prior omnibus rebus; vt antiquitate, velut communis quaedam aluus, & matrix, & altrix, materiam, & ſemina; ſic dignitate, & ſpecie, quaſi myſticum quoddam cælum, lumina, ornamenta, & adiumenta, quibus vndique illuſtratur, ac fulget, vniuerſis praebet hiſtorijs; Ανθρωπολογίαν inquam, quae, illuſtres animas aeternat laudibus; Χορογραφίαν, quae, vrbes deſignat, & loca; Χρονογραφίαν, ad quam pertinet partitio, & digeſtio temporum. His enim tribus luminibus, quicunque caruerit, dum texit hiſtoriam, aut peregrinus eſt in regno hiſtoriae, aut hiſtoria ipſa peregrinatur, & abeſt ab oculis eius. Sanè, abſque illis, neque rectè intelligi, neque ſcribi ea cum laude poſſunt, circa quae communiter verſantur hiſtoriae. Mores gentium, leges, iura, regna, imperia, bella, victoriae, reſpublicae, dynaſticae, monarchiae, ariſtocratiae, oligarchiae, conſilia, ſtudia, acta, euenta; neque ea, quae ad haec pertinent, maria, montes, flumina; portus, oppida, confinia, agri, clades regionum, aedificia, & deſtructiones vrbium, inundationes aquarum, tranſmigrationes populorum. Manifeſtumq; eſt, iuxta lucem, & intelligentiam tantorum luminum, varietates dierum, ac noctium, fuiſſe accommodatas, ad ipſam cæli, quod ſupra nos eſt, rationem; & ipſam cæli ſphæram, ad incolarum ſitus, differentiamq;, diſtinctam fuiſſe, in tot ſegmenta, quae noſtri partes, Graeci Μόρια, Mathematici, gradus vocant. Negari ne verò poteſt, quin, primas, & generales mundi regiones, cælum, & terram, primas, & notiſſimas temporis partes, diem, & noctem; primos, & praecipuos homines; qui ſcribendi materiam reliquerunt, Adam, & Cainum; Abelem;

& Seth, illos ſcælere, hos virtute praeſtantes, ante omnes ſcripturas, inuulgauerit cum ſuis ipſorum elogijs, diuina hiſtoria? vt, ad particularia poſtmodum deſcendere, in locis, in temporibus, in hominibus, inde addiſcere potuerint omnes hiſtorici. Et omnes quidem hiſtoriæ, præter vnam illam forſan, & naturalem, & mundanam, quae ad iniuriam, quod certè iniquum, & homine docto indignum fuit, aeternae diuinitatis conſcripta, nullum agnoſcit, vel naturae, vel mundi initium, nullum finem; hac parte, cò caeteris gentium hiſtorijs nocentior, quò toto reliquo corpore eruditior eſſe videtur; omnes inquam, & ſingulae hiſtoriae, certus quaſdam (vt reliqua praetereamus) ſibi praeſcribunt temporum metas, atque periodos, quarum, hinc inde, terminis, & finibus continentur. Tametſi, ad legentium vtilitatem, ac voluptatem, & ad rerum lucem, veritatem, fidem, miras in praeterita tempora facere ſolent excurſiones; non ab ipſis incunabulis, ſed, altè, vt oportet, & ab vltima antiquitate, repetentes Aeras, Olympiadas, Iubileos, confectiones priſcorum annalium, commemorationes tabeſcentis vetuſtatis, originesq́ᵹ, & progreſsiones omnium, quorum, & chartæ obſoleuerunt, & memoria intercidit, praeteritorum temporum. Sed enim, illa ipſa, de qua, tam libenter, & loquimur, & ſcribimus, diuina hiſtoria, quæ, & diuina tractat, & ſpiritu diuino commendata eſt literis; velut immenſum quiddam, & infinitum, cuius, ſcopus quidem eſt ipſa rerum ſeries, ſed finis, eſt ipſe Deus, & ſecreti receſſus diuinitatis, Ieſus Chriſtus; qui plenus gloria, & ſplendore, immo, ipſe gloria, & ſplendor diuinae ſubſtantiae, heri, hodie, & in ſaecula, hoc eſt, in ipſa aeternitate ſubſiſtit; in vnam illam, quae omnia tempora ambit, & continet, aeternitatem, arcum intendit, & iaculatur. Orditur ab aeternitate, inſiſtit aeternitati; & circunducta linea, clauſoq́ᵹ circulo vniuerſi temporis, in eandem demum, vnde orſa eſt, recurrit aeternitatem. Indicat aliqua ex parte, magnus ille ſpeculator Dei Moſes. Nam, in capite libri originum, quem proœmij loco, praepoſuit diuinis legibus; tum, ad conciliandos mortalium

lium animos, tum, vt inde deſtrueret arces, & munitiones impie=tatis, quæ ſe extollunt aduerſus ſcientiam Dei: exorſus ab altiſ=ſimis radicibus creationis cœli, & terræ, non obſcurè, ſignifica=uit, per innumerabiles annorum myriadas, & infinitas indeficien=tium ſæculorum ætates, Deum eſſe, & extare, ante omnes cau=ſas, ante omnes naturas, omnes poteſtates; vt, qui ſit cauſa om=nium cauſarum, principium omnium principiorum, & origo om=nium originum; author temporis, ſicut & mundi; atque ideo, tam ante tempus, quàm ante mundum. Rem porrò omnem, non in=dicauit ſolùm, ſed ante oculos noſtros, palàm expoſuit lux alte=ra Ioannes; cuius in conſcribendis hiſtorijs diligentiam, quis non magnopere admiretur, ſupra ſexcentos Criſpos, & Herodotos, quos, hiſtoriarum parentes vocant alieni? Vt enim nihil eſſet, ne apud ipſos quidem diffidentiae filios, quod, rationabili poſſet ca=rere fide, per ſingulos ſolis iuſtitiae curſus, & circulos, quos il=le, tanquam myſtica Aquila, fixa oculorum acie, intuebatur; extremas quaſque minutias temporum, velut in horologio lineas, acuto, & lucido vngue, deſignauit: hoc eſt, & horam ſepti=mam, & horam, quaſi ſextam, & Ἡμιώρειον, & quaſi Ἡμιώ=ρειον. Nempe, vt obſeruatis temporum rationibus, diligens le=ctor, etiam ſi lippis ſit oculis, ſpeculari valeat admirabiles illos, & ſecretos, diuinae ſapientiae gyros; dum, in circuitu pergit, & in circulos ſuos reuertitur; hoc eſt, dum lentè, ſuauiterq́ diſpo=nit omnia, & nihilominus, à fine ad finem, fortiter, etiam ſin=gula, infallibili prouidentiae ratione perducit. Is igitur, ſcriptu=rus de Chriſto Ieſu, venerandum illud ſuum ipſius Euangelium, quod Περὶ τ' εὐαγγέλιον, meritò dixeris, dignum quod per omnia templa, græcè, & latinè aureis inciſum literis conſpiciatur, & le=gatur; cuius quaſi tonitru, per omnes aetates, & haereſiarchae terrentur, & haereſes vix natae intereunt, auſpicatus eſt ab il=la ipſa, nunquam caepta, & nullo vnquam tempore, finienda aeternitate. In qua, & Deum vidit, & verbum Dei, ſpiri=tumq́ ſimul in patre, & verbo quieſcentem, & ex patre, &

verbo

verbo procedentem; vnum Deum, nulla ex cauſa ortum, principijq́, & temporis expertem; hoc eſt, vt Græci dicunt, Αναρχον & ἄχρονον. *Admota deinde manu virginea, ad ſcribendam hiſtoriam corporis Chriſti, quod eſt Eccleſia, decurſis omnibus temporibus, quorum futuros annales, longè certius, quàm caeteri hiſtorici, praeteritos, deſcribebat; nuſquam ſubſiſtit, niſi, quum audiſſet illas voces aeternitatis, quibus, hiſtoriam vniuerſam, à ſaeculo in ſaeculum, clauſit, non homo, ſed Deus; dicens, Ego ſum Alpha, & Omega, primus, & nouiſſimus, principium, & finis. Merces mea mecum eſt, reddere vnicuique ſecundum opera ſua. Inter haec duo puncta, ò viri, quae tamen, vt ſcitis, vnum ſolum ſunt punctum; quia, vna eſt aeternitas ante tempora, & quando non erit tempus: quid non cadit hiſtoriarum? quid inquam, apud Iudaeos? apud Chaldaeos, Aegyptios, Graecos, Romanos, vt alias nationes praetereamus? Nulla enim eſt, tam barbara, tam aliena, & abhorrens à ſtudio literarum, quae, natura ipſa ducente, non ſuis ſaltem delectetur hiſtorijs: nimirum, vt ex ipſa rerum praeteritarum, & praeſentium collatione, ſi, quid ſimile, in poſterum, dies erit allatura, quid illi agendum ſit, ſi non iudicare, at certè coniectare liceat: vſque adeò inditum eſt omnibus hominibus, deſiderium ſciendi omnia, & ipſam propterea hiſtoriam, iuuenibus, ſenibus, doctis, indoctis, legendam, audiendam, meditandam: Quippè, quae, eſt lux veritatis rerum, quae aguntur noſtro ſaeculo; alit memoriam alioquin intermorituram, maiorum noſtrorum, & rerum, quae geſtae ſunt ſuperioribus ſaeculis; &, ipſis demum ſeris nepotibus, in omni vero officio, exhibet, & imitandi, & fugiendi, clara exempla; tanquàm, quod Cicero, nimium verè dixit, admirabilis quaedam humanae vitae magiſtra. Sed enim, vt de nobis loquamur, non eſt animus noſter, quae infinita ſunt, & innumerabilia, hoc eſt, ipſam totam, de diuinis rebus, hiſtoriam, quae abyſſus eſt, quam nihil fugit, extra quam nihil eſt; temerè ſequi, vel perſequi. Nam, neque*

imprudentes

imprudentes acta agimus, neque ſuperbè concupiſcimus violentas opes, neque demum ſcientes, aliena depeculamur; quanquam, non naſcuntur domi hiſtoriae, vt fabulae Poetarum; ſed, foris argumenta dicendi deſeruntur ad ſcriptores, vt, quae ars ipſa non parit, ipſa tamen arte tractentur. Et ipſi quidem, ab initio, dum rem tantam meditaremur, Deo nobis praeferente lumen; conſtituimus, & mens, ad hanc vſque diem, obfirmata, atque immota manet, vt non loquatur os meum opera hominum. Itaque. nolim putetis, ò viri docti, inter ocia animi, quae, vt, & ſpes inanes, ſunt vigilantium ſomnia quaedam, nos, in hac ipſa parte hiſtoriae, quam excerpſimus, quicquam vel fingere, vel commentarij. Noſtra enim inuenta, vltimo, immo verò, nullo loco habentes, quippe, quia animus eſt, ſcribere non tempori, ſed aeternitati; & ſcimus, quoniam cogitationes hominum vanæ ſunt, verbum domini autem manet in aeternum: imitati ſedulas apes; quibus, ne vnus quidem eſt dies, non negotioſus, pererrantes paradiſum deliciarum, & omnes hortos, atque pòmeria Salomonis, quo enim alio nomine, appellem ſcripturas ſacras, & aeterna illa patrum noſtrorum literaria monumenta? ex tam ingentibus pratis, & varijs floribus, quibus omnia redolent; candidum, & plenum melle, fauum, conſtruere conati ſumus: omnibus ſacris ſcriptoribus, tanquam filijs Prophetarum, in vnum collectis; & ex ſingulis, excellentiſſima quæq; libantes; ab alijs inquam. quae aliorum ſunt, & ab alijs accepta ſunt; quia, Σοφὸς ἄλλος ἀπ' ἄλλου; *ipſi quoque amicè accipientes, & velut participantes lumen, de lumine. Scripſerunt de diuina hiſtoria, ſi non generatim, atque vniuersè, at verò, quo ad illius praecipuas partes, membraq;, & articulos, in omnibus linguis, ſigillatim, non pauci; ijq; omnes, magno, & excellenti praediti ingenio. Quibus, in vniuerſo doctrinarum genere, præclara quæque ſuppetebant; neque deerant magnifica verba; vt, nunc graues, nunc ſubtiles, nunc medium quiddam tenentes, nunquam non aptè, diſtinctè, ornatè, tum eloqui, tum ſcribere omnia, & ſingula poſſent;* Θεῶν, *vt Graeci dicunt* Ερικυδέα δῶρα.

Beroſius,

Beroſus, tanta antiquitatis ſcriptor, quem Babilon quidem genuit, ſed pietas aluit, ante monarchiam Alexandri Magni, Alpha eſt omnium; cui in medijs Athenis, peregrinas illas Chaldæorum diſciplinas, græca lingua docenti, Athenienſes, ſtatuam, inaurata lingua, in gymnaſio publico, Plinio quoque referente poſuerunt. Is igitur, publica authoritate, conſtitutus de more, vt ſacerdos, ſic ſcriba; deſloratis bibliothecis omnibus Chaldæorum, mira, ſed lucidiſsima breuitate, hiſtoriam ſcripſit. Non, cum hiſtoriographis græcorum, à diluuio Ogygiano, Niliaco, Attico, Theſſalico, Pharonico, principia ducens, quæ velut prima initia mundi, ad faſtidium vſque, in teſtimonium ſuæ ipſorum antiquitatis, amplificare, & exaggerare Græci ſoliti erant; ſed, multa, & magna repetens, quæ olim in orbe acciderant, ante famoſam illam inundationem terrarum, qua vniuerſum ferè perierat hominum genus. Sic enim, ab omnibus nationibus vocatur cataclyſmus ille, quem ſcripturæ ſacræ referunt, non curſu naturæ contigiſſe, ſed immiſſum eſſe irato Deo, tempore gygantum; quum illi, nihil eſſet ſcæleris, quod non admitterent, facti etiam contemptores diuini numinis, corporis robore, & immenſitate confiſi. Itaque pura, & ſimplici, fideli hiſtorico digna narratione, commemorauit Beroſus, quàm multa præterijſſent ſæcula, quæ Chaldæi ipſi quidem, fideliter ſeruaſſent, ad Græcorum autem notitiam, nondum perueniſſent. Haud dubiè, hac ipſa arte caſtigans intolerabilem inſolentiam Græcorum; & apertè inſinuans, quam multo æquius erat, vt ipſi Græci, qui nihil ſe neſcire gloriabantur, quum tantarum hiſtoriarum prorſus ignari eſſent, pueri vocarentur ab Aegyptijs, quam vt Aegyptij, & Chaldei, ob id vnum, quod linguæ, & verborum inani, atque ridenda volubilitate deſtituebantur; quum alioquin res tantas, & tam abditas ſoli optimè noſſent; appellarentur Barbari à Græcis. Beroſum deinde ſecutus eſt Metaſthenes Perſa, Manæthon Aegyptius, Hieronymus Thæ ıix, Maſæas Damaſcænus, Philo, & Ioſephus Iudæi. Neque verò ſunt procul ab eis Egeſippus Papias, & Epiphanius ille noſter, non Επιφανὴς *ſolùm, ſed* Επιφανέστατος;

abs

abs quo, iamdiu didicimus, & fortiter confirmare dogmata noſtra; & refutare fideliter aliena. Tum accedit Tatianus, vtinam quam tempore, ſic religione, & fide, ex toto antiquus, Oroſius, Ammonius, Alexandrinus, Euſebius, Cæſarienſis, Sozomenus Salaminius, Socrates Conſtantinopolitanus, Zonaras, Drungarius, Sigiſbertus, Petrus Comeſtor, Vincentius, Diuus Antoninus. Vtinam verò, non tanta nobis aliorum ſcriptorum nubes defuiſſet, quæ olim, è cælo noſtras terras irrorabat, vel monumenta ſaltem ſupereſſent, & innumerabiles librorum myriades, quas illi Deo geniti ædiderunt, pretioſiores omnibus theſauris. Neque enim laboraremus, vbi illi literis præſtantes, eloquio clari, admirandi virtutibus, aliquot etiam illuſtres martyrio, omnes porrò Chriſtiani orbis lumina, tantopere laborarunt; vt antiquiſſimam Dei fidem, in ipſis credentium animis alerent, confirmarent fidem iudiciorum, quibus timeri, fidem promiſſionum quibus amari; præceptorum, quibus coli; doctrinæ, qua ſuſpici voluit, & denique ſuæ ipſius maieſtatis, quam credi iuſsit, videri non permiſit. Enimuerò, ne vos ipſe longo ſermone morari videar, & ipſe à vobis minus videre, nimium cupere, & parum facere exiſtimer; omnes, qui de rebus diuinis diſſeruerunt, qui ſcripſerunt de noſtræ religionis placitis, qui tradiderunt regulas credendi, & agendi, ad quæ duo omnis diuina refertur hiſtoria; Sententiarij omnes, & eorum maximè duo illi duces, & anteſignani Ioannes Damaſcenus, & Petrus Lombardus; quem neſcio an ſocium illius dicam, an Comitem; qui ambo opere quadrato, & ipſi ex toto ferè quadrati, de re theologica tot, & tanta ſcripſerunt, quorum memoria, generoſis, & in Eccleſia catholica bene educatis ingenijs, amori ſemper erit, & honori; Illi quoque, qui poſt terga meſſorum colligunt ſpicas; & quotidie verſantes in ſcholis, ex eorum, vt ſic loquar, diatriba, doctiores facti, acutis hinc inde diſputationibus vacant, & pro virili dogmata noſtra muniunt, ac tuentur, ſepeq; pulcherrimè Dauidis exemplo, ſuperbos gygantes, qui Chriſtum bello petunt, ſuis etiam armis proſternere ſolent. Illi inſuper, qui ex ſuggeſtis, pias, & exhortationis plenas conciones

nes habent ad populos; illi qui ſtylum exercent aduerſus hæreticos; illi, qui, propria edunt, qui aliena vertunt, qui domi legunt ſedentes, & quieſcentes; qui quum audierint, zelantes gloriam domini circumeunt orbem, & dicunt fratribus, Venite, & videte. hi inquam omnium ætatum, linguarum, profeſſionum, qui vtcunque rem theologicã tractant, omnes & ſinguli, non ne diuinam hiſtoriã verſant? ornant? diuinæ hiſtoriæ famulantur, & ſeruiunt? in diuina hiſtoria laborant, commorantur, habitant, hærent? Quid porrò aliud continent, vniuerſæ Theologorum noſtrorum, ſiue veterum, ſiue recentiorum, ſcriptiones, quæ quotidie ſunt nobis ante oculos, interq́ manus, libri, tractatus, opuſcula, commentarij, notationes, interpretationes, expoſitiones, indices, gloſæ, quæſtiones, paraphraſes, ſummulæ, catenæ, compendia, epitomata, problemata, antidota, ſtrommata, aſcetica, homiliæ, rhapſodiæ, allegoriæ, harmoniæ, ſermones, meditationes, contemplationes, enucleationes, demonſtrationes, dictionarij, faſciculi, flores, triũphi, dialogi, trilogia, ſoliloquia, vt prætercam odas, hymnos, hortum ſophiæ, Ἀποθέωσιν ψυχομαχίαν, ἁμαρτιγένειαν, καθ' ἡμερινῶν, περὶ στεφάνων, vtriuſque teſtamenti heroicum enchiridion; & omnis generis graeca, latinaq́ poemata; quae Theologi noſtri, nullis alijs vatibus inferiores, non aſpirante Muſa, neque Muſarum choro, ſed vno, ternoq́ Deo, quanquam non alieni à muſis, vt neq; à gratijs, magna cum laude cecinerunt; Quid inquam continent haec tot, & tanta literarum monumenta, quòd non ſpectet ad ipſius diuinae hiſtoriae vel ſanctiſſimum corpus, vel pulcherrima, membra, eaq́ grandia, parua, media, integra, conciſa, comminuta? nimirum, ad verbum Dei, ad dogmata, ad traditiones, ad ſcripturas, ad conſenſum propheticae, apoſtolicaeq́ doctrinae, ad vitam Chriſti, ad crucem, ad miracula, ad ſacramenta, ad praecepta, ad peccata, ad virtutes, ad corruptae naturae noſtrae imbecillitatem, ad neceſſitatem diuinæ, per Chriſtum gratiae, ad vim meritorum, ad praemia, & pœnas futuri ſeculi, ad ſtatum animae, ad duas vitas, agentem, & contemplatricem, ad ritus, ad officia, ad caeremonias, ad myſteria, ad diuina ſymbola, ad ſummum illum apicem, vnius in ſanctiſſima

ma

ma Trinitate diuinitatis; denique ad totam fidem, & chriſtianam ſapientiam, & ad Eccleſiam, ad hierarchiam, & ad ipſos, quibuſuis in Eccleſia cedris, & platanis, conſpectiores, ſummos hierarchas, præfectos. & antiſtites vniuerſæ religionis. Quibus, in vno illo, quem, auctoritate, omnes, & ſinguli, referunt, Petro, Deus ipſe, ore ſuo ſancto, & benedicto, tanquàm nobile quoddam depoſitum, tanquam ingentem theſaurum, immo verò, tanquam cœleſtium theſaurorum æternum gazophylacium, commendauit illam ipſam ſuam, pro eximia quadam dignitatis gratia, & gloria, fidei titulo inſignitã, chriſtianæ ſapientiæ pietatem; quæ omnino eſt (vt ipſi ſcitis) vniuerſæ hiſtoriæ vis, medulla, cor, anima, ſpiritus. Hinc ſanè, diuus Ioannes, ille Θεωλογώτατος, *in ſacro, eorum, qui hiſtoriam Chriſti ſcripſerunt, quaternario, vltimus tempore, quum iactis. per cæteros Euangeliſtas, fundamentis tot, & tanta, mirè ad Chriſti gloriam ſuperædificaſſet; nunquam tamen, niſi deſcripto pontificio Petri, quod tanti operis, voluit eſſe ferè ſupremam coronidem; ſuum ipſius Euangelium clauſit, & perorauit. Planè, qui ſibi ſemitam ſapiebat, alijs ſcriptoribus, indice, monſtrauit hanc viam; vt poſtquam Chriſtus Ieſus, de cætero, vicaria Petri opera, recturus erat Eccleſiam ſuam, quemadmodum ipſe, hiſtoriam Chriſti, terminauerat faſtigio, & culmine dignitatis Petri, ita illi, in hiſtoria Eccleſiæ, ſine qua, prope exangue, & omnibus membris, atque officijs mancum eſt, & mutilum ipſius Diuinæ Hiſtoriæ corpus; non præterirent apoſtolicum thronnm Petri; ad tantam illam, maieſtatem, authoritatem, celſitudinemq́, ſublatum. Quod, & ſanctè profectò obſeruatum eſt: nam, ſummo ſtudio, & diligentia, vitas, geſtaq́, & tempora ſucceſſorum Petri, quando omnes, & ſinguli, ſunt vnus Petrus, ſeorſum etiam ab heroibus, quos, ſenex* πολύγραφος, *Hieronymus, atque Gennadius illuſtrarunt catalogo; Diuus Damaſus, Anaſtaſius Bibliothecarius, Paulus diaconus Aquilegienſis, Guido Preſbyter Rauennas, & alij Patres, perpetua memoria digniſsimi, conſcripſerunt, conſcribentq́, per omnia ſæcula filij noſtri. Idq́, non tam in eorum gratiam, ne nomina, quæ in aſsidua commemoratione eſſe*

ne eſſe debuerant, in obliuione iacere videantur, quam propter nos; vt, perennis inſit animis noſtris certitudo, & firmitas vniuerſæ hiſtoriæ; vt, ſciamus iuxta apoſtolicum verbum, à quo didicimus; vt æternum memores ſimus, à quo fidem accepimus, vt videamus ſummorum Pontificum ſeriem illam prepetuam, à ſanctiſsimis, iiſdemq́, antiquiſsimis, græcè, & latinè Eccleſiæ Epiſcopis, aduerſus hæreſes, tantopere commendatam. In quam, fixos tenentes mentium noſtrarum oculos, æternum firmi, & ſtabiles ſimus, atque, ab antiqua Petri fide, quæ, vna eſt Chriſti vera fides, nullo vnquam tempore diuelli, aut etiam, tanquàm parum prudentes, fraude, & dolo ſeduci patiamur. Proh ſancte Ieſu. Quanta eſt maieſtas hiſtoriæ tuæ? fidei tuæ? quàm eſt vera? quàm credibilis? quàm videtur oculis noſtris? quàm auditur noſtris auribus? quam contrectatur noſtra manu? Ecquàm longè, lateq́, patet? quàm in altum ſe ſe attollit? quàm, nec cælo, nec terra capitur? quàm ſuper omnia extenditur, vt intret tandem in ſanctuarium Dei, & intelligere nos faciat, principia ſua, nouiſsima noſtra. Ecquis, vel Dei colens, vel Chriſtianæ Reipub. amans, vel ſanctarum ſcripturarum ſtudioſus, vel denique cupidus ſuæ, & alienae ſalutis, ſibi à lachrymis temperet, quum, Diuinæ Hiſtoriae veritatem, videat eſſe in eo ſtatu, quo fuit olim Hieroſolyma, capta à Babylonijs, Archa à Philiſtæis, Roma à barbaris, IESVS à Iudæis? Huc profectò ſpectat tanta perfidia, tanta inſania, tanta arrogantia, ternæ inquam hæreticorum vires; quæ, quum, initium accepiſſent in Iuda proditore, in Arrio, in Dioſcoro, nunc demum, conſummatæ in noſtræ ætatis Antichriſtis, atque adeò ipſius veri Antichriſti præcurſoribus, an non palàm videtis, quam cæde homines, incendio terras, hæreſibus regna, imperia etiam ſeditionibus implent? Ferrum, flammamq́, minantes, ſurentes audacia, ſcelus anhelantes, bella gerentes? Et in primis quidem, aduerſus Eccleſiam; quæ commune omnium hominum refugium, non modo neceſſarios ſuos, & ciues, ſed alienos etiam, atque hoſtes, omni beneuolentia, ex ipſius Chriſti inſtituto, complectitur. Tum, aduerſus vrbium principem Romam

mam; ex qua, ad nos, literæ, leges, omnis humanior vita, omnis rerum omnium cognitio, Euangelium ipſum, fides, religioq́ manauit. Aduerſus Chriſtum, qui, nimia illa victus charitate, ſe ſe pro nobis obtulit hoſtiam Deo. Denique, aduerſus Deum ipſum, in cuius miſericordiæ ſinu, viuit in miſerum, & afflictum hominum [illegible] nus. O cœlum, ò terra, ò literæ, ò ſtudia, ò tempora, ò mores. Non ὑπερβολικῶς dico, veriſsimè vera loquor. Te, teſtem inuoco, alma veritas: tenet me, & occupat, exulceratq́ acerbiſsimus dolor, intuentem non mente ſolùm, ſed & oculis, quo ex ſtatu, & in quem, miſerè, heu nimium miſerè, noſtro hoc ſæculo, reciderit hæc ipſa ſacroſancta diuinæ hiſtoriæ veritas: quæ, parum antea, plena maieſtatis, & honoris, ad Iudæorum, Turcharumq́ terrorem, in omnes mundi regiones, per ora catholicorum, tanquam per cæleſtes tubas, vno inflatas ſpiritu, vno ſenſu, vna fide, cum ingenti chriſtiani nominis gloria, vagabatur. Scithyſmus, Barbariſmus, Iudaiſmus, Helleniſmus, primæ in Eccleſia hæreſes, &, quæcunque aliæ fuerunt, ſoluebant, iuxta Apoſtoli verba, ipſum Ieſum. Soluebant à ſe ipſo, illi Hæreſiarchæ, qui, diuidebant perſonam Chriſti à corpore Eccleſiæ, qui hominem negabant in Chriſto. A capite, qui dicebant, Homo eſt Chriſtus, ſed non Deus. Porrò, noſtri fratres, quum, ſibi ipſis doctiſsimi videantur, & mundo etiam videri velint, tamen, non ſolum impij, ſed, prorſus, vniuerſæ religionis hoſtes, quaſi noui quidam Luciani, nituntur ſoluere (quod horrendum eſt dictu) mundum ipſum totum, ab ipſo Deo. Et, iam, eorum opera (proh dolor,) plenus eſt orbis terræ, Atheitarum. Quin, ex ipſis quoque hominibus populorum noſtrorum, non pauci ſuo ipſorum fermento corrupti, facti ſunt vt Αχριστοι, ſic planè Αθεοι. Inter quos, qui cæci ſunt, ponunt cæcæ fortunæ menſam: qui fatui; venerantur fatum: vnde, vt olim apud gentes, prædicantur inter nos, homines boni fati, & mali fati, Εὔμοιροι, κακόμοιροι. Forſan mentimur, &, vt eorum cauſam in inuidiam vocemus, ſcientes, & prudentes, indoctæ plebis abſur-

 ditatem,

ditatem, in illos falſò reijcimus? Enimuero, impuri, & impij iſti, legumlatores, quibus, tabulæ veteres fractæ, nouæq́ in orbem inductæ ſunt, ad perniciem humani generis, an non ſcripſerunt, Conſueſſe Deum immortalem, cum nonnullis hominibus fungi munere malorum geniorum, atque adeo, ipſarum etiam furiarum; eos inquam, de ſua ipſorum mente, & conſilio, deturbare, incitare, inducere, inpellere, conijcere in horrenda ſcælera, in fraudes, in impietates, in omnis generis abominandas turpitudines? Hæc certè, in impijs ſuis eorum ſcriptis, quæ, olim, omnium manibus terebantur, legere potuit, & relegere vniuerſus orbis. Vtinam non venenoſa hæc, miſeros occidiſſent, aconita, legentes. Nunc enim, poſt tantam ebullitionem, & exagitationem omnium nationum, eliſa hac viridi ſerpentum, atque adeo, ipſius cerberi ſpuma, quis, hæc audiens, etiam ſi ſit rudis, & literarum ex toto ignarus, non protinus exhorreſcat, ſi modò Chriſti ſalutaribus vndis initiatus fuerit? Ecquid, tam abſurdum, tam dirum, tam barbarum, excogitatum fuit vnquam, ab homine mortali? Sunt ne hæc dogmata, quæ, etiam ſi maximè ſtoici ſimus, & profiteamur, nullis animi concitationibus perturbari, æquo, & indifferenti animo, audiri poßint? An, non paris eſt impietatis, nullum credere Deum, & aſſerere eum authorem malorum? Quid verò tandem eſt hoc aliud, quàm, à tectis ad fundamenta, à calce ad caput, ex toto, & in totum, ſubruere, euertereq́ diuinam hiſtoriam; &, ſi Deo placet, abolere etiam memoriam diuinæ hiſtoriæ? Tantum ſcælus, ne Celſus quidem moliebatur; neque Porphyrius tentauit. Quin, neque ipſe Iulianus Apoſtata, neque demum, ſentina illa malorum, quem, & animus meminiſſe horret, Maumethes, viuendo, & moriendo blaſphæmus, aggreſſus eſt. Impudorati alioquin, & ſinguli, & omnes (volo enim, hac ipſa antiquiſſima Tertulliani voce, vti mihi liceat) qui, pleni ſuperbiloquentia, vt ſine mente, ſic ſine fronte, in Chriſtianam religionem, & illius dogmata, verò credibilia nimis, tot, & tanta congeſſerunt, euomuerunt, dixerunt, ſcripſerunt, fecerunt. Quid non tentarunt,

runt, ſummi illi, rerum noſtrarum tutores, cuſtodes, & columina chriſtianæ religionis, Paulus Tertius, & Carolus Quintus; vt, monſtra hæc fœdiſſima, nuper è terra nata, &, iam iam cœlo minantia, diſſiparent, ſternerent, conficerent? Memor grandæuus Senex, vt ſanguine, ſic animi præſtantia, & ſublimitate, Romanus, nominis illius ſanctiſſimi, atque grauiſſimi, quo, in apoſtolicum thronum, Deo volente, ſublatus, à ſummis Regibus, & ab vniuerſo orbe terrarum, ſalutatus, & appellatus fuerat; nempe, ex Alexandro, Paulus; quod, græca lingua, dictum, ἀπὸ τοῦ παύεσθαι, ceſſationem ſignificat, quietemq́, & pacem; quanta fecit, quanta tulit, vt, chriſtiano orbi, eſſet, & παυσίλυπος, ademptor curarum; & ἀλεξίκακος, depulſor malorum; & Irenarches, qui, rebus omnibus pacem daret, qui pugnandi, finem faceret; qui hoc tantum doctrinarum, & opinionum chaos, componeret; confirmaret cadentem Rempub. erigeret afflictam; deſolatam recrearet; & liberaret penè conflagrantem? Idq́, per Carolum illum Quintum, Catholicis latè Regem; Hæreticis, & Turcis bello formidandum; dignum, cuius humeris, Romani imperij moles incumberet; cuius auſpicijs, Romanæ militiæ caſtra mouerentur. Quem, propterea, cum ſpolijs, & tropheis, à Libyca victoria reuertentem, in ſuo ipſius ſinu, tam amanter excepit, iuſſitq́, vt, ſuper alta capitolia, ipſe, capitolio altior, iret ouans: nimirum; vt, illum, ad Eccleſiæ ſanctæ concordiam inſtaurandam, accenderet; vt, illius animum roboraret; vt, iuueni ad gloriam calcaria adderet. Teſtis eſt omnis Gallia, omnis Hiſpania, vniuerſa Italia: Sed, vos, præ omnibus, teſtes eſtis, magnæ Germaniæ fauces, Tridentini ſaltus: qui, tanti Hierarchæ conſilio, & tanti Cæſaris oera, omnibus montibus excelſiores facti; fuiſtis theatrum, & ſpec ua vniuerſi orbis. Oecumenica nanque Synodo, in veſtris latribus indicta, congregata, celebrata, & ipſi vidiſtis, & ab omnibus nationibus exploraſtis, quàm eſſet pacis amaris, & publicæ ſalutis ſtudioſus, Paulus Tertius; verè, quum etiam in terris ageret, cælo dignus. Vtinam omnes Principes, qui tum rerum potiebantur,

ditatem, in illos falsò reijcimus? Enimuero, impuri, & impij iſti, legumlatores, quibus, tabulæ veteres fractæ, nouæq; in orbem inductæ ſunt, ad perniciem humani generis, an non ſcripſerunt, Conſueſſe Deum immortalem, cum nonnullis hominibus fungi munere malorum geniorum, atque adeo, ipſarum etiam furiarum; eos inquam, de ſua ipſorum mente, & conſilio, deturbare, incitare, inducere, inpellere, conijcere in horrenda ſcælera, in fraudes, in impietates, in omnis generis abominandas turpitudines? Hæc certè, in impijs ſuis eorum ſcriptis, quæ, olim, omnium manibus terebantur, legere potuit, & relegere vniuerſus orbis. Vtinam non venenoſa hæc, miſeros occidiſſent, aconita, legentes. Nunc enim, poſt tantam ebullitionem, & exagitationem omnium nationum, eliſa hac viridi ſerpentum, atque adeo, ipſius cerberi ſpuma, quis, hæc audiens, etiam ſi ſit rudis, & literarum ex toto ignarus, non protinus exhorreſcat, ſi modò Chriſti ſalutaribus vndis initiatus fuerit? Ecquid, tam abſurdum, tam dirum, tam barbarum, excogitatum fuit vnquam, ab homine mortali? Sunt ne hæc dogmata, quæ, etiam ſi maximè Stoici ſimus, & profiteamur, nullis animi concitationibus perturbari, æquo, & indifferenti animo, audiri poßint? An, non paris eſt impietatis, nullum credere Deum, & aſſerere eum authorem malorum? Quid verò tandem eſt hoc aliud, quàm, à tectis ad fundamenta, à calce ad caput, ex toto, & in totum, ſubruere, euertereq; diuinam hiſtoriam; &, ſi Deo placet, abolere etiam memoriam diuinæ hiſtoriæ? Tantum ſcælus, ne Celſus quidem moliebatur; neque Porphyrius tentauit. Quin, neque ipſe Iulianus Apoſtata, neque demum, ſentina illa malorum, quem, & animus meminiſſe horret, Maumethes, viuendo, & moriendo blaſphæmus, aggreſſus eſt. Impudorati alioquin, & ſinguli, & omnes (volo enim, hac ipſa antiquiſſima Tertulliani voce, vti mihi liceat) qui, pleni ſuperbiloquentia, vt ſine mente, ſic ſine fronte, in Chriſtianam religionem, & illius dogmata, verò credibilia nimis, tot, & tanta congeſſerunt, euomuerunt, dixerunt, ſcripſerunt, fecerunt. Quid non tentarunt,

runt, ſummi illi, rerum noſtrarum tutores, cuſtodes, & columina chriſtianæ religionis, Paulus Tertius, & Carolus Quintus; vt, monſtra hæc fœdiſſima, nuper è terra nata, &, iam iam cœlo minantia, diſſiparent, ſternerent, conficerent? Memor grandæuus Senex, vt ſanguine, ſic animi præſtantia, & ſublimitate, Romanus, nominis illius ſanctiſſimi, atque grauiſſimi, quo, in apoſtolicum thronum, Deo volente, ſublatus, à ſummis Regibus, & ab vniuerſo orbe terrarum, ſalutatus, & appellatus fuerat; nempe, ex Alexandro, Paulus; quod, græca lingua, dictum, ἀπὸ τοῦ παύεσθαι, *ceſſationem ſignificat, quietemq́, & pacem; quanta fecit, quanta tulit, vt, chriſtiano orbi, eſſet, &* παυσίλυπος, *ademptor curarum; &* ἀλεξίκακος, *depulſor malorum; & Irenarches, qui, rebus omnibus pacem daret, qui pugnandi, finem faceret; qui hoc tantum doctrinarum, & opinionum chaos, componeret; confirmaret cadentem Rempub. erigeret afflictam; deſolatam recrearet; & liberaret penè conflagrantem? Idq́, per Carolum illum Quintum, Catholicis latè Regem; Hæreticis, & Turcis bello formidandum; dignum, cuius humeris, Romani imperij moles incumberet; cuius auſpicijs, Romanæ militiæ caſtra mouerentur. Quem, propterea, cum ſpolijs, & tropheis, à Libyca victoria reuertentem, in ſuo ipſius ſinu, tam amanter excepit, iuſſitq́, vt, ſuper alta capitolia, ipſe, capitolio altior, iret ouans: nimirum; vt, illum, ad Eccleſiæ ſanctæ concordiam inſtaurandam, accenderet; vt, illius animum roboraret; vt, iuueni ad gloriam calcaria adderet. Teſtis eſt omnis Gallia, omnis Hiſpania, vniuerſa Italia: Sed, vos, præ omnibus, teſtes eſtis, magnæ Germaniæ fauces, Tridentini ſaltus: qui, tanti Hierarchæ conſilio, & tanti Cæſaris oera, omnibus montibus excelſiores facti; fuiſtis theatrum, & ſpec ua vniuerſi orbis. Oecumenica nanque Synodo, in veſtris laribus indicta, congregata, celebrata, & ipſi vidiſtis, & ab omnibus nationibus exploraſtis, quàm eſſet pacis amaris, & publicæ ſalutis ſtudioſus, Paulus Tertius; verè, quum etiam in terris ageret, cœlo dignus. Vtinam omnes Principes, qui tum rerum potieban-*

 tur,

tur, quos ad publicas calamitates leuandas, magna illa, & gloriæ plena cognomina, inflammare debuerant, Hierarchæ Optimi, & Maximi, prudentiſsimo conſilio acquieuiſſent, ſecuti eſſent firmum iudicium; diuinis præſagitionibus credidiſſent; vicariæ poteſtatis minas timuiſſent; authoritati colla ſumiſiſſent; amori ceſsiſſent; precibus ſe exorari permiſiſſent. Non fruſtra profectò pugnatum eſſet iure, & legibus, bello, & armis; ſed fortaſſe etiam, ſine cæde, ſine ſanguine, ſine exercitu, liberata Republica, omnes iam in vno choro, vnam cantionem caneremus: neque adhuc eſſent inter nos de religione, & fide, ſectæ, & ſchiſmata; quibus indies magis, ac magis, Turcarum oculos, & ſpes paſcimus, ac fouemus, facti illis iocus, & riſus; quibus, dum communi conſilio, res gererentur, & Paulus Aaronem, & Carolus Moſen referret, (Ecquam illuſtre, ac glorioſum ſummorum principum par ò viri,) chriſtianum nomen eſſe conſueuerat, & pauor, & pallor. Sed ecce, à tergo, & à latere; audio viri prudentes. Non erat his locus. Oro vos, per Deum, excuſate inexpertum equiſonem, quem de via, & curſu, ſermonis vis, & impetus, extra orbitam, perinde ac ferox, & intractatus equus, abripuit. Abripuit inquam, vt à cauſa digrediens, ad Paulum importunus excurreret, Paulo ineptus inſiſteret, & denique, inania ſibi fingens ſomnia, hiſce theologiæ primitijs, velut floribus, ſacrum illud caput Pauli, coronare poſſe exiſtimaret. Quem Chriſti vices agentem, hominum, quos tellus alebat, patientiſsimum, in laboribus inuictum, nunquamque vincendum, pro Eccleſia ſancta Dei, ab his quidem oppreſſa, ab illis deſerta, à multis prodita, indefeſſo ſtudio ſequentem ſemper, & perſequentem, fugientem pacem; nunc in cælis, immortali Deo cum Angelis canentem epinicion, & non iam delibantem theologiam, ſed proluentem ora in ipſo fonte theologiæ, honorare par eſt, iuſta admiratione, & taciturnitate magis; quod multi egregij ſcriptores hactenus mihi feciſſe viſi ſunt, quàm tenui laudatione; donec veniat aliquis in dicendo rex, qui, res ſuas præclarè geſtas, & magna in primis, atque fæcunda, ſummis principibus, ab eo, antequàm

naturæ

naturæ concederet, relicta aureæ pacis ſemina, hiſtoria integra commendet poſteritati. Interea igitur, Ecce reuertor ad eam, vnde digreſſus ſum, diuinæ hiſtoriæ laudationem. Profectò enim, ò Dei amantes, quicunque diuinarum rerum hiſtoriam omninò neſcit, etiam ſi cunctas hiſtorias memoria teneat, & memoriter pronunciet, vſque adeo puer eſt, vt heri, & nudius tertius, natus eſſe videatur. Si quis porrò eſt, qui eam non ſolum neſciat, ſed ignoret; quam alioquin, vtcunque, ſcire, & potuit, & debuit; is, quò plura, ſe ſcire gloriatur; eo magis, ſenſu puraſcens, & peior, & impudentior eſt. Ille verò, qui ambitioſè ſtudet, vt nihil neſciat, & conſultò, ſe illam ignorare dicit, & profitetur, etiam ſi euaſerit πάνσοφος; omnium piorum virorum ſententia, inſaniſſimus habeatur, & indigniſſimus, qui numeretur inter homines; nimirum, diuino iudicio, iam maledictus; tanquam puer centum annorum, qui nihil de ſua ipſius ſalute cogitat, neque, de veris virtutibus, quibus in cœlum ſcanditur. Eas enim, non in profanis gentium hiſtorijs, ſed in hac vna Chriſtianorum hiſtoria, contineri, tradi, docerique, & addiſci mundus ipſe iam videt. Et ipſi quoque philoſophi, quum olim, & publicè loquendo, & ſcribendo, iactanter aſſererent, ſe conſtituiſſe ciuitates, dediſſe leges populis, artem rectè viuendi inſtituiſſe, philoſophiam totam, & inueniſſe, & perfeciſſe; nunc tandem, (in quo maximè chriſtiana fides triumphat;) ſuam ipſorum cœcitatem agnoſcunt; Et, non inuiti, teſtantur, ſuos ipſorum duces, & anteſignanos, pro vera & ſolida virtute, picturas tantùm, & ſimulachra virtutis exhibuiſſe legentibus; pro actionibus virtutum, quibus fulgere debuerant, vix niſi verboſas edidiſſe diſputationes: vt, ipſa virtus, quæ in agendo poſita eſt, & in vigore naturæ, atque animi, ad inanes nugas, & ambiguos ſyllogiſmos, reducta eſſe videatur. Quid, quod, ne nunc quidem, illud vnum pariunt, quod iamdiu, in omnibus eorum ſcholis parturierunt. Siquidem, inueſtigandis naturalium rerum cauſis, adhuc hærent; in ſtatuendis bonorum, ac malorum finibus, adhuc contendunt; in definiendo virtuti medium; ſine vllo fine nugantur; &, ad extremum, de primo rerũ principio, de au-

*thore, & opifice mundi, de ipſo inquam Deo, res, quæ iam eſt tam
perſpicua, quæ palàm ferit oculos noſtros, quæ etiam, in aliam par=
tem auerſos, ſpectaculo tantæ lucis, & pulchritudinis ad ſe trahit,
nondum conueniunt. Quibus propterea, nihil certum eſſe, aut perce=
ptum poteſt, quando ipſis etiam concedentibus, & docentibus, ignora=
to principio, cuncta, quæ inde gignuntur, neceſſe eſt ignorari. Et qui=
dem, Deus, ſciens, quàm vanæ, & fallaces ſunt cogitationes homi=
num, niſi diuinis præſcriptis, & legibus, velut filo Theſei, in hoc,
humanarum inuentionum, velut magno quodam labyrintho, regan=
tur, & dirigantur; ante omnes Legumlatores, primus legem, ſuis ip=
ſe inſculpſit digitis; iuſſitq́, illam verſari perpetuò ante oculos noſtros;
ad veſtibula ædium, ad fimbrias veſtimentorum, ad articulos ma=
nuum; vt omninò in cunctis humanæ vitæ negotijs, Deum ipſum,
non autem humanæ rationis iudicium, & cenſuram, quæ nihil omni=
no certi habet; ſectaremur. Neque verò profectò, oportebat diui=
nam illam ſapientiam, ſe ſe tantopere demittere. & ad extremum
etiam induere hominem, inuulgareq́ Euangelium vniuerſo orbi ter=
rarum, vt nos omnes, de componendis humanæ vitæ moribus, de via
ad fœlicitatem, deq́ fœlicitate ipſa erudiret; ſi noſtræ hiſtoriæ, di=
cam verius. noſtræ fabulæ, noſtræ inuentiones, noſtra inania, & in=
certa ſomnia. hoc enim titulo ornabat, & Socrates Ethnicus, doctri=
nas hominum, Αμφυσβητήσιμοι ὄναρ, ſatis eſſe potuiſſent, vt per eas,
vel malè ſaucia natura noſtra, curari poſſet; vel curata, & ſana=
ta, erigeretur ad Deum, & coniungeretur cum Deo; in quo vno,
ſita eſt vera fœlicitas. Ecquid neceſſe eſt hic immorari, quando in
re manifeſta verſamur? Sanè philoſophia gentium, etiam, quum
iuuenili æuo floreret, nunc enim anus eſt, delira, & garrula, ò
Aegypte, quantumuis, ſibi plurimùm de auri, & argenti copia,
hoc eſt de ſapientiæ, & eloquentiæ fœlicitate blandiretur; tamen,
humano generi, cuius ſuauiſſimus cibus, & alimonia, eſt ipſa ve=
ritas, ad quam ſuapte natura, incitatiſſimo deſiderio omnes ferimur,
ne ſemel quidem potuit apparare plenum conuiuium, in quo omnium
generum conquiſitiſſimis cibis, oneratæ menſæ explerent animos no=
ſtros:*

ſtros: quos, haud dubiè, non tam, vt vulgus credit, peritura fama, quàm vera, & naturalis fames, mouet & permouet, vt inſatiabiliter cupiant, ſaturari ſcientia. Vix cænulas quaſdam inſtruxit, breues, & anguſtas, plenas, non delicatis conchilijs, aut piſcibus, ſed multa carne ſubrancida, in quibus etiam ſordidi miniſtri, & plerique defecti, ac ſenes miniſtrabant epulas. Eas videre eſt, apud Platonem, ſympoſiarcham illum philoſophorum: nam, in ſuis ipſius dialogis, nihil aſſerendo, vnquam, ne aliquid ſcire videretur; ſed, diſſerendo ſemper, vt in certa faceret omnia, ſingula quoque, ſeorſum, & ſeparatim, academico more pertractauit: nimirum, in Parmenide, res diuinas: in Timæo, naturales; & in ijs, quos inſcripſit de iuſto, vel de Repub. libris, eas, quæ ad mores pertinent; tertium philoſophiæ genus, quod in Græcia exuſcitauerat Socrates. Itaque, ſicut Deus benedictus, dum rerum vniuerſitatem creauit, omnibus hominibus, velut publicum dedit, & ſolenne epulum; ſic diuina Hiſtoria, arte digna Deo, cum natura mores, & cum Deo naturam, rurſumq; viciſſim, Deum cum natura ipſa, & naturam ipſam, rationemq;, cum moribus colligens, & componens; à naturalibus quidem aſcendens, velut ex terra; à diuinis deſcendens, quaſi ex cælo; in moralibus, medio itinere gradiens, velut inter terram, & cælum; tametſi nunquam, ſe ſe vſqueadeo demittere poteſt, vt non ſuam ipſius maieſtatem, & decorem retineat; ponit in conſpectu noſtro menſam regiam, parat cænam verè pontificalem, inſtruit ſplendidiſſimum conuiuium, in quo omnes, & ſinguli, per vniuerſum orbem terrarum paſcantur, epulentur, inebrientur; idq; θεόπρεπως; *hoc eſt, non hac quidem tantùm, vel illa ſcientia, & veritate, ſed ſimpliciter omni ſcientia, omni veritate, omni ſapientia; vt demum bene paſti; & poti, ciboq;, & potione, non ſolùm fame, ac ſiti depulſa, ſed plenè abſque ſacietate ſaturi, pæana, quem Aegyptij, pingui melle, & arida ficu ſacra facientes, Mercurio, tanquam repertori veritatis canebant,* Γλυκὺ ἡ ἀλήθεια, *cuius repetitione implebant atria, feriebant ſydera; eum ipſi, maiore multo ratione, Chriſto Deo canamus; qui, eſt illa ipſa veritas, dulcis ſuper mel,*

propter ſapientiam; & ſuper ficum, propter pietatem. Ecquid dulcius illa, ipſa veritate? quid amabilius, quàm amare, & poſſidere veri= tatem? quid beatius, quàm frui veritate? delectari cognitione, & contemplatione veritatis? de qua, & loqui ſuauiſſimum, & audire iu cundiſſimum; cuius aſſequendæ, ſolo etiam deſiderio, ac ſpe, fœlices ſe putant, ipſi quoq; profani homines. Non poſſum hic me continere, quin lætabundus exultem, voce græca, Ω ἀλήθειαν ὦ φιλαλήθειαν, *hoc eſt; ò veritatem, ò amorem veritatis. Veritas ipſa, eſt numen: Amor ve ritatis, hominem coniungit numini. Nam, quid tam communiter pro= prium nobis omnibus, quàm ignorantiam, & mendacium? atq; ideo, quid propriè tam ſupra nos, quàm ſcientia, & veritas? I nunc, quicunque es, & dubita, vtilis ne ſit diuina hiſtoria ſtudioſis verita- tis. Quod ſanis corporibus eſt agricultura, & ægrotantibus medicina; id vtriuſque ſortis animis, eſt diuina hiſtoria. Alia ad virtutem via eſt, alius bonorum finis, alia hominis pax, atque tranquillitas, quæ addiſcitur ex ſacris literis, quàm ea, quæ* Εν τῷ περιπατῷ, *aut in por= ticu, ſiue in academia docebatur à vobis, Philoſophi gentium. Ec= quam Panacæam, quod Moly, quas Epodas adhibuiſtis vnquam, morboſo illi Charmidæ veſtro, quæ comparari poſſint antidotis diui= narum ſcripturarum? Certè, vt oculus ſine capite curari non poteſt, neque ſine reliquo corpore caput; atque ideo medicina, à toto incipit, vt membro ſanitatem reſtituat; ſic, neque, ſine anima curari poteſt malè affectum corpus, ſed ab anima incipiendum eſt, ex qua, & bo= na, & mala, in hominem totum manant, & fluunt. Nunquam ve= rò anima, ſine Deo, bene valere potuit; neque Deus, ſine verbi ſui ope, quaſi media, ægreſcentem animam incantare ſolet: ipſum autem Dei verbum, præclariſſimis exemplis manifeſtum eſt, quòd in ſacra ſcriptura, quàm maximè, velut in templo, ſuam ipſius virtutem oſtendat, ad leuandos dolores, ad tollendos morbos, ad vires recrean das, ad conſolandas conſcientias, ad ſpem immortalitatis alendam, ad ſanitatem augendam, & confirmandam. Quod propterea dicitur, Verbum vitæ, Verbum veritatis, Verbum gratiæ, virtutis, poten= tiæ, ſapientiæ. In ſymbolica autem theologia, quàm multis nomini=*

bus

bus celebratur? Dicitur enim Panis, Aqua, Lux, Ros, Ignis, Semen, Fons, Fluuius. Ipſa porrò (vt ſic dicam) Logotheca, diuina inquam ſcriptura; appellatur, Fauus mellis, Terra, lacte, & melle fluens, Cella vinaria, Torcularia redundantia, Domus odorum, & vnguentorum, Columba deargentata, Mons domini, Archa teſtamenti. Quid? Hortus concluſus, Torrens voluptatis, & Paradiſus deliciarum. Ille inquam paradiſus, quem, ante omnia, ab hominibus inſtructa ſcientiarum pomeria, plantauit ipſe Deus ab initio, & poſuit in eo hominem, vt excoleret eum, tanquàm agrum, & cuſtodiret, tanquam theſaurum. Ecquæ deliciæ profectò, quæ voluptates, excogitari poſſunt, quas, non ſuperent hæc ipſa æterna diuinorum librorum monumenta; quae, ab authore, ſancta, à materia ipſa, ſacra; ab immutabili veritate, ſacroſancta dicuntur, & ſunt; vtilia iuuenibus, iucunda ſenibus, afflictis ſolatia, &, præſidia florentibus, ac beatis? Quæ, narrant facta omnium ſæculorum, quæ, prænunciant futura omnibus ſæculis, quæ nihil non ſuadent boni, &, ad complementum humanæ perfectionis, prohibent ea quoque, quae aliquam mali ſpeciem habere videntur. In quibus, infantes, lactantur mammilla regum; viris, apponuntur tauri, & altilia; infirmis, non deeſt olus; &, qui robore valent, nutriuntur in croccis. Sanè, vt, ipſi quoque; ex eis, nobis delicias faciamus, litera, eſt quaſi cænaculum; ſenſus, menſa, præcepta, cibus, promiſſa, potus, pincerna, & dapifer Chriſtus; lectio, refectio; guſtus voluptas; ebrietas ſobrietas; ſopor, amor; complexus, & oſcula, piæ lachrimæ, &, ab imo pectore ducta, atque repetita ſuſpiria. O Deus meus, dicebat almus ille pater, Mella mea, verba tua. Deliciæ meæ ſcripturæ tuæ. Tantum munda cor meum, ne fallar in eis; munda labia mea, ne fallam ex eis. Et verò, ſi ſummum hominis bonum, Deus eſt, atque ideo, nobis omnibus, bene viuere, eſt Deum diligere, Certè, hic vnus, & non alius ſcopus eſt vniuerſæ ſcripturæ; vt, Deum ipſum ſupra omnia, vt, nihil inquam, æquè ac Deum ipſum diligamus; quod iuſtitiæ eſt; vt, pro

Deo,

Deo, nihil non feramus alacriter, quod eſt fortitudinis; vt, perui-gilemus, & caueamus, ne illudamur amando; quod, eſt munus pru-dentiæ; vt, hunc ipſum Dei amorem, ſeruemus integrum à veneno amoris proprij; quod pertinet ad temperantiam. Huc, tendit lex, huc, Euangelium, huc, Prophetica, Apoſtolicaq́ doctrina: huc, & vniuerſæ ſcripturæ, ſingulæ partes, & membra, nimirum, & carmina lætitiæ iuſtorum, & lamentationes pœnitentium, & veh, ac damnationes reproborum; quæ, vbique, & paſſim leguntur in ſacris literis: Huc inquam, quæcunque ad ſacram ſcripturam perti-nent, & quæ aperta ſunt, vnde nutriamur, & quæ obſcura ſunt, vnde exerceamur, directa ſunt: vt, ſi beati eſſe cupimus, eruditi in fide, de ipſo Deo, animati ad ſpem, in ipſum Deum; tandem accen-damur ad charitatem ipſius Dei; &, Deum ipſum diligamus, ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, ex omnibus viribus: hoc eſt, corde puro, conſcientia bona, & fide non ficta. Hæc eſt homi-nis perfectio, hæc ſalus, hæc fœlicitas, hæc vita; vita virtutis, vi-ta gratiæ, vita gloriæ; &, hæc, haud dubiè, eſt diuinorum elogio-rum tota plenitudo, tota amplitudo, tota profunditas, tota intelligen-tia, tota obſeruatio, tota ſumma. Vt propterea in ſacris illis reuela-tionibus, quibus clauditur noui teſtamenti canon, ea ipſa figura, in-quam fœliciter aliæ omnes deſinunt, fluuij aquæ viuæ, cryſtallo ſplen-dore perſimilis, procedentis de ſede Dei, & Agni, irrigantisq́ pla-teas Hieruſalem, cum ligno vitæ cis, & trans flumen, qua nimirum deſignabatur, & gloria paradiſi, præmium chriſtianæ vitæ, & gra-tia per Chriſtum Ieſum, ſine qua, ne meritum quidem vllum; quin, & ipſe Spiritus ſanctus fons præmiorum, & meritorum, omniumq́ donorum, quæ à Deo deſcendunt in homines, ea inquam ipſa figura referatur ad ſacram ſcripturam, & aptiſſimè per omnia reſpondeat ipſi ſacræ ſcripturæ, vtpotè ex cuius fide, hauritur gratia; in cuius guſtu, delibatur gloria; extra cuius doctrinam, non addiſcitur, aut vera ſcientia, aut vera virtus, per cuius obedientiam cognoſcitur creditur, & amatur ſpiritus ſanctus. Certè verò, ſi, oraculi illius, & res, & verba, interpretari velimus de hac ipſa admirabili, &

vero

vero Deo authore digna, ſapientia, quid eſt, quod in eam non mirabiliter competat? Vox fluuij in primis, aperit, & ponit ſub oculos, ſcientiæ, & eloquentiæ copiam, profunditatemq́, & perennitatem curſus ſacræ ſcripturæ, in omnes gentes: profunditatem inquam, quæ exhauriri, & perennitatem, quæ finem accipere nunquam poßit. Nomen aquæ viuæ, indicat iucunditatem, voluptatem, fæcunditatem, gratiamq́, & virtutem intrinſecus recreandi, atque reficiendi animas verbo Dei. Splendor, oſtendit gloriam, & dignitatem eius ſuper cæteras quaſque ſcientias mortalium. Similitudo cryſtalli, pulchritudinem, ſoliditatem, perſpicuitatemq́ cognitionis, & veritatis omnium rerum, quæ in ea continentur, & tractantur. Platea porrò, quæ eſt via latior, militaris ferè, conſularisq́, & prætoria, quàm bellè, exprimit O Viri, numeroſam illius amplitudinem? Non enim, in angulis, non in latibulis, ſed in ipſius mundi medio, atque ideo, omnibus populis, omnibus nationibus, ſummis quoque Regibus, atque Cæſaribus, qui etiam, communiter, latam perditionis viam ingrediuntur, dat leges, & iura; vt, qui, ab illis, & in credendo, & in amando, & in committendo, & in ommittendo, vel ſemel per contemptum, deſciuerit, neque pœnitentiam egerit, pereat in æternum. Putas ne verò, myſterio vacet lignum, vitæ, ex vtraque parte fluminis? Hæ ſunt ripæ, quas lambit pellucidus hic, & vitro illuſtrior, amnis ſacrarum literarum. Vita hæc, quam degimus, &, ea, quam expectamus; Et, hic quidem, in via, meritum, illic, in patria, præmium eſt, & merces mortalitatis idem ipſe Chriſtus, lignum vitæ, remedium mortis, ipſa à morte reſurrectio, & æterna vita. Prolixior ero fortaßis, parcite: Feror campis, non ſemitis. Cœliſsima Dei ſedes, vnde eſt ſecreta illa tantarum aquarum ſcaturigo, an, non palam docet, vt niſi excordes ſimus, intelligamus, quam ſit ſublimis, atque adeo, mortalibus inacceſſa, altitudo ſapientiæ, & ſcientiæ ſanctarum literarum? Altitudinem enim illam, ſolium illud excelſum, & eleuatum, quis vnquam dimenſus eſt? Deus porrò, & agnus, Pater inquam æternus, & Filius eius dominus noſter Ieſus Chriſtus, quid indicant, niſi, quòd, in his duobus

potißimùm

potiſſimùm verſantur diuinæ literæ, in creatione, quæ eſt ex Deo, & in reparatione, quæ facta fuit per Chriſtum Ieſum? Vt tandem, ſi quis quærat, quid eſt ſubiectum in ſacra ſcriptura, reſponderi poßit, Eſt Deus, à quo omnia; Eſt Chriſtus, per quem omnia; Eſt opus reparationis, ad quod omnia; Eſt charitas, qua, ſic Deus dilexit mundum, circa quod omnia. Sed, quanti momenti, eſt illud, ò viri, quod, ante hanc ipſam tantæ admirabilitatis viſionem, præfatur Ioannes, Oſtendit mihi dominus. Sanè, vix reperiri poterat aliud verbum, quod tam aptè, explicaſſet veritatem, certitudinemq́, ipſius diuinæ ſcripturæ. Quid eſt enim, oſtendere, niſi, non obſcurè, ſed apertè demonſtrare? Inde, Demonſtrationes, appellantur rationes mathematicæ, quæ, apud philoſophos, primum gradum obtinent certitudinis. Et quidem, illud quod demonſtratur, videtur, nullus autem, inter ſenſus, certior ipſo viſu. Ob id, in ſacris literis, Prophetæ appellabantur Videntes; quibus, & præterita, & futura, æquè ac præſentia, certiſſima erant. Vt propterea, quum, in diuinis rebus, cætus Prophetarum, fuerit quaſi oculus humani generis, non enim, ſibi tantùm, ſed, nobis omnibus, & filijs noſtris, & vniuerſæ poſteritati, videbant quæ videbant; quæcunque illi viderunt, &, ſe vidiſſe teſtati ſunt, nobis omnibus, certiſſima eſſe debeant, atque teſtatiſſima; perinde ac ea, quæ ipſi quotidie videmus: non enim, per omnia membra videmus, ſed per oculos tantùm; ſicut, neque, per omnia corporis membra, audimus, ſed tantùm per aures. Hoc ipſo verbo igitur oſtenſionis, græcè ἀπόδειξεως, docemur, vt aliquando concludam, eſſe euidentiſſimam, notiſſimam, certiſſimam indubitatiſſimam, atque adeo veriſſimam, diuinam hiſtoriam; qua nulla ſit ſublimior, dignior, plenior, amplior, iucundior, vtilior. Idq́, ex authoritate Ioannis, quem diligebat Ieſus. Ille enim, rem totam, velut in tabula deſcriptam, oſtendit, & demonſtrauit. Ipſe, fidelibus oculis, vidit, &, quum vidiſſet, ex certa ſcientia teſtimonium perhibuit; vniuerſa autem olim Eccleſia, Spiritu ſancto probante, & dirigente, ſcripſit, ac ſubſcripſit, quia verum eſt teſtimonium eius. QVVM igitur, in illam ipſam ſacroſanctam, & admirabilem diuinæ

uinæ

uinæ hiſtoriæ philoſophiam, totus incumberem animo, ò ſapientiæ alumni; non nuper quidem, ſed olim; nam iunior fui, etenim ſenui, quanquam primum cœpi expaueſcere, & expalleſcere; veritus, ne me, ſtatura puſillum, etiam ſi gygantis alicuius, qui proceræ arbori niteretur, altiſsimos humeros, conſcendiſſem, tanta aquarum moles obrueret, recordatus tamen, Perſas, temporibus Cyri, in cuius honorem totus oriens, etiam poſterioribus ſæculis Perſarum dominum, excellentia quadam appellabat Βασιλέα, *Eufratem latiſsimum, & inſuperabile flumen deriuatione facta, confidenter intraſſe, & ſecure traieciſſe, quæcunque ad huius pelagi ampliſsimum alueum naturaliter, propriéq́ pertinent, quæ inquam diuinitus tradita, & credita, non humanitus inuenta, excogitataq́ ſunt, ad aliquot ſinus, & alueos, perſpicuos in ſimilitudinem cryſtalli, altiſsimos tamen illos, & qui non cymbulas ſolùm, ſed onerarias quaſque naues tergo ſuſtinere valeant, ex intimis ipſis ſacrarum viſceribus deriuari poſſe, atque in illis mihi nauigandum eſſe, magno certe auſu, at, ſi Deus voluerit, qui lumen prætulit menti meæ, euentu (vt reor) non pœnitendo, exiſtimaui.*

O quantum cœli, ò quantum cognoſcere terræ
Licebit, pelagum ò quantos aperîmus in vſus.

Equidem, non dico vobis ego, importunus, & ineptus; præite mihi ad creanda vobis pericula: neque dico, tumidus, & elatus; præcedam ego faciem veſtram meo periculo: ſed, dico, veſtrum omnium, &, communis noſtræ ſalutis amans; Venite, eamus, & in gratiam humani generis, inſeramus nos ipſos, quaſi vir vnus, in commune periculum. Homines eſtis? & ego; Deum piè colitis? & vobiſcum ego. Ab infantia ſacras literas didiciſtis? proximè, & ſecundum vos conabor, & ego. Audetis de Deo, & de diuinis rebus loqui, ac ſcribere? in inſipientia mea, audeo plus ego. Qui, muſculus exiguùs, dum viribus violentis, mihi vim infero, aſſurgon leone m, ambulans in magnis, & in mirabilibus ſuper me. Nam, quum Deum nunquam viderim, nunquam audierim, quid ſit, nunquàm didicerim, quid non ſit, vix perceperim, quum ne ſemel

mel quidem diuina paſſus fuerim, ò me miſerum; confidentiſſimè tamen, quantum in me poteſt, impatiens religionis amor, & zelus cadentis pietatis? Ordior telam, intexo fila, & tantas deduco diuinæ hiſtoriæ glomerationes, tot annales operum Dei, ante tempora, in principio temporis, per omnes ætates temporum, & in fine quando non erit tempus. In primis inquam, & ante omnia, vt Deus benedictus Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, qui nunquam non fuit, nunquam non eſſe potuit, à quo omnia habent vt ſint, ſine quo nihil eſt, neque eſſe poteſt, cuius ter ſanctam diuinitatem abſconditam ab oculis noſtris, propriasq́, & naturales tam Angelorum, quam hominum intelligentias excedentem; beata Seraphim reuerentiſſimè adorant, & velut optimo immutabilitatis ſtatu, & mira inacceſſibilis naturæ ſublimitate, omnia præteruolantem, ſtando, ac volando circumtegunt, per incredibilem, & Deo dignam diuini amoris ecſtaſin, à ſe ipſo velut egrediens, non in æternitatis fine, qui nullus eſt, ſed in principio temporis, quod antea non erat, cælum, terram, mare, & omnia, quæ in eis ſunt, ſiue viſibilia, ſiue inuiſibilia, creauerit, formauerit, digeſſerit; quæ etiam, ne in nihilum reuertantur, per omnia tempora continenter portat; ac ſuſtinet; & ne ab æquiſſimis diuinæ ſapientiæ legibus, præſcriptisq́ diſcedant, fortiſſimè ſimul, & ſuauiſſimè regit, ac moderatur. Deinde verò, vt conditis rebus ſupremam manum imponens, hominem totius vniuerſitatis breuiſſimam quandam ſed pulcherrimam Επιτομὴν, *&* Ανακέφαλαίωσιν, *ipſius opificij finem, & ſummi opificis viuum ſimulachrum, ſua ipſius manu tanquam in eo effingendo mirificè delectatus, ſanctum animal, è limo terræ formauerit, omnibus virtutibus, & gratijs præditum, quaſi omnibus numeris abſoluerit, & conſummauerit: feceritq́ tandem, vt græcè dicam,* Αντεξούσιον, *quo ſponte ſua, & ſua vtens poteſtate, ipſe ſibi, & nobis omnibus, vtriuſq́ fortunæ faber eſſet, mortis author, vitæq́ miniſter: quem, ad extremum, nolentem dum à ſerpente tentatur, repugnare tentatori; volentem, quum ſtare poſſet, in deteriora labi; iuſtiſſimo iudicio cadere, atque errare permiſerit: vnde, corruptionum illecebris irretitus,*

ſtatim

ſtatim inuentus eſt, & in ſe ipſo corruptus, & omnium hominum, qui ex ſuo ipſius ſemine prognati ſunt, vſque ad nouiſsimos nepotes, in animis, moribusq; corruptor, cuius modico illo fermento, vitiata, corruptaq; fuit tota maſſa humani generis. Vt ille idem ipſe Deus, poſt multa ſæcula, recordatus miſericordiæ ſuæ, vniuerſos homines, in vno Adamo læſi numinis reos, ideoq; filios iræ Dei, in ſe ipſis quoque peccati ſeruos, & mancipia mortis, tam ſæua vtriuſque tyrannide oppreſſos, attritosq;, & penè extinctos, per Moſen dilectum ſuum, reuiſere incœperit, & ſcriptæ legis; quaſi calcaribus, & fræno, hos quidem ad ſurgendum, velut languentes excitare; illos, vt effrænatos cohibere, ne in grauiora corruerent: quo, vtrique quieſcentes agere peruersè, & diſcenter benefacere, participes eſſe poſſent diuinæ illius benedictionis, quam ab initio promiſerat omnibus gentibus. Vt, præter rationem excitatis in fomite flammis, & ignibus, poſt legem ipſam, quæ vi ſua eſſe debuerat, ingenij, virtutisq; incitamentum, niſi animi ſcælerum furore, quaſi vino, amentiaq; flagrantes, iam incaluiſſent; dum omnes penè in deteriora niterentur, occaſioneq; accepta, ſimul, ea, quæ negabantur, appetentes, &, reijcientes quæ iubebantur, ſe ſe in omnia facinora, ſumma cum libidine præcipitarent; immo verò præcipitati iam, atque demerſi eſſent, ille ipſi Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, per Ieſum Chriſtum potenter erexerit, & à mortis fato liberatos, gratis viuificauerit, iuſtificauerit, ſaluauerit. Vt denique, in vna illa, Dei, per Chriſtum, gratia, conſummata, & perfecta, omnium hominum iniquitates, magnificè, ac glorioſè triumphans, largè, & liberaliter, nec non, & amantiſsimè hominum genus, quod iam ex nihilo creatum, non pro nihilo, ſed incomparabili pretio redemerat, atque ſeruauerat, ad priſtinam illam, à qua miſerè ciciderat dignitatem, fœlicitatis, & gloriæ dono reſtituerit. Iam enim reſuſcitauit nos, & ſedere nos fecit in cœleſtibus, qui fecit quæ futura ſunt, qui adhuc facit quæ facta ſunt, qui vocat quæ non ſunt, tanquam ſint..

HAEC ſanè, ſunt huius ingentis coloſsi membra illa, quæ ipſi zelo religionis, vel vltra vires audentes, & per nos ipſos, vt ſic

loquar,

loquar, reſupinantes immenſum diuinæ hiſtoriæ corpus, ordienteſq́ Ἀνάτομην, velut à capite, per ſingulas partes detegenda, explicandaq́, & dilucidanda ſuſcepimus. Vtinam verò, ſublimibus hiſce noſtris cogitationibus, poſſim, rectè diſponendo, quaſi dare oſſa, & neruos, aptè ornando, carnem, cutemq́, & colorem inducere, demùm propriè, ſignificanterq́, & efficaciter loquendo, atque ſcribendo, tribuere eam, quæ animatas, & vocales facit ſcriptiones, vim, actionemq́, & ſpiritum. Nemo ferè, ſiue græco, ſiue romano eloquio; vniuerſam hiſtoriam, ex toto ſcribere aggreſſus eſt: veriti ſunt enim viri prudentes, vel ne vllus inquam eſſet finis faciendi libros: vel ne longiori volumine legentibus ſtomachum prouocarent; vel ne demum viderentur æmulari maieſtatem, & gloriam creatoris. Itaque ſuam ſibi vnuſquiſque particulam, in qua, & ſe exerceret, & ſtudioſis ad Dei gloriam proficeret, ſcribendo delegit; indeq́, tam multiplices, per tempora, factæ ſunt, in ipſis ſacris literis, perinde ac tranſeuntibus filijs Iſrael, in mari rubro, diuiſiones. Nos; quibus ſenio, laboribuſq́ defectis, neque ætas, neque facultas multa ſcribendi ſuppetit, ſcientes etiam optima, & pulcherrima quæque, ex ipſa ſemper amabili breuitatis gratia iuuari ſolere, vt verè iucundiora ſint, melioraq́, & pulchriora videantur; non rerum, aut verborum myriadas inſtruimus, non centurias; quin neque quinquagênas, & ne decadas quidem, ſed quinque ſolùm verba loquimur. Neque vero verba, quæ Græci Τὰ ῥήματὰ, vocant, & ipſi partes orationis facimus à nominibus ſeparatas, ſed verba intelligimus, quaſcunq́ voces cogitatione conceptas, græcè Τὰ ἔπια, vel Τὰ ἔπη. Memores nimirum ſumus doctoris gentium, in quo quum ſint præclara omnia, ſumma omnia, diuina omnia, hoc vnum ſolum ineptum eſſe non potuit, quod ſemel dixit; Melius multò eſſe, & optabilius, loqui quinque verba in ſenſu, quam mille in ſola Πολυλογία. Ecquis ſcit, quum id ſcriberet Corinthijs, ſi fortaſſe, ad hæc quinque loca, quæ etiam ab eo ſupra cæteros omnes ſcriptores, vberrimè, viuaciſſimeq́ tractantur, animo menteq́ ſpectaret? Certè verò, vniuerſa illa literarum alphabetaria claſſis, cuius eſt tanta vis ac poteſtas,

ſtas, ad conficiendum orbem ſcientiarum, ad tradendaſq; & capeſſendas omnes diſciplinas, quinque tantùm, apud latinos habet elementa vocalia; vnde omnis in cæteras literas diffunditur virtus, & ſonus, ad dicendum, ad exprimendum, ad eloquendum. Sed & philoſophi, qui de mundo, & de tota natura contemplantur, ac diſſerunt, quinquepartitam faciunt virtutem huius vniuerſitatis, quæ mundus dicitur: nam, quatuor elementa conſtituunt, cum fœdere, & coniugio cœli, quod, quintam naturam vocant: quæ enim ſunt ſupra cœli ambitum, diuina putantur, & vltra mundana, Græci Μετὰ τὰ φυσικὰ *dicunt. Eſt & inſuper ipſa* Πεντάς, *numerus amoris, & venerationis; nempè, & iuſtitiæ primùm, cuius quaſi machæra, in duas partes æquales ſecatur denarius, numerorum meta; & deinde coniugij, cuius virtute, par, & impar, perfectus inquam, & imperfectus numerus, expreſſa maris, & fœminæ ſymbola, in vnum, magno ſacramento copulantur. Vt propterea, me beatum putem, cui, Dei beneficio, præluxiſſe videatur hic ipſe numerus tantæ dignitatis, & qui, tam miris modis vndique reſpondeat, cum ea, quam enarramus, & pertractamus, diuina hiſtoria. Nam, & illa intus, & foris, circundata multa, & magna varietate, plena literis, myſterijs, allegorijs, anagogijs, tropologijs, ætiologijs, dum opificem mundi, ſimul & ipſam rerum creatarum vniuerſitatem, interdum etiam eâdem narratione complectitur, non fortuitò vnquam, nec temerè, ſed iuſtiſſima lance, ſemper, vt iuxta Moſen, tam rectè diuidat, quam rectè offerat, partitur inter Deum, & creaturas, æqualiter tribuens ſua vnicuique iura. Deo in primis, quod ſit ex ſe ipſo tanquam principium; tanquam exemplar ſecundum ſe ipſum; & denique propter ſe ipſum tanquam finis: cæteris verò omnibus, quod neque ex ſe ipſis in lucem prodierint, quia creata ſunt; neque ſecundum ſe ipſa conſiderari debeant, ſed ſecundum exemplar, ex quo tanquam exempla ducuntur; neque demum propter ſe ipſa, niſi iniquè amari poſſint; quia non ſunt ſibi finis, ſed vt inania, & imperfecta referuntur ad finem: ad ipſum inquam Deum; abs quo, & ſemel acceperunt vt eſſent, & continenter accipiunt, vt perma-*

neant. Ad quem modum, ipſi quoque, quanquam quid ſtilla muriæ ad magnitudinem Aegei maris? aut quid acceſsio teruncij ad infinitas Craſſi diuitias? iuxta ipſius hiſtoriæ, & quinarij numeri analogiam, rationem, proportionem, copulamus inuiolabili fœdere, ima ſummis, terram cœlo, Deum homini, creatorem creaturæ; & tamen legitimè, & ſummo iure diſtinguimus ima à ſummis, terram à cœlo, Deum ab homine, creatorem à creatura. Docemus ſanè, non eſſe duo regna, atque imperia Dei, & creaturarum; ſed regnum ipſius Dei, eſſe ſuper omnem creaturam; creaturaſq; ipſas, tam omnes, quàm ſingulas, vix eſſe aliud quicquam, quam inſtrumenta creatoris; ideoq;, niſi iniuſtiſsimi rerum arbitri, & æſtimatores eſſe velimus, contemnenda eſſe nobis prorſus omnia, præ vno creatore; illum autem vnum ſuper omnia, & ſuper nos ipſos, ſancto amore complectendum; quia æquum eſt, & ratione pleniſsimum, vt ille diligatur præ omnibus, in quo vno habentur omnia, & cuius verè ſunt omnia. Quanta hic congerere poſſem, quæ me ad hanc ipſam quinquepartitam diuinæ hiſtoriæ ſectionem, induxerunt? Sed illud tamen præcipuum erat, quòd viderem, tum veteris teſtamenti magnum illud latifundium, vno penè Moſaico Pentateucho, funditus exhauriri; Tum vim, & medullam noui teſtamenti, quinario ſimiliter eſſe abſolutam, & explicatam; Nimirum duo hæc, Chriſtum caput, rectamq; in ipſum fidem, Euangelium docet: corporis autem Eccleſiæ partes tres, initium, ſtatumq;, & finem, complectitur reliqua librorum copia. Quid? quod & videbam vtriuſque teſtamenti immenſam illam molem, contineri eodem numero, Lege inquam, Pſalmis, Prophetis, Euangelica, Apoſtolicaq; doctrina. Conſiderabam verò tandem (ne quid prætermittam eorum) quæ me in hac inuentione delectabant O viri, vt in Romana lingua, ad quam omnium linguarum fœlicitas ipſo iure Petri deuoluta eſt, ſic, & in lingua ſancta, nomen illud admirabile, in quo vno, oportet nos ſaluos fieri IESVS, factum eſſe, vt ineffabile ex ineffabili, ſic ex τετραγραμμάτω, πενταγεάμματον. *Sanè interpoſito elemento illo hebraico* ש *cuius figura, pulcherrimam,*

iucun-

iucundiſſimamq́ trium florum ſpeciem, præſeferre videtur, velut ſymbolum, & nota ſuperſubſtantialium illorum florum, quorum virtus, & diuinitas in ipſo IESV tota corporaliter inhabitat, nonne ex . . . legitur . . . Illud porrò mihi omnem admirationem ſuperare videbatur, quod illud ipſum literarium elementum, ea inquam ipſa litera, qua Hæbreis notatur numerus quinarius, nempe ה *quæ in illo ipſo antiquo Dei nomine, tam magno myſterio geminatur, apud theologos illos ſuos literarios, tantæ exiſtimationis eſt, tantæq́ authoritatis, vt eam vocent ſigillum ſpiritus ſancti; qui nimirum eſt nexus omnia ligans, & continens. Sed hæc fortaſſe verboſius. Age igitur, explicemus breuiſſimè quinque illa verba, ingentem theologicæ meſſis aream, & hac ipſa ætate varijs diſputationibus redundantia torcularia. Res ipſas quinas, ſermonibus quinquepartitis, parum ſupra propoſuimus quidem; ſed enim, quantum diſtat à ſermone verbum? Sanè, id quod ſermo explicat, & dilatat, verbum coarctat & perſtringit: nam verbum pars eſt ſermonis, & ex multis verbis vnus ſermo conſicitur. Hinc, & hominum, & Angelorum legimus tam ſermones, quàm verba. Dei ferè non legimus niſi verbum; quod quum induit carnem, tum primùm exijt in ſermonem. Nunc ergo ex ſermonibus eruamus quina illa verba, tanquam quinque locus, in quibus totæ verſantur, & continentur noſtræ in diuinam hiſtoriam lucubrationes, perinde ac vires manus conſtant quinis digitis, & vires totius corporis quinis ſenſibus. Eſt igitur vnum verbum, ſiue vnus locus, Natura, cuius vires, & nomen, quiſquis oculo, non tam philoſophico, quàm chriſtiano, hoc eſt pio, & religioſo videt, & intelligit, agnoſcit non ſeminariam ſolum, & viuificam virtutem toti mundo infuſam, ſed in primis ſuperas illas mentes, quàs alieni Dæmonas, noſtri recepto iam ſermone Angelos uocant, tum communem hãc & magnam ciuitatem, quæ mundi nomen accepit, & deniq́ hominem ipſum, propter quem ab initio, & Angeli & mundus inſtituebantur, parabantur, intendebantur. Ante omnia verò introſpicit vniuerſæ naturæ fundamentum & robur, Deum Optimum Maxi-*

mum: qui & ipſe in ſacris literis, non ab idæis, & exemplaribus rerum, ſed ab æterna filij generatione natura dicitur, extra, intra, cuncta in ſe complexum; ſingula, & omnia intuentem ac protegentem, quem natura ipſa tota recognoſcit, quem mundus non capit, quem adorant Angeli, homines porrò ſuſpiciunt, admirantur, colunt. Alter locus eſt, qui & alterum verbum dicitur Peccatum, Angelorum quidem, & hominum, ſed vel maximè noſtrorum parentum; Vitioſa inquam illa corruptio, & contaminatio vniuerſæ naturæ: malum illud antiquum, & morbus læthalis, quo Natura ipſa à prima ſuijpſius conditione, inſtitutioneq́; magna ex parte defecit, quo, & mundus totus pene infectus eſt, & vindicante Deo, per multa ſæcula, durè, & dire inueteratus contabuit; vnde ad hunc vſque diem ingemiſcit, & parturit, expectans liberari à fœdiſſima hac ſeruitute tam miſerandæ corruptionis. His duobus verbis tria illa proximè accedunt, Lex ante omnia, Lex inquam Moſe, quæ data eſt ad agnoſcendum peccatum, ad incitandam naturam, vt tandem aliquando per ipſam medici gratuitam opem curari poſſet ſemiuiuus ille ægrotus Humanum genus. Tum ſequitur Gratia, Gratia, quæ eſt verè, & ſingulariter gratia. Gratia inquam Chriſti Ieſu, quæ eſt, & finis legis, & ipſius Naturæ ſanitas, & Peccati abolitio. Gloria, vltimum eſt verbum, in qua conſummantur omnia verba; nam Gratiam quoque ipſam, conſummat, & perficit Peccati vires, in ijs qui ſecundum ſpiritum ambulant, ne illis noceat, extinguit & enecat prorſus, à Lege porrò nos liberat, quæ non eſt poſita iuſtis, ſed iniuſtis: denique Natura noſtra, tanquam per gloriam deiformis effecta, ſuæ ipſius integritati, & incolumitati reſtituta, pleno robore ſe ipſam circunducit in orbem, iungens ſe Deo tanquam fini; abs quo, tanquam ab authore bene condita fuerat, per quem tanquam per medium fœliciſſimè reparata fuit. Profectò verò, ſi omnes, & legere ea libenter, & iucundè audire ſolent, quæ intelligunt ad ſe pertinere, hoc eſt ad humanæ vitæ inſtitutionem, eruditionem, emendationem, vnde hauriuntur ſaluberrima exempla, monita, præcepta, conſilia; neceſſe omninò eſt, vt in omnium

Chriſtia=

Chriſtianorum animis, magna quædam, atque incredibilis iucunditas, & delectatio pariatur; quum hæc ipſa tanta myſteria in eorum conſpectum conſuetudinemq́ venerint; non confuſa, ſed diſtincta, non inuoluta, ſed explicata; non ambigua, ſed clara, certa, firma, ſecura, conſtantia, & quæ non inter doctos viros bella nutriant, ſed pacem concilient, alant foueant. Finge cum maximo ventorum impulſu, atque impetu feruente vndarum vndique agitato mari, media nocte abſque luna, & ſtellis, nauale bellum, in quo, neque amicorum, neque inimicorum, ſiue vultus ſiue voces agnoſcantur, nihil audiatur niſi fragor nauium, concußio remorum, vociferatio nautarum, lachrymæq́ & gemitus periclitantium, irruat frater in fratrem, pater in filium, amicus in amicum, & mutuis in cæca illa pugna omnes abſumantur vulneribus, proh miſeram calamitatem. Tale ſpectaculum facta erat Eccleſia catholica ſuperioribus annis, non Deo quidem, & Angelis, quale exhibebat athleta ille fortißimus, quum principatus, & poteſtates aerias, per Chriſtum Ieſum in agone poſitus, ſingulari, & inuicto certamine debellaret, ſed Satanæ, Turcisq́, & Iudæis, & omnibus malis hominibus inimicis crucis Chriſti, quum in foro, in ſymposijs, in ſcænis, in ludis, in priuatis & publicis laribus, id quod prope flens dicere cogor, non viri docti ſolum, ſed lanij quoq́ & fullones cæmentarij, & ſordidi quique homines idiotæ, & abſque literis, vini inſuper potores, aleatores & ſcortatores, profanis vocum, & ſententiarum nouitatibus, pertinaci, nec non contendendi, ac contradicendi libidine, ac ſtudio, quiſque in alterum obſtinatè diceret de ſummis iſtis religionis Chriſtianæ capitibus, de Natura, de Peccato, de Lege, de Gratia, & Gloria. Ecquanta circa hæc copia rerum? Libertas naturalis humani generis, cuius vix inanem titulum filijs Adami relictum fuiſſe, propter prædeſtinationem, propter præſcientiam, & propter naturæ corruptionem hæreſis docet. Vis peccati quam in ipſis etiam fidelibus, & iuſtificatis, adeo exaggerat, vt ne vnum quidem opus illis relinquat à Peccato purum, in prædeſtinatis etiam infidelibus, adeo extenuat, vt grauißima quoque illorum facinora, ab ipſo Deo pro magnis meritis imputari, & dicat,

& ſcribat. Iuſtitia operum legis, cui, vt fidei totum tribuat nihil tribuit. Neceſsitas Gratiæ, quam ſub magna pietatis ſpecie opponit meritis; quaſi ſuperba vox ſit meritum, quia meritum ex gratia, non gratia ex merito, Status beatorum, qui regnant cum agno, & agnus Dei cum illis, quum hæreſis non vereatur dicere, ſanctos ne videre quidem Deum, niſi quùm veſtiti fuerint duplicibus, neque orare pro nobis, tametſi, ante triumphos, ante coronas orarent alter pro altero, vt omnes ſalui fierent. Viri, parum antea, nuſquam hæc ron legebantur, nuſquam non audiebantur, inſcripta, notata, inſculpta, in parietibus, in tabulis, in monumentis; ſtylo latino, barbaro, docto, indocto, copioſo, conciſo, arido, florido. Scientiam ſibi quiſque, & profunda diuini ſpiritus, temere vendicabat: ipſa ſola repugnantia habebatur ſubtilitatis, & ſapientiæ loco: quod quiſque probabat, mox pietas, quod alij quique probaſſent, ſumma impietas videbatur. Ita, quia cogitationes hominum vanæ ſunt, quæ hodie, doctrina pietatis erat, cras, erat impietatis; &, quæ hodie tanquam ſpiritus ſancti reuelationes admirabantur, cras tanquam noſtra inuenta contemnebamus, reſpuebamus, damnabamus; & in ijs tamen, ò quam ſuperbè, dominabamur (vt Apoſtoli verbo vtar,) fidei hominum; volentes, vt homines crederent quæ nobis placerent, non crederent quæ diſplicerent. Et, haud dubiè, timendum erat, quia quotidie addebantur vulnera vulneribus, ne tandem aliquando, dum inuicem alter alterum comederet, inuicem quoque, quod Gallo græcis dixerat Apoſtolus, alter ab altero conſumeretur. Hæc igitur in cauſa fuerunt, vt, quæ tandiu ante hæreſes, de rebus iſtis, diuina hiſtoria dixerit, pronunciarit; ipſe tanquam Εἰρηνόφιλος, *vtinam aliquando* Εἰρηνοποιὸς, *deſcribere tentarem; iniiciens ea, tanquàm coagulum lacti, ſi fortè diſsidentes inter nos, (vt ferè olim in Babele) voces, & ſententiæ hominum, in vnum tenorem, & in vnam puram, atque e ſynceram diuinæ hiſtoriæ fidem, conuenire poſſent; idq́ ſine diſputationum tricis: nam & illæ (vt quotidie videmus) generant lites, & rixas, idola parua bellorum. Profectò verò, exemplo Steſichori vatis Himerei, in cuius infantis ore, ca-*

nere

nere viſa eſt luſcinia, conteſtans auſpicio, eum cantus ſuauitate, omnes, qui ante eum fuerant ſuperaturum; ſperabam, vt, quemadmodum ille in Helenam, olim linguam, & calamum imprudenter acuerat, & exoculatus, dum palinodiam ceciniſſet, viſum recepit; ſic multi non inelegantes viri, qui in ſanctam Eccleſiam, neſcio, quo furore aperuiſſent ora, oblocuti de illius ſacris, & ſacramentis, perſpecta hac ipſa veritate nudæ hiſtoriæ, diuino ſe tandem numine excæcatos fuiſſe intelligerent; & redeuntes ad cor, quod pijs omnibus in primis orandum, & deſiderandum eſt, ſpiritalem animæ viſum recuperarent, eſſentq́ tandem illis populis ædificationi, quibus antea fuerant exitio. Sed, & illud me admodum mouebat, & permouebat; vt ad tantos ſcribendi labores, lætus accingerer; & me ipſum improbis conatibus, & ſtudijs ſuperarem; quòd conſiderarem animo, quantùm vtilitatis fructum, hæc ipſa diuinarum rerum deſcriptio, cuiuſcunque ſortis hominibus, eſſet allatura. Nam, qui erunt (vt verum fatear) illi homines, tam Αμουσοι, *qui aliquando res tantas, ſoli in ocio, & ſine libris memoriter conferentes, non ſtatim reflexa acie mentis, concludant, inferantq́, ſe ipſos indignos eſſe vita, & aura vitæ, niſi vitæ authorem, & ſeruatorem, ante omnia colendum, & adorandum putent; in quem credant, in quo ſpem reponant, quem diligant, cuius gratiam ambiant, iram caueant, iuſſa cuſtodiant: nec tam ſæpe reſpirent, quàm cogitent, eum ipſum Deum ſupra nos eſſe, mundo præſidere, omnium rerum curam gerere, verſare cælos, tueri terras, cohibere fluctus, & maria; prouidere hominibus, bonos afficere præmijs, malis ſupplicia reddere, falli non poſſe, fallere nolle, offendi vitijs, virtutibus delectari? Ecquid humano generi tam neceſſarium, quàm hæ ipſæ cogitationes, ſemina vniuerſæ pietatis? quàm hæ ipſæ contemplationes, igniculi, & flammæ ad accendendum in cordibus noſtris diuinum amorem? vt vel nunquàm obliuiſcamur, vel ſtatim reminiſcamur Dei noſtri, cuius, quandiu meminimus, tandiu viuimus: à quo, dum recedimus, cadimus: ad quem, dum accedimus, ſurgimus: in quo, dum ſtamus, requieſcimus. Pulcherrima verò tandem, & vndique admirabilis mihi videbatur in*

ipſa diuina ſcriptura tantarum rerum ſeries, & per omnium ſæculorum ordinem inſerta catenatio. Vna enim ex alia nexa, & vſqueadeo omnes inter ſe ſe aptæ, colligatæq́ ſunt, vt perinde ac in cytharæ neruis, ac fidibus, vna pulſa, omnes ſonent, & reſonent. Et mihi quidem (ô Amici) ſupra quàm dici poßit, dulcis, & ſuauis videtur, modisq́ omnibus complet aures meas, hic ipſe ſonus, ſummus, imus, medius. Vtinam verò illi, quibus ſunt aures teretes, quibus nulla eruditio deeſt, à quibus nulla abſunt dona Muſarum, cum voluptate ſentiant hunc ipſum iucundum, admirabilemq́ tenorem, quo ex organis diuinarum ſcripturarum, hi quinque toni, & voces, tanta ad quenque tactum, cum gratia, concinunt, & recinunt, acutæ, graues, citæ, tardæ, magnæ, paruæ.

Natura hominis, quam Deus ipſe condidit, ſponte peccatum admiſit, Deum amiſit, excitata per legem, illuminata per gratiam, relinquitur inſtauranda per gloriam.

Peccatum Deus permiſit, ſed non fecit: quod tanquàm graue virus, & cæca tabes, naturam totam infecit; cognoſcitur per legem; condonatur ex gratia; quæritur, & non inuenitur in gloria.

Lex ipſa tota à Deo data eſt, vt eſſet ſpeculum deſtitutæ naturæ; oſtendit, & prohibet peccatum; impletur hic tota per gratiam; ex toto in cælis per gloriam.

Gratia, eſt donum Dei, per Chriſtum Ieſum; robur, viresq́ naturæ infirmatæ per Adam; antidotum peccati, vnde mors; ſcopus, & finis legis, qua dirigebamur in vitam; pignus, & arrha gloriæ, quæ eſt ipſa æterna vita.

Gloria eſt merces Dei: non acquiritur per naturam; redditur meritis ex gratia, illis qui implent legem, iuſtificati à peccato.

Quòd ſi placet, omnes haſce voces; velut in Pythagorico monochordo audire; Ecce, vt in vna chorda ſonent omnia pneumata,

Deus naturam condidit.
Peccatum permiſit.
Legem tulit.

Dedit

Dedit gratiam.

Daturus & gloriam.

Et quidem, mea Muſa, quæ, non vt cæteræ, Μέλος ποιοῦσα *dicta eſt; ſed nomen accepit* Ἀπὸ τῆς μώσεος, τουτέστι ζητήσεως, *dum pneumatica ratione, quinque hæc verba, altißimè indagaret, & meditaretur, peruenit tandem ad græcum* Πεντάλφα, *ad illam quinque angulorum figuram, quæ Antiocho Regi, in ſignum ſalutis, è cælis, & ſyderibus oſtenſa eſt; dum ipſius exercitus, epidemiæ morbo laboraret. Cuius græca inſcriptio, quinos angulos, quinis in vnam dictionem coaleſcentibus literis, diuino artificio implebat. Erat dictio,* ΥΓΕΙΑ; *quæ, in linguam latinam reddita, eodem literarum numero, eſt SALVS. Huc ergo ſpectauimus, huc alluſimus, huius tanti exempli emulatione, Pentalpha, in* Πενταλογίον, *mutauimus. Et planè, hic videtis expreſſum, & patens, quanquam, illius ætatis hominibus, haud cognitum ſymbolum, Seruatoris noſtri Chriſti Ieſu. Quem, incredibili diuini amoris myſterio, in cruce exaltatum, &, pariete inclinato, quinque foramina petræ, velut quinos characteres, in ſuo ipſius corpore, oſtendentem, hominum genus, iam, è terris aſpectat, tanquam cæleſte, & admirabile Pentalpha: cuius auſpicio, reparetur natura, deleatur peccatum, iuſtificatio legis impleatur, accipiatur gratia, quæ, & proficiat in gloriam. Quanquam, de re tanta, opto, vt amici, in ſinu gaudeant, propter falſos fratres glorioſè loqui deſinant. Ad hunc enim modum, ipſe in hac cauſa ſentio, vt qui in rebus conſueui ſemper incedere medius, inter temerarios, & meticuloſos; illis timidior, iſtis confidentior. Sed enim ò ſapientiæ Antiſtites, decoraq́, & ornamenta religionis, vos appello arbitros, & iudices; quorum albis lapillis ſtamus; atris cadimus: in quorum propterea gratiam, tam ſæpe ſtylum vertere conſueuimus. Scriptuṙi operoſam iſtam, & penè immenſam, tantarum rerum molem; diuinum inquam opificium, quod tripartitum, in Angelos, Mundum, & Hominem, vno (vt audiſtis) naturæ nomine, continetur; Tum, peccatum, legem, gratiamq́, & gloriam; non ne oportuit, vt ſcorſum, ante omnia, altè veſtigaremus, poneremusq́*

ante

ante omnium oculos, hunc ipſum talem, tantumq́ Deum? ex quo vniuerſa hæc hiſtoria deducitur, in quem reducitur, in quo conglomeratur, per quem longiſſima omnium temporum ſerie, & ipſo quoque, poſt omnia tempora, æternitatis ſæculo, extenditur, continuatur, conſummatur? Ita certè, par erat, &, vt daremus gloriam Deo; &, vt ipſi videremur haud indiligentes agricolæ: qui, ne ruſticatio iacturam pateretur, & ſemen cadens inter dumeta, & vepres, in ipſo toto ſolo ſterileſceret, diuina noualia nouaremus, & prepararemus ad ſationem, terræ glebas, & agros. Immane enim erat, atque nefarium, aut prorſus exuere reuerentiam numinis, &, cum ingredientibus τὸ πάντα φάρμακον, *miſcere, & confundere illam ipſam, ab omni rerum permiſtione, & concretione liberam, ac ſolutam, diuinam maieſtatem: aut perturbare ordinem hiſtoriæ, adeoq́ totam hiſtoriam, vt qui re ipſa omnium primus eſſet, errore noſtro fieret in ſermone nouiſſimus; aut demum per negligentiam, omnia, & ſingula pertractare, quæ Deus, vel fecit, vel ordinauit, & illum ipſum factorem, & ordinatorem Deum, expetendum, & ſeligendum præ omnibus, quaſi rem incertam in ambiguo relinquere, & præterire ſilentio. Profectò verò, ſancta ſeueritas, & diſciplinæ, & iudicij, & imperij, illa inquam, quæ læuia errata libenter ignoſcit, in grauia grauiter animaduertit, iuſtè nimium decerneret, elinguandum eſſe hominem, illum præſertim, qui in dicendo, neque eſſet, neque haberi vellet elinguis; ſi de diuinis rebus, & multa, & multum loqueretur; de ipſo autem Deo, abs quo tantam materiam dicendi habuit, ferè mutus eſſet; vix labia aperiret. An verò, non multò iuſtius, ſi per hypocriſim ſuum ipſius ingratum ſilentium excuſaret dicens, De Deo audiendum eſſe, non loquendum; quia audiendo, diſcimus; loquendo, docemus: & nemini docere conuenit, niſi ſit magiſter. magiſter autem non eſt, niſi vnus Chriſtus Ieſus? Equidem, prima vox Dei ad hominem, illa eſt, Audi. Hominis contrà, ad Deum, illa; Loquere, Vt intelligamus de ipſo Deo, non tam Pythagorico, quàm Dauidico, & omnino, piorum omnium more, audiendum, & tacendum, nobis, prius eſſe, quàm loquendum. Verumenimuerò,*

vt

vt eſt tacendi tempus, ſic eſt, & loquendi, loquendi verbum bonum, eructandiq; ex corde pleno memoriam abundantiæ ſuauitatis Domini, & offerendi illi vitulos labiorum noſtrorum. Neque verò dubium eſſe poteſt, quin communiter homines, dum diuina docent, & loquuntur, interea, multa quoque addiſcant; quæ, vix fortaſſe, niſi docendi ſtudio, didiciſſent. Vt propterea, in ſermone de Deo, & humiliter, & verè, coniunctum ſit cum munere docendi, munus addiſcendi; Deo ipſo, per Chriſtum Ieſum, qui ſolus non didicit, quod omnes doceret, intrinſecus hos, & illos docente: hoc eſt, & qui ſtudio addiſcendi docent, & qui docendi ſtudio addiſcunt. Hinc, & priſca illa Orphei, numeris, & verſibus ædita theologia; vt arcana quamplurima doceat; tamen ferè tota verſatur in diuinis laudibus, & perorat ſummos illos, quorum libenter diſcipuli veritatis, viri pij, vbique meminiſſe ſolent, æternæ diuinitatis honores. Pythagoras porrò, italicæ olim philoſophiæ ornamentum, & decus; vt nunquam philoſophari ſolebat, niſi prius ceciniſſet Deo antelucanos hymnos; ſic quum ſemel longo ſtudio, ac labore defeſſus, de triangulari forma, neſcio quid ſacrum, & ſecretum inueniſſet; alas animæ forſan, ſubleuatas tenens ad intelligibilem illum triangulum, cuius humana mens, ipſa quoque ternis prædita viribus, imago eſt; tanquam non ingratus numini, immolauit hecatomben. Quin, & ante ipſum, Mercurius omnium apud Aegyptios diſciplinarum præceptor, vt more perpetuo, ſiue ſciendi, ſiue dicendi, ſiue viuendi præceptiones inſtitueret, ſuſcipiebat vota, & ſacrificia perſoluebat; ſic ſcripturus theologiam illam gentium, quam ab eo inchoatam diuinus Plato, apud Græcos perfeciſſe, & conſummaſſe viſus eſt, omnia librorum ſuorum monumenta, auſpicatus eſt à maieſtate, à potentia, & ſapientia Dei. Quem librum, elementum eſſe voluit, & exordium, omnium ſermonum de rebus diuinis. Indicat titulus, vel inſcriptio græca, Pymander, Ποιμὴν ἀνδρῶν, *Paſtor hominum: vnde Plato illud accepit, Vt armenta, & greges non ſine homine; ſic nec ipſos cœtus hominum fœliciter paſci, & regi poſſe ſine Deo. Quod profectò, ſicut ad agnitionem animi, in primis res eſt pulcherrima; ſic*

ad

ad moderandam religionem, eſt præ cæteris omnibus neceſſaria. Quis eſt autem, qui ignoret, quantus ſit apud illum ipſum diuinum Platonem, ſermo de Deo, ſupra ſermonem de duobus illis alijs rerum principijs, Hyle, & Idæa? Non eſt prætereundus Maximus, Tyrius, Platonicorum omnium delitiæ, qui ſermonibus illis verè aureis, quos de altiſſimis totius philoſophiæ quæſtionibus, tanta ſuauitate, varietate, & breuitate condiuit, vt videre videaris

Melle ſaporatas, & medicatis frugibus offas.

verè non tam mandendas, quàm vorandas, initium dedit à natura ipſius diuinitatis. Titulus enim primi ſermonis eſt, Quid eſt Deus? Peripatetici autem, propter methodum, quam in omnibus ſeruaſſe viſi ſunt ipſis etiam Platonicis, ſubtiliores habiti; dum, non tam religionem, quam rationem aurigam, ſequuntur, & ſenſum, ſcientiamq; potius, quàm virtutem affectant, & doctiores, eſſe, & videri ardentius cupiunt; in ipſa rerum cognitione, aſcendentes per ipſas naturæ ſcalas, nunquam quieſcunt, donec ad cauſam cauſarum, quæ Deus eſt, perueniant. Apud quos, celebre eſt, vt ſi omnia citra Deum, exquiſitiſſima rationum ſubtilitate, vſque ad altiſſimos receſſus, reconditasq; latebras, ſumma cum omnium admiratione cognouerimus; fieri tamen vllo modo non poſſe, vt hominis mens, aliquando venari ceſſet: immo verò, oportere, vt, quò ipſi Deo fuerimus propinquiores, eò acrioribus ſtimulis agitati, irrequieto corde, per illius veſtigia, ad ipſius cognitionem velocius, concitatiusq; feramur. Denique, Marcus ille noſter, & philoſophiæ, & gloriæ tam Lycæi, quam Academiæ æmulator; quum, ad decus, & laudem vrbis, & orbis Romani, intereſſe exiſtimaret, res tam graues, atque præclaras, non Græcis ſolùm, ſed & Latinis literis contineri; ideoque, ad totam philoſophiam, & ad omnes illius partes, & membra, patrio ſermone explicanda, quanquam ſerò, vt ille inquit, quod ſecum ipſi quoque dolemus, ſe totum tradidiſſet, non aliunde ſibi viam fecit, ad aperiendos philoſophiæ fontes, quàm ab altiſſima illa quæſtione de natura Deorum. Ratus admirabili illo ſuo, & penè diuino ingenio, non ob aliud ferè, multa eſſe, apud vtriuſque ſectæ philoſophos, non

dum ſatis explorata, quàm quòd perdifficilis adhuc eſſet, & obſcura quæſtio illa, de natura, de forma, de figura, de loco, de ſede, de actione, deq; vita Deorum. Quæ ſane omnia, niſi prius ſoluta fuerint, nullæ de natura, nullæ de moribus quæſtiones, ſolui queant; illis porrò apertis, nihil eſſe opertum, aut obſcurum: adeo ſibi inuicem omnes, & ſingulæ quæſtiones nexæ, colligatæq; ſunt, & ab hac ipſa prima, præcipuaq; dependent, quæ Deum petit, & naturam Dei. Et profectò, vt iuxta Ciceronis ingenium, hoc ipſum diuinæ hiſtoriæ corpus, & ſingula quæque illius membra, non cæſim, ſed punctim attingamus: omnes quæſtiones, De natura, ſiue inſtituta, ſiue deſtituta, ſiue reſtituta, De peccato, ſiue parentali, ſiue proprio; atque adeo de culpa, de pœna, de reatu, de vitio, & omnino de malo; quæſtiones De lege, æterna, naturali, humana, diuina, noua, veteri; omnes quoque De gratia, qua homo ſupra omnem naturæ ordinem in Chriſto, & per Chriſtum conſtituitur, & quaſi nouè creatur, vt meritò dicatur noua creatura; cuius eſſe, diuinum; cuius opus, meritum; cuius finis, æternum premium; Sed, & De gloria, in qua erit conſummatio gratiæ, fruitio Dei, ſocietas ſanctorum, hæreditas, & dominium omnium rerum: Nam omnia veſtra ſunt, inquit Apoſtolus: Omnes inquam quæſtiones, ò viri docti, quæ ad hæc vel omnia, vel ſingula pertinent, de quibus ab initio ſumma diſſenſione certatum eſt; non ne, pietate erga Deum, & religione ſublata, vel nullæ prorſus ſunt, vel rectè diſſolui non poſſunt? & vniuerſum hominum genus cogunt in grauiſſimo errore, & in maximarum rerum ignoratione verſari? Nam, ſi non eſt Deus, à quo inſtituti ſumus? cui naturam ipſam debemus? à quo leges accepimus? in quem peccauimus? in quem credimus? quem colimus? cui placere ſtudemus? cui, honores, thura, preces, vota, ſacrificia, adhibemus? cur tantopere laboramus; vt boni ſimus? abs quo bonitatem, diſciplinam, & ſcientiam expectamus? Non ne verò eſt inanis fides, inanis religio, inanis virtus, ſi non eſt Deus? Sane Fides eſt quæ credit in Deum; Religio eſt, qua colitur Deus; vera, & perfecta virtus, quam infundit Deus: qua vtimur in gratiam Dei, vt ſeruiamus Deo, & accipientes tandem

dem gratiam pro gratia, admittamur ad conſortium gloriæ filiorum Dei. Dolo ne vos cœpimus, quum ſimus aſtuti? An veritatem nudis verbis aperuimus, quum ſimus Τήπιοι? *Quocunque te vertas (ô homo) ſiue ad ſcientiam, ſiue ad virtutem, ſiue ad veritatem, ſiue ad beatitudinem, neque ſcientiam habere, neque ſecundum virtutem operari, neque aſſequi contemplationem veritatis, neque demum eſſe beati poſſumus, ſine Deo. Deus, ſcientiarum dominus eſt: Deus, eſt dominus virtutum: Deus, eſt prima veritas: Denique, Deus eſt ſummum bonum. Ex ſe ipſo magnus, potens, bonus: Ex ſe ipſo dominus, beatus, & fœlix, immortalis, inuiſibilis, ipſiusq́; vniuerſitatis rerum amor, decus, gratia, gloria,*

Principium, finis, cauſa, vis, numerus, ordo;

cui natura paret; qui peccatum vſque adeo temperat, vt cooperetur etiam in bonum electis ſuis; in quem directa eſt lex: qui in terris gratiam diuidit in beneplacito ſuo; & ſupra cælos, per gloriam, transfert filios, in conſortium naturæ ſuæ. Quis ſcit, ſi fortaſſe huc ſpectat Dauidica illa ſententia, Vanum eſt vobis, ô mortales ſurgere ante lucem? Ante almam inquam hanc lucem cognitionis Dei, vnde omnis lux, & omnis ſplendor exoritur, Vanum eſt ſurgere ad ſtudia, ad opera, ad lectiones, ad ſcriptiones, fidei, religionis, virtutum, morum, doctrinarum: omnia ſanè in nos promanant ex Deo. Deus eſt magiſter hominum, Deus eſt author omnium. Hinc, & illud apud Ethnicos

Ἐκ διὸς ἀρχώμεθα,

Et illud

A Ioue principium.

Dubium ne verò eſſe poteſt, quin doctrinæ bonæ omnes ſint à Deo, tametſi quæ naturalia tractant, communiter naturales, & humanæ; quæ verò diuina, ſolæ, diuinæ dici ſolent? Scriptum eſt enim, Omnis ſapientia à domino Deo eſt. Itaque vt concludam, quum viderem, quàm ſit mundo neceſſaria, quàm ſuauis, & iucunda, hæc bona lux agnitionis Dei; vrgebar ante omnia, cogebar, impellebar, & diuiderem lucem à tenebris, vt diſcernerem inquam Deum à Dijs; Deum

verum,

verum, à Dijs falſis; Deum naturalem à factitijs, & fictitijs; à Dijs, quos populi, olim, ſuis ipſorum manibus, ex auro, argento, & argilla fecerunt; & ab illis, quos, hæretici ex nihilo, & pro nihilo, ſuis ipſorum ingenijs, & vanis cogitationibus, quotidie ſumma temeritate, & impietate confingunt. Quid porrò iuuat ſcire, quòd Deus ſit, quod illæ etiam gentes neſcientes loquuntur, & fatentur inuitæ; quarum oculos error, aures deceptio inuaſit; niſi & illud ſciamus quamobrem Deus ſit: nimirum vt mundo præſit, vt rebus noſtris interſit, vt ab adminiſtratione, & cura non vacet, vt nihil non agat, nihil non moliatur, vt ab ipſo principio ad infinitum tempus, omnia quæ facta, conſtitutaq; ſunt, regat, moueat, ſeruet. Hoc ſiquidem eſt piorum virorum refrigerium æternum, lux iucundiſſima; pabulum dulciſſimum, & ingens velut cornu copiæ vniuerſæ fælicitatis. Nemo putet, me in capite libri ſcripturum de Deo, vſque adeo, vel cæcum fuiſſe, vt pericula non viderem; vel tam incautum, vt prorſus negligerem. Videbam, timebam, imò & anxia ſuperſtitione, ex nomine meo, triſte omen accipiens, illud verebar, ne in me vel maximè competeret,

Quod pater omnipotens, rerum cui ſumma poteſtas
Inſit,

Quid tu exaltas cornu, & ſublimibus oculis, tentas videre delicias meas? Quid arcanum diuinitatis meæ, inuulgare audes per os tuum? Sed (vt verum dicam) inter duo poſitus eſſe videbar. Viri Fratres (ò ſeruitutem, ò quauis ſeruitute diriorem neceſſitatem:) Oportebat enim, vt, vel in ipſum Deum, & religionem, importuno ſilentio eſſem inofficioſus; vel ſcribendo de tanto numine, in me ipſum periculoſus. Et æquum fuit profectò, vt mallem periculoſè facere, quàm turpiter delinquere. Itaque tandem, quod antea multum, diuq;, & mecum, & cum amicis meditabar, & concoquebam; prius quam ingrederer in ingentem hanc aream ſcripturarum, vbi tanta frumenta teruntur, triturantur, excutiuntur; priuſquam aſcenderem ad quinos illos, vnde tantum lumen, vbiq; funditur, diuinarum rerum apices; nullis parcens laboribus, nullis ſudoribus, vigilijs,

vigilijs, ſtudijs; inde multa ſcribendi, vnde, & multa addiſcendi, curioſus, & in ipſa quoque curioſitate, vt cum ipſo Cicerone græcè dicam, Οξυπεινὸς; deliberaui ſuſcipere ſermonem de illa ipſa natura; non, vt Cicero dixit, Deorum, ſed (vt pij omnes ſentiunt, & loquuntur) ipſius Dei. Ecquid reſtabat, amplius, ſublimius, occultius, quod attingeret, quod tractaret, de quo diſſerere auderet puluis, & cinis, pulex viuus, canis mortuus, homuncio, foris acutus, intus cæcus? Equidem, dum paululum reſpiro, vix ſcio, an dicere debeam, Congaudete, an condolete; Miſeremini, an congratulamini, Deſiderium agnoſcite, an errori ignoſcite. Nam, quis referat, quoties ego ipſe, laſſus corpore, & feſſus animo, in tam ſublimi, & profunda, quæ, me dies ac noctes tenebat meditatione diuinarum rerum, quum iam exijſſet ſermo inter doctos viros, de hac ipſa mea diuinæ naturæ ἀληθογνωσία, me tantam de Deo prouinciam ſuſcepiſſe vehementer dolebam; Pudebat, pigebat, tædebat, & ferè cedens oneri, interdum verebar, ne de me tandem aliquando diceretur, Ecce homo, qui cœpit ædificare, & non potuit conſummare, (certè, non rarò expaui, non ſemel expallui, ſæpiſſimè velut in lucta ſuccubui; aliquando, penè totus contabui, emarcui, exarui; ita, vt ad me ipſum conuerſus, dicerem, Nec fortitudo lapidum, fortitudo tua, nec caro ænea, caro tua; nemo carnem ſuam vnquam odio habuit, ergo & tu, carnem tuam, vide, ne deſpexeris. Verumenimuero, debilitatem hanc meam ſuſtentauit ad hunc vſque diem, ille ipſe Deus, cuius vnius gloriæ, ſuo ipſius dono, inuictus & fortis, ſpiritu & corpore, ſeruiebam. Et ecce nunc, Deo gratias, caput exerit in ſpe præter ſpem, hæc noſtra theologia; ſermo inquam de Deo, vt viam faciat currui, qui hàc tranſiturus eſt, ſi longiora vitæ ſtamina nobis neuerit Deus, de operibus diuinis. Nam, quum viderem, me petere ardua, tentare periculoſa, ſcandere inacceſſa; difficilia inquam ſcribere, ſecreta inuulgare, ineffabilia loqui; ex toto inhibui curſum hiſtoriæ, & totum me dedi ad ſcribendum de Deo, vnde deducta eſt & ordinem habuit omnis hiſtoria. Quid mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram? Tu, Tu, Deus meus, Tu pars mea, Tu meditatio cordis

mei

mei Deus in æternum; quem agnoſcere ſapientia, quem amare virtus, quem videre fœlicitas eſt. Suſcepi autem, tractaturus de Deo, iter dierum trium, vt extra Aegyptum illam, Deorum figlinam, in vaſta ſolitudine, profanis hominibus, qui non vnum, ſed multos Deos venerantur, inacceſſa, incognita, vna cum filijs Iſrael, ipſi quoque, myſterio, non litera Iſraelitæ, dedicaremus, & ſacrificaremus animas noſtras, hoſtiam viuam, & placentem Deo Aeterno, Vero, & Viuo. Et primus quidem labor peregrinationis noſtræ, primus, inquam liber huius operis noſtri, eſt de Diuina Aeternitate, vt res & vox Aeternitatis quum audita fuerit mox eludat inopiam illam, & inſanam quæſtionem, qua Ἀθέοι *confuſi quidem, ſed non correcti, adhuc quærere pergunt, Sit ne, an non ſit Deus, quaſi propter eorum ſophiſmata, vel ſolui non poßit, vel certè nondum ſoluta fuerit, prima illa quæſtio de Deo, An eſt, quum alioquin teſtimonia Dei, etiam videre nolentibus manifeſta ſint, nam cœli ipſi oſtendunt, Stellæ prædicant, elementa loquuntur, cànunt volucres, muſſantq; ipſi etiam piſces maris, & inter ſyluas indicant patulis ramis rigidæ Quercus, & rudes Fagi. Secundus porrò liber, ad interiora deſerti progrediens, diuinæ naturæ veritatem aggreditur; vt ſi verè ab homine mortali dici non poteſt quid ſit Deus, curioſis ſaltem aliqua ex parte ſatisfiat, quum verè dictum fuerit, quid non ſit Deus; Quod inquam non numeretur inter ea quibus aliquid deeſt, vel deeſſe poteſt, & tamen non conſtet partibus, ſed ſit ſimplex, atque adeò ipſa puritas, & ſimplicitas, ab omni prorſus miſtione, compoſitione, multitudineq; alienus; neque verò ob ſuam ipſius tantam ſimplicitatem, ſit res fluxa, & euanida, ſed firma, conſtans, & ipſa firmitas, conſtantia, immutabilitas: his enim tribus integritate, puritate, firmitate, perficitur ratio veritatis, vt propterea nihil in omni natura abſolutè, & ſimpliciter, verum ſit, ſed ſolus Deus ſupra omnem naturam. Hinc enim Parmenides, quum de ipſo Deo, altißimè, & verißimè (vt ſibi videbatur) ceciniſſet, locuturus deinde de rebus naturalibus præfatur,*

Hactenus, & veri mentem, intemerataq; verba;
Nunc res, mortales, carmen quoque ſumito fallax.

Tertio tandem libro, quo conſummationem accipiunt labores noſtri, Vita ipſius Dei venas aperit fecunditatis diuinæ; &, vt ſignatè dicat, inter tot Deos, quos ab orbe condito coluit orbis terræ, Quis nam eſt Deus (ſanè, hoc illud eſt, quod vltimo loco quæri ſolet, de re aliqua confuſè agnita) oſtendit vitales origines; ideoq; perſonas in natura Dei, & motiones proprias diuinarum perſonarum, quæ ſunt Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, vnus, & ſolus Deus, Æternus, Verus, & Viuus, in ſe ipſo bonus, in operibus magnus, in iudicijs metuendus. Sanè verò euacuata hydria Euangelij, quæ continet metretas haſce ternas, ipſi quoque omnes, viri pij, læti, & ouantes, videbitis ante pedes veſtros proſtratum, extinctumq;, & iacentem, ἀθεότητα, πολυθεότητα, καὶ ψευδοθεότητα, *vt omnino ad ipſius Dei gloriam vna & trina diuinitas, per ſæcula viuat, vincat, regnet, imperet; id quod vniuerſa Chriſti Eccleſia per ſingulos dies, & horas, vno ſpiritu, & vna fide deſiderio deſiderat, expectans expectat, vt tandem aliquãdo impleatur; nã & in ipſis myſterijs, & in orationibus, hi ſunt tituli, hæc elogia, quibus Deũ veneratur, colit, adorat, Æternitas, Veritas, Vita. Vnde illæ voces Liturgiæ, Offerimus tibi Æterno Deo, Vero, & Viuo. Oportuerat quidem, has tantas cæleſtium diuitiarum opes, effundere oratione perfectè diſerta, & eloquentiſſima, plena luminibus ſententiarum, atq; uerborum; quæ ſi uenerandam illam diuinorum oraculorũ maieſtatem non imitaretur, ſaltem illi proximam patrum noſtrorũ antiquitatem redoleret; ut tam lautum, atq; magnificum conuiuium, apparatu quoq; mundiſſimo, & ſplendidiſſimo exhiberemus; ne materia quæ tantam habet dignitatem, et laudem, à ſcriptore dedecus, & notã accipere videretur. Sed enim, & theſaurus rerum, et torrens verborum, maiora ſunt, quàm vt ea ipſi, vel valeamus præſtare, uel audeamus polliceri; quibus magno lucro futurum eſt, ſi noſtra hæc* τεκνογονία *à probatiſſimis uiris, aut inſcitiæ, aut infantiæ non arguatur, quaſi repẽs humi, quaſi nullo rerum pondere, nullo ſententiarũ delectu, nulla verborum proprietate, denique nulla varietate lectionis ornata, ſed omnis artificij pauper & inops, neque attentionem parare, neque ſatietatẽ diſcutere lectoribus poſſit. Libenter agnoſcimus, & religioſo iureiurã-*

do

do teſtamur, Viri, hæc tanta res digna erat, in quam multò antè nos ſe ſe exercuiſſent fæliciora ingenia; Quæ etiam eripuiſſent me tam multis, forſan & inuidioſis laboribus, humanum genus magna ex parte tædio, errore, ignorantia liberaſſent, veritatem denique ipſam à periculo, ab exilio, ab obſidione fortiſsimè defendiſſent. Quod dum mecum reputo, vix poſſum non magnopere admirari tam multos egregios, et luculẽtos ſcriptores, qui nihil non dicunt aptè, diſtinctè, ornatè verè μάλιγλωσσι, verè μελίφθογγοι, varias gentiũ regum, Cæſarum, hiſtorias mãdaſſe literis, & ſtylo ipſo à temporis ædacitate, hominumq́; obliuione vindicaſſe, paucos noſtris ſæculis extitiſſe, qui idem officiũ, æterno illi, et ſanctiſsimo numini, ſibi præſtandum eſſe putauerint. Ruſtica, iudicio meo, querela tua erit, O bone vir, quod ipſe feſtina ambitione præuenerim, & meliorum ſcriptorum locum importunus occupauerim, eripuerimq́; (vt aiunt) clauã de manu Herculis. Nã viri magni quibus ipſi aſſurgimus, quos veneramur, quibus cõparati (verum dico) vix locuſtæ videmur, quum viderint tantulum hominẽ, tam ingens uerſare dolium, quod certè herculeũ robur deſiderat, herculeumq́; laborem, piè (vt par eſt) accurrentes opem ferent; &, ne diuinis rebus, atque in primis ipſi Deo, tam inſignis per me iniuria fiat, ſi ſacros hos nemorum ſaltus, non violare, non conuellere, ſed piè cedere, dolare, polire benè cœperimus, religionis ſtudio perficient inchoata; ſi ſecus, errata noſtra corrigere, & emendare curabunt, futuri tanti operis, & tantæ molitionis non ſocij, ſed patroni. Non acquieſcis mi Frater? Acquieſce

Nam niſi iuſta tua eſt, iuſta querela mea eſt.

Illud vnum tamen dicimus, fide bona, & cõſcientia non fictа, conatos nos eſſe, quoad fieri potuit, vt ſi non decòre, at certè quàm minimè indecòre, Deum, diuinaq́; loqueremur, neque tam fuiſſe intentos vt multa congereremus, quàm vt pauca multum digereremus. Itaque vigilanter obſeruantes, quid in canone ſanctarum ſcripturarum contineatur, quid hauriatur ex receptis, & probatiſsimis catholicæ, & apoſtolicæ Eccleſiæ dogmatibus; quid ex conſenſu patrum, & pijs opinionibus vulgatis, demum quid plerique, tam veterum, quàm recentium ſiue diſputationis feruore, ſiue pacis ſtudio, magis quàm ex animi

 ſententia,

ſententia, & ſtudio veritatis inquirendæ dixiſſe, & ſcripſiſſe videantur, adhibuimus non ſuperbum, & durum, ſed fidele, ſyncerumq́ iudicium, neque enim ignoramus oraculum illud, Si rectè offeras, & non rectè diuidas peccaſti, neque animalia immunda ſumus, vt vnguibus inſectis literas voremus, ſenſu non ruminemus. Circunciſa denique humani ingenij redundantia, quæ ne parum multa ſcire videatur, philoſophatur aliquando in erroribus, ſcrutatur ſæpe ea, quæ ad rem non pertinent, ea quæ ſcire non intereſt hominum, & ea interdum quæ humanæ vix capit coniectura mentis, illis quoque omnibus, noſtra quaſi falce amputatis, & reſectis, quæ & in rebus, & in verbis, vel aduerſa, vel diuerſa à Patribus, caſtè & ſobriè, ab amicis paulò curioſius, à cæteris nimia contentione tractata ſunt, vnde illa tandem creuit magnarum quæſtionum immenſa moles, qua theologica veritas non obruta quidem, ſed magna ex parte, delicatis ingenijs, quæ ſeueriora ſtudia pati vix poſſunt, obſcurata fuiſſe videtur, neglectis porrò in totum genealogijs interminatis, quibus omnis hiſtoria in nominibus, in locis, & in temporibus, ſæpe confundi ſolet; maximè verò omnium prætermiſſis, tam vocum, quàm rerum profanis nouitatibus, quibus ad fouendas hæreſes nihil potentius eſſe ſolet, ea ipſa ſolum, quæ ad diuinarum rerum integritatem, & ad chriſtianæ doctrinæ ſanctiſſimum corpus pertinent, nobis enarranda putauimus. Certè enim neque viris prudentibus mos eſt, aut quouis cibo veſci, aut vbicunque expatiari, aut quamlibet monetam in theſauros recondere. Præter hunc autem delectum, & iudicium, quod in tanta machina adhibendum fore neceſſarium duximus, ne nobis quidem, neque noſtro labori pepercimus, vt ſummo ordine, & exacta diligentia colligeremus res vagè diſperſas, & diſiectas, de quibus ſi non ornatè, & politè, diſtinctè ſaltem, & diſtributè diceremus, & inſuper quod Diuus Paulus præcepit, haberemus in omnibus formam ſanorum verborum. Non ſtuduimus moroſitati contractionis, aut breuitatis, quam non ignoramus in vniuerſo corpore orationis, vix vllam habere laudem, ſed incubuimus totis (vt aiunt) neruis diſpoſitioni, & perſpicuitati, filoq́ potiſſimum, & conſequentiæ rerum, vnde omnis hiſtoriarum veritas, etiam ſi in tenebris

nebris

nebris diu ſepulta iacuerit, ſeipſam tandem, velut inuicta, mundo aperit, & declarat. Fabulæ vox illa eſt non hiſtoriæ, O viri

Quò me cunque rapit tempeſtas deferor hoſpes.

Egimus demum, quemadmodum & oportuit, proprijs ipſius Theologiæ vocibus, & verbis, illis tamen dilucidis; vſi ſumus plenis, ſed tamen diſtinctis ſententijs, dictione autem, neque fucata, neque peregrina, ſed domeſtica & ſyncera; an appoſitè, ego quidem neſcio, vos ipſi iudices eritis. Quòd verò interdum latinis vocabulis Hæbrea, ſæpe Græca miſcemus, dulce, & pingue merum, non in tertia vaſa transfuſum, ſed ex ipſo torculari expreſſum, vobis propinamus Amici, vt bibatis, vt inebriemini; Turpe verò profectò erat noſtræ Theologiæ riuulos tantum conſectari, & in totum fontes derelinquere; præter id, quod de diuinis rebus omnis veritas, effigiata eſt in illa ipſa lingua omnium linguarum matrice, quam diuinitus traditam, atq; ideo ſanctam nihilq; omnino impuritatis continentem, hæbrei docent, & noſtri conſentiunt; neque dubium eſſe poteſt, quin ipſæ quoq; pſalmorum orationes quas ad Deum fundimus, vel ob id vnum validiores ſint, & efficaciores, ſi in lingua ſancta pronuncientur; quod ſancti qui eas cecinerunt diuino afflati ſpiritu, quæ ſua ſunt cognoſcentes, orent, & petant nobiſcum ad dominum. Diſſentientes autem penitus ab illis, qui corrupto & malè ſano iudicio exiſtimant quoſdam rectè loqui quia inuſitatis verbis vti ſolent, quamuis non ieiuna, & arida oratione, lenti, frigidiq; loquimur, nimirum non abſque αἰτιωλογία, vocamus enim ancillas ad arcem, horridas tamen illas tametſi ex Græcis fontibus deductas in ſcholarum gymnaſia voces, quarum ingens numerus in ipſum theologiæ regnum per contentioſas diſputationes inuectus eſt, quas doctores priſci ignoraſſe videntur, non minus quàm lites, & ſophiſmata omnia, à quibus ſcientes & prudentes abhorruimus ſemper, pro virili noſtra ſtudioſiſſime declinamus; indignum ſanè turpe atque nefarium exiſtimantes, cum in rebus ſit tantus nitor, ſi contra in verbis ſit aliqua fœditas, & ſermonis inſcitia. Profectò verò & Chriſtus ipſe, & Chriſti Euangelium, non ſine linguarum ſplendore, & apparatu, illuxit mundo, & cōſtat varias linguas, ac vires multiplices orationis,

tionis, quæ tanquam clàriſſima omnium ſcientiarum lumina, dum Ec=cleſia naſceretur, nouo & miro quodam fœdere copulata ſunt, quem=admodum olim vindicante Deo diſperſa fuerant, in omni ætate, ad ip=ſam veræ ſapientiæ dignitatem, et maieſtatem ſuſtinendam, maxima fuiſſe eſſeq; ſemper, & adiumenta, & ornamenta orationis & ſermo=nis, ut amore blando animorum ferociam inflectat, emolliat, vt ſenſim & leuiter alliciat, et humaniter trahat, ducat, adducat; Vnde illa ex=clamatio Ciceronis, O omnium regina rerũ Oratio, Cuius profectò uim eximiam, maiorem multò quam mortale pectus ferre queat, potentio rem veneficijs, armis penetrantiorem, uelociorẽ carminibus, nullo aliò remedio, quàm vel fuga, vel auriũ obturatione ſuperabilem ſentientes animi, tanquàm agitati, concuſſi, victi, ſponte ſua dant manus, ſeſeq; alacriter ſuauiſſimo illius iugo ſubijciunt, & ita ſubijciunt, vt illigati, catenati auro quidem non ferro, hoc eſt ſponte ſua, non iam proprio ſed alieno arbitrio viuant, tanquàm ſacro furore perciti, vix mente con=ſtent, ſe ſe & ſua negligant, ſui omnino non ſint, mori velint, ſolui no=lint. Vtinam in noſtris labijs, quod de Pericle Eupolis ſcripſit, Pitho il=la & ſuadela ſederet, quo magnificentius, de Deo, & proſa, et carmine loqueremur in cuius gratiã (ut dicã quod verũ eſt) neq; poetica mella, neq; oratorios flores erubeſcimus, nihil ueriti virgam illam cenſoriam

Negant camœnis, nec patent Apollini
Dicata Chriſto pectora.

Nam & pijs quibusq; uiris, vt à ſcholarum ſæpe agreſti, & incõcinna aſperitate reſpirent, interdum apud philoſophos interdum apud poetas.

Charum neſcio quid libet iocari,
Et triſtes animi leuare curas.

Ergo (vt tandem προλεγόμενα noſtra finem accipiant) quicunque mortalium inter denſas rerũ tenebras, diu verſati, perpetuoq; aſſueti, nocturnis humanarum ſcientiarum facibus, in altiſſimo illo, & aperto ſacrarum ſcripturarum quaſi cælo, clariſſimam Solis lucem igneis, ex=huberantem ſplendoribus, in ſe ipſa ſtatim contueri non poſſunt, noſtrã in primis legant Theologiam, & intra noſtras vmbras exiguos admo dum & tenues ferant Solis radios, velut in aere, aut in aqua relucen=

tes,

tes, vt ſenſim vegetiores facti: geminas deinde oculorum acies, Aquilarum more in ipſum ſolare lumen intendere; & contra micantes illius flammas contentioſa certamina ſubire, valeant. Nam ipſi quoq; dum liberos noſtros in optimis artibus, & ſcientijs erudimus, ante omnia ſolemus extra libros nobiles, & grandia volumina, docere eos prima illa elementa literarum, quarum notas primum inſculpimus in ceris, et deinde puerorum manus per impreſſos illos literarum ductus agimus, & exercemus, tum paulatim eos prouehimus ad ſyllabas formandas, ad iungendas dictiones, ad componendas orationes. Sanè (vt quidam dixit) abſurdè admodum & ineptè, quæruntur ſublimia ſcientiarum faſtigia, niſi prius addiſcantur literæ, inſtrumenta ſciendi. Humanitatis porrò veſtræ erit, O viri docti, & eloquentes, quorum de me iudiciũ (vt liberè & omni abiecto rubore dicam) ſumma ambitione expetiui ſemper, populi auribus & vulgi opinione acclamationibusq; contemptis, nimirum contentus paucis lectoribus, ſi forte ad repetendas memoria res prius cognitas, ſcriptionum mearum lectionem non inutilẽ eſſe iudicaueritis, (hoc enim à vobis ſperare fortaſſe non dedecet, maiora certe non decet,) quum res tantas, aut parum compoſitè aut minus diligenter ſcripſiſſe videbor; & in multis hebes fuiſſe, quod parum acutè viderim, in nõnullis cæcus, quod omnino nõ viderim, in veſtros ipſorũ ſinus amicè deſcendere, et intra pectora ueſtra cogitare, quàm ſit difficile de Deo ſcribere et ſcribere libros, libros nõ formicarios, ſed apiarios, hoc eſt nõ collectos, ſed conceptos; nõ congeſtos, ſed digeſtos. Formicarij labores, fateor me nunquàm admodũ delectarũt, in apiarijs exercitijs, viuo, gaudeo, exulto, triũpho. Hæc ſi benigno iudicio veſtro cõſiderau eritis lectores amici, et candidi, non pigebit ingenuũ hominem ingenuè admonere, placidè et ſedate corrigere nõ ſponte ignorantẽ; ferre opem uiro non ſatis per ſe valẽti, et ſanare hominẽ ægrotare nolentẽ. Fortaſſe enim ueſtro ſtudio fieri poterit, ut q̃ in me ſunt exanguia, mortua, obſcura, reddãtur uiuida, exuſcitata, illuſtria; quo tandem ueſtro teſtimonio confirmatus labores manuũ mearũ lætus manducẽ, et cũ ingenti ueſtra laude audiã, Beatus es, et benè tibi erit. Ecquid in hac vita beatius contingere poteſt ſcriptoribus præclaro laudatore? Hoc demũ pulcherrimũ

eſſe

eſſe videtur, athletam placere non theatro ſed Herculi, & mimum ſatisfacere non ſcænæ, ſed Roſcio. Abſit autem, ut quod omnes cupiunt, vnus ego non cupiam, quaſi ſingularis ille ferus, de quo ſcriptum eſt, quod cum ſcæuo, & violento apro exterminauerit vineam domini צבָאות. *Quod ſi aliquis ex vobis Euribiades in nos pugnatior erit, nos illi cum Themiſtocle pacatiores erimus, qui libenter humana ferimus, quia imperfectum noſtrum non ignoramus. Ideoq; cupimus magis à laudatiſſimis viris emendari, quam commendari à vulgo, & tolli in cælum laudibus, ab illis, qui non iudicio, ſed temeritate feruntur, quorum laudatio nihil aliud exiſtimanda eſt, quam blanda quædam (vt aiunt) adulatio Fortunæ; ex qua illi pendent toti qui nihil habent, vt coniunctum cum virtute, ſic ſeiunctum à fortuna. Sed iam ingrediamur, non dico diuinam hiſtoriam, ſed ſeminarium diuinæ hiſtoriæ, atque ideo totius intelligentiæ diuinarum rerum. Et ecce in limine amice lector tibi pacem, atque ideo fidem, ex noſtris Botuntinis finibus oſtenſa præfamur oliua. Quemadmodum enim ea quæ ad moralem philoſophiam pertinent, vſu & actione potius, quàm ſtudio, & eruditione comparantur; Mathematica porrò demonſtrantur euidentia ſenſus; Naturalia quæ Græci φυσικὰ dicunt perquiruntur rationis indagine; Sic θεία τὰ ὑπέρτατα quæ hominis ſenſum & rationem excedunt ſunt omnino inacceſſa mortalibus, niſi alis ipſius fidei ſuſtentati humeros, dum in ſublime feruntur, deijciant, proſternant, confringant, conterant ſuperbas illas moles cogitationum, excelſas munitiones argumentorum, atque ſophiſmatum, quibus cæca noſtra temeritas nunquàm non ſpirans grandia, ſæpe ſe impudenter extollit aduerſus ſcientiam Dei; & erigit turres & arces, cum propugnaculis impietatis. Hæc eſt prima tinctura, qua tingi debet cuiuſq; hominis animus, vt alios colores, figuras, lumina, imprimente Deo ſuſcipere poſſit; Valete argumenta, valete, Dictum eſt diſcipulis, Audite, non Videte; Auditus eſt ſenſus diſciplinæ; Præſtat non videre, quàm videre. Tibi gratias domine, qui aperuiſti mihi aurem, Ecce audiui, & didici, Ad te venio, Adauge mihi fidem qui adiuuiſti meam incredulitatem.*

DE DIVINA HISTORIA.
SIVE
DE DIVINAE ESSENTIAE ÆTERNITATÆ.
LIBER PRIMVS.
CORNELII MVSSI EPISCOPI BITVNTINI.

Deum ipſum, mundi opificem, & totius vniuerſitatis Architetum, neque cum mundo, neque ante mundum, incæpiſſe, ſed ab omni æternitate, nunquam non fuiſſe. C A P. I.

A PRINCIPIO` igitur, Antè mundi olim naſcentis, nunc nouiſsima iam ætate ſeneſcentis, alta illa primordia; quum eorum omnium, quæ cœli, & terræ ambitu continentur, nihil extaret; nihil cõditum eſſet, vel ſupra cœlum, vel infra terram; & ne cœlum quidem ipſum, autterra: Antè diuinã illam, & admirandam molitionem, quam poſt geminas annorum chiliadas, & ternas centurias, ami-
B cus Dei Moſes, ad exuſcitandam in animis hominum memoriam tantæ nouitatis, ſumma fide, Spiritu ſancto dictante, conſcripſit. Vno vniuerſæ naturæ ſpiritu, vnaq; voce, quam, nunc tandem, audiunt ipſi quoque montes & valles, ſaxa, ſolitudinesq; reſpondent; erat immortalis ille, & inuiſibilis, ſęculorum omnium Rex, & Dominus, & longa laude canendus Deus. Ille, inquam, verus, & viuus Deus, rerum omnium princeps, fabricator, & quaſi parens; quem, hoc ipſo etiam nomine, maiorem, melioremq;, & mirabiliorem, exiſtimare par eſt: EX QVO omnia oriuntur; PER QVEM,

omnia formantur: IN QVO, omnia continentur, & ſeruantur. Qui, liber à ſeculo, ſolutus à tempore; omnibus noſtris temporibus, & ſeculis, infinito quodam ſuo ipſius ſeculo, ſuperior, ſublimior omni ſublimitate, omni latitudine latior, longior omni longitudine, denique, & omni profunditate profundior, adeſt ſimul mundi partibus omnibus, cœlo, terræ, mariq́;. Vnus, & immenſus; omnia, & non miſtus; exiſtens vbiq;, ſine loco: agens omnia, ſine motu; creans, & faciens ſolo verbo; & non loquens, niſi ſemel, vnum verbum. Quod quidem, quum ſit ſplendor, & decus, conformatioq́;, & figura ſimillima æterni parentis, nihil reliquit in vniuerſa natura rerum, quod præclara illa, & immenſa ipſius Dei gloria, non vndequaque illuſtretur, ac ſplendeat: quod, aſpicientibus non oſten dat impreſſa veſtigia diuinitatis: quod, etiam audire nolentibus, non mi- F
ris modis, Deum clamet: vt, dum oculis carnis, intuemur ea, quæ facta ſunt, excalefacti, ad eum ipſum, qui fecit, perindè ac ad magnetem chalybs, & amore, & contemplatione rapiamur. Non eſt hic Deus, Oſyris, aut Serapis, ò ſublimes animæ; non aliquis Iupiter, Pluto, Neptunus: non numeratur cum Deo Socratis, inter Lares, Genios, Heroas: nō inter Deos patrios, domeſticos, tutelares: neque refertur in codicem, cum innumerabilibus illis Dijs, certis, incertis, notis, ignotis, vrbanis, ruſticis, nauticis, militaribus: deniq;, nihil illi commune cum omni turba Deorum, quos, vel deluſa barbaries ſuſcepit, vel græca læuitas confinxit, vel impietas romana coluit, adorauit. Iſti Dij pereant, qui cœlum, & terram non fecerunt. Hic, eſt ille ipſe verus Deus; quem, liber creaturæ docet, liber ſcri- G
pturæ teſtatur, quem annunciat lex, prophetia oſtendit, Spiritus reuelat, Apoſtoli tradunt, Eccleſia ſuſcipit, & credit iam vniuerſus orbis. Veh illis, qui negauerunt dominum, & dixerunt, Non eſt ipſe. Ecquod commercium profectò, cum ipſa natura diuinitatis, habent Dij recentes, & noua Dæmonia? quæ, timor fecit, error finxit, æſtimatio inuexit, laborauit ars, caſus tulit, natura protulit, ſuperſtitio tenuit, tēpus aboleuit. Deus, quem loquimur, quem laudamus, cui nunc ſcribendo tributa pendimus, non ideo eſt Deus, quia hominibus cognitus; immo, ideo eſt natura igno tus, quia eſt natura Deus: per ſe ipſum Deus: ante quem non eſt formatus alius Deus. Verè, Deus Deorum; magnis Dijs melior, meliorum opti- H
mus, optimorum maximus: &, vt Diuinæ Hiſtoriæ, Philoſophi, & Poetæ, famulentur, ac ſeruiant:

Παντῶν σωθὴρ, καὶ γενέτωρ.
Nec viſu facilis, nec dictu effabilis vlli.

Quem, homo, diuinum animal, quum in ſeipſum reflectit oculos mentis; tanquàm illius imago, & ſuperſcriptio, cognoſcit, ac recognoſcit, ma ieſtate ſanctiſsimum, exuperantiſsimum viribus, pulcherrima ſpecie, authorem immortalitatis, virtutem, & robur omnium virtutum: ſegregatum porrò (vt Marcus ille, Romanæ philoſophiæ ſplendor, elegantiſsimè dixit)

A dixit) ab omni concretione naturæ mortalis: ſentientem omnia, per ſubti-
litatem naturæ, & ſpiritus; agitantem omnia, poteſtate virtutis: authorita-
te, ſingula regentem, & gubernantem: denique, pro incredibili benigni-
tate, & clementia, nihil non ſouentem, & cuſtodientem. Vos conuenio,
vos appello, O gentes, quæcunque eſtis, cuiuſq; linguæ, cuiuſq; ordinis,
ætatis, profeſsionis, & ſtatus; Nos, ſi inſanimus, Deo inſanimus: ſi ſapi-
mus, vobis ſapimus. Conſerte (ſi placet) conſiderate, attendite, medita-
mini, quæ vobis iudicanda proponimus. homines enim eſtis. Et quidem,
dum priſcis temporibus, de rebus religionis diſputarent, vel Iudæus, &
Chriſtianus, vel Catholicus, & Hæreticus; vno vtriuſque partis conſenſu,
ſæpe deligebatur vir prudens inter Ethnicos, qui, quò liberior, eò incorru-
B ptior eſſe poterat, vniuſcuiuſq; ſermonis, ac diſputationis arbiter, & quaſi
iudex: Tandemq;, diſsipata, ac diſperſa, quaſi puluere à vento, aduerſa ſen
tentia; quum (de more) victoria penes nos eſſet, eueniebat, vt ille, qui ſe-
debat medius, & plerunque, à noſtris placitis, magis quàm ab alienis, ab-
horrere videbatur, præter omnem indoctæ plebis expectationem, ad nos
deficeret; & magno piorum omnium gaudio, & plauſu, diuino ſpiritu
plenus, noſtram cauſam, opere, & ſermone tueretur, aſſereret, confirma-
ret: tanta fuit, eſtq;, & erit ſemper potentia veritatis. Cur autem, non id-
ipſum quoque, de vobis nunc omnibus, ipſi etiam confidere debeamus?
præſertim, quum, neque de Euangelio, neque de lege, neque de Moſe,
neque de Chriſto, adhuc inſtitutus ſit ſermo hic noſter; ſed de Deo ipſo;
C qui longe eſt ab vno quoque noſtrum, cui omnis natura militat; cuius gra
tia, omnes vbique homines viuimus; quem ſpiramus; quem auribus, ocu-
liſq; haurimus; ſine quo, neque mouemur, neque ſumus: creati ab ipſo, &
ad ipſum; vt quem ſpiritum ab illo immerentes accepimus, eo repetente,
non ingrati reſtituamus. Adeſto tu mihi, res tantas molienti, ò magne
Deus; & ſit lucerna pedibus meis, verbum tuum. Verbum, quod ipſe im-
menſum lumen, vt tanto fulgore acies oculorum noſtrorum non hebeta-
rentur, ſed illuminarentur, poſuiſti in teſtula carnis noſtræ, & prætuliſti
vniuerſo orbi terrarum: dum ambularent in tenebris ignorantiæ, qui ad-
huc viuebant, & in vmbra mortis, qui iam ad inferna deſcenderant. Ad-
eſto inquam, vt tuo conceſſu, ac munere, illi etiam populi, & nationes, quę
D te non nouerunt, illuſtrem illam, ſemper lucentem, & nunquàm deſeren
tem lucernam, oculis ac pedibus, nimirum fide, moribuſq; ſequentes, glo-
rificent nomen tuum; ad te confugiant, ò pater luminum; te quærant, in-
uocent, inueniant, videant: neque enim cerni ab hominibus potes, niſi tu
illis dederis, & aperueris fores luminis tui. Hunc Deum, ò viri pij, & re-
ligionis amantes, (ad vos enim mea tendit oratio, vobis vnis mea ſcribitur
Hiſtoria) hunc, inquam, Deum, quem, omnes gentes, varijs linguis, ſed
vno, eodemq; ſpiritu, & incredibili quadam animorum conſenſione
Τ᾿ Ἀγαθὸν, ἢ πρῶτον αἴτιον, & erumpente ex humanis pectoribus poten-

tia veritatis, Δημιουργὸν appellauerunt; an non oportuit tandẽ, nunquàm E
non fuiſſe? nunquàm incæpiſſe? ſemper extitiſſe? vt rebus omnibus, quæ
nondum erant, initium exiſtendi aliquando dare potuerit? Quid enim
poterat, ſi non erat? Ecquid dedit, ſi non fuit? niſi dederit quod non ha-
bebat, niſi fecerit quod non poterat. Certè verò, vt in vnaquaque re, ordi-
ne ſaltem, & ratione, diſtinguuntur; ſic in vniuerſa natura, non ordine, &
ratione ſolum, ſed & re ipſa, duo hæc diſtincta, diſparataq; ſint, neceſſe eſt.
Illud quod eſt, & illud quod efficitur, aut gignitur, Græci, breuiſsimè di-
cunt, Τὸ ὄν, & Τὸ γινόμενον. Etenim, hoc nunquàm eſt; illud, nunquàm
fit; quia, quod eſt, non efficitur, & quod efficitur, nondum eſt. Poſtquàm
igitur, vniuerſum hoc, ſiue cœlum, ſiue mundus, ſiue quo alio nomine gau
det, nunquàm verè eſt, vtpote, exiſtens ſemper ſub tempore, ideoq; in mo F
tu, & agitatione perpetua, quod & religio, & philoſophia docet; oportet
contrà, vt ſummus ille ingentis huius vniuerſitatis architectus, ex toto per-
tineat ad alterum extremum: ad illud, inquam, quod eſt, ad illud, quod non
efficitur, ad illud, quod, vt non eſſe, ſic non fuiſſe, nulla ratione poteſt. At-
que ideo, vt nunquàm deſinet, ſic nunquàm incæpit, neque cum ipſo mun
do, aut materia mundi, neque ante mundum, quod multi de Angelis aſſe-
uerunt, Πλατωνίζοντες, ſed per infinita ſęcula, antequàm aliquid fieret,
omnino extabat: nimirum, origo omnium originum, principium om-
nium principiorum. Et profectò, hoc intelligimus, quum Deum dicimus,
ſiue ſapientes, ſiue inſipientes. Vnum, inquam, aliquod, non in opinione
ſolum, ſed extra animam in ipſa natura, ratum, firmum, & conſtans; quòd G
in eodem ſtatu atque habitu, nunquàm non ſit; quòd ſempiterno tempo-
re ſui ſimile ſit; quod cæteris omnibus rebus, quæcunque fiunt, vt fiant,
origo ſit. Haud dubiè verò, cuiuſq; hominis in lucem æditi, initiati, atq;
inſtituti, hoc eſt primum officium; vt hunc ipſum humani generis autho-
rem Deum, cognoſcat, cognitumq; adoret, & veneretur: perſuaſum ha-
bens, & quòd ipſe nos fecerit, & quòd ſibi, non nobis fecerit; vt & ſibi,
non nobis viuamus, quia ſui, non noſtri ſumus. Hoc qui non intelligunt,
abhorrentq; propterea à vera ratione, & cultu Dei; eos, iurè, ac meritò,
viri ſapientes, non homines vocant; ſed vel lapides, inter cæcas latumias,
propter imperitiam, & ruditatem animi; vel fungos, in truncis arborum,
propter ſtuporem, & hebetudinem; aut etiam propter indomitam ferita- H
tem, Onagros inter ſyluas; ſerpentes denique, & viperas, propter inſidias,
& dolos, omnibus venenis nocentiores. Hìc, quid fingis, vt Deum fugias,
impie, Athee? Quid, inquam, fingis, temerarias illas tuas atomos, caſu, &
fortuitò volitantes, concurſantes, conuenientes, cohærentes, vnde facta
ſint quæcunque ſunt? Numerari inter cauſas poteſt, tam caſus, quàm for-
tuna; at verò, & caſum natura, & fortunam voluntas antecedit. porrò, pri-
ma, & genitalis origo rerum, non eſt, ne natura quidem ipſa, aut voluntas;
ſed natura, & voluntate ſuperior, Deus. Ille, eſt cœli, terræq; opifex, abs

quo

A quo omnia habent vt ſint, ſine quo nihil eſt, neque eſſe poteſt. quem meritò, omnia appetunt, ad quem, omnia tendunt, in quo omnia conquieſcunt: qui propterea, ſicut à quouis interitu longè abeſt, ita, vt omni initio, & ortu careat, neceſſe eſt. O Solon, Solon; ò Græci, Græci; liceat homini Romano, ea vobis amicè dicere, quæ olim, vir barbarus, in veſtris etiam libris, ad vos, nimiùm ſuperbè dixiſſe refertur. Quum eſſetis pueri, & nouè nati, quiſque veſtrum, non niſi noua, & puerilia loquebatur, videbaturq; vobis, nihil eſſe veſtris illis Athenis, antiquius. Commemorabatis fabulas illas Phoronei, & Niobes; Pyrrhæ, & Deucalionis; iacentis mundi cineres, & reliquias, tanquam mundi ſurgentis origines: quia ad vos olim, nulla priſca opinio, nulla cana ſapientia, nulla veræ antiquitatis mo-
B numenta peruenerant. Iam euaſiſtis in viros, & Atticæ veſtræ fines egreſſi, Aegyptiorum quoque, Chaldæorum, & Iudæorum hiſtorias perlegiſtis. Ergo pudeat, ſupra puerile ingenium, non profeciſſe maturam ſenectutem: & ſaltem pro veſtræ philoſophiæ dignitate, particulam enim diuinæ rationis, innataq; ſemina, & impulſus, nemo veſtrum non habet; quod ius, & æquum eſt, intelligite. Nam, ſi ipſa veritatis inuentio, eſt definitio philoſophiæ, illi omnes indigni ſunt nomine philoſophorum, qui à veritate ſunt alieni. Quæ porrò veritas, illis clara eſſe poteſt, quibus ſit, an non ſit Deus, nondum manifeſtum eſt? De totius mundi nouitate, hæſitantibus quidem verbis, loquitur ratio; in qua, ocia ſecura agit fides; eamq; nobis Deo geniti filij tradiderunt; nullo territi metu, nullo decæpti errore, nulla
C gloriæ cupidine impulſi; diuino ſpiritu afflati, beati, iuſti, Deo chari; digni quorum nudis teſtimonijs, abſque omni ſyllogiſmo, & argumentatione, maior, quàm vniuerſis mathematicis demonſtrationibus, tribuatur authoritas. Enimuerò, hanc ipſam antiquiſsimam, ipſius Dei (placet mihi græcè dicere) Αοριστίαν, non ſolum fide credimus, ſed ratione demonſtramus; ſed oculis videmus; à natura haurimus; manu tangimus; & niſi excordes ſimus, omnino de ea dubitare non poſſumus.

Toto tempore, & ipſo quoque æuo ſuperior; DEI Antiquitas, Aeternitas. CAP. I.

D HVc verò, profectò ſpectat illuſtris illa, & prçclara laus; pulcherrimum illud elogium, plenum maieſtatis; inſignis ille titulus, honoris, & gloriæ, quo Deus in ſacris literis prædicatur. עַתִּיק יוֹמִין, Πάλαιος Ημερῶν, Antiquus dierum. Non Aegyptiorum, Athenienſium, Romanorum; nõ fœlicium, infœlicium; naturalium, artificialium: non ciuilium, faſtorum, æqualium, inæqualium; ſed abſolutè, ſimpliciterq; dierum. An verò non noctium, quia veſpera ante mane? non horarum, quia dies ex horis? immò

verò, abſolutè, omnium annorum, & temporum, & ſingularum partium E
ipſius anni, & temporis. Quid eſt enim dies iſta noſtra, qua oritur ſol, & occidit, & in orbem ad locum ſuum reuertitur, niſi breue quaſi compendium, & epitome quædam, vniuerſi temporis? Sanè, quod partim à natura, partim ab authoritate, partim à conſuetudine, didicimus; his enim tribus, nititur vniuerſa hæc computandi temporis ratio; quum ipſius anni quatuor ſint tempora; quibus ſol, diuinæ prouidentiæ miniſter, ampliſſima cœli ſpatia percurrens, ſubiectum per varias elementorum vires, temperat orbem; abs quo temperamento, videtur inditum nomen temporibus; in vnaquaq; die, & omnia, vices alternant ſuas; & ſingula, ſe ſe molli quodam amplexu fouent tempora. Nam, Mane, reſpondet Veri; Aeſtati Meridies; Autumnum refert Veſpera; Nox hyemem. Ex his diebus, heb- F
domadæ; ex hebdomadis, menſes; ex menſibus, anni; ex annis denique circunuoluentibus, luſtra conficiuntur, & ſæcula: quæ, quid aliud ſunt, quàm magnus ille, & perpetuus temporum omnium circulus? Vt propterea, mirum non ſit, ſi celebre eſt, & ſacris, & profanis, dicere diem pro tempore. Et quidem, Moſes, ex quo, diuinus ille, ingenij, & doctrinæ Princeps Plato, ipſius temporis ortum, vt intentè, ſic delicatè, & diligenter intellexiſſe videtur; tametſi, generalem ab initio temporum deſcriptionem ponebat ante oculos noſtros, in ipſa tamen mundi fabrica, nomen temporis ſilentio inuoluit, hebdomadam dierum commemorauit; dum aduerſus eos, qui mundum ex omni æternitate fuiſſe, & temerè, & ſtultè definiunt, exertè ſcribit vna die Deum feciſſe lucem, quam appellauit diem, G
velut tenebras ab ipſa luce diuidentem. Altera, cœli firmamentum libraſſe in aquarum medio, ipſis aquis, ac terra, æquæuis ſummo cœlo, & virtutibus, quę in eo, conditori, hymnos iubilando concinerent, ante huius hebdomadæ exordium, ex nihilo creatis. Tertia porrò, congregatis in vnum locum aquis, quæ tanquàm inamabiles paludes, omnia obruebant; iuſsiſſe, vt emergeret, & ſe ſe exereret arida terra. Tum, quarta exornaſſe firmamentum Sole, Luna, & Stellis. Quinta, aerem, & aquam, natatilibus, & volatilibus: Sexta, repleſſe terram, omnis generis animantibus: Demumq;, formaſſe hominem, & ex illius latere, dum ſopore teneretur, eduxiſſe Hæuam, omnium viuentium matrem: Septima, quam velut omnium vltimã, humano generi voluit eſſe maximè venerabilem, finem impoſuiſſe opifi- H
cio, & in ſeipſo, requieuiſſe, extra omne opus quod fecerat. Ecquid verò, ſunt omnes alij dies, in vniuerſo curſu temporum, quibus voluitur mundus, hoc eſt, & qui præterierunt, & qui expectantur, vt veniant, niſi dies illi primi, in orbem repetiti? Erat igitur Deus, & non recurrebant anni, neque menſes: non labebantur dies, neque horæ: non agitabant choreas, nox & lux, neque veſpere, & mane, termini dierum ac noctium, quorum perpetuis vicibus, primùm in orbe, dimenſa, dinumerataq; ſunt temporum ſpatia. Nimirum, ipſe Deus, qui ſæcula fecit, qui eſt ante ſæcula, author

fuit,

A fuit, eſtq; ordine perpetuo, moderator dierum, ac noctium: diurnæq;, & nocturnę illius viciſsitudinis: quæ præter voluptatis gratiam, & iucunditatem, tantam vtilitatem rebus omnibus affert, & aufert hominibus tædium, atque ſatietatem. Eſt quidem mundus ipſe totus, prima illa informi, & incompoſita deliniatione, factus antè omnes dies: ſed, non propterea antiquus dierum dici poteſt; quem naſcentem, mox excæpit ſacrum illud opificium ſex dierum; quod græcè vno verbo dicitur Ἑξαήμερον: opus inquam illud, omnium ſapientum, ſtudijs, linguis, ſcriptionibus, commendatum ad memoriam ſempiternam: cuius etiam indiuiduus comes fuit ipſum vniuerſum tempus, quod per dierum, menſiumq;, & annorum volumina glomeratur. At verò Deus, qui ea ipſa quoque mundi rudimenta, &
B incunabula, abſque vllo termino anteceſsit, cur non dicatur voce illa Mileſia, Πρεσβύτατος, παλαιότατος, antiquiſsimus dierum, annorum, temporum, ſæculorum? Hæc ipſa tantæ authoritatis, & venerationis antiquitas, cuius nonnulla effigies, vel ſola etiam eminentia, regnis, atque imperijs, quæ ſub cœlo ſunt, tantam affert dignitatem, & ſplendorem; eſt præcipua quædam ſingularis, ac verè propria Dei laus: quæ omnes alias laudationes, omnes honores, & vniuerſam diuinitatis gloriam, occupare videtur. Vt, qui mundum hunc magnum, velut temporum aream, arenamq; fecit, & in mundo, per varias temporum vices, ſtatus, atque regna, ordinauit, diſpenſauit, tranſtulit, antè omne tempus fuerit, antè omnia imperia regnauerit, regnatoresq́, omnes, non per aliquot Aeras, Olympiadas, Iubi-
C leos, ſed per infinita ſæculorum ſæcula anteceſſerit. Eſtq; profectò, hæc ipſa, venerandæ antiquitatis glorioſa fama, & priſca, religioſaq; fides, velut perpetua quædam, communibus generis humani comitijs, decreta, obſignataq; decuma; qua mundi opificem ritè, picq; colentes, antiquiſsimam illius numinis maieſtatem, tanquàm noui, & nouè nati, demiſsiſsima mente recognoſcimus. Nam, & hinc permoti Cacodæmones, ab initio Deum ipſum dignum inuidia putauerunt; quod illi aliquando non fuerint, ipſe nunquam non fuerit. Vnde, coacti in turbam, facti diuinitatis hoſtes, ęternitatis non tam æmuli, quàm inuidi; bella mouerunt; perpetuiſq; temporibus, hoc ipſo inſanabili inuidentiæ morbo laborantes, nihil non egerunt, vt Dij ab hominibus crederentur, & diuinis colerentur honoribus; callidi
D nimiùm, ipſius qui eos crearat, ſimulatores, & ſimij. Quæſo vos viri prudentes, quum de ęterno Deo, loquimur; cui tribuendus eſt omnis honor, & gloria; ne aures veſtrę ab hac ipſa voce antiquitatis, quę omnino venerationem habet, & ad nobilitatem, exiſtimationemq; pertinere videtur, abhorreant. Nam, ne ipſi quidem Peripatetici, & ſuperſtitioſi quidem illi, qui ob frequentes tralationes prǽſertim, & analogias, ſępe à Platone diſſentire ſe dicunt; quum de diuina ęternitate loquuntur, ab hac ipſa, quam eſſerimus voce, non abhorrent: quorum eſt pronunciatum illud. Ab antiquo principio, non prodire molitionem nouam: quod iamdiu tamen, non

tam hominum, verbis, quàm ipſa ratione, & potentia veritatis refutatum E
eſt. Dum propriè loquimur, ſenectus eſt priuatorum hominum, qui longæuam & diuturnam vitam vixerunt, quanquam (vt cũ romano philoſopho loquar) quid eſt, (proh ſancte Ieſu) quod diu dicere poſsimus in hominum vita? quæ vapor eſt ad modicum parens, quæ tanquam herba mox floret, & areſcit; cuius dies tanquam vmbra prætereunt. Vetuſtas eſt legum, tabularum, ædificiorum: quæ etiam ſua ipſorum vetuſtate, conſenuerunt, euanuerunt, conciderunt. Antiquitas demum, eſt ipſius temporis, ſedenim quomodo loquemur humano more, homines cum hominibus, de rebus diuinis? Non imputetur Deo, ſed homini, quòd ſcriptura cæleſtis, quum de Deo loquitur, quaſi de homine loqui videatur. Nam, & Deus vult à populo ſibi erigi templa, & tabernacula, in quibus colatur, & glori- F
ficetur: quum alioquin, ipſe ſibi ſit templum, & tabernaculum: ipſe ſibi ſit glorioſus, benedictus, & ſuperexaltatus in ſæcula: cuius interminata magnitudo, per infinitos campos ſine vllo fine diffunditur. Nimirum, Deus, neque eſt manu artificis factus, neque ingenio hæretici fictus, ſed ſuapte natura eſt Deus, qui vt oculorum conſpectum euadit, ſic, & cogitationum noſtrarum magnitudinem vincit, & ſuperat. Itaque eſt tempus, eſt æuum: illud mortalium, hoc immortalium: at Deus mortalitate, & immortalitate ſuperior; eſt etiam antiquior ipſo tempore, & æuo. Sed quanto interuallo diſtat antiquitas illa Dei, à cęteris omnibus antiquitatibus? Sanè, omnia, antiquitate antiquantur, & ſeneſcunt: ideoq; propè interitum ſunt. Sola antiquitas Dei, vt & authoritate, & maieſtate eſt venerabilis, ſic & robore, & G
viribus nunquàm ſeneſcit, ſed ſemper florida eſt, & iuueneſcens. Quàm magnus es Deus, quàm admirabilis, & quantis dignus honoribus.

Tu puer antiquus, tibiq́; inconſumpta iuuentus.

Et ſingula, & omnia, vt abs te recedunt; ſeneſcunt, tabeſcunt, marceſcunt; vt ad te accedunt; creſcunt, vigeſcunt, floreſcunt. Ante mundum igitur, (vt audiſtis) per infinita illa diuinę ętatis ſęcula, non erat tempus neque temporis particula aliqua, non quadrans, non hora, non H ωώελον, non punctum, non momentum, non vncia, non atomus. Quomodo enim erat tempus, quum non eſſet motus? Quomodo erat motus, quum non eſſet locus? Aut quomodo erat locus, ſi non erat corpus? Erat'ne verò corpus, ſi non erat mundus, corporum omnium quaſi vas, & receptaculum? H
Non eſt enim corpus extra mundum. Certè verò, ne in cogitationem quidem cadit, vt antè hoc ipſum mundi tempus, quod cœli conficiunt, fuerit aliud infinitum tempus: quum neque ante motum cœli, fuerit alius motus: • ſiquidem, neque ante cœlum fuit aliud corpus: quando, & Gręci, & Barbari confitentur, regiones cœleſtes eſſe domicilia Dei; nam & Poetę, Deos canunt,

Omnes cœlicolas, omnes ſupera aſtra tenentes.

Erat'ne verò vltra mundanum ęuum? ſed quanquàm natura ęui, hoc ipſum

A ſum tempus, & viſibilem quoque mundum prꝗteruolat, cuius etiam ratio, eſt ipſius temporis, & mundi huius ratione, ſuperior, non Ἀνάρχος, quidem, at verò Ἀτέλευτος; ſi tamen nondum prodierant beatę mentes, ne ęuum quidem ipſum tunc eſſe potuit: quod vel eſt in illis, vel cum illis, aut certè ex illis, & circa illas, ſi tamen eſt aliud ab illis. Quàm antiquus, Deus noſter, ô viri? quo nihil antiquius: qui antiquior eſt omnibus: antiquiſſimus dierum, temporum, ęuorum: Non modo enim antè ſolem, ſed antè ęuum, permanet nomen eius: antè illas inquàm, tot & tantas, ęuitates, ęuiternitates, ſempiternitates: antè ſanctos illos ſplendores, antè Luciferum: antè principium totius ęui: antè initium vniuerſi temporis. Tempore enim, & ęuo, vt maior, & melior, ſic modis omnibus prior, atque ſuperior,
B & à ſe ipſo ęuum, & tempus ab ęuo, perpetuo ordine ire iubet. Qui, & in ęuo, & in tempore, omnia, & ipſa quoque temporis prꝗterlabentia ſęcula fecit; ſingula diſtinxit, omnia ligauit, rebus aptauit; in mundo diſpoſuit, & ordinauit: vt propterea mirum videri non debeat, ſi qui ſignauit & curricula, & curſus temporum, ſi qui temporibus ſpatia, initia, media, periodosq; prꝗſcripſit, quum tandem voluerit, rotas, & quadrigam totius temporis ſiſtere poſsit; & ſciat mundum hunc totum ſoluere, qui ligauit. Ecce vobis, ſancta illa omnibus ſemper colenda, ſuſpicienda, pijs porrò amanda, deſideranda, & ſperanda omnium ſęculorum primigenia mater, ſyderum, & totius ęui particeps, atque omnium regina rerum ęternitas: nullis numerata cronographis, nullis rationibus computata: quę neque deficere nouit,
C neque ſatietatem afferre poteſt. verè ętas Dei, quę non eſt digna niſi Deo, & qua non eſt dignus, niſi Deus: antè quem nihil erat, & qui ſi eſſe d. ſineret, aliud quicquam eſſe non poſſet. Qui propterea dicitur Α. & Ω. Alpha ſine Alpha: Omega ſine Omega: principium inquam ſine principio: finis ſine fine. hoc eſt primus & nouiſsimus, ſenex & iuuenis, nec gen tus, nec interiturus vnquàm. Qui à ſęculo in ſęculum eſt ſemper Deus; ab ęuo ad ęuum; à mundo ad mundum: ante tempus prꝗteritum: poſt tempus futurum. Deus mundi quem cernimus: Deus mundi quem innouandum expectamus: nullo non ſęculo Deus, nulla non ętate Deus: in generatione, & generatione Deus: Deus, quem terrenus ille Protoplaſtes formatorem habuit: quem propago perpetua filiorum eius, agnoſcit genitorem:
D quem in illa quam Grꝗci dicunt Παλιγγενεσία, ſeri nepotes, tanquàm reſurrectionis authorem, venerabuntur, & colent. Deus, qui ſemper erat: qui ſemper erit: qui nunquàm non eſſe poteſt: omnium rerum pater, omnium temporum triumphator, & dominus: cuius, vt magnitudo eſt infinitas, vt natura bonitas, vt voluntas ęquitas, vt vita beatitas; ſic tota ętas, eſt Aeternitas.

Infinita

Infinitæ Aeternitatis ipſius Dei, inſignis, & præclarus titulus, Sæculum ſæculi, & ſæcula ſæculorum. CAP. III. E

VOs nunc, dum in altum inuehimur, viri, adeſtote animis, vt adeſtis corporibus: legite, aduertite, intelligite. Nam, ſicut ea, quę, in natura rerum, ſunt pro pè nihil, præ nimia eorum exiguitate, facilè effugiũt oculos noſtros, & elabuntur è noſtris manibus; ſic, quæ ad Deum pertinent, & omnia, & ſingula, pro ſua ipſorum immenſitate, à nobis neque teneri, neq; compræhendi poſſunt. Et quidem, tempus, & mo- F
tus, percipiuntur ſenſu; æuum, non niſi mente: at verò ęternitas, vix appręhenditur ſine exceſſu mentis. Sanè, humani ingenij imbecillitate depreſsi, dum ſimulacrum aliquod mente concipimus, quo tantulum ad diuinę æternitatis cognitionem illuminemur, neſcio quo pacto, priuſquàm teneatur effugit, & antequàm intelligatur euaneſcit. Recidimus enim protinus in tempus, & tempora, agitantes animo dilationes, & diuturnitates, reputantes cras, & heri, & cæca, atque incredibili importunitate, meditantes anfractus temporum varios, & annuos orbes ſęculorum: quum, re ipſa nihil eſſe, aut cogitari poſsit, tam diuerſum, vel ab ęternitate, quàm tempus, vel à tempore, quàm Aeternitas. nam, quę communio eſt, aut motus, cum ſtatu, aut ſtatus, cum motu? Itaque, non definitio quidem, ſed mera eſt ver G
borum circunſcriptio, quum in ſacris literis, pro ęternitate legimus ſęculum ſęculi, vel Sęcula ſęculorum. Si enim horarum ſpatium, eſt dies; dierum menſis, menſium annus, annorumq; tandem ipſum ſęculum; Aeternitas, quæ nullatenus compręhenſa à tempore, omnia omninò compręhendit tẽpora, an non pulchrè, apteq; conuenit, vt ab vltimo, ac ſupremo, partium temporis quaſi compendio, nomen accipiens, à ſæculo inquàm, quod annos, menſes, dies, horasq; complectitur, dicatur, & ſęculum ſęculi, & ſęcula ſęculorum? Hæbraicè quidem eſt, עַד & עוֹלָם, vna ו interiecta, gręcè Αἰῶνα αἰώνων. Hac etenim voce indefinita, quam nulla temporum periodus metitur, nullus numerabilis numerus compręhendit; plenè, quoad capere poteſt hominis ingenium, exprimunt, & pręclarè ſignificant ſacrę lite H
rę, infinitam illam annorum innumerabilitatem; quam neq; à prẹterito tẽpore quando erat, neq; in futurum quouſq; erit, finire ipſi, aut numerare vlla ratione non poſſumus. Prẹter id, quod, quemadmodum dicitur Cœlum cœlorum, ſupremum illud cœlum, quod loci ſublimitate eminet ſuper omnes cęlos; vt ſancta ſanctorum dicimus, quę maiore religione coluntur, quàm ędes ſanctę, & numina ſancta: vt appellatur Canticum canticorum, ſacrum illud Salomonis שִׁיר הַשִּׁירִים, quod meliora, & mirabiliora canit, quàm vulgatę cantiones: deniq;, vt inter profanos, Ars artium vocatur, &

A Scientia ſcientiarum, quę dignitate pręſtat cęteris artibus, & ſcientijs vniuerſis; ita profectò, hac ipſa ſuauiſsima, geminatę vocis, & numeri, concinnitate, & iucundo quaſi lepore, quum diuina oracula dicunt ſęculum ſęculorum, magna cum gratia inſinuant, quàm, modis omnibus, vniuerſa ſęcula, & vniuerſas ętates, ętas ipſa, & ſęculum ęternitatis, antecellat. Et, qua nã ratione, non antecellit, ò viri? Eſt enim prima ętas, quam nulla pręceſsit: vltima, quam nulla ſequitur; ſeptima, tanquam Dei, & animarum ſabbatiſmus, ac requies: octaua tanquam temporum victoria & triumphus, in cuius gratiam pro ogdoade, canitur victoriale carmen, Ἐπινίκιον, לַמְנַצֵּחַ. Quãquàm, vt veriora dicamus; ętas ęternitatis, neque prima eſt, neque vltima, neque promiſcuè, & communiter eſt efferẽda cum cęteris ętatibus: melior
B ſuper millia dierum, vna ac ſingularis prę omnibus diebus, ęſtimatione potius digna, quàm numero: tanquàm tota dies, tota plena dierum; & dierum, qui non habent veſperam: quin potius, quorum matutina, perenniq; luce, luceſcit omnis pręcedentium dierum veſpera. Ob id, à ſanctiſsimis vatibus, regnum Dei, quum ſit ęternum, dicitur regnum omnium ſęculorum: cuius immenſi fines, & orę, protenduntur à ſęculo, per ſęcula, in ſęlum: adde, & antè, & poſt ſęculum. hoc eſt, ab ipſo initio, ex quo ſęculum cępit, quando viuens in ęternum, creauit omnia ſimul: per omnes ętates, & decurſus ſęculorum, in quibus, ęternus Deus operatur, transferens regna, & imperia, mutanſq; tempora, & ętates: vſque ad finem, & conſummationem totius ſęculi, quando cœli, & terra ſoluentur. Quin, & ante
C quàm fierent ſęcula, quum in ſcientia, & verbo Dei, vocarentur quę non erant, tanquàm eſſent; & fierent, quę futura ſunt; denique, quum etiam pręterierit hęc mundi facies, & iuxta allegoriã, reuertente domino noſtro, in die plenę lunę, à nuptijs ſuis, ipſi quoque admittemur accincti lumbos, cum lucernis in manibus, vt fruamur ea, quam expectamus, vita venturi ſęculi. O amici, rogo vos, fuit ne vnquàm tam longa dies? ęterna, antè tempora? ęterna, cum tempore? ęterna, poſt ſpatia omnium temporum? Etſi verò, diuina ęternitas, interdum quidem, animis noſtris concipitur, velut ętas anteacta, quaſi naſcente mundo ceſſerit tempori; interdum expectatur, tanquam ſubire debeat, & ſuccedere in locum temporis, quando erit nouum cœlum, & noua tellus; haud dubiè tamen, & nihil habet, vn
D de pręterijſſe dici queat, niſi quòd nunc primùm non incipit: & nihil, quod ad futuri rationem pertineat, niſi quod reuelanda eſt ijs, qui ſenſibilem mundum nouerunt, vt intelligibilem quoque videant: ſed fixa quadamſimul, & perenni immutabilitate, quam ſermo eloqui non poteſt, cum omnibus ſęculis perdurat eadem ſemper: neque particularum fluxione flacceſcit; neque aſsimili quodam vigore adiecto roboratur, neque ętatis curſu extinguitur; vt hominum vita. Eandem quin potius ęquabilitatem longiſsimè ſeruans, per omne ęuum in ſeipſa ſubſiſtit: immo verò, non tam ſubſiſtit, quàm eſt ipſe ſtatus firmiſsimus, atque tutiſsimus:

mus: nihil habens fluxi, expers omnium partium, in quo tanquàm in ſinu vaſtiſsimo, omnia conſiſtunt, & conquieſcunt. Porrò, quanquàm nullis ętatibus ſuccedit ęternitas, neque ęternitati alię ſuccedunt ętates: quippè quia, ęternitatem nulla ętas antecedit; & accedente quauis ętate, ęternitas nunquam decedit, quid tamen prohibet, quo minus, abuſione quadam, & (vt Gręci dicunt) Καταχρηςικῶς, dicatur ſęculum, etiam ſi à ſequendo dicta ſunt ſęcula? Etenim, ipſam ęternitatem, incredibili quadam aucupatione ambitioneq;, ſequitur mundus ipſe totus: vt dum perenni rerum ſucceſsione, vices alternat ſuas, illud ſaltem circulo conſequatur, quod recta linea aſſequi nullatenus poſſet. Contrà verò, ipſa ęternitas (vt ſic loquar) ſollicita quadam zelotypia, nullum non conſequitur mundi ſęculum, vt peracto temporum circulo, omnibusq;, eò tandem, vnde primùm exierant, recurrentibus, ſola tandem ſuperſit ęternitas, & prętereat figura totius ſęculi. Sunt' ne, tantum temporum periodi ſęcula? Spatium triginta annorum? Vnius hominis vita? Annus quinquagenus? Centum anni? Integra annorum chilias? An non & ipſe mundus, cuius ſunt omnia ſęcula, interdum dicitur ſęculum? Nam vtriuſq; Teſtamenti literę, mundi deſideria, negotia, iudicia, meritò, ſęcularia vocant. Equidem, alia eſt ratio ſęculi, quàm mundi: tamen in ipſo mundo, non ſecus, quàm in mari, vnda, vndam, ſęcula ſe inuicem ſequuntur, & perſequuntur; dum in orbem vadunt, & veniunt, nox & dies; mane, & veſpere,

Ver, æſtas, autumnus, hyems, & menſis, & annus.

quòad iubente Deo, cœlum, & terra tranſibunt, & in magna hac mundi ſcęna, fiet ſęculorum omnium cataſtrophe. Tùnc enim deſtruetur tyrannus mundi, tempus, & regnabit ęternitas ſola: quę, vt nunc ętas de ętate, & ſęculum de ſęculo, ſic de ipſo toto tempore, magnificè, & glorioſe triũphabit: non iam fortaſſe ſęculum ſęculorum, quando nulla erunt alia ſęcula, ſed ipſa ſola tam ſęcula, quàm ſęculum: quando, vt leuiſsimi rores, & cadentes guttulę, in profundum maris, ſic in illud vnum ſęculum, abſorpta erunt omnia ſęcula. Iam, quid hic miſcetis fabulas, & deliramenta veſtra, homines valentuli, & verè, animo valetudinarij, de ſęculis ſæculorum, de æternitatibus ęternitatum? Dicite, vnde vobis nati ſunt, tot, & tãti Αἰῶνες, quot (vt vobiſcum luſit ſacri nominis heros) Aeneia, vix fœtus, ſcroſa, generauit? Pudeat. Pudeat cognoſcere, vel nominare pluſquàm vnum ſęculum ęternitatis. Quid eſt autem illud ſęculum, niſi ipſa ęternitas? neque enim eſt aliud apud populos, tempus hyemis, quàm hyems: neque apud philoſophos, aliud eſt elementum terrę, quam terra: ſed, & apud Theologos, corpus carnis, eſt caro; & natura Dei, eſt Deus. Effertur autem, nunc numero vnius, nunc plurimorum ſęculorum, ęternitas, ea ipſa ratione, qua in ſacris literis, nunc dicitur vna dies, nunc longitudo dierum: quum re vera non ſit, neque dies, neque ſęculum: neque multi dies, neque multa ſęcula: vtpotè, neque tempus, tota ſimul exiſtens: neque temporis particula

A ticula aliqua, principio carens, & fine: neque vllo modo indigens temporum, omnium temporum virtus: ſed, extra tempora, ſeriem continuationemq; temporum ambiens, & continens: ac denique, intra tempora, velut ahænea quadam cathena, fugientia rerum ſęcula ligans, & retinens; & iungens immutabili ordine, ventura lapſis, & lapſa venturis. Eſt tota principium, ęternitas, ò viri; eſt tota finis; pars eadem, eadem totum; & abſq; vllo diſcrimine tota ęqualis: eſt integra, & tamen non compoſita; eſt perfecta, & tamen non incępta; eſt ſimplex, & tamen ſolida; infinita, non euanida; nunquàm inconſtans; nunquàm ſibi diſsimilis; nunquàm à ſe ipſa diſſentiens; mutans omnia, & ſingula tempora; principium vnde exeunt, terminus ad quem redeunt: ideoq, neque exiens, neque rediens: vna dies,

B innumerabiles dies, tempus ſine tempore, ſęculum ſine ſęculo. Tempus, inquàm, eſt, ęternitas illa Dei, quia omnia tempora temperat; intermiſcés, & vetera nouis, & noua veteribus; ipſa vetuſtiſsima veterum, & nouiſsima nouorum: ſęculum autem, quia longiſsimum eſt ſpatium, quo nullum lõgius cogitari poteſt; cuius etiam virtus omnia ſęcula ſecat; non ſecus quàm lignum fiſsile, ex adamante facta ſecuris. Vna dies, & ſęculum, quum dicitur, ęternitas, intelligite perpetuitatem, & ſimplicitatem: quum dicitur multitudo dierum, & ſęculorum, intelligite non orbem, vel circulum, ſed immenſitatem, & infinitatem. An verò, quia infinitudinem habet, ideo non eſt finis? Immo vero finis eſt: ſed cuius non eſt alius finis, Gręci dicũt ſimpliciſsimè, ſed doctiſsimè τέλος ἀτελές. An menſura non eſt, quia eſt

C immenſa? Immò menſura eſt, ſed menſura, quę menſuram non habet, Dicam græcè, eſt Μετριότης ἀμέτριος. Ne quęre, in hac menſura, partem poſt partem; nam ne partem quidem habet ęternitas. Menſura eſt, ſed indiuiſibilis: ſicut & duratio dicitur, quanquam immobilis. Vocate (ſi libet) quantitatem; at continua fingi poteſt, diſcreta non poteſt: diuidere anima poteſt, diuidi res ipſa non poteſt: omnino autem, principio, & fine careat, neceſſe eſt; quia ipſa ſimpliciter principium, & finis eſt. Vultis, vt breuiter concludam? ſimpliciſsima ſunt enim veritatis verba, neque varijs ęgent circunlocutionibus, aut interpretationibus. Eſt menſura Dei, ęquata Deo. Eſt menſura omnium, excedens omnia. Metitur Deum, velut propè, & iuxtà poſita; procul, & per analogiam,

D metitur cętera.

Solius Dei propria, & mundo, non niſi impropriè, & abuſione loquendi, communis Aeternitas. CAP. IIII. E

ERGO hic Deum adora, ô homo: nam in his tenebris, & caligine, poſuit latibulum ſuum: ne cuipiã in apertum ſanum ipſius diuinitatis ingredi liceat, qui non pius & religioſus, luſtrauerit ſacram hanc ſyluam, & reuerendum quaſi lucum Aeternitatis. Equidem ſi in ſubtiliori, quo ſcholaſtica theologia vtitur, dicendi genere verſarer; multò altius exordiendum mihi fuerat: vt in primis, & ante omnia, F Deum ipſum, in conſpectum omnium hominum ponerem; tum de illa ipſa naturę ſimplicitate, vnitate, infinitateq́, tractarem: quę haud dubiè, omnia, ęternitatem ipſam, ſicut & vniuſcuiuſque rei creatę ſubſtantia, tempus ſuum, quod durationem vocant, naturali quadam intelligentia antecedunt. Nam ęterna illa permanſio, & ſi (vt ſuo loco dicemus) res alia non eſt ab ipſa natura Dei, durans in omne æuum, nunquàm fluens, ſed ſpatio potius, & vetuſtate dureſcens; tamen ferè extrinſecus, illam ipſam diuinitatis naturam circunſtare, contrà hęc alia quę diximus, ad illam ipſam diuinam ſubſtantiam, intrinſecus pertinere videntur. Quod clariſſimè illi docuerunt, à quibus, quę ego percurro, diligentiſſima ſubtilitate ſunt omnia perpolita: quorum ſtudium fuit emedullare vniuerſam G theologiam, & (vt Gręci dicunt) Μεθοδεύειν ἐπιστήμην. Verumenimuerò, craſſa quędam philoſophia hiſtoria eſt; quę propterea non protinus ingreditur alta penetralia Regum: ſed iure ſuo caſta, & verecunda, primùm ambulat in porticu, aſtat aulę, explorat portas, & non niſi à longe odoratur arcana. Itaque, & decorum eſt, & Deo dignum, vt ab omni ęternitate, altiſſimè repetita hiſtoria temporum ęternorum, antequàm lucidiſſimum illud ſacrarium diuinę maieſtatis attingamus; in denſiſſimo hoc, ſine luce luco, quem caligo, venerabilem, vmbra, lętiſſimum facit, in ipſa inquam ſęculorum arce, quę eſt ęternitas, ſanctiſſimum, & auguſtiſſimum Dei numen adoremus. Profectò enim, vſqueadeò ipſius diuinæ naturæ propria eſt, ſingularis hæc, & vnica prorſus dignitas æternitatis, vt quoties Deum, diuinaq́; loquimur, abſque æternitate, infans, & muta ſit in ore noſtro, omnis de diuinis rebus hiſtoria. An non ita eſt? H Nam, quamuis per tempus, & tempora facta ſunt quæcunque facta ſunt; neque enim in æternitate fit aliquid; ipſe tamen Deus, vt in nullo eſt tempore, quaſi compræhenſus temporibus; ſic ratione quadam Deo digna, & incompręhenſa filijs terræ, in nullis omnino temporum finibus, ſed extra omnia tempora, in ipſa regione æternitatis operatur: vt ſimul, (quod patres noſtri vbique notare ſolent) & in tempore abs Deo fiant quæcunque

A fiunt, & ipſe tamen æternum faciat quæcunque facit: quia Deus æternùm facit, vt nouè fiant, cui dicere facere eſt, quo iubente, fiunt quæcunque fiunt. Et hanc quidem dignitatis gloriam,& honorem, qui, vel Deo ipſi ademerit,vel mundo,quo apud philoſophos,vix eſt quicquam antiquius; cõmunem fecerit;nihil illi beatior futurus eſt Deus, quàm priſci illi, quos Caſcos Latini vocant; Romulus, Hercules, Liber, & Tyndaridæ fratres, per apotheoſin in cœlum relati,cum reliqua turba virorum,& mulierum; quibus cęca gentilitas,dum ab erraticis dæmonibus regeretur,totum propè cœlum compleuerat. Hinc,ne ille quidem ipſe,vitæ voluptariæ, atque adeò beluinæ præceptor,Epicurus,hominis ſenſum,& rationem,ita exuere potuit,vt quoties de Deo loqueretur,non ſemper diceret,eum eſſe bea
B tum,& æternum:vt ſibi quoque,gemina hac ratione,beatitatis, & æternitatis,illa ipſa diuinitatis natura, nobis, qui Dei ſatu orti ſumus,ſublimior, atque præſtantior eſſe videretur. Quin,& in ipſa Teucria, inter Muſſulmanos,Saracenos nomine,re Agarenos,omnium gentium lutulentos maximè,& impuros,præfecti,cuſtodesq; Mahumetanæ ſuperſtitionis,& pro Deo, velut publici excubitores, quotidie, antelucanis horis, ex altiſsima quaque turri, per ſingulas vrbes, & oppida canunt; nec tam verè canunt, homines prorſus Αμυσοι, quàm ingrato,& horribili prope ſono,vociferantur, Solus Deus fuit ſemper, Solus Deus futurus eſt ſemper. Quibus acclamationibus, tecta omnia replent; vt nigras illas, & infelices animas, ſocordem illam,& ignauam multitudinem,ad dedecora natam,tantis no-
C minibus dignam ira Dei, & merſam in profundum ignorationis,& tenebrarum, excitent ad laudandum, glorificandumq; Deum, noſtri generis parentem. Et ſi enim,eos in figura beſtiæ aſcendentis de terra,vidit Ioannes, non alijs tamen cornibus, quàm velut agni beſtia illa munita erat; ꝗ innatam illis malitiam, & crudelitatem (hæc enim ſunt Turcarum arma) tegere,& adumbrare nitantur,prætextu,& velo religionis,& obediẽtiæ; quæ ſunt arma agni, & eorum qui ſequuntur agnum; quorum ſocietatẽ, hircus ille fœtidus, diu tenere non potuit. Heus tu Peripatetice, qui de tempore, & multùm, & multa dixiſti, in æternitate obmutuiſti, & obſtupuiſti; ad te enim eſt mihi ſermo. Ad ſtatuendam impiam illam tuam
D mundi æternitatem, de qua aduerſus priſcam Chaldæorum, & Aegyptiorum ſapientiam, effrenata quadam audacia, & impudentiſsima temeritate nugaris; dicens mundum, aut omnino non factum, aut ratione quadam vix intelligibili, ſemper factum eſſe; hoc eſt, faciente Deo, natura, poſteriorem eſſe, æternitate non eſſe; originis principium habuiſſe, temporis non habuiſſe, vtroque autem modo nunquàm non fuiſſe; oſtendendum tibi in primis erat, qui te omnium philoſophorum criticum, & Ariſtarchum conſtituiſti; quòd naturæ ipſius Dei, quæ neque in eo quod eſt,neque in eo quod agit,vllo vnquàm pacto mutatur; & mundi ipſius, qui totus verſatur in motu, poſsit eſſe vna menſura vitæ, & æta-

tis, æternitas. Certè (vt græcis vocibus, & ipſe vtar) Αφθαρτος eſſe po- E
teſt; ideoq; ſempiternus. At verò Αποίητος eſſe non poteſt, ideò non
æternus. Quomodo enim, æternum eſſe poteſt id, quod nunquam idem
eſt? quod ſubinde mutatur? An non initium habuit? Nonne aliquando
non fuit? nonne ea ipſa ratione qua aliquando non fuit, ſibi relictum, ali-
quando non erit? aut certè, per ſe ſe, aliquando non eſſe, ſemper poteſt, &
poterit? Appella perpetuum, non abnuo: appella ſempiternum, non cō-
tradico: Immo verò, hiſtoria ipſa, neque perpetuitati, neque ſempiterni-
tati repugnat: quin ex ijs, quæ narrantur, & rebus, & temporibus, & locis;
verbis, ſententijſq; in vtraque ratione conſentit; vtrunque ſanè aſſeuera-
re, & licet, & decet. At, quàm magnopere inter ſe diſtant, ac differunt,
Mundus æternus, & mundus perpetuus, ac ſempiternus? quanquàm præ- F
clarè Cicero, Mihi (inquit) ne diuturnum quidem quicquam videtur, in
quo eſt aliquid extremum. Audiſtis iam, quàm ſit ſimplex, & indiuidua
mora æternitatis: in qua, neque collectio eſt, neque vlla collatio. non eſt,
inquam, collectio partium temporis, neque collatio animæ ratiocinantis.
Certè verò, vix intelligitur, vel ſempiternum ſine collectione, vel perpe-
tuum ſine collatione animi, conferentis diuturnitatem, ex eo, quod eſt
Diu, continuationemq;, temporis ſpatio, vel aliquando intermiſſam, vel
nunquàm interruptam. Sed, ſatis florum, & pigmenti; nunc loquamur
non diſerta, ſed fortia. Audite Amorrhæi, (hoc enim titulo, cuius inter-
pretatio eſt) loquaces, per allegoriam vocat Philo, ſubtiles hoſce philoſo-
phos, nempè peripateticos, qui ſe verborum obſcuritate tuentur, & caligi G
nem vbique offendunt lectoribus, quum alioquin comes veritatis, qua vi-
rum Dei ornat Moſes, ſit claritas. Audite inquam, & vos Peripateticorum
alumni: nondum enim (vt video) completa eſt iniquitas Amorrhæorum,
audite iā tertiò. Quomodo intelligi poteſt, vt ſit æquæuus Deo mundus,
& (vt aiunt) coæternus, niſi admiſceatur cum mundo natura Dei? niſi ſit
mundus ipſe Deus? idem (vt quidam dixit) rerum naturæ opus, & rerum
ipſa natura. vt propterea liceat adorare Cœlos, & Elementa, Solemq;, &
Lunam, & Stellas, tāquam particulas diuinitatis, de illa ipſa natura Dei, &
Ομουσία θεῷ? Sit porrò per vos demonſtratum, quòd ita ſit, quòd nullus
ſit ordo inter Deum, & mundum, niſi qualis eſt inter ſolem & radium: in- H
ter corpus, & vmbram: quòd verè, & propriè mundus ſit æternus: ſtudio
igitur veſtro, & opera veſtra, attollit caput, barbarica hæc, & planè inſana
mundi Αποθέωσις; ex qua palam conſequitur ſentina illa malorum om-
nium Αθεότης, in quam tandem, velut in caudam, deſinit vniuerſum cor-
pus monſtroſæ, & corruptæ doctrinæ. O glorioſos labores, ò præclara ve-
ſtra ingenia, & planè (vt quidam dixit) peripatetica. Et quidem, O Sta-
girites, te principem in ius voco, quem in alijs omnibus, velut in dicendo
neruoſum, admirabiliq; rerum, & verborum ſciētia, & copia, flumen fun-
dentem aureum, ego olim maximè, admirabar, & ne Platonem quidem
excipiebam.

A excipiebam. Quid indicat tua illa amandatio, & relegatio Dei, vt perpe-
tuò, ſaltatorium illum ſuum verſet orbem; niſi, quòd Deum, cuius incluſione contentus non eras, tollere è mundo voluiſſes? Sed quem tollere eru
buiſti, incluſiſti. Qua ratione, præter rationem, per ſummam inſcientiam,
& imprudentiam, à mundo Deum, à Deo gloriam, & ab hominibus vni-
uerſam auſers pietatem, res indigna philoſophis. Neque verò tibi licet,
quia philoſophando, de more ſemper inambulas, vſque adeo fauere mo-
tui, & tempori, vt inuideas ſuos honores ſemper ſtanti æternitati. Vos er-
go viri, qui timetis Deum, audite. Illi, qui in hunc mundum, quem cer-
nimus, græcam illam Ἀγενησίαν καὶ ἀναρχίαν inducunt; dicuntq́; eum eſſe
ſine principio, & ſine principe, ij, quum non videant lumen luminum,
B non bonum omnium bonorum, non principium omnium principiorum,
denique non finem omnium finium, de tota hominis fęlicitate diſſentiãt,
neceſſe eſt. Qui etiam tandem ignorare coguntur, quid agant, quò tendãt,
vbi requieſcant; neſcientes enim quò vadant, quomodo poſſunt viam ſci-
re? At verò Ἀναρχία Dei eſt, fundamentũ, & baſis veræ pietatis, & fęlici-
tatis humanæ. Da ἀναρχίαν mundo, nihil homine miſerius. Da Deo, ni-
hil eſt beatius. Solemus ipſi, quoſdam populos appellare Aborigines, quaſi
ſine origine, quod eorum ignoretur origo: qui, vagi & errantes, ex varia
gentium colluuione, in vnum aliquem locum conuenerint, illicq; poſue-
rint ſedes, & conſtituerint domicilia. In hunc ſenſum, celebratur ſummus
ille Rex, & Sacerdos, cui titulus erat. מַלְכִּי צֶדֶק vocant enim eum ſacræ
C literæ, Ἀπάτωρα, ἀμήτωρα, ἀγενεαλόγητον quod quamuis homo eſſet,
& filius hominis, & natus de muliere, tamen nemo homo ſciret, vnde tam
chara Deo ſoboles duxiſſet originem; quo patre ſatus, qua matre natus eſ-
ſet, talis ille, tantusq; filius. Non ſic mundus, non ſic: eſt enim verè initio
temporis factus, & non in ipſa æternitate creatus: &, quod vniuerſa natura
teſtatur, factorem habet ipſum Deum. Sed profani, quum primùm illum
vniuerſi orbis diluuium ignorent, quòd, præter libros ſacros, ſoli barbari
(ſic enim promiſcuè, cum cæteris quibusq;, magna deſpicientia vocantur
à Græcis, Beroſus Chaldæus, & Metaſthenes Perſa) fideliſsima hiſtoria de-
ſcripſerunt, quid mirum, ſi fidem quoque creationis mundi, non ſuſcepe-
rint? Sint itaque illis, omnes creaturæ aborigines, at verè omnia originem
D ducunt ab ipſo æterno Deo: qui per Ieſum Chriſtum verbum ſuum, vir-
tutem ſuam, dexteram ſuam, fundauit terram in fortitudine, vt perſtet im-
mobilis ſuper nihilum: erexit orbem in ſapientia, vt quantum ſupereminet
loco, & ſitu, tantum cætera corpora virtute, & qualitate præcellat: & in
prudentia, extendit cœlum, vt tanquam ampliſsimum tentorium, omnem
hunc mundum inferiorem operiat, ac tueatur: denique omnia, & ſingu-
la, quæ ab initio fecit, ſuo ipſius arbitrio, mutat, reficit, perficit, conficit.
Iam, (vt reuertamur, vnde diſceſsimus) ſunt in ſcripturis ſanctis, montes
æterni, portæ æternales, pacta æterna. Eſt ignis æternus, ſupplicium æter-

num, delictum æternum. Legimus,& vitam æternam, Euangelium quo- E
que, & teſtamentum æternum. Oratores porrò, & Poetæ, nihil habent in ore frequentius, quàm nomen æternum, & honores æternos, vani homines, & glorioſè loquentes. Porrò Υπερβολικῶς, & analogia quadam, velut magna ipſius diuinitatis participatione, nomen habent, in primis, propter originis antiquitatem, ſuperæ illæ mentes; quæ in æternæ diuinitatis veſtibulo, quaſi Dij ſecundi, perpetuò aſsiſtunt dominatori vniuerſæ terræ. Ex ipſa porrò immortali incorruptibiliq; natura, hominum animæ, quæ delatæ foris, corpulentæq; materiæ expertes, ſuapte natura morte carent. Ob ipſam figuram, quæ clauſa vndique, principium, & finem ignorare videtur, orbes, & ſpheræ cœleſtium corporum, æternæ dicuntur. Tum, ab ipſa plena coagmentatione partium omnium, dicuntur æterna F
elementa, quæ, ſecundum ſe tota, nunquàm in tempore contabeſcunt. A firmitateq;, & robore compoſitionis, quæ diutiſsimè reſiſtit ædacitati temporis, montes, & ſaxa. Vnde verò dicitur Inferorum ignis æternus, niſi ab ipſa perenni actione, quia nunquàm extinguitur? ſicut mors æterna dicitur, quia mori neſcit cum omnibus illis damnatorum pœnis, quas pro meritis Deus exigit, illi exoluunt; quæ à conſtitutione mundi paratæ dæmonibus, miſerorum animas torquere poſſunt, interimere non poſſunt. Ex promiſsione tandem æternorum bonorum, Euangelium Chriſti, & teſtamentum nouum, æternum dicitur, vnde, & redemptio æterna, & pôdus gloriæ æternum. Ecquis noſtrum ignorat, in ipſius Dei ſcientia, & voluntate; cui nihil nouè accedere poteſt, omnia eſſe æterna? Enimuerò, G
hoc eſt eſſe æternum, (vt Græci dicunt) non Απλῶς, ſed Κατά τι. Neque prætereundum eſt, licentia quadam, & abuſione, quam ex Græcis catachreſin dicimus, dum verbis propinquis vtimur quaſi proprijs, conſueſſe nos per Ομωνυμίαν, vocare æternum, mundum ipſum, & tempus. Siquidem, ex continua illa ſucceſsione, quæ eſt diſpoſita in orbem perpetuum, eodem quaſi filo, & nunquàm variato ordine, in ipſa inſtabilitate ſtabiliter perſeuerat, vſque ad conſummationem ſæculi; vnde anni ipſi, & tempora, nonnullam ipſius æternitatis adumbrare videntur imaginem: vt meritò diuturnæ ætates, æterna tempora, & æternitates dici poſsint, iuxta quem ſenſum, & Deus ipſe dixit, Ne fortè ſumat de ligno vitæ, & viuat in æternum. Hæc quum ita ſint, res ipſa iam loquitur. Etenim penè, in ipſis na- H
turæ tabulis inciſum inſculptumq; eſt, abſolutè, & ſimpliciter, Deum verè, & propriè æternum eſſe; (quis enim iam dubitet?) & probatum planè eſt, & manifeſtum; eorum, quæ extant, nihil penitus eſſe æternum præter Deum: vt neque extra mundum ſit tempus, neque extra Deum ſit æternitas: illa æternitas quam laudamus, ad quam ſuſpiramus, de qua libenter, tam multa cogitamus, & ſcribimus.

Diuina

A *Diuina æternitas, quæ ſempiternitate maior, & ſublimior, vix nudis negationibus deſcribitur, æternùm durat, & vltrà.* CAP. V.

VIDERAT in ſole ſuo hæc omnia, ſpeculator Dei, Moſes: diuinus ille Moſes, quem, & Lyceum agnouit, & Porticus; Academia venerata eſt; & nullæ philoſophorum ſcholæ ignorauerunt. Viderat inquam, lyncæis oculis (nos enim noctuæ ſumus) in
B hac ipſa æternitate, quę tráſfertur ad creaturas, quàm diſtat ab indignitate creaturæ, maieſtas, & gloria Creatoris. Ob id, quum domita Aegypto, ſibi ceſſiſſet purpureum mare, in fugam terga vertiſſet, & ingenti, ac memorando miraculo, ſe arandum præbuiſſet victoribus; ore magno Deum ſonans, & ſanctiſsimum illius nomen celebrans carmine, incipiens ab ampliſsima Dei maieſtate, & poteſtate, & tanquàm in inſignem conum pyramidis, deſinens in hanc ipſam pertinaciſsimè durantem æternitatem: quia intelligebat huius vocis לְעֹלָם, quæ æternum æuum ſignificat, tantam illam, quam audiſtis Ὁμωνυμίαν, deſtitutus verbo, & nomine, quo pro dignitate exprimere poſſet, infinita illa ſpatia diuinæ æternitatis; leuauit ca-
C pita noſtra, ſupra omne id, quod hæc ipſa æternitatis vox ingerit auribus: ſupra omne id, quod mens mortalium, de ipſa æternitate videre poteſt; quæ, nonniſi finita videt, & videndo metitur: dixitq; Deum regnare in æternum, & vltra לְעֹלָם וָעֶד. Εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ἐπ' αἰῶνα καὶ ἔτι, in ſæculum, & in ſæculum, & adhuc, vel, & amplius: ſiue (vt diuus Hieronymus tranſtulit) & vltra. Ecce vobis integros numeros, ò viri; quibus clauſit votiuã illam, & omnium antiquiſsimam panegyrin, dum inter choros, & choreas filiorum Iſrael, ipſe præcentor (quod nemo vnquàm antea feciſſe ſcribitur,) religionis, & pietatis ergò, præpotenti Deo canticum gratulationis offerret, dicens lingua illa ſancta, qua etiam loquebatur Deus,

יהוה ימלך לעלם ועד

D Κύριος βασιλεύων, εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ἐπ' αἰῶνα καὶ ἔτι,

Dominus regnabit in æternum, & vltra. Hos numeros ſonuerunt aquæ, totus æther audiuit, ipſe etiam rupes, ipſæ ſyluæ, & arbuſta ſenſerunt. Quid eſt autem, dominum regnare in æternum, & vltra, niſi, regnare vltra omnia, quæ dicuntur æterna? vltra omnia, quæ æternitatis vmbram, aut imaginem præſeferunt? vltra omnia, quæ nonnihil de ipſa æternitatis ratione participant? Extende quàm in longinquum potes intuitum mentis tuæ, ò Homo, in omnia tempora: vide, numera, & metire maxima ſpatia omnium ſæculorum, quæ, interdum, ob diuturnitatem, æternitatis

 nomine

nomine cenſentur: collige ſimul omnia (inquit Moſes): & ſi fortaſſe obruet te immenſus ille annorum numerus, ita, vt vltrà progredi non valeas, & propterea putes te alicubi debere conſiſtere, Deumq;, ac Dei ætatem, & regnum illis terminis contineri; ſcito te falſum eſſe; adhùc enim, vltra illos fines, & terminos, viuit, & regnat Deus. Quòd ſi, viribus reſumptis, multiplicabis adhuc annorum annos, ætatum ætates, & ſæculorum ſæcula, & ex multiplicatione illa, efficies ſummam aliam multo maiorem, idq; ſemel, & iterum, & tertiò, & infinitis vicibus; adhùc tibi dico, vltrà omnes hos numeros, omnesq; menſuras, regnaturum eſſe, regnareq; æternum Deum. Denique, nunquàm extendere adeò poteris annos æternos, ſiue antè, ſiue retrò, hoc eſt in tempora præterita, & futura, quin, plus vltrà, ſemper, ſinè vllo termino, & fine, ſeſe extendant ſpatia vitæ, & imperij ipſius Dei. Qui, ſua ipſius æternitate, æterna omnia præteruolat; qui, vnicuique æternæ rei, æternitatis eſt author; qui æternus erat, iam tum, quum ea, quæ æterna dicuntur nondum eſſent; qui niſi foueat, diu eſſe non poterunt; qui niſi ſeruaſſet, iam non eſſent; qui niſi continenter ſuſtentaret, ac regeret, mox conciderent. Regna omnia, & imperia, vt regionum ac nationum oris, & finibus continentur, ſic temporum quoque ſuas metas habent, ac terminos; initia, progreſsiones, ſtatus, inclinationes, ruinas. At verò Deus, cuius eſt dare, & adimere regna; omnium rerum Rex, & regnator; per quem Reges regnant, & regna regnantur; qui, & tantis prodigijs, regnum nouum ſibi parat, in admirabili hoc exitu Iſrael de Aegypto; vbiq;, ſemperq; regnabit; per ſeipſum Rex, & dominus; nullas metas habens, nec rerum, nec locorum, nec temporum. Qui viuit, & regnat לְעֹלָם וָעֶד in æternum, & vltrà; hoc eſt, vt regni eius, nullus vnquàm ſit futurus finis. Profectò verò, & ſi tam noſtri quàm alieni, dum liberius aliquando loquuntur, abutentes de more; verbis ſimilibus, & propinquis, pro certis, & proprijs, abſque vllo diſcrimine, & tempus, æuum, & æuum, tempus, æuum quoque æternitatem, & æternitatem æuum appellare ſolent: ſiquidem, vox iſta ætas, quæ propriè ad tempus pertinet, per dictionis conciſionem, videtur eſſe æuitas, & æuitas æternitas: vnum hoc tamen, indicare videtur eiuſdem æternitatis crebrius poſitæ, diſtinctionem quandam: quod, iam tum ab initio (id verò nunquam animo obliuiſcendum eſt, ſed percipiendum intelligentia, & memoria cuſtodiendum) ipſis hebræis vna quinquagena annorum, vt alia multa omittam dicta eſt עֹלָם ſine ו, quaſi decurtato nomine æternitatis. Et græcis deinde, dimidiata eiuſdem æternitatis voce, ſempiternum æuum, quo cælites fruuntur, appellabatur *Αἰὼν*; vnde *Αἰώνιος*, & *Αἰώνιον*, deriuationes, quum vera æternitas digna Deo, plenum, & integrum vtriuſque linguæ nomen habuerit, ſicut ſupra præfati ſumus, hebraicè quidem עוֹלָם cum ו, græcè verò *Αἰὼν Αἰώνων*. Quid eſt enim *Αἰὼν Αἰώνων*, niſi ſemper exiſtens, vltrà omnia ſemper exiſtentia? hoc

eſt

A eſt לְעֹלָם וָעֶד in ęternum, & vltrà? Quod vt de Deo congruè lingua grę-ca diceretur, ducta deriuatione, nō Εκτῦ αἰῶνος, ſed Εκτῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων, non tam Αἰώνιος, quàm Προαιώνιος, & Υπεραιώνιος, dictus eſt Deus. Nam, inter ipſas quoque gentes, philoſophorum nobiliſsimi, & qui pręceteris quaſi Dij habiti ſunt, ſicut omnia quę videmus, & tangimus, collocabant ſub rota temporis, hominum animas, inter ęternitatem & tempus, cœlos, & ſuperas illas mentes in ęternitate, ita Deum ipſum ſtatuebant ſupra, vel vltra ęternitatem. Vos appello, vos conuenio, ò pietatis amantes, an vobis ſatis eſſe, aut videri poteſt, ad Dei gloriam, & honorem, ſi illud tantùm dicatur, quod fuerit ſemper? quod ſit ſemper? quod futurus ſit ſemper? Etenim, ſi Τὸ ſemper, aduerbium eſt temporis, vt quando, &
B aliquando, quis negare poſsit, ipſum quoque mundum eſſe ſemper? fuiſſe ſemper? & futurum eſſe ſemper? Erit' ne igitur ęqualis Deus mundo? & mundus Deo? Quid? An non, et ipſum quoque tempus, ſemper fuit, eſt, et erit? Nam, omni tempore fuit tempus, et omni tempore tempus erit. Alioquin enim, et erat tempus, quando nullum erat tempus; et ſimiliter tempus erit, quando nullum tempus erit, quod quis dicat? Itaque diuino edocta ſpiritu, ſancta mater Eccleſia, non contenta medijs hiſce ſempiternitatis honoribus, in hymnis quos Deo canit, clara voce confitetur, et prędicat, eum eſſe glorioſum, benedictum, et ſuperexaltatum, non ſolum ſemper, ſed Εμφατικώτερον, in ſęcula quoque omnium ſęculorum, dicam gręcè Εν ἀρχῇ, καὶ νῦν, καὶ εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων; inde procul dubio affir-
C mans ſempiternitatem, hinc ęternitatem. Eſt ſempiternus Deus, quis id neget? et altiore ratione quàm mundus, et tempus: nam hęc non erant, et Deus erat: hęc non erunt, et Deus erit: ob id natura Dei à gręcis Theologis appoſitè, quod et latini notarunt dicta eſt Οὐσία, Quid enim eſt Οὐσία, niſi Οὖσ' ἀεὶ? Sed, quia hoc illi nomen videtur eſſe commune cum multis, nam et in campo naturę eſt Αείζωον; meritò factus eſt illi ęternitatis honor, peculiaris et proprius, vt verè multa, quę fecit Deus, ſint Αειδία, ſed eſſe non poſsint Συναείδια θεῷ, hoc eſt ęquata Deo. Quod ſi non decet, vt in re tam anguſta ſimus anguſti, nonne & ratio ſuſcipit, & docet fides, & ſempiternum, & ęternum aliquid, & dici, & eſſe, non ex ſe ipſo, ſed ex alio? Απoίητον inquam, & Ακτιστον, ſed tamen non Αγένητον; hoc eſt,
D carens initio temporis, ſed non principio originis? Ergo, hęc ipſa natura Dei, ſicut ęterna eſt, quia erat antequàm diei ſuccederet dies, & temporum ſpatia voluerentur; ita ratione quadam eſt vltrà, vel ſupra ęternum: quia non ſolum eſt Απoίητος, & Ακτιστος, ſed prorſus Αγένητος, infecta, & ne genita quidem: vt quæ neque eſſe aliquando incępit, neque vt eſſet alicunde accepit, in quo profectò eſt, & Πρότερος, & Υστερος, ne minimam quidem in tanto regno ſocietatem admittens. Sic enim ab irreligioſa illa, ineptaq; , & prorſus ridicula cauſarum infinitate diſceditur, quam tanta rerũ ſeries, atque ordo admirabilis horret, ac refugit: dum intelligimus, quod

Deus, ſit non ſolùm Ἀπάτωρ, & Ἀμήτωρ, ſed verè Ἀγενεαλόγητος, im- E
mo verò Ἀγέννητος, ἄκτιστος, ἀποίητος, ἀναίτιος, καὶ ἄναρχος, vtpote Ἀρχὴ ἀρχῶν, ἄρχων τῶν ἀρχόντων; non ex aliquo, neque ex nihilo, ſed per ſe ipſum, & ex ſe ipſo. Non ita tamen, vt tanquàm Αὐτοφυής, ipſe, ſe ipſum aliquando non exiſtentem, fecerit, genuerit, procrearit; ſibi materia fuerit, vnde fieret; ſe vt eſſe poſſet, quomodolibet adiuuerit; ſed vt omnino authorem, & principium non habuerit; neque genitali naturæ ſemine eru perit in lucem, neque caſu, aut fortè fortuna prodierit; neque virtute, & conſilio (quod ad artem pertinet) factus, elaboratusq; fuerit. Ἀπόφασις eſt, Deum eſſe ex ſeipſo; ſed exponenda eſt per Κατάφασιν; Dei nullum principium, nulla origo. Quòd, ſi in natura rerum, prima mutatio generatio eſt, cuius quaſi tractu, res educuntur in lucem; neque enim mutari po- F
teſt in aliud, quod nunquam fuit aliunde mutatum, quum naturali quadam intelligentia prius concipiatur vnde inchoata ſit, quàm quo terminata mutatio; profectò, Deus vt eſt abſque origine, ita procul abeſt ab omni mutatione. An verò, aliquid mori poteſt, quod mutari non poteſt? Quæ enim mutatio maior, quàm mortem ſubire; quàm morte intercipi? Sic tandem igitur (vt greca breuitate dicam) Ἀγέννητον, probat Ἀκίνητον, & Ἀκίνητον Ἀθάνατον. Vt, quia Deus ęternus, per ſe ſe extat, idcirco natura eius per omnia firmiſsimè ſibi conſtans, nulli ſit pęnitus mutationi obnoxia: vnde & conſequenter ęternum perſtet, ab omni corruptione morteq; libera: abs qua procul abſunt & rugæ, & ſenium: quę ſemper matura, & ſemper firma, nihil ſentit vel fragilitatis, vel imbecillitatis. Ecquid ergo aliud cogi- G
tandum eſt, eſſe illam ipſam Dei æternitatem, niſi hoc ipſum quod dicimus, quod ex ipſo Deo ſenſu, menteq; abſtracti, concipimus, quod ex ipſa diuinitate quaſi effulget, & effloreſcit, perinde forſan, ac in iuuenili corpore gratia formæ, & iuuentutis: nunquàm natum eſſe, nunquàm aliter ſe habere, & nunquàm occumbere poſſe? hoc eſt (vt tribus verbis gręcis omnia complectar) illa ipſa Ἀγεννησία, Ἀκινησία, Ἀθανασία, Non nuda inquàm illa negatio, quam ſolam, voces ipſę pręſeferunt, natiuitatis, mutationis, interitus; ſed vis potius firma, & ſolida, quam pro noſtra imbecillitate, alijs quàm negitionum conceptibus, intelligentia aſſequi poſſe, ferè deſperare videmur: robur inquàm inuictum, & inexpugnabile; quo ęterna natura Dei, vt eſſet, nunquàm indiguit alienæ opis; in eo, quod eſt, tutiſsima per- H
ſeuerat, extra omne periculum poſita, vſque adeò, vt per quaſcunque temporum mutationes, ne tentari quidem, aut periclitari queat, ſiue intus, ſiue foris: quo demum, aut paulatim langueſcere, aut repente, etiam ſi totum cœlum concidat, concidere, deficereq; omnino non poteſt. nimirum, per ſe ſe, ſuper omnia extans, atque eminens, abſque origine, expers omnis paſsionis, & ſupra ſortem mortalitatis, cuius ſatum, (vt quidam dixit) nobis omnibus, quaſi Tantalo ſaxum, ſemper impendet. Putandum nè verò eſt, aliud eſſe Deum, & aliud ęternitatem? quaſi Deus, vt ſit ęternus, indigeat

A geat ęternitate, & quia eſt ęternus, ſit ſubiectus ęternitati, com pręhenſusq́; intra ambitum æternitatis: quemadmodum ea, quæ temporaria ſunt, indigent tempore, ſubiecta ſunt tempori, & ab ipſa temporum amplitudine ſuperantur? An potius, æternitas illa Dei, ſicut prior eſt, atque ſuperior omnibus alijs, quæ quomodolibet dicuntur æterna; ita ſi cum ipſa diuinitate conſeratur, ad quam omnia tandem referenda ſunt; aut modis omnibus eadem eſt, aut certè, re ipſa non eſt alia natura, quàm natura diuinitatis? Vt propterea, hic talis, & tantus, tantæ inquam antiquitatis, & venerationis Deus, non aliundè, ſed ex ſe ipſo, & per ſe ipſum, ſit æternus; ſicut ex ſe ipſo, & per ſe ipſum eſt Deus: ne vel diuinitas, ipſa æternitate, vel æternitas, diuinitate, quomodolibet antiquior eſſe videatur. Vna res ſola, eſt neceſ-
B ſaria huic ingenti vniuerſitati rerum, ò viri, quæ mundus dicitur; tanquàm, omnium eorum quæ ſunt, fundamentum, & baſis: vis, & firmitas ſtabilium, origo, & vita mobilium. Deus ille eſt; *Αἰὼν αἰώνων*; non Deus, & *Αἰὼν αἰώνων*; Ratiocinando, cogitatione diſtingui poſſunt, duæ res eſſe non poſſunt. Et quidem, ſi in hac ipſa vna natura, aliquo modo licet, ratione colligere, & ponere gradus, & ordines; quanuis humanum ingeniũ, vt primas vtrique deſert, ſic priores modo quodam deferre videatur æternitati, quàm rei æternæ; ſicuti, & calori quàm calido, & vitæ quàm viuenti; re ipſa tamen, non ideo eſt Deus, quia eſt æternus; ſed contrà potius, ob id quod Deus eſt, æternus: vt non diuinitas ipſa æternitatis, ſed ipſius diuinitatis ſit indigena ęternitas, Τὸ ὄν, eſt Deus. O Αἰών, æternitas: hæc vox
C eſt ex illa voce, & ęternitas ex diuinitate. An non igitur verum eſt, Deum eſſe in æternum, & vltra? nam, Deo non æternante, æterna non eſſet ne æternitas quidem ipſa. Sic, ſic, iuuat ire altius, qui ad ſumma nituntur, & penetrare ad intima ſacraria rerum, qui diuinæ veritatis lucem inquirunt: quam Deus ipſe, & vniuerſa natura, ne hominibus aliquãdo vileſcere poſſet, in profundo abſtruſit. Deus benedictus, ſi cum rebus temporarijs conferatur, æternus eſt, & dicitur: at ſi cum æternis, dicitur æternitas: ſi verò cum æternitate, author æternitatis.

Analogia diuinæ æternitatis, ad tempus, & ad præſens, præteritumq́, & futurum, in circulo temporis. CAP. VI.

D

VTINAM modò ipſe poſſem (ecquis eſt, qui poſſit?) non dicam cum dignitate laudare, ſed, vel deſignare ſymbolis, vel verbis exprimere, aut demum intelligentia, & ratione aſſequi hanc præclaram ætatem, hunc florem ſæculorum, apicem hunc vniuerſi temporis, decusq́;, & faſtigium omnis ſempiternitatis, æternitatem. Victus ſum iam hoc ipſo initio, ò viri: & planè victum, atq; obrutum, me eſſe confiteor; Quem verò non obruat

tantæ rei magnitudo, quę, & videri non poteſt, & modum, & menſuram E
non habet, & principium, & finem ignorat? Sed, quod pictores facere ſolent, dum ſubtilitate pingendi defatigati ſunt oculis, exeamus in publicū, & extra cancellos libero cœlo, & aperta luce fruamur: vt paulatim colligamus vires, & ſecretiora ingreſsi, quæ operta ſunt aperiamus, & videamus de tantis tenebris ſplendeſcere lucem. Res enim, (vt videtis) lucem iam cupit, ornatum refugit: quam, perſpicua breuitate concludere, dignum viro; longioribus adhuc verbis, in ſepiæ morem, quaſi Ariſtotelicis ambagibus occultare velle, ineptum, & pucrile videatur. Itaque, poſtquàm ſine memoria temporis, ægrè admodum de ęternitate cogitare ſolemus; de illa inquam, (vt græce loquar) Συνεχεία vitæ; quę exiſtens ex ſe ipſa, non
aliunde originem habens, tantarum fortitudine virium, nullo vnquàm tē- F
pore deficere poteſt: diuina oracula illius infinitionem, altiſsima quadam ratione, ſignificarunt explicandam eſſe mortalibus; &, quoad licet, ferè definiendam tribus temporibus; hoc eſt omnibus in vnum collectis. Ecce vates ille aquilifer, dilectus domini, tria hęc verba. Eſt, Erat, Erit, præſens inquam, preteritum, & futurum, velut pia thura, deuotus obtulit primogenito mortuorum, & principi Regum terrę, tanquàm vero, & ęterno Deo. Qui eſt inquit, qui erat, & qui venturus eſt. Quem ſecutus noſter ille Mercurius, interpres Prophetarum, & magiſter orbis, Apoſtolus Paulus; Ieſus Chriſtus (inquit) Heri, Hodie, & in ſęcula: communia planè omnia Deo, qui mundum cum tempore fecit, non propria verbo, per quod fecit.
An verò, non vulgatum eſt, & celebre, etiam apud gentes, antiquum illud G
carmen, quod de Deo interrogatus Apollo, reſpondit?

Ην ζεὺς, ἐστὶ καὶ νῦν ζεὺς, καὶ ἔσεται, ὦ μεγάλε ζεῦ,

Erat Iupiter, Eſt & nunc, & Erit, ò magne Iupiter. Et quidem, ſi omnes lineę, & puncta, quę à centro ducuntur, cum inter ſe tanto diſtent interuallo, vbi ad centrum redeunt, colliguntur in vnum; quid mirum ſi in ipſo temporis orbe, pręteritum, inſtans, & conſequens, quum inter ſe ſe lineę paralellę videantur, coeunt tamen in vnam illam, vnde tanquam ab origine, & principio exeunt, atomam & inſectilem ęternitatem? Ecquis non videat, quàm diuerſa ſint Τὸ, Eſt, Τὸ Erat, & Τὸ Erit, in circulo temporis, & in centro ęternitatis? quanquàm Romanus philoſophus, neſcio
qua ratione ſemel dixit, tempus eſſe ęternitatis portionem. In tempore H
enim, tranſeunt, veniunt, abeunt, redeunt: pars altera alteram pellit, fugat, auertit: & fluxu perpetuo, vna pręcedit, comitatur altera, tertia ſubſequitur: ob id, non eſt in rebus ſubiectis tempori τὸ συνεχὲς vitę, ad quas vita ipſa, quaſi guttatim ſtillando fluit, ſed eſt in ipſo Deo; qui eſt vita, qui poſsidet vitam, qui eſt poſſeſsio vitę. Nam, in ipſa Dei ęternitate, tempora perſtant, non fluunt: quia illa nunquàm fluit, nunquam refluit. Ita, quum in tempore tria ſint, in ęternitate ſunt vnum: atque ideo in tempore ſunt propria creaturarum, de quibus nunc dicitur Eſſe, nunc Fuiſſe, nunc

Futurum

A Futurum eſſe. Mutantur enim omnia,& commutantur, etiam quę con tinentur æuo; & acquirunt, & amittunt, ſi non in eo quod ſunt; certè in eo quod agunt. Dei verò, non aliter ſunt propria, quàm, vt in illam ip ſam æternitatis abyſſum, tanta profunditate vſqueadeò abſorbentur, vt iam non ſint tempora, nec partes temporis, ſed vna tota ęternitas. Rogo vos, diligenter audite, nam ad hæc nondum deſcendiſſe, fortaſſe turpe eſt. Cœleſtes illæ, diuinæq; legiones Angelorum, & hominum, quæ in ſumma quadam æterni, ac prępotentis Dei vicinitate, conſortioq; verſantur, ad intelligendam tantæ huius æternitatis rationem, nullis ęgent analogię adminiculis, nullis comparationum, proportionumq; luminibus. Theologiam ſanè hauriunt ex pleno illo fonte, & capite Deo, non delibant ex anguſtis, & ſi-
B tientibus riuulis creaturarum: ipſe Deus illis eſt lumen, eſt lux, eſt fons lucis; theologiæ, & omnium ſcientiarum ſol: ipſe in eis videt: ipſe ab eis videtur; ipſe eſt obiectum, ſpeculum, vis, virtusq; videndi. Nos illi ſumus, ò mortales, qui exules, & extorres à regione vitæ, & lucis, ex rebus ſenſibilibus, ad ſumma quæq; intelligibilia, per analogiæ pedagogiam vehimur, vnde, & ſublati in alta illa ſubſellia, quaſi ex corporum planitie, reptantes; quum tandem aliquando, aſcenderimus ad excelſa cacumina montium, velut inſolito labore laſſuli, anhelantem ſpiritum ducimus. Itaq;, hoc vnum maximè cauendum eſt, & prouidendum, ne quod facilè, cuiuis etiam acuto, & perſpicaci accidere poteſt, dum non cernimus conſequentia, repugnantia non videmus, in ipſa ęternitatis intelligentia, aliqua nos temporis
C analogia decipiat. Homines enim ſumus, hoc eſt (vt ſanctiſsimus Vates dixit) graui corde, & iuxta Poetam,

Terrea progenies.

Nulla certè alia, vel vox, vel ratio, conuenientior eſt tempori, quàm motus, quàm lapſus, quàm tranſitus. Nam ipſum quoque quod vocant, Nunc, pręſentis temporis, (vnde olim Nuncini, vt ab heri, Heſterni, à Cras Craſtini) in fluxu eſt, & quaſi per Διάρροιαν, nunquam idem permanet in toto tempore; ſi tamen totum dici poteſt, cuius omnes partes nunquàm conſtant; quod ita labitur, vt perſtare non poſsit; quod vix eſt, ferè non eſt; quod non eſt niſi tranſeat; quod vbi conſtiterit, iam non erit. Itaque temporis curſus, non alius ferè eſt, quàm fluminis: quod ita fluere, labiq; vide-
D mus ante oculos noſtros (exemplum mortalitatis noſtrę, ò viri) vt nunquã ſint eędem penitus partes pręterlabentium aquarum. Nam, ſi nihil aliud, certè tria hęc, ad rationem temporis pertinent; ſucceſsio inprimis, vt in flumine perennis aquę decurſus: tum partes ſuccedentes, & fluentes, ſeorſum acceptę, ac diſcretę; altera prior quę fluxit, altera poſterior, quę eſpectatur vt fluat: deinde vero eędem, vt continuatę, & cohęrents ipſi Nunc, pręſentis temporis; quod ipſum quoque actu fluit, & labitur: illius quidem finis, & terminus, huius autem initium, & caput. Hinc, communi loquentium vſu, ſi non abuſu verius, pręteritum, pręſens, & futurum, dicuntur tria tē-

po:a,

pora, ex quibus, ob id intelligitur, & ferè efficitur vnum corpus temporis: E
(quum extra animam, nunquàm ſint ſimul omnia) quia, vt prędiximus, ipſi Nunc, quod eſt in præſenti tempore, & præteritum tempus, & futurum, hinc, inde, illud tanquàm fini, hoc tanquàm initio, perpetua continuatione cohæret, & copulatur: quam continuationem ſi tollas, vagabitur quidem anima per imagines ſibi præſentes temporum, & innumerabilia fortaſſe ſęcula, vel tranſijſſe, vel futura eſſe, deluſa mirabitur: ſed vbi erit, in rerum natura, cum ratione temporis, ipſum tempus? Hæc quum ita ſint, profeċtò, ò viri, etiam ſi initio, fineq; careret, vt aſſeuerant qui apud Græcos dicuntur Οἱ ἐκ τοῦ περιπάτου, & nouè de tempore philoſophantur Platone relicto; in quo vno, legitimo tantorum philoſophorum ſucceſſore, iure hæreditario regnaſſe videtur vera philoſophia; infinitum ne eſſe poteſt F
tempus? an non efficitur potius? Efficitur inquàm infinitum, in orbem iens, & rediens, ſine vllo fine, quum vnaquæque circuitio cœli, ſiue diurna, ſiue annua, punctum habeat, vnde incipit, & in quod deſinit. Non ſic igitur æternitas, non ſic: illa enim infinitio non eget, vt circulari itione, & reditione progrediatur ſemper vlterius, nunquàm per vices intermittenda, continuanda quin potius, inſtar temporis per clauſulas, & inter puncta morarum. Nam ſecundùm ſe totam, actu eſt infinita, nullo loco capienda, nullo tempore definienda (græcè dicendum eſt ad orationis eloquentiam) Ἄπειρος, καὶ ἀόριστος, ſi tamen non Ἀπειρία magis Καὶ ἀοριστία. Etenim, ſi longitudinem aſpicias, eſt tanquàm linea, non colore intincta, non figura deſignata, ſed mente concepta, cui nullo ex latere adſint G
puncta, ſiue orbiculi: hoc eſt principium, & finis temporis: ſi latitudinē, & ambitum, eſt tanquàm ſphæra immenſæ magnitudinis, extra quam propterea nullum eſt tempus: ſi profunditatem, eſt tanquàm infinitum corpus, quo omnes temporum dimenſiones, & ſpatia continentur. Iam, quæ tandem ſocietas ò viri, ordinis huius ſucceſsionis in tempore, cum æternitate ipſius Dei? Ecquod tempus rogo, per ſe ſe, in ipſam competit æternitatem? An futurum, quod nondum eſt? An præteritum, quod iam deeſt? An præſens, de quo, haud temerè dubitaueris, eſt' ne? an non eſt? Quid enim tam fluit, & labitur, quàm Τὸ eſt temporis, quod, multò velocius tranſit, nictatione oculi? Equidem, niſi ora impiorum, tanquàm ſepulchra patentia, & fœtoris plena vererer, vnde, horreſcentibus etiam H
capillis noſtris, audiuntur interdum infandæ illæ voces, non eſt Deus, tam liberè, & conſtanter de ipſo Deo, negarem, Eſt, tempus præſens, quàm verè de omni creatura, nego tempus illud indefinitum: Erat. An verò, non certos habet fines Τὸ Eſt temporis? quorum cancellis ita circunſcribitur, vt illùc aditum habere non poſsit, neque quod præterijt, neq; quod expectatur vt veniat? Procul dubiò autem, nullis anguſtijs claudi, vel definiri poteſt Deus: cui eſt hæc ipſa, quam audiſtis, infinita vitæ diuturnitas, & æternum ſine fine ſpatium, in quo non eſt (vt Paulinis verbis vtar) Eſt,

& Non;

A & Non; ſed eſt in illo, Eſt. Atque ideò tandem, nihil eſt tam alienum ab ipſo Deo, quàm quoduis tempus: Et ſimiliter, nihil eſt tam alienum à quouis tempore, quàm Deus: cuius, Tò Eſt, neque cum præterito tempore vnquàm præterijt, neque labitur cum præſenti, neque ita expectatur, vt verè non ſit cum futuro. An enim, quia Deus erat, ideò interijt, quaſi iam non ſit? An, quia eſt, propterea euaneſcit, tanquàm diu durare non valeat, An, quia venturus eſt, ob id tanquàm nondum ſit orietur? Immo verò, quia erat, tanquàm Ἀγένητος, quęcunque tempora ſignaueris animo, cum illis temporibus erat: neq; aliquandò erat, quandò ipſe non erat. Quia eſt, tanquàm Ἀκίνητος, neceſſe eſt vt ſit, & nihil falſius cogitari poteſt, quàm quod non ſit. Demum, quia tanquàm Ἀθάνατος erit, idcirco in fine ſæculi
B manifeſtabit ſeipſum hominibus, qui eum videbũt facie ad faciem: tuncq;, apparebit, quòd ſit ſempiternitatis author, & modis omnibus immortalis: qui, ſi etiam infinita tempora eſſent poſt mundum, adhuc in illis temporibus ſemper erit, & nunquam deficiet, vt aliquando nõ ſit. Sic enim ouans, mecum ipſe cogito, cogitandumq; puto, vt qui non titubanter ſequor, præſſa patrum noſtrorum veſtigia, (neque profectò mihi ſit aliquid veriſimilius) quòd diuina æternitas, ſit velut lignum quoddam, in flumine fidenter poſitum, & infixum: aut potius altus quidam ſcopulus, & quaſi Marpeſia cautes in mari: quàm, firmiſsimè collocatam, agitat quidem ſemper, ſed frangere, ſed loco mouere nunquam poteſt, nec vis, nec impetus ſonantium fluctuum, & procellarum: immo verò, vt ſit quaſi terra ipſa tota; cu-
C ius naturalem immobilitatem, & nunc, & antea, per omne tempus, fluitantes aquæ, omni ex parte circunfluunt, ſed franguntur potius, ſorbenturq;, & concoquuntur in viſceribus terræ, quàm vi concutiant terram. Quàm valde differunt, ò docti viri, in ipſa æternitatis ſignificatione, ſeorſum ſingula, & omnia ſimul tempora? ſingula, æternitatem vix indicant; omnia non ineptè deſcribunt.

Diuinæ æternitatis nota, EST, & HODIE. Definitio, tota ſimul poſſeſsio perennis vitæ, nunquam captæ, nunquam finiendæ. CAP. VII.

D SIc, paulatim, incipit altè emergere, & erumpere latè foras, fons & origo fontium. Qui ſitiunt, veniãt, & bibant in ſilentio, dulces aquas, tam iucundæ cognitionis: homines, iumenta, Græci, barbari, ſapientesq;, & inſipientes. Hic eſt fons, O viri, fons largus, & exundans, fons perennis, atq; perſpicuus, ipſum Eſſe: phraſim Græcorum ſequor, quibus eſt vice nominis Tò εἶναι. cuius puros latices, vix tanquàm canes Aegyptij, non nihil delibauimus: cuius planè virtute, & ſignificatione,

ficatione, exprimitur ipſius æternitatis Τὸ ἀκίνητον; vnde fluit Ἀθάνατον; E
quo demum confluit Ἀγέννητον. hoc enim triplici nodo, vt audiſtis ſuperius, plenum ſe in orbem diuina nectit æternitas, vt ſit, ſine principio, ſine mutatione, ſine fine. Quid tu hic fruſtrà refers priſca illa hieroglyphica Aegyptiorum, Perſarum, Græcorumq́;, & Romanorum? Circum, vel Sphæram, Puellam, & Anguem? Particulæ ſunt hæc perfecti, ſed non perfectæ; nam, ætatem puellarum, ſenectus obſidet: Anguis, immenſo etiam orbe moritur; & ſphæra ſolida, & planus circulus, alicunde rotundatur. At verò, Eſſe, dicam & cum Cicerone, illud quod eſt, pro eo quod græcè dicitur Τὸ ὄν, & Ens à cæteris reddi ſolet; neque particula eſt; neque particulam exprimit, ſed totum eſt, & totum ſignificat: nihilq́; prorſus relinquit, quod pro ipſius æternitatis, vel gloria, & maieſtate, vel luce, & intel- F
ligentia, à mortalibus deſiderari poſſe videatur. Id quod eſt, cogitate, ò viri, & æternitatem totam breuiſsimo compendio cogitaſtis. Hæc vna eſt, ipſius quod æternum eſt & dicitur, atque adeò ipſius æternitatis, tota ratio, tota vis, tota neceſsitas, antiquitas firmitas. Ratio inquàm, vis, neceſsitas, antiquitas, firmitas Τοῦ ὄντος, vel Τοῦ εἶναι. de qua dum ſuſius loquor, quæſo vt aures veſtras ſitientes inueniam. Igitur in vnaquaque re, quæ in generatione, & corruptione verſatur, Τὸ ἀνούσιον, præcedit, Οὐσίαν, & Τὸ ἄζωον, ζωήν, ſimiliter quoque Τὸ ἀναίσθητον, αἴσθησιν: & Τὸ ἀνόητον, νοῦν, καὶ νόημα: accipit enim eſſe, quum non eſſet; vitam, quum non viueret; ſenſum, quum non ſentiret; mentem quoque, quum non intelligeret. Verùm enimuero, in vniuerſa rerum natura, neceſſe eſt, vt & Οὐσία, & Ζωὴ, G
& Αἴσθησις, & Νοῦς, antecedat quicquid eſt Ἀνούσιον, Ἄζωον Ἀναίσθητον, Ἀνόητον. Sic generatim, ætate quoque ſuperiora eſſe videntur, quæ natura ſunt meliora; & præcedunt tempore, quæ anteferuntur honoribus. Nam, & viri pueris, & liberis parentes, & apud gentes Dij ſemideis, & hominibus hæroes antecedunt. Sed, & in cœlo, ſyderum ortus eſt ante occaſum: & in vita generatio ante corruptionem: & in ipſo ſæculorum orbe, intelligitur ratio principij ante rationem finis: quanquàm in circulo idem punctum, vtranque rationem complectitur. Quòd ſi Τὸ ὄν, vel Τὸ εἶναι, illud tandem eſt, quod ordinem retinet, ſeruatq́; naturam; profectò neceſſe eſt, vt ſiue antè inſpicias, ſiue retrò, id quod eſt, ſit ſemper vltra omnia: hoc eſt primum (vt aiunt) in generatione, in corruptione verò poſtremum: ferè H
inſtar cordis, quod tradunt in vtero primùm formari, & nouiſsimè mori. Et quidem, ſi, id quod non eſt, quod non viuit, quod non ſentit, quod non intelligit, ne percipi quidem poteſt, niſi per id quod eſt, per vitam, per ſenſum, per mentem; nimirum obliquum per rectum, priuatio per formam, vt tenebræ quoque videntur per lucem, vt ſilentium auditur per uoces, & ſonos; fieri ne poteſt, vt id quod eſt, prodeat ex eo quod non eſt? quod viuit, ex eo quod non viuit? quod ſentit, ex eo quod non ſentit? quod intelligit, ex eo quod non intelligit? Scilicet, melius eſt non eſſe, quàm eſſe,

non

A non viuere, quàm viuere, non ſentire, quàm ſentire, non intelligere, quàm intelligere. Hoc ipſum eſt haud dubiè, quod ſubodorata eſt omnis philoſophia antiquorum, cuius erat pronunciatum illud, quod Græci Ἀξίωμα dicunt. Oportuiſſe, vt antè primam rerum conditionem, aliquid extiterit, vnde alia prodire potuerint; & ſi nihil præfuerit, nihil effici potuiſſe; quia ex nihilo nihil efficitur. Quòd ſi philoſophi illi, qui de natura loquebantur, materiam in principium, & ſubiectum in efficiens commutaſſent, quid dici potuiſſet verius? quid vel ſenſui, vel rationi conuenientius? An verò non eſt hæc illa Dei æternitas, quam quærimus? quam inuenimus? quam ſcribimus? Quum enim tria ſint, quorum rationes nemo neſcit; illud in primis, quod non eſt, neque eſſe aut fieri poteſt, vt aliquandò ſit,
B quod Græci Ἀδύνατον, noſtri, trita iam voce, Impoſſibile vocant; tum illud quod non eſſe, æquè ac eſſe natura poteſt: quod græcè Ἐνδεχόμενον, latinè contingens dicitur, cui accidit, vt ſit; & denique tertium; cui natura eſt eſſe, & non poteſt non eſſe: quod Ἀναγκαῖον, hoc eſt neceſſarium appellant; profectò Deus benedictus, in hoc ſupremo gradu firmiter poſitus eſt, & intemeratè collocatus. Qui, iuxta etymon vocis huius, Neceſſitas, vel Neceſſe, neque eſſe ceſſauit vnquàm, neque ceſſat, neque æternum ceſſabit, aut ceſſare poterit. Verè neceſſe eſſe, immo verò ipſius eſſe, tota, & abſoluta neceſſitas, quum reliqua omnia ſint modis omnibus, & Δυνατά, & Ἐνδεχόμενα, hoc eſt, & poſſibilia, & contingentia (vtrunque enim idem ſignificat apud philoſophos.) Ecquid mihi dabitis filij hominum,
C qui adhuc diligitis vanitatem creaturæ, & quęritis mendaciũ contra Creatorem? Quid (inquam) mihi dabitis, quod niſi forſan comparatè (& vt Græci dicunt) Κατὰ τὶ, neceſſarium dici poſſit, in vniuerſa natura rerum? Certè enim, omnia quæcunque ſunt, anteà non erant, & ſibi ipſis relicta in actum neque erupiſſent, neque erumpere potuiſſent: ſed vt exiſtant habẽt Deum ipſum authorem, ex cuius arbitrio prodierunt; abs quo etiam ita continuè pendent, vt (quod & quidam Ethnicus dixit) eorum eſſe ſit fieri verius. Nam Deus, ipſum eſſe non dono dedit, ſed mutuauit, immo verò mutuat in dies, & horas, vt omnino reddere teneantur, quoties ille quod ſuum eſt repetere voluerit: In Deum ſolum, igitur referenda eſt hæc ipſa neceſſitas, quia citrà Deum, omnia eſſe, æquè ac non eſſe poſſunt: at Deum
D eſſe neceſſarium eſt. Neceſſitas planè beata, & amabilis, ò viri, qua Deus neceſſario eſt, & aliquandò non eſſe omnipotenti impotentia nunquàm poteſt. nam tantùm abeſt, vt neceſſariò eſſe, nolit, vt etiam ſine fine gaudeat, quòd non ſolum non eſſe, ſed neque aliter eſſe, vlla ratione non poſſit. Nullum hic fatum, nullæ leges fataliter definitę, nihil violentum, nihil inuitum. Non eſt aliquid triſte quod præmat; non aliqua neceſſitas, cui Deus pareat; nulla vis, quæ cogat. Ipſa diuinitas, eſt tota neceſſitas: quia nunquàm Deus eſſet, ſi aliquandò non eſſe poſſet: Vt non ſint duo, ſed vnum, æternitas, & neceſſitas: adde, & immutabilitas. Ratione, & modo

ſignificandi

ſignificandi diſtingui poſſunt, re non poſſunt. Sanè, æternitas ſignificat, E
quòd ſemper ſit; immutabilitas, quòd in eo quod eſt, mutari non poſsit;
neceſsitas quòd fieri omnino non poſsit, vt aliquandò non ſit. Ita demum
vnum hoc verbum, Eſt, totam illam, quam diximus, trium temporum
glomerationem, complectitur: propter quod, & Tò hodie, nota temporis
præſentis, ob id quod vim habet omnium temporum, merito eſt, (vt Græ-
ci dicunt) Ἀειδίου θεότητος δηλωτικὸν, & quaſi χαρακτηριστικὸν: quod, ſi
non decorè; at certè præ cæteris minimè indecorè, exprimere, & ſignifica-
re videtur illam ipſam diuinam æternitatem. An non dies omnes, & om-
nes annos, hoc ipſo hodierno metimur? omniaq́;, & tranſacta tempora,
& futura, ad hunc ipſum quem agimus hodiernum diem, referimus? Dici-
tur enim Heri, ea dies, quæ hanc hodiernam anteceſsit: & Cras, illa ipſa quę F
ſequetur: & haud dubiè, Craſtina dies, oriente ſole, quum aduenerit, tum
dicetur Hodie: ſicut & ea, quæ vltimo loco præterijt, Hodie dicebatur,
quæ nunc dicitur Heri. Dubitari' ne verò poteſt, poſtquàm de ſingulis
diebus aliquandò dicitur Hodie, quin ſi vno tempore dies omnes ſimul eſ-
ſent, ſimul omnes, Hodie, dicerentur? Hinc, & Paulus Apoſtolus, theo-
logorum ſol, ad totum humanæ vitæ tempus pertinere docuit oraculum il-
lud: Hodie ſi vocem eius audieritis. Quin, & æternam illam filij Dei ge-
nerationem, ipſam quoque æterni parentis ſobolem, ſua ipſius æternitate,
nulla non ætate præſentem, & eos qui præibant, & qui ſequebantur, præ-
ſentiſsima æterni Euangelij luce, admirabiliter illuſtrantem, ſummus ille
genitor, his verbis extulit, vt diceret, Ego hodie genui te. Nam Heri eua- G
nuit: Cras nondum venit: Hodie præſens eſt, ſicut id quod eſt. Ex eo enim,
& præteritum incipit, & in eo futurum conquieſcit; vt propterea, ad id
quod eſt, Tò Erat, & referatur tanquàm ad originem; & Tò Erit, tanquàm
ad finem: quia res futura eſt, vt aliquandò ſit, & nunquàm præteriret, niſi
eſſet. Philoſophamur? Immo vero, Θεολογούμενα ſunt hæc, dixit Græ-
cus ille Theologus, non Φιλοσοφούμενα. hæc inquam, quæ tractant Τὸ ὂν
προαιώνιον, οὐδὲ, φύσιν, οὐδὲ θέσιν, οὐδὲ κίνησιν, hoc eſt, neque naturam,
neque poſitionem vel ſtatum, neque motum: ſed illud, quod, æternùm,
eſt illud quod eſt. Et quid eſt, illud quod eſt? Principio, fineq́; carens,
nec tam carens, quàm non egens, æternum in ſe ipſo, & ſecúdùm ſe ipſum,
ipſum (ſi ita loqui licet) ſui origo, ſuæq́; cauſa ſubſtantiæ; quod antè mun- H
di tempora, cum mundi temporibus, poſt mundi tempora, omnis mutatio-
nis expers (admirabiles tuos lepores, diſsimulare non poſſum, Græcia.)
Ταυτῶς, ἁπλῶς ἀμερῶς ἡνωμένως. hoc vnum ſemper eſt, quod ſemel eſt,
quod præſens eſt, quod totum eſt, quod ſimul eſt, quod tranſire non poteſt.
Ecquàm præclarè, Seuerinus ille, vir conſularis, cui tantopere debet, & grę-
ca philoſophia, quam latino ſermone propagauit; & romana eloquentia,
quam, vt potuit, ſeruauit è media barbarie; diuinam hanc æternitatem, ve-
lut ipſius numinis ſacrarium, inſigni, & glorioſo titulo condecorans, ap-
pellauit,

A pellauit, intermi natæ illius,& perennis vitæ poſſeſsionem,eamq; ſimul totam, & perfectam. Non eſt poſſeſsio in tempore, ô viri: nam quæcunque temporaria, tanquàm poma decidua, nullo ſtabili fundamento nituntur: & varijs ſubiecta caſibus, nunc his quidem affluunt, nunc ad illos refluunt, & in orbem agitata aliquandò, omnino defluent. Poſſeſsiunculam conſtituere poſſunt, poſſeſsionem non poſſunt; niſi fiduciariam forſan, & plenam ſpei: vtinam non etiam ſæpe ſæpius, ſpei dubiæ,falſæ, inanis; tãquàm bullæ aquarum, enaſcentis ſimul & euaneſcentis. Diuina illa æternitas, ſpe non nititur, æternus Deus, tutò,certòq; tenet, ac poſsidet,hoc eſt in poſſe ſuo (vt aiunt) habet. Itaque, æternitas, ipſa eſt certa,firmaq; poſſeſsio. At quorũ bonorum? Vitæ, inquit, non inamabilis huius noſtræ vitæ,quam,
B mors dura,& dira, nunquàm non obſidet: cui,& patentes, & ſecretas molitur inſidias: aduerſus quas, & ſinguli, & omnes, (vt quidam Ethnicus non ethnicè dixit) ciuitatem apertam, & indefenſam habitamus; ſed vitæ perennis,& immortalis, immo ipſius,qua Deus fruitur,beatæ perennitatis, & immortalitatis. Hæc eſt illa vita, qua nihil bonis viris charius: cuius iucundiſsimo nomine recreamur: in qua bona omnia contineri facilè exiſtimamus: cuius etiam guſtatu vno, affecti interdum pij animi, vſqueadeò mente excedunt, vt (quod & gentium philoſophi ſubodorati fuere) ne tẽpus quidem ipſum, neque motum, vllo modo percipiant. Et vnde apud Græcos tantus ille Ἔπαινος ζωῆς, tanta illa laudatio vitæ,niſi propter illam æternam vitam? quia æternitas eſt tota vita, tota plenitudo vitæ, plena poſ-
C ſeſsio totius vitæ, ſimul tota (ne ab illo ipſo tanto philoſopho, theologoq; diſcedam) hoc eſt non accepta per partes, neque incepta, quia Ἀγέννητα, perfecta verò, ideſt tuta ac ſecura,quia Ἀκίνητα, adde,& nunquam finienda, quia Ἀθάνατα. Sanè, Deus, neque ad occupandam, aut poſsidendam illam vitam, paulatim, & quaſi gradibus inuolauit: neque partitorem habuit, ex quo, neque partiarium cum quo, ſiue temerè,ſiue æquabiliter,ſiue pro rata portione, æternitatis poſſeſsionem acceperit: neque demum, aut ex alieno arbitrio pendet, vt illam vitam viuat, aut iure, aut iniuria prohiberi poteſt, ne ſine fine viuat. Ite, ite nunc mortales, animalia Ἡμερόβια, exigua, caduca fragilia,exempla imbecillitatis,folia cadentia,& inanes terræ fungi: & quum quiſque veſtrum ſit mancipium mortis, aduerſus eum,
D qui poſsidet æternam vitam, caput erigite,toti inſoleſcite. Papè, Nihil eſt hominis vita,niſi ipſa tota calamitas, & tamen quum illi blando vultu fortuna ſemel arriſerit, oblitus paria eſſe, in ſecunda fortuna, altum ſapere, & in lubrica via, curſu certare,ac velut neſciens,res humanas agitari perpetua rotatione, & circulo: ideoq; putans ſe ſemper fortunatè agere, animo, & verbis intolerandæ arrogantiæ plenus, nihil nõ ſibi tribuit, nihil non Deo detrahit,O bone vir, Vndè tam immanis,& cæca barbaries? Γνώθη σ' αὐτον, Homo quum ſis,exiſtima te eſſe mortalem, atque ideò ſubiectus eſto æterno Deo, qui ſolus, poteſt te facere immortalem, ſi voluerit. Verè, ſi tota

hominum

hominum vita comparata ad ipſum tempus breuiſsima eſt, & fugaciſsima; ſi tempus, & ætas vniuerſa ipſius temporis, ne particula quidem eſt, ſed imago tantum ipſius æui; ſi æuum, vix vmbra quædã eſt tenuiſsima ipſius æternitatis; quid eſſe putatis, veſtras, ò Homuli, vitas, ſi cum illa ipſa æterna Dei vita conferantur, niſi quod Pſaltes cecinit, Εξυδενώματα? Sicut dies heſterna (inquit) quæ præterijt. Sanè quod præterijt, non eſt, nihil eſt, & pro nihilo computatur. Ne ſuccenſete, quæſo, homini vera loquenti; Veritas non erubeſcit. Et quidem, pulchra laudare par eſt, & turpia vituperare. Pulchrè, virtutes omnes: ſcælera omnia turpia. Vt inter ſpinas tribulus; vt lilium inter flores, ſic inter pulchritudines eminet modeſtia, inter turpitudines ſuperbiloquentia.

E F

Eorum omnium, quæ de æternitate dicta ſunt, epilogus, & panegyricus ipſius diuinæ æternitatis. CAP. VIII.

SED ECCE vereor illuſtres animę, dum nimium fortaſſe ſagaces ſumus, & laborantes, ſudantes, currentes; diuinæ æternitatis veſtigia, odoramur, & perluſtramus omnia; neq; interim in ipſa venatione progredimur, ſed ingredimur, & egredimur, velut per gyros dedalei labyrinthi; vereor (inquàm) ne aliquis exiſtimet, nos inter venatores inertes eſſe numerandos, & vix dignos, quos delicatè alant nemora, ſaltus, ſyluarum comæ, & vada piſcoſa. Videtis iam, quàm grandi volumine creſcit de diuina Hiſtoria liber: & quum diu, multumq; fuerit in manibus noſtris, nondum tamen aliquid locuti ſumus de ipſo Deo, quem ſumma religione, & ſtudio, velut aſsidua venatione quærimus, & requirimus, vt ex eo viuamus. Totus hactenus ſermo fuit, vt ſic dicam Χρονογραφία Dei: quum illa ipſa æterna ætas, ſicut ſupra dicebamus, circunſtet ſolũ, non ingrediatur intrinſecus illam ipſam puriſsimam, ſimpliciſsimamq; diuinæ naturæ ſubſtantiam. An verò non meminimus facetæ illius græcæ ſententiæ, Ισον εἶναι μέγα τὸ βίβλιον, μεγάλῳ τῷ κακῷ, paria inquam eſſe, & nihil, vel parum differre grande malum, & magnum librum? Porrò, ſi iudices eſtis; & nos quidem reformidamus veſtrum illud ſubtile, & peracre iudicium: feſtinate lentè, maturate: & antequàm feratis ſententiam, conſiderate attentius, quanto interuallo diſtant res humanæ à diuinis, & diuinæ viciſsim ab humanis. Phocion quidẽ ille, quo vix ſanctior fuit quiſquàm inter doctos ex Ethnicis; quem nemo vnquàm, aut ridentem, aut flentem vidit, cuius in dicendo vim, Athenæ miratæ ſunt; rectè docebat; oportere, vt ſermones de republica, de bello, de pace, de agris, hoc eſt de rebus profanis, quales paſsim tractari ſolent ab Oratoribus, ſint perſimiles nummis; qui eò ſemper chariores habentur, quo illis eſt pretium maius, &

G H

maſſa,

A maſſa, tam numero quàm mole minor. Ob id ſanè, frequenter admodum, theatro iam pleno, expectatus, vt oraret, obambulabat foris cogitabundus; intentus in hoc vnum, vt circuncisa vndique oratione, eo ſententijs auguſtior eſſe videretur, quò eſſet anguſtior verbis: ſicq; dum in eum, omnes ora tenerent, expectarentq; oracula, crebris ipſe ſententijs, non tam orare, quàm de cęlo in terras, velut nouus Iupiter tonare, & fulgurare videretur. Verum enimuerò, de ipſo Deo, & de omnibus rebus diuinis, quæ longè, longeq; abſunt ab oculis mortalium, quæ auditu tantùm percipiuntur, & fide; in quibus vel maximè locum habet illud Poetæ,

Segnius irritant animos, demiſſa per aures,
Quàm quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus;

B quoniam caro ipſa corrupta, vitiataq;, refugit ab ipſo Deo; omneſq; hominum ſenſus, & cogitationes ad malum propenſæ, abhorrent à via Dei, arcta nimiùm ipſo initio, & duris obſita rubis, ac ſentibus; quis ille eſt, inter pios, & cordatos viros, qui nolit, & loqui, & audire multùm, & multa, inſatiabiliter? Habent hoc proprium diuina quæque, ò amici, vt longa narratione, illis, vis quædam in homines, magna, & incredibile pondus accedat. Nam, vt in corpora ferrum, ſic in animos gladius verbi Dei, nõ tam ſimplici ictu, quàm longa mora imprimitur, inculcatur, infigitur: quos pia crudelitate ſenſim interficit; & vitali confoſſos vulnere, ſenſim quoq; exuſcitat in vitam. O ter felices eos, & viuos, & mortuos, qui in ſeipſis diuini amoris vulnus acceperunt. Itaque, præuaricatio mihi erat, de optabi-

C liſsima illa, & amabiliſsima æternitate, in cuius ſpecie beati exultant, in cuius fide iuſti viuunt, ea tantùm breuiter, mediocriterq; attingere, quæ, in legentium, audientiumq; animis, erant perpetuò inculcanda, infigenda, repetenda. Idq;, vt Deum ſuper omnia amare, & eum ſolùm ambire, nobis ipſis vim inferentes, aliquãdo totis viribus niteremur; vt nos ipſos odio habere, vt mundum contemnere, vt mortem meditari inciperemus: vt dolores, labores, & aduerſa quæq; ferendo, vinceremus: denique, vt in ſpem illam certiſsimam reſpirantes, magno, & forti animo, ingentia huius vitæ tædia conſolaremur. Ecquæ tam longa poſſet eſſe narratio, etiam, ſi dicenti non ineſſet, aut feruens Demoſthenis oratio, aut diues illa Ciceronis lingua, quæ nouas ſubinde voluptates, admirationes, & plauſus, ſatieta-

D tem nunquàm, nunquàm tædium, oſcitantiam, aut torporem afferebat; vt non breuiſsima videretur pijs animis, qui mundo mortui, Deo viuunt? qui ad ęterna illa tabernacula toto corde ſuſpirant? quorum ſunt dulces illæ lachrymæ, & gemitus; Educ de carcere animam meam; Trahe me poſt te; Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? quibus inquam, miſericorditer diuino vulnere ſauciatis, nihil eſt aut deſiderabilius, aut delectabilius, quàm audire vbi dilectus paſcat, vbi cubet in meridie: hoc eſt in æternitate: vt & ipſi ſecum tandẽ aliquando paſcantur: paſcantur inquã, ab illo, & ex illo; qui idem ſimul eſt, & paſtor, & paſcua; reficiens, refe-

ctio; menſa, panis, cibus, potus; vita, & via vitæ. Sed omnino tandem E
progrediendum eſt vlterius in ſylua, vt inueniamus dilectum foris, pro-
cidamus ante eum, & intueamur vultum eius: ipſe vero nos erigat, & am-
plectatur, dicens; Surgite, Ego ſum, nolite timere: & iam poſthàc nemo
nos ſuperbè deſpiciat, aut contemnat. Antea autem, per Ανακέφαλαιω-
σιν, claudendus eſt ſermo de ætate, & ſæculo huius dilecti noſtri. Ecquis
mihi tribuat, vt vel album vertar in alitem; aut certè puris aſperſus rori-
bus, induar veſte candida; quo niueus totus egrediar, & inter ſacros olores,
oratione caſta, & verecunda, ipſe quoque non indigna æternitate canam?
Tu me Dñe æternitate ſuperior, viuo flumine, quod ipſe es, ablue: cando-
re tuo dealba animam meā: comple corda doctrina tua: aperi ora ſermo-
nibus tuis: vt ſi veram, plenamq; intelligentiam, aut mente aſſequi, aut F
verbo in lucem proferre non poſſum; concipiam ſaltem, & reddam ima-
ginem proximam veritati: & inter ſapientiæ, & eloquentiæ opes, inter ſen
tentiarum, verborumq; numeros, tanta maieſtas grandeſcere incipiat in
ore meo; dum breuiſsima panegyri, pleniſsima Chriſtianę theologię fluē-
ta, effundo ſuper terram, vt deſcendant, tanquam imber, & ros ſuper gra-
men. Vos Dei amantes, ſi non fideliter colligo, quæ de ipſa æternitate,
longo, latoq; ſermone ſeminaui; ignoſcite mihi primùm, deinde admo-
nete, corrigite, docete me: vt lætus, & hilaris, veſtra cum gratia, ab æter-
nitate tranſeam ad loquendum de ipſo æterno Deo. Itaque, ſicut ampliſ-
ſimus locus, vna ambeunte ſuperficie, multa corpora circunſcribit, quæ
conueniunt, & congregantur eundem in locum; ipſum quoque generale G
tempus, omnia loca, & propria, & communia vndique capit, & tenet;
quæ, etiam quòad motum, quem philoſophi lationem dicunt, metitur;
terram inquam, & maria, & cœlos; nam idem eſt tempus, cœlo, terra,
mariq;: ſic, infinita illa æternitas, ſuapte natura multò amplior toto tem-
pore, quàm tempus loco, quàm locus corporibus, omnino omnes tempo-
rum circuitus ambit, & continet: quos etiam non ex ſe quidem, ſed à ſe ta-
men emittit; adeò inuicem implicitos, & colligatos; vt centrum vnius, ſit
initium circunferentiæ alterius: præteritum inquàm præſentis; præſensq;
futuri. Intrinſecus quidem, æternitas, nullam communionem habet cum
temporibus; temporum omnium Αναρχία, ἀμισότης, ἀτέλεια; extrinſe-
cus tamen eſt domina omnium temporum; ipſa Αρχὴ, ipſa Μισότης, ipſa H
Τέλος. Atque ideò, neque Χρόνος, neque Αἰὼν, neque etiam Αἰώνιος,
ſed Πεϱαιώνιος, ſed Μετ' αἰώνιος, ſed Υπεραιώνιος, quam profectò maie-
ſtatem, communis illa, & facilis, ipſiusq; romanæ linguæ ſplendore digna
vox, Aeternum, ſignificare videtur. Quid eſt enim Aeternum; ſi ſo-
num attendas (neque enim ſentit auris, duarum vocalium in prima illa ſyl-
laba conglutinationem) niſi extra vtrunque terminum, à quo, ad quem,
incipiendi, & deſinendi? Vt iure, ac meritò, quia extremorum, extre-
ma ſunt nulla, & terminorum nulli ſunt termini; nobilis illa æterna ætas,
à ſe

A à ſe emittens, & ad ſe reuocans omnia tempora, tanquàm vtrinque terminus, ſit vtrinque interminata, vtrinque incompræhenſa, immo, & ipſum Τὸ ἀπεράντον, καὶ τὸ ἀκατάληπτον, nullis contentum regionibus, nullis compræhenſum rationibus. Ecquàm multi fuerunt, qui exactas mundi ætates, primaq;, & extrema ſæculorum præcedentium, vel nuda, & ſimplici hiſtoria, cuius fides, notitia, & ratione temporum præcipuè nititur: vel doctis, artificioſisq; fabulis, vnde demum tam variæ opiniones, & ratiocinationes de temporibus; deſcripſerunt, numerarunt, penè dixeram finierunt: at verò ætatem æternitatis, tanquàm vtrinque terminis, finibusq́, carentem, nulla vel hominum, vel Angelorum chronologia, ſed ſolus ipſe Deus reduxit ad calculos; qui etiam numerauit dies ſæculi, pluuiæ
B guttas, & arenam maris; ipſe quoque, omni ex parte, principio, fineq́; carens. Nam ne Angeli quidem ipſi, quorum origines nulla tempori dies anteceſſit, ipſius initium viderunt; neque finem terra & cœlum, quorum creatione initium habuit prima ætas temporis, aut ipſi homines, in quibus, & fingendis, terminata eſt diuina coſmopœia; & beandis, fœliciſsimè omnis creatura conſummationem accipiet: quæ ingemiſcit, & parturit vſque adhùc. Audite viri. Nobis, ne ipſi quidem vltimi temporis fines, finiti ſunt, ſed infiniti: adhuc enim theatra reſonant, & voces vbique referuntur. Quando hæc erunt? Et, Quod ſignum conſummationis ſæculi? &, Non eſt noſtrum, noſſe tantæ rei tempora, vel momenta. At verò Deo, ipſa quoque vniuerſa infinitio æternitatis, finita eſt. Ille enim, vt ſeip-
C ſum quis, quantusq; ſit, ex toto compræhendit, ſic etiam compræhendit quanta, & quota ſit ſua ipſius æternitas: niſi tamen fas, & iura vetant, in re modis omnibus infinita, ad intelligentiæ lucem, vſurpare finitas haſce voces, Quanta, & Quota. Iudicate nunc inter nos, & gentes atheas, quæ, ipſi tempori, neſcio qua cæcitate, & errore, tribuunt id ipſum, quod diuinæ æternitati omnino tribuendum erat. Tempus inhæret rotundo volubilió; mundo: mundus compoſitione varia conſtat, & ordine: ordo ſeries eſt, & textura rerum, quæ ſunt in vniuerſa natura: natura paret Deo, & quàſi pedagogiam diſciplinamq́; ſequitur, diuinis legibus, authoritateq́; firmatam; diuinæ leges, naturæ iura præſcribunt, & ea fieri iubent, quæ vt fierent, veſtra illa, (ſi dicere licet) ò philoſophi, fata decreuerunt:
D ex fatis denique, non alia fiunt in tempore, quàm ea quæ ſemel decreta ſunt in æternitate. Ita demum, princeps locus eſt æternitatis: vis omnium eſt æternitas: omnia referenda ſunt in æternitatem: omnia pendent ab æternitate. quæ (vt ſic loquar) iacit rerum ſemina ſupra mundum; quorum deinde fœtum & prolem, non tam facit, quàm ſuſcipit ipſum tempus in mundo: & per curſus anni, ſolis, lunæq;, apud profanos, & per definitos ſtatus, naturæ, legis, gratiæ, apud fideles. Quouis te verte, ò homo, perindè ac in theſauró intacto, & locupletiſsimo, ex cuius archa ingentes pecuniæ depromi quàm facillimè poſsint, & quæ præterierε tem-

 pora,

pora, & quæ futura expectantur, & quæ inſtant, in ipſa æternitate repoſi- E
ta continentur: vbi etiam velut in ſpeculo, hoc eſt vno, & eodem tenore, certa, fideliq; præſentia, in illius luce leguntur, & facta, & faciunda. Sanè de excelſo illo ſancto ſuo, Deus benedictus, neque præterita reſpicit: neque proſpicit futura: ſed ſimiliter, hoc eſt ſimpliciter, cuncta aſpicit, aut fortaſſe verius circunſpicit. Vt, in rota ipſius temporis, æternitas, velut punctum ſit medium; cuius immobilis ſimplicitas, ſemper æqualiter eſt præſens omnibus temporibus: & cuius immobili ſimplicitati, ſemper eſt æqualiter præſens circuitus omnium temporum. Punctum in linea, refert momentum temporis: idcirco in diuerſis partibus lineæ diuerſa puncta, quia non idem eſt. Nunc, in fluxu temporum. At verò, punctum extra lineam, & in circuli medio, vnde æqualiter reſpiciuntur F
omnes partes circinatæ rotunditatis, ſimile eſt æternitati: quæ eodem modo compræhendit omnes temporis partes: licet inter ſe ſe non eodem modo ſe habeant, ſed vna præcedat, ſequatur altera, ò beatam æternitatem. Sub cœlo ipſo, quod temporis arcem, & lepidè & congruenter appellamus; nihil eſt, quod non cedat tempori, quod non tabeſcat in tempore, quod non atterat vis temporum dura, & dira: ſingula enim tempus habent ſuum, quo fiant, vt ſint; quo decurrant, quandiu ſunt; quo tranſeant, vt iam non ſint; quo in contraria mutentur, vt alia ſint; ad extremum, ſuperat omnia tempus ipſum longum, & ineluctabile; magnus inquàm ille anguis, qui apud gentes, caudam ſub guttur attractam occultat, dum tacitè proſerpens, homines fallit, & nullo ædito ſtrepitu omnia G
vorat. Quid? Nos omnes ſub tempore ſumus, an non videtis? Et tanquàm in feruenti pelago poſiti, inter fluctus, & vndas temporum, hùc, & illùc ferimur, rapimur, volutamur: heu nos miſeros: nam Ixionis inſtar circumagimur: immo verò, non ſecus quàm pilæ, in aquarum gurgitibus, nunc ſurſum, nunc deorſum impellimur, & duriſsimo temporis imperio, cui omnia parent, perpetuum torquemur in orbem. Adueniet tandem, adueniet, ò boni; optabiliſsima illa æternitas: præclara illa piorum hæreditas, & verè diuina ſors: & ex hac ipſa inſtabilitatis rota, in ſolidum illud, & firmiſsimum centrum tranſlati, non tam ſciemus, quàm videbimus, experiemur, tangemusq; ipſum æternum, & totam rationem ac naturam æterni æui: qua, quicquid vbique erit, idem omnino, & ſem- H
per erit: & neque aliud, neque aliter eſſe poterit. Etenim iubente Deo, edax rerum tempus, amplius non erit, abſorbente, & decoquente tempora omnia, omnipotentia æternitatis: non ſecus forſan, quàm ſerpens ille viuaciſsimus Moſe, qui tanto miraculo, omnia ſerpentum genera, & Οὐραῖον quoq; illum, ſolo afflatu oẽs ſerpentes interimentẽ, quem Aegyptij Ὑπερβολικῶς ἀθάνατον vocant, diuina quadam poteſtate deuorauit. Eia ò mortales, Quis eſt noſtrum, cui iam tandẽ non libeat, hanc ipſam diuinã æternitatẽ, tanquàm expectatiſsimã terram viuentium, tanquàm paratũ nobis

portum

A portum fœlicitatis, atque perfugium, & præſidium ſalutis, nauigantium
more, animis lætis, atque gaudentibus, amoris, & honoris gratia, ſalutare?
Salue, ò temporum domitrix, ò vitæ, necisq; domina, ò hominum ſpes,
diuorumq; decus æternitas: quæ tuo numine beas cælites: quæ tuo nomi-
ne ſuſtentas mortales; quæ das leges, & iura mundo; quæ in immenſa hac
naui mundanæ Reipublicæ, es clauus imperij. Tibi, reſpondent ſydera,
redeunt tempora; & nec dies, nec quies vlla, ac ne momentum quidem
tenue, tranſcurrit in orbita mundi, vel tuo munere vacuum, vel tuis non
ſubiectum oculis, vel tuo non parens imperio. Tu, ſolium illud excelſum
Dei benedicti, quod conuelli, quod confringi, quod loco moueri nulla
virtute poteſt. Tu, rerum omnium parens, omnium ſæculorum virtus;
B omnium principiorum poteſtas; vniuerſæ naturæ ſoſpes, & ſuperſtes. Tu,
arx, & præſidium mundi; refugium mortalitatis noſtræ; portus firmiſsi-
mus omnium creaturarum; quæ, niſi fortitudine tua fulcirentur, tenerен-
tur, in nihilum conciderent. Quanta eſt fœlicitas tua, quanta laus & glo-
ria, ò immenſa regina æui: vt nunquàm ex futuris pendeas, nunquàm
præterita indoleas, ſed ſemper fruare præſentibus: quæ nuſquàm nō ades,
cui nihil non adeſt, abs qua nihil abeſſe poteſt: ex qua omnia ducuntur,
ad quam omnia reuertuntur. Πάμφορος, ϖαντεπίςροφος. Quàm exulta-
bunt oſſa noſtra, viri fratres? quàm gaudebimus, & gratulabimur, alter al-
teri, dum ſuperatis vndarum fluctibus, non ſolùm retuſis, ſed infractis
fortunæ telis, cohibitis viribus ſtellarum, diſſolutis vinculis neceſsitatis, re-
C tractatis quin etiã licijs fatorum, quæ inextricabilibus nodis contorta, prę-
mere nos, atque vrgere videbantur, in antiquam illam patriam reduces
erimus; ad quam, in hoc exilio poſiti, intra nos metipſos altùm gemimus,
& ſuſpiramus. Tunc profectò laudabimus, benedicemus, & verè, cum
populo Dei, ſabbatizabimus.

Lætumq; choro pæana canemus.

Sanè, licebit tunc, iuxta Euangelium ęternum, quodammodo belli-
cum canere, & coram Deo, & Angelis Dei traducere irrequietas tempo-
rum pugnas, ac rerum omnium perpetuas viciſsitudines. Vbi eſt tempus,
victoria tua? vbi eſt tempus, triumphus tuus? Triumphus temporis, natu-
rę motus. Virtus motus, rerum inanitas. In rerum ſtatu, quieuit motus.
D Abſorptum eſt tempus, in victoria ęternitatis. Aeternitas vincit;
Aeternitas regnat, Aeternitas imperat, firmans omnia, implens
ſingula; quę nos fecit temporales, vt faceret ęternos.
Aeternitati gratias, Aeternitati laudes, Aeter-
nitati triumphales honores.

E

Vis & ſenſus diuini oraculi ad Moſen, Ego ſum qui ſum: Dices, Ille qui eſt. CAP. IX.

HVCVSQVE deducta res eſt: hucuſque peruenimus, properauimus, aduolauimus, & ſana, & ſalua ſunt omnia, vt videtis; Deo gratias. iamq́; , non longè eſt Deus omnipotens; qui in ſublimi illa ęternitatis arce, (dicam alienis numeris, quę ipſi etiã Prophetę, aliena linguá locuti ſunt.)

Vno, eodemq́; altè ſolio, atque in ſede reducta,
Tergeminus reſidens, facie venerabilis ipſa
Irradians, ſacrum ſuperis inſpirat amorem: F
Candida cæſaries olli, ceu mollia lanæ
Vellera, ſplendenti, veſtisq́; ſimillima luci,
Intacta niue candidior, niueoq́; liguſtro.

Poſthàc igitur, non eſt animus vorare viam: ſuſpenſo quin potius gradu, & placidè incedemus. Nam, & humanę mentis hebetudo, donec paulatim aſſueſcat, ad iubar illud immenſum, ipſo initio cęcutire ſolet. Et tantam puritatem non recipiunt inquinati animi, ni ſucceſſu, & mora temporis, expientur, & mundentur a ſordibus. Ipſum porrò corpus, quod corrumpitur aggrauat animam: obturatq́; ſpiritui alueos, & oſtia, ne extemplo haurire poſsit diuinas, quę illi cęlitus à Deo emittuntur auras. Apex quoque humanę intelligentię, adeò imbecillę eſt virtutis, vt pauci admodum, ijq́; , ſupra hominem, ſingulari quodam Dei munere euecti, profundam illam inacceſſę lucis caliginem ingrediantur. Ipſi demum optamus in ſpe, preter ſpem, non tanquàm viatores feſsi, & anhelantes, ſed tanquàm ciues ſanctorum, & domeſtici Dei, admitti ad conuiuium illud inſtructum, & apparatum de ipſo ęterno Deo vero, & viuo: vt illic perſcrutemur, quoad poſſumus, diſcumbamus, paſcamur & nos. Vtinam conuiuij Rex, G

Depoſita grauitate tremenda, pulcher Ieſus
Dilectus Rex ille hominum, Rex ille deorum,
Quem authorem rerum, ſeruatoremq́; , Deumq́;
Diui omnes celebrant, poſitis de more corollis, H
Atque ita connexi manibus, plaudente chorea,
Perpetuum carmen dicunt.

pro incredibili erga noſtrum genus benignitate, & gratia, dignetur manifeſtare ſeipſum nobis, & cęnare nobiſcum: vt lęti, & hilares accipiamus omen, futuros nos aliquando tandem commenſales cóuiuij illius cœleſtis, & ęterni, de quo Baſilius Zanchius noſtro ęuo Orobiorum & cenomannorum ſplendor, oraculi illius Euangelici interpres, Beatus qui manducabit panem in regno Dei, cecinit.

Fælix,

A *Fœlix, qui potuit cæleſtum accumbere menſa.*

Intereà porrò, vos, qui, non ad eximendam epulis famem, ſed ad obſonandam deambulationibus cœnam, in hæc noſtra excurritis, meum in ſinu veſtro gaudium, quæſo gaudete omnes. Neque enim, ab illis principia auſpicamur, quæ internuntij vates, Apoſtoli, aut Prophetæ dixerunt de ipſo Deo, ſed ab ijs, quæ per ſeipſum, oraculo ſuo, voce ſua, Deus omnipotens, de maieſtate ſua, deq; ſubſtantia ſuæ ipſius naturæ, nobis mortalibus (prò quanta indulgentia Regis) reuelare dignatus eſt. Vnus pro omnibus, & inſtar omnium Moſes, ea audiuit, intellexit, retulit: quem, ille præ omnibus, ſapientiæ antiſtitem eſſe voluit, & vt eſſet, effecit. Ob id ſanè, vt illos ſequar (quos miſtagogos vocant,) Moyſes ægyptia lingua accepit no- **B** men ab aquis: nam, & fons ſapientiæ Chriſtus Ieſus, ſedebat ad aquas; & ipſa ſapientia in ſacris literis per allegoriam, aqua dicitur, quæ inſtillatur cęlitus, & potata vertitur in fontem ſalientem aquarum viuentium; ſed, & ingenia, quę pręceptis ſapientię imbuuntur, comparantur à Prophetis, plantis, & arboribus, quę in amœniſsimis hortis, ſunt aquarum huberrimis, & nunquam inareſcentibus riuis, irriguæ: pręter id, quod apud profanos poetas, procul à fontibus, nullæ ſunt literarum deliciæ: Hinc in tanta celebritate habetur fons Caſtalius, Aganippe, Permeſſus, Pegaſeus:

Vatum Pierijs, ora rigantur aquis.

Et Cycnea vox, quæ tantæ ſuauitatis eſſe dicitur, maximè in extremo ſenio, vbi auditur, niſi ad ſtagna aquarum? Propterea enim viri ſapientes, **C** atque ſuauiloquentes, appellantur Cycni ad flumina. Quid, quod ipſis quoque Muſis tribuitur Aonia regio, plena aquarum, & fontium: Et quid aliud ſunt Nymphæ, quàm numina lymphæ? Neceſſe igitur erat (vt ad vos reuertar, ò viri prudentes) qui & ipſi ad ſacrum, & patentiſsimum fontem Iacob, ſedetis dies, & noctes, & bibitis ſuauitatem aquarum, tanquàm mel de petra: quis enim alio nomine vocet mellitam, immo verò ſuper mel & fauum dulcem doctrinam Chriſti? Neceſſe inquam erat, vt futurus ſapientię antiſtes, illum ipſum ęternum Deum, de quo ſcripſit magnus ille Sirach, omnis ſapientia à domino Deo eſt, & cum illo fuit ſemper, & eſt ante æuum, infinitamq; illam ſempiternitatem, poteſtatem, diuinitatem, cognôſceret clarius, apertius, plenius, quàm cæteri omnes, qui cum tot an- **D** tea ętatibus, & ſęculis præceſsiſſe leguntur; ne Abraham quidem ipſe excipio, ò viri, neque Iſaac, neque Iacob; tres illos hęroas, tam multis illuſtres virtutibus, & tantis celebres laudum pręconijs. Illi enim (vt quod verum eſt dicam) ſuis vbique contenti exiguis caſulis, pellibus, tentorijs, velut aduenæ, & peregrini ſuper terram, per omne æuum priuatam vitam traduxerunt; tametſi pro ingentibus eorum meritis, vbique terrarum, clariores quàm olim Romæ, Saturnini Graccorum, & Flacci, ſummi viri, & primarij ciues, habebantur: id quod indicant pompæ funerum, & tumuli; cauſæq;, & controuerſiæ, in quibus magno, & vnanimi partium conſenſu, eli-

gebantur arbitri honorarij, & iudices. Et ſinguli quidem, ſuas ipſarum E famılias, & domos, in officio continebant, inſtituebantq; recta fide, & optimis, ac Deo ipſi acceptis moribus: ad ipſam quoque humanitatem, & māſuetudinem animi, cicurabant quotquot cum illis conuerſabantur, quantumuis agreſtes, & barbaros homines: tamen, nunquàm ad id muneris abs Deo electi ſunt, vt in Chriſti typum, cuius doctrina eſt lex, & lux, vniuerſum humanum genus, diuinarum legum ſeptis, atque repagulis, intra rationis ambitum coercerent; habenis, ne deflecterent ab orbita, aſsiduè morarentur; ſpeq;, & motu, quę duo, ſunt & ipſarum legum virtus, & rerum publicarum anima: abſtractum à ſcelerum turpitudine, excitarent, compellerentq; ad pulchritudınem ipſarum virtutum. Prouinciam hanc duram, & perdifficilem, ſuſcepit, vocante imperanteq; Deo, Moſes, ma- F gnum quoddam, & nouum, naturæ, immo verò non naturę, ſed diuinæ gratiæ, miraculum. Sanè, pręter illud, quod ſua ipſius ſementina die, pater eum genuit, mater concepit, & antiquo iure tradux traducem tetigit: operante Deo, qui illum ad res tam ſublımes, elegerat, nihil ferè, illi commune erat cum alijs hominibus. Summa erant illı omnia, auguſtiſsima omnia. Renatus erat ex aquis, quum vix natus eſſet ex ſanguinibus: incluſus fuerat myſtica archa, vix excluſus ex carnali vtero: exceptus fuerat in regia apud gentes, ad ſalutem; quum ex humili, & caſabunda taberna, expoſitus eſſet à Iudæis, in maximum, & miſerrimum naufragium: Eruditus fuerat in occulta philoſophia, in ſcientia ſyderum, in numeris, in figuris, in Hieroglyphicis literis, & in omnibus diſciplinis Chaldęorum, & Aegy- G ptiorum; vt ne magicis quidem artibus, neque peritia coniectandi ex aſtris; à quopiam decipi poſſet; vt virtutum naturalium ferè nihil ignoraret; vt quaſi ambideſter, diuinis humaniſq; artibus vteretur; quibus condoceſacti Aegyptij, & Iudęi, iam non rebelli ceruice, onus, & iugum detrectarent, atque depellerent: ſed ſcirent, ſuis ipſorum capitibus impoſitum eſſe ſempiternum dominum, quem dies & noctes timerent, ac formidarent. Denique, deſtinatus fuit legatus, & nomothetes Dei, vt inde, diuina virtute, ſignis, & ſermone potens, implacabilem illum tyrannum domaret, & ſterneret, portentis terribilibus; hinc, tanquàm ſacrarum legum, & diuinę voluntatis interpres, indoctam Iudęorum multitudinē, longa Aegyptiorum conſuetudine, peſsimis moribus inquinatam, & male olentem H apud Deum, corrigeret, emendaret; & ad veram religionem, ſimulq; ad mutuam beneficentiam, & beneuolentiam, (in his enim duobus omnia pendent,) ęquiſsimis inſtitutis paulatim traduceret. Quid dicam? Datum illi fuit, vt publicam in orbe perſonam, Dei nomine repręſentaret; vt pro Deo loqueretur; pro Deo daret leges, & iura; indiceret, ediceret, iuberet, prohiberet, abſolueret, condemnaret, occideret, viuificaret. Parua loquor; Deus, vnum Moſen, in toto orbe terrarum, ex animo amicum, vereq; beneuolum, vnum maieſtati ſuę fidelem iudicauit, cui fide-

ret;

A ret; cui ſe, & ſua ipſius ſecreta concrederet: cum quo, tanquàm cum ſe ipſo loqueretur: cui ſe placido vultu, in petra, quę Chriſtus eſt, familiariter, & amicè videndum exhiberet; quem per lucem corruſcantem, ex aſpero ſenticeto, hoc eſt, per euangelicam doctrinam, ex ſenticoſa Chriſti carne, & cruce, ſcintillantem, erudiret, inſtrueret. Quàm grauiter Philo, Eſto (inquit) hic titulus proprius Moſè, Homo Dei. Homo enim erat Moſes, non Deus, neque Deo miſtus: ſed maior quouis homine, minor vno Deo: qui, non tam ſe ſe agebat, quàm diuino numine agebatur, in omni vita ſua: quem Deus ſibi ad vnguem ſormauerat: qui præ cęteris ſe ſe committebat, & commendabat prouidentię, & curę Dei: quem totum poſsidebat Deus: in quo nihil erat ſęculare; nihil Aegyptium, aut profanum: qui viB uebat animo, non corpori, diuinam mentem, diuinis verbis, diuina verba, diuinis factis ſignificans: vt admirabili quadam velut muſica, cor, lingua, & manus, ſibi inuicem librata, reſponderent; neque vlla eſſet diſcrepantia, aut orationis à vita, aut vitę ab animo. Quæ olim, in alijs vatibus, diuiſę erant, Theologia, & Θευργεία, eas, homo Dei, totus diuinus, in ſe ipſo coniunxerat. Erat theologus, erat Θευργὸς, ob id, Dei dono, inſignis cornibus tempora, & illuſtris ſplendoribus oculos. Theurgicam ſanè poteſtatem, cornua indicabant, vt eſſet terrori ipſis etiam Dæmonibus: theologicam ſapientiam pręſeferebant radij, quibus erat dilectus Deo & hominibus. O magne Moſes.

Vatum, quem plurima turba
C *Effert, atque humeris extantem ſuſpicit altis.*

Certè, proximè, & ſecundum Chriſtum, noſtrę ſalutis authorem, & conſummatorem, nemo vnquàm alius, tam neceſſarius humano generi, quàm Moſes. Adam, fuit humani generis parens, Chriſtus, ęternum erit dominus, & magiſter. Moſes, ad hunc vſque diem, eſt communis omnium in Chriſto credentium, pędagogus, Ex Adamo, natura; ex Chriſto, gratia; ex Moſe, rudimenta naturę, ad gratiam. Adam terrenus, decoxit nobis; Adam cœleſtis redemit nos; Moſes, inter cœlum & terram medius, indoluit debitum noſtrum; & lętabundus, oſtendit pecuniam in ſacculo, ad redemptionem noſtram. Per illum Adam, naſcimur filij mortis; per Chriſtum, renaſcimur filij vitę; per Moſen, non ſolum agnoſciD mus peccatum, & ſtipendium peccati mortem; ſed, & videmus ante oculos noſtros, pendere vitam noſtram, vt odio habeamus mortem, & diligamus vitam. Ecquàm magnum oſtium, ò viri, generi noſtro aperuerat Moſes, ad ſalutem; niſi occaſione accepta, veterator ille, ille ſerpens callidiſsimus, incendiſſet ignes, & fomites; vt per antipariſtaſim, peccatum reuiuiſceret: & quod dextera manu, datum erat, ad vitam, ſiniſtrè excipientibus, verſum fuiſſet in mortem. Hic igitur ipſe talis, & tantus Moſes, tam Deo charus, & cui tam charus erat Deus, qui tot, & tanta ſecreta ſcripſit de Deo, de verbo ſuo; de Spiritu ſuo, de opificio ſuo, qui diuinarum legum tabu-

las,

las, Iudæis ędidit, & inuulgauit: quarum inclyta fama vniuerſum orbem E
cũ ingenti Dei gloria peruagata eſt: Nam eſt carmẽ illud Poetæ Aethnici.

Tradidit arcano quodcunque volumine Moſes.

hic inquàm, ille eſt, qui, quum mitteretur in Aegyptum, quaſi alter Deus, vt filios Iſrael, de fœdiſsima illa, & ignominioſiſsima barbaræ gentis ſeruitute, liberaret, fidei prudentia rogans dominum; Ecce ego vadam ad filios Iſrael, & dicam eis, Deus patrum veſtrorum, miſit me ad vos; ſi dixerint mihi, Quod eſt nomen eius, quid dicam eis, poſtquàm, neque mihi dicere, neque illis audire licebit, arcanum illud tuum ſanctiſsimum nomen, quod reuelandum erit ſuo tempore, à filio tuo, domine Deus? Ex ore ipſius Dei, audiuit id, quod nemo vnquam alius, ante eum audierat; Ego Ero, qui Ero, אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה כֹּה תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם. F
ò Moſes: Dices filijs Iſrael, Miſit me ad vos, Ille Qui erit. Quàm pauca verba, ò viri; ſed quàm multa myſteria. Rex Aegypti, olim virga furoris mei, nunc ſuperbè nimium exaltatus ſuper filios meos, factus & ipſe, robuſtus venator ouicularum mearum, non diu erit, Cito veniet dies ſua, in qua dicetur, Beſtia quæ fuit, non eſt: At Deus veſter, ſemper erit. Hunc audite, timete, colite; in hunc credite. Ecce miſit me, vt liberem vos in manu forti, & brachio excelſo. Sic fatus eſt Moſes, in lingua ſancta, ex ore Dei. Sed nos, iam græcè, latineq; loquamur, cum tempore præſenti. Εγὼ εἰμη, ὁ ὤν, ὕτως ἐρεῖς τοῖς ὑιοῖς ἰσραλ. ὁ ὤν, ἀπέςαλκε μὲ πρὸς ὑμᾶς. Ego ſum qui ſum, dices filijs Iſrael, Ille qui eſt,
miſit me ad vos. Et quidem, ipſi quoque Hebræi, docent, diuiſis, & com- G
binatis literis, hoc ipſum nomen, quod iterum atque tertiò repetitur, eſſe compendium nominis illius, quod ineffabile vocant, & complecti omnes differentias temporis Fui, Ero, Sum. Ecquis compręhendat illud, Qui ſum? illud, Qui eſt? Quàm magnum eſt, quàm immenſum? quàm imperſcrutabile? Hæc eſt altitudo, hoc profundum, hoc vaſtiſsimum illud chaos, infinita illa abyſſus, obſcura inquam & tenebroſa vorago incompręhenſibilis diuinitatis: quæ in ęternitate latet, & in qua latet Aeternitas: quæ ſęcula voluit, & reuoluta reſorbet: in cuius immenſitatem, profunditatem, infinitatemq;, qui aſpicit, non habet vbi mente conſiſtat, & in contemplatione deſtituitur: cuius vadum tentari poteſt, inueniri non poteſt; in
quo aqua multa, nauigatio longa, pericula plurima, littora nulla. Dicas H
quicquid ad Dei laudem pertinere videatur, quòd ſit magnus, beatus, potens, ſapiens; niſi dixeris, Ille qui eſt, nihil dixiſti: dicas hoc, & illa; huic per illa, nihil addidiſti: nihil aliud dicas, quam, Ille qui eſt; nihil penitus de ipſius Dei maieſtate, & gloria detraxiſti; adeò tota diuinæ naturæ ſubſtantia, ſoliditas, in hac ipſa Οὐσιουσία, ſummatim colligitur. Ille, qui eſt, Ego ſum, qui eſt, Quid eſt enim, Ego ſum qui eſt, niſi, Ego ſolus ſum? qui ex me ipſo ſum? qui æternus ſum? qui non eſſe non poſſum? qui primus, & nouiſsimus ſum? Eſſe, meum eſt, quia ipſe mihi, ipſe omnibus

ſum:

A ſum: ex quo ſunt quæcunque ſunt, ſine quo, quæ non ſunt, nunquàm eſſent: & quæ ſunt, in nihilum laberentur, & caderent. Abſoluta planè ſignificatio, clariſsimis verbis cõteſtata, conſignataq; æternitatis Dei. Nam, vis, neruus, & tota ratio verbi illius, quod ſubſtantiuum Grammatici vocant: quod in hoc Dei oraculo, ſecundo loco repetitur, quod prædicati loco ponitur, quo tanquam illuſtri, & ſuperlato cognomine Deus appellatur; quid eſt aliud, quam illa ipſa Οὐσία? Et quid aliud inſinuabat Deus, hoc ipſo arcano verbo, quo ſe ipſum velut breui quadam finitione, ferè circunſcripſit, niſi ſe ipſum eſſe: & neceſſe eſſe, vt ipſe ſit ſemper: neque aliud quidpiam eſſe, niſi per illum: quia ille non habet vt ſit: ſed eſt ipſum eſſe: ſine quo tam nihil eſt, quam neque ipſum ſine ſe ipſo eſſe poteſt.

B O' Plato, ò Plato, ò græcæ philoſophiæ ſol, Ecce loquor tecum: arguo te: & ſtatuo contra faciem tuam. Quum in ægyptum profectus eſſes, illicq; legiſſes ex Moſe אֶהְיֶה Qui ſum, Qui eſt, græcè Ὁ ὤν, cur Athenas reuerſus, tanta exiſtimatione, & gloria florens, vt quaſi Apollo Pythius putareris, mutato articulo ſimul & genere, ſcripſiſti tuum illud Τὸ ὄν, & Deum appellaſti, non illum qui eſt, ſed illud quod eſt? Superbène, vt quæ à noſtris didiceras, non aliena furta, ſed propria inuenta crederentur? Timide ne, vt non in te quoque inſanirent Deorum cultores? Aſtute ne verò potius, & malitioſè, more græco, vt quum ambigerent populi, eſſet ne Deus vnus, vel multi Dij; tu velut duabus ſellis ſedens, cenſor, & arbiter de religione iudicare, & pro libito nunc Deum, nunc Deos aſſerere poſſes? Hæc

C quidem, forſan iuſtè, in Platonem dici poſſunt, ò viri; ſed nos mitioris ingenij ſumus: & cauemus, quam maximè, ne ſiniſteritatis, aut etiam malignitatis ſuſpicione, notari mereamur. Quid enim prohibet, vt putemus Platonem, dextero illo ſuo ingenio, vel cogitaſſe, ea quæ indiuidua vel ſingularia dicuntur, poſſe multiplicari, ipſam verò formam cuius indiuidua ſunt, quam neutrum nomen ſignificat, neceſſario eſſe vnam ſolam? vel exiſtimaſſe forſan hoc ipſo neutro nomine obſtruenda eſſe ora eorum, qui ludebant in Dijs, & maribus, & fœminis; in quibus mirum quam inſaniebat antiquitas? Porrò verò negari tandem non poteſt, quin indiuidua ipſa, quæcunque ſunt ægeant participatione ſpeciei, vt ſint: atque ideo credi par eſt, Platonem, qui de rebus diuinis tractabat, tanta ſententiarum copia,

D flumineq; verborum, vt Θεῖος, iam tum appellaretur, ſignificare voluiſſe, quod nihil ſit Deo prius, nihil fortius, nihil melius, nihil denique in ipſa etiam natura notius. Immo verò, quod Deus ipſe, ſit primum, & antiquiſſimum omnium, omnium vis, & robur, omnium amor, omnium lux, omnium vita: cuius participatione, omnia ſunt, viuunt, agunt. Sed iam deſinamus Πλατωνίζειν. Aegypte demens, quæ cœlum nunquam, nunquam ſydera aſpectans, Deum, ne aliquando quidem cogitare poteras, defixis ſemper in terram oculis, vnde tibi abſq; nube, & imbribus, perpetua erat, & ingens rerum copia. Perfide Iſrael, qui, vt ſcelere ſaltem Aegyptios ſuperares,

perares, quum te illi viribus, atq; potentia ſuperarent; Deum, ipſum ſciēs, E
& prudens ignorabas, quem Moſes quotidie prædicabat, quem patres tui ab initio coluerunt. Tenebræ veſtræ, lumen noſtrum; infidelitas veſtra, noſtra fides; veſtrum ſcælus, noſtra ſalus; Deo gratias. Interrogante enim Moſe, quo nomine ſignificari vellet Deus, & reſpondente numine, Dices Ille qui eſt, iam intelligit vniuerſus orbis, tantum abeſſe, vt Deus non ſit, vt ille ipſe ſolus ſit, & nihil ſit præter eum: qui per ſeipſum eſt: cuius participatione ſunt quæcunque ſunt: cuius virtute durant quæcunque durant, cuius beneficio erunt quæcunque erunt; quia ille ſemper erit, ſicut ſemper eſt, & ſemper fuit, אֶהְיֶה Eſt ille qui eſt: Fuit ille qui fuit: Erit ille qui erit.

F

Uſque adeò naturale eſſe ipſi Deo, vt verè, & proprie ſit, vt quod non ſit ne cogitari quidem poſſit. CAP. X.

IGNOSCITE ò boni, & æqui literarum cenſores, contractioni, & breuitati meæ, dum de immortali, & excellentiſſima natura illius, verba facio, qui eſt pater verbi, qui dat nobis verbum. Multa, ſi vellē, huc in vnum, & natiua, & adoptata cōgregare poſſem: ipſa enim materia facit ingenium: ſed, puto me vobis gratiorem futurum, quod nonnihil omiſero, quàm quod nihil omiſerim. Certè verò, & G
ruſtica eſt, & inurbana illa manus, quæ, & honorem decutit ſyluis, & ex toto ſpoliat pomis arbores, pampinis vuas, agros floribus. Illud vnum porrò, vt ex toto præteriri non debet, ſic neque differri vlterius poteſt; quod eorum, quæ dicta ſunt, propter affinitatem, quaſi appendix, ad ſecundam menſam pertinebit: & quia in eo nihil eſt niſi pertenuè, collocabitur inter bellaria ſcholaſticarum ſubtilitatum. Vniuerſa natura rerum, inter generationem, corruptionemq; poſita, velut quæ perpetuam choream ducit in oculis ipſius Dei, nunquam ſui ſimilis, nunquàm eadem, ſæpe vultus variat ſuos, & diuerſas perſonas oſtentat; ſimulachrumq; eſt potius, aut, ſi recipitis, ſimile ſimulachro, quam corpus firmum, quam res ipſa ſolida, quàm ipſa permanens veritas. Deus ipſe, qui naturam condidit, & naturam ad- H
miniſtrat, de quo Plato elegantiſsimè (vt ſolet) dixit Ἐπέκεινα τῆς οὐσίας, quod ſit vltra eſſentiam; ille eſt qui ſolus verè, & propriè exiſtit; vtroque enim aduerbio, maiores noſtri dilucidè, & diſtinctè vſi ſunt, cum ingenti eorum laude & noſtro fructu. Hoc ſanè eſt verè eſſe, nunquam nō fuiſſe, nunquam non futurum eſſe; nunquam aliter eſſe; ita vt nullo vnquam tempore, niſi mentiendo dici poſſit, Non eſt, Non erat, Non erit: Aliter eſt, Aliter erat, Aliter erit. Quid eſt autem eſſe propriè, niſi, non aliunde pendere in eo quod eſt; non participē fieri eius quod eſt; eſſe ens principale;

A cipale; nitiui propria; eſſe, & durare per ſe ipſum; vt, quum ſingularum rerum ſingulæ ſint proprietates, eſſe ſit illius proprium, aliorum mutuum? Dicam breuiter, & ſtrictim. Verè, refertur ad eſſe, vt non ſit falſum, non fictum, non vanum, non ſit vmbra, ſit res, ſit corpus, non eminentia, ſubſiſtat, non euaneſcat. Sanè, nota ſunt ſimulachra pugnæ, quibus, etiam ad verum diſcrimen, & ad iuſtam aciem, aliquando aſſueſcimus: ob id enim apud Maronem, ille

Multa modis ſimulachra videt volitantia miris

At verò, quod dicimus Propriè, refertur in eum qui eſt, hoc eſt in ipſum Deum, cui ita eſt naturale, vt ſit, vt ipſum eſſe, dici poſsit, ac debeat, Dei propria, genuinaq; natura. Omne enim quod habemus, aut eſt pro-
B prium, aut eſt mutuum: & quidem, quod mutuum, non eſt perpetuum: quia quod perpetuum eſt, eſt & proprium: vnde & certa illa, atque determinata rerum vocabula, penè nata vnà cum ipſis rebus, dicuntur nomina propria, Ecce apud eundem Poetam

Propria hæc ſi dona fuiſſent.

Et illud,

Connubio iungam ſtabili, propriamq; dicabo.

Iam ad vos eſt mihi ſermo, ò Filij hominum. An non ita eſt, quod nihil verè, & propriè ſit, niſi ſolus Deus? Nihil ſtabile ſub ſole: præterit figura huius mundi: generatio venit, generatio præterit. Eſt ne igitur in mundo ſolida, & ſtabilis veritas, an potius inconſtans, & incerta vanitas,
C quæ videntium oculos fallit, dum ſibi grandia videre videntur, & inania vident? niſi tamen vſque adeo erroribus imbuti ſumus, vt, quod interdum profani etiam ſcriptores conquerebantur, vanitati veritas, & falſæ opinioni, diuturnitate temporum confirmatæ, cogatur cædere ipſa etiam natura. Sed audiamus ipſum concionatorem, Regem, & filium Regis, ad dementatum hominum genus, in morem bacchantis, ipſo concionis initio, exclamantem. Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Ecquid amplius habet homo, de vniuerſo labore ſuo, quo laborat ſub ſole, niſi ſolam vanitatem? Nam quicquid acquirit, præterit, & prætereundo, poſſeſſorem fallit & eludit. Ecquę alia eſt ratio vanitatis? Habetis Dei vatem ſanctiſsimum. Somniatores fruſtra locuti ſunt, vanè conſolabantur: & Poetam.
D ſed illos

Expectata ſeges, vanis eluſit auenis.

Et iterum

Nec ſi miſerum fortuna Sinonem
Finxit: vanum etiam atque mendacem improba finget.

Eſt, & locus ille Ciceronis, Memini, neque vnquam obliuiſcar noctis illius, Tibi vigilanti, aſsidenti, mœrenti, vana quædam miſer, atque inania, ſpe falſa inductus pollicebar. Certe verò lex, pſalmi, Prophetæq;, & Euangelia, atque etiam apoſtolicæ literæ, in hoc totæ ſunt, vt non popula-

ri trutina,

ri trutina, ſed quaſi ſtatera aurificis, iuſto libramento explorent, & expen- E
dant, hinc pondus immobile veritatis Dei, inde tenues, & inanes auras vanitatis creaturarum: ne ſpes noſtras collocemus in re inani, ſed ſolida, hoc eſt non in creaturis, ſed in ipſo Creatore: vt non computemur cum viris illis diuitiarum mancipijs, qui cum dormierint ſomnum ſuum, aperientes oculos ſuos, nihil inueniunt in manibus ſuis. Ob id, tam ſæpe legimus, cor vanum, homines vani, cogitationes vanæ, ſpes vana, vana ſalus. Vniuerſa vanitas omnis homo viuens. Vir vanus erigitur in ſuperbiam. Nota eſt demum vox impiorum, Vanus eſt, qui ſeruit Deo. Et illa iuſtorum. Vani ſunt omnes homines, quibus non ſubeſt ſcientia Dei. O nos beatos Viri, ſi velut lapide lydio, diſparata vanitate à veritate, iam aliquando ab iſtis picturis, & imaginibus, animum ad rem, & veritatem ipſam traduxe- F
rimus: vt, quemadmodum in rerum natura, ſic in cogitationibus, & mentibus noſtris, (ne ab orbe ipſo toto diſcrepare videamur,) altas agat radices veritas, & in auras paulatim effluat, euaneſcatq́;, vniuerſa vanitas. Nihil hic agimus de vanitate peccati, qua penè in nihilum vertimur: aut de vanitate humanæ vitæ, cuius, vt Ethnici loquuntur, ineuitabile fatum eſt mors, quam ne ad Iouis quidem veſtibulum, ſi tanquam ad aſylum confugies, euadere non poteris. Sermo eſt de communi vanitate, quæ eſt ipſa mutabilitas. Veritas profectò, ſolius eſt Dei, vanitas indiuidua eſt comes omnis creaturæ: cui ſubdita eſt etiam nolens: vt, muto quodam eloquio, non eſſe nobis quieſcendum in creaturis, ſed trãſeundum per creaturas ad creatorem, doceat nos hic ipſe mundus, qui nunquam in ſe ipſo quieſcit: G
quemadmodum Deus benedictus, quum ſex diebus verſaretur in condenda natura, nũquam quieuiſſe legitur: ſed quum finem impoſuiſſet coſmopœiæ, tum primum requieuit, extra omne opus, quod patrarat. Et quomodo quieuiſſet in vanitate, in vacuitate, ille qui eſt Παντῶς τὸ ὄν, ὐδαμῶς μηδὲν? Ecquæ requies, ipſi etiam homini eſſe poteſt, in vacuo; quando, & ipſe quoque, niſi repleat eum ſpiritus Domini, nihil aliud eſt, quam terra inanis, & vacua? Ne putate rogo Fratres, vana eſſe quæ dicimus, ob id quod de ipſa vanitate loquimur, non eſt vanus qui dicit Omnia vanitas: neque eſt mendax pater eius, qui dicit Omnis homo mendax. vterque, homo eſt qui loquitur, ſed ambo, eo quo ſupra hominem viuunt, ſpiritu, ſupra hominem loquuntur: verè ſe ipſos excedentes, diuini vates, diuina H
ſapientes: poſiti animo, & mente, vt extra cœli ſoliſq́; vias, ſic extra mendacia, & vanitates. Vanus eſt qui loquitur de vanitate pro vanitate, contra veritatem; Ille non eſt vanus, qui loquitur contra vanitatem pro veritate, & ex ſpiritu veritatis: ſed iam receptui canendum. Alia igitur omnia, præter Deum, tanquam vana, & vanitas, modo ſunt, modo non ſunt: Deus, & ſolus eſt, & ſolum eſt: neque vnquam, neque vlla ex parte, non eſt, neq; non eſſe poteſt. Οὐσία, plena Τοῦ ὄντος, ἐξουσίαν ἔχων τῶν ὄντων: ex ſe ipſo poſsidens tanquam ſuum, id totum quod eſt: ſine quo, neque

perſtant

A perſtant in eo quod ſunt; neque eſſe incipiunt quæcunque ſunt. Hinc vir ille, inter orientales maximè Deo charus, qui, licet inter barbaras nationes, vnde originem duxerat, verſaretur, innatam tamen, & inueteratam barbariem, moribus, pietate, diſciplinaq; deleuit; hoc vno inſigni nomine Τῦ ὄντος, Deum ipſum adorabat, cuius eſt illa dulcis, & clara vox, Nonne tu qui ſolus es? Sed & Delphi, ſuo illo Apolline, clari, & illuſtres in omnibus gentibus, vbi templum ingrederentur, hoc ipſo verbo Eἶ, quod templi poſtibus, grandibus inciſum literis, ſe ſe legendum tranſeuntibus oſtentabat, Deum ipſum, ſumma religione, ſalutabant. Significare enim videbantur, Tu ſolus es, qui non eſſe non potes; à quo omnia, quum per infinita ſæcula nunquam fuiſſent, vt primum eſſent, acceperunt. Huc itaque illud ſpe-
B ctare videtur, quod ſymbolica theologia docet Deum habitare in meridie: quod & ſupra inſinuaſſe me obliti non eſtis, ò Viri. Nam Deus non habet mane quod illuceſcat: non veſpere quod occidat: lux ſemper plena diei, in qua tenebræ non ſunt vllæ: in qua nihil cedit, nihil decedit; cui nihil accedit, nihil ſuccedit; apud quam, non eſt tam quotidie, quam hodie; neque hodie labentis temporis, ſed ſemper ſtantis æternitatis, quod, non ſemel venit, vt ſemel eat; neque aliquando vadit, vt iterum redeat; ſed, idem æternum manet, vt æternum maneat. Dies perennis, qui nullis inchoatur exordijs, nullis clauditur finibus: dies ſolſtitialis, cui neque acceſſio fit vlla, neque vlla deceſſio: dies omnium maximus, qui lucet ſingulis, fulget vniuerſis: non primus inter dies, ſed vnus omnium dierum: dies
C qui non eſt factus, ſed per quem alij omnes ſunt facti; cuius præſens, & indeficiens lumen, ſæcula omnia, quaſi multi dies, ſed tanquam dies vnus, vna, continua, nunquam defecta, nunquam interciſa luce colluſtrat: in ſe ipſum rediens, à ſe nunquam recedens, omnia lumina ad ſe reuocans. Sed nolim vobis videri ſtultus, & obliuioſus ſenex, qui de veritate dixerim, de proprietate tacuerim: duo enim proponebamus, quod naturale ſit Deo, eſſe verè, & propriè. Quid eſt igitur tandem, quod Hebræi, inter Dei laudes, tantopere efferunt præclarum illud trium literarum nomen, שדי, quod, Græci ferè eſt, Αὐταρχὴς, niſi, quia Deus non ſolum verè, ſed & propriè eſt: quia neque ab alio habet vt ſit; neque eſſentiam habet qua ſit; ſed neque æget, vel ente vel eſſentia, vt eſſe habeat: quin potius, nihil ha-
D bens, eſt omnia; & nihil eſt quod ille non ſit: atque ideo, ſibi omni eſt ex parte ſufficiens: qui, nullius rei indiget, quo, cætera omnia quantumuis uberrimæ fœcundiſſimæq; naturæ eſſe videantur, nunquam non indigent. An verò, in aliqua creatura eſſe Αὐταρχία poteſt? Sed, tametſi diuus Paulus, humiliore quodam ſenſu Αὐταρχίαν, pertinere docet ad Chriſtiani hominis laudem, vt qui paruo contentus victum, & veſtitum diuitias putet: apud philoſophos tamen ſimpliciter, & ſine addito id quod eſt Αὐταρχὴς, oportet vt ſit etiam Αὐτοτελὴς, ſe ipſo perfectum: quod titulus eſt ſolius Dei: Solus igitur Deus ſibi ipſe ſufficit: nimirum per ſe ſe exiſtẽs;

per

per ſe ſe abſolutus, & perfectus, vt hinc euidentiſsime appareat, quòd ip- E
ſum eſſe, ſit omnino proprium ipſius Dei, non commune alijs rebus: ſicut ex illa immutabilitate apparet, quòd verè non extet niſi ſolus Deus. Et quidem lingua ſancta Dei, in qua (vt dicebamus) ſcriptum eſt, Ero qui ero. (Aleph enim litera א quæ præcedit, ex præcedit, ex grammatica Hebræorum, indicat quod אֶהְיֶה ſit futuri temporis,) ſpectauit & expreſsit hanc ipſam, quam futurum tempus manifeſtè oſtendit, cùm ſempiternitatis ſecuritate, proprietatem. Contrà, peregrinæ linguæ græca, & latina, in quibus legitur tempore præſenti, Εγὼ ὁ ὤν, Ego ſum, qui ſum, reſpiciunt vnam illam, ad quam omnino proprietas, & perpetuitas conſequitur, diuinam veritatem. Sanè omnis philoſophia docet, nunquã nos homines de Deo ipſo magis mentiri, quàm cùm obliti præſentis, præteri- F
ta futuraq; loquimur: quippè, qui omnibus præſens, & quo nihil præſentius, omnia velut præſentia, & coràm poſita, videt, continet, poſsidet; quem, & ſemper, & vbique præſentiſsimum, tempora, loca, acta, neque præterita fugiunt, neque futura latent. Iunge omnes æditiones ſimul, ò bone, & ecce habes alas, quibus, volare poſsis ad intelligendum eſſe Dei, & verum, & proprium. Manifeſtior hebræa eſt, & facilior, cuius ſcopus eſt proprietas: Græca eſt multò ſublimior; cuius finis eſt veritas. O Deus meus, ò veritas, ò immutabilitas, ò proprietas, ò ſempiternitas. Tu es Τὸ πᾶν, reliqua Τὸ μηδὲν. Nihil verè eſt, quod ipſe non ſis. Ob id concipis, & facis ſingula, quia es omnia: es quicquid ſum ego: es quicquid ago ego: es quicquid ſunt omnia; & quicquid agunt omnia. Quid, ſi auda- G
cius dicam, Ipſe es quicquid eſt, & quicquid non eſt, quia es ipſum Τὸ ὄν, quo, ſunt quæcunque ſunt, &, quo, eſſe poſſunt, quæcunque non ſunt: &, quia in te non differt, illud quod es, ab eo quo es, verè ſolum es, & ſolus es. Nam, cætera, non ſunt Απλῶς, ſed, Κατά τὶ; nimirum, quia abs te habent non nihil illius quod eſt, quod ipſe es. Iam, quæ tanta inſcitia, animis noſtris ineſſe poteſt domine Deus, vt te non eſſe cogitemus? te, in quo viuimus, in quo mouemur, in quo ſumus: quem cœli, & elementa loquuntur, quem belluæ prædicant, & ipſi quoque muti piſces maris? Per ego vos, per veſtram fidem, per veſtram ſalutem, per veſtram deniq;, quam tantopere colitis, philoſophiam, adiuro obteſtorq;, ò filij hominum, audite. Si verè in ipſa natura, & non in hominum opinione duntaxat, ecce H
vobiſcum philoſophice ago, ſi hæc duo contradictoria ſunt, Eſſe, & Non eſſe, cogitari ne poteſt, vt id quod eſt, ſit id quod non eſt? vt lux inquam ſit tenebra? vt forma ſit priuatio? vt plenum ſit inane? Hoc profectò dicit, qui dicit Deum non eſſe. Vnde verò moueri poteſt cogitantis animus, ex ipſa natura Dei, quæ obiectum eſt huius cogitationis, vt inde, ſe ſe tam impudenter exerat, vt dicere non vereatur Deum non eſſe, aut etiam non eſſe poſſe? cuius neque cauſa præceſsit vlla, neque priuatio, neque potentia: qui, nullam intrinſecus relationem habet ad ipſum non eſſe; tanquam, vel

inde

A inde originem duxerit, vel in eius finibus aliquando moratus fuerit? Verè nihil prohibet, vt cogitemus animo, quòd in vniuerſo nulla creatura extet, & tractemus de omnibus, perinde ac non eſſent, quoniã res ita habet, fieri poſſe, vt omnino non extent, quæcunque extant. Et ſi enim, creatura, quemadmodum non eſt per ſe Ens; ſic neque eſt (vt Logici loqui ſolent) per ſe non ens, quandoquidem aliena virtute, & eſſe induit, & non eſſe exuit: illud tamen veriſsimè dicitur, quod omnia citra Deum ex ſe ipſis tam ſint non entia, quam non ſint entia; vt, quæ compoſita ſunt, initium habent, finem habere poſſunt, & Deo indigent, qui initium fini, & finem coniungat initio. At verè, Deus, quo colore cogitari poteſt, vt nõ ſit, in quo neque initium, neque finem, neque partes, vlla inuenit cogita-
B tio: immo verò, in quo nihil inuenit aliud quàm eſſe, quàm ſemper, quàm vbique, quàm totum, quàm omne, & perfectum: in quo, nihil commercij, nihil communionis, cum ipſo non eſſe, cum ipſo nihilo, cum ipſo imperfecto? Eſt ne vero Deus, quo nihil maius cogitari poteſt, quo nomine gentes Deum ipſum, iudicio, fama, & prædicatione circunferunt, ſi vere illud non eſt, quod vt aliquando non ſit, ex ratione ſua cogitari non poteſt? Equidem ſæpe ſæpius, dum noſtrâ libertate abutimur, ab ipſo Deo, quem ſemper ante oculos habere oportuerat, ita mentem auertimus, vt non niſi ea quæ corporeis ſenſibus videmus, cogitemus animo: tum certe negligimus, & imprudentes, non cogitamus Deum. Quis hoc ignorat? Interdum, & ſuperbè cogitamus, quòd non ſit aliquis Deus,
C quòd caſu ferantur omnia; mundusq; ipſe totus, ſit abſque vllo principio, & ſine vllo principe. Heu, quanta eſt libertas hominis? quanta poteſtas? Non nè dicit malum, bonum, & bonum, malum? lucem tenebras, tenebras lucem? Et ſicut ſcriptum eſt, delitias computat eſſe ſub ſenſibus? hæc omnia, veriſsima eſſe, veriſsimum eſt. Sed enim, vt hæc omnia manifeſta ſint, quid præſtantiſsimæ naturæ Dei, cum tanta caligine, & ignoratione mortalium hominum? Finge homo quantum audes, aude quantum potes, ille verò qui eſt, nihil habet in ſua ipſius natura, vnde, quòd non ſit, cogitari aliquo modo poſsit. Nondum ne intelligis? Accipe verbis clarioribus: tu te Deum cogitare putas, ſed, quum Deum non eſſe cogitas, aliud cogitas, quod non eſt Deus: creaturam cogitas, & putas te
D cogitare creatorem: perinde ferè, ac imprudens ille, & ſtultus homuncio, qui dum inhiat cumulandis terrenis opibus, nihil niſi labores, & angores animo verſat, & iudicio, & opinione falſus retur tum ſe maximè de optatiſsima fœlicitate cogitare. fel habes in manibus fili mi, & clamas mel mel; ſpecies decepit te, ô Fili hominis. quod cogitare te dicis, habet neſcio quid ſimile Dei; Sed non eſt Deus: nam & fel videtur eſſe ſimile melli, ſed tamen quantum diſtat à melle? Quod ſuapte natura cogitari poteſt, vt non exiſtat, non eſt Deus. Deus eſt illud quod eſt; quod non poteſt non eſſe; quod non poteſt cogitari non eſſe; immo vero, quod cogi-

tari non poteſt, niſi cogitetur eſſe, quia eſt ipſum eſſe; & nihil de Deo intelligit qui non intelligit ipſum eſſe. E

Aduerſus inſipientem qui dixit in corde ſuo, Non eſt Deus. CAP. XI.

IAm ne vides bellua? iam ne ſentis? Quid adhuc muſſas? quid inſana murmura rodis? Quid dicis in corde tuo, Non eſt Deus? O nimium mutus, ò nimium loquax. Non dum cognouiſti? non dum reſipuiſti? non dum ſublatis oculis intellexiſti, nihil eſſe tam voluntarium, quàm quod ipſe depreſſa voce loqueris, Deum non eſſe? nihil tam neceſſarium, quàm quòd publica naturæ vox, & omnium gentium lingua teſtatur, & prædicat, Deum eſſe? Ecquid eſt, ſi is non eſt, quo omnia ſunt? An res caleſiunt, ſine calore? An illuſtrantur, ſine luce? Itaque ſi aliquid aliquando eſſe potuit, poteſt; aut poterit, non ne ſtatim conſequitur, vt Deus ſit? Nam nulla res, ſeipſam facere poteſt, vt ſit, quum non eſſet: tam ergo nihil eſſe poteſt, ſi Deus non eſt, quàm omnia eſſe poſſunt, ſi Deus eſt. Et tu quidem, qui tam magna ſpiras, vt dicere non verearis, Deum non eſſe, ſi ille non eſt, tu quomodo es? & quis es, & vnde es, & vbi es? Tu'ne inquam es, & talis es, & tantus es; & Deus nihil eſt? Tu tam ſtultè arrogans, & tam arroganter ſtultus, in te rationem, & mentem ineſſe putas, in toto mundo non putas? Quid enim dicere te arbitraris, quum dicis, Non eſt Deus? Non eſt anima in homine, non eſt pater familias in domo, non eſt præfectus in vrbe, non eſt Rex in regno. Et quomodo viuit homo? quomodo perſtat domus? quomodo non eſt deſerta vrbs? quomodo non eſt viduatum regnum? O delirationem incredibilem, ò nimis altas inſipientiæ ſtirpes. Non eſt Deus, Non eſt carina in naui? non eſt in animali cor? non eſt fundamentum in ædibus? non eſt ſol in cœlo? non eſt dominus in vniuerſo? Quomodo verò non ſoluitur nauis? quomodo mouetur animal? quomodo ſurgunt ædes? Quomodo ſplendet cœlum? quomodo adminiſtratur vniuerſum? H Non eſt Deus? Ergo eſt circulus ſine centro? eſt linea, & nullum punctum? ſunt numeri, & non eſt ipſum vnum? Non eſt Deus? Sunt τὰ ὄντα, & non eſt τὸ ὄν? Sunt ſingula, & non eſt τὸ πᾶν? ſunt omnia; & non eſt τὸ ἕν? Ecquis tandem ferat, & patiatur ineptam hanc tuam ſtultiloquentiam, ò inſipiens? aduerſus tantam illam orbis terræ fidem, & conſenſum, quo integræ nationes, & populi, vno ferè ore, de ipſo diuino numine, mirabiliter ſentiunt, & loquuntur? Vox tua eſt contra omnes, & contra te ſunt voces omnium. Et iuſtum eſt quidem, vt orbis

terræ

A terræ pugnet contra inſenſatos: qui dum audent belligerare cum Deo, inſcientes, & imprudentes, repugnant vniuerſæ naturæ. Non eſt commentum principum, aut literatorum hominum, ad continendas in officio plebes, religio, & cultus Dei ò Impie. Initium habuit cum ipſa humana natura; non minus quam ſermo; prærogatiua, & priuilegium hominis proprium, quo maximè cunctis animantibus antecellit. Ob id, ab ineunte ætate, certa quadam pietatis vmbra, verſante ſemper ante oculos noſtros, naturali inſtinctu, & ſinguli, & omnes, ducimur, ferimur, impellimur, ad cognoſcendum, colendumq; Deum noſtri generis parentem: non ſecus, quam vel ſubrumi agni, vel noſtri infantes, antequam dediſcant loqui Buas, & Papas, & Tatas, & Mammas, accurrere ſolent, dum eſu-

B riunt, ad ſuas ipſorum genitrices. Genus enim Dei ſumus, qui corpora noſtra è limo finxit, animas noſtras ex nihilo creauit, nos omnes verbo veritatis genuit. Deus verè eſt pater noſter, cuius ſacroſanctam imaginem, noſtris præcipuè inſculptam animis, cum magna, & incredibili gloria circunferimus. Et propterea, niſi vel opinionum impietate, vel improbitate ſcæleſtum, paruulos illos igniculos reſtinxerimus, quos à natura nobis iniectos, grandis ab origine morbus ſopitos tenet, ſalutaris gratia ſuſcitat, & accendit: nihil tam ſæpe agitant humanæ mentes, nihil tam libenter modis omnibus verſant, quam ipſum Deum. Deo ardent corda, Deum canunt linguæ, ad Deum anhelamus, ad Deum ſuſpiramus: Deum denique eſurimus, & ſitimus: cui etiam in maximis tribulationibus poſi-

C ti, quum neſcimus, & ne cogitare quidem poſſumus, quid agere debeamus, ſupplices manus tendimus, & genibus pronis aduoluimur; quaſi videamur, ſimul Deum hauſiſſe animis, & lac ſuxiſſe faucibus. Quanta colligatio ò Deus, quanta ſocietas, religionis cum ipſa tota cognatione naturæ? An verò non cernis inſipiens, vt iam aduerſum te inſurgant impijſſimæ quæque gentes, apud quas tantum abeſt, vt nullus ſit Deus, vt etiam legamus innumerabiles Deos? O infauſtam, & mali ominis vocem, vereq; (vt aiunt) mali corui malum ouum, Non eſt Deus. Si diceres, Chriſtum non eſſe Deum, Iudæorum ſuperſtitio, ad hunc vſque diem, tota tecum inſaniret: tibi blandiretur Mahometes, Celſus, Porphiriusq;, inter philoſophos, tuam ipſius cauſam tuerentur: eſſetq; forſan aliquis Arius,

D inter noſtros falſos fratres, qui pro te hæc impia bella ſuſciperet. Sed, quum tam inſulsè loquatis, Non eſt Deus, fabula eſt quicquid dicitur de Deo, ægri ſomnium eſt, putare eſſe aliquem Deum, quis comedere poteſt rem tam inſulſam, & nullo ſale conditam? Quis vel guſtare poteſt tam lætale venenum, quod vix guſtatum affert mortem? Nemo homo tibi fauebit, nemo te defendet: immo verò nemo erit, qui, extremam hanc impietatem vſque adeo diſſimulare valeat, vt non ſtatim inſultet in inſipientiam hanc tuam, in tuam hanc animi quaſi inſanabilem inſanitatem, & dicat, plenus ira, & zelo; Vah qui deſtruis fidem Dei, qui de-

turbas ex antiqua poſſeſsione Deum. Vah peſtis, & funus humani generis, qui dum vis homines facere liberos à metu numinis, facis ſeruos omnis iniquitatis. Quid potuiſti vnquàm, humano generi pernitioſius cogitare, quàm non eſſe Deum? cuius religione, & cultu omnes hominum ſocietates, natæ ſunt, auctæ, retentæ? Sed, ò viri prudentes, poterit ne vlla docti aut indocti hominis oratio mouere ex opinione hominem impium, qui ſine Deo vitam degit ferarum more? Itaque, verendum eſt forſan, ne qui animo candido cum inſipiente luctamur & congredimur, vt reprehenſus, conuictus, fractus, agnoſcat nihil eſſe, vnde ſibi ſapiens videri poſsit; ſiniſtrè demum à vobis excipiamur: & dum longiora cum eo miſcemus colloquia, ipſi quoque iuxta Salomonis parœmiam videamur inſipientes: quaſi, vel confidamus inſipientiam ipſam reſipiſcere poſſe; vel timeamus, ne homo inſipiens euertat magnam illam diuini numinis fidem; quæ iam vbique gentium recepta, altas egit, firmaſq; radices. Quid enim inſipientius cogitari poteſt, quàm tot prudentum hominum, atque adeò vniuerſi humani generis vitam, opinionem, doctrinam, ſenſus mores, ex vnius inſipientis hominis tam incondito, & ingrato ſermone, pendere? Interea porrò audiamus ipſi, fortiſſimum illum Dei militem, & vatem ſanctiſsimum, qui, vt machæra præliabatur prælia Domini, ſic voce, & fidibus, diuina canebat. Is igitur in impios illos, & ſine Deo viros, Protagoras, Epicuros, Diagoras, Theodoros, Lucretios, Lucianos, altius inſurgens pro Deo, cui & ſpiritu & corpore, ſeruiebat; ſummo iure, eorum inſanam mentem, cenſoria, & vere regia authoritate notauit: quòd tam arroganter & ſtultè, non modo Chriſtum, cum Iudæis, & Deum Iudæorum, cum gentibus, negauerint, ſed abſolutè, & ſimpliciter, diuinum numen, vel ex toto ſuſtulerint, vel an eſſet, dubitauerint. Videte autem in primis, quàm graui indignatione concitatus, factus velut animo impotens, iracundus, contumelioſus, ſuperbus, (hoc ipſi aduerſus ſe ipſos odium, & ſupercilium merebantur) vniuerſam illam impiam, & imperitam multitudinem, vix pro vno homine habendam eſſe iudicauit: tum verò non clàm, ſed palàm, in medio terræ, in conſpectu ſolis huius, in oculis omnium hominum, impreſsit eis in faciem; vulnus, & plagam inſipientiæ: cuius fœda, eaq; luculenta cicatrix, neque manibus elui poteſt, neque curatione tolli, neque diuturnitate vaneſcere. An non audimus. אָמַר נָבָל . Dicit inſipiens. Quot נְבָלִים, fuerunt ab orbe condito, quot רְשָׁעִים, quot לֵצִים, dicam græcè, quot Ἄθεοι, Θεομάχοι, Certè, hic vſurpari poteſt Hemiſtichium illud Ennianum,

E F G H

It nigrum campis agmen.

Et quidem, hac ipſa ætate noſtra, inter paucos viros, quos ab ipſius virtutis ſplendore & gratia, niueos, & candidos nominare ſolemus, agminatim conſpiciuntur homines impij, non ſolum inueterata carie, & putredine

vitiorum

A vitiorum nigricantes, ſed denſiſsimis ſcælerum omnium nubibus, horrendiſq; fumis decolorati, exuſti, atque nigerrimi: digni propterea, quos, ipſi, atro carbone notemus, & iuxta Poetam,

Quos, pater omnipotens, ſpeluncis condat in atris.

& tamen Dauid נָבָל nominat, numero inquam vnius non plurium: cur autem hoc, niſi, quia, vt pro toto populo habendus eſt vnus, qui recte ſapiat, ſic turba quæ deſipit, vix pro vno haberi debet. Ob id, & in Euangelio, vnus tantum repræhenditur in numeroſa illa plebe, quæ aduerſus dominum murmurabat, quod pares feciſſet nouiſsimos primis: & vix vnus eijcitur è cœleſti conuiuio, quod ſordidus irrupiſſet ad menſam, non indutus veſtem nuptialem. Iam verbera, & vibices videamus, perditi huius

B hominis, qui dicit Non eſt Deus: Quæ profectò inſipientia, comparari poteſt huic inſipidæ ſcientiæ, & impiæ ſapientiæ? Nam, quid tam inſipidũ, quàm diuina non ſapere? Ecquid illi dulce ſapiat, cui tanta dulcedo non ſapit? Voca tu illum, emotæ mentis hominem, fatuum, delirum; iuxta ſeptuaginta interpretes Ἀφρονὰ; cum alijs græcis Μαινόμενον; Μωρὸν: Ἀνόητον; certè, Spiritui ſancto appoſitè admodum, in latina lingua dicitur inſipiens; cui non ſapit palatum, cui cor non ſapit, cui nõ ſapit pectus, qui verè nihil ſapit. Idem eſt vir bonus, & ſapiens; idem eſt malus & inſipiẽs; corruptus iudicio, peruerſus ſapientia, conſpurcatus tetro ſapore, cui bona turpia, & mala videntur honeſta. In lingua ſancta, eſt נָבָל, eſt & נָדִב. Voces ſunt contrariæ; contrariæ ſunt & res, quæ ſignificantur his vocibus.

C Chaldaicæ interpretationis נָדִב, eſt iuſtus: נָבָל, eſt impius. Hebræis נָדִב, eſt gratus נָבָל, eſt ingratus. Arabibus נָדִב, eſt benignus, & liberalis; נָבָל eſt immanis, & immitis. Quæ ſimul omnia, & deteriora quoque, competunt in eum, qui diuino amore non tangitur; qui Dei obliuiſcitur; & beneficia quoque, quæ abs Deo accepit, ſe accepiſſe negat: ſimilis illi temulento, & perfido viro Nabal, qui, quum tanta à Dauide Rege beneficia accepiſſet; durus, peſsimus, & malitioſus (ſic enim dicit ſcriptura ſacra) per ingrati animi crimen; quod ne vxor quidem eius Abigail negare auſa eſt, inſoleſcens, non erubuit dicere, Quis eſt Dauid? Et quis eſt filius Iſai? Verè typus Iudaici populi, qui vua fellis ebrius, ſpiritui ſancto reſiſtens, dura ceruice, & indomabili corde, ſtultus factus eſt: & vſqueadeo inſanijt, vt mali-

D tioſè tandem diceret, dum in Chriſtum baccharetur, Hunc neſcimus vnde ſit: Vnde illud, Heccine reddis Domino Deo tuo, popule ſtulte, & inſipiens? Ob id, Rex ille ſapientiſsimus, cui, ne iota quidem myſterio vacat; mentem diſsimulauit, cor accuſauit, cor in ius vocauit, cor condemnauit. An non legis אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ Dixit inſipiens in corde ſuo? Sic, & diuinus ille Prophetarum interpres, ad Romanos, Ἀσύνετος αὐτῶν ἡ καρδία. Inſipiens (inquit) cor eorum. Sane affectionum animi, quæ à Græcis Πάθη, à Latinis morbi dicuntur, cor ipſum eſt ſymbolum & ſedes, ipſa autem mens, fons & origo intelligentiæ. Atque ideo, docemur Atheos ho-

mines, non tam per ignorantiam dixiſſe, Non eſt Deus, quàm, dira cupiditate flagrantes, in votis habuiſſe, vt non eſſet Deus; vt non eſſet, qui de excelſo ſancto ſuo in terras proſpiceret; qui humana curaret, qui vniuſcuiuſque rationem haberet, quem nemo euaderet, qui bonos præmijs, malos pœnis afficeret. En, quàm fœdum ſaporem redolent, hæ putidæ carnes, hæc triſtia cadauera: dicam hæbraicè, ex integro. אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים. Indicat profectò hęc omnia quę diximus, ꝙ ab illo ipſo amabiliſſimo diuinę naturæ nomine, quod omnis creatura veneratur, Propheta abſtinuerit, formidabile illud iudicij, atque iuſtitiæ, quam vnam perfidi, & transfugę prę cæteris timent, expreſſerit. An non videtis? Dixit inſipiens (inquit) in corde ſuo, Non eſt אֱלֹהִים, non inquit dixiſſe inſipientem, non eſt יְהוָה, ſed dixiſſe, non eſt אֱלֹהִים non eſſe inquam, qui requirat, non eſſe qui intelligat, non eſſe qui iudicet. E F

Scilicet, is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat.

Vileſceret Deus, ſi hæc minima naturæ attenderet: Sic enim, in ſacris literis legitur, dixiſſe impios. Si eſt ſcientia in excelſo? Dominus non videt nos, Dereliquit terram, & in cœlis habitat. Vniuerſa, æquè, eueniunt iuſto, & impio, bono, & malo, immolanti victimas, & ſacrificia contemnenti. Et Poeta quidam, non contemnendus carmine, induens perſonam hominis impij, cecinit.

Nam, quum res hominum tanta caligine volui
Aſpicerem, lætosq́ue diu florere nocentes, G
Sæpe mihi dubiam traxit ſententia mentem,
Curarent ſuperi terras, an nullus ineſſet
Rector, & incerto fluerent mortalia caſu.

Hoc demum, quia eſt colophon omnis improbitatis, & ipſius impietatis profundum; idcirco, נָבָל, dum tanti ſcæleris conſcientiam ferre non poteſt, loqui lingua non audet; nutu non ſignificat; non eructat venenũ, quo imbutus eſt: ſed, callidè improbus, omnia circunſpectans, quicquid increpuerit pertimeſcens; nam conſcientia timorem parit, & ſuum quemque ſcælus exagitat: diligentiſſima animi intentione conſiderans, ne videatur, ne audiatur, concoquit in corde ſuo hæc impia conſilia; ſecum ſolus tractat, hoc ſummum impietatis crimen. Crimen, non hominis amentis, H ſed malæ mentis: non inſani, ſed malè ſani. O me miſerum, ſi eſt Deus, vtinam non ſit Deus. Ecquis ſcit, an ſit Deus? Figmentum fortaſſe eſt, quòd ſit Deus. Non eſt aliquis Deus. Abi in malam Crucem, impie, tu nihil es, & nihil eris. Deus autem te nolente, ſemper erat, ſemper eſt, & ſemper erit.

A
Id quod eſt, vel ipſum Ens, dici de Deo, & de creaturis, quia omnia ſunt Entia Deus eſſentia. CAP. XII.

HOc demum, eſt ordine rem ſcire, tractareq; aptè, &
congruenter, viri fratres; ab eo, quod primùm eſt
ordiri, progredi ad omnia, perducere ad extremū,
& nouiſsima conferre primis. Quod, dum ipſi mo-
do, poſt primam orationis excurſionem, facere ag-
gredimur, attentos vos eſſe cupio: ſatis enim (vt ar-
bitror) ad conſolandos pios, quorum omnis ſpes in
B Deo eſt, oratione pathetica confuſus eſt impius, per
quem triſtis ille rumor increbuit, Non eſſe aliquem Deum. Nunc ad cō-
ferendum cum creatore, creaturam, iterum in ſublime ferimur, vt explo-
remus, excutiamus, explicemus intelligentiā Τοῦ ὄντος, latinè, illius quod
eſt; quatenus dicitur, de ipſo æterno Deo, & de omnibus rebus quæcunq;
ſunt. Quum igitur, in vniuerſa natura rerum, ſint quatuor gradus, & quaſi
ſcalæ, quibus ab ipſis creaturis aſcendimus ad Creatorem, Eſſe, Viuere, Sē-
tire, Intelligere; nemo vnquam dubitare poterit, ſiue hominis intelligen
tiam ſpectet, ſiue ipſam rerum naturam, quin totius huius ædificij ſit pri-
marius quaſi lapis, & in fundamento locandus, id quod eſt; ſiuè, ſubſtan-
tiuata (vt aiunt) participij voce, dicere mauis, ipſum Ens: quando quidem
C cætera, velut concreta ſunt, & (vt ſic loquar) ex ipſo ente, quaſi corporata.
Quid eſt enim viuere, niſi proprium, & definitum eſſe, eorū quæ viuunt?
& ſentire eorum quæ ſentiunt? intelligere quoque eorum quę intelligunt?
quum ens, & eſſe, magna illa, & penè immenſa ſua ipſorum amplitudine,
qua ſpatiantur per totum orbem, niſi per illos velut alueolos, in anguſtum
adducantur, non modo hæc omnia in vniuerſum contineant, ſed ſimul
quoque amplectantur ea, quorum fortaſſe non minor eſt numerus; quæ
neque intelligunt, neque ſentiunt, neque viuunt. An fingi poteſt, extare
aliquam naturam, vitæ, ſenſus, mentiſq; participem, & ipſius entis exper-
tem? An neceſſe non eſt, vt quicquid numeratur inter ea, quæ ſunt, non
nihil omnino, de illa ipſa prima, & antiquiſsima entis ratione, participet?
D Sunt genera, ſunt ſpecies, ſunt horum notiones, & idææ, formæ ſimiliter,
quæ ab idæa deducto nomine, Τὰ εἴδη, dicuntur: ſunt ſingularia, quæ ca
dunt ſub conſpectum oculorum noſtrorum: ſunt communiter accidētia:
Eſt tempus: eſt motus: quamquam fiunt verius: quorum fluxu perpetuo,
tota natura iam iam lapſura eſt; lubricum ſanè, & periculoſum it multos
annos ingreſſa: Prætereo ea omnia, quæ, Græcis dicuntur Τὰ ὄντα ἐν δύ-
ναμει: illa quoque, quorum eſſentia, non tam eſt res in ipſa natura exiſtēs,
quàm cōceptus, mentis compoſitio, & veritas in anima. Eorum igitur om-
nium, quæ proximè recenſebam, Τὸ ὂν eſt quaſi genus; cuius collatione,

alia quæuis genera, ea quoque, quæ ſimpliciter prima dicuntur, ſpecies po- E
tius vocanda ſunt. Ex eo quod eſt, omnis diuiſio naſcitur; ad id quod eſt,
omnis reſolutio terminatur; ente, vniuerſa continentur, & compræhen-
duntur. Ens eſt, quod primum cognoſcimus; quod primùm nominamus;
vnde omnia pendent; ſine quo nihil ſunt: quo tandem, ſi additamenta ſe-
ponas, ne cogitari quidem poteſt aliquid, maius, aut melius: immo verò,
quod ſeorſum acceptum, & conſideratum, eſt melius omnibus: nam illud
ſine alijs, quale, & quantum eſt? alia verò quid eſſent ſine illo? tametſi in
eo fundata, & collocata, excellunt ipſum ſolum. Nonne ita eſt? Contine-
tur in Socrate homo, in homine animal, in animali corpus, in corpore ſub
ſtantia, at verò Ens in omnibus. Vnicuique rei, proprij ſunt termini ac
fines, quibus inuicem altera ab altera diſtinguitur ac ſeparatur: vt in cam- F
po naturæ, hæc vnam claſſem ſibi vendicet, illa aliam: accidentia quoque
ipſa, maximè verò qualitates, intrinſecus, & extrinſecus, ea ſunt, quibus
manifeſtum eſt, quod vna res, non ſit talis, qualis altera. Sed enim, eſſe ſim
pliciter, & antecedit, naturali quadam intelligentia, tum eſſe hoc vel illud,
quod definitam naturam; tum eſſe tale, vel tale, quod qualitates proprias
ſignificat: & re ipſa, ſubijcitur atque ſubſternitur illis omnibus, tanquam
omnium, baſis (vt dicebam) & fundamentum. Tolle Ens, ſuſtuliſti om-
nia: pone Ens, poſita eſt matrix omnium. Hinc tanta illa, in quibuſq; re-
bus naturæ ſagacitas, qua, bona appetentes, & declinantes à malis, ſibi tan-
topere, & prouident, vt diu ſint, & cauent, ne vnquàm non ſint. Immania
cætæ, contemptibiles vermes, platanus alta, lenta ſalix, ſaxa, ignes, aqua, G
terra, quibus nullus eſt ſenſus, in hoc vnum totis viribus incumbunt, vt ſe
ſe, in eo quod ſunt, tueantur, vt perniciem vitent, & quæ illis perniciem
afferunt, longè, longeq; repellant. Omnis enim natura, etiam ſi ſenſum
diligendi non habet, neque odiendi, hanc procurationem habet ingenitã,
vt ipſa ſeipſam ſeruet, vt ſequatur quæ illi proſunt, vt quæ obſunt declinet,
denique, vt eſſe cuſtodiat, non eſſe refugiat. Cur me auocas frater, ad mi-
ſerum mortalium genus, in quo non pauci, dum, è miſerijs, & neceſsitati-
bus, in quas illi plerunque coniecerunt ſe ſe, ſcientes & prudentes; ſtatim,
pro libidine exire non poſſunt, vitioſa animi impotentia, à temperantia, &
virtute plurimum diſsidente, emori cupiunt? Nam illi quoque, ſi certò pu
tarent, ſe nullos prorſus, & nuſquam futuros eſſe moriendo, æquiore for- H
taſsis animo paterentur miſeriam ſempiternam, quàm eligerent perire fun
ditus, è numero eorum quæ ſunt, & verti in nihilum. Quid enim, tam di-
rum, vagatur ante oculos noſtros, quàm omnino non eſſe? Quòd ſi, tam
magnum eſt, & tam nobile munus hæc ipſa prima participatio diuinitatis,
hic ipſe primus rerum gradus, hoc ipſum inquam eſſe, quod naturę omnes,
(vt audiſtis) auguſtè, ſanctèq;, venerantur, & colunt; qualis, & quantus, eſt
hic ipſe Deus; qui, ſi loquendum eſt propriè, non eſt Ens, ſed ante Ens, &
ſupra ens; Ἀρχίτυπον, forma principalis, abſolutum exemplar, & (vt ſic
loquar)

A loquar) pulcherrima illa facies; vnde ens,& eſſe,quaſi ſimulacrum,& ima-
go deducitur: de quo propterea tam ſæpe audiſtis, quòd ſemper ſit, quòd
verè ſit, quòd propriè ſit; quòd ſimpliciter ſit, quòd ſolus ſit, & nihil ſit
præter eũ? Ecquæ eſt illa pulcherrima facies,niſi Οὐσία, Οὐσιότης, Οὐσιαρ-
χία; Οὐσία τῶν ὄντων; οὐσιότης οὐσίας; ὑπερουσιότης οὐσιότητος. Hæc ſane
ratio, ſublimis, venerabiliſq;, & Deo non indigna prorſus exiſtimari de-
bet,poſtquam humanum ingenium altiorē in terris,aut inuenire, aut hau-
rire non poteſt: tametſi homines illiterati, & (vt antiqui loquuntur) pro-
fani, aſſueti ſenſibus, & in rebus ſenſibilibus occupati,dum à mundo,ſupra
mundum,vtcunq; traducũtur,ægrè admodum, Ἐν τοῖς οὖσιν, οὐσίαν, ęgrius,
Οὐσιότητα, ægerrimè Ὑπερουσιότητα videre poſſunt: quorum eſt illud in
B libris gentium Τετράπεζαν videmus, Τετραπεζότητα, non videmus. Iam
ergo videtis ò viri docti, vobis enim, muſiſq; vobiſcum contenti ſumus;
videtis inquam, quam differunt, Eſſe, quod dicitur de Deo ipſo, & quod
dicitur de creaturis. Hoc ſiquidem,animi ratiocinantis opera, extare, &
eminere videtur ſupra decem genera, quæ Græci Κατηγορίας appellant,
quum, re ipſa, ſeparatum à rebus,quæ claſsibus illis continentur,non mo-
do non conſtet, ſed ne exiſtat quidem. At verò,illud, per ſe ipſum, abſq;
omni mentis agitatione,in ſe ipſo ſubſiſtit,extra omnia,ſupra omnia,& ta-
men commune omnibus. Quomodo inquam commune? non quod il-
lud ipſum, de omnibus dicatur,ſed,quod eo ipſo nihil non fruatur, ſingu-
la participent,omnia gaudeant. Non eſt ita commune creaturis eſſe Dei,
C quaſi,vt illa ſint,ipſum omnibus,& ſingulis inſit; ſed,ita, vt ſit primum &
principale,ex quo quæcunque ſunt, accipiunt vt ſint,&,ſi illud non ſit, ni-
hil aliud eſſe poſsit,& ne id quod eſt quidem. Quo fit,vt ea quoque,quæ
in mundo maximè extare videntur, comparata ad id quod eſt Deus, ad id
quod dicitur verè, & propriè de Deo, ſint vſque adeo debilis eſſentiæ, vt
Ἀνούσια, verius dicenda ſint, quam Ἐνούσια, Cõtra Deus dicitur Ἐπιούσιος,
ſupra omnem eſſentiam, compræhendens omnes eſſentias,decus,& ſplen-
dor omnis eſſentiæ, hoc eſt, nullum non complectens eſſe,& nullam exclu
dens eſſentiam. Quia enim, nulla eſt forma, ſiue inhæreat, ſiue denomi-
net, ſiue referat, quæ, rei illi cuius eſt,non aliquo modo largiatur vt ſit, eſ-
ſe ſiquidem munus eſt formæ: is qui ſimpliciter ipſum eſſe compręhendit,
D compræhendit quoque eſſe viuum, eſſe ſentientem, intelligentem bonũ,
ſapientem: quæ ſingula, à ſuis ipſorum formis proficiſcuntur; hoc eſt, à
vita, à ſenſu, à mente, à ſapientia, à bonitate; atque ideo, Deus eſt forma
formarum, & exemplar omniũ exemplarium; quod,de ipſo æterno Deo,
omnis philoſophia teſtatur, & ſacra, & profana. Et quidem, ſi melius eſt
eſſe, & viuere, quàm eſſe ſolum; & ſentire, quàm viuere ſine ſenſu; & in-
telligere, quàm ſentire abſque mente; qua ratione, cæteris rebus, natura
diuina præcellere poſſet, niſi, modo, & ratione,quàm ipſe ſolus nouit,eſ-
ſet hæc omnia? Quid? Eſſet ne Deus quidpiam aliud,quàm potentia quę-
dam

dam ſola, & recipiendi facultas, quàm deinde formarent, vita, ſenſus, intelligentia, quæ extrinſecus adueniunt ipſi Enti? Habeat hos honores, indignitas materiæ, non maieſtas æterni Dei: nam, & philoſophorum ſententia eſt, materiam, nihil non eſſe poteſtate, Deum, nihil non eſſe actu, ſed Θεοπρεπῶς. Quicquid igitur, (vt concludam) in mundo eſt, aut etiã extra mũdum, vna illa ſempiterna natura Dei excepta, ens dicitur, ens eſt: at verò, ipſe Deus, ſolus, & eſt, & vocatur eſſentia. Sic, ſanctiſsimus ille Hieromyſta, Deus (inquit) qui exordium non habet, eſſentiæ nomen verè tenet. Digna profectò, atque æquiſsima diſtributio rerum, & rationum: vt, quum non poſsit creatura coire in vnam naturam cum creatore, neq; ratio eſſentiæ, eſſe vna cum ratione entis, in hac ipſa bipatẽti, apertaq;, & minus ſcrupuloſa partitione naturæ, creator ſibi eſſentiam vendicet, ens relinquatur creaturis. Nam, quid eſt Ens, ſi vocem, & aurem conſulas, niſi eſſe habens? Ecquid eſt eſſentia, eodem, ex vi vocis, aurium iudicio, niſi eſſe entium? Quæſo vos, viri docti; poſthac ipſæ rerum formæ, quæ comparatæ ad compoſita, eſſentiæ dici conſueuerunt, dum cum ipſo Deo cõferuntur, non iam eſſentiæ nomine gaudeant, ſed cum cæteris rebus, entis appellatione contentæ ſint; vtpotè, à ſumma illa eſſentiæ ſublimitate, atque ſimplicitate, per rerum, & rationum iuncturam, qua nulla caret, magna ex parte degenerantes. Eſt enim ſolius Dei propria, ſumma illa puritas, ſimplicitas, ſinceritas: quæpropterea facit, vt ipſe ſolus Deus, tãquam inſigniter clarus, & illuſtris, hoc ipſo velut ſuo proprio, & certo vocabulo Οὐσία excipiatur à multitudine eorum quæ ſunt, quaſi à plebe: & tanquàm cœli, & terræ regnator, cum gloria, atque prædicatione, efferatur apud omnes gentes: publico orbis teſtimonio atque conſenſu, adeptus ſi non honorem, ſaltem nomen honoris. Verè eſt nomen honoris, nomen grauiſsimum, ſanctiſsimũ, præclariſsimum, Eſſentia. Nam, omnia quæcunque ſunt, ſumma, media, infima, tanquàm deductiones, & deriuationes Dei, diuina dicuntur: ſicut & lineas concentricas appellamus, quæ ab vno ducuntur centro; & ſigilli nomen habet, illa, quæ ceræ imprimitur ſigilli forma; Vultus quoque appellatur, illa imago quam ſpeculum reddit ex vultu. Et tamen, hunc honorem reſeruamus eſſentię, vt nihil cõfiteamur eſſe de eſſentia Dei, niſi Deũ ipſum: vnde illa vox, cœlo ædita, & iucundiſsima terris, Ὁμούσιον, de filio Dei, quem non factum, non creatum, ſed genitum, prædicamus ex illa ipſa ſubſtantia, & eſſentia Patris. An non eſt infinita maieſtas huius nominis, & ſignificationis, eſſentia? Nihil eſt vſqueadeo nobile, & præcellens, nihil vſque adeo ſublime, & glorioſum, inter creaturas, vt decerptum dici poſsit ex illa ipſa ſumma eſſentia diuinitatis: quum tamen nihil ſit, tam vile, tam abiectum, nihil tam exiguum, aut indignum, quod non ſit aliquo modo, exemplum æterni Dei. Authoritate eſſentiæ, Deus eſt ſegregatus ab omnibus, bonitatis exceſſu, ſe ſe, vt vult, diffundit per omnia, & in omnibus.

Quàm

A *Quàm ſignificanter & appoſitè Deus dicatur Ens, Eſſentia, Res, Subſtantia, Forma, Natura.* C AP. XIII.

HABETIS, vt puto, & tenetis id totum, in quo rei cardo vertitur: ſicut enim ille qui negat, proximè, & ſecundum ſolem, ignem eſſe calidiſsimum inter corpora, (quanquam ſol virtute dumtaxat calidus eſt, neque in ſeipſo habet qualitatem caloris, vt neque Saturnus frigoris,) non dum, vt corpus calefaceret, appropinquauit igni; nondum aliquid
B didicit de natura ignis; nondum vel res calidas cũ igne, vel cum rebus calidis contulit ignem; ita, quicunque dicit Deum nõ maxime extare inter omnia quęcunque extant, non modo non videt Deũ, non modo nihil intelligit de natura Dei, ſed omnino ita incurioſus eſt, & negligens ipſius æternæ diuinitatis, vt, neque Deum cum rebus, neque res cum Deo, componere, conferreq́; meditatus fuerit, vel ſemel in omni vita; dignus propterea, qui ſibi relictus, labatur, & ruat in hoc profundum barathrum ignorationis: quo tandem præbeat ſe ipſum miſerum, & acerbum ſpectaculum: &, qui tam altè ſe ſe efferebat, inani tumidus gloria, proſtratus, & abiectus humi iaceat, ſitq́; ludibrio vniuerſo orbi. Sane ex ijs, quæ longè, lateq́; oſtendimus, Deum eſſe, primum, & maximum omnium eo-
C rum quæ ſunt, & per eum alijs conuenire, vt ſint, tantæ eſt neceſsitatis, vt mutari, tantæ veritatis, vt negari; tantæ demum in ipſa rerum natura, certitudinis, & euidentiæ, vt ignorari omnino non poſsit; ſi modo homines ad hoc ipſum venerabile Dei nomen ſtudio, & meditatione, vtcunque aſſurgant: & qui vſque adeo ſapientes ſunt in creaturis, non ex toto deſipiãt in creatore. Adhuc tamen in ſudata veſte, tantiſper laborandum mihi eſt, ò viri pij, vt iuxta ſacras literas de ipſo Deo, quatenus extat, quòd huius primi libri ſcopus eſt, ipſam quoque veram, & non inanem philoſophiam ſectantes, tum ſcitè cogitare, tum ſignificantibus uerbis loqui ualeamus. Reſtringemus autem, ea quæ de ente, & eſſentia dicta ſunt; uelut eruditi, auream illa ſententia, quam, Poeta nobilis notauit carmine.

D *Laudato ingentia rura,*
Exiguum colito.

Quoties igitur æternus Deus, in ſe ipſo glorioſus ſemper, & ſuper exaltatus in ſæcula, comparatur ad ea quæ non ſunt, toties numeratur inter ea, quæ communiter habent ut ſint, quæ Græcis dicuntur Τὰ ὄντα: dum autem ad hæc ipſa confertur, recenſetur extra ea; &, non Ον ſolum (hoc enim ſimplici nomine, fortaſsis, abſque articuli pondere, exprimendũ eſt Ens, quod in decem prædicamenta diuiditur) ſed ad declarandam illius excellentiam, & ſublimitatem, adiecto articulo, Τὸ ὂν dicitur; quia omnia

nia per illum ſunt, & ex illo: tandem uerò, dum comparatur ad ipſum Τὸ E
ὄν, vocatur, Τὸ αὐτὸ ὄν. Αὐτὸ ἄνθρωπος, eſt exẽplar hominis; Αὐτοζῶον.
viuentis; Αὐτὸ ὄν entis: nimirum, rationes, vireſq; ipſius eſſe, abſque vlla
proportione tranſcendens. In quem ſenſum, Deus ipſe dicitur etiam. Αὐ-
τὸ ζωὴ, Αὐτὸ ἀγαθωσις, Αὐτὸν οὖς, Αὐτοσοφία, Αὐτὸ ἀγαθότης, & Αὐτὸ
ἀλήθεια, voces quæ ad verbum redditæ in latinam linguam, ſicut & illæ
aliæ Οὐσιότης, ὑπερουσιότης, vix illud effugiunt, quod frequẽter audimus
apud Momos, Βαρβαρίζειν. Inde igitur intelligimus, nihil omnino eſſe in
creaturis, quòd non ratione quadam ſublimiore inueniatur in creatore,
& de ipſo creatore dicatur. Habet autem vox illa, Τὸ αὐτὸ ὄν vim huius
ſiue græcè, ſiue latinè ſcribas, aut loquaris, Οὐσία, Vſia. Iam enim Theo-
logi omnes, romana ciuitate palàm donaſſe videntur, Vſiam, ſicut, & La- F
tini rhetores eſſentiam. Significatq; , quòd Deus ſit fontana plenitudo
omnium eorum, quæ ſunt; ſicut quia dicitur vita, intelligitur eſſe fons vi-
tæ, omnibus quæcunque viuunt: qui, ſi ſeipſum in ſeipſo continuiſſet,
neque manaſſet foris, nihil omnino viueret, nihil eſſet in vniuerſa natura
rerum: & tamen ille eſſet, & viueret, cuius eſſe, & viuere, ex ſeipſo eſt, ne-
que illi aliunde venit. Et res quidem ita habet, vt audiſtis. Verumenim-
uero, magna ratione, Deus, abſtinuit à voce illa abſoluta eſſentiæ; & , ſe
ſe, nomine contracto, appellauit Ens, & Ille qui eſt. Solida enim, & fir-
ma loqui oportebat Moſen ad populum: ideoq; Deus qui nõ tam Moſen
quàm promiſcuam plebem erudiebat in Moſe, concreta, & quaſi corpora-
ta, non ſimplici, & abſoluta voce eſſentiæ, ſuæ ipſius diuinitatis numen (vt G
par erat) ſignificauit. An non videtur eſſentia ipſa, rudi vulgo eſſe opus
ratiocinantis animæ, magis quàm res exiſtens extra animam? Omnino au-
tem, quàm pauciſsimos inuenias, qui, non putent, eſſentiæ rationem col-
locandam eſſe inter ſecundo intelligibilia: quod in ente ſit eſſentia, ſicut
in viuente eſt vita, in ſapiente ſapientia, lux in re lucida, & calor in calida:
quum alioquin, Deus, ſicut non habet vnde ſit, ſic non habeat cui inſit: for
ma quidem omnium, ſed ea quæ eſt extra omnia, hoc eſt typus, & exem-
plar, ſegregatum à rebus quas format, & perficit. Atque ideo, ex ipſo no-
mine Entis, facilius multò quam ex ipſo nomine eſſentiæ, intelligi poteſt
Deum ipſum non inhærere, non alteri cuipiam niti, ſubſiſtereq; in ſeipſo,
& per ſe ipſum. Nunc dicemus de re, & nihil omnino præter rem. Vt H
enim hinc incipiam, Res vſqueadeo dicitur de ipſo Deo, & de tota natura
Dei, vt etiã transferatur ad perſonas diuinas, & dicantur à patribus tres res,
quæ nos beatos faciunt, & quibus fruendum eſt, Pater, Filius, & Spiritus
ſanctus. Videtur autem ratio rei ad animam dici, & ab anima cuius eſt re-
ri, & ratare, hoc eſt ratum habere, cui irritare, & reprobare directè oppo-
nitur. Hinc, tam ſæpe veritatem cum re, & rem cum veritate coniungere
ſolemus, dicentes, Res ipſa indicat, Res ipſa loquitur, nimirum, opponen-
tes rei verba, præſertim inania, & falſos rumores. Locus ille notiſsimus

eſt

A eſt Ciceronis, Vides quam argumentatio tua diſtet à re, atque ab ipſa veri-
tate. Et ille Liuij, Et iſtud quoque, dictu, quam re, vt pleraque alia,
multo facilius, ob id fortaſſe, ſapientibus græcis finitimæ ſunt voces rerũ
& actionum Πράγματα, καὶ πράξεις, longinque admodum rerum, &
verborum Πράγματα καὶ ἔπεα. Quid ergo, tam reipſa verum, tam alie-
num à verbis inanibus, tam ratum, & conſtans; denique, quid vſqueadeo
tam in animis omnium populorũ certum, firmum, & immutabile, quàm
Deus ipſe: quem eſſe, omnes ducunt animo; renturq́; eſſe rem certã, per-
ceptam, firmam, indubitatam, ratam, atque etiam gratam? Quo ad no-
men ſubſtantiæ, non eſt, vt quiſpiam hæreat, ſeductus à notha illa, & adul-
terina ſubſtantiæ ratione, quæ ad categoriam pertinet; hoc eſt, vt acciden-
B tibus ſubijciatur, ſubſternaturq́;, tanquàm illorum fundamentum, & ba-
ſis, Ὑπόστασις, græce dicitur. Nam, quæ communio accidentium cum
Deo, cui nihil, & qui, nulli accidere poteſt? Ecqua categoria includitur
Deus, qui non eſt quid, neque aliquid? neque vno aliquo genere, ſed ne-
que pluribus, immo verò neque omnibus continetur; vtpotè cuius nulli
ſunt fines, nullæ oræ, nullæ regiones, aut termini? Prima ſanè, & legiti-
ma ratio ſubſtantiæ, quæ nullis clauſa eſt categorijs, ſed egreditur omnes
categorias, huc ſpectat, in hoc ſita eſt, quod ſapientes omnes probant, nul-
li improbant, vt ſuis ſubſiſtat, viribus, vt non indigeat alienæ opis, vt ſibi
ſoli nitatur, & hæreat: ratio abſoluta prorſus, quæ, omnem contractionem
pariter & relationem ignorare videtur. An igitur non eſt Deus ſubſtan-
C tia, propriéq́;, & maximè ſubſtantia, veriſsime ſubſtantia, quando ea quo-
que quæ inter ſubſtantias omnes extare, & eminere videntur, ſi conferan-
tur cum ipſo Deo, minus multo quàm accidentia ſunt? atque ideò ſolus
Deus eſt ſimpliciter Ens: reliqua omnia putantur eſſe pro nihilo; vt acci-
dentia dicuntur eſſe Κατά τι, comparata ad ſubſtantiam, ex qua habent vt
ſint, & vt inſint, ſine qua neque ineſſent, neque eſſent. Ὕπαρξις græcè di-
cenda eſſet ſubſtantia Dei, quæ ad naturam pertinet, potius quàm Ὑπόστα-
σις, & Περὶ ὑπάρξις, verius quàm Ὕπαρξις. Deſcendendum modò eſt,
ad formam, & ad naturam. Ecquis eſt, qui audeat detrahere ipſi Deo, no-
men, rationemq́; formæ? Ecquid tam verè eſt forma, quàm ipſe Deus?
forma formarum, forma formans omnia, forma nulla alia forma formata,
D forma formoſiſsima? Certè, organum illud Spiritus ſancti, & vas electio-
nis, dixit, vt formam hominis, ſic formam Dei. Quid enim tam expers
materiæ? quid tam pulchrum? quid demum tam commune, & tam parti-
cipabile, quæ tria, formæ maxime propria eſſe putantur, quã ipſe Deus?
Adde & rationem exemplaris: hæc enim non eſt niſi formæ, eſtq́, digniſsi-
ma ipſo Deo: ad quem ſi conferantur quæcunque ſunt, rogo quid ſunt
aliud quàm materia? eaq́; rudis, & incompoſita, impedita, deformis, & vt
græca æditio habet apud Moſen Ἀόρατος, καὶ ἀκατασκεύαστος. Nam tunc
maxime formantur res, & perficiuntur, quum Deus velut vltimam manũ
imponens

imponens operi, imprimit in illis intrinſecus, nonnihil (vt ſic loquar) formæ ſuæ, pulchritudinis ſuæ, diuinitatis ſuæ, mox enim fit vt ſint omnia digna Deo, & placeant oculis Dei: de quibus meritò dicat vetuſtiſsimus ille, & tantæ venerationis ſcriptor; Vidit Deus quod eſſent valde bona. Nam per filium ſuum, qui iam tum in principio in forma Dei erat, tanquam per verbum plenum idearum, emiſit, & expreſsit tantas in vniuerſitate rerum ſpecies: & tanquàm per imaginem naturalem, in hominum animis, ſuam ipſius formam quaſi ſignat; & imprimit; vt per illum, ſuæ ipſius ſubſtantiæ characterem, efficiantur Θεοείκελοι, & Θεοειδεῖς. An vero Forma eſt, & Natura non eſt? Forma dicitur Θεοπρεπῶς; & Θεοπρεπῶς Natura non dicitur? Immo verò, ſummi illi theologorum vertices, & Chriſtianæ religionis firmiſsima columina, quum lógè ſublimius de ipſo etiam naturæ nomine ſentirent, quàm philoſophi, quos velut nimium teneros, hæc ipſa creatæ naturæ facies, hæc ipſa pulchra, & nimium iucunda rerum vniuerſitas, velut ſplendente fuco, miſerè faſcinauit: æternã illam, & præpotentem diuinitatis ſubſtantiam, naturam appellauerunt. Nota eſt illa vox apud Cepham columbæ filium, cui non caro & ſanguis, ſed Deus pater, ſui ipſius, & filij, atque adeo vniuerſæ diuinitatis myſteria reuelauit Θεῖα φύσις, diuina natura. Inde edocti qui Apoſtolos ſecuti ſunt, filij, nepotes, & pronepotes, Σοφὸς; vt in prouerbio eſt, Ἄλλος, ἐπ' ἄλλῳ, putantes de Deo, tam caſtè, & religioſè, quàm etiam propriè, & appoſitè loqui, quoties opus erat, non minus frequentabat hanc vocem Natura Dei, quam philoſophi dicere ſoleant Natura hominis, aut Angelorum. Non ob id quidem, quia Deus, & in verbo ſuo ante ſæcula, & in communi illa materia principio temporis, fecerit: perq; omnes ætates in toto orbe faciat quæcunque facit: hæc enim ad artificium diuinum ſpectant, non ad naturam: neque item, quia in lauacro aquæ in verbo vitæ, Deus nos ſibi gignit filios: ſanè, hæc ipſa ſpiritalis regeneratio, in Dei voluntatem, non in naturam referenda eſt, iuxta illud. Voluntariè genuit nos verbo veritatis; vt ſimus initium aliquod creaturæ eius: ſed, ob id vnum naturæ nomen tribuebant ipſi Deo; quia Deus, ex ſuo ipſius vtero, in æternitate ſua, gignit ſibi ſimillimam prolem: eſtq; in illa ipſa ſubſtantia Dei, multo verius, quã in humana natura, Pater, & Filius: vnde omnis paternitas, & filietas, in cęlo, & in terra nominatur. Quid tu hic opponis mentem naturæ, vel naturam menti? Mens vtique Deus eſt, eaq; prædita intelligentia, & voluntate: an verò intelligentia & voluntas, non etiam natura eſt? Vtique, dum ad agendum accedunt, & inuicem comparantur in agendo, aliter ſe habet natura, quam voluntas; propter quod, & in ipſa ratione cauſæ, opponuntur, agentia Φυσικὰ, & Προαιρετικὰ; ſed in eo quod ſunt, ipſius naturæ, res, & nomen, ipſam quoque voluntatem ambit, & cõplectitur. Et Deus quidem, vt ad nos conuertitur, vt nos reſpicit, vt ad nos, & in nobis agit, hoc eſt, in rebus creatis, extra ſuam ipſius ſubſtantiam, (hæc ſanè illius eſt

velut

A velut ſecunda facies, ſecunda contemplatio, ſecunda proprietas;) voluntariè prorſus agit, non natura: at in ſeipſo, & ad ſe ipſum, in rebus ſuis, in altiſsimis vbi habitat, in ſumma illa caligine, in quam nemo inferre poteſt oculos; in prima inquã illa conſideratione, qua Deũ intelligimus eſſe ſibi omnia, pelagus omnium bonorũ; (hic eſt enim vultus ille quẽ quærimus: quẽ requirimus: hæc eſt illa maieſtas, quã videre deſideramus.) Deus, omnino, natura prius agit, q̃ voluntate. Vt tandem, colligendo quæ dicta ſunt, ne in corpore orationis diſperſa, nunc in fine è manibus elabantur; huc enim fortaſſe ſpectabat Salomon, quum in orationibus epilogos præferret exordijs. Deus benedictus dicatur Res, quia nihil in vniuerſo tam ratũ, & conſtans. Id Quod eſt, quia nihil tam cõmune, & participatum ab om-
B nibus quæcunque ſunt. Dicatur Subſtantia, quia nihil tam ſibi ſoli nititur, & ſtat ſuis viribus. Eſſentia, quia nihil tam neceſſarium, tam primum, tam independens, dicatur Forma, quia nihil tam pulchrum, & decorum, charumq; & amabile. Demum, Natura, quia gignendo, & producendo, nihil tam modis omnibus potens, aut tam fœcundum, quam ipſe Deus.

Deum ipſum, vt eſſe, ſic & agere ſupra omnem, & totam philoſophorum naturam. CAP. XIIII.

ABITE hinc procul ingratiſsimi hominum, quicunq; eſtis, abite. Abite inquam ſacrorum, & religionũ
C hoſtes, qui refractis clauſtris pudoris & reuerentiæ, dum diuinum numẽ agnoſcere recuſatis, cuius infinita benignitas, velut ſol quidam tepidus, & lętus imber, terram veſtram, nunquam non fouet & irrigat; ab ipſo Deo, quo nihil eſt mundo manifeſtius, ad occultam, multiplicemq; naturam deficientes, & impiè prætexentes tantas vires, & iura, voce, menteq; ſacrilega, inclamatis; Non eſt alius Deus, quàm natura: natura eſt parens rerum omnium: omnia parent naturæ: Quanta eſt vis, & poteſtas naturæ, in cœlo, in terra, & in mari? Tantum abeſt, ò dilecti Dei, vt natura ipſa, quam nõ niſi profanæ gentes, tanquam numen agnoſcunt, & venerantur, ſit ipſe Deus, vt,
D niſi Dei virtute agitaretur illa ipſa tota natura, intrinſecusq; agitata caleſceret, haud dubiè, ſterileſceret protinus: neque iam eſſet natura, niſi nomine, & titulo: frigida (inquam) & effœta viribus, ex qua nihil omnino naſci poſſet: quum alioquin, virtute Dei adiuta, & fecundata, polleat tanta vbertate, & copia generandi, vt etiam fide careat. Occulto enim modo, & planè diuino, magnum illum, & potentem naturæ vterum, implet diuina maieſtas: vimq; illius vberem ciet: quam, & reciſam interdum exuſcitat: vt, plena ſemine, efficiatur quotidie parẽs nouarum rerum; ſicut etiã, ratione quadam longe ſuperiore, mentibus noſtris, amanter infundit ſemen,

men, & genituram ſpiritalem; vt virtutis, & pietatis fœtus, per nos, in no- E
bis concipi, formariq; poſsit, grauidante Deo. Quem, ob id, virum, &
ſponſum animarum noſtrarum appellarunt ſanctiſsimi vates: à quibus, ea
quoque anima, vidua cenſetur, quæ, vel diuinum ſemen ingrata non exci-
pit, vel eo excepto, indiligens abortum facit. Magnum quidem eſt, di-
uesq;, & præpotens naturæ regnum, in ijs omnibus, quæ Græci Φυσικὰ vo-
cant: eſt enim illi natura Φύσις; & pullulantia, dicuntur Τὰ φυόμενα. Si-
quidem, earum rerum, quæ ſolito curſu, & non præter ordinem fiunt, aut
gignuntur, natura ipſa communis eſt procreatrix, & quaſi parens: ab orbe
condito vim habens, ſiue ingenitam vnde gignat, ſiue innatam, vnde na-
ſcendi principium eſſe poſsit. Hoc eſt enim, (vt aiunt, qui etymologiam
ſequuntur, rationemq;, & originem verborum indagare ſoliti ſunt.) Hoc F
eſt inquam natura, naſcitura, genitura, & origo naſcendi. Nam, & in re-
bus viuentibus potiſsimùm, quarum generatio natiuitas dicitur, vſurpari
communiter ſolet naturæ vox: tametſi, quidam vim generandi, non natu-
ræ tribuunt, ſed animæ: cuius gradus paulo eſt altior, quanquàm ne illa
quidem abſolute egreditur fines naturę. Verumenimuerò vos interrogo:
antequam cōderetur mundus; nata ne erat illa ipſa tota natura? an potius,
ne in illa quidem prima rerum conditione naſci potuit, ſed verè facta fuit?
quia, nulla erat intrinſecùs naturæ vis, nullum ingeniū, nulla indoles, nulla
virtus, vnde, quaſi ſua ſponte naſceretur; ſed ſola Dei poteſtas, qua, velut
principio efficiente, non gignente, produceretur extrinſecus. Erat enim
ſolus Deus ante naturam, &, non nata de Deo, ſed, à Deo facta fuit vniuer- G
ſa natura: qui, etiam ea fecit, quæ græcè dicuntur Πρὸ ὑφεστηκότα naturæ.
Et fecit, poteſtate illa ſua regia, rex regum, pleniſsimè ſui iuris exiſtens, nō
aliunde vlla ratione dependens: cunctaq;, pro ſuo ipſius arbitrio admini-
ſtrans: vt, illo primo principio, apertā ſignificationem daret ſui ipſius al-
tiſsimi principatus. Ecquantum vobis debemus ſacra rubeta: ſic, pro mo
ris ſuaue olens feratis amomum: in quibus, Moſes, arcanum illud æternæ
ſempiternitatis oraculum, & audiuit, & intellexit. Sanè, inſtructus quan-
tum homini capere fas erat, de diuina maieſtate, adoriri cæpit immenſum
iſtud opificium mundi: credens calamo, & cæris, res tantas: dignas, quas,
vt pauci intelligunt, ſic plurimi legant, omnes credant. Niſi enim perſpe-
ctam habuiſſet vim illius verbi אֶהְיֶה, Erat, Eſt, Erit: nunquā illud aliud H
pronunciaſſet בָּרָא, Fecit, Creauit. An non videtis grandiloquum illum
Ioannem, ſuæ ipſius Euangelicæ enarrationis initio, de Deo, & de verbo
Dei tam ſæpe repetere Tò Erat? Mox aperire humano generi, Deum ip-
ſum, per verbum ſuum, fuiſſe Architectum huius ingentis vniuerſitatis?
Omnia (inquit) per ipſum facta ſunt; &, ſine ipſo, factum eſt nihil. Vbi
nam legimus, de natura, vel aliqua, vel tota, Tò Erat? Inter ea igitur nu-
meranda eſt, & omnis & ſingula natura, de quibus dicitur, Omnia per ip-
ſum facta ſunt: vt, Dei, ſit facere, naturæ, fieri: quia, qui erat facit; quod

non

A non erat, efficitur vt ſit. Quid hic obijcis, quod de ipſa natura, de materià inquam, quæ, terræ nomine, in coſmopœia ſignificatur, ſcripſerit Moſes, Terra erat; ſicut Ioannes, de verbo Dei, Verbum erat? An verò non pudet, ſimilibus ſtrophis ludere in re diuina? Terra quidem erat, ſed, quum iam facta fuiſſet: In principio enim, (inquit Moſes) Deus, qui ante illud principium, erat principium ſine principio, fecit cœlum ſimul, & terram: &, hæc ipſa cœli, & terræ creatio, principium fuit, & caput vniuerſæ creationis rerum. Intuere autem, qualis tum erat? Erat (inquit) terra inanis, & vacua. At vero Deus quam plenus erat, etiam antequàm quicquam faceret? Quod factum eſt (inquit Ioannes) in ipſo vita erat. O dignũ Ioanne verbum. Quod vides totum, ò homo, & quod non vides totũ, id om-
B ne, in Deo erat, & in ſe ipſo non erat. Ecquanta magnitudo Dei, in quo æternùm erat, eſtq; nunc, & ſemper erit, mundus ſenſibilis, & mundus intelligibilis. Audi Poetam, noſtræ ætatis theologum, dignum fortaſſe, qui cum aliquibus antiquis conferatur, in hymno ad Deum, hoc Euangeliſtæ verbum interpretantem.

Quicquid enim per te conſurgit, nouimus in te
Duxiſſe æternam Rex clementiſſime vitam;
Nec quicquam, vitæ poſſet contingere metam,
Ni prius idæa viuens tranſmittier alma
Iuſsiſſes; veluti nunquam vas fictile, formam
Poſſediſſe poteſt, figulus ni mente reuoluens
C *Prompſerit externo viſu, quod poſsidet intus.*

Sed, ecce, ne digrediamur, videtis quàm ſtultum ſit, loqui de natura ſine mundo, vel aliter quam de mundo: tum enim condita eſt natura, quando conditus eſt ipſe mundus; neque aliud eſt natura, quam id quod voluit, vt eſſet, Deus; vt, neque miniſter ſit naturæ, neque comes, ſed Dominus. Iam, ſi placet definire ipſam naturam, appella, naturæ nomine, quod tibi magis libet, ò homo, Animam mundi, ſenſu, & voce Platonica; vel, vt ille, inter Arabas Iatrologiæ Princeps, dixit; Datorem formarũ. Quicquid aliquo modo eſt; Omnia ſimul, quæcunque ſunt. Mundum ſenſibilem, qui eſt plenus rerum; intelligibilem; plenum idæarum. Quod intrinſecus cietur, & quod ciet; Cœlos, & elementa, quorum fœcundiſsima virtu-
D te nihil non procreatur. Corpora inferiora, quæ ſuperiorum impreſsione formantur, & quaſi ſigillo expreſſa, eduntur in lucem: Viuẽtia omnia quæ ſeminarium habent, quo propagare, & propagari poſsint. Semẽtem ipſam ſeu ſationem, vel ſeminationem. Vim vel facultatem, inſtar ignis, nunquam ocioſam: ſed ſemper, ad gignendũ ex ſimilibus ſimilia, progredientem. Rationem, vel proprietatem perpetuam, & innatã, qua, & ſe diligunt omnia, & ſe, vt nunquam deficiant, tueri, munireq; cupiunt; ideoq; ipſius ſempiternitatis æmula, ſine vllo præceptore, ſollicita ſunt, vt profutura ſequantur, fugiantq; contraria. Alia enim non puto eſſe, quibus, iure tribui

poſſe videatur, hoc ipſum naturæ nomen. An verò, non hæc omnia, & ſingula, Deus fecit? res creauit? formas dedit? vires impreſſit? certis, & proprijs muneribus inſigniuit? Ergo, ò agmen adulantum, ò philoſophi inquã adulatores naturæ, detractores, & vituperatores Dei, quæ tanta ineptia fuit, quæ amentia, nequitia; vt ima ſummis paria facientes, ſumma imis perturbantes, miſcentes, confundentes, lutum figulum diceretis, figulum, lutum appellaretis, vno nomine, architectum, & ædes exprimeretis, Deũ, & naturam vna voce vocaretis? Quam doctius, noſter Maro, diſtinxit Deum, ab ipſo mundo, & ab vniuerſa natura, canens: E

Deum nanque ire per omnes
Terraſq;, tractuſq; maris, cœlumq; profundum
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum F
Quenque ſibi tenues, naſcentem arceſcere vitas.

Sed, & quum dixit,

Principio cœlum, ac terras, campoſq; liquentes
Lucentemq; globum lunæ, titaniaq; aſtra,
Spiritus intus alit, totamq; infuſas per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet;

non ne oſtendit, tam præſtare Deum vniuerſæ naturæ, quàm præſtat anima, humano corpori? Appellat enim Deum, Spiritum, mentem, fontem animarum, originem omnis vitæ, vnde omnia mouentur, aluntur, ſuſtentantur. Hemiſtichium vero illud

Numero Deus impare gaudet. G

eodem ſpectat, quanquam ſecretiore ratione, ſignificat enim harmoniam mundi, & numeros illos, concordi diſcordia, inuicem admirabiliter concinentes, & conſonantes, pendere ab ipſo Deo; qui iam ab initio, elementorum inter ſe pugnantium litem compoſuit; tum naturam ipſam totam, & ſingulas eius partes, ac membra, numeris pariter imparibus, potentiſsimè, ſapientiſsimeq; ligauit, ad ſuam ipſius gloriam. Vnde prodijt carmen illud Naſonis.

Hanc Deus, & melior litem natura, diremit.

Quin & ipſe Ariſtoteles, in explicandis rerum viribus, & functionibus, Deum, & naturam, tanquam duo diſtincta principia, ſociali fœdere coniungere ſolet: nimirum, qui de naui loquuntur, qui de curru, adiungunt nautam naui, aurigam curriui: quaſi ſit anima nauis nauta, & currus auriga. In quem ſenſum, celebratur aureum illud Pythagoræ verbum, Deum, eſſe ψύχωσιν τῦ παντὸς. Itaque philoſophi illi, qui inter Deum, & naturam, mundumq; corporeum, nullum diſcrimen agnoſcere voluerunt, & ipſius diuinitatis laudes, quas inuiſibili Deo reliquas facere debuerant, mundo tribuere non ſunt veriti, verè cum ipſo mundo, de cuius admirabilitate tot, & tanta ſcripſerunt; qui collatus ad Deum nihil aliud eſt quàm vanitas; euanuiſſe, euaneſcereq; videntur. Quorum adhuc H

A huc extant, & leguntur ab omnibus de mundo verba illa. Sacer eſt, æter-
nus, immenſus, totus in toto, immò verò ipſe totum, finitus, & infinito
ſimilis: omnium rerum certus, & ſimilis incerto; extra, intra, cuncta com-
plexus in ſe; idemq; rerum naturæ opus, et rerum ipſa natura. O te miſe-
rum Plini: ò te infęlicem, quem tanquàm Πλανὲν, et Πλανώμενον, in tuam
gratiam græcè loquor Παντὲς φιλόσοφοι καταγελῶσι. Quid porrò, putas,
moliebantur illi alij tanti nominis Μωρόσοφοι, qui Deum, et naturam ip-
ſam tam arctæ neceſsitudinis vinculo colligabant, vt nunquam alterum ab
altero, ne ad momentum quidem, vllo diuortio ſeiungi paterentur; niſi
hoc vnum, vt Deo ipſi voluntatem, et libertatem detraherent; vt natura-
lem illi neceſsitatem appingerent; vt vim omnem diuinam, quam etiam
B ſupremo cęlo affixerant, intra naturæ fines, ſumma cum Dei indignitate
coercerent, et perſuaderent orbi, nihil poſſe Deum ſine natura, ſicut nihil
natura poteſt ſine Deo: quum alioquin ipſum Deum à natura tota, vt Re-
gem à regno, vt Imperatorem ab exercitu, in qua re ſuos ipſorum manes
teſtes inuoco, (adeſtote iurati) quaſi manu, diſiungere penitus, ac diſpa-
rare debuiſſent. Quippe qui, omnibus ſolutus legibus, nulla neceſsitate
præſſus, nullo fato cohibitus, quæcunque voluerit liberè exequitur: im-
mutabilis manens, et mutans omnem totamq; naturam: cui propterea (vt
ipſi etiam Ethnici, viderunt, et intellexerunt) parent motus cęleſtes, obe-
diunt maria, terraq;, et omnis hominum vita obtemperat: ſine quo, nec
domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuerſum genus, nec re-
C rum natura omnis, nec ipſe tandem mundus eſſe poteſt. Sed enim quid
moror? Sapientes Græci, iam in ore omnium hominum poſuerunt,
aliam eſſe ſcientiam de natura, & aliam de Deo. Illam, velut æditam, &
non æditam, Magni Alexandri præceptor, dixit ab ipſo appellatam fuiſ-
ſe Περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως. Hanc, velut vniuerſæ philoſophiæ prin-
cipem, & reginam, omneſq; alias ſcientias, ſapientiæ titulo antecedən-
tem, nemo non vocat Τῶν μετὰ τὰ φυσικά. Quid ad hæc reſpondere
poteſtis? At verò, tandem poſt omnia, res ipſa loquatur; non loquan-
tur verba, vel noſtra, vel aliena, ò Philoſophi. Illa ipſa natura, pro qua
pugnare ipſi dicitis, quum veriſsimè aduerſus eam pugnetis, & repugne-
tis; vt fidem faciat vniuerſo orbi, quam, ſua ipſius vis, & poteſtas, cum
D infinita illa præpotentis numinis virtute, & maieſtate, comparari omni-
no non poſsit; vſque adeo libens, ac lubens, militat diuino imperio; vt,
ſæpe ſibi, vim inferat, & vltra vires audeat ſuas: vt, ad ipſius Dei nutum,
pleraque in ipſius ditione ædantur præclara facinora, & præter, & ſupra,
quodam modo etiam, contra naturam; idq;, natura ipſa, non diſsimu-
lante, aut conniuente; ſed, bona fide potius, & in clariſsimo ſole, tan-
quam non ingrata, aduerſus Dei hoſtes bella gerente. Mirum, profectò
mirum, ò viri pij, nihil omnino, vniuerſæ naturæ videri tam proprium,
& naturale, quam, velut pediſſequam Dei, in cunctis obedire Deo, ſequi

Deum, & contra ſe potius multoties agere, quam aliquando recedere ab E
obedientia mandatorum ſuorum. Indicat Aegyptus, ſpectaculum iræ Dei, vindicantis inaudito miraculo, ſuam ipſius perfidiam, & impietatem. Vidit enim, & quis non admiretur? quaſi rabidas tigres, ſæuire muſcas: paluſtres ranunculos, ferire in morem aſpidum: inſanire locuſtas, vt truces leones: demum, & vinarios culices, æquare armatos vnguibus vrſos. Vnde, miſerè afflicta, affecta, confecta, defecit: &, præ furore, cacomagi illi, rerum nouitate pauentes, quos Moſes patefecerat, prætulerat, domuerat, exclamare cęperunt coram ſuperbiſsimo Rege, Non eſt hæc vis naturæ, ò Rex; Digitus Dei, eſt hic; ad frangendos, & conterendos rigentes animos populorum tuorum; vt domiti, & condocefacti, diſcant ſubeſſe Deo: ad exigenda ſupplicia tuæ impietatis, qua dixiſti, F
Dominum neſcio, & Iſrael non dimittam: Denique, ad excitandam, tam ingenti miraculo, in omnes fines terræ, ſui ipſius nominis celebritatem, & gloriam; qua omnes nationes diſcant, non eſſe arma paria Dei, & hominis; &, tenuioribus, aduerſus potentiores, ius eſſe petendum à numine. An non vides ò Rex, quam dirè, & fortiter, hæc minuta animalia, in corpora Aegyptiorum, quaſi tela vibrantur: &, vt magno impetu aduolant, ſic, infixa cuti, pertinaciter hærent, donec ſatientur eorum carnibus, & ſanguine? In Aegyptum, & Aegyptios, ab ipſo Deo armata natura deſæuit: & ad ipſius perniciem, ſupra proprias vires, cœli ipſi, & omnia mundi elementa conſpirant. Quid hic referam, ò Dei amantes, & colentes, egreſſum è ſuis finibus ignem, adhibuiſſe cœleſtes G
rores, vt in camino, quaſi in pomerio, refrigeraret pueros Deo charos? Quid recenſere neceſſe eſt, vel immites Leones, quorum ſolo aſpectu terremur, & conſternamur, oblitos leoninæ ferocitatis, blanditos fuiſſe viro deſideriorum Dei? vel piſcem marinum velut Dei fugitiuarium, quum, nihil ſit natura taciturnius piſcibus, impetu facto, hominem Deo contumacem, cœpiſſe, tenuiſſe, & reddidiſſe? vel denique iumentum illud, tam indoctum, & indocile, erudiente Deo protuliſſe myſteria, & magum inſtituiſſe, quem dorſo vectabat? O' Deus, ò Deus, ipſi quoque anſeri, & gracculo, donaturus, Cycni, ſi libeat, ſonum. An verò notiſsima non ſunt ingentia illa rerum miracula, & imperante Deo, ſol ſteterit? vt Iordanes, fontem verſus retrofluxerit? vt mare, conſpecta H
virga Moſe aufugerit? vt per medium eius, exercitus Dei, ſicco pede tranſierit? Hæc ſemper Memphis, Babylon, Solima, ſemper Iudæi ſemper Chriſtiani, ſemper omnes gentes loquentur: nulla vnquam tacebit vetuſtas, nulla vnquam inobſcurabit obliuio. Vos date Deo gloriam: Sancta ſanctis; profana, profanis. Sit gentibus natura, vel mundus Deus; dicant caput cœlum, ventrem mare, terram pedes: aures in æthere collocent, oculos vocent Solem, & Lunam; Ficta ſunt omnia ad ſummam iniuriam diuinitatis. Nam, & ab initio ille ipſe Pythagoras, qui, primus, ſe

philoſophum

A philoſophum dixit, quum alij, ſapientiæ titulo, ſuperbè gloriarentur, Deum eſſe incorporalem manifeſtiſsimè declarauit: In cuius laudem Epitaphium extat,

Mente cœlus adijt, & quæ natura negare
Hominibus viſa eſt, oculis ea pectoris hauſit.

Nos porrò ſcimus, quia natura eramus filij mortis. Deus nobis vitam dedit: Natura ſumus peccatores: Deus peccata noſtra ſuſtulit. Ite, ite, & præ ancilla perdita, contemnite benigniſsimum hærum: præ natura corrupta tota, contemnite æternum Deum. Et philoſophi quidem, nondum definitum habent, fueritne humano generi melior parens, aut triſtior Nouerca, natura; nos contra certo ſcimus, quia pater optimus eſt nobis Deus. B Nam, ſi ex natura nobis ingenita, ſumus homines; ex Deo nos inhabitante, ſupra naturam euadimus boni homines. Ecquantum diſtat à bono homine, communis homo? Tantum ergo diſtat à natura, Deus. Vniuerſa vanitas omnis homo viuens: At homo bonus, vnus cum Deo efficitur ſpiritus. Cõmunibus hominibus dicitur; Vos nihil eſtis, & nihil eritis: Iuſtis & ſanctis dicitur. Omnia veſtra ſunt, ſiue cœlum, ſiue terra, ſiue mundus.

Deo ipſi, potius quàm naturæ, tribuenda, quæcunque in natura fiunt: etiam ſi curſu naturæ fiant. CAP. XV.

C EQVIDEM, ipſe quoque agnoſco ò naturæ amantes, & ſtudioſi, ingentia ipſius vniuerſæ naturæ iura, præconia, laudes, vires. Ecquis eſt mortalium, cui iucundum non ſit, & amabile, celebrare naturam ipſam; niſi qui temerè potius agitur quam agat? qui neque arte, neque rationibus viuit? qui ſequitur impetus furentes, & ipſe furens? qui amat, & colit propriam voluntatem, radicem, & altricem malorum omnium, vnde ipſa quoque fuit corrupta, & vitiata natura? Quis enim ignorat, cæcam, & imprudentem temeritatem, dum tarditatis impatiens, viribus gloriatur ſuis, & quod libens aggreditur, nolens extinguit D ſtatim, & enecat, maximè contrariari ipſi naturæ? quæ conſultrix ſemper, & prouida vtilitatum, oportunitatumq; omnium, in omnibus quæ molitur, lenta quadam feſtinatione procedit, & maturitati, & perpetuitati ſtudens, lætos ſemper & fœlices expectat rerum euentus? Ecquæ eſt artium ratio, quæ diligentia, quod acumen, quod, non ſibi, artificij ſui exempla petierit ab ipſa natura, artificioſa planè artifice rerum omnium? Profectò, illi, qui Deorum ſtatuas, & ſimulacra fabricantur, naturalem hominis ſtaturã, ſpeciemq;, ſibi ante oculos poſuerunt: qui ſtruunt ædes, & palatia, contemplati ſunt in ipſa natura, cacumina montium, auium nidos, aluearia apũm,

ſoueasq́; ferarum: Sutores, & Zonarij, aſpexerunt naturales veſtes, arborum cortices, volucrum pennas, ſquammas piſcium, riparum, & ſyluarum amictus denſiſsimos: ſed & illi, qui domi ſe ſe oblectant, cultione paterni hortuli, foris mirati ſunt lætiſsimos, quos natura tulit, agros, & cum rauco aquarum murmure, ingentia rura. De impetu, & furore, quid dicemus? Nam nullus eſt impetus, nulla vis, nullus furor qui procedente tempore nõ tandem ipſa naturæ poteſtate frangatur: & experientia eſt teſtis: nihil vel maureſcere, vel diu durare, vel demum fœliciter perfici poſſe, aduerſante repugnanteq́; natura. Voluntas porrò hominum (nanque, infra hominẽ, nulli ineſt hæc libera appetendi vis) ſponte ſua amplexa malum, adhæret malo: & ſua ipſius manu ſibi creat omnia mala, ſæpe in ſuam ipſius perniciem, fines recti tranſiliens: Contra verò naturæ genius, aduerſus omne malum, perpetua bella & ſuſcipit, & gerit: quaſi equus non intractatus, & tener, ſed domitus, & vetulus; qui, doctus audire vocem ſeſſoris, vt ille iuſſerit, ſtet, currat, volet, vertat, tranſmittat, pugnet, vincat, vnde & videatur eques ipſo Bellerophonte melior. Omnino enim mala, quæ in naturæ ditione contingunt, tam ſunt præter intentionem naturæ, quàm ea, quæ in regno voluntatis perpetrantur, niſi voluntaria ſint, mala eſſe non poſſunt. En, quanta eſt natura; omni arte prudentior, potentior quouis impetu, ac violentia, voluntate firmior, atque adeò ipſa etiam fortuna felicior. Sed enim, ò Viri, inter tantas naturæ laudes, legitimas, veras, certas, nunquam obliuiſcamur, nunquam deponamus; iaculorum certamina, ſapienter à nobis laudari non poſſe, niſi etiam ornemus laudibus validos lacertorum toros; quibus, & torquentur, & vibrantur iacula: vt, qui naturam laudat, Deum ipſum in primis laudare meminerit, abs quo agitur, &, ad quem tendit vniuerſa natura. Non eſt Αὐτουργὸς natura, ò philoſophi, non eſt: ſed Deus, velut inſignis, iaculo & gyganteis lacertis, ille eſt, qui librat naturæ tela; qui & dirigit, & iaculatur ad ſcopum; vt illius ictus deerrare nũquam poſsint, tanquam poſiti procul à temeritate, præter impetum, ſupra artem, & extra humanam voluntatem. Et, quid eſt natura, vt à prædictis cauſis diſtinguitur (numeratur enim, vobis docẽtibus, & ferè, primum locum obtinet inter cauſas) quid inquam eſt, niſi admirabilis quædam ratio artis diuinæ, indita rebus? cuius virtute tam ſingula quàm omnia ad proprios fines impigrè, velut concitata feruntur: vt, quanuis, mente ſenſuq́; careant, abſq́; vllo errore tamen, & citra omnem doctoris operam, illos aſſequantur: perinde ac miſsiles ſagittæ, aptatæ neruo, fortiterq́; & prudenter impulſæ. Nota eſt, poetæ illa admiratio.

Alis alapſa ſagitta eſt,
Incertum, qua pulſa manu, quo turbine adacta,
Quis tantam Rutulis laudem, caſus ne, Deus ne
Attulerit.

Et profectò, boni philoſophi dixerunt, opera naturæ, eſſe opera intelligentiæ;

A gentiæ; intelligentiæ non errantis; Dei inquam benedicti: qui, quum ex
eorum placitis, tanquàm ſummus, præpotens, immenſus, ſupremum cœ-
lum inhabitet, quo omnes alij continentur, mouentur, regũtur (nam alijs
intelligentijs tribuunt cœlos inferiores,) etiam ſi omnia quæ in mũdo ſunt,
aberrarent à ſcopo, ſolus quæque dirigeret in fines ſuos: tam omnibus na-
turis, & intelligentijs maior, ac melior, quam toto quoque mundo, vt ſu-
pra audiſtis, antiquior, atque ſuperior. An verò, eſt alius Deus, qui opera-
tur ſupra naturam, & alius, qui operatur cum natura? Ille ipſe Deus, qui ſu-
per aridas, & ſitiẽtes terræ glebas, ex improuiſo pluit, quum tres annos per-
petuos, cœlum fuiſſet æneum in terra Iſrael, ille ipſe eſt, qui quotidie, nu-
bium, & ventorum miniſterio, aduocat aquas maris, & effundit ſuper faciẽ
B terræ, ad vſum cunctarum gentium: Ille qui ſemel fecit, vt Aaronis virga
repente floreſceret; ille eſt, qui ſolito naturæ curſu, frondæ, ac flore, ligna,
& plantas, veſtit, & ornat, per ſingulos annos: & qui olim cadauera rurſus
animauit, & eduxit è tumulis, ille eſt, qui hodie animat viua quæque naſcẽ-
tia, & ex vteris matrum educit in lucem. Iam, ſi fas eſt ima ſummis, & imis
ſumma componere; quod eſt natura cum arte; id ferè eſt Deus cum om-
nibus cauſis naturalibus. Quæcunque fiunt, cœlo, terra, mariq́; natura
quidem vniuſcuiuſque rei, ſua ipſius virtute facit, & perficit; ignis vrit,
emollit aqua, ſaxa lædunt, alunt cibi, plantæ generant, animalia ſentiunt,
Quis id neget, abſque ipſius creatoris iniuria? Dei enim perfecta ſunt ope-
ra: & vnumquodq; cuius eſt opus, eſt gratia operis: & benedixit Deus
C omnibus, vt ſibi ſimilia procreare poſſint: animal, animal, planta, plantã.
Enimuero, ſicut Deus, qui naturam ſine ipſa natura fecit, & multa, & ma-
gna interdum, operatur in regno naturæ, in quibus illa vim patiendi tantũ
præbet, non agendi; ita, natura ipſa, in omnibus ijs, quæ natura fiunt, vbi
ipſa maximè operari videtur, continenter æget diuina ope, velut emendi-
catæ pecuniæ ſuffragio; quæ, ſi ſe ſubtraxerit naturæ, natura quoque ſe ſub-
trahit operi: neque poteſt, vel proſequi quod cœperat, vel conſummare
quod prouexerat. Natura, applicat artem, & inſtrumenta artis; Deus ap-
plicat naturam, & vires rerum naturalium: atque ideo, niſi Deus incipiat,
natura non incipit. Rogo, attendite, quanquam inſtrumentis artium, ar-
tificio, & ſcientia dari poteſt, vt applicata ad materiam artis, dum ipſius ar-
D tificis induſtria, & manu mouentur, promptè, expediteq; ſeruiant operi,
tamen dari non poteſt, vt abſque artifice, ipſa ſe moueant, & agant artifi-
cioſa opera. Similiter igitur à maieſtate diuinæ ſolertiæ, omnibus naturis
dari potuit, vt adiutæ, & directe diuinitus, ſuis ipſarum viribus vtentes,
propria munera tam diligenter & exquiſitè perficiant, vt nihil induſtrius,
exactius perfectius, fieri poſſe videatur: ſed, vt ſine Deo, vel tantulum age
re poſſint, ne Deus quidem ipſe, dare potuit. Itaque quum tantam rerum
naturalium claſſem, augeri cernitis, propagatione perpetua, hoc eſt con-
ſueto naturæ curſu, ac legibus; ne putate, naturam ſolam eſſe quæ tãta ef-

 ficiat,

ficiat, ea ipſa virtute, quam ſemel accepit ab ipſo Deo: Deus eſt, qui paulatim progreditur agendo cum natura, condeſcendens imbecillitati naturæ; qui, ſi ſolus ageret, ſtatim, velut omnipotens, perficeret, quæcunque ſemel aggrederetur. Deus denique eſt, qui perficit actionem, per ipſam vim naturæ, tanquàm per inſtrumentum, quo etiam vtitur, vt libet. Sentit illa vim Dei; ille verò, B

Et premere nouit,

Et laxas dare nouit habenas.

Liberi non ægent parentibus, quorum ſemine prognati ſunt, vt cũ adoleuerint, gignant nepotes, & pronepotes: at vniuerſa natura, vel ex toto otiabitur, vel fruſtra aggredietur opus, niſi Deus, laturus opem, præueniat ſemper, & quaſi præuolet; vt faciat quidem, ſed faciente Deo, quo non faciente, non faceret, quia ille facit, vt faciat. Non ita tamen, vt ab ipſo Deo, F
prius tempore vnum fiat, aliud verò ab ipſa natura: ſed, quod exemplò videri poteſt, dum multorum opera nauis trahitur, & deducitur in portum, eodem tempore, & ſimul efficiatur totum virtute Dei, & virtute naturæ; Deus porrò, origine ſaltem prius, efficacia verò, & magis, & melius, agat; quam ipſa tota natura. Vos appello, qui dicitis, Deum efficere, vt res ſit; cauſas ſecundas, vt hæc vel illa ſit: eſſe inquam ſimpliciter deberi Deo; gradus autem, & modos, cauſis ſecundarijs; quòd diuina illa virtus ad minima quæque non deſcendat, & non penetret, ſed tanquàm ſumma, ſummis tãtum inſiſtat. Vos inquam appello, & conuenio. Almus iſte ſol, nobis conſpicuus, qui mundo longè, lateq; collucet, nonnè corporibus omnibus, & G
molem largitur, & formam, & figuram, & colorem, & vim, & motum? non ſolus quidem, ſed tamen, in ordine cauſarũ naturalium, ferè primus? Deus igitur, qui multò magis ſolem ſuperat, quàm primum exemplar antecellit imaginem, & imaginem depictam ex imagine; radios ſuæ virtutis diffundens, per intima quæque rerum omnium, quomodo non ferit, vel plantat, non, eſſe ſolum, ſed menſuras, pondera, vireſque omnes, & omnes numeros illius quod eſt, in omnibus, & ſingulis rebus? In eo enim, nõ tanquàm in ſubiecto accidentia, non tanquàm in materia formæ, ſed tanquàm deriuationes in cõtinente, in exemplari, & in cauſa, ſunt omnes gradus, vt dictum eſt, Τῦ ὄντος, vnde etiam prodeunt, ad omnia, & ſingula quæcunque ſunt: vt propterea nihil ſit, quod ab ipſo Deo nõ dependeat, H
& ipſum Deum non recognoſcat authorem. Indè, meritò in diuinis eloquijs, vbi tanquam in altari ſanctiſsimo, & religioſiſsimo, nunquam non fumant æterno Deo pia thura, & lucent puriſsimi ignes; ipſa quoque tonitrua, fulmina, pluuiæ, venti, ignes, plantæ; ſemen quoque ipſum, & genitura; quin & æducatio plantarum, atq; etiam iumentorum; quæ haud dubiè, non ad miracula ſpectant, ſed ad naturæ opera; vtpotè non ſupra naturam ædita, ſed in natura, & cum natura, & per naturam; omnia hæc inquam referuntur in Deum; illiq; offeruntur, tanquàm perpetuæ quædam

victimæ,

A victimæ,& iuge ſacrificium: Audite viri,quàm eleganter, in rè tanta locutus fuerit Iobus ille ſanctiſsimus: Quum ipſi (inquit) ex vtero matrum naſcimur, Deus, nos, quaſi mulget in ſemine, perinde ac circunfuſam niuei lactis copiam. Natos, Deus præmit, & coagulat, quaſi caſeum: pelle, & carnibus veſtit ad vitam: denique neruis munit,& oſsibus ad robur,& tuitionem vitæ. Quid,quòd non homines ſolum gignit,& fouet,& in vtero matris, membra noſtra compingit, & format oculos,& plantat aures,& nares, tornat,& ora; ſed,& coruos paſcit, & lilia veſtit, & de cœlo tonat, & reſpicit terram, & facit eam tremere, & tangit montes, & fumigant: & ligat aquas in nubibus,& generat ſtillas roris,& gelu: & rigat montes de ſuperioribus ſuis: & emittit fontes in côuallibus; & veſtit fœno agros; & dat
B eſcam iumentis,& inebriat terram,& germinare eam facit. Ecquid adhuc dicitis,câuſas ſecundas præparare materiam, Deum inducere formã? quaſi verò, formæ in generatione naturali à foris inducantur, & non potius intus educâtur? natura enim educit cum Deo,& Deus præparat cum natura; vt totum ſit Dei,totum ſit naturæ; neq; enim, admiſcenda eſt hic cum generatione creatio,vel cum creatione generatio. Siquidem, præter hominem,rem maximè diuinam,in nulla generatione rerũ naturalium,aliquid propriè creat Deus: vt omninò,& illud ipſum Τὸ εἶναι rerum, ſit etiàm ab ipſa natura,quia non fit ex nihilo; vt ab initio quum crearet Deus cœlum, & terram: ſed,ab eo die,communi curſu fit ſemper, ex eo, quod medium eſt (vt diximus) inter Τὸ ὄν, & Τὸ μηδὲν; quod dicitur à Græcis philoſo-
C phis Ον ἐν δυνάμει; id quod eſt in potentia; fit inquam ſemper, naturali curſu, naturaliq; virtute; ſed auſpice Deo; qui,vt eſt ſua ipſa natura, ſic eſt ſupra reliquas omnes naturas. Quocunque voles te verte, ò homo, & in omnibus naturæ finibus, occurret tibi Deus: vbique videbis Deum, operantem in omnibus rebus,exiſtentem,& quaſi inſertum in omnibus naturis. Nihil ab illo vacat, opus ſuum ipſe implet. Cœleſtia in primis, quæ ſunt prima naturæ membra: tum,ea quæ verſantur inter cœlum,& terrã: tertio loco, ea quæ ſolo continentur: nam, quæ extra hos terminos ſunt, velut extra mundum ipſum, ad ditionem naturæ non pertinent: vnde, & dicuntur Τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ, maximè diuina, &, ad Deum, non ad naturã ſpectantia. Dic tu, ò Ariſtoteles, Deum, & naturam nihil fruſtra agere;
D intellige alia eſſe opera Dei,alia naturæ; doce, in mundo eſſe duo regna, naturæ vnum, Dei alterum: hæc tua natura quam Deo ſocias, (rationem ipſe videris) ſi commentum nõ eſt, ſi aliquid eſt, aut Deus eſt, aut ex Deo, & ad Deum: quæcunque ſunt, diuina ſunt omnia, Deus in omnibus, in Deo omnia, Deus omnia. Ita, non eſt niſi vnum regnum Dei, quo ipſa etiam regnatur vniuerſa natura: quia nihil natura facit, quod Deus ipſe nõ faciat,vt eadem ſint opera Dei,quæ & naturæ. Neque verò,naturæ ipſius opera, Dei eſſe dicuntur,quia Deus,ſit illa ipſa tua natura: ſed,ideò tribuẽda ſunt Deo potius,quàm naturę,ne quiſpiã arbitretur ſemel iuſsiſſe Deũ,

vt

vt hæc & illa fierent, idq; ab omni æternitate, tum verò per tempora ſe poſuiſſe curam, & exequutionem omnem in ipſam naturã, hoc eſt, in cœlos, & elementa reieciſſe: quo, quid dici poteſt falſius? Certè verò, & in omni militia, ordo, vis, bellum, victoria, triumphus, iure, ac meritò, ſunt potius referenda in Ducem, quam in militem. Non militat natura ſibi, ſed Deo, ò viri. Deus ſolus, eſt dux, & imperator totius militiæ, cœli, & terræ, marium: qui, exercitu potens, & claſſe formidandus, molitur, parat, diſponit, deducit, mouet, & dirigit ſingulas legiones, & ipſum quoque totum robur vniuerſæ naturæ. E

Quæ ratio & proportio inter Deum ipſum, & naturam. F
CAP. XVI.

HOc ſaxum iamdiu voluimus: hác incudem iamdiu tundimus: vt illi tandem, vel doceantur, vel cõfundantur, qui, de natura, aduerſus Deum, hoc eſt, de figmento aduerſus figulum, multiplicant loqui ſublimia, gloriantes. Quamuis autem, non more ſolum rhetorico, leuiter, & populariter, perſuaſiſſe, ſed, demonſtratione propè mathematica, vigilanter, fortiſsimèq; probaſſe putamus, ſempiternã Dei virtutem, atque diuinitatem; &, iam planum, & perſpicuum factum eſt, ipſius naturæ, cuius virtus, vndequaque eſt cõprehenſa finibus, ac terminis; & ipſius Dei, qui omnes compræhendit fines, ac terminos, nullam eſſe G
rationem, proportionem, comparationem; tamen, vt in morem nutricis, manſa quæque inſeramus in ora legentium; ecce ante oculos veſtros, ò ſapientiæ alumni, ipſius æterni numinis, & naturæ conditæ, clariſsima ſymbola, vel exempla; almum hunc ſolem, & lucẽtem globum lunæ; quæ duo lumina, illuſtrant cœlos, & vegetant terras. Memini, non nihil huius ſimilitudinis, me obiter inſinuaſſe ſuperius; ſed, eò magis tota placebit, quo latius eam proſecuti fuerimus, vſque adeò aptè conuenit, & præ omnibus alijs mirè quadrat. Equidem, non ex Phœbo, orta eſt Phœbe; nam Phœbum, & Phœben Deus fecit; ipſe tamen Sol, quem, antiqui, dum tralationibus ludũt, cor cœli vocant, Homerus appellat Διὸς τέχος, ſacræ literæ, H
quaſi proprio nomine dicunt Φῶς, אור, nõ modo vas luminis, ſed ipſum lumen, ſiue lucem; ſolus inter omnia corpora, eſt fons lucis: qui, ex ſe ipſo lucens, & nõ ex alio corpore lumen accipiens, ſuum ipſius ſplendorem, ferè, tanquam pecuniam publicam, cunctis ſyderibus fœnerat. Quem, tametſi Græci, communiter, deducta voce ab Hebraica עֶלְיוֹן, quæ excelſum ſonat, fortaſſe etiam, ab Helia, dum in curru ſuper æthera veheretur, accepto exemplo; nominant Ηλιον, & Ηέλιον, latinitas nihilòminus, quod tantam claritatem ſolus obtineat, ſolem appellauit. quanquam, & huc alludere

A ludere videtur, illud Græcorum cognomen Ἀπόλλων; ſignificat enim Ὅτι μόνος ἐστὶ καὶ οὐχὶ πολλοί. Luna porrò, velut terra quædam cœleſtis, aut, ſi mauis, terreſtre quoddam cœlum, vt mortalitatis, & immortalitatis, ſic lucis, & tenebrarum, confinium eſt: quæ, noctis tempore circulos abſoluit ſuos, & per occaſum ſolis, nobis lumen præbet: cuius cornua, nunc naſcuntur, nunc creſcunt, nunc euaneſcunt, nunc redeunt; quia non habet vnde ex ſe ipſa luceat: propter quod, & dicitur Luna, quaſi (vt nobilis naturæ interpres, acutè interpretatus eſt) luce lucens aliena. Itaque, Deus benedictus, cui eſt honor, & gloria in ſæcula ſæculorum, tanquam ſol inuiſibilis, in quem multo melius quàm in hunc noſtrum ſolem, conuenit exclamatio illa Varronis. O' ſumme ſol, qui totam hanc mundi compagem, tuis ra-
B dijs illuſtras: & illa laudatio Thracij Orphei,

Πάντ' ἐφορᾷς, καὶ πάντ' ἐπακούεις, καὶ πάντα βραβεύεις.

quippè qui vitali calore omnia fouet, & admirabili virtute regit; tanquã naturæ cuſtos incorruptus, excubitor vigilantiſsimus; ſoſpes perpetuus; qui, nihil non videt; nihil non audit; omnia, ſingulaq́; diſpenſat; ex ſe ipſo ſimpliciter, & per ſe ipſum, eſt plenus luminis, immò verò totus lumen. Vniuerſa aũt natura, ipſius lunæ inſtar, eatenus lucet, quatenus diuina luce ꝑfunditur: ſi tñ, vt veriora loquar, non luce, ſed fumoſo potius quodam lumine participat. Obſcura ſanè ſunt oĩa q̃ creata ſunt: Lumen accipere norunt: dare neſciunt: quorum eſſe, vſque adeo exiguum, & tenue eſt, vt, quod philoſophi de ſua ipſorum hyle, vel ſylua, dicere ſolent, mediũ quo-
C dammodo videatur inter eſſe, & non eſſe. Illud quod omnino non eſt, quod non habet, vt ſcholæ loquuntur, eſſentiam aliquam: hoc eſt, cuius non eſt exemplar in ipſo Deo, eo enim (vt aiunt) reſpicit eſſe quod dicitur eſſentiæ: illud inquàm, eſt nox cæca, & infauſta, profundiſsimis tecta tenebris, nullis illuſtris, aut reuerenda ſyderibus. Deus contrà, eſt clariſsima, & æterna dies, luculenta, ſolida, integra, quæ nunquam veſperaſcit, ſed neque nubibus vllis violatur, aut fœdatur. Quæ igitur, inter hęc extrema collocata ſunt, & ſingulæ inquam, & vniuerſæ creaturę, & luce, & tenebris, & die, & nocte participant, vt, quæ, ſuapte natura, magis opaca quã Luna, ſolis beneficio illuminantur, & aprica fiunt. Neque enim, eſſe ipſum, in ſua ipſius ſinceritate, puritateq́;, & vnitate recipiunt; ſed ex vtroque per-
D miſta, partim numerantur inter ea quæ ſunt, partim inter ea quæ nõ ſunt. Sunt enim, ex vna illa menſura, et gradu quem habent, non ſunt ex innumerabilibus numeris, et gradibus, quibus, et ſeorſum, et ſimul, deficiunt omnes ab ipſo Creatore. Atque ideò, quemadmodum media nocte, dum Lunam videmus, nunc creſcentem, nunc deficientem, nunc diuiduam, nunc maculoſam; ex ipſa Luna, præclarum illud, et aureum lumen ſolis, cogitamus animo: quod, etiam, vt primum cœlo exoritur, læto clamore ſalutamus: eam verò, quam paulo ante cum ingenti admiratione tanquam reginam ſyderum venerabamur; ne dignaremur quidem vno gyro ocu-

lorum

lorum noſtrorum, ſi cerneretur ſole præſente; vnde, et illa fugit protinus E conſpectum hominum, vt quæ videri forſan erubeſcit in præſentia tanti luminis, pleni, perpetui, indeficientis: ita profectò, ratio exigit, vt, hac ipſa nocte vitæ noſtræ, qua (vt videtis) in carcere obruimur tenebris, expectantes diem futuri ſæculi, hoc eſt beatæ æternitatis; quum ſublatis oculis, & animis, mundum aſpicimus, contemplamurq; cœlum, & cœleſtia, per tantos radios, & ſparſa rerum lumina, ad fontem illum æternæ lucis, iuſta veneratione aſſurgere debeamus. Dic tu Maro, vatum decus.

Vos ò clariſſima mundi

Lumina.

Dic vt Moſes, prophetarum Alpha. Fecit Deus duo magna luminaria; omnino tamen, ex vno fonte lucis, quāquam gemino ſydere, omnia diei, F & noctis ſpatia illuſtrantur. Quid, quod Luna, luminare minus, formatur ex ſole, in prima illa confuſa deformitate, & inchoatione rerum, iam iam niteſcente. Et hyemes, & æſtates, non Lunam ſequuntur, ſed aſcendentē, deſcendentemq; ſolem, vnde, & duæ illæ ſolis portæ, Capricornus inquā, & Cancer, ille aſcendentis, hic deſcendentis tantopere celebrantur in cœlo? Denique apud Aegyptios, hieroglyphica illa Iſis, quæ, in phyſica, non fabuloſa theologia eſt, vel terra, vel tota potius natura rerum, hieroglyphicos quoque hyeme luget Oſyrim; hoc eſt, ſolem; dum illius orbata lumine & calore, quaſi in ſe ipſa ſtuporem cōtrahit: ſuiq; ipſius fontes, & riui, non ſecus quàm in pulcherrimo vultu attoniti oculi, vberius manare, & lachrimari videntur: agri quoque viduati cultu, ſquallentem, & mœſtam faciem oſtentant: quòd, abſente ſole à naturæ regno, vel omnino abſint, vel G fruſtrà adſint cætera lumina. Quid dico lumina? Aethnici dicunt & Numina. Nam non niſi diuerſæ ſolis virtutes, & effectiones, nomina dedere numinibus: vt propterea, non ſolum omnes cœli ſplendores, ſed & omnes Dij gentium pariter, apud ſapientes illos antiquiſsimos, referātur in ipſum ſolem: Sol ſit in omnibus: omnia ſint in ſole: ſint ſolaria omnia: ſol ſit omnia: verè Ἥλιος, quaſi Τῆς ὕλης κύριος; dominator vniuerſæ materiæ, quæ demum vna eſt rerum natura. Ad hunc modum tandem igitur, ſol ſolis, ſol inuiſibilis, Deus benedictus, ſolis exemplar, & effector, qui, vt diuina eloquia canunt, fabricatus eſt auroram, & ſolem, ex ſe ipſo, ſibi ipſi ab omni æternitate lucebat intrinſecus; vt per tempus, & tempora, omnia H quæ ille voluiſſet, extrinſecus lucere poſſent ex eo, & per eum. Neq; enim eſſe Dei, eſt ſicut illuminare, vel ſicut calefacere, tametſi actus eſt, & is qui maximè Energia dici debet, ſed eſt ſicut lucere, & calere; quæ natura ſaltē, aut origine, actiones illas antecedūt, ex quibus, materia extrinſecus lucem, caloremq; ſuſcipit. Et quidem, ille ipſe ſol, etiam dum Lunam non illuminat, ſibi lucet: Ignis quoque tametſi, interdū nihil illi adhibeatur, quod calefaciat; in ſe ipſo tamen, nunquam calore caret; vtpotè, natura calidus, & fons caloris: ob id enim, quæ caleſcunt, ſemper igneſcere videntur. Ita

ergo

A ergo Deus,quia illius natura eſt, vt ſit, quum etiam nullos extra ſe emitteret ſuæ ipſius diuinitatis ignes, vel radios, erat ſemper in omne æuum. Neque enim,ideo ipſi ſumus ò viri, quia Deus eſt; ſed, quia, bonus quum ſit, non in ipſa æternitate ſed in principio temporis ſemetipſum communicās & quaſi diffundens,ignipotens creauit ignes, & effudit lumina pater luminum. Iam,vt quæ altè iacent, paulatim eruamus è fodinis, ſi ex vna natura vnum; & ex alia gignitur aliud, quàm ineptè, ò philoſophi, iungitur Deo natura comes: & poſtquàm gaudetis, hac ipſa naturæ voce, cur non potius dicitur Deus ipſe abſolutè natura, natura ſimpliciter,natura omniũ naturarum, ex quo, & ſingula, & vniuerſa naſcuntur, qui eſt vis, & poteſtas pleniſsima rerum, parens, & ſator omnium, origo,& radix, vnde pro-
B deunt non ſolum actiones omnium poteſtatum, ſed,& multo antea poteſtates omnium actionum. Quamuis enim communiter operatur per cœlos, per Angelos, per miniſtros, per inſtrumenta, per omnium rerum vires, ſicut & ipſa natura, tamen ingentia illa miracula rerum, quæ ſupra cōmemorabam, ſunt linguæ quædam cœleſtes, quæ, nutantibus mortalium animis indicant, & teſtantur, & quòd non indigeat naturæ miniſterio illa ipſa vis æterni, & præpotentis Dei, &, quàm exiguum ſit id totum, quod cauſæ inferiores præſtant, quando operantur ſimul cum ipſo Deo, ſi cum eo conferatur quod facit Deus. Neque enim, ſimile eſt veri,Deum acturum aliquando quidpiam ſupra omnem naturæ vim, niſi etiam dum agit cum ipſa natura,excederet mirum in modum vires naturæ. Quærite phi-
C loſophi,quantum poteſtis, aliam quandam naturam, diuini regni conſortem, oleum, & operam perditis. An verò obliti eſtis doctrinæ veſtræ,magnam illam, & ampliſsimam ſyluam naturæ, quæ vt materia, ſic & natura dicitur, vim eſſe patiendi, non agendi? Deus ergo imprimit,illa recipit: Deus agit,illa patitur: Deus imperat,illa paret. Atque, ideo, illa eſt natura, qua mouentur, quæcunque mouentur: quum alioquin ipſius Dei virtute, moueant quæcunque mouent; ſine quo nè illa quidem mouerentur, quæ ex illo ſolum, & non aliunde habent, vt moueri poſsint: quin, neque illa ipſa materia extaret, vnde eſt in omnibus, quæ mutantur huiuſmodi vis; ſi tamen vis,& non infirmitas potius: nam,vt mouere eſt virtutis, ſic, cedere mouenti,debilitatis eſt argumentum. Putas ne, homo, ad Deum
D non niſi res diuinas, naturales omnes, ad ipſam ſolam pertinere naturam? Non ſic res habet,non ſic. Non diuiditur ex æquo iuriſditio Dei, & naturæ: nihil quidem agit natura ſine Deo: at Deus (vt vult) agit cum natura,& ſine natura: Itaque, naturalia dicuntur,quæ cauſam agentem,& propinquam, in communi ſylua, & campo naturæ, habent,ad quam proximè referantur: quæ verò ab ipſo Deo ſine alterius naturæ opera, aut miniſterio, fiunt, diuina meritò vocare ſolemus. Vt propterea,in eis,Deus,ſit vis illa maior, quæ vnamquamque naturam, ipſam quoque totam exuperat; at verò in illis,dicatur ratione quadam,& ipſe natura; vtpotè, ſeſe non nihil

hil attemperans virtuti naturæ; & vbique, ſolito curſu naturæ procedens, nihilq; agens, quod ad miraculi rationem pertineat. Ea enim ſolum, quæ miracula dicuntur, ſunt ſupra naturam: tametſi homo, altiſſima quadam ratione dicitur mundi miraculum: cuius generatio prorſus naturalis eſt, & abſque vllo miraculo. Audite, Deus eſt Ens, & ſupra Ens: eſt ſubſtantia, & ſupra ſubſtantiam, ita igitur eſt Natura, & ſupra naturam. Quid? An non dicemus ſuo loco Deum eſſe Idæam; & ſupra idæam? eſſe fatum, & ſupra fatum? eſſe fortunam, & ſupra fortunam? Iuuat ô amici, allophylorum prata deflorare, eruere ex terra aurum, aut ex arena lapillos, vt ex ipſis etiam Aegyptiorum ſpolijs, & ex tyri, Aethiopumq; opibus, ab ipſa religionis, & ſapientiæ arce mille propugnacula pendeant, & omnis armatura fortium. Nobis, non vobis laboraſtis ô gentes: Mella veſtra ipſi comedimus: dulces veſtros nidos ſæpe reuiſimus: aratra veſtra noſtros agros coluerunt: vellera veſtra, filios noſtros variegatis veſtibus induerunt. Nos inquam exercitarunt inuentiones veſtræ: nos exacuerunt ingenia veſtra: diſciplinę veſtrę nos excoluerunt: ſtudia veſtra noſtros conatus adiuuerũt: nos in labores veſtros introiuimus: quæ ipſi ſeminaſtis nos metimus. ſed, vos ſeminaſtis inter ſpinas, ideo amiſſa meſſe, omnis vobis fructus interijt: at nobis, qui ſpinas veſtras cõbuſſimus, ex bono ſemine, quod, veſtris manibus, omnium rerum ſator, in mundi agro ſeminauit, in dies magis, ac magis inundant campi, creſcitq;, & abundat ſpica meſsis. Fili hominis, dum nunc tandem ſententiam iſtam claudimus, & peroramus, auſculta, atque animum aduerte ſedulò: non enim in fictis cauſis verſamur, ſed in veris litibus pietatis, & impietatis, illam fidelis hiſtoria docet, hanc inanis philoſophia tuetur. Quoties incidit ſermo de comparatione, ſiue naturæ, cum Deo, ſiue Dei cum natura, negà naturæ omnia, da Deo omnia; quia Deus eſt ante naturam; ſine Deo nihil eſt tota natura: Deus eſt vis tota naturæ, abs Deo totus mundus regitur, & (ſi ferre poteſt latinæ linguæ caſtimonia,) tota natura naturatur.

E F G

In inpiam philoſophorum catenam, Deum agere, vt vult, & vniuerſam cauſarum ſeriem nihil poſſe ſine ipſo Deo. CAP. XVII.

TOLLITE iam philoſophi, veſtrum illum ordinem, quem tanto ſupercilio, dicitis naturalem; catenam illam veſtram, quam iactatis auream: veſtram illam multiplicem, quam in omnibus neceſſariã ducitis, cauſarum coniugationem. Recedant hæc vetera de ore veſtro. Date & ipſi gloriam Deo, cuius munus eſt, & ſophia, ad quam anhelatis, & philoſophia, cui dies & noctes incumbitis. Gloria mundi Deus, cauſa omnium cauſarum, origo omnium originum, principium omnium principiorum.

H

A principiorum. Ideoq; non eſt redigendus in ordinem cum cæteris cauſis:
ſed ſi non à plebeis, & vulgaribus; in quorum numero omnes illi habendi
ſunt, qui à pietate ſunt alieni, à doctis viris, qui tanquàm flores ſunt in vni-
uerſo hominum genere, eximendus eſt extra ſeriem omnium cauſarum:
ipſe per ſe ipſum, æternùm, exemptus, & ſolutus omnibus legibus, qui dat
omnibus leges, & iura. Doleo ſuper vos, philoſophi nobiles: Dolet mi-
hi cor, dolet animus, & verè omnibus literarum ſtudioſis dolendum puto;
quod, quum in vniuerſa natura, oculatiſsimi eſſe videremini, perſpicacio-
res Lynceo, & Argo; toti oculei, immo vero ipſi oculi, quin & oculiſsimi;
non ea tamen videre voluiſtis, quæ cæcus ille nunquam ſatis laudatus Me-
leſigenes, Deo fauente vidit. O vitioſos philoſophorum oculos, viri fra-
B tres, qui lucem reformidarunt, ò ex toto cæcos, qui non viderunt. Et di-
uina quidem, à nobis mortalibus remota, neque oculis aſpici, neque tangi
manu, neque vllis corporis ſenſibus percipi poſſunt; ſed tamen, habet ſuos
oculos mens, vt & ſuas aures, et fauces, quibus videre, audireq;, et guſtare di-
uina quæq;, et Deum ipſum, ipſo opem ferente videamus. Homerus igi-
tur, cui natiuitas, vel à melle, vel à melodia, ſeu ab vtroque potius, primum
illud nomen dederat, quod fundere deberet poetica mella, et ſpargere ab
ore pegaſeum melos, nō excæcatus quidem ab ineunte ætate, vt Didymus,
ſed ab ipſa natiuitate cæcus, fortaſſe, vt ipſa quoque Dei gloria, priſcis illis
ſæculi in illo clareſceret: et per illius linguam, plenam eruditionis, et ſapiē-
tiæ, in omnem Græciam latè propagaretur, mirum; quam præcelſo animo,
C aditum iſtud ſacrum, penetrauerit; quàm ſanctè, & religioſè, contra hanc
philoſophorum catenam de admirabili, & inuicta Dei virtute, ac poteſtate
diſſeruerit. Docuit nimirum, Deo ipſi nullam neceſsitatem incumbere:
nullam vim inferri poſſe: totam catenam, ſeriemq; cauſarum, neceſſariò
ſubeſſe Deo: nec quicquam moliri poſſe, niſi continenter illi adſit ipſe
Deus. Neque verò profectò, minus eſt admirandum, quanto dicendi ar-
tificio, hanc ipſam ſublimem theologiam, ad gratiam, & leporem, ſabula-
rum myſterijs, colorandam, pingendamq; iudicauerit, & re ipſa, omnis ge
neris floribus colorauerit, ac velut acu pulcherrima varietate depinxerit.
Digniſsimus ſanè, qui, propter doctrinam conſecrandam immortalitati,
naſceretur in myrrha; propter ſuauitatem, & iucunditatem poematis, mo-
D reretur in viola; propter ſingularem ornatum, & incomparabilem picturę
gloriam, poſt fata migraret in pauonem. Sed iam videamus quanta cum
gratia, & maieſtate fingit, Quum inquit, roſeis digitis Aurora terras illu-
ſtrare cępiſſet; Iupiter conuocauit concilium Deorum, & Dearum; qui-
bus magno ſilentio auſcultantibus, vult, & ore minaci, concutiens caput,
hunc in modum locutus eſt. Audite Dij omnes, Deæq; pariter, quæ dictu
rus ſum; & nemo veſtrum, ſiue mas, ſiue fœmina, aut orationi meæ relu-
ctari nitatur, aut illius quod perficere mihi animus eſt, executionem remo
rari. Si quis veſtrum, ſuppetias tulerit vel Argiuis, vel Teucris, hunc ego,

vel

vel deijciam ad ima terrarum, vbi altiſsimum barathrum eſt cum portis ferreis, tanta profunditate demerſum, quanta diſtantia eſt à cœlis ad terras; vel ſaltem vſque adeo turpiter, & deformiter cedam, vt ignominia ſumma ſit illa futura, redire ad cœlos, tam fœdè, & inſigniter cæſum. Ita magno veſtro malo intelligetis, quam ſim valentior ego, & hominibus, & Dijs. Quod ſi fortaſſe, mihi irato, & minanti non creditis, &, vel ſingulos, vel omnes Deos, Deasq; iuuat experiri, quātæ ſint meæ vires; agite, reſtem auream è cœlo ſuſpendite ad inferos: eaq; appræhenſa, me hinc detrahere in terram, quantum poteſtis cuncti tentate; veſtris nixibus id nunquam efficietis: at verò, ſi mihi id facere in mētem ſemel venerit, ego ſolus, in terras, & in maria, vos vniuerſos, ex hoc cœli vertice dabo præcipites: quin, & ipſam reſtem circumligatam, cum ipſis quoque inferis, traham ad ſummitatem huius olympi, vobis etiam reluctantibus. Vt omnes tandem videatis quantum Deos ſimul, & homines poteſtate, & libertate pariter antecello. Quid hic addere neceſſe eſt, ò boni philoſophi, vel ad doctrinam, vel ad ipſius doctrinæ lucem, & intelligentiam? Duo illa carmina græca notare ſat fuerit, ex quibus tota ſententia pendet. F

Εἰ δ' ἄγε πειρήσασθε θεοὶ ἵνα εἴδετε πάντες
Σειρὴν χρυσείην ἐξ οὐρανόθεν κρεμάσαντες.
Καὶ τὰ λοιπὰ.

Similia porrò his ſunt, quæ in eodem Homero leguntur, parte alia pulcherrimæ picturæ Iliados. Nam Iupiter inquit Deorum pater, & hominū, Hectorem miſeratus, dum largo vulnere percuſſus, redderet ſanguinem, ad Iunonem conuerſus toruo vultu ſic fari cœpit, ò inexhauſtæ malitiæ caput, ò omnis doli artifex; G

Non memor es, quum te de ſummo penſilem olympo
Demiſi? Vt qua pedes geminas, graue pondus, ad imos
Appendi incudes? manibusq; tenacia vincla
Ex auro inieci: aereis tu nubibus altè
Pendebas: fremuere Dei, per ahenea cœli
Templa, indignantes: neque te diſſoluere quiſquam
Eualuit.

Ecce igitur quàm manifeſtum eſt, ſummam illam maieſtatem, poſitam eſſe extra omnem neceſsitatem ordinis, & catenæ cauſarum; vtpotè, cui reſiſtere non poſſunt, neque Dij, neque Deæ; &, quæ ſola domat, & Deos, & Deas. Et quidem, Deus, non eſt prima cauſa tantum: ſed ſimpliciter, & ſine vlla additione cauſa: illa inquam cauſa, de qua adagium factum eſt: Nihil fieri ſine cauſa poteſt. Nam, ſine omnibus alijs cauſis, quid eſt, quod fieri non poſsit, ſi Deus voluerit? At, ſine Deo, etiam ſi tota ſeries nitatur, nihil effici vnquam poterit. Sit philoſophus Φιλομύθης, hoc eſt amator fabularum; &, in Platone, referat ſolem olim occidere ſolitum, vbi nunc oritur; futurumq;, vt alias oriatur, vbi modo occidit, Hæ fabulæ, in ore H

Chriſtiani

A Chriſtiani Theologi, non iam fabulæ ſunt, ſed blaſphemiæ: ideoq; illud tantum dicimus, quod abeſt ab omni fabula, ſolem eſſe opus Dei, vt, & totum cœlum; ſimiliterq; cœlorum omnium concitationem, & conuerſionem: Deumq; propterea, flectere poſſe ſolem, & cœlos omnes, in quam ille voluerit partem, dextram, ſiniſtram, anticam, poſticam, ſupernam, inſernam: quin, & ſiſtere omnes illas, & totas cœlorum moles; imperareq; Angelis ſuis, vt & à motu, & ab vniuerſi orbis agitatione, quieſcant; quod, & aliquando faciet. Nouimus inſuper, huius immenſæ, atque inuictæ poteſtatis Dei ipſius, datas eſſe magnas ſignificationes humano generi; ob id vnum, ne ſempiterna illa virtus, atque diuinitas teſte careret; vnde ipſi homines non iam cœlo, aut ſoli, vt olim, ſed ipſi Deo, cui cœli,
B & virtutes cœlorum ad nutum obediunt, hymnos & laudes, cum ingenti iubilo, & gratiarum actione decantarent. Et quidem, illa vna ſignificatio ſatis eſſe deberet pro innumerabilibus: Nam Lucifer, ille cœlo, & toto mundo ſuperior, princeps vniuerſæ militiæ cœli, & vt perſtemus in metaphora, primus annulus catenæ ſecundarum cauſarum; qui, tantæ virtutis, & maieſtatis erat, vt ſibi videretur, facile fieri poſſe, vt ipſi Deo per omnia ſimilis euaderet; quum ſuperbè nimium elatus, ſeditionem inter legiones illas cœleſtes concitaſſet, & iam verſutus, nouam necteret catenam, qua ſe ſe altius ſuſtolleret in cœlum, & Deum ad ima detraheret; infinita illa numinis poteſtate, catena ligatus eſt ad mille annos: ita, incidit in laqueum quem parabat; ſuis ipſius funibus conſtrictus eſt; &, quod ne
C Ethnicos quidem ipſos, vt ipſi ſcitis, ex toto latuit; proiectus in tartara, ex Angelo, migrauit in Satanam. Ecquid aliud dicemus amplius? Vt perſuaſum eſt iamdiu philoſophis, elementa non agere ſine cœlo, & inter cœlos principem illum orbem agitare ſequentes, & mentes animos, & animos corpora; ſic, diuina hiſtoria docet, Deum nihil non mouere in vniuerſo orbe, nihil moueri poſſe ſine Deo; eatenusq; ſolum agere, moueréq; ipſam rerum naturam, quatenus, antea, diuina quadam, tametſi nobis ignota, & non percepta motione, cietur. Neque enim, Deo ipſi, vlla incumbit neceſsitas auxilij, neque cauſæ efficientis, quæ illum adiuuet facientem: neque temporis, aut loci, in quo faciat: ſed neque, aut formæ, per quam, aut materiæ, ex qua, neque exemplaris, ad quod, aut motus, cum
D quo; ſiue demum finis, propter quem, & cuius gratia, moliatur hæc tanta rerum miracula, quæ in mundo quotidie facit. Ex ſeipſo enim, tanquam ex magna penu, vt qui eſt Ens, & Eſſentia, profundit vniuerſas opes, vireſq; cauſarum: omnium effector, virtus, motio: omnium Ἰδέα, & Εἶδος: omnium radix: vim præbens omnibus: omnium omnia: à quo, (vt dicebam ſuperius) nihil vacat: qui, vniuerſum ſe ipſo implet; cuius eſt omne quod eſt: extra quem, nihil eſt; per quem accipit vt ſit, idipſum etiam, quod propè nihil eſt, hoc eſt vltima materia. Supra materiam, eſt ea, quæ interius ciet, agitatq; natura; Supra naturam eſt anima; ſupra ani-

mam ratio; ſupra rationem mens; ſupra mentem intelligentia. Deus, eſt E ſupra omnia, innumerabilibus modis, vtens ſua illa immenſa poteſtate: illuminans intelligentiam, ſanctificans mentem, rationem exacuens, vita animæ, poteſtas formæ, opifex materiæ, dominus vniuerſæ naturæ. Quod ſi, ipſi cupitis, vt rationes rationibus nectam, certè, imago in ſpeculo; moueri non poteſt, niſi ſe ſe moueat vultus, qui eſt extra ſpeculum: inde enim orta eſt, & inde ſeruatur: ſic ergo, poſtquam res naturales, ſunt ſimulachra, & exempla diuinarum idæarum, vt artificiales naturalium (nam ex Deo ſemel conditæ, ex Deo quoque tenentur, ne concidant) quo modo mouere ſe natura poteſt, vt aliquid agat, niſi Deus ipſe primus ſe ſe exerat ad agendum? Ob id ipſa quoque natura, tametſi intenta in ſempiternam illam maieſtatem, præ nimio ſtupore, & admiratione, gaudet qui- F dem diu religioſo ſilentio continere, quod ſermone explicare non poteſt; tamen poſtquam à Deo ſemel condita, ab eo etiam perpetuò tenetur, regitur, adminiſtratur, venerabunda, dum tantum numen ſalutat, & colit, tanquam non ingrata creatori, proſtrata in humum, erumpit tandem, &

Fundit opes, mundumq́; beat, tam diuite lingua

replens cœlos, & terras gloria eius. Et quidem, aliæ cauſæ, vim agendi non habent ſimpliciter, ſed tantum relatæ ad ea, quæ ab illis efficiuntur: nam, comparatæ ad priores illas virtutes, & naturas, à quibus traxerunt originem, cauſarum nomen amittunt: ſicut, & ipſa effecta, ſubeunt nomen, rationemq; cauſæ, quoties referuntur ad illud, quod ab eis pendet, vt exiſtat in natura rerum. Porrò Deus, qui eſt extra totam rerum vniuerſi- G tatem, vtpotè dominus vniuerſitatis, ſimpliciter eſt cauſa, abſolutè cauſa: nulla ratione efficitur in ſeipſo, ſed eſt ſolùm in omnibus, & per omnia, cauſa, & effector. Et perſpicuum eſt quidem, in quouis ordine aliarum cauſarum, quod, ea, quæ plura efficit, tametſi & illa effecta eſt, cauſa dicitur potius, quàm effectus: è diuerſo, illa, quæ pauciora facit, frequentius dicitur effectus, cauſa inſolenter, & rarò. Inter ea porrò, quæ ipſæ cauſæ efficiunt, quæ prius veniunt in lucem, priora dicuntur; quæ poſterius, poſteriora: ſic, & inter cauſas, quæ prius efficiunt, primæ dicuntur, quæ ſecundò, ſecundæ, quæ poſtremò, poſtremæ. At, præter Deum, nulla eſt cauſa, omninò prima, ſed, in ſuo genere tantum prima eſt, quæ prima dicitur. Deo enim, nihil eſt prius, immo Deus eſt primus omnium. Quod H ſi, philoſophia idipſum docente, quicquid eſt in aliquo ordine primum, eſt cauſa omnium, quæ ſequuntur ſucceſsione quadã; an aliquid eſt, quod Deus ipſe non efficiat? cuius non ſit origo? cui non det vt exiſtat? quanquam non omnia, eodem vel temporis, vel dignitatis ordine efficiuntur. Agnoſcamus, Agnoſcamus tandem, Deum eſſe fontem fontium, &, vt Græci lepidè dicunt, Πηγὴν πηγῶν: vnde omnia manant, quæ fiunt, & quæ facta ſunt; quæ fiebant, & quæ in poſterum fient. An enim aliquid effici poteſt, quod effectorem non habeat? Ecquis eſt effector, niſi qui

A efficit? Efficitnè verò, vel natura, vel ars, niſi efficiendo tranſmutet? Tráſmutatio, non nè exigit tempus? Tempus, non nè eſt ex æternitate? Deus, non nè eſt æternitas, & (vt ſupra dicebamus) author æternitatis? Sed, quid eſt, quod Stoicus ille Poeta, mihi in aures ſubmurmurat?

Fato ſtat Iupiter ipſe.

Et iterum,

Se quoque, lege tenens, & ſæcula iuſſa ferentem.

O conſuetudo mentiendi, quantam iucunditatem habuiſti in veſanis poetis, quum pena abeſſet, & licentia conſequeretur. Sit vniuerſa natura corporea, per ſe ſe ſubiecta neceſsitati; ſentiat mundus inferior, ſuperioris mundi vires, & imperium; cuius tela ſuperare, retundere, aut decli-B nare, omnino non poſsit; mundus ipſe quoque ſuperior, tanta neceſsitate prœmatur agendo, quanta inferior patiendo; porro Deus, & inferioris, & ſuperioris mundi author, & opifex

Sedet interea conditor altus,
Rerumq́, regens flectit habenas
Rex, & dominus, fons, & origo,
Lex, & ſapiens arbiter æqui,
Et quæ motu concitat ire,
Siſtit retrahens, ac vaga firmat.

Ecquid ſcæleratius excogitari poteſt, ò Viri, quàm, vt ſumma illa, & ſummo principe digna libertas, derogetur ipſi Deo, vt mox ſecũ auferatur vni-C cum illud, & verè ſanctiſsimum, admirabileq; commercium, quod eſt homini cum maieſtate diuina, dum ſperat, metuit, colit, adorat, deprecatur? An vero, recepta in ipſo quoque Deo, vt in cæteris naturalibus cauſis, agendi neceſsitate, habebit quicquam virium, hæc noſtra fides, hæc noſtra ſpes, hæc noſtra charitas, & pietas; vt ſummo illi rerum principi, amoribus, deſiderijs, colloquijs, miſceri aliquo modo valeamus? &, nõ potius, (id quod vnicè molitur impietas gẽtium) erit ex toto vanus, quiſquis mortalium ſeruit Deo, ſi non poteſt non agere id quod agit, neque aliter quàm agit. Ex ſe ipſo eſt, ex ſe ipſo agit: non agit naturaliter, non neceſſariò, non voluntate humana, ſed voluntate diuina, ratione Deo digna. Non eſt miniſter, neque comminiſter: non eſt ſeruus, neque conſeruus, eſt dominus, eſt prin-D ceps, agit, vt decet dominum, vt decet Principem.

Quem, non externæ pepulerunt fingere cauſæ,
Materiæ fluitantis opus; verum inſita ſummi
Forma boni.

Ob id, nihil eſt in mundo, ſimpliciter, & abſolutè, neceſſarium: quia, & hæc prima cauſa, nihil extra ſe agit ſimplici, & abſoluta neceſsitate; &, omnis illa tanta naturæ neceſsitas, huic diuinæ voluntati, in quam, omnia, vt ſic dicam, conijciunt oculos, dicto citius, paret, & obtemperat. Illa, eſt ineuitabile fatum rerum omnium, cui, & ſol aliquando ſtetit, & Luna:

 cui,

cui, abſque gelu duratæ ſunt aquæ: cui, virtutis ſuæ oblitus eſt ignis: cui, & E
flumina ſubſiderunt, & mare dulce factum eſt, & ferrum natauit, & rupes, & ſaxa conuerſa ſunt in fontes, & latices aquarum currentium. O' cauſa, cauſarum, ô cauſa ſine cauſa, ô cauſa ſupra omnem cauſam. Cauſa, quæ moues, & non moueris: quæ efficis, & non efficeris. Cauſa, cui, rerum ſtabilium ſtant cauſæ: cui, rerum mutabilium immutabiles manent origines: cui, rerum temporalium ſempiternæ viuunt rationes: ante initia ſæculorum, ante primordia initiorum, ante origines primordiorum, ante ſcaturigines originum. *Αἴτια ὑπεραίτιος, ἀρχὴ ὑπεράρχιος*. Humanum genus, te ſupplex colit, & adorat, ô Deus, agnoſcens, & confitens, Quòd, magno iure, dignus es hoc titulo Cauſa cauſarum; quia abſolutè, tu ſolus es cauſa, non eorum ſolum, quæ fiunt; ſed eorum omnium, quæ aliud fa- F
ciunt. Quòd, ne vnum quidem eorum quæ ſunt, vlla cauſa facit ſine te; Illud ſolum quòd nihil eſt, & quo ipſi in nihilum penè vertimur, ſine te authore; quanquàm, ne ſine te quidem permittente, fieri poteſt. Quòd, nulla fatorum ſeries, eſt tam intertexta, quam non retexere, nulla tam retexta, quam non detexere poſsis ſi velis. In manu tua, cuncta ſunt poſita ô Deus, & tuæ voluntati, quis nam reſiſtit? Tu excelſa deprimis, tu depreſſa extollis: tu euellis, tu deſtruis, tu diſsipas, tu ſeris, tu plantas, tu

Diruis, ædificas, mutas quadrata rotundis.

Ecquando erit, ô viri pij, vt philoſophi, & hæretici, philoſophorum hæredes, hæc omnia intelligant; & cadant ſquammæ perfidiæ, & impietatis ab oculis eorum? vnde, & ſurgant velociter, vt Deo gratias agant. G
Tandemq́; , vna illa catena tenebrarum, qua velut Aegyptij, mente, & animo ligati ſunt, de ſuis ipſorum manibus euaneſcat, noſq́; , illos audiamus, clamantes & exultantes. Nunc ſcimus verè, quia Deus vltionum liberè egit.

Aurea catena rerum omnium, DEVS, omnia trahens, ligans, tenens, omnium amor, deſiderium, bonum, finis. CAP. XVIII.

NEmo putet, nos erubeſcere catenæ nomen; quod, à captiuitate ductum, duriorem etiã, & diriorem reddit ipſam captiuitatem. Vincti, & captiui ſumus om- H
nes, qui Chriſto nomen dedimus: &, in eo ipſo, qui nos fęliciſsima ſorte captiuos fecit, in faciem quoque Regum, & Cæſarum, ſancta quadam (vt ſic loquar) ſuperbia gloriamur. Gloriamur inquã, & gaudemus; dum, pro nomine Ieſu, perferimus catenas, vincula, cõpedes, verbera, ferrũ, ignes: poſtq̃ amor ille noſter, vt nos ab æternæ mortis cõpedibus liberaret, in vincula conijci, ligari, detineri, duris ſentibus cõfigi, clauis trabalibus in altũ ſuſpendi, nõ indignũ exiſtimauit. Ecquis vnq̃

A ſolui cupiat ex his catenis? quis non cũ ingenti gaudio circunferat has catenas? Quid dico catenas, & non potius, torques, monilia, armillas, coronas, chriſtianæ nimirum virtutis, & fortitudinis inſignia, prẹmia, decora, ornamẽta? Sed, paradoxa fortaſſe videbuntur ea q̃ dicimus, hominibus alienis, & profanis, o beati: oculis enim purgatis, & longè ſublimioribus opus eſt, ad hæc diuini amoris miracula intelligenda: quos, qui non habent, ſunt cẹcis ſimiles, &, vt vulgò dicitur, abſunt præſentes. Interea igitur, dum ſancta hæc, & diuina myſteria noſtri amoris, ſuo loco meditanda relinquimus, oportunè, quod ipſis etiam profanis gentibus vtile, & iucundum fuerit, tractandum nobis eſt de catena mundi, à qua, vt ego quidem exiſtimo, nimiùm turpiter, philoſophi, delapſi ſunt ad catenam Dei, non diſtinguẽ-
B tes inter mundum, & Deum. Et quidem, mundus ipſe totus intextus eſt, & contextus; & ipſa vniuerſa natura, vndique eſt multiplicibus inſerta catenis. Quis id non videat? Nam in tanta compage rerum naturalium, vix inueniri poteſt aliquid, ſeparatum prorſus, & non connexum cũ alijs: ſunt quin potius omnia mundi membra, quaſi in criſpa coma, cincinni, ſexcentis nodis intorti: nihil enim eſt, quod non agat, & patiatur, quod non tribuat, & recipiat: quod nõ ſit cauſa effectrix, & effectus: vnde, & eadem res penitus, tanquam cauſa, antecedit, & tanquam effectus, ſequitur: idq́; ſi non ſemper tempore, certè ſemper natura, origine, ratione, dignitate. Quid, quòd in chao illo, terræ inanis, & vacantis, cui veſani Poetæ æternitatem dederunt.

C *Frigida pugnabant calidis, humentia ſiccis,*
Mollia cum duris, ſine pondere habentia pondus,
Non bene iunctarum diſcordia ſemina rerum.

nunc autem, tanta cum pace, & concordia, grauia, leuia, rotunda, recta, frigida, calida, pro cuiuſque rei natura & virtute agunt, mouentur: nimirum, vincta, & colligata, continuatione diuini ſpiritus; quod, omnibus vinculum eſt, & catena iucundiſsimi amoris: quo, trahuntur, vt coeant ſingula; ligantur, vt fiant omnia; tenentur, vt perſtent & ſingula, & omnia: ex quibus, tãdem, vno ordinè, tam pulchrè, & benè diſpoſitis, admirabilis quædam, & verè diuina harmonia perficiatur. Elegantem admodum tãtæ rei ſimilitudinem, perhibere mihi videtur lapis ille

D *Quem, magneta vocant, patrio de nomine Graij,*
Magnetum, quia ſit patrijs in finibus ortus.

is enim, ferro admotus, quaſi ſpirãte affectu, duriſsimũ chalybem ad ſe trahit, & ſuſpẽdit: quo, & alius trahitur, & ſuſpenditur, & deinceps alius, vt ferè vnius momenti ſpatio, lõgo quodã nexu, catena fiat annulorũ; quã, nũquã ſatis mirentur oculi, nunquã ſatis mirentur animi. Ex noſtris, quidã politiſsimæ literaturæ, id carmine expreſsit, &, vt ipſe reor, feliciſsimè, hunc in modum. *Ceu ferreus olim*
Annulus, arcana quem vi, magneſia cautes

Suſtulerit, longam nexu pendente catenam E
Implicat; & cæcis inter ſe conſerit hamis.

Verè ſiquidem, cœli, elementa, animantes, ſaxa, agri, plantæ, dum, ab ipſo Deo tanquam à magnete, fortiſsimè ſimul, & ſuauiſsimè trahuntur ad ſuum ipſius amorem; & ſeorſum ſingula, & ſimul vniuerſa, tãquàm excitata per omnipotentiam diuini amoris, vt conuertantur ad illud commune bonum Πᾶσιν ἔφετον, πᾶσιν ἐραστον, πᾶσιν ἀγάπητον; in vnum ſimul conſpirant; perinde ferè, ac vnius corporis membra, quæ vno ſpiritu viuificantur, cuſtodiuntur, animantur, vt ſint vnum animal; aut, tanquam fides vnius citharæ, quæ graues, acutæ, mediæ, dum vna artis perita pulſantur, vnum ex omnibus conficiunt melos; ſiue demum, quaſi vnius reipublicæ ciues, qui, non tam formidine legum, quàm amore ipſius virtutis, F in officio, religioſiſsimè perſtant; &, nullis vnquàm negotijs auocari poſſunt, vt aliquid intermittant, quod ad officium ſpectet: in quo colendo, omnem vitæ honeſtatem, & in negligendo, omnem turpitudinem ſitam eſſe intelligunt. Ecquis profectò referat, quàm aptè, & ordinatè, rerum, quæ in mundo ſunt, ſpecies, cohæreant, connectantur, conſentiq., & perſeuerent, ac muneribus ſatisfaciant ſuis; ita, vt ex contrarijs motibus, vnum efficiant admirabilem, incredibilemq; cõcentum, & Deo dignum? Nam, quæ ſuperiora ſunt, generatim, inferioribus prouident, vt illis nihil deſit: inferiora, ad ſuperiora conuertuntur; vt ab illis aliquid accipiant: paria, velut fœdere amicitię ſociata, ſibi inuicem, bona ſua communicant quàm libentiſsimè: & ſingula quæque, vehementer, & amanter, aduerſus contraria, ſe ſe tueri ſtudent, quàm maximè poſſunt, vt non deficiant. Negate, G ſi poteſtis, ò philoſophi. Sunt autem hæc, quatuor rationes amoris; &, ſi dicere placet, quatuor amores: Græci, breuiſsimè explicant. Ερωτα προνοητικὸν, ἐπιστρεπτικὸν, κοινωνικὸν, συνεκτικὸν; Latini, dicerent. Amor, qui prouidet: amor, qui conuertitur: amor, qui communicat: amor, qui continet. Eſtne verò, nouum, amorem dici vinculum, rete, catenam, laqueum? Extat oraculum illud: In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis. Et illud, Expandit rete pedibus meis. Apud profanos vates, famoſa ſunt Cupidinis, & Veneris retia, plena inſidiarum, quas, cæcus ille puer, & inſana mater, orditur. At, naturalis amor, quo ſe ſe res inuicem complectuntur, nihil habet impurum, nihil periculoſum: eſt extra H omnem culpam, & extra omnem pœnam. Omnes porrò amores, omnes illæ catenæ rerum, quibus arctiſsimis ſe ſe vinculis conſtringunt omnia, ex illa vna admirabili, fortiſsimaq; catena dependent, quæ eſt amor Dei, verè fons omnium amorum. Nemo neſcit, in ipſa natura eſſe mutuos rerum amores, mutua odia: hinc tantæ ſympathiæ, & antipathiæ, in herbis, in plãtis, in lapidibus; quin, & in belluis, & in piſcibus, in hominibus, in ipſis quoque genijs: quas, quis non maximè admiretur, etiam ſi maximè videatur ſapiens? Sed enim, hic ipſe naturalis amor Dei, amor eſt, omnibus cõmunis,

A munis,& ſingulis ferè proprius: quo,velut delicatiſsimo cibo, quæcunque facta ſunt, aluntur, nutriuntur: nam ſuperæ mentes, & animi hominum, ratione; belluæ, ſenſus iudicio; plantæ inſita appetitione vitali: ſaxa demum, & reliqua omnia, quæ id tantum muneris participant, vt extent, eo ipſo quo ſunt, non elicito quidem aut imperato actu, ſed indita quadam propenſione, inclinationeq́;, & quaſi pondere, in Deum feruntur, Deum amant, cuius intuitu, faciunt quæcunque faciunt. Sequuntur enim eum, non ſecus, quàm oues bene ſaginatæ, ex paſcuis, ſequuntur Tytirum. Deus, paſtor eſt ouium; qui, ſuper ingentem hanc vniuerſitatis lyram, tendit arcum bonitatis ſuæ; &, ſui ipſius amoris ſagittas ardentiſsimas, per omnia immittit, & iaculatur, hubertate plenitudinis ſuæ, implens, & inebrians
B omnem creaturam. Omnes amores ex hoc amore; omnis bonitas, ex hac bonitate; omnis pulchritudo ex hac pulchritudine; & denique, omnis voluptas, ex hac voluptate; cuius velut torrens, nihil non rapit, nihil non tenet. Et cœlum quidem ipſum, tam immenſę magnitudinis corpus, quanta facilitate, & velocitate mouetur, vt Deo pareat, tam à ſiniſtra in dexteram, quàm à dextera in ſiniſtram, hoc eſt ab occaſu in ortum, & ab ortu in occaſum? Sol, nunc nobis excubias facit, nunc illis, qui è regione, aduerſis veſtigijs, ſtant contra noſtra veſtigia, quos Antipodas vocant. Luna, ordine perpetuo, nunc curuatur in cornua, nunc plenum orbem oſtentat, nunc æqua portione diuiditur, nunc videtur nulla. Ignis, nunquam non incendit aera, nec tamen aqua ſiccatur. Flumina omnia, intrant mare, &
C tamen mare non redundat. Mare ipſum, exurgit apertis oſtijs ſuis, & tamen, arena tenuiſsima confringuntur tumentes fluctus eius. Aquæ, erumpunt quaſi de vulua, & procedentes, inundant agros, colles, & montes; & tamen, tota tellus ſuſpenſa manet, medio librata ſpatio: Tempora, tranſuolat, & tamen dies, & nox perſeuerat; Generatio venit, & generatio præterit; & tamen, terra, quæ ſcæna eſt, vbi hæc omnia fiunt, ne quatitur quidem, ſed in æternum ſtat. O maximas, atque imperioſiſsimas, easq́; occultas, & incognitas vires amoris. Res certè admiratione digniſsima viri. Nam, quum ipſe Deus, nullius rei prematur inopia; bonorum noſtrorum non indiges, cecinit Rex ille fortiſsimus, quum affluat, & exuberet omnibus bonis; ſua ipſius vox eſt. Ego oſtendam tibi omne bonum: tamen,
D omnia quæcunque ſunt, ſupra quàm dici poſsit, æternum amans, & diligens, ideoq́, faciens, fouens, cuſtodiens; nam ſi odiſſet non feciſſet; & ſi odiret non ſeruaret; in ſe ipſum, omnia, inſatiabiliter conuertit, dirigit, reflectit, reducit. Quid? omnibus inijcit, neque ſolum inijcit, ſed infigit, ſed infixos relinquit occultiſsimos quoſdam, &, qui euelli, aut extrahi nulla ratione poſſunt, diuini amoris aculeos. Quibus, dulciſsimè vulnerata natura, quem alium cuperet, quem amaret; in quem ſuſpiraret, niſi in ipſum Deum? In cuius amoris gratiam, iam tum ab orbe condito, pulcherrimam choream ducere cœpit, per cœli ſtrophas, & antiſtrophas, & ad hunc

vſque diem, mundus ipſe totus, perpetuò recinit, ſaltatq́;, ad concinnitatem, & concentum ſphærarum cœleſtium. Quæ, dum Poetarum plectra, & plectri ſimiles, linguæ, quoad fieri poteſt, ſtudent imitari, implent, & artificioſis carminum numeris, aures, & incredibili Muſarum lepore, atque innumerabilibus gratijs, hominum animos. Vtinam, hanc mundi muſicam, ipſi quoque aliquando ſentiremus, ò dilecti Dei: vt, ſtudio, & emulatione excitatis animis, cum ipſis vatibus, diuina patientes, magnalia Dei, numeroſè, & cum omni gratiarum cumulo, caneremus. Nam, quis alius eſt finis naturæ, in his cœlorum ſonis, & numeris, niſi canere iucundiſsimū hymnum æterno Deo; &, nullo vnquàm die, nulla vnquàm nocte, non agere ſabbatiſmum, in illius obſequijs, & irrequietis laudibus? vt, vel ſuo ipſius exemplo erubeſcere homo poſsit, ſi velit; qui, Deo ingratiſsimus, & F omnium belluarum, ac ferarum inſipientiſsimus, ſolus diuinos amores refugit, & Dei cótemptor, & oſor, à veneratione numinis, ſuo ſe vitio alienare non veretur. Heus tu, quicunque es. Tibi, qui de more, contra omnis naturæ morem, tam ſæpe auerteris à Deo, tibi inquam præſcriptum eſt, vt, vno ſaltem hebdomadæ die, ad illum, tua ſponte conuerſus, ſanctiſsimum illius nomen, amanter, fideliter, religioſeq́; colas, & glorifices; cur illum ſaltem diem nó religioſè (vt par eſt) perpetua obſeruatione cuſtodis? Ecce magnus hic mundus, vna lege contentus fuit; quam in eo ſemel inſculpſit Deus. Iam enim Deum reueritus honore perpetuo, in illius obſequijs nullum non diem feſtum agit; nulli illi non ſunt læti, & feſti dies; quibus, ſemper Deum adorat, Deo famulatur, Deo agit gratias, Deo ducit G choros. An verò, vel fallimur ipſi, vel fallimus? Sed, quis hoc ipſum non videat? Quemadmodum enim heliotropium, ſolaris herba, ad orientem ſolem, ſuo ingenio manè conuertitur, interdiu ſequitur ſolis iter, ad veſperam quoque, velut amoris, & zelotypiæ plena, curioſè videt, vbi ſuus ille ſol occidit, vt & illa ſecum occidat; &, quod demum, magna admiratione non vacat, nubilo etiam obumbrante diem, dum aquila non videt ſolem, illa tamē ſolem videt, & citra errorem, cum ſole ſemper gyro voluitur; Sic, in campo ipſius naturæ, omnia quæcunque ſunt, & quæ ſentiunt, & quæ non ſentiunt, tanquam afflata diuinis odoribus, ipſum Deum omnia amantem, omnibus ſupra quam dici poſsit amabilem, totis viribus amant, quærunt, ambiunt: ad quem iucundiſsimo quaſi curſu, & perpetua contentione mouentur: vſque adeo, vt fœdum, & turpe exiſtiment, in hoc ipſo amoris certamine, alterum ab altero ſuperari. Venite, venite, & videte omnes, qui diligitis Deum: videte inquam ſpectaculum iſtud viſu digniſsimum, & admiratione pulcherrimum: quàm vniuerſa natura, toto hoc temporum interuallo, à principio ſæculi, ad finem vſque, velut in faciem Dei, ſemper intenta, vultū tantæ maieſtatis, verecundè, & reuerenter obſeruat: quàm, ad nutum Dei, cum gaudio ſimul, & tremore agit, & agitur: quàm, diuino imperio promptè, ac libenter auſcultat: & ne latum quidem vnguē

ab

A ab eius legibus præſcriptisq; diſcedit: & denique, ſicut dixit almus ille, & naturæ, & ſcripturæ interpres, Apoſtolus, quàm, ipſius Dei incredibili deſiderio fatigata omnia, doloribus quaſi parturientis ingemiſcant, donec fœlix illa, & ſuprema dies adueniat, in qua, diuini circini ratione, certiſsima, & conſtantiſsima, claudatur hic magnus & aureus ſæculi circulus: atq; à puncto ad punctum, ducta, terminataq; linea, primum, & vltimum grecæ literaturæ claſsis elementa, coeant in vnum Deum; & omnia illuc recurrant, vnde altas ducunt origines; ſitq; Deus tandem, & appareat omnia in omnibus. Nimirum, vena, & ſcaturigo omnium, vnde, vt eſſent acceperint; author, et effector à quo prodierint; exemplar ad cuius ſimilitudinem efficta fuerint; propoſitum, et finis cuius gratia de nihilo emerſerint;
B ſed, et quaſi forma, qua extiterint, viguerint, vires ſuas exercuerint; demum, locus, et quies, vbi, reuelata gloria filiorum Dei, propter eos quoq;, nouabit omnia, et imponet finem deſiderio, metamq; laboribus. Quid heſitatis? Ipſi quoque currentium aquarum riui, omnes tandem recurrunt ad fontes: et labentia flumina, quò magis increſcunt, et exundant, eo velocius ad mare refluunt, vnde fluunt: ſed et ſphæra, vel orbis, voluitur, et reuoluitur circa centrum, vnde lineæ ſingulæ producuntur: numeri quoq;, quorum ſpecies, vi vnitatis explicata, ſubinde excreſcunt in infinitum, in ipſam demum reſoluuntur vnitatem: quin, et ipſum lumen ſolis, quod à ſolis globo procedit, redit etiam ad ſolem; et, tum maximè in centro ſolis viget totum, quum diſperſum per partes, vix in aere lucere videtur. Itaq;,
C quid eſt, cur mirari debeamus quum omnia ſint deriuationes Dei, ſi omnium quoque finis, et terminus ſit ipſe Deus? Vnitas, abs qua numeri, in quam numeri. Centrum, ex quo lineæ, in quod lineæ, ſol abs quo lumina, in quem lumina, et verè pater luminum. Πάντων γενέθλη, ἀρχὴ παντῶν, παντῶν τὸ τελευτή. Dicam quam breuiſsimè. A quo, Ad quem, inde Ὢν, hinc Ἀγαθὸν. Hæ ſunt duæ rationes, Ratio entis, ratio boni: Hæ ſunt duæ relationes, Relatio principij, relatio finis, Deus, quia eſt ens, principium eſt, ex quo omnia, quia eſt bonum, finis eſt, in quem omnia: græcè breuiſsimè dicerem, Ἐκ τῆς οὐσίας, τὰ ὄντα, ἐκ τῆς ἀγαθότητος, τὰ τέλεια. Nam, quæ eſt ratio principij, niſi entis, quod eſt omnino primū? Quæ eſt autem ratio finis, niſi bonum? quia ſi tollis bonum, tollis finem.
D His relationibus, coniunctæ ſunt duæ negationes; principio Ἀναρχία; fini Ἀτέλεια; vt ſit Deus, principium ſine principio, finis ſine ſine; hoc eſt, quod et ſupra dixiſſe me recolo, Πρῶτος, et Ὕστατος, primus, et vltimus. Vltimum quidem eſſe videtur, Mors, ſed, eſt vltimum quod conſumit, Deus, eſt vltimum quod conſummat. Mors triumphum agit de rebus; in Deo, res omnes triumphum agunt de morte. Quid iactas Franciſce famā, et ſupra triumphum mortis, triumphum famæ? Habet et ſuam mortem fama, quin et tempus, quo omnis fama langueſcit, extenuatur, extinguitur. Vnicus eſt triumphator omnis mortis, Deus, ſolus æternus, ſolus immortalis.

talis. Mors omnia ſoluit: Deus omnia ligat, & religat. Catena, quam E
nunquam vidiſtis, & ne ſomniaſtis quidem, ò philoſophi, Catena ſupra
montes, ſupra nubes, ſupra orizontas, ſupra cœlos, & deorſum etiam at-
tingens, & ligans ipſos quoque inferos.

Vnde ductum hoc ipſum nomen tantæ venerationis, virtutiſq́, & ſignificationis, DEVS. CAP. XIX.

INVENIMVS Deum, ò beati. Gaudete, & mecum, iam tandem, exultantibus animis, ingeminate dulcem illam, & plenam boni ominis, vocem, Deus, Deus. Sic, poſitis anchoris, nautæ, qui paulo ante, F
inter fluctus aquarum, timẽtes dira naufragia, hùc, & illùc, vnam terram, ad ſuam ipſorum ſalutem, ipſis quoque oculis requirebant; dum profundum æquor egreſsi, applicant ad litus, lætiſsimo vultu, terram canunt, & recinunt; vnde illæ toties repetitæ iubilationes, & plauſus ſociorum naualium, græcè Γῆν ὁρῶ, latinè Terram video. Sed enim, nondum conuiuium clauſimus: nondum ad hæbraicum סֶלָה, ad græcum Διάψαλμα, peruenimus. Illud adhuc ſupereſt, quod & exigunt catenati labores noſtri, vt, poſt omnia, quæ diximus de Deo, explicemus vires, & ſignificationes huius nominis Deus: oſtendamuſq́, in eum, qui hoc ipſo titulo cognominatur, & cuncta, & ſingula competere, quæ dicta ſunt G
de Deo: alioquin, peruicacibus ingenijs, quorum perfricta fronte, & indomabili contumacia, ſupra quam ferre poſſumus, fatigamur, quomodo maniſeſtum feciſſe dicemus, quod Deus ſit? Sanè, fugitiuum ſeruum, fugitiuarius qui quærit, etiam ſi inueniat, nunquàm certus eſſe poteſt, quod inuenerit, niſi certò ſciat, illum ipſum eſſe quem quæſiuit. Quid ſit res ipſa, quæ Deus eſt, ad huius primi libri velut præcognitionem non pertinet. Radix, & virtus nominis, ea eſt, quæ nobis omnino eſt præcognoſcẽda; antequam, quæſtionis illius, ſit, an non ſit Deus, religioſam deciſionem, pijs, & certis rationibus affirmatam, in tuto ponamus. Nam, & philoſophi ipſi, de inani tractantes, antequàm dubium illud; An in ampliſsimo vniuerſitatis regno, locum habeat inane, vel vacuum; negando definirent; H
quanta dixerunt; vt, quid ſignificetur nomine inanis, aut vacui, re ipſa nõdum cognita, explicarent. Et ſi verò, non ignoramus, theologiam gentium, ſicut, & philoſophiã, à barbaris ſumpſiſſe originem; ab ipſis inquàm magis Perſarum; à Gymnoſophiſtis Aethyopum; à Druidis Gallorum; nam, & conſtat, eos, qui primas fores aperuerunt philoſophiæ, natos eſſe in extrema barbaria: Sanè, Phœnix fuit Ochus, Thrax Orpheus, Athlas patriam habuit Libyam, & Mercurius Aegyptum: tamen, quia, & philoſophiam, & Theologiam, Græci ipſi, vt militiam, & ciuilia iura, Romani excoluerunt;

A coluerunt; ordiemur à græca illa voce, Θεὸς, vnde, hæc Romana Deus, fluxiſſe videtur, craſſa litera Θῆτα in Δέλτα mediam, ob magnam elementorum cognationem, de more mutata, neque enim, inter eas, lis vnquam vlla, aut contentio fuit; vt ad eam dirimendam, neceſſaria fuerit, ipſarũ vocalium concertatoria, forenſis, & iudicialis ſententia, quemadmodũ inter Σίγμα, & Ταῦ. Profectò igitur, magnum oportet, vt ſit ſublimeq́;, & glorioſum, hoc ipſum, de quo loquimur, nomen, præſertim, cum articuli põdere, apud Græcos, apud Latinos verò, quibus nullũ nomen non eſt ἀνάρθρον, cum pronominis emphaſe, Ὁ θεὸς, Ipſe Deus. Siquidem Ἕλληνες, illi veri, & legitimi Græci, inter quos primùm adoleuit philoſophia, nanque, apud Pelaſgos omnium antiquiſsimos, qui & Theſſali dicti ſunt, bal-
B butire viſa eſt, deinde vniuerſa Græcia in qua floruit, & cæteri omnes, qui more infantium geſtiebant Ἑλληνίζειν, quorum commercio philoſophia ipſa ferè conſenuit; admirabili quadã conſpiratione, & conſenſu, diu, multumq́; cogitantes, quo nomine, velut certo indice, & proprio quaſi charactere, moſtrare poſſent, deſignareq́;, & appellare ſummum illum orbis principem, qui mundũ adminiſtrat: cuius eſt imperium in omnes viſibiles, inuiſibilesq́; naturas: haud quidem, abſque afflatu numinis, & naturę inſtinctu, conuenerunt in hanc vocẽ, Ὁ Θεὸς, quanquàm ſępius neutro genere, diuinitatem illam vniuerſi mundi moderatricẽ appellabant, Τὸ θεῖον. Indicant porrò, & palàm oſtendunt, diuitias, & theſauros, honoremq́;, & gloriã ingentis huius cognominis, quatuor illa verba, Τὸ τιθέναι, Τὸ θεῖν, Τὸ θεάσθαι,
C & Τὸ θεωρεῖν, omnia verius quàm ſingula, radices, matrices, ſeminaq́;, & vteri, in quibus, & ex quibus, hæc ipſa ſancta Θεονυμία, concepta, formataq́; fuit. Quid eſt enim Θεάομαι, & Θεωρῶ, niſi video, obſeruo, ſpectator ſum? Et quid eſt Θεῖν, aliud quàm currere? & Τιθέναι, quam ponere, & collocare? O amice lector.

Dixi ſigna tibi, tu condita mente teneto,

Certè his tantum acceptis auditione, & ſenſu, etiam ſi nihil aliud ipſi in medium afferamus, ſignificatio magna fit, quod Deus, benedictus, ſit ſummus ille Θεάων, & Θεωρὸς, qui ſui ipſius contemplatione, & viſione beatiſsimus, pro humani generis ſalute, nihil non videat, nihil non obſeruet; ſcrutator cogitationum, cordium, & renum; vſque adeo, vt nulla creatu-
D ra ſit illi inuiſibilis, vt nihil effugiat oculos ſuos, vt nemo dicere poſſit, Si eſt ſcientia in excelſo? Dominus non videt nos.

Cui ex alto cuncta tuenti,
Nulla, terræ, mole reſiſtunt,
Non nox atris nubibus obſtat
Vno mentis cernit in ictu
Quæ ſint, quæ fuerint, veniantq́,
Quem, quia reſpicit omnia ſolus
Verum poſsis dicere ſolem.

Deinde,

Deinde, quod ſit ille Θεῶν, ille hyperion, ille curſor promptiſsimus, E
expeditiſsimus, ita nobis dicto audiens, vt pro ſua ipſius incredibili bonitate, quoniam nihil eſt, quod ſine eo peragere queamus ſoli; vbicunque ſimus, ſimul atque velimus, accurrat; opemq; ferat; continenti curſu, etiã ſequens fugientem; &, quadriga ſua, cuius equi, ſunt, Gratia, Pax, Vita, Salus; ſiſtens fugam; vt non ſugiamus à conſpectu, & oculis patris: incitãs etiam, ad currendum in via virtutis, & ſic currendum, vt, contingentes metam, optatum brauium comprædamus curſu. Ad extremum, quod ſit ille Τιθηκὸς, qui, in magno hoc mundi theatro, omnia, & ſingula, admirabili ordine, diſtribuit, collocauit; vt inconcuſſa firmitate, & perennitate, per omnia ſæcula durent, tanquàm, quæ in illius ſtabilitate, & ſecuritate, collocata ſunt. Hoc eſt enim profectò illud, vt de reliquis interea F
taceamus, quod barbari noſtri, minimè barbari, veræ philoſophiæ, & ſanctæ religionis parentes, admonebant, vt gentes, oculis in altum ſublatis; contemplarentur animo. Poſitio inquàm, & ſitus totius mundi, & ſingularum partium eius: munitiones quoque, & ornatus. Inde, futurum, vt infinitam illam ſupremi numinis poteſtatem, agnoſcerent, cuius proprium nomen, nunquam audierant. Et hoc quoque, illud eſt, quod primùm, permouit illos populos, vt numine, quæ, nullo adhuc nomine nota, venerabantur, ab hac ipſa rerum poſitura, græce Θέσει, quam Ἐν τῷ κόσμῳ, non vehementer admirari non poterant, cœperint appellare Θεὺς; quaſi Κοσμοθέντας, τὰ πράγματα πάντα. Sic, ex voce Θέστος, per ſincopã, nata eſt vox iſta Θεὸς. Vox, planè, æternæ cuiuſdam firmitatis, atque om- G
nino incommutabilis poteſtatis; cuius quaſi neruo, rerum omnium vires, tanquam lacerti fluidi, agitati, & quaſſati motionibus continuis, regũtur, & ſuſtinentur ne concidant. Et, quinam claui, vel ærei, vel adamantini, immo verò, quæ ſolida tigna, quæ denſæ trabes, tam immenſa pondera ferre poſſent, cum incolumitate vniuerſitatis, & compaginis mundi; niſi eſſet hic ipſe Deus, omnia implens, & tenens; glutinator, glutinamentum, glutinumq; tenaciſsimum; immo verò ipſa tenacitas, & ipſa etiam tenacitate tenacior, & (vt breuiter pij in templis ad horam orationis nonam, dulciſsimè canunt;) Rerum omnium tenax vigor. Sanè, omnibus, & ſingulis rebus, inuicem bella gerentibus, ſeq; inuicem perpetua viciſsitudine immutantibus, mundus ipſe, vt Cicero doctiſsimè ſimul, & elegantiſsimè di- H
xit, tam arctis, tenacibusq; vinculis, cohærere, & velut firma quadam contignatione, necti, iugariq; non poſſet, niſi cõtineretur, vno illo diuino ſpiritu, omnia permeante, & implente, ad quem magno iure clamare cogimur. O', quã bonus, & ſuauis eſt, ſpiritus tuus, in nobis Domine. Ecquã apta, & decora ſimilitudine, dictum eſt, ò viri, quemadmodum malum punicum, contegitur, & communiter vnius corticis quaſi cute, & corio; & grana eius, tam ſingula, quam omnia, idem cortex interioribus pelliculis ſeruat, & continet, loculis alioquin intercæpta, ac diſtincta; ſic vniuerſis

orbis,

A orbis, Deo ipſo, mundum omnem foris ambiente, & protegente, cuſto-
ditur intrinſecus; &, Deus, viciſsim, ſingula mundi membra, quibus locus
eſt, ſuus cuique proprius, varijs modis ſe interſecante natura; admirabili ra
tione, & Deo digna, quod & in catena noſtra inſinuauimus, continuatū,
conſertumq́; tenet. Hoc non eſt opus naturæ creatæ, non humani artificij;
proprium eſt ſolius diuinæ virtutis, &, ne à nomine, quod tractamus rece-
dere videamur, Τεθηκότος θεότητος. Ita verò, intelligimus, in hac ipſa
vetuſta, & annoſa naturæ imagine, Deum ipſum, non tam depictum fo-
ris in extima ſuperficie, quàm inſculptum intrinſecus, in ipſis naturæ viſce
ribus; nimirum, cuius fortiſsimo clypeo, tota rerum natura ſeruatur. Idq́;
profectò, multò mirabilius, quàm ſcuto Phidiæ, in quo, illius imago ſcul-
B pta erat, egregium illud Mineruæ ſimulachrum quod tantopere vniuerſa
antiquitas celebrauit. Ecquis ſcit, ò viri docti, an clariſsimus ille ſtatua-
rius Phidias, neſciens quidem, quid faceret, ſed, quod de figulo, in libro
Hieremiæ, dixit diuus Hieronymus, Deo volente, figurans parabolam,
exiguum quendam typum, mundo reliquerit, quo, intelligeremus om-
nes, quemadmodum Deus naturam teneat, ac ſuſtentet: dum benignus,
ac propitius, fortiſsimam illam ſuam, inſuperabilemq́; virtutem, exhibet
Θεμελιοῦσαν, τὰ, ὅλα, καὶ συσφύγγουσαν, hoc enim propriè, ſonat Epi-
theton illud, quod, Deo tribuunt, ſacræ, & profanæ literæ. Παντοκρά-
τωρ. Et ſi verò, Latini, Παντοκράτορα, vna voce omnipotentem red-
dere ſolent, ſi tamen, vim huius nominis, ſignificanter exprimere volu-
C mus, Deus dicitur Παντοκράτωρ, quaſi, omnia tam extra complectens,
quàm intra connectens, vtrinque inquam tenens, firmans, conſeruans,
ſtabiliens Θεμέλιος, θεμελιώτης ipſa Θεμελίωσις. Et hæc quidem, di-
cta ſint de græco nomine Dei, Θεὸς Θεότης. Iam, ſi romani ſermonis
vocem, inueteratam, & corroboratam, quæ Deus eſt, erigimus aures,
& animos, planè apparet, non parum ſignificanter principem illum, qui
omnem hunc mundum regit, tanquam cauſa cauſarum, rerum omnium
opifex, & vt ille cecinit,

Mundi melioris origo.

vna omnium voce appellari Deum. Quid eſt enim Deus, ſi vel ſonum
ſolùm attendas, niſi diues? Diues inquam ſimpliciter, diues rerum om-
D nium: qui dat omnibus: qui nullius indiget: qui à nullo accipit: ideoq́;,
ſolus, veriſsimè liberalis, nullius vtilitatis intuitu, nullius ſpei gratia, lar-
gè, munificè, regaliter, aperit manum ſuā, et omnia implet bonitate, dās
affluenter etiam ingratis. Hinc Varroni, quum de romana lingua ſcribe-
ret, diues dictus eſt, quaſi diuus: quod, perinde ac Deus, circūfluat omni-
bus copijs, et in omnium rerum abundantia viuat: alienamq́; inopiā, et mi-
ſeriam, nihil ipſe interea, incōmodi, aut detrimenti in ſe ipſo accipiēs, le-
uare tam velit, q̄ poſsit. Et, vnde quæſo, ſeculo illo pacatiſsimo, et politiſsi-
mo, quo, cadente ſynagoga, et defloreſcente lingua ſancta, nouellę gentiū
plantulæ,

plantulæ, naſcebantur; &, literæ humaniores, græcæ, & latinæ eruditionis, E
florebāt proſa, & carmine; ætas profectò, ſi dicere fas eſt, digna Chriſti na-
talibus; &, quæ vocaretur plenitudo temporis; vnde inquam, natum eſt,
vt adulatione fœdiſsima, principes, Mœcenates, patroni, & benefici quiq;,
Dij vocarentur à vatibus, & fermè colerentur pro Dijs; niſi, quia hoc ip-
ſum Dei nomen, nomen eſt liberalitatis, & beneficentiæ. Iupiter à iuuando
dictus eſt: Deus à dando. Nota ſunt carmina illa poetarum.

Nanque erit ille mihi ſemper Deus.
Deus nobis hæc ocia fecit.
Si quis Deus, & ſimilis Dijs.

An verò, tritum non eſt per omnes vias, & vicos, Homo homini Deus?
Age verò, cur non credamus, à verbo græco Δεόμαι, quod eſt, indigeo, F
deſidero, peto, occaſione accepta, latinos, pia quadam violentia deduxiſſe
nomen Dei: cuius ope, nemo non indiget; ad quem omnes confugiunt;
quem omnes creaturæ vocant, & inuocant, ipſi etiam pulli coruorum. Eſt
& Græcis, Δέος, timor, ò viri docti; &, credere par eſt, Romanos, qui,
quoad poterant, Græcorum imitabantur, & voces, & ſenſa; neque, in imi-
tatione ſubſiſtebant, ſed æmulabantur; &, ſi Ciceroni credimus, non rarò
contendentes, quæ à Græcis acceperant, faciebant meliora; ipſo etiā Deo,
iam tum, principem illam vrbium, præparante, ad chriſtianæ religionis &
pietatis cuſtodiam, & tutelam; quum intelligerent, populos, in officio cō-
tinendos eſſe, timore non tam hominis, quam numinis; grauiſsimo, &
prudentiſsimo iudicio, ſummam illam poteſtatem, cui cœli, & terræ paret, G
appellauiſſe hac ipſa voce timoris, mutata ad leporē, quarta vocali in quin-
tam: Vt, hoc ipſo nomine Deus, hoc ipſo inquam timore, & tremore, ve-
lut breuiſsimo quodam theologicæ doctrinæ rudimento, inſtituerent, ini-
tiarent ad religionem, & cultum Dei, vniuerſum orbem terrarum. Certè
in ſacris literis legimus, Initium ſapientiæ timor domini; in profanis,

Primus in orbe Deos fecit timor.

&, vt omninò non recedamus à Græcis, videmus idem elemētum inchoa-
re Θεὸν, & Θάνατον. Quid porrò horribilius morte? cuius vel ſola vox,
auditio, cogitatio, memoria, terret, & terrendo exanimat. Ita, quoties
Deum audimus auribus, toties, Theta græcum meditantes animo, neque
enim ab re dicitur litera mortis, quippe, quæ, ſua ipſius figura, circulum vi- H
tæ, linea interſecat media; par eſt, vt ſemper pauidi, in Deum ipſum conie-
ctos habentes mentis oculos, ſeruiamus illi in timore; &, ne exultantes qui-
dem in diuinis laudibus, exuamus prorſus timorem; immo, cum tremore
operemur ſalutem noſtram; ne, de noſtris meritis, aut viribus, præſumen-
tes, efficiamur digni morte, & pereamus à facie iræ Dei, ſicut fluit cera à fa-
cie ignis. Ecquis non timebit te, ò rex gentium? Leo rugiet, quis non ti-
mebit? Dominus locutus eſt, quis non formidabit? Hinc populares illæ vo
ces, Loquere tu nobis; Non loquatur dominus, ne fortè moriamur. An

A vero non aſſixerunt ſacræ literæ, & hoc ipſum terroris epitheton, ipſi Deo?
Rex magnus, & terribilis, ſuper omnes Deos, inquit Pſaltes. & iterū, Ter-
ribili, & ei qui aufert ſpiritum principum, terribili apud reges terræ, Quid?
Num non quotidie canitur, Sanctum, & terribile nomen eius? Audite
adulterinæ plantationes, audite, turpi ſcælerum marcore tabeſcentes hære-
tici, & hæreticorum diſcipuli: plenitudo diuinitatis, nō eſt illa vna veſtra,
quam, ad obſcenæ vitæ licentiam, & patrocinium, fingitis, lenitas, patien-
tia, miſericordia in peccatores: ſed, ſi vna tantum voce, breuitatis gratia
vtendum eſt, ad explicandam diuinitatem, quatenus reſpicit humanū ge-
nus, iuſtitia, vel iudicium, potius eſt, quod, humano generi, exhibet Deū
totum, & perfectum; hoc eſt, & patrem, & dominum: Patrem miſericor-
B diarum, dominum vltionum: patrem benignitate, Dominum ſeueritatē:
patrem diligendum, dominum formidandum: diligendum quia placatur,
formidandum, quia iraſcitur: diligendum, quia non vult mortem, ſed pœ-
nitentiam peccatoris: formidandum, quia ad æternam vſque mortem, pu-
nit peccatores impœnitentes. Quid dicis Marcion, quid dicis? Iuſtitiam
in homine laudas, in Deo non laudas? Non eſt bonus iudex, niſi ſit, & mi-
ſericors, & iuſtus; & eſt bonus Deus, quum ſit miſericors tantum, & non
iuſtus? An non eſt bona iuſtitia, & vindicta, quum bonus eſt iudex? quo
ergo erit mala in Deo, ſi bonus eſt Deus? Ad πάθος pertinet in homine, &
miſereri, et iraſci: atq; ideo vtrumq; propriè eſt humanum, neutrum diui
num: iam tu reſponde mihi, cur illud ad Deum transferre licet, hoc non li-
C cet? Detectus es, mihi crede, frater: neque dicere proderit, Ludens feci.
Talem, Deum depingis, qualem velles: nimirum, cui peccata placerent, qui
peccati miniſter eſſet, qui ad peccandum homines irritaret, in cuius facie,
ipſe peccare, quem contemnere, & irridere impunè poſſes. Sed, ille, talis
eſt, qualem eſſe oportuit, & qualis eſſe voluit: amat bonos, odit malos, ira-
ſcitur ſcæleſtis, furit in ingratos, miſericors eſt errātibus, & diſsimulat ignō
rantes. Equidem, ò viri, miſericordiæ, & vltionis, quaſi duarum filiarum
Dei, vna eſt mater, & matrix bonitas; atque ideò, Deus, quia eſt ſimplici-
ter bonus, tum miſeretur, quum bonum eſt miſereri: tum iraſcitur, quum
bonum eſt iraſci. Bonitas eſt, quæ vtrunque concipit, ſed iuſtitia vtrunq;
indicat, & diſtinguit. Cur miraris? Nam, ab initio Deus, tanquam bonus,
D creauit mundum; & tanquam iuſtus, diſtinxit membra mundi: vt, ma-
gno myſterio, Moſes, quo, non ſapientior alter, in diuino illo opificio, no-
minauerit Deum אלהים, quod, eſt nomen iudicij, & iuſtitiæ. Siquidē,
& ſitus, & habitus, & motus, & ſtatus, & ortus, & occaſus rerum, indicia
ſunt, creatoris non temerè ſuas profundentis opes, ſed admirabili ſua ipſius
ſapientia, ſingula diſtinguentis rectè, & ordinantis. An vero, nō & diſtin-
guitur in ipſa lege, geminum illud præceptum; Diliges Deum, & Time-
bis Deum? Sic, & diſtinguitur ante oculos ipſius hominis, ignis, & aqua,
bonum, & malum, vita, & mors; dum, relinquitur in manu conſilij ſui,

vt,ad quodcunque velit, porrigat manum ſuam. Similiter, & diſtinguit E
Deus,illud quod pollicetur obedientibus, & illud quod præuaricatoribus comminatur: percutiens idem ipſe Deus,ſed & ſanans: occidens,ſed & viuificans: humilians, ſed & ſubleuans. Hinc igitur,græca illa Δέησις, præcatio, ſupplicatio, humilium,& timentium Deum, vt liberet à morte, vt reſtituat vitam: cui propterea, timentes, genua flectimus, caput inclinamus,& ſupplices manus tendimus: amantes autem,pro acceptis beneficijs, corde, ore, & opere,quod, holocauſtum eſt Deo ſuauiſsimum,magnificè gratias habemus, agimus, referimus.

Prouidentia, virtus, & ratio nominis DEI, ipſis quoque cæcis gentibus nota, per vmbram Fati, Sortis, & Fortunæ. F.

CAP. XX.

QVAM grauis, quàm ſancta, quàm plena veræ pietatis, & religionis Θεωνυμία, viri fratres. Nomen gratum philoſophis, iucundum theologis, amabile, & venerabile omnibus Chriſtianis: nomen celebre laudibus, & nullo vnquam caſurum tempore. Sed, videte, ne fortaſſe exiſtimetis, hoc ipſum iam ferè vbique domeſticum, & familiare nomen, Θεός, Deus, eſſe illud verum, propriumq́., & naturale; G
quo, diuina maieſtas, ſe ipſam nominat; quo, Angeli, quo diui,quo Prophetæ,eam venerantur, inuocant, colunt, laudant. Etenim, ſi diuina natura, non initio ſolùm temporis, ſed, & originis principio caret, nihilq́; propterea,aliunde,in ſe ipſo accipere poteſt intrinſecus; poſtquàm hoc ipſum nomen, Deus, tametſi cognomen verius dixeris, & nouum eſt, & factitium; tantaq́;, vt audiſtis, ingenij ſubtilitate, & dexteritate, compoſitũ à Græcis; quos meritò viri docti Ονοματοθήρας appellant, & Ονοματοποιούς, nominum inquam ſagaciſsimos venatores, & in illis fingendis, & componendis,artifices fœliciſsimos,& inuidendos; neceſſe eſt,vt,ſummus ille cœli,& terræ moderator, cuius ſacroſanctam maieſtatem, hoc vno titulo, & cognomine contenti, religioſo ſilentio veneramur; ſi non à nobis, H
certè à ſe ipſo, à choro cœlitum, vocetur alio quodam ſanctiori, ampliorîq; nomine; quod illi, vt virtute, & ſignificatione proprium, ſic, ſæculo quoque, & ſempiternitate, ſit æquæuum. Ecquam argutè, eluſit ſemel, docta barbaries, ineptam, & moroſam græcitatem? Quærebat importunè nimium,& arroganter Græculus. Quid erat cum Deo tuo olim,antequã mundum faceret? Non erat ſolus, reſpondit barbarus; erat, cum Deo ipſo,nomen eius. Planè, græcos edocens, & Latinos, non niſi ſumma temeritate cogitari poſſe,naturali ingenio inuentum eſſe, vel traditum nomen

proprium

A proprium ipſius æternæ diuinitatis: quod, Deus ipſe ſolus, per ſe ipſum, mortalibus reuelauit. Sanè, ne ab vniuerſo quidem genere noſtro, etiam ſi omnes homines, & qui mortui ſunt, & qui viuunt,

Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis,

in œcumenicam ſynodum vocarentur; vt, ordine, rogati ſinguli ſententiã dicerent: concipi poſſet ſanctiſsimum illud, atque ſeparatiſsimum nomen Dei, quo, ipſe, ſeipſum nominat. Præclarè admodum, Plato. Tres inquit negationes, ſunt propriæ ipſius diuinitatis; Ἀσώματος, Ἄρρητος, Ἀνώνυμος, Incorporea, Ineffabilis, Innominabilis. An verò, non oportet, vt naturale Dei nomen, illam ipſam diuinitatis naturam, non circunſcribat ſolum, & vtcunque declaret, ſed plenè, atque integrè definiat; complecta B tur totam, & perfectam notitiam ipſius Dei? Sic ſanè, Ο Ἄνθρωπος (exemplum enim, ſubijciendum erat, ad intelligentiæ claritatem) ſic inquam, ipſius hominis græcum nomen, & vocabulum proprium, ſumptum à forma, à materia, à fine, totam ipſam hominis eſſentiam, intrinſecus, & extrinſecus metitur, & comprehendit: ſignificans nimirum, quod homo, corpore ſit ſurſum erectus ad agẽdum, &, quod animo ſupera aſpicere poſſit ad contemplandum, in quibus tota prorſus conſiſtit ratio hominis. Vt propterea, hoc ipſum nomen, ſit velut annulus quidam regius, velut exigua quædam, ſed prætioſiſsima gemma, quæ; tam ingentis coloſſi, quantus eſt homo, plenã reddat imaginem: Ecquod ſimile nomen, habent mortales, naturali notum intelligentia, quo, vnanimes moueantur, ad celebrã- C dum ſummum illum vniuerſi orbis dominum, Regemq; potentem; cuius virtute, concipere animo, & explicare ſermone, norint, id totum quod verè eſt ipſe Deus, deniq; infinitam illam maieſtatem, dignis efferre poſſint laudum præconijs,

Tu digna tibi perſoluere dona
Sola potes rerum inuentrix, & firma poteſtas.

Nam, ſi nobis intelligere, & effari liceret, ter ſanctum illud, & admirabile nomen, quod ſignificat, & exprimit principem illam naturã æternæ diuinitatis, haud dubiè, corde, & ore, exultantes in Deum viuum, per fora, per vicos, illud vnum totis animis caneremus: & cætera taceremus, tanquã indigna Deo; niſi forſan, memoriam abundãtiæ ſuauitatis eructantes, ex ma D gno illo rerum omniũ theſauro, memoria, depromeremus ſingula quæq;, etiam minima, quæ facerẽt ad Dei laudem: &, ſi neceſsitas non vrgeret, cõfitendi, laudandi, prædicãdi, his enim tribus modis, Dei nomine rectè vtimur, non abutimur; ſanctam illam maieſtatem reueriti, proprium nomen ipſis quoq; Angelis, & Angelorum primatibus tremendũ, intra cordis noſtri arcana, velut Πυθαγορίζοντες, perpetuò cuſtodiremus. Et quidem (vt rem tantam ponamus ante oculos omnium,) verba illa, quæ legimus in ſacris literis, Dij eſtis. Deum Pharaonis. Supra omne id quod dicitur Deus; Dijs non detrahes. Deus venter, Deus huius ſæculi, indicant, extare appel-

lationem aliquam ſecretiorem, ſanctioremq́;, & antiquiorem : quæ nõ ſit E
vſqueadeo cõmunis, ſed maximè propria, illi ſoli qui verè eſt Deus ſuper
omnes Deos : cuius eſt illa vox, etiam apud prophanos philoſophos, O Dij
Deorum. Hinc, inuẽtę ſublimes illæ voces, ipſi romano eloquio forſan, niſi
longius vtatur verborum circumlocutionibus, inacceſſæ : quas, ex Theolo-
giæ viſceribus, obſtetrix Græcia prudenter eduxit. Ὑπέρθεος, ὑπερθεό-
της, θεαρχία, vt quũ hæc ipſa ſimplex, & nuda nuncupatio, Θεὸς, & Θεό-
της, ex tanta communitate, ferè facta eſſet ambigua, nõ deeſſet theologis,
qui, de ſupremo numine, neq; indignè, neq; incertè tractare cupiebãt, hęc
ipſa mira grandiloquentia verborum; cuius excelſitas, ſuperior eſt & Deo,
& diuinitate : cur nõ dixi, & deitate? Nam hæc vox Deitas, abſolutior eſt,
atq; ſecretior; tametſi Diuinitas eſt notior, & elegãtior. Certè verò, appel- F
la (vt libet) in lingua latina, Θεότητα, hoc eſt, vel diuinitatem, vel deitatẽ;
conſtat, tam à Græcis, q̃ à Latinis, accipi quidem, pro illo ipſo Deo; ſed ta-
men in neutra lingua, hanc ipſam agnominationem, ſumptam eſſe à ſecre
tiſsima, & longè, longeq́; ſeparatiſsima natura diuinitatis : ſed potius, ab
operationibus quas videmus, & tangimus. Ab efficientia inquam, à diſpoſi
tione, à conſeruatione : quæ omnia tandem, in vnam prouidentiæ rationẽ
coeunt : exeunt à prouidentia, referuntur ad prouidentiam, & ad prouidẽ-
tiam omnino, ſpectant, & pertinent : vt nimium verè, omnis theologia, te-
ſtatum habeat, naturam Dei eſſe inexplicabilem, græcè Ἀνεκφώνητον, ipſam
verò Θεωνυμίαν, hoc eſt, nomen Dei, Deum inquam, non eſſe nomen na-
turæ, ſed prouidentiæ. Quid eſt, quod audio à tergo, hominem non po- G
litum, in cœtu, & frequentia ſcholarum, interpellantem me? Cur, in ipſo
Deo, diſtinguis eſſentiam, à prouidentia? Vna res eſt Deus, & quicquid eſt
Dei. Sed, quiſquis es, tibi facie ad faciem loquendum eſt : neque enim, ip-
ſe vnquam abhorrui à ſcholis; neque nunc doceo vitare ſcholas; in quarũ
exercitationem, ita me olim ſtudioſè dedi; vt, modo vehementer doleam,
intra priuatos parietes (apertum profectò arrogantiæ ſignum, & argumen-
tum nimiæ temeritatis) ſe ſe continere magnam partem eorum, qui ſtudẽt
vniuerſæ encyclopediæ; & in re etiam theologica, q̃ pauciſsimos eſſe, qui
velint tradere ſe publicis præceptoribus, dolandos, expoliendos, & imbuen
dos, vt inquit ſummus ille gẽtium doctor, & magiſter, in doctrina ſana, &
iuxta formam ſanorum verborum. Inde enim, oriuntur, &, mea quidem H
ſententia, creſcunt hæreſes in Eccleſia Dei : quas, per ignorantiã forſan, diſ-
ſeminat genus hoc hominum, ij inquam ſine ſcholaſtica exercitatione do-
ctores; qui (vt cum diuo Hieronymo loquar) antequã diſcipuli fierent, ma-
giſtri eſſe voluerunt, non intelligentes quæ loquuntur, neque de quibus aſ-
firmant : in quos, mirè quadrat philoſophicũ illud. Ad pauca reſpicientes,
de facili enunciant : ſed hæc, parerga ſunto, ò amici; quæ etiam rogo vos,
vt ipſi quoque amicè excipiatis, zelum noſtrum corrigentes, ſecundũ ſcien
tiam veſtram; nam, ex abundantia cordis os loquitur. Ad rem autẽ. Quo-
niam,

A niam, ratio (vt aiunt) formalis, eſſentiæ, quum ſit abſolutiſſima, ratione
prouidentiæ, quæ omnino nos, & noſtra reſpicit, illa ipſa acie mentis, quæ
ſubtilitate ſua, & ſeparata coniungit, & coniuncta diſſeparat, inuenitur eſſe
multò prior, atque etiam multò ſublimior; tibi ne, mirũ videri debet, ò bo-
ne, ſi, & eo ipſo nomine, quod à prouidẽtia ſumitur, eſt multo maius, & me
lius, nomen diuinæ naturæ vel eſſentiæ? Nomen inquam; quod neq; ab ho
minibus, neq; per hominem inuentum, aut traditũ fuit: nomen, quod nul
lus angelorum excogitauit: nomẽ, quod ne ipſe quidem Deus ſibi ipſi im-
poſuit: ſicut neque ipſe ſe fecit: quia æternus eſt Deus, & æternum nomen
eius: neque tempore, neque natura, neque origine, neque vlla ratione po-
ſterius. Erit alibi, locus de nomine naturæ Dei; nunc, de Θεονυμία loqui-
B mur: quæ & toties diximus, & dicemus, eſt nomen ſumptum à prouidẽtia.
A loco inquam illo, qui, inter omnes vniuerſæ, & naturalis, & moralis phi-
loſophiç locos, priſcis illis temporibus, mirum q̃ torſit omnia ingenia philo
ſophorum, atque adeò omnium hominum. Nemo homo non quærebat,
non dubitabat, non interrogabat, Eſt ne mundus, diuina prouidentia con
ſtitutus? Regitur ne caſu, aut prouidentia mundus? Reſpicit ne terras, &
hoc præſertim miſerum, atque afflictum mortalium genus, mens illa ſupre-
ma, quæ Deus dicitur? Quàm plena catenarum, hæc quæſtio ò viri? Mihi
videre videtur hydram illam multorum capitum, cui aliquot reciſis, totidẽ
renaſcebantur. Annexa enim mox illi fuit, quæſtio hæc altera, de Deo, &
Dijs. Sit ne vnus Deus, vel multi Dij? Et prodierunt in medium, quis
C credat? Triginta Deorum millia, & inter hos Deos, trecenti Ioues. Hæc
porrò quæſtio, peperit nouam quæſtionem, illam inquam de natura Deo-
rum, Hi, cœleſtes omnes dicebant Deos: & hos ſecundum regiones cœ-
li, quater quatuor diuidebant: illi producebant Deos, cœleſtes, terreſtres,
infernos, marinos, fontanos, fluuiales: alij, tria tradebant Deorum genera:
fabuloſum, quod Poetç finxerũt: naturale, de quo philoſophi loquuntur;
quod à populis remotum, nullo includitur loco, nullo finitur tempore: ci-
uile, & populare, traditum à principibus, ad retinendos cætus & ſocietates
hominum. Primum ſanè genus, pertinet ad theatra: Secundum, replet cœ-
los, & terras: Tertium, colebant in templis flamines, & archiflamines: Grç-
ci dicunt Θεὺς, μυθικὺς, φισικὺς, πολιτικὺς, nam & triplicem theolo-
D giam faciunt Μυθικὴν, Φυσικὴν, Πολιτικὴν. Subinde igitur, ex hac ipſa
quæſtione, catenatio facta eſt, alterius quæſtionis, de diuinatione. An quæ
futura ſunt, Dij ipſi nouerint; an quæ futura nouerint, certò ſint euentura?
Et demum, vtrum neceſſariò eueniant, quæ illi euentura eſſe prædixerint,
aut potius accidere poſſit ſecus, q̃ ab ipſis Dijs prædictum ſit. Hic nè verò fi-
nis? Immo verò, hic conſecutione quadam neceſſaria, annectere cœperunt
quæſtionem illam, quæ, vtinam tandem aliquando finem ſit habitura: illam
inquam, nimium importunam, & inquietam, quæ tanquam ſerpens, adhuc
nexat ſe nodis. Ecquantas in orbe tragœdias, quantos olim ignes, & flam-

mas excitauit? vtinam verò non & nunc excitaret: quæſtionē dico Περὶ τοῦ E
ἐφ' ἡμῖν; ſic enim Græci loquuntur, huius quæſtionis, vel diſputationis, au
thores, & parentes; de eo quod in nobis eſt, hoc eſt, in noſtra poteſtate; id;
quod ſcholæ dicerent, de libero arbitrio; nā, & prophani philoſophi tra-
ctarunt, Περὶ τοῦ ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου; de voluntario, & inuoluntario. Sanè
enim, ſi diuina Πρόγνωσις, & Πρόνοια, præuidentia inquam, & prouiden
tia, ratam, firmamq; certitudinem, & neceſsitatē habet; ne Deum falli poſ-
ſe aliquando dicamus, vt perſtent oracula, & diuinationes, magna pars reli
gionis, & cultus, vt ipſi ſcitis, quis locus relinquitur contingentię rerū? atq;
ideo quid eſſe in hominibus poteſt voluntarium, liberum, ſpontaneum?
immo verò, quid non eſt neceſſarium, coactum, violentum, ſi omnia huma
na negotia, ex ipſius prouidentię velut cœleſtibus habenis, vincta, & mode F
rata, nobis, noſtro conſilio, aut arbitrio, nihil liberè facietibus, ſed ſupremo
numine, in cunctis nos regente, & (vt ſic dicā) aurigante, gubernātur? Hinc
porro exorta eſt tanta illa, & tam aſpera diſceptatio, nō definita olim, neq;
percepta, ſed lubrica, atq; ambagioſa, & in qua Stoici præ cæteris æſtuabāt,
de fato, de fortuna, de ſorte; & illa de virtute, de fine hominis, de immor-
talitate animæ, de futura vita, de præmijs bonorum, & malorum. Quæ tan-
dem, velut extremam caudam, ſecū traxit per difficiles illas alias, & per ob-
ſcuras quæſtiones, plenas nodis, quos neque expedire ingenio: neq, diſſeca-
re gladio poterant. De obſeruationibus eorū, qui, ſe ſe Chaldæos, aut Ge-
nethliacos appellant, in genitura hominum, in cætu, circuitu, tranſitu, ſtel-
larum; errantium præſertim, quæ maxime fatales dicebantur; de cœlorum G
influentia, de complexionibus corporum, de animorum affectibus, de oc-
cultis viribus rerum, de oraculis, de miraculis, de reſponſis, de dæmonibus,
de genijs: de laribus. Ex quibus omnibus, vt ipſi ſcitis, originē habuit vni-
uerſa magia, cum ſuis præſtigijs, ſortilegijs, augurijs, aruſpicijs, prædictioni-
bus, præſenſionibus; quibus tanto tempore dementatus fuit totus orbis ter-
rarum: dum fallaces homines, ſiue proſpera, ſiue aduerſa euentura dicerēt,
ſpe, & metu, alienas detinebant aures, ſuasq; auro locupletabant domos.
Haud dubiè verò, vt concludam, quod molior, quanquàm peregrinæ il-
læ voces, fatum, fortuna, ſors, tempus Ἀνάγκη, δίκη, αἶσα, μοῖρα, Adra-
ſtiaq;, Nemeſis, & reliquæ, quæ in omnibus illis quæſtionibus diſſoluen-
dis, aut ventilandis, cœco illo ſæculo, populares erant, alio tendere vide- H
bantur, quàm ad Deum; re ipſa tamen, omnes illi, & primi, & turbæ, etiam
obturatis oculis, quod de Ariolo illo filio Beor, altiſsimè ſcripſit Moſes,
dum hæc dicerent, Deum non videndo videbant; &, neſcientes quid di-
cerent, in his omnibus, adumbrata diuinæ prouidentiæ myſteria loque-
bantur. Res quidem tantas digerere, non eſt præſentis operis, ne-
que temporis ò viri: ſed tamen, vt à fato incipiam, quod Εἱμαρμένην
Græci dicunt, an non ſignificatur voce fati, diuinum decretum? iux-
ta Poetam,

A *Si te fata vocant,*
an non ſeries cauſarum, vt cauſæ cauſa nexa, ordine ſempiterno, rem ex ſe gignat, vnde, & præterierint, quæ facta ſunt, & quæ inſtant fiant, & ſequantur quæ futura ſunt? Huc enim illud ſpectat,

Quo fata trahunt, retrahuntq́, ſequamur,

Quis igitur noſtrum non iam in ipſo fato, videat vim illam diuinam, ab omni æternitate decernentem verbo ſuo? (Semel enim locutus eſt Deus, & idipſum ſecundò non repetit) vniuerſamq; catenam rerum immutabili virtute tenentem; &, ad omnia, mirabiliter admouentem machinas, & inſtrumenta viſibilia, & inuiſibilia; vt ordinatè, numeroſè, ſuper omnia horologia cœli, immo verò ſupra ipſum cœli motũ, ratis, & certis legibus,
B inoffenſoq; tenore, fiant quæcunque fiunt? Quod ſi fatum, fortaſſe nihil horum eſt, ſed ipſa natura tota, neque enim ineptè ſcripſit Maro.

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat.

neque Cicero. Præter naturam, præterq; fatum, profectò conſtat, vel voce ipſa, naturam ducere nos ad authorem Deum; cuius ſimulachrum eſt, abs quo condita fuit, abs quo ſeruatur, ad quem refertur: Fortunam porrò, quis, Deum ipſum non legitimè vocet? eamq; proſperam ſimul, & aduerſam: cuius proſpero flatu, ſi rectè vtimur, ad optatos prouehimur exitus, qui, ſi reflauerit, miſerè, & miſerabiliter affligimur? Sanè, Deus, occulto iudicio, quod etiam, ad fortunæ rationẽ pertinet, vt de ea loquuntur philoſophi; cuius vult, miſeretur, &, quem vult, indurat; transferens regna,
C deponens reges, ſuſcitans de terra ægenum, & erigens ad tanta faſtigia; vt ſedeat cum principibus, & ſolium gloriæ teneat. Num, & nomen ſortis indignum eſt Deo? Ipſe, eſt ſors noſtra, pars noſtra, hæreditas noſtra; qui, nos vocauit in partem ſortis ſanctorum: nam, quum eſſemus filij mortis, Deo verſante vrnam è cœlo, cecidit ſors ſuper nos, & annumerati ſumus, cum filijs vitæ. An non eſt Deus Μοῖρα noſtra? Parca noſtra? quæ, appræhendens digitis fuſum, torquet, & voluit nobis ſtamina vitæ; &, nunc, viris ſanguinum dimidiat etiam dies, & nunc, pijs adijcit etiam multos annos. Quid? An non poteſt dici omnium rerum tempus, Deus? qui, omnia facit ſuis temporibus? cuius ordinatione perſeuerant tempora? ad quẽ, omnia tempora pertinent, ſine tempore? Huc ſpectat græca illa appella-
D tio Αἰῶνα. Quid eſt enim Αἰῶνα, niſi Ἀειῶνα, ſemper exiſtens? Nonne verò, hoc eſt nomen Dei Οὐσία? Οὐσ' ἀεὶ? Ἀνάγκη ne non eſt Deus? Et, quæ alia neceſsitas, fingi poteſt, præter Deum ipſum? qui, ſolus, non eſſe nõ poteſt, quum omnia non eſſe, æquè ac eſſe, poſsint; &, cui omnia quæcunq; ſunt, neceſſe eſt, vt obſequantur, & pareant. Quid dicemus de voce numinis? Verè, Deus eſt numen, qui nutu ſuo concutit terras, & tremefacit olympum; cuius ſupercilium, eſt ipſum imperium vniuerſi orbis. Dubitari ne verò poteſt, quin ipſe Deus, cuncta finierit, terminarit; ita, vt, neque numero, neq; magnitudine, quicquam ſit infinitum in rerum natura, prę-

ter ipſum ſolum? cuius ſapientiæ non eſt numerus, cuius magnitudinis nō E
eſt finis? vt propterea, magna ratione dicatur Πανταμορφήν. Δίκη, tandem Adraſtiaq;, & Nemeſis, in quem conueniunt, niſi in Deum ipſum? qui, ſolus, eſt Deus iuſtitiæ, ſolus, iuſtitia ipſa, ſolus, inſolentiæ, & arrogantię vindex; qui, vt humano more loquar, ſeruet ira, & furore, aduerſus eos, qui tumore animi elati, dum magna ſpirant, alios, & ipſum quoque Deū, ſuperbè contemnunt. Denique, extra controuerſiam poſitum eſt, Deum ipſum eſſe vim illam maiorem, cui mirabilia quæque inſperata, & inopina ta tribuebat antiquitas: vt, ſi magno terræmotu, montes & valles hiaſſent; ſi inferi, viuos homines abſorbuiſſent; ſi, imbres ruentes, eluuionibus, vrbes, & prouincias obruiſſent; ſi, excurſiones, aut etiam receſſus maris, in
inſulis, & continentibus, notabiles mutationes feciſſent, ſi, conflagrationes F
cœleſtes, aut etiam crateres montium, tanquam torrentes ignei, integros populos exuſsiſſent. Eia, qui diligitis Deum, videte, quanta eſt maieſtas Dei, qui, tanquam lux mundi publica, etiam in medijs illis tenebris, lucebat, vt illuminarentur; & tenebræ, eam non compræhenderunt. Sed videte hoc quod præcipuum eſt. Quàm magnum, quàm ſanctū & terribile eſt nomen ipſius Dei, hoc inquam nomen, Deus, tantarum, vt diximus, agnominationum, compēdium, & ſumma: Certè verò ob id, tam græcè, quàm latinè quadriliterum eſt, perinde ac illud ipſum, proprium, & naturale nomen, quod in lingua ſancta eſt יהוה. An verò, myſterio caret, quod nominis huius initium, eſt quarta, claſsis alphabeticæ, figura, Δ, quæ, Δέλτα di
citur? Sane, ad initiandos homines, vni, & trino Deo, fortaſſe, neceſſariū G
erat, et ipſum trigonum. Admodum profectò ſacra figura, quæ, et cœlo ſulget, tribus ſtellis, in æquilateri trianguli formam poſitis; quibus, nomen Δέλτοτον; et in terris, olim viſa eſt, tribus conſtans inter ſe ſe implicatis triangulis? vnde, prodijt diuinum illud Pentalpha, quod, in ſalutis ſignū, ab Alexandro, accepit Antiochus, dictus Sother Rex Syriæ. Ecce triangulus ſalutis, illius ſalutis, quam, ſacris illis, numero quinis, fontibus, è ſua ipſius corporis fodina, tanquam ex beata minera thermarum, effudit Chriſtus Ieſus; iam tum natus, dum, primum iubente Auguſto, deſcriberetur vniuerſus orbis, ſub Cyrino, præſide Syriæ. Cedant, Cedant iam tandē, omnia illa gentium nomina, huic vni nomini, DEVS. Non obijciatur aurum Aegyptiorum; ſed, recudatur in meliorem for- H
mam, prophana verba ſupprimantur; ſancta intelligentia retineatur. Deus, vbique, et ſemper, tutò, ac iucundè, canatur, ſcribatur, legatur, audiatur.

Omnes

A *Omnes olim gentes, & populos, vt ſtudio, & opinione diſſentiſſe in Dijs, ſic, natura duce, conſenſiſſe in ipſum Deum.* CAP. XXI.

EXIGITIS nunc, vt video, veſtro iure, amici lecto-
res; vt iam aliquando, tollentes omnes remoras, lo-
qui, & tractare incipiamus, de illa ipſa, vera, & pro-
pria natura æterni Dei. Verumenimuerò, præcla-
readmodum, & ſapienter ſcriptum eſt, Qui credit
non feſtinet. Nos, Deum ipſum nōdum videmus,
in numero credentium ſumus; ne igitur, quęſo, ipſi
B in diuina hiſtoria feſtinemus, vt præpropere ſcire ve
limus, Quid ſit Deus. Hoc ipſum potius, quod Deus ſit, quod, tanquam
in columna, baſim, velut fundamentum in ædibus, & ſicut carinam in na-
ui, firmiſsimum eſſe oportet; ſiquidem, & myſticos Eccleſiæ pedes, qui-
bus totum corpus penè nititur, ſpiritus ſanctus, aurichalcho ſimiles facit;
ſtabiliamus adhuc, magis, ac magis, ex ipſo gentium, ac populorum con-
ſenſu; vt, quæſtionem illam, quæ, in corpore theologiæ, primum locum
obtinet, An ſit Deus; diuina hiſtoria, publico orbis teſtimonio, fęliciſsimè
abſoluat. Sic enim, impij quique, vel Athei, veriti, ne ipſis tacentibus, la-
pides clament, & crepitantes, impetu facto, contundant eorum ora, excla-
mare cogentur, ſicut cupimus, Teſtimonia tua, credibilia facta ſunt nimis,
C ò Deus. Verè enim magna hæc, & vnanimis gentium, ac populorum in
omnibus regionibus, & ſæculis fides, atque conſenſio de Deo, lex, iudi-
ciumq́; naturę putanda eſt: nam, non aliter confirmaretur diuturnitate tē-
poris, neque, cum ætatibus hominum inueterare potuiſſet. Mēdacia, &c,
quæ fucum habent, tanquam putres fungi, citò naſcuntur, & citò pereunt:
neque enim, vim ſolidam habent, qua reſiſtant temporis malleo: porrò, ip-
ſa veritas, &, quæ veritate nituntur, perinde ac palma, arbor illa nobilis,
quæ non cedit ponderi, ſed ſurgit aduerſus pondus, multo quidem cum
tempore, profertur in lucē; ſed, quo magis demum præmitur, eò fortior,
ſumma vi, & contentione perdurat, & longa tandem ipſius temporis exa-
gitatione, ſplēdeſcit. Quàm bellè, proh ſancte Ieſu, dixit homo ille nouus,
D qui, amabili quadam violentia, philoſophiam, è Græcia in Latium migra-
re coegit, vt, ſecum in ocio, Romæ degeret. Quàm bellè inquam, dixit.
Opinionum commenta, delet dies; naturæ iudicia confirmat. Hoc, eſt na
turæ iudicium, ò homo, quod, non eſt ſupra te, neque procul abs te poſi-
tum: ſed, propè te eſt, in corde tuo; quod, & ipſæ gentes (vt diximus) oſtē-
dunt, naturaliter ſcriptum in cordibus ſuis, Numen quoddam eſſe, pru-
dentiſsimum, æternum, & beatum, quod Deum dicimus; cuius admirabi-
li prouidentia, adminiſtrentur, ac procurentur, & quę in cœlis ſunt, & quę
in terris; ea verò, quàm maximè, quæ ad homines pertinent. Certè verò,

opiniones Deorum, fuerunt violenti quidam impetus, &, hominum quaſi E
ſurores, atque ideo parum diuturni; nam, Dij Deos pellebant, noui veteres, Romani Græcos, Græci Aegyptios. Religio, cultus, & fides Dei, eſt, ipſa ſaltem inclinatione, naturalis; vtpote perpetua: acceſsione quidem temporum, incrementa ſuſcipiens, quaſi aurora, quæ creſcit in diem perfectam, & plenam lucis; ſed tamen, in ſua ipſius radice, quæ, rectè ſubſtãtia dicitur, & Υπόϛασις humanæ fęlicitatis; nempe, quòd Deus ſit, & quod inquirentium ſe, ſit remunerator; æternùm perſeuerans: tanquam ſol, qui in ſe ipſo nunquam eclypſim pátitur. Communem ſermonem, homini quidem natura dedit; aptum, & elegantē, non dedit. Ratione enim, & exercitatione fit, vt, qui natura loquuntur, arte, & vſu eloquantur: cõtrà porrò, vera cognitio Dei, cultusq; pius, & ſyncerus, ipſius diuinitatis, F
Dei munus eſt; ſed, naturá, quæ ipſam religionem dare non potuit, inſtinctum ad religionem, & dare potuit, & verè dedit. Et quidem, id quod omninò res ipſa loquitur; tanta eſt naturæ coniunctio, neceſsitudo, affinitas, inter ipſum mundi opificem Deum, & ipſius diuini opificij miraculũ, hominem; vt, non ſolum in ijs viris, vel hæroibus, qui, infra ſe ſenſibilia, in ſe rationalia, ſupra ſe ſpiritalia contemplantur, & ſapiunt; quos, iure, ac meritò Deo charos, & Deo genitos, antiquitas appellabat; ſed, in promiſcua & communi multitudine virorum, & fœminarum, quam (vt adagio dicitur, conſultò veritas, & ſapientia fugit; in ſcæleratis quoque & facinoroſis hominibus, quos, Apoſtolus vocat filios iræ Dei; in bonorum virorum hoſtibus, & aduerſarijs, qui, & ipſam virtutem, & fontem vir- G
tutis, Dei cultum execrantur; denique, in ipſis etiam barbaris nationibus, quæ, ex toto Deum ferè ignorare videntur; inſideat ſemper animo, & nunquam non verſetur ante oculos, intenta quædam, & vehemens cogitatio in Deum, & deſiderium inſatiabile cognoſcendi Dei. Quid, quod in illis etiam altiſsimis quæſtionibus, quæ omninò ſupra nos ſunt, Quid ſit Deus, & Qualis, & Quantus; ex ipſis & mirabilibus, & memorabilibus hiſtorijs, legimus, omnes gentes, fuiſſe, iam tum ab initio, occupatiſsimas. Apud quas, illud quoque perſuaſiſsimum erat, eos, præ cæteris omnibus, dignos exiſtere, qui homines dicerentur, & vniuerſis hominibus imperarent; vtpotè, ingenio præſtantes, excellentesq; virtute, & moribus; qui, Dei, & diuinarum rerum ſtudioſiores eſſent; qui Dei co- H
gnitione, & cultu, nihil antiquius ducerent; qui palàm, & coram populo, abundantes ſonantibus verbis, vberioribusq; ſententijs, honoratè, honorificè, & grauiter, de Deo ipſo, multa; magna, & glorianda prædicarent. Videbantur enim, quoties præclara illa, verè diuina, & domina rerum, eloquendi virtute, ſuauitate ſermonis, & perſuadendi potentia, ad philoſophiam, ad religionem, ad ſapientiam, vnde in beatæ vitæ portum peruenitur; traducebant profanum vulgus, quod ad mortalia ſemel progreſſum, ad diuina regredi vix poteſt: toties ex feris, belluis, ex mutis

lapidibus,

A lapidibus, ex aridis fungis, id quod etiam eſt in fabulis Poetarum, inſigni miraculo ſuſcitare nouos homines. Hinc, & principes illi, qui rerum potiebantur, nondum leoninam induti audaciam, ſed aſtutam ſub pectore gerentes vulpem, vt ſimplicioribus populis fucum facerent, & continuandæ tyrannidis gratia, callidè, ſe ſe inſinuarent in eorum animos: vix dici poteſt, quanta vafricie, quum à nulla re magis abhorrerent, quàm à religione; nihil magis tamen, præſeferrent externo cultu, quàm religionem, & eam ipſam pietatem, ſanctitatem, fidem, ſumma hypocriſi ſimularent foris, quam odio vatiniano perſequebantur intus. Eos imitati ſunt poſteriores Romanorum monarchæ; qui, perpoliti quum eſſent humanioribus literis; putarenturq́;, non fortunæ munere, ſed probitate morum, ad B ſummum illud culmen honoris, meritò perueniſſe; vt, apud populum quoque, maiorem authoritatem, & gratiam conſequerentur, obligabant ſe, & ſuos, religione; ambitioſiſsimè de Deo, & de rebus diuinis tractabant; referebantq́; in Deum, & diuina oracula, quæcunque illi, populis credenda, facienda, & cauenda, è proprio capite ſomniaſſent, & finxiſſent. Vnde, tanta olim ſuperſtitio, fuſa per gentes, oppreſſerat omnium ferè animos; atque, anilibus fabulis, ariolationibus, obſeruationibus, hominum imbecillitatem adeo occupauerat; vt, nemo ex vera, & conſtanti ratione, religioſus eſſe crederetur, niſi primum aniliter, &, cum incredibili ſollicitudine, anxietate, atque miſeria, eſſet ſuperſtitioſus. Interroga Scithas, Armenios, Perſas, Hyperboreos: Quum enim de cæteris rebus ſummis, C imis, terrenis, cœleſtibus, ſacris, profanis, nunquam conuenire, ſed, alij ſemper alia ſentire videantur; &, non modo gens, genti, vrbs, vrbi, ſed neque domus, domui, neque vir, viro, neque demum, quiſpiam ſibi ipſi, ſemper, & ex toto conſentiat; in tanta nihilominus opinionum cõtentione, & pugna, de ipſo diuino numine, omnes, ſi non acumine ingenij, & exercitatione rationis, certè, diuinatione quadam, & communi naturæ iudicio, idem ſentire, idem credere, idem dicere conſueuerunt. Vt, quamuis nulla doctrina, aut diſciplina eruditi ſimus, hanc ipſam tamen prænotionẽ, vel informationem, habere videamur ab ipſa natura; quod omninò Deus ſit, qui ſi non ſit, nihil ſit, vel eſſe poſsit. Iam, ſi conuenias ſummos illos doctrinarum Principes, qui per omnem antiquitatẽ floruerunt, quot quot, in D ipſo homine, præter tam multas ſentiendi vires, agnouerunt eſſe rationem, ac mentem, eamq́; coluerunt, velut ſolam homine dignam; qua, & corporalia quæq́;, eaq́; præſentia, & abſentia; incorporalia quoq́; appræhendimus, percipimus, meditamur; quemadmodum illius, tanquam rei præſtantiſsimæ, diuinitatem, & immortalitatẽ crediderunt, & probauerunt; ſic, de diuino numine, & ſempiternitate illius virtutis ac diuinitatis, firmiſsimis demonſtrationibus, aſſeruerunt, nullatenus, niſi magna impietate, & ingenij peruicacia, poſſe dubitari. Tria hæc, Numen diuinum, Prouidentia; & animorum noſtrorum Immortalitas, apud illos, adeo inuicem coniun-

cta

cta erant, & complicata, vt, ſumma fide rectam rationem ſecuti, arbitrarentur ea diuelli, diſſociariq; non poſſe; quod, qui alterum è medio tollere, vel infirmare tentaſſet, is, re ipſa doceret, cæterorum fidem, non eſſe ſolum concutiendam, ſed euertendam. Homines illi in primis, qui Dei prouidentiam ſuſtulerunt, ad extremum, ex ipſis etiã mortalium animis, euellere nitebantur Dei fidem; & perſuadere ſimiliter, hominum animas, non ſecus quàm iumentorum, cum ipſis corporibus eſſe interituras: eſſeq; propterea fabulas inanes, quæcunque de futura vita, de piorum præmijs, &, de ſupplicijs ſceleratorum, vnanimi conſenſu, theologi, Poetę, & philoſophi, per omnia ſæcula docuerunt. Deinde verò, Epicurus, velut publicus humani generis hoſtis, quum doceret ante omnia, nihil ſupereſſe moriente corpore; quo, nihil dici potuit, efficacius, ad ſubruenda fundamenta ſanctorum cœtuum, ciuitatum, ſocietatis, & amicitiæ, vniuerſæq; innocentiæ, & virtutis: tandem, ipſum Deum, humanarũ rerum cura non tangi; Omnia, abſq; numine, & caſu geri, inimica Deo opinione, ſed neceſſaria quadam, (vt ille etiam rebatur) conſecutione; ſentiebat. Ex cuius officina, videtur prodijſſe, carmen illud arrogantiſsimum, Cæſaris Dictatoris.

Nunquam ſe cura Deorum
Sic præmit, vt veſtræ vitæ, veſtræq; ſaluti
Fata vacent.

Neque dubium, quin & inde etiam, abyſſo abyſſum inuocante, ſui ipſius ſequaces, & diſcipuli, negauerint eſſe Deum. Quanquàm autem, artes ipſæ, quæ, non contemplatrices ſunt, ſed effectrices, vim firmam, & efficacem non habent, ad ipſius veritatis cognitionem, potiſsimum de rebus diuinis; tamen, vt nihil deſit, poſt principes, & rerum, & doctrinarum, ſi eas in conſilium aduocaueris, vna voce, vnoq; conſenſu, & ſingulæ, & vniuerſæ, teſtabuntur, quod nulla ſit ars, quæ non referatur in Deum; vt, quoniã Deus eſt, rerum omnium author & opifex, omnia idcirco ſint plena nominibus diuinis, rationibus diuinis, arte diuina. Quid eſt enim profectò, illud, quod antiqui, Vulcanum fabrum, Apollinem ducem chori, belli potẽtem Martem, & frugum dominam, Cererem, faciebant, niſi, quod, neſciẽtes quid dicerent, hoc dicebant. Hoc inquam, nullam eſſe artem, quæ numine vacet; nihil addiſcere homines ſine Deo; omnia referenda eſſe in Deum; quem, non in omnibus muneribus recognoſcere, extrema ſit impietas: quia, eo neglecto, omnem etiam viuendi rationem, ab hominibus negligi, atque ignorari, neceſſe ſit. Sic, ad authorem, opificemq; ſuum, natura recurrit, ſic, dominum recognoſcit, dum, quos videt ſuperſtitioſè delirantes in Dijs; impetu, & machinis, reuocat ad agnitionem, & cultum ipſius Dei. Multi quidem, cum ea ipſa natura, quam, vt parentem, & magiſtram ſequi debuerant, tam ingratè egerunt, vt, hæc ipſa innata pietatis ſemina, nulla ratione adoleſcere paterentur; vnde tam abiecti iudicij euaſerunt, vt nihil de numine ſentirent, quales fortaſſe illi fuerunt, quos,

Vliſſes,

A Vliſſes, Homericum prudentiæ humanæ exemplar, ideoq; πολύτροπος,
καὶ ποικιλομήτης, in ignotam terram deſcendens, conſcenſa ſpecula, ſcru-
tari cœpit.

Num fera gens, nullaſq; vnquam mollita per artes,
Iuſtitiam ne colunt, & ſancti iura verentur
Hoſpitij; ac numen cæleſtum mente capeſſunt.

Sed enim, ſi obſcurari potuit hæc agnitio Dei in aliquibus hominibus,
extingui tamen non potuit apud integras nationes, & latos populos. Qui-
bus, etiam athei illi, vel anumines, qui ad magnas haſce naturæ voces, obſur
duerant, non ſecus habebantur, quam Aelurus, inter Leones, Noctua, in-
ter aues, Cercopitecus, inter homines. Homines inquam, dicebantur no
B mine, & vultu, quum, reipſa, communi iudicio, cenſerentur agreſtes, in-
domitæq; feræ, quæ, ab omnibus beneuiuendi legibus, præceptiſq; & ratio-
nibus, abhorrerent. An non ſic dixerunt, ipſi quoque ſummi gentium
oratores, & philoſophi? Nulla vnquam gens fuit tam immanſueta, & fe-
ra, nullus populus tam immanis & agreſtis moribus; cuius non mentem, à
principio aliqua imbuerit, ipſius diuinitatis opinio. Quid neceſſe eſt hic,
diſtinguere populum à populo? gentem à gente? Nos, populos diſtingui-
mus; nos nationes ſeparamus; ipſi, agris, & vrbibus, metas, terminoſq; præ-
ſcribimus; denique regnorum, & prouinciarum, finitores, ipſi ſumus. At
verò, Deo, vna domus eſt mundus ipſe totus; in quo, tanquam altiſsimus
ſol, longè, lateq; collucens; cuius, vix vmbræ ſunt, hi occidentes, redeun
C teſq; ſoles; vbique terrarum, procul etiam ab vrbibus, inter ſyluas, in cry-
ptis, in foueis, in plagis omni habitatione deſertis; nullos non homines;
etiam agreſtes, & feros, moribuſq; intractabiles, luminibus irradiat ſuis;
ſpargens in nobis, dum naſcimur, ſui ipſius notitiam, & memoriam ſempi
ternam. Audite. Deus benedictus, (quod, quanta poſſum voce, teſtificor,
proclamo, denuncio,) non ſolum in Græcia, & in Italia, ſed, in omni quo-
que barbaria, agnoſci cupiens, iam tum ab initio, quando (vt Apoſtoli vo-
ce vtar) dimiſit gentes ingredi vias ſuas; hoc eſt, vt nullis deſcriptarum le-
gum aggeribus, nullis munitæ inſtitutionum obicibus, atque repagulis, pro
libero voluntatis arbitrio, ratione duce, honeſtè, vitam tranſigerent; per
omnes quoque ætates, ſuæ ipſius diuinitatis teſtimonia clariſsima, certiſsi-
D maq; reliquit; cœlo nos tegens, terra ſuſtentans, refrigerans aqua, fouens
calore, perflans ſpiritu, dans de cœlo pluuias, & tempora fructifera; ſem-
per, & vbique benefaciens, implenſq; cibo, & lætitia, corda mortalium; vt,
nemo Deum non agnoſceret; nemo non laudaret, omnes diligerent, co-
lerent, venerarentur, admirarentur. Hinc itaque, prodierunt tam multa
illa præclara ipſius Dei cognomina, quibus, vbique terrarum, in ſignum
communis fidei, & conſenſionis, laudabatur à gentibus, & populis; ante-
quam, (vt cum Prophetis loquar) diſrumperentur cœli, & notum fieret no-
men eius. A philoſophis quidem, qui theologiam naturalem profiteban-

tur,

tur, vocabatur Deus Αὐτὸ ἀγάθον: Ipſum bonum: Idæa boni: genitor ſo- E
lis: lux lucis: pater diei: principium vniuerſitatis, Rex, & generis, & loci, ſubſtantiarum intelligibilium: ſol mundi viſibilis: mens & animus mundi inuiſibilis: vnitas ipſa: veritas, & omnis veritatis exemplar: immortalis vita, fons vitæ, & immortalitatis: ſingularum, & cunctarum rerum author, cauſa, origo, principium effector, forma, finis: omnia implens, omnia ornans, omnia perficiens. Ipſum Omne, Plenum, Totum, Perfectum: vnde eſt eſſe omnibus quæcunque ſunt, his quidem clarius, illis autem obſcurius. Iſtis planè agnominationibus, vbique ſcatent philoſophorum libri, platonicorũ præſertim; qui, ſi diuo Auguſtino credimus, ad noſtra dogmata, in cunctis propius acceſſiſſe videntur; quanquam, Diuus Hieronymus, hanc gloriæ palmam, tribuit ſtoicis: ſed, quis iudicet, inter tantos he- F
roas, chriſtianæ Theologię nutritios, & quaſi parentes? Plebes verò, & populi, (neque enim præteriri ſine piaculo poſſunt,) cognominabãt Deum, à natura optimum, à poteſtate maximum; à viuacitate, omnia ſentientẽ, & mouentem; à ſcientia, & ſapientia, latos habentem oculos. Vt eſſet omnibus timori, vocabant fulminatorem, vltorem, nubes congregantẽ, ventos cientem; vt eſſet amori, & honori, appellabant animam mundi; vbique præſentem, omnia implentem, inuictum, cœli, & terræ opificem, victorem, ſtatorem, ſaluatorem, liberatorem, expiatorem, hoſpitalem, ſodalitium, præſidem amicitiarum, cuſtodem vrbium, tutorem hominum. Dominum, Regem, Altitonantem, Bellipotentem. Quid, quod philo- •
ſophi, & populi ſimul, iam tum à principio, deducto nomine, ab hebraico G
illo יְהוָה, per omnia ſæcula, cõuenire viſi ſunt, in hoc ipſum nomẽ, quod, vt Græcis Ζεὺς, ſic Latinis eſſet quadriliterum, Iouis, niſi vna litera, duas ſedes impleret. An vero ignoramus vim huiuſce nominis, ò viri? Dic tu eam Cratyle, ſed phiſicè, non poeticè. Iupiter Poetarum, ille homo inanis, ne grauiora dicam, de quo, tandem Homerus, ſubodoratus ex Moſe, eum qui eſt, atque ideo, eos qui non ſunt, negligens, & contemnens, nauſeabundus cecinit quaſi palinodiam, dicens,

Quique Ioui fidat, magna hunc dementia cæpit.

Indignus eſt, de quo, in diuina hiſtoria loquamur. Sed enim, philoſophi omnes, ne Ariſtotelem quidem excipio, vix dici poteſt, ſpreto prorſus obſcęno illo homine, quàm, in hoc ipſo nomine Iouis, ſibi cõplacuerint, H
Ariſtoteles ipſe poſt Platonem, duabus (inquit) vocibus efferimus hòc nomen. Ζῆνα, & Διὰ: nam hæ duæ voces, è regione collocatæ, illud ſonant, quod eſt vera, & vnica gloria magni Dei, nimirum Per Qvem Vivimvs. Sanè, Ζῆναι, Viuere eſt, & Διὰ Per, Ecce communis Iupiter, ò viri, hoc eſt, compoſitis vocibus, Iouis, nomine, Pater, titulo: nam & dicebant olim Neptunus, pater; Saturnus, pater; Liber, pater; pater inquã omnium, Iupiter, Dieſpiter, diei pater, temporis inquam creator: nam, à parte, totum intelligitur. Hic eſt, Deus Deorum, vt aliquando finiam.

Quem,

A Quem, Υϖάτον Κρίοντων, vocabant gentes, de quo, interpretante Apoſtolo, loquebatur ille, qui de Ioue dixit, Ipſius enim genus ſumus; Homerus porrò quum ait,

Iupiter, accepit ſummum ſuper æthera cælum,

non niſi de hoc ipſo æterno Deo, intellexit; qui, ſolus, emphaticos dicitur ipſe Deus: quia ſolus, verè eſt; ſolus, eſt verè Deus, verus, & viuus. Vnde illud apud eundem Homerum,

Nec mihi, ſi Deus ipſe,

Deleto ſenio, iuuenis promiſerit annos,

Deus, ignotus re, & nomine; iuxta titulum illum aræ, Ignoto Deo: notus, hoc ipſo nomine Iupiter. Iuuans pater. Vnde, & tam ſæpe Plato, &

B Socrates, iurabant per Iouem. Qui, tam altè collocatus eſt, vt, ipſi etiam Angeli, comparatione facta, in terra eſſe videantur: vnde, in ſacris literis, vox illa, primatis olim Angelorum, In cœlum conſcendam. Proh ſancte Ieſu, quanta eſt maieſtas, huius myſtici Iouis, quanta eſt dignitas, huius noſtri, æterni, & veri Dei.

Illum ipſum æternum Deum, vnum ſolum eſſe, &, in rerum natura, duos omnino eſſe non poſſe. CAP. XXII.

SED, quid iuuat, ò mortales, hæc omnia, quamuis altè emerſa, probaſſe, & demonſtraſſe; ſciræq;, &

C credere, quòd Deus tantæ authoritatis, & maieſtatis ſit, quòd antequàm quicquàm faceret: nunquàm non fuerit; quòd vbi etiam omnia deficiãt, ipſe eodem ſemper ſtatu, & habitu futurus ſit; ſi, nondum in diuinam hiſtoriam relatum eſt, quod non ſit, neque eſſe poſsit niſi vnus ęternus Deus: quando, luxuriantibus hominum ingenijs, iamdiu innumerabiles fuerunt ex auro, argẽto, & argilla facti; &, nunc quoque, plures non deſunt, ex nihilo, & pro nihilo, hæreticorum temeritate, & impietate, confícti Dij? Verè, hoc eſt primum caput, credulitatis noſtræ, vt ſic loquar, cum alienis hominibus. Creduli enim, vocantur Chriſtiani omnes; quaſi, cæterorum cognitio ſit

D ſcientia, Chriſtianorum opinio; cæteri ſapiant, Chriſtiani deſipiant; cæteri, in credendo graues ſint, & prudentes, Chriſtiani ſint imprudentes, & leues: quum alioquin, Chriſtianus, eo ipſo, quòd ſapientiam mundi, ſtultitiam eſſe ducit, &, quòd ſtultum eſt Dei, ſupra omnes philoſophię apices, venerabundus, admiratur; credens in Deum, & nunquàm ſine fide, diſputans de Deo, ſolus ſit ſapiens: tametſi, & ille, ſupra quàm dici poſsit, gloriatur in domino, quòd vocetur credulus Dei, ſicut & vocatur puellus Dei: vt, qui per omnem vitam, etiam ſenſu canus, tanquàm malitia paruulus, committit ſe totum curæ Dei, &, omnem cogitatum ſuum, iactat in Deũ,

quem

quem credit habere patrem. Verè, inquam, ô Viri, vt, quæ ad hunc locũ E
non ſpectant, prætereuntes, ordine proſequamur quod cœpimus, hæc eſt prima, Chriſtianæ ſapientiæ, & religionis notitia; hæc eſt prima, ad Deũ, ſanctè pieq; colendum, ianua; vt diſcamus primùm, & ſciamus (nam hæc duo, ſeſe conſequuntur, Diſcere, & Scire;) Deum eſſe vnum, & ſolum: neque poſſe diuinam naturam, multiplicari in plures Deos, & ne in duos quidem. Sunt in ſacris literis, quod, & non tacuit diuus Paulus, Dij multi, & Domini multi: &, alios quidem, participatio, alios verò, nuncupatio, alios porrò, vſurpatio, fecit. Sunt apud ſapientes gentium, Dij falſi, nihil præter nomen, diuinitatis habentes, nempe idola. Sunt & dij minores, quos vocant Deos, natura diſſolubiles: atque ideo, ab illo primo depẽdentes, & ſecundos: dæmones inquàm, intelligentiæq;, & Angeli. Illi in F
primis, qui, lumina cœleſtia perpetua vertigine circunferunt: & illi, qui aerijs amicti corporibus, humani generis principes, & cuſtodes, vagantur toto orbe terrarum. Hinc, apud gentes, Θεογονεία; θεῶν γένεσις; ortus, ſatus, genealogia Deorum. Verumenimuero, ſummus ille deorũ Deus, cuius infinitæ ſapientiæ, inuentio eſt, id totum quod videtur, & quod non videtur; (vnde illa exclamatio, Ω θαυμαστὸν σοφιστήν. O admirabilem artificem, ò ſtupendæ ſapientiæ architectum) ille magnus Deus, qui omnia regit, & gubernat, Τοῦ παντὸς κυβερνήτης, quo nomine Deum vocat Philo Iudæus. Ille qui, & ſemel creauit, & perpetuò conſeruat omnem creaturam: quo ſanè titulo, extulit Deum, philoſophus ille nobilis, qui, à diuinitate loquẽdi, Theophraſtus dictus eſt: Si vultis audire illius verba, ſunt, G
Θειὰ ἀρχὴ, δι' ὧν ἅπαντα, καὶ ἔστι διαμένει. Ille demum, qui non eſt natus ex nihilo, neq; ex aliquo; ſed, in omne æuum, fuit ſemper Deus; quaſi, nunquàm non naſceretur à ſe ipſo, & per ſe ipſum: propter quòd, à vetuſtiſsimis philoſophis, appellabatur (vt ſupra dicebamus,) Αὐτόγονος, Αὐτογενὴς, Αὐτοφυὴς, tanquàm, ex ſe ipſo ſemper exiſtens; hanc nimirum æternitatem, ſonat illa, eiuſdem in ſeipſum reciprocatio, à ſe naſci, ex ſe exiſtere. Ille inquàm Deus æternus, vnus ſolus eſt, & alium ſimilem omninò nõ habet; ſed, nec habere poteſt. Ecquàm beata hæc ipſa quoq; impotentia, qua, vt non poteſt non eſſe Deus, ſic, non poteſt non eſſe vnus; quia, ſi non eſt vnus, neque eſt Deus. In hoc ſanè, cõuenit inter omnes, vt ſit Αξίωμα, & radix theologiæ, non reuelatæ ſolùm, ſed & naturalis, quàm eſſe Deum, H
tam eſſe vnum. Quum enim, duplex ſit ratio philoſophandi, per reſolutionem vna, per compoſitionem altera, vtraq; via incedentes, qui ante nos inter gentes philoſophati ſunt, & ipſi aſcenderunt, & nobis oſtenderunt pulcherrimam ſpeculam; vnde diuinam vnitatem, tanquàm omnium rerum fontem, atque primam originem, latè videre, & luſtrare valeamus. Nam, in primis deſcendentes, deducebant ab ipſo vno Deo, cœlum, terrã, mare, ſolem, lunam, hominum genus, & minima quæque alia; tum aſcendentes, per tantas rerum ſpecies, & formas, quaſi gradibus redibant ad ipſum

ſum

A ſum infinitum Deum: perinde, ac, ſi quiſpiam viſa immenſitate maris, conijceret primum, inde ortum habere omnia flumina, & tantam aquarum hubertatem, qua alluitur terra, & fœcundatur omnis mundus: deinde verò, ex fluminibus ipſis, quorum perennitatem admiraretur, rurſum argueret, non aliunde tantam aquarum copiam manare poſſe, quam ex ipſo pelago, & ex latiſsimis illius fontibus: vnde, per meatus ſubterraneos, ſerperent vndique innumerabiles ſcaturigines. Siquidem, & omnis multitudinis virtus eſt vnitas: & omnis magnitudinis punctũ: & neceſſe eſt, vt vnus ſit motor omnium mouentium, vna cauſa omnium cauſarum, vna origo omnium originum: ideoq;, eſt vnus verus, & magnus Deus, exiſtentiam Οὐσία, viuentium vita, operantium virtus. Et quidem, fidelium, ac pio-

B rum virorum, omnia ſtudia, omnes vigiliæ, contemplationes, meditationes, dictiones, ſcriptiones, huc tendunt; vt, ex tanta rerum multitudine, homines ducantur quaſi manu, ad cognoſcendum vnum illum omnium conditorem; &, ex multis amoribus creaturarum, abſtrahantur, & rapiantur, in vnum amorem ipſius Creatoris. Qui vnus, eſt auctor animæ, & corporis, vt ſimus; illuſtrator rationis, vt intelligamus; largitor veræ virtutis, vt bene, beatèq; viuamus; ſine quo, neque poſſumus ſubſiſtere, neq; iuuat intelligere, ſed neque expedit viuere. Quod ſanè, quum intelligeret malorum omnium fons, Diabolus, ille inquam, qui, ſeſe, ex Angelo, diabolum fecit, ad euellendam diuinæ vnitatis religioſam fidem, vt, qui, & nobis ſalutem, ac pacem, & Deo honorem, & gloriam inuidebat; ſemen bonũ,

C & optimum, quod Deus, ab initio ſeminauerat, in communi agro humani generis, in mentibus inquàm primorum parentum, nocte, & tenebris, quas indiligentes illi agricolæ, ſibi fecerant, ſuperſeminauit lolium infęlix, opinionis multorum Deorum. An non meminiſtis ſerpentinæ illius vocis, Eritis ſicut Dij? Non ſicut Deus, inquit, ſed ſicut Dij. Inde igitur, ad iniuriam diuinitatis, quam vnam colere, & adorare par erat, vani homines, de quibus meritò ſcriptum eſt, Dominus nouit cogitationes hominũ, quoniam vanæ ſunt, excogitare cœperunt, idola, formas, ſpeciesq;, Deorum. Ecquis ſcit, ſi, vt de more, communiter, omnes, nobis ipſis blandiri ſolemus, quod diabolus futurum pollicebatur, vt eſſent Dij, illi iam tum, falſa imaginatione decepti, opinabantur ſe eſſe Deos? Ità, procedente tem

D pore, quo, nihil ferè eſt potentius, ad augendam ſuperſtitionem, & ad minuendam religionem; vt ſibi per omnia ſatisfacerent, vt alijs etiam placerent, tum falſo romore, qui eundo vires acquirebat, tum opinione, quæ antea eos occupauerat, ducti, à ratione pœnitus auerſi, idola, quæ conceperant animis, fabricabantur exterius, ex terra, limo, lapidibus, lignis demũ ex ære, argento, & auro. Sic, primum, orta eſt, & creuit paulatim, Πολυθιότης, in vniuerſo orbe; non aduertentibus illis hominibus, quàm ſit ridiculum, fingi ab hominibus Deos, quum Deus ab initio finxerit homines. Quantas vobis debemus gratias, ò rationalium piſcium electi, & fortunati piſcatores:

piſcatores: qui, ex cœcitatis ignorantiæq; profundo, per ſacroſanctã Euan- E
gelij, miraculorumq; ſagenam, nos omnes tandem poſt multa ſæcula traxi-
ſtis ad tutos, & amicos Chriſtianæ religionis portus. Etenim, reſpirantes,
velut emerſi ex mari magno, in quo Leuiatan olim, cætæ, & reptilia ſine
numero colebantur pro Dijs, libertatis, ac reparatæ ſalutis noſtræ, canentes
triumphum, non iam, multos Deos, cum profanis gentibus, à quibus pro-
pterea, athei olim dicebamur, ſed, vnum ſolum Deum, quem ipſæ gentes
ignorant, vna voce, vnoq; ſpiritu, fidei, & religionis, benedicimus, lauda-
mus, adoramus; &, cum ingenti gratiarum actione, eaq;, & priuata, & pu-
blica prædicamus. Prædicamus (inquam) vnum, & verum Deum, dicen-
tes, Valete Dij: valete & vos cultores Deorum. Nos vobis athei ſumus,
quia ignoramus Deos veſtros: at vos eſtis ſimpliciter athei, quia ignoratis F
eum, qui eſt ſimpliciter Deus. Vnus ſolus eſt Deus: vnus ſolus eſt pater
omnium: vnus ſolus eſt ſuper omnia. Et nunc, te precor magne Deus, cui
vni ſunt nomina mille, mille iura, mille vires, vt ea mihi ſuggerere digne-
ris, quæ, vim habeant quàm maximam, ad liberandas, à falſa Deorum ſu-
perſtitione, gentes, & populos; ſintq; pulchra, & præclara, ad ſtabiliendam
de vera religione ſententiam: eam, quam, tu ipſe, per tuos Prophetas, at-
que etiam, per te ipſum, homo factus, innumerabilibus oraculis, & mira-
culis, docuiſti, ſtatuiſti, confirmaſti. Adhuc nè verò, in tanta luce vnius
Dei, audet præceps furor, & inſanabilis mania, pro Deo, numerare Deos?
pro vno, duos? neque duos tantùm, ſed plurimos? eoſq; non modo diffe-
rentes, ſed diuerſos? neque ſolum diuerſos, ſed repugnantes, & aduerſa- G
rios? Profectò, quemadmodum, ſi nullus ſit Deus, nullus erit rerum or-
do; ita, ſi ſint Dij multi, inter illos quoque, ſeditio oriri poterit, &, habe-
bit, vnde inſultet impius. Non eſt prouidentia, ſed fortuna, caſuſq; in om-
nibus. Vt verè, non ſit minoris periculi, Πολυθεότης, quàm Ἀθεότης; nã,
& facilè populi quiq;, efficiuntur Ἀθεόται, qui primùm, fuerint Πολυθέοι
ται. Fac porrò tu, ò homo, eſſe plures Deos, certè, neceſſe eſt, vt, inter ſe
ſe, aliqua ex parte differant, etiam, ſi ſint tam ſibi inuicem ſimiles, quàm
ouum ouo: alioquin, ſi nullo pacto differunt, quomodo duo ſunt? Iam, ſi
verè duo Dij ſunt, &, re ipſa, inter ſe differunt; quomodo pares eſſe ex to-
to poſſunt? Quod, ſi alter excedit, nonne diuinitatem alteri, vel adimit,
vel diminuit? immo verò, eo ipſo adimit, quo diminuit: nam ille, qui mi- H
nor eſt, quomodo Deus eſt? quando Deus eſt id, quo maius neque eſſe,
neque cogitari poteſt. Hinc, ipſa quoque demens Aegyptus, nimirum,
torrente veritatis rapiente etiam impiorum animos, hieroglyficum naturę
Dei, faciebat ſtellam, non ſtellas; oculum, non oculos; anguem, non an-
gues. Vnus eſt ſol, vnus eſt mundus: vnus quoque eſt, & non alius, Deus.
Quin, & natura duce, omnes homines, illi etiam, qui literis expoliti non
ſunt, quum ſecum habitant, quum ad ſe redeunt, quum ſeriò agunt, quum
iurant, quum optant, quum gratias agunt, vnum Deum nominant; tollen-

tes

A tes manus, & oculos, ad cœlum, ſedem Dei, vnde & ipſi genus ducimus.
Indicant, (quod magnus Afer notauit,) antiquæ illæ voces, Deus videt,
Deus reddet, Si Deus dederit, Quod Deus voluerit. Iudica Deus, Adiuua
Deus. Et poetæ quidem, atque etiam philoſophi, qui, in gratiam populo-
rum, per varias fabulas, tam ſæpe ludebant in Dijs, non nè extra fabulas,
tenore perpetuo, canebant Deum?

Dabit Deus his quoque finem.
Deum nanque ire per omnes
Terraſq́, tractuſq́ maris.

Profectò ille Deus, qui finem laboribus imponit, qui mœrentes conſola-
tur, & recreat afflictos, an non eſt ille vnus, & verus Deus, de quo vates ſan-
B ctiſsimus cecinit, Dominus ſoluit compeditos, Dominus erigit eliſos? Se-
cundum multitudinem dolorum meorum, in corde meo, conſolationes
tuæ, lætificauerunt animam meam, domine Deus. Ille Deus, qui om-
nia permeat, qui nihil non implet, an non eſt ille vnus, qui dicit, Cœlum
& terram ego impleo? Cœlum, mihi ſedes eſt, &, terra, ſcabellum pedum
meorum. An verò non eſt Homeri carmen illud, quod & Ariſtoteles ip-
ſe citauit?

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη εἷς κοίρανος ἔστω
Εἷς βασιλεύς

Illius inquam Homeri, ex quo, tanta Deorum multitudo propagata eſt,
cum Muſeo, & Orpheo, vniuerſæ poeſis authoribus. Sed, & Plato, de epi-
C ſtolarum ſuarum notis, ſcribens ad Siciliæ tyrannum Dionyſium, non nò
dixit; Signum epiſtolæ ſeriæ, Θεός, non ſeriæ Θεοί. Quanq̃, vt ingenuè
loquar in re tanta, vnde pendet humani generis ſalus, quis iam cõtinere ſe
poſsit, vt non exclamet. Pudeat, pudeat vos philoſophos, & Poetas, qui,
religionis, & ſapientiæ gentium magiſtros, vos eſſe iactabatis, vbi maximè
apertos, liberoſq;, & ſimplices eſſe oportuerat, vſque adeò obſcurè, vafrè,
& ambiguè eſſe locutos, vt, ne noſtro quidem tempore, ex veſtris ſcriptio-
nibus nobis conſtet, Deo nè, an Dijs potius, dederitis manum. Ecquis
eſt veſtrum, ò gentes, tam indoctus, vel tam corrupti iudicij, qui, non vi-
deat, poſtquàm hoc genus hominum, tam ambagioſum eſt fabulis, & dia-
logis: dum nunquàm ſimilia dicit; dum ſubinde perſonas mutat, & nunc
D vnam, nunc alteram induit; dum Carnadeo more, & pro veritate, & con-
tra veritatem loquitur; dum miſcet iocos ſerijs, & ſeria iocis; dum domi-
nante in eis Φιλαρχία, & Φιλονικεία, perpetuò quiſque ſecum, & alter ab
altero diſſentit; quis inquàm eſt, tam cœcus, qui non videat, vbi de religio-
ne tractatur, non eſſe fidendum, neque poetis, neque philoſophis; à qui-
bus vanitas, & opinio haberi poteſt, fides, & certitudo non poteſt? Quòd
ſi, nec ſic quidem, vinci vultis, ò gentes, ſi adhuc, in veſtra illa miſera-
bili cœcitate præſiſtitis, & illis omnino putatis eſſe fidendum, quos magi-
ſtros habuiſtis; quos creditis vera dixiſſe de Dijs; ergo, in veſtræ perfidiæ

Hiſt. Diu. H mercedem,

mercedem, illos tandem habete Deos, quos, ipſi, vobis deceptis, deceptores tradiderunt: nempè, ſcortatores, inceſtos, bellaces, furaces, peieratores, temulentos; iracundos, inclementes, impotentes. Ecquem non pudeat, tales exiſtimare Deos, quales, ne homines quidem, in ea; quam ipſi etiam inſtituerunt republica, ſuo ipſorum iudicio, ferri debent? Vt propterea, ò viri docti, & pij, ſi de quacunque re, alia ſcire non poſſumus, quàm ea, quæ didicimus, & de Deo à philoſophis, & Poetis, qui inter mortales ingenio, & literis excelluiſſe viſi ſunt, plerunque addiſcimus, quæ falſa, quæ impia, quæ à religione, & cultu diuinitatis abhorrentia, concludendum ſit, mortales, à mortalibus, veram notitiam de ipſo Deo haurire non poſſe, niſi ad prophetas, & ad ipſa diuina oracula recurratur; à quibus quoties philoſophi, & poetæ hauſerunt, nunquàm niſi vera locuti ſunt. Audi, audi Iſrael: Audite, audite gentes, Deus veſter, Deus vnus eſt, non vnus Iudæorum, alter gentium, ſed vnus ſolus, Iudæorum ſimul, & gentium. Vt mare ægeum, tyrrhenum, ionium, verè non tria maria, ſed vnum ſunt mare; quod, ex ipſis locis, & regionibus homines propter debilitatem ingenij, & naturæ ignorationem, in partes plurimas diſtraxerunt; ſic, vnum eſt diuinum numen ſolùm, & quanquam ex triplici religione, & cultu, dicitur, Deus Iudæorum, Deus Chriſtianorum, & Deus Turcarum; quaſi religione diuiſa, diuiſus ſit etiam ipſe Deus; tamen, ſectæ, & ſchiſmata, contentioq́;, & zelus, hominum, animos diuidere poſſunt, diuinam vnitatem ſcindere non poſſunt. Ecquis ſcit, ſi, cœco illo ſæculo, quo, barbari, cœlum & ſydera, græci, mortuos homines, pro numinibus adorabant, ij, qui, præ cæteris, ſapientes habebantur, vanitate vulgaribus conceſſa, veritate ſibi reſeruata, quum gentes, inter Neptunum, Plutonem, & Iouem, honores, & opes, perinde, ac inter filios familias, hæreditatem partiebantur, intelligebant eſſe vnum ſolum Deum; eumq́;, aliquandò, dici Neptunum, quatenus, maria, & ventos, tenet, temperat, ſiſtit, ſternit: interdum Plutonemq́;, vel Ditem, vt regnator eſt orbis terrarum, & ipſa quoque inferorum regna mouet, quatit, concutit: demum, & ſæpius, Iouem, quia regiam cœli habitat. An verò, & ipſum Neptunum, Plutonemq́;, non Iouem vocant, manifeſtè indicantes eſſe vnum ſolum Deum? Namque, & hac ipſa ratione, hominis anima, quum ſit vna, triplex dicta eſt; quia, ratio in capite, tanquàm in arce, principatum tenet: ira viget in pectore; cupiditatem ſubter præcordia, ipſe etiam Plato collocauit. Non ſunt tres animæ, ò viri, in homine; ſed, in vna anima, continentur multiplices vires, vt & trigonum continetur in tetragono, & tetragonum in pentagono: vt quid igitur multiplicamus Deos, & non potius, dicimus, eſſe infinitæ virtutis, & efficaciæ, illum ipſum vnum Deum, qui præſidet mundo? Ecce, & oraculum ſybillinum.

Eiς

A .. Εἷς μόνος, εἰμὶ θεὸς, καὶ οὐκ ἔστι θεὸς ἄλλος

Numera ô homo, vt libet, bonum, & malum, lucem, & tenebras, montes, & valles, cœlum, & terram, corporalia, & incorporalia, quæ videntur, & quæ non videntur; Num propter tam multas creaturas, fingemus multos creatores? & non potius, quoniam omnia conueniunt in vnam rationem creaturæ, cõfitebimur infinitam maieſtatem, & diuinitatem vnius creatoris? Vnus Deus eſt, qui facit pacem, & creat malum, qui mala vertit in bonum; qui format lucem, & creat tenebras, & qui diſtinguit lucem à tenebris. Vnus eſt Deus montium, & Deus vallium; & qui rigat montes de ſuperioribus ſuis, & emittit fontes in conuallibus. Vnus eſt creator cœli, & terræ, & qui fingit corpora noſtra tanquam figulus, & facit An-

B gelos ſuos ſpiritus. Vnus inquam, qui verbo, quo potuit, ratione qua diſpoſuit, voluntate qua iuſsit, omnia quæ videntur, & quæ non videntur, & ſemina mundi, & germina, non formauit ſolum, aut digeſsit; ſed, quia nihil erant antequam fierent, verè de nihilo fecit; vt, verum ſit, quod ipſi quoque gentium theologi, cecinerunt

Πάντα ἔκγονα ἑνός,
Τὸ ἓν πάνφορον
Ἡ μονὰς ῥίζα πάντων.
Omnia ſata ab vno;
Vnum proferre omnia;
Vnitas radix omnium.

C An non Philoſophus ille, cui titulus Δαιμόνιος, antiquam illam famam commemorare, quamquàm & impetere ſolitus eſt? Vnum eſſe, id totum, quod eſt; &, non multa, ſed vnum ſolum, eſſe rerum omnium principium? Huc, huc tendebat vetus illa doctrina Πάλαιος ὁ λόγος, non eſſe niſi vnum Deum, qui eſt vnicum principium, ex quo omnia prodierunt. Sanè, & inter præcipuas Dei agnominationes, hæc ipſa vna eſt, vt Deus dicatur, ſicut Τὸ ὄν, ita Τὸ ἕν. Ex vno homine, repleta eſt vniuerſa terræ facies genere hominum: ex vno trigono omnes figuræ polygoniæ oriuntur; ex vno cono pyramidis, demittuntur ad baſim tam multæ lineæ, & ſuperficies: demum ex illa ipſa atoma, & indiuidua vnitate, innumerabiles ſpecies numerorum multiplicantur. Sic, vnus Deus, originem

D dedit omnibus, quæcunque ſunt, & dabit omnibus quæcunque erunt. An verò non etiam ſunt vnum omnia, vt non ſit niſi vnum ab vno? Equidem, Deus eſt vnus Creator, & millies cẽtena millia rerum, omnia inquam, quæ ſunt citra Deum, paria, & imparia, materia & forma, naturæ, & indiuidua, numerantur, & computantur tanquàm vna creatura. Alcibiadee Silene, audi, crede mihi: te te, eo ipſo quo demonſtraſti, deſtruxiſti; de Deo, & innumerabilis Dei ſobole, tanta portenta confingens, & tantas nænias, quantas ne audire quidem ipſi auribus poſſumus. Fruſtra nobis prædicas tot tetradas, ogdoadas, decurias Συζυγίας συμφωνίαν πλήρωμα, βύθον,

tanquam mera,& occulta diuinitatis myſteria, Nobis, non eſt alius Deus, E
præter eum, cuius eſt illa vox, Videte quod ego ſim ſolus, & non eſt alius præter me; Ego primus, Ego nouiſsimus, Ante me non eſt formatus, & poſt me non erit, & præter me non eſt alius Deus. Dicas quicquid velis, perfide, Deos, ipſi ignoramus, & omnino ignorare volumus: nos, filij Abrahæ ſumus, fides Abrahæ, fides noſtra; Abraham, docuit nos leuare manum ad cœlum, & dicere, Benedictus Deus, qui fecit cœlum, & terram: hoc ipſi facimus, & in ſignum religionis, & cultus, iureiurando, alligamus fidem noſtram, vni illi Deo; ante quem, non erat cœlum, neque terra; immo, qui erat, per infinita tempora, ante cœlum,& terram; &, qui tandem quum voluit, non ex materia, (Ite procul materiarij,) ſed ex nihilo, fecit, & formam, & materiam, & ipſum totum cœlum, & totam terrã; F
iterumq́;, quum voluerit, ſpiritu oris eius, tranſibit,& redibit in nihilum, vniuerſum cœlum,& vniuerſa terra. Hæc eſt nobis religio,hæc profeſsio, hæc ſapientia, hæc vita, hoc ſtudium.

Hæc noſtra ſalus, hinc viuimus, hinc animamur,
Abnegare Deo hunc titulum, ſuper omnia ſolum
Credimus eſſe nefas, & ſale, ceſpite, thure
Ridiculos adorare Deos,

quorum iam omnis memoria perijt, cum ipſo terribili ſonitu, & vniuerſa pompa imaginum,templorum,& ſacrificiorum; qua, occupãte mundum diabolo, & angelis eius, tanta ſuperſtitione, etiam à regibus, & à philoſophis colebantur. Notum ſit vobis,ò mortuorum aſſertores Deorum,ò qui G
iuratis per Solem,per Iouem,per Adonidem,per Daphnæum Apollinem. Hoc ſcitote, qui inſtruitis ludos, panegyres,hecatombas,olympiadas: hoc ſciat cœlum, ſciat terra, ſciat vniuerſus chorus angelorum, quod nos non colimus Deos, figmenta Poetarum, ludibria philoſophorum, inuenta hominum, fœtus, & proles dæmonum; ſed colimus vnum verum, & viuum Deum; cuius inſtrumentum eſt, cœlum, terra, & vniuerſa natura: idq́; ad ſalutem humani generis,quod præ omnibus rebus eſſe curæ Deo, ille ipſe Deus oſtendit caro factus,

Cede profanator numinis, iam cede negator,
Vno Dei arbitrio cœlum extat, atque rotundum
Mouetur, ſeruantq́, ſuos vaga ſydera curſus. H

Certè verò,eleganter dixit Macedo ille, cui cognomen eſt Magnus, neque mundum duobus ſolibus poſſe regi,neque duo ſumma imperia, ſaluo ſtatu orbis terrarum haberi poſſe. Ecquis ignorat, quod, nec Roma quidem, duos fratres ferre potuit, neque vna Sparta duos Lyſandros? Quid? Domus Abrahæ, vt Iſaacum retineret, Iſmaelem eiecit,et in Rebeccæ vtero, duo gemelli, antequàm naſcerentur, bella geſſerunt.

Nulla fides regni ſocijs, omniſq́, poteſtas
Impatiens conſortis erit.

Itaque,

A Itaque, cum hoc ipſo Deorum numero, non iam videremus Κόσμον, ſed Ακοσμίαν; hoc eſt, non ornatum, compoſitumq; mundum; non in mundo ordinem certum, atque firmum; non perpetuam conſtantiam, & æquabilitatem; ſed, temeritatem vagam, & ingratam; ſed continuas pugnas, ſed ingentia diſsidia, & irrequietas fluctuationes; quibus, vel omnia funditus ruerent, vel ea tantùm ſupereſſent, quæ pugnando, & repugnando, aduerſus rerum acies, in conflictatione ſuperaſſent. Non ſunt, non ſunt, neque eſſe poſſunt duo ſummi Dij, ne (vt argutè quidam ex noſtris dixit) vnus omnipotens faceret alterum nullipotentem. Ecce verò tandem, quaſi certus index vnius Dei; Vnius hominis, vna mens; vnius domus, vnus pater familias, &, cuiuſuis grandis exercitus, imperator vnus.

B Quin, & Apum examina, etiam dum incerta volant, & cœlo ludunt, non duces habent, ſed ducem, cui obediunt; & ipſe quoque aduenæ grues, quarum diſceſſu, pacis inducias habet gens pygmea; quum maria tráſmittunt, loca calidiora petentes, ordine literato, vt Πάνσοφος ille dixit, vnam ſequuntur. Sed, finiendum eſt tandem aliquando. Ergo, propone humano generi, tres ſtatus, & illos quidem optimos. Imperet optimè multitudo, optimè imperent pauci, optimè quoque imperet vnus, an nó optabilior vltimus ſtatus? Quòd ſi fortaſſe videndum eſt, inuitis nè imperet, an volentibus, certè, vt ſit neceſſe in hominibus, quia præſes, quaſi curator eſt, illi quibus præeſt, curantur; in Deo neceſſe non eſt, quia Deus non tam eſt curator paucorum, quàm paſtor omnium. Nos populus tuus, &
C oues paſcuæ tuæ domine Deus. O' vtinam, aliquando efficiamur omnes, ouile vnum, ſicut, tu, re vera es, Paſtor vnus.

Sempiternæ virtutis, & maieſtatis, ipſius Dei, publicum ſpectaculum, mundus, & ea, quæ ſunt in mundo.

CAP. XXIII.

VT VIDEO, ò amici, qui noſtra legitis, & non negligitis, dùm ad conuiuium largè, & liberaliter, amanterq;, & prolixè nimium, excipio vos, fatigati eſtis
D iam corpore, & feſsi animo. Date veniam, & ſuſtinete adhuc modicùm, vt, fuſa vndique, & ſtrata impietate, ſurgentes à menſa, læti, & hilares, canamus Deo forti, epinicium liberatæ pietatis. Iuuat, iuuat aſſueſcere Deo, ò filij hominum: iuuat aſſueſcere diuinis laudibus: iuuat ſuper omnia aſſueſcere diuino amori; vt, quoniam æternus Deus, humani generis paſtor, vos, æternùm, vſqueadeo charos habuit, vt hoc ipſum mundi opificium, in tantam molem erectum, vobis habitandum, poſsidendumq; dederit, vos, tanquam rationabiles, & ſine

dolo oues, bona fide, Deum (vt par eſt) chariſsimum habentes, non tam in E
mundo, mundum, admirantes, videatis, quam, ex mundo, Deum, ſapientes, agnoſcatis, colatis, diligatis. Magnus quidam liber, eſt hic mundus, ſcriptus intus, & foris; plenus, nimirum, corporum, animarum, ſpirituum, ſeminum, formarum, virtutum, apparentium, non apparentium: isq; liber, non eſt ſignatus, ſed apertus; oblatus græcis, & barbaris, ſcientiq; literas, & neſcienti; ſuntq; ſingulæ naturæ rerum, velut quædam literæ, vel figuræ; non excogitatæ ab hominibus, neque deſignatę arbitrio hominum; ſed, ex rationibus æternis diuinæ ſapientiæ, deſcriptæ digito Dei viui; in quibus, tanquam in tabulis, monumentisq; publicis, ſigillo quodam (vt ſic loquar) impreſſa videtur certa diuinitatis nota. Neque verò profectò, tā
ſubtili diſputatione ægent, quaſi intelligi non poſsint, niſi à paucis, quàm F
humilem potius diſciplinam exigunt, vt, mente non impia, legantur ab omnibus. Quid enim, ſi ab initio, gentes, expertes erant philoſophiæ? ſi non præſtabant acumine ingenij? ſi magnificis philoſophorum titulis ſeductæ erant? ſi de mendacij fuco, veritatis colorem mentiente, iudicare non poterant? ſi à ſtudiq penitus, atque à literis, & ab omni eruditione vacabant? Mundi huius voces, liberæ erant, & incorruptæ; eæq; non in lycæo ſolum, neque ſolum in academia, aut in porticu, ſed, vbiq; terrarum, in animis caſtis, in puris, & benè præparatis pectoribus, intrinſecus audiebantur; è quibus, priſcis etiam illis, & fabularum plenis ſæculis,

Dum nemora indigenæ fauni, nimphæq; tenerent,
Gensq; virum, truncis, & duro robore nata G
Queis neque mos, neque cultus erat.

admirabili ipſius diuinitatis arte, nō ſepties tantùm, vt in porticu illa olympia, quam, Ἑπτάφωνον vocant Græci, ſed centies reſonabat vocaliſsima illa Echo, Deus, Deus, Deus. Deus inquam, hæc omnia fecit. Deus, menſus eſt pugillò aquas, & cœlos palmo ponderauit. Deus, appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes, & colles in ſtatera. Deus, ſedet ſuper gyrum terræ, &, habitatores eius, ſunt quaſi locuſtæ. Deus, extendit velut nihilum cœlos, & expandit eos ſicut papylionem, ad inhabitandum. Deus, fluminibus dedit impetum, & vehementiſsimo imbri curſum; ille fecit ventis pondus, dedit viam procellis ſonantibus, fecit
luminaria, in miniſterium cunctis gentibus, animalia puſilla cum magnis, H
reptilia quorum non eſt numerus, hominem vt dominaretur omnibus. Ecquis facilè dicat, quàm miris modis, omnia & ſingula, quæ in mundo ſunt, Deum ipſum, velut digito oſtendant, &, vt poſſunt, loquantur. Ea ſanè, quæ, vix habent vt ſint, Deum indicant, velut corpus, inanes vmbrę: quæ viuunt, tanquam ſparſa veſtigia pedum, hominem vltrò citróq; curſantem: quæ ſentiunt, perinde ac nutus, & renutus, ſummos principes; quorum cilia, ſunt pro decretis patrum, pro iuſsis populi: quæ demum intelligunt, perinde ac reſultantes in ſpeculo imagines; quid ſi dicam, tan-

quam

A quam chara parentis ſoboles, quæ, ipſa vultus ſimilitudine, exprimit gen itorem? Reſpice ò homo Dei, altiſsima montium iuga, in eiſq́; magnas ſaxorum moles, ſuſpenſas, & excauatas. Ingredere frequentes lucos, & altam proceritatem ſyluarum; Contemplare inter belluas, maximos Elephantos, & immania cete. Vide hominem, virtutis, & philoſophiæ colétem, qui, animo adhuc in corpore conſtitutus, corporeas voluptates contemnat, &, cupiditatum dulces inſidias, vitet: non nè illicò, animum tuum, quædam religionis ſuſpicio ſollicitabit? non nè ſubibit mentem, fides, & veneratio diuini numinis? non nè, è terreno hoc domicilio, aliquid ſupra cœlos inſpicies, & perculſus intrinſecus, exclamabis, Hæc maiora ſunt, & ſublimiora, quam, vt eſſe, vel fieri, ſine numine poſsint? Non

B omnibus quidem hominibus, commune eſt, vt, Deum aſpicere poſsint in creaturis, quaſi in ſpeculo, vnde, ſpeculatio forſan nomen accepit: Adamo hoc datum erat, antequàm ſe ſe immiſceret tantis illis quæſtionibus: nunc, munus eſt beatorum, quibus, Deus, eſt in omnibus, omnia. Ob id enim, dedignantur, in creaturis aſpicere aliud, quàm Creatorem, quo aluntur, quo fruuntur; quem poſsident, quem amant; in quo requieſcunt, in quo beati ſunt; qui eſt illis Sol, Luna, Stellæ, Cœli, Elementa; &, vt ille dixit ad Moſen, omne bonum, lux, vita, delitiæ, amor, honor, theſaurus, opes. vndè illæ voces: Quid mihi eſt in cœlo, &, à te, quid volui ſuper terram? Tu es Deus cordis mei, & pars mea, Deus, in æternum. Neque item, vident Deum omnes, ex creaturis, quomodo ipſi, ex ſublimi quadam ſpe-

C cula, multa procul aſpicere, videreq́; ſolemus: Magno, & excellenti ingenio viri, hoc poſſunt; qui, non dæmonum quidem virtute, illis inſidente (habet enim, & diabolus, equos ſuos, quibus, eſt πάρεδρος, vt Euſebius dixit,) ſed, naturali prudentia, & dexteritate, res maximas, & quæ procul abſunt à cognitione aliorum hominum, præteritas interdum & futuras, leuibus quibuſdam coniecturis admoniti, ſubodorantur ſtatim, &, abſque errore, de illis ſyncerum iudicium afferunt. Porrò verò, quis ille eſt, tam parum docilis, qui, longa quadam ratiocinatione, velut circunductus, per ipſas creaturas, quaſi, per ſublimes quaſdam ſcalas naturæ, aſcendere nō valeat ad montem domini, ad domum Dei Iacob? Hoc eſt enim, quod Apoſtolus, & grauiter & appoſitè dixit, à creatura mundi, hoc eſt, vel ab orbe

D condito, vel ab homine, & creationis termino, & omnium creaturarum compendio, per ea, quæ viſibilia facta ſunt, non quidem, ſi tantum cogitétur, quod ad ſenſum, ſed ſi intelligantur, quod ad mentem pertinet (illud eſt animalis hominis, hoc rationalis) ipſius Dei inuiſibilia, non inſpici, ſed conſpici; id eſt, collatione facta, &, vt philoſophi loquuntur, diſcurrendo, videri poſſe, & conſiderari. Conſiderari inquam, non aſſurgendo ſtatim per lineam rectam, ex inuiſibilibus ad inuiſibilia; ſed, ſurſum, deorſum, à latereq́; in latus, per ea quæ nota ſunt, ad ignota, meditatione currendo, & recurrendo, conferendoq́; inuicem ima ſummis, parua magnis:

&, demum, compoſitione facta creaturarum cum creatore, opificij cum E
opifice, arguendo, inferendoq; ex ordine tantarum rerum, incredibilem illam Dei ſapientiam, ex magnitudine infinitam poteſtatem, ex rerum vtilitate, & voluptate inæſtimabilem bonitatem. Quin aſcendendo ex perpetua, qua mundus nunquàm nõ agitur, viciſsitudine, ad ſtabiliſsimum illud æuum ęternitatis: ex rerum innumerabili numero, ad Dei ipſius ſummam vnitatem; ad veritatem ex vanitate, ad conſtantiam, & firmitatem ex motu, denique, (nolo enim, in ampliſsima hac porticu, diutius ſpatiari) ex nihilo ad totum; hoc eſt, ex varia, & multiplici indigẽtia ſingularum rerum, & vniuerſæ naturæ, ad illud, quod, per ſe ipſum, & in ſe ipſo, eſt, vt ipſi quoque Ethnici dixerunt, & nos ſæpe repetimus, Τὸ πᾶν, καὶ τὸ ὅλον. Ecquàm præclarè, omni diſputandi ſubtilitate remota, grauiſsimus ille phi F
loſophus, Ariſtoteles, excellenti quadam diuinaq; ratione, permotus, ad contemplandum magnum hunc mundum, diuina prouidentia conſtitutum, Si eſſent (inquit) aliqui homines, qui, cœlum nunquam, nunquam ſolem, lunamq; vidiſſent, ſed, habitaſſent ſemper in ſubterraneis ſpecubus, quanquam ornatis, pictis, inſtructiſq; omnibus, illis rebus, quibus illi, abundant, qui à nobis beati putantur; accepiſſent autem auditione, & fama, eſſe ſupra terram ipſum Deum; eumq; longè præſtare omnibus hominibus, non ne, vehementer accenderentur deſiderio, exeundi ad ſupera hæc loca, quæ ipſi incolimus; vt, magnum hoc numen, vt, vim hanc diuinam, intueri poſſent? Si igitur, eruptione tandem alicubi facta, terrarum, & montium, quales ſæpe, in Aethneis montibus, multas factas fuiſſe, non G
ignoramus, ex illis abditis ſedibus, ex illis latumijs, & cauernis egrederentur, & repentè, vno oculorum conſpectu, terras, maria, cœloſq; viderent; viderent paulatim excreſcentem nubium magnitudinem, vim ventorum, Solem, Lunam, Stellas; viderent omnium luminum ortus, & occaſus; atque adeo, dies, & noctes; intelligerentq;, perpetuis temporibus ratos eſſe, & natura immutabiles hos ipſos rerum curſus; contemplarentur pulchritudinem mundi, & ſingulorum membrorum eius; ordinemq;, maximè rerum cœleſtium; profectò, ſtatim admiratione, & lætitia pleni, exclamarēt, & dicerent, Vera ſunt quæ nobis narrabantur de Deo, & hæc tanta opera, quæ videmus, ipſius Dei eſſe, arbitramur, & credimus. Ergo, niſi fruſtra ſumus homines, cœleſti inquam animo, & diuina mente prædití, &, non H
ad agendum ſolum, ſed ad contemplandum præcipue nati; quemadmodum, ex ipſorum animalium ſenſu, & motu, vitam corporis, & penè animam videmus in corpore: ſic, dum oculos noſtros erigimus ad cęlos, dum conuertimus ad maria, dum retorquemus ad terras, denique, dum omnia mundi membra, & ſupera, & infera, alta mente circunſpicimus, ſtatuamus animo, ò viri docti, & pij, quòd magna illa ſacerdos, & Sabæorum regina docuit; Salomonem quempiam hic eſſe, & pluſquàm Salomonem; mentem inquam vnam, & prudentiam admirabilem; cuius ſapientiæ, ſit opus,

quicquid

A quicquid in tantis,& tam bene inſtructis ædibus mundi,aſpiciendo, reſpiciendoq;, miramur. Concludamus,eſſe præpotentẽ aliquem,ęternumq; Deum; qui omnia fecerit, qui omnibus præſit, cui, & ſingula omnia pareant; cuius præſtantiſsimo numine, quaſi nutu, immenſa hæc rerum moles agitetur; abs quo mundus,& vniuerſa natura admirabili quadam ratione diſponatur, ac regatur; cuius ſempiternitatem naturæ, & beneficæ potentiæ diuinitatem,ac maieſtatem, vocaliſsimo velut innumerabilium linguarum eloquio,mundus ipſe totus,enarrat,atque euehit laudibus. Vt anima, ſe ſe oſtentat in corpore, vt mens, lucet in anima, vt verbum, ſplendet in mente; ſic, Deus,vbique radiat, vbique videtur,vbique fulget, &, nihil eſt in vniuerſa rerum natura, quod, non aliquos præſeferat æternæ diuini-
B tatis ſplendores. Scientiæ,& artes,ſunt velut fulgores quidam, & lumina mentis, in homine; Motus, & ſenſus, ſunt velut radij animæ in corpore; tam variæ igitur, & multiplices naturæ rerum, innumerabiles emittunt radios, ipſius diuini numinis, qui, ante oculos noſtros, foris emicant,in magno hoc mundi vultu. Libet nunc mihi, velut ex æditiſsima ſpecula, vnde tot gentes, quæ Deum ignorant,infra me poſitas aſpiciam, tactus dolore cordis intrinſecus, inclamare

O' cæcas hominum mentes, ò pectora cæca.

Quid ſtatis? Quid cogitatis? Quid facitis? Tanto quot annis ſtudio, feſtinatione affectata, & ambitioſa, ad emendam vnius horæ voluptatem, quam perpetua forſan pœnitentia conſequatur; expectatis bacchanalia,lu-
C percalia, ſaturnalia, ſpectacula Pythia, Dionyſia, Panathenæa; pompas, ludos, dies feſtos ſibariticos; in quibus, videatis equos, vrſos, elephantos, arrectis vice manuum pedibus anterioribus, ad tibiæ ſonitum, ædere geſtus quoſdam,& motus,ad numerum, ſaltatorios; ſed, & coram vobis, vt Corybantes, curetæ,& omnino pantomimi, chorea, cantu, manu, pede, oculis,nutibus,ſaltent bellicum quiddam; duros labores,& glorioſos triũphos Herculis: impoſitum Oſſæ Pelion, ad reſcindendum cœlum; vibrata à Ioue fulmina, aduerſus gigantomachiam; extinctum à Theſeo Mynotaurum; Pyrrhum illum, tantum Achillis filium, quo bellante ſuperbũ ruit Ilion, antea inexpugnabile; obſcœnum, & infame adulterium Martis,& Veneris,in conſpectu Deorum. An non, hac ipſa commemoratione
D ſola,erubeſcunt ora veſtra, oculi, genæ? Hanccine vitam? Hoſcine mores? Hanc dementiam? Quæ voluptates? quæ ſpectacula? Prorſus indigna viris. Hæc, hæc ſunt ſpectacula, hæ panegyres, theatra, ludi, qui ad nos homines pertinent: ad quos,nos,Deus quotidie, ſuæ ipſius gloriæ diuitias monſtraturus inuitat; vt permulceamur, & perfundamur incredibili voluptate. Immenſa cœli ſpatia, globi, & agmina ſtellarum: occidentes, & redeuntes ſoles. Regina ſyderum, & ſoror Phœbi, Phœbe; timendi crines ſtellæ cometæ; pacifera Iris; nubes ſplendentes radijs, & auro; conſtans conuerſio aſtrorum inerrantium; indeficientes temporum viciſsitu-
dines;

dines; admirabiles fontium perennitates; amnes perlucidi, qui aridam E
terræ faciem, & ipſa quoque viſcera, curſu irrigant perpetuo; refluum mare, profundum, & immenſum; terrarum concuſsiones, & tremores; herbeſcentes, & halantes floribus, viriditates ſyluarum; plantarum, & animalium in agris, & montibus tanta varietas; aquarum iucunditates, & innumerabiles gratiæ. Huc, huc venite, properate, concurrite, ſi veras voluptates quæritis, ò filij hominum. Depicta quidem, hæc omnia videre poteſtis in fictis ſpectaculis veſtris; quin, & in ſpeculo, vos ipſi, mundũ hunc totum, extemplo, veſtra (vt ſic dicam) manu, facere, & quaſi creare poteſtis. Quid tam facilè in natura re ipſa gignitur, quàm in ſpeculo, omnia, artificioſa manus conuerſione, fieri ſimulantur, & finguntur? At, quàm præſtat
verus ſol, verus mundus, imagini ſolis, & mundi, in ſpeculo, & in pictura? F
Solem in ſpeculo, natura facit, Solem in pictura, facit artis imitatio. Verus ſol, eſt ille, quem fecit Deus. quàm pulcher, quàm formoſus ò viri? Verè, oculus mundi, cor cœli, &, vt dicunt Græci, Διὸς τέκος, Iouis filius. Qui, tanquam ſponſus, vndequaque decorus, circumamictus auro; lætiſsimo vultu, dum circumvagatur orbem, procedens de thalamo ſuo, in quo Poetæ fingunt dormire Auroram, & Solem,

Thitoni croceum linquens Aurora cubile,

ipſi videmus, quàm totum cœlum & terram pariter exhilarat; ob id enim, ſæpe ad hilaritatis, & iucunditatis gratiam, vates, ſua ipſorum poemata, ab ortu ſolis auſpicantur.

Sol ſurgit, linquens formoſas æquoris vndas, G
In cœlum ſolidum.

Carmen eſt Homericum,

Ἠέλιος δ᾽ ἀνόρουσε, λιπὼν περικαλλέα λίμνην
Οὐρανὸν ἐς πολύχαλκον

Vereq;, etiam ex ſacris literis cõſtat, nihil eſſe in cœlo, pulchrius, admirabiliusq; ipſo ſole, vnde illud, In ſole poſuit tabernaculum ſuum. Hunc ſolem igitur, ò mortales, præ omnibus ſyderibus, hoc ipſum cœlum, præ alijs creaturis, hunc denique totum orbem, quo, nihil eſt maius, aut melius, in vniuerſa natura ſenſibili, aſpicite, luſtrate, videte, contemplamini; &, conſpicietis ſimul inuiſibilia illa, quæ dixit diuus Paulus, Τὰ ἀόρατα θεοῦ,
exemplaria, & ideas; mundum inquam intelligibilẽ, medium, inter hunc H
quem loquimur, & ipſum Deum; nam, diuina omnia ſupra mundum, naturalia in mundo, communi ſententia, eſſe dicuntur. Quid? Non exemplaria tantum huius mundi, videre licebit, ſed oculis, mundo ſuperioribus, aſpicietis & illam ſempiternam virtutem, maieſtatemq; Dei; atque adeò, ipſum Deum: nam, mundus illius eſt, velut lumen in ſole, hic autem ferè extra ſolem. An non, diuinus ille Pſaltes, dixit ad Dominum, Mirabilia opera tua, &, anima mea, cognoſcet nimis? Certè, & Poeta quidam ex alienis cecinit,

Nam

A *Nam quum diſpoſiti quæſiſſem fœdera mundi*
Præſcriptosq́; mari fines, anniq́; meatus
Et lucis, noctisq́; vices, tunc omnia rebar
Conſilio firmata Dei, qui lege moueri
Sydera.

Eſt quidem mundus, pro ratione corporis, ſicut Philoſophi probant, totum omne, & perfectum: ob id enim, eſt vnus ſolus mundus, cœlum, terra, mare: neque fingere licet plures mundos, ſiue, vt vnus ſit extra alium, & vacuum inter eos; ſiue, vt mundus, mundo, ſphera, ſpheræ, & orbi, orbis inſeratur, ſine vacuo. Verumtamen, pro ratione ſubſtantiæ, naturæq́; & illius quod eſt, ſiue entis; vos ipſos appello philoſophos; qui, docuiſtis,
B ſpiritus & mentes præſtare corporibus, quantum deficit mundus, à ratione, & conditione perfecti? Quoniam autem, non ſolum eſt corporatus mundus, ſed dimenſiones omnes habet, non mathematicas tantum, ſed phyſicas; quis dubitat, quod diuidi poſsit? ſi tamen aliquis diuiſor acceſſerit? Mouetur autem perpetuò, & nunquam quieſcit quod haud dubiè præſefert indigentiam, & priuationem: nam, quod non indiget, cur mouetur, & non potius quieſcit? Materia porrò, ea eſt, qua ſubijcitur motui mundus; nam, formæ, mouere eſt, ideoq́;, pura forma non mouetur, ſed ſolum mouet: neque dubium, quin, ſit ratio formæ, materia ipſa nobilior; & id quod mouet, longè melius eo quod mouetur. Quòd ſi demum, compoſitus eſt mundus, & partibus conſtat; non ne diſſolubilis eſt tanta compa-
C ges? quod, & de Dijs minoribus, conſtanter aſſerit Plato. Ecquanta demum, eſt in ipſius mundi partibus, repugnantia, & contrarietas? in ſole, & luna, in motu firmamenti, & ſtellarum, quæ errantes dicuntur? in ipſis denique elementis, & qualitatibus elementorum? Vt propterea, poetæ, hæc ipſa inteſtina rerum bella, alta mente cogitantes, quæ in ſuo Timæo, Plato, per allegoriam doctiſsimè, & elegantiſsimè figurauit in bello inter Athenienſes, & Atlanticos, dixerint, neſcio, an ratione naturali, an per Ενθυσιασμὸν, an potius edocti noſtris oraculis.

Vna dies dabit exitio, multosq́; per annos
Suſtentata, ruet moles, & machina mundi.

Sic Lucretius. Lucanus autem

D *Sydera ſyderibus concurrent; ignea pontum*
Aſtra petent; tellus extendere littora nolet
Excutietq́; fretum; fratri contraria Phœbe
Ibit, & obliquum, bigas agitare per orbem
Indignata, diem poſcet ſibi; totaq́; diſcors
Machina, diuulſi turbabit fœdera mundi,
Antiquum repetens chaos.

Audet nè verò, homo doctus, rem non ſimplicem ſed compoſitam, corporatam, quantam, materiæ participem, bellis continuis intrinſecus ſem-

per obnoxiam, varijs ſubinde mutationibus agitatam, caſurám aliquando, & interituram, dicere, vel in corde ſuo, ex ſe primùm extitiſſe, per ſe ſe conſiſtere, & non aliunde pendere? Leuate, leuate capita veſtra, ó viri. Ipſa mundi facies, palàm teſtatur, mundum, habere agentem, continentem, regentem, ſeruantemq; cauſam; eamq; non fortuitam, ſed certam; neque naturalem, ſed voluntariam, neque multiplicem, ſed vnam; neque ſecundam, ſed primam. Ecquæ nam, eſt prima cauſa, niſi Deus? Deus, quoniam verè eſt, nunquàm enim non erat, atque ideo nunquàm non erit, nunquàm efficitur. Mundus contrà, & quæ ad mundum pertinet natura, eſt enim velut anima mundi, vis inquam ſeminaria, & viuifica, infuſa per omnes artus huius vaſtiſsimi, & penè immenſi corporis; quia verè non eſt, erat enim quando non erat mundus, & erit quando prætcribit figura mundi huius; non tam ſemel factus eſt, vt aliquando eſſet, quàm perpetuò fit, ne mox non ſit. Diligitis mundum viri? Delectat vos mundus? Ecquem non delectet? Ecquis non diligat? Quàm pulcher mundus? quàm magnus? quàm plenus? quàm innumerabilis multitudo rerum in mundo? quàm incredibilis hubertas, atque fœcunditas? Quàm admirabilis ordo, atque connexio? Ad hæc omnia, in quibus conſiſtit illa Χάρις, illa elegantia mundi, quæ, Κοσμιότης dicitur, quæ, cogitari ſatis poteſt, exprimi vix poteſt: aperite oculos, admouete aures, apponite cor; ſed tandem, poſt hæc, iucundiſsima, velut ſex dierum ſpectacula, eo enim numero conditus eſt mundus; tanquam ſabbatizantes diem ſeptimum, ex hiſce diuinitatis radijs, atque ſplendoribus, tranſite ad infinitam illam maieſtatem; ad magnitudinem (inquam) ſtatus æterni Dei; cuius magiſtratu, & magiſterio, totus mundus, vt ſic dicam magiſtratur, regiturq;, & gubernatur. Eructate verbum bonum, dicite, canite, Delectaſti me domine in factura tua.

E … F … G (marginal section letters)

Pulchrum pulcherrimus ipſe
Mundum mente gerens, ſimiliq; imagine formans.

Quàm magnificata ſunt opera tua Domine. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ, quam abſcondiſti diligentibus te. Impleta eſt terra poſſeſsione tua. Inebriati ſumus ab hubertate domus tuæ. Omnia in ſapientia feciſti. Ordinatione tua perſeuerat dies.

Tu numeris elementa ligas H

O Deus, tibi ſoli hymnos, dies, noctesq; canimus: Tibi ſolennitates inſtituimus, dies feſtos celebramus, templa, & aras extruimus, pro hecatombis animas noſtras ſacrificamus.

Vnde,

A *Unde, in mundum, irrepſerit tanta ignoratio Dei; & cultus Idolorum.* CAP. XXIIII.

AVDITE nunc, ſpectatores mundi, & contemplatores Dei; audite inquam, & intelligite: nam aduesperaſcit, inclinata eſt iam dies, &

Alta cadunt de montibus vmbræ;

neque verò ineptè, græcis, noctes dicuntur Εὐφρώνις, prudentes, & bene ſentientes, iuxta illud dauidicũ, Nox nocti indicat ſcientiam. Res ita habet. Iam
B tum, ab ipſa prima origine mundi, in mundo erat lux illa vera, & viua Chriſtus Ieſus, fons vitæ, fons lucis; & vita illa, erat lux hominum, vt illuminaret omnem hominem venientem in hunc mundũ; ſine cuius lumine, neq; homini ſufficere poterant mundi ſpectacula; quia non ſatiatur oculus viſu, non auris auditu; neque homo ſufficere poterat mundi ſpectaculis; quia, cunctæ res difficiles, & ſummi etiam viri, nõ poſſunt eas explicare ſermone. Verumenimuero, & ſi, lux, erat præſens oculis, tamen oculi, non erant præſentes luci; quia non videbatur ab homine, oculo corporis; nimirum, inuiſibilis, intelligibilis, quin, & incomprehenſibilis, ſicut Deus; non enim ſunt duæ luces, ſed vna lux, Deus, & Chriſtus. Itaque homo, velut pulcherrima mundi ſpecie dementatus, exiſti-
C mans nihil eſſe poſſe, vel pulchrius, vel melius mundo; immo verò pro certo habens, nihil eſſe ſupra mundum, ſpes, & amores, voluptateſq; omnes, collocabat in rebus mundi; ſic, paulatim, homini, velut cœco, viſus eſt mundus quaſi Deus, & neglectus fuit, atque contemptus, verus Deus. Nõ repentè, & è veſtigio, homines, transfugæ fiunt, & deſertores, ò viri; tametſi fama eſt, circæis poculis hominem ſubitò migraſſe in verrem, vt, & poeticum figmentum fuit, comeſſam Iſidis roſam, vertiſſe aſellum in hominẽ. Senſim naſcuntur, & ſenſim occidunt, tam ſcælerum, quàm virtutum radiculæ. Humanus enim animus, dum, generoſo quodam ſpiritu, aliquando ſublatus in altum, in ſe ipſum totus colligitur, & occluſis corporis ſenſibus, quaſi clauſa extrinſecus arca, ſolutus, ac liber, excurrit foras, & euolat, dif-
D fuſus cogitationibus, & conſilijs, conſideratione ſpectans abſentia, meditatione ſcrutans abſcondita, contemplatione deſcendens ad inferos, rediens ad terras, aſcendens in cœlos, adhærens Chriſto, coniunctus Deo; tãtum abeſt, vt res corporales magnopere eſſe expetendas exiſtimet; vt, potius ſecum habitans, & ſe in ſe videns, ipſum quoque Deum, per eam, quã in ſe ipſo videt imaginem, ſupra ſe quidem, longè longèq; poſitum, ſed tamen amanter, & familiariter, velut cognatum, intueatur; ideoq; magnopere gaudens, & exultans, quòd in eius charitatem & gratiam ſe receptum eſſe confidit; deſpectis omnibus corporum imaginibus, atque adeò rebus ipſis

ipſis corporeis, quas magno interſtitio intra ſe poſitas videt, & miratur, E
prorſus relinquens omnes terras, mente conuerſatur in cœlis, vbi, inuiſibilia tantum, & ſpiritalia, contemplatur, & ſapit. Contra verò, vbi ſæpe abiectus & ignauus, à ſuæ ipſius nobilitatis ſplendore degenerat, oblitusq; propriæ dignitatis, tanquàm filius ille, malæ frugi, à ſe ipſo peregrè proficiſcitur; hoc eſt, mentis exul, vacat ſenſibus, &, vt viciniora quęrat, meliora relinquit; dum denique, ipſis etiam ſenſibus corporis abutitur, vt profundat, perdat, pereat; ruens totus in corpora, in cogitationes, affectiones, cupiditates, voluptates corporeas, tanta corporum ſocietate, quaſi diro contagio affectus, & contaminatus, euadit totus animalis, carnalis, caro: vt propterea, in obliuionem illi veniant ſpiritalia omnia, & ille ipſe quoque, ſpirituum omnium pater, Deus: cuius maieſtas, & be- F
neficentia, ob id ſaltem, quia, & ipſa corpora alit, auget, ſuſtinet, apud eum in aſsidua commemoratione eſſe debuerant; ſitq; in totum expers ſpiritalium contemplationum, amorum, deſideriorum. Certè verò, illi, qui, gulæ impudiciſsimæ ſtudent, inhiantq; condiendis cibis, & luxurioſius ſtruendis ferculis, tanquàm pleni ſemper ganearum, nidore, ac fumo, magnam ſibi vim inferunt, ſi, aliquando ad conuiuia vocati, ſenſum auocare nituntur à potationibus, ab odoramentis, à ſtrepitu, à ſaltatione; vt, (quod) hominis frugi perpetua eſt laus, ipſi, vel ſemel, ſobrietatem, & abſtinentiam ſeruent. Ad hunc ergo modum, diſtractus animus ab immenſa hac rerum corporalium turba, & colluuione, ſi quando paulo altius, ſe ſe à terra erigere ſtudet, omnino, vel bacchari ſibi, delirareq; videtur, vel, G
præ nimia conſuetudine, ab illis penitus ſe ſe explicare non poteſt; vt, qui factus plebeius, plebeia ſentit, ac loquitur, nihil aliud eſſe exiſtimans præter ea, quæ videt, quæ audit, odorat, tangit; &, ne cogitans quidem inuiſibilia illa bona, quæ, vt minime familiaria ſunt, atque domeſtica ſenſibus, ſic, mentium noſtrarum, ſpectacula ſunt pulcherrima, atque omni admiratione maiora. Irrepit ſenſim, in animos noſtros, viri fratres, blanda illa hominum peſtis, Dei obliuio, atque intermiſsio cogitationis viarum eius: irrepit inquam, nam, nobis forſan neſcientibus, vel certè parum aduertentibus, dum nimium intenti ſumus in corpora & imagines corporum, in reptilium morem latenter ingreditur, &, vt cubilia ſibi, nidosq; conſtruat, incipit, inſitas, & ſalutares opiniones euellere, nouas, & no- H
xias inſerere. Sic, creſcunt in cordibus noſtris, malarum cogitationum ingentes ſyluæ; latibula ferarum inuiſibilium; quæ, noctes, & dies, nos bello petunt; ſurguntq;, & adoleſcunt, vitiorum omnium plantationes, traduces, & propagines feraciſsimæ; quarum vmbræ, denſæ, & graues, paulatim, vſque adeo inuoluunt cœlum noſtrarum mentium, vt, tandem ne lumen quidem vllum rerum incorporalium aſpiciamus: perinde, ac ſi aliquis natator, in vaſtum gurgitem, ſe ſe abijciat, vbi immenſa aquarum moles, illi immineat deſuper, &, nihil videns, præter ea, quæ infra ſe in

profundum

A profundum ſunt poſita, nihil etiam ſupra ſe, penitus vel in altiſsimo cœlo, eſſe exiſtimet, oblitus prorſus, eorum, quæ, parum antea, breui gyro circunducens oculos, ſecum tacitus reputabat, dicens, Quanta ò Deus, eſt, tua hæc, cœli, & terræ admirabilitas? Profectò verò, antiquiſsimum illum noſtri generis parentem, cuius nobiliſsimus animus, curia, & ſedes erat, templumq; & ara Dei; nunquàm, callidiſsimus ille ſerpens, tametſi vndique ſerpebat, ab ipſo Deo, penitus alienauit, niſi, quum illius oculos, cœco, & inſano deſiderio pulcherrimæ arboris inefcaſſet. Tum enim, oblitus diuinæ legis, quam non auribus, ſed mente audierat, guſtauit interdictum pomum, vnde & ſeri nepotes, ad hunc vſque diem, dentibus obſtupeſcunt: adeò magna ſunt fomenta impietatis, tum corporales illecebræ, quibus, ſenſus noſtri capiuntur, & deliniuntur; tum portionis illius noſtræ, qua in Deum ſuſtollimur, contemptio; & demum rerum omnium inuiſibilium, quæ, cum ipſo Deo, tantam cognationem habent, deſpicientia. Quid? Impij illi Titanes, & Cyclopes, humanę naturæ monſtra, quàuis vt immanes erant corpore, ſic animo agreſtes eſſent, & feris moribus; nunquàm tamen, bella mouerunt aduerſus Deum, capti obliuione tantæ maieſtatis, niſi, quum primùm, videntes filias hominum, quod pulchrę eſſent, tanquam equi emiſſarij, in earum libidinem exarſerunt; eo prolapſi audaciæ, & impudentiæ, vt fandi, nefandiq; immemores, contra omnia diuina, atque humana iura, promiſcuè iungerentur, more brutorum; hoc eſt, cum filia, cum ſorore, cum ſacris virginibus; neque inirent,

C aut ſeruarent ſocialis tori fœdera; neque celebrarent legitimas nuptias; neque accenderent faces nuptiales; quin potius, venerandam illam, & ſolennem matrimonij dignitatem, polluerent, violarent, ſtupro, adulterio, inceſto, & (quod turpe eſt fari) maſcula venere. Hos demum, ſecuta græcorum poſteritas, dum Cerere, & Baccho, cum omni voluptate, licenter abutitur; inde enim, ortum habuerunt apud noſtros populos, tam re, quàm vocibus, græcari, & græca ſympoſia: quæ, vtinam ipſam quoq; Romanorum caſtimoniam, grauitatemq;, et omnem diſciplinam domeſticã, non penitus ſuſtuliſſent; libidinibus ardens, exæſtuans, furens, cuius propterea, in ſacris literis, eſt velut ſymbolum, fœtens, et ſordidus hircus; vſq; adeo fœdè, et turpiter, inſanijt, vt, ipſam quoq; obſcęnam, et procacem carnis concupiſcentiam, quam noſtri Venerem nominarunt, tantorum inquã ſcelerum parentem, indigitare, Deam facere, et diuinis honoribus celebrare, non erubuerit. Vnde prodierunt, et Veneris ſagittæ, et violenta arma Cupidinis; turpis, et obſcœna materia poetarum, corruptio, et pernities adoleſcentium. Ita eſt, viri Deo amabiles, ita eſt. Dum à conſuetudine rerũ diuinarũ, aciem mentis abducimus, et indulgẽtes genio, libertatem, quam dono Dei accepimus, in occaſionem damus carnis, efficitur ſtatim, vt, vel corporalibus voluptatibus ſeruiamus, vel inhiemus opibus cumulandis, vel cæca honorum ambitione detineamur, &, iam nobis ſtultitia eſſe incipiat,

quicquid

quicquid prius de Deo,& de cultu Dei,tanto ſtudio, metuq́;, & religione E cogitabamus. Hinc nefariæ illæ voces: Recede à nobis,viam ſcientiarum tuarum nolumus. nam, ſemel,& iterum vocati, atque inuitati, ad epulum diuinæ contemplationis, quo nihil deberet nobis eſſe iucundius, ipſum etiam vocantem, inuitantemq́; Deum, & vultu auerſamur, & manu repellimus. Et, ille quidem in primis, qui effrenata libidine fœdus, ac maculoſus, non pudore, & temperantia, ſed fronte, & ſupercilio, tenebricoſas illas ſuas turpitudines, non ſine dolo, & fallacia,ad excuſandas excuſationes in peccatis, contegere ſtudet; vt diuinas theorias recuſare abſque rubore poſsit, myſterij ſanctitatem prętendens,Vxorem (inquit)duxi. Vtinam, non potius ſcortum, & pellicem, ſatiandæ libidinis ergò,abſque vlla ratione prolis, fidei, ſacramenti, clàm, furtiueq́;, rapuerit; cui iuxta parabolã, F Aquæ furtiuæ dulciores ſunt,& panis abſconditus ſuauior. Ille alius,quem miſerè habet cœca, & perdita habendi cupiditas

Vna
Quæ, miſeros homines, facit tranſcendere fines
Iuris.

iuga boum emiſſe ſe dicit; cuius anima infœlix, nullum non paſſa ſeruitutis,& ignominiæ iugum,cum languidis bubus ipſa quoque inſana buculà, non profecturis laboribus,terram ſodicat,& procul à cœlo poſita,rẽ,ſpem, & ſe quoque perdit. Superbus demum, & glorioſus, Villam emi, inquit; verè, indignus vrbe, dignus villa; vbi, conſumpta ſubſtantia virtutum, et gratiarum, factus mancipium diaboli, paſcat porcos, et, immolet dæmo- G nijs animam ſuam. Ecce igitur fontes impietatis. Quemadmodũ enim, qui in profundum gurgitem ſe ſe immittit,quò deſcendit inferius, eò,longius recedit à noſtro hoc cœlo,et minus fruitur hac luce, hac aura, his hominibus; ita, gentes illæ ſtolidæ, et impiæ, quum ſemel abs Deo,affectu,et amore in totum receſsiſſent, in deteriora ſemper labebantur; in vanitate, et ſuperſtitione, quam primùm excogitauerant non perſiſtentes;ſed,eam, gradum quendam, ſibi, et aditum facientes ad aliã; et, paulatim per quaſdam impietatis, et idolatriæ ſcalas, ſi tamen ſcalas,et non præcipitia verius, ruentes in profundum malorum. Nam,quum cœlo primùm,ſoliq́;,et Lunæ,diuinos tribuerent honores,eò ſtatim deuoluta res eſt, vt, et æthera, et aerem, et quæ in aere continenter fiunt. H

Ardentemq́, polum flammis, cœloq́, volantes
Obliquas per inane faces, crinemq́, timendi
Syderis, & terris mutantem regna Cometen.

quin,et aquam ipſam, tandem,et aridam tellurem,adorarent. Tum, ventum eſt ad homines, terræ filios,et ad mutas etiã animantes. Quid? Nùm, non item ad hominum,animaliumq́; figuras? hominum inquam, non viuentium modo, ſed et defunctorum? An non,ad lapides, et ad ligna? An non etiam, ad piſces? non ad volucres? non ad Αμφίβια? An nõ demum,

ad

A ad reptilia? Et (ò incredibilem cæcitatem) ad imagines reptilium? Et, quæ pars reliqua erat? Quid reſtabat? Humana ignorantia, quo vlterius progredi poterat? quando, gloriam, ſoli Deo debitam, transtulerat ad ſtatuas, & imagunculas? quando, incommunicabile Dei nomen, impoſuerat lignis, & lapidibus? quando, Deum vocauerat, effictam ſimilitudinem imaginis corruptibilis, hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium? Neque tamen hic finis. Quid, inter mutas animantes, nocentius angue? quid, abiectius cane? quid, tam immane vt Crocodilus? quid tam fœdum, vt Cercopithecus? & hæc, numinis loco fuiſſe, apud Aegyptios, hiſtoriæ vniuerſæ teſtantur. Præter id, quod, & in hortis adorabant cæpas, quarum, odor ingratus, lachrymas excutit ab oculis: quin, & allium, quo, B parricidæ, apud poetam nobilem, veſci iubentur, vt, ipſo anhelitu, cæteris hominibus parricidia prodant. O' deplorandam impietatis inſaniam. ò infeliciſsimum tantorum ſtudiorum fructum, quo, viliſsima quæque, digna putauit Aegyptus. Aegyptus illa veſtra, ò ſapientes mundi, ſcientiarum parens, digna inquam putauit, ſacratiſsima, & nunquam ſatis colenda Dei appellatione; nulli non paſsim, & publicè, diuinitatis poteſtatem faciens, eamque, omnibus prætereuntibus, poſito pudore, proſtituens. Et quidem, illi ipſi irreligioſi viri (ſi tamen viri) ſumma impietate, in eorum animis dominante, Deum benedictum abiecerant prorſus: qui, neque ſempiternæ illius maieſtatis, & potentiæ admiratione commouebantur; facti velut trunci, & ſtipites: neque delectabantur contemplatione tantæ C ſapientiæ, cuius, ea eſt ſuauitas, vt ne illius quidem ſatietas ſatietatem afferre queat: neque demum, diuinæ illius bonitatis incendebantur amore ac deſyderio; quum alioquin, ſui ipſorum peruersè, ne dicam impudenter amantiſsimi eſſent; &, aliorum quoque amoribus turpiſsimis, non ſolum ſubmitterent animos, ſed per impudicam impudicitiam, quam audiſſe etiam turpe eſt, ſeruirent flagitioſiſsimè. Putas ne verò, terrebantur religione, & metu diuinorum iudiciorum, quibus Deus in impios tandem effundit omnes irarum habenas; conuerſa, ſi ita loqui licet, in diritatem, clementia; & ferè victa, patientia illa ſua, qua ad reſipiſcentiam expectat, allicit, ducit, trahit? Putas, præmebantur ſcælerum pondere, aut etiam angore conſcientiæ vrgebantur, vt, ad diuinam miſericordiam, in cuius am-D pliſsimo ſinu, viuit, & gaudet miſerum, & afflictum hominum genus, ſupplices confugerent, & precibus, ac ſacrificijs, tantis piaculis expiarentur? Immo verò (quod, penè incredibile videri poteſt) efferenes illi, & præcipites animi, indomita illa & ferro duriora pectora, domicilia ſuperbiæ, & ſedes luxuriæ, deſpiciebant diuinas promiſsiones, tanquam incertas, & infidas: minas contemnebant, tanquam tumidas, & inanes: deniq; leges, & præcepta negligebant, tamq; ſuperuacanea, parum vtilia, & hoc ipſo legis, & præcepti nomine grauia, & odioſa, atque à dignitate, & libertate humanæ conditionis, abhorrentia. Ita demum, velut abruptis omnibus retinaculis,

naculis, miſeri quidem cæci illi, ſed minimè miſerandi, peccata peccatis, ſcelera ſceleribus, cumulantes, ſordeſcentes in ſordibus, ipſi toti, feces, & ſordes; percuſſerunt fœdus cum morte; &, cum inferno fecerunt pactum. Vltio planè, ac vindicta, dignè, &, pro meritis conſequens eos, qui ex hominibus migrant in belluas, facti iuxta dauidicũ verbum. Sicut equus, & mulus, ſenſu, & non ratione viuentes; aſpicientes tantum præſentia: de futura vita nihil cogitantes; &, vt tandem dicam, Deum non colẽtes, ac, ne cognoſcentes quidem. Ea profectò, eſt vera pœna, quæ, nihil eſt niſi pęna, quam, in diuinis eloquijs legentes, meritò contremiſcimus, tradidit eos Deus. Dimiſit eos Deus. Reliquit eos Deus. Abiecit eos Deus. nimirùm, vt eant in adinuentionibus ſuis, ſecundum deſideria cordis eorum. Sic enim, canunt diuina oracula. Et, nulla quidem pœna, aut eſſe, aut cogitari poteſt maior; ſed tamen, ad eandem quoque pœnam pertinet infinita illa vorago, & charibdis, plena innumerabilibus gurgitibus vitiorũ: in quam ruunt præcipites, ea neceſſitate, quam ſibi inſcientes, & imprudentes inferunt; dum, ex funibus peccatorum, paulatim efficiunt velut reſtem quandam; qua, inextricabilibus nodis ligati, & irretiti detinentur, ne, vllo vnquam tẽpore diſſolui poſſint. An non audis peccatorem illum, clamantem, & dolentẽ. Funes peccatorum circumplexi ſunt me? Fit perpetuus quidã peccandi circulus, ò viri, vt, abyſſo inuocante abyſſum, & ſanguine tangente ſanguinem, peccata peccatis, prima ſecundis, ſecunda tertijs, & deinceps præcedentia ſequentibus, ſine vllo fine puniantur; &, qui moribus viuere voluerũt non iam humanam, & rationalẽ, ſed, muto pecore dignam vitam, animo quoq;, & cogitatione obruteſcant, &, tanquam boues comedant fœnum, amores, libidines, adulteria, ſtupra. Omnis caro fœnum, fœnũ omnis vita carnalis, duplex cubile, improbus venter, vtraq; venus. Heu, quæ pęnæ, ò mortales, quæ vulnera, vlcera, dedecora. Et, in his omnibus petulãtes, & vndiq; erubeſcendi non erubeſcunt: implentur facies eorum ignominia, & non pudefiunt. non pudefiunt fronte, neq; mente; perit illis frons, frons meretricis, frons eorum. Sic porrò, ornat, & decorat Deus, iuſtitiæ ſuę regnum, inuitis hominibus, vnde homines, illud polluere, & dedecorare ſtudent, permittente Deo. Quanta eſt potentia tua ò Deus, quanta maieſtas? Quid mihi modò moleſti eſtis, ò Sophiſtæ. Virtus omnis, eſt ſibi virtus & præmium; cur peccatum nõ ſit ſibi peccatum, & pœna? Et, illud quidem, quod, in actu peccati, ad rationẽ culpæ pertinet; ſimpliciter ex nobis eſt; illud verò, quod ad pœnam, non tam eſt ex Deo, quam ex ira Dei; cuius camino, ignes ipſi ſubijcimus; cuius ardori, flammas ipſi, miniſtramus. Cur non dicam, ex ipſo quoque peccato, quod peccamus, quando ſuapte natura peccatum, eſt internitio animæ, languor corporis, corruptio, & peſtis, vtriuſque hominis? Sed, quærat qui volet, ſubtilem quempiam, vt perſpicaci oculo, ſic mira dexteritate virum, qui inter hæc diſcernere, atq; etiam diſtinguere norit, ſimilis ſagittarijs, & funditoribus ex balearibus inſulis; qui,

capillum

A capillum capitis, funda percutere; & per medium diuidere, neſcio an verè, an hyperbolicos potius, an circulatoria forſan iactatione pollicentur. Nos, ecce læti properamus ad finem; &, quæ ad claudendam cœnam ſcitu pulcherrima, & iucundiſsima meditamur, ad ipſum integrum filum hiſtoriæ præcipuè pertinentia, non ſubtilia, ſed craſſa admodum, & corpulenta erunt. Sanè, Deus, per admirabilem illam prouidentiam, cuius ſuaui manu regit, & diſponit omnia, condeſcendere voluit noſtræ humanitati, quæ, vitio ſtomachi, ſpiritalia cuncta faſtidientis, prorſus exuta mentem, in ipſam carnem, tota, vt diximus, degenerauerat; ideoque Deum, & diuina penitus ignorare, cogebatur: Et, non contraria contrarijs, quod, ipſum quoque medicorum vulgus, de more facit, ſed, ſimilibus curauit ſi-
B milia: id, quod iatrologiæ antiſtites, didicerunt, ſæpe ad artis medicæ gloſſariam, tollentes dolores doloribus, & venena venenis. Vt enim, huic craſſæ ignorantię, quæ vniuerſum ferè hominum genus occupauerat, citò, tutè, & iucundè mederetur, his enim modis, elucet ſumma medicinę virtus, atque præſtantia; craſſeſcere nobiſcum, & ipſe voluit, atque in corpus denſari, tenuiſsimus alioquin ſpiritus. Idque, vt concretus, & compactus in carnem, contundi etiam poſſet, dilatariq; & extendi; factusq; malagma, & dolores, & corruptiones noſtras, ad ſe traheret, humorum erodentium copiam leniret, maturaret, digereret, naturam foueret & roboraret; vt, iam, reſtituto ad priſtinam valetudinem ſtomacho, chara inde, & amabiliſsima ſanitas, redundaret ad totum hominem; ſicque, ipſi, recuperaremus ſen-
C ſum, ad cognoſcendum Deum. O', ſi quis mihi daret, ad tantæ rei enarrationem, eloquentiam, quam cupio; ò, ſi poſſem, pro dignitate myſterij, loqui myſteria. Iuuate me vos orationibus, ò adoratores veri Dei, qui irridetis idola, qui colitis Ieſum Chriſtum. Ille eſt. Ille eſt, qui, ſpiritalem animæ noſtræ guſtum, per ipſos dæmonas, communes humani generis inimicos, & inuidentiſsimos noſtræ ſalutis, malacia prius corruptum, ſtupidum, & deprauatum, quo, vterque homo, ſic immutatus erat, ſic deiectus, vt, diuina omnia, illi ſtultitia viderentur, expurgauit, reſtaurauit, corroborauit; vnde, & totum hominem ſanum fecit. Aduocate, quicunque eſtis, medicos corporum, conſulite, rogate, ſi vnquam, ex corrupto ſtomacho, accidit magna quædam alienatio in ſenſu guſtandi, quin, ſe-
D cum trahat, & oculorum, & aurium, omniumque membrorum corruptionem? aſcendentibus, nimirum, ad caput, nigris vaporibus, quibus, ſpiritus incraſſantur, obnubilantur, inficiuntur. vnde, immutati etiam mēte, ipſi ægri; & integras vigilant noctes, & die, vix alternos claudunt oculos, ſicque, vexati perpetua inſomnia, ſæpe delirant, & aliena loquuntur. Ecquis dicat deliria gentium, dum de ipſo Deo, de anima, de religione, de fœlicitate, verba facerent? Sed hæc ſunt in eorum numero collocanda, de quibus ille Arabs dixit. Melius eſt quædam neſcire, quam ſcire Gratias agamus omnes, Ieſu Chriſto, qui, humani generis & medicus,

& medicamentum, noſtros guſtatus, quibus parum antea, non niſi inſipida ſapiebant, &, inſuaues, ac tetri odores, gratiſsimi, ac iucundiſsimi videbantur; qui, vſque adeò corrupti erant, vt, malè affecti, verterent amarum in dulce, & dulce in amarum; tanta facilitate, & fœlicitate, ſuo ipſius ſalutari antidoto purificauit; vt, iam feramus, & æquis auribus audiamus præconium illud pietatis. Guſtate iam, guſtate: nam cui cor ſapit, ſapit & palatum; guſtate inquam primùm, & deinde videte, quàm ſuauis eſt dominus; qui, habet omne delectamentum, omnem ſuauitatem, omnem ſaporem; immo verò, qui eſt omnis delectatio, omnis ſuauitas, omnis ſapor, ſuper omnia, quæ videntur, audiuntur, odorantur, guſtantur. E

Guſtu magis animi, quàm ſpeculatione mentis, cognoſci Deum; idque, per fidem Chriſti; non per ſapientiam mundi. F

CAP. XXV.

SED ſatis, hucuſque, ſuperque ſatis, volantibus verbis egimus, viri patres, & fratres; vt, ex diuina hiſtoria, mortales, nube amictam hanc auream lucem, videre, hoc purum Dei verbum corporatum audire, ex ligno, & fructu, ſuaue olentia opobalſama odorare, & aerium, cum melle, & cera, Chriſti dulciſsimum ſauum, guſtare poſsint. Satis, ſuperque ſatis, G per agros, & per vias, ſparſimus ſemina huius ſacroſancti myſterij diuinæ diſpenſationis, & humanæ ſalutis: cui ſuauiſsimam memoriam, tanquàm vnicum, in tantis huius ſeculi calamitatibus, oblectamentum, atque ſolatium, ſtantes, ſedentes, & ambulantes, die, nocteque, pia deuotione recolimus, & frequentamus. Nunc figimus pedem, vt in rem hanc tantam, inſiſtamus mente, & animo. Cur enim, non ipſi quoq;, præ hilaritate, & exultatione ſpiritus, dicamus quinque illa verba, quæ, ſanctus ſenior, Deo plenus, in monte excelſo, dum ingentem animi motum, explicare oratione non poſſet, neque tamen, ſilentio, illam tantam plenitudinem euaneſcere, aut defluere pateretur, loquentibus cum Ieſu ſub nube Moſè, & Helia, de exceſſu, ipſe ſupra nubes, & ſupra omnes cælos, in exceſſu poſitus, eructauit? Bonum eſt nos hic eſſe. vnde, Thabor, H & Hermon, ad hunc vſque diem exultant, ſicut arietes. Verè, bonum eſt & nos hic eſſe, ò montes Dei; vbi, non iam ad Lunæ exiguum, & nocturnum lumen, hoc eſt, non ad rationes frigidas, & ſæpe delirantes cæcutientis naturæ; ſed, ad lumen immenſum, & meridianum, ipſius gratiæ, & in feruore ſolis, & diei, qui Chriſtus eſt, cuius gloriam, & regni æterni ſpeciē, ipſi vidiſtis, oculis ſpiritus, videre licet Deum, quo nulla aura tenuior; iam corpus ſolidum, & verè carnem factum; è figura inquam, & forma diuinæ

naturæ,

A naturæ, in vtero matris figuratum in hominem; vt nos homines, quum cogitatione, amore, deſiderio, mera caro eſſe videremur, iam per eum liqueſcere inciperemus, & tenuari in animam; ſicque paulatim migrantes in ſpiritum, tandem vnus cum ipſo Deo ſpiritus effecti, cognoſceremus Deũ, ſicut & cogniti ſumus ab ipſo Deo. Sed, dicendum eſt adhuc magis explicatè, & planioribus verbis, tantum ſacramentum ò viri. Totus olim homo carnalis erat; non ſapiebat quæ ſunt ſpiritus; carnem ſentiebat, carnem ſapiebat, non recedebat à guſtu carnis. Iam, cuius carnis? Vt audiuit ſibilum illum draconis antiqui, futurum eſſe, vt homines Dij fierent; continuò, optare cępit, vt ſibi, & non alteri diuini honores tribuerentur; putabat nihil eſſe homine pulchrius, optabat quoque, vt nihil haberetur homi-
B ne maius, aut melius, nimirum, auerſus ab ipſo Deo, & conuerſus in ſe ipſum, dum humanæ naturæ plus æquo blandiretur, faſtidiebat quicquid erat ſupra hominem. An verò, peruersè ſeipſum amanti homini, homo animus eſt, vel anima, & non potius totus caro? Certè odit animam ſuam, qui diligit iniquitatem; quæ verò tanta iniquitas, quàm inſana illa Φιλαυτία? Ecce, ecce caro. Datus eſt propterea, homini, Deus homo; &, iam, non eſt alius Deus, quàm Deus homo: vt poſtquam geſtit, amens, & impius hominis animus, colere hominem tanquam Deum, eum, hominem pius, & ſapiens colat, qui eſt verus Deus; & inuocet nomen Dei hominis, non minus quàm nomen proprium, & naturale veri Dei. Hæc omnia igitur repręſentat iucundum illud, quod parum antea vidiſtis Chriſti ſpe-
C ctaculum, ò Dei amantes; quod, coruſcante omnium myſteriorum luce perfuſum, immo verò, omnium myſteriorum lux, & fons lucis vniuerſæ theologiæ, omnem omnino ſenſum exuperat. Ecquàm bonum eſt, & quàm iucundum nos hic eſſe, hic viuere, hic immorari, hic immori; vbi iam ſtrata iacent omnia idola, omnia dæmonia, antiquæ deceptiones, & ludificationes humani generis; vbi iam cognoſcitur verus Deus; qui, fidei malagmate, per Chriſtum Ieſum medicatur animas noſtras, lethali infidelitatis morbo laborantes; &, liberatas ab errore, deducit in viam veritatis; vt ad extremum, tanquam in portum reduces faciat ad æternam vitam. Eia Philoſophi theatrales, quanta diſsimilitudo, & differentia inter ſpectaculum veſtrum, & noſtrum, inter mundum, & Chriſtum? Mundus
D primo quoque aſpectu, id totum quod ipſe eſt, oſtentat, at Chriſti noſtri quanta eſt maieſtas, abſque eo quod intrinſecus latet? Et ille quidem eſt ſpectaculum naturæ, hic gratiæ; ille oculorum, hic mentium: ille ſcientiæ, & diſputationis, hic fidei, & contemplationis. Ex mundo nata eſt Φυσιολογία, ex Chriſto Θεολογία. Et, procul dubio, bonis philoſophis mundus, tanquàm diuinum opificium, opificem etiam à longe demonſtrare poteſt; ſed, oculos quibus videatur, omnino dare non poteſt; exigit apertos oculos, non aperit, tantùm abeſt, vt vim videndi largiatur mortalibus. Porrò, Chriſtus theologiæ fons, nimirum Ὁ λόγος, Ὁ Θεός, etiam cæcos,

& prorſus exoculatos homines, exoculatos inquam, mente, & corpore, ad- E
mirabili virtute, & poteſtate illuminat: creans ex luto oculos, lumen infun-
dens oculis, erigens vim oculorum; vt, natantes in luce, incitentur ad vi-
dendum, aſpiciant re vera, & omninò videant ipſum in primis Chriſtum,
& ſimul in Chriſto Deum. Ite modo vos, & vt coronetis nimpham ve-
ſtram philoſophiam, efferte, quantum poteſtis, ſpectacula mundi. No-
bis, non eſt animus, coronare reginam noſtram theologiam; cui, hæc vna
corona eſt, vt ſciat, ſe omnem humanæ ſapientiæ gloriam ſuperare; vt fa-
teatur, ſe ab ipſa Dei magnitudine ſuperari: atque ideo, abſit, vt extolla-
mus quicquam aliud, quàm hoc vnum, inſigne, præclarum, & apparatiſsi-
mum, in quo omnia conſummantur. Ieſu Chriſti ſpectaculum. Dignum
profectò, cui, aſpera quaque hyeme, faueat inſolito nitore cœlum, cam- F
pis virentibus terra, & pacatis fluctibus tranquillum mare. Nimirùm, vt,
iſtis velut ipſius naturæ, quæ Dei gratiam adorare, vtrunque geſtit, voca-
libus hieroglyphicis, intelligat orbis terræ, homines, quos innumerabiles
vndique, & mundi preſſuræ, & angores conſcientiarum, circundede-
runt, tanquàm dolores inferni; certa, ac perpetua pacis ſerenitate, tranquil-
lari, per hunc ipſum Chriſtum Ieſum: inſuper, & illos qui ſuper facies
carbonum ipſa ſcælerum magnitudine denigrati ſunt, eiuſdem Chriſti
gratia, niteſcere virtutibus; velut ſpecula repercuſſa ſolaribus radijs. Et de-
nique eos, quorum animæ, & ſpiritus, præ timore diuinorum iudiciorum
inareſcunt, ſpe quæ non confundit, quam Chriſtus Ieſus in nobis quotidie
parit, & partam fouet, reuireſcere; perinde ac hortos, & herbas, pluuia G
emiſſa cælitus. Et verò, ſi tantam dulcedinem affert animis pijs, deſide-
rium guſtandi manna illud abſconditum, vt etiam hyblæa mella, ipſius
comparatione amariora videantur abſynthio, quid erit, ò ſuaues amici,
quid erit, quando guſtabimus, quando comedemus, quando bibemus,
& inebriabimur torrente voluptatis eius? illo, nobiſcum cœnante, & nos
ſecum cœnantibus; introductis nimirum, à rege conuiuij, qui ipſe eſt, in
cubiculum ſuum, & inunctis, omnibus vnguentis ſuis? Quid eſt, quod
aures tuæ horrent, ò fili hominis; &, tantopere audire refugiunt, cœnam,
cubiculum, conuiuium, menſam, cibumq́;, & potum, odores, ſapores, gu-
ſtus, & omnino ſenſus corporeos, in cognitione Dei? quaſi, ſpiritus quum
ſit, in ſua ipſius natura, carnem & oſſa non habeat, nullis humanis ſenſibus H
percipi poſsit; præſertim verò guſtatu, qui eſt maxime animalis, vtpote non
ſine tactu, immo verò quidam tactus. Adhuc ne verò, es tam alienus à ſa-
cris, tam profanus, immo verò tam carnalis, tam caro, vt, penitus ignores, in
interiori homine, eſſe & oculos, & aures, & dentes, & ora; pectus, vterum;
quin, & mammas, & vbera, atq; adeò & guſtus, & tactus, & complexus, &
oſcula? Profectò, ſanctum illud diuini amoris epithalamium, quauis ſan-
ctitate ſanctius, quauis iucunditate iucundius, nimirum, quod in ſpiritu ca-
nit ſponſus, & ſponſa, ſodaleſq́; ſponſi, & adoleſcentulæ ſponſæ; Chriſtus

& Eccle-

A & Eccleſia, Angeli, & animæ; quod, pauci illi perfecti, quorum, eſt ſolidus cibus, dum vident, vident ſancta ſanctorum, dum colunt, colunt ſabbata ſabbatorum, ſicut dum audiunt, audiunt cantica, canticorum; quid aliud, tam frequenter ſonat, quàm venuſtos oculos, candidulos dentes, lactea colla, & niueos lapillos, pendentes ab auribus? An verò, non vbiq; redundat vnguentis, odoramentis oblectamentis? crinibus, pedibus, cruribus, fœminibus? amoribus amplexibus, ſuauiationibus? Ergò nè, tam frigidè philoſopharis, ò homo de ſenſibus hominis? de ſenſibus inquàm tuis? Hoccine eſt cognoſcere te ipſum? Scire, quia cum belluis vides, audis, odoras, tangis, guſtas? Quàm multo ſublimius, ipſi quoq; philoſophorum principes, edocti à prophetis, intellexerunt, in anima, & ſpiritus ho-
B minis, eſſe ſenſus, longè meliores iſtis corporalibus; quibus, non videmus niſi colores, lucem, & tenebras; nõ audimus niſi ſonos, voces, & ipſa etiam ſilentia; non tangimus niſi calidum, frigidum, molleque, & durum, aſperum, & lene: non olfacimus niſi odores, & fœtores corporum, non guſtamus niſi dulce & amarum, & qui inter hos extremos medij ſunt ſapores; An non, etiam in iſtis ſentiendi motibus, excellunt nos mutæ animantes? Dyſtichon illud notum eſt, & celebre,

Nos Sus auditu, Lynx viſu, ſimia guſtu
Vultur odoratu, præcellit Aranea tactu.

Audi; vero Apoſtolum, quo titulo efferat ſenſus interioris hominis, exercitatos (inquit) ad diſcretionẽ boni & mali. Num verò, corporales ſenſus, tan-
C tam vim habent, vt diſcernant non ſolum lucem à tenebris conſonantiam à diſſonantia, dulcedinem ab amaritudine, ſed & bonum à malo? hoc eſt virtutem à vitio rectè factum à peccato? Interrogo vos, quid amamus niſi bonum? quid odio habemus niſi malũ? Et amorem quidem, & odiũ, ſimulq; quod bonum ſi dignum amore, & malum odio, ratio ipſa, & doctrina ſpeculari poteſt, at ſentire nõ poteſt. Verè beati, ſpiritales animę noſtræ ſenſus, oculi, aures, ora, nares, & fauces, quibus, datum eſt, vt, per alimoniam illam miſticam, mellis, & lactis, qua, infantiæ ſuæ initio paſtus fuit noſter Hemanuel, non tam arte, quàm experientia, norint reprobare malum, & eligere bonũ. An verò, non in rebus naturæ, certius operatur expertus, quàm artifex? Atq; ideo, eadẽ, vel certè conſimili ratione, Deum & diuina certius co-
D gnoſcit qui ſentit, quàm qui intelligit. Neq; enim temere optaſſe ſe, credit Salomon, qui, tantis ſapiẽtiæ theſauris, ab ipſo Deo, ſuper omnes mortales, diues effectus fuerat, vt diuinarũ rerum ſenſum haberet. Optaui (inquit) & datus eſt mihi ſenſus. Vtinam verò, non locũ inter nos habeat illa quęrela, quæ in myſterijs, omninò inepta eſſe nõ poteſt. Non eſt vox, neq; ſenſus. Nam, & Dauid monet. Sentite de domino in bonitate. Et Apoſtolus hoc (inquit) ſentite in vobis, quod & in Chriſto Ieſu. Et quidem, ò viri, quibus, per Dei gratiam, videre videor, iam excitatum palatum, & patefactas animæ fauces, quas, in alijs forſan, carnis deſideria, adhuc ſtringunt, & obſi-

dent; phyſiologus qui, naturas apum, plantarumque, herbarum, & florum, ſummo ſtudio, & pertinaci labore conſiderat; ſpeculetur quantum velit, qualis, & quanta ſit aerij mellis gratia, dum fauo recens expreſſo, flore thymi flagrat, & redolet, nam tralatione pulcherrima legimus; Dulciora, ſuper mel, & fauum. Poetica mella, Muſeum dulce mel; ſit, & ſecum in labore, & diligentia, ſocius meliturgus, qui apiaria exercet, qui curat apes, qui cuſtodit fauos; eo vno excepto. quod, generaliter nemo non intelligit, mel eſſe omnium rerum dulciſsimum, nunquàm, ab illis, diſtinctè ſciri poterit, quàm ſint dulcia, cœleſtia dona ipſius mellis, niſi in ipſa quoque mellatione, guſtando percipiant, quod, proprio quodam genere ſaporis, qui cum alijs conferri minimè poteſt, dulce ſit mel. Ecquis igitur, ſcire poſsit, quàm ſit verè, omni ſuauitate ſuauior Deus benedictus, niſi, qui ſpiritali ſenſu guſtat, qui attactu quodam ſentit, cui vt appoſitè dicam, ſapit iucundiſsimus ille Dei ſapor, abs quo, princeps virtutum omnium ſapientia, in lingua latina, nomen accepit. Græcè dicitur Εὐσέβεια, quę ſanè vox, non tam, rerum diuinarum ſcientiam, & ſpeculationem ſonat, quàm, ipſius Dei pietatem, religionem, & cultum. Quis porrò, Deum animo colit, & citra hypocriſim, cui diuina non ſapiunt? cui autem ſapit Deus, niſi ei, qui Deum vel guſtat, vel delibat? Delibat, is qui timet, initiatus in ſcholis ſapientiæ, in cuius mandatis, iuxta Dauidem, cupit nimis; guſtat, qui diligit, &, dilatato iam corde, atque expaſsis ſpiritibus, non tam cupit currere, quam, re vera, promptus & alacer, currit in via mādatorum eius; non quaſi in incertum, ſed, ad ſcopum deſtinatum, ad propoſitum ſibi brauium æternæ vocationis. Quàm doctè, dicitur à philoſophis, quod ſentire ſit pati? nam, & græca theologia, vocat diuina ſentientes, diuina patientes Θεοπαθεῖς. An verò non eſt πάθος, timor, & amor? Cōfige timore tuo carnes meas, (inquit Pſaltes.) De amore autem, nunciate dilecto, inquit dilecta, quia amore langueo. Eſt, velut confixus cruci, qui timet; qui vero amat, amore languet. Fęlix languor amoris, beata infirmitas amantis. O' vos, nimium beatę animæ, quæ, diuini amoris vulnus accepiſtis. Ecquis mihi det; vt ſim languens Lazarus, ſi modo, ad Ieſum dicant geminæ illæ ſorores, ecce, quem amas, infirmatur. Nam infirmitas diuini amoris, non eſt ad mortem, ſed ad mortem mortis: ad mortem peccati, cui, vt qui viuit moritur, ſic viuit qui moritur. Ecquis nolit, hanc mortem ſibi magis imperari, quam eripi? vt peccato mortuus, Deo viuens, Deum ſolum ſentiat, diligat, querat, ambiat, cogitet, ſomniet, meditetur, contempletur? Nolite errare fratres, ſubſtantia Dei intelligitur, non ſentitur; ſed, quoad in terris viuimus, credimus magis quàm intelligimus; tunc intelligemus plenè pro viribus noſtris, quum videbimus eum ſicuti eſt. Interea igitur, guſtemus ſaltem, quàm ſuauis eſt, quàm bonus, quàm benignus, quam amabilis. Audiſtis, quòd cuique noſtrum ſint duo ora, duæ fauces, & linguæ; quaterni oculi, totidem manus, aures, na-

reſq;

A reſq;, & pedes: audiſtis inquam, quemque noſtrum, eſſe geminum homi-
nem, non dico, ex noſtris myſterijs, veterem, & nouum, terrenum & cœ-
leſtem, filium ſæculi, & filium Dei; ſed, ex ipſis quoque gentibus, interio-
rem, & exteriorem, verum hominem, & ſimulachrum hominis; &, vt ex
Moſaica Geneſi, interpretatus eſt Plato, maſculum, & fœminam; nam in-
terior dicitur vir, exterior mulier; Profectò igitur, ne fruſtra, in nobis,
ſint hæ ipſe ſpiritales ſentiendi vires, quando fruſtra non ſunt corporales,
neceſſe eſt, vt ſi non in Deo, omnino, circa Deum, ſint obiecta ſpiritalia,
quæ non intelligi ſolum mente, ſed, ſenſibus animi, percipi poſint, videri,
audiri, tangi, odorari, guſtari. Venite gentes, venite; currite, currite; cur-
rite inquam in odorem vnguentorum ſuorum, quæ, ſpirant ſuper omnia
B aromata. Videte mirabilia, quæ fecit in creatione mundi, in antiquitati-
bus iudaicis, in diluuio aquarum multarum, in exitu Iſrael de Aegypto.
Audite oracula, quæ ædidit humano generi, per Angelos; legem vitæ,
quam dedit per Moſen; Euangelium, quod inuulgauit per filium ſuum.
Tangite veſtimenta eius, omnes creaturas, quarum ſymbolis tegitur; ſa-
cras ſcripturas, quarum fulgoribus exornatur; omnes ſanctos in quorum
vita, & doctrina mirabilis, & glorioſus, apparet vniuerſo orbi. Ecquis
dicat, quot, & quantæ virtutes exeunt de fimbrijs, ne dicam de phaleris,
tantorum veſtimentorum? Odorate ſacra, & ſacramenta, ad curandos
morbos, ad leniendos dolores, ad confortandos infirmos, ad extin-
guendos fœtores peccatorum, ad nutriendas delicias virtutum. Deni-
C que debeo ne dicere? tamquam amici, & familiares effecti, audete; ſanè,
vt Poeta dixit,

Audacem faciebat amor.

Et diuus Paulus, Charitas, inquit, omnia ſperat: audete inquam, & dicat
quiſque veſtrum, non illud quidem ſolum, Da mihi liberos alioquin mo-
riar; ſed iſtud potius. Da mihi te ipſum, alioquin morior

Da fontem luſtrare boni, da luce reperta
In te, conſpicuos animi defigere vultus.

Non dimittam te, niſi benedixeris mihi. Nemo timeat audire. Ne ap-
propies huc. Noli me tangere; audietis illud potius, Miſereor ſuper tur-
ba, Si dimiſero eos, ieiunos, deficient in via. Itaque, intrabitis ad illum,
D &, dabit vobis, edere de ligno vitæ, quod eſt in medio paradiſi, de cuius
fructu, comedunt, de cuius ſucco bibunt, quicunque ſalui fiunt. Quis ſcit
ò homo Dei, ſi ſentiens amorem tuum agglutinari amori ſuo, ſi videns
te eſurire & ſitire eum ſolum, ſi audiens illas tuas voces. Cucurri in ſiti.
Concupiſcit, & iam deficit anima mea, in ſalutare tuum; amator & ipſe
factus animæ tuæ, eam lauet aqua, & vngat oleo; induat verſicoloribus,
calciet hiacyntho, & deſponſatam ſibi deducat in ſublime per aera, elon-
gatamque à terrenis affectibus, introducat in cellam vinariam, inebriet
poculo amatorio, ruat in amplexus, excipiat oſculis, & irroret melle, &

lacte,

lacte, pectus, & ora. Tunc, tunc exclamabis, מַן הוּא · מַן הוּא ? Quid eſt E
hoc, quid eſt hoc? Deus meus, vita mea, dulcedo mea ſpes mea, ſalus mea. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ, quam abſcondiſti diligentibus te. Aſcondiſti in cœlis, effudiſti in terris; ante tempora Deus ſolus, nouo tempore factus homo, nunc, & per omnia tempora, & quando nõ erit tempus Deus, & homo. Hic ne verò, poſſum ego eſſe mutus, vbi omnis creatura loquitur, ò viri? Non tacebo, non quieſcam, domine Ieſu Chriſte, donec egrediatur in theatrum, tanquam orbis ſplendor, vultus tuus; & ſermo, quem de te; & per te concepi, ſi non vt lampas, ſaltem, vt tenuis quædam ſcintilla accendatur. Sciat, ſentiat, ſapiat, quicunque velit, in rebus diuinis nemo ſcire, nemo ſentire, nemo ſapere poteſt ſine Chriſto. Chri-
ſtus eſt qui illuminat ſcientiam, qui exacuit ſenſum, qui infundit ſaporem. F
Tolle Chriſtum, & inſipida eſt ſapientia, & cæca ſcientia, & ſtupor omnis ſenſus: ob id enim, in Chriſto Ieſu, carnem induit æternus ille Dei Ὁ λόγος, vt apertè ſignificaret, nos non alia quapiam ratione, ſed ſolo Chriſti Ieſu commercio, Ἀποθεοῦσθαι; fieri, inquam, diuinos, &, vt ſcripſit ſummus theologus, primitias creaturarum Dei; atque, ideò, dignos eſſe, qui cognoſcamus Deum, quia, vt nemo videt ſolem ſine ſole, ſic nemo cognoſcit Deum ſine Deo. Ecquis planè non videat, & in theologia naturali, & in ſcripturis, quibus Iudæi gloriantur, quàm ſit vanum, & fallax humanum ingenium, niſi per Chriſtum regatur, & ducatur vbique, velut per Theſeum quendam, vel filium eius, in inuio illo, & ancipiti labyrintho? In-
dicat, in antiquis philoſophis, vbi de Deo loquuntur, tanta illa Ἀλαοσκο- G
πία, in iudaicis porrò ſabulis Λογολεσχία incredibilis. Nam, quum inter Iudæos, duæ academiæ ſint, Cabaliſtica, & Talmudiſtica, ſicut inter Græcos olim, philoſophia italica, & Ionica: Cabaliſtæ enim, ſublimibus ſpeculationibus; Talmudiſtæ præceptis, & legibus incumbunt; quid eſt vtrunque illud regnum, in quo, tam ſuperbè, & arroganter, illi, & iſti, regnare ſe dicunt, niſi regnum nugarum? &, earum quidem, quas, magno pretio, emere ſolent à nugiuendis mulierculæ? Compatior tibi, Iudæe frater, compatior; qui lambis petram, ſed mella non ſuggis ex petra: calcas pedibus vuas in torculari, ſed non exprimis ſanguinem vuæ, in quo lauare poſsis ſtolam tuam; teris ſpiceam meſſem, ſed, ne vides quidem granum frumen-
ti, quod è manibus tuis elabitur, & cadens in terram, tantum fructum af- H
fert mundo. Habes quidem Moſen, ſed, qui te arguat, & condemnet; Legis prophetas, ſed, quos non intelligis. Cuſtodis archiuum, & chartophilacium, ſed, quod publicum eſt teſtimonium, aduerſus duritiam tuam, pro veritate Chriſti. Iam, quid tandem reſtat, ò viri, ò mulieres, ò nurus, & aus, ò philoſophi, ò principes, ò ſapientes, & inſipientes, niſi, vt concludam. Chriſtus, venit in mundum, & dedit nobis ſenſum, vt cognoſcamus Deum. Ecquem ſenſum, dedit? Immo verò, quem non dedit? Aperuit oculos, & ſuſtulit velum, vt intelligamus ſcripturas, in quibus latet Deus.

 Purgauit

A Purgauit fæces peccatorum noſtrorum, quibus, impediebamur, ne guſtaremus diuinos odores. Sanauit palatum noſtrum, vt, ſentiamus ſuauitatem amoris ſui; &, nullum præter eum quæramus amorem; nullam, præter eum, amemus pulchritudinem. Verè, lux mundi Chriſtus, quæ & lucet, & calet; lucet, ad intelligendum, calet, ad amandum; inde ſcientia, hinc ſapientia. Quatenus lux lucet, eſt ſymbolum veritatis; quatenus calet, bonitatis. Veritas intelligitur, bonitas guſtatur, & amatur. Quid porro, in omnibus rebus, tam difficile cognitu, quam veritas? Et, quid tam facile ſentitur, & amatur quam bonitas? Sed, bonitas ducit ad veritatem, quia vt pulchritudo eſt ſplendor, & radius bonitatis, ſic bonitas ipſius veritatis. Pulchro ducimur ad bonum, bono ad verum. Non eſt aliud bonum, B quàm verum, ſed alia eſt ratio boni, & alia veri, & vtrunq; quidem, ſuaue, bonum amanti, verum cognoſcenti. Incipite, incipite tandem aliquando, Iudæi, & gentes, græci, & Barbari; & adiuti in primis expiatique orationibus, guſtate in Chriſto, & per Chriſtum, quam bonus eſt Deus; tum, ſuo tempore, videbitis, quæ ſit, ſecundum veritatem, natura ipſius Dei. Nemo, deſpondeat animum, nemo dicat. Idiota ſum, & ſine literis. Deum, non tam docet eruditio, quàm vnctio; non tam capit arguta ſcientia; quàm munda conſcientia. Abſque lectione & libris, inter quercus, & fagos, Deus, & diuina cognoſci poſſunt, abſque deuotione, & amore, etiam in ſcholis, & templis, non poſſunt. Hic eſt guſtus, quo ſupereminet ſcientiæ charitas; cuius virtute, ille etiam qui non cognouit C literaturam, introiuit in potentias domini. Et quidem ſi fueris, in diuinis & humanis diſciplinis, eruditior, quàm ille olim literarum helluo, quem etiam noſtri heroes, omnium hominum doctiſsimum appellant. Varro; ſi fueris prudentior, quam Cotta Ciceronis; aut demum conſilio ingenio & ſapientia abundantior quàm Craſſus; niſi guſtes diuina mella, nunquam illuminabuntur oculi tui, vt clarè videas Deum. Lege ſacros libros; Ionatas, donum columbæ, accepta Spiritus ſancti gratia, qua contra Allophilos, viriliter ſtrenueque pugnabat, extrema etiam pueritia, ſecutus militiam, non vrbanam, ſed puluerulentam, vbi primùm intinxit manum, in fauum mellis, & conuerſis ad ora digitis, guſtauit paululum de melle illo, quod ex alto manabat ad terram, protinus, mirante exerci-D tu, illuminati ſunt oculi eius, vt non ſolum videret, ſed & diſcerneret. Lumen, fides; lumen, intelligentia; lumen ex lumine, intelligentia ex fide; credamus, vt intelligamus, quia ſcriptum eſt. Niſi credideritis, non intelligetis.

Nulla

E

Nulla Apologia defendi poſſe illos. qui, Deum ipſum, etiam ante Chriſti tempora ignorauerunt.

CAP. XXVI.

QVANTA eſt virtus fidei, ô anima mea? quanta?
quanta? Eſt lux, eſt dux, eſt anteambulo. Quid
eſt, Didyme, quod dicis. Neſcimus quò vadis,
&, quomodo poſſumus viam ſcire? Ecce tibi fides,
& finem in primis, ire volenti, & deinde, ſemitã,
eunti, indice monſtrat digito. Nam, Chriſtus, F
quatenus homo factus, eſt nobis via, qui, in ſe ipſo,
nobis quoque eſt æterna vita, quatenus Deus. Sic
ſanè, lux illa vera. Exurgite, inquit, accedite, illuminamini: Per me,
ambulate, ad me venite, in me requieſcite. Ego via, ego veritas, ego
vita. Viri, nihil eſt in Eccleſia, ante hanc fidem; nihil ſine hac fide;
nihil tam neceſſarium humanæ ſaluti, quàm hæc fides: chriſtianæ gentis,
vt omnium gentium nobiliſsimæ, ſic & antiquiſsimæ, primordium, ſemen,
genitura; &, vt ita dicam, ouum; vnde, excuduntur generoſi pulli
aquilæ, qui, lambunt pretioſum ſanguinem Chriſti Ieſu. Eſt chriſtianus
quiſpiam, ſine ſpe, & ſine charitate; quanquam, eò ipſo, Iudæo quoque,
& Turcha deterior, quò, viuit ex pane, & vino ipſius Chriſti, & G
oſtentui habet Chriſtum, & conculcat ſanguinem Chriſti. Sed enim,
quæ pars, illi homini, eſſe cum Chriſto poteſt, qui, eſt penitus extra
Chriſti fidem? Nam, qui ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt
eius. Hæc autem, prima eſt portio, & vis ſpiritus Chriſti, fides; ideoque
non eſt ſpes, neque charitas, vbi deeſt fides. Ecquæ nàm; virtus vera,
hoc eſt, pura, & ſincera, abſque ſceleris corruptione, & quaſi fermento,
eſſe poteſt, etiam in bonis moribus, vbi deeſt lumen ipſius fidei, agnitio
æternæ illius: & incommutabilis veritatis: quæ, ſola poſsidet, &, ſine
qua, ne attingitur quidem ſummum hominis bonum; neque enim alius
eſt nobis oculus, quo Deus, & diuina videantur, niſi fides. Oculus,
nimirum, dexter, quem, vt litera, ſic myſterio, eruere nitebantur fi- H
lijs Iſrael, incircunciſi illi, & immundi, dæmonum imagines, & membra,
vt, nos, qui prius oleaſtri, nunc inſerti in oleam, & circunciſi corde,
Dei gratia, iam Iſraelitæ ſumus, ſublata Chriſti fide, cum cæteris
gentibus & profanis populis, ambularemus per deuia; &, ipſi quoque
ſapientes mundi, quorum eruditione, & philoſophia, qui in præputio erãt,
gloriabantur, procul à centro in circuitu ambularent; &, tam in ſtatuendo
fine hominis, quàm, in eligendis medijs ad attingendum illum finem, varios
ſequerentur errores; non ſecus, quàm greges auium, & agmina ferarũ,

immen-

A immenſas regiones aeris,&, infinita terræ ſpatia vagādo pererrant. Quid? Agente totis viribus,ſummo illo principe tenebrarum,qui,nihil tam inuidet humano generi, quàm, illam, cuius ipſe æternis fulgoribus excæcatus eſt, lucem; non Ethnici ſoli, ſed, ipſi etiam ſecundum carnem Iudæi, ex quorum ſemine prognatus eſt Chriſtus, amiſſa hac fide, alienati iam erant ab ipſo vero Deo; &, vt propheticis tralationibus vtar, in tenebris ſtrauerant lectulos ſuos; conuerſi in vaſa teſtea, opus manuum figuli; Tenebræ, factæ erant ſuper vniuerſam terram,habitabatque vniuerſus orbis in regionæ vmbræ mortis; donec,tandem,nouiſsimis diebus, vidit omnis caro ſalutare Dei. Chriſtum Ieſum, inquam, lucem veritatis, viam vitæ, & vitam ipſam; vt, ex ipſo, &, per ipſum, illuminarentur, & excitarentur: il-
B luminarentur ad veritatem, ne aberrarent; exercitarentur ad vitam, vt à laboribus requieſcerent. Ec quot radios,quot lumina,antè & retrò, emiſit in omnes nationes, alma hæc lux,Chriſti fides; antequam,euangelizante Chriſto, coruſcum caput, patenter exereret; ſoluta, & libera è cancellis legis, quibus concluſa tenebatur, vt, communi incredulitate, obnoxius eſſet Deo omnis mundus,&, Deus ipſe miſereretur omnium. An exiguum in primis lumen,Moſes,tantę apud circunciſos,& præputiatos populos admirationis; omnium,qui,apud Græcos ſcripſerunt, vetuſtiſsimus; à quo, & Homerus,& Plato, mundanæ ſapientiæ principes, tot, & tanta mutuati ſunt; cuius libris,adiuti quamplurimi,& philoſophorum,& poetarum,falſas de Dijs opiniones mutauerunt, veram de vno Deo ſententiam tenue-
C runt? An non,multa,& magna lumina,Sibillæ; quæ,tot,& tanta,de Deo, & de Chriſti myſterijs, cecinerunt apud gentes,quot,ferè,& quanta,Prophetæ, prędicauerunt apud Iudæos. Orpheus, quem Homerus, imitatus eſt,quum,de Deorum mulitudine, palinodiam cecinit; quum, de vno,ſoloque Deo, carmen compoſuit, non ne, religioni, & fidei, teſtimonium perhibuiſſe videtur? Quid dicam de Socrate? ex quo,tanta apud Platonē colliguntur teſtimonia de vno, & vero Deo, quem Chriſtiana religio ſola colit, propter quod,& iiſdem criminibus,quibus olim chriſtiani accuſabantur,accuſatus eſt. Vt,meritò,inſignis ille philoſophus,& martyr Chriſti Iuſtinus, exiſtimet aliqua ex parte Chriſtum fuiſſe cognitum Socrati. Porrò, Plato, Socratis diſcipulus,quem,& Atticum quendam Moſen, ap-
D pellant, quanta dixit, de verbo Dei, de vno & æterno Deo, de genitura mundi,& temporis,de animorum immortalitate, de vita futura; quæ, non eadem quidem ſunt, quæ tradita cuſtodimus decreta veræ pietatis, ſed tamen,non abhorrent prorſus ab ea fide, quam Chriſtus docuit, & nos religione ſuſcipimus,& credimus. Profectò verò, philoſophi omnes, qui, de ipſius Dei, & diuinarum rerum veritate, præclarum aliquid loquebantur, & in dicendo ſibi conſtabant, oſtendebant,ſe eſſe participes rationis æternæ, ſcientiæque & ſapientiæ Dei, quæ Chriſtus eſt; cuius ſemina, nemo non habet, qui, in rebus tanti ponderis verum intelligit; cuius inſtincta

nemo

nemo non agitur, quicunque, ſapienter inſtituit alios, in pietate, & cultu E
religionis. Clariſsimum porrò lumen, affulſit fidei Chriſti Ieſu, atque
adeò notitiæ veri Dei, quum, velut apes melliferæ, collecti in examen ſeniores
illi, ipſo etiã ſeptuagenario numero, venerabiles, in alueario, quod,
apud pharum parauerat Deus, tanto (ſeclusis etiam cellulis.) Spiritus ſancti
miraculo, poſt fuſas ad Deum puriſsimas preces, ne eos à veritate aberrare
pateretur, fauum illum dulciſsimum condiderunt, interpretationis diuinæ
ſcripturæ; nimirum, vt, per linguam græcam, ætate illa, omnibus nationibus
familiarem, Chriſtus Ieſus, tot antea ſæculis, velut infans, clauſus hæbraicæ
legis vtero, & ferè notus in Iudæa ſolùm, tandem aliquando, æderetur
in lucem vniuerſo hominum generi; &, eccleſia, quæ ex circuncisione,
& præputio congreganda erat, haberet hebraicam, & græcam menſam, hebraicos,
& græcos fontes; vt, hinc Iudæi, indegentes, manducarent eandem F
eſcam, & biberent eundem potum, æternæ vitæ. Quin, & deſertoribus factis
Iudæis, nullus eſſe poſſet, de eorũ ingenio, ſuſpicioni locus, apud Ethnicos,
ſed ſecurè, & abſque omni metu phariſaicæ fermentationis. Græci, &
Romani, alijque omnes, apud ſeptuaginta interpretes, Chriſtum legerent,
audirent, viderent: perinde, ac olim, antequam ſeditio exorta fuiſſet, illum
legiſſent, in propria hebræorum lingua, apud Moſen, & Prophetas. Siquidem,
& ipſe Philo, in vtraque lingua, & doctiſsimus, & diſertiſsimus, tantam
authoritatem illis tribuit, ſiue res, ſiue verba perpendas, quãtam Prophetis;
&, eos etiam, Dei Prophetas appellare, non veretur. Sed, ſi antiquiora
quærimus, quæ, pijs tamen animis, ſemper ſunt noua, ſemper admiranda, G
ſemper veneranda. Quando diuidebat altiſsimus gentes, quando
ſeparabat filios Adam, non ne conſtituit terminos populorũ, iuxta numerum
Angelorum; vt, ſingulis gentibus: & regnis, ſinguli præeſſent Angeli?
quorum prouidentia, fide, charitate, nemo ad agnitionem veritatis non
veniret, nemo, Angelorum caput Chriſtum, non adoraret, nemo, per Dei
gratiã, non ſaluus fieret. Et, vnde quæſo, pugna illa, plena pietatis, & charitatis,
inter Angelum, principem Perſarum, & Michaelem, principem Iudæorum;
niſi, quia vterque orat, & optat pro populo ſibi credito; ille, vt Iudæorum
perpetua conſuetudine, & conuictu, Chaldæi, dediſcant veteres
impietates; hic, ne Iudæorum pietatem, & bonos mores corrumpant Chaldæorum
colloquia mala; impleaturq; illud, ipſi, nõ conuertentur ad te, ſed H
tu conuerteris ad eos. Sed enim, non deerit fortaſſe, qui dicat. Ecquis, inuiſibilem
illam Angelorum maieſtatem, extra populum ſanctum Dei; inter
immundas gentes, videre vnquam potuit? Itaque, vt Angelos prætereamus,
an, non eſt notius, quam, vt multo ſermone referatur, Danielem, cuius
vultum intuebantur omnes, tanquam vultum Angeli, ſtantis inter illos,
miſſum eſſe in Babylonem? in illam Babylonem, ex qua, originem habuerat
idololatria, in qua, gigantes, Deũ ad bella prouocauerant, quæ, ſanctum
illum Dei populum, tot annorum hebdomadas, duriſsimo iugo ſeruitutis,

A uitutis, & captiuitatis, oppreſſerat? Ioſephum porrò, viuum Chriſti typum, quem, propterea forſan, antonomaſia quadam, Rex ſapientiſsimus, virum vocat, nam Chriſtus, ſolus, eſt vir; cæteri, ſi cum illo conferantur, vix homines: quis neſciat, ſingulari quodam diuinæ prouidentiæ munere, deſtinatũ eſſe ad Aegyptios? non ſolùm, vt in diuturna illa frumentaria caritate, per Aegyptum, horreum orbis, vniuerſum hominum genus ſaluaret; ſed, & magis, vt liberaret populum illum à fame verbi Dei; vt erudiret principes illos, tam cæca in idolis impietate laborantes; &, ſenes ſuos, inueteratos dierum malorum, iuuenes ſenſu, ſenes malitia, quorum exemplo, omnis populus, tanquàm diro contagio inficiebatur, doceret prudentiam; notitiam inquàm, & cultum veri Dei, ſine quo, infans eſt omnis ſapientia,
B & imprudens, vniuerſa noſtra prudentia. Nefas erit, prҿterire ſilentio, duos illos Heroas, Iob, & Sem, ambos, in circunciſos, ambos, præputiatos, ambos, Chriſti viuas imagines. Præteribimus nè verò, grandæuum illum, vnius ҿqualem, altero antiquiorem, authorem circunciſionis, ſapientium omnium patrem, & Chaldæorum gloriam: abs quo, tertia mundi ætas nominatur,

Senile pignus, qui dicauit victima,
C *Adiecta cuius nomen auxit ſyllaba;*
Abram parenti dictus, Abraham Deo,

qui, & ipſe, in præputio, nemo enim ante eum circuncisionis ſignaculũ acceperat; fuit pater & exemplar fidei in Deum, & Chriſtum Ieſum. Ecquãta dixit, quanta fecit, quanta tulit, vt hanc fidem, ſalutis humanæ ianuam, inter gentes, quæ, cœlos, elementa, atque etiam ſimulachra, colebant, fortiſsimus Dei athleta, aſſereret, defenderet, extenderet? Ob id præliabatur prælia domini, non illud ſolùm, exemplo docens, vt, ea, quibus nihil habemus charius, ſacrificemus Deo; quemadmodum ille, vnigenitum filium, quem vnicè diligebat, quia, eum, velut poſteritatis ſuæ obſidem, ipſius Dei dono acceperat; vt ipſi Deo obediret, immolauit: ſed, hoc quoque admonens, vt, in eum aſpicientes, qui, fortis pectore, & armis, barbaras gẽtes, quæ idola colebant, bello ſtrauit; ipſi quoq;, aduerſus impiorũ turmas, aduerſus ſcælerum acies, inuiſibilesq; poteſtates dæmonum, quæ nos perpetuo bello petunt; ad ipſius Dei gloriam, qui, docet manus noſtras ad prælium, & digi-
D tos noſtros ad bellum, ſtrenuis animis pugnare nunquam deſinamus. Hinc enim, dum à cæde recenti reuerteretur ouans, recepta fratris ſobole, quam captam ſorte bellica, vinculis, & dura ſeruitute premebant ſuperbi Reges; vix, dici poteſt, quantam benedictionis gratiam conſecutus ſit: nimirum, vt onuſtus opimis ſpolijs, ſic glorioſus ingentibus meritis: quæ, labore patre, & virtute matre, inter arma, & bellorum acies, per diuinam gratiam, ſibi comparauerat.

Sanè ſanctiſsimus ille
Dei ſacerdos, Rex, & idem præpotens

Origo

Origo cuius, fonte inenarrabili E
Secreta, nullum prodit authorem ſui,
Melchiſedech, qua ſtirpe, queis maioribus
Ignotus, vni cognitus tantum Deo:

vt, pro illius victoria, & triumpho Deo ageret gratias, non de more, ſed præter morem, litauit hoſtiam laudis, obtulit nouum oblationis genus. Immolauit enim, non immundas carnes, aut fœtidos ſanguines belluarum; quod, olim, & ſacri, & prophani faciebāt; ſed, mundiſsimum, puriſsimūq; ſacrificium panis & vini; quo, nihil habet maius, aut ſacratius, chriſtiana Religio, flos vniuerſitatis omnium religionum; in qua, Deus immutabili iure iurando, impoſuit ſupremam manum. Quid Iſaac memorem? Quid Iacob, & cæteros Patriarchas, & Prophetas, quibus, tam multis, & miris F modis loquebatur Deus, vt, per eos, tanquàm per cœleſtes tubas diuino inflatas ſpiritu, pietas, atque religio inuulgaretur in orbe terrarum? Nemo illorum, erat lux; tamen omnes teſtimonium perhibebant de lumine; patres loquentes cum filijs, & filij cum nepotibus: Sed, vnus ille homo Dei, ſic enim vocabatur Abraham, ſufficiet pro omni poſteritate ſeminis ſui. Aſcendamus, ante illa tempora; ante nobiliſsimū illud, cuius iam iam me minimus, par amicorum, & Heroum, & fortaſſe parium, magis, quàm ſimilium; aſcendamus inquàm, ad priſcum illud ſæculum, ad primam illā, & originalem mundi ætatem, inter profanos, vix notam barbaris, ignotā; Latinis, & Græcis; (nam, omnes homines, erant, vt ſacris verbis vtar, labij vnius) Deus enim, vniuerſam Chriſtianæ pietatis ſubſtantiam, ante om- G nium mortalium oculos, deliniauit, & planè figurauit, memorando miraculo; nempè, in archa, in diluuio aquarum multarum, & in ipſo Noè, qui, in diebus ſuis, inter ſceleſtos illos, & nefarios homines, quorum plena erat facies orbis terræ, vnus inuentus eſt iuſtus; & in tempore iracundiæ Dei, factus eſt reconciliatio humani generis. Etenim, ſi ad compendium redigantur myſteria noſtra, non nè his tribus ferè contineri videntur, Cruce, Baptiſmo, & reconciliatione per Chriſtum Ieſum? Et, hæc quidem omnia, in ſe ipſo, tanquàm ſpeculum clariſsimum, repræſentabat vniuerſum hominum genus, eo tempore, in archa lignea, renatum ex aquis, &, ſeruatum per aquas, in figuram baptiſmi, crucis, & Eccleſiæ; quibus præſidijs, ex huius perpetuæ mortalitatis naufragio, feliciſsimè ſeruamur in æternam vi H tam. Et, dubitari certè non poteſt, quin hæc omnia intellexerit magnus ille pater Noè in Moſaica genealogia, à protoplaſte decimus, tamquàm omnibus abſolutus numeris, & alter protoparens, verè autem phœnix, qui, perinde ac viuaciſsimus ille ales, in tam longæua ſex centorum annorum ætate, noſtrum genus reſeminauit. Vir profectò beatus, qui iuxta etymon proprij nominis, in Chriſti ſymbolum, noſtra requies, & conſolatio, ſuſtulit è medio inimicitias noſtras, placauit diuinum numen, &, nobis, vini ſolatia dedit; quo etiam, vſque adeo inebriatus eſt ipſe prius, vt in domo

ſua,

A ſua, à filijs ſuis denudaretur, & illuderetur, (ingentia noſtræ fidei myſteria, velata profanis reuelata ſanctis.) Illi verò ante omnes, cuius paterna traditione imbuendum erat hominum genus. Quem mirum non eſt, ſi & fabulæ, & hiſtoriæ gentium, nunc tralationibus, nunc hyperbolis, vocant patrem Deorum, maiorum, & minorum, Cęlum, Titana, Ianum bifrontem, authorem humani generis, ſemen, & chaos mundi. Ecur non credamus cum eruditum fuiſſe de vniuerſæ theologiæ ſcopo, & fructu, quod, Græci dicunt, θεὸν θεωρεῖν καὶ θεραπεύειν? Nam & pacificatoria legatione fungebatur, inter Deum & homines; & (quod ſcriptura teſtatur) pactis, paulo antea, aliquot dierum inducijs, Deus, ſecum tractauerat, vt veteres finiret iras, vt animos quos collegerat, poneret; vt omnibus parceret; vt nemi-
B nem perderet; vt, qui ex ſuo ipſius ſemine prognati eſſent

Nati natorum, & qui naſcerentur ab illis 1

diuinas præceptiones, inſtitutionesq́; profeſsi, ita demum viuerent, vt conſtituerent nouam rempublicam, & Deo charam: quum alioquin vetus ille homo, fuiſſet ſuperiorum omnium, atque adeò, totius humani generis, exterminator, & extinctor. Ita, demum, de rebus diuinis apprimè doctus, annoſus ille ſenex, Noe, poſt tantam illam aquarum cladem, vnde omnia luctus, omnia ſquallor, Deo fauente, incolumis, egreſſus ex Archa, &, ex altiſsimis montibus, deſcendens in ſubiacentem planitiem, vbi vidit ſpectaculum illud miſerum, hoc eſt, tantam euiſceratorum hominum multitudinem, vota, quæ ante diluuium piè ſuſceperat, ceſſantibus aquis, re-
C ligiosè perſoluit. Erexit enim aram Deo, obtulit ſine labe victimas, &, ſuffuſus oculos fidelibus lachrymis, parentauit parentalia, iuſta perſoluit, celebrauit inferias, & ſupremis officijs, expiauit manes mortuorum; inſcripſitq́ue in lapide, rem geſtam in monumentum perpetuum. Tum, ne aliqua ex parte, languere in officio videretur, & præterire δικαίωσιν, hoc eſt, oportunitatem temporis, oratione grauiſsima, nō tam longa, quam neruoſa, & plena aculeorum, coram vniuerſa familia, quæ, tum, illi erat pro totius mundi theatro; tantam Dei cauſam, & tantum hominum ſcælus, audientibus terra, & cœlo, ſpectanteq́ue tota illa belluarum, & volucrũ multitudine, quæ ſecum ex archa egreſſa fuerat; perorauit. poſuitq́;, ſub filiorum oculos, totius humani generis, atque adeò, omnium rerum, origi-
D nem: ſempiternam virtutem Dei, quæ de nihilo cuncta creaſſet; incredibilem patientiam, quæ tandiu pertuliſſet in filijs terræ tam horrēda facinora; denique vehementiam furoris, & iræ, quæ, toties prouocata, iudicio tandem, heu nimium iuſto, aquis cœleſtibus, ſuffocaſſet, deleuiſſetq́ue flagitionem illud ſæculum. Quo demum exemplo, tam manifeſto, & euidenti, magnus ille, venerabiliſque ſacerdos, opere quidem, & ſermone potens, ſed longe potentior authoritate paterni imperij, inflammauit eos, ad iuſtitiam, & pietatem; quibus, Deus & colitur indulgentiſsimus pater, & placatur iudex iratus; vt, his quaſi duabus clauibus,

bus, (nam, & antiquitus depingebatur Ianus tanquam clauiger,) fa- E
uente Deo, regnum cœlorum feliciter aperirent. Neque verò, ſemel tantum eo munere perfunctus eſt; ſed, per omnem vitam, quæ illi etiam poſt cladem aquarum longiſsima fuit, nempè, quinquaginta annorum ſolariū, ſupra tres centurias; ſuos ipſius filios, & nepotes, qui illi quotidie in tam magno numero naſcebantur, vt viderentur quaſi herbæ germinantes, ne dicam fungi repente è cœlo, & terra nati; viuentes in fraterno ſodalitio, in ſuis ipſis patrijs laribus, & incunabulis, vna æducatione, & doctrina, liberaliter inſtituebat, formabat, imbuebat. Ex quo, eandem, omnes animis fidem, hauſerunt, eandem religionem imbiberunt, eandem doctrinam didicerunt, tenuerunt, coluerunt. Quæ, deinde, propagata natura, quum vniuerſus oriens, vbi, primùm, quàm maximè habitabatur orbis, & homi- F
nibus, & iumentis plenus eſſet, &, nouas ſedes, nouè nati, ſibi quærere cogerentur, illeq;, tanquàm mundi hæres, ac dominus, mitteret quotidie in diuerſas regiones, noua quaſi examina populorum; breuiſsimo temporis tractu, cum ipſo humano genere diſſeminata eſt in omnes terras. Occupauit enim, tenuit, ac poſſedit Sem, illius primogenitus, Aſiam à Tanai, ad Nilum. Chamus, Africam à Nilo vſque in anguſtias Oceani, & Gadium: Europam Iapetus à Gadibus, & Tauro monte ad Tanaim. Sic ſanè, altiſſimo ingenio, & prudentia, iudicauit pater, dignum eſſe, vt, tribus filijs ſubijcerentur, implerenturq; ſuo ipſorum ſemine, tres mundi partes, in quibus ſanctiſsimæ Trinitatis fides, humanæ vitæ anima, & ſpiritus, eſſet inuulganda. Nam, ex terna illa ſobole, duæ, & ſepties decem generatio- G
nes, ter, nouē, ex primogenito, ex medio ter denæ, &, ex nouiſsimo quindenæ ſemel, exortæ ſunt: indeq;, mundus, paulatim, in totidem vel linguas, vel certè διαλέκτους linguarum, (ſanè διάλεκτος, nō tam lingua eſt, quàm linguæ διόρθωσις,) procedente tempore diuiſus fuit. Iam tum enim, agebat diuina prouidentia, vt pararetur orbis, ad eam fidem, quam, nouiſsimis diebus, prædicaturi erant eodem numero, legati Dei, magiſtri noſtri; quos mitteret in omnes gentes verus ille vitiſator, qui, & vitis; renaſcentiū pater, &, reſurrectionis noſtræ ſpes vnica, Chriſtus Ieſus. Ecquantam ſtatuam, tibi faciet populus chriſtianus, ſanè pater, quantam tibi columnam eriget, quæ res tuas loquatur, ò amabiliſsime duorum ſeculorum hæres? Hæc ſanè, lætiſsima, & ſuauiſsima cognitio Dei, & diuinarum rerum, ò H
amici chariſsimi, eſt miſticum illud vinum, quod lætificat cor hominis, cuius fœliciſsimo omine, in noſtra Italia

Heſperiam, Graij, cognomine dicunt
Oenotrij coluere viri,

euaſit cœlo par terræ domina, & rerum pulcherrima, Roma. Nemo enim, dubitat Ianum ipſum, ſub quo, cęperunt aurea ſecula; cui, totius orbis conſenſu, vrbes, ſtatuæ, templaq; & aræ dicatæ ſunt, in cuius tutela, proximè, & ſecundum Deum, viuebat, humanum genus; vt, ex eo omniū heroum

nobi-

A nobiliſsimo, originem duceret Romanus populus, omnium populorum victor, & triumphator, incoluiſſe Italiam, inque Vaticanum, & Ianiculum, primas expoſuiſſe colonias. vbi, exiccata iam humo, & torrefacta terra, perinde ac in Armenia, vnde venerat, & vbi primum requieuerat archa, eo ipſo docente Theologiam, & vino, ingenium faciente, atq; excitante, viri, & mulieres, queriq;, & puellæ, liberioribus animis exultantes, Deum, & diuina canebant. Quid? Ipſæ etiam canebant rupes; ipſa arbuſta reſonabant. Et, gens Itala, vt temperata cœlo, & corpore, ſic ſublimis ingenio, & æquiſsimis moribus, cępit eſſe diſcipula veræ pietatis: Vbiq; fumabant aræ, vbiq; tituli, & altaria erigebantur, nuſquàm non offerebantur pia thura, ſacrificabantur innocentes agni, litabatur etiam panibus, vina funde-

B bantur; & illi quoq;, qui, de Deo loqui neſciebant, diuina, in latio, tacere vix poterant. Iamq; vrbs illa beata, omnium princeps vrbium, columna facta eſt religionis, & cultus veri Dei. Vinea electa domini צְבָאוֹת iuxta Prophetam, plantata in ſanguine, vnde omnes Chriſti vites ſuccum humoremque accipiant, vt fructum ferant ad ſalutem.

Sic tandem, ſublata tuo pater optimè ductu,
Vitiſator venerande, tua tibi vinea creſcat
C *Occupet omne ſolum,* } Lucida culta petat,
Prole noua vigeat, }
Nunquam vel rapidos ſoles, vel frigora brumæ
Sentiat.

Ratio nunc admonet, vt, ad primum illum noſtri generis parentem aſcendamus, vt exaltetur Deus. Credi ne verò poteſt, quod, diuina prouidentia, quæ, vt & philoſophi ipſi teſtantur, ac docent, ſicut non abundat in ſuperuacaneis, ſic in neceſſarijs non deficit, ipſi Adamo, ad ſpectaculũ, & ad conuiuium, propter corpus, mundum dederit, &, propter animam, Chriſtum non dederit? quando hominis vita, corpore, & animo continetur, & anima, plus eſt quam eſca, & corpus, plus quam veſtimentum? Duo hæc ſpectacula certè, ò viri, in vno illo communi homine, vt ſupra dicebã, propoſita ſunt omnibus hominibus. Mundus, & Chriſtus: ille oculis, hic animis: vt oculi exterius, animi paſcerentur interius; &, ex mundo, homines, tranſirent ad Chriſtum: ex Chriſto penetrarent ad Deum. Sic, nata eſt

D duplex ſapientia, ſcopus vnius, erat mundus; alterius, erat Chriſtus, vtriuſq; porrò finis, Deus. Et mundus quidem, ſimulachrum erat, in quo repreſentabatur natura, & vis naturæ; At Chriſtus, exemplar eſt verius, quod & repreſentat, & cõtinet, & efficit, plenitudinem omnẽ diuinæ gratiæ. Quàm, excedit naturam gratia? Quàm, ſuperat omnes gratias, author gratiæ. Sanè verò, qui eſt author gratiæ, eſt & naturæ. Ita, ex mundo, per Chriſtum, fide duce, & ratione comite, mortales agnoſcere debuerant Deum creatorem; at ex Chriſto, & per Chriſtum, immo, & in ipſo eodẽ Chriſto, videre etiã poterant reparatorem. Vt, per ſpeciem, & formam mundi, diuinam po

 tentiam,

tentiam, ſapientiamque & bonitatem admirarentur, at verò, per gratiam E
Chriſti, per vitam, per doctrinam, per crucem, per paſsionem, per mortem, incredibilem illam, & verè nimiam Dei erga nos charitatem, toto corde diligerent, memoria commendarent, laudibus celebrarent. An non vobis in mentem venit lux illa prima, cuius aſpectu, repentè exhilarata ſunt, terra & cœlum. An non, lignum vitæ, quod in Patriarchis floruit, germinauit in prophetis, fructificauit in nobis? Obliuiſci ne ego poſſum, ò ſapientes mundi, ò philoſophi, ò aſtrologi, ò magi, quod, quum nondum conditus eſſet homo, nam referente Moſe, poſt omnia conditus eſt, quarta illa die, qua lumina mundi, vel creata, vel perfecta ſunt, ne à quopiam ignoraretur Chriſtus, effigiauit Deus in cœlo, in circulo Zodiaco, in ſigno Virginis, almam noſtram Θεοτόκον, Chriſti matrem, & F
Chriſtum ipſum ad vbera eius pendentem, atque adeo, totum Chriſti puerperium. Inde enim, ſicut ſcriptura refert, cœperunt cœli enarrare gloriam Dei, cœperunt laudare Deum aſtra matutina, & iubilare omnes filij Dei, nimirum, quia depictum in cœlo videbant, quod, quandoque, exculptum in terra viderent. Chriſtum inquam, qui, eſt ſplendor gloriæ Dei, eumq;, natum de virgine, Deum & hominem. Hæc ſiquidem eſt noſtra fides, quam indicat gemina illa ſpica, quam veſtro teſtimonio, ò inſpectores aſtrorum, manu geſtat infans illius virginis, propter quod, & Hemanuel dicitur, hoc eſt: Nobiſcum Deus. Quid? Ex duobus cœli polis; polum Antarcticum, non ne ſtellis ſupra quam dici poſsit lucentibus, & collocatis in modum crucis, figurauit Deus in firmamento, vt, ne extremi G
quidem illi antichthones, alieni eſſent à fide, & virtute myſteriorum Crucis Chriſti? Ite, ite filij hominum, & pudore depoſito, excuſate patres veſtros, auos, abauos, tritauos, quod ignorauerint Chriſtum, & propterea Deum cognoſcere, non potuerint. Iuſtificat ſemetipſum Deus, in iudicijs ſuis, & toties vincit, quoties dicatur à nobis.

Peroratio pro æterno Deo, contra gentes, & Deos gentium.
CAP. XXVII.

EXVRGE hoc tandem loco, ò alma veritas, quæ omnia vincis, quæ vinci ipſa non poteſt: Exurge inquàm, & quaſi victa patientia, erumpe. Siccine Philoſophi? Siccine Sophiſtæ? quod duos habentes oculos, potuiſſet quique veſtrum, vno mundum, altero Chriſtum aſpicere, per vtrunque, Deum cognoſcere, & adorare, ex toto ſpreuiſtis Chriſtum? ex toto coluiſtis mundum? ex toto neglexiſtis Deum? facti adulatores naturæ, contra prædicatores gratiæ; H

A aſſertores fati, contra cultores veri Dei? diſsimulatores vitiorum, contra operatores virtutum? nundinatores periturꝗ famæ, contra negotiatores æternæ vitæ? Ecce audiſtis, intellexiſtis, non eſſe mundum ſine Deo, atque ideo, non vt impij putant, ſine lege, ſine rege, ſine ſacerdote, ſine ſacrificio. Iam, qui ad intelligendam infinitam illam maieſtatem æterni Dei, tantis ſplendoribus non illuſtratur, cæcus eſt: qui tantis clamoribus non excitatur ſurdus eſt: qui tantis rationibus non permouetur ſtultus eſt. Quid adhuc obſtrepitis Μωρόσοφοι? Quid adhuc moleſti eſtis Deo, & mihi. Conſuetudo ne veſtra dicendi, ſentiendi, agendi, præiudicium aliquod afferre poteſt veritati? veritati antiquæ? veritati æternæ?

B Ecque ſpatia temporum, quæ interualla locorum, quæ priuilegia regionum; quæ opiniones philoſophorum, præſcribere poſſunt, aduerſus hanc ipſam, firmiſsimam, immutabilemq; ſententiam, omnis philoſophiæ, legum, poetarum, atque adeo vniuerſæ naturæ iudicio, in cœlo, & in terra, decretam, dictatam, pronunciatam? nimirum? Neque nullum eſſe Deum; neque multos eſſe Deos; ſed vnum ſolum eſſe verum Deum: qui nunquam non fuit, nunquam non erit: cui nullum tempus dedit initium, cui nullum dabit finem: ne ſi nullus ſit Deus, nullus ſit rerum ordo: ſi Dij multi; ſit inter illos quoque ſeditio. Hic deſinunt boni philoſophi; ſed hic incipiunt Chriſtiani; quia illi ſapientiam quærunt; hi eam tenēt, & poſsident; cuius etiam cupitis fruuntur amplexibus. Viri, ipſe nunc vobiſcum lo-

C quar. De quæſtione, an eſt Deus, iam ſatis mihi multa dicta eſſe videntur; itaque tempus vrget, vt breuiſsimè concludamus, & peroremus; tum, ad reficiendum memoriam colentium Deum, tum, ad curanda, ſi fieri poteſt, alioquin refricanda, vulnera impiorum hominum; qui nullam diuinæ religionis, nullam humani officij rationem habent; Dei oſores, peſtes orbis, deteſtabiles vmbræ, auſpicia mala. Supra nos quidem igitur Deus eſt, cauſa cauſarum: ſupra naturam: ſupra fatum: vniuerſæ creaturæ amor, bonum, finis: neque ex nihilo, neque ex ſe ipſo, neque ex aliquo alio, factus, natusue, aut conditus: tam ſine origine, quàm ſine initio: abs quo omnia, & originem habuerunt, & initium: qui, propterea, magno iure dicitur, ille. Qui eſt; quia non eſſe non poteſt: ex quo, eſt quicquid

D eſt, & eſſe poteſt, quicquid non eſt: nam, per ſe ſe præter Deum, nihil omnino eſt: ſed ſunt ex Deo omnia, abs quo, etiam, adminiſtrantur, & reguntur omnia. Verum enim vero, vt ſupra nos ſit tanta illa æternitas, & maieſtas, via tamen, quæ, ducit ad Deum, non eſt procul à nobis, neque extra nos: intra nos eſt, & à nobis ſumere poteſt initium; niſi homines eſſe deſinamus, religionem ſpontè deſerentes, quæ, cum animo, & mente, naturaliter iuncta eſt: fixa quaſi clauo trabali, deuincta iure, munere, ortu, fine, voluptate, neceſsitudine. Fac primùm, agnoſcas te eſſe hominem, ò fili hominis, & facilè agnoſces ipſum Deum. Neque enim, errauit ille, qui

dixit.

dixit. Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, ò Deus. Quòd ſi te ignoras, ò E
homo, &c, ſepta rationis egreſſus, abis, & paſceris non tam cum gregibus, quàm (quod appoſite Spiritus ſanctus dixit) poſt veſtigia gregum, nõ modo; comparatus iumentis inſipientibus, ſed, abiectior, & vilior factus omnibus gregibus, & iumentis, vt qui rationem habes, & ratione non vteris; quid mirum, ſi Deum quoque ignoras, quem, & ſi, omnia modo quodam ſentiunt, non cognoſcunt tamen verè, niſi, mente præditi, Angeli, & homines. Audi fili hominis, tu, Deum extra omnia quæris; ego inter homines hominem quæro. Et, mihi quidem Diogenis lucerna deeſt, qua, inter tantos hominum vultus agnoſcam verum hominem, tu, ſi te ipſum vides, ipſe lucerna es, qua Deum videre potes. Itaque, curandus tibi eſt ante omnia, in vniuerſum totus animus tuus, ò homo, affectiones prauæ velut pituoſi quidam, & redundantes humores, qui, & ſtomacho tumultum, & capiti grauedinem afferunt, ſunt exiccandæ; quò, & ſpiritales fauces, nullis imbutæ ſaporibus, aliarum rerum guſtus dediſcant, Dei addiſcant: & oculi ipſi, ſani, & integri, iam deſueſcant à tenebris, aſſueſcant lumini: vt, in lumine, quod eſt ex Deo, videant lumen, quod eſt Deus. Non videtur lumen ſine lumine; non videtur Deus ſine Deo. Lux quidem clariſsima, eſt ipſe Deus, ò viri, & facibus non eget; vt videatur; nos, qui, quotidiana conſuetudine aſſueti ſumus tenebris, ipſi ſumus, quibus opus eſt lumine; vt, paulatim, ad tam immenſum illum ſplendorẽ, erigore poſſumus infirmas oculorum acies. Neque porrò, mens, & ratio hominis ſpiritalis, qui iam, guſtauit, quàm ſuauis eſt dominus, adhuc Lya eſt lippis oculis, ſed, vel illi ſuccedit, vel ipſa certe efficitur Rachel, decora facie, & venuſto aſpectu, cui & naſcitur ſpecioſus ille Beniamin, adoleſcentulus, in mentis exceſſu, delicatæ, & ſublimis contemplationis ſacrum ſymbolum. Contra impij, non ſimplici quidem ignoratione, ſed corrupto iudicio, & conſcientia deprauata, veram Dei cognitionem, & bonas, ac ſalutares opiniones, quaſi ſopitos ignes, in ſuis ipſorum pectoribus, non modo ſuſcitare negligunt, ſed, ſcientes, & prudentes detinent, ne qua ſcintilla veritatis appareat, cuius accedente lumine, erubeſcere cogantur, quòd ſe in tenebris, & ſempiterna nocte celauerint, quum in clariſsima luce verſari potuiſſent. Inde autem, vitiorum omnium triſti ſucco, teterrimoq; ſapore contaminati, ne ferre quidem poſſunt ſuauitatem diuinorum odorum; verè canes, alieni à religione & fide, vita porrò, & moribus ſues fœtidæ, lotæ in volutabro luti: inde oſores, hinc contemptores æterni numinis; vtrinq; indigni, qui, à Deo admittantur, ad contemplationem diuinarum rerum; ne, qui ſancta contemnunt, etiam conculcare audeant, nè, qui odiunt ſanctos, in eos quoq; deſeuiant. Fugiendum tibi eſt, ex infami illa, & neſaria Epicuri ſchola, ò homo. Auocandus animus, non à ſocietate, quidem, quàm Deus coniunxit, & amicitia; ſed, à iugo duriſsimo, quod, ex peccati tyrannide patitur & à miſerabili ſeruitute ipſius corporis. Deſerendæ ſunt ſuperuacaneæ cogitationes

A gitationes terrenæ, animales, diabolicæ: opum, inquam, diuitiarum, honorum. Ipſa demum peruerſa, & temeraria ſapientia carnis, in totum abdicanda eſt, atque reijcienda: ſed, & hæc ipſa putida caro, quæ, velut domeſticus hoſtis, tantos nobis morbos creat, & tanta pericula; conterenda eſt, & domanda; &, nunc quidem cohibenda frænis, nunc autem incitanda calcaribus; vt, aſſertus tandem in veram, & amabilem libertatem, non iam amplius, carnalis, ex rebus ipſis, quibus caro afficitur, neque, ex rerum imaginibus, quas, animus dies & noctes verſat animalis, ſed, extenuatus in ſpiritum; hauſtiſq; auris ſpiritalibus, aſcenſiones in corde tuo diſponere, mentem à terris ſubducere, &, attollere ad cœlos, Deumq; ipſum, agnoſcere, &, contemplari poſsis. Etenim, ſi paſſerculus, dum libertatis amans, auia quæ-
B rit, toties recidit in terram, quoties, vel tenui filo, alligato pede, auolare conatur; quibus ipſi alis, tranſiliemus terras, & petemus cœlos, ſi mentes noſtras, carnis illa non prouidentia quidem humana, & facilis, ſed immanis, & dura, atque inſatiabilis cõcupiſcentia, alligatos, aſtrictoſq; retineat; lanx profectò, quæ, ſi in Critolai libra, ſola in altero latere poneretur, ſuo ipſius iniquo pondere, & grauitate, quicquid in homine naturalis eſt virtutis, ad inferna deprimeret? Vana nè dicimus, ò viri prudentes? Vos enim, etiã à principio arbitros eſſe volebam, in hac cauſa pietatis, & cognitionis ipſius Dei. Si quid eſt, quod nobis obijci poſsit, afferte; ſi nihil eſt, vt ipſi arbitramur, & iam plenè confidimus; quoniam, fortaſſe, non audetis aduerſus philoſophos magiſtros gentium, & populorum, proferre ſentẽtiam, ſal-
C tem, ſilentium dicite. Nos, neque Deo tam ingrati, neq; vllis hominibus tam iniqui ſumus, vt, vel ipſam veram pietatem, in qua vna, omnis beatæ vitæ via poſita eſt, ſummorum etiam philoſophorum ingenio, & ratione, ex cogitari potuiſſe, ſuperbius opinemur; vel, ea, quæ, humanæ conditionis vires excedunt, ab ipſis etiam philoſophorum Corypheis, acerbius exigamus. Sed enim, quis diſsimulare valeat, niſi planè ſimulare velit, quod, quum illi tantum ingenij, & ſapientiæ ſibi arrogarent. vt, alto ſupercilio, diuinare auderent, & æſtimare, præteritas, futuraſq; ætates totius ſæculi; diſpoſitiones & menſuras orbis terrarum; elementorum vires; viciſsitudines temporum; annorum curſus; animalium naturas; iras beſtiarum; vim ventorum; cogitationes hominum; virgultorum differentias; & occultas her-
D barum proprietates; illud vnum, nunquam intelligere voluerint, quod, qui fecit hæc omnia, tam magna, tam bona, maior quoque, melior, & admirabilior, ſit illis omnibus, &, maiora ſibi, melioraq; reſeruauerit, quàm creaturis indiderit. Hoc certè, ſi intellexerunt ſapientes græcorum. Deum ipſum, ea ſaltem ratione glorificare debuerunt, vt, non facerent ſibi Deos, quæ, Deus ipſe, pro nobis, fecerat; &, quæ creata fuerant, vt nobis famularentur, & ſeruirent, non illis abuterentur, vt ea venerarentur, & colerent. Profectò verò, vt liberè dicam, græculi illi philoſophaſtri, nihil vnquam, minus in omni eorum philoſophia quæſierunt, quàm cognitionem Dei.

Alij

Alij,ingenita forſan,& innata,ipſi certè,affectata Dei ignoratione tenebã- E
tur: cuius religionem,& cultum,non modo aſſerere noluerunt,verum etiã
ſuſtulerunt: errantes,& in errorem mittentes,& coniuratis animis, aduer-
ſus pietatem, quanta poterant impietate bacchantes. Nam, quum eſſet no-
tus in Iudæa, Deus,&,in Iſrael,magnum nomen eius, vbi palam,& publi-
cè, origo mundi, opificium,& opifex, omniſque diuina hiſtoria, mira illa
Prophetarum grandiloquentia prædicabatur; ipſi,contra,quibuſuis gigan-
tibus ſuperbiores, illum ipſum Iudæorum Deum, Deum quendam, incer-
tum, & ignotum; ſcripturam ſacram,recens natam,neque ſententijs grauẽ,
neque verbis eloquentem; denique, non modo prophetas deliros, ſed, &
ſublimem illum Moſen, omnium ingeniorum fontem,& vniuerſæ philo-
ſophiæ oceanum, hominem garrulum; verboſumq; & λογοδαίδαλον, ap- F
pellare non ſunt veriti. Quin, & vniuerſam illam Iudæorum gentem, in-
genita nobilitate claram, venerandam antiquitate,timendis regibus,& ma
gnificis triumphis illuſtrem, inſignem ſapientia, & inſuperabilem bello,
fœdiſsimis,& conuitioſis, vocis inſanæ maledictis, inſectari, atque mole-
ſtè inceſſere conſueuerunt: dicentes,quod eſſent circuncifione curti, ſaba-
tiſmo ſaturnij, ritibus & ſacris ſuperſtitioſi. Quibus, ſuperbè reiectis, ad
quos, vt accederent, erat multò commodius, quibus vt adhærerent, erat
æquius ac veriſimilius; ad Aegyptios, ad Perſas, ad Indos, ad Aethiopas,
apud quos,& magicæ artes,& nefariæ curioſitatis ſtudia, vigebant,non lon
ga modo,ſed, & periculoſa nauigatione, penetrarunt. Neq; verò fortaſſe,
ob aliud, quam, vt per maleficia, & incantationes, per diuinationes mor- G
tuorum,per commercia dæmonum, per ſuperſtitioſas obſeruationes ſyde-
rum,deniq;, per occultas vires herbarum, lapidum, metallorum, noua re-
rum miracula ipſi quoque facientes,gloriam veri Dei,quem,audierant fe-
ciſſe magnalia in Aegypto, mirabilia in terra. Cham,terribilia in mari ru-
bro; quantum in ipſis erat, obſcurarent; dæmonum;benè docti,&,conſulti
diſcipuli,qui,ab initio, ipſi coli voluerunt, Deum colere noluerunt. Equi-
dem,ſcio,quòd, integros populos,in colendis ſuis ipſorum numinibus,er-
rare docebant; &,de ſummo hominis bono altius quidpiam ſapere ipſi vi-
debantur, quàm ſentiret vniuerſa plebecula; tamen, inſtigantibus dæmo-
nijs, quorum ſe miſcebat triſti commercio,gaudebant fugiẽdis colloquijs,
accipiebant pernitioſa conſilia, iniquo, & infideli arbitrio regebantur; re H
atque opere, alienis accedebant erroribus; &, in ipſo cultu Deorum, quo-
rum vanitatem intelligebant, neſcio qua animi timiditate, læuitate,praui-
tate,inſaniebant cum cæteris. Quid dico cum cæteris? non ſolum enim in
conſilium impiorum ibant, ſed & præibant: hoc eſt, & conſentiebant im-
pietati,& ad impietatem ſuo ipſorum exemplo ducebant,trahebant,coge-
bant, impellebant: verè anteſignani impietatis,errorum omnium peſtilen-
tiæq; magiſtri; qui, diutiſsimè, in cathedra irriſorum,ipſi quoque, diuina-
rum rerum, adeoq; totius religionis irriſore conſederunt: vnde, ad hunc

vſque

A vſque diem, per omnes gentes, effunditur tantarum hæreſum, quæ inde manarunt, pus, & ſanies. Videbantur ſapientiæ ſtudioſi, & erant imperita multitudine ſtultiores; quum illa, aliquam ſaltem religionem teneret, ipſi nullam ſuſciperent, falſam ſimularent, veram diſsimularent. Qui, quum, tanta abs Deo talenta gratis accepiſſent, plura, & maiora etiam accepturi, ſi acceptis, vſi, non abuſi fuiſſent, debuerant amplecti patrocinium orbis terræ: &, zelo zelantes pro gloria domini, agere verbis, & exemplis, vt, dementatæ gentes, eorum ope, ab erroribus, & à perfidia, liberarentur. Illi verò, per ingrati animi crimen, in quo dum hominum genus erit, deeſſe non poterit, qui eos reprehendat, & accuſet, erant curioſi in creaturis, incurioſi in creatore, opificij admiratores, & contemptores opificis, amatores
B mundi, & diuinitatis oſores. Sanè, vſque ad hyperbolas, laudabant rerum ſpeciem; mundumq; & præclara omnia, quæ in mundo ſunt, non loquebantur ſolùm, verum etiam perſonabant: at verò, pro Deo, & diuinæ maieſtatis honore, vix labia mouebant; quaſi, loqui metuerent, quaſi, balbi vel muti eſſent: quaſi, parum haberent quod dicerent; hoc ipſo, ingratiores, quàm, ſi omnino tacuiſſent. Videntur enim, ſcientes & prudentes, Deum contempſiſſe, idola coluiſſe, veram religionem ſuſtuliſſe, falſam tenuiſſe; recognoſcere noluiſſe, quem ignorare vix poterant, noluiſſe intelligere, vt bene agerent. Et quidem ipſæ etiam gentium hiſtoriæ, teſtantur, eos, qui verſabantur in honore, & gloria, laudibusq;, gratia, & authoritate florebant, quoniam ab ipſo Deo, & à vera religione defecerunt, vbi vitam
C honeſtè traducere debuiſſent, turpiſsimè vixiſſe, ſe ſe totos, in ſtupris, & libidinibus, volutaſſe; corpora, & animos, in omnis generis flagitia ingurgitaſſe; nihil non perpetraſſe ſcæleſtum; nihil non atrox, immane, atque nefarium: vſqueadeo, vt omnibus vitijs tandem infames fuerint; nulla turpitudinis labe caruerint; &, vniuerſæ poſteritati, reliquerint non tam librorum, quam ſcælerum monumenta perpetua. Neque verò, profectò, aliunde erumpebat, tam putris & tabifica ſanies, non aliunde, eructabat tam deteſtabilis peſtis, niſi, ex largis illis, atque corruptiſsimis fontibus impietatis; cuius, dirum vlcus, & mortifera plaga, longè, lateq; patens, graſſabatur, & ſerpebat per omnes populos: quum in ipſum diuinum numen, quòd non tepidè, neque inſtrenuè, ſed, totis animis, venerari oportuerat,
D publicè, & palam ingratiſsimi eſſent; terrena prorſus, non cæleſtia ſaperet; corrupti intus; & foris; ſibi, & mundo, fœtentes, atque demum ipſi Deo deteſtabiles, & abhominandi. Nemò enim, ferè erat, quem religio delectaret; qui, ſtudio veræ pietatis, & fidei ſe traderet: qui, virtutem coleret; qui à flagitijs abſtineret; qui, Deum ſolum ſui ſpectatorem, & iudicem requireret; qui, mundum, &, quæ mundus miratur, ſancta quadam ſuperbia, velut Deo natus, deſpiceret, atque contemneret. Sanè, egreſsi à facie Domini, quod, de Caino legimus, impietatis principe, & quaſi patriarcha; ſponte inquam, fugientes, ac reſpuentes clariſsimam illam lucem, quæ, om-

nium oculis, ſe ſe ingerit diuinæ cognitionis, in ea nocte, quam ſibi fecerant, cæca nimium, horribili, atque tartarea, meritò, ſibi ipſis relicti ſunt; traditiq;, in ſuam ipſorum, non tam libertatem, quàm viuendi licentiam. Propter quod, in ſuum ipſorum exitium ingenioſi, pererrabant terras, quod de eodem Caino ſcripſit Moſes, ne ſemel, quidem in primis, reſupino vultu aſpicientes cœlum, ſed, vt cætera animantia, quæ, in humum prona, natura finxit, terrena toto animo ſapientes; tum verò, per omnem vitam, incedentes paſsibus ambiguis, quaſi temeritatis captiui, &, volubili globo inſidentis fortunæ mancipia: homines, planè, rotundi, atque inſtabiles; abſque conſilio, & abſque prudentia; neque mente, neq; lingua, neq; oratione, neque opere conſiſtentes; ambulantes inquam in adinuentionibus ſuis; nunc huc, nunc illuc, ſecundum ſua ipſorum deſideria; quaſi cymbulæ, ſine magiſtro, & fracto gubernaculo, neſcientes, quò, quà, quid, quomodo, cur, &, quamobrem agerent; perindeac is, qui currit in incertum, qui pugnis aerem verberat. E F

Qui paſsim ſequitur coruos, teſtaq;, lutoq;
Securus, quò per ferat, atque ex tempore viuit.

Ecquis dicat, ò viri, quàm infeliciter nauigarint, ad quæ ſaxa impegerint, quibus illiſi ſint fluctibus, in quos inciderint ſcopulos, ad quas tandem ſyrtes, in quod profundum infernæ voraginis, corruerint, præcipitauerint, ſe ſe viuentes coniecerint? conſcelerati oculos, contaminati manus, corrupti corpora, & animos, tantis libidinibus, facinoribus, flagitijs, vt, ne numerando quidem, inuictus ille Dei præco, Paulus, ea percenſere potuerit, G tantum abeſt, vt, quiſquam noſtrum, orando complecti valeat. Iacebat virtutis regnum, in ſquallore, & luctu; confinia virtutis, & vitij, dumis, & æuo, obſita erant; vitiorum imperium, longè, lateq;, dominabatur, & vigebat. Nulla iam erant virtutibus bella cum vitijs; ſed, is, honore, & loria, plurimùm antecellere putabatur, qui, ſcælerum numero, magnitudineq; præſtaret. Agebatur ſumma contentione, inter eos, qui hoc ſtadium currebant, (quis verò non currebat? quis non inſaniebat?) vt curſu, curſum vincerent, vt vitium vitio ſuperarent; adeò in ipſis ſcæleribus vinci, turpe, & ignominioſum, vincere verò, & excellere, pulchrum glorioſumque putabant.

O' cæcas hominum mentes, ò pectora cæca. H

An verò, non hæc adeò manifeſta ſunt, quæ diximus, vt, qui ea negauerit, ſenſu ægeat; perindeac qui, dixerit ignem non calere, ſolem non lucere, hominem viuere, & non ſpirare? O' ſi vobis, Dei amantes, vel ſemel, audire licuiſſet, nouam illam Aſpaſiam, nouã Chriſtianæ religionis ſybillam, uirgunculam inquam illam, Coſti Regis filiam, dum curam Maxentio Rege, & vniuerſa concione, pro Deo vero, orationem haberet, aduerſus philoſophos, qui, cum populo, & plebe, conuenerant, celebraturi orgia, ea die, qua, centum Peloponneſi vrbes, laborantes peſtilentia, vt propitios haberent

A berent Deos, centenas mactabant victimas. Pro ſanctè Ieſu, quæ ſapientia, quæ eloquentia ſponſæ tuæ, in cuius labijs, tu, largè, diffuderas omnes gratias; vt ex illis, melle dulcior manaret oratio. Animus ille angelicus, quæ ſenſa concipiebat? os illud roſeum, quæ verba reſonabat? Veh vobis, quot quot eſtis, perditi homines, filij iræ, mancipia mortis; qui, tanquam mutæ animantes, tanquam expertes rationis pecudes, hodierna die, tanta frequentia conueniſtis ad has hecatombas; vt, lapides & ſaxa, quæ, oculos habent, & non vident, quæ habent aures, & non audiunt, quæ, neque ſibi neque vobis bene, aut male facere poſſunt, pro Deo vero, à quo, vobis, bona omnia, ſperanda, mala omnia, timenda ſunt, tanta, impenſæ, & ſacrificiorum, pompa, colatis; ipſum verum, & viuum Deum, cuius ad imagi-
B nem, omnes conditi ſumus, cuius opificium eſt mundus ipſe totus, & quicquid in mundo cernitur, aut etiam intelligitur, ex toto negligentes, aut quod periculoſiſsimum eſt, prorſus ignorantes. Itaque, decet ò Rex, vt, tu, cuius imperio, tot gentes, & populos, dicto audientes eſſe voluit Deus, ille verus Deus, præter quem non eſt alius Deus; in illius gratiam, ſcias imprimis te eſſe hominem, non Deum, ſed ſub Deo, qui, in omnes quidem homines, ſed, in reges quàm maximè, vt ipſorum exemplo, cæteri terreantur, diſcantq́; timere Deum; vires exercet ſuas. Sic enim, ſcriptum eſt, de illo; terribili, &, qui auferat ſpiritum principum, terribili apud Reges terræ. Tum, ad mentem conuerſus, mihi enim, quæ puella, duodeuiginti annos nondum nata, in concionem hanc, pro tua ſalute veni, ò Rex; oblitus eſſe
C videris, & dignitatis humanæ, & maieſtatis regiæ: intelligas, nō eſſe Deos, ſed dæmonia, humano generi inimica, quæ tu ipſe colis: deniq́;, vt, Deum ipſum verum, qui videri non poteſt oculo, ſed intelligitur mente, recognoſcas, & adores, tanquam vniuerſi orbis Imperatorem, authorem rerum, directorem actionum, lumen omnium mentium, & iuſtiſsimum iudicem meritorum, & demeritorum noſtrorum. Neque porrò ſatis eſt, vt tu ipſe vnus, Deum colas; ſed oportet, ſi vis eſſe Deo gratus, vt infinitam illam maieſtatem, cuius gloriam cœli enarrant, terreq́; & maria confitentur; cognoſci, coli, adorariq́; facias, ab omnibus, qui tuo ſubſunt imperio: alioquin teſtatum habe, audiente cęlo, & terra, in conſpectu ſolis huius ò Rex, Qui ignorat ignorabitur: & qui negligit, negligetur. Video vos cogita-
D bundos, ò philoſophi, qui Regi aſsiſtitis: ſed, hic, impiarum cogitationum veſtigia figite. Vani ſunt omnes homines, & per omnem vitam laborant in vanum, tandemq́; euaneſcunt in auras, omnes eorum cogitationes, niſi eis ſubſit ſcientia Dei, tanquam fundamentum, & fundus; dicam appoſite, tanquàm ſaburra, qua mentes, & animi, velut magnæ quædam, & onerariæ naues, ad certam menſuram, accipiant grauitatem, & pondus. Veh illis qui ſine Deo, ſuo ſe iudicio regunt; nam inopes conſilij, & rationis, temere vndique aguntur, & circunferuntur, quo opiniones auocant, quo cupiditates trahunt, quo libidines impellunt, quo perturbationes rapiunt; pluma

ma (vt aiunt) & vento læuiores, in ipſa ſola læuitate conſtantes: dum enim E
mente vacui; & tumentes alta ſuperbia, non ponunt Deum adiutorem ſuum, tanquàm fumoſæ flāmæ, tanquàm montibus aſsimilata nubila, tanquàm nubes ſine aqua, tanquàm arbores infructuoſæ, omnes de ſe ipſis primum, grandia pollicentur, ſed, tandem, eludunt omnem expectationem. Id, ne vobis æterno veſtro damno contingat, oblatam vobis, & vniuerſo humano generi, per Chriſtum Ieſum, ſalutem, ne quæſo deſpicite. Hactenus, filij mortis fuiſtis, vaſa in interitum, digni, in quos effunderetur phiala iræ Dei; ecce, viam oſtendi vobis, qua, poteſtis transferri de morte ad vitam, & eſſe hæredes regni cœlorum. Poſthac, inexcuſabiles eritis, coram Deo, & Angelis eius, niſi, agnitis veterum patrum veſtrorum erroribus, & relicto idolorum cultu, in quo miſeri, cæci, & duces cæcorum, conſe- F
nuiſtis; iam iam, vnuſquiſque veſtrum, conuertatur ad fidem veri Dei; quam, Chriſtus Ieſus, per Apoſtolos ſuos, docuit in omnes nationes orbis terræ. Nolite errare philoſophi; Vnus eſt Deus; vna eſt ad Deum via, Chriſtus Ieſus; neque aliunde ſalus. Sic orabat, & perorabat (vt ego quidem puto) hac ipſa die, qua, illius ouationem, & triumphum, anniuerſaria feſtiuitate celebramus, virginum gemma, ſponſa regis regum, glorioſa Catherina. Et hic, ipſe ſecum finem dicendi facio, ò viri. Vos plaudite, exultate, iubilate; dicite verſus, canite hymnos, explete numeros, ducite choros.

ΜΕΤᾺ ΧΑΡΑ͂Σ, ΜΕΤᾺ ΧΑΡΑ͂Σ

Explicit Liber Primus.

DE DIVINA HISTORIA· SIVE DE DIVINAE NATVRAE VERITATE.

LIBER SECVNDVS.

CORNELII MVSSI EPISCOPI BITVNTINI.

Deus verus, idem ipſe, qui æternus; veritas eius, natura eius; facies, cognitio, definitio, infinitio. CAP. I.

A DICTVRVS iam, de illa ipſa, vera, & propria natura Dei, cuius, ipſe, paulò ante, meditabar dies antiquos, & annos æternos in mente habebam; quem, Diuina Hiſtoria referebat, fuiſſe ante mundum, tanquam opificem. eſſe cum mundo, tanquam conſeruatorem: futurumq́; poſt mundum, tanquam finem, ad quem, ſuſpirat mundus, & vniuerſa natura. Vnde nunc primùm, & mihi facilius, & vobis iucundius, & tantæ rei conuenientius, auſpicabor alteram hanc diem tridua-
B næ noſtræ peregrinationis, quàm, à gratiarum actione, & gratulatione? Vt, parati in diem tertium, nempe gratiarum non immemores, digni ſimus, qui, cum filijs Iſrael, ipſi quoque, non litera, ſed ſpiritu, Iſraelitæ, ingrediamur vaſtam, atque deſertam ſolitudinem; &, extra vniuerſæ naturę lata confinia, extra corpora, & res corporeas, quæ, Dij tui ſunt; O Aegypte, contemplatione ſoliuaga, meditantes infinitam illam fœcunditatem vitæ, vitalesq́; origines ipſius æternæ diuinitatis, vnde in vnitate, Trinitas illa ſanctiſsima; ternos mentium noſtrarum apices ſacrificemus Deo noſtro, ter vni, & ſemel terno. Gratulemur inuicem, ò ſacra capita; &, Deo benedicto, quantas poſſumus, agamus gratias, poſtquàm, tanti itineris,

quod, chriſtianæ pietatis ergo, vobis, hortantibus, iubētibus, cogent ibusq́; E
ſuſcepi; vix vnius diei curſum peregimus, &, Deo iuuante in periculis, cōſolante in laboribus, excitante ad pugnam, donante victoriam, inter ouationes tandem, & triumphos, non ſecus, quàm typica Hierico, inter bellicas tubas, ante oculos noſtros, tota corruit, &, quam nulla carmina reſtituant, ſtrata, diſcerptaq́; apud inferos iacet impietas. Illa impietas, inquā, velut in caudam turpiſsimam, deſinunt ſingula quæq́; monſtra vniuerſæ impietatis: Illa, quæ, inimica Deo, & inflata contra omne id quod dicitur Deus, erecto collo, & pingui ceruice armata, aduerſus hiſtoriam, concurrebat in aciem; maledicéq́;, & contumelioſè dicebat, non eſt Deus; quin, & per ridiculum, ſæpe interrogabat, An eſt Deus? Et quidem, ſicut hactenus, in crepuſculo fidei, tanquam cōmmunis ſortis homines, vidimus F
poſteriora Dei, quem, in papilionibus mundi, temporis, & vniuerſæ naturæ, abſconditum, coluimus, adorauimus; ita, nunc, exoriente ſole in cordibus noſtris, per illuminatæ fidei intelligentiam, tāquam filij excelſi, omnes, incipiemus videre, non iam terga, ſed vultus, & ora Dei. Et quoniam, ab occurſu faciei, cognoſcitur, albus ne, an ater homo; naturali illi deſiderio ſatisfacientes, quo, omnes, in Deo vero, beati eſſe cupimus; in tanta, & tam confuſa multitudine Deorum, diſtinctò cognoſcemus faciem illius, qui eſt verus Deus: ipſumq́;, animo, amore, ſermone, ſeparabimus à cæteris; perinde ac ignem ab aqua, ac lucem à tenebris, ac diem à nocte: Quid? (non enim habeo, quod maius dicam) perinde ac verùm à falſo. Suſtulit natura omne commercium inter verum, & falſum, ò viri: G
& magnum chaos inter vtrunq́; cōſtituit, vt, infinito interſtitio ſeparata, neq́; alterum cum altero vnquam miſceri, neque, alterum in alterum, ſubinde mutari poſsit. Nam, ſi vnum, ad alterius complexum adduxeris; vt, ſiue arte, & ingenio; ſiue vi, & violentia, in compoſitionem veniant; omnino vel vtrunque, vel certè alterum deſtruetur; &, tertium illud quiddā, quod ex vtroque facere fortaſſe moliris, nulla vnquam ratione conſtitues; adeo inuicem diuerſa ſunt, & diſparata. Indicat, homo verus, & pictus; adulator, & amicus; catholicus, & hereticus. Ecquæ naturæ, tam diſparatæ, vel eſſe, vel cogitari poſſunt, quàm, Deus, & Dij; quàm ſimulachra, & figmenta Deorum, &, vna illa facies ipſius Dei, qui verò natura ſolus eſt H
Deus; qui, & verius cogitari quàm dici poteſt; & nunquàm tam verè cogitatur, quàm verè eſt? Hæc eſt illa facies, illa veritas, illa nuda, pura ab omni errore, claraq́;, & diſtincta cognitio æternæ diuinitatis; quam vnam in omni vita quærimus, & requirimus; ad quam, dies & noctes, toto pectore ſuſpiramus; quam, dum ſequimur boni ſumus, dum aſſequemur beati erimus. Facies, plena luminum, finis omnium ſtudiorum, & ſcientiarum: facies, plena gratiarum, finis omnium bonorum, laborum, amorum, deſideriorum. Facies tandem, de qua Moſes ad Dominum: Si inueni (inquit) gratiam in oculis tuis, oſtende mihi faciem tuam. Lætetur, lætetur cor,

quæ-

A quærentium dominum. Quærite faciem eius ſemper, & viuet anima ve-
ſtra, ò viri pij. An non habetis oraculum; Hæc eſt vita æterna, vt cogno-
ſcant te ſolum verum Deum? Ecquid profectò miſerius contingere nobis
poſſet, quàm, à falſis Dijs illudi, quàm, falſa Deorum opinione beari? Cer-
tè verò, cognitionem fruitio ſequitur; non eſt autem fruitio, abſque diui-
no amore, neque diuinus amor, tendit in Deos fictos, ſed in verum Deum.
Quem iccirco diligere iubemur, fide non ficta, quia, illa eſt, quæ ſancto in-
ſpirata ſpiritu, perducit ad cognitionem filij Dei; per quem cognoſcitur, &
Pater, vnus, ſolus, verus Deus; vnum, ſolum, verum, & ſummum bonum,
quo fruimur, quod poſsidemus, in quo beati ſumus. Non eſt enim ſum-
mum, quod non eſt & verum; &, neceſſe eſt, vt careat ratione bonitatis,
B quod alienum eſt à ratione veritatis. Vos, qui iandiu cognouiſtis, & dile-
xiſtis verum Deum, & cogniti eſtis, & dilecti ab ipſo vero Deo, pijs illum
aduocate precibus; vt nos quoque vobiſcum, per cœleſtem, & pretioſum
tantæ admirabilitatis lapidem, Chriſtum Ieſum, potentiſsimè, ad ſe trahat;
& animi noſtri ferrum, rubigine primum deterſa, ſplendore induat ſuo;
vt, gratia duce, & fide comite, quaſi præcedente Angelo, & comitante co-
lumna nubis, ad exoptatiſsimam illam diuinæ naturæ veritatem, ſi non ex
toto pertingimus, aliqua ex parte ſaltem attingamus. Ignorabimus liben-
ter, quid ſit, ſed pati omninò non poſſumus, vt etiam ignoremus quid non
ſit. Alieni, nunquàm non rogant, nunquam non vrgent, Quid eſt Deus?
Vnde eſt? Vbi eſt? Quantus eſt, corpore, animo, vita? Et vſque adeo,
C importunè interrogare ſolent, vt temerariam illam quæſtionem an eſt,
quam, Φύσει, πίστει, καί λόγῳ, hoc eſt, natura, fide, ratione, eluſimus,
reiecimus, diſſoluimus, tanquam ſuum ipſorum Hyppolitum, ab inferis
quoque reuocare velle videantur, niſi, ſtatim ſubijciatur ſermo de quæſtio-
ne. Quid eſt: quæ, haud dubiè, veritatem petit, naturæ ipſius æterni Dei.
Quid dicam? Omnes ſcientiæ, ad quas, tantopere natura ferimur, quum
finis earum, ſit contemplatio veritatis, quam per rerum cauſas, atque prin-
cipia veſtigare nituntur, ſicut ab ipſo Deo, ſic ab ipſa diuina veritate depẽ
dent, & ad illam referuntur: quia, ipſa, eſt prima veritas, quæ, ratione, origi-
ne, dignitate omnes, cuiuslibet naturę veritates, antecedit: cuius cognitio,
non tam ſcientia dicitur, quàm ſapientia, & intellectus. An verò, ſecus
D eſt de ipſis virtutibus? Ecquid eſt virtus, niſi quod, & latinæ vocis etymon,
indicat, veritatis intuitus? ſi Socrati creditur, qui primus inter Græcos, de
virtutibus, introduxit ſermones, & ſcholas. An verò, non eſt etiam in
Chriſtiana ſapientia, prima virtus, cognitio diuinæ veritatis, ſine qua vix
vera eſt aliqua virtus, etiam in optimis moribus? Ecquid eſt viuere, ſecun-
dum veritatem? Porrò, quam aliam viuendi regulam, veritas ipſa præ-
ſcripſit, quàm diuinum amorem? qui, ſi vt illa iubet, ſummus fuerit: hoc
eſt ex toto corde, ex tota anima, omnium virtutum gemmas, & ſplendo-
res oſtendet; lucebitq; in eo, inſignis ille potiſsimum, quem, philoſophi,

 tanta

tanta eloquentia celebrant,quadratus numerus; quo anima decoratur, & E
velut equorum quadriga,ſuſtentatur, ac vehitur ſuper cœlos. Nam is,qui, vt par eſt,Deum amat, per temperantiam, ſe ſe exhibet integrum, atq; incorruptum; per fortitudinem inuictum,& inuincibilem: ſagacem, & cautum,per prudentiam; deniq,,quod ad iuſtitiam pertinet, humilem, atque ſubiectum ipſi Deo dilecto ſuo. Rem inſinuaſſe ſat eſt, ò amici. Ipſi enim videtis,quàm ſimiles ſunt,vt ſono,& voce,ſic re,& ratione, virtus, & veritas. Nam virtus,ſi vera fuerit,iuſtificat: ſi ſimulata, condemnat. Et quid prodeſt agnouiſſe veritatem, ſi, virtutis viam deſerueris, aut neglexeris? Veritas, illa eſt, quæ cognoſcit: virtus eſt quæ operatur. At niſi cognitio præcedat,operatio non ſequitur. Illa ergo incipit; hæc proficit:illa deſtinat ad ſcopum: hæc currit ad brauium; in vtraque eſt meritum, ex vtraque eſt F
premium. Quàm porrò pulcher,eſt circulus,& chorus,quem faciunt? Nā veritas ducit ad virtutem: virtus reducit ad veritatem quia veritas illuminat,ad operationem virtutis: & finis virtutis,eſt viſio veritatis. Ecquod eſt gaudiū vitæ beatæ,ſi non eſt,de illa diuina facie,& veritate? Anima mea, in mentem tibi veniat miſtica drachma,& lucerna. Perdidiſti drachmam? quære lucernam. Illa, eſt virtus; hæc eſt veritas. Veritas inquam diuina, tibi lucerna,lux in ſe ipſa. Lux magna,cuius virtute, lucent quæcunq; lucēt; hoc eſt,ſunt quæcunq; ſunt. Lux clara, cuius illuſtratione, mentes omnes intelligunt quæcunq; intelligunt,&,omnia intelliguntnr,quæcunq; intelliguntnr; deniq;,lux bona,cuius influxu,& bene viuunt,qui bene viuūt: & beati ſunt,qui beati ſunt. Ecce viri,ecce,quàm magni refert, adire hæc alta G
penetralia diuinæ veritatis. Et profectò, magno nunc iure, tentare debemus,vt,exiguum illud,quod eſt in nobis diuinum,reducere, & coniungere valeamus,ad infinitum illud Dei,quod eſt ſupra,et extra mundum,vt in ſumma illa,& inacceſsibili,quam,ſuper omnem intellectū, & ſuper omne intelligibile, habitat, æterna luce, contemplemur ipſius diuinæ naturæ veritatem: ſine qua, vt audiſtis, ſicut non eſt perfecta ſcientia, ſic, neque eſt ſolida virtus, quum alioquin, ſine virtute, nemo poſsit eſſe beatus. In creaturis, aliud eſt verum, aliud, veritas; ſicut, aliud eſt calidum, aliud caliditas; excellitque veritas verum, quia nihil ſine veritate verum eſt; &, mutari poteſt id quod verum dicitur, quum veritas ipſa mutari non poſsit. At verò, in Deo, idem eſt uerum, & ueritas; ſicut æternum, & æternitas. H
Quærimus diuinam ueritatem? quærimus Deum uerum. Eia fratres, de æterno Deo locuti ſumus; incipiamus aliquando loqui, de uero Deo: & deinde loquemur de Deo uiuo, qui tamen,non eſt alius,quàm Deus uerus; ſanè, idem eſt homo uerus, & homo uiuus. Omnis turba ſcriptorum, & primi illi quoque, qui, ingenio, & doctrina, præluxerunt cæteris,dum ordine, & methodo, uarias tractant rerum naturas, & proprias earum ueritates explicant, atque ex tenebris educunt in lucem, ſapienter admodum facere putantur, ſi ab ipſa definitione ducant exordia; ex qua proficiſcuntur,

tur,

A tur, in qua continentur, & ad quam reſoluuntur omnia, quæ optimis, &
præclariſsimis digna ſunt ingenijs. Sed enim, quis mortalium, vſque adeo
inſoleſcat, vt audeat definire diuinam ſubſtantiam, vel naturam; & dice-
re, quid eſt Deus? Nemo quidem eſt labijs tam incircunciſus, & immun-
dus, animo tam corruptus, & contaminatus, qui, cum Syropheniſſa, cum
Elephantiaco, cum Publicano, fortis, & fidens, non audeat accedere ad
Deum, appropinquare Deo, laudare Deum, & enarrare magnalia Dei.
Notiſsimæ ſunt diuinæ illæ laudationes, in quas, paſsim ſoluunt ora, non
iuſti ſolùm, & electi, Dei, ſed, & peccatores, & menſtruatæ. Rex regum,
Dominus dominantium, Pater noſter, Dominus cœli, & terræ, Deus om-
nipotens, fons omnis bonitatis, incommutabilis ratio, ſumma beatitudo,
B Creator mundi. Sed, laudationes finem non habent; definitio ipſa, eſt
finis. Itaque Deum, laudare poſſumus, definire non poſſumus. Omnes,
qui laudant Deum, aliquid dicunt de Deo: porrò, ne Apoſtoli quidem,
aut Prophetæ, dicunt, quid, ipſius Dei. Certè verò, τὸ quid, eſt finis
quidam, & terminus ipſius τοῦ ὄντος. Deus igitur, quum ſit τὸ ὄν, &
τὸ προὸν; Eſſentia dici poteſt, quid, non poteſt. Dicatur quid, & qui-
ditas (voces, quas ſcholæ reboant) de qualibet natura creata; At verò,
eſſentia; indefinita, & res, & vox, dicatur de infinita natura, & ſubſtan-
tia Creatoris. Nam, ne vna quidem philoſophorum ſecta, vnquam fuit,
quæ, non attribuerit primo principio, qualecunque illud finxerit, infini-
tum, & rationem infiniti. Et, ipſi profectò, ſi toti verteremur in linguas,
C aut, coruſcaremus linguis, nullumq; vnquàm de ipſo Deo, loquendi fi-
nem faceremus; qui tamen ſumus, vt arbitremur definire poſſe naturam
Dei? O' Phaeton, Phaeton.

Tu licet indulgeas auſis;
Conſilium tamen eſt, abſtinuiſſe meum.

Metire prius mundum, collige ſolis, & terræ menſuras, numerum arenæ
maris, elementorum vires, rerum omnium fines; &, vbi, cuncta tibi, in-
tra mundum dimenſa, dinumerataq; fuerint; tum primùm aude egredi
de mundo: affer tecum rationarium codicem, pone lineas, & calculos;
ſigna, numera, appende, & ſi potes, ſcrutare, quantus eſt Deus. Deus,
quem nemo vnquam vidit, tametſi, non longè eſt ab vno quoque no-
D ſtrum: qui, foris adminiſtrat omnia, quum intus ſit vita, & virtus om-
nium: qui in ſole poſuit tabernaculum ſuum, alioquin, in ſeipſo habitans
lucem inacceſsibilem. Cuius maieſtas, implet terram, & cœlum: cuius
pax exuperat omnem ſenſum: cuius ſapientiæ, non eſt numerus: cuius
vix imago, eſt ſpiritus; cuius vmbra, mundus; cuius iudicia, abiſſus. Ec-
quis vnquam hominum, exhauriet mare vaſculo? quis, metietur terram pal
mo? quis ſiſtet cęlum capillo? furor eſt, profectò, furor, cogitare homuntio
nem, vt Dei fines videat, qui ſuos non videt: vt, Deũ metiatur, qui ſuã mẽ-
ſuram ignorat: vt, capiat diuinitatis terminos, quos non capit ipſe mũdus.

Sed enim, vna hæc nobis relicta eſt via: poſtquam enim, corpora illa indi- E
uidua, ex quibus omnia generari dicebat Democritus, definiuntur ipſo indiuiduo; ipſa inquam ratione indiuidui; hoc eſt, quod diuidi non poſſunt; hæc eſt enim definitio puncti, punctum eſt, cuius pars non eſt; cur nobis quoque, dicere non liceat. Cuius finis non eſt vllus, ipſe eſt Deus? Audiamus diuinum illum, Iudæorum vatem; paſtorem, & regem; poetam, & ſacerdotem; armigerum, & lyricum; Dei patrem, & filium; Dauidem inquam, hæc, de Deo, non tam meditata, quàm, cœlo dictata, canentem: Magnus dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non eſt finis. Hæc ipſa Dauidica laus, eſt definitio ipſius diuinitatis; vera, propria, æquata, atque adeo digna Deo: quæ, ponit ante oculos noſtros, neſcio an dicam, finientem infinitionem, aut infinitam finitionem ipſius Dei. F
Nam, & Salomon, patrem ſecutus; Glorificate Deum, inquit, quantum poteſtis; maior eſt enim omni laude. Si, quod ad mundum pertinet, Deũ definire, animus eſt; dicamus, mundi rector. Si, quod ad Angelos; Angelorum dominus; ſi, quod ad homines, bonorum ſalus, malorum vindex: & totius humani generis procreator, & parens. At verò, ſi in ſe ipſo, & ad ſe ipſum, abſque vlla relatione, nobis mortalibus definiendus eſt, congrua, certaque, & ſola, definitio, hæc eſt, quam audiſtis, infinitas, immenſitas: nũc enim, non diſtinguimus infinitatem ab immenſitate. Ignotæ ſunt nimis vltimæ illæ differentiæ, quibus, res à rebus diſtinguuntur, & ſeparantur; ideoque, periculoſæ ſunt rerum definitiones; porrò verò, ſunt vniuſcuiuſque naturæ proprietates quædam, verè proprietates, hoc eſt, prope res; G
nihil enim tam prope rem, quàm quod proprium eſt rei.

Balat ouis, hinnit equus, canis latrat.
Spumat aper, fluit unda, ridet homo, ſibilat anguis.
Indomitæ rancant tigrides, rugiuntq́ leones.

Et philoſophi ipſi, quum plerunq; non habeant veros terminos, & definitiones; ſi per huiuſmodi propria, rerum naturas, circunſcribant, non ineptè facere putantur. Quum ergo, vna ex primis diuinæ naturæ proprietatibus, mortalibus verò, omnium fortaſſe notiſsima, ſit, hæc ipſa, quæ ad magnitudinem pertinet, infinitudo; nam ſimplicitas ad ſubſtantiam ſpectat, eſtque natura potius, quàm proprietas. Profectò, nemo vnquam melius, abſolutius, facilius, definiet ipſum verum Deum, quàm, qui H
ex immenſo mari, velut in extremum ſinum ſe contrahens, tantum numen caſtè, & ſanctè veneratus, admirationeq;, & ſtupore perculſus, tandem ab exceſſu, velut euigilans, & reſpirans, breuiſsimè dixerit, infinitum.

Illuſtre quiddam, & maximum,
Rerum cacumen occupans;
Quod neſciat finem pati;
Cui lux & æthra inſeruiunt;
Sublime, celſum, interminum;

Antiquius

A *Antiquius cœlo, & Chao.*

Legite vos, perlegite; ſcrutamini, perſcrutamini in philoſophorum libris, omnes, & ſingulas rerum definitiones (rogo, ne expaueſcite ad hanc vocem, nondum enim ſorſan inuenerunt magni illi σοφοὶ, tot definitionum, quot, mundus habuit, amicorum paria,) verè autem, ne vnam quidem reperietis, alicuius tam propriam, tam æquatam, quàm eſt hæc ipſa, Dei per infinitatem finitio; medius terminus, ad eam, quam de diuina natura credendo quærimus cognitionem, vel ſcientiam: ſcientiam inquam, quæ perducat ad rem: rem, quæ aperiat rationem: rationem quæ monſtret viam: viam, in qua videamus veritatem: Veritatem denique, per quam, apprehendamus, & vitam. Illam vitam, ò viri, qua, ingredientes cubiculum
B Regis, accedente lumine gloriæ, agnoſcemus notitia vera, & diſtincta, hunc ipſum infinitum Deum. Qui eſt, qui erat, qui venturus eſt; hoc eſt æternum. Qui ſedet ſuper omnes cœlos; & cui non eſt ſimilis in Dijs: hoc eſt verum. Cui omnia viuunt; &, qui, non eſt Deus mortuorum, ſed viuorum: hoc eſt viuum; ideoque, vnum, & ſolum Deum, cui, nihil omnino commune cum Dijs.

Infinitudo ſimul, & veritas diuinæ naturæ, caligo lucida, & nox illuminans ad cognoſcendum ipſum Deum.

CAP. II.

C LVCESCIT, ò amici, luceſcit; & luceſcit valde mane, quum adhuc tenebræ ſint ſuper terram. Exultemus tanquam filij lucis; ſed noſtræ conditionis memores, timeamus, & prouideamus, ne iterum ruamus in tenebras: qui, vt nunc lux ſumus in domino; ſic in nobis aliquando fuimus tenebræ. Quærimus cognoſcere naturam Dei? In mentem nobis veniat, caligo illa lucida, & nox illuminans, quam, patres noſtri, dum de diuinarum rerum cognitione tractarent, cum tanta verborum, & ſententiarum maieſtate commemorarunt: cuius, ipſi, in no-
D ſtro hoc cœlo, exemplum videmus, dubiæ lucis crepuſculum, confinia diei, & noctis. Deus verus, eſt totus lux, & totus dies: Deus infinitus, eſt totus nox, & totus tenebræ; veritas ſimul, & infinitudo diuinæ naturæ; Ecce lux, ecce nox; ecce, in mentibus noſtris exoriens ſol aureus: ecce ingruentes ſuper nos tenebræ, & extincta penè ſydera. Ecquæ radiantia lumina, videmus ex veritate Dei? Ecquas tenebras patimur, dum erigimus oculos noſtros, ad illam infinitatem diuinæ naturæ? Diuina veritas, aperit oculos etiam cæcorum, vt uideant. Diuina infinitudo, eorum, qui dicunt, uidemus; operit oculos, ne uideant: Illa inuitat, hæc deterret;

Illa illuminat, hæc hebetat. In ſe ipſo quidem, ò viri, Deus eſt lux lucis, ſol E
ſolis; qui, neque lumine æget, vt videat; neque à tenebris patitur, ne videat: At verò, ipſi, ad illam lucem noctuæ, non Aquilæ ſumus; quorum oculi, per corporum ſimulachra, & imagines, velut per opaca feruntur, & nocturnas quaſi latebras quærunt; quia diuinam lucem non ſuſtinent: Ne igitur contentioſa certamina ſubeuntes, tanto ſplendore, & gloria ſuperati, per infinitatem illam lucis, nimium viſibilis, nimium fulgentis, atque adeo nobis, neque viſibilis, neque fulgentis, caligare tandem, & cæcutire cogamur; vtriuſque habenda eſt ratio, veritatis, & infinitatis diuinæ; Vna ſit nobis calcar, vt quæramus, & veſtigemus; altera ſit frænum, ne immiſceamus nos, quod parentes noſtri, heu nimium auſi, fecerunt; infinitis
quæſtionibus; vnde, & tandem, noſtrum mane, vertatur in veſperam; F
& importunè accedentes, ad interdictum lignum ſcientiæ, confuſi, & pudefacti, amittamus, quod nobis præparatum eſt lignum vitæ. Adagium notum eſt, μὴ κινεῖν ἀκίνητα Periculum, & pœnam, indicant ſacræ literæ, qui tetigerit montem, lapidabitur. Atque, ideo, vt ſuperiore libro, craſſa quadam philoſophia, per ſimplicem hiſtoriæ telam, Deum oſtendi vobis, ſic non irrumpam aliquando in ſecretum conclaue ipſius Dei; & non tentabo dominum Deum meum, quem ſancta Seraphim, & ſupra, & infra, extenſis alis operiunt; vt, temerarijs ſcriptoribus, qui, ex aditis abdita efferre ſolent, ad maieſtatem illam, omnem aditum penitus interdicant. Videre non poſſumus dominum, ſedentem ſuper ſo-
lium excelſum, & eleuatum? ſufficiat nobis ſcire, quia maieſtate eius G
plena eſt terra; & quod ea, quæ ſub ipſo ſunt, replent templum: replent inquam, diuinis radijs, ſplendoribus, caloribus, odoribus. Et, cur diuinorum odorum iucunditate, & gratia, non ipſi quoque mortales, contenti ſimus, quando, & pulcherrima illa Rachel, quæ, clara aſpectu, mente excedit Deo; quum, odoratum illud pomum, guſtare non poſſet, quod tantopere concupierat, quod balſama, ambroſiamque ſpirabat; ad illius tamen odorem, velut, multa illa, & fragranti recentis odoris ſuauitate, fœcundata, generauit? Certè verò, ſi pomum illud pulchrum viſu, & ad veſcendum ſuaue, per impotentiam animi muliebris, quod fas, & iura vetant, temerè aggredimur, ſi inquam, importuna curioſitate, ſcire, dicereque tentamus. Quid eſt Deus, deficimus: ſi æſti- H
mare volumus, non poſſumus: ſi comparamus, erramus: ſi definimus, ipſa etiam definitione creſcit; vt, qui, inter finita, inuenitur infinitus; ipſius infiniti, eſt infinitio; ipſa infinitione, eſt infinitior; cui, etiam omnes infinitiones, finitæ ſunt. Nam, ſicut exaltantur cœli à terra, ſic exaltatur Deus ſuper omnes cogitationes noſtras, & ſuper omnes indagines cordium noſtrorum. Quin, quo ſuperbius aſcendimus ad cor altum, eò magis indignata diuina maieſtas, velut effugiens noſtros, & affectus, & aſpectus, ipſa quoque in altum ſe ſe rapit, vt importunitatem

A noſtræ inquiſitionis euadat. Non poteſt quidem Deus, ab homine mor-
tali, quæri nimis: qui, ab omnibus quæſitus ſemper, nunquam inuen-
tus eſt ſatis: ſed tamen, illi, quærendo, nimij ſunt, qui, improba qua-
dam, effrenata: atque præcipiti audacia, quærũt ſcire quæ Deus noluit ſci-
ri, quærũnt non ignorare, quæ Deus voluit ignorari. An verò eſt quiſ-
quam hominum, qui, vniuerſum hunc aerem, vnquam ſpirauerit?
Quis ergo ille eſt, qui, in totum, & ex toto, illam ipſam diuinam veri-
tatem, & infinitudinem intellexerit? In infinitudine eſt veritas, in ve-
ritate eſt infinitudo. Infinitudo, inquam, eſt vera; veritas, eſt infini-
ta: quia Deus, vt eſt natura Deus; ſic eſt natura verus, & natura infi-
nitus. Sed antea, de ipſa diuina infinitate, tum de diuina veritate, di-
B cendum mihi eſſe videtur; vt, alma hæc dies, quæ nobis illuxit cogni-
tionis Dei, à tenebris tranſeat ad ipſam lucem; quando, & Moſaici illi
dies, mundi naſcentis exordia, & litera, & miſterio, ſicut ſcitis, ante
mane, habent veſperam. Et ad intelligentiam quidem ipſius diuinæ
infinitionis, illi, qui ſunt docibiles Dei, non tam aſcendendo, quàm
excedendo, è terris auolare ſolent; ſed, nos ex illis ſumus, qui, ſcalis
indigent; vt, vſu rerum, & ſenſuum, per ea, quæ facta ſunt, inuiſibi-
lia Dei intelligere valeamus. Itaque, hoc ipſo initio, diuinæ naturæ
infinitatem, in apertum deducemus, ex nomine, & ratione finis. Nam,
& apud philoſophos, obliquam lineam, recta iudicat; ſilentium, do-
cent voces, ac ſoni; &, quid ſint tenebræ, aperiunt ſplendores, ac lu-
C mina. Initio igitur, illud, quod in magnitudine dicitur terminus, il-
lud eſt, vnde originem habuit vox iſta finis; ſanè, & puncta termi-
nant lineas, & lineæ ſuperficies, & ſuperficies corpora; inde, primùm
dicti ſunt termini agrorum, Regionum, Orarum; lapideſque termi-
nales, deinde communi populorum vſu cœperunt appellari fines; vnde,
confines, confinia, vicinitates. Factus tandem eſt, & terminus Deus;
in cuius tutela, apud Ethnicos, fines agrorum eſſe exiſtimabantur. Et
procul dubio, Ciceroni, terminare finire eſt. Si iiſdem (inquit) fini-
bus, gloriam meam, quibus, vitam, eſſem terminaturus. Vſurpata eſt
poſtmodum, vox finis, & tranſlata ad illud, quod Græci τὸ οὗ ἕνεκα; no-
ſtri, cuius gratia, & cauſam finalem, vocant: ad quod, tanquàm ad ter-
D minum, refertur illud, cuius eſt finis. Sic enim, & idem Cicero, de Epi-
curo loquens, cui, malorum, dolor, bonorum, voluptas finis erat, dixit
quàm elegantiſsimè; quod, bona, voluptate; mala, dolore terminaret. Per-
fectio denique, & complementum rei, cœpit gaudere hoc ipſo nomine
finis; quod res incepta, & nondum confecta, eo ipſo, quo fine caret, à ra-
tione perfecti deficiat. Nam, & ſacrificium, extremam exigit caudam,
&, in laude orationis, ponitur, quod ſit concluſa, & terminata epilogo.
Hinc demum, & forma ipſa, quia rem conſummat, & perficit, finis di-
citur. Contra, materia, quia ad inchoationem ſpectat, neque tam
con-

conſummat, quàm conſumit; ex ea enim, omnis interitus, & omnis corruptio; viliſsima res eſt, plena obſcuritate, & ſordibus; inde ſolum honoris, vnde, & finitionis capax. Nam, & ipſis philoſophis, conſumptio, vltimum quidem dicitur; at finis, niſi impropriè, non dicitur. Hæc omnia, vt planè videtis, ad finem ſpectant, extra animam. Porrò, in ipſa quoque anima, quoniam, hæc quidem ſentit, illa verò intelligit, &, per ſpecies, & ſimilitudines omnium, omnia quodammodo efficitur; ſunt rerum omnium fines, finitionesq́;, & infinitiones. Subiectam nobis immenſam planitiem, dicimus non poſſe finiri, aut terminari oculis; poeticos numeros, metimur terminatione aurium; &, inclitam gloriæ famam, dicimus, vix terminari aſtris, & ipſis totis cœli regionibus. Inde, tandem, natum eſt, vt de rerum naturis, enunciatio propria, dilucida, & breuibus comprehenſa verbis, in qua nihil deſit, nihil redundet, quæ, maximè conſtat genere, ſpecie, differentijs, proprijs, conſtitutio definitiua, vel definitio, atque etiam terminus, dici conſueuerit apud ſapientes. Nam, Græcis, termini ſunt τὰ ὅρη, inde definitio, ὁρισμός, dicitur: &, illos orbes, qui, cœlum, quaſi medium diuidunt, Græci ὁρίζοντας, noſtri, finitores, appellant. Vide iam homo, vide, quibus aggeribus, aut terminis, in primis cingas ipſum Deum: quum, Deus ipſe, ripis cingat, & circundet omnes regiones; cœlos, terras, maria, &, penitus omnia; non minus exiſtens extra omnia, quàm in omnibus. Omnium vis, & virtus, omnium finis, & terminus. Ὕπατος, ὕψιλος, ἀκρότατος, ὑπέρτατος. His enim vocibus, Græci vtuntur; hoc eſt, ſummus, ſupremus, excelſus, altiſsimus.

Quem, cælorum aurea ſedes,
Sublimisq́; tenet, cuius ſe dextera tendit
Oceani ad fines:
Qui culmina cæli
Alta colens, terris nunquam tamen ille ſit abſens

Deinde verò conſidera, cuius gratia, ſit ipſe Deus, quando omnia ſunt propter Deum? Qui etiam extra ordinem exiſtens, ordine omnia regit, curat, adminiſtrat; ſicut in naui gubernator; ſicut in curru auriga; ſicut præcentor in choro; ſicut in ciuitate lex; ſicut Imperator in exercitu.

Quem de radicibus imis
Concuſsiq́; tremunt montes: nec pondere quanuis
Immenſo ſint, ferre queunt.

Quam denique formam habere; & cui formæ ſubijci tanquam materia poteſt, vt perfectionem, & finem inde accipiat, æternus Deus? qui eo ipſo, quòd primùm eſt, perfectum quoque ſit neceſſe eſt. Et ita perfectum, vt omnibus, quæ perfecta ſunt, non antiquitate ſolùm, ſed, dignitate quoque, &, honore perfectionis antecellat. Et, quidem, hæ ſunt voces, quibus nuncupat finem Græcia Πέρας, quo ad locum; Ὅρος, quo ad tempus; Τέλος, quo ad naturam. Inde Πέρατα τῆς γῆς, fines terræ,

quibus

A quibus circunſcribitur terra. Inde Ὁρισμοὶ, definitiones, Τελείωσις, quoque, & Τελειώτης, perfectio, & conſummatio, perfectorque, & conſummator: quæ à theologis, etiam, transferuntur ad ſacra religionis miſteria, &, ad Chriſtum ipſum, ſacrorum principem; Ἀπ' ἀρχῆς, καὶ τελειώτην, vt vtar vocibus magni Gregorij: hoc eſt incipientem, & conſummantem ſacra omnia. An verò non ſtatim patet, Deum eſſe, & Ἀπέραντον, & Ἀπειρόριστον, & Ἀτέλειον, non receptum, non incluſum, non contractum: infinitum, infinibilem, nullius finitionis capacem? Natura illa (vt omnia percurram latius) implet cœlos, & terras; maria, & omnia, quæ in eis ſunt. Vita illa, tranſcendit omnes vitas, &, continet omnes vitæ imagines, & rationes. Poteſtas illa, abſque omni proportione, excedit omnes alias poteſtates. Mens illa, finit, & numerat omnes, etiam B nobis innumerabiles numeros. Eſſentia illa, eſt pelagus infinitum; quod non incipit, non definit, non extenditur, non contrahitur; exundat omnes foſſas, & aggeres, præterit omnia littora, omnes alueos, & omnino omnes vniuerſæ naturæ areas: collocata eſt ipſa diuinitas, extra omne genus, extra omnes generum limites, ac terminos, ſine differentia, ſine ſpecie, ſine quantitate, ſine qualitate; abſque ſitu, habitu, loco, tempore, motu. Non poteſt lineari figuris, non claudi punctis, non circunſcribi angulis: non terminatur viſu; non tenetur tactu; non ſentitur inceſſu, non comprehenditur intellectu; vincens ſcientiam noſtram, maior omni laude, maior omni corde. Eia, fratres; non caret fine Deus, quaſi inceptus; C ſed finem non habet, tanquàm ex ſe perfectus. Ipſe eſt finis, finiens omnes fines, nullis finitus, nullis finiendus finibus: qui nullum finem habet, quem non grediatur; nullum in quem dirigatur; nullum, quo perficiatur. Quæſo vos, ne ſimiles ſimul ſomnianti; vt accipiamus pro vero, veriſimile; pro re, vmbram; pro Deo; Idolum. Idola, quæ humana finxit manus; producta malleo, compacta glutino, ſtabilita clauo, comprehenduntur intelligentia, memoria, ſenſu. At, verus Deus, qui eſt ſuper omnes creaturas, eo ipſo quo verus Deus, infinitus eſt, & finem habere non poteſt. Videte, ne aberretis à Deo vero, quia nullum habet Deum, qui non habet verum. Non eſt enim Deus, qui non eſt verus; vt non eſt verus, qui non eſt æternus, qui non eſt viuus. Pſaphon, non eſt Deus, ò D viri. Heraclianus, non eſt Deus; Symon, non eſt Deus. Neque demum, temulentus ille, Deus eſt; qui, quum ſemel audiſſet oraculum, quo, ipſis Dijs ſurdis, & mutis, ſubornato autem templi antiſtite, ſalutabatur Παιδίος, velut impinguatus caput oleo adulationis, vocem ambiguam, temere interpretatus eſt, filius Iouis; &, excuſſo Dario, velut tanta fœlicitate ebrius, credens ſe eſſe inſertum, in Deum, arroganter optauit, & petijt, vt thure, & alijs diuinis honoribus coleretur. O' vecordem, ò cæcum, ò omnis diuinæ cognitionis expertem. Sed, quàm longe digreſſus ſum: ecce redeo. Quis ſibi non gaudeat, &, ipſi Deo non

totis

totis animis gratuletur, quantasque poteſt, maximas habeat gratias; quod E
tantus ſit, quantum eſſe oportuit? tantæ inquam magnitudinis, & maieſtatis, vt, quantus ſit, à nobis, ne cogitari quidem poſsit? Ipſe, ſe finiat, ipſe ſe terminet, & metiatur, ò viri. Nos in poteſtate eius ſumus, & eſſe volumus: quæ, qualis, & quanta ſit, libenter, & reuerenter ignoramus. Nam, ne vicariam quidem illam, quam, propter nos, in terris reliquit, ſcientes terminos noſtros, ſuperbè diſcutere non audemus. Et quidem, ſi rem attenditis, nihil certius; ſi rationem, nihil firmius; ſi Deum, nihil dignius; ſi nos, nihil euidentius, quàm, quod Deus, iuxta ea, quæ dicta ſunt, omnia, & ſingula comprehendat, tanquam terminus; perficiat, tanquam forma; &, tanquam id, cuius gratia, ordinet, atque dirigat à fine ad finem: ideoque, ſit finitor omnium, & omnino non finitus: nimirum, F
exiſtens ex ſe ipſo, & ad ſe ipſum; ipſe ſibi, vt principium, ſic & finis; ipſe totum, & perfectum; totus, in toto; perfectum in perfecto; intra, & extra complectens omnia: cauſa non habens cauſam: forma non habens formam; finis non habens finem. Cauſa, abs qua omnia accipiunt, ut ſint; forma, per quam, omnia habent, vt pulchra ſint. Finis, ad quem omnia conuertuntur, vt bona ſint; cui propterea, ad faciendum, perficiendum, & reficiendum, quicquid illi libuerit, adeſt & facultas, & facilitas infinita. Aeternitas, eſt propria ipſius Dei, quatenus primum principium eſt, vnde; alia principia originem habent. At verò, infinitas, conuenit Deo, quatenus finis eſt, ad quem, omnes alij fines referuntur. Sicut ergo, quia primum principium eſt, aliud principium non habet, abs quo aliquid ac- G
cipiat; ita, quia vltimus finis eſt, finem non habet vllum, ad quem aliquo modo referatur. Ratio primi principij, eſt omnimoda Αναρχία. Ratio vltimi finis, eſt omnimoda Ατέλεια. Habet quidem, & Aeternitas, nonnullam infinitatem, & (vt verius loquar) eſt nonnulla infinitas: porrò vero, hæc ipſa, quam loquimur, infinitio, ſimpliciter infinitio eſt; non ſecundum durationem, (vt aiunt) ſolum, qua Deus nunquam non eſt; ſed, ſecundum eſſentiam, qua nihil non eſt; ſecundum magnitudinem, qua nuſquam non eſt; & ſecundum vigorem, vel virtutem, qua nihil non poteſt.

A *Vt numeris menſuris, & ponderibus, terminata, omnia citra Deum; ſic omnino, & ſimpliciter, interminatus, verus Deus, omnium numerns, menſura, pondus.* CAP. III.

ECce vobis ſignum diuinæ infinitatis, ô verè pietatis amantes. Cogitet de illo ſecum, etiam, atque etiam, anima quæ poteſt: Quæ inquam poteſt; nõ enim quæuis poteſt: nam, ſtultus nõ intelliget hæc. Ecquantus ſtultorum numerus, præſertim in rebus diuinis? Vera eſt enim, de philoſophis gentium, B Paulina illa ſententia. Φάσκοντες εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθησαν? Dicẽtes ſe eſſe ſapiẽtes, ſtulti facti ſunt. Itaq;, viris pijs, & eruditis, quibus, cogitare diuina, diu, multumque, viuere eſt, hoc fuit ſemper, illius infinitudinis, quam ſcribimus, ſignum, & argumentum, certiſsimũ; quod, Deus benedictus, in admirãda illa coſmopœia, quum ante omnẽ diem, in communi quadam, & confuſa velut glomeratione, creaſſet omnia ſimul; vt deinde, ſingula quæq; diſponens paulatim vniuerſæ creaturæ faciẽ daret; prouidens eo ipſo dierũ numero, in quo, nihil deficit, nihil redundat; ne, quid mundo deeſſet, ne, quid ſupereſſet; quibuslibet rebus poſuit ſuos fines, & terminos; præſcripſit inquã, et ſingulis, & omnibus creaturis, numeros, menſuras, & pondera; ipſe, per ſe ſe perfectus vltra C omnes numeros, magnus vltra omnes menſuras, & pollens robore, ac viribus, vltra omnia pondera. Quod ſanè nobis declarandũ eſt paulò apertius, vt nemo non intelligat, quod ab omnibus credi, à multis ſciri, doceri, & defendi par eſt. Diuina illa maieſtas, ad manifeſtandã ſuã ipſius æquitatẽ, iuſtitiamq;, & ſapientiã, quaſi nõ iuridiciales, ſed negotiales partes exerceret; & totius negotiationis, atq; cõmercij, ratio reddẽda eſſet hominibus, propter quos, tantũ cõdendi orbis negotiũ adoriri cęperat; numerorũ ratiocinatio q̃ diligentiſsimè cõputauit, librauit põdere & ſtatera, mẽſusq; eſt palmo, & pugillo, omnia & ſingula mundi mẽbra; ligans, aptansq; inuicem, numeros numeris, menſuras menſuris, & pondera põderibus. Legimus apud Poetas,

Nec circunfuſo pendebat in aerę telus,
D *Ponderibus librata ſuis.* &
Tu numeris elementa ligas.

Salomon autem, pro omnibus hominibus, Deo gratias agens, dicit. Omnia in ſapientia feciſti. Et moſes, in illa ipſa mundi architectura, Deum ipſum, non vocat יהוה. neq; ſed אֱלֹהִים quod nomen iudicij eſt, & ſapientiæ; ad quam, hau d dubie ſpectant tua hæc numerare, ponderare, metiri: Neque enim, citra hominem, cui vni rationem tribuit Deus, qua itur ad ſapientiã; aliud animal eſt quod numerare nouerit, ponderareque, & metiri. Omnino autem, in numero pondere, & menſura, tribus velut Dædaleis clau-

ſtris,

ſtris,abſcondit diuina ſapientia, omnes,rerum,dum fiunt,compoſitiones, E
miſtiones, complexiones; ſimilitudines, diſsimilitudines, contrarietates; multitudines,paucitates,æ qualitates: omnes,dum factæ ſunt, modos, ſpecies,ordines; ſubſtantias,virtutes,operationes;inclinationes, motus, mutationes; egreſsiones, progreſsiones,regreſsiones; vitas,periodos, mortes. Quid? Concluſit numeris,ponderibus,menſuris,ipſas etiam rerum neceſſitates,libertates,mala,bona,media,vtilia,honeſta,delectabilia;ipſas quoq; delectationes,dolores,labores. An non iudicia,& præcepta? imperata,& interdicta? præmia, & ſupplicia? Omnia,vt breuiter dicam,quæcunq;,aliquo modo ſunt,in vniuerſa natura rerum, ne materiam quidem, quæ, eſt prope nihil,excipio; excipio peccatum ſolum,quod,ſolùm nihil eſt,quod priuatio eſt ſpeciei,modi,& ordinis,ideoq; numeri, menſuræ & ponderis; F
Omnia inquam. Τὰ ὄντα, ſuos habent numeros,ſuas menſuras,ſua pondera: quibus,vt à primæua origine inſtituta ſunt, admirantibus, & ſtupentibus philoſophis,qui,naturæ clauſtra perfringere ſemper tentant, ſed nunquam poſſunt,per occultiſſimam diuinæ ſapientiæ, & prouidentiæ diſpoſitionem,quæ, vt libet, verſat cœlos, tuetur terras, moderatur maria, aurigatur omnia; incredibili penè ordine, ſtatis menſuris, numeris, ponderibus,curſus peragunt ſuos; non deficiunt,non excedunt, ſeruant confines, clauſtra non frangunt; quod ſuum eſt tuentur,aliena non inuadunt. Non hic locum habent,fratres, menſuræ,pondera,& numeri, in genere moris, fines, & termini.

Quos vltra, citraq́;, nequit conſiſtere rectum. G

De natura ſola ſermo eſt. Ab illa enim prima, conditi orbis hebdomada, Deo vſque nunc operante per verbum ſuum, eſt cuique creaturæ proprius numerus, hoc eſt,gradus, quo extat, tanquam res vna. Eſt propria menſura,hoc eſt,certa forma,vel ſpecies, qua diſtinguitur à cæteris, conſtituta inter cæteras, tanquam determinatum, ſignatumq; membrum, huius ingentis corporis,quod eſt mundus. Eſt, & proprium pondus,hoc eſt particularis ordo,quo,iuſta ratione, refertur ad ipſum Deum, principem totius vniuerſitatis, & ordinis; vnde, accipit omne quod eſt, vt in ſe ipſo ſit vnum,vt ab alijs diſcernatur,&,vt ipſi vniuerſo, atque etiam partibus eius, incredibili admiratione congruat. Quàm mirè latent,hæc omnia, in viſceribus rerum, ô viri? Quàm ignota ſunt mortalibus; donec veniat dies H
illa,qua,idem ipſe Deus, qui ab initio concluſit,in fine ſæculi, clauibus iudicij,& miſericordiæ, huius tanti labyrinthi fores aperiet,& clauſtra reſerabit. Tunc enim, penetrabimus arcana rerum, mirabilia mundi, adminiſtrationem Angelorum, & Dei. Tunc, computabimus cuiuſq; naturæ numeros, menſuras, & pondera; vires inquam,formas,rationesq;, & virium, & formarum; vt,tandem,reuelata facie,&, apertis omnibus vniuerſæ naturæ ſecretis,erubeſcere cogatur,ô inſane gentes,occulta illa veſtra, quæ, pollicitis tantùm diues,tantopere ſe ſe efferre ſolet,magica, & inanis philoſophia.

A phia. Hæc,ô viri docti, quæ à nobis dicta ſunt, profectò, nemo negare poteſt,niſi,qui,à regno veræ ſapientiæ, ſit penitus extorris. Quum ergo, res ita habeat; quum inquam ita habeat, nonne pudet dicere, Deum ipſum, omnium moderatorem,& finitorem,qui,omnia ſignat,numerat, ponderat,metitur;ipſum inquã Deum,eſſe cum cæteris rebus,ſub ſigno, & clauſtris? eſſe cohibitum,clauſum, circunſcriptum? eſſe finitum, terminatũ, redactum,in ordinem? O quàm magis neceſſe eſt, vt, ipſe talis, & tantus Deus,totius mundi currus,& auriga,currus inquam ad ſuſtentandum, auriga autem ad dirigendum, vel, omnino ſit extra,& vltra omnes carceres, vel,ſi ipſe quoque incluſus eſt ſeptis,poſtquam,ipſe ſe ipſum, in has finiũ, & terminorum anguſtias, deducere non potuit, aliunde, ea ipſa vincula, B eas ipſas ſæpes acceperit. Planè verò, non eſt verus Deus, ſi alius eſt quiſpiam,qui eum,cum tanta indignitate, in carcerem coniecerit; qui, ei terminum aſsignauerit; qui,ei fines præſcripſerit;abs quo,inquam,id ipſum, quod eſt, quod poteſt, quod agit, redactum ſit in ordinem; hoc eſt inter parum,& nimium,ad certam quandam regulam,& menſurã,numerumq;, & pondus. Eſt igitur, eſt, eſt inquam interminatus, & ſimpliciter infinitus,Deus verus,numerus quidem (vt almus ille Pater dixit) ſed ſine numero. Nimirum,ipſum vnum,omnium numerorum virtus.Menſura ſimiliter,ſed ſine menſura; hoc eſt,ſimpliciſsimum punctum,centrum,& radix vniuerſæ magnitudinis. Denique, & pondus ſine pondere: nempe ſpiritus,apex mentis,vnde,omnia pondera,corporum,ſpirituum, rerum, ver- C borum, cogitationum. Certè verò numerat innumerabilia,Deus; cuius ſapientiæ, non eſt numerus: qui, numerat multitudinem ſtellarum, &, omnibus eis nomina vocat. An verò non metitur cœlos, & terras? ipſe, cœlo excelſior,longior terra, latior mari, & inferno profundior? Porrò conſtat,quòd librat montes,quod, & litera, & miſterio, dat pondus vẽtis, &,quòd tribus digitis appendit molem aquarum; atq; adeo omnem creaturam; ipſe alioquin, auræ ſibilo tenuior, ſub quo tamen, curuantur qui portant orbem. Hæc eſt ratio bonitatis, & perfectionis creaturarum, ò viri, vt, in ſuo genere ſingulæ, ideo perfectæ ſint, quia, omnes, de ipſa Creatoris bonitate,& perfectione,vna quæque,pro rata,participant. Pro D rata inquam, quia ſiue numeres,ſiue appendas,ſiue metiaris; hoc eſt, ſi exquiſitiſsimè,ſecundum omnes mathematicas, & in iudicando æquiſsimas rationes, perſcruteris,conſtabit ſemper, ab ipſo Deo vnicuique rei datum eſſe,vt ſit,hæc quidem magis; illa minus, moderata, ſpecioſa, ordinata: moderata in ſe ipſa, ſpecioſa inter alias, ordinata porrò ad ipſum Deum. At verò perfectio diuinæ naturæ,alterius eſt rationis;quippe quæ, omnes, & arithmeticas,& geometricas rationes, atque proportiones, ſupra quàm dici,aut cogitari poſsit,exuperat; non quanta,neque quota,non inuenta, neque diſpoſita,ſibi ſoli æquata. Nam, ſi numeres, vbi de Deo ſermo eſt; omnes numeri in nullo ſunt numero. Si metiaris: in Deo, illud quàm

maximè

maximè locum habet; Suo ſe pede metitur. Si appendis; ne iudicio qui- E
dem mentis, vel animi, ſciri poteſt, quàm graue ſit ipſius Dei pondus. De
quo ille ſcripſit, Semper quaſi tumentes ſuper me fluctus, Deum timui, &
pondus eius ferre non potui. Quid miraris? ſi valde bona ſunt, quæ Deus
fecit: quia, à bono, in bono, & ad bonũ; An nõ mõſtrat ratio, vt ſit ſine fine
magis bonus Deus, ex quo bona, per quem bona, & ad quem bona? Nihil
eſt non perfectum, ſicut nihil nõ bonum: ſed Deus, tam ſummè perfectũ,
quàm ſummum bonum eſt: quo ſuperius, & cui par, neque eſt, neq; eſſe
poteſt; ideoq; infinitum eſt. Certè verò, quemadmodum, ſi ex vna face,
plurimæ faces accenſæ fuerint, communicatur quidem omnibus lumen;
ſed tamen, nullum patitur fax illa prima, diſpendium; ita, nõ decreſcit di-
uinum illud lumen, tametſi, inde, & hominum, & Angelorum mentes, ac- F
cendantur, atque impleantur ſplendoribus: ſed, eò magis forſan, non ſibi
quidem, ſed nobis, plus lucet, apparetq; euidentior infinita illa maieſtas
æternæ lucis, quò, per eam, diuerſis participandi gradibus, & menſuris, plu
res multorum ponderum lampades, & plura etiam numero ſpecula, cœlo,
& terra illuſtrantur, ac ſplendent. Quicquid id eſt, quod Deus largitur
creaturis, ſcitote, eſſe, quaſi commune, & longè minus eo ipſo, quod ſibi
diuina maieſtas retinet, tanquam ſacrum, & ſeparatum; atque ideo, quum
infinitudo, gradus non habeat, quibus vnum infinitum, ſit altero maius,
vel minus; neceſſe eſt, vt menſum ſit, & definitum, illud, quod conuenit
rationi ipſius creaturæ, quod autem, proprium eſt ipſius Creatoris immen-
ſum eſſe oportet, & infinitum. Eſt rei calidæ pars, ipſe calor; &, lux, ſimi- G
liter, rei lucidæ pars quædam eſt. Nam, & calentis, & lucentis naturæ, ra-
tionem, eſſentia lucis, & caloris, tanquam forma ingreditur, illiq; inhæret.
Non ſic Deus, non ſic; quanquam, propter varios attingendæ diuinitatis
modos, & gradus, dum hæc quidem magis, illa verò minus, Deum ipſum
imitantur, ac referunt, quæcunq; in rerum natura extant, participationes
Dei, modo quodam, & ſunt, & dicuntur. Propriè enim, non participatur
diuinitas ipſa, ſed pro ſua cuiuſque natura, & modo, ab omnibus, vtcunq;
attingitur: perinde forſan, ac eandem vocem, & percipiunt, & proferunt,
multorum aures, & linguæ; & idem centrum plurimæ ambiunt lineæ; &
eandem faciem oſtendunt diuerſa ſpecula. Vt, ſit tandem ipſe Deus, iuxta H
ſublimem illam, veteremq; theologiam, Ἀμεθέκτως, μετεχόμενος, hoc
eſt imparticipate participatus, tanquam punctum à linea, tanquam ſigillũ
à cera. Vtrunque porrò, Deo dignum, &, vt ſingularem illam naturam,
foris omnis communionis, & ſocietatis expertem, ſibi ſeruet, ac retineat,
velut maximè vnus; &, vt ſe ipſum, ad quæuis alia, miro modo diffundat,
tanquàm maximè bonus; quin potius: tanquam ipſum bonũ. Quid enim,
tam ſingulare, quàm ratio vnius? Et quid tam commune, quam ratio bo-
ni? vtrunque autem ratio infiniti. Et quidem, illi ipſi quoque, qui, inter
Peripateticæ ſectæ præcipuos, numerantur, ex perpetuo motu huius tam
ingen-

A ingentis,multiplicisq; rerum machinæ,demonſtraſſe ſe putant, vim illam primam,puram,& ſimplicem,ſicut æternam, ſic, nullo vnquam tempore, mouendo,agendoq; defeſſam,vigore potentiaq;, non durandi ſolùm, ſed agendi quoq;,ſine fine pollere;ne,ſi illi virtutis, finem, metamq; poſueris, aliquando ſatigata æſtu,& hebetata labore, vel,concidat prorſus; vel, ad reſumendas vires,& recreandos ſpiritus,quieſcere aliquantulum, & interſpirare cogatur. Videre non potuerunt præclara illa ingenia, quod ab ipſo Deo,ſine vllo fine,perpetuo,& irrequieto curſu, mentes accipere poſsint, vt ſemper intelligant; hominum animæ, vt ſemper ratiocinentur; naturæ, vt alternis generandi,corrumpendiq; vicibus,ſe ſe perpetuò ſeruent: materia, vt nouas ſubinde induat exuatq; rerum formas; ipſum quoq; tempus, B vt ſine fine in orbem eat,et redeat,niſi,ipſa ſit vigore vel virtute ſimpliciter infinita. Infinita verò eſſe non poteſt Dei virtus, niſi ſit ipſius Dei infinita eſſentia,vel natura: tum, ne duo ſint, quæ vnum ſunt, Dei virtus, & Deus: tum,ne id quod eſt quaſi germen,ſua ipſius radice maius, aut melius eſſe videatur. Quis enim intelligere poteſt,vt,finitæ naturę,ſit infinita poteſtas? Vos,ne hic ſingula philoſophorum dicta diſputate, quæſo. Quod contra nos eſt, ex verbo fidei refutate. Quod pro nobis eſt,læti excipite; &,Deū ipſum,infinitæ virtutis eſſe cognoſcite. In quo, creationis ratio, fidesque conſiſtit: vt,quia independentis eſt,& illimitatæ virtutis,diſcriminare poſſit infinitam illam, eius,quod eſt,&,eius quod non eſt, intercapedinem, atque diſtantiam: atque,ex eo,quæ omnino non eſt,quicquid velit,efficere, C valeat; corpora,animas,ſpiritus. Profectò verò, Dauidicum illud oraculum,Deus dominatur in virtute ſua; rationem reddere videtur, huius tantæ infinitudinis,diuinæ naturæ. Quia enim, ipſe Deus, vt exiſtit in virtute ſua,abſque principio,ſic,dominatur in virtute ſua,abſque principe, neq; vllum recognoſcit dominationis ſuæ authorem,vel moderatorem; vt Angeli,cœli,elementa,homines; hæc enim omnia,dominantur in virtute aliena,vnde,& metas habent, & rerum,& temporum,& locorum; propterea, quum ſit per ſe ſe dominus, vbique dominus, ſemper dominus, ſua ipſius poteſtas,arctari,limitariq; nulla ratione vnquam poteſt, aut poterit;quò minus,Angelos cœlos,elementa,homines, &,ipſam totam rerum vniuerſitatem,vaſtare,perdere,diſsipare,atq; etiam, in nihilum redigere, momentò D poſsit,ſi modo velit. Omnipotens,nomen eius,omnia, quæcunq; voluit, fecit. Apud Deum,non eſt impoſsibile omne verbum. Subeſt tibi, quum volueris,poſſe,ò Deus. Quid hic habes,quod cauilleris; Quid erigis caput, fauſte,parum fauſte,nobis omnibus,&,Deo ipſi pariter infeſte? Si Deus eſt infinitus, quomodo totus? quomodo perfectus? quomodo notus? Ecce, ipſi clauum,clauo retundimus;nodum,nodo diſſoluimus. Interrogo te faſtuoſe. Quid eſt extra Deum, vt non ſit totus? Quid deeſt Deo, vt non ſit perfectus? Quæ natura non loquitur Deum, vt ſit ignotus? Eſt ne verò tibi tam notus Deus, vt ſit comprehenſus? Eſt in ſe ita perfectus, vt ſit

& factus? Eſt demum & ſibi & tibi ita totus, vt conſtet ex partibus? Quod E
ſi illa ipſa natura æterni Dei ſimplex eſt, & tota eſt, perfecta eſt, & facta
non eſt, nota eſt, & ne Angelis quidem comprehenſa eſt; an non verè infi-
nita eſt? Alioquin, dic tu fauſte, qui veritatem agnitam ambitioſo certa-
mine ſuperare conaris; Dic tu (inquam) qua ratione finitur Deus? finitur
ne partibus? vt in vnum coaleſcat? cauſa, vnde quod habet accipiat? cor-
pore, per quod ſubſiſtat? ſubiecto, cui inſit, vel adſit? loco, vbi ſit? tem-
pore quando ſit? forma, per quam hoc, & non aliud ſit? Denique, an ideo
finitur, quia ordinatur, & refertur ad aliud? quia clauditur aliunde? quia
contrahitur per materiam? quia exhauritur per mentem? Sed concluden-
dum eſt aliquando. Agitate menſuram animis. Hæc enim communis quę-
dam ratio eſt, & numeri, & ponderis: nam vtroque metimur, & ad vtrun- F
que menſuræ nomen accommodare ſolemus. Conſiderate, quæ ad men-
ſuram pertinent ſimplum, duplumq;, & triplum. Mementote verbi illius,
fiat in me ſpiritus tuus duplex: Illius quoque. Non dedit illi Deus ſpiri-
tum ad menſuram. Profectò vero, illud, quod ad menſuram habet ſpiri-
tum, virtutem, magnitudinem, eſſentiam, non eſt ſpiritus, non eſt virtus,
non eſt magnitudo, non eſt eſſentia; ſed participat rem, & nomen ſpiritus,
virtutis, magnitudinis, eſſentiæ. Quid eſt autem, participare ſpiritum,
virtutem, magnitudinem, eſſentiam; niſi ſpiritalem, potentemq; magnum,
& (vt abſolutè dicam) Ens ex parte eſſe, ex parte non eſſe? Sanè enim, vbi
acceſſerit quod perfectum eſt, iam euacuatur nomen & ratio eius, quod ex
parte eſt. Indicat, quod vnaquęque res creſcit, & decreſcit, adaucta, vel G
diminuta menſura illius, cuius participatione donatur. Porrò Deus, non
ex parte, ſed ſecundum ſe totum, eſt Ens, & eſſentia verius, eſt ſpiritus, vir-
tus, & magnitudo: neque in ijs vnquam vel creſcit, vel decreſcit. An non
ergo oportet, vt ſine omni menſura habeat eſſentiam, ſpiritum, magnitu-
dinem, virtutem? quod, haud dubiè, eſt eſſe penitus immenſum, & infini-
tum. Quælibet virtus ſuperioris ordinis, ſi ad inferioris ordinis virtutes
conferatur, infinita quidem dici poteſt. Nam ſuperas mentes, quia limi-
tatæ per materiam non ſunt, ipſi infinitas vocamus. Materiam contraria
ratione, quia infinitas per vices, formas ſuſcipere poteſt, dicimus infini-
tam. Ipſamq; hominis mentem, quia intelligit, tum illud quod vniuerſa-
le dicitur, poteſtate continens infinita, tum ipſam quantitatem cōtinuam, H
quæ per diuiſionem, & quemlibet numerum, qui per additionem, & infi-
nitum multiplicari poteſt, quid prohibet, ne ὑπερβολικῶς. Infinitam di-
camus? Sed enim, nulla res eſt citra Deum, quæ, vt comparatè, & quod
Græci dicunt κατά τι, ſic ſit ſimpliciter infinita. O filij hominum, qui,
à fine in finem, ſine vllo fine, appetendo, amando contenditis: &, quum
infinitos gradus pertranſire non liceat, putantes ſemper, quolibet bono eſ-
ſe aliud melius abſque vllo fine, vel termino, nunquam peruenire poteſtis
ad finem optimum, in quo inueniatis requiem animabus veſtris. Reſpi-

cite,

A cite, cognoſcite errorem, ſiſtite curſum. Non proceditur in infinitum in finibus, ſicut neque in principijs: ſed, ea eſt ratio infinitudinis, vt, in infinitum excedat finis vltimus cæteros fines: ſicut & primum principium eſt omnibus alijs principijs ſine vllo fine potentius; & prima forma ſimiliter, ſine fine pulchrior, & ſpecioſior omnibus formis. Ordo rerum, aſcendit à principio ad principium, ſed vſque ad primum principium; non enim temerè vagatur natura, per principiorum gradus, & ſcalas, abſque vno primo principio; quod propriè ſolum principium dicitur; quia ratio principij, eſt ratio primi. Ita ergo, non per gradus innumerabiles, itur à fine ad finem, ne abſque fine natura pererrans, nunquam perueniat ad vltimum, in quo conquieſcat; ſed, idipſum primum principium, quod eſt

B Deus, eſt etiam vltimus finis; inde producens, hinc terminans: Terminans inquam, ſubiecta formis, motibus formas, & finibus proprijs motiones. Vtrinq; porrò, omnia dimetiens; quia, ex eo, quod efficit tanquam principium, & terminat tanquàm finis, abſque vllo errore cognoſcuntur numeri, menſuræ, & pondera rerum: quibus alijs alia præferenda, vel poſtponenda ſint: dum inquam, hæc magis, illa minus, à diuina illa, & infinita perfectione recedunt. Magna pondera, magni numeri, magnæ menſuræ, in rebus magnis: Exigua pondera, exiguæ menſuræ, exigui nnmeri in rebus exiguis. Mediocria pondera, mediocres menſuræ, mediocres numeri, in rebus mediocribus. O' Salomon, Salomon; quum ad Deum diceres, omnia diſpoſuiſti in numero, in pondere, & in menſura; Quàm ex-

C peditius dicere poteras, omnia diſpoſuiſti in te Domine. Vobis, ò viri, in mentem veniat, Mane, Thecel, Phares. Numeratio facta eſt. Appenſus es in ſtatera. Diuiſum eſt regnum tuum. Pondera porrò, tu quiſquis es, pondus ignis; menſura flatum ſpiritus, reuoca ad numerum diem, quæ præterijt: Hæc omnia facit ſolus verus Deus. O' fortiſsime igitur, ò magne, ò potens domine Deus. Tu bonum, tu perfectum, tu principium, tu terminus. In te, in tua manu, in tua ſapientia, diſpoſita ſunt omnia. Tu inueniſti, dum creaſti; diſpoſuiſti, dum collocaſti; perfeciſti, dum ornaſti. Ad hanc vſque diem, ò Deus, & ſingulis partibus vniuerſitatis, & ipſi quoque toti vniuerſitati, præſcribis fines, præfigis modos, præbes ſpeciem, & omnia ad te trahis tanquam ad quietem. Tuo pondere, omnia alia pon-

D dera rapiuntur; tua menſura, omnes aliæ menſuræ cohibentur; tuo numero, omnes alij numeri formantur. Ideoq; tu limites neſcis, tu metam non habes, tu circunſcriptionem ignoras, tu capacitatem noſtram excedis. Abs te ſingula, quicquid habent, accipiunt; tu, nihil accipis, ideoq; totum habes. O' Deus meus, verè magnus es, & excelſus, & non habes finem: Qui capis omnia: quem nemo capit hominum.

Diuina infinitudo, ſua ipſius comprehenſione finita; mortalium animis, & cogitationibus, nullo vnquam tempore finienda. CAP. IIII. E

VERE, nemo hominum capit, quid ſit illa ipſa natura æterni, ac veri Dei: neque qualis, aut quanta. Nam, & inter homines, Dij ſunt, & Deo geniti, quotquot, fide capiunt, rectè credunt, &, in Spiritu ſancto, dicunt Dominum Ieſum. Vnde, ſcitæ illæ, & oportunæ interrogationes Dei, ſub imagine humana, quem dicunt promiſcuè, & communiter homines, eſſe filium hominis? Vos autem, humana ſorte maiores, ac meliores, quē me eſſe dicitis? Adeò ſupra hominē eſt; ò F
viri, mente adijſſe cęlos &, quod natura nō poteſt, adita reſerare ipſius diuinitatis, quæq; intrinſecus arcana latent, penetrare, fidei, & intelligētię claubus. Itaq;, infinitā illam diuinæ naturæ magnitudinem, quæ, ſpiritus in cęlo, cœlū, & terrā implet; quæ omnia ſine ſine excedit, & antecedit: quę vbique adeſt, & nuſquam circunſcribitur: quæ quaternis corporū dimenſionibus, verecunda tralatione ſignificata, intra ſe ipſa nihil nō capit, & cōtinet, nemo vnquā animo, & cogitatione, cōprehendit, ſed ne cōprehendere quidem poteſt. Apprehendere poſſumus, comprehendere non poſſumus: quia homines non Dij ſumus. Et quidem, quū finitum, & infinitum ad magnitudinem pertineant, ſicut ſimplex, & compoſitū ad ſubſtantiam; nonne, G
quæcunq; magnitudo cōprehenditur, finitur? Et ſi enim, dicitur aliquid alio magis, minuſue comprehendi; tamen, cōcluſum intelligimus quicquid eſt cōprehenſum: perinde ac res, quæ, prehenduntur, & ſtringuntur manu: nam, & inde comprehenſionis nomen deductū eſt, vt propterea Dialecticā pugno, Rhetoricam extentæ palmæ ſimilem eſſe dicerent; quòd Dialectici comprehenſè loquantur, quæ Rhetores fundunt latius. Quod autē pugno concluditur, non ne finitur? At, quod finiri, vtcunq; poteſt, Deus non eſt. Enimverò poſtquàm in ſacris literis, vix aliud quidpiam eſt lōgitudo diuinæ magnitudinis, quàm æternitas, ſiue dierum, ſiue bonorū; poſtquam vix aliud eſt latitudo, quàm charitas, vel poteſtas; ſublimitas; quàm dignitas, vel maieſtas; profundum, quàm ſapientia, iuſtitiaq;, & iudicium; tam infinita vna, quàm altera: immo idipſum infinitum vna, & altera; nec minor H
vna, quàm duæ: nec infinitiores omnes, quàm ſingulæ; Nonne immanis quædam eſt, & intoleranda arrogantia, atque adeo illi penè par, qua Rex ſuperbiæ, inuiſus Deo, & hominibus, dixit; Ponam ſuper aſtra ſolium meū, & ero ſimilis altiſsimo; tam anguſto pectore verſare tam ingentes animos, vt putemus exporrigere nos poſſe ad illam longitudinem? extendere ad illam latitudinem? attingere ſublime illud, & altum? denique ſcrutari immenſum illud profundum ipſius diuinitatis? Tam breues ſumus; O viri,

A viri, tam anguſtè ſedemus, ſub ima tellure vitam degimus; in profundiſſima rerum omnium ignoratione verſamur; & ad græcam illam diuinæ naturæ Κατάληψιν, quam, verbum, verbo reddentes, comprehenſionem dicimus; perueniemus? Deum ipſum, quantus, quantus eſt, in totum &, ex toto, tantuli homines percipiemus? nihil in tanta abiſſo relinquemus incognitum? incognitum nobis, cognitum beatis, cognitum Angelis, & Angelorum primatibus. Et vbi eſt dignitas theologiæ? vbi eſt gloria Dei? Nonne verò tota periclitatur, ſi quanta, quanta eſt, exhauriri poteſt ab homine? Audacter dico, ò mortales. Vos Dij eſtis, ſi hanc ipſam Dei magnitudinem cogitatione veſtra finire poteſtis. Et ille, ſi veſtra cogitatione finitur, non iam Creator, eſt, ſed creatura. Erigimur, ò amici audite, erigi-
B mur; latiores fieri videmur, neſcio qua fiducia, & ſpiritu inflamur, perinde ac clarus Iaſon, inuento apud Cholcos aureo vellere, dum ſupera, atque cœleſtia cogitantes, ad Deum aliquando ſuſpirare incipimus. Tum autem diuinarum rerum comparatione, noſtra hæc velut exigua, & minima deſpicientes, ſtatim obliuiſcimur eſſe homines, & placentes nobis ipſis, putamus nos eſſe Deos; tantam habet oblectationem delibatio diuinarum rerum, atque adeo ipſius etiam naturæ conſideratio, & contemplatio, naturale quaſi quoddam pabulum animorum, atque ingeniorum. Sed enim bibuli lapides, quantum in ſe recipiunt aquæ? Quàm exiguum humorem deducit bibula arena? Colligunt ne verò Oceanum totum, & ipſa quoque Oceani littora bibulæ nubes? O' homo, ille ipſe verus Deus, cui ni-
C hil deeſt, cui nihil ſupereſt, cui nihil adimi nihil adiungi poteſt;

Quem præter non eſt alius, qui cuncta creauit,
Cuncta fouens, atque ipſe ferens ſuper omnia ſe ſe;

vt ad intelligentiam noſtram refertur, eſt verè Ακατάληπτος imò verò, ipſum. Τὸ ἀκατάληπτον, & ipſa, vt abſolutius loquar, Ακαταληψία: ſicut in ſe ipſo, & ſecundum ſe ipſum, eſt non tam Απέραντος, ἀόριστος, ἀτέλειος, quàm ipſa Απεραντία, ἀοριστία, καὶ ἀτέλεια. Ignorari à nobis ex toto Deum Οὐ ῥάδιον. At ex toto comprehendi, non iam Χαλεπώτατον, ſed verè eſt Αδυνάτον. Quod ſit, ab vnoquoque noſtrum; ſed, quid ſit, & quantus ſit; præter id quod infinitus eſt, ne vniuerſis quidem mortalibus cognoſci, percipi, credi, affirmariq; poteſt. Quem propterea, tunc dignè
D æſtimamus, quum inæſtimabilem dicimus; tunc dignè laudamus, quum præ ſtupore animi in ſilentio adoramus; quia nimium verè dictum eſt, quicquid de Deo dignè dici poteſt, eo ipſo indignum eſt, quò dici poteſt. Excelſior cœlo eſt; & quid facies? Profundior inferno; & vnde cognoſces? Longior terra menſura eius, & latior mari. Sed, vt ſuperſedeamus rei, & in ſiſtamus ſolùm nomini; quàm infinitum eſt Dei nomen? Nomen illud in primis, quod Tetragrammaton dicitur; nomen illud duodecim, & illud duarum, & quadraginta litterarum? ſeptem illæ decades, & vna illa præ cæteris, principalium nominum, quæ à ſanctis patribus tantopere celebrantur?

A quod ſit,ò viri pij. Neq; enim per difficiles haſce,& arduas diſputationes vocauit nos ad ſalutem Deus benedictus,qui omnes ſaluos fieri,& ad veritatis agnitionem venire cupit. Ex libris porrò philoſophorũ conſtat,quod nomina, quæ de Deo aliquid aſſerunt,etiã ſi nullam relationem includãt, vt iuſtus,ſapiens,bonus; efferunt magis ea,quæ, velut circa diuinã ſubſtantiam ſunt,quàm illam ipſam diuinã ſubſtantiã. Ea verò, quæ negant, aut vim negationis habent,vt ingenitũ,immortale,æternũ;non tam pertinent ad quæſtionem illã,qua in primis quæritur,quid eſt Deus, q̃ ad illam, qua proximè quærendũ eſſet,vnde eſt,& quomodo eſt ipſe Deus. Ecquã differt ſubſtantia,& modus ſubſtantiæ? Hoc eſt notũ,illud ignotum. Notũ inquam eſt,quod Deus nullũ authorem habeat; quod Dei nulla ſit origo,
B nullum principium,quod per omnia ſęcula fuerit,quod poſt omnia ſæcula futurus ſit. Sed hoc eſt,quod ſciri ab hominibus non poteſt, quid Deus ſit. Iam,ſi ad communem animorũ conceptionem,tertio loco recurris,ex ea vtiq; Deum eſſe habemus; ſed tamen,quid ſit,nõ habemus;quod palam indicant tot diuerſæ,& aduerſæ de Deo, & de nominibus diuinis opiniones. Quid enim,ſi in vnum illud,omnes animorum ſententiæ conueniãt, quòd Deus ſit cauſa omnium cauſarum, lumen omnium rationum, finis omnium actionum; per quem omnes naturæ habent vt ſint; omnes rationes vt verè ſint; omnes actiones vt bonæ ſint: præter quem, nulla natura ſubſiſtit; nulla ratio inſtruit; nulla actio proficit: ſine quo omnis ſubſtantia concidit; omnis ratio cæcutit; omnis actio deficit? Sunt ne verò aliud hæc
C omnia,quàm relationes quædam,quibus Deus ad nos refertur? At verò,ab omnibus rationibus abſolutiſsimam eſſe oportet,illam ipſam diuinam ſubſtantiam; qua,vt nihil prius,ſic nihil abſolutius. Denique,quoniam in hac ipſa diuinæ ſubſtantiæ cognitione, vt video, intolerantiſsimè gloriaris; Ecce te vrgeo, dic mihi aliquid,de ijs,quæ,tibi ſunt ſub pedibus, ante oculos,ad aures,ad manus;& tunc,tibi facilè credam, loquenti de natura Dei. Dic ſubſtantiam terræ,pęnitus ne defixa ſit, & quaſi radicibus ſuis hæreat, an media pendeat; quibus librata ponderibus, quibus cauernis maria ſuſtineat;centrũ orbis,mundi quaſi templum, altrix omnium. Dic ſubſtantiã aeris ventorum ſedem,aream vaporum, niuium theſaurum, animantium refrigerium,vehiculum deniq; viſionum,& auditionum. Dic ſubſtantiam
D cęli,circulos,circuitiones,acceſſus,receſſus. Dic ſolem,excubitorem orbis, moderatorem temporum,omnia fouentem,parentem viuentium, & animantiũ. Dic Lunã,eã enim,nũc radiata tota,me intueri videtur,& admonet,vt mentionem ſui faciam. Dic inquam,quæ ſit ſubſtantia Lunæ;quã, aliqui dixerunt,eſſe terram multarum vrbium,& mõtium. Dic ſtellas,nõ ſatas,non plantatas,non inſertas,nõ firma aliqua radice ſolidatas,ſed repẽte Dei iuſſu in cęlo creatas,perituras quoq;,ſi ille voluerit,cũ omnibus cęlis,perinde ac ſtipula à vento raptatur,& à turbine. Dic animã, & corpus tuum. Tenes ne quid ſit animus? vbi ſit? & denique, ſit an non ſit? Et

ſi eſt, partes ne habeat? an ſimplex vnuſque ſit? Nam, in vtranque partem E multa dicuntur, dum vnuſquiſque in ſuo ſenſu abundat. Dic etiam ſi potes, quæ ſubſtantia neruorum, quæ venarum? Perſeca, aperi, diuide totam ſubſtantiam corporis tui; dic, qui ſint ſitus partium? quam vim quæq; pars habeat? Sed deſcende ad humiliora. Dic cicadas, locuſtas, formicas, apes. Dic verſicolores columbas. Dic gruum figuras, artes, motus. Dic ſtamina aranearum Dic pendulum bombicem. Denique, dic ſoricem, tantæ vilitatis animalculum; cuius fibræ, numero dierum Lunæ reſpondent.

Sæpe exiguus mus
Augurium tibi triſte dabit, tellure ſub ima
Quem non vllus amor tenuit, ſed in aera apertum
Erupit ſcrobibus, uitæque atque immemor uſus, F
Et paruos natos, & dulcia tecta reliquit.

Quòd ſi nulla humani ingenij acies, tanta eſt, vt exigua hæc, & penè contemptibilia naturæ, penetrare poſsit; an non extremæ eſt impudentiæ, ò homo, ſi ad diuiuam ſubſtantiam, maieſtate, dignitate, quæcunque ſumma ſunt, prætergredientem; ipſe, magnitudine, velocitate, feruoreq; ingenij, pertingere poſſe confidas, ſi quid ſit Deus ignorare erubeſcas, ſi deniq; de diuinis rebus profitearis te ea ſcire, quæ, velis, nolis, omnino neſcias? Hæc omnia, eo ſpectant, ò viri, vt intelligamus, quemadmodum communiter humana lingua, de vnaquaque re, quæ mens ipſa concepit, vix explicare ſermone poteſt; ſic in rebus diuinis, humanas cogitationes quantumuis vigilantes, & accuratas, ipſa tamen æternæ diuinitatis magnitudine, longè, G longeq; ſuperari: vt propterea, ſi pietas, & religio pateretur, atque adeò ipſa etiam natura noſtra, cui nihil eſt antiquius, quàm guſtare, quæ ſunt Dei, ſpirare Deum, viuere Deo, atque adeo loqui de Deo; nihil tam neceſſariũ eſſet hominibus, quàm præ nimia benè dicendi cupiditate, in diuinis rebus agere alta ſilentia: ne aut verborum inopia, & indignitate, aut cogitationũ tenuitate, vileſcere putaretur, & mens imago Dei, & theologia, ſermo de Deo. Signum autem eſt; Nam, quum pij omnes docti, & indocti, Deum ipſum glorificare pariter cupiant, & in ipſa pietate, & cultu, alter, altero ſtudeat eſſe religioſior; nemo tamen vnquam, tam cæcus inuentus eſt, qui ad loquendum de rebus diuinis, ad enarrandam illam ipſam diuini numinis maieſtatem, ſe ſatis dignum arbitratus fuerit, &, ad tantum munus, alijs præ H ferendum eſſe putauerit. Quin, illi ipſi præ cæteris, quos ad ſummam diuinarum rerum cognitionem perueniſſe, veriſimile videri poterat; quò magis eminebant ſupra cæteros, eo maiorem infirmitatem, dicturi, patiebantur: eo minus, ſe cognitarum rerũ magnitudini, orationis copia, & dignitate reſpondere poſſe, confidebant. Et vnus quidem in ſacris literis, os tenerum pueri accuſat: alter balbutire ſe dicit: eſt qui oſtendat polluta labia, & qui ante omnes conteſtetur. Terra, & cinis ego ſum, plurimarum palmarum homines, & omnes, & ſinguli; qui toties victores fuerunt, quoties

A ties de Deo locuti ſunt. Hoc eſt enim vincere in ſermone de Deo, vinci à magnitudine Dei. Et quidem illud vnum, vbique, & ſemper diuina ſpectat hiſtoria, vt oſtendat Deum, non hominibus, ſed ſibi ſoli eſſe plenè cognitum, perceptum, & comprehenſum, quia lineam infinitam, in infinitum, omni ex parte porrectam, & extenſam; oculus ille ſolus complecti poteſt, cui eſt acies, & vis in acie infinita. In tanta enim illa infinitate, diuinitatis, nihil effugit perſpicaciſsimam diuinæ intelligentiæ aciem; & acutiſsimus ille diuinæ mentis intuitus nihil videt, nihil intelligit, quod ſit extra illam ipſam diuinitatis abyſſum. Propter quod, ipſæ etiam ſcholæ, imbutæ altiſsimis diuinorum eloquiorum ſenſibus, ſicut conſtantiſsimè affirmant Deum eſſe ſibi originem, & principium; quod tamen ritè, more in-
B ſtitutoq; maiorum, interpretantur, diuinam naturam vt extet, non aliunde habere originem; ſic ſobriè, & caſtè docent, Deum, ſibi ipſi vndique finitum eſſe, & terminatum: quòd, vt eſt ſine fine intelligibilis, ſic ſe ipſum ſine fine intelligat. Circunferentia nimirum, nihil amplius ambit, quàm centrum: & virtus ſola centri, continet totam circunferentiam. Vt hæc ipſa in ratione intelligibilis, & in ratione intelligentis infinitudo, velut inter vtrunque peræqua proportio, finitio dicatur, ac terminatio ipſius diuinitatis; contra verò infinitus exceſſus Dei, & infinitus defectus hominis, pariunt hanc ipſam, quam diximus Αγνωςίαν, ἀκαταληψίαν: Nunquam enim eo perueniet homo mortalis, vt in cognitione ipſius diuinitatis proficere non ſemper poſsit, qui quum conſummauerit, tunc ferè incipiet: tan-
C tum abeſt vt fontem exhauriat, vt ipſe non adhuc eſuriat, vt non adhuc ſitiat, vt deſinat haurire aquam, vt dicat, vidi finem. Profectò verò, omnis illa terna infinitio Dei, Απειρασία, ἀοριςία, ἀτίληα, ad quam hæc quarta conſequitur, Ακοταληψία; de qua, reliquiæ cogitationis, diem feſtũ agunt huic noſtro conuiuio; fundamentum eſt, cui nititur tota fides, tota ſapientia, totus intellectus chriſtianæ theologiæ: in quod, reducenda ſunt difficillima quæque, & eorum quæ ſunt ſupra hominis captum, in quibus ratio fide perficitur, & eorum, quæ naturali ingenio ſciri poſſunt, in quibus fides ratione iuuatur. Ex infinitate, omnia deducuntur: in infinitatem, omnia reſoluuntur. Sanè, vniuerſa doctrina veritatis, & pietatis noſtræ, cuius, tanta eſt præ cæteris doctrinis gentium admirabilitas, vt, meri-
D tò, mundus clamet. Quæ nam doctrina hæc noua? dum prædicat in Deo veritatem, trinitatem, communitatem, proprietatem, paternitatem, filietatem, omnipotentiam, creationem; tanquàm in vnicum ſuum centrum, reſpicit in hanc ipſam omni alia infinitate infinitiorem, diuinæ naturæ infinitudinem: Circa quam, plena oculis ante, & retro, tota reuoluitur: ad quam, reducitur: in qua tota colligitur, & quaſi conglomeratur: ex qua denique, latè explicatur, declaratur, defenditurq;, & confirmatur. Tolle tres illas naturæ infinitates à Deo; fac Deum eſſe finitum, limitatum, redactũ in ordinem; quomodo intelligi poterit, vt ſint vera hæc prima principia

ti Chriſtia-

Chriſtianæ ſapientiæ, Deum eſſe trinum, & vnum? Deum eſſe patrem, & filium? Tolle quartam, quæ ad noſtram intelligentiam ſpectat, infinitatem; fac Deum eſſe mortalibus cognitum, perceptum, comprehenſum; an non comprehenſa ſtatim, cognitaq́; & percepta erunt, & hæc omnia? Vbi ergo erit fides? vbi erit huius vitæ peregrinitas? vbi ſpeculum in enigmate? Quæ erit differentia viæ, & patriæ? mortalium, & beatorum? viatorum, & comprehenſorum? Eſt, eſt infinitus Deus, ò mortales, ſibi quidem Ἀπέραντος ἀόριστος. ἀτέλειος, ſed non Ἀκατάληπτος, at nobis etiam Ἀκατάληπτος ἀγνώστος, καὶ ὑπεράγνωστος. Deſideramus fratres, ſed deficimus: ſequimur, ſed non aſſequimur. Conatus multi, ſed vires exiguæ. Omnes videmus Deum, ſed vnuſquiſque intuetur procul. Stetit quidam, inquit, vir ille ſimplex, rectus, ac timens Deum; cuius non cognoſcebam vultum. Imago eius coram oculis meis; & vocem, quaſi auræ lenis, audiui. Quòd ſi ea, quæ nobis promiſſa ſunt, inuiſibilia bona, vix fide capiuntur; ſpe non attinguntur, charitate non comprehenduntur; deſideria, & vota noſtra traſcendunt; obtineri quidem poſſunt, ſed finem habere non poſſunt: vſque adeo magna, vt menſurari; vſque adeo multa, vt numerari; tam pretioſa, vt ne pondere quidem, æſtimari valeant. Quid dicendum de Deo ipſo? Ecquæ verò ſunt illa bona, illæ opes, illi honores, illæ voluptates? An non illa ipſa diuina ſubſtantia, in eo ipſo, quod eſt, mortalibus nunquàm viſa, nunquàm audita, nunquàm intellecta, æternum bonum, verum bonum, ſummum bonum, imò verò omne bonum? Quod, propterea, ratione pleniſsimum eſt, vt etiam incognitum amemus, ſupra omnia; hoc vnum ſcientes, quòd nobis ſatis eſſe debet, quia in illo habemus omnia.

Quàm infinitus, tam verus, & certus Deus; quo nihil verius, nihil certius; vt & nihil infinitius.

CAP. V.

SED, hic iam finem, de infinitate ſermo noſter accipiat; &, quod ratio, & tempus exigit, veſtigemus oculo, ac nare, peregrinam illam, & quam ſemper fugientem ſequimur, & perſequimur veritatem æterni Dei. Neque enim, cum ignauis, & abiectis illis, numerari libenter patimur, qui, quum ſibi de ſacro, & venerabili philoſophiæ nomine blandiri ſolcant; in veſtigandis tamen naturæ miraculis, laboris improbi, quem arcana ſtudia exigunt, impatientes; feciſſe ſe ſatis arbitrantur, ſi oratione altius exaggerata; reijciant ſingula quæque in infinitas illas, & occultas, quas vocant, naturæ, vires, & proprietates:

A in illisq́; altum dormiunt, & ſubſiſtunt, quaſi conchilia affixa ſaxis. Hominis philoſophari cupientis, munus, ò viri, non eſt, vt in hac ipſa indefinita, vniuerſali, remotiſsimaq́; cauſarum cognitione, acquieſcendum ſibi eſſe exiſtimet; ſed ſi proprias, intimasque omnium naturalium rerum cauſas, cum paucis illis.

Quos æquus amauit
Iupiter, aut ardens euexit ad æthera uirtus,

attingere non poteſt; ad medias ſaltem, & propinquas, aliquas, ſi non omnes, quærendas, & requirendas, cum veris philoſophis, indefeſſo ſtudio, & inuicto labore adnitendum illi eſt, vt, cum laude dicere poſsit.

Vnde tremor terris; qua ui, maria alta tumeſcant
B *O bicibus ruptis; rurſusq́; in ſe ipſa reſidant.*
Quid tantum Oceano properent ſe tingere ſoles
Hiberni; uel quæ tardis mora noctibus obſtet.

Quæ ratio fontium? Quæ ventorum? Quid grando? Quid pluuiæ? Quid mare ſalſum? Quid flumina dulcia? Quid fulgura, tonitrua, fulmina?

Defectus Solis uarios, Lunæq́; labores.
Vnde hominum genus, & pecudum, unde imber, & ignes?
Arcturum, Pleiadasq́, Hiadas, geminosq́; Triones.

Quis, & vnde, rerum conſenſus, & diſſenſus? de ſenſuũ ſympathia, & antipathia: de contagio, & de differentijs contagionũ: de fomite: de coloribus iridis, & collo columbæ: de analogia rerũ in agendo: de Magnete: de Eche-
C neide. Hic ſanè eſt ille philoſophus inter oẽs homines, vnus iudicio Poetę.

Fœlix, qui potuit rerum cognoſcere cauſas.

Itaq;, ne nobis quidẽ, qui, Deum verum ſcribimus, & loquimur, ſiſtendum eſt in hac ipſa vniuerſali, remotiſsima, &, quæ omnẽ ſenſum refugit, infinitione naturæ Dei. Sed, omnino procedendũ vlterius: vt, ſi exactè, & diſtinctè, ſcire nõ poſſumus naturam, & ſubſtantiam Dei; tamen, nõ eandem illam cantionem, cum tædio, iterum, atq; iterum audiendam, repetamus. Deus eſt ſubſtãtiæ pelagus, infinitum, innominabile, ineffabile, & quod cõprehendi omninò non poteſt. Quin potius, ex ipſa infinitate, quæ (vt aiunt) modus eſt diuinæ naturæ, ad illam ipſam, vnde intrinſecus prodit ueritatẽ, dicendo, audiendo, colloquendo, quo ad poſſumus, aſſurgamus. Pulchrè
D admodum, Philalethes ille Plato; ſuauiſsimum eſſe dicebat de ueritate loqui: Sed pulcherrimè forſan Polemon; de ueritate audire, exiſtimauit multo eſſe iucundius. Nam, quum nonnullos uideamus, (utinam nõ quamplurimos uideremus;) qui, in hoc unum toti incumbunt, ut nunquam non fallant, nunquam non mentiantur, ſtruant ſemper dolos, technasq́; ordiãtur, & ſtratagemmata, ad obruendam ueritatem, ad circumueniendos fratres; nemo tamen adhuc inuentus eſt, (teſtes uolo mihi ſint mendaciſsimi illi, ut in prouerbio eſt, Cretenſes, Cilices, Cappadoces, Κάππα Τρία κάκιστα) qui falli ſe uelit, qui ſciens, & prudens, circumueniri ſe dolis, & frau-

dibus

dibus patiatur; qui non cupiat ex animo in ſtudijs, in commercijs, in con- E
uictu, non deſraudari ueritate, audire ueritatem, frui dulcedine ueritatis;
uſqueadeo ipſis etiam coniuratis ueritatis hoſtibus, placet audita ueritas:
& gaudent ſe detexiſſe veritatem illi homines, quorum ora, & linguæ, ne
colorem quidem vllum habent veritatis. Ecquid porrò dulcius humano
generi contingere poteſt, vna illa honeſta, & ſancta, quam virtus gignit, &
continet, amicitia? quam profectò ſi ab hominibus tollis, ſolem è mundo
ſuſtuleris. At amicitia, veritate, & fide nititur. Quæ vbi adeſt, congluti-
nat; vbi abeſt, diſſoluit. Fuco enim, dolis, & fraudibus, dum aliud ver-
ſamus in animo, & aliud in ore habemus, amicitia ipſa (quod & Ethnici di-
xerunt, (tanquam venenis extinguitur, & enecatur prorſus. Sed, de diui-
na nobis, non de morum, aut fori veritate, in præſentia loquendum eſt; vt F
veſtras ſublimes animas, ó ſapientiæ alumni, ædificemus; vt proficientibus
addamus calcaria: &, vt ipſis etiam initiatis, vel hoc ipſum tantum lumen,
quod à longe poſiti, aſpicere valeant, oſtendamus. Dicere in foro, & face-
re veritatem, virtus eſt, qua homines dicuntur veraces: cuius mira quadã
ſuauitate, incantantur emptores à venditoribus, & ab ementibus vendito-
res; vt ex vtriſque, ferè vnus animus fiat: vnde, & merces commutentur,
atque commercia creſcant, ad commoditatem rerum publicarum, atque
adeo totius humani generis. Hinc illa lex Ἀγορανόμον, ædita Athenis;
Ἐν ἀγορᾷ μὴ ψεύδειν. At, Deum eſſe verum, aut veritatem, non eſt vir-
tus: Merces eſt, & premium vniuerſæ virtutis. Illud ſanè ſpectat perfe-
cta, & conſummata virtus hominum, vt tandem perueniat ad videndum, G
& poſsidendum Deum uerum, Deum virtutum, Deum, cuius eſt totum
quod eſt optimum. Imagines, & ſimulachra, quæ ex Πρωτοτύπῳ depin-
guntur, vel deſcribuntur, communi loquentium vſu, quem, & ſequuntur
ſacræ litteræ, dicuntur deducta ex vero. Et ipſum illud primum exem-
plum ſolum, dicitur verum, cuius cætera Ἀπόγραφα, veriſimilia ſunt ma-
gis, quàm vera. An non legimus apud diuum Paulum, exemplaria vero-
rum? Certè verò Romanus ille Philoſophus, quum animum (inquit) ab
iſta pictura imagineq; virtutum, ad rem veritatemq; traduxeris; quum er-
go, multi ſimilitudine, participationeq;, Dij ſint, & dicantur, nos vnam il-
lam veram, primam, perfectam, ſimplicem, abſolutamque diuini numinis
veritatem, quærimus; cuius imitatione, participatione, ſimilitudine, illi Dij H
ſunt, quibus ipſe verus Deus, ſedens in ſinagoga Deorum, & Deos diiudi-
cans, dicit. Ego dixi Dij eſtis; cui dixiſſe feciſſe eſt. Diuinus ille, apud
gentes, Plato, dicere ſolitus erat; duos eſſe mundos, intelligibilem vnum,
in quo veritas habitaret; Senſibilem, alterum, quem non vera, ſed veriſimi
lia implerent, & occuparent: ex illo ſerenitas ſcientiæ in cordibus paucorũ
illuceſcit; ex hoc in ſtultorum animis, opinionum nubila, tenebræq; con-
ſurgunt. Et nubila quidem opinionum, excecauerunt olim gentes, quas
etiam diu tenuerunt in cultu, ex fide veriſimilium Deorum; nos opinio-
nes

A nes omnes dedignamur, ad ſcientiæ lucem, & ſerenitatem aſpiramus. Deũ verũ, non veriſimilem ſcribimus: illum loquimur, illius nudam, ſimplicemq; veritatem, humano generi, ex ſacris literis aperire, declararcq; tentamus, capientes, vt quiſque tandem dicat, complacui mihi in veritate tua, ô Deus meus. Eſt veritas in ſacris literis, verbum, ratioq;, & ſapientia genita à Deo verò, quæ in ſe ipſa candor lucis, vapor virtutis Dei, &, ſi quid habet ſimbolica theologia, vapore, & candore ſubtilius, in regione iſta craſſiſsima, nouiſsimè, propter nos denſari cœpit in carnẽ; ſuoq; tẽpore, naſcẽs de paradiſo deliciarum Dei, (quo enim alio nomine, appellem ſanctam illam glorioſæ virginis aluum?) locum fecit oraculo, veritas de terra orta eſt. Hæc eſt veritas de veritate, ô viri, & lux de luce; de qua, piæ illæ olim patrũ B noſtrorum precationes ad Deum. Emitte lucem tuam, & veritatem tuam. Lucem, ad illuminandos fideles, veritatem, ad implendas promiſsiones; Lucem, quæ deducat ab inferis, veritatem, quæ adducat ad ſuperos; Lucẽ, quæ errorum tenebras diſcutiat, veritatem, quæ, nos in diuinarum rerum ſcientia, & fide, inſtruat, & confirmet. Et de cœlo quidem deſcendit, vt mundo vitam daret, Chriſtus Ieſus, lux de luce, veritas de veritate, Lux miſericordiæ, veritas iuſtitiæ; Lux influens ad merendum; veritas promouẽs ad remunerandum; veritas, qua, homo apparet reus, & iuſtificatur Deus; nobis verax, in ſe verus; veritas, qua ipſi veſcimur, & in eam mutamur; veritas, quæ mentes noſtras reficit, & in ſe ipſa non deficit. Vnde illud, veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Hic eſt verus Deus, & vita æterna. Sed C enim, nihil hoc loco, nobis, aut religioni noſtræ proprium tractamus; commune eſt quod ſcribimus; quia nunc primùm de diuina natura exorſi, nõdum attingimus diuinas perſonas, aut earũ notiones, characteres, proprietates. Atque ideo, ante oculos noſtros verſatur veritas communis, abſoluta, totius diuinæ naturæ; qua Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, ſunt, non dico ſolùm vnum verum; ſed & vnus verus: ſicut vna æternitate, ſunt vnus æternus: & vna immenſitate, aut infinitate, ſunt vnus infinitus, & vnus immenſus. Erit locus, & tempus aduerſus eos, qui ſemper ſunt dicentes, & nunquàm ad ſcientiam veritatis peruenientes, proferendæ in lucem veritatis Chriſti; quum poſt peccatum & legem, libro, qui in diuina hiſtoria, implebit Muſarum numerum, diuinam per Ieſum Chriſtum gratiam, pignus, D & arrham, æternæ, quam expectamus, futuræ gloriæ, enarrando deſcribemus. Tunc enim, illo nobis præferente lumen, gradatim per ſuas ipſius ſcalas, ſurſum verſus aſcendentes, hæc omnia perorabimus. Verè hic homo iuſtus erat. Verè filius Dei erat iſte. Verè, tu es Deus abſconditus. Verè dolores noſtros ipſe portauit. Surrexit dominus verè. Quin & oraculum illud ſuum cantabimus in iubilo; caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus. Interea igitur, audite, quicunque eſtis filij hominum, Iudæi, Gentes, Græci, Barbari, ſapientesq;, & inſipientes; Explicabimus enim abſolutè, & ſimpliciter, antiquam illam veritatem Dei, quam, nondũ

inuulgatis religionis noſtræ myſterijs, philoſophi gentium, in iniuſtitia E
detentam, in mendacium deinde turpiſsimè commutauerunt: non illud
ſolùm, quod de veritate Dei actu, (vt aiunt,) vel habitu credebant, & intel-
ligebát animo, ore, & opere diſsimulantes; ſed, quod multò erat ſceleſtius,
palam aſſeuerantes, non eſſe ſupra mundum hunc ſenſibilem, aliquem ve-
rum Deum; ſeruientesq; propterea Dijs falſis, & contemnentes illum æter
num, & verum Deum; cuius nomen, eſt ante omnia ſæcula, benè, ſanctèq;
edictum, aliorum interdictum, ò ſcelus, ſcelerum; Illud, erat diffiteri, hoc,
mentiri. Inde, veritas erat apud illos captiua, hinc, ne quidem viua. O' di-
uina veritas; (liceat mihi exclamare;) Tu non inuenta, reperta es. O' pri-
ma præda, & recens, fratres; accurrite. Non ſortem ducamus; in commu-
ne potius fruamur hac ipſa venatione, gētibus proiecta, nobis pretioſa. Re- F
perta eſt diuina veritas, ò viri docti, in fonte puteali ipſius altiſsimæ, & pro
ſundæ infinitatis. Nihil enim eſt, tam ſimile, & cognatum infinito, quàm
verum. Immo verò, ipſa veritas, eſt illa ipſa tota, quam audiſtis, infinitas.
Infinitas virtutis, quæ omnia vincit, & ſuperat, vinci ipſa, & ſuperari non
poteſt. Infinitas æternitatis, quæ neque aliquando incipit, neque aliquan-
do deſinit, ſemper eſt, ſemper erat, ſemper erit Infinitas eſſentiæ, vel natu-
ræ, abs qua, creaturæ omnes, in mendacium, & in falſitatem etiam inuitæ
degenerant. Nam, & pulcherrimam faciem, pictores omnes (ne Apellem
quidem ipſum excipio) raro, niſi in peius effingunt. Vt propterea, ſi Deus
eſt infinitus, omninò ſit & verus. Qui enim Deus verus eſt, finitus eſſe
non poteſt: & infinitus non eſſet, niſi verus eſſet. Quid dico verus, & G
non potius veritas? quando ſimiliter eſt æternus, & æternitas, quin, & au-
thor ipſius æternitatis? Ecquam verò præſtat ipſi æternitati veritas, & ratio
veritatis? Quemadmodum enim locus, & tēpus nobis ferè accidunt, quos
loca continent, & tempora metiuntur, (pertinent enim ad prædicamenta
illa vltima, vbi, & quando;) ita, Deo ipſi ferè adſunt extrinſecus, quæ ana-
logiam cum loco, & tempore habent, immenſitas, & æternitas. Veritas por
rò, diuinæ naturæ, neq; adeſt, neq; ineſt, ſed ipſa eſt. Eſt inquā illud, quod
vnum maximè petit quæſtio, quid eſt, qua quęritur non accidens, ſed ſub-
ſtantia rei. Eſt illa ipſa puriſsima, & ſimpliciſsima excelſitas æternæ diuini
tatis. Dicam græcè Ὑπερθεότης, & Θεαρχία: hoc eſt, ille ipſe ſummus di-
uinitatis apex; qui, ne veſtigium quidem ſenſibus noſtris reliquit vllum, vt H
quis, qualis, quantusue ſit, ſiue colore per oculos, ſiue ſono per aures, ſiue
per nares odoribus, ſiue demum guſtatu ſaporum, aut tactione frigoris, &
caloris, aliquo modo iudicare valeamus. Non quærimus viri, veritatem di
uinorum oraculorum, iudiciorum, promiſsionum, quibus diuina Maieſtas,
ſuſpici, timeri, amariq; voluit; non doctrinæ, quam tradidit; non ſacramen
torum, quæ inſtituit. Quærimus vnam ſolam veritatem æternæ diuinitatis,
cuius imaginem, Dijs ſecundis dare potuit; exemplar, non potuit: veritatē
illam quærimus, quam ipſe Deus credi iuſsit; videri non permiſit. Ecquid
porrò

A porrò veritate illa, aut certius, aut firmius? Veritas infinita: certitudo infinita. Nihil Deo verius; Nihil Deo certius. Non eſt certum, niſi verum: falſa, omnia incerta. Quod veriſsimum eſt, vt certiſsimum ſit, neceſſe eſt. Quid tu opponis verſute? Infinitus Deus, ergo incertus, vel ſimilis incerto? Adeo ne, ſe mutuo conſequuntur Ακριβεία, & Κατάληψις, Αδηλότης & Ακαταληψία? Adeo ne, pugnat infinitum cum certo? & incertum cum finito? Sunt animi hominum incerti; ſunt incerti caſus; ſunt incerta conſilia; eſt incertus Mars. Quid incertius vulgo? An non incertæ prouidentiæ noſtræ? Quid? Nulla ferè eſt natura in mundo, quæ dum illius veritatem, ſtudio, & inquiſitione veſtigamus, non mentes incertet noſtras. Hinc antiqua illa Academia, quæ nihil ſciri poſſe exiſtimat, quæ de
B omnibus dubitat: quæ, omnia, perinde ac ſtellarum numerus, ſit ne par, vel impar, incerta eſſe cenſet. Hanc deſperatam philoſophiam, ipſi nunquam ſecuti ſumus: quę confundit vera cum falſis: quæ ſpoliat hominem iudicio; priuat approbatione; omnibus orbat ſenſibus: Sed tamen eam opponimus libenter temerariæ illi philoſophiæ, quæ omniũ rerum citra Deum, veram, & certam cognitionem ſibi arrogat, Deum ſolum, quem non cognoſcit, in præiudicium humani generis, incertum eſſe, atque forſan etiam falſum, impudenter, impieq; proclamat. Ecquid tam certum, quàm quod oculis cernitur? An non oculis videmus quod cernimus? Profectò verè, certum, à cernendi verbo deducitur. Inde deriuatur, & verbũ credendi, vt propterea
C ipſius certitudinis, non ſit vna ratio, ſed gemina; cernentium inquam, & credentium. Beati cernunt: mortales credunt: vtriſque certus Deus: Illis per euidentiam; iſtis per fidem: per fidem inquam, quam ab illis hauriunt, qui viderunt. An verò deſunt nobis lumina, quibus certò cognoſcamus, & quaſi cernamus illam ipſam diuinam infinitatem? illum ipſum infinitum, incomprehenſumq; Deum? cuius gloriam canunt cœli, & terræ: quem benedicunt Angeli, & homines: cui ſacerdotales manus, quotidie offerunt illibata thura, & incruentas hoſtias. Vt enim prætereamus lumen gloriæ, quod beatorum eſt, non mortalium; lumine prophetiæ, diuini vates, conſpicui oculi corporis noſtri, quos propterea ſacræ literæ, videntes appellant, cognoſcunt, & vident præ nobis omnibus, illum ipſum Deum; non ſecus,
D quàm à nobis ipſis videtur ſol in cœlo, color in pariete, candor in niuibus: Lumine gratiæ, quod vix coruſcat in animis, videtur à pijs mentibus, vt tremulus in aquis ſplendor, & quoduis aliud ex ſole reſultans Απαύγασμα: Lumine fidei, quod obſcurum quidem eſt, & enigma habet; videtur communiter perinde ac ea, quorum ſpecies, clauſis oculis, ita verſamus animo, quaſi coram nobis poſita in meridie cernerentur. At verò, ante hæc omnia, ineſt mortalibus omnibus lumen rationis ingenitæ: quod & ipſum, æternæ lucis deriuatio eſt, ac radius; quo illuſtrati ex creaturis, & per creaturas, ſi volumus, videamus Deum; vt communiter multa per alienam ſpeciem, coniectare ipſi, præſentireque ſolemus, quando,

do, & belluis quoque, & auibus, diuinum quiddam ineſt, vt futura E
quoque præſagire videantur. Miluus in cœlo (inquit ſanctiſsimus vates) cognouit tempus ſuum. Turtur, hirundo, atque ciconia, cuſtodierunt tempus aduentus ſui. Quid? Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui. Heus tu qui de natura tam diligenter ſcripſiſti, in ipſo Deo, authore omnis naturæ, tam indiligens fuiſti; an non tibi hæc ſufficere debuerant, ut certus eſſes, quod Deus uerè ſit; tametſi nemo adhuc mortalium, certus fuerit, quid in ueritate ille ſit? Sint omnia alia circunfuſa tenebris, & omnino (ut græcè dicam) Αδηλα; at uerè, non tam manifeſta Delos, quæ meiſa mari, repentè conſpicua facta eſt, unde, & nomen accepit; quam manifeſtus Deus, qui, ſe ipſum tanquam ſol, è medijs etiam tenebris, oſtendit ignoranti ſęculo. Hiſtoriæ teſtantur, & ma- F
gnus orator refert, fuiſſe Deli complures, qui gallinas alere permultas, quęſtus cauſa, conſueſſent, & quum ouum inſpicerent, quæ illud gallina peperiſſet, diſcernebant. Dij multi ſunt, ò uiri; &, pleroſque, ouorum ſimilitudine fallunt. At eſt ars, eſt inquam ars, non ignota etiam ſemidoctis hominibus, diſcernendi à falſis Dijs, uerum Deum. An non, & quæque mater, conſuetudine oculorum, diſcernit geminos; etiam, ſi inter ſe, tam ſimiles ſint, quàm fuere Seruilij? Sed, age, proſequamur quod cępimus; non enim in omnes recalcitrandum, quot quot nobis calcem impegerint. Adeſto tu mihi de ueritate loquenti, priorum fautrix, ſtudiorum dux, & comes, amica ueritas: neque recedas à corde meo, aut à labijs meis; ne à picturis, & imaginibus tuis, quibus, tam ſæpe mortales, per incogitantiam, G
deceptos ſe, & falſos eſſe quæruntur; ipſe quoque ſeductas, mendaciorum inconcinnitate, labefactem ſermones meos, &, à uero, lapſus ad uериſimile, dum excuſationes quæro, ſerò quærar, anima mea impleta eſt illuſionibus. Ecquod numen in uocem, uiri, aut potetius, aut præſentius (ut de ipſa Dei ueritate loquar) quàm illam ipſam, nobilem, uirginem, incorruptam in omne æuum, æterno Deo ſimillimam, coniunctiſsimamq́; ueritatem? Ecquis ſum ego, me miſerum, ut de ueritate uera loquar, falſitatis amans, & mendaciorum architectus, ſicut Adam exemplum meum; niſi, ueritas ipſa, deſuper, ſonoro tonitru ſuo, intonet in aurem interioris hominis mei; & rumpat in primis ſurditatem meam, ut audiam uocem ſuam: quam, deinde uerba pura reſignent in codice meo; ut, qui, ea tandem legerint, palam, & H
lumen eius, & ſuas ipſorum tenebras, uidere poſſint: & omnis mundus intelligat, nos non religione cæca, ſed ratione certa adorare Deum æternum, & uerum, offerreq́ue, & litare animas noſtras ipſi Deo, ut æterno, ſic & uero.

A *Ratio Diuinæ veritatis, & analogia ad Bonitatem, Vnitatem, Diuinitatem.* CAP. VI.

QVVM igitur (vt altiſsimè exordiar) Vnum, Verum, & Bonum, ambitu, & latitudine, paria ſint ipſi Enti; quo etiam loco, & gradu, inter doctos habentur Res, & Aliquid, quæ tranſcendentia vocant; conſentaneum eſſe uidetur, vt quod omnibus hiſce commune eſt; ipſum Verum, neque genus, neque ſpeciem, ſub ipſo Ente conſtituat; ſed
B tamen ſupra id, de quo dicitur, & omninò ſupra ipſum Ens, quidpiam afferat additamenti. Alioquin enim quomodo tantas Περισσολογίας, vel Ταυτολογίας vitabimus in ſacris litteris, in quibus legitur, Accedámus cum uerò corde: Veri adoratores: Beatus qui inuenit amicum verum: Honora uiduas, quæ uerè uiduæ ſunt: Diligamus opere, & ueritate? Iam porrò manifeſtum eſt, ipſum Vnum, negare diuiſionem ſui ipſius, quaſi indiuiduum; contrà, Aliquid affirmare diuiſionem ſui ab alijs, quaſi aliud quid, Res certè, naturam indicat, cuius eſt velut actus quidam, idipſum, quod ſignificatur nomine Entis, hoc eſt, Eſſe. Porrò, Bonum, relationem habet; relationem inquam conuenientiæ, & proportionis, ad omnia quæcunque exſtant: Nam hæc ipſa eſt bo-
C ni ratio, Τἀγαθὸν, ἐφ᾽ ὃ πάντες θέομεν, ad quod omnes currimus, Οὗ πάντα ἐφίεται, quod omnia expetunt. Quum ergo ratio Veri, & ratio Boni, vſque adeo finitimæ, & cognatæ eſſe uideantur; quæ nam alia poteſt eſſe ratio Veri, niſi ſimilis quædam relatio conuenientiæ, & conformitatis cum omnibus rebus? Atqui, Bonum, per ſe ſe quidem, ad ſe uocat omnia, tanquam res obuia, patens, & palàm expoſita in campo uniuerſæ naturæ. Sed maieſtas, Veritatis, tanquam res ſacra, & religioſa, licet ſit in omnibus rebus, vt & ipſum Bonum; tamen, neque trahit, neque uocat ad ſe, ſine interuentu, & opera ipſius mentis; quæ in Deo quidem actu, ſed in homine non niſi poteſtate, eſt omnia: vt dum omnia intelli-
D git, tanquam Proteus quidam, & materia (vt aiunt) in genere intelligibilium, in omnia ſe ſe mirabili poteſtate transformet; & in omnibus percipiat veritatem; nihil unquam agnoſcens, niſi ſub ratione Veri; ſicut neque voluntas quicquam amat, niſi ſub ratione Boni. Senſus quidem (O' Amici) feruntur ſuper id, quod eſt in natura Verum. Sic enim, & doctè cecinit Poeta Philoſophus.

Apparet; primis ab ſenſibus eſſe creatam
Notitiam ueri, neque ſenſus poſſe refelli:
Qui, niſi ſunt ueri, ratio quoque falſa ſit omnis.

At verò, ipſam Veri rationem, nequaquam percipere poſſunt ipſi ſen-

ſus, qui alia cum alijs non conferunt, vt neque ipſi ad ſe redeunt. Spirita- E
li virtute hic opus eſt: Illa inquam virtute, quæ quatuor literis, tanquam imago Dei, Νοῦς, & dicitur, & ſcribitur, quæ ſuper omnia fertur, per quam res inuicem conferuntur: quæ, etiam ad ſe ipſam, circulo completò reuertitur: Ipſa ſola eſt, quæ percipit, & indicat veritatem. Pone è regione, naturam, & intelligentium, vt uultum, & ſpeculum, ſi, rem, vt eſt, mens aſpicit, & aſpiciendo, tanquam ſpeculum terſum, in ſe ipſa repræſentat; repræſentat inquam æquatè, hoc eſt, vt nihil hinc, nihil inde emineat; hæc ipſa, vtrinque inter exceſſum, & defectum, æqualitas, ipſa eſt, quam quærimus Veritas. Nam diſtortiones, & inæqualitates omnes, vt ad prauitatem, ſic ad ſalſitatem pertinere, exiſtimandum eſt.
Neque enim temerè dixit Cicero, Inter rectum, & prauum idipſum in- F
tereſſe, quod inter verum, & falſum. In quem ſenſum forſan, praua in directa, & aſpera in vias planas, adueniente Deo, mutanda fore, prædicebant diuina oracula. Nam, & in ſacris literis, plerunque idem ſignificare videntur Rectum, Iuſtum, Verum: Et, quæ à ſenſibus abſtracti, concipimus, Rectitudo, Iuſtitia, Veritas. Sic enim ſcribitur, Pondus habebis iuſtum, & verum: Modius æqualis, & verus erit tibi: Iudicia domini vera, iuſtificata in ſemet pſa: Iuſtitiæ domini rectæ. Propter quod, & ſæpe, miſericordia Dei, & ueritas opponuntur in Pſalmis, quia Veritas, diuina iuſtitia eſt; quæ omnia recta, & iuſta exigit ab homine. At miſe-
ricordia, quæ contra ius fiunt, remittit hominibus. Inde porrò æquitas, G
vtriuſque temperamentum, non tam ſceleris, quàm penæ miſereſcit, vt qui perierat propria iniquitate, aliena miſericordia viuat: Vnde illud, Miſericordia, & veritas obuiauerunt ſibi. Miſericordia, & veritas ſuſceperunt me. Illud porrò in quo fundatur hæc ipſa Veritatis ratio, quid eſt, ſi rem ſpectamus, niſi proprium eſſe, quod res ipſa, vel ex ſe habet, vel à ſua ipſius cauſa mutuò accepit? Huic, ſi accedat (vt iam iam dicebamus) æquatio iudicij, & intelligentiæ, completa eſt tota ratio veritatis. Tum autem conſequitur lux illa magna, quæ ob rerum cognoſcendarum obſcuritatem, & difficultatem, dicitur erumpere quaſi ex tenebris; manifeſtatio, inquam, agnitio, & declaratio, tam illius, quæ fundat, quàm illius,
quæ format veritatem: quod & ipſum, Veritas dicitur: Vnde Veritas Dei, H
cognitio Dei. Non enim cognoſcit Deum, qui vel neſcit, vel ignorat, (aut quod eſt utroque grauius) errat circa veritatem Dei. Et generatim, ſi aut non eſſe quod re ipſa eſt, aut eſſe quod non eſt, quiſpiam dicat; ſi cœlum ſtare, terram moueri aſſeueret; ſi virtutem fœdam, ſcælus pulchrum exiſtimet; ſi Therſitem Aeacida, & Eſopum Alcibiadem appellet; hæc inquam omnia, ad falſitatem pertinere cenſendum eſt; niſi ſubſint ſchæmata græca Παράδοξον, ὑπομονὴ, εἰρωνία: quibus, vſque adeo frequenter iocabatur magnus ille veritatis amicus Socrates, vt interdum illis hominibus, qui iocoſa à ſerijs non diſtinguebant, nihil videretur aut

ſtoli-

A ſtolidius, aut mendaciloquius. Ecce, Viri, magna pars eorum, quæ de ip-
ſa ratione Veri, hoc loco nobis dicenda erant. An verò ex ijs, non ſtatim
videtis æternam illam, ipſius diuinitatis veritatem? Abſolutiſsima eſt ra-
tio diuinitatis, ſicut & ipſa Οντότης: abſoluta (inquam) ab omni affir-
matione, negatione, relatione: At Veritas ipſa, non ſic, non ſic inquam.
Nam relationem habet ad intelligentiam: ad intelligentiam nimirum,
non humanam, ſed diuinam, in primis; cui ex toto conſpicuam ſe ſe of-
fert, vt ſecundum ſe totam, & ſecundum omnia, quæ in ea ſunt, æquatè,
ideoque verè intelligatur. Vnde rationes æternæ, inuiſibiles, immutabi-
les, quas Idæas uocant, veræ formæ, & primigeniæ imagines rerum. Deus
porrò eſt primũ intelligibile: Deus item, eſt primum intelligens. Vnum
B itaque ex intelligente, & intelligibili: neque verò, vel factus eſt, vel fit
Deus vnum ex intelligibili, & intelligente, ſicut anima noſtra, quæ quum
ſentit, & intelligit omnia, fit omnia: ſed ſuapte natura, eſt primum, &
ſummum intelligibile, & idem primum, ac ſummum intelligens. Totus,
& ex toto intelligens: totus & ex toto intelligibilis. Totus, & ex toto (vt
ſupra dicebamus) æquatus ipſe ſibi, atque ideo natura ſua, & iudicio
ſuo, non opinione, aut fictione, noſtra, totus verus, & totus veritas.
An vero eſt

Omnibus verus, ſibi falſus vni?

Certè, de Deo homine, legimus, quod ſit Veritas. Dubitari ne verò po-
teſt, quin idipſum prius competat in Deum, quàm in Deum hominem?
C Eſt itaque Deus, & verus, & Veritas. Verus, quatenus intelligens; Veri-
tas, quatenus intelligibilis. An non eſt, & vita, vt & Veritas? Vita eſt ſa-
nè intelligentium hominum, & Angelorum; qui eum intelligendo,
beantur. Sibi quoque vita eſt, quia ſe ſe intelligit, & ſe ſe beat. Veritas
eſt rerum intelligibilium, quarum eſt prima ratio, & exemplar, tam vt
ſint, quàm vt intelligantur. Et ſibi quoque Veritas eſt, quia ipſe; per ſe
ſe, ſicuti eſt, & ſecundum id totum quod eſt, & intelligibilis eſt, & intel-
ligitur. Via tandem eſt (vt neque illud prætereamus,) quia in eo coeunt
in vnum, & ſunt vnum, intelligens, & intelligibile; & per eum, tanquam
per magiſtrum, homines, & Angelos intrinſecus docentem, res intelligi-
D biles obuiant naturis intelligentibus, vt hæ intelligant, illæ intelligantur.
Eia vos, qui veræ phiſiologiæ altas ab origine rerum cauſas, veſtigare ſo-
letis; In ratione diuinæ vnitatis, quam monſtrauit ipſa Aeternitas, ſupe-
rioris libri materies, agnoſcite primum principium, primam cauſam effi-
cientem, antecedentem omnes cauſas, omnia principia: vnde omnes cau-
ſæ, omnia principia, & quod ſint, & quod cauſæ, & principia ſint, acci-
piunt. In ratione diuinæ bonitatis, cum ijs, qui Socratem ſecuti, philoſo-
phantur de moribus; attollite animos veſtros ad cõtemplandum Deum,
quatenus finis vltimus, & ſummum bonum, tam actionum, quàm ani-
marum noſtrarum, & omnium hominum,

Qui, vitam nobis aperit, donatq́; beatam: E
Qui, nullumq́; malum, mortalibus inuehit vnquam.

Tandem, poſt omnia, cum ijs, qui ſoluti mente, & animo, uerſantur circa ea, quæ ſunt Μετὰ τὰ φυσικά, in hac ipſa ratione diuinæ ueritatis, diſcite philoſophari altius, & reducere omnia in ipſum Deum, tanquàm in magnum, & primum exemplar; quod omnium omninò rerum, poteſt, ut antico carmine dicam,

Exemplar dare, & veſtigia notitiai.

Nam res omnes, quanquam in ſe ipſis res ſunt, tamen collatæ ad Deum, rogo, quid ſunt, niſi ſigna? Deus enim ſolus, eſt res, & non ſignum, ideoq; ſolus ſimpliciter ueritas; ſolus id quod eſt: ſolus ipſum bonũ, cur non & ſolus ipſum Verũ? Quòd res ſint, refertur in Deũ, quatenus eſt id quod eſt F &, Deus eſt earũ effector, quatenus Vnum, ſicut eſt finis, tanquam bonũ. Sed quicquid eſt in eis formæ, ſplẽdoriſque, & pulchritudinis, ex Deo originẽ habet, ut eſt uerũ, & Veritas. Nimirũ, ipſa Veritatis ratio, eſt tota lux, tota decus, tota formoſitas; ut mendacia contrà, & fuci omnes, turpitudines ſunt, ſordeſque, & labes, atq; omnino horror ingentium tenebrarũ. Paria nanque exiſtimantur à uiris ſapientibus, quò ad ſplendorẽ, & pulchritudinem in corporibus, lux; & ueritas in animis: Et quidẽ (Audite viri) Vnitas, uirtute continet omnia, & per ſe ipſam, atque in ſe ipſa implicitè (ut ſic dicam) eſt omnia: Quæ demũ, ſicut per rationẽ boni, unde fluxerunt, illuc refluunt, & in unũ, quoad licet, reſtituuntur per ipſam unitatẽ; ſic reformantur, decoranturque, & illuſtrantur, per ipſam diuinam ueritatem, ex qua omnis ſpecies, omnis pulchritudo, & omne decus. Quanta eſt G tua Veritas, ò Deus? quanta? quanta? Ecquot radios, quot lumina emittit in omne hominũ genus alma hæc tua lux Veritas, ò Deus meus? Planè, non tantis coloribus fulget Iris; imo, ne mundus quidem ipſe totus; quantis luminibus ſplendent homines, quos diuina ueritas irradiat; ſi tamen cã uident, uel audiunt, & non uidere ſolùm, & audire uidentur; iuxta Apoſtolicum uerbum. Sicut eſt ueritas in Ieſu, ſi tamen illum audiſtis, & in illo docti eſtis. Sunt uiſiones corporales digitorũ, ad parietem Regis; quas interpretatur uir deſideriorum. Sunt imagines, quas, Viſa, uocãt. Nam, & Petrus, dũ liberaretur ab Angelo Dei, exiſtimabat ſe uiſum uidere. Eſt uiſio intellectualis, eaq; multiplex, ſicut, & multiforme eſt lumen, quo olim H à patribus, & per omnia ſecula, à uiris pijs diuina uidentur, naturæ, fidei, ſcripturæ, contemplationis, prophetiæ, raptus. Quæ ſanè omnia, emanationes ſunt lucis illius æternę; diuinæ (inquã) ueritatis, cuius eſt illa uox, Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris. Hic, hic uide Philoſophe, & nuſquã alibi, ęquationẽ inter intellectũ, & rem intelligibilẽ, inter Deũ, & ueritatẽ. Finge te eſſe Argum cẽtoculum, imo uerò te eſſe totũ oculũ; non eris tamẽ ſol, quem uidere geſtit oculus. Propterea, ſi etiã abſque corpore, totus ſis mens, quemadmodũ ferè Angeli; adhuc tamẽ, aliud maius quid-

A quidpiam, extra te, erit ipſa ueritas: Quam ſi ex toto compræhenderes, ueritas eſſes, Deus eſſes, ideoque ueritatem non ſitires. Non quærit ſe ipſam Veritas, eſt præſtò ſibi ubique, & ſemper. Mens noſtra, eſt, quæ ueritatem quærit, & requirit: quæ ueritatem eſurit, & ſitit, tanquam panem uitæ, & intellectus; tanquam aquam ſapientiæ ſalutaris, unde reficiatur alatur, nutriatur. Emaciatur enim ſine ueritate, Saginatur, & impinguatur alimonia ipſius ueritatis. Certè uerò, ne Angeli quidem, uſque adeo ueritatem ipſam intelligunt, ut illa non ſit adhuc uerior, purior, ſimplicior: ſicut neque tantùm amant infinitam illam bonitatem Dei, ut illa ipſa non ſine fine prætergrediatur omnem uim amoris, & omnem rationẽ amabilitatis. Ecquanta ratione. Veritas in lingua Græca, per illuſionem
B ad Deum, & ad diuina, proprium nomen accepit? Dicta eſt enim, Ἀλήθεια, non tam Ἀνδὶ τῆς λήθης, quòd ne obliuione quidem deleri, exſtingui'ue poſſit, quàm propriè Ἁλς ἡ θεία, diuinum mare, diuina inquam abyſſus, in qua delicias agit Deus meus. Ob id, & tribus ſyllabis in lingua Latina, & tribus literis in lingua Sancta, profertur, & ſcribitur Veritas; tanquam uerè diuina, quando Deus eſt Trinitas. Non eſt humana poſſeſſio Veritas, ò homo. Eſt ſemen

Quod non tua ſeminat arbos.

Nam nimium uerè dixit Sancta illa Virguncula, quæ à luce nomen accepit; à luce, quæ ſplendet per ueritatem, & calet per bonitatem; à Chriſto Ieſu, inquam; è cuius ſplendore emicat fides, ex cuius calore igneſcit cha-
C ritas. Fides ſine errore in intellectu; charitas ſine ſcelere in uoluntate: Veriſſimè inquam dixit, Omne uerum, à quocunque dicatur, à Spiritu ſancto eſt. Huc quidem ſpectabat puella ſponſa Chriſti; quod homo, cui eſt cor prauum, & profundum, cui ſuapte natura anima fœtet, cuius guttur eſt tanquam ſepulchrum patens, nimirum, qui ex ſuo non loquitur, niſi mendacia, & falſitates, de Deo, & diuinis rebus, ad ſuam ipſius ſalutẽ pertinentibus, veritatem aliquam, neque ſcire, neque diligere poſſet, niſi illi Deus, ſuaue olentem ſpiritum veritatis, quaſi animam, inhalaret. In huius nanque myſterij ſymbolum, dum babtiſmali regeneratione initiamur, immittunt in ora noſtra Dei flamines, ſacrum, & diuinũ ſalem; opſonium opſoniorum, & condimentum omnium condimentorũ: vt intelligamus
D in alijs hominibus, quos Chriſti ſaliua ſancta non tingit, ne micam quidẽ eſſe ſalis, veritatis, ſapientiæ prudentiæ, quo ad res diuinas; quia caro non percipit, quæ Dei ſunt: neq; enim poteſt. Verũ enimuero abſolutè quoque, & ſimpliciter, ſicut omne quod eſt, pendet ab ipſo Deo, quatenus eſt Τὸ ὄν; ita omne Verum pẽdet ab ipſo Deo, quatenus eſt ipſum verũ. Dicam Grecè, Τὸ αὐτὸ ἀληθές. Hinc, & priſci illi ſapientes gentiũ, ſumma religione docebant, poſt Deum ipſum, nihil eſſe debere antiquius, amabilius, uenerabilius ipſa ueritate: quam ſi quis appellauerit ſapientiã, aut etiam ipſius ſapientiæ gloriam, apicẽ, florem; non aberrabit à uero:

Sed enim, ò viri, vt corpora integra molliter lambit, & quaſi irrorat tactus E mellis; vlceroſa verò, & puſtulis corrupta, dum vi ſua abſtergit, mordicat ſimul, & aſperat; ſic veritas, ſuapte natura, ſano, & integro homini, eſt melle dulcior; vitioſo autem, & flagitioſo, ſua ipſius culpa, videtur amarior felle, & aſperior acerbo aceto. Vtrinque beata veritas; quæ dum amicos dulcedine lenit, & fouet; inimicos aſpredine cruciat, & ex carnificat; vtroſque ſimul, humano generi reddit, & ſeruat incolumes. Te beatum Zorobabel, qui centum Zopyris maior, ac melior, non Φιλοτιμος, non Φιλοχρήματος, ſed Φιλοσοφος, ſed Φιλόθεος, coram Dario Rege Perſarum, de veritate, & potentia veritatis, tanta animi libertate, locutus es. Non timuiſti Gedroſos, Arachoras, Arios, Parapomiſſadas: non expauiſti Apemiem filiam Beracis, concubinam Regis; ſed inflante diuino numine os tuum, F vt magna, vt diſerta, vt fortia ſonares, ſpectantibus omnibus Satrapis, & Satrapijs, pro veritatis honore, & gloria, diſputaſti, certaſti, viciſti, triumphaſti: & tibi plauſit chorus, & admiranda illa imagine vocis Echo, Theatra regia reſponderunt, Super omnia vincit Veritas. Falſitas, viri fratres, tanquam malè tuta, vbique, etiam inter dentes, vnde fando, decipit; quærit latibula, ne videatur. At veritas, tanquam ſibi bene conſcia, ex quibuslibet antris, & ſpecubus tenebrarum, emicat foris: neque latere vult, neque periculum formidat: & ſecum omnia, quantumvis profunda, demerſa caligine, eruit protinus, & educit in lucem. O verè infinitam, & Deo dignam Veritatis poteſtatem.

G

Deus non tam verus, quàm veritas; illa ipſa principalis veritas, quæ verat omnia vera, extra quam nihil verum. CAP. VII.

VENIT, Vidit, vicit, alma veritas, fratres; Docuit, Delectauit, Permouit: vos leti, & gaudentes, date thura flammis. Ipſi interea, dicta dicendis nectemus, vt accedant oſſa, ad oſſa; vnum quodque membrum ad iuncturam ſuam; & videntibus vobis, ingrediatur ſpiritus, viuiſcereq; incipiat corpus, quod in gratiam veſtram, tractandum ſuſcepimus, ipſius veræ diuinitatis. Ecce habetis hactenus, primam illam vniuerſæ Veritatis ſedem, quam auguſtè, & ſanctè venerari par eſt: Artem inquam, & mentem diuinam, plenam rationum viuentium, menſuram omnium rerum, quæ natura conſtant: nam, & ars humana, menſura eſt rerum, quæ per artem efficiuntur. Quoniam ergo veritas intelligen- H

tiæ, &

A tiæ,& enunciationis, ſignificatio certa eſt animi, dependens ab ipſis rebus
extra animam; ſanè non res ab oratione, ſed ab ipſa re accipit,& oratio,&
intelligentia orationis parens,vt ſit vera, vel falſa:poſtquam res omnes ſunt
imitationes,ſpeculaque,ſigna,& exempla æternæ diuinitatis. Ob id enim
aſſurgentes, ex illis, & per illas, cognoſcimus Deum, & exemplaria Dei.
Manifeſtum eſt tandem, neque dubitationem habet vllam, quæcunque
ſunt in vniuerſa natura, ſuam ipſorum veritatem nanciſci ex illis æternis
conceptionibus, & idæis, quas ſacræ literæ diuina Παραδείγματα vo-
cant. Ex illa ſede (O viri) quæ Dei,& Agni vna eſt,procedit, vt per imita-
tionem diuini exemplaris, quod in ſummo illo montis vertice, in taber-
naculis non manu factis,monſtratur cælitibus,res ipſæ efficiant,mentes in-
B telligant,ora pronuncient,pronunciata ſignificent, denique facta teſten-
tur,& confirment veritatem. Sicut enim imago, quæ videtur in ſpeculo,
& ea,quæ picta eſt in pariete,ea quoque,quæ lucet in anima,pendet a vul-
tu extra ſpeculum,extra parietem,extra animam; & prius, vt ab exempla-
ri,quàm vt ab efficiente; Ita,omnis veritas,in re,in mente, in cauſis, in ſi-
gnis, in dictis, & factis, pendet a veritate diuini exemplaris, extra totam
naturam; vnde verantur omnia vera,in ipſa natura rerum. An verò, non
præter tempora particularia, eſt ipſum generale tempus, cui ſubijciuntur
temporalia quæque? Ad hunc ſanè modum, præter veritates particula-
res, eſt prima illa diuina veritas; cui vſque adeo ſubijciuntur omnia ve-
ra, vt, ſine illa nihil ſit verum, & omne verum ſit verum prima illa ve-
C ritate. Erigite hic animos. In coloribus, aliud quidem eſt, quod videt
oculus, & aliud per quod videt. In ipſa tamen luce, non differt res quæ
videtur, & ipſa videndi ratio; quia natura lucis, in ſe ipſa habet, vt vi-
deatur per ſe ipſam, &, vt illius interuentu, omnia alia videantur quæ-
cunque videntur. Quemadmodum ergo oculus,nihil videt ſine luce, ita
mens humana nihil intelligit ſine veritate. Quanquam, lucem quidem
capit etiam exiguus oculus, at veritatis amplitudinem capere non poteſt
anguſtia totius humanæ mentis. Anguſti ſumus æternitati: Anguſti ſu-
mus,& veritati. De veritate,aliquid dici ab hominibus poteſt: at ipſa veri-
tas,niſi ab ipſo Deo, dici tota non poteſt. Quàm doctè dixit Philoſophus
D ille, De veritate contemplationem; partim facilem eſſe, quia a tota ſerà
quiſ aberret? partim difficilem,quia ſublimis nimium res eſt veritas: Ni-
mirum digna Deo,ideoq; non tam diſcutienda, quàm cum ijs, quæ ſupra
nos ſunt,& ad nos pertinent,credenda,colenda,amanda,prędicanda. Non
indiget veritas mente; Indiget mens veritate: Nam neque eſt neceſſarius
oculus Soli,ſed ſol eſt neceſſarius oculo. Quid enim deeſt ſoli, ſi eum non
videat oculus tuus? Et quid deeſt veritati, ſi eam non comprehenderit
acies intelligentiæ tuæ? Tuæ inquam,ò homo. Nam oculo comparari po-
tes,ſoli non potes. Aliud eſt tibi virtus videndi;aliud quod videtur: Mens
videt,veritas videtur. At verò Deus, eſt mens, & veritas, non plus mens,

quàm Veritas: non plus ueritas, quàm mens, totus mens, totus ueritas. Hinc titulus ille geminus, Aræ antiquæ Dei, Νοῦ, Ἀληθείας, Mentis, Veritatis. Quod Deus ſit vtrunque: quod ambo vtrinque referantur; quod vnum reſpiciat alterum; mens veritatem; veritas mentem, vt oculus lucem, & lux oculum. Nolite iam, ô Viri, perpetuo hærere in ultimis ſedibus Veritatis, in ſignis, in enunciationibus, in cogitationibus, in vocibus, in conceptibus, ſed mecū quærite illius alta ſubſellia, naturas, res ipſas, formas-exemplaria, vnde in primis deducuntur, & quo tandem reducuntur omnes ſignificationes, cogitationes, enunciationes, voces, conceptus. Adde operationes, mores, amores. Sanè Veritas, in ſacris literis, quas continenter habere oportet in directo oculorum noſtrorum, non ad cōtemplationem ſolam ſpectat; ſpectat etiam ad actionem. An non legiſtis, In veritate non ſtetit? Creatus eſt in ſanctitate veritatis? Qui facit veritatem? Sanè quid eſt, In veritate non ſtetit, niſi rectitudinem non tenuit? ab arce iuſtitiæ cecidit? Dei amorem neglexit? Quid porrò eſt ſanctitas Veritatis, niſi ſanctitas, fraudis, & doli neſcia, abſque fuco, & hipocriſi? iuxta illud, Ecce verè Iſraelita, in quo dolus nō eſt. Cuius ſacrum ſymbolum, eſt cor appenſum gutturi; quo ſignificatur, tunc nos eſſe veraces, ſi corda, & ora conſentiant, ſi quod ore dicimus, depromamus ex corde; &, quod in pectore clauſum eſt, præferamus vultu: alioquin vultus, qui diſcrepat ab animo, non iam vultus, ſed perſona, & larua eſt. Quid denique eſt facere veritatem, niſi rectè, & iuſtè, vt par eſt, agere? Nam, & Chriſtus Ieſus, ore ſuo ſancto, & benedicto, opponit, facere ueritatem, & Malè agere. Qui malè agit (inquit) odit lucem: Qui autem facit veritatē, venit ad lucem. Hæc porrò omnia, non ad complexiones, vel propoſitiones pertinent, ſed ad mores, ad uirtutes, ad actiones. Signa tamen, & iſta ſunt, & cauſam habent priorē, ex qua pendet, vt uera ſint, & dicantur. Sicut enim propoſitiones, quum veræ ſunt, ideo ueræ ſunt, quia æquantur cōceptioni mentis, & mens rei, & res ideæ, & idea uerbo, & verbū Deo; ſic, quum Veritatem facimus, ideo facimus, quia opera noſtra ſunt ſecundum virtutem: virtus ſecundum legem; lex ſecundum rationem, ratio humana, & naturalis, ſecundum diuinam. Tolle hanc conformitatem, tollis veritatē. Tolle cognitionem huius cōformitatis; tollis cognitionem ueritatis. Veritas ſigni, pendet à ueritate rei. Veritas rei, pendet à ueritate cauſæ. Veritas cauſæ, à veritate exemplaris. Vis dicam clariſsimè? Coniunge rē ideæ, opus humanum rationi diuinæ, in utroque eſt ratio ueri; ſed in uno eſt ſignum, in altero cauſa. Illa igitur tādem, quam ſola mens percipit, quam ipſum etymon indicat, uerorum conformitas, æqualitas, vnitas, ipſa eſt ueritas. Extende paululum nomen, Omnium verorum vnitas, Illa quid eſt, niſi ipſa diuinitas? Nam ubi ſunt omnia vera unum, niſi in ipſo Deo? An verò, quicquid in Deo eſt, non eſt Deus? Certè uerò, res æquatæ, uel unitæ, quanquam ſunt veræ, non ſunt ipſa Veritas. Ipſa enim æquatio, &

unitas

A unitas eſt veritas. In te, ò Deus meus, ſunt idem res æquatæ, & æquatio; res unitæ, & unitas: Ergo tu ſolus Deus meus, es uerus, & veritas: & qui ſibi regulis tuis, legibus tuis conformes ſe ſe reddunt; illi ſtudioſi ſunt ueritatis, illi euadunt ueri, & ueritatis amici. Et ſanè veritas, quæ ad iuſtitiam pertinet, quid nam eſt aliud, quàm imitatio rationis æternæ, quæ eſt ipſa iuſtitia, ipſum ius, ipſa regula, ipſa lex legum? Quæ porrò ad doctrinam, non ne radius eſt diuinæ ſapientiæ? abs qua omnis ſcientia, & doctrina? Quæ denique ad uitam, quem ſcopum habet, niſi, vt per uirtutes, quas uocant politicas, purgatorias, purgatas, hæroicas, conformes reddamur imagini filij Dei, in quo nimirũ ſunt exemplares? Quid? Ipſe eſt exemplum, ipſe eſt origo, typus, imago primi-
B genia, ac uiua, per quam in interiori homine reformamur; per quem, ad Deum accedere nobis datur; per quem, nobis æterna bona promittuntur; & tanquam per ſponſorem, & obſidem, in nobis, patris promiſſa complentur. Ob id, ſe Veritatem uocabat, & aſſertorem ueritatis: cui nimirum pater dederat, ſicut in ſemetipſo habere vitam, ſic habitare in eo, non aliquam tantùm, ſed omnem veritatem. Veritatem uitæ, vt poſſet dicere, Quis ex uobis arguet me de peccato? natus de muliere, ſed qui peccatum non haberet; factus homo, ſed in cuius ore non eſſet dolus: ideoque uitis uera, habens omnem gratiam uitæ, & ueritatis, omnem ſpem uitæ, & uirtutis: Sanctus ſanctorum, ſolus ſanctus.
C Veritatem doctrinæ, vt iam non eſſent plures magiſtri, ſed omnes tanquam diſcipuli, illum unum præceptorem agnoſcerent; qui opere, & ſermone potens, & exterius, & interius doceret, eſſetque lux uera, quæ abſque omni errore, illuminaret ſedentes in tenebris gentium, & in vmbra mortis Iudæorum. Denique, & veritatem iuſtitiæ; vt, quod rectum, æquumque poſtulat, pro Deo, cuius agebat cauſam, aduerſus Phariſæos, Principes, Reges, palàm, & publicè, verum in primis, & religioſum teſtimonium, forti, & imperterrito animo teſtaretur; & deinde, tanquam iudex, ius ſuum unicuique tribueret. Patri, cuius legatione fungebatur, redderet gloriam, nobis exhiberet charitatem, humili-
D tatem exigeret à ſe ipſo, & implens omnes numeros, ad obediendum Patri, & ad noſtram ſalutem, ſe ipſum traderet uictimam in ara Crucis. Quàm altè profatur Ioannes dilectus domini, uniuerſæ Eccleſiæ Ταχύγραφος, ò Viri; vt tantæ rei fidem faciat omnibus gentibus: Vidimus gloriam eius, gloriam unigeniti, & agnouimus eum plenum gratiæ, & ueritatis. Non ne uerò, & ab ipſis quoque hoſtibus, accepit ueritatis teſtimonium? Scimus (inquiunt) ò Magiſter, quia uerax es, & uiam Dei in ueritate doces: non eſt enim tibi cura de aliquo; non enim reſpicis perſonam hominum. Hinc piæ illæ ipſius quærelæ, aduerſus contumacem Synagogæ perfidiam; Si ueritatem dico vobis, quare non creditis mihi? I, tu, modo, ſcæleſte, perfide, vir

Belial;

Belial; I, ſcælus mundi, odium cœlitum, totius ſacri exitium iuris: I, in- E
quam, Pilate, & pudore depoſito, Chriſtum Ieſum, quem ſupplex, vt pronus adorare debueras, inſolens, immodeſtus, importunus, interrogas; Quid eſt veritas? Ille ipſe, qui tecum loquebatur, ille ipſe, quem tu alloquebaris, aduerſus quem, pro mundi ſalute, vt in eum deſeuires, non ab homine, ſed ab ipſo Deo acceperas poteſtatem, ipſe, inquam, eſt veritas. Veritas prædicata omnibus gentibus: Veritas inſpirata pijs animis; veritas incarnata in virgine, veritas increata in Deo patre; atque ideo eſt lux clariſsima ad docendum, via rectiſsima ad dirigendum, iuſtitia plena, & integra, ad ſaluandum; vita æterna ad beandum. Et cur non expectaſti, ò noue Dionyſi, ò deluſor, & irriſor numinis, cur, inquam, non expectaſti ſanctum illud oraculum, vt hæc tibi fidelia reſponſa daret? niſi, quia dilexiſti F
magis tenebras quàm lucem, iter deuium, quàm viam, mendacia quàm veritatem, Deos, quàm Deum? Inde enim prodijt, quòd; Grati ſucceſſor ingratus, in præfectura Iudeæ, quam, immerita Cæſaris gratia gerebas, profana Deorum ſigna in templo collocari iuſsiſti; Chriſtum, quem, Sanctum Dei, etiam cacodæmones vocant, quem Tiberius tandem in Larario poſuit ſuo, extra portam ciuitatis, occidi iuſsiſti. Veritatem nimirum ore muſſabas, animo diſsimulabas, factis autem, o Hypocrita, negabas, & pernegabas. Sed, ille, ò viri, apud inferos rationem reddat: Reddat rationem mendaciorum patri, filius mendacij, filius diaboli,

Victima nil miſerantis Orci.

Nos, in laudem veritatis, canamus Epinicion. Beata Crux, in qua de homi- G
num mendacijs, dæmonumque dolis, & fraudibus, triumphauit diuina Veritas. Et beata Veritas, pro cuius gloria, & honore, in ligno Crucis, mortem pertulit Chriſtus Ieſus; ad hoc natus, paſſus, crucifixus, vt, in omnibus, & per omnia, teſtimonium perhiberet veritati.

Deus ſolus, veritas; Citra Deum, omnia vanitas: Dij gentium, vanitas vanitatum. CAP. VIII.

SED, in hoc tanto, tamque immenſo, quem nobis H
ſors dedit, veritatis campo, liberius iam exultare, &, velut leuioris armaturæ excurſionem facere, geſtit oratio, ò viri; ſi fortè illi, qui hactenus diligũt vanitatem, & quærunt mendacium, homines graui corde, ideoque mendaces in ſtateris iudicij, & rationis; tantarum rerum meditatione, ſpeculatione, & contemplatione, quaſi volucribus pennis, leuiores facti, incipiant nunc demum, conſtanter diligere, & amplexari veritatem. Vt, dum omnia vaneſcunt, quæ in mundo ſunt, eorum quo-

que

A quæ cogitationes, ſpes, & deſideria, non cum illis pariter euaneſcant: quin potius, facti ipſi ſublimiores cœlo, abs quo fortuna, erratio, & ipſa ferè vanitas, abeſſe videtur, iungantur animis: Deo, qui ſolus eſt veritas; &, præ illo vno, deſpiciant, tanquam poſita

Sub pedibus, quæcunque infra per inane geruntur;

Poſſeſſuri ſuo tempore, beatas illas ſedes: in quibus nullæ variantis cæli vices, ſed perpetuus ordo, ratio, conſtantia, firmitas, veritas;

Quas, neque concutiunt venti, neque nubila nimbis
Aſpergunt, neque nix acri concreta pruina,
Cana cadens violat, ſemper ſine nubibus æther,
Integer, & largè diffuſo lumine ridet.

B E vigilate animis, ò Mortales: Proponimus enim vobis ſanctam, ſalutarem, &, dignam, quam nulli homines ignorent, philoſophiam. Non ſunt tam inuicem extremi, atque oppoſiti, duo illi mundi cardines, quos vocauerunt occultum, & conſpicuum polum, de quibus Maro,

Hic vertex nobis ſemper ſublimis, at illum
Sub pedibus Styx atra videt, manesq́; profundi.

Quàm, ſibi inuicem, per rationes intrinſecus proprias, aduerſantur veritas, & vanitas. Voces quidem, ſono ſunt ſimiles, literarum & ſyllabarum numero pares, ferè ſimiliter incipientes, & ſimiliter cadentes; vt, verè adelphides videri poſsint; ſed, res, quæ ſignificantur his vocibus, ò quam lōgè, longeq; diſtant: genere, forma, æuo? Vanitas, comes eſt indiuiduus vniuerſæ creaturæ. Veritas, eſt ſolius propria creatoris. Ex varietate, varietas, & mutabilitas: Ex veritate, firmitas, atque conſtantia. Nihil ſubinde variabile, niſi quod vanum. Oportet, vt verum ſit illud, quod ſibi æternum, conſtat. Itaque variabilia omnia, quia vana omnia: Deus ſolus, variationi ſubiectus eſſe non poteſt, quia, Deus ſolus, & verus, & verè eſt. Ita eſt, ita eſt, nolite errare. Quæcunque ſunt citra Deum, non omnia quidem intrinſecus, potentia ſubiecti, contrarietateque, & compoſitione, ſed intrinſecus tamen, poteſtate agentis, verti, commutarique poſſunt; non ſolùm, vt aliter ſint, quàm modo ſunt, ſed, vt omnino non ſint, ſicut etiam aliquando omninò non fuerunt. Hæc eſt dignitas, & maC

D ieſtas ipſius veri Dei, vt, extra aleam vniuerſę creaturę, poſitus, procul abſit ab omni variatione, & mutatione, & tāquam omnium rerum creator, ſit in ſeipſo, firmus, conſtans, Αμετάβολος, hoc eſt, non aliquo modo mutabilis: vtpotè, non vanus, non vacuus. Vnde enim deducitur vanum, niſi a vacuo? Plenitudo rerum omnium Deus: Neque enim eſſent abs Deo omnia, niſi eſſent in Deo omnia. Ob id ſanè ſunt ab ipſo, quia ſunt in ipſo. Vniuerſa porrò creatura, quid eſt niſi ipſum inane, & vacuum? ipſa inanitas, & vacuitas? Quam propterea Deus portat, ſuſtinet, fulcit verbo virtutis ſuæ, ne in nihilum labatur, & concidat. Indicat homo, vt omnis creatura, ſic vanitas vniuerſa: cuius celerem fugitiua

ætate

ætate commutationem, defectum, interitum, quis non miretur? non E
doleat? non deploret? Sic enim, & Poeta, Sub imagine Roſæ, eadem
die naſcentis, & contabeſcentis, humani generis fragilitatem lamentabatur,

Et dum naſcuntur conſenuiſſe roſas.
Quàm longa una dies, ætas tam longa roſarum;
Quas tabeſcentes, iuncta ſenecta premit.

Ecquis noſtrum non uidet, quàm perpetuo circulo uoluantur, & reuoluantur res humanæ? quàm nihil ex præſentibus in eodem ſtatu permaneat? quàm ſit præceps, in hac uerſatili humanæ uitæ rota, omnium noſtrarum rerũ mutatio? Neque enim, temerè dicitur homo, fœnum, quod F
uelociter areſcit; olus herbarum, quod citò deficit; vmbra, quæ repente apparet, & fugit; flos denique, qui ſtatim

ſucciſus aratro,
Langueſcit moriens.

Profectò uerò, hic ipſe tantus humanarum rerum motus, quo ſingula quæque commutantur, non in dies ſolùm, ſed in horas; vox quædam eſt, quaſi publica, quæ teſtatur, & proteſtatur, quo nihil ſtabile ſub ſole, nihil firmum, nihil ſolidum; omnia fluxa, omnia incerta, omnia uacua, omnia uana, omnia uanitas: vt propterea, parum quoque ſolidi, imò uerò, vaniſsimi habendi ſint, quin, & uniuerſa uanitate naniores, homines illi; qui, opibus, honoribus, voluptatibus, rebus inquam G
fluxis, incertis, uanis, ſtudio, amore, cogitatione, vſque adeò inhiant, incumbunt, inhærent, vt uix inde diuelli poſsint: verè, vt in prouerbio eſt, laſciuis hæderis ambitioſiores. Iam quid eſt ſolidum, quid eſt vanum? Corpus ſolidum, nulla dimenſione uacat. Menſes ſolidi, conſtant tricenis diebus. Dicitur tranſlatè, Gloria ſolida, fructus veræ uirtutis: Felicitas ſolida, ſapientiæ merces, immortalitas: Virtus ſolida, integritas uitæ. Gaudium ſolidum, iuge conuiuium animi, qui nullius ſit ſibi ſceleris conſcius. Quid eſt ergo uanum, niſi quod non eſt ſolidum? non plenum? non integrum? non permanens? Rem uanam, tangere te credis, ò homo, & non tangis: ſignum autem eſt, quia, neque ab ea tangeris. Putas te ab ea ſuſtineri poſſe, & falleris: nam illi in- H
nixus, mox concidis. Aperis ora, & uideris te ueſci, manducareque, & bibere, & ſemper eſuris, ac ſitis. Non ſic res ſolidæ, non ſic; Sed, cupis fortaſſe exempla, vt facilius intelligas uanitatem, inanitatem? Ecce tibi

Surgentem ad Zephyrum, paleæ iactantur inanes;

Ecce gluma, quam proijcit uentus à facie terræ: Ecce populares auras, ſtrepitum Romæ, fauorem uulgi, uices ſalutãtum, laudes adulantum: Ecce fumos, ſomnia, vmbras, ventos, nubes, bullas; omnia hæc, exempla ſunt uanitatis, quam ſcribimus: hoc eſt, nõ tum curioſitatis, cupiditatis, peccati

peccatoris;

A peccatoris; quàm fragilitatis, imbecillitatis, inanitatis, cui ſubiecta eſt etiam nolens, & humana, & vniuerſa natura. Omnia vanitas, Viri fratres, omnia vanitas. Imò verò, quod communis ille Eccleſiæ prædicator, grauiſsimè propoſuit, & longa inductione probatum reliquit; Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Sanè, non eſt in rebus creatis, eſſentia ſolida, & ſtabilis, cuius fultura ſubſiſtant: nam cœlum, & terra tranſibunt: Non eſt virtus, qua labentes, ſed ne labantes quidem, dum illis hærent, ſuſtinere, & confirmare poſsint; ſunt quin potius omnia bacilli harundinei, quibus, ſi quis innixus fuerit, perforabit manum ſuam. Ad ſaturandas demum animulas noſtras, quæ nunquam non dicunt, Affer, affer; quid conferunt vniuerſæ creaturæ, niſi, vt in nobis cõpleatur myſticum
B illud, Onager paſcit ventum? vt ex hominibus migremus in onagros, &, pro ſolido pane, paſcamur inani aura. O quàm aptè ſcriptum eſt, Somniat eſuriens, & comedit, & bibit; quum autem, expergefactus fuerit, laſſus adhuc eſurit, & ſitit, & arida eſt, & vacua anima eius. Quæ omnia, vtinam ipſi nobiſcum aliquando tacitè meditaremur, Viri fratres; & purgaremus mentes noſtras; vt abſterſæ, in modum ſpeculi, diuinos illos ſplendores, in ſeipſis reciperent; quibus addiſcerẽt, rectè, ſyncerè, diſtincteque iudicare, inter id quod eſt, & id quod apparet; inter rem inquam, & ſomnium; inter verum, & vanum, inter Deum, & mundum. Sanè, hoc qui facit, cognoſcit Deum. Nullus porrò cognoſcit Deum, niſi iã ſimilis factus Deo. Qui autem aſsimilatur Deo, dignus eſt ipſo Deo. Ille verò demum
C dignus eſt Deo, qui nihil agit indignum Deo. Quid tandem eſt hoc? Hoc eſt omnis homo. Ecquid eſt omnis homo, ò Eccleſiaſtes? Homo non vanus, homo non vacuus, homo integer, homo, plenus, non ſemiuir, bis vir potius; homo ad vnguem factus, homo ambroſia dignus. Etenim, non elatus proſperis, non fractus aduerſis, in ſola vitæ Deo placentis meditatione, tanquam in tutiſsima baſe collocatus, animam ſtabilem, & inconcuſſam poſsidet; cogitat ea quæ Dei ſunt; loquitur quæ cogitat, & facit quæ loquitur: abhorrens propterea à voluptatibus, quæ, carni coniunctæ, computantur inter ſordes, & feces; contemnens opes, quæ tanquam fluuiales vndæ, nunc affluunt, nunc refluunt; ſimul, & honores, qui ſæpe ad præcipitia, ſemper ad pericula trahunt. Denique, & vitam;
D quæ, ineuitabili fato, ad mortem ducit, niſi ille nos regat, qui eam nobis dono dedit. Hæc, quum ita ſint; quis poſthac dicere audeat, Vanus eſt, qui ſeruit Deo? & non potius dicat, Vana ſalus hominis, Dominus nouit cogitationes hominum, quoniam vanæ ſunt. Vani ſunt omnes homines, quibus non ſubeſt ſcientia Dei. Qui in vanum accipiunt, & exponunt animas ſuas, Quorum opera vana, & riſu digna: quorum gaudium inſtar puncti: quorum iuſtitia, ſicut lanugo frondium: quorum miſericordia, vt ros pertranſiens; quorum virtus, vt procella maris, quam ventus diſpergit: quorum ſpes, vt nix, quæ tacta, effluit mox, & eliquatur.

Deus

Deus ſolus, O viri, mundo, & rebus omnibus, pater, & mater eſt: Pater E
creatione, cura, imperio; Mater conſeruatione, complexu, charitate.
Mundus, haud dubia ſpe diuinæ bonitatis, totus eſt pendulus: Deus, eſt ſuis uiribus potens, cui nihil deeſt, cui adſunt omnia; qui eſt unum, & omnia; qui propterea firmiſsimus plenißimus, omnia tenens, regens, fouens; dat laſsis fortitudinem, confirmat cadentes, erigit eliſos, animam eſurientem ſatiat bonis, & eas, quorum promptuaria plena eſſe uidentur, dimittit inanes. Deus ſolus, eſt ueritas; qui in pulcherrimis, optimisque finibus ſuæ ipſius (ut Græcè dicam) ὑπερουσίου ταὐτότητος firmiter, & intemeratè collocatus; de ſuo ipſius ſtatu, nulla ui, nullo dolo, nullo tempore, nulla ratione deturbari, dimouerique poteſt; mutat, & non mutatur; ſemper agit, & nunquam patitur; cuncta perficit, & à nullo F
perficitur; omnia tribuit, & nihil accipit; nec acquirit, nec amittit; bonorum non indigens, ſed abundans; nõ habens unde deficiat, aut quo proficiat; qui nuper eſſe nunquã didicit; & quandoque non eſſe nunquam nouit. Ita nunquam uarius; ſemper eſt ipſe, uerus Deus. Quod uariatur, iam non eſt ipſum: Deus ſemper eſt ipſe, in quo nulla Ἀλλοίωσις, nulla Ἀλλοτέρωσις. Hinc pronomen illud, honoris plenum, Græcè, Αὐτὸς, quod, inſigni uelut adulatione, ab ipſo etiam Cicerone repræhenſa, de Pythagora paſsim efferebatur, quis noſtrum ignoret, quàm emphaticos tribuatur Deo, tanquam titulus diuinæ ueritatis, firmitatis, immutabilitatis? Ecce carmen, ſociatum numeris, & fidibus, Tu autem idem ipſe es, G
ò Deus. Sanè enim, quid eſt, Tu autem idem ipſe es, niſi tu ſolus immutabilis es? Omnia alia quæcunque ſunt, modo quodam naſcuntur, occidunt, fluunt, labuntur: neque enim diutius, uno eodemque ſtatu ſunt, aut eſſe poſſunt: At uerò tu Deus omnis mutationis expers, unum, eundemque ſtatum, abſque ulla commutatione, perpetuò conſeruas, & obtines, manens ſicuti es, quia tu ſolus uerè es. Eras ante nos, eris poſt nos; abs quo ipſi ſumus, quod ſumus; ad quem ueniemus illi qui erimus; immutabimur enim, dum reſurgemus, te immutante; ſed tu non immutaberis dum nos immutabis; eam ipſam ueritatem, quam oſtendiſti creando omnia non creatus, eam ipſam oſtendis mutando omnia, non mutatus. Tu autem idem ipſe es, quia nihil habes, præter id quod es: tu unũ es ſolum, H
& omnia in te ſunt unum. Tu nõ tam es ubique, quàm es ipſum ubique, ſicut non tam es ſemper, quam es ipſum ſemper, ipſa inquam immenſitas, ipſa æternitas. Tu autem idem ipſe es, imo, nõ tam idem ipſe, quàm idem ipſum. Tu idipſum es, ò Deus, non in natura aliud, non in perſona modo unus, modo alius; non in qualitate alter; non in loco, modo hic, modo alibi; non in tempore nunc, uel alias; es modis omnibus idipſum, in quo requieſcendum nobis eſſe, certo certiùs ſperamus, atque confidimus. Et ipſa Ταυτότης, ipſa Βεβαιότης, ipſa Αμεταβλησία, ipſa Στερεότης. Ipſa identitas, firmitas, immutabilitas, ſtabilitas, quia es ipſa ueritas. Tu

autem

A autem idem ipſe es, æternum, & fundatiſsimum fundamentum, non iactum, aut poſitum, ſed naturale; uirtus, & poteſtas omnium motuum, radix, & origo omnium temporum; ſeruans, & reuocans uices cuiusque mutationis, & temporis; mutans, & uarians oportunitates, tempeſtates, & tempora; ipſe interim non mutatus cum temporibus; cui ſtant temporum currus; cui nititur, & mouens, & mobile, & motio; à quo uim habẽt mouendi quæcunque mouent; per quem mouentur quæcunque mouentur; qui etiam quum uoles, firmabis omnes mutationes, & omnes motus. Vtinam, ipſe quoque Deus, tuo ſalutari præſidio tunc firmus efficiar; infirmus planè, & uanus, & uanitas, ex me; ſed firmandus, & ſtabiliendus ex te, ſi modo refugiam ad te; tibi ipſi gloria in ſecula ſeculorũ,
B ò Deus. Meminiſſe oportet (ò viri) eorum, quæ ſupra dicebamus: nam hoc totum, ad laudem veritatis pertinet, vt extingui nullo vnquam tempore poſsit. Quæ, vno digna Deo, quo nihil fortius, potentius, firmius, ſola omnibus, machinis præualet; cui ne mundus quidem ipſe totus reſiſtit: quæ uinci non poteſt, quæ vincit omnia; quæ, vt omnia commutentur, ipſa ſemper ſui ſimilis, eadem in ſua ipſius maieſtate, & gloria perſeuerat. Intercidere apud nos aliquando, obſcurari, languere, emori, aliqua veritas poteſt, Vnde illæ quærelæ, Corruit in plateis Veritas, Non eſt veritas, nõ eſt miſericordia in terra; At ſi cœlum, etiam, & terra tranſeat; veritas ſimpliciter, & abſolutè manet in æternum; vt, quæ deſinere, defi-
C cere, aut etiam langueſcere non poteſt, niſi langueſcat, deficiat, deſinat illa ipſa æterna diuinitas, nimirum continuata Deo, vt fluuius fonti, vt radius Soli, vt imago vultui. Vis, æternitatem, immutabilitatemque veritatis, tibi planè explicem, ò homo? Cogita, ſi audes, extinctam eſſe, prorſus, aut omnino, fluctibus, & inundationibus mendaciorum, extinguendam eſſe aliquando, illam ipſam, quam tantopere efferimus flammam veritatis: Fac, vt, nouiſsimis temporibus, abundante iniquitate, nulla ſit veritas; Te ipſum tunc interrogabo, eſt'ne verum, nullam eſſe veritatem? Ita eſt (dices) quia iam poſuiſti, quòd extincta ſit veritas? Tum ſtatim ſubijciam; Eſt'ne verum nullam eſſe veritatem? Reſpondebis, Eſt. At ſicut
D non eſt album ſine albedine, neque lucidum ſine luce; ita non eſt verum ſine veritate. Eſt ergo veritas, velis, nolis, adhuc viua, & non mortua; quam extinctam eſſe temerè cogitabas: vt palàm intelligat omnis mundus, quòd, perinde, ac illa ipſa natura Dei, æterna ſit veritas, nulloque poſsit claudi principio, nullo fine; ipſa rerum omnium, vt, & ipſe Deus, principium, medium, & finis. Annulus nimirum aureus, circulus cœleſtis, immo verò, toto cœlo amplior; quo vniuerſa rerum ſeries, & ipſa etiam cœlorum fabrica, admirabili intexta ordine, continetur, oſtenditur, declaratur. Egreſſus inquam à principio, ſtatus in medio, & reditus ad finem. Ob id enim, ternis elementis, in vnam dictionem coaleſcentibus, conſtituitur ſacroſanctum illud veritatis no-

men

A in æternitate, cum Angelis; non prorſus moriturus mundo, in tempore, cum belluis: quia, quæ pro Deo, & ad Deum dirigatur, pia hominũ opera, actu quidem tranſeunt; ſed tamen, fructu, & retributione æternum manent: vt uanum quidẽ ſit, quod in ſe ipſis ſunt; ſed omninò uana nõ ſint, quia uanum non eſt illud, cuius intuitu, & gratia fiunt. Auerſus autẽ à veritate homo, &, in erroris ſui pœnam, à veritate, quam deſeruerat iuſtè repulſus, quonam ſe verteret, niſi ad vanitatem? quærens ueritatem, in uanitate; qui exiſtimauerat uanitatem, in ipſa ueritate. Sic deſinens contemplari verum Deum; finxit ſibi uanos Deos. An non uanos? qui, nec bene poſſunt facere, nec male? qui oculos habent, & non uident; qui aures habent, & non audiunt? Vana ſunt omnia, quæ fecit Deus verus; & non

B ſunt uana idola, quæ fecit homo uanus? Imo verò, quia uniuerſa uanitas omnis homo uiuens; neceſſe eſt, ut Dij, quos finxit homo, ſint vanitas uanitatum. Vſque adeo ergo, longè, lateque, imperitabat regnum uanitatis in Dijs; vt ne haberet quidem ſub ſole, vbi caput reclinaret ſuum, diuina ueritas. Sed enim, magna ratione Moſes, protecto capite Sacerdotis, terribili galea nominis. Dei; dum, illius venerabile pectus, inſigniret ſancta veritate, quæ, viro Dei, eſſet, & ornamentum, & armamentum; illi ipſi veritati, adiunxit comitem, Manifeſtationem. Sic enim habet, Τὸ λογιον, ἀλήθεια δήλωσις: apertè nimirum ſignificauit, nihil eſſe tam abſconditum, tam arcanum, quod ueritas non prodat, quod non reuelet, quod non manifeſtum efficiat. Tota lux, tota oculus, oculus ſo-

C lis, oculus Dei, iudex, & teſtis; Iudex ſyncerus, teſtis incorruptus, aduerſus quem nihil poſſunt, aut Sophiſtarum decipulæ, aut ſubterfugia dialecticorum, aut demum armatæ illæ, & coaceruatæ oratorum inductiones, & ſoritæ, etiam ſi ipſa ueritas ſit nuda, ſit ſola, & nullis inſtructa uel armis, vel artificijs. Manifeſtauit ergo tandem ſe ipſum mundo, & uanitatem detexit Idolorum diuina ueritas. Quid dico detexit? An non, & deſtruxit? Audi ò homo inanis, ò homo inutilis; ò homo qui Deum uerum in tuis ridendis, & irridendis Idolorum uanitatibus irritaſti, vnde meritò irriſus fuiſti. Audi, inquam; Vbi Pan, antiquiſsimus in naturæ ſimilitudinem apud Archadas formatus, ruſticus Deus? Vbi Diana

D Epheſia? Vbi Capitolinus Iupiter? cuius eminentiſsimas ædes, tot urbium, & prouinciarum opima ſpolia, tam multis ſeculis ornauerunt? Vbi Iouis Hammonis, apud Garamantas templum magnificentiſsimum? Vbi ara cornibus plena? Vbi, vbi maſculæ, fœmineæque Deorum effigies? Vbi Dodoneæ quercus, & pelues ſonoræ, crepitantiaque illius cymbala? Vbi Aegypti Cynocephalus latrator Anubis? Nullo negotio, ò Viri, ſolo ſpiritu oris ſui, omnipotentiſsima Veritas ad nihilum redegit, & Deos, & Deas: ſimulachra gentium argentum, & aurum, uaniſsimas uanitates omnium uanitatum. Et, iam tot ſeculis, quæ fuerunt ante nos, Deus uerus transfert regna, & impe-

ria, mutat mores, vices, ſecula, tempora; ſed, & ipſam rerum naturam, E
ſortem, nomina, faciem. Ipſe interea immortali æuo fruens, & ſumma pace, nil noſtri indigens, ſuis pollens opibus. Ecce veritas, ecce igitur vera diuinitas, ecce verus Deus, (vtar Plautina voce) ipſus, ipſiſſimus. O Marce Tulli, ò Marce Tulli, ò fons eloquentiæ, ſi ſciuiſſes donum Dei; Si intellexiſſes hanc vnam veritatem, quam multò fœlicius dixiſſes in laudem ſolidæ huius Theologiæ, quam dixeris in laudem illius inanis philoſophiæ. O naturæ currus, & Auriga, O vitæ dux, O virtutis indagatrix, expultrixquè vitiorum. Quid non modo nos, ſed omnino vita hominum ſine te eſſe potuiſſet? Tu orbem terræ, è cœlo veniens illuſtraſti. Tu in terra vrbes peperiſti. Tu diſsipatos homines ad cętus, & ſocietates conuocaſti. Tu magiſtra morum, & diſciplinæ fuiſti. Equidem, ò viri, eſt homini temulento forte vinum; F
Sunt laſciuo fortes mulieres; & plebibus ſunt fortes Tyranni: at præualet omnibus hæc ipſa pia. & ſancta veri Dei cognitio: quæ vna, & vino madidos facit ſiccos, & mulieroſos caſtos, & denique Tyrannos mutat in Reges.

Diuinæ naturæ ſimplicitas illa ipſa diuina veritas. CAP. IX.

AGITE nunc Viri, poſt infinitatem, quæ ad magnitudinem ſpectat; G
poſt veritatem, quæ relationem habet: audiamus ipſam diuinam Hiſtoriam, de diuinæ ſubſtantiæ ſimplicitate: nam ſimplex, & compoſitum ad ſubſtantiam pertinet, longè, lateque loquentem. Infinitudo patefecit viam ad intelligentiam diuinæ Veritatis: Ecce ipſa veritas aperit nobis oculos, vt contemplemur rationem diuinæ ſimplicitatis. Ecquidnam eſt re ipſa diuina Veritas, niſi illa ipſa tantopere celebrata diuinæ naturæ ſimplicitas? Quid eſt enim in ipſis rebus, ſi communem hominum iudicium attendimus, quod & probat ſonus H
vocis; quid eſt, inquam, Verum, niſi merum, purum, ſyncerum? Hoc inquam, quod quærimus in Auro, in Opobalſamo; quærimus, ſed non inuenimus. Sanè domus, vrbes, naues, emporia, apothecæ, vſqueadeo plenæ ſunt callidis, & tegendo ſcælere artificioſis hominibus, vt in omni mercatura, ſiue ſordida, & tenui, ſiue magna, & copioſa, omnia ſint fuco, & lenocinijs illita, corrupta, myſta, adulterata, & (vt ſic loquar) mangonizata. Intantum excreuit auri, & argenti ſcælerata habendi cupido, omnium malorum radix, & ipſius veritatis inulta nouerca, vt ſi dies, ſi noctes, ſi ſolem, Lunamque, & Stellas, venales haberemus; per huius ſeculi

A culi ſacros, & omnino, execrandos homines, qui ferè tanquam Χειρόσο-
φοι, verſuti, aſtuti, panurgi, colorem in fucum, & veritatẽ in mendacium,
mira facilitate mutant; timendum eſſet, ne hæc ipſa tempora, & lumina,
quæ iam Deo gratias, in vilitate ſunt, in magna caritate eſſent, & caritati de
mum intolerandæ penuria fortaſsis accederet. Quęſo Viri, parcite; nam per
indignationem (vt video) pauliſper digreſsi ſumus; neque diutius licet hic
immorari. Quid enim ſi in artibus diminutæ ſunt veritates à filijs homi-
num? Aſcendamus potius & percurramus in regno naturæ,

Quicquid ſolis paſcitur aruis.
Siue illud inops nouit Garamas,
B *Siue illud Arabs, diuite ſylua;*
Siue Hyrcani celant ſaltus,
Vacuiſq́ vagus Sarmata campis;

vt oſtendamus citra Deum verum, nihil eſſe quicquam veri, puri, & ſyn-
ceri in vniuerſa natura. Profectò verò, quid habet integri, ſynceri,
puri, & non permiſti mundus ipſe totus? Videtis terram, quam teri-
mus; aquam, quam bibimus; aerem, quem ſpiramus, ignem quem lapi-
dum conflictu elicimus. Certè, ſi fieri poſſet, vt id quod Euripides Τεχ-
νικώτατος optaſſe creditur, vt res ipſæ omnes cum hominibus colloquia
miſcerent, abſque fuco, & fallacijs, libera, & incorrupta voce, hoc vnum
teſtarentur, quod Αὐτοπῦρ αὐτοῦδορ αὐτὸ ἀὴρ αὐτογῆ, hoc eſt purus
C ignis, pura aqua, purus aer, pura terra; nihil eſt aliud quam ignis, quam
aqua, quàm aer, quàm terra: terra inquam, hoc eſt non humus, ſed
arida. Tum dicerent, ſe eſſe ſociata, concreta, ex hisque omnibus con-
ſtituta, atque conſtantia: ignea inquam, aquea, aeria, & terreſtria, ideoque
tandem puro, veroq; ſermone faterentur, ſe non eſſe pura, neque vera. An
verò ipſi, interea, dum illa tacent, falſum dicimus? Senſu ne ipſo contenti
non ſumus? & re ſubiecta oculis noſtris?

Quid nobis certius ipſis
Senſibus eſſe poteſt, quo vera, ac falſa notemus?

Sed ſi placet, ſcrutemur arcana, fuſilis illius, & metallicæ philoſophiæ: il-
la ipſa inquam elementa, & primordia, quæ commiſta in natura rerum,
D ab ijs, qui ſupra cæteros quàmplurima arcana ſcire, & mirabilia facere ſe
poſſe confidunt, per Χημείαν, diſcreta prorſus, ſeparataque eſſe putan-
tur. Certè verò, negari non poteſt; quin videamus aquam in vapore con-
creto, aerem in oleo albicante, in ſubtiliore, eoque rubente ignem; de-
mum terram in fece. Et nemo neſcit, hæc corpuſcula minus habere impu-
ri, & infracti, plus integri, & ſynceri; collationeque facta ad ea, quæ commu
niter videmus, & tãgimus, appellari poſſe, ſimplicia. Sedenim, ne à tota qui
dem eorũ maſſa, vel guttulam ſecernere licèt, ex toto puram, & ſimplicem:

Quæ miſcet natura potens, confundit eadem;
Haud ars vlla poteſt prorſus diſiungere.

Sint porrò, uel ſaltem quandoque fuerint in ipſa natura, numquam permiſta, duo hæc præcipua elementa mundi, ignis, & aqua, vt dum multis modis, & gradibus inuicem miſcerentur, hoc eſt temperaretur flamma cùm frigore, tum ad manifeſtandam multiformem ſapientiam Dei, multiplices rerum formæ educerentur in lucem. E

Sanè, vbi temperiem ſumpſere, humorq́, calorq́,
Concipiunt; & ab his oriuntur cuncta duobus;
Quumq́, ſit ignis aqua pugnax, vapor humidus omnes
Res creat, & diſcors concordia fœtibus apta eſt.

Atqui, ſi permiſta aliquando non fuerunt, quoniam tamen, inter ſe ſunt contraria, non abſolutè ſimplicia, ſed omnino ſylua, materia inquam, & ipſa in ſe ipſis compoſita erant. Et hæc profectò fuit ab initio, eſtque omnium elementorum ratio, & natura ò Viri. Id quod indicat graue, & leue, F calor, & frigus, humidum, & aridùm; inter ſe ſe perinde ac uita, & mors, perpetuo bello pugnantia. Itaque ſub Luna nihil omnino uerum; quia nihil ex toto ſimplex, & purum. Quid, ſi ſcandimus cœlos? Sit extra contraria totum cœlum empyreum, aqueum, & firmamentum ipſum, quæ in ſacris notantur literis; & totum illud, quod philoſophia gentium adinuenit ſeptem planetarum uolumen: neque hæc ipſa orbium cœleſtiū decas, ad ſyluam ullo modo pertineat; vt ex ea, quaſi ex materia, perinde ac ex tetracty elemētorum fiat aliquid. Tamen poſtquam ipſi quoque Philoſophi in cœlo ponunt dextrū, & ſiniſtrū, ante, & retro, ſurſum, & deorſum; quin (vt ipſi ſcitis Viri docti) denſum & rarū; poteſt'ne cœleſtis natura eſſe G prorſus indiuidua, omninò pura, ſimplex, & ſine ulla materia? Profectò uerò, ipſi quoque Peripatetici, quibus cœli ſubſtantia, penè diuina eſt, totum cœlum, materiam uocant, materiam (inquam) in potentia ad Vbi, vt eorum uerbis utamur. Iam porrò de hominis anima loquendum eſt, quæ cum ſit imago Dei, creata (vt aiunt) in orizonte Aeternitatis, & temporis, ideoque cœlorum, & elementorum domina, immortalis, & inuiſibilis (mente enim uideri poteſt, oculo non poteſt,) quis eam non credat eſſe naturæ ſimpliciſsimæ, & penè (vt Cicero dixit) particulam diuinæ auræ? Sed enim, ſi eſſet vſque adeo ſimplex, vt credi poſſet portiuncula diuinæ ſubſtantiæ, profectò nulla ratione, ſcelere inficeretur; ſicut neque eſſet expers mortis, ſi cum alijs formis, ex ipſa materia haberet origine m. Quod ſi percurrere placet ſuperas mentes, quum ſcriptum ſit, H Ecce qui ſeruiunt ei non ſunt ſtabiles, & in Angelis ſuis repperit prauitatem; non'ne manifeſtum eſt, quod à puritate, atque ideo à ueritate deficiant; quando uerum, & falſum opponuntur, perinde ac rectū, & prauum. Itaque Deus (vt eò tandem, vnde abſceſsit reuertatur oratio) quia ſolus eſt purus, & ſimplex, ab omni concretione aliarum rerum, ex toto ſegregatus, qui neque ex alia, neque cum alia natura, componitur; in quem, vt, vel ipſe conſtet, vel aliud quidpiam conſtare faciat, nihil ingreditur

A ditur alienum,& qui non ingreditur aliena,hoc ipſo,quod eſt ſimplex,eſt etiam uerus, ueritas,res,& ratio ueritatis. Quàm pulchrè philoſophi gentium, ò Viri, veritatem indiuiduo puncto, falſitatem lineis, in infinitum diuidundis, deſignare ſolebant? vt intelligamus veritatem ipſam, vnitate, ſimplicitateque lætari, falſitatem multiplicitate conſtare, in ſimplicitate, atque unitate, locum habere non poſſe. Quis ſcit, ſi fortaſſe nos omnes, ob id unum in mendacia tam procliues, à veritate tam alieni ſumus, cum mendacijs pacem, cum veritate irreconciliabile bellum habemus, Et niſi Deus, ui quadam nos ad ſe recipiat, ſibique coniungat, vſque adeo, vt humanam ſortem excedere uideamur, in picturis ſolis,& imaginibus verſari ſolemus, ipſamque puram, & ſimplicem veritatem natura refugimus,
B & eos quoque, qui nobis ſimplici, apertoque ſermone, abſque ſuco, & fallacijs more maiorum uera dicunt, odio pluſquam vatiniano perſequimur? Ob id unum inquam, quia non ſolùm uitio antiquæ corruptionis, ſed & multiplici naturæ noſtræ compoſitione, ab illa ipſa diuina puritate, & ſimplicitate, ſine fine diſtamus. Te ipſum uide, ò homo, non pigeat, non pudeat, non tedeat, cognoſcere, & recognoſcere te ipſum. Non'ne ab utero matris, eſt tibi auſtera Veritas,& ſunt dulcia, atque iucunda mendacia? Indicat magnus in omni ſcientia ſophiſtarum, & in religione maximus hæreticorum numerus. Indicat amor fabularum. Indicat ſententia illa probatiſsima,

Si tibi vera dixero, haud placuero;
C *Sin placuero, haud tibi vera dixero.*

Vide porrò, quàm ſit multiplex conſtitutio naturæ hominis: Non eſt vnũ animal homo: non eſt item biforme monſtrum. Heu, monſtra quis tanta explicet, quanta ſunt in monſtroſiſsima hac noſtra beſtia? Eſt homo uetus, eſt nouus. eſt interior eſt exterior; eſt carnalis, eſt ſpiritualis; eſt terrenus, eſt cœleſtis. Nihil uerò fortaſſe tam multifidum, nihil tam uarium, quàm homo: Chamæleonta uidere cupiebas, ò bone Vir, animal illud indicum, tantæ admirabilitatis, uide te ipſum, & Chamæleonta uidiſti; verè mundum minorem,& ſimulachrum mundi maioris, In quo

Sicut vnda impellitur vnda,
Vrgeturq́ eadem veniens, vrgetq́ ſequentem;
D *Tempora, ſic pariter fugiunt, pariterq́ ſequuntur.*

Quid neceſſe eſt commemorare affectus animi varios, ſpem, metum, dolorem, gaudium? Non ne facie, uultu, pilo, ſecundum carnem, ſecundum oſſa, & ſanguinem, & per ſingulas corporis particulas, ſubinde mutatur à primo ortu, vſque ad extremum uitæ tempus, uſque adeo, ut hiſtoriæ referant, quum poſt interuallum temporis non admodum magnum puer creuiſſet in iuuenem, in uirum, in ſenem, in ſilicernium; factum eſſe aliquando, vt parentes non cognouerint liberos, neque agniti fuerint à liberis. Illud porrò, quod tam repente mutatur, vt uix internoſci poſsit,

verum ne propriè dicendum eſt, an potius ſimile mendacio, quod quia E
eſſentiam non habet ullam, quauis impulſione extrinſecus facta, excedit, euaneſcit, effugit, deperit, vt ea, quæ uiſa appellamus? Omnia, quæcunque extant, ô Viri, ut diuinæ veritatis, ſic & diuinæ ſimplicitatis nonnullam participationem habent: Sed eò ſemper ſunt minus uera, quò magis composita; vt propterea meritò dubitatum fuerit, poſsit'ne quiſquam de rebus naturalibus certò ſtatui, ac definiri, circa quod demonſtratio, ſcientiaque uerſetur quum ſcientia uelut oculus animæ, & ſolari lumini fortaſſe ſimilis, nihil obſcurum habere uelit; quippe quæ fugit, & fugat non ſolùm tenebras errorum, ſed nubes quoque dubitationum? Tenebris ſanè, & nubibus, circumſepta ſunt omnia, quæ tempori, & mutationi, Lunę inquam (vt breuiter dicā) & perinde ac ipſi, Lunæ ſubijciuntur. Nam F

Nec par, aut eadem nocturna forma Lunai
Eſſe poteſt unquàm, ſemperq́ hodierna ſequente,
Si creſcit minor eſt, maior ſi contrahit orbem.

Ecquid mirum, ſi vnumquodque procedente tempore, mutatur, ut aliud ſit ab eo quod erat, quando omnia in principio temporis mutata ſunt, vt quum nihil eſſent, aliquid eſſe inciperent. Mutatio illa infert vanitatem, hęc arguit compoſitionem. Vanitas opponitur Aeternitati, Compoſitio ſimplicitati. vtraque veritati; vt propterea eorum quę in mundo ſunt, nihil ſit uerè; quia nihil non uanum: & nihil ſit uerum, quia nihil non compoſitum. Deus ſit ſolus uerè, quia ſolus ęternus. Deus ſolus ſit uerus, quia ſolus non compoſitus. Propter utrunque autem, ſolus, neque aliquando mutatus, neque ulla unquam ratione mutandus. G

Verus Deus & omnino immutabilis, & verè mobilior omnibus mobilibus. CAP. X.

ET quidem, vt ab ipſa euidentia rationis, & ſeueritate diſputandi, hanc tantam veri Dei gloriam, quoad poſſumus illuſtremus; quicquid mutatur, ſi primùm erat, decidit in id quod non eſt; ſi non erat, acquirit vt ſit; denique, ſi uno modo erat, alio H
modo eſſe incipit. Porro verò, his tribus modis, utcunque res mutetur, non nec moritur? Ecquanta cognatio, atque affinitas inter motum, & mortē? Nam, quod mutatur, deſinit eſſe quod erat, & incipit eſſe quod non erat. Ecquid eſt aliud mori? Indicant uoces tam finitimę, Mors, Motus, Mori, Moueri. Quod ſi Deus mori non poteſt, quia Deus eſt; eo ipſo, quo Deus eſt, incommutabilis eſt. Vt omnino inde ſolus habeat immortalitatem, vnde ſolus habet immutabilitatem. Hęc eſt ſola, vera, & plena immorta-

A mortalitas, ò Viri docti, quam almus ille Theologorũ ſol, & clariſsimum mundi lumen, Paulus, Dei propriam eſſe prædicauit; non poſſe in primis corrumpi, vt, id quod eſt, non ſit; neque in nihilum uerti poſſe, vt omnino non ſit; neque demum poſſe uariari, vt alio modo ſit. An uerò non eſt prorſus incommutabilis, ſi neque à contrario in contrarium transfertur, neque ab habitu ad priuationem inclinatur, neque à priuatione ad habitum erigitur? Quę porrò omnia, vt de ipſa natura, & eſſentia diuinitatis dicimus, ſic de ipſius Dei uirtute, & actione, accipienda ſunt; vt iuxta catholicam Iacobi Epiſtolam, intelligamus, quod in ipſa diuinitate, non ſit transmutatio; in actione non ſit uiciſsitudo; in poteſtate demum, non ſit uel tantula diuinę maieſtatis, aut dignitatis obumbratio. Eſt id quod erat B Deus; eſt ibi ubi erat; eſt talis, qualis erat; eſt tantus, quantus erat; denique & poteſt, & agit idipſum, quod poterat, & quod agebat. Quid? Nunquam erit quod non ſemper fuerit; nunquam minus poterit, quàm ęternum potuit; ſed neque unquam aliud aget, neque etiam ab illa ipſa actione ceſſabit, quàm ab omni ęternitate, in ſe ipſo intrinſecus agebat. Natura non eſt extenuata, non eſt exhauſta poteſtas, neque eſt imminuta, aut debilitata actio ipſius Dei. Creaturarum, ea eſt indignitas, fragilitas, uilitas, dicam appoſitè cum diuo Paulo Apoſtolo, Vanitas; vt quum magnum quid eſſe videantur, non ſint tamen, niſi, velut in ſcęna quadam, fictiones, & vmbrę, vt pote ex nihilo. Quoniam enim à mutatione ſumpſerunt initium, etiam inuitę, ſubiacent perpetuę mutationi, &, quoniam ex tempo- C re prodierunt, in tempore quoque, & ſeneſcunt, & occidunt. Quomodo autem poteſt, uel deficere, ut non ſit illud, quod uerè eſt? vel proficere, ut melius ſit, quod propriè eſt? hoc eſt, Deus? Dici ne uerò poteſt, vt, neque proficiat, neque deficiat, quod in motu eſt? Nam partim eſt, partim non eſt: hęc ſiquidem eſt ratio mutationis, & motus; quam qui tollit, mutationem tollit, & motum. Certè uerò, quia incrementa originem probant, ut & decrementa mortem indicant; neque enim creſcimus, niſi quia nati ſumus; neque ſeneſcimus, niſi quia paulatim deficimus; non indiget incrementis Deus, quia nunquam incipit, neque patitur decrementa, quia nunquam deſinit. Quid eſt, quod obijcis, mi frater, aduerſus diuinę naturę immutabilitatem; non fuiſſe ab ęterno tempore mundum, D in quo Deus ęternum eſſet, cui ęternum aſsiſteret, quem ęternum agitaret? Audi, Cępit quidem mundus ab ipſo Deo nouè regi, & gubernari: at uerò, tam non eſt mutatus in ſua ipſius natura Deus; quàm non mutatur facies, dum nouę imagines reſultant in ſpeculo; quàm non mutatur corpus, dum uel adueniente, vel recedente lumine, noua inde exoritur umbra; quàm non mutatur columna, dum nobis, loco motis, nunc eſt à dextris, nunc à ſiniſtris; quàm non mutatur auri ſpecies, dum, ad nundinas, efficitur pretium, arrha, pignus. Ecquàm ſępe uidimus in urbe ęquorea, ſoluere naues è portu, intrare portum, impingere in portu?

Et quidem, dum importantur, & exportantur merces, videtur oculis noſtris, quod moueatur portus, & tamen perſtat immobilis. Ad hunc modũ igitur res ſe habet, quam tractamus; mira quidem forſan, ſed tamẽ uera; quid autem de Deo dicitur uerum, & non mirum, qui totus eſt ueritas, totus admirabilitas? Mouentur à Deo omnia, tanquam à primo mouente, quod niſi ipſum moueat prius, nihil omnino moueat in uniuerſa natura. Mouentur rurſus omnia ad Deum, tanquam ad terminum, quo tendunt, & contendunt, quæcunque mouent, & mouentur; vt, poſt tot, & tantos motus, multiplicesque labores, in ipſius Dei ſinu, & gremio, æterno tẽpore conquieſcant. Mouentur demum, & omnia in ipſo Deo; tanquã in eo, qui continet, ſeruatque, & cuſtodit ea, quæ mouent, & ea quæ mouentur, ipſaſque etiam motiones mouentium, & mobilium: neque enim ineptè dictum eſt, In ipſo mouemur. Verum enimuero, vt omnia moueantur, & à Deo, & in Deum, & in Deo; ipſe tamen Deus, ne ad momentum quidẽ exiguum, in ſe ipſo recipit motum, vel mutationem, tanquam ſubiectum mutationis, & motus; ſed, denominatione tantùm, extrinſecus mutari dicitur; quum tota rei mutatio, & nouitas in rebus ſit, nõ in Deo. Hæc porrò, quum dicimus, ò Viri, Nolite putare, quòd diuina natura, quę Gręcis, & barbaris, ſapientibusque, & inſipientibus, eſt eſſentiæ pelagus infinitũ, ſit quaſi pelagus aquarum ſtagnantium, qualis Oceanus glacialis ultra Sauromatas. Eſt enim potius, velut ipſum totum mare, immenſum, neque vel longa mora duratum, vel torpore ſolutum; impigrum potius, & viuax; quod, ſine ullo fine ſe ipſum ciet, & extra ſe modo quodam egrediẽs, fluit ut effluat, & refluat. Miro enim modo traducitur ad alia Deus; dũ ea in primis, quæ præſciendo concipit, & uolendo parturit, ſuo tempore, & loco creat, & ædit in lucem; deinde uerò, dum omnium eorũ, quæ ſunt, ſeruator, modo quodam immobili percurrit, omnia, & ſingula, mouens, uerſans, circumagens. Qui, vt flamma uigil, vt ignis conſumens, tanquã uaga lumina, tãquam vapor exiliens, &, ſi quid eſt aliud ſubtilius, uelocius, efficacius, in ipſa actione, & quaſi motu, eſt perpes, ſicut per ſe ipſum in ſe ipſo uiuens, & non per alterius uitam; ſic, per ſe ipſum quoque, ſe ipſum mouens, & non aliunde motus. Quid? ne à ſe ipſo quidem motus, ſicut neque à ſe ipſo creatus. Indigna Deo eſt uox iſta, Moueri. Perpeſsionẽ enim ſignificat; quum Deus ſit pura Actio, atque ideo, conuenientius forſan, & verius, motio, quàm motus. Scriptũ eſt in illo ipſo Euangelio, ò Homo, Pater maior me eſt, tu ne uerò inde dicere audebis, qui catholicus uideri deſyderas, quod Deus filius, ſit Deo patre minor, quia ille dicit, patrẽ ſe ipſo maiorem? Has indignitatis voces, quis parum pius, ad diuinã illam maieſtatem transferre non pœnitus erubeſcat? Itaque, ſicut Deum patrem, maiorem dicimus, Deum filium, minorem non dicimus; quum alioquin alterum ex altero, conſequentia neceſſaria inferri uideatur, ſi eadẽ ratione, quam audit pietas, cõtemnit impietas, Deum benedictũ ſe ipſum mouere

d icimus,

A dicimus, à ſe ipſo moueri non dicimus; quin & illum ipſum Deum, ſacra
rum literarum authoritate, fideque freti, mobilem, dicere poſſumus, mo-
tum uix poſſumus. An non uox eſt media, Τὸ mobile, quemadmodum,
& Τὸ ſenſibile? quum ergo de Deo dicitur, uim agendi retinere poteſt,
patiendi non poteſt. Certè uero animal ſenſibile dicitur à philoſophis,
non quòd ſentiatur, ſed quod ſentiat; eſt enim animal per ſenſum, uti ui-
uens per uitam, & intelligens per mentem; ſic ergo Deus mobilis dici-
tur, non quòd uerè moueatur, ſed moueat ſolùm. Qui dicit Deum, dicit
mouentem, dicit motionem: Natura Dei, non mouetur, ſicut materia
non mouet: ob id omnis motio, & omnis uirtus mouendi ab ipſo Deo
eſt. Contra, ratio patiendi, deficiendi, conuenit rebus, quatenus ex nihi-
B lo originem habent. Ecce iam tibi Philalethes nobilitatem, & immobi-
litatem Dei. Mutante te loca, Deus non recedit è loco, neque accedit ad
locum; ſed eo ipſo, quo implet omnia, mobilis ſimul, & immobilis dici-
tur. Perge quocunque libet, ibi inuenis Deum; in cœlo uelut trahentem
ut uenias; in inferno, velut perſequentem ne fugias; in mundo, uelut
exſpectantem ne pereas. Finge hominem uiatorem, qui ubique diſcur-
rat, qui ubique obuiam ueniat, qui præter omnem legem uiarum, repen-
te, & inſperato ubi eſſe non creditur, inueniatur. Ecce tibi Deum; quid
tam uelox? Aues? Venti? Anni? Horæ? Fama? Ingenium hominum,
aut Angelorum? Nimium uerè, dictum eſt ò Viri, de Deo, & de ipſo
C Dei ſpiritu, Omnibus mobilibus mobilior. Et iterùm, Quàm velociter
currit ſermo eius. Hæc eſt ueritas; hæc eſt Deo digna uelocitas, immuta-
bilis mobilitas, quæ ut theologus luculenter expreſsit Ὡσαυτῶς ἐνεργεῖ;
eſt enim Ὡσαυτῶς aduerbium, quo quies, & immobilis ſtatus, Τὸ ἐνερ-
γεῖ, verbum, quo motus, & uita ſignificatur æterni Dei. In ſe ipſo,
Deus, eſt, non immutabilis ſolùm, ſed & immobilis; at, per analogiam,
eſt quàm maximè mobilis; tanquam plenus energiæ, tanquam totus ener-
gia, uelox, uehemens, uiuus, & efficax. Qui ad omnia quæcunque ſunt,
moueri dicitur motu recto, dum in longa hac rerum ſerie, & ſumma,
& media, & infima, ordine ſuo producit, mouet, gubernat. Obliquo,
dum per generationem, & corruptionem uniuerſam naturam ligat, te-
D netque multis modis, & miris quibuſdam, qui explicari uix poſſunt, ne-
xibus, implicitam. Demum, circulari; dum omnia, & ſingula, velut in
orbem, gyro quodam perfecto, ad ſe ipſum, vnde recta exierunt, redu-
cit, & reuocat. Vultis, vt rem totam explicem quam breuiſsimè? Deus
eſt Τὸ ὄν. Ecce immutabile fundamentum, cui nititur omne quod mo-
uet, omne quod mouetur, & omnis motio, ne ruat protinus, & mouens,
& motum, & deſinat omnis motus. Deus eſt Τὸ ζῶον, Ecce uis mouen-
di; Vita inquam, cuius præcipuum argumentum eſt, motus; is uerò maxi-
mè qui eſt ſecundum locum, rectà, obliquè, circulo. An uerò eſt eadem
ratio mutationis, & motus? Sedenim, vox motus, eum maximè motum
ſigni-

ſignificat, qui ſecundum locum eſt, quo nullus eſt nobilior. At mutatio, E
ſi ſubſtantiam non attingit ad Tò πάθος, communiter pertinere videtur; quòd Cicero perturbationem, alij Morbum Latinè dicunt. Itaque dicere, Deum moueri, & licet, & omnino fortaſſe non dedecet: quia motus vitam indicat, eamque nobiliſsimam; at niſi oratione figurata, qua interdum Prophetæ vtuntur, dicere Deum ipſum mutari neque decet, neque licet, Scriptum eſt enim, Homo ſenſatus, in ſapientia ſua manet tanquam Sol; Stultus autem, vt Luna mutatur. Noli hoc loco, Fili hominis, altius quidpiam ſciſcitari de diuino, vel ſtatu, vel motu. Aeternitas ipſa ſtatum habet, imò eſt ipſe ſtatus, ſicut & ipſum tempus, aut eſt motus, aut parum abeſt à motu. Poſtquam ergo Deus complectitur æternitatem, & tempus, neceſſe eſt etiam, vt ſtatum, motumque compræhendat; F
anterior ſtatu, ſuperior motu; firmior ui ſtandi, ac mouendi. Motus in Deo, non eſt motus; ſtatus in Deo, non eſt ſtatus: Nam motus mutat, ſtatus ſiſtit, vel ſtatuit. Deus autem, in ſe ipſo, & ex ſeipſo, vt ſtatuit omnia, & non ſtatuitur aliquo ſtatu, ſic mouet, & mutat omnia, & in ſe ipſo nec mouetur, nec mutatur aliquo motu, vitam beatam abſque ullo labore, & contẽtione traducens; nullamq; penitus in ſeipſo ſentiens imbecillitatẽ.

Qui mare nunc, terraſq; metu, cœlumq; fatigat:

ipſa tamen, neque fatigatus, neque ſeſſus, expers omnis moleſtiæ, omnium curarum, anxietatum, perturbationum. Sic ille fatur, Ego Deus, & non mutor.

Vnus ego, ipſa elementa rego, nec mole laboris G
Vt miſer, infirmusq; aliquis, fragiliſq;, fatigor.

Quid enim, ſi Moſes in uiſionibus Iſraelis, deſcribit eum, innixum ſcalæ? Non innititur, quaſi quærens requiem, ſpatiumque labori; ſed, ſuſtentans potius mundi ſcalas, & gradus, ob tantã rerum, quæ in mundo ſunt, inæqualitatem, acliues, & decliues; atque ideo, incertis facilè obnoxias caſibus. Quantus labor, ô fili hominis, quantus motus, velle quod nolebas? ſcire quod neſciebas? quod oblitus eras reminiſci? quod cupiebas deteſtari? Si aliud amas, quàm amabas, non es ubi eras, dixit quidam non ineptus. Et quidem, his motibus, & uicibus, natura ſuapte, ſubiecta ſunt, & ipſa quoque Angelorum agmina. Solus ille, qui eſt, qui totum mundũ, H
uelut ex ſe ipſo prudentem, arbitrio regit ſuo, per ſuam ipſius uim, & naturam, omnino mutari non poteſt, Κινητὴς ἀκίνητος μεταβλητὴς ἀμετάβλητος; ſic enim, in uniuerſa natura, corpora, animæ, homines, Angeli, & quæcunque extant, accipiunt firmitatem, & robur, vt in ſuis ipſorum motibus durare poſsint, & non deficiant; dum ſtabilis, & manens, dat cuncta moueri. Aſcendunt, & deſcendunt ſingula quæque, magnis quibuſdam ſcalarum motionibus, & commotionibus, corporalibus, & ſpiritualibus agitata; ſed tamen, non concidunt te uno ſtante, & tenente clauum,

O' qui perpetua mundum ratione gubernas.

Hinc

A Hinc magnus ille Patriarcha (ò Viri) ingentem obeliſcum, columnam lapideam, pio, & religioſo uoto inun&#x1d;ctam, ipſi Deo erexit, dedicauit, quæ diuinam immutabilitatem, immutabile inquam teſtamẽtum ſuum, quod ſecum, & cum patribus ſuis iureiurando firmauerat, æterno tempore loqueretur. Sed, & ipſe Deus quum ſuus ille Moſes, deſyderio, deſyderaret uidere faciem ſuam, hoc illi unum iuſsit, tanquam amico, ut ſtaret in petra, ſtabilitatis amans, mutabilitatis inimicus: Fabricaturusque Eccleſiam, vbi amanter, & perpetuò quieſceret, & inambularet; immobile ſaxum ſibi elegit, quod ne ipſæ quidem inferorum portæ perfringere, aut reuellere nunquam valeant: Et demum per parabolam docuit, Sapientem ædificare ſuper petram, inſipientem ſuper arenam, vt propterea ſapiens, ſit in-
B ſipienti quaſi Deus; quia ille nititur ueritati, factus & ipſe ex ueritate tetragonos; hic, totus uanus, & uanitas, eſt quaſi pila, & pilæ ludus. Sed quid ſcrutamur myſteria? quid uerſamus allegorias? quid luſtramus abſconditos ſcripturarum ſaltus? Audiamus potius antiquos hymnos, faciles, vocales, apertos, iucundos; Immotus in te permanens; Mutat tempora, & ætates; Non eſt Deus vt homo, vt mutetur; Mutabis ea, & mutabuntur, *Σὺ εἶ ἕν, Σὺ εἶ αὐτὸ, Ὣ χρόνος οὐδεὶς μεταβολὴν ὑπάγει*. Tu es Vnũ, ò Deus. Tu es idipſum, cui nullum tempus mutationem adducit. Interrogandi ſunt, qui legunt, O' Viri docti, Stant ne omnia, & nihil moueatur; an ſtat nihil, & mouentur uniuerſa? an potius unum ſolum eſt quod æternum ſtat? & ſua ipſius immobilitate dat, ut alia cuncta moueantur?
C Deus, Deus ille eſt, in quo ſtatur, omnium mouentium aſcendendo ultimus; non diuiſus, non compoſitus; ideoque, neque motus, neque mutatus; nam, non poteſt eſſe minus quam geminum, illud quod mouetur; ſi uerò geminum eſt, & diuiditur in duo, neceſſe eſt, vt etiam componatur ex duobus. Deus autem eſt ſummè unus: Nonne uero in ipſo motu eſt prius, & poſterius? Eſt itaque etiam tempus; nam hæc uix intelliguntur ſine tempore; & cum ipſo motu ſimul incepit & tempus. Quomodo ergo ſubijcitur Deus motui, qui non ſubijcitur tempori? O' vnitas, ò ſimplicitas, ò temporis domina immutabilitas. Intellige iam, ſi potes, ò homo, motum ſine tempore, motum in unitate, in ſimplicitate, in æternitate; motum inquam ſine motu, motum ſtabilem; & ſtatim motum ipſius
D Dei intellexiſti; motum dignum Deo, motũ, qui ſiſtit omnes motus creaturarum Dei. Siquidem, & ille ipſe animus noſter, qui ne ad momentum quidem quieſcit, qui noctes, & dies perpetuis agitatur motibus; nimirum, vt Platonici dicunt, Numerus uel multitudo per ſe mobilis, quæ animando mouet, mouendo animat; nam niſi moueret, nõ animaret. quum purgatiſsimus Deo benedicto coniunctus fuerit; tunc in ſe ipſum totus colligetur, & altiſsimè intentus in admirabiles illos æternos, & nouos, ſemper ſtantis diuinitatis motus, contemplans citas illas, & crebras motiones, mutationes, excurſiones, quas antiqui philoſophi, inſignes poetæ, & ſanctiſ-

ſimi

ſimi Theologi, tanquam uniuerſarum cogitationum, atque adeo totius E
uitæ huius mundi inferioris, origines, fonteſque, & quaſi capita, celebrarunt; ſua ipſius mobilitate, præ nimio ſtupore, firmata; vt vnus, & ſimplex, ſic immutabilis ferè efficietur, ſicut Deus. Interea ergo, Deus ipſe mutat, & reliqua omnia mutantur: Mutat inquam, & ſupera, & infera, de non eſſe ad eſſe; ab uno eſſe, in aliud eſſe. Ipſaque ſibi relicta, per ſe ſe deficiendo, mutãtur ex eſſe ad non eſſe, quum alioquin, diuina natura ſit ſemper: Ἀναυξής, ἀμείωτος, ἄτρεπτος, ἄφθαρτος, εὐσταθής, ἔντακτος, αὐτοκίνητος, καὶ παντοδαπὰ ἀμετάβλητος. Ecquid amplius quæris? Siſte gradum: nam hæc omnia, ipſæ etiam gentes intellexerunt, & ſapientes gentium ſcriptum reliquerunt; oportere, vt & in natura, & in arte omnes motus F
nitantur alicui rei immobili. Indicant cardines, axes, poli, centra, carinæ. Nota, eſt porro uobis, ô pij, uox illa, eius qui eſt, eius qui ueritas eſt; Ego ſum qui ſum; qui, vt mentiri, ſic mutari non poſſum: mentior ſi mutor, mutor ſi mentior. Ego ſum qui ſum, quia immutabilis ſum.

Deus verus, vt extra motum, ſic extra locum, immenſus, illocabilis, omnia comprahendens loca, nullo comprahenſus loco. CAP. XI.

G

O Viri prudentes, Audite iam ex antecedentibus conſequentia. Si à nobis non quæruntur loca corporibus, niſi propter motum, & uix ſermonem habemus de motu, niſi propter locum; quia, motus eſt, quo mobile verſatur, inter locum unde moueri incipit, & locum, in quem deſinit; an non ſatis manifeſtum eſt, poſtquam in Deo non eſt aliquis motus, quòd neque Dei ſit aliquis locus, ſed illa ipſa natura diuinitatis, ſit in omnibus locis, & extra omnia loca, hoc eſt (vt breuiter dicamus) vbique, & nuſquam? Verè, ita habet res. Sicut enim orbis ille cœleſtis, qui in mundo principem locum, magnitudine, ſublimita- H
teque obtinet, ſuis ipſius terminis clauditur, non alienis; ita Deus, nõ pars mundi maior, aut melior, ſed uerè mundus omnium maximus, Mundus intelligibilis, incorporalis, in quo etiam hic mundus erat, antequam conderetur, per ſe ipſum, non per alia, eſt in loco; quia per ſuam ipſius uim, & uirtutem, non per uim rerum, aut locorum, eſt in omnibus rebus, & locis; ipſe ſe locans, ipſe ſe continens; ipſe, ſe (vt ita dicam) dimetiens, & finiens; cuius immenſum orbem, nulli fines, etiam ſi per innumerabilia locorum ſpatia tenderentur, metiri poſſent. Omnia corpora, loci magnitudine, & commenſu conſcribuntur, vt, quum mole ſua alicubi ſunt, alibi

non

A non ſint. Incorporalia, vi, & operatione definiuntur, vt eſſe vbique non poſsint, quia ubique operari non poſſunt: at uerò Deus, incircunſcriptus, infinitus, incompræhenſus, ne continetur quidem ambitu quorumcunque locorum ſimul; ſed, & operatur, & eſt in omni loco, vbique, & vbicunque. Reſponde, fili hominis, Deus ne nuſquam eſt? aut alicubi tantùm? aut ubique? Aliud ſanè fingere non licet. Inane enim, nec eſt aliquid, nec eſſe poteſt, neque fuit, neque erit unquam: plena ſunt omnia mundi membra, vt mundus ipſe plenus ſit, & perfectus. Omninò uerò, quod nuſquam eſt, uix eſt; quod alicubi tantùm eſt, finitum eſt; Deus ergo, quia uerè, eſt id quod eſt, & infinitus eſt, vbique eſt: hoc eſt, nunquam deeſt, nuſquam non adeſt. Hinc illæ piæ uoces, Quo ibo à ſpiritu tuo? &
B quo à facie tua fugiam? Si aſcendero in cœlum, tu illic es: Si deſcendero in infernum, ades. Et ſi uerò, non idem eſt, eſſe in omni loco, & in omnibus rebus, nam ratio loci eſt anguſtior, rei auguſtior: non eſt enim locus, res omnis, &, in ipſo quoque loco, amplior eſt ratio rei, quàm ratio loci; vtrunque tamen ad incircunſcriptam illam Dei magnitudinem, ad illam immodicam longitudinem, latitudinem, altitudinemque, & profunditatem pertinet; vt repleat omnia loca, vt penetret intima quæque rerum; vt nullis ſepiatur locorum ſpatijs, vt nullis concludatur rerum limitibus: denique, vt ambiat, & tranſcendat locos omnes, vt prætergrediatur res, & naturas, tam ſingulas, quàm uniuerſas; vt compræhendat totum orbem, ſuo ipſius complexu, nihil præter eum, non coercentem,
C & continentem. Compræhendat (inquam) quod patres dixerunt, ſicut mundo non incluſus, ſic à mundo non excluſus. Quàm eleganter ò Viri politioris literaturæ amantes, luſerunt in re tanta, ſanctiſsimi illi, & ſapientiſsimi maiores noſtri, dicentes, Deum præ immenſitate ſua interius penetrare omnia, & replere; exterius præſidere, & circuire; ſuperius, regere, & continere; inferius ſuſcipere, & ſuſtentare. Penetrare porrò, non effuſum, replere non exinanitum, non diſtentum circundare, vel ambire, non elatum ſuperferri, & præſidere; denique regere haud inquietum, continere non defeſſum, & ſuſtentare non depreſſum. Audite, quæſo, omnes. Oportet enim, vt iuxta ſacros boues, qui diuinæ ſcripturæ agros arant, & præſepium Eccleſiæ implent, ipſæ quoque humiles,
D & lentæ aſellę paſcantur; & in tanta luce maiorum, non ſit in totum cæca, Chriſtianæ plebeculæ doctrina, & fides. Deus ipſe undecunque ſe rapiens, ſurſum, & deorſum, ante, & retro, à dextris, & à ſiniſtris, omnes mundi regiones excedit, &, omnia loca tranſiliendo, præteruolat; cœlum aſcendens, ſed conuexo quoque cœli ſublimior; ad infernum deſcendẽs, & penetrans, ſed ipſo etiã inferno profundior: fines orbis terræ perambulans, tenẽſque, & cõplectens extrema maris, ſed longior terra, & latior maris. Hæc eſt ratio immenſitatis diuinæ. Hoc eſt diuinũ illud Τὸ ἀπέραντον. Hæc illa Αμετρότης, quam theologia prædicat, tam creatori propria,

quàm

quam à creaturis aliena; qua Deus eſt in loco,& excedit locum,eſt in mun- E
do, & excedit mundum. Τὸ ἀτέλευον, dicitur de Deo, vt conſyderatur in ſua ipſius pura,& abſoluta ſubſtantia,nullam cauſam habens, ne formalem quidem,aut finalem: his enim maximè, res perficiuntur,forma intus, ſiue foris. Τὸ ἀκατάληπτον, de Deo ipſo dicitur,vt refertur ad intelligentiam,ſiue hominum,ſiue Angelorum: eſt enim natura eius omnibus,prętérquàm ipſi ſoli incompræhenſa. Porrò Τὸ ἀΐδιον, vox eſt,qua Deus confertur ad tempus,tanquam excedens omnia tempora. Τὸ ἀπέραντον igitur, de quo nunc ſermo eſt,comparat Deum ad res,& loca, & palam predicat, diuinam illam vaſtitatem, excedere omnia loca,

Quæ cælos, terras, æquor, quæque omnia replet. F

Nam,quemcunq; locum ſignaueris, ibi eſt Deus, & tamen alibi eſt,quàm vbi eſt. Quia verè, nihil omnino eſt,vbi Deus deeſt. Cęlum,&terram ego impleo,inquit ille ipſe Deus. Et iterum, Cęlum mihi ſedes eſt,& terra ſcabellum pedum meorum. Hæc,quum legerent,& intelligerent fortaſſe,priſci illi gentium vates,vt ſe non minus philoſophos, quàm poetas eſſe comprobarent, doctiſsimè ſimul, & clariſsimè cecinerunt,

Deum ire per omnes
Terrasq́, tractusq́ maris, cælumq́ profundum;
Et Iouis omnia plena.
Et Iupiter eſt quodcunque vides, quocunque moueris.

Quin,& Orator, vbi de rerum omnium admirabili ordine, atque con- G
ſtantia pro Deo aduerſus impios philoſophatur, talia voce refert; Hæc ita fieri, omnibus inter ſe mundi partibus continentibus, profectò non poſſent;niſi ea,vno diuino, & continuato ſpiritu,continerentur. O vocem ſapientiſsimam, & nunquam ſatis laudatam. Quis eſt enim ille diuinus ſpiritus, niſi ipſe Deus,

Ἐν εἴδεσιν εἶδος ὑπάρχον
Καὶ ψυχὴ καὶ πνεῦμα καὶ ἁρμονία καὶ ἀριθμός

Forma, inquam, exiſtens in omnibus formis; & anima,& ſpiritus,& concentus,& numerus. Qui,ſi ingentem hanc mundi molem, cęlos,terras, maria,hoc inquam Μεγαζῶον (liceat hoc nomine appellare rerum vniuerſitatem, quando hominem ipſum Μικρόκοσμον, philoſophi vocant) vel ad H
exiguum momentum, iratus, deſeruerit; illico, diſſoluetur omnis numerus,omnis concentus,& velut amiſſo vigore, vita, viribus,omnia effluent, euaneſcent,concident,perinde ac ſtatim morietur corpus, & reuertetur in puluerem,vbi fuerit animæ à corpore facta diſceſsio. Sicut enim anima,& in toto corpore,& in ſingulis corporis partibus,tota eſt per ſe ipſam, totumque & partes,tota viuificat,regit,mouet; ſic Deus, per ſuam ipſius eſſentiã, in omnia,& ſingula,quæ in mundo ſunt,totus intenditur, non diſperſus, non diſcerptus, non diſtentus. Neque corpora ſolum,elementa, & cęlos, incitat,agit,regit;ſed animos quoque ipſos, poteſtate occulta, ſed vbique

diffuſa,

A diffuſa, ſecreta, & inuiſibili maieſtate, intus, & foris ingreditur, penetrat, permeat, tangit, afflat, tenet, portat, implet, circundat, ſeruat, protegit, tuetur; Licet ne dicere, Rerum omnium Ψύχωσις κίνησις, ϗ στάσις, animatio, motio, ſtatio iuxta illud, In quo viuimus, mouemur, & ſumus? Et ſi enim, aliud ſumus, quàm ipſe eſt; nihil tamen aliud ſumus, neque aliud operamur, quàm quod ex ipſo eſt. Ille habet vitam ſuam in ſemetipſo: nos vitã noſtram non habemus in nobis, ſed in ipſo; quia non viueremus niſi per ipſum, quum ipſe det omnibus vitam, & inſpirationem; animam, quã ſemel viuere incipimus, aerem, quem ſemper ſpiramus. Ita genus eius ſumus; non quos natura Deos genuerit; ſed quos, & voluntate creauit, vt homines eſſemus, & voluntate mouet, ac gratia format, vt boni ſimus. Sic, ſic, replet
B orbem terrarum, & continet omnia ſpiritus domini, quia, ſi ſe ipſum Deus, rebus ſubtraxerit; neque vita, neque motus, neque ſtatus erit. Nimium enim verè dictum eſt, Ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo: hoc eſt, ex eius plenitudine, & copia, per eius effuſionem, & liberalitatem, in eius virtute, & poteſtate ſunt omnia. Quàm magnus eſt Deus noſter, o viri, quàm magnus, Cuius palmum terra nõ implet; qui pugillo metitur omnes aquas; cuius pedes, & greſſus, infernum etiam inferiorem penetrant; quem, ſummi cęli, vertices, & capacitates aliorum cœlorum, capere nequeunt. Dicam Baſiliano carmine,

Qui cælum; tractusq́; maris; quique omnia replet;
C *Quem cælum, tractusque maris, quemque omnia nuſquam*
Comprahendunt.

Et qui demum, ne infinities quidem infinitis cœlis, terris æquoribus, circunſcribi, definiri, contineri poſſet. Sphęra nimirum Απερίγραπτος, & neque ſenſu, neque ratione, ſed vix alta quadam mentis intelligentia, perceptibilis; cuius centrum vbique ſit, circunferentia verò nuſquam. Hoc ſanè, pulcherrimo ænigmate, & ad audiendum iucundo, & ad probandum accommodato, de diuina immenſitate loquebantur Theologi gentium. Quum enim centrum ſit tota circuli virtus, immo ipſe totus circulus complicatus; nam, à centro ducimus circunferentiam, quantam, quantam volumus; quumque circunferentia, ſit ipſum centrum euolutum, & exſplica-
D tum; nam, centrum eſt in omnibus lineis, centrum attingunt omnes lineæ; ſed, ad circumferentiam terminantur, circunferentia continentur, & concluduntur; quæ propterea neque vllis, neque omnibus, includitur, altiſſimè inſinuabant, immo docebant apertiſſimè, Deum, & ingredi omnia, tanquam centrum; & egredi omnia, tanquam circunferentiam. Et profectò, vt ab eleuſinis quaſi myſterijs ad floralia feſta tranſeamus, o viri; nihil in vniuerſa natura tam pulchrum, quàm quod omnia ſunt loca Dei; & Deus ipſe, viciſſim eſt locus omnium. Quid enim tam neceſſarium in primis, quàm magnam illam rerum omnium vaſtitatem, inanitatemque, & vacuitatem fœdiſſimam, quaſi triſtia quædam, & ſitu ſquallentia loca,

in medioque hiantia ſemper, & fatiſcentia, repleri plenitudine, & immen E
ſitate Dei? Quem propterea, magno myſterio (vt audiſtis) antiquitas, non punctum, non lineam, non ſuperficiem; ſed vocabat corpus, geometricis plenum dimenſionibus; & inter corpora, non angulare quodpiam, ſed globoſum, ac rotundum; ſphæram inquam, corpus pleniſsimum, & capaciſsimum omnium corporum. Nam, niſi æterna illa uis, & maieſtas, mundum hunc, quaſi nobile quoddam fulorum; & res tantas, quaſi inania quædam uaſa, in ipſarum medio; in ſecretis inquam, & intimis naturæ receſsibus, vbi maximè vanitati ſubiecta ſunt, præſente potentia, & non abſente natura, muniret, ac ſuſtentaret, conciderent protinus tanta machinamenta, vbi è diuerſo, Deo plena, fultaque virtute, tam ſolida, & ſtabili, non iam ſuſpenſa, & pendula, ſed uelut fixa undique, & corporata, ſuis uidentur niti viribus, & per ſe ipſa ſtare, atque ſubſiſtere. F
Iam quid decus, & ornamenta commemorem? Ecqui Albanorum oculi, ferre poſſent tam deforme ſpectaculum, quale eſſet uniuerſa rerum natura, niſi Deus, & omnibus, & ſingulis rebus, non tam adeſſet, quàm ineſſet? Vidiſti vnquam deforme ſenium? orbes oculorum cauos? caua ſupercilia? & ſub eis fluentes lacunas? & hic tamen tantus horror, ſuas Veneres habet, ſi conferatur cum mundo, à quo receſſerit maieſtas plena gratiarũ æterni Dei. Ad hunc ergo modum, res omnes ſunt loca Dei, quia Deus ornat omnia, quia Deus replet omnia: replet inquam, & non occupat; perinde ac ipſa lux, diaphana corpora; nihil enim inter ea, quæ uidentur, eſt ipſa luce ſubtilius, minusque concretum, & corporatũ. G
Audite nunc, quomodo Deus ſit locus omnium. Inde ſanè eſt centrum, hinc circunferentia. Ecquid manifeſtius, quàm quod Deus ſit, lætus quidam, & ſaluber locus omnium quæ ſunt in mundo? locus inquam ferè natalis, vt pote ſuo ipſius quaſi calore, omnia perpetuò fouet, ſuaque ipſius virtute tenet, cuſtodit, & quod ad rationem loci pertinet, ſeruat, ac tuetur, vt durare, & obfirmari, creſcere, & uigere, agere, & perennare per tempus, & tempora poſsint, quo deſerente, ſe ipſa deſerunt, atque deſtituunt? Miraris? Si ceciderit domus, vbi habitas, non'ne cades? Plus ne æges, ò homuncio, circundante te domo, quàm protegente te Deo? Non differt ab ipſo Deo, virtus, à natura; neque re ipſa, diſtinguitur operatio, à uirtute; Vt propterea duo hæc conſentanea ſint, & conſequentia: Si operatur vbique, vbique poteſt; & ſi ubique poteſt, vbique eſt. H
Poteſtate quidem, & virtute, qua omnia mouet, regit, non tam dicitur Deus eſſe in mundo, quàm præeſſe; nimirum uelut Rex, & dominus, qui non pererrans regnum, ſed ſedens in ſolio ſuo, imperio, nutu, diſsipat omne malum. Scientia porrò, & ſapientia, qua proſpicit omnibus, qua attingit minima quæque, paſſeres cœli, lilia agri, fenum campi, dicitur adeſſe mundo, & ſingulis mundi partibus, tanquàm teſtis fidelis, qui præſens uidet, abſens non uidet: Scrutatur enim Deus intima quæque rerum, & nihil inuiſibile eſt oculis eius.

At ue-

A At uerò, præter hæc, quoniam illa ipſa diuina Eſſentia, quia nihil purius, ſimplicius; omnibus rebus illabitur; in omnibus, & ſuper omnia extenditur, magis quam aer, magis quàm lux; hac ratione, per eſſentiam quoque ſuam, Deus, ſe in omnibus rebus ineſſe declarat; vt ubi ſua ſunt, ipſe quoque ibi eſſe intelligatur. Ecquid eſt non ſuum? quando ſuum eſt ipſum eſſe, quo ſunt quæcunque ſunt? Ecce habetis, Deum immenſum, & (vt aiunt) illocabilem; intus quaſi locatum, foris plenè locantem; ab initio conditi orbis complectētem undique, & obſidentem ſuo ipſius gyro, omnia, quæcunque extant, in uniuerſa natura. Fœlix, & nimium fœlix obſidio; qua in tanta diuturnitate temporum, in tanto rerum labentium curſu, non modo non eſt oppugnatus, aut labefactatus orbis, ſed uſque in B hunc diem, diuina protectione munitus; foris, velut tunica tectus adamantina; intus uerò abundans innumerabilibus præſidijs à ſeculo, vſque in ſeculum fortis, & infractus perſeuerat. Finge ignē intrinſecus in primis fouentem, deinde uerò circundantem, & defendentem extrinſecus; & cogitaſti iam Deum ipſum exiſtentē intra omnia, ad fouendū; & extra omnia, ad defendendum. Vt poſtquàm, res omnes à ſe ipſis ſunt Salamandra frigidiores; omnia occulto illo calore foueantur, & uiuant; & quoniā imbecillis ſunt uiribus, tāquam telæ aranearū, aduerſus ea, quæ circunſtant; vigili flāma defendantur, & perſtent. O perpetem, & inuictum ignē. O acrem, & rapidā flammā, ea omnia quæ uniuerſo orbi ſunt profutura, multò fœlicius, quàm naturalis calor, humores in corpore concoquentem, & cōſum C mantē; quæ uerò nocitura eſſent, velocius quàm ignis ſacer, cōtactos artus edentē, & conſumentē. Iam quis nolit hoc diuino igne foueri? hoc diuino igne circūdari? Et planè omnia diuinis igneſcunt ignibus, neque eſt aliquid, quod ſe abſcōdat à calore eius. Miſereor veſtri ò gētes; miſereor, quæ hunc tantū, & tam immēſum Deum neglexiſtis, & coluiſtis paruulos illos Deos, qui exigua ara cōtinentur, qui coluntur paruo thure, qui pauco ære laborātur, & paucis diſtinguūtur coloribus. Sed heu, heu, ò mortales, quū tātæ magnitudinis ſit Deus, vt impleat ſingula, & omnia loca; non uidetur tamē à nobis, neque vbique, neq; alicubi. Si ad orientē pergis, nō apparet. Si ad occidentē, effugit oculos tuos. Si te uertes ad dexterā, dices, Vbi eſt? D Si ad ſiniſtrā, quomodo appræhendes illū? Et tamen, nō longè eſt ab uno quoque noſtrū Deus noſter. Deus de prope, vt ipſe inquit, non de longe. Qui appropinquat, & adhæret nobis magis, quàm ueſtimentum corpori, quàm caro cuti: qui uidet uias noſtras, & dinumerat greſſus noſtros; qui pertingit ad cōpages, & medullas oſsiū noſtrorū: qui ſcribit cōtra nos amaritudines, qui ſignat delicta noſtra, quaſi pecuniā in ſacculo. Heu, iterum heu, quis hic nō extimeſcat, non expaueſcat, non expalleſcat? Videre non poſſumus uidentē nos; & eū, qui tam ſubtiliter renes noſtros, & corda noſtra ſcrutatur, ne à fronte quidē ſemel aſpicimus, vt ſciamus quid, quomodo, & quādo, de nobis decernat, ac iudicet. Ite modo homones, & Deū, vt

ſoletis,ſuperbè contemnite, quē velut in inſidijs vbique latentē, eo magis E
formidare debetis,quò vos ille etiam in tenebris videt, & illum ipſi, ne in meridie quidem videre poteſtis. Sed nos te rogamus,magna,& æterna poteſtas,Rogamus te ſummè,& exuperantiſsime Deus,nos inquam tuus puſillus grex,nos tuum pœcus pauidum,ne contendas nobiſcum in fortitudine tua,neque nos præmas mole magnitudinis tuæ. Te enim ſemper,quaſi tumentes ſuper nos fluctus timuimus; &, mente, & vultu teſtamur, quia niſi tu nos recrees, pondus tum ferre non poſſumus, ſempiternum Deum; dies,& noctes ceruicibus noſtris imminentem,omnia prouidentem, cogitantem,animaduertentem,omnia ad ſe pertinere putantem, curioſum, & plenum negotij Deum. F

Natura ipſius veri Dei, non tam ſpiritalis, quam ſpiritus; expers carnis, ſanguinis, quantitatis, qualitatis, figuræ, corporaturæ, materiæ. CAP. XII.

QVALIS es, qualis es, Deus meus? Quæſiui vultum tuum domine,& vultum tuum adhuc requiro. Ne auertas faciem tuam à me. Erige me, ex me ad te: G
Nam,vel quum te volo quærere,neſcio; vel quum te quæro,nō inuenio;vel certè, quod de te inuenio, non es tu,quem quæro. In communi illo noſtri generis parente, te tenebamus; per illum, te perdidimus;& iam primum ex illo factum eſt,vt te inuenire vix valeamus.Qualis es,qualis es Deus meus? Vos nunc,permittite,quæſo,mihi,pietati concedite,date zelo,tribuite deſiderio,vt ſubleuare ſermone poſsim,communem hanc infirmitatem ſanctarum plebium quæ vſque adeo mentes tenent corporibus fœderatas, & illigatas, vt vix concipiant Deum ipſum eſſe ſpiritum; ſpiritum, qui omnino non cadit ſub conſpectu oculorum noſtrorum,ſpiritum remotiſsimum ab omnibus ſenſibus, abiū H
ctum prorſus,non ſolum à contagione terreni corporis, ſed ab omni materia, quæcunque illa fuerit: ſunt enim, qui eam non vnius rationis exiſtiment in omnibus rebus, immo ne in corporibus quidem. Profectò igitur, quum ad ſcientiam comparandam, quam in ipſis naturæ ſaltubus, tanta cum voluptate, & vtilitate venamur; animus noſter vti poſsit duobus inſtrumentis, altero ſimplici quod mens, altero multiplici, quod ſenſus eſt; ne natura ipſa ſuperuacaneum quidpiam egiſſe videatur in homine, oportet, vt in ipſa mundi vniuerſitate, ſint quædam ſenſibilia, quædam intelligibilia; hæc porrò tam illis præſtant, quàm uis ipſa mentis excedit

vim

A vim ſentiendi. Itaque homines illi, qui ad Dei, & diuinarum rerum altiſsimas contemplationes, accedere ſe putant; & nil aliud cogitare animo norunt, quàm quæ aut ſubiecta ſunt oculis, aut familiaria ſunt auribus; illi inquam, non modo ab ipſo æterno Deo, ſed à ſe ipſis quoque peregrinari mihi videntur; vt, qui neſciant vim humanæ animæ. Nam ipſa quoque hominis anima, de ſe ipſa teſtimonium præbet, & teſtimonium eius verum eſt, quod ſpiritalis naturæ ſit; quæ mundum, & omnia quæ in mundo ſunt, videt infra ſe, Angelos iuxta ſe, ſe in ſe, & vnum ſolum Deum ſupra ſe. Propter quod ex ſupremo illo mentis apice, quo omne corpus ſupergreditur à ſapientibus viris, tam alienis quàm noſtris, appellatur Spiritus; nimirum imago Dei, quæ corpus formare poteſt, cum corpore diuidi B non poteſt: extra corpus intelligi poteſt, in corpore ſentiri non poteſt; ſociata corpori viuere poteſt, diſſociata mori non poteſt, ipſa (vt Græci dicũt) ſunt natura Ασώμος καὶ ἀσώματος, nulla mole diſtenta, nullis lineata figuris, nullis depicta coloribus. Ob id enim, à bonis philoſophis, numeratur inter Τὰ χορίςα; & Poetæ cecinerunt,

Morte carent animæ.

Igneus eſt ollis vigor, & cæleſtis origo.

Quid? Temporario quidem officio, & munere eſt anima, ſed in ſeipſa, ſemper, & prius natura, eſt ſpiritus; quod hoc ſubſtantiam abſolutè ſignificet; illud ſine relatione non intelligatur; dicitur enim anima, quatenus format corpus, & eſt vita corporis. Et omnino quidem, vt eſſentia vna, ſic viri-
C bus multiplex, quemadmodũ per ipſos corporis ſenſus, formas corporeas, præſentes, excipit, exceptas etiam abſentes imaginatione verſat, memoria tenet, cogitatione quaſi format, librat ingenio, iudicat ratione. Ita, dum ſe per mentem, & intelligentiam ad incorporalia transfert, nõ iam anima ſed animus (nam anima eſt dum animat, animus dum ſapit) adhuc exiſtens in corpore, per vim contemplationis, fœliciſsimè tota migrat in ſpiritum, corpora, & imagines corporeas poſt terga relinquens, Deumq; , & diuina ſapiens. Vnde, & inclamat, & ſi cognouimus Deum per ea, quæ videntur, tamen non nouimus iuxta ea, quæ videntur. Hæc quum ita ſint, poteſt ne igitur non eſſe ſpiritus, & verè ſolutus omni corpore Deus? Immo ve-
D rò, poteſt ne, non eſſe omni ſpiritu purior, ſimplicior, abſolutior? hoc eſt, & animabus hominum, & ipſis quoque Angelis, (nam, & de illis ſcriptum eſt, Qui facis Angelos tuos ſpiritus, ſine fine maior, & melior? Et quid eſt corpus hominis, niſi carcer, & vinculum dum viuit, ſepulchrum, & tumulus dum moritur? Huc ſanè ſpectant duo illa Græcorum nomina, Δέμας, & Σῶμα. Eſt enim Δέμας, quaſi Δεσμός, & Σῶμα, quaſi Σῆμα. Hæc ipſa porrò latina vox, Corpus, corruptioni vicina, finitimaque, digna ne eſt immortali Deo? Certè verò, quod in homine dicitur corpus, quum cec-cadauer erit. vt proptereà Ἀττικῶς dicatur Πτῶμα, ἀπὸ τοῦ π- à cadendo, quod illius ſit cadere, deficere, mori. Vnde illu-

quam homines moriemini, & tanquam unus de principibus cadetis. E
Ite, ite iam, & impudenter dicite, Deum benedictum, qui ſolus eſt beatus, ſolus potens, ſolùm immortalis, cuius uirtute, & quæ ſtant ſuſtinentur, & confirmantur quæ cadunt, & eriguntur quæ ceciderunt, corpus uel eſſe, vel habere. Oro uos amici, Cui ſimilem feciſtis Deum? Quam figuræ imaginem ponetis Deo? Qualem Deum eſſe putatis? An cornigerum, vt Iouem? An aureâ barba, vt Aeſculapium? An imberbem, ut Apollinem? Cæſijs ne oculis, ut Mineruam? uel cerulijs ut Neptunum? Pileatum, vt Mercurium? Claudum, ut Vulcanum? Nunquid, ſculptile conflabit faber? Nunquid aurifer, auro figurabit illum? & laminis argenteis Argentarius? An uerò, eſt aliqua figura, quæ non termino claudatur, aut terminis? Itaque, ſi magnitudinis Dei, non F
eſt finis, neceſſe eſt, ut Deus ſit Αναφὴς, ἀσχέτος, ἀπεριγραπτὸς, ἀσύνθετος, omninoque Αμωρφὸς, immò uerò, ut ſublimiora loquar Αμωρφία. Quòd ſi quum de Deo, ſecundum hominem, cogitare ſolemus, forma nobis occurrit humana, ut qua nulla pulchrior ab hominibus fingi poſſe, & quæ ſola mentis domicilium eſſe uideatur, uerè tamen, in ſua ipſius diuina natura, vel fruſtra Deus haberet formam hominis, ſi haberet, uel certè non habet, ne fruſtra habeat. Non eſt natura iudicium, fili hominis, non eſt; ſed eſt humanæ cogitationis error, putare, quòd Deus ſit Ανδρεοειδὴς, uel Ανδρείκελος, atque ideo, imprudenter ipſi, & impiè, hominum membris, lineamentiſque figuramus naturam Dei. Dici ne uerò poteſt, vt qui membra habet, non illis ægeat? G
nam, & quo pluribus utitur, hoc ipſo, per ſe ſe, minus poteſt. Aget ne uerò oculis Deus, qui per ſe ipſum omnia uidet? Auribus, qui per ſe ipſum omnia audit? Pedibus, qui per ſe ipſum omnia luſtrat, qui vbique eſt, & omnia implet? Fortaſſe uerò æget manibus ad accipiendum, dandumque, & faciendum? Sedenim, ipſe à nemine quidquam accipit; diſpenſat autem omnia, uerbo illo ſuo, quo ab initio mundum fecit, quo etiam, vſque in hunc diem operatur, quo uniuerſa, quæ ſunt, poſſidet, portat, regit. Finge quoduis corpus, ò homo, aerium, æthereum, phyſicum, mathematicum, animale, ſpirituale, & ſi quod aliud ſubtilius, vel eſſe, vel cogitari poteſt; caret prorſus omni corpore Deus. H
Habet ne uerò non corpus, ſed quaſi corpus? non ſanguinem, ſed quaſi ſanguinem? non membra, ſed quaſi membra? Sed quid eſt hoc, quaſi corpus? Quid eſt hoc, quaſi ſanguis? Quid ſunt hæc, quaſi membra, quibus error, & falſitas ludit, vt philoſophiam, & religionem illudat? Certè etiam, ſi ſpectant ad illas atomos, quas Democritus uigilando ſomniabat; quæ tamen figurare, lineare, colorare, animare, omninò non poſſunt; quid aliud ſunt, quàm materia? At, quid eſt materia, niſi ſylua? Hoc enim ſonat Græca Υλη. Eſſe ne uerò poteſt, in ſumma illa ſimplicitate naturæ Dei, quam audiſtis, tanta rerum denſitas,

vt con-

A vt congeriem faciat, quę propriè ad ſyluam pertinet? Quid? Vbi eſt materia, An non caduca ſunt omnia? Eſt'ne quidpiam materiale, & immortale? Sed ſit planè quędam alia materia, pręter eam, quę eſt rerum mortalium: certè quęcunque ſit, non poteſt intelligi, quin ſit ſaltem mutationum, uelut area quędam. Nam, & materia illa intelligibilis, quam in homine intellectum poteſtatis Peripatetici uocant, definitur, quod illius ſit omnia fieri, vti alterius quem agentem dicunt, Omnia facere. Ecquid porrò tam alienum à ratione materię, quàm poteſtas agendi? Ecquid tam alienum à ratione formę, quàm potentia recipiendi? Quę uerò diuerſitas tanta, quanta materiæ, et formę? Vt propterea tandem, nihil ſit tam diſparatū à Deo, quam materia; nihil tam Deo ſimile quam forma; quia B Deus nihil recipit, Deus omnia agit. Immò (vt dicetur) eſt ipſe actus, et actio. Et forma quidem hominis, quę eſt melior pars in homine, cōtinet hominem: at forma Dei, quę eſt ipſe totus Deus, creator mundi, cōtinet mundum. Hac ratione fortaſsis dicta anima, quia dat animas.

Inde hominum, pecudumq́ genus, vitaq́ volantum
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.

dicta uerò Ψυχὴ, quia Φυσὶν Ἔχει, naturam ipſam continet, replet, agitat. Mens autem, non quaſi Μινὴ, vt noſtra deficiens; ſed tanquam omnibus eminens, quę etiam omnia ſingulaque metitur. Spiritus demum, quia inuiſibilis, inuiſibiliter ſpirat, quo omnia ſpirant. Vnde illud, Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Sic enim poſtmodum cecinit, et C Vates Ethnicus, alumnus antiquę philoſophię, et rapiente eum forſan ſpiritu ueritatis,

Spiritus intus alit, totamq́ infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Quàm digna Deo præ cęteris uox, ſpiritus, ò Viri. Nam Deus non ſolùm ambiendo circumplectitur omnem creaturam, et corporalē, et ſpiritalem,

Immenſosq́ ſinus, immenſaq́ brachia pandens,

ſed verè implet, et penetrat, vt paulò ante dicebamus, infuſus per intima quęque rerum, multò magis, quàm gladius anceps per viſcera, quàm radius ſolis per aera, quàm aer per aquas, quàm aqua per terrę poros, et uenas, quàm denique anima, per omnes animantium artus. Neque uerò D profectò illaberetur, et influeret in ipſos ſpiritus, diuidens eos in partes, et penetrans, quaſi eſſent, et ipſi, res corporeę, niſi eſſet ipſe omniū tenuiſsimus, ac ſimpliciſsimus, et prorſus expers omnis corporaturę. Non eſt ſpiritualis naturę Deus, velut à compoſitione corporeus, à prędominio ſpiritus, ſed eſt totus ſpiritus, unus, ſimpliciſsimusque, qui in tota ſua ipſius natura, carnem, et oſſa non habet; cuius uocem nemo audiuit; cuius ſpeciē, nemo uidit: Spiritus, vt ſolus ęternus, ſic ſolus incircūſcriptus, et immēſus, tanto interuallo omnia corpora, et omnes naturę corporeæ metas, fineſq; tranſcēdens, vt ſolo ſpiritali nutu, et imperio, quicquid uult, quādo vult,

quomodo uult,in corporibus operetur; vſque adeo incorporalis, vſque E
adeo immaterialis,vt ad eum collati omnes reliqui ſpiritus, & craſsi eſſe,
& non modo materiam intelligibilem, ſed & nonnullam corpulentiam
habere videantur. Meminiſtis illam mentem,puram,ſimplicem,impermiſtam,omnia (vt Anaxagoras dixit) permeantem, fouentem, ſeruantem,cuſtodientem? Ecce Deum, ſpiritum omnibus corporeis oculis inuiſibilem; mundum regentem; grauiſsima quæque in medio ſuſtinentem; ſupra, ſuſpendentem læuia; ad ſumma, mouentem ignes; ſydera ad curſus ſuos excitantem; librantem elementa; viuificantem omnia. Omnia inquam

Quà ſe cunque refert, roſeo ſpectabilis ore
Lucifer exoriens; F
Quà ſe cunque refert, niueo ſpectabilis ore
Heſperus exoriens.

Hæc eſt cana fides, hæc eſt priſca omnium gentium theologia. Hæ ſunt pretioſæ reliquiæ, quæ in tantis veterum dogmatum naufragijs, & direptionibus, etiam apud bonos philoſophos, ſuperfuerunt, ſuntque inter Chaldeos,& Hæbreos antiquiſsimæ religionis, & ſapientiæ uera, æterna, & incorruptiſsima monumenta. Quid hic dicis homiformia plebecula? heremi dura ruſticitas? ruſtica ſimplicitas? Victa es, confitere iam, & excute errorem tuum. Infantilia tibi oblectamenta permiſſa ſunt,in quibus non nihil luderes,& paulatim aſſurgeres ad meditationes ſerias immortalis,& inuiſibilis Dei. Tu uerò,non ſanè pudenter,ſed omninò ruſticè,obſtinatè negas, & in eo perſtas, Deum non eſſe incorporeum, & perpetuò iacens in ſymbolis Dei, ad res ueriores, ac meliores, monẽtibus patribus, non dirigis animum tuũ, vt intelligas ex uera theologia, qualis ſit Deus. Surge, ſurge,& illuminare. Non pudet uerò Chriſtianum hominẽ,quando Chriſtus dicit, Spiritus eſt Deus, Neque uocẽ eius audiſtis, neque ſpeciem eius uidiſtis; quando Paulus, inter cæteras Dei laudes, appellat eũ, vt immortalem,ſic inuiſibilem; quando Ioannes refert in codicem Euangelij ſui, Deum antequam caro fieret, nemo uidit unquam oculo carnis; non pendet (inquam) inter ſpecioſa deſerti, inter tantos piorum fletus, & effuſas monachorum lachrimas exclamare, Ademiſtis mihi figurã Dei mei, & iam non habeo quem teneam, & neſcio quem adorem. Ecquid garris,ò Appelles delire ſenex? Non adoro Deum,quem ignoro,Ignoro quem non uideo. Qui non uidetur non eſt Deus. Immò uerò rectè Rhodon, Deus (inquit) eſt,quia non uidetur. Quem non uides, hunc adora; Quem intelligis, non ignoras. Si non intelligis, mortuus es; quia nemo niuit ſine ſpiritu. Deus eſt ſpiritus; non uidetur, quia non habet corpus. Et quidem, ò Viri,non ad ueram,ſed ad figuratã Theologiam,quam ſymbolicam uocãt pertinet tota illa artificioſa figlina,quæ in ipſo Deo, Αλληγόρικως, ἀναγωγικως, ἀνθρωποπαθως, deſcribit tot, & tantas mutatio-

(G and H margin letters: see lines)

nes,

A nes, nouationes, trasformationes. De Christo iam corporato Deo, Theologia non ſymbolica ſed uera, & propria credit, & confitetur, non Καθ' ἀλληγορίαν, ſed καθ' ἀλήθειαν, quòd carnem noſtram, & animam, omnesque naturales proprietates, & affectus innocuos ſuſceperit. Sed præter Τὸ σαρκικὸν τοῦ χριστοῦ, ἁγιότατον καὶ σεβαστικὸν; quòd, qui non ἀληθῶς, & κυριολογικὸς, ſed συμβόλικως intelligendum eſſe putat, anathema ſit; paris eſt impietatis dicere, Deum non eſſe, & eſſe natura corporeum, quod præcor in animis ueſtris figite, &, ut ipſi quoque ſymbolicè loquamur, clauo trabali figite. Itaque omnia, & ſingula, quæ corporaliter dicuntur de Deo, ad ipſam non ueram, ſed ſymbolicam théologiam, ſunt referenda. De qua mihi modo altius loquendum eſſe uidetur,
B ad erudiendos, & liberandos ab erroribus, ſi qui ſunt Serapionis ſimiles; & ad vindicandas ſacras literas ab irriſionibus profanorum hominũ; qui dum in Prophetis legũt multiformem illam, peneque incredibilem, & prodigioſam Ιεροπλασίαν, æterni Dei; mox, riſu theatrali rident omnia, quæ dicuntur, & ſcribuntur de Deo, homines ſomno patre, & nocte matre progeniti.

Figurata, & ſymbolica omnia, quæcunque corporaliter dicuntur de ipſo Deo. CAP. XIII.

C

SYMBOLA loquitur; Nemo huc ueniat aſymbolus. Conferte in commune aliquid omnes, ſaltem fauete linguis; Vt, ad alta hæc ſpectacula, iucundis plena umbraculis, & omnigenis depicta coloribus, aſcendamus lęti, & gaudentes, contemplaturi Deũ: qui in ſyluoſa corporum denſitate obuolutus, ſubluſtri tamen ſignorum, ac rerum ſpiritalium uarietate renidet. Quanta eſt in ſymbolis gratia? quanta voluptas? Non eſt in Helicone, aut Citherone nata cum fabulis apud
D Poetas, ſymbolica theologia; ſed è cœlo cum lege, & verbo domini inuecta eſt in montem Sion, & in ſanctos Prophetarum choros, cuius demũ ſcopus hic eſt, ne à ſimilibus ſeducamur; ſed per diſsimilia quoque deducamur ad intelligẽdum Deum, & res diuinas. Atque ideo non Καθ' ἀλήθειαν, ſed καθ' ἀλληγορίαν, accipienda ſunt corporalia ſigna, quibus depictus, & figuratus eſt theologicus ſermo; vt, quæ re ipſa, in Deo nõ ſunt, quem omninò intelligere oportet, ſpiritum, corpore, formaque carentẽ, ſed à nobis mutuo accepta, ex ijs, quæ corporalia ſunt, non per ſimilitudinem, ſed per analogiam transferuntur ad Deum. Hæc ipſa ſanè eſt, apud patres, propria ratio ſymboli, vnde facta uocis deriuatione, theologia ſymbolica nomen accepit; quam ipſi, longiore periphraſe in lingua Latina

diceremus, Scientiam de Deo, diuinos honores, & titulos plenos dignita- E
tis, & gloriæ, per ſecretiores rerum proprietates, & figuras, altiſsimè ſigni
ficantem, non uerbis inquam, & uocibus proprijs, quæ nullæ extant, ſed
ſignis, & notis, ex diuina inſtitutione non dubijs, Deum ipſum, & quæ
verè in Deo ſunt, & ad Deum pertinent, inſinuantem, ſignificantem;
eloquentem. Sunt apud Græcos, Τέρατα, σημεῖα, τεκμήρια, ſigna
omnia, ſed non ſymbola omnia. Τέρας eſt ſignum præter naturam, pro-
digium, miraculum; defectio Solis; lapides è cœlo cadentes; imbrium;
alienis menſibus, uehemens copia. Σημεῖον, eſt ſignum naturale, quan-
quam fortaſſe inſolitum, quale generatio illa, morbus praua, & religio-
ne adultera, importunè quærebat; quo, ſibi dominus fidem faceret, ſuæ
ipſius ueritatis; quam alioquin, perfidi illi auerſabantur. Τεκμήριον, ſi- F
gnum eſt rei futuræ; indicium inquam, & uelut argumentum, quod no-
ſtri coniecturam dicunt; Nam Σημεῖον, magis eſt rei præteritæ, unde di-
cta eſt demonſtratio ſigni. Quam igitur differunt ſigna, quæ ſymbola uo-
cant, ab his omnibus ſignis? Certè, quod etymon uocis oſtendit, nō ſigni
ficant, niſi ijs, qui habent βουλὴν, conſilium, iudicium, ijs inquam, qui
conferunt, qui iudicant; nam Συμβάλλω, eſt confero. Sunt enim par-
tim occulta, partim manifeſta, vtpote neque ex toto ſimilia, neque ex to-
to diſsimilia, ſed (vt Dionyſiaca uoce utar) Ἀνομοίως ὅμοια, diſsimiliter
ſimilia, ideoque analoga. Ecce uobis affero ſymbola; Inſigna, ſtem-
mata, ornamenta, qualia ſunt imagines maiorum, uexilla Ducum,
litui augurum, ſceptra regum, Tiaræ Pontificum, Carmen eſt Maronis. G

Vt nota fulſere aquilæ, Romanaq́ ſigna.

Ipſe Cicero, Solem, & Lunam, & Stellas, inſignia mundi uocat. Ha-
ſta, & Clypeus ſunt inſignia belli, Toga pacis, Pileus libertatis. Inſi-
gne Iouis erat Fulmen, Phœbi Laurus, Mineruæ olea. Et cur non ſta-
tim, in mentem nobis ueniunt, arcana illa, & philoſophiæ plena Pytha-
goræ ſimbola, in quibus, præter ſonum pronunciationis, & ſimplicem
uerborum interpretationem, ultimos grammaticæ, & literaturæ fines,
continenter altiſsima, quæ ad ſcientias ſpectant theoremata; &, quæ ad
mores pertinent, ſanctiſsimæ ſententiæ; feſtiuæ ad illecebram audien- H
tium, breues ad memoriam, obſcuræ ad maieſtatem, argutæ ad gratiam,
& leporem? Eiuſdem generis ferè uidentur hieroglyphica Aegyptio-
rum, literæ illæ Epheſiæ, Apologi quoque Sybaritici, Cylices, Cyprij,
Aeſopij. Quin, & reliqui omnes ueterum gryphi, & mæandri, quos,
olim, Sphinges, in templorum foribus proponebant, & Oedipi interpre-
tabantur. Nam ſiue rationalia, ſiue moralia, ſiue myſta traderent ſa-
pientes illi, potiſsimùm uerò, ubi diuina loquerentur, utebantur miris
ambagibus uerborum; nefas eſſe putantes, ſi Deum, (vt eorum uerbis
utar) in annulo geſtarent; hoc eſt, ſi diuina proſtituerent, ſi de re (in-
quam) maximè arcana, abſque arcanis ſenſibus, & uerbis differerent,

& tra-

A & tractarent. Quid dico tractarent? Non enim tractabant, ſed uix indi-
cabant; immò, ne indicabant quidem, ſed ore, & pectore magico (vt
quidam dixit) diuina myſteria murmurabant. Neque enim ratiocinan-
do, neque definiendo, neque etiam ex hiſtoria, quam præcedentia tem-
pora tulerant, ſimpliciter, & palam admonendo, ſed alio quodam do-
cendi genere, eoque maximè iucundo, & ſalutari, nunc ambigua uerbo-
rum ſtructura, nunc literis ſolis, vel ſyllabis, nunc ſententijs tantùm, nunc
uel rebus, uel actionibus pro uerbis utentes, hoc eſt demum, undique ob-
ſcuri, at ſemper grati, venabantur theſauros illos abſconditos, & inuentu
perdifficiles, diuinæ, & humanæ ſapientiæ. Sanè, & Anteſignanus ſcripto-
rum omnium Moſes, ille Moſes, à quo omnes ſcriptores hauſerunt, à quo
B omnes didicerunt, uerus, & legitimus diuinarum rerum contemplator,
non'ne ob ſecretiſsimam loquendi, & ſcribendi rationem, uelatus eſt fa-
cie? vtpote totus nubilus, plenus nubilo, ipſum nubilum, quiquam, & in
nubilo rutilat, ſplendor, & gloria? In coſmopœia enim, & in ipſis hyſto-
rijs, & genealogijs Moſaicis, ſcatent ubique magnarū rerum ſacratiſsima
ſymbola, ad ſublimiorem intelligentiam, vt indeſeſſus ille Euangelij prę-
co Apoſtolus docet, per allegoriam traducenda. Quid miraris? nā & ille,
antequam aperta, & nuda reuelatione dignus inuentus eſſet, per ſacrum
ſymbolum ignis, è rubi medio Deum uidit. Qua uiſione præparatus eſt,
vt diſcuſsis penitus umbris, & uelaminibus, ad ſimplicitatem illam æternę
diuinitatis, omnino ſupra quàm intelligi poſsit, admirabilem & ſine figu-
C ra, figuris omnibus longè præſtantem, puritate animi, & contemplatio-
nis uirtute, præ cæteris omnibus uatibus penetraret. Hunc ſecuti ſunt re-
liqui Prophetæ, qui eadem incedentes uia regia, ſicut per ſomnia, & fi-
guras, Deum uiderunt, ſic omnia quæ ſcripſerunt, inuoluerunt ſymbo-
lorum nebula, caligine, tenebris. Et Ioannes quidem, coronis Prophe-
tarum, ille erat, in quem deſinere poſſe uidebantur omnia ænigmata; &
tamen apud illum quoque, quid eſt non ænigmaticum? non ſymboli-
cum? non myſticum? Nam, & ipſum quoque nomen, & uita, & offi-
cium, myſterium eſt; ut omittam, quæ apud eum leguntur, Agnum, ui-
peras, arbores, lapides, uentilabrum, aream, triticum, corrigiam, cal-
D ciamentum. Ipſe demum arcanorum princeps Chriſtus Ieſus, qui mo-
riens, ſuo ipſius nomini, & gloriæ, uela dedit, Iudæis ſuſtulit; quan-
quam uenerat reſerare cœlos, & pandere portas, aperiens tamen os
ſuum, quo eructabat abſcondita à conſtitutione mundi, uix loqueba-
tur turbis citra ænigmata, & parabolas. Quin, & Apoſtolos ipſos do-
cuit, ut nos initiarent per ſacra uelamina; quanquam, quid dico ve-
lamina, & non potius diuina lumina? fumantia quidem foris, ſed pu-
riſsima intus. Sacramenta enim chriſtianæ religionis, ſymbola ſunt,
& ad theologiam ſymbolicam ſpectant; quanquam non ſignificandi
ſolùm uim habent, ſed & agendi, unde, & Τέλεται uocantur.

Certè uerò, eadem theologia dicitur Συμβολικὴ, καὶ τελεστικὴ, differtque E
plurimum ab ea, quæ dicitur Καταιοπτικὴ καὶ ἀποδεικτικὴ; Illa in vſu, & adminiſtratione ſacramentorum, hæc in ipſa rerum diuinarum ſimplici, & nuda contemplatione, verſatur. Vis tibi explicem (Fili hominis) uim, & rationem ſymbolicæ theologiæ? Audi. Quum in omnibus ſcientijs, & artibus, uoces, & uerba, ſigna, & notæ ſint rerum, de quibus, vel ad ſciendum, vel ad agendum pertractant; hoc unum proprium eſt, & peculiare diuinæ ſcripturæ, vt in ea, ipſæ quoque res, non id ſolùm quod ſunt, ſed aliud quidpiam ſignificent, & loquantur; velut uicariæ uoces, & uerba Dei; qui tam omnium rerum conditor, quàm ſacrarum literarum author, verè nouit, & quid nobis ſignificari cupiat in libris ſuis, & F
quàm aptè, & decore ſignificari poſsit, per res ſuas. Et quidem præter res illas, quę nos beatos efficiunt, Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctũ, quæ, res ſunt duntaxat, & nõ ſigna, in quas nimirum omnia ſigna diriguntur, tendunt, conſpirant; nulla res eſt, quæ non induat rationem ſigni, quæ non ſit ſignum, quæ nõ adhibeatur aliquando in ſacris literis, vt uel palàm tanquàm index, vel certè tanquam in ænigmate, loquatur aliud, & aliud. An non, & ille ipſe Ieſus Chriſtus, Deus corporatus paulominus minoratus à Deo, res, tantis olim figuris, & ſignificationibus demonſtrata, datus fuit nobis in ſignum, quem, & ipſe pater ſignauit, vt tanquam uerum, & proprium Dei verbum, ſignificaret, manifeſtaretque nomen ſuum hominibus; cuius, & Ioannes, vt prænuncius, & præcurſor, ſic, ò quàm appoſitè, uox dicebatur, & erat; ſignificans Iudæis, quiſnam illæ eſſet. Abſoluta, G
ideoque, & notiſsima, eſt ratio rei; ſed ratio ſigni, quæ in relatione conſiſtit, non communiter omnibus, ſed paucis ſapientibus, & prudentibus nota eſt, ex ratione, proportione, comparationeque rerum cum ſignis, & ſignorum cum rebus, dum enim una res cognationem, aut affinitatem habet cum altera, neſcio quo pacto loqui uidetur de altera. Hinc, graculi obſtrepunt, vociferantur, implent clamoribus cœlum; quia animalis homo non percipit quæ ſunt ſupra ſenſum, ſupra animam, ſupra mentem; ideoque dum uitioſi illius oculi, diuina ferre non poſſunt, per ſtrophas, ſucos, & artificioſas fabellas, ludificari ſe turpiſsimè uerentur, & timent. Quid ni? Et Iudæis carnalibus, panis cœli uerminat; Aegyptijs, meridies H
eſt caligo, & tenebræ, aqua in ſanguinem uertitur, terraque ebullit ranas. Sed, & rubrum mare, quod pios myſterio baptizauerat, impios iudicio abſorbuit; ipſeque author ſalutis, ipſa ſalus, non credentibus fit lapis offenſionis, & petra ſcandali. An uerò, nõ & in natura ipſa hic ipſe ſol cœli, mane nobis oriens, veſpereque occidens, ſanos oculos illuminat, ægros excæcat? Iam, vt compleamus quod cæpimus, quis referat perpetuam illam, & admirabilem cognationem, affinitatemque, & connexionẽ, quam habent mixta cum elementis, elementa cum cœlis, cœli cum Ideis, Ideæ cum ipſo Deo? Quæcunque enim reperiuntur in hoc mundo inferiori

per

A per expreſſas formas, iam præexiſtunt in cœlis per uirtutes diſponentes; in ſuperis mentibus per rationes medias,& quaſi cauſulas, in ideis,per typos,& exemplaria; in Deo autem, modis omnibus ſimpliciter, & perfectè, adimendo quod deterius,addendo quod melius. Hæc eſt ergo uirtus noſtræ theologiæ ſymbolicæ; dum enim ſpatiatur per ingentes uniuerſæ naturæ campos, & pererrat prata plena omnigenis floribus, ſingularum rerum munera, vires,actiones, non proprio quidem, ſed figurato ſermone tribuit ipſi Deo; &, tantas in illo effingit formas, quantas ne Sulmo quidem ſomniauit in falſis Dijs, vt quæ cognoſcit Deum eſſe omnia, & cui nihil deeſt omnium. Sic in Eccleſia magna,& populo graui, ipſi immortali inuiſibilique Deo, templa thymiamate ſumant.

B *Thure calent aræ, ſertisq; recentibus halant.*

Et in Canticis canticorum, vbi Theologia ſymbolica,

Aut portum tenet, aut pleno ſubit oſtia velo;

ipſi Deo celebrantur nuptiæ, choros ducunt adoleſcentulæ, auditur uox ſponſi, & ſponſæ, panguntur carmina nuptialia,pulſantur fores, tollitur peſſulum, dilectus ingreditur,dilectam deperit,decumbit lecto, aſpergitur cubile floribus, mira ſuauiloquentia laudantur genæ, oculi, dentes, comæ, cincinni, nominantur manus, lingua, labia, collum, monilia, petuntur oſcula, vbera, femora. Quid? Ille ipſe Deus,caro factus,ſymbolum pacis noſtræ, immo uerò, ipſa pax, omniumque bonorum noſtrorum inuentor, inceptor, perfector, in ipſo Euangelio, dum

C *Humana luſtrat ſub imagine terras,*

non minus in myſterio,quàm in hiſtoria,ideoque, & Συμβολικῶς, perùnctus eſt oleo, nardo, myrrha, aloe.

Ambroſiaque comæ, diuinum uertice odorem

Spirauere:

& ſpecie fracta, fragrare cæpit tota domus ex odore unguenti, Vnguenti ſapientiæ, ſanctificationis, iuſtificationis, redemptionis, quod effuſum è cœlis,infuſum in caput eius,longè,lateque profuſum eſt in omnes terras, de cuius plenitudine nos omnes accepimus. Vos igitur, quibus reuelati ſunt oculi cordis,vt ea uideatis,quæ alij non uident,vt ea intelligatis,quæ alij non intelligunt; Vos qui in uerbis quoque ſcripturæ carnalibus, nouitatem

D diuini ſpiritus quærere, diligentiſsimeque uenari, vnctione docente didiciſtis; Vos denique,qui & de corporibus tractãtes, fieri poteſtis extra corpus; & audientès humana,diuinitus dicta de Deo, non humaniter, ſed diuinè accipienda eſſe,rectè,& fideliter iudicatis; quibus propterea familiare eſt, dante Deo intellectum,non humano ingenio,ſed diuino ſpiritu,conſyderare mirabilia in lege domini; ex ſacris ſymbolis,quaſi ex certis ueſtigijs, diuinitatem ipſam odorate, & ad ea ſanctiſsima, quæ ſub litera latent,myſteria,ſublata omni nebula,& caligine penetrate. Ingredimini in cellam uinariam; &,recluſis theſauris,à Leone innoxio,qui

uictor

victor mortis,& inferni,obtinuit,vt eo aperiente,nemo claudat, eo clau- E
dente, nemo aperiat; videte verbum,videte uerba verbi. Aſpicite intus,
aſpicite foris; intus Deum,foris hominem; verbum Spiritu ſancto obum-
brante,carne ueſtitum, verba Spiritu ſancto dictante, figuris inuoluta.
Quid hic te ingeris anima fœtida? ſus lutulenta? Quos hic tetros odores,
quos diros,& tabificos ſpiritus, quam Auerni graueolentiam exhalas?
Similitudo eſt carnis peccati,in carne verbi Dei; ſimilitudo eſt rerum,&
affectuum corpulium in verbis verbi; ſed, vt nihil tam à peccato alienũ,
quàm Chriſtus, ſic nihil tam alienum à corpore,quàm Deus. In Chriſto
ſeparata fuit natura à culpa, generatio à ſemine, natiuitas ab immundi-
tia, infantia ab ignorãtia,doctrina à diſciplina, vita à lapſu, mors à pœna;
cur non poſsit,& debeat in illa ipſa natura æterni Dei,ante hãc ipſam cor- F
poralem diuini verbi uiſitationem, ſeparari corpus à mole, magnitudo à
quantitate, à qualitate bonitas,à ſubiecto ſubſtãtia,actio à motu, immen-
ſitas à loco, æternitas à tempore, & eſſe demum ab omni genere? Ita eſt,
ita eſt,viri. Dum Prophetæ corporalia hæc loquuntur de Deo, docent ex
ijs, quæ ſunt apud nos, ea quæ ſunt ſupra nos: Græci dicerent, Ἐκ τῶν
καθ' ἡμᾶς, τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς. Hæc eſt corporatura tua,ò Deus, plenitudo,
& integritas diuinitatis tuæ: Antiquitas tua,æternitas tua, Latitudo tua,
charitas tua: Profundum tuũ,ſapientia tua, Longitudo tua, poteſtas tua.
Figura,& effigies hominis, quæ maieſtati tuæ à Prophetis tã ſæpe tribui-
tur, eſt illa ipſa tua, & te uno digniſsima Φιλανθρωπία. Tuus uultus, iu-
dicium: Tuum caput, Οὐσία; Tui oculi Πρόνοια. Tua facies gratia,& glo- G
ria. Tua labia, teſtamẽta; Poſteriora tua,ſunt creaturæ omnes. Sedes tua,
tranquillitas tua. Thronus tuus,maieſtas,& imperium. Pedes tui,ſunt ſta-
bile,& immutabile fundamentum,tuæ omnipotentiæ, & virtutis. Veſtes
tuæ,quibus extrinſecus,& ornaris,& inuolueris; ſunt uariegatæ ſcripturæ
ſanctæ; plenæ allegorijs,anagogijs,tropologijs,analogijs. Cogitationes ſan-
ctæ, ſunt capilli mundi. Prophetæ, quorum penicillo, tam eleganter,&
exquiſitè depingeris; ſunt manus tuæ,& digiti tui,rotundi, atque torna-
tiles. Iam quid eſt uterus tuus, ò Deus, niſi magna illa, & inexhauſta fœ-
cunditas naturæ tuæ, ex qua Deus gignis Deum? Ob id comparatur acer-
uo tritici,& uallatus eſt lilijs; inde enim triticum cecidit in terram ad ſalu-
tem noſtram; inde exortum eſt lilium ad ſpem noſtram. Ille ipſe filius H
tuus,ò Deus,eſt brachium tuum,dextera tua, per quem omnia facta ſunt,
& ſine quo factum eſt nihil. Ecquæ eſt lingua tua,niſi Spiritus ſanctus,in-
terpres uerbi,& calamus ſcribæ? Cor uerò tuũ,quid eſt aliud,quàm abyſ-
ſus ſecretorum tuorum,quam penetrare nõ licet, neque hominibus, ne-
que Angelis? Os tuum planè,& ſermo tuus,eſt Chriſtus Ieſus,verbum in
principio antequam mundus fieret, verbum caro in nouiſsimis diebus,vt
mundum reficeret. Viri, Ecce ad uos egredior. Deus dicitur uidere om-
nia,quia omnia certiſsimè cognoſcit,& non fallitur: dicitur audire,dum

exaudit:

A exaudit; odorare odorem ſuauitatis, dum parcit ſupplicantibus, manum extendere, dum benefacit: tangere, dum ſubleuat, guſtare, dum explorat. Quid dicam? Inebriari dicitur, propter ſummam bonorum omnium plenitudinem, & exuberantiam; bacchari, propter ſapientiam illam incompræhenſibilem, quæ, & ſenſum, & rationem excedit. Nam, & furentes excedunt ſenſu, & ebrij ſpiritu, excedunt mente. Quid porrò eſt aliud menſa Dei, quàm beatitudo Dei? Hinc crater ille rotundo, & patulo ore, quia principio, & fine caret, patenſque, & expoſitus eſt omnibus, vt ſint, & ut benè, beateque ſint. Ita conuiuia inſtruit Deus, quia Angelos, & beatas animas, ſuæ ipſius plenitudinis, & fœlicitatis participes facit, alitque ſuo ipſius amore, tanquam cibo, & potione uitali. Quæ il-
B lic popinæ? quæ delitiæ? quæ cubicula? quæ triclinia? vbi ſe Chriſtus pincernam, & prægustatorem noſtrum futurum eſſe prædixit. Iam cur non dicatur, Deus currere, qui impiger, omnibus adeſt, celeritate digna Deo, & nihil deſerens abſque ſua ipſius ope, diſponit omnia? Auolare autem meritò dicitur, dum importunitatem humanæ temeritatis euadit; vt ab ijs, qui ſuperbè eum compræhendere ſe poſſe gloriantur, ne appræhendatur quidem. Sic intelligitur, pœnitere Deum, dum quæ fecit, deſtruit; iraſci, dum peccantes ulciſcitur: Miſereri, dum adiuuat, Dormire, dum permittit; Vigilare, dum prouidet. Quid? Expergiſci & furere, dum patientia læſa, uindicat peccata patrum in filios in tertiā,
C & quartam generationem. Amare porrò, dum erigit; odire, dum deijcit; dum deſerit, fallere; dum expectat, inſidiari; neſcire, dum reprobat; Zelare dum percutit. Dicitur intendere arcum, dum hoſtibus incutit terrorem; vibrare arma, dum bella gerit, & conficit; ſpatiari, dum differt, & prorogat, & exorari ſe patitur; loqui ad cor dum inſpirat; cognoſcere, dum cognoſcentes facit; accedere propius, dum fauet; recedere, dum diſſimulat. Adhuc ne deſyderatis alia, vt Græcè dicam Περὶ θείας σωματικῆς πολυμορφίας? Dicitur Deus, interrogare palpebris, quia occulto iudicio, quod compræhendi nō poteſt, in nictu oculi, ſcrutatur renes, & corda mortalium. Dicitur deſcendere de cœlo, quia ſe demittit ad curas no-
D ſtras, & condonat nobis peccata noſtra. Dicitur frui aura, quia diligit uitam, quam fecit, & odit mortem, quam non fecit. Dicitur ambulare in populis, quia in animas ſanctas ſe transfert, & amicos ſuos, & Prophetas conſtituit. O' uerè arcanam, & admirabilem theologiam.

Quòd ſi, vt Poeta inquit

Res addunt lumina rebus;

quis non intelligat conſequenter ad ea quæ dicta ſunt, Deum ipſum, qui in ſua ipſius natura puriſsimus eſt ſpiritus, per ſacra ſymbola uocari à magnanimitate, Leonem; à firmitate, Petram, à uitæ copia, tam intrinſecus Fontem, quàm extrinſecus Fluuium; Lucem, quia illuminat; Solem, quia ſolus eſt. Ignem, quia conſumit, & conſummat:

Feram

Feram horribilem, quia horribile eſt incidere in manus Dei viuentis: deni- E
que, quod ter ſanctum eſt, & ſuper omnia ſymbola, venerandum noſtræ ſa-
lutis myſterium, Vermem, & Scarabeum, quod ſe ſe per nimiam charitatẽ
ſuam, in hac mortalitatis noſtræ fece, volutarit: limum noſtrum induerit;
caro noſtra factus fuerit, & ex muliere ſimilis nobis, naſci non abhorruerit.
Hic finis eſto ſymbolicæ Theologiæ, ô fili hominis; & tu hic tandem, quia
tempus eſt, vindicare te incipe à perturbationibus, vt corporum, ſic & ma-
gis vitiorum; animoque libero, vt reliqua omnia prætereamus, hoc vnum,
in quo ſymbola ſacra triumphant, cogita, quàm ſit eximius ille Dei amor,
diſparatus ab amorum noſtrorum flagitio, & ſcælere, quàm procul abſit di-
uinum oſculum, à pudore, & turpitudine; quàm careat diuinus complexus,
omni fœditate, & contagio. Nihil tam ſanctum, nihil tam purum, & impol- F
lutum, quàm hi amores, hi complexus, hac oſcula. Hinc, & tantis effertur
laudibus nympha illa, quam Deus amauit, quam exquiſiuit, amator factus
formæ illius; & celebrantur nymphalia, quibus humano generi ſtatuit te-
ſtamentum pacis, feriens pactum æternum nobiſcum in oſculo oris ſuis. Ve-
re in oſculo: Nam, ex ore magno, factum eſt paruum oſculum. Magnus
dominus, & laudabilis nimis, factus eſt paruus filius, & amabilis nimis, exi-
nanitus, & contractus in anguſtias noſtras Chriſtus Ieſus, Dei, & hominis fi-
filius. Quis nunc explicet, quàm vtile ſit humano generi, per hæc ſacra ſym-
bola, philoſophari de Deo? Pij enim, & eruditi, dum in corporibus etiam
pulcherrimis, tantas labes aſpiciunt, perſuaſum autem habent, Deum ve-
rũ eſſe illam ipſam pulchritudinem, & ſi quid eſt pulchritudine pulchrius; G
non ad allegoriam ſolum, ſed ad altiſsimam quoque anagogen aſſurgendũ
ſibi eſſe putant; ſicque, admirabiles quoſdam ſibi amores excitant æterni
Dei, huiuſque celſiſsimæ ſapientiæ, & ſanctiſsimæ religionis Chriſti Ieſu,
quæ de tenebris facit ſplendere lucem. Profani, dum audiunt Deum, velut
Protea, in varias ſubinde ſe mutare formas, & ſpecies, atque ideo nolle co-
gnoſci a mortalibus; velut exagitati à furijs, ad ſonitum folij volantis, pauẽt,
ſuſpicarique, & timere Deum incipiunt, eo ipſo, quo non vident. Puſilli
demum, quibus Deus, nunc ſe exhibet patrem, quem colant; nunc domi-
num, quem timeant; non ſponſum, quem diligant; quibus, nunc habet vir-
gam ferream, contra vaſa iniquitatis; nunc baculum paſtoralem, ad dirigẽ- H
das oues; & ne Trullam quidem cæmentarij, aliquando refugit ad ipſos
complanãdos, & liniendos, in templum Dei; quanquam non intelligunt,
quid ſit Deus, tamen vident, nuſquam deeſſe veſtigia bonitatis, & charita-
tis Dei. Sic refulgentem in nubilo ſolem, vident; quem, in ſe ipſo, ne ferre
quidem poſſent, ſi viderent.

A *Deus verus, & ſymbolicè, & naturaliter lux pura, in qua tenebræ non ſunt vllæ.*
CAP. XIIII.

IPSA me theologia, voce vocat, vt præclaram illam
lucem, diuino ore æditam, diuino ore laudatam,
velut multorum faſtigiorum faſtigium, venerabi-
libus ſymbolis imponamus; ne tanta decora, & or-
B namenta, iure quærantur, quod dum illis iuſta
perſoluo, indignè nimium careant honorario lu-
mine. Et æquum eſt profectò, vt ad theologiam,
quam intelligibilem vocant, aſcenſuri, & non iam
in ſymbolis, ſed in ſe ipſo, diuinum numen adoraturi, vigilantia in primis
lumina, in ſublime accendamus; nam & apud Aegyptios, Indos, Perſas,
Aethyopas, religio erat loqui de Deo abſque lumine; & nunc in Eccleſia
ſancta Dei præter publicam mundi lucem, in templis, & ad aras incenſis, &
dependentibus lychnijs, manifeſtæ faces, dum diuina celebrantur, refulgēt,
& rutilant; vt per ſacra, & ritus, decore ſignificari, participarique poſſit lu-
men illud æternum, quo illuminantur quicunque illuminantur, tanta eſt
C apud nos maieſtas luminis. Ecquod ſymbolum in vniuerſa natura tam de-
corum, tam Deo dignum, quàm lumen? Ecquid eſt in ſymbolica theolo-
gia, Deus ipſe, ſi non eſt lux? Lux, quæ lucem fecit, lux, qua omnia lucent,
extra quam nihil lucet. Luſtra, perluſtra cœlos, & terras, ô homo; vide, con-
ſydera omnes formas ſubiectas oculis, nulla eſt luce purior, nulla ſimpli-
cior, ſubtilior, amplior, incorruptior, penetrantior: denique, & nulla
nobilior, prior, antiquior. Sanè, nulla alia vox, rupit alta illa æternitatis ſy-
lentia, quàm vox lucis. Dixit Deus, fiat lux, & facta eſt lux, inde dies, inde
tempus. An verò non hæc omnia digna Deo, qui eſt totus ſpiritus, totus
purus, ipſa puritas, ſimplicitas, vis, efficacia, mobilitas, penetrabilitas, anti-
quitas, æternitas, auctor diei, auctor temporis? Lux vita, lux ſapientia, lux
D gratia, lux virtus, lux immortalitas? Et hæc omnia Deus Αἰτιατικῶς πα-
ραδειγματικῶς. Ob id, in Prophetis deſcribitur amictus lumine. Et in
Paulina ſapientia, dicitur habitare lucem per ſe ſe inacceſsibilem; at ſi ille
voluerit non acceſsibilem ſolum, ſed mūdis oculis inuiſibiliter viſibilem.
Nota porrò eſt vox illa oris virginei, Deus lux eſt, & in eo tenebræ nō ſunt
vllæ. Primæui illi philoſophi, qui de rerum naturis, non tam diſſerebant,
quàm geſtiebant, vt rudi illi ſeculo diſſererent, quum non diſtinguerent in
ter ſenſum, & mentem, ſicut omnem cognitionem, ſic omnem quoque lu-
cem, ſenſu metiebantur. Oculo verò præſertim, quem tanquam ſpecula-
torem, & in ſuprema hominis parte collocatum, omnibus inquā ſentiendi
viribus

uiribus longè præſtantem, natura, igneum, & perludum fecit. Dignum E
propterea, qui ſymbolum eſſet, & cognomentum Solis, cuius radiantia lumina, dum obſcuratis alijs luminibus, mundo collucent, nihil non colorant, vt cuncta per lucem uiſibilia fiant. Explicanda eſt res paulò clarius. Nulla priſcis illis erat cognitio, niſi per ſenſum; nulla quoque lux erat, niſi affinis, & cognata ſenſibus. Hoc ipſum cognitionis nomen, non excedebat ambitum corporalium uirtutum, ſiue inſtrumētorum, quibus uidemus; hoc ipſum quoque nomen lucis, æquatum erat oculis, & rebus corporalibus, quas uidemus. Ita, quæ oculus non uidebat, cenſebantur prorſus incognita; & quæ nón lucebant oculis, prorſus abſque lumine. Vetus hic error abijt, Deo gratias, & uicit filia temporis veritas; intellexitque uniuerſus orbis, eſſe multò ampliorem rationē cognoſcendi, quàm F
ſentiendi; ideoque rationem lucis, abſolutè eſſe aliam à luce ſenſibili. Vtraque lux eſt, ſicut, & utraque eſt cognitio; ſed quàm præſtat cognitio cognitioni, tam præſtat lumen lumini. Certè uerò, cognitio per ſenſum, ſi cum ea conferatur, quæ eſt per mentem, non tam cognitio eſt, quàm ſimilitudo, & umbra quædam cognitionis, quando ipſe quoque oculus, nihil eſt magis, quàm teſtis, & iudex, unde mens, & animus haurit quod cognoſcat, & iudicet. In animo enim, eſt perfectio cognitionis, non in oculo. Lux ipſa ergo ſenſibilis, qua ad uidendum tantopere, ſiue propter oculum, ſiue propter colores, ſiue propter medium, ſiue potius propter hæc omnia indigemus, etiam in illo ipſo lucis fonte, hoc eſt in ſole, compara- G
ta ad illam lucem intelligibilem, quæ non uidetur oculis, ſed animis, an non indigna eſt, quæ abſolutè, & ſimpliciter ipſius lucis nomine cenſeatur? Quod ſi ita eſt, ipſi iam dicite; dicite inquam, Ecquę lux, ecquod lumen eſt ille ipſe æternus Deus? Lux, quæ omnem lucem fecit; lux, quæ omnem lucem perficit. Certè non eſt lux ſenſibilis, non eſt lux intelligibilis, ſed lux quædam eſt, & ſenſibili, & intelligibili luce, maior, purior, uerior, certior. Lux ſenſibilis, & ipſius luminis ferè umbra, vel imago; lux intelligibilis, eſt ipſa luminis ueritas. Deus eſt lux, ſupra luminis umbrā, ſupra imaginem, ſupra ueritatem. Quid in mundo manifeſtius luce, uel lumine? Nam omne quod manifeſtatur, in lumine eſt, & lumen dicitur. Quid porrò notius, & manifeſtius ipſo Deo, quem alieni quoque Ὑπερφανέςατον, uocauerunt? qui ubique lucet, & omnia illuminat ſimul, & ſemel, & ſemper? cui neque caligo, neque nubes, neque umbrę, ſed neque ipſæ denſiſsimæ mortalium tenebræ impedimentum afferre poſſunt, ne ſe ipſum oſtendat, & illuſtret vultum ſuum ſuper nos, vt videatur? Immo uerò, ſolus Deus eſt illuſtris, ſolus Deus notus, quia totus lux, totus ſplendor; per cuius lucem, etiam omnia irradiantur, illuſtrantur, cognoſcētia, cognita, mediaque, & rationes cognoſcendi. Ecquid poteſt non lucere, quod in tanta luce uerſatur? Hinc præclara illa æternæ diuinitatis Φωτοτυμία, & in ſacris literis tam ſæpe, neque minore cū laude, & celebritate, H

repetita,

A repetita quàm Αγαθονυμία, Καλωνυμία, Ουσιωνυμία, qua intelligimus, quod Deus ſit lux uera, ſicut eſt bo..itas uera, pulchritudo uera, eſſentia uera, adde, & unitas uera. Quum dicimus uerum, planè ſcio, interpræ-taris non falſum, non uanum, non permiſtum, non participatum; inter-prætare, & non figuratum. Lapis, Leo, Vitis, de Deo ipſo dicuntur, at fi-guratè, non uerè. Lux, & Lumen dicuntur de Deo, at uerè etiam, non figuratè tantùm, ſicut bonitas, veritas, unitas, eſſentia. Sanè, quæ apud uos ſunt, & incorporale quidpiam, aut propè ſpiritale, ſiue etiam ambi-guum, ſonare uidentur, Πρωτότυπα, habent merè intelligibilia, unde ad nos ducantur impropriæ quædam, tam rerum quàm nominum deriua tiones; contrà, quæ de naturis ſpiritalibus prædicantur; ſi corporeas for-

B mas, viresque, & inſtrumenta redoleant, origines habent in ipſis corpo-ribus, indeque ad incorporalia, figurato ſermone transferuntur. Quis porrò ignoret lucem, & lumen, Lucem fontem luminis in corpore lu-cido, lumen deriuationem lucis in corpore perſpicuo, & recta quidem linea radium, reflexa uerò ſplendorem, vtrunque uno ferè momento, ſubtilitate, puritate, & admirabili uelocitate ſua conueſtientem omnia, & perfundentem; Quis inquam ignoret lucem ipſam in campo rerum corporalium, vſque adeo penè ſpiritali proprietate uigere, vt dubitationi locum, & fecerit, & reliquerit, ſit'ne qualitas ſpiritalis, an corporalis, im-mo uerò, an corpus, an ſpiritus; præſertim, quum non tam re ipſa, & na-turaliter, quàm intentione, & ſpecie prope ſpiritali, afficiat medium;

C aerem inquam, cuius uehiculo, & iaciuntur radij ab oculo, & immittun-tur ſpecies à coloribus, vt uiſio ipſa fiat. Quod, quum ita ſit, Sol quidem igitur, ſtella, & ignis, corpora lucida, & illuminantia, lucesque, & lumi-na eorum corporalia, ſymbola ſunt Dei, vt ſymbolica quoque elocutio-ne, dicatur Deus lux, & lumen: at uerò abſolutè, & ſimpliciter, res, & ra-tio, nomenque ipſum, & lucis, & luminis, non tam dicuntur de Deo figu-ratè, quàm uerè, non tam ſymbolicè, quàm propriè. Audite Viri, ſubli-mia enim loquimur: Glorientur illi, & gaudeant, qui conceptus quoſ-dam uerè proprios, & non relatiuos, vt aiunt, ſed abſolutos ipſius Dei, & ſagacitate uenari, & prudentia inuenire ſe putant. Nos, qui patrum no-ſtrorum certis ueſtigijs inhæremus, & ne latum quidem unguem, ſcien-

D tes, & uolentes diſcedimus ab eorum præſcriptis, credimus ſpe noſtra ma-ius eſſe, vt homo mortalis, vel tantillũ affirmare poſſit, quòd ſit uerè pro-prium naturæ Dei. Sed enim, vt mens, ut ratio, ut uita, ut eſſe, ut eſ-ſentia, ut diuinitas, dicuntur de Deo, ſic dicitur & lux, & lumen: nam in lingua ſancta, communis eſt uox communis inquam, & luci, & lumi-ni. Quis porrò unquam dixit, illa, ſymbolicè, aut tralate dici de Deo? Neque tamen, ex toto uerè, proprieque dicuntur, quum etiam uerìſ-ſimè, ſicut affirmari, ita, & negari de Deo poſſint Καθ' ὑπεροχήν; ſimili autem, immo uerò eadem ratione, negatur Deum eſſe lucem, vel

lumen, hoc eſt, quia eſt lumine, & luce lucidior, græce Υπέρφωτος. An E
verò illud ipſum, quod de Deo dicitur lumen, præ tanta illa diuinæ lucis exuberantia, & nimietate, non etiam dicitur caligo, & tenebræ, ſicut & diuina potentia Ασθένεια dicitur, & diuina ſapientia Μώρια, hæc porrò in ea omnino non competunt, quæ tralatione ſola dicuntur de natura Dei, hoc eſt in iram, in furorem, in pœnitentiam, in crapulam, vt omnino res tota in manifeſto eſſe videatur. Nam ſymbolica theologia, lucem affirmat, non negat; lux ergo, quæ tam negatur, quàm affirmatur ad ſymbolicam theologiam non pertinet, ſed ad ſublimiorem illam intelligibilem, ad quam pertinent quæ naturaliter dicuntur de ipſo Deo. Eſt vita Deus, & fons omnis vitæ; eſt ſpiritus, & pater omnium ſpirituum; eſt F
entelechia, & origo omnis entelechiæ; eſt demum ſapientia, bonitas, poteſtas, pulchritudo, amor, vnde omnis alia ſapientia, omnis alia bonitas, omnis alia poteſtas, omnis alia pulchritudo, & omnino omnes alij amores. Ad hunc modum eſt lux, & lumen, & Πρωτότυπον ſimul, ex quo & re, & nomine deducuntur omnes aliæ luces, & omnia alia lumina. Eſt Φώς, eſt φωτόποιος, eſt ύπερφωτος, qua ratione etiam dicitur Θεὸς θεοποιὸς ύπέρθεος, Vtrunque verum, neutrum, ſymbolicum. Et quidem citra omnia ſymbola exiſtens Deus, in principio ante tempora, Deum genuit; ita citra omnia ſymbola exiſtens lux, in principio quod eſt initium temporis, ante omnia alia, lucem dixit; cuius viſione delectatus, verbo quo iuſſerat, vt fieret, eo probauit, vt maneret. Quid, quod, velut ſigillo ſuo, Deus quo- G
tidie ſignat, & imprimit lumen rationis in hominibus, quo exprimant venerandam illam, & ſacroſanctam ſuæ ipſius lucis, hoc eſt æternæ diuinitatis, imaginem, Credentibus infundit lumen gratiæ, quo filij lucis fiant, filij inquam Dei, & Beatos perfundit lumine gloriæ, quo iam ſimiles ſint ipſi Deo, & penè Dij. Cogita animo tantorum luminum orbitatem, fili hominis, nō ne tibi videbitur dirior omnibus corporalibus tenebris? Certè, diuina eloquia, corporales tenebras, non ſimpliciter tenebras, ſed Κατὰ τὶ, exteriores (inquam) appellare vbiq; ſolent; contra, intelligibiles, & ſpiritales, ſiue ad naturam pertineant, ſiue ad culpam, ſiue ad pœnam, abſolutè, & ſimpliciter; notant hoc ipſo nomine atro, & pleno horroris, Tenebrarum. Vt planè, à contrario docere videantur, corporalem lucem, minus H
dignam eſſe quæ vocetur lux, quàm ſpiritalem, & ſpiritali quoque meliorem, diuinam illam, quæ fontis inſtar, lumina fundit, & refundit; cuius comparatione, non ſplendent, ne ſol quidem, & luna origines omnis luminis, & ſplendoris. Itaque, vt concludam, vel à luce ad lucem nulla eſt tralatio, nulla analogia, vel certè ſi aliqua eſt, tralate, & impropriè dicitur lux, hæc ipſa, quam haurimus oculis; ea autem eſt propria, & vt re, ſic nomine principalis, cuius iucundiſſimo aſpectu cælites gaudent, & æterna, atque incredibili voluptate ſaturantur; theſaurus lucis, lux immenſa, infinita, quæ, qualis, & quanta ſit, ne cogitare quidem poſſumus, tametſi

A eá non eſſe diſtincta à Deo, vt habitationem ab habitatore, quãquam Apo
ſtolus dixit Deum habitare lucem, niſi mente cæci ſimus, intelligere poſ-
ſumus, & debemus. Profecto verò, manifeſtum eſt ſupra cœlum, non
eſſe aeriam hanc lucem, vt neque colores; illius enim aſpectus porrigitur,
vt poeta cecinit

Tantum, tenditq́; ſub auras,
Quantum ad ætherium cœli ſuſpectus Olympum.

atque ideo, quum non poſsit Deus verſari in corporalibus tenebris, qui eſt
huius corporeæ lucis creator; nam, etiam tum ab initio, in illius labijs tanta
Χάρις inſidebat; quæ, fuſa per auras, mundum, horrida primitus facie, tri-
B ſtem, & deformem pariter, exhilarauit; neceſſe eſt, vt quemadmodum non
indiget Sole, & Luna, in quibus lux corporea, poſuit tabernaculum ſuum;
ſic in illa nocte, quam ſibi ſupra cœlos, plebeia cogitatio fortaſſe fingit, om
ninò fruatur luce incomparabili, quam, vtcunque percipit eruditorum ho
minum ratio; luce inquam, quæ, nullam habeat naturæ affinitatem, cum
hac noſtra luce; quæ nulla patiatur noctis diſpendia; cui etiam noctes ipſæ
lucidæ ſint; immo verò, cui nulla ſit nox; ſed ipſæ etiam tenebræ noctium,
luceant perinde ac nobis lucet dies in ipſo meridie. Quæ eſt lux illa? Eſt,
in qua habitat Deus; eſt, quæ habitat in Deo; eſt, quæ cingit Deum; eſt,
quam cingit Deus; eſt ipſe Deus. Deus eſt lux, lux eſt Deus. Quid por-
rò, ſi ex hac luce impoſitum eſt nomen illi luci? Natura quidem, à qua
C nomen imponitur, eſt ſemper notior, ſed, cur prior eſſe non poſsit na-
tura, cui imponitur? An non eſt communiter ferè, & ſemper Ὕστε-
ρον πρότερον, in natura rerum, & in cognitione mortalium? An ve-
rò oportet, quoniam nomen lucis, & intelligitur, & accipitur ex hac lu-
ce, vt propterea ſymbolicè, & tralatè Deus dicatur lux? Immo verò, ſa-
pientia, poteſtas, bonitaſque, & generatim ea omnia, quæ perfectionem
ſimpliciter, & indefinitè ſignificant, non cõtractam ad aliquod genus, poſt-
quàm re ipſa prius conueniunt infinito illi pelago creatoris, quá arentibus
hiſce riuis creaturarum, quanquam voces, & nomina hinc, illuc transferun
tur; dicuntur tamen de natura ipſius Dei, verè, & naturaliter, atque vt græ-
cè dicam Οὐσιωδῶς, nullo autem pacto metaphoricos, ſicut externa ſymbo
D la. Quid tu hic miſces terram cęlo, profane? quid comparas Deum homini,
parum erudite? Equidem, ad tralationem pertinet, eos, qui cæteris antecel-
lunt, inter ignobiles claros, viros inter homines, hæroas inter viros, non ſo-
lum apud ſacros, ſed, & apud profanos ſcriptores appellari lumina, ſtellas,
oles; Cecinit Vergilius,

Lumina tot cecidiſſe ducum.

Et apud Lucretium legitur.

Reſtrinxit ſtellas, exortus vti aerius Sol.

Ecquis eſt, vel parum doctus, qui ignoret Greciam, eadem voce, Φῶτα vo-
care lucem, & hominem? Nam audito illo oraculo,

Καὶ κεφαλὰς κρονίδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα, E
proh ſcælus, vrbium princeps Roma, ne erraret in religione, & cultu Saturni, cum accenſis facibus, hominē ſimul è ponte Miluio quotannis mittebat in Tyberim, diro illo ſacrificio hominis placatura crudele numen,

Tantùm religio potuit ſuadere malorum

Inanis, peperit quæ ſemper immania facta;

Quantas tibi Latium, ò Hercules debet gratias, qui in Italiam ex Hiſpania rediens, vt rem audiſti, exhorruiſti; & ſublata uocis ambiguitate, ſuſtuliſti barbarum illud, cur dicam ſacrificium, & non potius maleficium? tetrum inquam, immane, atque hominibus, & Dijs meritò exſecrandum facinus? Sed reuertamur ad ſacras litteras, in quibus legimus, quòd ad Apoſtolos dictum eſt, Vos eſtis lux mundi; & præclarum illud de Ioanne teſtimonium, Ille erat lucerna ardens, & lucens. Tralata ſunt igitur hæc omnia, vt & tralatio eſt quòd mundus totus dicitur Tenebra, & Amatores mundi, Filij tenebrarum. Non'ne illud quoque tralatè dictum eſt Angelis, Qui facis Angelos tuos flammam ignis? Ignis enim, eſt corpus lucidum, flamma materiam habet aëriam, vt carbo terreſtrem, & grauem; lux ignea, qualitas eſt, quæ de ſeparatis illis mentibus, niſi tralatè dici non poſſunt, Atuerò doctores gentium Apoſtoli, non impropriè admodum dicuntur, mundi lumina? qui miniſtrabant tantùm uerbum Dei hominibus, & excitabant eos ad hauriendum, & ſuſcipiendum diuinum lumen, ipſi interea non illabentes animis, vt illuminarentur, ſed tantùm aperientes feneſtras, vt fundere ſe in illis poſſet, & fulgorem incendere, lux vera Deus? Ergo tralatum profectò non eſt, ſed uerum, ſed proprium, ſed naturale, ſed principale, quod Theologia, Deum, non minus uocat lumen, quam bonum, quàm pulchrum; &, quòd Deum patrē, vocat principale lumen; Ieſum, filium, paternum lumen; quia ſicut eſt Deus de Deo, ſic eſt lumen de lumine. O viri cordati, ò viri pij, ob id moriente Deo, extincta ſunt cœli lumina; nimirum areſcebat tum in terra fons luminis. Die porrò tertia, exortus eſt ſol ualde mane, nimirum properabat ſe iungere uero ſoli, ad quem collatus hic noſter Sol, quid eſt aliud, quàm breuis candela ſuper candelabrum, accenſa ad ſolatium mortalium, ne, in hoc cæco mundi carcere, poſiti, deſperent, ſe aliquādo poſſe frui libera aura? Id tu olim mirabaris apud Heliopolim, ò bone Dionyſi, quia non dum tibi datum erat, vt inter magnas diuinarum rerum uiciſsitudines, uideres hunc Solem ſolis, Orientem, Occidentem, & ad locum ſuum reuertentem: quem qui uidet, in lumine eſt, qui non uidet, in tenebris ambulat. Quid eſt tenebra, niſi aer ſine luce? Ecquid eſt anima tenebroſa, niſi anima ſine Deo, ſine Chriſto? Ille eſt lux, quam qui ſequitur, non ambulat in tenebris, ſed habet lumen uitæ. O dilecti, Moſes quidem ſymbolicè dixit, Deus noſter, ignis conſumens eſt; ſed, naturaliter locutus eſt Chriſtus, quum dixit, Ego

ſum

A ſum lux mundi. Et ille quidem, erat Dei ſamulus, hic filius; Ille loquèbatur conſeruis, hic fratribus; vt illi de Deo, non niſi in ænigmate docerentur, iſti non nihil intelligerent de ueritate naturæ Dei; & eos demum terreret nomen ignis, hos lætificaret nomen lucis. O' fons omnis lucis Deus, ò origo omnis bonitatis, ò exemplar omnis pulchritudinis, ò opifex Deorum, ò uerè pater luminum. Lumina corporalia, ſunt quibus uidemus, & quæ etiam uidemus, ſed illa ipſa non uident. Tu lumen es ò Deus, quod uides, & uideris, & ante tempora uides, ſed ante tempora à te ipſo ſolùm uideris, ab Angelo, aut ab homine non uideris. Lumina ſpiritalia ſunt radij lucis tuæ, ſed unum eſt lumen, quod non eſt à luce, ſed eſt lux ipſa. Ea miris modis ſpargitur; Et quis dicat per quam uiam

B ſpargitur? Sic multi lucent lumine tuo; & non lucerent, niſi ſuſcepto lumine, per te lumina fierent; & tamen non eſt niſi unum lumen; quia ſicut participatione multiplicatur, ſic ſimilitudine, & imitatione colligitur, vt fiant lumina omnia lumen vnum. Lumen inquam unum, in te porrò illuminans, illuminatum in alijs; ſed quatenus illuminat, lumen eſt, quatenus illuminatur deficit à ratione ueri luminis, quia non eſt niſi luminis illuminare; lumen accipientis, illuminari. Ergo, tu ſolus es uerè, & uerum lumen, quia, & per te illuminantur, & per te illuminant, quæcunque illuminantur, & quocunque illuminant. Lux uitæ, lux uita Φῶς, βίος, φόβιος, Lux, quæ comparatione obſcuras omnem lucem; lux, quæ cognitione illuſtras omnes tenebras; lux quæ in tenebris luces, & quam

C tenebræ non comprӕhenderunt; nam tam latè ſpargis radios tuos, ut ipſæ tenebræ non modo non inhorreſcant oculis tuis, ſed ad tuæ lucis conſpectum uertantur in lumina; Nam, & ipſi eramus aliquando tenebræ; nunc autem lux in domino. Vtinam, ò viri, tanquam filij lucis ambulemus, &, quaſi Ροδοδάκτυλος ἠώς, bonis operibus creſcamus in perfectam lucem; vt ſit quiſque noſtrum dignus laudatione illa Homerica Ισοθεὸς φῶς; vnde illa Maronis,

Clraq; in luce refulſit
Os, humerosq;, Deo ſimilis.

Non eſt lux clara, fides, non eſt ergo nobis clara dies. Ambulamus in diluculo diei. Chriſtus nobis diluculauit, qui & à peccato nos iuſtificauit.

D Quòd ſi in umbra eius uiuimus, in luce ſua, quantò abundantius, meliusque uiuemus? O' lux uera, & uiua, illuceſce mortalibus, clara, & candida, Aperi unum illum almum, & ſerenum diem ſuper millia. Tenebræ, iamdiu ſunt ſuper ſaciem abyſsi mentis noſtræ: Dic, Fiat lux, & erit lux: Non erit error, non ignorantia, non uanitas, non mors: Erit ueritas, ſcientia, claritas, beatitas, immortalitas.

Vt nihil tam vnum ſic nihil tam purum, atque ſimplex, quàm ille ipſe verus Deus. CAP. XV. E

SED iam ſatis aliena lingua locuti ſumus, dolauimus in Prophetis; aperuimus ſcripturæ ueteris, tanquàm diuitis cuiuſdam, glebæ, uenas, & uiſcera; Heliconas pererrauimus; rores hauſimus poetica mella guſtauimus, conſperſimus flores, finximus ſauos, peplos texuimus, & mutuata à Græcis, & barbaris omnium colorum uarietate, ex ſacris ſymbolis figurata periſtromata depinximus. Reuertamur nunc ad caſtimoniam, & ſimplicitatem proprij ſermonis, locuturi citra ullas figuras, de incorporea illa, diuinæ naturæ ſimplicitate, puritate. Quæ profectò tanta eſt (vt ab initio dicebamus) ântequam Theologiæ ſymbolicæ, aulam ingrederemur, vt ſit procul ab omni compoſitione, procul ab omni multitudine, conus, & apex uniuerſæ ſimplicitatis, & puritatis. Et quidem inter Græcos, tres illi ſummi philoſophorum uertices, vnus Σοφός, alter Θεῖος, tertius Δαιμόνιος. Socrates inquam, Plato, & Ariſtoteles, eruditi quidem à maioribus, ſed & ipſius diuinæ rationis impulſu, cuius præclara habuiſſe in ſe ipſis uiſi ſunt ſemina, docuerunt indignum eſſe Deo, ſi unitas eius, hiſce finibus, & terminis contineatur, ut ea tantum ratione ſit unus, quia nullum habeat ſuæ ipſius naturæ ſocium, G vel conſortem, hoc eſt, quia non ſint plures Dij, qua ratione cœlum eſt unum, & terra una, unum eſt mare, unus æther, Sol unus, una Luna; denique unus eſt mundus totus. Quid? An non eſt,

Et viuax Phœnix vnica ſemper auis?

de qua eſt illud carmen,

Vna eſt, quæ reparet, ſeq; ipſa reſeminet ales.

Sed omnes poſt longam, & grauem ingeniorum, & ſtudiorum exercitationem, vnanimi conſenſu, & dixerunt, & probauerunt, neceſſe eſſe, vt verus Deus, hac potiſsimum ratione ſit unus; quia in eo non ſit aliud, quàm Deus, nihil habeat quod ſit Dei, quòd ſit in Deo, quod ſit circa Deum, ſed totum quod eſt, ſit ille ipſe uerus Deus. Hoc porrò totum, quid eſt H aliud quàm ea ipſa quàm tractamus ſumma ſimplicitas, & puritas, quæ omnem ſimplicitatem, & puritatem excedit diuinæ naturæ? Diues illa græca fandi copia, unitatem quæ tollit plures Deos, vocat Μονότητα eam quæ negat plura in ipſo Deo, Ἑνότητα, vt Deus dicatur Μόνος, quia non habet alium Deum regni conſortem; dicatur Εἷς, quia non eſt ulla multitudo rerum in natura ipſius Dei. Immo uerò, quia non eſt unus, participatione quadam unitatis, ſed unus eſt (vt voce Dionyſiaca loquar) Καθ᾽ ὑπεροχὴν, propriè non tam dicitur Μόνος, quàm Μονὰς, neque

tam

A tam Εἷς, quàm Ἑνὰς, nimirum ſingulariter unus, ſimpliciter unus, ipſa
ſingularitas, ipſa ſimplicitas, Ω᾽ μονὰς, ὢ ἑνὰς, O`unitas ſingularitatis,
O`unitas ſimplicitatis, O`unitas non diuiſa, O ſimplicitas non compoſi-
ta. In uniuerſa rerum natura, nulla eſt multitudo, quæ ſit omnino expers
ipſius unitatis. Nam quæcunque habent ut ſint, cœleſtia, terreſtria, ſpiri-
tualia, corporalia, uiſibilia, inuiſibilia, quantumuis immodicè multa eſſe
uideantur, participationem unius habent, & eò ipſo quo extant unum
ſunt. Multitudo partium, una eſt in toto. Accidentia multa, unum ſunt
ſubiecto. Multiplices operationes, ſunt unum in uirtute, Et uirtutes in na
tura. Sed, & indiuidua quamplurima, unum ſunt ſpecie: Species uniun-
tur in genere, Genera in ipſo Ente. An non ita res habet? Nihil tam cer-
B tè pugnat cum ipſo uno, quàm numerus. Quid eſt enim numerus, ſi non
eſt multitudo? Et tamen dicimus binarium numerum, unum; ternarium
item, unum numerum. Ipſe quoque denarius, unus numerus dicitur, qui
alioquin eſt omnium numerorum limes, & meta; omneſque numeri cõ-
ſtituuntur, diſtinguuntur, uariantur, multiplicantur, creſcunt, decreſcun-
ipſo Vno. Quid? non ſolùm ea, quæ in corporibus coaleſcunt in vnum,
foris oſtentant, quàm multiplicia ſint, ſed in illis etiam, quæ incorpora-
lia ſunt, ſi profunda, & interiora ſcruteris, ſępe continget, ut quum arbi-
traris te uidere unam ſolam naturam, ſtatim deceptum te ſentias, & uelut
dolo circumuentus, exclames; Vnde tanta congeries rerum? Vnde addu-
cta eſt tanta turba, tam multa ex inſidijs militum manus? Aliud eſt enim
C in unaquaque re, ipſa ſubſtantia, aliud uirtus; aliud operatio, aliud ge-
nus, aliud differentia, aliud id quod eſt, aliud ipſum eſſe. An uerò nõ ſunt
hæc omnia plicæ quædam, Et quaſi rugæ, quæ ut contrahi, ſic etiam extẽ-
di poſſunt quàm latiſsimè in omnibus rebus, vt ſicut in diuiſione quanti-
tatis continuæ, accidit, ex uno, multitudo innumerabilis rerum fiat? Con-
trà igitur, Deus non nobis quidem forſan, quorum oculos effugiunt ple-
raque, etiam in terris craſſa, & corpulenta, tantum abeſt, vt quæ tenuiſsi-
ma ſunt, ſyncerè ipſi cõtemplari ualeamus; ſed ipſis ſuperis mentibus An-
gelorum, qui uident Deum facie ad faciem, & ſibi ipſi, cuius intelligentia
eſt æquata naturæ, & natura intelligentiæ, eſt prorſus unus undique, & to
D tus unus, indiuiduuſque. Et ſi relationem ademeris diuinarum perſona-
rum, ne ipſa quidem cogitatione, ullas in partes plicatilis, nullos habens
ſinus, nullas rugas. Habet diuinitatem, ſed eſt ipſa diuinitas: eſt totum, ſed
non habet partes; eſt ſubſtantia, ſed ſine accidẽtibus; differt ab omnibus,
ſed non habet differentias; agit, ſed eſt ipſa actio; poteſt, ſed eſt ipſa pote-
ſtas; eſt ſed eſt ipſum eſſe. Ecquæ tanta unitas cogitari poteſt? Qui habi-
tant unius moris in domo, unum ſunt domeſtica pace. Multitudinis cre-
dentium eſt cor unum, & anima una, uinculo fidei, & charitatis. Qui ad-
hæret Deo unus ſpiritus efficitur, beata ſocietate, & conſenſione animi.
Verbum, anima, & caro, ſunt unum. Ὑποστατικῶς in Chriſto. Spiritus;

aqua, & ſanguis, ſunt vnum ſacramento. Chriſtus, & eccleſia unum ſunt E
myſterio. Vir, & uxor ſunt una caro. Corpus, & anima una perſona. At pater, filius, & Spiritus ſanctus, ſunt una natura, una eſſentia, una abſoluta indiuiduaque ſubſtantia. Hæc eſt prima, & principalis unitas, immò quæ ſola eſt uera unitas. Vnitas non tam Dei quàm Deus, hoc eſt, non qua fiat, uel ſit unus, ſed quæ ſit, ille ipſe unus Deus. Alia fiunt vnum, quum uniuntur; Deus non fit unus, ſed eſt unus. Non eſt unus per coniunctionem, ſed per unitatem; neque per unitatem, quæ ſit in Deo, ſed quæ eſt Deus. Quid admiramini? Non eſt per ipſum eſſe; ſed eſt illud ipſum eſſe. Sic ergo, non eſt unus per unitatem, ſed per ſe ipſum, quoniam eſt, & eſſe, & unum, & entitas, & unitas. Num obliti eſtis eorum, quæ dicebamus ſuperiore libro, de eo quod eſt, de ipſo F
Eſſe ſimpliciter? Idem dicite de ipſo Vno in natura Dei. Illud etenim, neque materia limitat, vt in indiuiduo, neque differentia contrahit, vt in ſpecie, neque potentia diſsipat, vt in genere. Non eſt hoc uel illud, quod dicitur de ſubſtantijs; non tale, uel tale, quod dicitur de accidentibus; non eſt quid uel aliquid, quod ad naturam pertinet, ſed neque hoc aliquid quod ſingulare ſignificat. Non eſt cœlo compræhenſum, neque terra, non deriuatum à cauſa, non impreſſum ab idea, non diſtinctum forma, non circunſcriptum figura, non extenſum magnitudine, non compoſitum numero, non ambitu, vel uirtute reſtrictum. Eſt vnum, quod modum non habet, quod metam ignorat, quod principium, finemque neſcit, quod excedit omnes modos, quod omnes prætergreditur G
fines, quod nullis uel includitur gradibus, vel definitur terminis. Eſt unũ tandem, ab omnibus, quæ in mundo ſunt, infinita quadam excellentia ſeparatum, ac diſtinctum longè diſsimile, & diuerſum ab omnibus rationibus, quæ dicuntur de toto eſſe rerum creatarum, quod decem categorijs compræhenditur. Nõ eſt enim aliud quidpiam quàm ipſum eſſe, Eſſe inquam dignum Deo, dignum creatore, dignum hac uoce Eſſe, penè enim dixeram, iuxta ſonum uocis, Quid eſt Eſſe, niſi Ex ſe? Ecquid eſt ex ſe, niſi Deus? Nam alia omnia ſunt ex Deo. Certè uerò, ò viri, nihil tam altum, & immodicum de creatura aliqua cogitari poteſt, quàm ut ſit, vel habeat H
hoc tale, tantumque eſſe. Oportet igitur, poſtquam creaturæ non competit, vt ille ipſe creator, vel habeat, vel ſit hoc ipſum eſſe. At ſi habet, quomodo habet? An, vt materia formam? an, ut ſubſtantia accidens? Vtrunque indignum Deo. Habet'ne uerò aliunde? Et quis prior dedit illi? Accipit'ne ex ſe ipſo? Et quis hoc capiat, vt ſe ipſum in ſuo ipſius eſſe conſtituat? Simul'ne eſt hoc, & illud? Sed enim, neque paria ſunt, quum eſſe non poſsit; niſi unum primum, & ſummum, neque uerò minus eſt ipſum eſſe, quum tantæ magnitudinis ſit, vt Deus non ſit abſque illo, neque minor eſt ipſe Deus, quo ne cogitari quidem poteſt, aut maius, aut melius, atque ideo tandem unum ſunt, & duo eſſe ulla ratione non poſſunt.

A ſunt. Ita uerißimè Deus unus eſt, imo uerò unitas eſt, in quo idem eſt eſ-
ſe, & id quod eſt. Sanè hæc eſt prima, & communis multitudo in omni-
bus rebus, vt quoniam aliunde habent quod prodierint, non autem ex
ſe ipſis; quia antea nihil erant; idcirco nulla ſit ipſum eſſe ſuum, ſed di-
ſtinguitur in unaquaque re id quod eſt, & ipſum eſſe, quò eſt aliunde acce
ptum. Nam, aliæ multitudines, vel compoſitiones, vt ratione quadam po
ſteriore, conueniunt rebus; hoc eſt, quatenus hoc, vel illo genere cõtinen
tur, quatenus uim habẽt ad agendũ, quatenus agũt hoc, uel illud; ſic neceſ-
ſe eſt, vt illa una multitudine, quæ naturaliter, & omnino ſimul cũ rebus
ipſis exoritur, ſine qua non ſunt, neque intelliguntur, ſint etiã longeque
lõgeque poſteriores. Tolle igitur ab Deo, qui nõ habet unde ſit, neque à
B quo ſit, qui non eſt factus, neque genitus, qui non accipit, vt ſit; qui nun-
quam non fuit, qui ex ſe eſt, qui Eſſe eſt; tolle inquam hanc primam mul-
titudinem eius, qui eſt, & eius, quo eſt; fac, vt hæc duo ſint unum; & pro-
tinus omnem aliam multitudinẽ ſuſtuliſti; & Deus eſt omninò unus, om-
ninò ipſum unum, omninò ipſa unitas, quia idem eſt quod eſt, & quo eſt;
hoc eſt, vt de more diuina balbutiendo reſonemus; idem eſt qui habet,
quod habet, & ipſa habitio. Dicere quidem ſolemus, quum dolium uer-
ſamus, quum in ſcholis uerſamur, Deus eſt id quod eſt; diuinitas eſt id
quod eſt; Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, eſt ille qui eſt: Sed enim, quum
ad eludendos ſophiſtas, qui noſtram credulitatem illudere ſolent, ſigni-
C ficandi modos, cum patribus noſtris, doctè, & prudenter diſtinguimus;
non numeramus tamen hæc ipſa, quaſi tria in unum copulata; miramur
potius, & contemplamur oculo ſimplici, ea omnia, vt ſimpliciter unum.
Vnita ſunt creaturis, ſed unum ſunt in creatore. Vnum eſt Deo, Eſſe, &
eſſe Deum; Vno, & eodem eſt, & eſt Deus, Ipſum eſſe eſt Deus, & Deus
eſt ipſum eſſe. Ecquid tam unum, quàm Eſſe? Atque ideo, ne unum qui-
dem ipſum tam unum, quàm Deus unus, in cuius propterea nomen, &
notam ceſsit Τὸ ὄν, extremæ unitatis linea. Ecquę humani ingenij tan-
ta eſt acies, vt penetrare poſsit Τὸ ὄν, & diuidere ab eo Τὸ ἕν? Quod quia
fieri non poteſt, qua ratione intelligimus Deum eſſe Τὸ αὐτὸ ὄν, eadem
D appræhendamus Deum eſſe Τὸ αὐτὸ ἕν. Tanta eſt unitas ipſius naturæ
Dei, o Amici, vt ipſa quoque unitas in numeris, in quantitatibus pun-
ctum, lux in qualitatibus, ſemina in ſubſtantijs, in principijs elementa;
denique in natura, ipſa materia, in homine anima, in anima mens, &
ſi quid aliud tenuioris eſſentiæ excogitari poteſt; immo uerò, ipſa quo-
que tenuitas; & ille ipſe indiuiduus tenuitatis apex, ſi cum illa diui-
na natura conferatur, in multitudinem magna ex parte degenere.
Ecce diuina puritas, diuina ſimplicitas. Quod eſt impurum, quod
eſt compoſitum, ea parte ab unitate deficit, qua in multitudinem,
& in compoſitionem degenerat. Non poteſt natura, modis om-
nibus una, eſſe aliquo modo compoſita. Finge quoduis unum,
&

& quamcunque rationem unitatis; in arce ſemper erit, & præerit diuina E
unitas: in quam tandem, deſinunt omnia, non ſecus, quàm pyramidum immenſa magnitudo, in anguſtiſsimum conum. Et quidem, ô Viri, ſi ea, quæ adſunt extrinſecus, contemplamur, ſumma diuinæ naturæ maieſtas, & autoritas, eſt infinita illa, quam ſuperiore libro celebrauimus, innumerabilitas indeficientiam ſeculorum, quæ uno nomine Aeternitas dicitur. En uero, intrinſecus, ſplendor omnis nobilitatis, & dignitatis, qui omnem ſplendorem antecedit, & ſuperat, eſt hæc ipſa delicatiſsima, indiuidua, admirabilis, & ſuperilluſtris diuinæ ſubſtantiæ ſimplicitas, atque tenuitas: ex qua (ſi ita loqui fas eſt) uſque adeo pendet, & Aeternitas, & veritas, & Infinitas, & immenſitas, penè dixeram, & illa ipſa diuinitas; vt qui F
tollit ſummam ſimplicitatem, auferat Aeternitatem, neget veritatem, expugnet vnitatem, & quanuis uerbis relinquere uideatur, re ipſa tamen, funditus euertat, & ſubuertat totam diuinitatem. In primis enim, quæ æternitas eſſe poteſt in re compoſita? Sanè non eſt cõpoſitio abſque amicitia, & lite. Vbi lis, ibi pugna. Ex pugna alterutrinque, victoria. Ex victoria ſeparatio, hæc eſt compoſiti diſſolutio, atque adeo interitus; æternitatis autem, & rem, & nomen amiſit, id quod interire ſuapte natura poteſt, etiam ſi nunquam intereat. Iam, quæ ueritas, vbi non eſt, & ſimplicitas? Sanè, veritas rerum, ſiue φύσιν, ſiue etiam πολιτείαν, ſpectes, in ipſa ſimplicitate, & puritate conſiſtit. Nam & illa Reſpublica à vera nobilitate degenerat, in qua aliquorum ſordes, cum ſplendore clariſsimorum virorum permiſcentur, ciuiumque nouorum, & veterum delectus, ordoque G
turbatur. Et in natura, vnumquodque, eò ipſo eſt uerius tale, quò alteri minus permiſtum fuerit. Ideoque, non eſt verus Deus ille, qui aliud in ſe ipſo habeat, quod non ſit ipſe. Vnitas'ne uerò eſt, vbi compoſitio eſt? Iunctura unitatum eſſe poteſt, vnitas eſſe niſi ſimilitudine, & actione, non poteſt. Adde poſtremò, quod, ne diuinitas quidem eſt, ubi compoſitio eſt. Deus enim, eſt uita, eſt uirtus, eſt lux, eſt veritas. An uerò lux ex obſcuris? An ex infirmis uirtus? An ex mortuis uita? An ex fictis ueritas? Profecto talia ſunt omnia, quæ non ſunt Deus: ficta inquam, obſcura, infirma, emortua: ex hiſce igitur, non componitur natura Dei: atque ideo, quia H
præter hæc, alia non ſunt, niſi Deus, non componitur prorſus. Audite libenter, anima componit, corpus componit, homo componitur, humanitas porrò ipſa, non dico Φιλανθρωπία, ſed Ανθρωπότης, ſi uerò non componitur, tamen ſequitur compoſitionem hominis, ex anima, & corpore, vt propterea inter ſimplicia computari non poſsit. Extra hæc omnia igitur, Deus eſt; Nulla concretio in Deo; nihil concretum ex Deo: Deus nõ eſt ut anima hominis; Deus non eſt ut corpus hominis: Deus non eſt ut homo ex anima, & corpore: hoc eſt, non eſt ut pars in toto, neque ut totum ex partibus; denique, non eſt ut humanitas, quam ſcholæ uocant, formam totius; quia non ſequitur compoſitionem, vel partis cum parte, uel

totius

A totius ex partibus: An igitur, non eſt extra genus compoſitorum? Quod ſi priora ſunt componentia compoſitis, quomodo componitur Deus, quo nihil eſt prius? Sed, & quæ componunt, & quæ cõponuntur, cauſam agentem habent, abs qua efficitur, vt componentia componant, vt compoſitio fiat, & vt compoſitum in lucem prodeat, & exſtet? Neque enim ob aliud, tanta eſt apud ſapientes neceſsitas, cauſæ effectricis, niſi, vt per eam iungatur materia formæ, forma materiæ, & ex utroque conficiatur tertiũ. Iam, quod eſt illud primum efficiens, cuius uirtute, & autoritate, componantur inter ſe duo illa, ex quibus conſtituatur ipſe Deus? cuius eſt illa uox. Ante me non eſt formatus Deus. Ego primus? An uerò, & compoſita nõ ægent componentibus, & componentia compoſitis? partes inquam toto, B & partibus totum? Totum enim, coagmentatur ex partibus: & partes, ut ſubſiſtant, toti nituntur, & hærent. Deus ergo, in cuius laudem cecinit Rex, quod bonorum noſtrorum non indigeat; totus & ex toto egreditur, rationem compoſitorum, & componentium, verè ipſum unum, ipſum ſimplex, ipſum indiuiduum, hoc eſt tam ſummè unum, quàm unice ſummum. Dicam græcè Τὸ ἓν, τὸ ἁπλοῦν καὶ ἀσύνθετον. Vnum in ſubſtantia facit idem; Vnum in qualitate facit ſimile. Vnum in quantitate facit æquale. In Deo igitur, quia quicquid ibi eſt, ſubſtantia eſt, omnia idẽ ſunt, neque in eo eſt aliud, & aliud. Quanta unitas? quanta ſimplicitas? Diſtinguendum eſt tamen, ò amici: Nam horum trium nominũ, Vnum, Idem, Simplex, non eſt una ſignificatio ſola, ſed cuique eſt proprium pondus, C propria uis, propria ratio. Dicitur Deus idem, ſicut & ipſe, quia nõ mutatur; at dicitur unus, quia non diuiditur; porrò dicitur ſimplex, quia non componitur. Verè autem, ideo non diuiditur, quia non componitur, & ideo mutari non poteſt, quia diuidi non poteſt. Sanè non eſt indiuiſibile quod conſtat ex partibus: & omninò quod habet partes, in quas diuidatur, habet ut ſecundum unam moueat, & ſecundum alteram moueatur; Vt propterea tandem, (concludendum eſt enim) ipſius diuinæ immutabilitatis, uis, & ratio, ſit ſumma unitas, ſed ſummę unitatis, ſit hæc ipſa, quam efferimus digna Deo, ſumma ſimplicitas.

D *Natura ipſius veri Dei, tam plena omnium rerum, quàm ſimplicior omnibus rebus.* CAP. XVI.

INTVERE animo, fili hominis, magnum illud Σχίλιτον uniuerſæ naturæ: materiam inquam primam, rudem, aridam, ſiccatam, omni forma ſpecieque carentem: Tum ex aduerſo, oppone uelut ingentem coloſſum Deum ipſum, indutum ſplẽdore, imo uerò ipſum ſplẽdorem, ipſum decus, gloriamque, & pulchritudinem formarum omnium. In utroque quidem, eſt magna ſimplicitas; ſed ſimplicitas materiæ, eſt ruditas, nuditasq;

& ca-

& carentia omnis decoris; quæ, ſicut oſtendit materiam nō eſſe ornatam, aut exculptam aliqua forma, ſic oſtendit, quod ſit ornanda, decoranda, ideoque componenda, non ex re alia, ſed cum alia; cum forma inquam; quia, nihil ex materia componi generarique poſſet, niſi, illa primùm ipſi formæ, uelut maritali coniugio miſceretur; adeo prior eſt, quod omnis philoſophia docet, compoſitio rerum cum rebus, quàm rerum ex rebus. Non ſic eſt ſimplex Deus, O' viri, non ſic: Nam, in ſimpliciſsima illa, & indiuidua unitate diuinæ naturæ, veritas docet, eſſe in primis tres perſonas diuinas, quæ nos beatos efficiunt; Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum: tres (inquam) res non ſeorſum quidem, ſed tamen per ſe ſe ſubſiſtentes. Sunt, & in eadem una indiuiduaque naturâ Dei, omnes illæ, quas paulò ante memorabam diuini numinis perfectiones, & dignitates, Aeternitas, Veritas, Vita, oppoſitæ Tempori, Vanitati, Mortalitati, quæ ſunt notæ, & ſigna indignitatis creaturarum. Quid? nemo dubitat, quin ipſo Deo, ſecundum rem, & non ſecundum noſtras ratiocinationes tantùm, ſint uires cuiuſlibet creaturæ. Inde enim ortum habuit ſymbolica Theologia, qua appellatur Deus nominibus omnium rerum; quemadmodum uice uerſa, per analogiam, profani gentium Theologi, nihil non uocant ipſius Dei nomine; iurantes etiam per Canem, & Platanum, non minus, quàm per illum ipſum Deum. Quis neſciat adhuc omnium ideas eſſe in ipſa Dei ſapientia, quæ omninò non eſt alia res ab ipſa diuina eſſentia? Neque enim cuiquam dubium eſſe poteſt, quin ab ipſo Deo, ſingula quęque proprijs ſint creata rationibus, vnde proprij cuiuſque numeri, propria pondera, propriæ menſuræ, quas ſupra audiſtis. Demum ea quæ communi, & trito iam loquendi uſu attributa uocantur, Potentia præſertim, Sapientiaque, & Bonitas, non'ne exiſtunt in ſimpliciſsima illa, æternæ diuinitatis ſubſtantia? Et ſi enim in creaturis tantùm, & non ipſo Deo, niſi extrinſecus, eſt noua illa creatio mundi, vnde permoti ſunt ſapientes, ut Deo hanc laudem tribuerent, quòd potènter quæcunque ſunt, de nihilo fecerit; quòd ſapienter rerum uniuerſitatem diſpoſuerit; quod amanter omnia, & ſingula in ſempiternum regat atque ſeruet, tamen ab omni æternitate, ante omnes homines, & Angelos, erant in Deo ipſo ſanctiſſimæ illæ diuinarum perſonarum emanationes; ad quas intra ipſam diuinam eſſentiam, & non extra, tanquam ad radices, origines que, & fundamenta omnium rationum, & relationum, reducitur ipſa quoque tota rerum creatio, diſpoſitio, conſeruatio. Neque enim, ſi caſtigatè, & ad normam loquimur, diuina eſſentia, ſed ſanctiſsima Trinitas illa eſt, quę non dum exiſtentia creat, quæ diſponit creata, quæ diſpoſita regit, & gubernat, vnde Patri appoſitè tribuitur potentia, ſicut & efficientia rerum, filio, ſapientia, cum œconomia mundi: Spiritui ſancto, bonitas ſimul, & tutela, atque conſeruatio uniuerſæ creaturæ. Vt tandem neceſſe ſit in Deo ipſo, ſecundum rem eſſe potentiam, ſapientiamque, & bonitatem,

E F G H

A tem, poſtquàm uerè, & ſecundum rem eſt in Deo, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, ex quorum (vt dictum eſt originibus) deſcendendo ducitur, & ad quorum origines, aſcendendo reducitur tota ratio attributorum omnium; nimirum ad flores florum, atque ad apices omnium perfectionum, quæ ſunt in hominibus, & in Angelis, creaturis ipſi Deo, quàm ſimillimis. Ecce Viri, ecce, quàm diuerſa eſt ratio ſimplicitatis Dei, & primæ materiæ. Materia ſua ipſius ſimplicitate, & ferè ipſum nihil, ipſum inane, atque adeo, (vt Plato dixit) ipſa Στέρησις, priuatio, inanitas; at uerus Deus, eo ipſo quò ſimplex eſt, eſt totus, eſt ipſum totum, eſt omne, eſt omnia, eſt plus quàm omnia. Inde enim eſt, quòd in ſe ipſo, & intra ſe ipſum, cuncta cognoſcit; ex ſe ipſo cuncta facit, ad
B ſe ipſum cuncta dirigit, & cuncta ſimiliter per analogiam ad Deum referuntur; aſſimilantur Deo, reuertuntur ad Deum, & quieſcunt in Deo: quia Deus eſt omnia, & in eo ſunt omnia; neque enim facere poſſet omnia, niſi uerè eſſet omnia. Quemadmodum autem aquæ, ex omnibus cœli, & terræ regionibus congregantur in ipſum mare, & tamen mare non redundat, ſic tantæ illæ diuerſæ, & aduerſæ laudationes, ex omnibus creaturis confluunt quidem in ipſum Deum; ſed neque, vel numero, vel magnitudine augere poſſunt illam ipſam diuinæ infinitatis abyſſum; quippe quia, in illius immenſitatem, multò verius abſorbentur quæcunque intrinſecus prædicantur de Deo, etiam ſi infinita, & innumerabilia ſint, quàm in Oceanum hunc noſtrum tenues aliquot
C leuiſſimi roris aſpergines, quæ infuſæ, & admiſtæ ſalſis fluctibus, non iam dulcedinem roris ſapiunt, ſed æquora ſalſa. An uerò ignoramus, & mundum totum, & omnia quæ in mundo ſunt, ſi cum ipſo Deo conferantur, multo eſſe minora, quàm ſit umbra corporis collata ad ſuum corpus? At corpori ex umbra nihil accedit, vt & nihil decedit. Itaque, quid putatis, Filij hominum, ex ijs, quæ Deo attribuuntur, etiam ſi in Deo uerè exiſtant augeri poſſe diuinam ſubſtantiam, unde & temerè infertis diuinam ſimplicitatem, uel tollere attributa, uel tolli attributis? Erratis Fratres, erratis. Omnes perfectiones, quæ in uaſtiſſimo hoc utriuſque mundi ſenſibilis, & intelligibilis, agro, per flores, & herbas, perque Cedros & Platanos, inter humiles inquam, & ſublimes creatu-
D ras diſperſæ ſunt, colliguntur in ipſo Deo. Quàm multa ſunt hæc in ſe ipſis, & ad ſe ipſa? Sed omninò ſunt unum in Deo, & ad Deum; ſicut lineæ in centro, & ad centrum; ſicut numerus in uno, & ad unum. Quid? in ſe ipſis quoque, & ſingula, & omnia deficiunt, vt in eis nihil non ſit propè mancum, ac debile: at uerò in illa ipſa æterna diuinitate, quis dicat, quàm omnia pleniſſimè uigent, pollent, excellunt, viribus præſtant? Ob id fortaſſe uetus Græcia, illam ipſam æternam diuinitatem, non tam ex prima, & originali uoce Θεός, iuxta morem inflexionum appellabat Θεοτύτα, quàm obliquè genere neutro, Τὸ θεῖον; illud

illud ſignificans, naturam Dei, non ſolum eſſe vtriuſque ſexus expertem, E
ſed eſſe extra omnium generum cancellos, & fines, nullis contentam terminis, aut ſepibus, nullis ſubiectam regulis, nullis rebus comparabilem, omnia prorſus, & rationes omnium, ſine vllo fine excedentem, ſupergredientem, præteruolantem. Et quidem res ita habet, Deus extra omne genus, præter rerum omnium ordinem, & ſupra omnem humanæ rationis indaginem, eſt (vt græcè dicam) Απλότατος, ſimul, & Απειρότατος, maxima hac quam ſpectamus oculis mundi circunferentia, quæ nihil non complectitur, & maior, & amplior; & tamen, centro geometrico, quo nihil cogitari poteſt à Mathematicis minus craſſum, aut corpulentum, ſine fine ſimplicior. O Viri, Cæl tes, quoniam vident Deum in verbo illo increato, quod non eſt niſi vnum, vident etiam in Deo quæcunque vident, F
tanquam vnum. Nos, quia non videmus Deum, & diuina, niſi in creaturis, in quibus non ſunt vnum, ſed multa; in ipſo etiam Deo ea eſſe putamus, tanquam multa, non tanquam vnum. Ecquid mirum, quando non appræhendimus ea conceptione vna, ſed multis, & pluribus? Nam, & Propheta, quum Deus ſemel illi loqueretur vnum verbum; Duo (inquit) audiui, & generaliter loquente Deo, Εκ τῦ λόγου, fiunt Τά λόγια, ſanè radius ab illo Sole exit vnus, ſed in medio numeroſus efficitur, vt per modum recipientis, recipiatur plurimus in plurimis. Et profectò, dum ipſi interdum conamur appræhendere vnum aliquid in ipſo Deo, experimur, quòd illud ipſum ſe ſe offert oculis noſtris geminum, ternum, quaternum, denum, centenum. Facit hoc infinitas diuina, facit infirmitas humana, facit ſpeculum, G
facit enigma, & lucerna lucens in caliginoſo loco: neque enim aliter interim diuina nobis videre conceditur. Quum videbimus facie ad faciem, tunc agnoſcemus Deum ſicuti eſt, & res diuinas, ſicuti ſunt: neque enim acies oculorum noſtrorum, tanquam adhuc debiles diſſilient in ſuam ipſorum multitudinem, ſed tanquam in lumine gloriæ vegetæ, & viuidæ, vnitæque cum illo vno, ſe ipſas quoque colligent quàm maximè in vnum, vt fixa, & immota, fixæ, & immotæ, mens menti, & facies faciei reſpondeat vna vni. Hunc facie noſtra non videmus, niſi à tergo Deum; quum Deus ſua ipſius facie nos introſpiciat à tergo, & à fronte intus, & in cute. Tunc autem (ò beatum diem) licebit aſpicere facie, contra faciem, & agnoſcemus, ſicut & agniti ſumus, in quo beati erimus. Hinc continua illa ſuſpiria H
ad Deum, ſuſpiria digna Dauide, dum hic viueret, peregrinareturque à Deo, qui illi erat æternum dominus, & ſecundum carnem in tempore filius. Exquiſiuit te facies mea, faciem tuam domine requiram. Et cur, ò viri docti, interea non liceat mortalibus, piè quærere, ſciendi deſyderio dubitare, diſputare, ſint ne illa multa in ipſo Deo nomina tantum, eaque fortaſſe ſynonima, an ſint res quoque? & ſi res, an ſecundum rem differant, an ſolum ſecundum noſtram rationem? an dicantur de Deo per vim, & modum negationis, vel (vt aiunt) remotionis, aut etiam cauſalitatis, ſiue po-

A ctius per modum excellentiæ, & formæ exemplaris? Quid, ſi admiremur ipſi quoq;, ſi interdum ſciſcitemur, meditemur, dubitemus, interogemus, Quis eſt iſte Deus tam paruus, tam magnus, vnus, plurimus, ſolus ex omnibus, ſocius inter omnes, & omnia? Quomodo in tanta vnitate, tantus numerus? in tanto numero tanta vnitas? Quæ eſt iſta vnitas ſine vnitate, iſta multitudo ſine multitudine, iſte numerus ſine numero? Sedenim, in omnibus hiſce dubitationibus, illud altè defixum inhæreat animis, quod ad hiſtoriæ veritatem pertinet; nam cætera ſunt parerga, Deo neque eſſe, neque cogitari poſſe aliquid maius aut melius, atque ideo nihil ſimplicius, & tamẽ nihil plenius, vt ſit Deus omnia, & tamen non ſit in Deo niſi Deus; præter ſe nihil habeat, ſed ſit quicquid habet. Ita eſt, ô viri, ita eſt. Deus eſt ſimpli-

B citatis pleniſſimæ, eſt plenitudinis ſimpliciſſimæ, eſt adeo ſimplex, vt illi nihil adimi, eſt adeo plenus, vt nihil illi adiici poſſit. An non eſt hæc definitio perfecti? In quo nihil deeſt, nihil redundat? Vt tria illa nomina, quæ philoſophia tribuit mundo, diuina hiſtoria tribuat ſoli Deo: Omne inquam, Totum, & Perfectum. Deus eſt omne, ſed quod neque multiplicari, neq; diuidi poteſt in numerum. Deus eſt totum, ſed quod non habet coagmentationem, ideoque vel per ſe creſcere, vel aliunde augeri non poteſt in magnitudine. Deus eſt perfectum, ſed abſque forma perficiente, abſque perfectore, abſque principio, abſque fine. Sed ſit planè mundus perfectus, ô Philoſophi; perfectus eſt ex ipſo perfecto, ſicut eſt, & bonus ex ipſo bono.

C At verò Deus, eſt ſimpliciter ipſum perfectum, ſicut eſt, & ipſum bonum. Simpliciter, inquam eſt perfectus Deus, quia non poteſt extendi, vel dilatari, propter ſimplicitatem, neque contrahi, vel reſtringi, propter immenſam plenitudinem. Non fit plenus Deus ex coaceruatione rerum; ex ſe, & per ſe eſt plenus, ſicut ex ſe, & per ſe eſt Deus; non habet quo ſit Deus, & nullius rei indiget, vt ſit plenus; & tamen, cum infinita illa ſua plenitudine, eſt verè ſimplex, ſimpliciſſimus, ipſa ſimplicitas, exilitas, tenuitas: Immo verò illa ſimplicitas eſt illa ipſa plenitudo illa ſimplicitas eſt illa ipſa diuinitas. Ob id, apparuit Heliæ in ſibilo auræ tenuis, quo ſubtilius quicquam cogitari vix poteſt. Deus meus, Deus meus, ô delicatiſſime ſpiritus; in natura, & ſubſtantia tua, nulla prorſus eſt pinguitudo, nulla craſ-

D ſities, moles nulla, nulla congeries. Nullæ ſunt in te partes, ô Deus, neque pares, neque impares, neque ex te, neque aliunde partæ, nullæ quoque minutæ particulæ, vel confuſæ, vel in ordinem adductæ. Tu ne intelligentia quidem, niſi falsò, aut ſcindi in plura, aut diuidi potes, qui omnibus modis vnitas es. In te non eſt hoc, & illud, non huc, & illuc, non hinc, & inde, non nunc, & tunc. Tu non es factus, non diſtinctus, non diſtentus, non Κατα πάθιν̃ον varius. Tu es, & viuis & ſapis domine Deus, & potes, & dicis, & facis, & vis, & intelligis, & magnus es, & bonus es, & æternus es, & beatus es. Non poteſt anguſtia mentis meæ, tot & tanta complecti, quæ in te ſunt, & tamen hæc omnia non faciunt cumulum in te, neque augent te,

quia

quia in te, ûnum, & non multa ſunt ò Deus meus. Non aliunde es beatus, E
quàm unde es Deus. Ex te es Deus, ex te es beatus. Deitas tua, tu es; beatitudo quoque tua, tu ipſe es: non eſt aliud id quo es, ab eo quo æternus es. Es ipſum eſſe, & ipſa æternitas. Sapientia tua non eſt aliud, quàm uita tua; & uita tua eſſentia tua. In te non differt eſſe, & uiuere; Viuis, quia intelligis, quia ſapis; niſi intelligeres, & ſaperes, non uiueres; &, niſi uiueres, neque eſſes. Idem eſt in te magnũ, quod bonum, & maius quod melius. Ob id totus, & ex toto, es maximus, quia es ſimpliciter optimus. Voluntas tua, eſt omnipotentia tua; nihil ſanè uis, quod non poſsis. Et quid eſt tibi dicere, niſi facere? Nam dicendo facis, & faciendo dicis. Sic enim ſcripſit amicus ille tuus Moſes, Dixit Deus, Fiat; & factum eſt. Quanta eſt
ſimplicitas tua ò Deus, quanta, quanta? Ecquando erit, vt noſtris nume- F
ris, & multitudinibus, in unum uelut apicem conglobatis, in diuinam illam Μονάδα καὶ ἑνάδα, modo inenarrabili colligamur, & unum efficiamur cum ipſo Deo? ſitque ipſe unus Deus omnia in omnibus, unus & unum faciens, dicam Græcè Εἷς, & Ἑνόποιος, ſicut eſt etiam Θεὸς, & Θεόποιος. Audi, audi quiſquis es Φιλόθεε, Vnum eſt neceſſarium, Multa non ſunt neceſſaria. Accidit ut ſint multa, non accidit, vt ſit unum. Vnum abſque multitudine eſſe poteſt, multitudo abſque uno eſſe non poteſt. Vnum in multis, ſed ante multa; multa in uno ſed ex uno. Erat, quando multa non erat, ſed non erat quando unum non erat, neque aliquando erit, quando unum non erit. Hoc inquam unum, à quo multa, ad quod
multa; ideſt à quo omnia, ad quod omnia. Immo uerò, quod, ipſum, eſt G
omne, totum, & tamen unum, & ſolum. Eſto unus, & ſimplex ò homo, & cognoſces hoc ipſum unum.

Siſte mentes vagas, per deuia multa ruentes,

recollige in unum diſsipatas uires tuas, intende quaſi cithara omnes neruos tuos, ſit pura, ſimplex, & directa acies oculi tui, obtutuſque eius hæreat totus defixus in uno. Vnum gaudet uno, Simplicitas multiplicitatem refugit, cognitio fit per ſimile. Nunquam uidebunt Deum, qui duplici ſunt corde, qui ingrediuntur duabus uijs, qui claudicant in duas partes: nam cum ſimplicibus ſermocinatio eius. Optamus, petimus, expetimus, ò Viri pij, & docti, vt amicè, vt intelligenter, vt attentè audiamur à uobis.
Suſtinete adhuc modicum inſantiam noſtram, dum de diuina hac ſimpli- H
citate uerba facimus, & eam ex ſacroſanctis pietatis noſtræ myſterijs, oculis ueſtris ſubijcimus. Quomodo poſſet magnus ille, uerus, & uiuus Deus, illabi in hominis animam, quæ, & ipſa ſuapte natura Spiritus eſt, & ſubſtantia ſimplex, atque incorporea, Quomodo poſſet tranſire per eam, ingredi ad interiora eius, diuideréque in ea id quod eſt ſpiritus, & id quod eſt animæ, penetrare ad inuiſibiles illas compages, & medullas; circundare ſibi eam, tanquam ueſtimentum, & ſub illius integumento induere quoque carnem, & ſanguiné, quod ſemel fecit, dum Verbum Dei, Deus,

caro

A caro factum eſt, & ſub Dei, & hominis forma, habitauit in nobis, Chriſtus Ieſus; niſi, & natura, & perſona Dei, eſſet, ut diximus, ſpiritus ſimpliciſsimus, quo nihil ſimplicius cogitari poſsit, ad quem collata ipſa anima, uix ſpiritus, ſed craſſa quædam quaſi moles, & maſſa corpulenta uideatur? Ingrediuntur ad nos Angeli, ſicut ſcriptum eſt, Ecce Angelus domini, qui loquebatur in me; ſed illi ingrediuntur, vt animis noſtris adſint, non ut inſint; vt ſuggerant, non ut ingerant; At uerus Deus, & adeſt, & ineſt, & ſuggerit, & ingerit, quin, & infundit, & afficit, vt verè angelus ſit potius cum anima, quàm in anima; Deus, cum anima, & in anima; Ille alienus, hic intimus, ille quaſi hoſpes, & aduena, hic, vt ipſa uita; Quid ſi dixero magis intimus, quàm uita? Nimirum, qui & ipſam pe-

B netrat uitam. Spiritus omninò puriſsimus, ſimpliciſsimus, ſubtiliſsimus, qui, de more in animas ſanctas ſe transfert, in quibus ampliſsimas ſibi ædes, manſionesque, & palatia, cęlo ſublimiora, conſtituit, vt ſpatiosè ſimul, & deliciosè eas inhabitet; quæ etiam amore, Deo ipſi cohærentes, unus cum illo efficiuntur ſpiritus. Audiſtis diuinam ex Chriſto capite noſtro, in quo Deus corporaliter habitat, ſimplicitatem; Audite nunc & plenitudinem. An nòn omnium rerum pleniſsimus in Chriſto, Deus? Ecquid plenius Chriſto? in quo condita ſunt omnia, in quo conſtant omnia, qui uerbo uirtutis ſuæ portat omnia, qui trahit ad ſe omnia, qui etiam dicitur omnia; nimirum cui pater in manus dedit omnia, omnes uires, omnes uirtutes, omnia numina? Ob id enim euacuauit omnem principatum,

C & poteſtatem, vt nihil iam efficiatur in natura rerum, niſi in nomine eius, quia ille eſt Arbor ſcientiæ, vnde omnis ſcientia; lignum uitæ, vnde omnis uita; paradiſus, vnde omnis gratia, diues propterea in omnes, qui inuocant eum. dans panem eſurientibus, aquam ſitientibus: imperans mari, & uentis, dicẽs ſpiritibus immundis, Exite, obmuteſcite. Rex per quem omnes Reges regnant, Paſtor à quo nemo non paſcitur: Angelus teſtamenti ſupra omnes Angelos; ſerpens contra omnes demonas, homo pro omnibus hominibus: qui tanquam totius humani generis ſalutare fermentum, tria illa ſata farinæ, tres inquam orbis partes, admirabiliter impleuit, fermentauit, coagulauit; vt aliquando tandem, to-

D ta hæc maſſa, purificata aqua, & excocta igne, efficiatur unus panis, tranſeat in unum Chriſtum, nec iam ſint plures Chriſti, ſed unus Chriſtus, ſicut & erit unus Deus omnia in omnibus; quem laudabimus labio puro, mundati ab omni ſorde; cui ſeruiemus humero uno, in una charitate.

E

Vniuerſæ Theologiæ gentium, de veritate naturæ ipſius Dei, concluſio, & ſumma, Deus Verus, Actus purus. Cap. XVII.

COGITIS me, ò communium ſtudiorum ſocij, & conſortes, immo verò, vobis quoque tacentibus, ipſa communicatio ſtudiorum, me compellit, vt de illa, vno ore, vno iudicio, omnibus philoſophis deliberantibus, conſentientibus prolata ſententia, in qua omnis theologia gentium conſummatur, Deus eſt Actus purus, permulta, breuiter diſſeram ſimul, & iudicem. Rogo igitur, dum imperata facio; ante omnia, in mentem vobis veniat amabiliſſima illa muſica Seraphici concentus, & chori, qua ipſi Deo apud Prophetam, abſque vlla ceſſatione canitur, Sanctus, Sanctus, Sanctus. Quid eſt enim in græca lingua Sanctus, niſi Αγίος ἀντὶ τοῦ; Αγους, ἀντὶ τῆς γαίας, ſine ſcelere, ſine terra, hoc eſt vndique purus, & mundus, græcè Καθαρὸς. Iam, quis ſcit, ſi, de more, philoſophi, vt res tanta ſuum ipſorum inuentum crede- G
retur, ſanctitatem in puritatem mutauerunt; ſi inquam legentes in libris noſtris Sanctus, in ſuis ſcripſerunt Purus? Sed, vt vt ſit, iungamus dexteras, Deus verus, eſt ſolus purus, eſt ſolus Sanctus. Philoſophi Actum dicunt nos ſpiritum dicimus: nam ab ipſis quoque, actionis energia in hominibus, tribuitur Spiritui; & in monumentis noſtris æternis, legimus, Qui ſpiritu Dei aguntur. Deus ſolus eſt verè ſpiritus, Deus ſolus eſt verè actus; Spiritus, purus, actus purus, in quo nihil eſt impuri, hoc eſt, in quo nihil eſt quod non ſit ipſe: quia omnia aliquo modo ſunt impura citra ipſum: atque ideo, quicquid in Deo eſt, Deus ipſe eſt: cui, vt ſupra dicebamus, idem eſt eſſe, & hoc eſſe, Deus, & Deitas, operatio, & virtus; poſſe inquam, & agere, intelligentia, & intelligere, ſapientia, & ſa- H
pientem eſſe, bonitas, & bonum eſſe, beatitudo, & beatum eſſe. Ecce nunc vobis loquor.

Philoſophi, totoq́ vobis mihi pectore grator.

Et tibi grates ago, ò ſumme Sol, quòd tantum illis lumen infuderis, vt dicere ferè potuerint id quod dixit dilectus tuus, dum teſtimonium perhiberet tuo Lumini. Deus eſt pura lux, in qua tenebræ non ſunt vllæ. Digna vox, ò Viri, Actus purus. Vox plena, veneranda, ſacra, cygnea, quam in extrema ſenectute, Philoſophus ille, ingenio, & neruoſa dicendi ratione clariſſimus, arte, & aureo eloquentiæ flumine admirandus, dum

A in ea philoſophię parte uerſaretur, quæ naturæ eſt prima, diſciplinæ vltima, ſi non ſolus concepit, primus emiſit, effudit, protulit. Dignus profectò, quem in huius rei gratiam, appellemus, non tam Δαίμονα, quàm Δαήμονα, & iuxta etymon proprij nominis Ἀρίςον καὶ τέλειον, denique, quod iuxta Fabium, res, & voces, tam aptè, ex vero, & ſecundum verum ſibi fingeret, Εὐφαντασίωτον. Cupiebat grandæuus Senex, vt illi, quos doctrinæ ſuperſtites relinquebat, Theophraſtus, Eudemus, Alexander, & omninò tota hominum poſteritas, cuius auræ, & ſcribendo, & philoſophando ſeruierat, intuerentur ipſum illud vltimum veſtigium, in quo pererratis tantarum diſputationum ſpinetis, tandem conſtitiſſet.

B Itaque, maturus & ſenſu, & annis, quum, Deo fauente, qui nemini ſalutem inuidet, non iam cœlum, & naturam, ſed diuinum numen, abs quo dependet, & cœlum, & tota natura, altiſsimè, meditaretur; vſus fęliciſsimo ſuauiloquentiæ compendio, duobus nominibus, Deum ipſum venerabundus laudauit, & magnificauit, vocans eum CAVSAM CAVSARVM, & ſcribens de eo ACTVM PVRVM. Eſt quidem apud omnes litterarum profeſſores, multarum ſignificationum nomen Actus; vt potentia, vt cauſa, vt principium; Verum enimuerò, nemo eſt iudicio tam hebes, aut ingenio tam rudis, & tardus, vt quum audit tribui Deo actum, materiæ potentiam, non intelligat protinus, vocem Actus, eſſe æquiſsimam, potentiæ turpiſsimam. Atque ideo, quis non ſtatim inferat Deum

C eſſe Actum purum, Materiam, puram potentiam? hoc eſt Deum omniſariam perfectum, materiam, abyſſum vniuerſarum imperfectionum; reliqua omnia, velut inter vtrunque extremum poſita, participare nonnihil actus, nonnihil potentiæ; nimirum, partim eſſe perfecta, partim imperfecta? Sanè verò, dubium non eſt, quin res ipſæ, quæcunque ſint, energia perficiantur, non virtute ſolum, vel poteſtate; vt propterea manifeſtum ſit, ſpectare ad perfectionem naturæ ipſas actiones, quæ, ſubſtantiuata voce, & actus, & acta dicuntur. Notum eſt illud Ciceronis, Quod ſi de vita mea, deque actibus meis, huic conuitiatori reſpondero: Et illud, per tranſlationem à fabulis, ad humanam vitam; Hæc (inquit) tibi reliqua pars eſt, hic reſtat actus, in hoc elaborandum eſt. Hinc apud poetas non con-

D temnendos,

Adde actus tantos, monumentaq́; maxima rerum, &
Herculeos, conferre ſuis, iam deſinat actus.

Quum ergo ita ſit, forma quælibet, tanquam vniuſcuiuſque rei prima perfectio, hac ipſa ratione, quia inde energia egreditur, iure cenſetur nomine Actus. Forma verò, ſuum ipſius eſſe largitur rei, quam format, & perficit, antequam aliquid operetur? nam in natura, calor dat eſſe calidum; in virtutibus, iuſtitia dat eſſe iuſtum, quod & ipſum, cur non dicatur Actus? non ſimpliciter, ſed ſecundo primus, per quem res dicitur eſſe in actu, & non tam materia, quàm ſubiectum. Secundus porrò actus,

eſt ille, in quo conſummatur ratio perfectionis; illa inquam ipſa actio, E
vel naturæ, vel uirtutis; caleſacere, iuſtè agere; nam quæ operationem anteced unt, & forma, & eſſe ipſius formæ in materia, ad habitum, ad potentiam, & ad aptitudinem pertinent. Neque uerò ipſi communiter tam laudamus equum bene aptum ad currendum, quàm bene currentem. Vnde, & ille ipſe Ariſtoteles, opponere ſolet hæc duo, actum, & habitum. Nam animam ipſam, quam uocat Actum primum, aſsimilat ſcientiæ in hominibus dormientibus. Viuere autem, ſentire, moueri, actus ſecundos, contemplationi uigilantium. Ecquanto artificio compoſuit uocem illam plenam concinnitatis, & attici leporis, Ἐντελέχεια, quæ etiam mutata litera Ταῦ in Δέλτα, Ἐνδελέχεια dici, & ſcribi ſolet? F
Quis porrò dubitet, quòd non multò magis competat in Deum, quàm in animam. Quid eſt enim Ἐντελέχεια, niſi uel Ἐντελοῦς συνοχὴ, uel ἐν ἑαυτῇ τέλος ἔχουσα? Certè uero, hoc, & illud, magis multò proprium eſt ipſius Dei, & in ſe ipſo, & in relatione ad totam rerum uniuerſitatem, quàm animæ, quæcunque illa ſit, ſiue in ſeipſa, ſiue in relatione ad corpus, quod ab illa animatur. Ἐνδελέχεια autem, quid eſt niſi (vt Cicero uertit) Perennis continuaque motio? (nam etiam in ſacris literis iuge ſacrificium eſt Ἐνδελεχισμὸς) An non ergo etiam hæc ipſa uox, ritè transſertur ad Deum, magis quàm ad animam? Nam, & Deus profanis, animus eſt, vt ſacris eſt ſpiritus. Animus inquam eſt Deus, quo omnia ſpirant, mouentur, conſiſtunt. Quanta in nominibus, & uocibus G
æquiuocatio, ò viri? Dolens digredior, quàm inopes ſumus uocum, & Græcarum, & Latinarum? Vix habemus unum nomen, quod paſsim in omnibus ſententijs, non multis modis accipiatur? Eſſe, Eſſentia, Subſtantia, Natura, Virtus, Materia, Forma, Simplex, Compoſitum, Finis, Infinitum, Vnum, Verum, Bonum, Magnum, Paruum. Omnia hæc inquam nomina, quibus, quæ artes non indigent tanquam inſtrumentis, & ſciendi, & loquendi, & agendi? Πολύσημα ſunt, multaque, diuerſa, & diſparata ſignificant, non ſecus ferè, quàm Aries, cuius uoce, & Ducem gregis ouium, & cœleſte in Zodiaco monſtrum, & machinamentum bellicum intelligere, & ſignificare ſolemus. Plures multò ſunt res quàm nomina, ò dilecti; nam res Deus fecit, Nomi- H
na homo impoſuit: atque ideo res abundant, nomina deficiunt. Sed illud fortaſſe eſt magis dolendum, quod in ipſis etiam hominum nominibus, tanta ſæpe eſt æquiuocatio, ut in ipſis etiam hiſtorijs, à quibus maximè ueritatem expectare oportuerat, plerunque errare cogamur, exiſtimantes de uno ſolum intelligi, & dici, quæ omnino ad multos eſſe referenda, ipſa tempora, & loca teſtantur. Quot enim Saturnos legimus? quot Ioues? quot Hercules? quot Homeros? quot Mercurios, vt prætercam Ogyges, Ninos, Belos, Phoroneos, Cadmos, Proteos? An uerò non eſt, & æquiuoca, uox Aetas, Seculum, Annus,

Dies,

A Dies, Hora? Quin, & Olympus, & cœlum, & terra, & inundatio terræ, æquiuocationem habent. Prætereo enim apud Theologos Fidem, Gratiam, Legem, Peccatum, Sacramentum. Sed iam redeamus ad Actum, & abſque æquiuocatione explicare nitamur, quid eſt, quòd Deus dicitur Actus purus? Nullum in primis corpus Actus eſt, tametſi habet actũ; ideoque Actus purus non eſt, neque uirtus corporea; neque ea, quæ dicitur virtus, aut corporis, aut in corpore. Hoc ſane tres formarum gradus, agnoſcunt in natura, qui de ipſa natura philoſophantur. Corporeæ autem virtutes, ſiue ad ſubſtantiam, ſiue ad qualitatem pertineant, ſiue ſimplices, ſiue miſtæ, quæ nam ſunt, niſi illæ, quæ ad vniuerſæ molis magnitudinem, & ad ſingula quæque membra, parteſque, & particu-
B las, conuenientiſsima proportione, & commenſu, reſpondent? extenſæ, ad extenſionem, & diuiſæ ad diuiſionem corporis; in magno corpore magnæ, in paruo paruæ, maioreſque in maioribus, & minores in minoribus corporibus. Hæc ſanè eſt definitio virtutis, quam corpoream dicunt. Virtus porrò, quæ dicitur corporis, locum habet ſublimiorem in natura rerum. Viſus enim, auditus, guſtatus, & unaquæque tam intrinſecus, quàm extrinſecus ſentiendi vis, virtus corporis eſt, & dicitur, quoniam deſignato membro affixa eſt, & in illo hæret, ferè tanquam nodus in tabula; &, ſi mauis, tanquam in ſubiecto accidens, quod ſeparatum, niſi intelligentia forſan, non habet vbi nitatur, ideoque natura ſua per ſe eſſe non poteſt. Anima tandem ipſius hominis, & ea præcer-
C tim particula, qua intelligit, & ſapit, in qua natura ipſa tota ſupremam manum impoſuit, vt quæ aliam formam non habebat, cui eam tanquam materiam pro dignitate ſubijceret; dicitur, eſtque re ipſa, non corporea, neque corporis, ſed tantùm in corpore uirtus. Non aſsiſtens quidem homini, vt naui nauta, quin potius uerè formans, perficienſque hominem intrinſecus, magis quàm vel figura ceram, uel lux aerem; ſed tamen, neque parti, neque toti corpori humano innitens, quaſi ægens illius ſuſtentando, & firmamento; vt propterea occidente homine, ipſa non occidat, libera à morte, & à metu mortis: quæ etiam fracto carcere, quo detinebatur, euolans, tum maximè uiuit uitam liberam, perpetuam, & nunquam interituram; vt porè, quæ dum incipit eſſe in cor-
D pore, non ab intus educitur, ſed à foris inducitur, vel producitur potius; ideoque eſt in toto corpore, & in ſingulis partibus tota, neque, aut in maiori maior, aut minor in minori. An uerò anima humana, quæ uelut nobiliſsima formarum omnium, nulla ratione cũ ſuo ipſius corpore permiſcetur, eſt Actus purus? Sed enim ſi nihil eſt, quod abſque corporis miniſterio, & ope, quoad nobiſcum in noſtro corpore uiuit, operari ualeat, quomodo eſt purus Actus? Adde uerò, quòd, & illa ipſa rerum ſeparatarum intelligentia, qua maximè, & corpori ſupereminet, & ſe ipſam excedit, ipſo ſaltem initio emendicanda illi eſt ex rebus corporalibus.

Quanquam enim, vbi ad res diuinas aſſurrexerit, ipſa etiam corporum ſi- E
mulachra poſt terga relinquens, altiſsimè de ipſo Deo ſecum ſola philoſo
phatur, tamen quantùm eſt illi in hoc elaborandum, & contendendum,
vt propriæ uirtutis ſtudio, & adiutorio diuinæ gratiæ, alteram illam homi
nis partem, quæ uno nomine ſenſualitas appellatur, vel præmat, ne illi in-
ſultare poſsit, vel coherceat, ne euagetur, vel ſugiat ne eam inquinet? Sic
ſanè euadit ſuperior corpore, vt ſpreto vſu non ſolùm rerum, ſed & ſen-
ſuum, ipſa ſibi ſenſus, ipſa ſe ipſam ſentiens, potens, libera, & pura, diui-
na meditetur, & intelligat. Dulcis planè poteſtas, libertas chara ſed beata
eſt ſola puritas, cui uni datur, vt ſuo tempore præſto habeat, unde, & crea-
torem uideat, & creaturas; nempe increatum uerbum, in quo patrem uer
bi uideat, & creata per ipſum uerbum. Nimirum mundis corde promitti- F
tur, vt futuri ſint tandem aliquando docibiles Dei, nulla interueniente
creatura, ſolo beati Deo. Nunc enim exules, & peregrinatores orbis ter-
ræ, uerſamur omnes inter immunditias, & ſordes corporum habitantes in
ualle lachrymarum, vbi, vt liberè ſe ſe exerit ſenſus carnis, ſic, ò quantum
caligat oculus mentis. Ecquid mirum, ſi aduena æget ope indigenæ: ſi in-
quam, anima indiget corpore. Sed tranſiliamus impuritates, & ſordes
peregrinationis animarum noſtrarum. Certè, ſuperæ illę mentes, Angeli
Dei, Virtutes, & Poteſtates, non exules, uti animæ noſtræ, ſed ciues illius
Hieruſalem, quæ ſurſum eſt, quæ libera eſt, quæ eſt mater noſtra, quam-
quam ſunt ſupra omnia corpora, nihilominus ipſæ quoque, tam ab actu, G
quàm à puritate degenerant; vt neque ſimpliciter Actus, neque ſimplici-
ter puri, dici poſsint. Vt enim illud prætereeam, quod Angeli ſunt, hoc eſt
Nuncij inquam ipſius Dei, abs quo propter eos, qui hęreditatem capiunt
æternæ ſalutis, mittuntur in miniſterium. Actus enim ſe ſe per ſe ipſum
exerit, ipſe ſibi calcar, ipſe ſibi ſtimulus. Vt & illud taceam, quod fortaſſe
etiam corpora ætheria perpetuò circunferunt. Puritas uerò aliena & pror
ſus à corpore; tamen in uno quoque Angelo aliquid eſt, quod non eſt ip-
ſe Angelus. An non ita eſt? Quid hic dicitis, ò Viri docti? Philoſophi
quidem, Angelos à toto genere, intelligentias uocant: quod in eis maxi-
mè emineat intelligentiæ opus, ſcientia, & ſapientia: ſed, profectò, non
ſunt ipſi ſcientia, & ſapientia; ſolùm autē participant ſcientiam, & ſapien- H
tiam. Deus, Deus ille eſt, de quo ſacra Oracula canunt, Deus ſcientiarum
dominus eſt. Et iterum, Omnis ſapientia à domino Deo eſt. Fons ſapien-
tiæ eſt verbū Dei; ex cuius inquam ore, omnes illi ſpiritus hauriunt quod
bibant; vnde ſaturi demum, & ebrij, refundant flumina ad inebriandas
glebas ſitientes terræ noſtræ, & ad lætificandam ciuitatem Dei, quæ in ter
ris militat. Primi porrò illi Hierarchiæ cœleſtis anteſignani, & duces noti
ſanctis, ignoti profanis, quos utriuſque teſtamenti literæ Seraphim uocāt,
Actus ne puri ſunt? ſed ut cæteris longè, longeque antecellant, quoniam
ignes, ardo res, flammæque uocantur, & tam puriores cæteris, quàm ignis

purior

A purior eſt alijs elementis; tamen non proprio igne ardent, ſed igne Dei, & (vt verius loquar) igne Deo. Deus ipſe ignis eſt, quo igneſcunt, cuius calore calent, quo urente urunt, cuius flammis inflammantur, & inflammant; quo in ſe ipſis conſummati, in nobis quoque uirtutes cõſummant, & peccata conſumunt. is ſi urere, ardere, inflammare, conſummareque deſierit, iam non urent, non ardebunt, immò uerò ipſi in ſe ipſis nõ flammeſcent, ideoque nihil in nobis cõſument, nihil conſummabunt. Et quomodo uruntur, & ardent Seraphim, niſi amando? Quomodo urunt, & inflammant, niſi accendendo ad amorem? ad amorẽ Dei; Deus eſt amor, illi ſunt amantes. Quam purior amor amante? Verè igitur, verè Deus ſolus eſt Actus purus, qui neque natura corpus, aut corporeus, neque uirtu-
B te adſcriptus alicui corpori, ſed neque in operationibus ſuis ullo modo dependens à corpore, cõtra potius modis omnibus omnia ſupergrediens corpora, & in corporibus, & in ſpiritibus abſque ullis uiribus corporum, aut ſpirituum, ſicut illi libuerit operatur; exiſtens in omnibus rebus, nec definitus; in omnibus locis nec circunſcriptus; in omnibus temporibus nec mutatus. Actus purus. Potentia eſt propter actum, omnia ſunt propter Deum, potentia recipit, Deus agit, potentia exſpectat ſemper nouas rerum acceſsiones, Deo nulla fieri poteſt acceſsio. Ecquid tandem eſt potentia, niſi, vt Moſaicis uerbis utar Deus eſt omniũ rerum, abſque ulla, uel permiſtione, uel compoſitione, perfecta plenitudo; an non igitur Actus purus? Prima materia, quæ eſt prope nihil, eſt pura potentia; pri-
C ma forma, quæ eſt totum, an non eſt purus Actus? Ecquæ eſt prima forma niſi Deus? Quàm abeſt à nihilo tam abeſt à potentia Deus uerus, nimirum Actus purus, permiſcens & non permiſtus, limitans, & non limitatus, cõtrahens, & non contractus, finiens, & non finitus, totus & ex toto actus, qui non eſt niſi actus, non huius uel illius, non hic, uel ille, ſed abſolutè, & ſimpliciter Actus, Actus purus. Deus potentiam non abijcit, quum ſit & ipſe potens: Sed, potentia, unde natura dicitur potens ad agendum, eſt ex forma; hæc uerò que opponitur actu, non eſt ea, abs qua res dicitur potens; ea eſt potius, abs qua dicitur poſſibilis; nã id quod actu eſt, uerè eſt; quod eſt potentia, non eſt, ſed eſſe poteſt. Illa eſt poteſtas, quaſi lucis in colores, quaſi ignis in aerem, quaſi artis in materiam. Hæc eſt quaſi terræ re-
D ſpectu cœli, quaſi corporis reſpectu animæ, quaſi materiæ reſpectu formæ. Deus eſt ille Actus, qui ſi uelit deducit omnem potentiã ad actum, & reducere etiam poteſt omnem actum ad primam, & puram potentiã. Actus purus forma pura, Eſſe purum, Actio pura. Si autẽ purum illud eſt, quod eſt contrariò impermiſtum, quid eſt dictu, Deus eſt forma pura, Eſſe purum, Actio pura, niſi Deus eſt forma non habẽs materiam, Eſt eſſe neque inceptum, neque acceptum; eſt una, & continuata actio, ſine ceſſatione, & ſine fatigatione? Actus purus; Actus actuum, virtus uirtutum, forma formarum, perfectio omnium perfectionum; cuius cõparatione, omnis

ſorma, eſt materia; omne quod eſt, nihil eſt; omnis uirtus, eſt infirmitas; E
omnis energia, eſt ipſa oſcitantia. Actus purus, perfectio pura, expers omnis imperfectionis, abſque ulla menſura, & modo, perfectionem omnem habens, & continens; pluſquam perfectus; ipſa perfectio; perfectione ſuperior; princeps uniuerſæ perfectionis; qui propterea non intelligitur niſi à perfectis. Viri, qui ſunt perfecti, niſi integri, Αμώμοι, puri? Ecqui ſunt puri, niſi mundi, & ſancti? Purum non uidetur ab impuro: ſanctum non tangitur à profano: poſsideamus ſanctimoniam, purificemus corda noſtra, vt uideamus Deum; quo nihil poteſt uideri purius, quo nihil poteſt uideri ſanctius. Cuius eſt illa uox, Eſtote ſancti, quia ego ſum ſanctus. Ad quem, ipſi quotidie dicimus, Tu ſolus ſanctus.

F

Vt nihil purius, ſic nihil pulchrius illa ipſa vera, & propria natura Dei. CAP. LXIX.

SED ea, Animæ illuſtres, poſtquam, nihil hic maius dicere poſſumus, quod panegyricum impleat diuinæ pietatis, ſanctitatis, ſimplicitatis; tranſeamus, quod iam ratio, & tempus exigit, ad celebrandam eximiam illam diuinæ naturæ ſpeciem, decorem, uenuſtatem, pulchritudinem. Vt, dum puritas, quaſi ſolis candor, pulchritudo quaſi ſplendor, G
inuicem ſermone miſceantur, nitidiſsimam nobis exhibeant imaginem tanti Solis; in quem conijcientes oculos noſtros, non iam lumen, ſed lucem, lucem inquam non fumoſam, ſed puram, & ſynceram in ſe ipſa uideamus. Et, qui impuri, & fœdi ſumus, puri, & pulchri eſſe deſyderamus; amantes illam pulchram pulchritudinem; ipſius amoris uirtute, pulchri primùm efficiamur; tum Deo iuuante, cui pulchra placent, fœda diſplicent, in mandatis eius cupiamus nimis; dilatato corde ambulantes, properantes, currentes in uia immaculata, vt aſſequamur brauium æternæ uocationis, quod non datur niſi puris, & pulchris. Nemo enim exiſtimare debet (ut hinc auſpicemur honores diuinæ pulchritudinis) aduerſari, & repugnare purum pulchro, pulchrum H
puro, quaſi, è regione poſita ſint pulchritudo, & puritas, & illa quidem ſit corporum, hæc ſpirituum: illa pertineat ad compoſitionem, hæc ad ſimplicitatem: ſitque propterea ratio pulchri indigna Deo, in quem ueriſsimè competat ratio illa multò ſublimior ſummæ puritatis, & ſimplicitatis. Non ita eſt, ò viri, non ita. Sanè legimus, ſplendorem, pulchritudineq; uirtutis, legimus pulchrè dicta, pulchrè facta, pulcherrima conſilia, ſtudia, officia, legimus & pulchras, atque beatas cogitationes. Romanus philoſophus, quæ corporum maximè ſunt propria, Vires, Robur

Neruos,

A Nervos, Valetudinem, Velocitatem, Morbos, Aegrotationes, adde Pulchritudinem, & fœditatem, eadem tribuit, & animis noſtris. Plato pulchritudinis, non ſolùm, vt cæteri quique amaris, & amicus, ſed amator ſupra cæteros, vt illos quos amabat tanquam pulchros, ſtudio, & amore ſapientiæ redderet optimos, dolebat ſæpe ſæpius hunc in modum: Heu ò Mortales. Quum oculorum in nobis ſit ſenſus acerrimus, cur pulcherrimam illam ſapientiæ faciem non cernimus, quæ ſi uideretur, ò quam admirabiles in animis noſtris excitaret amores. Denique, omnis illa quæ de moribus eſt philoſophia, quaternã illam honeſti faciem ita depingit, ut ſi etiam illam omnes homines ignorarent, aut ſcientes, & prudentes obmuteſcerent in ſuis laudibus, ipſa tamen ſua ipſius pulchritudine, & ſpecie eſ-
B ſet laudabilis, & admirabilis. Quod quum intelliget Maro, honeſtam illam pro patria mortem, tanquam glorioſam, pulchram appellare non eſt veritus: Notum eſt carmen Vergilio dignum.

Pulchramq́; vetunt per vulnera mortem.

Porrò ſacræ literæ, unde omnis rerum ſcientia petenda eſt, animas dilectas Dei, claras, & inſignes uirtutibus, non'ne appellant pulchras? Quid? candidiores niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore, antiquo, ſaphyro pulchriores. Ecquis eſt qui non legerit; Tota pulchra es, & ò pulcherrima mulierum, &, ſi te ignoras, ò pulcherrima inter mulieres? Moſes autem, quo nullus unquam ſapientior, quum introducit ſanctum illum & amabilem ſenem, cui olim diuinam pulchritudinem fa-
C cie ad faciem uidere licuerat benedicentem natis, & natis natorum in mille generationes, non'ne ex ore illius, appellat diuinas laudes eloquia pulchritudinis? Sed, heus tu, quicunque es, qui animis das puritatem, negas pulchritudinem; corporibus tribuis pulchritudinem, adimis puritatem; Aurum, pulchrum non'ne dicitur, & uerè eſt; purum, putum, quum expurgatum, excoctumque fuerit, & detracta aliena omni materia emaculatum, & candefactum, ita ut ſit merum; & uerum, dignum quod appelletur obrizum, coronarium, philippæum? Quòd ſi ita eſt, cur & animus purus, putus, purificatus inquàm à ſordibus, quæ illi inſunt ex commercio, & uelut contagione corporis; peregrinæ enim ſunt labes animo, natiuæ corpori, perinde ac fæces illæ, quæ ex ipſius terræ fodi
D nis inhærent auro; cur inquam ſi eſt purus animus, nõ dicatur & pulcher? Hinc ſanè dicuntur pulchri amores, defæcati, puri; & in ſacris literis, pulchra dilectio, pulchræ uæ, pulchri greſſus, pulchra tabernacula pulchritudo inquam uirtutum, laborum, actionum, meritorum, an non ſunt & præmia pulchra? nempe quod apud Salomonem legimus Pulchritudo pacis. Quum enim communis quædam ſit animorum conceptio, apud omnium ordinum homines, ipſius pulchritudinis nomine, ſignificari gratioſum aliquid, ſeu gratiam quandam, quæ pelliciat intuentium animos ad amorem, & dilectionem; ſicut tres gratias, quæ & Charites

anu-

antiquitas ipſa figurauit; ſic in ipſa natura tres eſſe rationes pulchritudinis, quibus quàm maximè ad amandum inuitamur, philoſophia docet, & exemplis res ipſa declarat. Vnam quæ coloribus, & lumine blanditur oculis, Alteram, quæ ſonis, & vocibus mulcet aures, Tertiam, quæ exuperans omnem ſenſum, animos reficit, & ipſa ſola mente percipitur, Heſpero, atque Lucifero formoſior, atque etiam ſine fine iucundior uniuerſa harmonia & muſico concentu ſphærarum cœleſtium. Verum enim uerò, audite quæſo omnes: Quemadmodum illi, qui oculis, & auribus carent, de colorum, & vocum gratia, atque pulchritudine iudicium ferre non poſſunt; ſic illi, qui (vt cum Cicerone loquar) de poteſtate exierunt, qui (inquam) mentem non habent, qui non alio duce, quàm ſenſu uiuunt, de incorporali illa pulchritudinis gratia, quæ ſenſum refugit, quomodo uel diſputare, vel pronunciare poterunt, niſi ad mentem redeant? Et omninò quidē, animus à corporali pulchritudine extra ſe (ſi ſic fari licet) & fertur, & rapitur, at ſpiritalem pulchritudinem, iudicaturus, vt qui & ipſe ſpiritus eſt, ad ſe reuertatur oportet. Dic mihi iam, ò bone vir, an non mentem protinus exuiſti, quum negaſti Deum eſſe pulchrum, ne negares eſſe purum? Profectò uerò, quàm ſimiles ſunt uoces Purum, Pulchrum; nam, & ſimiliter incipiunt, & ſimiliter cadunt; tàm in illa ipſa diuina natura, quæ (ut toties diximus) unum eſt, & omnia, eadem res ſunt, tametſi nonnihil ratione diſtinguuntur, puritas, & pulchritudo. Vt propterea Deus ſit, ſicut purus ita pulcher, ſicut pulcher, ita purus, immò uerò ſit purus, quia pulcher, ſit pulcher, quia purus. Quòd ſi in lingua Latina Purus, eſt mundus, integer, & abſque omni admiſtione ſordium; ſi in lingua Græca, Sanctus eſt ſine terra, & ſanctus ſanctorum, ne vmbram quidem habet terræ; Si philoſophis ipſis, Actus, ſpecies, & forma eſt, energiaque, & entelechia, vnde materia, res per ſe fœda, & deformis, decus accipit, ſplendoremque, & pulchritudinem; quàm putamus apud omnium linguarum, & gētium ſapienteis Theologos, ſit pulcher ipſe Deus? quàm ſpecioſus, quàm decorus? ſine terra, ſine corpore, ſine materia, totus Actus, totus ſanctus, totus purus, non ſolùm continens omnem pulchritudinem, quaſi rebus pulchris grauidus, ſed eminens omni pulchritudini, tanquàm uerè ſupra omnem pulchritudinem pulcherrimus. Eminet autem omnibus rebus pulchris, & uniuerſæ omninò pulchritudini, multò magis, quàm lux eminet coloribus, quàm centrum eminet lineis, quàm cœlum eminet elementis. Quid dico eminet omni pulchritudini, & non potius eſt ipſa eminentia omnium pulchritudinum? Ipſe pulcher, ipſe pulchritudo, pulchrum omnium pulchrorum, pulchritudo omnium pulchritudinum. Citra Deum, pulchritudo, eſt, rei pulchræ, quaſi flos, quaſi apex, quaſi corona; gratia (inquam) decus, ſplendor, ornamentum: Aliud eſt enim pulchritudo, aliud res pulchra: At uerò in Deo, non differt pulchrum & pulchritudo; Vt propterea, non ſolùm nihil ſit pulchrius, ſed ſine eo nihil ſit pulchrū;

& cu-

A & cuiuſuis pulchri tanquam pulcher, & omnium ſimul pulchritudinum,
tanquam pulchritudo, ſit eminentia, culmen, excelſitas, decus, ſplendor,
ſpecies: hoc eſt, flos florum, gratia gratiarum, iucunditas iucunditatum,
ſuauitas ſuauitatum: Nimirum, Idæa, & exemplar, vnde ducuntur, quo
referuntur, & vbi ſplendent omnia pulchra. Grauiſsimè inter gentes,
apud Socratem indoluit philoſophia amoris, quòd hominis animus, dum
olim ſolutus, ac liber, ſuper æthera ſpatiaretur, inter admiranda illa ſpe-
ctacula, quibus paſcuntur cælites in conuiuio Deorum, cum ingenti gau-
dio, aſpexerit, perſpexerit, amaueritque ipſum pulchrum, purum, inte-
grum, diuinum, immortale, ineffabile; ſed coniectus in carcerem, detru-
ſus in hoc ergaſtulum, in hoc inquam terrenum corpus, & loco, & condi-
B tione effectus ſe ipſo minor, addictus vitæ incertæ, confuſæ, tumultuariæ,
inter tantas perturbationes, labes, ſordes, uix reminiſcatur naturæ ipſius
pulchri, quid nam uiderit in pulchro, quid ſit uerè pulchrum. Et profe-
ctò, pijs omnibus, vt ipſi uera loquamur, dolendum eſt, quòd illa ipſa di-
uina pulchritudo, tanquam uaſtiſsimus quidam fluuius, in ſuo ipſius fon-
te puriſsimus, pleniſsimus, gratioſiſsimus, hoc ſinè titulo, ornauit Dio-
nyſius pulchritudinem, Ὡραιότητα, κεχαριτωμένην, plenam gratiarum;
ex ipſo Deo ad Angelos, ad animas, ad cœlos, ad elementa, ad mundum
uniuerſum, ad ultimæ quoque ſortis naturas, ſenſim deſcendens, quò ma-
gis ingreditur mare, & inferiorum corporum contrarijs inuicem qualita-
tibus, velut undis, fluctibus, æſtibus, procellisque miſcetur, eò magis anti-
C quam deſerere uideatur puritatem, & ex fluuio deſinere in fluentum; vſ-
que adeò, vt, ne à peritis quidem maritimæ nauigationis hominibus, niſi
confusè, internoſci poſsit, dum non uident niſi leues aquarum aſpergi-
nes, easque non tam aquei, quàm ſpumei coloris, litori inerrantes, admi-
ſtas humi, & alienæ materiæ. Sed enim, ſi perlucidos illos liquores, memo
ria ſaltem retineremus, quum incideremus in res, quæ nobis pulcherrimè
uiderentur, repetentes animo paternum illum amnem, ex illius imagine,
diſtingueremus fœdum à pulchro, quod pulchrum apparet, ab eo quod
uerè eſt pulchrum; & ad illum ipſum perennem veræ pulchritudinis fon-
tem Deum, aſſurgeremus, clamantes

D *Ades pater ſuperne,*
Patriſq; ſermo Chriſte,
Pulchrum pulcherrimus ipſe
Mundum mente gerens, ſimiliq; imagine formans.

Vlyſſes ille, ò Viri, cuius uitam, & res geſtas, tanta cum laude ſcri-
bit Homerus, tot annos extorris à patria, à patria inquam, quæ illi
dedecus, cui ille decus fuit, ita ſemper eius memor erat, ut in reditu,
quum primum

Summa procul vidit ruris fumantia tecta,

dulcem, & charam Ithacam recognouerit, exultauerit, & blando amo-

re ce-

re cecinerit, O' dulcis patriæ fumum, quibuſuis alijs ignibus multò ſplen- E
didiorem

Ω τῆς πατρίδος καπνὸς λαμπρότερος ἄλλους πυρός.

Nos porrò quum genus Dei ſimus, ille enim eſt nobis pater, & patria, vnde omnia bona accipimus, cuius non ſolum fumos, ſed ſplendores, & lumina uidemus, dies, & noctes; ipſius tamen prorſus obliti, obliti & ſplendores natalium noſtrorum, vt pote peregrini, à nobis ipſis, in totum extra nos poſiti, viuentes in concupiſcentijs, & uanitatibus ſæculi huius, eò cæcitatis prolapſi ſumus, vt quę oculis corporalibus pulchra uidentur, & animos noſtros pulchritudinis ſimile fallunt, præter omnem modum diligamus, pendeamusque ab illis, tanquam ſtupidi, & admirabundi; veram autem pulchritudinem, quæ non, niſi, in reditu animæ ad Deum, percipi F
poteſt, pulchritudinem inquam parẽtis noſtri Dei, & animarum noſtrarum, pariter ignoremus; ſimiles pueris, qui in ſordido rure procul à parentibus æducati, procedente ætate, inepti, inculti, ſubruſtici, ſemibarbari, & vſque adeò degeneres fiunt, vt ne ſe ipſos quidem, neque ſuos ipſorum parentes agnoſcant. Et, ò quàm ſæpe mirantur lapidem pro Iaſpide, lignum nigrum pro Hebeno, orichalco pro Auro? Pulchra quidem ſunt multa, O' Mortales, Sed illud ipſum pulchrum cuius participatione pulchra ſunt quæcunque pulchra, dicam Græce Τὸ καλὸν non eſt niſi vnũ. Cui ſi commercium eſt aliquod in terris, maximè profectò apparet in homine, quo nihil pulchrius, nihil ſpectabilius, habet orbis terrarum; quanquam pulchritudo humana, ſicut non eſt unius gradus, neque collecta in G
unum; nam inter homines hic eſt pulcher oculos, ille manus, hæc ulnas, illa talos; ſic non eſt unius generis. In viris enim (quod à Cicerone notatum eſt) dicitur Dignitas; In mulieribus, Venuſtas. Quum ergo natura noſtra, & animo cõſtet, & corpore; cunctaque & ſingula, quæ ad nos pertinent, uitam, ſanitatem, uirtutem, felicitatem tribuamus homini toti, hoc eſt, non corpori ſolum, neque ſolum animæ, ſed utrique potius; certè admiratione magna dignum eſſe uidetur, quod hanc ipſam pulchritudinẽ, Dei donum tam eximium, tam conſpicuum, iucundum uiſu, auditu gratum, omnibus ſenſibus carum, honeſtum poſsidentibus, aſpicientibus forſan etiam inuidendum, neglecta prorſus anima, arbitremur non perti- H
nere niſi ad corpus, ad colores, ad lumina, ad lineamenta, ad figuram, ad uigorem, ad decorem, ad proportionem, & ad ſymmetriam humanæ corporaturæ. Et uerò, vnde inſunt corpori uniuerſæ hæ Carites, quibus conſtituitur ſiue virilis, ſiue muliebris pulchritudo, niſi ex ipſa hominis anima? Cadauera indicant: Indicat & morientis hominis cadaueroſa illa facies (Medici Hippocraticam dicunt) in qua, ob fugientem animam, uideas cõcauos oculos, collapſas genas, demiſſa tempora, patulas nares, prominentes aures; adeò nihil iam ſupereſt pulchritudinis, nihil decoris, nihil gratiæ, etiam ſi inter uiros ſit Abſalon, Bellorophon, Alcibiades, Antinous,

A tinous, aut etiam ille ipſe Priami filius, qui iudicauit de pulchritudi-
ne Dearum; inter mulieres autem, ſit illa peccatrix ἀνωνύμος quæ com-
muni antonomaſia pulchra appellabatur; ſit Io Inachi, filia, Erco,
Seſtias aut Tyndaris illa meretrix, ob cuius pulchritudinem decenna-
li bello omnis Aſia, Græciaque conflixit. Teſtamur Ilion, Teſtamur
Pergama.

Et campos vbi Troia fuit.

An uerò non celebre eſt, pulchros appellari Formoſos? Vnde autem
ducitur formoſitas niſi à forma? Et quid eſt formoſitas, niſi uis, & præ-
ſtantia formæ, vt generoſitas, indoles, & claritudo generis? Omnino
enim uox ipſa, diuinum, & imperioſum aliquid ſignificare uidetur: im-
B perium inquam regnantis, & materiam uincentis, ac ſuperantis formæ:
Vt propterea res, in qua forma non præualet, vt uires oſtentet ſuas, ni-
mirum materia, vel non ſuſtinente uim formæ, vel ineptè ſuſcipiente
formam, dicatur deformis, non formoſa; adde neque ſpecioſa; nam hoc
eſt proprium nomen formæ Τὸ εἶδος, Species, vnde Specioſitas, Spe-
ctare, & Specimen. Quę ſanè, quoniam ad oculos referri uidentur, pla-
ne docent deformia indigna eſſe oculis, formoſa uero, & pulchra, eſſe
ſpectacula oculorum. Et quidem cur undique ab omnis generis homi-
nibus (Iudęos unos excipio) concurritur ad ſimulachra, ad imagines,
ad ſtatuas ſpectandas, admirandas, vſque ad inſaniam adamandas, niſi
quia pulchritudo, quę omnino ad formam pertinet, quę in ipſa formę,
C perfectione, dominioque conſiſtit, multò facilius, artificio Parrhaſij,
Praxitelis, Apellis, & Zeuxidis, in aere, in marmore, inque tela, & li-
gno, fingi poteſt, quàm, vllis unquàm temporibus, in carne, alicui ſi-
ue uiro, ſiue mulieri, ab ipſa natura contigerit. O formoſę puer, ne in-
tumeſce quęſo. Pulchrum quidem corpus, eſt & formoſum, neque pro-
fectò, ſi formoſum non eſt, pulchrum, aut eſſe, aut dici debet; At ue-
rò, non continuò pulchri omnes, qui formoſi. Maius quidpiam ha-
bet pulchrum ipſum, quàm illud decorum, & honeſtum quod ue-
geto colore, membrorum congrua diſpoſitione, ordineque, & pro-
portione continetur, in quo conſiſtit communis ratio formoſitatis; vt
D in quam inter ſe ſe omnes partes iucunda quadam concinnitate, & mi-
ro ſuauitatis lepore conſentiant. Magna eſt hęc gratia, ſed exiguo,
atque anguſtiſsimo uaſculo contineri utcunque poteſt; at uerò, pul-
chritudo ipſa, talis, ac tanta eſt, quę in ipſis formoſis corporibus
admirabilitas eſt formoſitatis, ut niſi auguſta corporis magnitudo
eam capere, & ne ipſa quidem tota, in modica corporis magnitudi-
ne, prodire foras, & ſe ſe exerere omnino non ualeat. Ob id, apud
Poetas nobiles, dum celebrant uiros pulchros, ubique canitur os ma-
gnum, pectus magnum, magnum caput, manuſque & pedes magni. Et
in ipſa quidem arte ſtatuaria ingentes illos coloſſos, qui ex ęre, ebore,

lapide,

lapide, erigebantur Dijs, & heroibus, appellamus pulchros, mediocres autem ſtatuas ex eadem materia,& eadem etiam manu laboratas,quanquam cum rudi & indocta plebecula,minus pulchras, ipſi quoque dicere conſueuimus;illi tamen qui cum ſapientibus ſapienter, proprieque loqui didicerunt, vno formoſitatis,non pulchritudinis titulo dignas putant. Res porrò in ipſa natura eſt manifeſtior; vnde pictoribus, & ſculptoribus exempla ducuntur. Neque enim inepta eſt illa Didonis percunctatio, aut admiratio E

Quantus Achilles.

quæ haud dubiè referenda eſt ad ipſam corporis magnitudinem, quam, in ſuæ ipſius pulchritudinis teſtimonium,ſeptem cubitorum fuiſſe, hiſtoriæ referunt;vnde illi inditum cognomen Επτάπηχης.Quid,quod & ſacræ literæ,vbi de Saule illo,primo Iudeorũ rege,loquuntur.Non erat(inquiunt) vir pulchrior illo;Ab humero,& ſurſum,eminebat ſuper vniuerſum populum.Vnde & Maro,de alio Achille latio ſcripſit. F

Vertitur arma tenens,& toto vertice ſupra eſt.
Sed cunctis altior ibat.

Anchiſes.

An verò,non apud eundem Maronem, legimus

Diana pharetram
Fert humero,gradiensq́; Deas ſupergreditur omnes.

Vt ſilentio præteream deſcriptionem famæ.

Ingrediturq́; ſolo, & caput inter nubila condit. G

Sed, heu, quàm ab alto cecidimus ; à ſuprema pulchritudine quæ Dei eſt, ad infimam pulchritudinem, quæ eſt corporum. Reuertamur ergo , & concludamus. Si pulchritudo in hominibus, eſt ab ipſa anima, & omnino, in quouis corpore, eſt ab ipſa forma, Deum , qui ferè eſt animæ anima, & omnium viuentium vita, qui eſt forma formarum, &, pater, non ſolum principalium earum, quas intelligimus animo, ſed illarum quoque, quarum velut indoles, eſt formoſitas, quam corporalibus oculis videmus; Deum ipſum inquam, oportet eſſe vſqueadeo pulchrum, vt, ad illam ipſam diuinæ pulchritudinis ſpeciem, comparata pulcherrima quæque, non ſolum pulchra non ſint, ſed ne formoſa quidem, immo neque formata; Quid ? deformia ſint, immunda ſint, ſint prorſus turpia, fœda, fetida, ſordida, ſquallentia,triſtia,ingrata,luctuoſa. Ita eſt, Ita eſt, O Pulchri. H

A *Solus Deus Pulcher; Quæ Pulchritudo Dei; qui radij & ſplendores; imaginesque & vmbræ illius tantæ pulchritudinis.* *Cap. XIX.*

DIſce iam,qui in corpora ruis,qui corpora deperis; diſce Corydon, diſce homo quicunque es, fieri non poſſe, vt ſit vel obiectum veri amoris, vel ſubiectum veræ pulchritudinis aliquod corpus. Sa-
B nè, eunt in orbem,orbemque conficiunt, pulchritudo, & amor; Non eſt pulchritudo ſine amore, non eſt amor ſine pulchritudine. Magna vis pulchritudinis, magnum numen vt hinc incipiamus. O viri; quæ,amorem incitat, quo omnia incitantur; quæ, amori imperat, cui nihil non paret; quæ, ſibi ſubijcit regnum amoris, qui,apud prophanos poetas,ſubactos,& bello domitos, ad currum trahit, populos, Reges, Philoſophos. Non petit amor opes,non voluptates,non honores petit vnam pulchritudinem;non mouetur niſi ad pulchrum, non quieſcit niſi in pulchro. Crœſus deſyderat opes, Ageſilaus honores, Epicurus voluptates;
C non eſt hoc deſyderium,amor: Amor,eſt deſyderium pulchri; pulchrum, eſt ſcopus,pulchrum,eſt finis ipſius amoris. Si alio dirigis arcum, O bone, quàm in pulchritudinem,fruſtra depromis ſagittas,fruſtra iacularis arcum, vt per cœlum auras diuerberes;putas te amare,ſed verè non amas,ſi non eſt pulchritudo,id quod amas. Colorata ſunt quæ videntur; ad ſonos, ad voces pertinent quæ audiuntur;calida, frigida,ſunt, quæ tanguntur; Pulchrũ ſit,neceſſe eſt,quod amatur. Alia quæcunque,deſyderare,cupere,concupere poſſumus, pulchritudinem ſolam amare poſſumus. Latent interdum multa, quæ in rebus præſtant, & antecellunt; at, ſola pulchritudo, latere non poteſt, &, mox viſa, placet, & vim indicans ſuam , diſplicere omnino non poteſt. Hæc eſt natura pulchri,hæc ratio pulchritudinis,vt, qui illam
D vix ſenſerit,illius amore,& deſyderio,penitus inardeſcat.Quanti eſt ipſum pulchrum,vt ſolus ſit eo dignus,primus ille animi affectus, vnde alij omnes ducunt originem,qui eſt amor? Quanti eſt,& res,& nomen amoris, vt eo non ſint digna,niſi pulchra,delicata, perfecta beata? Itaque reſupinandus eſt tibi vultus, ὦ φιλόκαλε; non in terram , neque in fontem ſalientem è terra, O Narciſſe, defigendi ſunt tibi oculi; aſpiciendum eſt ſupra cęlos; Inde, petenda eſt tibi aqua viua; illic eſt fons pulchritudinis, vnde omnes riui deſcendunt; illic ſit fons, & finis amoris,in quo omnes amores,& omnia etiam deſideria,conquieſcant.Quoduis corpus ſignaueris,illud erit hac parte pulchrum,illa parte non pulchrum;hodie delicatum,cras non delicatum:

tum:

A corus per ſe ipſum, ſed tamen extrinſecus, tanta pulchritudine magnifi-
cè exornatur, & apparatur; Nam, & Pontificum amictus, & familiæ il-
luſtres principum, Regum palatia & templa, imagines, inſignia, coro-
namenta, quin & præclara quæque facinora magnorum uirorum, dicun-
tur ornamenta honoris, & monumenta gloriæ. O' viri, digni Deo, Si-
quis apud uos eſt, tam frigidus, tam ſtupidus, vt ſeipſum excitare non
poſsit, ad conſyderationē illius tantæ pulchritudinis, excitate illum vos,
date illi manus, aperite illi oculos, eſtote illi indices, & uindices, dici-
te, Ecce hic mundus, quo nihil mundius, nihil pulchrius, nihil elegan-
tius uideri poteſt, pulcherrimarum rerum nexus, officina, & recepta-
culum; complectitur elementa, omnium corporum fundamenta, & ba-
B ſes; continet metalla, lapides, & uermes quoque, inteſtina terræ; claudi-
tur duobus cœli hemiſpherijs; Sole, & Luna deſuper rutilantibus; ſpiri-
tu, & uitali quodam quaſi calore penetrante per omnia; intra, habitato-
res habet homines; circa, cuſtodes, adminiſtratoresque Angelos, ſupra,
præſidem rectoremque Deum; perfuſus eſt omnigenis coloribus, præ-
ſertim uerò, incredibili hoc, quem uides, iucundiſsimæ lucis decore, &
gratia; plenus undique tantarum Charitum, herbarum, florum, fructuū,
odorum, ſaporum; Tam uaſtæ inſuper eſt magnitudinis, vt ſit penè im-
menſus. Tanta autem in mundo eſt rerum inæqualium qualitas, contra-
riarum pax, diſsimilium conuenientia, harmonia, vt omnium hominum
captum excedat, & admirationem. Prò Deum, quàm ad ſui ipſius ſpecta-
C culum, inuitat, allicit, trahit, rapit; uerè ſummum, auguſtumque Thea-
trum uniuerſæ naturæ; immò uerò, tota naturæ uis, & ipſa potius uniuer-
ſa natura? Quid hic dicis de ipſius Dei pulchritudine, O' Fili hominis?
Tu iudica, tu ſententiam dicito. Planè, non dubito, quin iſte nouus mun
di ſpectator, & admirator, ſtatim ex animo pronuntiet, vobis audienti-
bus Latinè, & Græcè. Hæc ipſa. τῶν ὅλων περιοχὴ, hæc ipſa πάγκα-
λος, ὡραιότης κεχαριτωμένη, non alium habet authorem quàm Deum:
Ille autem, vt ſolus eſt ὑπεράγαθος ſic ſolus eſt ὑπερκόσμιος, καλὸς,
καὶ καλοποιὸς πάντα καλά, καὶ πηγαία καλλονὴ. Et quidem, O' viri do-
cti, Omnis pulchritudo, omnis ſpecies, & decor, mundi, ſiue in toto,
ſiue, in partibus, quid eſt aliud, quàm uaga quædam, læta, & collu-
D ſtrata pictura, immenſæ pulchritudinis illius diuini uultus; quæ in An-
gelis quidem, & in animis hominum, lucet, quaſi Solis radius, in cœ-
lis, quaſi ſplendor ex radio; in reliquis corporibus, quaſi tenuis ima-
go, vel umbra imaginis, ex ſplendore? Ita, omnia, & ſingula, quæ in
mundo ſunt, hæc quidem magis, illa minus, diuinis fulgoribus irradia-
ta micant, & (vt ſic dicam) in oculis Dei, quaſi dulce rident. Ille fulgor,
ille ſplendor diuinæ pulchritudinis, ſparſus per ſuperas illas, & uiuas An-
gelorum flammas, per iucunda ſpectacula cœli, & terræ, per decus cœli
ſolem, per ſolatium terræ Lunam, per aureos ſyderum radios, per in-

ſuſa terris maria, per aerem, elementorum continuationem, & nexum, E
per animantia, & plantas, per piſces, & volucres, per montes, & campos, per prata, valles, fontes, flumina, paludes, lacus; Ille inquam eſt, qui in pulcherrimis quibuſque rebus, nos excitat, nos trahit, nos rapit, nos amare & admirari facit; vt, poſtquam ſæpe, in quamplurimis rebus, quin, & in hominibus ipſis interdum, quos ex improuiſo habemus obuios, ignoramus, quid amemus, quid admiremur, quid cupiamus ſtatuamus animo, nos in quibuſque rebus, etiam neſcientes, non aduertentes, amare Deum, admirari Deum, deſyderare Deum. An verò, dubium eſſe poteſt, quin, ea quæ miramur in imaginibus, & in vmbris, multo magis placerent, & delectarent, ſi viderentur in ipſis ſplendoribus? omnino autem iucundiora eſſent in radijs. Ipſi, iam putate, quàm ſint omni amabilitate, & admirabilitate maiora, in ipſo Sole, qui eſt fons luminis, radiorum, ſplendorum, imaginum, & vmbrarum. Qui, quum careat omni colore, vniuerſos tamen colores, modo quodam illuminando colorat. Percurre animo, fili hominis, omnem ambitum cęli, & terræ, vide ſingula quæque pulchra, grata, apta, iucunda, delectabilia, quis numeret? Collige apud temetipſum, ex omnibus, pulcherrimarum rerum imaginem integram. Sit inquam, in tuo ipſius animo, vnius formæ imaginatione, collecta, quæ in omnibus pulchritudo diſperſa eſt; Num, non quamlibet corporis pulchritudinem paruipendes, ſi illam ad hanc ipſam ſpiritalem contuleris? Et hanc fabricatus eſt animus tuus. An non pulcher animus? Quàm longè ergo pulchrior Deus, qui & corpora efficit pulchra, & animos longè efficit pulchriores? G
Ille eſt Sol, in quo pro cuiuſque naturæ gradu, omnia lucent, coruſcant; & magnificè ſe ſe oſtendunt, radij, ſplendores, imaginesque, & vmbræ. Indicat cęleſtis ille mille coloribus arcus, cuius varietate, & gratia vſqueadeò paſcuntur oculi noſtri: Indicant & omnes colores, qui tantopere gaudent collocari in lumine Solis, candidus verò, & niualis, ante omnes, qui, præ omnibus abundans lumine, præcipuè eſt decorus Deo. Sic, ſic iuuat, ex pulchritudine, quam videmus in creaturis, aſſurgere animo & meditatione, ad pulchritudinem ipſius Creatoris. Præcipuum profectò ſpecimen corporalis pulchritudinis, omnium hominum iudicio, eſt lux & ſplendor; quia quò lucidiora ſunt corpora, eo pulchriora ſunt, & habentur. An non H
ita eſt? Vide flores, gemmas, fontes; Vide Auem Iunoniam, quam, Magnus Gregorius, ſcitè appellauit φιλόκαλον, hoc eſt pulchritudinis amantem; quia vbi laudata fuerit, gemmantem expandit caudam, maximeq; aduerſo Sole, vt colores fulgentius irradiare, & ipſa pulchrior eſſe videatur. Vide, & circa collum, plumas verſicolores ſedentis columbæ; quibus, ab ipſo Sole coronatur, quaſi in ſignum gloriæ.

Nanque alias, ſit, vti claro ſit rubra pyropo;
Interdum, quodam ſenſu ſit, vti videatur
Inter ceruleum virides miſcere Smaragdos.

Cau-

A *Caudaq́; Pauonis, larga cum luce repleta eſt,*
Conſimili mutat, obuerſa ratione colores.

An non igitur ſtatim apparet, corporalem pulchritudinem, vel eſſe lucem ipſam, vel omnino non ſine luce? Verè enim, illa Charis, immo, ille quaſi chorus Charitum, qui admirabili ſua ipſius virtute, ſpectatores, & trahit, & tenet, vix quicquam aliud eſſe videtur, quàm clarus ille ſplẽdor, ſplendidus candor, & nitor, in colorum linearumq; decore, veluti ſuperinfuſus, qui incredibiliter placet oculis. Hinc & ipſum Cęlũ, quod vniuerſa corpora pulchritudine excellit, eſt plenum luce; Originalis enim illa Hæbreorũ lingua vocat Cęlum שָׁמַיִם hoc eſt ignem, & aquam, nimirum duo corpora, al-
B terum lucidum, alterum perſpicuum; Vnde, Ethnici, dixerunt, domũ Dei, eſſe igneam; &, in ſacris literis, dicitur Deus habitare lucem inacceſsibilem. Et quid profectò eſt cęlum, niſi lucidum quoddam Solum, & fundamentũ radiantium ſyderum? In ipſo autem cęlo, Sol aureus, verè aureus, hoc eſt ὡραῖος; nam etiam Aurum dicitur, quaſi ὥραιον: Sol inquã, quem, à magna pulchritudine, & eximio ornatu, ſponſo, qui, cum ingenti pompa, de thalamo ſuo procedat in publicum, comparauit diuinus vates; eſt fons lucis; qui, exortus obſcuratis alijs luminib. apparet ſolus. Quin & ipſæ ſacræ literæ, per varias allegorias, & tropos, mulierem illam tantę pulchritudinis, deſcribunt vndiq; lucentem; nunc in veſtitu deaurato, nunc amictam Sole & coronatã duodenis ſyderib. Ciuitatem porrò illam beatam, cęleſtem illam terram vi-
C uentium, glorioſum illud regnum, in quo cum Chriſto regnant oẽs ſancti, cuius pulchritudinem, quum mihi aliquãdo propono ante oculos, O viri, pulcher atq; etiam beatus, mihi eſſe videor; mirum, quanta luce, paſsim, & vbiq; exornent; luce inquam, auri, gẽmarum, fontium, chryſtalli, ignis vitri, & agni. Ciuitas.n. illa (inquiunt) non eget Sole, neq; Luna, nam lucerna eius eſt agnus. Quid, quod Chriſtum Ieſum Dei filium, Ioannes dilectus depingit radiantem, coronatum Iride, & ſtellis plenas manus. In admirabili autẽ illa, quam Tabor excelſus vidit, & expauit, Chriſti noua gloria, nihil habuerunt Lucas, & Mattheus, quo, elegantius, & melius, ſuam ipſius pulchritudinem ſignificarent, quàm ſplendorẽ. Sic.n. ſcriptum eſt, Apparuit facies eius tanquàm Sol, & veſtimenta eius facta ſunt alba ſicut nix; Sicut nix inquã pu-
D ra, ſed Sole madẽs, quæ & percutit oculos, & mirabiliter coruſcat in gẽmas. An verò eſt aliquis noſtrum, qui ignoret myſtica illa pigmẽta, colores illos lucidos, & verè flores, flammas (eſt.n. flos φλόξ) quibus, noſtri, antiquitus, non tam corpore, quàm animo ornabant feminã chriſtianam; vt eſſet digna quæ deſponſaretur Chriſto, cui dicitur, Ecce tu pulcher es dilecte mi, candidus, & rubicundus, Specioſus forma, præ filijs hominum; & qui de ſeipſo dicit, Egò flos cãpi, & lilium conuallium. Deniq; verò familiare eſt apud omnes ſapientes, quoniam pulchritudinis & res, & nomẽ tribuitur orationi, & eloquentiæ deſyderare ab oratore colores, & lumina; quibus, orationis corpus, & niteat, & fulgeat; Appellant.n. lumina, ſententias, quibus oratio ſplen-

det; colores autem figuras, quorum ornamentis ueſtitur uelut diſcolori- E
bus . An non igitur manifeſtum eſt, poſtquàm Deus eſt totus lux, totus
lumen, & pater luminum, poſtquàm eſt lux pura, quæ, & diſperſa con-
gregat,& confuſa diſtinguit,& diſtincta exornat,atque decorat,Deum ip
ſum eſſe abyſſum gloriæ pulchritudinis,decoris,iucunditatis, gratiæ; or-
natiſsimum,decorum,amabiliſsimum ;&,nihil eſſe in Deo, quod non ſit
undequaque,pulcherrimum,iucundiſsimum,gratioſiſsimum? Eſt publi
ca lux,publica eſt & pulchritudo,ſed quam (vt hebraicè dicam) אור Lu-
cem, quæ rutilabat in oculis Moſe, dum deſcendebat de monte, ex con-
ſortio domini, nemo audebat aſpicere; Quis ergo excecari non metuat?
Quis audeat fixis oculis uelle videre faciem eius? lucem eius?pulchritudi-
nem eius? Sed ſi tantum audes,O' Homuntie,ingredere uelamen, & cõ- F
tuere; hanc tibi gloriam nos nõ inuidemus, quibus ſat eſt ſcire quod exu
perantiſsima illa lux Dei,ſit æterna illa ueritas ipſius Dei. Lux pulchritu-
do,Lux facies,Lux ueritas,Lux ipſa diuinitas.O' uera lux,plenitudo ſplẽ-
doris,& caloris.O' Lucida Veritas, quæ, ad cognoſcendum clarè,illumi-
nat,& ad amandum uehementer,inflammat.Deſunt'ne uero,in tanta di-
uinæ pulchritudinis luce, colores,& non potius,pulcherrima illa lux ve-
ritatis,eſt plena radiantiſsimis coloribus? Sanè,eſt Veritas rerum,ratio-
num, ſcientiarum, virtutum,oraculorum,promiſsionum,præceptorum,
iudiciorum,myſteriorum. Pulchritudo Dei, O' viri,eſt tam multiformis,
& omniformis, quam uniformis, & nulliformis. Volo enim,vt cum ma-
ioribus noſtris, qui, in rebus diuinis ecſtaſim patiebantur,hoc loco ſic mi G
hi loqui permittatis,Viri prudentes. Et ſanè (vt rem attingamus)non'ne,
ad multiformem,& omnigenam florum,& colorum uarietatũ,pertinent
ea,quæ uarijs modis,& ſenſibus, ſcripta ſunt in ſacris literis, de ipſo Deo,
de ueritate naturæ ipſius Dei? quòd ſit diffuſus per omnia intrinſecus,qua
ſi rerum uirtus; quòd aſsiſtat extrinſecus,quaſi rector & præſes;quòd ſub-
ſiſtat inferius, quaſi fundamentum : quòd emineat ſuperius, quaſi Rex ;
quòd ſedeat, tanquàm in maieſtate ſua firmiſsimè collocatus; quòd ere-
ctus ſtet,tanquam publicus orbis excubitor ; quòd percurrat omnia,cele-
ritate prouidẽtiæ : quòd ſit magnus,quia immẽſus;quòd ſit paruus,vel te-
nuis,quia ſimplex;quòd ſit idẽ ipſe, quia à ſuo ipſius æternitatis ſtatu nõ re
cedit: quòd ſit ſibi diſsimilis,propter uaria ſymbola,& multiformes uiſio- H
nes,quibus ſe oſtẽdit mundo;quòd ſimilia faciat,quia omnes creaturę,pul
chritudinẽ & bonitatẽ ſuã participant : quòd diſsimilia, quia omnia ab eo
ſine fine deficiũt;denique,quòd ſit unus,nõ tã numero quàm natura:quòd
ſit omnia uirtute non permiſtione; quòd ſit æquabilis omnibus, quia per
ἰσονομίαν nulli deeſt;quòd ſit inæqualis quia inæqualiter, ſciẽs,& uolens,
ſua ipſius dona diſtribuit. Ite,Ite modo uos,& dicite, in tãta Dei puritate,
& ſimplicitate,quę uarietatẽ nõ habet,nõ eſſe locũ pulchritudini. Ecce vi
deti.,quanta copia florũ,quanta uarietas colorũ,qui etiã radios quoſdã in

animas

A animas noſtras emittunt, vnde & piæ interdum lachrymæ eliciuntur. Ecqui flores, ecqui colores, deeſſe poſſunt tantæ illi pulchritudini? quã Sol & Luna mirari nunquàm deſinunt? in quam Angeli perſpicere ſemper deſyderant? Audite uatem floridum de Deo canentem;

Principium, finis, vector, dux, ſemita, comes.

Putatis'ne uerò, deſit nobis ordo, atque proportio, & concinnitas, ad ſtatuendam in Deo rationem pulchritudinis? Ecquàm magnus ordo, quàm congrua proportio, in eo, quod Deus eſt rerum omnium principium, medium & ultimum? finis, forma, efficiens? hominum creator, redemptor, conſolator, ſaluator? Quanta porrò concinnitudo, ſi feſtiuitas, inter tres has res, Patrem generantem, Filium à Patre genitum, & Spiritum ſanctũ B ab vtroque procedentẽ? Et hæc omnia ipſe unus ſolus Deus. O' Pulcher, ò Pulchritudo, ò fons pulchritudinis Deus meus. Vultis porrò audire Theologiam ſymbolicam? Vidi dominum, ſedẽtem ſuper ſolium excelſum, & eleuatum, amictum lumine ſicut ueſtimẽto; Oculi eius lucidiores Sole; Capilli eius uelut lana mũda; Forma ſibi ſoli ſimilis, Aetas antiqua, & ſemper iuueneſcens; Diuinatio in labijs eius; Pes, cuius pulſu terra tremit; Manus, quæ pugillo mundum tenet; Vultus, & facies amabilis, & uenerabilis, quæ nunc exhilarat terras, nunc tremefacit Olympum. Domine Deus, ſpeciem tuam nunquàm uidimus, vocem tuam nunquàm audiuimus, ſed in odorem unguentorum tuorum currimus; odorem, quo nos perſudiſti, vnguentorũ quibus nos unxiſti; ut loti prius à ſordibus noſtris C aqua munda, deinde abs te ornati monilibus, & ueſtiti veſte polymita, lucentes Iaſpide, & Hyacintho, exhibeamus mundo, & Angelis pulcherrimum ſpectaculum, facti cõformes imagini filij tui, candidi fide, vt Lilia, charitate rubicundi, vt Roſæ. O' fons perennis. O' caput, & principium uniuerſæ pulchritudinis, pulchritudinis naturæ, pulchritudinis gratiæ, pulchritudinis gloriæ. Hæc pulchritudo chriſtianæ in terris animæ, columbæ tuæ, ſpecioſæ tuæ, dilectæ tuæ, Domine Deus, de qua dixiſti, Hanc amaui, hanc exquiſiui, & Amator factus ſum formæ illius, quæ, inter nigras illas Iudeorum, & Turcharum animas, nitet, & lucet, tanquam gemma inter lapides, tanquam ſtella inter nebulas, ducit nos ad cõtemplandam illam, cuius deriuatio eſt, pulchritudinem, ſpeciemque Chriſti tui; qui ſingula- D riter præ omnibus nobis inunctus caput, & barbam, quin, & ueſtimenta, & oras ueſtimentorum, indutus decore, formoſus in ſtola ſua, graditur in multitudine uirtutis ſuæ, exultans ut Gygas, ſpecioſus ſuper omnes homines, & Angelos. O' quando erit, vt, ex hac ipſa Chriſti pulchritudine, quam amamus, quam admiramur, quam credimus, confitemur, prædicamus, transferamur corpore, & animo, in pulcherrimam illam domum tuam; & iam nemo nos deſpiciat, adorantes pulcherrimos illos pedes tuos, intuentes ſplendidiſsimam illam & gratioſam faciem tuam, & fruentes dulciſsimo illo amore bonitatis tuæ.

Quàm pulcher tam bonus Deus. Ipſum bonum, ſummum bonum, fons, & origo, finisq́ & terminus, omnium bonorum. CAP. XX. E

NVNC agite, O Pulchri, & amantes, O Dilecti Dei, & qui diligitis Deum, Agite inquam, aſcendentes ad alta cacumina Theologiæ, poſt celebratam καλωνυμίαν celebremus diuinã ἀγαθωνυμίαν; & qui laudare tentauimus Deum, à pulchro, & à ratione pulchri, feſtinemus ingredi in infinitam illam abundantiam, & magnitudinem diuinæ bonitatis: Vt de ipſo bono, & ratione boni cogitantes, & loquentes, pudeat, pæniteat, nos, deprauatæ uoluntatis uitio, tam turpiter, à bono degeneraſſe in malum. Sic enim fortaſſe, in ſpe præter ſpem, petemus ab ipſo Deo, qui dum aperit manum ſuam, omnia implet bonitate; &, haud dubiè, quia bonus, quum ipſi ſimus mali, affluenter dabit nobis ſpiritum ſuum bonum, quo boni efficiamur, & tandem beati ſimus; quia nemo beatus niſi bonus. Certè uerò Sanctiſſimus ille diuini odei Antiſtes, nihil præclarius, aut ſublimius habuiſſe ſibi uiſus eſt, quò innumerabiles Dei laudes, ad Nablum, ſacris numeris perſtringere cantando poſſet, quàm ipſum bonum. Tanta eſt, apud omnes homines, uis, & gratia boni. Exurgite (inquit) uos animæ nobiles, quæ, diuinum guſtaſtis amorem, quæ, de manu domini, dulcia meri pocula potaſtis, Exurgite, iubilate, laudate, cantate mecum; hic, iuuat irrequieta uoce cantare. Confitemini Domino, quoniam bonus, Dicat cœlum, dicat terra, dicat Iſrael, dicant gentes, dicant omnes homines, quoniam bonus; Bonus eſt Deus, &, Bonum, eſt nomen eius. Neque uerò profectò, quiſpiam ignorat Euangelicum illud oraculum, Quid me interrogas de bono? Qui me dicit bonum, cõfiteatur, & Deum, Nemo bonus niſi ſolus Deus. Ecquod πορίσμα, quod corollarium, tam certum, tam firmum, apud Mathematicos, quàm, hoc ipſum, ex diuina hiſtoria, hactenus, latè, altèque deductũ, probatum, confirmatum, Quod ſummum bonum, quo ſuperius non ſit, quod finis bonorum, quo ulterius non ſit, quod ipſum ſimpliciter bonũ, cuius participatione omnia bona ſint, Deus ipſe ſit? Etenim, in natura rerum, præſertim intelligibilium, non ſeparantur, vel purum, & pulchrũ, vel pulchrum & bonum; ſed, quod purum eſt, eſt & pulchrum, &, quod pulchrum, bonum; alioquin enim, erit quidpiam purum malum, quod conſequenter erit ſummæ turpitudinis, uel fæditatis; quod quis dicat? nã non eſt malum, niſi in bono, & non eſt turpitudo, niſi in pulchro. Deus igitur, quum ex ijs, quæ ſuperius dicta, demonſtrataque ſunt, ſit Actus purus, ſit & ipſius pulchritudinis, non ſolum author, ſed primum exemplar,

atque

A atque ideo (vt noſtro modo loquar) ſit illuſtris, ſuperilluſtris, ipſa illuſtratio, Græcè Επιφάνης, Επιφανεςάτος, Επιφάνεια, neceſſe eſt ſimiliter, ut ſit fons, & origo omnis bonitatis. Αγαθος, Τ' ἄγαθον, Αγαθότης, Αγατύπος, Αγαταρχία. An uerò (vt & alia ſubijciamus) an inquam poteſt non eſſe bonum, quod eſt verum? Deus qui eſt ipſa Veritas, quomodo non eſt & ipſa Bonitas? Denique & τὸ ἐν, & τὸ ὄν, quid aliud clamant niſi τ' ἄγαθον? Vt Deus tandem (iuuat enim ab initio repetere omnia) ut inquàm Deus ſit id quod eſt, ſit ipſum unum, ſit ipſum uerum, ipſum purum, ipſum pulchrum, ipſum bonũ. Bonum inquàm ſimpliciter (hoc enim intelligi uolo, quum dico ipſum bonum) non hoc uel illud nõ hic uel illic, non nunc uel tunc, non ſic, uel ſic, ſed abſolutè, & abſque ulla
B contractione bonum. Bonum non alieno bono bonum, ſed ex ſe ipſo, & per ſe ipſum, ab omni æternitate Bonum. Bonum ubique, bonum ſemper; Bonum in omnibus, per omnia, ad omnia, extra omnia; Bonum ſupra omnes menſuras, ſupra omnes numeros, ſupra omnia pondera; Bonum extra omnes ſpecies, præter ambitum omnium generum, & ne cancellis quidem circunſeptum ipſius Entis. Denique Bonum cuius comparatione, neque ſingula, neque omnia bona ſunt, quia nec ſunt. Ille enim & ſolus eſt, & ſolus Bonus eſt ὄν, & ουσία; καλον, ακακον ἀκακία, Fons nimirum ut totius Entis, ſic & totius Boni, de quo Chelys illa canora,

Felix, qui potuit, boni
Fontem viſere lucidum,

C mirè concines, & reſonans ad oraculum illud cœleſte, quo Moſe illi ſuo promiſerat fęlicitatem Deus, Ego oſtendam tibi omne bonum; Quid eſt enim omne bonum, niſi omnis boni bonum? vnde, omnia bona, uarijs modis exeunt nec recedunt? vbi ſingula bona diſtinctè continentur, nec ſeparantur? quo, & ſingula, & omnia feliciſsimè congregantur, nec miſcentur? Reſpice ad cœlum, Homo, reſpice ad terram, & ad omnia bona, quæ in eis ſunt, & tecum alta mente reputa, in illa ipſa, quàm primo libro celebrauimus ætate diuinæ æternitatis, fuiſſe magnam quandam, & longe lateque patentem voraginem, & abyſſum quæ immani illo ſuæ ipſius fœdæ priuationis hiatu totam hanc tantorum bonorum uniuerſitatẽ abſorberet, extra quam nihil omnino emergeret, ſed neque emergere poſ-
D ſet. Hoc erat illud ipſum tantatiſsimum nihil, ex quo Moſes humani generis ſuſceptor, & pedagogus, primus ante omnes ſcripſit facta fuiſſe omnia: cogor enim per aliquam affirmationis lucem explicare illam ipſam ante diuinum opificium tenebroſiſsimam, & abſolutiſsimam Ανουσίαν; ſicut è diuerſo ſummi Theologi, nimietatem illam diuinæ Vſiæ ſecreti o requadam intelligentia, aſſequi ſe poſſe confidunt, per umbras negationum. Omnia igitur quæcunque habent ut ſint, antequàm Deu ea faceret nihil erant; nihil inquam prorſus, & ſimpliciter erat, ò Viri. Non erãt res, non perſonæ, non inſtrumenta, non corpus, non ſpiritus, nõ mobile,

non motus, non locus, non tempus, non modus, non forma, nō materia; E
præter Deum ſolum erat omnino nihil. Quid eſt nihil niſi nihil? Et cui minus nihilo eſt? Cogita differentiam inter τὸ πᾶν, & τὸ οὐδὲν; illud, eſt Omne, hoc, eſt Nihil, Nihilum; quod ſonat ne hilum quidem; nullæ enim ſunt uoces inimiciores quàm nihil, & aliquid. Poteſt quidem prope nihil eſſe illud quod aliquid eſt, ſed uerè, non poteſt eſſe nihil quod eſt aliquid, Vnde & Poeta quidem luſit.

Gigni
De nihilo nihil, in nihilum nil poſſe reuerti.

Quum igitur omnia, uſque adeò nihil eſſent, nihil eſſent actu, nihil eſſent potentia (nulla enim erat potentia niſi agentis) Deus benedictus, fons omnis boni, atque adeò omnium bonorum pleniſsimus, ipſa plenitudo, ipſa bonitatis abyſſus: nimirum una abyſſo (vt prophetica elocutione utar) uocante alteram abyſſum, plenitudinem illam tantæ inanitatis diſparauit, puteum abyſsi obſtruxit, naturas omnes bonas in mediũ protulit, eruens eas, & adducens de nihilo ad ſummum; quo, quid cogitari poteſt, aut maius, aut melius? Deo gratias, qui, exoſus vacuitatem illam, quam non fecerat, plenus ipſe, plenitudinem fecit; &, puriſsima lux, in qua tenebræ non ſunt ullæ, de magnis illis tenebris iuſsit tantam ſplendeſcere lucem. Eia nate Deo, quicunque credis in Chriſtum, qui, inflammatus diuinis amoribus, tanquam Ceruus, ſitis ad fontem bonorum omnium, Deum, patrem tuum; alij enim, nati ex carne, & ſanguine, neque bibunt, neque ſitiunt, niſi ad ciſternas diſsipatas, quæ continere non poſſunt aquas; Lætare, Gratulare, Ecce habes, vnde uidere poſsis, tanti parentis, à quo, tibi anima, uita, patrimonium, ciuitas, libertas, ſalus, tributa eſt, exuberantem illam inexhauſtam, & uerè fontanam, ac perennem, ſcaturiginem bonitatis. Quid enim, in cauſa fuit, vt, ſummus ille, æternus & uerus Deus, pater tuus, quum in ſe ipſo totus conſiſteret, atque ex ſe ipſo, & per ſe ipſum beatiſsimus eſſet, neque illi ulla acceſsio fieri poſſet, qua euaderet beatior; quum iam etiam, ſobolem, in ipſa æternitate, ex ſuo ipſius fecundiſsimo utero, genuiſſet, ſibi ipſi ſimillimam, per omnia, æqualem, & uerè conſubſtantialem; hanc ipſam tam immenſam, rerum molem aggrederetur, &, non de ſe ipſo quidem, ſed de nihilo inchoaret, proſequeretur, perficeretque & conſummaret; niſi, infinita illa, quæ, & nullius rei eget, & nullius rei inuidia tangitur bonitas, benignitas, liberalitas, beneuolentia, & beneficẽtia? vt largus opum, diuitias, quæ exhauriri nunquam poſſent, liberalitate Deo digna profunderet; vt, quia bonus eſt, benefaceret, vt, amore ſimilitudinis, & odio ſterilitatis incitante, non de ſua ipſius natura, ſed, ex ſe ipſo tamen, nouella germina ſuæ ipſius bonitatis emitteret. Sanè, poteſtate, æternũ poterat, ſapientia, æternũ nouerat; at uerò, facere in principio temporis quęcunque fecit, bonitate voluit. Ecquanta, ab omni æternitate potuit, ecquanta nouit, quæ non fecit?

F

G

H

Sed,

A Sed, in ipſa etiam æternitate, nihil facere uoluit, quod non aliquando fecerit. An oculus tuus nequam eſt, ò homo, quia bonus eſt Deus? An nō licet ei facere, quicquid illi libuerit? Quis ei dicat, cur ita facis? Ecquis nouit ſenſum eius? Quis conſiliarius eius fuit? Omnia quidē iudicio fecit; nihil fecit temerè, nihil caſu, aut fortuitò nihil iniquè; Ob id Moſes Creatorem appellauit ſapientiſsimè אֱלֹהִים quod eſt iudicij nomen. Hinc illud, Omnia in ſapientia feciſti. Sed, quid fingis merita, uel demerita, O' bone ſenex, propter quæ, æqui & iniqui, trutina habenda eſſet; quum Deus, illam ipſam mundi creationem, adoriretur? Hæc erat trutina, hoc examen, hoc iudicium, & ſtatera Dei, ut ſingula, & omnia in numero, in pondere, & in menſura fierent; facta, modo, ſpecie, ordineque conſtarent; ne-
B que enim aliter, vel benè fierent, vel bona eſſent. Porrò, vt quæ nō erant, Deus creare uellet, nulla ratio, nullum ius, lex nulla, uis nulla erat quæ cogeret; amor coegit, amor imperauit; quæ amor uoluit, ut faceret, fecit. Quid quæris aliud περὶ ἀρχῶν? Ecce ἀρχὴν ἀρχόρατον. Illa ipſa, benefica, & omnibus rebus ſemper amabilis, diuina bonitas, non permiſit; Deum, foris ſterilem eſſe & ſine germine; ideoque, Deus ſtimulis incitatus amoris, mundum creauit; & creauit, vt faceret, vt faciem illi daret, vt diſponeret, vt ornaret, vt conderet, vt conſtitueret. Pueris, in more eſt ea leuitas, vt, dum luſitant, grumos, & globulos ſtruant, & deſtruant. Bonus ille Deus, hunc ingentem, & tanti artificij globum, nobis fecit, &
C non ſolum fecit, ſed conſtituit, hoc eſt, firmauit, fundauit, ſtabiliuit. An non legis in ſacris literis. A' conſtitutione mundi? Indicat certè firmitatem, quadratura, vt plenitudinem, circulus. An non eſt quadrata elementis, mundi ſphæra, cuius ſanè diameter, homo eſt, inferiora, & ſuperiora ſecans, ob id dictus & Horizon? Sunt porrò, & apud philoſophos, phyſicis ſublimiores, illa quatuor uelut rerum omnium elementa, Eſſentia, Eſſe, Virtus, Operatio. Sed & Moſes, quadrauit ſuam coſmopœiam, rebus ante diem, rebus per dies conditis, inditis cuique naturæ uirtutibus, & propagatione perpetua per omnes ætates. Ecquam multis modis, effertur, hoc ipſum diuinum opificium? Sunt qui dicant, mundum emanaſſe, fabricatum, vel productum fuiſſe; Sacri, dicunt con-
D ditum, creatum, factum, conſtitutum; neque abhorret è uoce geniturę Moſes; cuius, eſt illud, Hæ ſunt generationes cœli & terræ; vnde, & natum eſt nomen Geneſis quo utimur per coſmopœia. Omnia porrò, ſunt diuinæ bonitatis teſtimonia. Fabrica, oſtendit, aſpexiſſe Deum ad exemplaria illa inuiſibilia, vt ex inuiſibilibus uiſibilia fierent. Emanatio, docet, ſicut non mutantur fontes aquarum, dum, inde, riui emanant ad ualles, & prata, ſic, prodijſſe mundum, ab ipſo Deo, abſque ulla mutatione Dei. Productio, ſonat, eum, qui in Deo latebat mundum, ductum foras, in conſpectum humani generis, &, ad multas etiam ſæculorum ætates, in longum duci. Omnia in mundo fuiſſe

conditа,

condita, ſignificat concordiam, ordinemque pulcherrimum, & admirabilem rerum omnium, quæ in mundo ſunt. Creatio, vel *κτίσις*, apertè teſtatur, nihil eſſe, quod factum non fuerit; ea ſolum eſſe, quæ Deus fecerit Deum, nihil inueniſſe, ex quo alia faceret; illud quoque feciſſe, quod eſt omnium *ὑποκείμενον*, & quaſi *χρίας*; vnde, hæc ipſa fortaſſe græcolatina creandi uox, deducta eſt. Ex *δημιουργεία*, habetur, quod Deus nõ ſolum expolierit mundum, tanquam *τεχνίτης*; ſed uerè ſit opifex totius mundi; nam ad *δημιουργὸν* ſpectat, totum, & *παράγειν*, & *προάγειν*; *Σύστημα*, vel conſtitutio, id planè docet, quod parum antea dicebamus, mundum eſſe conſtitutum, firmatũ, vt diutuſsimè durare poſsit; atque ideò, Deum, eſſe, tantæ molis non authorem ſolum, ſed & conſeruatorem. Porrò vox *γενέσεως*, palàm, prædicat nouitatem mundi, quia, quod generatur, non extat, eſtque ipſo genitore poſterius; denique *ποίησις*, infert Deum eſſe *ποιητὴν*, Poetam inquam, qui, hunc mundum, tanquam pulcherrimum, variumque & elegantiſsimum poema compoſuerit. En quanta argumenta diuinæ, O` viri docti. Erupit ergo in tanto opificio, diuina Bonitas, foris in tempore, quæ latebat domi in æternitate. Erat ſine omnibus, expandi cæpit ad omnia. Erat (vt ſic dicamus) immenſus calor, prodierunt calida, quia, Deus, quum ſibi caleret, fecit, quæ calefaceret. Profectò uerò, Sol ipſe, quem, ſæpe, tanquam ſimulachrum quoddam ipſius Dei, uidere, & admirari iuuat; non tam eſt pater terræ naſcentium, celeritate motus, aut pulcherrimo illo ſplendore lucis, quàm, multa illa caloris benignitate, & uigore, quo nihil non fouet; cuius, & lux, & motus, ſunt velut uehicula quædam. Quid autem, refert in Deo, calor ſolis, niſi fomentum illud rerum omnium, vnam illam, vtriuſque ſexus fecunditate pleniſsimum, diuinam Bonitatem; nam, quadrigæ ſolaris, admiranda illa uelocitas, diuinæ omnipotentiæ, lux autem & ſplendor, diuinæ ſapientiæ, ſunt ſacra ſymbola. Audite viri, Non amabat Deus mundũ, quaſi mundus bonus eſſet, quum neque eſſet; amabat, vt eſſet, & bonus eſſet, eſſentque bona omnia mundi membra, quæ facturus eſſet; ſeipſum amabat, quia bonus erat, &, quum planè perfectus eſſet in ſeipſo, vniuerſa operatus eſt propter ſemetipſum; non, vt inde aliquid honoris, uoluptatis, vtilitatis, ad illum ipſum redundaret, ſed, vt omnia, & ſingula eſſet *τὰ ὄντα*, ab ipſo, eſſent uera, ſecundum ipſum, eſſent denique bona, propter ipſum; hoc eſt, gratia ſui ipſius condita, ordinata ad ipſum, in ipſum reditura, & tandem per ipſum quoque conſummanda. Hæc ſanè, eſt ratio bonitatis, in omnibus creaturis, quam ſi tollas, tollis earum finem, atque ideo, tollis & bonum. Indicat homo, qui, quum ab ipſo Deo auertitur, homo quidem eſt, ſed malus homo; neque unquam migrat à malo in bonum, niſi iterum conuertatur ad ipſum Deum. Vnde ſymphonia illa, in choro Dei, Mihi, adhęrere Deo, bonum eſt; Malum eſt, & amarum, te reliquiſſe dominũ. Quid hic mu ſtatis de malo? de natura mali? Quæ exordia, qui riui, & quæ emanationes

A nationes malorum? Ita'ne, uobis, chriſticolæ, negotium faceſsit malum, vt philoſophis Nilus, vt Ganges, vt Euripus? Vobis inquam, qui quotidie oratis Deus, vt liberet uos à malo; qui uix nati guſtaſtis ſuccum illum tantæ admirabilitatis, ligni ſcientiæ boni & mali; nimirum, imbibiſtis doctrinam ſalutarem Chriſti Ieſu, qui unus, abſque errore, per ſpiritum ſanctum ſuum, in medio Eccleſiæ, aperiens ora, redundantia lacte & melle; docet reprobare malum, & eligere bonum? Heu, Heu. Quum enim, in hoc uno, toti eſſe deberemus, vt malum imprimis, procul à nobis poſitũ, effugere, deindè uero, accedens propius, perinde ac muſcam à ſacrificio, abigere niteremur, tam ſocordes ſumus, tam ſomno graues, & diſtinti iacentus, vt, in obliuione prorſus eſſe uideatur, quid ſit, vnde ſerpit, ubi la-
B tet, &, denique quomodo interimit; cuius tamen, in nobis, unoquoque momento, graſſantem peſtem, perniciemque ſentimus. Certè uerò, non eſt neceſſarium oraculum diuinæ ſcripturæ, quando, & apud Homerum, Iouis ſui, & Apollinis, & omnium Deorum interpretem, legitur ſententia illa, clarior luce, ſole, die, meridie.

Ὀ πόποι οἷον δή νυ θεοὺς βροτοὶ, αἰτιόωνται
Ἐξ ἡμέων γὰρ φασί κακ' ἔμμεναι, οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ
Σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν, ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν.

O facinus; Mortale genus, nos numina, primum
Incuſat; cauſamq; putat fontemq; malorum;
Quum, præter fatum, ſibi ſponte damna crearint.

C Potuit ne uerò apertius dici, Non eſt iniquitas apud Deum? Perditio, tua, Iſrael? Ante hominem uita, & mors, bonum & malum, quod uoluerit dabitur ei? Deus fecit hominem rectum, ſed ipſe, infinitis ſe immiſcuit quæſtionibus? Ecquantum eſt nefas, malorum cauſam referre in Deum? aut, exiſtimare unum Deum eſſe, à quo cuncta bona; alium, à quò omnia mala proueniant? Sed, quanta in primis inſania eſt, inter ea quæ ſunt, numerare malum; aut, putare, aliquam naturam, eſſe admiſtam, uel concretam ex bono & malo? Equidem, lego in myſterijs, malum ſyluarum, ſub qua arbore, ſuſcitatum eſt humanum genus; Eſt in agris Ariſtolochia malum, inde dicta quod ſit ἀρίςη λοχούσαις. Habent græcorum fabulæ, malum, quod in iudicio, à Paride Venus accepit; Malo, te Galathea petit, O' Da-
D meta. Denique, nauis in mari, ut anchoris, antennas, & vela, ſic habet & malum. Sedenim, malum contrarium bono, de quo, illud eſt, Vnum contra unum, duo contra duo, contra malum bonum, contra uitam mors; malum, quod tutè & citra ambiguitatem, dixeris prauum, hoc eſt non rectà ratione factum, cuius in uniuerſum mortalium genus publicas excurſiones, perpetuaſque ſucceſsiones, & continuationes quis non uidet? nunquam enim, vel corpore uel animo ſynceras à malis accipimus inducias; vnde illud carmen prodijt

Nil homine tellus alit infelicius ipſa.

Hoc

Hoc inquam malum non eſt natura aliqua, O' viri; non eſt genus non ſpe- E cies, non ſubſiſtit, non eſt quantum, non quale non eſt ſtatus, non motus non idem, non alterum. Quid? non continetur ſub Ente. Deus eſt ſupra Ens, Omnia bona ſunt Entia. Nihil, de quo ſupra dicebam, eſt abſoluta priuatio aut negatio uerius totius Entis, totius inquam uniuerſitatis creaturarum, quæ mundus dicitur. Quid tandē, huic ipſi nihilo tam confine quam malum? quam peccatum? vnde omnia alia mala? Et, haud dubiè, niſi præceſsiſſet illud nihil, nō fuiſſet locus huic tam fœdæ corruptioni noſtræ, qua infecta eſt uniuerſa terra. Neque enim, quatenus Deum habemus authorem, ſed quatenus ex nihilo ſumus, degeneramus à bono in malum. Et uerè, non tam ipſi malum facimus, quàm incurrimus; neque tam efficiendo, quam deficiendo mali ſumus; dum, tentante illo qui F tentat, in quo primùm Deus repperit prauitatē, libertate, quam, abs Deo bonam accepimus, per animi licentiam intemperanter abutimur; non rem quidē malam, quæ nulla eſt, ſed, iuxta illud, Coluerunt, & ſeruierunt creaturæ, potius, quam creatori, quo, formalem (vt aiunt) peccati rationē definiuit Apoſtolus, creaturam minus bonam, amantes, pluſquam par eſt, & creatorē ipſum quem totis animis colere oportuit, ſponte negligentes, quod iniquum eſt. An enim non eſt hoc agere præter modum? deficere à ſpecie? deſerere ordinem. Hæc porrò tria, ipſius mali rationē conſtituunt; vſque adeò extra cauſam poſito Deo, vt ſcriptum ſit, Deus intentator malorum eſt, & Ne quis dicat, ille me implanauit. Creat malum Deus, quia G mutat, ſicut ſcriptū eſt, Verte impium, & non erit, Populus, qui, creabitur, laudabit dominum. Sed, ſi funiculus iſte triplex diſſolui non poteſt, Ex ipſo, Per ipſum, In ipſum, & ex ipſo modus, per ipſum Species, in ipſum ordo; Quomodo, uerè eſt ex ipſo, quod non habet modū? quomodo per ipſum, quod non habet ſpeciem? denique, quomodo in ipſum, quod nō habet ordinem? Vt tandem appareat, malum non eſſe aliquid omniū, ſed extra omnia; nō illud quidē antiquum nihil, æquæuum Deo, ſed illud nihil, quod factū eſt ſine Deo; ſic enim legimus, apud Ioannem, & ſine ipſo factū eſt nihil; vnde, & peccatori dicitur, Nihil es, & nihil eris. Heus, heus, inſipientes, iam loqui deſinant, legant, audiant, intelligant, taceant. Sed tu, ò Anima mea, in tanto malo noſtro, vide adhuc Bonitatem ipſius Dei: H Vide, & obſtupeſce. Nos ſiniſtrè admodum excipimus bona ſua, ipſe, per ſuam ipſius bonitatem, mira dexteritate, benè utitur etiam malis noſtris. Nos, non inuenimus malum, ſed facimus, & ex malo in nihilū recidimus. Ipſe, vt non fecit nihilum, ſed inuenit, ſic non fecit prauitatē ſed repperit; & ex nihilo, creauit mundum, &, ex tanto malo, operatus eſt ſalutē mundi. Quàm bonus Deus, O' Anima mea, quā bonus? Fecit ex nihilo tot bona, vt, dum timemus redire in nihilum, accedamus ad ipſum primū & ſummum bonū. Permiſit malum, vt liberè eſſemus boni: Liberauit nos à malo, ne, ui & neceſsitate, eſſemus mali. Prohibuit malū, vt quiſque noſtrum

A aſſueſceret bono: Vltus eſt malum, tanquam iuſtus & oſor mali, & ſimul,
pepercit hominibus, tanquam amans boni & æqui. Ecquanta bonitas, &
benignitas Dei? Ecquàm digna Deo, uox iſta, bonū, O' Viri? Bonū quod
omnia ad ſe uocat ducto nomine à boatu? Quid eſt Boo, niſi Βοάω, clamo?
nam; & Græcis bonum dicitur, τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ καλεῖν, quod eſt uocare.
Ecquid tam uocat, tam clamat, in plateis, per fora, per uicos, per ſaltus, per
nemora, quàm Deus? quàm bonitas Dei? Et quid ſunt creaturæ omnes,
niſi linguæ quædam quæ diuinam bonitatē reticere non poſſunt, ſed ubi-
que clamant, reclamant, ſonāt, reſonant, ingeminant repetunt? Ipſum bo-
nū, & bonitas Dei ubique boat, & ipſum bonū & bonitatem Dei recipro-
cis uocibus omnia reboant. An non boant, & reboant ò viri, dum mirabi-
B liter condita, pulchrè diſpoſita, & decentiſsime ornata, ſua loca tenēt, pa-
cem ſeruant, adminiſtrari ſe patiuntur, ſuis funguntur muneribus, ſicque
nos in admirationem, amoremque, & laudem diuinæ bonitatis incitant,
& accendunt? Tu ſolus, Magne Dæmon Deo inuiſe κακόδαιμων ipſius
boni ἀντ' ἀγωνιστὴς eſſe uoluiſti; qui oppoſuiſti marmora auribus noſtris,
ne audiamus reboare ſyluas & magnū Olympum laudibus diuinæ bonita
tis, qui Dei & noſtri generis oſor perpetuus clauſiſti ora canentiū Domi-
no; & ex te ipſo factus ſator malorum, inueniſti primum illud malū, vnde
tanta denuum in omnes terras irrupit malorū colluuies; vt corrupti & ab-
hominabiles facti fuerint omnes filij hominū, in cōſpectu Dei oculi mun
di ſunt: nec poſsūt reſpicere ad iniquitatē. Sed ne exulta, O' male Dæmon
C non uiciſti, in bello ſtare non potuiſti, cecidiſti, ſuccubuiſti; Contra malū
bonum, Vicit Deus in bono malum, in dono delictum. Tu in terrā pro-
iectus es, terram ad hunc vſque diem comedis, & calcant te filij terræ, in
dies magis ac magis. In hominibus autem per Chriſtum Ieſum datum no-
bis diuina bonitate uexilliferum noſtrum, Vbi abundauit delictum ſu-
perabundauit & gratia, & uſque adeo ſuperabundauit & reſonaret terra
in has uoces, Bene omnia fecit, ſurdos fecit audire & mutos loqui: Vnde
& interdum occaſione accepta in caſtris Eccleſiæ, impij buccinauerunt,
faciamus mala ut ueniant bona; Quorum damnatio iuſta eſt.

D *Deus bonum, Deus bonus; Ratio boni, et bonitatis. Analogia Amoris, Voluptatis, Boni, Veri, Pulchri. CAP. XXI.*

NE properate ulterius, qui oculis ſcripta noſtra percurri-
tis: Pauſate quæſo aliquantiſper: ſiſtite gradū; Nondum
finis eorum quæ propoſuimus de Bonitate Dei. Ecquis
non libenter cupiat protrahere ad multam noctem & cir-
culo quoque uſque mane, ſermonem de bono? immò ue-
ro quis unquàm ſilere uelit, & nolit potius, dies & noctes loqui, de ſum-
mo bono? quando omnes deſyderant bonum, ad bonum tendunt omnia
ſtudia,

ſtudia omnes amores,& natura ipſa ducit nos, quaſi per ſcalas ad ſummum E
bonum, per gradus omnium bonorum ? Alia eſt ratio,fratres,ipſius boni, quod neutro genere dicitur de Deo; & alia eſt ipſius Bonitatis à qua Deus dicitur bonus. Sanè,bonitas ea eſt quæ ſeueritati oppoſita iuxta illud Apoſtolicum. Vide bonitatem & ſeueritatem Dei, benignitatis, beneuolentiæq; , & beneficentiæ nomen accepit,cuius ipſa mundi creatio (vt dicebamus) eximium eſt ſpecimen;tum prouidentia,atque adminiſtratio rerum, hominū præſertim,quos meritò deſtinatos morti, gratuitò propter nimiam charitatem Deus reconciliauit ſibi, ad æternam vitam. Porrò ratio boni eſt multò ſublimior vt quæ ſine omni comparatione, ad ea quæ ſunt extra ipſum Deum,ſimpliciter,& abſolutiſsime, in prima ſua ipſius notione ad ipſius di F
uinæ naturæ integritatem,dignitatemque pertinet,quemadmodum contra humanæ naturæ corruptionem ingemiſcens Apoſtolus dixit, Scio quia nō habitat in carne mea bonum, Philoſophi, qui in rerum vniuerſitate bonum & malum interprætantur,formam & materiam;nam & illam marem, hanc feminam vocare ſolent;vt malum materiæ,ante oculos ponere, & explicare ſermone poſsint,docent,quod animi meditatione in altum ſublata, expolianda ſit ab omnibus formis, vnde illi omnis decor accedit, & omnis gratia. Et diuerſo igitur, tum nobis liberè contemplari licebit hoc ipſum quod tantopere efferimus bonum,quum,illius eſſentiam, mente & animo ſeparauerimus à ſingulis,& ab omnibus bonis creaturarum, quæcūq; ſunt, quippe,quæ & ſingulę,& omnes naturę,ſi cum illo conferantur,quid aliud G
ſunt,quàm rudis quædam,& omnis decoris expers, prorſusq; impolita materia? Et profectò,occulta illa,quæ, non tam ad contemplatores rerum naturalium,quàm ad ipſos naturæ adiutores,& miniſtros,pertinet,quinta quā vocant eſſentia,hoc modo,non animo,ſed reipſa, reſolui dicitur, quaſi flos florum; Ex omnium inquam elementorum corpulentia, ſubſtantia, virtute,decocta,defecata,depurata;cuius propterea perfecta digeſtione,& circulatione, ſi, ex vaſe (vt aiunt) vel tantulum exhalaret, quæ non aues nobiles ad illius fragrantiam euolarent ? quæ non aeris contagio purgaretur ? qui non reficerentur mortalium ſenſus ? Ecquis hominum dicere valeat,quam beantur Angeli,& Cœlites omnes,qui,puriſsimum illud diuinæ naturę Bonum,non nuda ſoluti animi meditatione, contemplantur, ſed vident facie H
ad faciem ? Poſtquam autem,pauci admodum,alas habent tam ſublimes, &,omnino verum eſt,quod dicitur,eſſe inter apes multos fucos; Ecce,propono vobis ipſum bonum,quod in omni theologia neutro genere (vt præfati ſumus) prædicatur de Deo;tanquam altiſsimè in ſeipſo complectens omnia bona,honeſta,vtilia,delectabilia;animi,corporis, fortunæ; magna,media,infima;illud inquam bonum (vt rem clariſsimè aperiam) ſummum,plenum,perfectum, quo, ad ſui ipſius felicitatem, neque maius, neque melius eſſe,& quod ſibi ſufficere putat humanum genus;cuius profectò eſurientes animas,quoniam infiniti boni capaces exiſtunt,finita creaturarum bona ſa-

tiare

A tiare nõ poſſunt. Neq; verò dubium eſſe poteſt, quin ſummum hominis bonum, ſit ſimpliciter ſummum bonum in vniuerſa natura, quando extra hominem nihil, in homine omnia, in gratiam hominis cœlo, terra, mariquc condita ſunt omnia; ita vt homo dicatur finis omnium. Vnde illa admirationis plena exclamatio; Quid eſt homo quia magnificas eum? Etſi verò, non omniũ hominũ eſt vna ſors, vt neq, genius vnus, aut talentum vnum, nam in quærendo bono, ille eſt rudis, hic ſagax; hic oculatus, ille cæcus: Omnes tamen homines vna tenet, & verſat vrna; Omnes beati eſſe cupiunt, &, diuerſo quidem calle, ſinguli; nam plurimos error, & ignorantia, magna ex parte, per deuia abducit; ſed vna, quam mentibus noſtris natura inſeruit, beatitudinis cupiditate, ad vnum finem, omnes, ad vnum bonum, in quo om-
B nia bona continentur, multiplici exercitio, ac labore peruenire cõtẽdunt. Et nihil profectò, cogitari poteſt tam abſurdum, quam ſi in hoc ipſo ſummo naturæ noſtræ bono, in hoc ipſo perfectò beatitudinis ſtatu, inani quidam, & caſſa cogitatione decipi nos, & illudi, quiſpiam ſecum putet. Nam (vt cætera prætereamus) tantæ felicitatis vmbræ, quæ quotidie verſantur an oculos noſtros, tot inquam vmbratiles, quas ſibi vani homines confingunt mundanæ felicitates, cur non dixi infelicitates? quarum appetentia anxietatem, ſatietas penitentiam affertur eſſe omnino, & reipſa, ſolidam aliquam, & plenam bonorum omnium copiam, quæ verè felices, & beatos efficiat homines, apertiſſimè teſtantur, & probant. Sanè, neque in aliquo genere per-
C fectum deeſſe poteſt, vbi imperfecta non deſunt; quum eadem vbique prima perfectaq; ſint; à quibus, paulatim naturæ vis, tanquam effœta, & exhauſta ad extremũ dilabitur; neq; abire in infinitum licet in bonis, vt ex deſyderio in deſyderiũ, ex amore in amore, ex bono in bonum, tãquam omnium animantium miſerrimi, feramur peregrinatione perpetua, & nullo vnquã tempore quieſcere valeamus. Vbinam verò putandum eſt extare hoc ſummum bonum, in quo vno, tanquam in omnibus, & ſufficientia omnium, beari homines, & explere ſua ipſorum deſyderia poſſint, extra quod nihil ſit quod ad beatitudinem faciat, ſi non eſt in ipſo Deo? quem, omnino, apud omnium gentium ſapientes, conſtat eſſe ab omni æternitate pleniſſimum omnium bonorum; quia contra rationem eſt, vt ſit aliquid Deo beatius,
D quo nihil eſt melius. An verò, ignorare poſſumus, eam felicitatem, non illi extrinſecus aduenille, ſed eſſe diuinæ ſubſtantiæ, perinde ac ipſam potentiam, & ſapientiam, æquæuam, & naturalem? Quid eſt enim illud Deo ipſo antiquius, præſtantius, abs quo tantam bonorum copiam diuina illa maieſtas acceperit? fingerene verò licet, vt hæc ipſa felicitas, vel beatitudo, hic ipſe bonorum finis, & terminus, hoc inquam ſummum bonum, ſit aliud quidpiam ab illa ipſa natura Dei, vt Deus ſit quaſi habens, illud quaſi res habita? Sed enim, illud quoque fingat qui poteſt, quiſnam hæc duo in ſummo illo rerum principio, principeque coniunxerit? Sic tandem patet, ſummum illud bonum quod quærimus, ſummum illud, & plenum, ac perfe-

ctum

ctum bonum,quo boni ſumus ſi ſumus,& beati erimus,ſi erimus,non eſ- E
ſe extra Deum,non eſſe in Deo,eſſe ipſum Deum Ita eſt,Ita eſt,Plenitu-
dinem illam bonorum, perfectum illum beatitudinis ſtatum, qui natura
collectus,unus, atque indiuiduus eſt, cæcus error, & ignorantia mortaliũ
diſtraxit,diſpartiuit,ſeparauit; dum,ille opes,hic regnum,unus gloriam,
alter uoluptatem concupiſcit,ut beatus efficiatur; atque ideo, non natu-
ra,ſed opinio,à uero, & perfecto bono ad falſum imperfectumque tradu
xit; factumque eſt propterea,vt,ne illam quidem portionem, quæ, ſepa-
rata à toto,ipſius felicitatis portio nulla eſt, aſſequamur; & omnino à to-
ta felicitatis, uel beatitudinis arce, miſerè, neſcio an miſerabiliter excida-
mus. Vnde & exclamare cogimus, O` miſerum mortalium genus. Deus,
Deus,ò viri,Deus inquam,eſt illud primum,maximum, iucundum, præ- F
clarum, unicum, æternum bonum, in quo habentur omnia bona; Vt
propterea, ſi amare iuuat, ſi amari quod bonũ eſt debet, in ipſum Deum
referendi,& dirigẽdi ſint omnes noſtri amores; quia,quicquid boni ama
mus,ſuum eſt,ſuum inquam eſt,uerè eſt ſuum. Quam grande,& inmen-
ſum eſt illud bonum, vt ipſi quoque qui illud non amãt, perditiſsimi qui-
dem illi,ne aliquid quidem amare poſsint,quod illius non ſit;adeò neceſ-
ſarium eſt,ſi non eſt uoluntarium, amare ipſum Deum, quia nihil amare.
poſſumus, quod non ſit ſuum. Sua eſt hæc uita, quam uiuimus; ſuæ ſunt
opes,quibus inhiamus; ſui theſauri,quos è terra fodimus; ſua eſt pulchri-
tudo,quam deperimus; ſua eſt uoluptas, qua fruimur; ſua ſunt regna, &
imperia,quæ miramnr; ſua eſt gloria,cuius deſyderio,& aura captamur; G
ſui denique ipſi ſumus, quorum cæco amore inebriamur. Ecquid eſt in
mundo non ſuum? ſi tamen bonum? Dolus, fraus,improbitas,impietas,
inuidentia,pertinacia uniuerſa κακὰ Erebo primum creata ſunt, illo au-
thore, qui (ut Grecè dicam) κακουργὸς μὲν τῶν ἄλλων, ἑαυτοῦ δὲ πολὺ
κακουργότερος; Sed omne bonum, uel Deus eſt, uel ex Deo. Etenim
propinquiſsimum Enti, Bonum eſt; omne autem quod eſt, aliquod Ens
eſt; Bonum igitur eſt,quicquid aliquo modo eſt. Ipſe autem eſt, ille qui
eſt; Nam & Ens ſimpliciter dicitur,& eſt; quomodo igitur non ſuum eſt,
quicquid bonum eſt? ſiquidem & ſuum eſt,quicquid eſt. Sanè quod bo-
num nõ eſt,ne aliquid quidem eſt,& ideo ut neque Deus, neque in Deo, H
ſic omnino ex Deo non eſt; quia quod ex Deo eſt, etiam ad Deum eſt,&
inde bonum eſt. Audiant,audiant,ſancte Dauid,audiant inquam omnes,
in hymnis tuis, Dei uocem, Si eſuriero non dicam tibi, meus enim eſt or-
bis terræ,quem incolitis,mea ſunt thura,pigmenta,opobalſama, quæ mi-
hi adoletis, meæ ſunt omnes feræ ſyluarum, quas mihi ceditis; Iumenta
quoque in montibus,& boues,quos mihi ſacrificatis. Quid habetis,quod
abs me non acceperitis,& ſi accepiſtis,quid gloriamini,quaſi mihi quæ ve
ſtra ſint oſtratis? Ego dominus, à quo omne datum, à quo omne donũ,
bonum,melius,optimum,unum,medium,perfectum,Omnia ueſtra ſunt,
quia

A quia uobis donantur, ſed omnia mea ſunt, quia à me donantur. Iam quis eſt tam parum iuſtus rerum arbiter, qui nos non iudicet prorſus iniquiſsimos, ſi de more nihil non diligentes eorum quæ bona ſunt, illud unũ bonum negligamus, unde ſunt quæcũque bona, immò uerò quod eſt in omnibus bonis totum bonũ? Erit, erit illa dies felicitatis & gloriæ, in qua, nobis quoque, tanta cũ uoluptate & gaudio apparebit Deus, ſicuti reuera eſt, bonum omnium bonorũ, finis omnium finiũ, perfectio omniũ perfectionum, forma omnium formarũ, actus omnium poteſtatũ, poteſtas omniũ actionum, ſtabilitas omnium motionũ, uis & robur omnium mouentiũ. Vultis audire? Spiritus cęlorũ, gloria ſtellarũ, pax elementorũ, fecunditas totius naturæ, entium eſſentia, uiuentiũ uita; denique ueritas intelligen-

B tiũ, maieſtas dominãtium, amantiũ charitas, hominũ ſalus, lux Angelorũ, iuſtorum gratia, beatorũ gloria, Tale tantumque bonum apparebit uerus Deus, ò viri. Ecquàm belle inquit Theologia gẽtium, Omnia orant præter primum. Quid eſt enim, Omnia orant præter primũ? niſi omnia egent præter Deum? Ille enim eſt bonum primũ, ſummum, maximum, plenũ, perfectum, ſufficiens, hæbræi dicunt Græci (quod obiter alias notauimus) dicerent *αὐταρχὶς*. Etenim omnis alia natura manca eſt, debilis eſt, egena, imperfectaque eſt, quouſque, ad illum Dei fontalem bonitatem ſingula quæque recurrant, ut illis completo orbe, fiat ultima acceſsio. Sic ille Seuerinus, cultiſsimè, altiſsimè

C
Repetunt proprios quæque recurſus,
Redituq; ſuo ſingula gaudent,
Nec manet vlli traditus ordo,
Niſi qui fini iunxerit ortum
Stabilemq; ſui fecerit orbem.

Ecquid uerò eſt diuinus ille amor tuus, O' bone Dionyſi, ſi non eſt hic orbis, hic circulus, à bono in bonũ, tãta admirabilitate, ſanctitate, felicitate, reuolutus? uerè & ipſe bonus, ac diuinus, qui exit à bono, & terminatur ad bonũ; qui, incipit à Deo, & definit ad Deũ. Deus eſt bonũ, vnde orbis incipit; Deus eſt bonũ in quo definit; Deus eſt bonũ, quod in mũdũ uelut trãſiens, mundũ rapit. Vna linea eſt circulus iſte diuinus, Tractus, Raptus,

D Attactus. Et Deus quidẽ, quatenus ab eo mũdus rapitur, incenditur, inflãmatur, eſt amor boni; quatenus attingitur, habetur, poſsidetur, eſt voluptas ex bono; quatenus ipſe mouet, allicit, trahit, eſt ipsũ bonũ. Bonũ, vnde omnis amor, bonũ, in quo omnis uoluptas, bonũ, ad quod omnia bona. O' Bonũ, ò fons Boni, ò Amor, ò fons Amoris. Amor, qui in animis ſẽper ardes; Fons amoris, qui in animos ſemper influis; Bonũ, cui nihil deeſt; Fons Boni, quo nihil nõ eget. Bonũ, quod fędere perpetuo rerũ ſeriem ligat, Fons boni quẽ inundantẽ, & exundantẽ terras & pelagus, nullus liuor coherce re unquã poteſt aut poterit; Amor, qui cęlo quoq; imperans, ſtabili fide, pulchros incitat motus, & concordes uariat mũdi uices; Fons amoris, un-

de omnium rerum amabilitas, Amores naturales, indigenitales; vnde amicitiæ, ſocietates, cętus hominum, qui nobis dederunt caſas, pagos, villas, ciuitates, regna, imperia. Si ſummum illud Bonum pro dignitate, & (vt Græci dicunt) θεοπρεπῶς ab aliqua vna natura exprimi, rappreſentariq; potuiſſet, Deus ipſe profectò ſicut in ipſa æternitate genuerat vnicam ſobolem, quæ æterni parentis eſt tota gloria, & totus ſplendor, alienam ab omni compoſitione, & multitudine rerum, ſic quum adoriretur opus tanti decoris, & κοσμοιότητα verius, quàm κόσμον, amore forſan ipſius ſimilitudinis incitante, & vt bono ac pulchro ex raritate quoque prætium, & exiſtimatio accreſceret, diuitias quas profundebat largus opum, congeſsiſset in vnam ſolam naturam. Enimuero neq; vno numero vnitas, neq; linea vna centrum, neque punctum vna figura euoluitur, ſed numero innumerabili potius numerorum, linearum, figurarum. Nam & ipſa plantarum atque arborum ſemina, quum tantæ exiguitatis eſſe videantur, ſuas tamen ipſorum vires non explicant, niſi magna & ingenti quadam ramorum, foliorum, fructuumq; copia, vaſtiſsimaq; (quod in grano ſinapis Euangelium ipſum admiratur) vniuerſæ arboris proceritate. Itaq;, quod ſummi boni eſt indiuiduum, quod vnũ, quod ſimplex diuiduè, multipliciter, & compoſitè, per diuerſa rerum genera, naturas, & gradus, ipſis mortalibus, quorum gratia proximè & ſecundũ Deum omnia condebantur explicari, manifeſtariq; cępit; &, Deo authore digna, hæc mundi ſpecies, manibus, & digitis ipſius Dei, ficta depictaq; eſt. Cuius magnæ molis membra & partes, ſicut omnia ſimul, ab efficiente ſortita modum, à forma ſpeciem, à fine ordinem, iã tum ab initio vſqueadeò bona & perfecta erant, vt meliora & perfectiora eſſe non poſſent; ſic vnaquęq; natura, & ſpecies, ſeorſum, hæc quidẽ bona magis, illa minus; ſed tamen nulla erat, & nulla eſt mala, niſi comparatione melioris; nam & turpis eſt Cercopythecus collatus ad hominẽ; & Anſer obſtrepit cantante Cycno; & erubeſcit Luna preſente Sole. Non ſint malæ tenebræ, O viri, nõ ſunt malę ſpinæ, non tribuli, cardui, lappæ, lolium; non vipere, non cantharides, non alię venenatæ beſtiolæ, non eſt malum ferrum, non eſt mala fera, non ſunt mala bella, non eſt mala mors, deniq; non eſt mala, ὕλη illa philoſophorũ, ſed, vt eſt extrema linea creaturarum, ſic eſt extrema linea bonorum, propè nihil quidem; at non nihil; aliquid inquam, & aliquo modo bonum; Ipſa ſanè capacitas formarum eſt ſuum ipſius bonũ, & ſuum ipſius pulchrum; minimũ quidem, quia illa nihil facit, ſed tantulum tamẽ, quia ex ea omnia fiunt. An vero nõ eſt & hæc ipſa eximia laus Dei, quod luci tenebras, quod ſpinas floribus, quod paci bellum, quod vitæ mortem; dicam? terram cęlo, materiam formæ, lapides gemmis, reptilibus aues, cicures feris, herbiuoras carniuoris in hac magna domo coniunxerit, & quaſi bonus himeneus felicisſimè maritarit? Certè, in picturis augent gratiam coloribus vmbræ, & datur laudi oratoris, ſi interdum in oratione ſpiritum ſuſpendat, animam contineat, ſilentium faciat. Ω θεόφιλοι, ὦ θεοφιλέστατοι, Occultam quandã vim ſuis operibus

E F G H

A nibus inſeruit Deus,eamq; vt fortem & efficacem,ſic dulcem & ſuauē; quã
non ſtatim quidem velut præſentem ſentimus, ſed tamen odoramus,velut
longè poſitam ideoq; ab ea allecti,incitamur ad quærendum,ad deſyderan
dum, ad amandum Deum. Ea vis intrinſecus eſt Bonitas, extrinſecus eſt
Pulchritudo. Quam coniuncta ſunt? quàm ſimilia? quàm finitima,hoc &
illud? Ex bono redundat pulchrum;pulchrum eſt ſpecimen boni. Accipi
te breuibus.Virtus herbarum,lapidum,fontium,ad bonitatē ſpectat; color
nitor,decor,ad pulchritudinem pertinet. An non hæc ex illa? at vero hæc
indicat illam. Vt enim eloquentia ſapientiæ,ſic pulchritudo ipſa(quod &
ipſum nomen indicat) eſt ipſius bonitatis quaſi pellex;cuius illud eſt pro-
prium,vt lepore pelliciat,pollinciat flore, & polluceat nitore, ac ſplendore
B venuſtatis;facies nimium blanda,& iucunda eminentia boni; flos intrinſe-
cus latētis bonitatis,cuius illecebris capimur,detinemur;ſicut turpitudo cō-
tra,tetra eſt facies & ipſius mali eminentia fœda,abs qua omnia fugiunt, &
abhorrent.Ob id,pulchrum Grçcis induit nomen boni; vtrunq;.n.dicitur
καλὸν; ſed καλὸν quod eſt cognomen boni radicē habet verbum τὸ καλεῖν,
quod eſt vocare, καλὸν quod dicitur de pulchro,deducitur ἀπὸ τὸν κηλεῖν
quod eſt mulcere;nam tanquam eſca,ſub qua abſconditus eſt hamus ipſius
boni,nō vocat ſolum,ſed demulcet,delinit,allicit,& ineſcat,Voluptate,vel
delectatioue quaſi retibus amoris,capit,penè dixerã,ſeducit,vt capti,incan-
tati,ſeducti,excitemur ad amandum,ad deſyderãdum ipſum in pulchro bo
C num.Tolle bonum,ſuſtuliſti pulchrum,& oēm vim pulchritudinis.Indicat
aſpiratio adiecta pulchro,quum olim lene ſcriberetur,& pronūciaretur pul
crum,vel polcrū.Vis.n.tota,& totus ſpiritus pulchritudinis, eſt bonitas, cu-
ius eſt verè propria ratio,Rō Amabilitatis.Atq; ideo & bonitas eſt pulchra,
& pulchritudo eſt bona;bonū eſt pulchrum,pulchrum eſt bonū. Ecce alius
circulus.O Amici,cuius bonum eſt centrū,pulchritudo eſt circunferentia.
An verò non Deus vtrunque; centrum quo omnia continentur?Circunſe
rentia quæ ſuper omnia expanditur?Inde bonū,hinc pulchrum. Quàm ma
gnū bonum, intra omnia,ne aliquid ſit ſine Deo, extra omnia, ne aliquid
egredi poſſit fines Dei:Inde conſeruantur à Deo,quia Deus in omnib.hinc
creantur à Deo,quia Deus extra omnia. Sedenim, hoc bonum oēs omnino
D naturę, vtcūq; ſentiunt;pulchrum non intelligunt niſi homines,& Angeli.
Quid mirum fratres?Totū hominis corpus,illuminatur à Sole,ſed, ſoli oculi
adiuti lumine ſolis,vident Solē.Mens ſola Angelorū,& hominū,in ipſa to-
ta rerū vniuerſitate oculus eſt,quæ diuino lumine adiuta, Deū videt.Videt
veritatem Dei,ne decipiatur ex falſis Dijs,videt pulchritudinem Dei, vt de
lectetur in Deo vero:Pulchritudo allicit,veritas illuminat: ex pulchritudine
deſyderium cognoſcendi; ex veritate certitudo cognitionis: Inde amor rei
cognitæ,hinc delectatio cognoſcentis.Anima mea, Rectè obtuliſti Deo ve
ro, Pulchrum & Bonum; Rectè iã diuide inter rōnem boni,& pulchri. Da
Deo,bonum,quia omniū rerum finis;Da pulchrum,quia omniū rerū for-

ma. Creat, regit, continet, ergo bonum, illuſtrat, irradiat, decorat, ergo pulchrum. Gratioſa reddit omnia, ex ratione pulchri; uiuida & fecunda, ex ratione boni. Adſtat omnibus, & conſeruat omnia, tanquàm bonum; Placet omnibus, & delectat omnia, tâquàm pulchrũ. Conclude tandẽ, Ex bono naſcitur omniũ rerũ uirtus, & poteſtas; ex pulchro efflоreſcit omniũ rerũ ſplẽdor, & decus. O' Bonum. O' Pulchrũ: ijs qui uident amandũ, fruendũ, amplexandũ, conſtringendũ; ijs qui non uident, quærendũ, requirendũ, ſuſpicandũ, deſyderandũ. An non meminiſtis uerbi illius, Vir deſyderiorũ? Vir impatiens amoris? Vir amorũ? Ecquanta uis amoris? nã à robore, amor in lingua Græca nomen accepit, ἔρως ἀπὸ τῆς ῥώμης. Quis dicat, quis explicet, illos motus, illos impetus, illã uehementiã, illam uiolentiã, illa tonitrua, flumina, fulmina? Concitat animos ſpiritibus, quos ipſe ciet; Inflãmat ignibus, quos ipſe accendit; Afflat odoribus, quos ipſe ſpirat; Vulnerat telis, quæ ipſe immittit, infigit, relinquit. Sic uulnus uulnere renouat, ſic acerbat, ſic enecat, ſic extinguit: Quid? ſic blãditur ſic mulcet ſic placet, ſic delectat, ſic medetur, & ſanat, ſic ſuſcitat, & uiuificat. Aenigmata loquimur? Ne. An nõ ænigma eſt totus amor? Sed eſt ænigma, & ænigmatiſtes. Ob id & ea facile ſoluit quicunque amat, & ne intelligit quidem qui non amat. Quid hic irrumpitis portenta libidinũ? monſtra ſcelerum? putores amorũ? quid cœlũ cœno uoluitis? Amor, bonitas, pulchritudo, uoluptas, uóces uel nomina diuinis rebus digniſsima, indignè nimium & iniquè transferuntur ad res fœdas, & quæ carnem olent. Amor eſt deſyderium fruendæ pulchritudinis, pulchritudo humani corporis formoſitatem habet, formoſitas in quadam concinnitate conſiſtit; concinnitas eſt, temperantia quædam, & harmonia plura leporis, & gratiæ: Vehementes ergo illi, furioſique affectus, & impetus, qui mentem è ſuo ipſius ſtatu dimouẽt, qui corpus quoque ipſum perturbant, feri, immodeſti, turbulẽti, ideoque deformes, ad amorem certe non pertinent; neque ſpectant ipſam pulchritudinem; ſed aliquid aliud, cum improba venere, & cęco illo tam turpitudinum, quàm ſagittarũ Deo. Amor qui pulchra petit, amor qui uerè dicitur, & eſt φιλοκαλία, ipſe quoque eſt pulcher; atque ideo, cõtentus ſuis finibus, fugit obſcęna, turpia, immunda; nihil habet, niſi ſacrum, ſanctum, cęleſte, diuinũ. Certè uerò ea animi parte amamus, qua fruimur; fruimur autem ea qua intelligimus & ſapimus. Mentis porrò hoc munus eſt, adiutæ alioquin per aures & oculos inſtrumenta inuentionis & diſciplinæ. Itaque ad hæc pertinet amor, & ipſa pulchritudo obiectum amoris, ad mentem inquam, ad uiſum, ad auditum. Quid tactui cum pulchritudine? quid cum amore? Non eſt pars amoris, non eſt affectus amantis, eſt petulantiæ ſpecies, eſt ſeruilis hominis perturbatio; perturbatio quæ non facit amantes, ſed amentes, non facit cupientes, ſed concupiſcentes; Poetas porrò tam obſcœnos moribus quàm uerbis elegantes dum feram illam rabiem canunt, non facit ſacros, ſed execrandos. An uerò non

E F G H

A eſt & ſancta ecſtaſis in diuinis amoribus? Oſculetur me oſculo oris ſui.
Vulneraſti me, Amore lãgueo, Liquefacta eſt anima mea, Inebriauit me
abſynthio, Aut dimitte, aut dele. Sto & non reſpicis me, mutatus es mihi
in crudelem. Sponſus ſangninũ tu mihi es. Non dimittã te niſi tu benedi-
xeris mihi. Ecce tu pulcher es, Veni dilecta mea, Inter ubera mea commo
rabitur. Fuge dilecte mi, Tenui eum nec dimittã. Sed age iam concluda-
mus. Duo ſunt præcipua Dei nomina (Viri audite, & ne dolete quæſo tar
ditatem meã, ne culpate moras meas; In Labyrintho ſumus, vbi qui pro-
perant illa ipſa properatione implicantur; vt quò magis feſtinant ad exi-
tum, eò diutius teneantur ne exire poſsint) Τὸ ὂν, & τ' ἀγαθον, Ens, inquã,
& Bonum; ſunt hæc diuina cognomina; res una & eadem eſt, ſed ratio-
B nes ſunt diſtinctæ; Et in diuina hiſtoria quidem, vtraque eſt ſuo ordine
prima, & ſumma; porro illa, eſt quaſi in edibus ſolum, hæc, tanquàm fa-
ſtigium, & culmen. An non in ipſis quoque rebus, rationi ipſius entis
præſtat ratio boni? ratio inquam perfecti? Nam & ipſe rerum opifex, non
prius ceſſauit ab opificio, quàm fabrica eò deducta eſſet, ut quæ fecerat
non modo eſſent, ſed eſſent ualde bona hoc eſt perfecta, quibus, tanquàm
ingentis huius corporis membris, adde, & in ſua ipſorum ſpecie, nihil
prorſus deeſſe uideretur. Omnino uerò ne Ens quidem eſſet, quod dici-
tur de creaturis, niſi eſſet ipſum bonum, quod Deum benedictũ ad crea-
tionem permouit, & excitauit, ut fierent; illa inquam

Forma Boni, liuore carens.

C Diuinus autem ille Moſes, Iudæorũ ſuſceptor, & Pedagogus, quum inter
oracula Dei utrunque nomẽ mandaret literis, Et qui eſt, Et omne Bonũ,
illud ſpectare putauit ad rudimẽta ueræ pietatis; quod propterea inuulga
uit promiſcuæ multitudini filiorũ Iſrael; vt egredientes de Aegypto, no-
uos iam Deos dediſcere, æternũ Deum addiſcere inciperẽt; vnde, & erige
rentur animis, ad credendã, atque intelligendam creationẽ mundi, totius
religionis primum, & maximum ſeminarium. Nomẽ autem ipſius Boni,
ipſe ſolus tãquàm ſacrum, & ſeparatũ, accepiſſe ſe dixit à Domino; quum
illi in petra loqueretur; nimirum apicẽ uniuerſæ ſapientiæ, & non tã ſco-
pũ legis, quæ Deum creatorem oſtẽdit filijs Iſrael, quàm Euangelij, quod,
Deũ ipſum humani generis redemptorẽ exhibet omnibus gẽtibus. Ex illo
D igitur bono, eſt tanta illa bonitas; ex illa inquã plenitudine & perfectione
diuinæ naturæ, tãquàm ſplẽdor ex ipſa luce, & ſubſtãtia Solis, emanat infi-
nita illa largitas, & liberalitas bonę uolũtatis ipſius Dei; illa miſericordia, il
la benignitas; ſingularis illa & propemodũ incredibilis beneuolẽtia, qua,
nos de nihilo olim creauit, magno ſui ipſius pretio redemit, ſuo ipſius cor
pore cibauit, pro nihilo ſaluos fecit. Hinc dicitur Bonus; bonus Deus bo-
nus dominus bonus pater, pius, patiẽs, lõganimis, clemẽs propitius, non tã
amabilis, quàm amans amans homines, amãs animas; non tã ſeuerus quàm
miſericors, qui pluit ſuper iuſtos & iniuſtos, qui Solẽ ſuum oriri facit etiã

ſuper ingratos, qui nemini facilè iraſcitur, qui multus eſt ad ignoſcēdum E
qui non uult mortem peccatoris, qui ne ipſi hominem exueremus, hominem induit, qui ne moriremur mortē ſubijt. Vnde illa uox filij Dei, Ego ſum paſtor bonus, Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis. Hæc eſt illa Bonitas, Viri fratres, quā lex in ſuo ipſius utero tot ſecula clauſam tenuit, quam Plato neſciuit, quàm omnis gentium philoſophia ignorauit. Nunc enim totus terrarum orbis linguam quam non nouerat, audiuit. Nihil tam oppoſitum bono quàm malum, nihil tam amori quàm liuor, nihil tam uitæ quàm mors, nihil tam Deo, quàm Diabolus. Inuidia Diaboli intrauit in orbem terrarum, & malum quo mali ſumus, & per malum mors, qua æternùm perijſſemus; Amore Dei iam ubique regnat, & bonum, quo boni euadimus, & uita qua æternum uiuimus, Chriſtus F
Ieſus. Tibi laus, & gloria ò Bone Deus.

Tantæ bonitatis & pulchritudinis Deum habitare in cœlis, & ſuper cœlos tanquàm eum, qui præſidet vniuerſitati rerum omnium.
CAP. XXII.

INTEREA autem, mihi liceat, Deus, Deus meus; G
mihi inquam liceat, dum glorificare pergo nomen ſanctum tuum, orare maieſtatem tuam, Domine ubi habitas? Vbi habitas domine? cuius in uultu, habitant oculi mei, habitat cor meum, & anima mea. Ecce clamo per diem, Ecce clamo per noctē, Reſpice in me, & ne confundas me ab expectatione mea. Non ſum quidem ego dignus, qui audiam ex ore tuo, Veni, & Vide; Sed tamen patere, ut (quæ tua eſt bonitas, tua benignitas) quemadmodum ſagaciſsimi canes per ueſtigia ferarum, latibula quoque, quæ non uident, inueniunt; ita ego, dum oculo & nare infiſto ueſtigijs, quæ alba ubique impreſſa ſunt per omnes creaturas tuas, poſsim H
nonnihil aſſurgere, &, ſi non uidere, ſubodorari ſaltem, ubi ſis, ubi paſcas, vbi cubes. Gaudeamus Fratres, Cœlum intonuit, Ego in altiſsimis habito, Et non ſolum gaudeamus ſed totis animis gratulemur inuicem, Deum noſtrum eſſe in cœlis ſuper cœlos, & ſuper omnia quæ ſub aſpectū ueniunt oculorum noſtrorum; ibi ſedere, ibi regnare; ibi habere thronum æterni imperij; & non poſſe uideri, non poſſe capi, neque teneri à mortalibus. Quanta eſt humanæ improbitatis audacia? quanta temeritas ò viri? An obliti eſtis prælia gygantea? Et noſtræ quidem ætatis gygantes, qui in ipſam totam chriſtianæ religionis pietatem bella mouent, qui

A in ſacramenta, in diuos, lingua, & dente, armati ſunt, putatis'ne (ſi liceret) cœlo parcerent? ſolent non deturbarent? Lunæ cornua non torquerent? flammas ſtellarum non extinguerent? non concuterent fundamenta terræ? non pellerent ex ſuis ipſorum ſedibus Angelos? non in omnia Dei opera, & in ipſum tandem Deum, vniuerſæ naturæ parricidio deſæuirent? Heu, Heu, Bone Deus, in quæ me tempora reſeruaſti? Indicat Ieſus, bonus noſter, & dulcis Ieſus, in quo vno quàm maximè (ſi tamen guſtaſtis) apparet, quam bonus eſt Deus; Qui nos omnes tanquam oues errantes, portauit ſuper humeros ſuos, & ſeipſum nobis fecit uiam, ducem, paſtorem, & baculum, cui inniteremur, ut pergeremus ad patrem. O' bonũ, O' bonitas, O' bone, O' amabiliſsime, O' fons amoris, O' totus amor B Ieſu Chriſte; qui uulnera noſtra, nunquàm cauterio, ſed ſemper unguento ſanaſti; totus unctus, totus ungens, totus unctio; nihil habens aſperi, nihil auſteri; nam & naturalem aſperitatem Eſau, qui referebat nos peccatores, diuina miſeratione indignißimos, myſtica illa ipſius Iacob, (& tu Iacob es, ò dulcis Ieſu) lenitata, facilitate, & ſuauitate, condiſti. Hic Ieſus, Viri Fratres, ad quem ex omnibus mundi regionibus, omnes nationes tanquàm ad commune bonum concurrunt, qui, ſuo ipſius corpore eſt noſter panis, anima ſanguis, uerbo ſpiritus, & uita; qui, aduerſus præcepta non bona dedit nobis ſpiritum bonum; qui, aduerſus legem, irarum, & ultionum, aream, attulit mundo Euangelium, campum ingentem miſericordiarum & conſolationum. Hic inquam Ieſus, ad hunc uſque diem, in ſa- C cramento illo mirabili, quod paſsionis ſuæ memoriale perenne reliquit fidelibus, audit, ſtans ad aras, impias illas uoces, Quis det de carnibus eius, vt ſaturemur? Mittamus lignum in panẽ eius; Deuoremus, tranſglutiamus eum. Vnde, & ille, nobis, non ſibi natus, nobis, non ſibi datus, merito fugam fingit, & ſecum ſolus habitat, & ubiquè quæritur, & nuſquam inuenitur; & Maria, dolens foris plorat, & oculus ſuus deducit lachrimas, Cuſtos qui de nocte? Cuſtos qui de nocte? Si tu ſuſtuliſti eum, dicito mihi, & ego eum tollam. Vigiles, in quorum excubijs ſecuræ uiuunt ciuitates, futuræ alioquin direptio, & præda malorum hominum; in hac ſaltem ciuitatula, quæ, à toto bono, nomen habet, num quem diligit anima mea D uidiſtis, dicite, nuntiate, quia amore langueo. O' vos, qui tranſitis per viã, attendite dolorem meum, Videte quàm grande malum; Tulerunt dominum meum, & neſcio ubi poſuerunt eum. Sed iam accedamus ad cœleſte illud ſanctuarium, ad æternum illud ſolium, ad tabernaculum illud ſacroſanctum, quod (vt D. Apoſtolus dixit) fixit Deus, & non homo, ſicut profana illa tabernacula Deorum, quos olim coluerunt perditæ gentes; Inde enim, ſecurè, Deus noſter, ridet & irridet omnes impios mortalium conatus; ut qui nouit quoniam cogitationes noſtræ, uanæ ſunt, niſi à Deo ſtemus, & Deo humiliter ſeruire ſtudeamus. Sanè, & Ieſus, dum in terris ageret, tot periculis, tot ludibrijs & inſidijs obnoxius, ſui ſecurus, hoſtium negligens

gligens & contemptor, per medium illorum ibat, & nō uidebatur, & non E
tenebatur, & nō capiebatur. Itaque (ut hinc incipiamus) Antequàm Deus
fabricaretur mundū, non erat Tò ubi, neque Tò alicubi; ſicut neque erat
Tò quando, neque Tò aliquādo; imò nō erat Tò nuſquàm, neque Tò ubi-
que; quemadmodū propriè, neque Tò ſemper, neque Tò nunquam; hæc
enim ſignificare ſolent differentias temporis, illa loci; quum tunc nō eſſet
in diuina æternitate tēpus, ſicut neque in diuina immenſitate locus. Deus
non erat in tēpore, neque extra tempus; nō erat in loco, neque extra locū;
ſed, uelut ſuperior tā loco, quàm tempore, vt, ſine tēpore, vim habebat om
nium temporū, ita, ſine loco, habebat poteſtatē omnium locorū. Ipſe ſibi
locus erat ampliſsimus; Ipſe ſibi urbs pulcherrima, florentiſsima, potētiſsi
ma; Ipſe ſibi ſacra & magnifica ædes; Ipſe ſibi aurea regia, aula ſublimis, F
ſancta & auguſtiſsima ſedes; Ipſe ſibi tandem mundus, tempus, & omnia.
Ecquæ tam cæca ſunt quorundam philoſophorum iudicia, imò uerò quæ
tam inania delirantium ſomnia; vt putent, nō eſſe aliud domicilium Dei,
quàm mundum? ideoque non potuiſſe Deum eſſe ſine mundo; quaſi in
gurguſtio habitandū illi fuiſſet, niſi æterna fuiſſent palatia mundi? Eſt ha-
bitaculum Dei mundus, quis id neget? ſed, tale eſt, quale fuit Nino Nini-
ue, & Romulo Roma. Erat enim, & uigebat Ninus, Romulusque flore-
bat, antequàm hæ duæ urbes (cur non dixi orbes?) eorū imperio cōderen
tur. Et, ſi ludere licet in re tāta, Rus eſt Dei noſtri, hic mundus, quem, ſum
mus Monarcha, tanto artificio ſibi ſtruxit ad delitias; quemadmodum &
Salomon, cùm tot ante annos regnaſſet, nullis nō diues opibus, ædificauit G
ſibi deinde hortos & uineas, piſcinas quoque, ſyluas, atque pomeria, in
quibus æſtate ruſticaretur. Quanquàm (vt ſeria dicam) munificentiſsima
ædilitate perfunctus eſt Deus, dum fabricatus eſt mundum; nullo enim
intuitu alicuius ſuæ uel utilitatis, uel uoluptatis, egit illud ſolum, ut homi-
nes, magna cum uitæ commoditate, iucunditateque, habitarēt; nam nihil
mundo pulchrius, ut nihil, mundi authore præſtantius. Profectò uerò, ſi
negari non poteſt, quin ea ſaltem hominis particula, qua cunctis animan-
tibus antecellimus, ſine corpore eſſe, uiuere, operarique ualeat, quæ tamē
adeò multis, & magnis uinculis, ipſi corpori eſt colligata, vt omnia homi-
nis officia, quoad hic uiuimus, ex anima corporeque naſcātur; Deus Actus
ex toto purus, mens ſoluta prorſus, ac libera, quomodo non potui æterno H
illo tempore, eſſe ſine mundo? vel, cur quærēdus eſt Deo locus ante mun
dum? quaſi egeat mundo Deus, & non contineat Deus mundum, magis,
quàm ipſe contineatur à mundo? Certè enim, equorum domitor, quum
aſcendit ſuper equos, continet potius equos, quàm contineatur ab equis.
Abſit igitur, vt, cū anguſti animi hominibus, opinemur, quod Deus ipſe,
eo tempore, quo ſurgere cęperūt hæc alta cœli & terræ domicilia, aut me-
lius habitare inceperit, aut tanta rerum magnitudine, ac multitudine, in
arctū fuerit, & in anguſtum adductus. Generoſè potius, ò viri, cùm ſapien

A tibus omnibus, alta mente cogitandum eſt, quòd diuinæ illius quæ modũ omnem, & menſuram excedit, bonitatis exhuberantia, ſuum ipſius ſinũ, quàm benigniſsimè ac liberaliſsimè aperuerit mundo, &, æternũ diligens opus quod fecerat, nuper, intra ſeipſam, omnia quæ in mundo ſunt, ſupra quàm dici queat amanter exceperit; ne ſtatim nata, ſtatim interirẽt, collocata extra ſinũ eius, & fulta aliena uirtute quàm ſua Conſequitur autẽ euidentiſsime, quod illa ipſa diuina immenſitas, quæ, cùm nõ eſſet mũdus, in ſe ipſa erat & habitabat, fabricato deinde mundo nequaquam cõtineri potuerit ſpatijs aut regionibus ipſius mũdi; ſed, ut prius, in ſe ipſa cõſtituens, & ſubſiſtens per ſe ipſam, nulliusque indigẽs uel tecti uel ſolarij in mũdo, ſe ipſam extra omnẽ mundi ambitũ, adhuc in ſua ipſius immẽſitate contineat, quã ne Democritæi quidẽ mũdi intra ſuos ipſorũ terminos cõtinerẽ
B poſſent. Ecquid eſt tota rerũ uniuerſitas, ſi cũ Deo cõferatur, niſi terra cũ cœlo? punctũ cum circulo? nihil cũ ipſo toto? Ergo, ſi ita loqui, vel cogitare licet, immẽſa eſt magnitudo regionũ ipſius Dei; in quã, ſi ſe ipſum intẽdat animus, per infinitatẽ orarũ peregrinabitur, &, niſi ei defectio, vel defatigatio peregrinandi, finẽ afferat, nulla unquã in extremitate cõſiſtet. Sed certè illis qui adhuc querũt ubi habitat Deus, ex ipſa diuina hiſtoria adhuc dicendũ, ſicut antequã mundus fieret apud ſe manebat, in ſe erat, & ſecũ habitabat; ſic poſt mũdi fabricã apud ſe eſt, in ſe manet, & ſecũ habitat, idẽ qui prius, & eodẽ modo quo prius; per ipſam rerũ creationẽ, ut nõ ſub tẽpore, ſic neque ſub loco; vt nõ minus æternus, ſic nõ minus immẽſus; mun-
C dũ propterea, & loca omnia mũdi lõgè lateque poſsidẽs; intus replẽs, foris cõtinẽs; ſine labore permeans, ſine onere ſuſtẽtans; infuſus, ſi ita loqui fas eſt, & circunfuſus per omnia; & (vt ſupra dicebatur) totus in ſingulis, totus in omnibus, totus in toto, totus in parte; in omni loco, in omni tempore, ſemper & omnino totus, nulloque tẽpore, & nullo loco contentus. Porrò uerò, quoniã in ampliſsima hac rerũ uniuerſitate ſunt duo extrema locorum omniũ, eaque tanto interſtitio ſeparata, ut ab ipſo orbe cõdito nunquàm coire potuerint, Cœlum inquã & infernus; nã nihil cœlo altius, nihil inferno profundius, ut nihil cœlo beatius, nihil inferno miſerius. Quũ cætera quæque loca cingatur, & cõcludantur illo ipſo hiatu, & chao, inter
D ſummũ, & infimum; nã nullus eſt locus, qui non ſit, uel ſupra inferos, uel infra cœlos; ſiquidem neque ſupra cœlum, neque infra regionem inferni inferioris; ullus eſt locus. Quum unuſquiſque locorum, quò magis diſtat à ſummo cœlo, eò accedat propius ad infernum inferiorem; &, uice uerſa, quo longius recedit ab inferis eò ſit cœlo ipſi propinquior idque, ut ſitu, ſic ratione, & qualitate; Quæ tanta eſſe poteſt alterius cuiuſuis loci dignitas, maieſtas, bonitas, pulchritudo, vt ſupremo cœlo præferri, aut etiam cum illo conferri poſsit; ut propterea tantæ pulchritudinis, & bonitatis Deus, cui pulcherrima & optima quæque debentur, infra cœlum, & non in cœlo domicilium habere debeat? Immò uerò, quis eſt inter mortales,

tales, tam mentis inops, vt, ſi Deo tribuendus eſt locus, non ſtatim ſecum E
ratiocinetur & dicat. Quum Deus ſit natura puriſſima, ſimpliciſſima; quum ſit ſummum rerum omium principium; quum nunquam non ſit, nunquam non agat, iure ac meritò, altiſſimum cœlum, quod ſempiterno motu mouetur, quod eſt ante omnia corpora, quod omnium corporum eſt ſimpliciſſimum, pulcherrimum, optimum, iucundiſſimum, quod Grę-cis οὐρανὸς dicitur quaſi τῶν ἄνω ὅρος hoc eſt ſupremus corporum, finis, terminus, & quaſi margo, inter omnia loca diuinæ naturæ tribuẽdum eſt. Qui, & in cœlo ipſo toto, tantæ illi maieſtati æterni Dei, tribuendus eſt ſummus ille, atque celſiſſimus omnium ſphęrarũ uertex, Græcè τὸ Ἄκρον, quod cœlum cœli dicitur, vel etiam cœlum cœlorũ; vt ſit æterno Deo tanquàm pulcherrima ſella, vbi firmiſſime aſſidat, & tanquàm altus, fulgens, F
& nitidus currus, quo abſque ulla agitatione Rex ille tam pulcher, tã bonus, tam amabilis omnibus, tam amans omnium ad tutelam omnium rerum, quaſi curſu perpetuo, per omnia loca uehatur. Et quidem, ò viri, non eſt putandum indignum eſſe Deo, quod altè ad gubernacula ſedeat, nam & in Prophetis legitur, Antiquus dierum ſedit, & Vidi dominum ſedentem; ſanè, is qui ſedet, & eſt intra ſedem tanquàm ſedens, & ſupra ſedem, tanquàm pręſidens ſedi. Quis eſt, qui negare audeat Deum per ultricem illam iuſtitiam eſt in ipſis quoque inferis, in hoc mundo per gratiam & miſericordiam, & tandem in regno cælitum per gloriam? Sed, profectò fruſtra quęritur alius locus, cuius ſit ad ipſum Deum tanta proportio, & analogia, quanta eſt in illa ipſa diuiniſſima regione cœlorũ, in ipſo tecto uni- G
uerſitatis mundi, quod, ſupra omnia corpora tanquàm pellem & tentorium, ad diuerſorij noſtri commoditatem, & otium, per tam immenſa ſpatia extendit ille ipſe Deus benedictus; vt extra ſuum ipſius orbem, & gyrũ, neque aliquod corpus ſit, neque inane. Eſt ipſe quoque infernus ὅρος, ut eſt ὅρος οὐρανὸς; Eſt inquam finis & terminus regio inferorum, perinde ac ipſum cœlum; Sed, cœlum eſt terminus ſurſum, infernus deorſum; illuc aſcendimus, huc deſcẽdimus; immò uero illuc uehimur huc ruimus;

Facilis deſcenſus Auerni;
Sed reuocare gradum, ſuperaſq; euadere ad auras,
Hoc opus, hic labor eſt. H

Quid eſt quod aſcendit (inquit Apoſtolus de Chriſto loquens) niſi quia primum deſcendit in inferiores partes terræ? Quoniam igitur, origo & principium rerum, à ſummo eſt, &, quoduis principiũ caput dicitur; Sunt enim è regione poſita caput, & pes, ſiue cauda; Verè, caput & principium rerũ, in cœlo eſt; in inferno meta, pes, & terminus; Vnde & Moſes in Coſmopœia præpoſuit terræ cœlum. Vt propterea, nemo mirari debeat, quod inde prodierit, & uniuerſum orbem peruagata fuerit communis illa omnium gentium antiqua fama, & fides, quæ uarijs linguis ſed uno animo, unoque ſenſu græci & barbari, intelligẽtes quidem, quod cœlum & cœli

cœlorum

A cœlorum capere nequeant ipſum Deum, ſed omnino ad cauenda præiudicia religionis ſignificantes Deum non eſſe nuſquàm, vt uocabāt Deum ipſum *ὑπατὸν κρειόντων*, ſummum omnium principum, ſic, dicebant cœlum ipſum eſſe ſupremum habitaculum Dei, Græcè *Ἀνάγκτον οἰκτήριον τοῦ θεοῦ*. Vnde & in omnibus ſeculis, quotiés adorabant, & deprecabantur Deum, pio quodam religionis cultu viri, & feminæ ubique terrarum, docente natura, duplices manus ad cœlum extollebant; ſiue, ut Deum & diuinas uirtutes atque influxus ad ſe traherent, ſiue, ut ſe ad Deum, & ad diuina ſuſtollerent. Nam & Hiarbas ille Lybiæ Rex, tametſi

amens animi, & rumore accenſus amaro,
Dicitur, ante aras, media inter numina diuum,
B *Multa Iouem manibus ſupplex oraſſe ſupinis.*

Et Sinon

Ille dolis inſtructus, & arte pelaſga,
Suſtulit exutas vinclis ad ſydera palmas.

Sed, & de Anchiſe, quum augurali portento, flamma cœleſtis, Aſcanij comas, & caput, tactu innoxio, lambere uiſa fuiſſet, ſcribit Maro

Oculos ad ſydera latus
Extulit, & cœlo palmas cum uoce tetendit.

Vbique de more imitatus ſuū illum Homerum, cui eſt tam frequēs in ore

θεοῖσι δὲ χεῖρας ἀνάσχων.

Vt qui didicerat magnum illum Iudæorū Moſen, in uſu habuiſſe, vt dum C oraret ad cœlum tolleret manus; quæ, quoniam graues erant, ſymbolum grauiſsimæ, & ueræ lapideæ legis, quam tulerat, onus nimirū (quod Apoſtoli conqueſti ſunt) importabile, ne laſſatæ ab officio ceſſarent, unde & periclitaretur populus, cui pro haſta, & clypeo, erant preces tanti ducis, ſuſtentabantur religioſa ope ſacerdotali. An uerò non huc ſpectat apoſtolicum uerbum, Leuantes puras manus? non huc tēdunt omnia illa oracula? Leuo manus meas ad cœlū? Exaudies de cœlo? Adorate Deum cœli? Inclinauit cœlos, & deſcendit? Mitte de cœlis aſsiſtricem ſapientiā? Deus de cœlo proſpexit? Deus in cœlo reuelat myſteria? Ecquam decuit, Viri prudentes, prædicari in gētibus Deum eſſe in altis illis ſubſellijs honoris, D & maieſtatis, eſſe in cœlo dominum cœli, amandum inquam & ueneran-dum pijs, quibus nihil eſt iucundius quàm audire, & loqui de cœleſtibus, timendum & formidandum hominibus ſceleratis, contra quos quotidie fiunt uoces, uidentur noua ſigna, & audiuntur tubæ iræ Dei, quæ, de cœlo, reuelatur ſuper omnem eorum impietatem, & iniuſtitiam. Non ignotamus allegoricos cœlos, uirtutes cœlorū, mentes ſuperas, verba cœlo edita, Apoſtolos cœlo pares, animas cœlo dignas. Omnes, qui ab ipſo Deo ſtamus, & Deo humiliter ſeruire cupimus, quibus nondum datum eſt, ut ad ſublime illud cœlū, ad incircunſcriptum illum locū aſcendere ualeamus, agnoſcimus Chriſtum tanquā cœlum, & in ipſo Chriſto adoramus æter-

num

num Deum, nimirum in filio patrem. Adoramns eundem in virgine θεοτόκῳ, quæ mater, & ſponſa Dei, cur non dicatur cœlum, vnde ad nos diuinarum gratiarum deſcendunt imbres, & pluuiæ? Adoramus in omnibus ſanctis, quos tanquàm cœlos, tantis admirabilium uirtutum ſplendoribus diuinis ſpiritus exornauit; per quos tanquam per cœlos, nunc quoque in terris noſtris, operatur quotidie noua rerũ miracula. Quid? Deum ipſum adoramus in ſacris templis, quæ exemplaria ſunt inuiſibilis cœli, in quibus repræſentatur diuina magnificentia, quæ toties replet ſua ipſius gloria, & quæ demum ipſe ſibi domos orationis perpetuò conſecrauit. An non eſt ſcriptura ſacra cœlum, cœlum, quod Deus operit nubibus, unde & tonat, & pluit, & exhilarat, & concutit faciem, & ipſa quoque ſundamenta terræ? Sed & ipſa Chriſti Eccleſia, cœlum eſt per cuius medium uolant Angeli, unde, & interdum, ſtellæ, præcipites cadunt, in terrã. In hoc ipſo cœlo, ò viri, vbi, vbi ſumus piè ſemper religioſeque adoramus Deum; deſyderio ſurſum habentes cor, cogitatione leuantes oculos, intentioneque & opere extendentes manus ad dominum; ſcientes quia, qui ubique eſt; non tam præfert locum loco, quam cultum cultui; vbique terrarum quærens qui eum adorent in ſpiritu, & ueritate, in ueritate inquam ac ſynceritate fidei, & in ſpiritu ac uehementia diuini amoris. Hoc eſt demũ cœlum myſticum, ſancta, religioſaque pietas, vbi colitur & adoratur uerus Deus ignis, & aqua, globus ignis, & aquę. Ob id enim in ſacris noſtris myſterijs, quibus homines terreni non ſolũ efficiuntur cœleſtes, ſed ipſi quoque cœli, in quibus ſedeat, & inambulet Deus, baptizamur in aqua & igni; & per allegoriam quoque, in diuinis ſcripturis, ſapientia, & fides, eſt aqua, amor & charitas flamma ignis. Porrò uerò, citra myſterium, illi ipſi, de quibus ſermo eſt, corporales cœli, ſacræ inquam illæ cœleſtium orbium compagines, & globi natura quidẽ diſſolubiles, ſed indiſſolubiles diuino artificio, & uoluntate; admiranda illa, quam præferunt proportione, et analogia opificij ad opificem, teſtari mihi prædicareque uidentur, velut apud omnes omnium linguarum populos, ſermone copiaque potentes; quod nõ ſit alia regio, tam Deo digna, quam illud ipſum ſupremum ſanctuarium; ſacrum et ſeparatum à rebus communibus et profanis corruptibilibus inquam, et ſuapte naturali compoſitione caducis; natura ſanctum, quod habitatur à ſancti; ad quod ducit uia ſancta, unde ex peccatoribus mutamur in ſanctos, ubi ſancta Seraphim canunt Deo Ter ſanctus. Hinc, in ſacris ueſtibus, quibus, cum totius mundi ornatu, et figura, ad ipſius Dei gloriã, induitur Pontifex imago Dei; quemadmodum byſſus terram, purpura mare, hyacinthus aerem, et coccus ignem ſignificat, ſic pulcherrima illa uitta, et ciddaris, cum lamina aurea, quæ ipſi in fronte rutilat, vbi inſcriptum eſt Dei nomen, cœlum ipſum refert et exprimit. Sed et in Tabernaculo Moſe, quod architectante Deo, tam admirabiliter inſtruxit, et ornauit, rude illud ſeculum ueteris ſynagogæ, in cuius ædificatione tantus

labor,

A labor, in cuius dedicatione fuit tanta lętitia; pars illa quæ dicitur Sancta ſanctorum, in quam ſolus ſacerdos ingreditur, quum primum & ſecundum ueſtibulum nulli non pateant, non'ne à Spiritu ſancto pro cœlo poſita eſt, quando omnibus elementis uti, nulli non licet mortalium, at uerò in cœlos uolare, & penetrare, illorum tantum eſt munus & gratia, qui ut regnum cœlorum diripiant ſibi ipſis uim inferentes, religioſam & dignam ſacerdotibus, in carne & præter carnem, uiunnt uitam? Ita tandem, habetis mundum, Dei templum; cœlum ſacrarium. Suſpice, Suſpice cœlum dilecte mi, ut arguere poſsis cæcos illos homines, qui uelut orbati luminibus non cernunt diuinam maieſtatem in throno illo aureo ipſius cœli. Cœlum eſt theſaurus, & ærarium prædiuitis naturæ; gaza, &
B ærarium bonorum omnium; Ex cœlo manna, uerbum Dei, immortalis animorum cibus; In cœlo nox locum non habet, quod & caret omni umbra, plenum ſplendore puriſsimo, habens lucidiſsima ſydera, diſpoſitum ornatiſsimè immoto ordine perpetuo manens, ſemper ſui ſimile. Nam & ſapientis animam, quæ moribus micat tanquàm ſtellis, quæ in ſua ipſius mente, uelut in parte ætherea, habet diuinos circuitus, concinnas choreas, fulgidiſsimos ſplendores ſtellis quàm ſimillimos, ipſi etiam alieni uocant terreſtre cœlum. Ecquis ſcit ſi ab ipſa ſanctitate, & dignitate cœli, illa ipſa æterna diuinitas quæ ſola (ut initio dicebam) ſibi æqualis eſt locus, apud omnium gentium ſapientes cœli nomen acceperit?
C Quid eſt enim illud in ſacris literis, Poſuerunt in cœlum os ſuum, Peruenerunt peccata eius uſque ad cœlum Sicut eſt uoluntas in cœlo ſic fiat? niſi Male locuti ſunt de Deo Prouocauerunt ad iracundiam Deum, Fiat uoluntas ipſius Dei? neque enim eſt nouum ad ornatum orationis ſumere regnum pro Rege, vt campum pro comitijs, & curiam pro ſenatu. Hinc, quum ipſi genus Deorum ſimus, appellamur tamen plantationes cœleſtes, & non in terram proni ſed in ipſum cœlum ſurrecti ſumus, ut illuc aſpiciamus unde altas ducimus origines. O cœlum cœli, ò cœlum cœlorum, ò cœlum ſupra quod nullum aliud cœlum, ò cœlum ſupra omne cœlum; cœlum ſemper primum, ſed ideo cœlum tertium, quia non uiſibile neque intelligibile ſolum, ſed cœlum cuius participatione
D & uiſibiles, & inuiſibiles cœli habent ut cœli ſint; immo uerò, cuius comparatione ipſum quoque cœlum ſummum, terra uidebatur ei qui in delicijs paradiſi poſitus, & Deo proximus, dixit, In cœlum conſcendam. Verè cœlum eſt Deus, ò amici, non celatum ſyderibus ſed unde creantur ſydera, & celaturæ ſyderum. Cœlum non à contrario ſenſu celatum quia apertum, ſed propriè celatum, occultum ſecretum, unde tamen Deus ipſe ſicut omnia celat, uariatque, ac pingit pulchritudine ſua, coloribus, & luminibus ſuis; ita ut illi libet omnia promit, & celat, ex ſecretiſsima abyſſo ſapientiæ ſuæ, iuſtitiæ ſuæ, prouidentiæ ſuæ. Cœlum cauum, & profundum quo continentur omnia; Cœlum conuexum &

altum

altum cui ſubijciuntur omnia. Te interrogo philoſophe, Quid intel- E
ligis nomine cœli? Certè non molem illam ſolum, quæ ad vtilitatem hu-
mani generis circunfertur latione perpetua, ſed & ſtellas, & primarias
maximè, quæ planetæ dicuntur, & dæmonas illos tuos, quos virtutes cœ-
lorum appellare ſoles, & pro motuum numero, ac ratione diſtinguis. Huic
igitur toti cęlo præſidet Deus meus; regit totum cœlum, imperat toti cœ-
lo, eſt dominus totius cœli. Sed, cur ſingulariter dico cœli, & non iuxta
Moſaicam ſublimitatem cœlorum. Dicimus Thebas, Athenas, Siracu-
ſas, Suſas, Venetias, & tantam illam vrbem cœleſtem, quæ immenſa ſui
ipſius magnitudine ambit totam vniuerſitatem rerum omnium, & viſibi-
lium & inuiſibilium, cuius eſt nomen. Dominus in ea, Illam *μεγαλό-* F
πολιν figura quadratam quæ per omnia latera habet ternas portas, tot por-
rò manſiones, mœnia tantæ altitudinis, tantæ ſpatioſitatis plateas, tot tribu-
nalia, ſedes, vireta, tabernacula, gazophilatia, flumina; Illam *οὐρανόπο-*
λιν plenam Angelorum, Archangelorum, hierarchiarum, ordinum, cę-
tuum, cuius omnes aliæ in terris metropoles ſunt viliſsima municipia, &
exiguæ coloniæ cur quæſo veremur appellare cœlos? & abiectè vocamus
cœlum? Omnem illam igitur vel totam (ſiue domum, ſiue ciuitatem, ſi-
ue regnum dicere mauis) habitationem cœleſtem, Deus ipſe tam pulcher,
tam bonus velut tanto habitatore dignam, pulcherrimam, optimam, am-
plam, felicem per ſeſe implet, continet, regit, moderatur, aurigatur. Si
domum dicis, eſt Paterfamilias; ſi ciuitatem eſt Princeps, & dominus; ſi G
regnum, eſt Rex, & *αὐτοκράτωρ δύναμις*, ſui omnino arbitrij, per
e ſe potens, liberam habens, & plenam omnis rei conſtituen-
dæ poteſtatem. Indicat, quod ſtellas proprio vocat no-
mine; quod, ad nutum eius, affulſit, & attulit pacem
mundo prima illa Iris, pulcherrima *ὑπὲρ ϖά-*
σαν ἴον; quod, venientibus ex oriente Re
gibus, eo iubente, viſa ſunt in cę-
lis noua ſydera; quod deni-
que, illius imperio, Sol
princeps militiæ
cœleſtis, & H
ſtetit,
&
retroceſsit, & defecit. O fortiſsime,
O potens, O magne, O Deus
exercituum, colen-
de, amande,
tremen-
de.

A

Deus Potentiſsimus, ſapientiſsimus, & Dominus cœli et terræ factor temporum Regnator omnium regnorum, Rex regum, & Dominus dominantium. CAP. XXIII.

VALETE iam Philoſophi, aut nobiſcum tandem aliquam ſapite. Quòd ſi vobis ipſis de more placentes, B diuinæ hiſtoriç non auſcultatis, pergite, fingite; ſed, in ſinu veſtro gaudete; nobiſcum, ne erubuiſſe tandem pçniteat, glorioſè loqui, deſinite. Etenim ſi vobis cõſitentib. & probantib. Deus eſt παναγαθος, quomodo vobis etiam pernegantib. & improbantibus, non eſt παντοδύναμος, & πάνσοφος? Siquidem, & bene agere, poſſe eſt, & ſimiliter ſapere, ad potentiam ſpectat; nam impotens eſt qui male agit, & qui deſipit; & errata, atque mala omnia, quo maiora, eo imbecilliora ſunt, quia neque pulchra, neque bona ſunt. Iam ſi cęlum quod ſitu, natura, qualitate, quantitate, vniuerſis corporibus antecellat, nemo ineptè dixerit omnium corporum regem, vt Solem Planetarum,
C vt Leonem ferarum, vt Bouem armentorum, vt Aquilam auium, & Hominem cunctorum animalium: nam & curioſam illam Aſtrorum ſcientiam, Chaldæi Reginam omnium ſcientiarum, antonomaſia quadam, (vt ipſi ſcitis) appellare ſolent; Quomodo nõ eſt ipſe Deus Rex, & dominus cęlorum, quibus præſidet, quod ſupereminet, vnde in vniuerſa rerum machina, tot, & tanta operatur, dans quotidie prodigia in cœlo ſurſum, & in terra deorſum? Quòd ſi eſt dominus cœli, quid nam eſt terra, imò verò, quid ſunt elementa omnia, collata cœlo? vnde illis vires? vnde gratiæ? vnde vſus? Tollite cœlum, O Philoſophi, quid eſt totus hic tantæ pulchritudinis mundus? niſi inanitas, vacuitas? αἰειδεία ἀμωρφία, ἀσεασὶα, ἀκατασκευασία? Certè vim patiendi habere poteſt, agendi non poteſt. Vt propterea tandem
D Deus, vel non ſit poſſeſſor ipſius cœli, vel ſit etiam dominus ipſius terræ, niſi veſtra illa philoſophia, quæ confundit vera falſis, priuat uos intelligentia, ſpoliat iudicio, orbat ſenſu. Cedat, cedat ratio, vincat fides; cedat error, vincat veritas; cedat homo, vincat Deus. Oracula hæc Dei ſunt, Deus eſt cœli, & terræ dominus, Omnipotens nomen eius, Deo nihil eſt abſconditum, Deo non eſt impoſsibile omne verbum, Regnum eius regnum omnium ſeculorum, Rex eſt atque factor temporum, Illius Thronus eſt cœlum, & ipſa terra ſcabellum pedum ſuorum. O Rex regum & dominns dominantium, παντοδυύαμος. Sed iam colloquamur inter nos, Viri pij. Nemo enim ignorat Deum ab omni æternitate habuiſſe vim dominandi, &

regnandi

regnandi nam Deus erat, *παναγαθος* erat, bonum erat, erat bonus, erat E
uis omnis poteſtatis, erat fons omnis ſapientiæ, hæc enim tria Bonitas, Potentia, Sapientia, ſunt radices prouidentiæ, quæ maximè decet Regem, & ſummum Regem. Ipſe igitur initio temporis nouum ſibi regnum, cœlũ, & terram fecit; vt omnium quæcunque in tempore, & per tempora futura eſſent, latè Rex, יְהוָה in lingua ſancta diceretur, & eſſet. Vtcunque nomen ſcribitur quatuor literis; יְהוָה & אֲדֹנָי ſed illud ſignificat Deum, in ſuæ ipſius diuinitatis maieſtate inuiſibilem, ignotum, abſconditum; hoc porrò, quod ſemper illius uice profertur, tametſi non ſcribitur, omnibus modis Dominum, *κύριον, κοίρανον, καὶ δεσπότην*: Vt quoniam ab homine mortali intelligi, & proprio nomine uocari non poteſt diuina natura, hac ipſa uicaria uoce, quæ, conſtituto regno inuecta eſt, plena maieſtatis, & au F
thoritatis, DOMINVS, illum ipſum æternum Deum utcunque intelligere, nominareque liceat. Intelligere inquàm, & nominare liceat, dominum cœli, & uniuerſæ terræ; ideoque potentiſsimum, ſapientiſsimum, ſollicitum, prouidentem; omnia, facientem, ſeruantem, regentem; in cuius ditione, omnia ſint poſita, cuius uoluntati, nemo reſiſtere poſsit; qui pauperes facit, & dicat, qui humiliat, & ſubleuat; qui dicit Regi, Apoſtata; Impio, Conterere; Dæmoni, obmuteſce; Peccatori, Surge; Iuſto, Vade. Hæc ſanè omnia, intellexerũt diuini noſtri duces, dum, in ſanctæ fidei ædificio, primum lapidem ponerent, ore Eccleſiæ quam referebant, dicentes; Credo in Deum Omnipotentem creatorem cœli & terræ. Quid? Hęc G
multo antea intellexerat magnus ille tam generoſi animi uaſtitate, quàm corporis proceritate gygas, piusque, & ſanctus, tam charæ Deo ſobolis genitor, ab Adamo ſecundo decimus Abraham, quum in conſpectu tantæ multitudinis iure iurando teſtaretur Deum, Leuo inquit manum meam, ò Rex, ad Deum excelſum, iure ſuo poſſeſſorem cœli & terrę, quia ab initio creauit cœlum & terram: apertè nimirum docens quod uis & ratio tanti dominij ipſius Dei noſtri, ſit illa ipſa admiranda *καταγωγὴ* ſiue uerius, *καταβολὴ*, qua, iacta ſunt fundamẽta totius uniuerſitatis, ab altiſsimo cœlo ad ima terrarum; &, quà, mundus ipſe totus, qui ab ipſa æternitate, in ſcientia Dei, cum Deo ſupera alta tenebat, deiectus eſt ad infima terræ; vt, iã oculis carnis obuius atq; expoſitus, à nobis omnibus terrę filijs, percipi, H
uiderique poſsit. Nemo hic mihi moleſtus ſit, nemo huc importunus irrumpat, Quomodo creauit? quomodo tantã molem adoriri cæpit? Quæ eſt hæc tanta molitio? quæ ferramenta? qui uectes? qui miniſtri tanti operis fuerunt? An non diuinæ hiſtoriæ fidem habetis, quod omnia, & omnino Deus fecerit? quod mirabiliter fecerit? quod modo diuino fecerit? Id nobis ſatis eſſe debet; quod amplius eſt à malo eſt. Nunquàm Deus ceſſator fuit, ò dilecti, nunquam agere incepit, nunquàm ab otio permutatus eſt ad actionem; & tamen, per diuinam omnipotentiam & ſapientiã; omnia nouè facta ſunt, quia nouè fuerunt quum non eſſent. Deus non

incæpit

A incæpit agere,ſed illa incęperunt eſſe. Propter quod, Chaldaica ſapiẽtia,
neſcio quidẽ an uerius, ſed certè multo illuſtrius,docet,in diuina illa Ge-
neſi,iubẽte Deo res fuiſſe,quàm, ex Hæbraicis vel Græcis fontibus Latini
dicant,humano more factas fuiſſe. Hoc unũ enim apertè ſignificare uide-
tur,quod plurimam lucem affert ad tantę rei intelligentiã,idem eſſe Deo,
uelle & facere,idem eſſe mundo,fieri,& eſſe;vt,nullo Dei creantis motu,
nulla mutatione, nulla denique alia operatione, ſed ſimpliciter, Deo iu-
bente uocãteque,quicquid eſt in rerum natura, eſſe incęperit, quum non
eſſet.Hic ipſe,eſt uerus creandi modus; hoc artificium,dignum creatore,
uis abſoluta iubendi,& uocandi. Vt,ſi rem tantam uno uerbo exprimere
B liceat creatio Dei, nihil ſit aliud,quàm diuinum imperium,ſeu diuina uo
catio; qua, uocantur ut ſurgant, quæ in æternitate iacuerunt, vt eſſe inci-
piant, quæ nunquàm fuerunt. Legimus tornatos cœlos opera digitorum
Dei, terram fundatam diuina manu, fabricatam Auroram, & Solem, Lu-
nam, & Stellas; cœlo pictas; *Εἰργασμένα πάντα*, ſed *ἔργα* nulla, nulla *ἐρ-
γασία* ſicut nullum *ἐργαστήριον*. Voluiſſe eſt feciſſe,uoluiſſe eſt *κατ' ἐργ ά-
σασθαι*. In hominibus,alia eſt poteſtas quæ imperat,alia quæ facit impera-
ta,in Deo, una ſola eſt poteſtas,voluntas. Ideoque ſicut acceperunt ut eſ-
ſent, quia Deus uoluit ut acciperent, ſic uoluntate æterna nouè fuerunt,
quia æternũ uoluit ut noua eſſent. Illud æternũ imperiũ, eſt æterna crea-
tio Dei creãtis. An nõ canit Eccleſia, Aeterne rerũ conditor?at creatio illa
C noua eſt, quæ eſt in rebus creatis, Obedientia inquã illius æterni imperij,
qua ſtato tẽpore ſenſerunt Dei uocem,uocantique reſponderunt,& dixe-
runt,ecce adſumus. Hic tecũ cogita ò homo,uim illã diuinæ omnipotẽtiæ
maximã,qua Deũ ſentiũt, & diuina iuſſa capeſſunt, ea ipſa quoq; quæ nõ
ſunt,numquamq; fuerunt,ita,vt nullo Dei negotio,exiſtere incipiãt quę
non exiſtebant. Quomodo poſſunt hæc eſſe aut intelligi?In ſe ipſis quidẽ
nõ erant in ipſo tamen Deo erãt,& uita erant; ò fili hominis; Ob id ſanè,
Deus,mortuos uocat quaſi uiuat,& Deo,qui mortui ſunt,uiui ſurgũt; Sic
ergo repente cœlũ prodijt, & prodijt terra cũ cœlo. Equidẽ Gemellipara
Dea apud Poetas,& Rebecca in ſacris literis,enixa geminos filios, prius fu
dit unum quam alterũ; Sed enim, creante Deo non prius prodijt cœlum
D quàm terra,neque terra quàm cœlũ. Sed temporis ſenſum operationis ce-
leritate præueniens, ſummus ille artifex, qui tũ primùm incipiebat artifi-
cioſè agere, oſtendere uolens quantum ſtatim poſſet arte ſua;& quod ar-
tem fabricandi non addiſcere fabricando, vt homines qui fabricando fa-
bri fiunt,uno momento ſimul fecit ſuperum corpus, & inferum, perſpi-
cuum,& opacum, cœlorum uim & terræ molem, uocans cœlum ſurſum,
tanquàm ſedem beatarum mentium,& terram deorſum, uelut corporum
commune ſepulchrum, Eſto cœlum, Eſto terra, Cœlum mundi tectum,
Terra pauimentũ. Et quidem nemini dubium eſſe debet,quum diuinam
Moſes ſcriberet hiſtoriam, quin cœlum terramque ſimul, idea creatoris

oſtenderet, cœlum, terramq́ue ſimul, mens videntis intueretur. Atque E
ideo non refert, quid prius, aut poſterius dixeris, modo vtrunque dixeris. Hinc idem ipſe Moſes, ſicut initio, vnde exordiebatur telam diuinæ Geneſis, præpoſuit terræ cœlum, ad excitandos in Dei admirationem philoſophos, qui in vno naturæ gremio ſupini quieſcentes, nihil meditantur quod ſit dignum diuino numine; ſic, ad finem ferè coſmopœiæ, dum peroraret ad erudiendos quoque ſimpliciores, quibus abſurdiſsimum fortaſſe videri poſſet; Deum prius extendiſſe cœlos, quàm ſtrauiſſe, fundaſſeque terras, verbis clariſsimis cœlum terræ ſubiecit. In die (inquit) qua fecit terram & cœlum. Verè πολυμηχανὴς, ambidexter, omnibus omnia factus. Eum deinde ſecutus eſt ſanctiſsimus ille Rex, & vates carmine illuſtris, paruulorum infirmitatem non deſerens, & materno inceſſu ſecum F
tardius ambulans, Tu (inquit) Domine principio terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cœli. Et quid profectò dici potuit, vel quod maioris eſſet admirabilitatis, ad oſtendendam diuinam omnipotentiam, quàm mundi opificem in hac magna ſphæra, circunferentiam ante deſcripſiſſe, quàm centrum; & in ampliſsimis hiſce ædibus, antequàm fundamenta iaceret, firmaretque baſes, erexiſſe ſurgentes columnas, & ſummi tecti faſtigia collocaſſe? vel quod eſſet facilius, manifeſtius, & naturæ, & arti magis conſentaneum, ad oſtendendam diuinam ſapientiam, quàm mundani cycli originem, & formam ductam fuiſſe ab ipſa terra; quæ proculdubio in mundo eſt tanquam in circulo centrum, tanquam in arbore radix, quaſi G
carina in naui, & velut in animalibus coſtæ, & latera, quibus reliqua corporis membra nituntur, & hærent; Nolo enim dicere cerebrum, cor, & hepar, poſtquam de illis eſt tanta philoſophorum, & medicorum controuerſia, cuius profectò iudicium, (vt ego quidem arbitror) petendum erat ab ipſa natura generante. Ita ergo diuino iuſſu (vt tandem concludam) ex cœleſti terrenaque ſubſtantia, tanquàm ex anima & corpore, coagmentata eſt hæc tanta compages, ideſt Mundus. Qui velut magnum quoddam animal, vtrinque vires, & robur accipiens, adeò in ſe ipſo perfectè viget, vt verè vndique viuere, vndique ſpirare videatur; dum terra ipſa, cœli coniugio, & quaſi tactu fecundata, cuius vices admittit & tolerat, omnis natura inſtauratur, & curſu, ac vicibus ſeculorum, perpetua rerum omnium nouitate, ac generatione, refloreſcit. Profectò vero, ne momentum quidem H
interceſsit a cœli creatione ad circuitionem, ſed ſimul diuina ſapientia, quæ ſuo ipſius nutu, cœleſtes illas moles rotundauit in ſphæras, eadem ſuperas illas mentes natura cœlo priores, voluendo circunduxit in gyros. Vt enim corpora grauia leuiaque, ex ſeipſis cientur, hęc ſurſum, illa deorſum, ſic, cœli, non ex ſeipſis, ſed ab Angelis feruntur circulo, quaſi ſuper pennas ventorum. Et, quo pacto quæſo, cœleſtes illos tam immenſæ magnitudinis orbe, ſuapte figura maximè irrequietos, terra quamuis cubica, atque ideo firmiſsima, ſua ipſius exiguitate continere potuiſſet, ne ſtatim velociſsime mo

uerentur

A uerentur, & (vt ſacris prophetarum translationibus vtar) quaſi volarent? Præter id, quod cœlum ipſum, ab initio fuit in magno hoc mundi corpore, tanquam cor in animali. Atque ideo, quis credat, non ſtatim cœpiſſe moueri, agitarique cœlum ipſum, vt inde omnis huius mundi inferioris vita, tanquam ex corde dependeret? Neque enim aliter influere poteſt vitam cœlum, niſi per lumen, & motus eſt vehiculum luminis. Nondum quidem Sol cœperat eſſe Μουσηγέτης, dux & princeps tanti illius, & tam dulcis ſoni, quem cœleſtes ſphæræ admirabili illa motuum ſuorum proportione conficiunt; Motus tamen verus erat, & temporalis & localis, habens ſucceſsionem, & continuationem. Hæc enim ſunt, quæ ad huius motus rationem (vt aiunt) formalem, ſpectare videntur. Continuationem me-
B titur locus, ſucceſsionem tempus. Porrò, poſt triduum agitari cœperunt compoſitæ illæ, pulcherrimæ, & à veteribus decantatæ choreæ ſyderum, quando collocauit Deus in cœlo, velut chorodidaſcalos Solem & Lunam, motuum ſaltationumque omnium, ac temporum, iudices ac moderatores. Tunc enim tota natura ſuperior, illa inquam natura, quam Ethnicorum amentia Deam & rerum omnium creatricem finxit, condita ab ipſo Deo, & ornata loco, ordine nomine, virtute, ingenio, copia, tanquam formoſiſsima ſponſa, procedens è thalamo, ad conſpectum tanti regis, aureis ſyderibus redimita caput, in medium prodijt, & ſaltare viſa eſt ad gloriam conditoris; dum aſcendentibus, deſcendentibusque ipſis ſyderibus tota militia cœli vir
C tutibus ab ipſo Deo vnicuique inditis, cœpit eſſe in ſigna, & tempora, & dies, & annos. Affige, ſi potes, meditatione animi, intra cœli ſphæram, funiculum ad orientem, extende longitudinem eius vſque in occidente, age, vt rotante mundo clam eodem motu procedat funiculus, hunc quotidie plicando collige, quoad totus cœli circuitionibus abſumatur. Sic habebis menſuram motus cœleſtis, ipſum inquam tempus; ſic intelliges, quomodo cœpit cum mundo, & quomodo currit per ætates mũdi, & quomodo finem accipiet, quum conſummabitur mundus. Vix intelligitur Deus ſine æternitate, & vix intelligitur mundus ſine motu, & tempore, creatus quidem ante diem, ſed non ante tempus; quia primum illud initium etſi non erat tẽpus, neq; pars temporis, ſicut punctum non eſt linea, neq; pars lineæ, erat tamen
D tota virtus temporum, ſicut vnitas eſt omnium numerorum vis, & poteſtas. Immutabilitas Dei, eſt radix æternitatis; mutabilitas mundi, eſt radix temporis, nam tempus, non tam ſequitur mundum, quam mundi motum. Locus, & tempus, ad quantitatem pertinent, vtcunq; eſt corporũ; ſed propriè locus eſt corporum, velut quieſcẽtium; tempus aũt tanquam mobilium. Deus qui mundum fecit, loca ſimul, & tempora fecit, illa ad quietem, hæc ad motum. Non fecit quidem Deus totum ſimul tempus, ſicut mundũ; quia neq; ſimul tẽpus totum fieri poterat cum mundo; quemadmodum neq; ſimul totũ eſſe poteſt ſicut eſt mundus; ſanè, natura tẽporis numerus eſt, fluxus, & ſucceſſio perpetua, quę ſtatũ non habet, cui proprium eſt, vt non ſit, ſed fiat, cuius

perfectum eſſe eſt non eſſe, hoc eſt præterijſſe; ſed tamen, magno iure dici E
tur Deus Rex & factor omnium temporum, quia ante illud ipſum initiũ, non erat aliquod tempus, ex quo alia tẽpora fierent. Tum primùm enim, prima mundi ætas incępit, ex qua deinde immutabili diuinæ prouidentię ordine, aliæ ætates & ſecula uelut in unum glomerata, paulatim euolui, explicarique cęperunt. In hoc funiculo implicita ſunt omnia, per hunc funiculum extenduntur ſingula, ſub hoc funiculo decurrunt ſingula, & omnia. Vniuſcuiuſque rei ſpatia, tempore metiuntur; tempore, tota dierum, annorum, & ſeculorum periodus terminatur; ipſa tempora aliud ex alio nexum inuicem, uelut in catena, mirabiliter colligantur; vt à primis per media, ad tertia, tandẽ ad extrema, ordine perpetuo progrediatur tanta rerũ ſeries; qua, per regna, imperia, cõmercia, diuitias, paupertates, inũdatio F
nes ſiccitates, cõflagrationes, peſtes, terręmotus, generationes, corruptiones, ubertates, ſterilitates, amicitias, ſocietates, proſperitates, aduerſitates, ſigna, prodigia, acceſsiones, ſucceſsiones, uitas, mortes, perennatur totus hic mũdus, quoadusque irritũ fiat pactũ Dei, cum tẽpore. Sic enim ſcriptum eſt, Ordinatione tua perſeuerat dies Domine Deus, quia omnia ſeruiunt tibi. Heus, Heus, Audiant Dei oſores, audiant, & errorem recognoſcant ſuũ; Audiant Dei amantes, & collecti in turmas, acclamationibus popularibus, faueant, laudent, confiteantur, canant, Quàm magnificata ſunt opera tua domine, Omnia in ſapientia feciſti, impleta eſt terra poſſeſsione tua, Exaltare ſuper cœlos Deus, ſuper omnẽ terrã gloria tua, Omnia κτίσις G
tua, omnia κτήματα tua, omnia creatio tua, omnia poſſeſsio tua; Tui ſunt cœli Deus, tua eſt terra, Tuus eſt dies, tua eſt nox, Tu rotas orbem, tu illuminas ſolem, tu regis mundum; Tibi elementa ſeruiunt, obſequuntur cœli, famulantur maria, mutant uices ſuas, ætates, & tempora; Tuo nutu currunt, & recurrunt flumina; augentur & uitiantur ſemina; pullulaſcunt, & moriuntur germina; Tuam maieſtatẽ colunt ſuperi, tuã potentiã tremunt inferi; Te imperãte ſurgũt Aquilones & Auſtri; Tu facis pacẽ, & creas bellum, tu formas lucẽ, & creas tenebras; Tu portas, & ſuſtines omnia, uerbo uirtutis tuæ, ne facta deficiãt, ne perfecta cedãt, ne iuncta ſoluãtur. O Domine Deus, nullus eſt nobis admirandi finis, nulla ſatietas, potentia tua, ſapientia tua pelagus ἀχάνες, abyſſus magna, & fundo carens. Tu es fortiſ- H
ſimus, potens, magnus conſilio, & incompræhenſibilis cogitatu. Et quis non timebit te, O Rex gentium? quis non amabit te ò deſyderatus eorũ? quis audeat ſe tuis ſecretis ingerere, & de tuis temerè iudicare iudicijs? Et quẽ non poteſt cogitatio, quomodo poterit ſermo cõpręhendere? Tu ab initio cõtriuiſti bella Angelorũ in cęlis; fregiſti in terris Gyganteas uires; diſsipaſti linguas hominũ ſuperborũ; demerſiſti inundationibus aquarũ, totum terrarũ orbem; igne de cœlo conſumpſiſti deliciosãm illã Pentapolim; Babylonem illam ſuperbã, ſtrauiſti, euertiſti, poſuiſti in miraculum; extorres feciſti Aegyptios, tranſtuliſti populum tuum per aquas ſiccis pedibus;

A dibus, pluiſti illis, de cœlo carnes, eduxiſti fontes de petra. O' Deus, O' Do
mine. O' Rex, O' ſumme Regum, dum hæc magnalia tua contemplamur
animo, & ore uerſamus, admirantes, laudantes, collaudantes, prædiuitem
illam naturam tuam, potentiam tuam, ſapientiam tuam inardeſcimus, li-
queſcimus, gaudemus, exultamus, beati ſumus.

Grates perſoluere dignas
Non opis eſt noſtra genitor. Sed
Dum ſpiritus hos reget artus.

quiſque noſtrum, cantabit tibi domine, in omni uita ſua; & pſallet tibi,
Deus, quandiu fuerit.

Semper honos, nomenq́ tuum, laudesq́ manebunt.
B *Semper noſtra tuas in laudes ora patebunt.*

Sic, ſic emergere incipit, & uenerandos, ſpectante mundo, attollere uul-
tus diuina maieſtas; dũ, auido ore, populi mirantur, & religioſi præceteris
uiri, toto pectore uenerãtur maximã hanc diuini numinis magnificentiã;
clara & cõſona uoce adorantes æternum ac uerũ Deum; tanquàm κύριον,
authoritate, & naturali iure ſuæ ipſius proprietatis; vt, qui neq; electus eſt
in regẽ, neque ſuccedit Rex regibus, neque ui aut fraude aggreſſus eſt glo
riã regni; ſed, æternũ rex, & dominus, ipſe ſibi fecit regnũ uniuerſi orbis;
&, iã, in ſua ipſius tutela & fide ſunt quæq; poteſtates, & omniũ iura regno
rũ. Tum uerò, tanquàm κοίρανον, vt qui mirabili oportunitate, & equitate,
ſingula & omnia regit, adminiſtrat, diſpẽſat, mutat, abſq; alicuius iniuria;
C non minus iuſtiſsimus, & optimus, quàm potẽtiſsimus, & ſapientiſsimus;
nimirũ cultor pacis, & ſeruantiſsimus ęqui. Denique tanquàm δεσπότην,
ob infinitã illam, & prorſus ineluctabilem poteſtatem, quæ, præter & ſu-
pra fatum, ò gentes, omnia ligat, & cõtinet; quàm nihil effugere, aut eua-
dere poteſt; cuius dicto omnia auſcultant; cuius imperio omnia parent.
Enimuero (audite pij) ſicuti ſummi reges, quum totius quidem regni to-
tius regionis, & earum etiam rerum, quæ ad priuatos homines, pertinent,
domini dicantur, habent tamen familiam regiam, gazas regias, prædia re-
gia, hortos regios, & omnino poſſeſsiones quaſdam quæ propriè regum
ſunt, & procuratoribus regijs committuntur tuendæ, ſeruandæ, curan-
dæ. Ita, quum omnia mundi membra, atque adeo mundus ipſe totus, ſit
D creatio, & poſſeſsio ipſius Dei (Reſpondent enim ſibi inuicem græcè, ut
ſono, & uoce, ſic re, & ratione κτίζειν, & κτήζειν condere, & poſsidere) in-
ter omnia tamen, & ſupra omnia, ipſi, Ipſi inquam, ò mortales, diuinarum
poſſeſsionum cẽſemur nominė; Ipſi familia Dei ſumus; ipſi ærariũ, gaza,
gemmæ, theſauri; ipſi agelli uineæ, ſationes, plãtationes, ipſi deliciæ, diui-
tiæ, uoluptates, opes, honores; Sanè, non eſt Deo cura de bobus; nos curæ
Deo ſumus; Deus nos plantat, rigat, colit; Deus nos inhabitat; Deus in
nobis, & nobiſcum ſibi delicias facit; ſicut ſcriptum eſt, Deliciæ meæ eſ-
ſe cum filijs hominum. Inter homines porrò, illi, qui, ſapientia ut au-

thoritate & poteſtate præcellunt, quales haud dubie & conuenit, & expedit, decet & oportet eſſe præfectos, & principes, qui dominantur in populis, præſertim autem reges, qui in ampliſsima hac humani generis poſſeſſione, ſunt quaſi in pomerio platani, palmæ & cedri Libani; quaſi in ſylua cupreſsi, pinus, & abietes; qui conſtituti ſupra cæteros, merito quaſi dij ſecundi habentur inter gentes, & (vt poeticè dicam) Vno Ioue minores, ij inquam, præ omnibus, ſunt certæ poſſeſsiones, & ſtabiles fundi, ipſius Dei; quorum animis, & ingenijs, pro arbitrio utitur Deus; ad quodcunque uoluerit uertens corda eorum; ipſosque reges, & regna, atque imperia, creans, diſsipans, augens, minuens, roborans, eneruans, transferens, deſtruens, ad ſuam ipſius in primis gloriam, & in humani generis gratiã, odium, amorem, iram, pacem, uindictam, ſalutem, pernitiem: idque pro admirandis illis, & reuerendis inexplicabilis diuinæ prouidentiæ iudicijs; quæ, quoniam in ſcholis mundi, à ſapientia carnis non docentur, & ne intelliguntur quidem, nimirum tantũ diſtant à noſtris cogitationibus, quantum cœli à terra, ſæpe nobis uidentur iniuſta. An non uidetis? Eligit reges ſecundum cor ſuum; Dat reges in furore ſuo; Facit regnare hypocritam, propter peccata populi: Iubet retrocedere ſolem in fauorem regum; Mutat reges in belluas, & reginas quoque dat prædam, & eſcam canibus. Mundus, ò viri, eſt poſſeſsio hominis, homo eſt poſſeſsio regis. Rex eſt poſſeſsio Dei. Mundus eſt regnum omnium hominum, omnes homines regnantur à regibus, Deus eſt dominus, & regnator regnorum, & regum. Diſcite E F

Diſcite iuſtitiam moniti, & non temnere Deum. G

Nam quum libuit viribus vti,
Quos innumeri metuunt populi,
Summos gaudet ſubdere reges,

qui, regis quidem nomen habent, ſed tyrannos agunt Hymbrotos, Darios, Pharaones, Sennacheribos, Alexandros. Quàm magnus Dominus, quàm magnus noſter Deus? Verè Dominus, bonis dans munus, ad conciliandum amorem; dans minas malis, ad incutiendum terrorẽ; vtriſque dans manus, ad confirmandam imbecillitatem, & bonorum, ne cadant, & malorum, ut reſurgant. Hæc porrò ſunt propria regum, qui uices ipſius Dei agunt in terris, & gladium Dei portant ad laudem bonorum, uindictam uerò malefactorum. Vos hic appello, Planetarij, quid dicitis? Sint uobis Planetæ, reges noſtrorum regum, quorum benigno aſpectu uiuant, maligno occidant; nobis, non eſt alius Rex regum, niſi Deus, H

Qui, perpetuo nixus ſolio
Rapido cœlum turbine verſat,
Legemq́ pati ſydera cogit.

Eat porrò aliquis Ochozias, & appellet ad Accaron & dicat,

Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta mouebo.

Verè, & Acherontis, & Phlegetontis, & totius Erebi, dominus eſt Deus; cuius

A cuius filius, dominus noſter, Ieſus Chriſtus, Rex, & filius regis, quem pater hæredem conſtituit uniuerſorum, clauſit inferos, ligauit Satanam, eiecit dæmonia omnia, & ſe adorari, colique fecit in omnibus gentibus; deuicto etiam regno peccati, & mortis, cuius durum, & dirum imperium, ab Adam uſque ad Moſen furebat, & bacchabatur, in uniuerſo orbe terrarum. Clamat quidem, & ſibilat Draco ille, qui cubat in aquis, Meus eſt fluuius, Ego memetipſum feci; ſed uelit, nolit, regnicola Domini eſt; & non ſibi, ſed Domino militat; non ſibi, ſed domino famulatur, & ſeruit. Subeſſe non uult? Subeſt inuitus; ſenſim, & clanculum pro ſuo ſe ſcelere, ex omnium ſocietate, ſubducit, inuidus, maleuolus, maleficus. Sed, Deus, ad aſſerendam ſui ipſius dignitatem, & maieſtatem imperij,
B æquus tam ſibi, quàm in ſe arbiter, in famoſa illa tantæ doctrinæ tragedia; Satanam quoque foras producit; & facit, ut inter Angelos, qui illi aſſiſtunt, ipſe quoque adſit, & in arenam deſcendat; ſuo malo, aduerſus Dei uirum, pugnaturus, ad Dei gloriam expugnandus. Quàm cæcus factus es Lucifer, quàm improuidus, quàm inconſultus; nimirum ex Lucifero lucifugus, qui tibi lucem feciſti tenebras; qui diem poſuiſti in noctem; qui uertiſti ſcientiam in ignorantiam. Putas te eſſe extra Dei conſyderationem, ſed tamen es intra poteſtatem; factus es procul à Deo, affectu tuo, ſed Deus prope te eſt, dominatu ſuo; Meditaris nouam ſubinde fugam à facie Dei, ſed te fugientem inſequitur, & compræhendit Deus; vt
C infidum & herifugum famulum, ad debita famularis ſeruitutis iura, tanto domino reddenda, compellat; donec tandem adueniat regnum ſuum, regnum omnium ſeculorum; in quo, & ipſi regnabimus, cuius gloriam cantabimus, ouantes, & triumphantes, cum Angelis, ſuper omnes cœlos. Mater Hieruſalem, ciuitas ſancta Dei, Quando erit, ut mundus totus, nihil habens coinquinatum, uideam muros tuos, intrem per portas tuas, uideam gloriam tuam, plateas tuas, manſiones tuas, ciues tuos, fortiſſimum regem tuum, & pulcherrimam reginam tuam, in admirabili decore ſuo? Tum fortunatus ego, & felix, uereque beatus, ſine intermiſſione
D canam, Halleluiah, Halleluiah. nam, nunc, quomodo cantabo, aduena, & peregrinus, tam iucundum lætumque canticum, in terra aliena?

Quid ſit Deus, nemini unquàm in hac vita ſatis notum, ne illis quidem, quibus licuit videre gloriam Dei. CAP. XXIIII. E

Ecce, videtis quo iam tandem deuenimus; videtis ubi ſumus; &, his quæſo, ò Deo amabiles, contenti ſimus; vt, de ipſo uero Deo, ſciamus, quia Dominus eſt nomen eius; Dominus fortis, & potens; Dominus, quod omnia illi ſeruiant; Potens, vt omnia efficiat; Fortis ut omnia ſuſtineat, & portet; Rex qui nihil non gubernet, & regat; propter be- F
neficia Optimus; propter uim Maximus; Pulcher qui ſit rerum omnium amor; Iuſtus, qui unicuique rei diſtribuat quod ſuum eſt pro naturæ dignitate; Sanctus qui etiã expiet pollutiones ac ſcelera omnia, Παντήκεχτωρ, quod omnia intrinſecus & extrinſecus complectatur; Παντοδυνάμος quod non indigeat alienæ opis; Sapiens quod naturam rerum omniũ abſque ullo errore dirigat in fines ſuos; Creator, quod immenſam hanc mundi molem ex nihilo, & dicto citius machinatus fuerit; Seruator, quod non inferat uim rebus, ſed ſuauiſsimè quæque moderetur, & diſponat; Denique etiam Redemptor, & Liberator, quod quæ ceciderint in ordinem redigat, perficiatque & reſtituat in integrum, vt, modo quodam, cecidiſſe, felicius ſit, quàm ſtetiſſe. Proh ſancte Ieſu, G
an exigua eſt hæc gratia collata humano generi, ut tot & tanta ſciat homo mortalis de ipſo Deo? ſeruus de domino ſuo? creatura de creatore? bulla inanis de æterno & de æternis rebus? cæcus natus de luce, & de coloribus? Oportuerat, forſan ut ab eo die, quo primùm fuimus in lucem editi, iucunda diuinarum rerum ſcientia æterno tempore careremus, qui ſuperbè nimium dum recens ficti ex terra, figlinam adhuc olere uideremur, uetante Deo, importunè guſtauimus lignum ſcientiæ, & uoluimus eſſe Dij; ſed diues in miſericordia Deus benedictus, qui ſe hominum parentẽ eſſe, obliuiſci neque uult, neque poteſt, velut ſtateram manibus tenens, nobis omnibus iuſtiſsima menſura, & pondere cognitionem, ignorationemque H
ſui æquiſsimis utrinque lancibus temperauit, animos noſtros hinc impellens inde cohibens, vt in ijs quæ ſcimus oblectemur, admiremur ea quæ neſcimus, per ea quæ dicimus excitemur, & religioſe ueneremur ea quæ loqui omnino non poſſumus. Certabant in re tanta (vt mihi uidere uidetur) pulchrum certamen diuina iuſtitia, & diuina benignitas, ò viri; hæc quàm amantiſsimè cupiebat ut propius omnes uideremus Deũ, & diuina omnia; illa permagnum eſſe cẽſebat, qui, nobis ipſis dum in clariſsimo lumine uerſaremur denſiſsimas obduximus tenebras, ſi aliquando tandem uel exiguos aliquot diuinæ lucis fulgores intueremur. Ecce tandem con-

cordi

A cordi utriuſque fœdere, factus eſt Deus oculis noſtris partim abſconditus,
& partim manifeſtus neque in totum abſconditus, neque in totum mani-
feſtus; illud ne ingenti triſtitia abſorberemur, & omnino priuati uita ip-
ſa interiremus; hoc ne aliquando uileſcere poſſet in cotemptumque abi-
re res tanta, & nullo æſtimanda prętio; & inſuper ut æternum memores
antiqui lapſus, nunquàm poſthac ambularemus in magnis & mirabili-
bus ſuper nos. Denique ut præ deſyderio uidendi Deum inſtantiſsime
cuperemus, non dicam cum Ethnicis egredi ex diuerſorio ſed cum pro-
phetis educi è carcere mundi huius, & mortis compendio, quia ſcriptum
eſt, Non uidebit me homo & uiuet, regredi ad lignum uitæ unde miſe-
ri eiecti fuimus. Hinc, & ille ipſe Dei filius, Deus de Deo, qui ſcopus ter
B minusque prophetiæ, & legis ſuſtulit umbras, & ęnigmata figurarum, qui
reuelauit arcana Dei, qui ſciſſo uelo, reſeratoque libro ignorationis no-
ſtræ tenebras cõuertit in lucem, vt poſſet omnis caro intendere in faciem
eius, & uidere ſalutare Dei; ille ipſe inquã Chriſtus Ieſus, lux mundi, ſpes
mortalium, tota gloria humani generis, poſuit uelamen ſuper faciẽ ſuam,
& ſeipſum ſolis ſolẽ, nube texit, inuoluit, circundedit, abſcondens maie-
ſtatem in infirmitate, in infantia ſapientiam, gloriam in ignominia, & ui-
tã in morte; factus in ſimilitudinem hominũ qui eſt uerus Deus; nouiſsi-
mus uirorum, cui non eſt ſimilis in Dijs; percuſſus à Deo, qui eſt dilectus
Dei; peccatum, qui tollit peccata; & denique maledictum qui eſt ipſa be
C nedictio, qua benedicuntur omnes gentes. Ludit Deus cum filijs homi-
num ò viri, dum ſtans poſt parietem mortalitatis noſtrę uiſus per feneſtras
tantum, & per cancellos, quos ipſe ut uult nobis aperit, pulcherrimo quo-
dam ſpectaculo & patet, & latet, Verè Sol in nubilo, lux in lampade, uer-
bum in carne Deus in homine; Et natum quidem uidimus & ſuſcitatum,
à mortuis, at uerò hanc & illam generationem, unam ex utero, alteram ex
ſepulchro, quis enarrabit? Profectò non ſolum admiranda illa Θεοπλα-
σία, & Παλιγγενεσία, ſed omnis uita Chriſti Ieſu immò ille ipſe Chriſtus
Ieſus eſt totus myſterium, totus ſacramentum, cuius uerba, exempla, ope-
ra, ſicut ſunt ſupra uires naturæ ita excedunt omnes rationes humanæ in-
telligentiæ, uſque adeo tecta & abſcondita, vt (perinde ac de ipſo Deo le-
D gimus in ſcripturis) quanto plus homo laborauerit ad quærendum, tan-
to minus inueniat. Talem uerò profectò eum eſſe oportebat, quem in-
troduxerat pater in orbem terræ ut operaretur ſalutem humani generis.
Nam ſalus ex gratia, gratia ex fide, fides ex auditu, auditus eſt ſenſus di-
ſciplinæ; ex diſciplina diſcipulus ut ex doctrina magiſter; Ille docet, hic
addiſcit, qui non habet quod addiſcat, non eſt diſcipulus. Vt ergo eſſet
locus diſciplinæ atque adeò ipſi fidei, ſicut non totus latere, ſic neque to-
tus patere debuit. Ob id etiam tunc quum plenus ouationibus, & trium-
phis deuicta morte & traducto Sathana in cœlum eſſet aſcenſurus, non
omni populo ſeſe manifeſtum præbuit, ſed paucis illis teſtibus ab ipſo

Deo

Deo præordinatis, ut eſſent in Eccleſia ſtellæ, & ſtellæ, qui erudirentur, E
& qui erudirent, qui docerent, & qui addiſcerent, qui intelligerent myſte
ria, & qui audirent parabolas; Vt iuſtitia Dei perpetuo ordine & ſucceſsio
ne ſeculorum reuelaretur ex fide in fidem; ut montes ſuſciperent pacem
pro populo; vt ſacri boues ararent ſcripturarum agros, & fruges uerbi te-
rerent in area Eccleſiæ iuxta quos in otio ſecuro lenti aſelli paſcerentur.
Tolle diſciplinam, an non protinus tollis fidem? Nam & olim diſcipuli
uocabantur fideles, & Spiritus ſanctus fidei obſes, & fidelium præſes dici-
tur ſpiritus diſciplinæ. Porrò qui tollit fidem, an non tollit & ſalutem?
Nam accedentium ad Deum hic eſt primus gradus, Credere. Itaque ad
domandam perfidiam Deus in terris notas fecit uias ſuas, & ad exercen-
dam fidem in cœlo noſtrarum mentium, lucem tenebris, hoc eſt ſcientiā F
ænigmatibus obſcurauit. Ex eo, quod cognoſcitur, conuincitur infideli-
tas ex eo, quod ignoratur, probatur fides. Quæ manifeſta ſunt, pietatem
fouent; quæ abſcondita, deſyderium prouocant. In illis fides gaudet ratio
ne comite, in his ratio illuſtratur, & creſcit fide duce. Profectò uerò, vt cor
poribus noſtris integram incolumitatem parare uelle, quam ne Chiron
quidem aſſequi potuit, ſic animis noſtris plenam, & perfectam Dei cogni
tionem ſuperbè inquirere, quæ omnino munus eſt beatorum, eſt fugien-
tem rem perſequi. An uerò non erubeſcis fili hominis puluis, & cinis? nō
erubeſcis inquam uel cogitare, quod anima tua quouſque ſtat poſt parie-
tem hunc rimoſum, & pertuſum corporis tui, & proſpicit per feneſtras, &
cancellos oculorum, & aurium tuarū, poſsit apertè, & diſtinctæ uidere im G
menſam illam infinitudinem diuinæ maieſtatis, quę ſupergreditur omnes
liberas, & ſolutas Angelorum mentes, quarum eſt in aperto cœlo ſpatiari,
& uidere Deum ipſum, facie ad faciem? Sed age rem totam declaremus, &
expediamus breuiter quæ ῥητα, quæ ἀρρητα, quæ γνώςα, quæ ἀγνωςα.
Quorum cognitio in oculis Dei nobis noſtræque ſaluti cōducere uiſa eſt,
vt ea quæ pertinent ad diuinas progreſsiones extrinſecus, quibus Deus
nunquàm non ædit inſigne aliquod ſpecimen ſuæ ipſius diuinitatis, ea in-
quam Deus qui palam dicit, Ego dominus, docens te non neceſſaria ſolū
ſed & omnia utilia uoluit nota eſſe mortalibus quanquàm non eadem ra-
tione ſingulis; habent enim ubique paruuli lactis alimoniam, viri ſolidum H
cibum, & ægri ſua olera. Quæ uerò ſpectant intrinſecus ad illam ipſam di-
uinam Οὐσίαν, quorum certè pondus ipſi ferre nō ualemus, hæc ſunt, quæ
non iratus, ſed propitius Deus, fragilitati noſtræ benignè cōſulens, ſibi &
beatis reliqua fecit. Interea tamen, ad ſolatium, imbecillitati noſtræ con-
cedens, vt de illa ipſa quoque infinita, immenſa, & interminata diuinitate
aliquid audiamus, & intelligamus, ſed uelut per ſuſurrium, per exiguum
foramen petræ, & (vt appoſitè dicā) in tenuiſsimo auræ ſibilo. Verè enim
quicquid de Deo in hac uita communiter ſciri poteſt, collatione facta ad
theologiam beatorum, quid aliud eſt ò dilecti quàm id quod Græci feli-
ciſsimè

A ciſsimè dicunt, Ἀπηχουσαφωνὴ, uel etiam breuius Ἀπήχημα, hoc eſt in numeroſa illa aeris per ſonos & uoces repercuſsione, ex qua ſurgit magnum illud naturæ miraculum Echo, ultimus, & propè deſinens tinnitus, cuius pulſu, quàm longiſsimè permeante, ideoque penè in nihilum deficiente ad extremum uix feriuntur humanę aures. Quod utinam ex animo omnes audiremus, & meditaremur. Neque enim, tanquam ſtupidi, dulce illud uenenum amoris proprij, biberemus; neque laboraremus tanta illa animi elatione, communi felicium ingeniorum morbo; ſed, neque (quod peſtis eſt publica) pateremur nos illudi Syrenum cantibus, in exitium noſtrum, ò quam nimium blandis. Inde enim fit, ut inflante uel philoſophia, uel hæreſi, hinc digni odio, inde contemptu; ex tantula luce, quæ, Dei be-
B neficio, offertur oculis noſtris, uelut, laudato Pauone, glorioſiores, & impudenter credamus, & impudentiſsime iactemus, nos uelut diuinarum rerum ſcientiſsimos, & peritiſsimos, admirabiles illas, & incredibiles diuinę ſapientiæ machinationes, easque uniuerſas & ſingulas, & ingenio cõprælıendere, & explicare ſermone poſſe. Heu quo abijt pietas? Heu quo abijt priſca fides? O mortales, rogo intelligite, Non ſumus ſydera cœli, ſumus tubera terræ; ideoque, uix poſſumus tanta luce cõpleri in animis noſtris, ut non perpetuò & undique nos terra noſtra operiat, & opacet. Hinc, Theologus ille pius, quum Lyrico carmine ceciniſſet.

Felix qui potuit boni
Fontem viſere lucidum,

C mox adiecit,

Felix qui potuit grauis
Terræ ſoluere vincula.

planè & intelligens & ſignificans, ſeruari ad ſeculum illud, quod expectamus, ut, è terrenis compedibus abſoluti, migrantes in cœlum, miſceamur ſummo Soli, & ſuo lumine fulgeamus, tanquàm ſtellæ in perpetuas æternitates. Nunc enim, quantumlibet nobis blandiamus, & arrogemus, niſi ſpeculatione (vt ita dicam) relicta, alteram illam excellentiorem uiam ingrediamur, tantum abeſt, ut ſimul ſtellæ, ut uix luceamus inter tenebras noctis, tanquam cicindelæ, lampirides, aut ſtellantes uolatus. Quam viam? philoſophiam diuini amoris. Quid philoſophiam dico, & non ſophiam
D potius? Sophiam, non tam ipſorum oculatorum Cherubım, ſuper quos ſedet Deus, uelut auriga; quàm ipſorum ardentium Seraphım, qui ſedent ſuper ſolium Eccleſiam ſanctam Dei, tanquam cuſtodes, & protectores. Hinc incendia, flammæ, lampades, carbones accenſi, calculi igniti, currus ignei. An non eſt ignis, & incẽdium diuinus amor, quando Dei omnia ſunt flammea? & ipſe Deus, ignis conſumens eſt? &, ignis, à facie Dei patris filio, æternum intus ardens, nouè exarſit foris Spiritus ſanctus; & carbones illi duodecim, ſuccenſi ſunt? qui illius imperata facientes, quoniam ſemel dixit, Quid uolo niſi ut ardeat? uoracibus flammis, totum

popu-

populati ſunt orbem? Certè uerò, nondum nouit quid ſit amor, qui non E
ignefcit amando. Quanquam ne hic quidem toti ex toto igneſcere poſſumus ô mortales; Ignis eſt in hac noſtra Sion, ſed caminus eſt in illa Hieruſalem; ad quam ſuſpiramus; quæ libera eſt; quæ eſt mater noſtra; vbi, ſiue fides, ſiue ſcientia deſtruetur, certè diuinus amor, non ſolum non excidit, ſed excedit, ſuperat, triumphat. Eia mi frater, non potens lucere inter ſtellas, igneſce inter carbones, exhibe cor tuum Deo, uelut thuribulum cęcum anguſtis ſpiramentis, ſed plenum focis thuricremis. Mirum quàm aperit,

calor ille vias, & cæca relaxat

Spiramenta

vt uirgula fumi thurea, ex nobis aſcendens, magno impetu in ſublime tendat, & ratione quadam ineffabili, miſceat humana diuinis. Odorante autem domino in odorem ſuauitatis iungemur unctione miſericordiæ ſuæ; F
&, unctio illa ſua, docebit nos de omnibus; ut uerè, ſimus ſicut Dij, ſcientes bonum & malum; ſcientes inquam reprobare omne malum, & eligere omne bonum. Quod demum ex noſtro Hemanuele, eſt conſummatio, & finis, omnis ſcientiæ, & ſapientiæ. In diuinis ſcripturis ubique legimus uiſiones, locutiones, ſacra ſomnia, oracula, reſponſa; ſpeciesque & imagines rerum uarias, ac multiformes; ingentem profectò materiam, altamque & antiquam ſyluam propheticarum reuelationum, prædictionum; quæ omnino ſunt apices, culminaque, & faſtigia uniuerſæ theologiæ. Ecquis percurrat, nubes, uoces, flammas, rubos, auras, fontes, arbo- G
res, equos, ſcalas, petras, cacumina montium, & foramina petrarum; in quibus, & rebus, & imaginibus, præbebat Deus uidentibus ſpecula, ęnigmata audientibus, ſomniantibus ſimulachra, intelligentibus demum fundebat cœleſtia oracula? Ecquæ ſenſa ructabant? Ecquæ uerba ſonabant? ſenſa grandia, noua, abſcōdita; non philoſophi ſolum, ſed Angelis quoque ipſis, admirabilia; uerba plena, magnifica, non uulgata, facta, tranſlata, ſuperlata, dicentia, ſignificantia; ut omnino uideantnr prophetæ, fuiſſe plectra Dei, quæ percutiente Deo digitis ſuis, dulce melos ſonarent, & reſonarent; quaſi cum omnibus Muſis rationem habētes, pedeſtres, equeſtres, repentes, uolantes, ruſticani, regij, ſimplices, compti, humiles, co- H
thurnati; à quibus tamen omnibus, abeſt omne mendacium, omnis ſuſpicio, omnis leuitas, omnis uanitas; immò uerò, in quibus eſt omnis ueritas, ordo, ratio, conſtantia. Ecce Adamus, ante omnes; qui, primus hominum, primus uatum, quum euigilaſſet à ſomno, quis non miretur quàm grandia ſonuerit, ipſe propterea omnibus poſteris ore magno ſonandus? Abraamus autem, explicatæ fidei pater & princeps, quum antea iubente Deo, ſublatis in cœlum oculis ſuſpexiſſet Solem, Lunamque, & ſtellas, & ex tanto ornatu militiæ cœleſtis, uelut philoſophica admiratione ſuſpenſus animo, grandæuus ſenex, vt ætate, ſic probitate centenarius, conditori

ditori

A ditori orbis, hymnum (vt credere par eſt) ceciniſſet, ternum & unum
Deum, humana ſub imagine uidit, coluit, adorauit; idque non intra an-
guſtias tabernaculi, ſed ſub Diuo, dum incaluiſſet Sol, in ſeruore diei, ad
umbram ramoſæ ilicis, vbi non tam hoſpes hoſpiti, quàm ſacerdos numi-
ni, obtulit piæ deuotionis holocauſtum; non in ſinu ſuo ſolum gaudens,
ſed exultans, iubilans, magnificè dans gloriam Deo, ſperansque futurũ,
vt aliquando tandem, adueniret almus ille dies, quo non in exiguo taber-
naculo Iudæorum, ſed ſub cœlo, omnium gentium ſublimi communique
tecto, hoc eſt, ut Diuus Paulus dixit, extra caſtra, in pulcherrima illa ar-
bore, ad cuius inſignes ramos, ipſi etiam Angeli, myſticæ cœli uolucres,
alliciuntur; operaretur Deus ſalutem humani generis, & pij omnes cla-
B marent. In umbra tua uiuemus, quia in te pendet uita noſtra, ante ocu-
los noſtros, O æmula cœli arbos. Quis referat multa illa & magna ſpecta-
cula Moſe, plena ſecretorum, ſacramentorum? Rubus ignitus, illi fuit,
Verbum caro; Nebula, aeria ſimul & pinguis, Alma illa ſimul uirgo, &
Dei mater. Columna erecta, Eccleſia ſancta. Ecquid fuit illi petra, in
qua uidebat Deum, ſi non fuit Chriſtus, in quo habitat omnis plenitudo
diuinitatis? Quis ſcit, ſi nomen petræ, fuit in oculis Moſe, Petrus ex
petra, ille inquam Petrus, cui reuelatum eſt è ſummo cœlo, Tu es Chri-
ſtus, filius ex patre, uiuus ex uiuo, Deus ex Deo? Dauid porrò, quot &
quanta myſteria intellexit, ante legem, & ipſis quoque magiſtris legis,
C incognita; quæ etiam numero, cantu, & amabili carmine, perſonuit; de
Deo, de Theologia unita & diſtincta; de uniuerſo Dei opificio; de di-
ſpenſatione humanæ ſalutis; de Angelis; de dæmonibus; de animabus,
de inferis; de cæcitate Iudæorum; de uocatione gentium? Nam quid ſunt
aliud Dauidici pſalmi, quàm colloquium quoddam perpetuum, com-
municatio ſtudiorum, conſuetudo uitæ familiaris & aſsidua exercitatio,
atque conuerſatio cum ipſo Deo? Ob id, inſaniente etiamnum coniuge,
mirum, quàm in domino exultabat, miles & propheta, paſtor, & præco
Dei; quod illi Deus incerta, & occulta ſapientiæ ſuæ, Chriſti inquàm,
qui factus eſt ſapientia noſtra, tanta liberalitate, ſuper cæteros, reuelaſ-
D ſet. Philoſophe, quicunque es, confitere da gloriam Deo, dic Ego vir
uidens paupertatem meam; argentum & aurum non eſt mihi, Prophe-
tæ, ſunt uiri diuitiarum, ditati in poſſeſsione auri & argenti; viri inclyti
facti, ſuper omnes uiros orientales. Omnem enim hominum cognitio-
nem excedunt, omnem uniuerſæ naturæ uim ſuperant, ſunt nota ſoli
Deo, neque niſi diuina uirtute, & ingenti miraculo, fieri poſſunt quæ-
cunque ſancti prophetæ Dei, ex dono & ſpiritu prophetiæ, regibus, po-
pulis atque etiam priuatis hominibus, uerbis, ſignis, factiſque denun-
tiant. Ita eſt, Ita eſt uiri fratres, Deus in prophetis eſt ſpiritus intelligen-
tium, lingua loquentium, calamus ſcribentium, ideoque quum inſpi-
rat, tollit ſupra hominem, dum reuelat, docet quæ non ſunt hominum.

Tollit inquam Deus prophetas ſuos ſupra ingeniũ, & vires hominis, & do- E
cet ea quæ ſunt prorſus ab imbecillitate humanæ rationis abhorrentia; ea
inquàm quorum ſcopus Chriſtus, quorum finis Deus, quæ nullo vnquàm
tempore, aut vidit oculus, aut audiuit auris, ideoq; non ex ipſis ſenſibus, vn-
de rerum imagines, & ſimulachra formantur, & hauriuntur in mentem ho
minis aſcendere poſſunt, ſed ex ſuperis illis ſpiritib. quos humanæ ſalutis cõ
muniter Deus adminiſtratores facit, & angelos in ipſam hominis mentem
feliciter immiſſa deſcendunt. Vnde ſicut diſcipulus, monſtrante magiſtro,
literas primum deſcriptas videt, aſpicit, miratur; tum ſonat, diſcernit, coniũ-
git ex literis paulatim ſyllabam, ex ſyllabis dictionem, ex dictionibus oratio
nem efficit ad extremum doctus, & pangit carmina, & ſcribit proſas, quas e-
tiam ſuo tempore ad doctrinæ, & diſciplinæ gloriam, in concione pronun- F
tiat; ita prophetæ quoniam non propter ſuam, ſed (quod ſcriptura docet)
propter aliorum vtilitatem illuminantur, vigilantes vident quæ alij non vi-
dent, & dormientes ſomniant, quæ alij non ſomniant; vt diuinum conſiliũ,
& voluntatem ſignificare aperte poſſint illis, ad quos legati reſponſa ferunt,
curatores, authores, interpretesq; magnarum rerum, nuntij pacis, & belli vi-
tæ, & mortis. Afflante enim Deo, acies mentis prophetarum, irradiata diui-
nitus, ſupra naturæ vires erigitur, acuitur, expanditur; vt ſpecies rerum, &
per vigiliam, & per ſomnum oblatas, & viſas, quid ſignificent, quo referran
tur, analogiam earum, & omnia prorſus quæ ad myſteria, vel ad ſacramenta
myſteriorum ſpectant, intelligere, componere, diuidere, iudicareq; valeant,
quæ ſimul omnia alij quiq; quantumuis præſtantes ingenio, etiam ſi eadem G
viderent, aut ſomniarent, ne vllo quidem modo intelligere poſſent. Quo
me rapuiſtis diuini Vates? quo me rapuiſtis? Gratulamur vobis, vobis gra-
tias agimus, veſtras laudes agnoſcimus, in quorum oculis viſiones multipli-
cauit, in quorum manibus aſsimilatus eſt dominus quaſi creta ad rotam fi-
gularem, nullam formam refugiens, ſed & omnes colores extrinſecus, tum
admittens, tum reddens, qui vt populos à Dijs ad ſeipſum reuocaret, vt fide
fidem aboleret, vt cultu cultum tolleret, vt arte artem vinceret ſimulacra
ſimulachris, miracula miraculis; denique & ſacra ſacris, & ſecreta ſecretis, o-
racula, oraculis, & viſiones viſionibus oppoſuit. Certè verò hæc ipſa tanta
felicitas, vt inter tantas tenebras tantum iubar aſpiceretis, non erat veſtri ſe- H
culi, erat veſtræ gratiæ & gloriæ. Nos nunc vix propter ſeculum noſtrum
beati ſumus, ad veſtrum tunc ſeculum magna illa veſtra beatitas redunda-
uit. Heroicæ perſonæ veſtræ non iam ad naturam neque ad legem, ſed ad
hoc ipſum Chriſti Euangelium, quod nobis nouiſsimè nuntiatum eſt me-
ritò pertinebant. Tantis prophetarum ordinibus, & choris, vos (ſi placet) a-
diungite illos iuuenes, & virgines, ſeneſque cũ iunioribus qui primo, quo-
que tempore dum ex vtero ſynagogæ Eccleſia naſceretur, diuina videbant,
ſomniabant, prophetabant; iuxta miraculum, quod ſanctus arator futurum
prædixit; doctus piſcator impletũ monſtrauit. Numerate cum his omnibus

A eum, qui à corona nomen habet, qui intendens in cœlum vidit filium hominis gloriam Dei; Eum quoq;, qui neſciens an in corpore, an extra corpus integro triduo non manducans neq; bibens, ſublatus ad tertium vſq; cęlum arcana Dei, audiuit, & obticuit. Omnes vaticinabantur, loquebantur linguis, interpretabantur ſcripturas, vt merito in ſtuporem verterentur inimici crucis, & gratiæ Chriſti Ieſu. Erat in illis Deus, Deus in illis erat, quo agitati caleſcebant, quo repleti erumpebant, quo animati prædicabant. Porrò de vniuerſis, & ſingulis prophetis, hoc vnum certum habete; ſi diuinæ hiſtoriæ incumbitis, Quiſquis eorum, exiſtens in carne mortali, dixit in Spiritu ſancto, ſe vidiſſe Deum, (ſunt enim & falſi prophetę qui dicunt,
B Hæc dicit dominus, ad quos nunquam locutus eſt Deus) is vel ſimilitudinē Dei vidiſſe ſe vidit, quam ſciens, & prudens, Deum vocare non eſt veritus; vel confuſè intelligens totum inter rem, & ſimilitudinem non diſtinxit, ſed vtrunq; vocauit nomine vno, vel demum in illum ipſum ſummum ſolem nullatenus defigens aciem mentis, vix in tranſitu Deum ipſum videre potuit, perinde ac ipſi interdum tranſeuntes, cito, & curſim, aſpicimus flammam coruſcantem, inter nubes, & cœlos, tonitru contremiſcentes. Sanè & ipſum propheticum lumen, non ſemper lucet in animis prophetarum, ſicut ſtellæ quas fixas vocant; ſed eſt velut ſtella illa nouo, & inuſitato ſplendore micans, quæ noui ſolis nouus Lucifer nouè abs Deo creata oriebatur, occidebat, reſurgebat, forſan heroibus illis quos ab oriente ducebat muto quo
C dam eloquio annuntians Chriſti veri Solis ortum, occaſum, & rediuiuam lucem. Indicat vox illa in ſacris litteris frequentiſsima ὤφθη. Apparuit quæ repentinum aduentum ſignificās, tacitè admonet in poteſtate quidem Dei eſſe vt videatur, ſed non eſſe in poteſtate noſtra, vt videamus. Et Helias quidem ſuorum temporum ferè ἥλιος, vbi audiuit ſibilum auræ tenuis; in quo apparuit dominus, operuit vultum pallio, indignum ſe reputans, qui videret dominum, vbiq; totum, vbiq; incircunſcriptum. Heliſeus porrò in quo requieuit duplex ſpiritus Heliæ, prophetiæ inquam, & miraculorum, non erubuit dicere, Dominus cœlauit à me, & non indicauit mihi. Certè verò Iſaias, qui de Dei filio, non tam vaticinium, quàm hiſtoriam euangelicam ſcripſit, vix poſt mortem leproſi Regis, ſub quo viuebat, videre potuit ip-
D ſum verum Deum. Tu ne ergo leproſus totus, O homuncio, in peccatis inquam conceptus, natus, & altus, ſupra prophetas, ſupra Apoſtolos, ſupra Patriarchas, & ſupra Reges, Deum ipſum videbis, vt & ipſe ſcias, & nobis quaſi de cœlo collapſus referas, & nunties quid eſt Deus? Moriatur, Moriatur, aut ſi te viuente mori non poteſt, ſaltem non regnet in interiori homine tuo caput Lepræ initium peccati Superbia, vt dignus efficiare, qui aliquando mundo mortuus, Deo viuas, & mundo corde diuina ſomnies, & videas. Poſteriora Dei videmus, O viri, faciem non videmus; voces videmus, loquentem non videmus; petram videmus, ſed eum qui eſt in petra non videmus. Dixit enim quod habitaret in caligine, & poſuit tenebras latibulū

ſuum.

ſuum. Quid habes fili hominis? Quid habes? Quare triſtis es Anima mea? E
Quare conturbas me? Si te imbecillitas, ò homo, facit anxium faciat ſpes
audentem. Tempus cedit tempori, ætas ætati, quum paruulus euadit in vi
rum, euacuat ea, quæ erant paruuli; ſicut ergo Παιδεία legis, cedit fidei;
ſic fides cedit ſpeciei. Viuis coloribus diſcutiuntur umbræ, & exoriente
Sole, ſtellæ diffugiunt. Itaque quum uenerit, quod perfectum eſt, euacua-
bitur quod ex parte eſt. Vt non iam amplius magnifica tantum Dei uerba
in caligine nubis audiamus; non miremur peregrinas uoces, confuſos ſo-
nos, ac bellicas tubas; non ſpectemus in rubis ignes, ſcalas in agris, in mon
tibus fumum & fulgura; nec ſolum tenui quadam aura Dei præſentiam
adumbrante fruamur, aut demum manna abſconditum ſummis dunta-
xat labijs deguſtemus; ſed in ætherias illas ædes non manufactas remigran F
tes, ſolem illum, qui montes exurit & radios igneos exufflat, felicibus au-
ſis contemplemur. Neque tamē dicemus, Morte moriemur quia uidimus
dominum. Immò uerò uidentes quem diligit anima noſtra erepti à pote-
ſtate ſecundæ mortis, partem habentes in reſurrectione prima, intrabi-
mus in gaudium Domini Dei noſtri æternum uicturi, & conuicturi Deo,
in quo nunc abſcondita eſt uita noſtra.

Deus per Chriſtum Ieſum mundo notiſsimus; omnino autem, citra beatos, theologiæ neganti notior, quàm aienti. CAP. XXV. G

INTEREA gaudeamus, & lætemur, O' ſacra ca-
pita, O' Deo amabiles, O' Beati, nam plenum il-
lud & opiparum conuiuium, cœna uerius quàm
prandium cognitionis Dei, quod nō paucis qui-
buſdam delectis heroibus, ſed uniuerſo humano
generi parabatur, diuini conſilij altitudine, ad
nouiſsimam horam diei dilatum eſt; Nam Πολυ-
μερῶς, καὶ πολυτρόπως locutus Deus patribus
in prophetis, nouiſsimè miſit filium ſuum hunc ipſum Ieſum Chriſtum
quem ipſi colimus, ut aperiens os ſuum. H

Omnia prophetico qui quondam ex ore profudit,

nuntiaret nomen, & numen eius fratribus ſuis. Ecquod cōuiuium inſtru-
ctum eſt? quàm apparatum? quàm ſplendidum? quàm Deo dignum? In-
dicant lectæ, & receptæ reliquiæ, cophini ſacri, & corbes fragmentaque
& micæ, quæ ſymbolum collatoribus ſuperauerunt. Tantas diuinæ ſapien
tiæ opes, affluentias, copias, quæ unquàm ingenia, ſtudia, tempora, exhau-
rient? Itaque, ſi præcedentia patrum ſecula conferantur cum hoc ipſo no
ſtro ſeculo, ad quod ſtatus euangelicæ lucis pertinet, (nā poſt tanta adhuc

A lumina legis clamabat oraculum, Surge illuminare Hieruſalem) dubio procul, maiores noſtri ſub nube fuerunt, & habitantes in caſulis, uix uidebant diuinarum rerum aliquot ſcintillas, & paruos lucentes foculos, Deo benedicto nimirũ prouidente, ut illi qui ſub ficu erant, arbore quæ etiam rore inareſcit digna quæ ſit ſymbolum maledictionis humanæ naturæ ſine nobis, qui in olea, & uitæ Chriſto ſpiritali benedictione benedicti ſumus, non conſummarentur. Qui propterea magno myſterio ſycomorum conſcendimus gratuita illius qui ſe ſe maledictũ fecit benedictione, quaſi calcantes, & contemnentes omnia iura antiquæ maledictionis. Inde enim à Chriſto euocati progredimur ex claritate in claritatem, ex gratia in gratiam, ex cognitione inquam in cognitionem, ex fide in fidem demum in
B ſcientiam & ſapientiam, nimirum ſublatis umbris & uelaminibus, quibus & in natura rerum, & in ſacris literis, obuoluta eſt tanta maieſtas, nullumque ipſi habentes uelamen ſuper cor noſtrum, aut perfidiæ, ut ille duræ ceruicis populus, aut cæcitatis ut gentes quæ Deum ignorant. Habentes enim illam ipſam imaginem, quàm præferimus animo, fronte, vultu, uerbo, opere, tam è ſpecula legis, quàm in ſpeculo prophetarum, & per nos demum qui ipſi quoque per nouam lucem illuminati Dei ſpeculum ſumus, ſpeculamur Deum glorioſum, & ſplendorem uultus eius Chriſtum Ieſum. Ad nos ſermo Dei factus eſt, ò viri, nos oculis noſtris uidimus, nos auribus noſtris audiuimus; ipſæ manus noſtræ in Apoſtolis no-
C ſtris ducibus contrectauerunt illum uerbum uitæ, quod caro factum habitauit in nobis; & quod olim Moſe non tam Iudæo, quàm Chriſtiano promiſerat, Deus tandem oſtendit nobis omne bonum; vt per concaua montium per abrupta uallium, reſonante Euangelio, repleta ferè ſit uniuerſa terra ſcientia domini, uelut aqua maris operientis. Et quidem ut quatuor elementis & cœlo uelut quinque radicibus conſtat uniuerſa hæc mundi moles, ita uniuerſam illam tantorũ ſeculorum pietatem hæc quinque fundamenta ſuſtinebant, his clarius illius obſcurius nota; vt ſe ſe paulatim diuina benignitate glomeratio explicabat; & Aurora ipſa ſucceſſu temporis creſcebat in diem perfectũ. Nempe eſſe Deum, Non eſſe duos,
D ſed unum ſolum, Mundum eſſe opificium Dei; Nihil in mundo non adminiſtrari diuina prouidentia. Denique Deum ipſum piorum, & impiorum hominum habere rationem, atque ideo tangi pro meritis, ira, gratia; reſpicereque ad uota, ad preces, ad ſcelera mortalium. Quàm in agris noſtris creuit beatum germen Theologiæ, ò viri?

Immenſæ rupperunt horrea meſſes,

tametſi in allis quaſi ſeminibus continebatur tota hæc ubertas frugum & fructuum, qua ut ipſi fruamur cęlitus conceſſum eſt; Et ſalutari illa aura, cœleſti illo afflatu uigebat, & uirebat integris ſenſibus in rebus religionis uniuerſum hominũ genus proficiebatque diuino ſpiritu ad uerã pietatẽ. Erant quidẽ tum fœtus concepti, at tẽpus nondum grauiditatẽ & partum

afferebat, maturitatemque gignendi. Ecquàm aptè inſigne illud Spiritus E
ſancti organum diſtinguit theologiam in elementa, exordium, & ſermones? Elementa ſanè mundus totus habuit ante legem; exordium lex ipſa fuit; integri ſermones ad Euangelium pertinent. Theologia ſanè beatorum alterius eſt uitæ ſupra elementa, ſupra exordium, ſupra ſermones, ut quæ ſubiecta eſt oculis magis, quàm auribus. Sedenim iam tempus eſt ut paulo acrius intendamus animum, & qui hactenus ex pulcherrimis omnium rerum floribus per theologiam aientem corollam intexuimus ipſi Deo, nunc ingrediamur ſecreta negantis theologiæ, tanquàm ad cognoſcendum Deum iter dexterum, ac uiam regiam, compendio breuitateque iucundam, difficultate porrò, & obſcuritate, undique uenerandam, & plenam maieſtatis. Theologia ſymbolica, eſt in animis noſtris, uelut lucis du F
biæ crepuſculum; Illa quæ ſumma quæque affirmat de Deo, cuius pedagogia inſtructi, huc uſque peruenimus, eſt quaſi lumen ſurgentis Auroræ. Hæc porrò, quæ negationibus gaudet, eſt clara dies, qua ſplendor ille rutilans, plenusque radijs, & fulgoribus inenarrabilibus affulget oculis noſtris. Theologia philoſophorum eſt nigra quædam caligo, & denſæ tenebræ. Theologia beatorum ipſa eſt meridies, & ad uidendum Solem in ipſo orbe nullo indiget ſpeculo. Nos per ſacra ſymbola finitimi eſſe uidemur philoſophis, ſed per negationes accedimus ad beatos. Atque ideo diuinas contemplationes à ſymbolica theologia incipimus, quaſi à præruptis radicibus montis celſiſsimi, tranſeuntes autem per arduos cliuos, & iuga, illius quæ media eſt, in huius tandem celſiſsimo uertice, quaſi ſiſti- G
mus gradum. Symbolica tam uerbis, quàm ſenſibus, plurima eſt, atque latiſsima, quæ (ut ſuo loco dicebam) tanquàm baſis, & fundamentum magnæ cuiuſdam & æternæ pyramidis, uniuerſa complectitur, quæ in mundo ſunt. Ea, quam exiſtimamus ferè propriam, breuioribus contenta ſermonibus, in exiguos admodũ, & anguſtos contrahitur locos. At uerò hæc tertia, qua neque multis, neque paucis ſed nullis omnino affirmationibus utimur, intelligentes punctim Deum nihil eſſe eorum, quæ ſunt, eſt tanquàm anguſtiſsimus ille, & penè indiuiſibilis conus, quẽ in pyramidibus à longe aſpicimus, & miramur. Quanquàm reuera ſua ipſius plenitudine, & maieſtate, eſt uelut ampliſsimum illud tertium cœlum, tantò reliquis H
pulchrius cœlis, quantò hoc ipſum quod miramur eſt fæculenta terra formoſius. Sanè etſi in hac theologia non uidetur Deus, audiuntur tamen, & intelliguntur arcana Dei, quæ reuelare non licet illis, qui in imò conſtituti, ab humo adhuc homines ſunt, ſed illis tantum qui ex perfecta conſummataque uirtute, euaſerunt in uiros, & uiri præclarũ nomen acceperunt, digni qui aſcendant in montem, relinquentes plebi campeſtria. Age porrò in re tanta quicquid obſcurum eſt & ignotum patefaciamus, & illuſtremus. Dum clauibus theologiæ negantis portę nobis aperiuntur, ò uiri, & incipientes ab imis gradibus, aſcendentesque ad ſumma faſtigia rerum,

remo

A remouemus ab ipſo Deo, non ſolum ea, quæ primo aſpectu aliqua ex parte indecora eſſe putãtur, & indigna numine, ſed ea quoque, quibus apud nos nihil ferè eſt prius, nihil purius, nihil perfectius, certè ſimul, & permiſtè intelligimus, Deũ ipſum uel aliud eſſe, uel aliter, immò uerò, & aliud, & aliter, quàm re, ſint, & nomina ſignificent, quę tantę maieſtati tribuuntur in theologia naturali, ſymbolica, & aſſerẽte. Neque uerò ita accipienda res eſt, ut ea quę perfectionem ſimpliciter ſapiunt, in Deo omnino nõ ſint, niſi ſecundum rationem cauſę, quomodo infima quęque illi inſunt, ſed ita potius, ut eo modo, quo & à nobis cognoſcuntur, & ſunt in cęteris rebus, ſine fine deficiant, ab illa ipſa diuina ſublimitate. Quòd reuera ipſe Deus ſit omni celſitudine celſior, omni nobilitate nobilior, melior bo-
B nitate, anterior eſſentia, uita uiuacior, ſubtilior ſpiritu, mobilior Εντέλεχεια, ſapientiſsimus ſupra omnem ſapientiam, ſanctitate ſanctior, poteſtate potentior, ęternitate antiquior, puritate purior; ideoque tandem non bonus, non ſapiens, non ſpiritus, non uiuens, non ęternus, ſed longè excellentior illis omnibus, quę excellere ipſi, pręſtareque putamus; Gręci breuiſsimè, & appoſitiſsimè dicerent, non Κατὰ στέρησιν, ſed Καθ᾽ ὑπεροχὴν. Ipſe ſubijciam exempli gratia nomen, & rem, rationemque perfecti; Deus enim propriè tunc ſolum dicitur perfectus, dum comparatur ad res imperfectas, dum autẽ confertur cum perfectis, hoc eſt cum illis, quas ipſi perfectas eſſe credimus, & ſi nemo audet eum dicere imperfectum, ta-
C men uerius non perfectus dicitur, quàm perfectus, quia quę nobis perfecta dicuntur à principio ad finem, ingenio, induſtria, elaborata, conſummataque ſunt. Deus igitur ſi nõ eſt factus, quomodo eſt perfectus, & non potius perfectionem omnẽ, origine, excellentiaque pręcedit? Enimuero alia ratione Deum perfectum appellare licet, & decet; nempè ita ex ſe ipſo perfectus eſt, vt omnino perfectore non egeat, ut ne factore quidem. Et cur non audeam poſthac uocare Deum, inter ea, quę perfecta dicuntur, imperfectum? Ecquis me arguere poterit, qui non diuino ſtatim ore coarguatur? Nam diuina illa ſapientia, fons omnis ſapientię dum confertur cum ſapientia huius mundi, quæ ſibi nimium placens, nihil ſe neſcire
D ſuperbè iactat, ac gloriatur, appellatur in ſacris literis, & inſipiens, & inſipientia, ſtoliditas inquam ipſa, & planè (vt Græci dicunt) Μωρία. Sed & immenſa illa rerum omnium poteſtas, vnde eſt omne robur, cuius uelut neruo in uno corpore continentur omnes mundi uires, relata ad ſecularẽ potentiam, nunquàm non magna ſpirantem, potentia'ne dicitur & non potius ſublimi quadam & doctiſsima εἰρωνία impotentia, infirmitas, imbecillitas, Ἀσθένεια? Sic palam legimus, Quod infirmum eſt Dei, Quod ſtultum eſt Dei. An uerò obliti ſumus myſterium illud ſacroſanctum, quo infatuata eſt omnis mundi ſapientia, & cõtrita uniuerſa ſeculorum poteſtas diuinam debilitatem dici, & diuinam ſtultitiam? Vſqueadeò, amantiſsimi fratres, vſqueadeò inquam ea quæ Dei ſunt, abſque omni propor-

tione ſuperant omnia & ſingula quæ conueniunt creaturis, natura natu- E
ram, uirtus uirtutem, ſapientia ſapiētiam, & perfectio perfectionē, vt iure
ac merito hæc & illa, uix exprimi deſignariq; poſsint, niſi nominibus, vel
notis quæ ex toto & plena oppoſitione inuicē pugnent, tanquàm lux &
tenebra, tanquàm mors, & uita, tanquàm plenum, & inane, denique tan-
quàm totū & nihil. Ite uos Κοσμοπόλιται & elato animo tribuite (vt uul-
tis) omnia ipſis naturis rerū; Οὐρανοπόλιται conſtantiſsimè nihil nō ne-
gant, & pernegant de ipſa natura Dei. Vos exceditis affirmando, nō exce-
dimus negando. Cœli audite, audi quæ loquor iuſtiſsima tellus, imbres &
uenti quieſcite, ſubſidite maria, & flumina, ſyluæ ſilete; ò meæ uires iam
mundo, & rebus omnibus ſaturæ laudate hunc ipſum Deū, quia eſt ſupra
omnia, & laudate in ſilentio, quia nihil eſt omnium; inde affirmationes, F
hinc negationes. O' Stagirites, O' Stagirites, interrogo te philoſophiæ
aſtuta ſæpia, qui tua, & ſuperba, & noua placita, tam ſæpe atramenti effu-
ſione tutaris, aientibus ne faues? an potius negantibus? Certè materiam
illam tuam, ſi tamen tuam non aliter agnouiſti, neque agnoſci poſſe do-
cuiſti, niſi negatione formarum. De ſubſtantia cœli quid aliud ferè pro-
baſti niſi negationem? quod ſit corpus neutrum, neque graue, neque
leue, neque calidum, neque frigidum. Hiſtoriam animæ propoſuiſti,
ſed ſi demas duas illas relationes, Actus corporis, Principium quo uiui-
mus. Ecquid aliud abs te didicerunt, Peripatetici illi tui, niſi negationes?
confutationes inquàm ueterum, & iam obſoletarum opinionum? Dic mi- G
hi nunc, quid eſt in uniuerſis rebus creatis, quod theologia, dum loqui-
tur de Deo, non iure abnuat, & recuſet? Dum autem non annuit, ſed ab-
nuit, dum inquam de natura Dei nihil aſſerit, ſed omnia negat; eo ipſo
quo negat, non'ne diuidit, ſeparatque Deum ab omnibus rebus? nā quid
eſt affirmare hoc de illo, niſi componere hoc cum illo? & quid eſt negare
hoc de illo, niſi ſeparare hoc ab illo? An uerò non eſt ipſe Deus uerè ſepa-
ratus ab omnibus rebus? Vt enim negando, ab imis ad media, & ab illis
ad ſumma progrediamur, Deus neque eſt terra, quæ abſque pluuijs ger-
minare nō poteſt, & fœta frugibus, grandine, & tempeſtate prohibetur,
ne eas perducat ad maturitatē; neque eſt nubes quæ ui uentorū coguntur
& huc, illucque impulſæ, diu conſtare non poſſunt; ſed neque uentus qui H
in ſe ipſo res inanis, & ipſa ferè inanitas, non niſi per uehiculum exagitati
aeris ubique ſpirat; nō eſt aqua, quæ naturæ fluidæ, & labilis, niſi ſuſtenta-
ta humo per ſe ipſam nunquàm conſiſteret; nō eſt aer qui inceditur æthe
re, & non per ſeſe, ſed fulgoribus cœli illuſtratur; non ignis, qui ſi uſpiam
ſit ſuccenſus reſtinguitur aquarum inundatione; nō eſt etiam Luna, quæ
(quod nomē indicat) lumine lucet alieno; neque ſtellarum globi uel ag-
mina, quæ adueniente Sole, quaſi palleſcunt, & diffugiunt; ſed neque, aut
Sol, qui uno die oritur & occidit; aut cœlum ipſum quod perpetuis latio-
nibus circumagitur. An fortaſſe homo eſt, cuius miſeria & ærumnis nil
inſe-

A infelicius habet orbis terræ? qui quum omnia animalia moriantur, uelut ſolum mancipium mortis, & præcæteris addictus morti, mortalis nomen ſolus accepit? An eſt mundus ipſe totus, quem temporum currus quatit, & agitat, quum Deus quietiſsimo, & immutabili æuo fruatur? Tantum uerò profectò abeſt, ut Deus ſit uel corpus, uel corporatus, quia hæc omnia ſunt ſymbola Dei, ut contra potius ideo Deus ſit expers omnis corporaturæ, quia nullum habet ſymbolum non corporatum. Spiritus, ſunt imagines Dei, ò viri non ſymbola. Corpora ſymbola ſunt non imagines. Nihil inter ſigna tam accedit ad rem, quàm imago. Nihil tam recedit à re, quàm ſymbolum. Nihil tam accedit ad Deum quàm ſpiritus. Nihil tam recedit à Deo quàm ratio corporis. An uerò quia non eſt corpus, idcirco

B co propriè & æquatè eſt ſpiritus? animus? mens? intelligentia? Dignius quidem eſt, ut dicatur, ſpiritus, quàm corpus; mens quàm ſenſus, animus, quàm anima; intelligentia, quàm uita; ſicut & forma quam materia; & uita quàm lapis; & lux quàm Leo: & bonitas quam quantitas. Ob id ſanè deteriora negando, affirmando, meliora præponimus; ſed tamen quomodo præciſè eſt uel ſpiritus, Pater ſpirituum? uel animus, qui tranſfert ſe in animos? uel anima cuius ſunt omnes animæ? Et quomodo eſt propriè mens, qui ut nunquàm obliuiſcitur, ſic nunquàm meminit? aut intelligentia, qui nihil intus legit nihil extra ſe intelligit, omnia intelligit, in quo non differt intelligens res intellecta, & ipſum intelligere? Di-

C cis quod eſt uita, lux, bonitas, eſſentia. Eſt'ne uerò propriè & æquatè uita qui dicit, Antè hominum uita, & mors? Ego occidam & ego uiuere faciam? Lux'ne præciſè Deus eſt, qui creat lucem, & tenebras? & diuidit lucem à tenebris? Et quomodo eſt præciſè bonitas, qui facit pacem, & creat malum? & de quo dicitur in prophetis, Non eſt malum, quod non faciat dominus? Subſtantia porrò negatur uerius, quàm aſſeritur, quia neque ſubſtat, neque ſubſiſtit, ſed ſupra omnia ſtat, & ſupra omnia conſiſtit. An uerò eſt definitè & ſignatè eſſentia, qui (ut dicebamus) & eſſe, & eſſentiam, ratione, origine, natura, & ipſa etiam æternitate antecedit? Hæc profectò qui benè, & pro dignitate intelligit, ò viri, is haud dubiè ad propriam ac perfectam Dei cognitionem, quantum mortalibus com-

D muniter uia ſpeculationis aſcendere, & progredi licet, perueniſſe ſe gratulari poteſt, ac debet. Reuera enim etſi natura Dei diſtincta eſt à cæteris rebus, ne rem quantam uagam, & inanem Deum putes, ideoque & ipſe cum Μωρόσοφοις Deum cogitans euaneſcas; tamẽ Deus (ut initio huius libri, dicebamus) non eſt quid, neque aliquid, qui ſine fine tranſcendit omnia, quæ ſunt quid, & aliquid. En quàm uerè dicitur, quod negationes omnium rerũ, ſint Deo conuenientes, & propriæ, affirmationes autẽ omnes impropriæ, incongruæ, incõpactę, male cohærentes. Nimirũ negatio uelut ſobriè ſapiens, quod infinitũ eſt relinquit ſine finibus; affirmatio autẽ dũ temerè uult ſapere, pluſquàm oportet, finit, quod finẽ non habet.

Quàm

Quàm prudenter, ò viri,& quàm feliciter, Sponſa illa nobilis, & decora, E
deliciæ muſarum,& charitum,quàm ipſe quoque Deus, in ſymbolis depe
rire ſe dicit,non per rerum corporalium fora & plateas,neque per ſpirita-
lium angiportus & uicos, ſed quum omnino omnia pertranſiſſet, Deum
quem tantopere quærebat? Inuenit inquàm,non caſu repperit,idque in
nocte nimirum nihil affirmans, ſed negans omnia, nam affirmatio diei,
negatio eſt nocti ſimilior. Quàm porrò amicior hora noctis,ſupra horam
diei,ò viri? fœcunda lucubrationibus, quieta ſtudijs, reuerenda ſilentio,
fida arcanis, illuſtris ſyderibus, O' nox beata, nox quæ lucet ſuper omnes
dies, nox illuminatio mea in delitijs meis. Et quidem,vt hanc lucem ſuper
candelabrum in promptu ponam,quæ luceat omnibus qui in domo ſunt, F
ſacræ literæ penus locuples omnis diuinæ cognitionis, obſcuriſsimam il-
lam innumerabilitatem annorum Dei,abyſſum inquàm æternitatis diui-
næ affirmantibus'ne an negantibus uerbis (Græci Αποφαίτιχα dicunt)il-
luminare declarareque ſolent? Nota ſunt oracula, Ante me nõ eſt forma-
tus Deus, Poſt me non erit alius, Anni tui non deficient. Sed & de loco
Dei non'ne eodẽ modo loquuntur? Cœli cœlorũ capere eum nequeunt,
Non longè eſt ab unoquoque noſtrum, Non in manufactis habitat tẽplis.
De Potentiã,Non eſt qui tuæ poſsit reſiſtere uoluntati, Non eſt impoſsi-
bile apud Deum omne verbum, Nõ eſt fortis ſicut Deus noſter. Iam quid
de Iuſtitia? Non eſt iniuſtus Deus ut obliuiſcatur operis ueſtri, Non eſt
acceptio perſonarum apud Deum, Nihil odit eorum quæ fecit. De Boni-
tate, Non Deus uolens iniquitatem tu es, Nemini mandauit Deus impiè G
agere, Ne dicas ille me implanauit. De miſericordia, Non ſecundum pec-
cata noſtra fecit nobis, neque ſecundum iniquitates noſtras retribuit no-
bis, Non continebit in ira miſerationes ſuas, Non delectatur in perditio-
ne morientium, Deus non uult mortem peccatoris. De Veritate,& Fide,
Non eſt Deus ut homo, vt mẽtiatur, neque ut filius hominis, vt mutetur,
Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non præteribunt. De Lon-
ganimitate, Non in perpetuum iraſcetur, neque in æternum commina-
bitur, Non uult aliquem perire ſed omnes ad pœnitentiam reuerti, Deus
neminem tentat, Deus intentator malorum eſt. Ergo quid tandem putas
dicant de natura ipſius Dei? Multa ais tu,ò homo,at uerò Spiritus ſanctus H
nihil ait, Tantum ex eo audis uerba plena negationum, Nõ eſt ſimilis tui
in dijs domine, Non eſt alius præter te, Non æſtimabitur alius aduerſus
eum. Vt omninò uerũ ſit illud, Verè tu es Deus abſconditus, noſque pro-
pterea intelligamus, per hortos quidem, per flores, per ſuauiſsima quęque
ſpiramenta, & excellentias rerum omnium, Deum quæri poſſe, ſed tandẽ
niſi plenis negationibus inueniri nõ poſſe. Profectò uerò, ſi Praxiteles ip-
ſe, & reliqui marmorarij, qui de lapide uultus educunt uiuos, nihil inſe-
runt arte ſtatuaria in ipſum lapidẽ, id enim ingenium eſt picturæ non ſcul
pturæ, ſed dum egregium ſpecimen oſtentant eorum quibus ſimulachra
decre-

A decreta ſunt, marmoris duritiem contumaciter reſiſtentem cauant, & ea tantum excauando reijciunt, quæ uelut additamenta prohibere uidebantur formæ latentis intuitum, ut ſola detractione per admirabilemque ſculpendi appareant Praxitelia capita, cur ipſi quoque dum diuinam illam faciem abſconditam intra infinita rerum rudera in lucē proferre tentamus, & uidendam exhibere animis noſtris, cur inquam uniuerſa quæ in creaturis reperiuntur non auſeramus, & remoueamus ab illa ipſa natura Dei potius, quàm per aientem theologiam, in ipſum Deum aliquid congeramus eorū quæ nobis cognita ſunt, & familiaria atque domeſtica? Neque enim ex noſtro capite depingere licèt aut decet diuinā effigiem, quaſi nouam ideoque delebilem; ſed oportet eam ſicuti eſt tanquàm æternam & à prin
B cipio omnibus rebus quaſi inſculptam & in eis latentem, in apertum educere, ut admirāda illius pulchritudo ac ſpecies uideri poſsit ab oculis mentium noſtrarum. Quandiu ergo non ſpoliamus naturam ipſam omnibus quæ illi inſunt, & ad eām pertinent, quandiu inquàm aliqua lux rerum creatarum noſtris mentibus affulget tandiu lux illa magna Dei & diuinæ cognitionis, à nobis abhorrere uidetur & refugere oculos noſtros. Vbi autem refutamus omnia, quæ ſunt tanquàm indigna Deo, & primum quidem corporalia quæ remotiora ſunt, in quibus nonnihil ferè eſt ſemper luculenti & impuri, tum ea quæ à materia abiuncta nō niſi ſpiritalem nobilitatem, dignitatem perfectionemque redolent, & tandem omnia ignorare uolumus, ut illum unum cognoſcamus & ſecernamus à cæteris rebus
C tum primum fumo quidem quaſi obruti & caligine, ſed uerè tanto lucidiores facti, quantò eſt meridiana lux profundiſsima nocte lucentior, diuinam illam immenſę lucis abyſſum ingredimur. Merſi inquam uidemur uelut in profundum ignorationis, ò viri, dum nihil penitus affirmare poſſumus de Deo, quem famelici, & ſitibundi quærimus, ſed mox in ſublime emerſi reſpirantes erumpimus in illam Ἀποφάσιν, cuius breuiloquentiæ altiſsima ſenſa, nulla unquàm Κατάφασις attinget, etiam ſi fuerit Iliade prolixior in illam inquàm, Deus eſt quo nihil maius cogitari poteſt. Sed quia concludendum eſt iam putate uiri fratres, Theologiam negantem, poſtquàm omnium rerum ſaltus religioſè perluſtrauit, his uerbis loqui, & perorare in aures ueſtras, Video corpora, animos, mentes; Iſti ſunt ò Gen
D tes Dij ueſtri hos uidete, ſi placet, hos colite; ſunt creaturæ Dei mei, non ſunt Deus meus. Aliud eſt artifex, aliud artificium; aliud Creator, aliud creatura. Ludite (vt placet) & illudite, Ridete & irridete me dicentes, Oſtende nobis Deum tuum, Vbi eſt Deus tuus? Video ego ueſtros Deos, uobis deſunt illi oculi quibus uidetur Deus meus.

Explicit Liber Secundus.

DE DIVINA HISTORIA CORNELII MVSSI EPISCOPI BITVNTINI.

Siue de diuinæ Naturæ, ac Vitæ fœcunditate.

LIBER TERTIVS.

Æterna fœcunditas, & propagatio ſimul Dei ex Deo. *CAP. I.*

A QVÆ duo ſuperioribus libris à nobis tractata conſcriptaque ſunt, de Deo, & de Natura Dei, æternitas ſupra omnes ætates, infinitudo ſupra omnes rationes, illa ut ſubuertatur *ἀθεότης*, hæc ut cadat *πολυθεότης*. Illa ut reſpondent quæſtioni an eſt, hæc ut excludat quæſtionem quid eſt. Sanè nihil tam Dei proprium, quàm uel in natura id quod eſt, vel in intelligentia, id quod dici non poteſt, hunc tandem terminum habeant viri Deo amabiles. Hunc inquàm terminum, quem nobis omnibus; atque ideò ipſi hiſtoriæ communis pietas, religioqué præſcripſit inclamans quid Deus ſit, mortales quidem quærere
B poſſe, ſed omnino inuenire non poſſe. Nos enim ſcientes, quia de diuinis rebus faciendi libros nullus eſt finis, quis enim finem inueniat in re, quæ omnes fines exit, quæ nullis finibus continetur? merito hic greſſus ſiſtimus, ueſtigia figimus, genua flectimus, demiſiſsimè adoratur. Hoc tertio libro æternum illum ſolem, funiculum illum triplicem, ſanctum illud templum triangulare ſanctiſsimam inquàm Trinitatem *τελεσόλβιον* in cuius uno nomine, & uirtute ſalui facti ſumus, erepti de poteſtate tenebrarum, & ſeruitute mortis, fœliciterque renati in uerbo uitæ, in nube, & in mari, hoc eſt in ſpiritu, & aqua. Iudæi adhuc ſigna petunt, quibus ſunt

corda ferrea, & indomabiles animi gentes adhuc ſapientiam quærunt, quæ E
ambulant in tenebris, colentes mutos lapides, & quæ ipſæ ſibi confinxerunt idola vanitatum, & errorum. Nos qui genitalis vndæ myſterio, obſtringimur chriſtianæ militiæ ſacramentis, & legibus ſigna noſtra iam vidimus; ſapientiam noſtram iamdiu audiuimus, atque ideo, & firmiter, abſque hæſitatione, & fideliter abſque errore credimus, quod inexcogitabili quadam ratione, Deus gignat Deum, & exeat Deus ex Deo, quia ex ſua ipſius fontana origine vitæ in ſecretiſsimis quaſi Dei viſceribus erumpit vento diues, & latè patens vitalis fœcunditatis. Neque enim eſſet in tanta vnitate, Trinitas, ſublimis illa Trinitas Mundo, Cœlo, Tempore, Angelis Æuo, ſed ipſo toto Ente, & eſſentia, ipſa bonitate, atque adeo ipſa etiam Diuinitate ſuperior, niſi in ipſo vno Deo eſſet fontalis plenitudo, F
exuberantiaque, & fœcunditas diuinæ naturæ. Inde enim chriſtiana ſapientia, oculis columbinis, lacteque lotis dum firme fixeque ſedet ſuper ſalientes riuos, & iuxta puriſsimos fontes ſanctarum ſcripturarum, incredibili voluptate perfuſa videt, & contemplatur in altis illis, & arcanis penetralibus ab omni æternitate eſſe Deum ex quo Deus, Deum. qui ex Deo, & Deum ab hoc, & ab illo. Beati oculi veſtri, ò Diuini noſtri duces, qui res tantas videre, & beatæ aures veſtræ, quæ tanta vobis docentibus audire potuerunt. Ecquis modo, reptantem adhuc Teſtudinem mutet ſtatim in præpetem Columbam, vt auſus tertio cœlo me credere innixus in veſtros humeros, velut ſuper alas Aquilarum ad lucem, & ignem corruſcantem è rubo, & ſpinis, hoc eſt ad ſplendorem, & calorem Euangelij, quod per ſentice G
tum Crucis, tantos vndique emittit fulgores, & radios, videre poſsim in Trinitatis medio, abſconditam pinguem illam medullam cedri, quam Deus ipſe, vt Emphaticios appellaret, appellauit omne bonum. Eum inquam, qui, & origine inter diuinas perſonas medius, & diſpenſatione inter Deum, & homines eſt mediator, græce μεσότης, qui in patris ſinu eſt, & in viſceribus ipſa viſcera, ipſum cor, ipſa anima, cui ſpiritus ſanctus teſtimonium perhibet, in quem deſcendit, quem fouet, denique qui eſt & vniuerſę Diuinitatis compendium, & totius humani generis fœlicitas, & inſtauratio, in cuius gratiam, ſicut flamma ignis pepercit rubo, ſic ira Dei pepercit hominis. Quæſo Domine Deus meus da vt inhæreat in medullis, & viſceribus meis optima il H
la intimè recondita; & quouis melle ſuauior, medulla cedri, vt de æterna illa tua plenitudine, & fœcunditate, atque adeo de ſumma Trinitate; & loquar, & ſcribam digna cedro. Tu prætuliſti lumen menti meæ, tu animam dediſti, tù aſpira votis, tu miniſtra vires.

Diſiice terrenæ nebulas, & pondera molis.
Diſiice pollutæ nimium retinacula linguæ.

Vos porrò, dum ipſe, vt videtis, ordine ſequor hiſtoriæ telam, atque intexo fila filis, ipſi quoque me veſtris iuuate orationibus. Nam oſtium magnum apertum eſt, ſed aduerſarij multi. Age igitur incipiamus. Cum in ipſa rerum

A rum natura ſint ſubſtantiæ quædam mortales, quibus miſerante Deo, hanc ipſam mortalitatis conditionem, magna illa generandi vis, ac dignitas tributa eſt, vt iactura interitus, perinde ac labentia flumina curſus aquæ perennat contraria ſucceſsione reparari poſsit, ſint quædam intrinſecus immortales, quæ hoc ipſo, quod abſunt quàm longiſsimè à calamitate mortis, carent etiam generationis, & propagationis honore, atque in illis id quod naſcitur ipſa natura, & ſpecie ſimile ſit generanti, ab his autem non proferuntur niſi accidentia, luces, ſplendores, conceptus, notiones; profectò magna ratione Deus, à quo nihil abeſt dignitatis, cui nihil ineſt indignitatis, tanquam vtraque natura ſine fine ſuperior, quemadmodum cum natura immortali deſinere nunquam poſt, tanquam ſupra omnem immortalitatem Aeternus; ſic
B ferè, cum ea quæ eſt, obnoxia morti, illud vnum comune habere putandus eſt, vt Deum ſibi ſimilem generet, tanquam infinitus. Rogo audite omnes, infinitionem diuinitatis, certè vera philoſophia non improbat, alioquin, ſu perbè audeat, & cœlum palmo metiri, vt deinde ipſum quoque Deum. cœlos habitantem, horizonte definiat, & circumſcribat. Diuinæ autem infininitionis, haud dubiè indiuidua comes eſt infinita bonitas, quamquam vt caſtè, examinateq; de numine loquar, quoniam Diuinitas ipſa eſt bonitas, eſſe non poteſt niſi vna Diuinitatis, & Bonitatis infinitudo. Amabilitas porrò ab ipſa bonitate, ne ratione quidem ſeparatur, vt propterea Deus, tam ſit ſine menſura, & modo amabilis, quam eſt ſine modo, & menſura bonus. An
C non ita eſt? Conſtat autem Deum, vt intelligendo, ſic amando; ſibi ipſi per omnia finitum eſſe, & æquatum, nimirum, ſeipſum ſine fine amabilem, ſine fine hoc eſt, & præter, & ſupra omnes modos, & menſuras, amore complectitur, ſicut omnia, & ſingula, pro rata vniuſcuiuſque Bonitatis portione, amat, ſeruat, tuetur, cuſtodit. Hæc ipſa tandem igitur, hæc ipſa inquam Diuinæ naturæ, excelſitas, quę omnibus excedit finibus, in cauſa eſt, vt Deus, quaſi vim, & extaſim patiens amoris, ſeipſum in ſe ipſo, ſolitarium, & vnicum continere non poſsit, ſed infinitè ſe amans, infinitè (ſic.n. loquendũ eſt) &, vos punctim feriẽdi eſtis, ò ſemper pueri, gręcorum philoſophi, ſe ipſum intra ſeipſum, modo inenarrabili diffundat, & communicet. An non eſt hæc natura boni? Ecquid adhuc nos deluditis? Quid ſatagitis? quid ſimplici-
D citati noſtræ religioni imponitis? dicentes in ſpeciem quidem præclare, ſed, quo reipſa, nihil poſsit dici nocentius, Deum ipſum, mundum hunc ſingularem, & vnigenum procreaſſe, vt ſuam ipſius infinitam maieſtatem, & bonitatem communicaret? Vtique Analogiam magnam ad Deum habet ipſe Mundus, cui ſi Oratio Ethnico poeta carmine ludere licet.

Aeterna manet, diuisq; ſimillima forma
Cui neque principium eſt, neque finis in ipſa
Sed ſimilis toto remanet, per quæ omnia par eſt.

Maior quoque, & amplior ſimilitudo, eſt ipſius hominis ad Deum, quem ſanctum in terris animal venerandumque, & adorandum vocabat antiqua

Z ij philo-

A & prudentes ignoratis, quem non libentes,& lubentes colimus,& adoramus,inire certamina;ſed,quod olim Moſes Aegyptiorum terror,cum Rege Aegyptiorum egit; nam & uos,ut patria Græci,ſic doctrina, & moribus Aegyptij eſtis,ad quos ex Aegypto omnis hæc ueſtra philoſophia manauit: occurram exemplo uobis omnibus,& primo obſiſtã, frangamque impetus ueſtros ad ripam noſtri fluminis,cuius impetus lætificat ciuitatem ſanctam Dei, arguam uos,urgebo,interrogabo,conſtringam ualidis quæſtionum nodis, ac laqueis, quos cum expedire, & diſſoluere, ipſa etiam ueſtra conſcientia teſte, non poteritis, uel uictis dabitis manus Deo ex Deo, ſic faueat uobis Deus, ut dicatis tandem aliquando: Ecce aquam, quis uetat ne baptizemur? uel uindicante Deo abſque Deus uniuerſæ B ueſtræ phalanges conclamatæ iacerent, in aquis uehementibus depreſſæ, et demerſæ, quaſi plumbum, et non tandem direptis ueſtris uaſibus; & ſpolijs, liberatis inquàm tot, et tantis animabus, quas, contorta illa, & occulcata ſophiſmata, plena impotentiæ, & ſuperbiloquentiæ ueſtræ deceperant cum ingenti gaudio, & exultatione cantabimus Domino, quod uobis allegatis, glorioſè honorificatus ſit in uniuerſo orbe terrarum, neque enim (ſicut dux noſtræ militiæ dixit) poteſt quiſpiam diripere uaſa fortis, niſi prius alligauerit fortem. Eia philoſophi. In omni cauſarum ordine, uos ipſi rectè, et magna cum laude docuiſtis ſecundas cauſas, non magis in eo quod ſunt, quàm in eo, quod cauſæ ſunt, pendere à prima cauſa, non poſſeque illas, non modo durare per ſe, ſe ſed nec agere C quidem aliquid, niſi id à prima cauſa acceperint, cuius,et uirtute, & imitatione agunt quæcunque agunt.Profectò uerò dici non poteſt,quàm magna ſit, & longè lateque patẽs in rebus uiuentibus fœcunditas, & ubertas. Nullum eſt animal, nulla planta, quæ non habeat intra ſemetipſam uim, & ſemen iuxta genus ſuum. Omnia benedictionem, & fœcunditatẽ acceperunt,qua poſsint procreare ſibi ſimilia,nihil uiuit in toto orbe,quod na tali,et ingenita ſterilitate laborare uideatur, in cœlo,in terra, in mari,omnia feracia ſunt omnia fructum afferunt. Cur ergo tantopere admiramini,ſi de Deo cauſa cauſarum,quo titulo ipſi quoque Deum inſigniri ſoliti eſtis, nos qui de rebus diuinis altiſsimè,et ſentire,et loqui didicimus mul- D tis antea ſæculis,quàm uel Græcè, uel Aegyptiæ literæ natæ eſſent, & docemur, & credimus indignum eſſe, ut is, qui omnia uiuentia parere facit, ſolus ipſe non pariat, et qui ſingulis rebus generationem tribuit, in ipſa æternitate ſterileſcat? Conuenit homini ſtruere ædes, & fabricare domos, multo magis autem eſt hominis proprium generare homines; illud artis eſt, hoc naturæ. Neque enim fabricamur quatenus homines, ſed quatenus architecti, ob id non omnibus datum eſt ut ſint ſtructores ædium, at nemo eſt niſi ſit euiratus, qui natura generare non poſſit, unde illa querela. Ego Eunuchus? Ego lignum aridum? Ego maledictus qui non relinquã ſemẽ in populo Dei? Qui igitur damus Deo uim fabricãdi cœlos,ter-

ras,elementaque omnia,cur tam parum æqui ſumus, ut ab ipſa uita diuina E
auferamus uim generandi ſibi ſimilem Deum? Opificē? Deum uocamus,
genitorē non uocamus? Artem diuinam,in tanto opificio extollimus,na
turam diuinam, in æterna generatione uiribus deſtituimus? Poteſt Deus
condere mundū de nihilo,& non poteſt generare Deum de ſeipſo? Certè
uerò natura eſt arte potentior,ideoque ſi in admirabili, hac mūdi ſabrica,
ſapientiſsimus fuit Deus, cur in æterna de Dei genitura nō fuit fœcundiſ-
ſimus? Conſtat autem ſimpliciter naturam ſuaptè ratione eſſe priorē arte,
ergo cur non credamus,quod proprium illud artificium,vel opificiū Dei,
præces: ſerit naturalis hęc generatio,qua natus eſt Deus,de Deo? Ante il-
lam artē,nulla ars præceſsit,ſed uniuerſæ artes, ex illa arte manarunt, ante
hanc generationē nulla generatio fuit,& omnino omnes generationes ex F
illa generatione tanquàm ex πρωτοτύπῳ originem habuerūt. Tota natu-
ra rerū initium habet ex illa arte Dei,illa ars (ſi ita loqui fas eſt) orta eſt ex
exemplo huius generationis Dei de Deo. Artes hominem imitantur natu-
ram; ſed ipſa natura imitatur Deum. Deus porrò in hac ipſa generatione
eſt ſibi exēplar, & exemplum. Ergo tolle hanc diuinā fœcunditatē ſublata
eſt prorſus omnis alia fœcunditas, &, quemadmodū ſi Deus non eſt, nulla
alia res eſt,& ſi Deus non mouet, nihil mouet,ſic ſi Deus nō generat, uerè
nihil generat. Nega,nega ò homo generare Deum, mox enim conſequēs
eſt,non poſſe generare naturam. O fides, ò veritas, quàm magna eſt uis
tua, quæ contra hominum ingenia calliditatē, ſolertiam, contraque fictas
omnium inſidias facile ſe per ſeipſam defendit, ac tuetur. G

Deus Pater, Deus Filius. CAP. II.

SOLVAT tertius hic liber laborum,in hac terra ſan-
cta ipſa etiam calciamēta de pedibus noſtris,vt abla-
to prorſus omni uelamine legis, & prophetarum,
unde filij alieni, tam ſæpe mentiti adhuc declinant
corda ad excuſandas excuſationes in peccatis; nos
tanquàm filij, & hæredes teſtamenti noui,palàm,&
retecto uultu ab ipſa diuina natura, quæ ad unitam H
theologiam pertinet,tranſeamus paulatim ad diui-
nas perſonas.& proprias cuiuſque notiones,& characteres,per eā,quæ in-
de diſcreta,aut rectius diſtincta Theologia dicitur,ſanè,& perſonæ diuinæ
diſtinctæ ſunt ueriùs quàm diſcretæ, quantū neceſſe eſt ad ipſius Dei glo-
riā,& honorē humiliter,& ſobriè conſideremus. Illi enim propriè,de fide
infideliter, deque ratione contra rationē loqui, atque etiā ſentire, qui dū
nimium emungunt,eliciunt ſanguinē,qui inquàm in tantæ immenſitatis
abyſſo niſi à philoſophis,hæreticiſque cogātur,(quis enim ad illos doman
dos,interdū non audeat ultra uires,tā & ſi etiā quærendo,nemo excedere

debet

A debet fidei catholicæ metas) nimium arroganter, & temerè, ſolent omnes ſinus ac receſſus ueſtigare, omnes meatus, ac latibula ſcrutari, nihil indiſcuſſum relinquere, dubitare de ſingulis, cuncti diſputatione complecti, ut, & quare, & propter quid, & quomodo, ratione, & intelligentia conſequantur, & compræhendant, quaſi uerò, uel illis campus deſit, & area, vbi diſputationibus uires exercere poſsint ſuas: uel eorum quæ ſub Deo ſunt, iam nihil prætermiſerint omnia ingenio perueſtigauerint, ſubtili, atque exquiſita ratiocinatione ſingula definierint, ſubiecerint ſibi (ut ita loquar) cœli ſydera, terræ uiſcera, ignium globos, & fluctus maris. Sequimur autē in omnibus recta linea ipſius chriſtianæ ſapientiæ, quæ ſola uera eſt ſapientia è regione cœli demiſſa ad terras, antiquam puramque, & ſyncerā hoc B eſt duplici ratione canam fidem. Eam fidē, quàm naſcente ecclesia paulatim audiuit, & magna ex parte uniuerſus ſuſcepit orbis, cuius deinde ſanā intelligentiā, aduerſus tot hęreſum mōſtra, glorioſa triumphis Nicęa protulit, reſonuit Bizantium, Ephæſus, Chalcedon, & alma Roma, vt ſi moliri examina, condere fauos, & mellificare omnino nō poſſumus, id quod ſędulę apes fecerunt, ſaltem, tanquàm parui quidam culices apoſtolica prata circumuolantes raucos in ueſtras aures bombos ędamus; & Deo ipſo donante ut credamus, illuminãte ut intelligamus, ſi non ad probationē, quis enim ſuę ipſius ſcientię prima principia probet? certè ad ſatisfactionem, tum ne alienis tanquàm..... incredibilia credere uideamur, tū ut nos ipſi C in Domino inuicem conſolemur, & cōfirmemur, per cōmunem fidem ueſtram, atque noſtram parati ſimus iuxta Apoſtoli pręceptum rationē reddere de ea quę eſt in nobis fide; idque ut Gręcè dicam οὐχ ὡς θέλομεθα, ἀλλ' ὡς δυνάμεθα. Puteus altus, ſitula curta, labor ingens, uires infractę ſenſus fallax, ratio cęca, fides ſola, quęſtiones innumerę, opiniones cōcurrentes, iudiciū periculoſum, & inuidioſum. Verum enimuero ecce uobis hiſtoriam nudam, quę uniuerſo orbi à longe pręfero clariſsimum lumen, iter aperit, & complanat, fodit altam terram haurit aquas, & dat potum im menſura, exacuit iudiciū fidei; & euitat pericula omnia, dū in re tanta ſumma fide nihil ueri non audet, & nihil falſi non audet. Nos nō ſcribimus tribus illis Hermie, Eraſto, Coriſco ſcribimus tribus hiſce, D Timotheo, Theophilo, Theocrito diuino iudicio electis Dei amantibus, & zelatoribus diuinę glorię. Hi uni mihi ſunt Trimegiſti ſapientiſsimi inquàm, & inter omnes magnates maximi; qui ut in terris tres ſunt perſona, myſterio nomine, fide porrò conſenſione, & bona uoluntate cor unū, & anima una ſic teſtimonium perhibent, etiam uſque ad ſanguinem ipſi Deo, qui in cœlis eſt, tam origine, nomine, et relatione ternus, quàm natura ſubſtantia, eſſentia unus. Audite igitur uos tres amici mei ſinceri ſanctiſsimæ Trinitatis cultores, nam, & Thrax ille Theologus gentium ore rotundo profanos arceri iuſsit ne ſancta polluerent, & uiolarent ſic orſus cythara, & cantu.

Φθέγξομαι οἷς θέμις ἐστὶ, θύρας ἀπίθεσθε βέβηλοις.

Res ita habet, ita habet euangelium æternum, ita uenorandæ antiquitatis B
inuiolata fides, & ſanctiſsimę Theoſophiæ certa ſecuritas. Natura Dei, quã
Græci congruè, & ſapiẽter, uelut poſitum extra omne genus τὸ θεῖον neu-
tro genere dicunt, una eſt, neque eſſe poteſt, ſed ne cogitari quidem niſi
unus ſolus Deus. Quoniam autem mente, & ingenio capi nequit, ut res
eadẽ ſeipſam gignat, nam, ut quicquid aliunde oritur, exit ab aliquo non-
nulla ex patre ſibi ſimili, ſic quicqnid generat neceſſe eſt, ut aliquo modo
ſe ſe fundat, ſi non in aliud, certè in alterum, cum audimus ex ſacris lite-
ris Deum generare, Deum generari: nam Dei oraculum illud eſt. Ego
ne quis alios parere facio, ipſe non pariam? qui cæteris generationem tri-
buo ipſe ſterilis ero? diſtinguenda eſt natura à perſona, & uice uerſa perſo
na à natura, ut una perſona ſit quæ generat, altera quæ generatur, ipſa ve- F
rò natura diuinitatis, neque generare ſolũ, neque ſolum generari, ſed ne-
que utrumque ſimul poſsit; ne uel ipſe genitor ſolus, uel ſolus genitus, ſit
Deus, uel idem Deus ſimul ſit pater, & filius. Neſcio an intelligis, quæ
legis ò homo, ſed ſi intelligis quid dicis? Quid obijcis? Quid contradicis?
En tibi quàm breuiſsimè totam rei ſummam colligo in faſciculum. Ra-
tio generationis abſolutè, & ſimpliciter non patitur ut ſit perſona eadem
genitor, & genitus, at uerò ratio diuinæ generationis exigit ut ſit eadem
natura genitoris, & geniti. Caue quicquàm putes eſſe uerius. Ita porrò
ne in Deo quidem non generat ipſe ſeipſum, quia non genitor genito-
rem, neque genitus genitum, nam genitor non eſt genitus, cuius notio G
eſt ἀγέννητος & genitus non eſt genitor, nam illius uelut character eſt
Γεννηθείς, & tamen uerè Deus gignit Deum, & Deus uerè generatur abs
Deo; quia, & pater æternum eſt Deus, à quo generatur filius, & filius
æternum Deus erat, qui generatur à patre. Neque uerò ex matheſi ſibi in
mentem ueniat punctum ipſum, quod unum, & idem re, diſtinctum ra-
tione ſola, & in circulo, & in linea principium ſimul eſt, & finis. Abſit
ut genitor, & genitus, pater inquàm, & filius rationes tantum ſint in ip-
ſo Deo ſicut principium, & finis in ipſo puncto. Sunt duæ res, ut genera-
re, & generari, ut paternitas, & filietas, ſic enim uertimus Græcas illas uo
ces Πατρότης υἱότης, atque ideò in una natura eſſe poſſunt, in una perſo-
na non poſſunt. Eſſe poſſunt in una natura, non, ut illa una generet, uel H
generetur, ſed ut ſit illius una perſona qui generat, & altera qui genera-
tur; ſitque illa una in generante principium forma, & quaſi uis generan-
di, & in ipſo nato terminus (ut aiunt) formalis generationis, parce quæ-
ſo mihi Deus dum de tua ſumma ſimplicitate ita loqui cogimur, ne ho-
ſtibus tuis, quaſi uicti, ne mutire quidem poſſe uideamur. An uerò non
pariter in homine, & in filio hominis eſt una humanitas: Ἀνθρωπότης ta-
metſi inter homines eſt eadem ſpecie, at in diuinis eſt eadem numero,
nam quod dat genitor, accipit genitus, quid autem uel ille dat, uel hic ac-
cipit niſi diuinitatem? at non eſt niſi una numero diuinitas, illa ipſa ergo
datur.

A datur, & accipitur, datur à patre, accipitur à filio, non autem generatur à patre, & ne in filio quidem, quanquàm interdũ dixerunt patres, qui pro ſua ipſorum authoritate priſcis illis tẽporibus liberius loqui poterant. Nihil eſt in filio niſi natũ, & pater quomodo erit, ſi non, quod in ſe ſubſtantiæ atque naturæ eſt, genuerit in filio? Ecque natura dicite uos quæſo ô ſanctiſsimæ Trinitatis oſores, uos enim conuenio, & eam quam tantopere hoc loco potiſsimum iactare ſoletis philoſophiam, quàm inquàm natura eſt ſcire in terra, ſiue in cœlo, quę uel generetur, uel generet? Certè ut uos ipſi docuiſtis, homo, (naturæ enim & res, & nomen eſſe uidetur) non generatur, neque generat, ſed Cephas, Cleophas, Tantalus, Pyndarus, hic inquàm, & ille homo eſt, qui generat, qui generatur, qui mouet qui mo-
B uetur, qui agit, qui patitur. Quid quod nonnulli ex uobis dixerũt ne hominis quidem animam, utraque enim forma eſt eſſe illam quæ intelligit, ſed hominem per animã intelligere, & ſi tribui poteſt ut intelligat, haud diſsimili ratione illi quoque tribui poſſe texere telas, ouare ſegetes, ſcalpere marmora ferro, & ducere fila fuſo. Sanè natura comparatur ad perſonam, ut quæ eſt aliquid perſonæ, ac perſona ad naturam ut id, cuius eſt aliquid natura, atque ideò perſonæ merito tribuitur omnis actio, nulla naturæ, quia perſona comparatur ad naturam, eſt quaſi totum, & in actu, natura ferè pars, & ut aiunt in potentia. An uerò nõ pertinet, & perſona ad primam ſubſtantiã, natura autem potius ad ſecundã? Non habent hæc locum
C in Deo, ubi nihil primum, nihil ſecundum, nihil niſi totum, & perfectũ, nihil niſi actus, & actio: ſed omnino ea eſt ratio perſonæ, & naturæ, ut ne Dei quidem natura, res ſit ſubſiſtens, niſi in perſonis, alioquin pro triade, quam, authore Chriſto religioſè ſanctèque credimus, & prædicamus quaternionem, nõ iam ex Chriſto, ſed ex Pythagora ſuperſtitioſè, & impurè ſanctam habere, & adorare uideremur. Propterea cum dicitur, Deum uel generare, uel generari, quod ipſi quoque, ne abſurdi, uel inſulſi, aut parũ acuti, & ſimus, & uideamur frequentiſsimè uſurpamus non referimus ad diuinam naturam, ſed ad perſonam patris, & filij nõ ſecus, quàm cum philoſophi dicunt hominem ſenare cum ſanat Hippocrates, hominem ſanari cum ſanatur Democritus: quia non ſubſiſtit homo extra ſingulares homi-
D nes. Eſt quidem Deus nomen naturæ, non perſonæ, ſed perſonam neceſſe eſt ſubindicet, quãquàm indeterminatè hoc eſt uel plures, uel omnes, aut certè unam, uel hanc, uel illã, quoties illi adiungitur uerbum actionis, aut intrinſecus, aut extrinſecus. Sanè omnes creant, duæ ſpirant, una generat, altera generatur. quod ſi ad naturã ut ipſi quoque philoſophi docent pertinet τὸ quid & ad perſonam τὸ quis non'ne oportet, ut, quæ ad communionem ſuaptè ratione pertinent, naturæ tribuantur? quæ ad diſtinctionẽ perſonis? nam participatione naturæ omnes homines ſunt unũ quid, ſed non unus aliquis. Enimuerò, quæ tã ad diſtinctionẽ pertinere putãda ſunt quàm generare, & generari? Videtis enim quàm in immenſum excreuerit

proceritas, latitudoque arboris humanæ ſpeciei dũ hic homo generat, & E
ille generatur. Ita tandem, quod fidei ueſtræ baſis eſt, & primum firmamentum æterna illa generatio, qua Deus nunquàm genitus, quaſi lux ſe ſe exerens, & quaſi fons manans, id quod ipſe eſt, ab omni ęternitate nato communicat, ea eſt quæ diſtinguit unum ab alio, nõ Deum à Deo, ſed parentem à ſobole, genitorem à genito. Eſt enim pater id quod filius, & eſt filius id, quod pater, ſed tamen non qui pater eſt, is eſt filius, neque qui filius eſt, is eſt pater. Quàm doctè, & lepidè ò viri dixit acutiſsimus ille diſputator Theologus. Pater genuit alterum ſe, & tanquàm ſe dicens, pater uerbum genuit, eſt enim Dei filius, idipſum quod pater eſt propter eandem eſſentiam, & tamen altera, imò, & alia perſona eſt, quæ non eſt ipſe pater. F
Audite pater eſt ex ſe ipſo; filius eſt ex illo, hic eſt in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis, ille eſt qui omnia dedit ei in manus, hic à ſe non poteſt facere quicquam ab illo, per hunc omnia facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil, quod factum eſt, ille eſt tanquàm alta radix, hic tanquàm pullulans germen, & flos aſcendens è radice; ille tanquàm centrum ex quo circulus; Hic tanquàm circulus, qui ex centro. Hoc eſt enim qui antiqua Theologia appoſitè uocabat illum, Bonũ; hunc pulchrũ iuxta illud Vnus bonus Deus, tu pulcher es dilecte mi, in quo mihi benè complacui. Nam in centro Bonitas, quaſi latet in Circulo, pulchritudo uidetur, & quid eſt centrum niſi tota uirtus Circuli? & quid eſt Circulus, niſi tota explicatio G
centri? Vis ut myſterium explicem ὦ φιλόθεοι. non eſt aliud Deus à quo Deus, niſi Deus Verbi, & non eſt aliud Deus de Deo, niſi Verbum Dei. Ecquis manifeſtauit Deũ ex quo Deus niſi hic ipſe noſter Deus de Deo? Ergo cum ille dicit Verbum tum de ſeipſo generat Deum, at uerò hic eſt, illud ipſum Verbum quod tum dicitur eum Deus generatur; Ita demum ut in natura humana eſt homo, & filius hominis, ſic in natura diuina eſt Deus, & filius Deus; Non'ne uerò eſt & filius hominis homo? ſic eſt, & filius Dei Deus, ſed de utroque iam non coniunctè ſed diſtinctè tractandum nobis eſt; primum autem de patre dicendum; & ſi enim ratio, & nomen filij refertur ad patrem, perinde ac patris ad filiũ, & quod nemo neſcit Deum patrem oculis corporalibus nunquàm uiſum, unigenitus, qui H
eſt in ſinu patris ipſe enarrauit, quem ipſi uidimus, audiuimus contrectauimus, tamen quia is, qui eſt pater, origo eſt ipſius filij, non è contra, is qui eſt filius origo eſt patris, de ſanctiſsima Trinitate ſermone ſuſcepto, qui de tribus perſonis ſeorſum meditari, loqui, ac ſcribere uelit, illi meritò ducenda ſunt exordia non à filio; ſed ab ipſo Deo Patre.

Fons,

A *Fons, & principium totius diuinitatis Deus Pater.*

CAP. III.

EIA igitur ò Viri qui ad res tantas,& ad tanta faſtigia
piè ut uideo erexiſtis animos ueſtros ἐκ πατρὸς ἀρ-
χώμεθα. & hoc ipſum naturale principiũ, à quo mi
hi tela ordienti neceſſariò inchoandũ eſt de æterno
æternæ prolis parente,unde omnia rerũ principia,
omnes rerum fontes, & ſcaturigines, ne quæſo lon-
gius,quàm pars eſt ambitioſè repetamus; ne conſu
mamus uerba uerbis,vt uideamur in uaſto hoc gurgite multũ diuque na-
B taſſe, maria nauigaſſe, profunda penetraſſe, nihil nõ uidiſſe, Neque enim
animus eſt ſermone denſo,& cæcato rebus Chaos inducere, ſed dũ largo,
& aperto rem explicamus,& pandimus,illud agimus,vel certè tentamus,
& cupimus,ut tenebræ quę natant ante oculos reſoluantur,vt aperta ſecer
nantur à dubijs,& multa quæ in diuturna obſcuritate forſan latuerũt ipſi,
quoad fieri poteſt,uelut cernere oculis ueſtris uideamini. Prima itaque il-
la ut hinc incipiam,in ſumma,& indiuidua Trinitate, perſona,id reuelan
te Chriſto in euangelio æterno; pater, & eſt, & dicitur ſacroſanctũ planè
nomen,plenum amoris authoritatis,& reuerentiæ, quod uix auditũ, uno
ipſius naturæ inſtinctu,omnes,& ſanctè diligendo ueneramur,& religio-
C ſe uenerando diligimus:quemadmodum igitur; quia Deus eſt mundi in-
quàm opifex ſummus ille pater.

Terrarum cœliq́; ſator, qui tempus ab æuo
Ire iubet.

æternior eſt tẽpore,& æuo,ut potè propriè æternus,æternitas;& ſi quid di
ci,aut intelligi põt,ipſa æternitate ſublimius ὁ ὢν ex Moſe,ex Platone τὸ ὂν
in æternũ;& ultra,neque effectorẽ habẽs,neq; creatorẽ; quæ omnia ſupe-
rius diuina hiſtoria referebat,dũ ipſi incipiẽtes à linea pede, & curru face-
remus iter, ex hoc mũdo,ad Deũ; & magnarũ alarũ remigio,in orbẽ ad di
uina quoq;uolaremus. Ita hoc ipſo,quod eſt pater nõ ſolũ ex aliquo ſactus
nõ eſt,neq; creatus ex nihilo,ſed ut ab ipſo filio diſtinguatur,cuius ille ori
D go eſt,& naſcẽdi principiũ,ſimpliciter,& omnino à ſeipſa, & per ſe ipſam
exiſtẽs tã non habet principiũ originis,quàm nõ habet initiũ aeris.uel tẽ-
poris. Vterque quidẽ unius diuinitatis ratione eſt & ἀποίητος, & ἀκτίστος
quin,quod ſublimius quiddã eſſe uidetur ἀγέννητος nã duas illas negatio-
nes,philoſophorũ nõ nulli ipſi quoq; mũdo tribuere ſolent, quẽ alioquin
dicũt,γεγονότα,& γεννητὸν,neque.n.cõtinuo apud Gręcos ſunt κτιστά,καὶ
ποιητὰ quæ γεννητὰ uel γεγονότα. Verũ enimuero ſicut Deus filius,hoc ip
ſo quo filius eſt γεννηθείς.quia,& ſi Deus eſſe nunq̃ incipit,accipit tamẽ ab
omni æternitate per genitalẽ originẽ, & accipiẽdo habet ut ſit Deus, ſic è
diuerſo Deus pater,eo ipſo,quo pater abſolutè eſt ἀγέννητος.Maiores no-

ſtri

ſtri dũ Græcis cõpoſitione,& breuiloquẽtia pares eſſe uolunt, interpretan tur (neſcio an ut ſenſum;ſic,& uocẽ, Latina lingua pati poſſit) ingenitus, hoc eſt nõ natus,nõ generatus; ſanè patris eſt dare id ipsũ,quod eſt nõ acci perẽ; ideoq; generat ſolũ,non generatur; vt qui neq; incipit; quia Deus, nẽq;accipit quia pater,nã nulla eſt,neq; fingi poteſt origo principij,quòd uerè, & ſimpliciter principiũ eſt; ſiquidẽ ex principio oriũtur omnia, ipſum autẽ nulla ex re alia naſci poteſt, alioquin ſi aliquid eſt unde originẽ trahat,quomodo,niſi nomine tantũ principiũ erit? An uerò nõ id totum dicerẽt omniũ gẽtiũ ſapiẽtes Theologi,& Philoſophi? Quæ.n.alia cogitãda eſt principij ratio? altius.n.eſt, vt nos quoq; ad colles Euganeos in nr̃æ Italię Athenis ex Latinis philoſophis didicimus,ipſa cauſa,& ratione cauſſæ principiũ principio autem,quid prius? Quid ſublimius, quid maius,aut melius? Nã ex principio omnes cauſſæ,omnia elementa,omnia initia,oẽs ſemẽtes,plantationes inchoationes,educationes, machinationes,ortus origines,originationes,procreationes. Ecquis eſt noſtrũ,qui intelligat patrẽ, & nõ ſimul intelligat uim,& rationẽ principij in patre? principij inquàm, quo nõ implicitè,& abſcõditè cõtinetur, ſed expeditè, & patenter,ſe ſe exerit fœcunditas,& origo genitalis? Etenim apud authores linguæ Latinę, ob id factũ eſt propriũ genitoris hoc nomẽ Pater,quãquàm & Græca uox eadẽ ferè eſt, πατὴρ, indeque,& ſoli natalis hoc ipsũ patria,quod genitor generationi,ſemẽ,& vterũ,ſolũ ad cõſeruationẽ geniti lucẽ,uitã cęlũ,aurã patefacere uideatur; Notæ sũt illę uoces patris,& filij ex vtero genui te,exiui à patre,ex Deo proceſsi, & ueni, quibus planè apparet nihil tã propriè dici de æterno patre,quãquod ſit fili principiũ, nihil tã de filio, quã quod ſit in principio,& à principio, & de principio, nẽpe in patre,à patre,de patre. Eſt quidẽ,& filius ipſe cũ patre principiũ,abs quo procedit (vt dicitur) Spiritus ſanctus,& uirtute portàtur,& regũtur tã omnia,quàm ſingula, at uerò principiũ dicitur,nõ ſecundũ quidẽ,nã neq; ipſe pater (ut obſtruàtur ora iniqua loquentiũ) primũ principiũ,nõ de principio,imò principiũ ex quo principiũ,ſic.n.iudicio, & ratione cẽſeo ita loquendũ eſſe docuit acutus ille, & enucleatus Theologus occidentalis noſtræ eccleſiæ ferè Lucifer, quo inter claros ſcriptores uix eſt unus,uel alter ſubtilior,argutior,limitatior. Non eſt autẽ,uel ſolius naturæ creatæ,uel ſolius filij principiũ pater,ò Viri,ſed eſt ſimpliciter,& abſolutè principiũ quia eſt principiũ totius diuinitatis,hoc eſt sũmę & sãctiſsimę Trinitatis,ſiquidẽ nõ eſt extra diuinarũ illarũ perſonarũ indiuiduã Trinitatẽ,Deus vel natura Dei. Illa ipſa diuinitas modis omnibus eſt & ἄναρχος,& ἀναρχία nã & ipſius nullũ,& ipſa nullius principium eſt,nõ.n.generat,& nõ generatur ut ſupra dicebã. Porrò ipſa Trinitas eſt,ipſa tota diuinitas,quia unaquæq; perſona id totũ quod eſt habet à patre,pater autẽ quod ſubſiſtit,aliũdẽ nõ habet,ſed ſuũ,eſt,nimiũ uerè dicit quod totius diuinitatis ſit principale principiũ. quid.n.ſi ſui ipſius principiũ nõ eſt? docẽt ſanè,& gẽtes,Deũ eſſe patrẽ omniũ eorũ quæ ſunt.

Eiſ

A *Εἷς πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων*
Vnus enim rerum pater eſt.
Vnus qui cuncta miniſtrat.

neque propterea intelligunt illum ipſum Deum eſſe ſui ipſius originem authorem,& cauſſam, quando ut prædictum, neque natura permittit, neque mens capit, ut qui naſcitur de aliquo ſit ille ipſe de quo naſcitur, & parens de quo naſcitur, ſit proles quæ naſcitur. Cõſimili ratione igitur Deus ille pater cuius primam hanc Paternitatem, impiè gentes ignorauerunt, pij populi crediderunt, quàm appoſitiſsimè fons, & origo dicitur diuinitatis, quia ipſe per ſe ſe hoc eſt non ab alio eſt & Deus, & pater, ac filius,& B Spiritus ſanctus, & quòd Deus eſt,& quòd filius,& Spiritus ſanctus eſt habet ipſo patre. Quod totum profectò,& continet,& ſignificat res,& nomẽ principij, tametſi forſan apertius, & explicatius fontis, quo ſymbolo propterea, altiſsimè appellauit Deum patrem, Dionyſius, eſt inquit, *πηγοῦα θεότης*, ſontana diuinitas, ut filius ſit fons, ſed ex fonte, fons inquàm promanans fons ex fonte intus ſecreto, & puteale; nam, & in ſacris literis dicitur aquæductus exiens de paradiſo quid ni? Diuinitas quidem ipſa nõ generat, neque generatur, datur tamen,& accipitur, non datur autẽ ſine patre, non accipitur ſine patre; imò uerò dat,& non accipit eã pater; an igitur nõ eſt hæc fontalis plenitudo,& uitalis exuberantia diuinitatis in patre? Hinc illud, ſicut pater habet uitã in ſemetipſo, ſic dedit filio habere uitã in ſeme- C tipſo, quanquàm & ex ſemetipſo uiuit pater,& eſt uita; filius autẽ non ex ſemetipſo; ſed ex patre uiuit,& uita eſt. Ab illo uitali fonte datur uita cuicunque datur,& ab illo fonte non accipitur quomodocunque accipiatur. Commune eſt filio,& Spiritui ſancto, procedere, quanquàm non eadẽ ratione ex patre; at propriũ eſt patris, ut ex illo quiſque ſuo modo procedat, omnino tamẽ uterque, ut Deus de Deo, ut fons de fonte, ut lumẽ de lumine, ut æternus, de æterno, ut creator de creatore, ſic tandem neque filius, neque Spiritus ſanctus, eſt collatus ad patrem numine minor, inferior poteſtate, iunior tempore, ſecundus honore, & tamen ſummus ille pater, eſt utroque, & ratione, & nomine prior, & origine quaſi maior, à quo ille, D qui à ſe non ab illis, & Verbum illud filij. Pater maior me eſt, niſi uetat magnus ille, immortalis nominis heros, non ad filium hominis ſolum, ſed & ad filiũ Dei referri poteſt. Audite uiri cogitate enim nihil pater rem loquimur. Quemadmodum in ampliſsimo hoc Theatro uniuerſæ naturæ, quod,& oculis aſpectamus; & in gentia illa noſtra mentis ſagacitatem miramur; quia tam ſingula; quàm omnia cœleſtia, terreſtria, uiſibilia, inuiſibilia, per tot gradus rerum ſcanſiles, quot ipſi uidetis diſtincta, in hoc unũ conueniunt quod uera æternitate carent, aliquando enim non fuerunt; ideoque ut exiſtant per ſe, ſe habere non poſſunt, unde, & ſenſus ferè uidet, experientia certè probat, ſecurè colligit ratio, & demum ſapienter conuincit fides Deum ipſum non tam in ſcalarum cacumine; quàm ipſum

cacumen

cacumen, immo verò ſupra omnia cacumina collocatum in faſtigio maie- E
ſtatis ſuę abſque vllo principio originis extare in rerum natura, quippe quia
cæteris rebus exiſtendi initium dare non poſſet niſi per ſeipſum æternus exi
ſteret. Ita in illa ipſa *ἀναρχίᾳ*. Diuinitatis in qua vt iam iam audiſtis, & ſa-
cra eloquia teſtantur eſt Deus. qui naſcitur, & Deus qui procedit oportet
eſſe aliquem vnum, neque naſcentem, neque procedentem hoc eſt ex toto
ἀνάρχον qui ſit (quo pacto enim abſque metaphoris, ac ænigmatibus diui-
nam explicare poſſum homo homini) tanquam radix, cui, & ſinguli, & om
nes altè nitantur, & hæreant tanquam fons, & ſcaturigo, vnde exeant decur-
rant, humorem accipiant; deniq; tanquam ipſum vnum abſquo per vtrum-
que, quaſi medium petenda ſit rerum omnium velut numerorum longa
ſeries atq; deductio. quod æternum non eſt à ſeipſo eſſe non poteſt; ideoq; F
citra Deum quicquid exiſtit aliunde habet, vt exiſtat, at in natura Dei nihil
prohibet, non dico vt aliquid, ſed vt aliquis ſit æternus, qui tamen ſit ab alio
genitus. Enimuero vt temporale probat æternum; ita qui æternum eſt ge
nitus, is velut digito oſtendit eum qui eſt æternus, & non genitus. Quomo
do enim extare poteſt is qui eſt ab alio, niſi extet vnus aliquis, qui ſit à ſemet
ipſo? An vero ſunt infiniti, & innumerabiles Dij in rerum natura, & non
potius eſt vnus ſolus Deus? cur ergo erunt infinitæ perſonæ Diuinæ & non
potius erit tandem vna perſona prima fons, & principium aliarum perſona
rum? Status eſt omnium rerum in vna natura Dei, cur non ſit ſtatus omniũ
Diuinorum in vna prima Diuina perſona? Ecquid agit natura ſi non eſt, G
& perſona. Illi ipſi igitur perſonæ primę, vt illa ipſa dignitas conuenit prin-
cipij, & fontis; ſic hoc ipſum paternum nomẽ, quod abſolutè ipſius Dei, &
vniuſcuiuſque perſonæ æque, ac totius Trinitatis, commune eſt ephiteton
(omnia enim ab illo vno æternoque principio creata fuerunt, omnia per ip
ſum ſunt; & omnia in illo conſtant) non ex tempore quidem, & extrinſe-
cus; Sed in ipſa æternitate, aut ſi dicere licet, ò ſubtiles, ante æternitatem eſt
intrinſecus proprium, æquatum, & cohærens. Sanè illi duo naturæ æterni-
tatiſque conſortes, ſunt ſuæ ipſius fęcunditatis non natæ, neque inditę, non
ambo quidem filij, ſed omnino velut quędam germina per illos ipſos, quos
græce dicunt, *ἀγαθοπρεπεῖς, τῆς θεαρχίας προόδους*, vtique ſine tem-
pore, ſed non ſine origine pullulantia, & ipſius patris velut flores ac *ὑπερου-* H
σίᾳ lumina: quoad naturã quidem tota in totis inſerta & inſeparabilia,
quoad perſonam diſcreta; hoc eſt nulla ex parte commiſta, vel confuſa: fin-
ge quolibet vt patrem fugias ò homo: lude, ſi Deo placet in auis abauis;
proauis: ſero forſan, ſed aliquando tamen in Patre tibi quieſcendum erit.
Ea eſt prima germanitas, quæ eſt inter patrem, & filium. Reſpicite inquit
ſanctiſsimus Vates poſt tam multa ſæcula ad Abraham patrem veſtrum, &
ad Saram, quæ vos peperit. Sed, & Adam; quem nulli aui, aut abaui proceſ-
ſerunt, non ne dicitur nouiſsimorum quoq; nepotum, ſecundum carnem
pater, & genitor, ſupra tot eorum auos atauos & tritauos? Ergo fuge, & re-

ſuge

A fuge huc,& illuc quantum velis, primum illum vnumque patrem effugere non poteris;tolle patrem ſuſtuliſti protinus auos,& abauos,at eſt primus pater, & is caret auis; ſed profectò delirium eſt cogitare Patrem Dei Patris. Nam pater Deus patrem non habet; quia is, qui ſatus eſt patre filius eſt, & pater eſſe non poteſt: non eſt niſi vnus filius, non eſt niſi vnus pater. Vnus mundus,vnus creator,vnus filius,vnus genitor,nullo patre ſatus,nullo genitore natus;nullo principio ortus, αὐτοφυής. Adiuro vos per veſtras vires,quæcunque eſtis omnia, iuuate: fauete;dum ipſe pro omnibus tanti patris præconia loquor,ſed tu imprimis per Spiritum ſanctum tuum fer opē.

Nate patris virtus.

B Verè enim dixiſti ò præco veritatis,ò verax,ò veritas. Nemo nouit patrem niſi filius,& cui voluerit ille reuelare. Aeternus igitur ille pater non prius potuit generare,quàm generaret,neque prius fuit,quàm poſſet, neque aliquando Deus erat antequam pater eſſet,ſed ſimul æternum erat,& generabat,& ſimul Deus,& pater erat. Nihil illi acceſsit quia mutari non poteſt, nihil vnquam illi defuit: quia ex ſeipſo perfectus eſt,& ſigillum, atque notio ſuæ ipſius dignitatis eſt hæc ipſa æterna paternitas, hæc ipſa æterna fœcunditas,& vis,quæ ſoli illi ineſt generandi, non quia æternum dumtaxat poſſet,aut vellet,nam,& creare ab æterno tempore poterat, & volebat,ſed qua filium ſuum ex ſua ipſius ſubſtantia in æternitate reipſa generaret, ſimul pater, & generans,& ne momento quidem generans ante relationem C paternitatis. Eſt fons ſapientiæ magnus ille pater,emittens ſapientiam, eſt fons vitæ manans vita,eſt fons lucis micans luce. Neque vero areſcunt fontes,aut ſitiunt,niſi fontium naturam, vim, & nomen amittant. quare nunquam eſt ſine ſapientia ſua, ſine luce ſua, ſine vita ſua, hoc eſt ſine filio ſuo. Cuius eſt illa vox ego ſapientia,ego lux,ego vita: Ecquid iam dicam. Pater nunquam generare incipit, nunquam deſinit generationem illam, nihil precedit;nihil ſequitur,quomodo eſt pater eo modo generat,quia ſimul eſt,& generat,nunquam non eſt,nunquam non generat,in æternitate pater, in ęternitate generans ante omnia,cum omnibus,poſt omnia: Vt infinitam illam ſuam fęcunditatem nemo putet,vel ante initium generandi eſſe imperfectam, vel in generatione exhauſtam, vel poſt generationem ſuperuacaD neam. Nam qui tollit generationem,tollit paternitatem,& patrem: Hæc eſt proprietas æterna patris,non adueniens extrinſecus,ſed ita ſibi, perſonæ ſuæ,maieſtati ſuæ,ſubſtantiæ ſuæ,coæquæua,& naturalis,intrinſecusq; conueniens, vt vel ideo ſit pater, quia generat, vel ob id generet quia pater eſt, certè verò nō ſit pater,ni generet. Quid autē aliud eſt,ſi pater non eſt. Equidem video τὸ ἀγέννητον, hoc eſt non eſſe ab alio venerandæ illius perſonæ primæ eſſe,quoddam quaſi cognomen; tamen hæc ipſa negationis vox, non quod ſit,ſed quomodo non ſit; quod videlicet aliū non cognoſcat,authorem ſignificare videtur. Hoc ſolum igitur eſt magnum illud proprium, & antiquum nomen Pater, quod quaſi certam quandam verendæ illius

maie-

maieſtatis definitionem, ac notam, filius ſuus in euangelio; ignoranti ſęculo reuelauit. Hinc ille qui abdita Dei forſan ſcrutari paulò altius deſiderabat. Oſtende inquit patrē, & ipſe Dei filius aſcendens in iubilo prius patrem nuncupat quàm Deum. Quin in ſacramento illuminationis, nomen Dei ſupprimitur, patris exprimitur, adeò plus habet myſterij ac religionis uox patris quàm ſola Dei, aut domini. Sanè Dei, & domini uoces ex ijs, quæ uelut in publica Dei aula uidentur noſtras aures repleuerũt. At ſacratiſsima illa generatio in thalamo tanti regis, quæ uix à mortalibus concipi poteſt, uocem patris induxit. Deus eſt laus prouidentiæ. Dominus titulus poteſtatis, pater eſt nomen proprium perſonæ generantis. Ob id Deum ac Dominum ratio, & philoſophia probat. Patrem ſola fides agnoſcit. Verè beata fides cui datum eſt, ut dum ſuper omnem mundi ſapientiam tantum arcanum intelligit, ſimul quoque agnoſcat, quem colat ut Deum, quem uereatur ut Dominum, & quod demũ ſumma eſt ſapientiæ, & pietatis, quem amplectatur ut patrem. Eum inquàm, qui nos, & noſtra uidet, & contemplatur tanquàm Deus regit, & gubernat tanquàm dominus, & denique in quo uno beati ſumus, qui nos diligit, ac fouet tanquàm pater, ſic ſanctificetur nomen tuum. Pater amantiſsimæ in cordibus Iudæorum, & gentium, ut adorantes tuam diuinã ſapientiam; timentes tuam dominicam poteſtatem ament, uel redament tuam paternã charitatem, quo tandem per tuæ adoptionis gratiam, diuinæ naturæ conſortes effecti conformes inueniantur imagini filij tui Ieſu Chriſti domini noſtri. Et nunc quidem in te credimus, ter ſanctæ pater, te confitemur, te colimus, tibi gratias agimus, ſed quando erit ut ſublimem illam, amabilem, & admirabilem venerandæ tuæ paternitatis dignitatem, non iam credamus, ſed uideamus? Nunc filij tui ſumus. Abba pater, at uerò nunc apparebit quid erimus per vnigenitum illum tuum, qui eſt natura primogenitus in multis adoptione fratribus.

E F G

Generatio filij Dei. CAT. IIII.

HVc modo læti ueniant non muſarum, ſed uatum chori omnes, & cum illis non philoſophorum, ſed Theologorum Choro didaſcalus mulceant pijs cõcentibus aera ſacri cithare di, & pſaltriæ. H

Matres atque viri, pueri innuptæq́, puellæ. reſonet plauſu templa, & ædes, audiantur ubique cantus, & numeri, nam eſſe fœlici adeſt noſter communis amor Dei filius, & dilectus, ex dilecto, & qui diligit eos à quibus diligitur uerè, φίλος, φιλόφιλος, φιλῶν, φιλούμενος, ὃς καὶ ἀφίλα ἔρδει. Ecce inquam.

Vultu

A *Vultu quo cœlum tempeſtatesq́; ſerenat*
Attollit caput, chari genitoris imago.
Progenies illa priſca quam credidit ætas.
Non tanquam generis noſtri, & in corpore virtus
Mixta Deo, Deus qui nulla primordia nouit
Et patris æterni ſplendor, & gloria formæ.
Et ſpeculum.

Vos ò viri pij, & fideles, quos in illius gloriam, & honorem velut ſuo de nomine dictos multum ſaluere iubemus. נַשְּׁקוּ בַר oſculamini hunc ipſum filium, amplectimini diligite, colite, aduolutis genibus de more καταφιλήσατε, τὰς χεῖρας, & coronis in terram proiectis tanquam om
B nia veſtra munera illi accepta referentes, adorate eum tanquam regem & dominum. Nam hic ipſe eſt, in quo vno nobis, & vniuerſo generi placata eſt ira, & cõquieuit indignatio, & furor Dei patris. Iam quid dicam vobis ἀντίθεοι, cyclopes contemptores filij, & deſertores patris, quem alioquin ore ſuperbo dicitis quia Deus veſter eſt, Hypocritæ quibus merito bonũ vertitur in malum, dies in noctem, & lux in tenebras, quibus vita efficitur mors, menſa laqueus, petra ſcandalum.

Vos animæ viles, infleta inhumataq́; turba.

Qui dicitis vos Iudęos eſſe, & non eſtis. ſed eſtis ſynagoga ſathanę

Quid tantum inſano iuuat indulgere labori.
Quid morituri facitis?
C *Quo, quo ſcęleſti ruitis?*

An ignoratis, quàm ſæpe iratus Deus, fregerit, deleuerit impias illas veſtras coniurationes aduerſus Chriſtum ſuum filius eius vnicum Dominum noſtrum, atq; vobis etiam repugnantibus veſtrum? Et tamen adhunc vſque diem, rebus veſtris planè perditis, & deſperatis nolens aliquem veſtrum pe rire propter nomen ſuum, propter Abraham Iſaac & Iacob, nam radix ſan cta, & ſi rami inutiles, conſulit, hortatur monet. נַשְּׁקוּ בַר. oſculamini filium. Nõ aliunde ſalus quàm in filio, & vt veſtra elocutione, vtar dilectionis: hic eſt quem chariſsimum habet, quẽ ſinu fouet ſuo, cui fortunat omnia, quæ ille geſsit, quem conſtituit hæredem vniuerſorum, de quo dixit,

Illum ipſum, illum audite

D

Hunc ego ductorem populis rerumq́; magiſtrum eſſe dedi
Sed hæc iam non canant obſtreperi graculi
Cantantes ſublime ferant ad ſydera Cygni.

Nos interea, dum διάψαλμος choro pauſam, & quaſi ſilentium facit, amicè, & ſecreto, Primum de generatione tantæ ſobolis, deinde de illa ipſa ſobole colloquamur: Seorſum enim hæc duo tractanda ſunt ad intelligentiæ lucem, tam et ſi generatio in Deum non eſt ſicut in ipſa natura, medium quiddam inter patrem, & filium. Nam generare Deum

non eſt res aliqua, quam Deus generans; neque Deum generari alia res E
eſt, quàm Deus genitus, cum alioquin in Creaturis, actio vt aiunt, & paſſio non apud logicum ſolum, cuius eſt conſiderare voces, & intentiones, ſed apud primum philoſophum, qui de rebus ipſis, & de earum veritate contemplatur, conſtituant duas cathegorias. Non eſt hic locus nouæ illi genituræ ſecundum carnem, ò viri, Vnde ſanctum Chriſti Ieſu Euangelium ad ſolatium, & ſalutem humani generis, initium ſumpſit quam θεόπαςοι Dyoniſius fęliciſsimè vocat. Sed neque illi ſecundum ſpiritum, qua, quiſque noſtrum grauidante Deo: Idque non ventre, ſed mente, non natura ſed gratia, non generat quidem tanquam pater, tamen velut mater concipit ſimul, & fouet filium Dei in corde, vbi formatur, & adoleſcit; & niſi vitio noſtro aborſum patiatur, tandem creſcit in virum F
perfectum. An verò non habet, & hic filius ſuos quoque per myſticam renaſcentiam filios, & vt appoſitè loquar ſuum ipſius genus, ſuam ipſius γενναν. deſcriptum eſt enim in prophetis ſemen eius longæuum, vt ab initio mundi ad conſummationem vſque ſit iuſtus, & iuſtificans, ſanctus, & ſanctificans: & de his quidem omnibus, ò amici ſuo loco dicetur; ſed nũc velut incipientes ab æuo ſcribere tentamus illam, æternam generationẽ, & germinationem quæ multo antiquior omnibus generationibus, prima origo eſt, primæ originis rerum omnium, & velut imperioſa quædam dictatura conſtitutionis totius mundi. Meditamur inquam illam notam. γεννάν, atque γένεσιν quæ geneſim cœli, & terræ, & ratione, & dignitate, natura, temporeque præcedit, ſicut cauſa effectum, ſicut rem nouam G
id quod eſt æternum, & denique vt primum exemplar, id quod eſt exemplum, & monimentum rerum geſtarum: Scribimus generationem ſimplicem, immaterialem, inuiſibilem, vix intelligibilem, antiquiſsimam, ſempiternam Deo dignam. Ecquis dicat, quam ab vniuerſa generatione, & natiuitate, quam ipſi, aut oculis videmus, aut conſpicimus animo, ſit diuerſa hæc tanta genitura filij Dei verè vt Dyoniſiacis verbis vtar, λόγω πουντί ἀῤῥητός, καὶ νῶ παντί ἄγνωςος? Nemo porrò hic fingat, ανθρωποπαθος; & exiſtimet diuinam hiſtoriam, vbi æternæ generationis meminit, & geniti, & genitoris humano more loqui, hoc eſt vt greci dicunt, ἀνθρωπειῶς φράζειν. tralatio eſt quidem, illud quod legitur in ſacris literis, ex cuius vtero egreſſa eſt glacies? Gelu de cœlo H
quis genuit? quis genuit ſtillas roris? Quis eſt pluuiæ pater? quam enim tenuis, & exigua ac propè modum nulla ſimilitudo creaturæ, ad creatorẽ, vt dici poſsit niſi κατaχρηςικῶς, & vt aiunt abuſu loquendi, ſemen, & genitura creatoris? Qui eſt vt ex ſuperiore libro apparet, & Poeta quidam non obſcurè cecinit

Principium ſine principio, & ſine finibus vllis,
Finis, vbique idem, atque eadem vndique ſemper origo

Ordo

A *Ordo ſui, menſura ſui, ſua ſemper imago*

Materia vacuus expers ſine corpore conſtans.

Illudque dubio procul ad tralationem ſpectat quod propter magnam illam diuini vultus imaginem, quam nemo non nuculenter impreſſam ſignatamque gerit in anima, dicuntur ab ipſis etiam poetis gentium, homines Deo geniti, Dei genus. Nunquid non pater vnus eſt omnium noſtrũ inquit ſanctiſsimus Vates, & apud profanos Pater eſt Epitheton omnium Deorum, Iouis verò præſertim vnde illud

Ter pater extructos diſiecit fulmine montes.

B Et illud

O Pater o hominum, rerumque æterna poteſtas

quin, & hæc duo in ſacris literis ad tralationem pertinẽt; quanquam non æqua ratione, quod ſancti viri, per eam, quæ in illis elucet diuinam gratiam, miram quandam Diuinæ naturę participationem, beati quoque per ipſum lumen gloriæ, quo iuxta promiſſum Euangelium, Eritis ſicut Angeli Dei in cœlo propius accedere videntur ad Angelos, quam ad homines, non tam humana ratione freti, quam Diuina inſtitutione formati, audeant Deum vocare patrem. Enimuerò vbi de Deo, & de Deo ſermo eſt, vſque adeò vera eſt, & propria illa generatio, illa paternitas, illa filietas, vt etiam inde, & re, & nomine deſcendat omnis alia genera-
C tio, omnis alia paternitas, omnis alia filietas. Ecquæ nam generatio fingi poteſt, in qua illud quod gignitur ſit tam ſimile generanti, quam eſt ſimilis DEVS filius Deo Patri? Hinc, & meritò quidem, ſublimis illa, *θεογονεία*. iuxta Aræopagitam Pauli Apoſtoli ſenſa, altiſsimè, vt ſolet, explicantem: & in patre non tam eſt *πατρότης*, quam *πατριαρχία*. & in filio non tam *υἱότης*, quam *υἱαρχία*, principium inquam, & principiatus, tam paternitatis, quàm filietatis. & proh ſancte Ieſu generationem illam, paternitatem illam, filietatem illam, o amici quis enarrabit? quis inquam mortalium, hanc ipſam Dei geneſim tam ſingulariter admirabilem, quàm admirabiliter ſingularem, cogitare in primis ſuopte ingenio poſsit; cogitatam verò eloqui: vel homi-
D num lingua nititatur, & audeat, vel angelorum ſufficiat? Vbi nulla participatio, nulla indulgentia, remiſsio, gratia, nullum naturæ ſeminarium, nullus violentiæ impetus, nulla Idea artis, nulla poteſtas materiæ, nullæ latitantes formæ, nullæ rerum inchoationes, fluxiones, acceſsiones, deceſsiones: Vbi filius ſine principio, & ſine fine naſcitur: neque verò naſcitur, quaſi aliquando non eſſet; ſed naſcitur, qui nunquam non erat: neque naſcitur de nihilo, neque de aliquo tanquam de ſubiecto, ſed de ſubſtantia genitoris, tanquam totum de toto, æternum de æterno, principium de principio, Deus de Deo.

Vbi demum, & natura ſimul, & reipſa idem eſt gignere, & genuiſſe; E
generari, & generatum eſſe; naſci, & natum eſſe ante luciferum, & hodie. Vtrumque ſanè dixit pater. Ante luciferum o fili, & Hodie genui te. Quid iam dicis fili hominis? Quæris quando naſcitur filius Dei, & quando natus eſt. Non ita naſcitur hodie, vt non ſit natus ante luciferum, vt non naſcatur hodie. Non naſcitur aliquando, ne inter creaturas numerandus eſſe videatur. Non naſcitur ſemper, ne Natiuitas imperfecta putetur. Quæ eſt ergo hæc naſcendi ratio? De patre ſemper generante ſemper eſt natus: ſemper, quia æternus: natus, quia perfectus, vt generatio eius, atque Natiuitas, non in quadam ſucceſsione conſiſtat tanquam ſemper præſens, neque tamen præterierit, tanquam ab omni æternitate perfecta, ſed ex ipſa ſola ratione æternitatis ſit ſemper præſens, quia æterno nihil præterit, & ſemper perfecta, quia æterno nihil deficit. quam vigilanter loquitur in principo pſalmorum PATER tanti filij? Ego Hodie genui te, non olim genui, non hodie gigno, Ego genui hodie. Ipſe qui ante ſæcula. Hodie æternus Deus, genui te hodie coeternum, & non recens natum Deum. Latitudo vocatur hic puteus, ò viri fundo, fineque carens, & ego profectò, in quo vobis hauriam non habeo, ſed qui hæc quatuor intelligere poteſt τὸ, generatum eſſe, abſque eo quod generatio præterierit: τὸ generari, abſque eo quod ſucceſsionem habeat: τὸ, ſemel generari ſine principio, & ſine fine generandi. τὸ, ſemper generari ſine imperfectione, vel generatoris vel geniti; ille (mihi credite) orthodoxam intelligentiam, huius generationis aſſecutus eſt viri fratres. Profecto verò ex tantarum rerum floribus qui in ampliſsimo vniuerſæ naturæ campo, cum ingenti delectatione, & admiratione viſuntur, tenue quoddam huius æternæ generationis quaſi ſimulacrum, mente concipere adumbrareque licet. Ob id ſanè diuina eloquia tantarum rerum nominibus quaſi mutuatis per myſticas translationes appellant Dei filium nunc Vaporem, nunc Candorem, interdum Caracterem, alicubi ſpeculum, quia tantam tanti filij generationem, in cuius fide potiſsimum ſita eſt ſpes vniuerſæ noſtræ ſalutis, Deus per omnia ſplendere voluit, & vndique velut paruas quaſdam ſcintillas emittere, tum ne prorſus incognita eſſet credentibus, tum ne excuſari poſſent, qui non credunt, quod ne veſtigium quidem vllum ad eam ſubodorandum reliquiſſet; Nam, & paſsim videmus in vniuerſa natura ea omnia quę in inferioribus rebus diſperſa ſunt, ſi ad perfectionem dignitatemque ſpectent, mira quadam poteſtate in rebus ſuperioribus congregari, vt illuſtrius ſplendeant, ſintque egregia quędam maioris nobilitatis argumenta atque indicia certiſsima. Naſcitur ergo ex Deo patre Deus filius: Vapor virtutis Dei, eiuſdem inquam naturę, & Diuinitatis: Candor lucis ęternę,

(margin letters F, G, H beside the lines "præterierit…", "geniti; ille…", "uas quaſdam…")

A equçuus luci generanti, character ὑποςάσεως, ab eo cuius eſt, perſona diſtinctus, non eſſentia: Speculum ſine macula cui nihil deeſt, quominus perfectè patrem exprimere, referreque poſsit: DEVS, & ſplendor glorię; quia non ſeparatur a gloria patris, ſed manet in patre, æqualis patri: emanatio ſincera, quia ſine tempore naſcitur, & ſine motu. Porro propriè dicitur filius DEI, quia verè eſt Deus, non generans, ſed genitus, non innatus patri, ſed natus ex patre, à patre de ſubſtantia patris, in ipſa æternitate propagatus: Primo genitus ante quem nullus: vnigenitus poſt quem nullus: genitus ab initio, & ante ſęcula, ideoque non numerandus cum creaturis; & verè non tam creatus, quàm editus, cuius egreſſus eſt ab ipſis diebus æternitatis. Sed quid hic improbe quæris cum patre matrem? Er-
B go ne in immortali illa natura Diuinitatis cogitare audes, connubia, permixtiones, ſexusque, & procreationes? DEVS eſt αὐτόπατωρ, αὐτόμητωρ. An non audiuimus Dei filium ſub nomine Diuinæ ſapientiæ dicentem, ante omnes colles ego parturiebar? Nondum erant abyſsi, & ego iam concepta eram? & quid eſt hoc, niſi quòd Deus æternum generat, tanquàm pater; concipit verò, & parturit, tanquàm mater? Certè ô viri, illud ad maternam teneritatem omnino referendum eſt, quod dicitur Dei filium quaſi fouere, & requieſcere in ſinu patris. Fortaſſe verò callidiſsimus ille venator ad perniciem humani generis confixit turpes illas θεογονείας genealogiasque Deorum quas cęcinerunt Poetæ mendaciorum architecti, vt hæc ipſa cara Dei ſoboles, & ἥσεως, ſuaque illa υἱότης, &
C ὑπαρχία verius, (cui, quæ rogo gentium θεογονεία, compararai poteſt?) non inueniret fidem in cordibus noſtris, quia qui non credit in filium Dei, ira Dei manet ſuper illum: & qui ignorat filium, ignorat & patrem. Porrò ſi terrenam, & carnalem hominis generationem, vel natiuitatem nemo noſtrum adhuc exactè intellexit, vt parentes inſerant vitam, vt inſpirent ſenſus, vt compingant membra, vt filij in vteris matris clauſi ſpiritum hauriant, vt alimenta ſuſcipiant, vt animos ſortiantur, & mores; non eſt, vt profectò, vel Iudæi, vel gentes, aut explicari, & enarrari petant Diuinæ illius, tam generationis, quàm Natiuitatis modum, & rationem; aut quia illam explicare, & enarrare non poſſumus, putent nos aliena loqui, cum dicimus, quòd Dei filius verè generatur,
D & ſit Deus; quòd nunquàm eſſe inceperit, & ſit filius; quòd non ſit pater, & ſit idem Deus. quid enim aliud ſcire, aut volumus, aut debemus præſtet id, quod nobis declarauit, & ille qui generat, & ille qui naſcitur, qui ſolus eſt teſtis idoneus tantæ rei? Itaque ſic habet, vt audiſtis venerandæ antiquitatis fides, & ſanctiſsimæ pietatis certa ſecuritas; hic figite pedem, hic ſiſtite ingenia. In Diuina illa, & æterna generatione, Conceptione, Natiuitate, eſt pater, & filius; non mater, & filia: eſt Deus, & Deus; non Deus, & Dea. Deum cognoſcimus, Deam non cognoſcimus. & ne Mariam quidem illam almam, æternam viri incognitam; in

altera filij Dei generatione θεότοκον, Angelorum Reginam, Cœli, terræ E
què Potentem, qua nihil purius, aut ſanctius intelligi poteſt ſecúdű Deű,
nemo noſtrum audet vocare Deam, Diuam dicimus, Deam nó dicimus,
tametſi etiam corpore in cœlis regnantem, ò viri pij. Sanè creatura eſt, nó
creator Maria, dequa nimium verè dicitur, erat quando non erat. At de
filio Dei, caue dicas, aut etiam credas, erat quando non erat. erat certè quando non erat filietas illa, qua refertur ad Mariam; ſed tamen ante
Mariam erat idem ipſe, Heri, Hodie, & in ſæcula filius Mariæ. Obmuteſce
Hebion equæ ac pecus bebes, & tu ſecum Marcion putide. Tu verò quid
loqueris Cerite homo planè cera dignus? Gaude & exulta Vrbs hæreſum victrix Nicea, quæ, ἀνίκητος, prælians prælia Domini, quinque illis
verbis, quaſi quinque lapidibus, è Dauidica pera ſublatis, gigantem illum F
Arrium, nouum Goliam, quem aduerſus Dei filium philoſophia inanis,
& fallax armauerat, tanta cum laude ſuperaſti. En tibi aſſurgit Oriens, tibi
gratulatur Occidens, plauditque manibus cum ingenti lætitia vniuerſus
Orbis. Vos ò fideles audite: Hæc ſunt illa quinque verba magnifica, altè
volantia, quæ cœlos, terras, & maria peragrarunt, quæ omnes gentes,
de generatione filij Dei ſinceram fidem docuerunt ΟΥΧ ΗΝ ΟΤΕ
ΟΥΧ ΗΝ. Non erat quando non erat, verè enim ſemper erat, & ne
punctum quidem vllum, ſiue momentum, dicam græcè ῥοπὴ, ἀκμὴ; nullus inquam temporis articulus anteceſsit mundi ipſius, vel edendi in lucem, vel condendi, aut etiam primitus faciendi, quo dici poſsit. Tum
filius Dei non erat. Iamque φιλολογία, aut πολυλογία tam in al- G
tum ſeſe extollet aduerſus ſcientiam Dei, vt vi, & potentia horum
verborum, neque tam verborum, quàm tubarum, tubarum inquam ſacerdotalium, velut altera Hierico non mox concidat, non ruant Caſtra,
non ſternantur ad terras, tanquam percuſſæ de Cœlo Turres? Vhe vobis
quicunque eſtis ò hoſtes filij Dei ὠχριςόμαχοι; ſi eo vſque belligerando proceſſeritis, vt Dei patris iram, atq; indignationem aliquando mereamini. Non vos defendent in acceſſa montium iuga, non vaſtæ paludes;
non ſinus marium: Angeli Dei quibus præceptum eſt, vt adorent filium
eius, Aquilis velociores, Leonibus fortiores vos perſequentur, & comprẽdent, & non conuertentur donec funditus pereatis. quis unquam pugnauit aduerſus filium, & non habuit iratum patrem? Indicat nouus ille Iu- H
das, & Diabolus Arrius, qui, quo die minis, verbis ſubdolis, & amphibolijs ſeditionem inſtaurabat, veſperaſcente in faciem ſolis; non dum enim
occubuerat, extemplò, tanquam Deo Patre læſum filij numen iuſto iudicio vendicante, & eum excommunicante coram omni eccleſia primitiuorum; quia a communione huius eccleſiæ ſe ſe tam ſuperbè ſegregauerat, crepuit medius, & inter tetros illos odores, malè olens totus intus, &
foris, & viſcera ſimul effudit, & animam.

O longum memoranda dies,

qua

A qua,& iuſtitia de cœlo proſpexit ad vindictam hoſtium filij Dei, & veritas orta eſt ad cõfirmationem credentiũ in filium Dei. Abijt ille infęlix cũ Diabolo in locum ſuum, quem neque Cœlum recepiſſet inter Angelos, neque terra ſuſtinuiſſet inter homines,& nos ſuo ipſius periculo cauti di dicimus non abire retrorſum,ſed manere firmiter velut in loco noſtro in fide,& dilectione filij Dei Saluatoris hominum, & inſtauratoris Angelorum: quia qui negat filium,is neque Deum patrem habet:& qui manet in filio,habet vitam æternam.

Filius Dei, Dei Verbum. *Cap. V.*

B

QVANTA animo voluimus, cogitamus, dicimus, ſcribimus de hoc ipſo tali tantoque filio; qui idẽ ipſe, humanitate aſſumpta, Diuinitate non abſumpta in patre manens,& ad nos veniens eſt filius Dei,& filius hominis, ſpes terrarum, decus ſęculorum, commune gaudium Angelorum,& hominum; In quo eſt nobis tota religio, tota fides, ſpes tota, tota ſalus, cuius titulus eſt Chriſtus in ea forma, qua minor eſt patre, cuius nomen eſt Verbum Dei, in ea qua æqualis eſt patri,& planè faciendi libros, περί τοῦ λόγου nullus eſſet fi-
C nis,ò viri; nam conſummario ſermonum ipſe eſt,ſermo ſermonum; Verbum verborum, ratio rationum, idea idearum, exemplar exemplarium; qui ſolus ſeipſum dignè laudat,& canit,quo canente ducunt choreas aſtra cœli,& iubilant omnes filij Dei. Sed nos infantium more balbutientium, qui nihil tã nituntur,& geſtiũt,quam vt ad loquendũ nati fari poſſint, diuino verbo ex terra nati,& ex aqua renati, ne ipſum verbum, ſilẽtio,& taciturnitate pertrãſeũtes ingrati ſimus; de ipſius Diuini Verbi Laudibus tacere omnino nõ poſſumus,nec debemus. Ob id ex tãta immenſitate, vndè ſibi plena conuiuia inſtruunt Angeli,& Archangeli, non mandantes non bibentes,non haurientes, ſed humida tantum litora more Egiptij Canis lambentes,vt neque minaces fluuios tentare, neque ſacros fontes pollue-
D re videamur; hoc ipſum Diuinum genus, vt poſſumus caſtè,& verecundè celebramus. O ſi vni ex Seraphin filij, φίλε gloriæ Rex virtutum Dominus, vniuerſorum hæres, qui ſupra omnes Angelos glorioſè triumphans, ſedes ad dexteram Paternæ Maieſtatis in excelſis; hodierna die iubendo iuberes,vt ex beatis illis,cœleſtium agminibus ad me miſerũ,& compunctũ corde deſcenderet,& cadente carbone adureret linguæ meę ſordes,& labia purgaret mea. O ſi tu ipſe omnipotens Sermo Dei ignis conſumẽs, lux illuminans,qui ex regalibus ſedibus altum inſonans,rupiſti magna illa mundi ſilentia,dum per cęcam noctem,& Iudęorum,& gentium,cole-

rentur vbique idola, & eſſent penitus clauſa ora canentium Domino per E
teipſum, quæ tua eſt miſeratio, & gratia, mundares cor meum ab occul-
tis meis igne illo tuo, quem veniſti mittere in terram. Quæ ego verba,
quas ego flammas, quos flammarum globos voluerem, euomerem, eru
ctarem de plenitudine tua, de Natura tua, de Maieſtate tua, de Diuini-
tate tua, quam lex, quam prophetæ, quam Euangelium, quam Eccle-
ſia, quam Orbis, quam Angeli, quam homines, quam cœli, terræ, Ma-
ria, docent, prædicant, teſtantur, colunt. Hic mihi certè eſſet fortu-
natiſsimus laborum omnium, o viri, ſi non infœliciter dicerem filijs
Adam, quis eſt filius Dei, & quod nomen eius, vt credant in eum Deum
de Deo, vnum ex vno, verum ex vero, viuum ex viuo, perfectum ex
perfectò; & credentes vitam habeant in nomine eius tranſeuntes de mor F
te ad vitam, quia liber generationis, Adam eſt liber Mortis; & liber ge-
nerationis Ieſu Chriſti eſt liber vitæ. Sed quid loquatur ſeruus de Do-
mino? Terra de Cœlo? Homo de Deo? Mutus de verbo? loquere tu pro
omnibus, dilecte Domine; qui velut ſolutus vinculis carnis, in carne vi-
uens, præter carnem, totus in ſpiritu, & penè ſpiritus, non ſolum vi-
diſti verbum carnem factum, quod vidit omnis caro, ſed ipſum illud ver
bum ſine carne, ante carnem, ſuper carnem, quod dat vitam omni carni,
quod imperat omnibus ſpiritibus, in cuius manu eſt omnis anima, & om
nis ſpiritus, quod eſt Pater ſpirituum, quod ne comprehendere quidem
poſſunt ipſi puriſsimi ſpiritus: tanquam in æternum ſolem, in orbem di-
uinum, in globum, & compendium, quo comprehenditur omnis pleni- G
tudo Diuinitatis, ſupra cęteros collegas tuos, purificatæ intelligentiæ ocu
los infixiſti, & pro nobis factus admirabilis Aquila, contemplationis pen
nis in ſublime volans vnicam, & hominum, & Angelorum eſcam diuino
ore tuo de altiſsimis cœlis ad terras, & patribus, & filijs, & adoleſcenti-
bus, & ſenibus, & iuuenibus, & infantibus, & ipſis quoque ſanctis mu-
lieribus attuliſti. Si benè quid de vobis mœruit Chriſtus Ieſus, viri audi-
te hunc ipſum Apoſtolum, & Euangeliſtã, qui omnium Theologorũ,
ne Petrum quidem excipio. θεολογότατος, verbum Dei in Deo apud
Deum, Deum vidit, audiuit, contrectauit, narrauit, conſcripſit, qui ſuper
pectus Domini, in quo ſunt omnes theſauri Diuinæ ſapientiæ in ſacroſan
cto vitalis cęnæ conuiuio, vnus recubuit, qui virgo, virginis cuſtos, virgi- H
nis filium Agnum; Charus Achaes, ſollicitè ſequitur quocunq; ierit. Hic
eſt verè filius tonitrui, cuius vox, vox tonitrui eſt in myſtica ſancti Euan-
gelij rota. quid hic Periclem mihi commemoras, homo, in oratione, vt gręci
glorioſè fabulantur tonantem, & fulgurantem? Hæc ſunt tonitrua, hæ
corruſcationes, hæc fulmina Olympia, quæ ore æquiparans Deum, hic no
ſter λογοθέτης, emittit. Num adhuc non reſonant vbique terrarum in-
gentes illæ voces? quid dico voces.

Humanas motura tonitrua mentes.

In prin-

A In principio erat Verbum,& Verbũ erat apud Deum. & Deus erat Verbum.hoc erat in principio apud Deũ.omnia per ipſum facta ſunt. & ſine ipſo factum eſt nihil,quod factum eſt. Parce Moſes. Parce νομοθέτης. tua tonitrua tua fulgura,tuæ clangentes, & perſtrepentes Buccinæ, vix verba ſunt,ſi cũ terribili huius vocis ſonitu cõferãtur. Noli mirari fili hominis, hic eſt,ὁ λόγος,illic νόμος.neq; vero per legẽ,ſed per verbum, & conditus, & ſeruatus eſt mundus. Itaq; cum ab initio poſt quotidianam illam & odioſam Iudæorum,tãquam ranarum paluſtrium,loquacitatem,quã publicamus,Sanctiſsimus ex Diuinis oraculis,verè vox aquarum multarum de cœlo cadentium,cum ingenti Chriſtianorum gloria obmuteſcere fecerat ex Ethnicis philoſophorum ſcholis,quarum temerariam inanitatẽ exage
B rare velle exhorbitare fecerit,pleriq; qui ẽt,vt cum Diuo Hieronymo ludam allegorijs,in Boue arabãt,& Aſino,aduerſus Chriſti religionẽ impia,& inſana bella ſuſcepiſſet,iamq; noſtri compellerentur ſecum diſſerere,& tractare,non de Chriſtiana republica, & politia,non de agrorũ terminis,aut finibus,non de legibus,& iure, non de armis,& regno;ſed de ipſo Rege,de Maieſtate regia,de natalibus Regis;Vnde primus ſplendor, & gloria Regum:hucq; ventum eſſet vt Ioannes,tam Moſe clarior,quã Euãgelium eſt ipſa lege præſtantius, in eccleſia magna in populo graui vocaretur,rogaretur,pene cogeretur,vt dum alij teſtes vel defeſsi; vel à contradictione linguarũ violenter oppreſsi eſſent,ipſe poſt omnes,qui tot Annos, & Chriſto,& θεοτόκῳ familiariſsimi,vnà conuixerãt,audiẽte cęlo,& terra
C teſtimonium perhiberet veritati,& illud ad futurã rei memoriam, quam nulla ætas aboleret, conſignaret æternis ſcriptionibus:repente plenus Deo proſilijt,& expiatis omnibus ſacrificio,ieiunio,prece,illo ipſo ſpiritu,quo Dominica die res tantas viderat,non in caligine aeris, ſed in lumine ſolis, calamo ſimul ac lingua altiſsima exorſus erũpẽtibus ignitis eloquijs,ex ſacro ſancto illo pectore,vnde velut ex camino Diuini incendij eructabãt flammę,ardores,vapores ſanctiſsimæ charitatis,non rauco,ſed ſonoro euãgelicę veritatis tonitruo, & verbo corruſcante potentius ictu fulmineo, omnes hæreſes,ſectas,ſciſmata;omnes antichriſtos vniuerſum Concilium vanitatis, cunctamque Eccleſiam malignantium, inuicta huius ſancti Euangelij potentia perterruit, ſtrauit diſsipauit. Ecquæ profecto, vel
D nunc, vel olim hæretica prauitas, temeritas, impietasque, inſania, perfidia, calumnia inuecta eſt, aut etiam ſi Deo placet inuehi poteſt in Orbem de filio Dei, quam non atterat, non conterat, hæc ipſa Euangelicæ Hiſtoriæ præfatio, tam ſancta, tam vehemens, & tam diuinis plena ſagittis? Sagittæ tuæ ò ſancte Senex infixæ ſunt in corda inimicorum Regis noſtri. ob id populi in dies magis, ac magis ſub te cadunt in luce ſagittarum tuarum, euntes & in ſplendore fulgurantis haſtæ tuæ. Vos apello, philoſophi, Iudæi, Hæretici, an non videtis lucentes, nitidaſque ſagittas, quas iam è pharetra deprompſit aduerſus uos,

magnus

magnus hic euangelij, verbique potens? non vt vos perdat, ſed vt ſaluet, E
& nouo bellandi genere amicos faciat ex inimicis? Videte vos ſaltem Chriſti fideles, quos neque ſcientia inflat, neque ſuperſtitio tenet, neque ſuperbia in errorem, & inſcientiam trahit. Videte inquam, vt fortunatus iſte piſcator, ingentes has belluas, hæc immania Cete iam iam fortiſſimè percuſſerit, confoderit prudentiſsimè, vno rethe concluſerit, vt ſi in Corporis Chriſti noſtri myſticam eſcam conuerti nō poſſunt, hoc ipſum ſaltem corpus deuorare, aut dilaniare omnino non poſsint. Cum enim nominat verbum, an non indicat filium? Cum indefinitè ſcribit, Erat, an non aſſerit ſempiternum? Cum deſignatè dicit In Principio, an non intelligit, & probat æqualem, neque tempore, neque natura genitori ſecundum? Profectò verò quod ſequitur, & Verbum Erat Apud F
Devm, diſtinguit, & à patre filium, & patrem à filio vt ſit alius apud aliū, non idem apud ſeipſum. Porrò illud, & Deus erat verbum, quòd docet aliud, quàm diuinum illud ὁμοούσιον, quod trecenti, decemque & octo Hierarchæ, tanquam ſtrenuiſsimi bellatores ſummi ſacerdotis Abrahæ iudicio de vniuerſis legionibus militiæ cœleſtis electi, velut tropheum Chriſtianę Religionis ſubacta toto orbe perfidia glorioſi victores extulerunt? Quo & credimus, & confitemur patrem, & filium eſſe tam natura, eſſentia, ſubſtantia, vnum, quàm perſonę ratione diſtinctos. Illa autem altè, & opportunè ſubiuncta collectio; Hoc Erat In Principio Apud G
Devm. huc tendit verbum iſtud, quòd vt ipſi, qui Chriſtum ſequimur, prędicamus, non eſt recens ortum. Verbum verbi, erat hoc ipſum vnicum Dei Verbum, Verbum ſempiternum, equæuum patri, diſtinctum perſona; & natura, vnum cum patre. Iam cum dicit omnia per ipſum facta ſunt, quid molitur, niſi pudeat dicere verbum illud eſſe factum, cuius opera facta ſunt omnia. Aliud eſt opifex, aliud eſt opificium, aliud Deus, aliud Creatura. Mundus eſt opificium Dei. Verbum eſt opificis brachium, dextera, Ars, ſapientia, Virtus. quid eſt autem quod adiecit & ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt, niſi? Ne putate omnia tantum in illa communi ſilua generatim, & vniuersè, non etiam ſeorſum, & ſingulatim condita eſſe verbo Dei: Tota illa coſmopœia, & quæ creata ſunt ſimul, & quæ ex diebus diſtincta fuerunt, hoc ipſum diuinum verbum, hāc ipſam diuini verbi gloriam, in tanta fabrica magnificè prædicant, & teſtātur. Nihil tam magnum, & ſublimè, quod non cęptum, factumque, & perfectum fuerit Dei verbo, nihil tam abiectum, & vile, ſiue in cœlo, ſiue in terra, ſiue in mari, ſiue viſibile, ſiue inuiſibile, quod ſua ipſius opera, & manu indignum putauerit Dei verbum. quàm mirabilis eſt Deus in operibus ſuis, magnus in magnis, ſed non paruus in paruis, tam admirabile, & glorioſum eſt verbum Dei; qui ſicut ſcripſit & ipſe Moſes (neque enim noua ſed vetera loquimur quæ etiam in ipſo, velut ex perenni fonte hauſerunt omnium ſæculorum nationes, & populi) Verbo cœlos, verbo ter- H

ras,

A ras,verbo Angelos,& Homines;Belluas;Aues,Piſces,Conchilia,Vermes;
Verbo Solem, Lunam, Stellas, Lucem, Tenebras, Dies, Noctes,Arbores
Plantas,Lapides;quin,& lapidum vires,herbarum flores, arborum frondes,Auium pennas,exiguasque maris arenas,ſuo ipſius verbo Deus,& vocauit vt eſſent,& fecit vt fierent,& nunc regit vt perſiſtant.quid nam ò viri dici potuit,aut magnificentius,aut euidentius de opificio verbi Dei;vt prætercam ſacroſancta illa, & veneranda ſalutis noſtræ myſteria, quibus non tam facti,quàm refecti ſumus, quæ ex diuinis eloquijs nemo dubitat referenda eſſe in ipſum verbum,pro nobis non iam creandis ex nihilo,ſed redimendis magno pretio;& carnem factum,& inſitum animis, & prædicatum mundo?Eant nunc Verberi, eant, & cum verbo, vt ſolent,ſuper-
B bè contendant:confundant verbum cum perſona patris: ſeparent à patre ſubſtantiam Verbi: Dicant Pater erat quando non erat Verbum:calumnientur,ad nouum teſtamentum pertinet verbum, non ad uetus, nouus Deus,non antiquus: & factis non extantibus. Ecce πρῶτ' εὐαγγέλιον, vniuerſæ euangelicæ hiſtoriæ baſis,& fundamentum; ecce euangelij Sol, quem iam in inſulam relegare,aut amandare nemo poteſt,quàm vbique ſplendet, quàm apertè docet, & æternitatem verbi, & perſonam diſtinctam à perſona patris,& naturam vnam,& eandem cum patre, & parem ſecum authoritatem, & maieſtatem in vnaquaque natura, & in tota vniuerſitate rerum creatarum. Quid hic tergiuerſaris ò impudentiſsimá mulier, ò impietas, ò perfidia (ego enim viri non tam hæreticos perſe-
C quor,quibus plura ſunt nomina,quàm ipſam hæreſim,quæ multorũ capitũ vna eſt,& immanis Hydra)quid inquã ęſtuas hæreſis,quid fremis,quid te torques? Quater in ipſo limine Ioannis legimus Verbum erat,& tu audes adhuc dicere Verbum aliquando non erat? Indefinitè profertur, In principio erat,& tu definite ſignas,quando erat,& quando non erat,quãdo eſſe cępit,& quando non fuit; Tuba canit, erat Verbum apud Deum patrem,& contra tu reclamas; Eadem perſona eſt verbum, & pater Verbi. Ioannes prædicat de Deo verbum,de Verbo Deum, & tu non meretrix ſolum, ſed & procax, dicis,non eſt Deus Verbum? Non eſt Verbum Deus? Ille dicit verbo conſtare omnia,& tu numeras verbum inter omnia? Itaque vt peroremus:non nuper prodijt Dei Verbum,non olim ſo-
D lum fuit,principio erat,non principio temporis ſolum,de quo poętarum præcipuus Maro cecinit.

Principio cœlum,ac terras,camposque liquentes
Lucentemque globum Lunæ titaniaque aſtra.

Secutus Moſen cuius eſt illud in Capite libri, In principio creauit Deus cœlum,& terram. quod quidem principium,ſi ad libellam, & perpendiculum verba exigerentur, ex vi verbi, quod ſequitur,initium verius dicendum eſſet.ad tempus ſanè ſpectant,& tempus indicant æternæ illæ voces בָּרָא ἐποίησεν; creauit, quibus locutus eſt ſpiritus ſanctus conſtitu-
tionem

tionem mundi: ſed erat in principio, ſimpliciter in principio, quod prin E
cipium non habet, quod eſt primum, & principale principium, vnde omnia principia principij rationem, & vim principalem accipiunt. Erat, ex antiquis, hoc ipſum verbum, Dei filius, antequàm terram terreremus, imò antequàm fieret terra, & cœlum, cum nondum aquarum fontes erumperent, cum montes nondum conſiſterent: Colles nondum aſſurgerent; Fluuij nondum tumeſcerent, Maria nondum ferueſcerent: Erat hoc ipſum verbum ante Luciferum, & ſecundos illos ſplendores, quos Deus emittit foras: erat ante omnem creaturam corporalem, & ſpiritalẽ, quia emicante gloria Diuinitatis intus ex ore altiſsimi æterni parentis æterna progenies, paternæ virtutis virtus, paternæ ſapientiæ ſapientia, gloria gloriæ, figura ſubſtantiæ patris, imago Dei, ipſi Deo nulla ex parte diſsimi- F
lis. Hæc ipſa, quæ ne cogitationes quidem noſtras terminatas relinquit; ſed præcurrit, & ante volat potius, diuina æternitas eſt illud principium ſine principio, quod propterea abſolutè, & abſque additione vlla principium vocatur, in quo erat Dei verbum. quòd ſi æternitas ipſa eſt Diuinitas, & Diuinitas ſimiliter Deus ipſe eſt; quid eſt igitur in principio erat verbum hoc eſt, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. Sic enim ſcripſit theologus, niſi in Deo erat Deus? in patre erat filius. Ne verò orbem quendam fingeres animo, quaſi idem in ſe ipſo ſit pęnitus, & non diſtinctio Dei, qui dicit, & verbi quod dicitur, protinus & adiectũ eſt, ϗ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, & illud verbum erat apud illum Deum, non apud Deum ſimpliciter, quod eſt naturæ nomen. quomodo enim eſt apud Deum, ſi non eſt aliud quàm G
Deus? ſed eſt apud diuinam illam, quæ genuit, primam in Trinitate perſonam, quæ Deus pater dicitur, ad quam refertur, abſqua gignitur, abſqua diſtinguitur, abſqua non ſeparatur. O viri, quem, lingua ſancta dum nobis morigerari ſtudet, בן filium vocat, & ex vtero genitum: philoſophi, vt de Deo puriora, & ſanctiora loqui, atque ſentire videantur, miſteriũ patris, & filij nunquàm planè intelligentes, nimirum non credentes; non tam pia, quàm ſuperba mente, verbum nominant: quod ipſum tamen, vt alia quàm plurima, ex ſacris literis malignè forſan ſuſurrati ſunt. Sanè filius, & generatio ſimpliciter ad naturam pertinent, ſuntque naturæ nomina, vnde, & in brutis dicuntur, & in rebus inanimatis, etiam apud authores linguæ latinæ: at verbum, & dicere altius quiddã ſignificant, quod H
ad naturam tantum ſpiritalem, & intellectualem pertinere putandum eſt; nam qui ponit verbum, ponit & mentem; mens dicit, verbum dicitur: eo ſanè verbum eſt, quo dicitur, ut cum mens ſit Dei, Angeli, hominis, ſit etiam verbum Diuinum, Angelicum, humanum, νοῦς eſt parens, λόγος foetus, & proles. Ioannes itaque eliminaturus importunas haſce, & ingratas de filio Dei, cui bis vitam debemus, nempè datam, & redemptam, hæreticas impietates, quæ inter philoſophorũ exercitationes, & ſubtilitates, velut muſcæ in terra Aegypti exortæ ſunt, vt in primis, & ante omnia

A nia illud conſtet, de quo adornatur diſputatio in ipſis foribus, ſuppreſſa filij voce loquitur, Verbum; ſcribit, Verbum; nihil in ore, habet niſi, Verbũ. Ne timete chariſsimi cum nobiſcũ ſteterit grandeuus hic chriſtianorum Neſtor, ſacrum hoc caput, ex cuius lingua melle dulcior fluit oratio: tum primo beabit orbem amabiliſsimo illo nomine filij vnigeniti, qui eſt in ſinu patris, qui & habitauit in nobis Caro factus, de cuius gratiarum plenitudine nos omnes accepimus. Quid tu hic ancipitis fidei homo, vſq; adeò moroſè vrges, vt dicamus pro verbo ſermonem? Inuides ne Dei filio hanc vocem honoris, Verbum, verum, bonum; non enim tam à verberando, quod ſonantis vocis ptoprium eſſe poteſt; quam ſi Varroni credimus, ab ipſa veritate deducitur Verbum: quæ maximè ſeſe oſtendit in
B Verbo, tanquàm in animi ſigno, & indice. Nam tametſi ſecundaria verba, vel expreſſa vocibus, vel inſculpta ceris, aut tabulis, ſæpè ſæpius mentiuntur; illud tamen principale Verbum, vnde eſt omnis ratio verbi, illud inquàm quod formatur primum in animo, quo animus de re ſecum loquitur, non cogitando, non deliberando: hæc enim omnia, quæ græci fœliciter dicunt, μερμηρίζειν, tanquàm labor conceptionis, & enixus, partum ipſum antecedunt; ſed firmando, definiendo, affirmando, concludendo, priuſquàm ab ore cordis exeat ad os corporis, & anguſtas fauciũ arietante lingua erumpat in ſonum, vocem, ſermonemq; articulatum, nunquàm non nuntiat animo, quod verum eſt, alioquin tam abeſt a ratione verbi, quàm abeſt a ratione veri. Ecquid ſimpliciter cognoſcitur
C niſi ipſum verum? Cogitare falſa poſſumus, verum enim vero, cognoſcere niſi vera non poſſumus: quæ eſt enim ipſius falſi cognitio niſi cum planè cognoſcimus quod ſit ſicut verè eſt falſum? & ne tunc quidem falſum cognoſcimus, ſed verum quippè, falſum eſſe: falſum non falſum, ſed verum eſſe, perinde ac verum eſſe verum, Ita manifeſtum eſt, quia ante omnia de rebus ipſis cogitamus: quæ cogitata ſunt iudicio deinde, & ratione diſponimus: diſpoſita ſapientia, ſcientiave firmamus; ſapientia ſi ad contemplationem pertineat; ſcientia ſi ad actionem: tum a nobis firmata, lumine ſuperiore illuſtramus: illuſtrata ſoli intra nos loquimur, iuxta illud, dixerunt intra ſe; idque facimus Verbo, quod è corde egreditur, tanquàm interpres mentis; vnde & pſalmus cęcinit, eructauit cor meum ver
D bum: manifeſtum eſt inquàm, vel nequaquàm a nobis formari verbum, vel omnino eſſe verum quod formatur; Vt propterea nullum Verbum, tam ſit verè Verbum, quàm Dei filius, qui eſt ipſa veritas, ex qua omnes veritates. Et ſermo quidem o bone vir quomodo intelligi poteſt abſque ſerie, & conſertione orationis? nam à ſerendo dictus eſſe videtur, vt fortaſſe non tam voce Verbi, quàm ſermonis exprimenda ſit perſona filij Dei, ab ea die, qua primum in illam (vt ſic loquar) conſerta eſt humana natura, & vt appoſitè dicam; dũ Verbum illud indiuiduum æternæ mentis, carnis quaſi vocẽ corporalem induit, vt quod ne angelorum quidem

lingua

lingua fari poterat, familiare fieret linguis paſtorum, & piſcatorum: ſed E
enim ad eam ipſam perſonam declarandam pro eo diuinitatis ſtatu,& ratione, cum ab omni æternitate, in principio, ante omnia principia nulla eſſet in Dei filio conſertio rerum, nam vna res ſola, & ſimplex eſt Deus, & filius, diuinitas, & filietas, multo ſignificantius, verius, aptius, atque ideò, & frequentius vtuntur ſacræ literæ nomine Verbi, quàm ſermonis. Quis enim non ſtatim intelligat; te ipſum apello, te ipſum conuenio, vt te aduerſus temetipſum ferente literas in morem Vriæ, ex ore tuo non ego, ſed tu ipſe te iudices: quis inquàm non intelligat, quod ratio Verbi ſit ipſa ſermonis ratione multo abſolutior, atque ſimplicior? Profectò nō ſunt ipſi Verbo neceſſarij ſermones; at ſermoni multa ſunt neceſſaria verba. Et per me quidem viceris, ò mi frater, vt ſit par, & vna ratio ſermo- F
nis, & Verbi. at verò quis hinc, vel maximè non promoueatur vt dicat in faciem, Plautinum illud, dignus es cum hac tua religione multo odio: durum nodum in ſcirpo quæris, nempè vbi de re tanta agatur, abſque vlla neceſſitate mutans verbum in ſermonem; planè dicam, tecum ludens, quanquàm ne hic quidem forſan ludere nobis licet, grabatum in cubile. Itaque ego nihil te veritus, qui iam diu in omnes ſcriptores iudicium, & rationem cenſoriam tibi arrogas, aliis derogas in hac noſtra communi fide, & de re ipſa, & de voce ſecurus tibi, & omnibus mihi exprobantibus, reſpondebo. Verbum erat in principio Verbum. Apud Deum erat Verbum; Deus erat Verbum; & ſermones quidem appellabo τὰ λόγια ἐκ
τοῦ λόγου. τὸν λόγον vocabo ſemper verbum, ſanè λόγια quidem multa, G
ὁ λόγος vnus non abſolutè λόγος, ſed cum articuli pondere, ὁ λόγος, & λόγια fiunt, ὁ λόγος non fit. Ideoq; θεῖα λόγια, at ὁ λόγος non tam θεῖος quam θεὸς, non alius, a patre Deus, ſed ille idem Deus, quia non ſunt θεοὶ, ſed vnus ſolus θεὸς. quàm magnus hic noſter λόγος ò viri, non vt noſtra ἔπεα πτερόεντα, perinane volans ἀνυπόστατος, χεόμενος, διάλυτος, παυσόμενος. Ideò neque nomen, neque Verbum, vt ipſi ex grammatica loqui ſolemus de nomine, & Verbo, ſed vis, & rerum in primis, & nominum, & Verborum, Verbum ineffabile, incredibile, incomprehenſibile; Verbum cuius dictio, & generatio, a circulo mundi huius eſt penitus eximenda, aut veſtiganda. Ecquod nam Verbum eſt iſtud? Ratio perpetua, ſapientia ſempiterna, lux inacceſsibilis, veritas incommutabilis, ve- H
rè Verbum, non tam conſilio, & deliberatione, quàm ipſa diuina rerū omnium plenitudine eructante prolatum, verè Ars pleniſsima rationum viuentium, imago bonitatis viua, & legma proles illius, qui ſolus eſt bonus, imò ipſum bonum λόγος, tacita quædam definitio, demonſtratioq; parentis. Plus enim multo ſignificat græcis ὁ λόγος quàm latinis, vel ſermo, vel verbum, vel vtrumque. Atque ideo longè melius, & fœlicius illi Dei filium λόγον dicunt, quàm nos, vel Verbum dicimus, vel ſermonem. intelligite quæsò pij omnes ſi λόγος eſt ratio, ſcientia, ſententia; ergo, qui

A go, qui non credunt in filium Dei, in λόγον ſunt παρὰ λόγον, ſunt ἄλογοι, ſunt τὰ ἄλογα ζῶα, non homines inquàm ſed animalia bruta; nempè iudicio, ſapientia, & prorſus omni ratione carent. Equidem θεῖος ὁ ἔνδον λόγον, ὁ ἔξωθεν, factus eſt diuinus inquàm ille paternæ mentis conceptus, prolatus eſt in ſermonem, dum habitu inuentus, vt homo ad nos venit, vt nobiſcum habitans familiari ſermone, et exemplo conuinceret nos ſimiles eſſe beſtijs; quo tandem qui παρὰ λόγον, & verè præter rationem viuebant, tanquam Equus, & Mulus, quibus non eſt intellectus, ipſo λόγον docente, arguenteq;, & illuminante, mundum de peccato, quod perpetrabat; de iuſtitia, quam negligebat; de iudicio, quod non intelligebat, paulatim efficerentur iuxta apoſtolicas voces λογικὰ ζῶα, concupiſcerent lac λογικὸν, & exhiberent Deo λατρείαν λογικὴν. quid hic amplius quæritis? ſiſtite ecce habetis τὸν λόγον & myſteria τοῦ λόγου, myſteria τῶν πάντων λόγων μείζονα, τῶν πάντων λόγων κρείττονα.

Vnius ſubſtantiæ Deus, pater & filius. Cap. VI.

EQVIDEM vereor, ne verba mihi intereſſe putaueritis; quæ initio pudori obſequens dixeram defutura. Sed cui deeſſe poſſint verba loquenti de Verbo? quod vſque adeo dat verbum Euangelizantibus virtute multa, vt etiam aperiat ora mutorum,
C & linguas infantium faciat diſertas. Verum enimuero ad conficiendum prorſus λογομαχίαν, vt ipſis hæreticis, quibus tantopere aduerſus dominum & aduerſus Chriſtum eius pietas ſubuertitur; & armatur impietas, illud quoque deſit, quod victis omnibus ſupereſſe ſolet, vt ſe defendere tueriq; valeant. Hæc vna vna mihi pars reliqua eſt, hoc unum reſtat, in hoc vno elaborandum eſt, vt hunc ipſum Dei filium, ſiue verbum dicere mauis ſiue ſermonem, ſiue λόγον, qui homines iam diu alienatos, & verſos in belluas ſibi, & in antiquum honoris, & gratiæ ſtatum, vnde miſerè ceciderant, glorioſè reſtituit qui in principio, & in capite, ipſe quoque prin
D cipium, & caput, nondum exinanitus in hominem, nondum abbreuiatus in capitulum, in patre, & apud patrem nunquàm non erat, qui patria virtus, & poteſtas, quæ vt nunquàm otiari, ſic nunquàm labefactari poteſt, antequàm ſe in hominem induceret, & ſingula, & omnia diuini opificij machinamenta perfecit, oſtendamus vnius, & non alterius ſubſtantiæ eſſe cum ipſo Deo, atq; illam ſanctorum patrum, qui in Vrbe Nicea, Conſtantinopoli, & Chalcedone conuenerunt. quid? ipſius ſpũs ſancti, qui eſt Conciliorũ anima plenam, & glorioſam vocẽ, illã inq̃ inuictam uocem, quam in ipſis etiam deſertis græciæ, adhuc cœli, & terræ reboant.

Et Criptæ

Et cripta ſcopuliq́; omnes luſtraq́; ferarum. E
Vocem, quæ vna amicis ſpem,& gaudiū inimicis verò gemitum affert,& terrorem, ὁμοούσιον illud, graue, nunc proprio integroq́; ſermone ſtudioſè,accurateque declaremus. In hoc uertitur ſanctiſsimæ Trinitatis Cardo ò viri. Hæc eſt ſublimitas, & profundum chriſtianæ theologiæ refugium, & arx ſpei noſtræ, chriſtianæ demum militiæ,& profeſsionis communis teſſera; perinde ac figura crucis, eſt ipſius victoriæ titulus, & trophæum inſigne: ſignum autem eſt, nam beata illa & florentiſsima Conſtantini ciuitas, ex vetere Bizantio noua Roma, antiquæ emula & illius gloriæ penè par, decreto tanti Regis, qui præclaram illam Vrbem genuerat, non tam quiritibus, quàm cęlitibus, ipſe non noſtra lingua quirinus ſed Græcè κοίρανος, oſtentabat in foro velut noſtræ religionis monumentum, & ſymbolum, tres maximas ſtuas; ipſum quoque Crucis ſacrum vexillum, & deniquetanti corporis quaſi animam, inſcriptionē illam Græcam εἷς ἅγιος. cuius profectò imaginoſi ſimulachri,& quaſi ſpeculi,ſi omnes ſimul, & mutas, & loquentes figuras interpretari libeat; quid aliud reddent quàm τριὰς ὁμούσιος, καὶ εἷς ὁ σταυρωθείς, vnius ſubſtantiæ Deus Trinitas, & vnus, humana ſub imagine crucifixus,quo ſanctificati ſumus? Itaque vt hinc auſpicemur diuinam ſubſtantiam, Gręca lingua non οὐσίαν quidem ſolum dicit, ſed & ὕπαρξιν, & ὑπόστασιν, tanta eſt illius linguæ copia, tanta fœlicitas, quam meritò ipſe quoque Romano eloquio ſuperbus Cicero nunquàm nō admiratur,niſi cùm interdum ſeruiens auræ populari, fretus ingenio magis, quàm cōnſcientia, diſsimulata inopia noſtri ſermonis,Græcis orationibus exagitat,nullum fortaſſe ſibi pręſentius numen eſſe ſentiens quàm gratia populi Romani. Porrò vix ſemel, aut iterum reperies apud Theologos Græcos Dei filium eſſe patris ὁμοιοπάτορον, quòd & priſcis illis ſæculis dictum paulò liberius,nunc caſtè legendū, ritè intelligendum, ſed non temerè vſurpandum à quopiam. Nihil verò contra eſt,tam vſque quaque frequens quàm Deum natum genitori Deo eſſe ὁμούσιον, & quod illuſtrius dicitur ὁμοούσιον. Imò verò omnes ſcholæ, & libri conſona fide, & lingua Deum Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum canunt tam ὁμοούσιον, quàm τρισυπόστατον. de æterna hypoſtaſi, non eſt hic locus; nunc vnius ſubſtantiæ,hoc eſt Homouſij(iam enim ſcriptione, prolatione, inflexioneque, demum patribus noſtris Latinum factum eſt) & rem tractamus, & nomen. quid importunè hoc ſtatim initio te ingeris Muſca, Culex, Pulex? quid frontem feris? quid ſalis,inſilis,ſaltas, inſultas? quid dicis ὁμοούσιον verti non poſſe conſubſtantiale, aut vnius ſubſtantiæ,quòd & οὐσία,eſſentiam ſignificet,non ſubſtantiam, & Deus ipſe eſſentia ſit non ſubſtantia? Adeſſet hic ſaltem nouus quidam Abraham, qui à ſacroſancto holocauſto, quod paramus, abigeret has infandas volucres; ſi tamē volucres hos dialecticos, hos philoſophos; imò verò omnem hanc inanem dialecticam, & philoſophiam, ex cuius fuco aduerſus fidem

A fidem catholicam tam multæ hæreſes traxerunt ſpeciem, & colorem: vt dum veriſimiles ſibi ſuperbè viderētur, neſcię pudoris, & reuerentiæ perſtiterint erecto collo, & noluerint cędere, neque patrū ſententijs, neque Cæſarum legibus, neque ſacroſanctis decretis Conciliorum; quæ pij, & catholici perinde, ac ipſum euangelium pari inquàm, & ſtudio fidei, & pietatis affectu, religioſè ſuſcipiunt, & venerantur: ſed audi audi Candide Ari qui dum Dei ſubſtantiam violentus arripis meritò à dæmone, ad deum inuitus arriperis: Candide.

Qui facere ſoles patriæ non degener artis
Candida de nigris.

Audite inquàm ambo, & nolite videri ſimiles pueris vt pro leuibus noxis tam graues geratis iras. Cur enim οὐσία vſq; adeo moroſi eſtis, atque dif-
B ficiles, quando, & in logicis ſubſtantiæ primæ, & ſecūdæ dicuntur οὐσίαι πρῶται, καὶ δεύτεραι. & in phyſicis materia quæ inter ſubſtantias numeratur, appellatur οὐσία, οὐσία inquàm ἀκατακτος. ſed & rhetores, in gratia fortaſſe potentium, quibus homines inopes, tenuiſque, & afflictæ fortunæ, ne in mundo quidem aliquid eſſe videntur, diuitias ipſas, quæ maximè diſtant à ratione τοῦ ὄντος, & τῆς οὐσίας; nam non ineptè rude vulgus, opes bona mobilia appellare conſueuit, οὐσίαν vocant. Vnde, & ipſa diffuſio, vel iactura opum dicitur, οὐσιας φθορὰ, & adagium factum in philoſophia, quæ ad mores pertinet, οὐσίαν σῶζειν, κατὰ τὴν οὐσίαν διδόναι. quin, & in euangelio ipſo (vt videatis contra vos conſpirare ſacra, &
C profana de male prodigo filio legimus, διεσκόρπισε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ. An verò non videtur vobis nefas aſſerere ob id Deum non eſſe eſſentiam; quia eſt ipſa eſſentia maior, & melior? ſimiliter igitur quia Deus eſt ſuperior ipſa ſubſtantia nobis nefas eſt dicere Deum non eſſe ſubſtantiam. Ita quod vobis arridet, nos deridemus, & quod vos nūc probatis, ipſi magnopere contemnimus. Non poteſt ò amici ratio, & veritas, ex parte conſiſtere, & ex parte mutare religionē: vel vndiq; tollamus neceſſe eſt, vel vſque quaq; tueamur. ſi proptereà Deū ſubſtantiā eſſe dicere nō audetis, quia eſt ſupra ſubſtantiā, cur non apertè negatis eſſe Deū, quādo cōſtat quod ſit ſupra oīa quæ ſunt. Iā ſi Deū eſſe, quod primū eſt vniuerſæ religionis fundamentū, nemo veſtrū, vt puto negare audet; fatendū eſt tandē igitur, & al-
D ta mēte intelligendū, ob id potius Deū eſſe, q̄ non eſſe ſubſtantiā; quia eſt ſupra omnem ſubſtantiā. Hoc ſanè eſt ipſi Deo ſubſtantia, & ratio ſubſtantiæ; etiam ſupra ſubſtantiam; ſicut hoc eſt Deo eſſentia; quod eſſentiam antecellit; & hoc eſt illi vita, quod exuperat omnem vitam. quid? An non, & hoc eſt Deo eſſe Deum, quod eſt ſupra Græcè diximus, ὑπέρθεος. infra quoque diuinitate ſuperior. Accipite parabolam ò viri pij, pauper colonus, qui operam, ſepem prætendit, & intexit vineæ.

Neu ſit pecori, neu ſit peruia furi

ipſa quoque vitium ſarmenta, & omniū arbuſtorū ramos colligit, egerit

nehos ipſos,& omnia ad ſæpem applicat? ſic nos dum Dei fidem a bellui- E
nis gentium incurſionibus, & inſidioſis hæreticorum latrocinijs tutã re-
ctè intelligentiæ ſeptis munire,& circundare nitimur, extrema inopia la-
borantes,& notionum,& verborum,quibus propria, & concipiamus, &
loquamur, omnium quorum notiones, & vocabula tenemus, nihil non
congerimus, & applicamus ad Deum ipſum, nimium verè dicentes cum
Apoſtolo quod Deus ſit omnia in omnibus, quamquàm ne fiat prorſus
incógruè,ex his,quæ meliora putamus,ſecernimus optima. quis enim ne-
ſciat inter decem rerum genera, quorum diuites apud nos ſunt garæ,prin
cipem locum obtinere ſubſtantiam?quòd ſi ſupra cathegorias, eſſentia eſt
multo maior, & melior; quæ propterea apud philoſophos, & theologos
appoſitè admodũ prædicatur; de ipſo Deo tamen,dum nobiſcũ agimus,ò F
Candidi parum Candidi quos non pudet in verbis parare nobis laqueos,
& foueas in quas parũ cauti labamur,qui pleni eſtis ſtrophis,& artibus ad
ludendos, & illudendos nos animales homines (ſic enim à vobis appella-
mur quot quot queſtri ſpiritus ſunt nõ recipimus,ſed relicto Oriente Ro
manam fidem ſequimur apoſtolico ore laudatam) præter vocem eſſentiæ
diuinæ naturæ, ſi quæ alia eſt,conuenientiſsimam,cogimur,& ſubſtantiæ
patientes accommodare aures.Neque enim ignoramus ò Arriani Ariſto-
telicas illas ſubtilitates,ex quorum fontibus, quos & noſtri libauerunt,ve
ſtros riuos deducitis,non continuo extare,vel exiſtere actu,quod eſſe dici
tur,quia ſunt quædam κατ' ἔμφασιν: quædã autem καθ' ὑπόστασιν,neque
ipſi eſſentiæ conuenire generari,& naſci.Itaque,& ipſe Ariſtoteles cõſtan G
ter aſſeueraret,non poſſe non extare,quod ſubſiſtit,ſubſtantiam eſſe quæ
generat; & quæ naſcitur vox ſubſtantiæ, cuius radix eſt ſubſiſtere, minus
inſidijs veſtris patere poteſt quàm vox eſsẽtiæ,quæ ab eſſe deducitur.Ne-
que verò profecto niſi per ſummam fraudem,& malitiam,id quod à viris
doctis in concertationibus alieniſsimum eſſe debet, confinxiſtis Dei filiũ
non eſſe quidem ex eo quod non eſt,ne putaremini aſſerere illum eſſe ex
toto ſimilem cæteris creaturis; ſed tamen verè eſſe ex eo, quod nõ extat,
vt omnino aſſereretis eum eſſe creaturã.tenemus verba veſtra ex nõnullis
extantibus;quæ velut impia prorſus,& auribus chriſtianis indigna,ipſum
quoque Ariminenſe veſtrum Concilium, dum grauiſsimè periclitaretur
Apoſtolica Nauicula, dum ingemuerit totus orbis quia Leonem viciſſe H
Draco videbatur, vt nihil iam ſupereſſet ſpei; tandem præſente Thauro
prætorij præfecto, qui ex iuſſu Regis Synodo aderat, fraude detecta à pa-
tribus, ſanè diu latere technæ non poſſunt, curioſos oculos omnium una
voce damnauit, conclamantibus, & cõſonantibus cunctis epiſcopis, ana-
thema: & tota ſimul eccleſia magno quodam plauſu, & tripudio excepit,
probauitque voces illas iucundiſsimas, filium Dei eſſe verè genitũ de ſub-
ſtantia Dei patris,non factum de Deo nullis extantibus: & non ſolum an
te omnia ſæcula, ſed ante omne omnino tempus,natum ex vtero eius, vt

ſit

A ſit æternus cum patre,& nihil omnino illi anteferatur,& ne pater quidẽ,
quin etiam,ne ſcrupulus aliquis remaneret,vnde ſimpliciores offenderen
tur, palam declarauit falſum eſſe, quod Arianus orbis inſano furore bac-
chabatur. Erat tempus quando non erat filius. Excitato ſanè domino qui
dormire videbatur, ò viri, venti, qui conſurgebant, ſubſederunt; ſedata
eſt tempeſtas,tranquillitas redijt,& (quod orbis longo deſiderio fatigatus
expectabat) inuictos illos Athletas,tantis victorijs,& triumphis glorioſos;
Athanaſium,Hilarium,Euſebium omnium Epiſcoporũ coripheos (qui
propter homouſij fidem,quam è mundo tollere, ante cæteros omnibus vi
B ribus nitebãtur tres illi Arius presbyter, Eunonius Diaconus, & Achillas
lector,primi authores tantæ impietatis,de proprijs ſedibus non ſemel ex-
terminati fuerant,)velut de prælio reuertẽtes Aegyptus,Gallia,Italia oua
tionibus plena, tandem amanter excipere complectique potuit: & notas
illas non iam ad aurem, ſed ſuper tecta, neque in tenebris, ſed in lumine
audiri,& reddere voces.Vna ſubſtantia Dei patris,& filij; conſubſtantia-
lis Deus filius Deo patri. Ecquis ab initio referat inſidias illas omnes, ra-
biemque ſimul,& impetum Arianæ perſecutionis, quæ per omnes Orien
tales eccleſias impune graſſabatur, inſtigante Sathana, ſæuientibus malis
hominibus, diuina patientia ſuſtinente vaſa in interitum, & haud dubiè
ordinatè, diuina prouidentia: & quemadmodum fluctibus, & vndis ma-
C ria agitantur, ſicut tempora currunt variantis cœli vicibus, & mũdus præ-
mitur bellis, ſic Eccleſia continenter exerceatur hæreſibus: Græcos illos
ò homo, fraude dixiſſes Vulpeculas,ui Leones (quieſcebat enim ferè to-
tus Occidens, & Nycenas diffinitiones, tanquàm certiſsimā Spiritus ſan-
cti oracula, omnes defendebant, nolebant labefactari, ſententias, & ver-
ba tenebant.) Neque verò alio pertinebant tumultuoſæ illæ, & inſanæ pu
gnæ, ac ſeditiones, Orientis conuenticula hominum cætus iniquorum
eccleſiæ malignantium,vnde demum è modica ſcintilla tantus ignis exar
ſit,mortuo præſertim Semideo illo Conſtantino primo cui Titulus eſt,
ὁ μέγας, magnus ſanè ſplendor orbis terrarum, cui quod non debet, &
antiqua,& noua Roma,atque adeò vniuerſum genus hominum,cuius vi
C ta, vita, mors,mors quoque, mors penè fuit religionis, & fidei. Non alio
inquàm pertinebant, quàm vt in typum omnium hæreticorum aduerſus
antiquam hanc Apoſtolorum,& Apoſtolicorum virorum fidem,& qua-
ſi hæreditarium patrimonium,Arij illi ſeductores, impoſtores, magiſtri
errorum,dicam breuiter ſingulares illæ, & nimium feræ,atque immanes
belluæ, quæ tunicam inconſutilem in fruſta diſcerpunt; quæ extermināt
vineam domini; quæ in letas ſegetes inſpargunt triſte, & infœlix lolium;
quæ perennes iugis aquæ puteos obturantes cauāt paludes, & cloachas ple
nas putoris; quæ deniq; ageribus aggeres, & hortis iungunt hortos, vt vix
agnoſci queat, vbi ſit ille fons ſignatus, Hortus ille concluſus vbi requie-
ſcit Dominus, & meridiatur cum ſponſa ſua, obtinere poſſent vrna, &

calculis vnius ſubſtantiæ eſſe Deum patrem, alterius filium; ideoque ſan- E
ctiſsimam Chriſtianorum trinitatem eſſe τριούσιον, non ὁμοούσιον. Quod, quid aliud erat quàm dicere (claudite queſo aures, qui audituri eſtis, ne tantæ impietatis vocibus polluamini, nam & ipſe ora polluta ſentio) Trinitas non eſt Deus, quia certè vna eſt, eaque indiuidua ſubſtantia æterni Dei, vt propterea Dei filius (in illum enim vnice, ſerpentes illi vibrantibus linguis ſibilabant) vel ſit conſubſtantialis Deo Patri, vel omnino non ſit verus Deus: quia non poſſunt eſſe duæ ſubſtantiæ superſubſtantiales Deus pater Deus filius. Ita populus Chriſtianus, qui tūc domito iugo Crucis orbe fœliciter germinare incipiebat tanquam herbæ pululantes ſuper terram, hæreticorum incredibili importunitate, & audacia ſciſſus in partes iam non ad veterem harmoniam canebat Chriſto Deo, & quod dice- F
re lingua refugit, publicè in ipſis etiam gentium theatris ridebatur, & irridebatur. Hæc ipſa (inquam, diligente, & vocante, nos Deo magna fęlicitatis ſorte iurauimus) Religio Chriſti Ieſu, ſola verè hoc ipſo Religionis nomine eſt digniſsim, a qua omnium ſectarum inanitates implet, erroresq;, & peccata reprehendit ac deteſtatur, quam propterea Angeli tuentur, ac defendunt magna ex parte, medius hic mundus amplectitur; & tu noue Iuda cum exercitibus Demonum ad ſolam illius vocem non potes non cō tremiſcere? Adducti erant in eam inſaniam ſummi principes, viri, & fœminæ: (nam Arius docente diabolo, vt orbem deciperet, Sororem Cæſaris ante decepit) illi quoque qui apud eos potentiores erant ab alta, & conteſtata maiorum virtute degenerantes, authoritate inflati, faſcinati adula- G
tionibus, & pro odio veritatis quo tenebantur mendacio ipſo, ſub veri ſpecie coloreque decepti, vſque adeo diuino Iudicio ſui ipſorum obliti videbantur, vt vix abluti maculas profanæ religionis, & vitæ de ſummis fidei noſtræ arcanis, quæ aut nondum, aut vix attigerant, iudicium ſibi & arbitrium vſurpare non vererentur; quaſi verò ex humana voluntate, aut intelligentia fingi poſsit, & non potius ex re ipſa pendeat, & ex diuina reuelatione tradita non ſit per verbum Dei (quod eſt Chriſtus Ieſus) inuiolabilis doctrina, & fides, quam mundus, ſi ſalutem cupit, ſequi debeat. Sed ad extremum demonium meridianum tantam lucem Dominicæ veritatis expauit, & præualuit ὁμοούσιον: ὁμοούσιον, inquam, non ὁμοιούσιον. Illud eſt fides, & veritas. hoc hæreſis, & fucus; Is eſt Arrianorum candor ſcilicet vt H
ſimplicitas animi. Siccine pulli Columbini, Siccine Arriani. quibus ſunt pectora niuibus, lacteque candidiora: qui ſimplicitatem vſque adeo iactatis veſtram. Siccine inquam ò Veteratores, & panurgi hæretici, tanta curioſitate quæritis iota illud, vt nobiſcum ſimilia, ferè diceretis diſſimilia, ſentiretis: defenderetis veſtra, & noſtra credere videremini? hic, hic te victū teneo quiſquis es Antichriſte. hic totius negotij ſumma verſatur. Debēt sē ſus cū verbis, & verba congruere cū ſenſibus. In eccleſia ſancta Dei, vbi fides regnat, vbi ſimplicitas, vbi pura cōfeſsio, vbi auditur quotidie credidi

propter

A propter quod locutus ſum. non decet loqui in corde, & corde, vt aliud tibi in mente retineas, aliud proferas populo labijs. Nō.n. æque audiunt docti, & indocti: non eſt eadem auris amico, & inimico; indoctos faſcinare quis non poteſt, præſertim ſi lingua valeat? Docti cuniculos aduertunt, quibus religio vera ſubuertitur: inimicus etiam in ſcirpo nodum quærit, amicus etiā praua rectè interpretari ſtudet quoad fieri poteſt. Ergo quoties ventilantur dogmata fidei, vitandæ ſunt ambiguitates verborum, loquendum eſt ſimpliciter; & ut ſimpliciter eſt, cuique credendum, ne ſit; in ſpiritu eius dolus malus, ſed bona fides. Dicis te ſimpliciter credere, cur, & non ſimpliciter loqueris? credis quod credimus? loquere quod loquimur. conceptis verbis vtendum, vt ſit cum eodem ſenſu, idem ſer-
B mo. An verò non ſuſpicionem merito mihi facit tua hæc nimia diligētia, qua agis, vt neque tuos offendere, neq; noſtris diſplicere videaris? Sed fruſtra iacitur rethe ante oculos pennatorum. quantum enim intereſt inter ὁμοούσιον, & ὁμοιουσῖον. illud oſtēdit vnum Deū, hoc de Deo facit Deos, Deos quidem aſsimiles, ſed tamen diuerſos, præſertim cum tu etiam illam ſimilitudinem Græcè ὁμοιοτήτω referas in corde tuo ad vim adoptionis, & gratiæ tantum, non ad vnius ſubſtantiæ communionem. Ecquàm iuſtè illis ſuccenſeret magnus Thesbites; at verè θεοσεβεῖς, ò viri à terrifica voce in eorum aures inclamaret. Vſque quo claudicatis in duas partes maleuoli, inuidi, difficiles, moroſi, lucifugi, maledici, monſtroſi? ſi Deus
C non eſt niſi vna οὐσία cur dicere oportuit ὁμοιούσιον? ſi eſt duæ οὐσίας, cur non apertè negatur ὁμοούσιον. non eſt expoſitio fidei catholicæ, eſt diſſimulatio perfidiæ Arianæ, Iota littera, quàm malitioſè interpoſuiſtis. ſed iā vno fine omnia quę hactenus de filio Dei diximus concludamus. Quicquid exiſtit, aut creator eſt, aut creatura. Inter has duas οὐσίας nihil omnino eſt, ſed ne cogitari quidē aliqnid poteſt, quod mediū teneat. Nā quod neque eſt Deus, neque creatū à Deo, non extat pęnitus; imò ne eſt quidē vt potè ex toto ἀνούσιον, non ἐνούσιον. Porrò diuina οὐσία, quod ſuperioribus libris longè, lateq́ue oſtendiſſe meminimus, vnica eſt, & ſimplicisſima, vt quicquid verè diuinum eſt, & ad illam Dei ſubſtātiam intrinſecus pertinet, neceſſariò ſit ὁμοούσιον, ἑτερούσιον eſſe non poſsit. contra, multæ
D ſunt οὐσίαι rerum creatarum; atque ideò nulla ſpecies eſt alteri ὁμοούσιος, ſed ſunt omnes. hic enim diuerſæ naturæ, & eſſentiæ ſubſtantiæque duo inuicem opponuntur, vt idem, & aliud ὁμοούσιον, & ἑτερούσιον. ſi igitur Dei filius eſt uerè ἐνούσιος, & non ἀνούσιος, quando etiam hæreticis conſtat, quod non ſit ἀνυπόστατος, quippe quo omnia conſtant, poſtquàm omnes creaturæ ſunt alterius naturæ, & eſſentiæ ab illo, nam per eū non hæc, vel illa tantum; ſed omnino omnia creata ſunt, neceſſariò oportet vt ſit æternæ illi ſubſtantiæ Dei patris, ex quo naſcitur ὁμοούσιος, hoc eſt vt vertit ſancta Romana eccleſia, neque enim vna Latina voce reddi potuit verius, expreſsius, ſignificantius, conſubſtantialis. O ſi ſtetiſſes Arri

in ſubſtantia Dei, ſi ſtetiſſes inquàm in Chriſto, qui eſt illa ipſa tota ſub- E
ſtantia, non diſcerpta, non diſtracta, non diuiſa, non effuſa, vna integra
tota, inſectilis, & tamen infinita, in patre ſimul, & filio, communicata
filio ab ipſo patre; ſed ſubſtantia filij Dei fuit quaſi nihil ante te. An verò
ipſe Deus, ò viri Docti non meminit ſuæ ipſius ſubſtantiæ in ſacris litte-
ris? Et quid eſt ὑπόστημα, & ὑπόστασις Dei in ſeptuaginta interpretibus
apud Hieremiam prophetam; & apud Paulum Apoſtolum, ſi nō eſt ſub-
ſtantia: aut certè, quod vt delicatuli magis faſtidire videbuntur; ſic viri
graues aliquanto magis probabunt, ſubſiſtentia? quanquàm utraque vox
odioſa eſt fortaſſe latinis auribus; perinde ac eſſentia, & exiſtentia. Certè
verò non οὐσία ſed ὑπόστασις, aſſumpſit naturam hominis in Chriſto, vt
omnino in ſanctiſsima illa Trinitate ſit alia, & alia ὑπόστασις pater, & fi- F
lius, ſed vna tantum οὐσία: ideoque, quod initio propoſueram, Dei filius
ſit Deo Patri non ὁμοϋπόστατος, ſed ὁμοούσιος, in quo vt diuus Paulus dixit
habitat corporaliter σωματικῶς (tu ne erubeſces dicere ſubſtantialiter
οὐσιωδῶς, hoc enim præterire non licet) omnis plenitudo diuinitatis.
ænigmata loquimur fratres dilectiſsimi, cum diuina loquimur, vt qui ni-
hil proprium habentes, quicquid dicamus ſemper aliena dicimus, ideoq;
de ſanctiſsima illa Trinitate nō nitamur noſtro ingenio, ſed inhæreamus,
& credamus ſacris litteris. Non ſumus edocti à philoſophis, ſed à piſcato-
ribus. Complacuit Deo ſaluum facere populum in ſimplicitate fidei, non
in contentione ſermonis: ſi dicerent Deo, & hominibus amabiles, Panu-
tius, & Spiridion, ſi hodie inter nos agerent, Viri, duæ inquàm illæ oliuæ, G
& duo Candelabra; quæ tanta cum gloria diuini nominis in Concilio Ni-
cæno ſuper omnes doctiſsimos viros ſanctitate miraculis exiſtimationeq;
floruerunt; & cur nos aliquando non deſinamus quærere exemplum hu-
ius Homouſij in creaturis? Non veremur ſaltem vocem illam Dei percu-
tientis temerarias haſce noſtras cogitationes? Cui me inquit ò mortales
ſimilem feciſtis? Habeat, habeat diuina maieſtas generationis huius ęter-
næ incredibilem hanc gloriam, vt filius Dei non ſit ὁμοφυής, ſimul natus
cum patre; quia pater non eſt natus: non ſit ſolum ὁμογενής patri,; vt ani-
mal animali: non ὁμοειδής ſolum, vt homo homini: non modo ὁμούελος,
aut ὁμόφυλος, vt vicinus vicino, & inter indigenas alter alteri; ſed ſit verè
ὁμοούσιος, qualis non eſt, neque eſſe poteſt caro carni, aut ſanguis ſangui- H
ni, natus ex patre; ſed æquæuus patri; & non minor patre æqueuus, ne ſit
Deus recens; non minor, ne ſit alius, vel alienus Deus. eſt plane recens, ſi
non eſt æternus; eſt & alius, vel alienus, ſi non eſt idem Deus. Quid hic te
torques Arri? Deus filius creator eſt, ſicut pater, quanquàm ex patre, imò
ille idem creator, qui, & pater, quia non ſunt duo creatores, ſed vnus crea-
tor pater, & filius; quin, & eadem creatio eſt patris, & filij. An igitur tem-
pore includitur, an initio præuenitur Deus filius, & non ſimul etiam ipſe
pater? Oraculū, ante me non eſt formatus Deus, & poſt me non erit alius.

A Oro te quis hæc loquitur in prophetis, pater ne, an filius? ſi pater, crede di-
centi, poſt me non erit Deus; ſi filius, crede dicenti, ante me non eſt Deus.
quocumque te uertas, Verpe, Verbum Dei effugere non poteris, quo etiã
confringuntur capita Draconum in aquis. Pater poſteriorem non habet
filium: Filius anteriorem non habet patrem. Ecce piſcator inuenit, quod
philoſophus ignorauit. Nam quis dicat, ſi aliquando filius eſſe incępit,
quod non ſimiliter incęperit pater eſſe pater tanti filij? Iungat, iungat
igitur reuerentia numinis patri filium: quos ipſa diuina natura cõiunxit;
humana opinio non ſeparet: non ſeparet inquàm in mentibus veſtris im-
pietas, quos ipſa generationis diuinæ ratio in fide catholica copulauit. Ni-
hil in patre prius filio, neque aliquid ſine filio: eſt in filio Pater, eſt in Pa-
B tre filius, & in toto totus; alius quidem quia eſt filius, ſed certè non aliud,
quia eſt Deus. Verè filius, quia à ſe facere nõ poteſt quicquã; Verè Deus,
qui quæcunque pater facit, hæc & ille ſimiliter facit. Verè idẽ Deus, quia
qui videt filium, videt, & patrem. Quid? Quid fugis? Quid refugis vena-
tores tuos qui te venantur ad vitam non ad mortem, miſer? Quid inquàm
fugitas; & in morem Parthorum vt euadas ὁμοούσιον, inuadis nos per ὁμο-
ιούσιον, per imaginem, per ſimilitudinem, quia ſimile cognoſcitur per ſi-
mile, atque ideò pater, per filium? Eſt quidem ea uis imaginis, vt in ea, &
per eam videatur, is cui eſt imago; & nemo ſibi imago eſſe poteſt: & Dei
filius eſt imago Patris, non corporalis, non fucis compoſita, non ceris in-
C ſculpta; ſimplex ſubſtantia, egrediens de patre, expreſſa de fonte; quin
quod, & lex, & prophetæ, & euangelia ipſa teſtantur, nõ ſolum eſt imago,
ſanè monſtrat quod ſit ſimilis, character quod ſit expreſſus, ſplẽdor quod
ſit æternus; ſpeculum quod non ſit eo, ne neuus quidem vnus. Verum
enim vero, vt ſtent hæc omnia, non impletur verbum Chriſti niſi ὁμοου-
σίῳ addas ὁμούσιον. An non audis in Euangelio. Philippe quomodo tu
dicis oſtende nobis patrem? Non credis quia Pater in me eſt, & ego in Pa-
tre? Ecce res, & imago. Imago eſt Patris quatenus diſtinguitur à patre:
at res eſt, & veritas, quatenus cum eodem patre eſt vna natura: eſt imago,
per ὑπόςασιν: eſt Veritas, per οὐσίαν. Vna veritas, vna οὐσία, ob id Paulus
eum vocat figuram τῆς ὑποςάσεως, nõ τῆς οὐσίας. Planè imago eſt Deo
D digna, ad viuum expreſſa quia non facta ſed nata, non inanis quia virtus,
æquata quia iuſtitia, perfecta quia ſapientia, non ludificans quia veritas,
non muta quia verbum, viua, & vitalis quia vita, & reſurrectio mortuo-
rum. An non igitur, & res ſimul ô viri? Imago eſt quia filius, Res eſt quia
Deus, & idem Deus αὐτοτελής, αὐτοσοφός, αὐτοδύναμος, nempè virtus
& ſapientia Dei Patris exiens à patre tanquàm alia perſona; ſed manens in
patre tãquàm eadem ſubſtantia, vel Natura. Numquàm hic filius incępit
eſſe Deus, neque vmquàm profecit in Deum, neque aliud fuit vmquàm
antequàm Deus eſſet, neque vmquàm aliquando nihil fuit. filius eſt, ideò
habet patrẽ; Deus eſt, ideò habet æternitatẽ. ex patre habet vt ſit, ex æterni

tate, vt ſemper ſit. ergo nunquàm nō erat filius quando erat Pater Deus: E
ſicut enim nō prius erat Deus,antequàm eſſet pater; ſed ſimul erat pater,
& Deus,ita ſimul etiã erat pater & filius. Annue dictis ò fili,& qui dignatus es effici caro,& frater noſter,in quo pater ſibi æternũ complacuit; per quem placata eſt nobis anima eius; Hæc quæ tuo ipſius numini,quaſi pia thura litamus;vultu ſereno benignus accipe;& mihi præcor paruulo atq; balbutienti; qui immenſas tuas laudes cãtare geſtio tanq̃ pia mater arride.

Spiritus Sanctus cum Patre,& filio Deus. CAP. VII.

QVA'M vellem Chariſsimi, quàm optarem, vt ad
hauriendas ſub Deo ſpirabiles auras, quibus refri- F
gerata caro mea, & extenuata in ſpiritum non indigna loqueretur de ſpiritu:liceret mihi cum ſemine Abrahæ egredi de profundis penetralibus domus,& meditari paulò liberius,atque etiam iocundius foris in agro.In agro cui de rore cęli,& de pinguedine terræ benedixit dominus: in agro,vbi altè iacet defoſſus,& abſcõditus ingens theſaurus. Adiuro vos Agreſtes Nymphæ per Capreas Ceruoſque camporũ interclusã hãc animam,anhelantem hunc ſpiritum meum, vobiſcum ducite,vt videam quàm pręrioſa eſt huius agri poſſeſsio; à fructu frumenti,quo electi fruuntur,& vini germinantis virgines, & olei quo omnes inungimur vt à Chriſto chriſtiani ſi G
mus. Hactenus ingreſsi alta cœlorum Palatia, longas moras traximus in contemplatione filij Dei; ò ſi poſſem nunc egredi ad humiles caſas, & refrigerari in filio hominis.Ille eſt ros cęli,hic eſt pinguedo terræ; ille eſt theſaurus,hic eſt ager;& dicerem quidem quod dicit omnis emptor, Malum eſt,malum eſt,eſt ager figuli,eſt ager ſanguinis,eſt ager ſepulturæ peregrinorum,ſed cum recederem gloriarer quod nullæ diuitiarũ gazæ huic tanto ſecreto agro valeant cõparari. Ecquę gratiæ odorum; quæ odoramenta virtutum deeſſe poſſunt ei, qui dicit cognoui omnia volatilia cœli, & pulchritudo agri mecum eſt,& cui dicitur,emiſsiones tuę paradiſus,Nardus,& Crochus,Myrrha,& Aloe, Fiſtula, & Cinamomum cum vniuerſis lignis Libani? ſic letus, & exultans diſtraherem omnia quæ in mundo H
ſunt, & me ipſum dono donarem, vt emerem agrum illum; vbi purum, & liquidum lambẽs aerem ad fluuiũ procedentem de ſede Dei, & Agni; quo irrigatur ſuperius, & inferius, delectatus dulci illo murmure; Ecce odor filij mei,ſicut odor agri pleni, traherem ab alto vitalem ſpiritũ.Vah infidelis fides, Vah impia pietas, quæ vel confundis Deum cum homine; vel diuidis à Deo hominem;quæ in domino noſtro Ieſu Chriſto, aut hominem tantum,non ſimul credis, & Deum, aut Deum ſolum, non ſimul confiteris, & hominem. quæ inquàm furaris theſaurum, & ne ſignum

quidem

A quidem aut amoris, aut honoris exhibes agro. Pijs, & domeſticis fidei, qui veſtiti duplicibus, vt rectè offerant, rectè diuidunt, aliud eſt ager, aliud theſaurus; alia eſt natura Dei, alia natura hominis. Porrò quia theſaurus eſt in agro, Deus in homine; nam idem Ieſus eſt homo, & Deus, non theſaurum ſolum, ſed propter theſaurum, agrum quoque cum theſauro venerantur, & colunt, offerentes Deo ſacrificium laudis, & cõfeſſionis, & fidei ipſius diuinitatis in humanitate, & humanitatis in diuinitate; Nequecum Euthycete permiſcentes naturas, neque cum Neſtorio perſonam in fruſta diſcerpentes. ſed enim cathenati labores, quos ſuſcepimus de vno trinoq; Deo, ò Viri vix patiuntur vt ſermonem noſtrũ interrumpat, aut diuina humanitas, aut humana diuinitas Chriſti Ieſu, quando B continuatio, ac ſeries, quę exordium habet à patre, progreſſa ex patre in filium, per vtrunque tendit in Spiritum ſanctũ, terminũ beati illius, & (ſic mihi dicere liceat) ſuperſubſtantialis diuini ordinis; atque ideò ſiſtendũ nunc nobis in Chriſto, quà Deus, abs quo ſpiratur Spiritus ſanctus, & nõ dũ vertendus ſtylus ad Chriſtum, quà homo, in quem ſpirat emiſſus. Sit nobis ſana fides, ſit integra, inuiolataq; cõfeſſio Dei, & hominis, poſſeſſio inquàm ſit tota, & plena theſauri cũ agro, ne illegitimè videamur frui theſauro abſque iure, & titulo agri: ſed ſuſtinete interea mecum, vt ante latum ſermonem de Chriſto homine, compleatur ſermo de Spiritu ſancto; quem ille cũ patre ante ſæcula emittit, quà Deus eſt. imperfectũ eſt totum vbi aliquid deeſt à toto; & propterea vbi deeſt Spiritus ſanctus, vel omni- C no abeſt, vel fruſtra adeſt Pater, & Filius. Hoc ad fidem directo ſpectat, & pertinet; quo ipſo ſtatim initio, à Græcorum erroribus, à ſuperſtitione Iudæorum, & ab hæreticorum prauitate liberemur; ideoque non tam arguta, & fluxuoſa, quàm aperta, & ſimplici eſt oratione dicendum, vt omnes qui legunt intelligant; & confundantur, & erubeſcant, qui blaſphemias euomunt in Spiritum ſanctum: & lætentur, & gaudeant, qui digni facti ſunt Spiritu ſancto. Neque enim, vt dicere aggrediar, putare debetis Spiritum ſanctum eſſe, aut tertium, aut tertio Deum; ſiquidem, & pater, neque primus, neque primo, filius neque ſecundus, neque ſecundo Deus eſt; ſed in ipſa illa æterna diuinitate Spiritus ſanctus tertia perſona, cum Patre prima, & Filio ſecunda, vnus eſt verus, & viuus Deus, qui à patre D procedit, qui de filio accipit, neque deſerit patrem, neque exhaurit filiũ, ab vtroque emiſſus, à neutro alienus, vtrique ὁμοούσιος, non ſimul eſſentialis tãtum; ſed, quod multo plus eſt, conſubſtantialis, quia non eſt alterius cuiuſdam æqueuæ, ſed illius ipſius vnius ſubſtantiæ, ſine initio, ſine tempore, in ipſa æternitate: de quo ſicut de ipſo filio nimium verè dicitur. Non erat quando non erat; Hæc eſt fides ſine ambiguitate, citra contentionẽ, abſque curioſitate. Ex hac fide iuſtitia, ex hac confeſſione ſalus, immortalitas, adoptio filiorum Dei. Hæc fides eſt ex auditu; auditus eſt per Verbum Dei; Verbum Deus Pater miſit, Spiritus ſanctus reuelauit.

Quàm

Quam debes Patri,& filio ò homo,tam debes huic,quem loquimur,ſpiritui ſancto.Nam quid mittere, aut mitti profuerat, niſi manifeſtari profuiſſet? Audite & intelligite. Olim quidem apud Epheſum Ioniæ Vrbem inſignem fama, tunc templo Dianæ:poſt modum verò præſentia, & in omne æuum memoria Iohannis Euangeliſtæ,licuit paucis illis Chriſti colentibus,vt interrogati, an credendo recepiſſent ſpiritum ſanctum, reſponderent, & fortaſsis abſque omni culpa. Ne illud quidem ſi eſt ſpiritus audiuimus vnquam. At vero nos,qui non iam veſtibulo ſumus,ſed penetrauimus ad interiora velaminis,baptizati in nomine Patris,& filij,& Spiritus ſancti ignorarene poſſumus, ſit an non ſit Spiritus ſanctus? Præſertim cum Euangelium vbique doceat Chriſtum Ieſum hominem factum fuiſſe ex virgine ſuperueniente virtute, & obumbratione Spiritus ſancti: In Iordane habuiſſe teſtimonium plenum gloriæ,& honoris à Spiritu ſancto; Expuliſſe dæmonia,& exultaſſe in Spiritu ſancto, obtuliſſe ſe hoſtiam Deo in odorem ſuauitatis per ſpiritum ſanctum: prædicatum fuiſſe in gentibus,linguis igneis ſpiritus ſancti,creditum in mundo,per fidem quam partitur vt vult Spiritus ſanctus. Agnitum, & declaratum filiũ Dei ex reſurrectione à mortuis, ſecundum Spiritum ſanctum: aſſumptũ in gloria ſuper omnes creaturas, vt more triumphãtis effunderet ſpiritum ſanctum. Denique ſuum ipſius Corpus quod eſt Eccleſia non alia anima viuificaſſe, formaſſe,perfeciſſe quàm Spiritu ſancto. Ignoret profectò neceſſe eſt,Vtrum aliquid ſit ipſe Ieſus Chriſtus, an vſpiam ſit hæc ipſa eccleſia,num ipſe numero ſaltem pertineat ad eccleſiam,Quicunque ignorat ſi in rerum natura extat Spiritus ſanctus immo verò, & ineptiæ tandem arguet ſimbolum Apoſtolicum,quo ante eccleſiæ fidem,docetur fides Spiritus ſancti, quiſquis crediderit eſſe poſſe Eccleſiam Chriſti ſponſam ſine Spiritu ſancto. An non vbique reſonat doctrina hæc noſtræ fidei, Credo in Spiritum ſanctum,ſanctam eccleſiam? Extabat ab initio eccleſia,ſicut,& ſponſus Chriſtus eccleſiæ, vt qui nunquam eſt ἄγαμος, nunquam πολύγαμος, ſed nouiſsimis diebus reuelata fide, & celebratis nuptijs in thalamo Virginis, nunquam generatio illa quęrẽtium faciem Dei Iacob, hoc ipſi inſigni titulo,clara,& illuſtris fuit,vt Eccleſia vocaretur, niſi completis quinquies decem diebus à Chriſti reſurgentis victoria,& triumpho, cum facto de cœlo repente ſonitu ferè vt olim, cum Deus ferret legem in Syna,Spiritus ſanctus inuſitati miraculi ſtupore replens orbem terrarum, quas in Babelis ædificio linguas diſperſerat, pro ædificanda eccleſia cõgregauit. Tum primum enim,calore illo excitati in vitam, & in ænergiam vitæ Apoſtoli,ex omni natione, quæ ſub cœlo eſt, non tam vt ſignificanter loquar congregauerunt,quam noua lingua, & noua verba loquentes conuocauerunt multitudinem virorum,& mulierum, vt non iam in Turba hoc ſanè nomine appellabantur Chriſtiani, etiam die illa, qua plenus ouationibus Chriſtus cœlos conſcendens, ſedere cœpit ad dexteram Dei

Patris,

A Patris,ſed in eccleſia,in eccleſia magna, in populo multo, & graui (voces ſunt prophetarum ad honeſtandos cœtus noſtros) laudarent Deum Patrem Filium,& Spiritum ſanctum. Lege vigilanter, & perlege vtriuſque teſtamenti ſcripturas,coniũge vetera nouis,& noua veteribus. Pollicitus erat Chriſtus Ieſus ſe ædificaturum,non Ariſtocratiam,non Democratiã, ſed Eccleſiam. Eccleſiam ſuam;aduerſus quam nullę hominum vires,nulli terrarum motus,nulla cœlorum fata,nullæ demum Inferorum Portæ vllo vmquam tempore præualere poſſent. Hanc non ſemel parabolis,Alegorijs,nudis etiam ſermonibus appellabat regnum. Regnũ ſuum, Regnũ Dei,Regnum Patris,Regnum cœlorum. Iohannes Baptiſta, qui miſſus à Deo ex antris deſerti prodierat in conſpectum hominum, vt exoriens tãquam Lucifer noui Solis Aduentum nunciaret, teſtificabatur eſſe iam in B Ianuis,hoc ipſum Regnum,hanc ipſam Ieſu Chriſti Eccleſiam. Oracula prophetarum,quæ vaticinabantur de Regno Dauid, & de Domo Iacob, cuius non eſſet finis,nec rerum,nec temporum de regno illo omnium ſæculorum; quo Monarchiæ omnes abolendæ, & ipſum quoque Romanum Imperium,cuius viribus cætera comminuta fuerant conterendum eſſet,& ſingula,& omnia interpretantibus ipſis Apoſtolis alludebãt, ad hoc ipſum quod non eſt de hoc Mundo Chriſti Regnum,ad hanc ipſam noui nominis,nouæq; Maieſtatis Rempublicam ſanctam Chriſti eccleſiam, inquam etiam, ſi verba penitus introſpicias,velut faciem, & digitum intendere videbantur. Turbæ,& pueri,qui Domino Noſtro Ieſu Chriſto,dũ C Hieroſolymam ingrederetur,acclamabant Benedictum,Quod venit Regnum Patris Noſtri Dauid, Deo illis præferente lumen, haud dubiè hoc ipſum Eccleſiæ naſcentis Regnum non videndo videbant,non intelligendo intelligebant. Iam laudibus,& quibus titulis, collatione facta euangelij,& legis;obſeruataque penitus ſinagoga Iudæorum, hanc ipſam Chriſtianorum Eccleſiam per illuſtres allegorias ornauit Magiſter Orbis Apoſtolus? Acceſsiſtis,inquit o fratres,fratres,non iam carne ſolum,ſed,& ſpiritu. Acceſsiſtis inquit ò fratres ad montem Sion, ad Ciuitatem Dei viuẽtis,ad Hieruſalem cœleſtem,ad multorum milium Angelorum frequentiam,ad eccleſiam primitiuorum,qui conſcripti ſunt in cœlis. Hic modo, rogo te ego,quicunque es. Ecquando ſeſe exerere cœpit, & oſtentare vi-D res ſuas,hoc ipſum Regnum Chriſti,hæc ipſa eccleſia ſancta Dei? Chriſto ne naſcente? nato? viuente, conuerſante, moriente,mortuo, rediuiuo? Certè poſthæc omnia. Chriſtus Ieſus aſcendens in cœlum, puſillum admodum,numero,& viribus gregem reliquit; erant enim qui Chriſtum colerent,& illius doctrinam ſequerentur, Vix centum,& viginti;qui etiam vſq; adeò perculſi erant metu,& terrore,vt in montibus,& ſub tecto,perfugio doloris latebras fouerent,neque ex tenebris auderent erumpere. At verò illo ipſo,quinquageſimo die anniuerſario, quinquageſimi illius ab exitu Iſraelis de Aegipto;cũ miſticus ille ignis ſpiritus ſanctus à facie Dei,

Chriſto

Chriſto, foris luculenter exarſit, & ſemiextincti carbones, Apoſtoli rurſum ſuccenſi ſunt ab eo, vt per illos vbique terrarum ad Chriſti gloriam fumarent aræ, & caſti foci lucerent, quàm mutata eſt rerum facies? quàm ſublime factum eſt regnum, quàm aucta eſt, & dilatata eccleſia? Nam hora tertia diei erumpunt portis, cõcurritur vndique, ſubito clamore replentur, & illuſtrantur omnia. Apoſtoli non iam quaſi homines, ſed quaſi Dij ſimiles hominibus incipiunt eſſe terrori ſinagogæ, & principibus Iudæorum. Petrus prædicat promiſsiones Chriſti factas circumciſis, & præputiatis: interpretatur pſalmos, & prophetas, & oſtendit palàm Chriſtum datum in ſalutem non vni populo, ſed vniuerſo orbi terrarum. Tres hominum Chiliades tinguntur in aquis ſalutaribus, & in faciem principũ Chriſti gloriam confitentur, & prædicant. tum in dies magis, ac magis, creſcentibus animis Chriſtianorum, Pilatus, & Herodes per fora, per vicos in cõſpectu vniuerſæ plebis traducuntur, & velut in exemplum proponuntur deridendi, quod aduerſus dominum, & aduerſus Chriſtum eius, omnes illi ſui ipſorum conatus inanes, & irriti fuerint: quod nihil tandem factũ ſit præter illud, quod manus, & conſilium Dei in Chriſti, & chriſtianæ gentis gloriam fieri decreuiſſent. Anania, & Saphyra coniux, quoniam in re, & ratione numaria Spiritui ſancto mentiti erant, portentoſo interitu cernẽtibus cunctis dum obiurgat eos Petrus repente exanimati, velut domino ſuper eos tonante, & fulgurante concidunt in terram. Ecquid tam Regium? tam tremendum? ac formidabile? quid? quod, & Paulus plenus Spiritu ſancto, oculorum acies vibrans in hominem Magicis artibus, & carminibus potentem. (Res numquam audita prius) ſubita illum cæcitate percuſſit, vt appareret, quod hæc ipſa conſtitutæ eccleſiæ initia, & fundamenta Regni cœleſtis, perinde, ac veteris ſynagogæ olim, ad æternã hominum memoriam, & exemplum firmata etiam eſſent, & ſtabilita terroribus. Acceſsit, & publica illa, & exemplaris vltio Herodianæ temeritatis. Cum enim impius rex affliggeret eccleſiam, neque contentus Iacobi nece, illum ipſum Petrum quem eccleſiæ caput cõſtituerat Chriſtus, in vincula cõieciſſet, dum veſtitus veſte regia ſederet pro tribunali ſtipatus magno agmine adulantium qui illi acclamabant Deus, Deus, voces Dei non hominis, voces Regis noſtri; mox ab Angelo percuſſus, abſumptus à vermibus expirauit. Non eſt prætereundum admirabile illud ſignum maieſtatis, & authoritatis, quo non terror quidem odij, & indignationis parẽs, ſed timor ſanctus, inſeparabilis amoris Comes, natus eſt, qui, & in cordibus omnium peperit reuerentiam Imperij, & Magiſtratus Eccleſiæ Chriſti Ieſu; Nam miniſtrantibus quibuſdam diſcipulis, & ſacra facientibus domino, dixit Spiritus ſanctus ſegregate mihi Saulum, & Barnabam in opus ad quod aſſumpſi eos. Tandem verò, ne in immenſum creſcat Oratio, ſublime illud Chriſti tribunal erigitur, e quo in vniuerſum terrarum orbem vox illa audita eſt. Viſum eſt Spiritui ſancto, & Nobis. Quid ad

hæc

A hæc dicemus fratres? An non iam ſatis conſtat ſi conferamus ea; quæ de Chriſto Ieſu leguntur,ante cęleſtem hanc Spiritus Sancti Paracleſyn cum ſignis,& virtutibus ſpiritus ſancti, quæ vbique in veteribus noſtræ Religionis hiſtorijs continentur,illa huc ferè ſpectare omnia, vt qui naturalis, & Aequæuus filius Dei erat, ſe quoque eſſe verum hominem naſcendo, viuendo, moriendo, & reſurgendo comprobaret: hæc contra in eũ ſcopum directa eſſe dubitare non poteſt? Immortales tibi agamus gratias Domine Ieſu Chriſte qui vt Deus Homo, pro nobis effudiſti ſanguinẽ tuũ, Sic homo Deus nobis infudiſti Spiritum ſanctum tuum. Inde ſemel redemiſti Deo homines,hinc ſemper homines reformas in Deos. Inde probaſti,quod aliquando eras,& non eras homo,hinc ipſi vidimus, & cognoui

B mus,quia ſemper eſt Deus. Illic vidimus deſpectam ſpeciem tuam, nec reputauimus;hic videmus gloriam tuam,quaſi vnigeniti,& adoramus;quia tunc fides erat,tanquam exiguum granum ſinapis,nũc facta eſt arbor magna,& procera,ſub cuius vmbra inuiſibiles quoque cœli volucres requieſcunt. Ita eſt viri, Ita eſt, Vix nato Chriſto intellexerunt pij,& hodie intelligunt,iacta tunc fuiſſe in terram ſemina huius Regni cœleſtis, hinc Regũ orientalium voces Vbi eſt qui natus eſt? Adoleuit ſemen per omnem vitam,vt incrementa ſibi compararet ex morte;Sanè, & granum frumenti in terram cadens,niſi mortuum fuerit,non exurgit in ſegetes: ob id vicinus morti dicebat Chriſtus. Venit hora,vt glorificetur filius Hominis. Ego ſi exaltatus fuero à terra,omnia traham ad me ipſum: Rediuus autem,

C Data eſt mihi inquit omnis poteſtas in cœlo,& in terra. Ite,Prædicate,Docete, Ecquis dubitat,quin Regnum naſcentis Eccleſiæ,cum vires magnas acceperit,& cum diſcipulis aperuit mentem,vt ſcripturas intelligerent, & interprętarentur; & cum ora ad ora ferens ſuauem olentem Spiritum ſuũ in eos ſublimiter inhalauit. Porrò vires illæ eximiæ, ſecretæ erant; neque oſtentandæ in publicum,donec induerentur virtute ex alto: ſic enim ille præceperat. Expectate,Durate,Maturate: Vnde, & propoſuerat ſimilitudinem,vel parabolam mulieris parturientis,quæ dolores parturientis habet,& cruciatur,vt pariat: Significabat enim,quod ipſe nondum peperiſſet,quod illi nondum regnare poſſent, quod ſuum ipſius Regnum, non dum robur,& omnes neruos ad ſtabilitatem,& firmitatem accepiſſet; Ec-

D quid eſt hoc,niſi quod quæcunq; ille egerat,aliũ paracletum deſiderabãt; ipſum inquam Spiritũ ſanctũ,Spiritum Chriſti,Spiritũ Dei,ſpiritũ Deũ, Deum Verum,Deum Viuum; per quem, vt audiſtis tanto miraculo omnia facta, & perfecta ſunt. Quem propterea non ſecundum quadam honoris ſignificatione,ſed illa ipſa primaria,& maxima qua Deum colimus, ob illum ipſum vnum dignitatis gradum, & apicem, quem ab omni æternitate,diuinitas ipſa obtinet ſuper omnem naturam adoramus, & glorificamus cum patre,& filio religioſè ac piè iuxta Pauli Apoſtoli Doctrinam, τῷ πνεύματι λατρεύοντες. quàm tibi omnes,qui Chriſti dedimus nomen,

per-

perpetuè debemus O Paule, quod Cathechizans Epheſios, non iã Chriſti E
ſolius, ſed, & ipſius quoque Spiritus ſancti fidem ab illis conſtanter exegiſti. Frater tuus Chariſsimus Petrus, reuelante Patre inuulgauit fidẽ Chriſti filij Dei viui. Tu Ieſu Chriſti Apoſtolus, ſegregatus in euangelium nõ ab hominibus, neque per hominem, ſed per Spiritum ſanctum docuiſti nos fidem Spiritus ſancti. Ecquis credere poſsit, quod Chriſtus ſit Deus, niſi, & ſimul credat Deum eſſe Spiritum ſanctum? Cuius vnius magiſterio quiſque Chriſtianus eruditur fide, imbuitur ſacramentis; & ſancta atque Deo accepta mandatorum obſeruatione dotatur. Eſt ne verò, ò viri Chriſtus Deus Caput Diuini huius & admirabilis Corporis, quod eſt Eccleſia,
& non eſt Deus Spiritus ſanctus, qui huius ipſius Corporis eſt velut Cor, F
& velut anima? Sanctificat Chriſtus, Sanctificat, & Spiritus ſanctus: loquitur in Sanctis Chriſtus, loquitur, & Spiritus ſanctus. Mittit legatos Chriſtus, mittit, & Spiritus ſanctus. Certè Chriſtus dicit Spiritus Domini ſuper me, eo quod vnxerit me, ad prædicandum manſuetis miſit me. Paulus Apoſtolus vocat ſe vinctum, & Ieſu Chriſti, & Spiritus Sancti, & dicit Iuſtificati in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, & in ſpiritu Dei noſtri. Legimus, nemo poteſt Spiritum Sanctum accipere niſi à Domino; & nemo poteſt dicere Dominum Ieſum niſi in Spiritu ſancto. An verò obliti eſtis quid dixerit Princeps Apoſtolorum Ananiæ. Anania cur dediſti locum
Sathanæ vt per auaras, & ſordidas cogitationes in cor tuum malitiæ ſuæ G
virus, nequiſsimus ille veterator inſenſaret? Putasne quod mentitus ſis creaturæ? mentitus es creatori, mentitus es Deo, mentitus es Spiritui ſancto. Apertè nimium ſignificauit quod non poteſt eſſe πνευματομαχία ſine θεομαχία. Quid quod tanto ſerio admonuit Chriſtus Ieſus, remittendum abs Deo ſcælus homini, Qui blaſphemauerit in patrem, vel in filium; porrò nunquam remittendum, ſi quis blaſphemmauerit in ſpiritum ſanctum. Ite, Ite, Syrenes, Panes, Centauri, Semiariani inquam, & ſemiorthodoxi, Religionis, & hæreſis monſtra; Qui pacem habere putantes cum filio propter fidem, & confeſsionem vnius ſubſtantiæ, cum Patre impia
bella geritis aduerſus Spiritum ſanctum non numerantes illum in conſor H
tio Maieſtatis Diuinarum Perſonarum; propter vos haud dubiè increata illa, & incarnata ſapientia Chriſtus Ieſus, maius quidpiam dixit de Spiritu Sancto, vt vobis pugnantibus, & repugnantibus catholicis, ſaltem par, & nulla ratione minor, aut inferior eſſe credatur vel Patre, vel filio. hic ipſe Spiritus ſanctus eſt: Deus ſicut, & Pater, & filius, quanquam non eſt & homo, ſicut filius, ſed cum Patre ſolum Deus: per quem filius homo factus æternum remanſit cum homine Deus. Quis ſcit ò Viri, ſi ad ænecanda hæc monſtra, illud quoq; tanto ingenio factum ſit, vt in lingua ſancta hoc ipſum nomen fœminea voce efferatur. רוח הקדש Maſculina apud nos lingua; porrò græca, quæ chriſtianæ theologiæ fons eſt præcipuus, voce neutralis generis τὸ πνεῦμα, τὸ ἅγιον: teſtificari enim videtur

tur hæc ipſa tanta linguarum varietas, quod diuinitas Spiritus ſancti, vt nullius ſexus; ſic ſit nullius generis, ſuper omnia genera omnia replens, omnia continens, ipſa nullis contenta finibus. omnia inquàm, & nihil omnium, quod ſanè, & ſuperiore libro monſtrabamus, eſt maximè proprium illius ipſius naturæ Dei. Audeamus, audeamus dicere ſicut nemo nouit filium niſi Pater, neque Patrem quis nouit, niſi filius; ſic Spiritum ſanctum nouit ſolus Pater, & filius, & Patrem, & filium ſolus nouit Spiritus ſanctus. Patrem filius nouit, quia ab eo naſcitur. Filium nouit Pater quia eum generat. Vterque nouit Spiritum ſanctum; & vtrumque nouit Spiritus ſanctus, quia ab vtroque procedit. An verò, & Patrem, & Filiũ, & Spiritum ſanctum, non illi quoque Dei dono orthodoxa fide, intelligentiaque nouerũt, quibus aut ipſe filius Verbum, & Sapientia Patris, aut Spiritus ſancti, teſtis filij, Verbi vis, & interpres, ſapientiæque Magiſter reuelare voluerit? Imò verò illi omnes nouerunt; alij, omnes ignorauerũt. Quamobrem ne cum ipſis Aegyptiorum ſapientibus, & magis in tertio ſigno turpiter deficientibus ipſi quoque noſtris viribus, & ingenijs inaniter freti, in tertia perſona deficere à recto itinere, & per errorũ deuia longe, lateque ſemita declinare, & errare cogamur, ſupplici animo, & voce humili exoremus, vt illud ipſum diuinũ numen Spiritus ſancti, quod quibusque nunquàm non occurrit in precibus non optatis, in uotis, illis etiam, qui mortiferum ſpiritum peccatorum, quo polluitur æther, exhalant, nobis adeſſe non dedignetur; qui iam diu operuimus os noſtrum, vt pulſo tetro ſpiritu cuius ingratum odorem, ne ipſi quidem ferre poſſumus, attrahamus ſpiritum ſuum, & illius odore recreati in vita, vires quoque vocis reſumamus, & ore grãdiloquo ſonemus magnalia Spiritus ſancti. Veni ſancte Spiritus illabere animis noſtris, releua oculos noſtros, corda, & ora foue, vt ſanctũ tuum anhelitum recipientes, & retinentes rectè credamus, & caſtè ſancteque loquamur, tum de maieſtate tua in eo quod es, in eo quod procedis, in eo quod mitteris, in eo quod adoraris, tum de muneribus tuis, vt prædeſtinas, quos ſecundum propoſitum tuum diligis ante ſæcula, vt ſpiras vocando in tempore, quos dilexiſti, & prædeſtinaſti ſupra omne tempus, vt inhabitas iuſtificando vocatos vocationi tuæ audientes, vt iuſtificatos hoſpites tuos imples meritis, quos dilexiſti, & iuſtificaſti gratis, denique vt glorificas præmijs ſanctos tuos in cœlo, qui vt ſancti eſſe mærentur laborauerunt in terra. Accipite omen Viri fratres; ecce dum ſcribimus. Intonuit læuum. vtinam verò loquamur de Spiritu ſancto, & de donis ſuis, non vt ægri de ſanitate quam amiſiſſe dolent, ſed vt milites è bello reuerſi quando exultant diuidentes nummos, & ſpolia ſodalibus.

Victores præda ſpolijsq; potiti.

Ex Patre, & Filio Spiritus ſanctus. CAP. VIII. E

HÆc tria vt videtis iam conſtant de Spiritu ſancto; quæ nos ex ſacris literis ni fallimur ad ipſius gloriam, & honorẽ vndequaque perſpicua feciſſe putamus. Eſſe Spiritũ ſanctũ, eſſe Deum; eundemq́; Deum, qui eſt Pater, & filius, ὁμοούσιον inquàm Patri, & filio, & iuxta inuictam Conſtantinopolitanæ Synodi fidẽ cum Patre, & filio pariter adorandum, atque glorificandum. Nunc ipſius Spiritus ſancti non cauſam, aut effectorem, non finem, nõ initium, ab illis vocibus F abeſt caſtimonia, ab ijs Religio, & Pietas, ſed Principium, originem ſtirpẽ radicem; Flos enim elegantiſsime à ſummis Theologis appellatur: Ideoq; in eum congrue, atque apposite hæc omnia conueniunt illo ipſo iuuante in veſtram gratiam enarrare tentamus. Etenim in ſanctiſsima Trinitate ſola illa perſona, à nullo ducit originẽ: ipſa, vt ſuo loco dicebamus, totius diuinitatis fons eſt, & origo, nõ facta in tempore ex materia, nõ creata initio temporis ex nihilo, neque demum ex eadem eſſentia ſimplici in ipſa æternitate progenita, quæ in lege, in prophetis, in pſalmis, & in euangelio ſignata eſt titulo paterni nominis, & honoris. Atque ideò ſi Spiritus ſanctus eſt verus Deus, neque tamen eſt pater, & filius, ipſe autem filius à patre ſolo generatur, & naſcitur, non item ex Spiritu ſancto, omnino conſequens eſt, quòd hi quidem non intelligũt, illi negant, quidam magna ex G parte corrumpunt. Catholici porrò omnes fide ſincera, voceq́; libera credunt, & confitentur vt iuxta magni Athanaſij ſymbolum, & veterẽ ſanctæ eccleſiæ doctrinam, piorum omnium conſenſione receptam, atque firmatam, procedat ſimul à patre, & filio. Motum ſanè illum immutabilẽ, progreſsionem illam ſemper ſtantem conatum inquàm illum æternæ fœcunditatis Dei, ò viri, quo in ſecretiſsima, & profundiſsima diuinitatis abyſſo, ratione ſupra omnem rationem modo quem affari ipſi non poſſumus; docti quique vix appræhendunt, non compræhendunt, ne Angeli quidẽ ipſi. perſona ab omni æternitate exit in perſonam, Deus in Deũ, vnus in vnum, pater in filium. Nam ille generat, hic naſcitur, ille eſt pa- H rens, hic eſt proles, & partus. Manifeſtum eſt ijs, qui ſublimia quæque, altamente, ſecum reputant in hoc ipſo duali numero. Cum ipſæ etiam ſacræ literæ neſcio, quomodo diuinæ benedictionis gratiam derogare videtur, nequaquàm poſſe conſiſtere, ſed quod gẽtium quoque antiquiſsimi theologi, ſub odorari viſi ſunt, grãdia quædam ſub oſcurè loquentes de motu Monados, in Dayda, & Triada, ipſum patrem, & filiũ progredi vlterius, non dum quidem in creaturas, ſanè earum ratio egreditur Sphæram, & Circulum Creatoris; idque in tempore, ſed in hoc ipſum almum, & diui-

num

A num ſpiraculum, quod ante ſæcula in commune emittunt; non tan-
quàm duo, ſed tanquàm vnus, hoc eſt. non tanquàm Pater, & Filius,
ſed tanquàm Deus. Nam pater, qua pater non emittit ſpiritum, ſed ge-
nuit filium, & filius, qua filius non ad ſpiritum refertur, ſed ad patrem.
At verò Deus, qua Deus, quomodo intelligitur ſine ſpiritu, qui ſi ali-
quid dici poteſt eorum, quæ quomodolibet à nobis cognoſci, nomi-
narique poſſunt, vix quicquàm aliud dici poteſt quàm ſpiritus? Et qui-
dem pater eſt ſpiritus, filius eſt ſpiritus, pater eſt ſanctus, & filius eſt ſan-
ctus; quia vterque eſt Deus, & idem Deus; Deus autem totus ſanctus,
ſanctitas, ſanctificatio, vis ſanctificandi, & purificandi, totus eſt ſpiri-
tus, in quo nihil corporeum, nihil materiale, nihil ſordidum, vel impu-
rum. Itaque dum Spiritus ſanctus à patre, & à filio emittitur, accipit
B ab vtroque id totum quòd eſt vtriuſque; & eſt cum vtroque vnum;
quia ambo illi ſpirant tanquàm vnum ſpirandi, vel emittendi princi-
pium. Indicat profectò almum iſtud, & venerabile nomen plenum ma-
ieſtatis Spiritus ſanctus, quod vt in duas voces diſſectum Deo in primis,
& patri ſimul, & filio commune eſt; ſic coniunctè elatum, velut ad ho-
noris, & gloriæ æquationem pertinens, Chriſtus Ieſus illi proprium, &
naturale fecit, quo docemur, præter hoc vnum, quod pater quidem ge-
nerat, filius autē naſcitur, vterque emittit, ille verò emittitur tantum; non
generans cum patre, non naſcens cum filio, non emittens cum vtroque,
quicquid ad abſolutam diuinitatis rationem, maieſtatem, authoritatem,
C & ad relationem ſimiliter imperij, in creaturas pertinet, quod propterea
commune patri, & filio, ipſe ſpiritus, & ſanctitatis nomine contineri, &
ſignificari videtur; id totum omnino, vt extra omne tempus, ſic extra
omnem menſuram, & modum à patre, & à filio accipere hanc ipſam ter-
tiam perſonam, quæ dicitur, & eſt Spiritus ſanctus tertium, ſi, ætate no-
ſtra dicere fas eſt quod olim, ſanctè, pieque Græci θεολογοτατοι, dixe-
runt, diuinum lumen. Nam ſummus ille pater, eſt velut fons luminis; fi-
lius eſt quaſi lumen de lumine; ſpiritus ſanctus autem vtriuſque luminis
eſt plena, & perfecta illuminatio. Non generat filium ſpiritus ſanctus, ne
ſit pater: non generatur à patre, ne ſit filius: non generatur à filio ne ſit
nepos, emittitur ab vtroque vt ſit ſpiritus ſanctus, non emittit ſpiritum
D ſanctum cum vtroque, ne ſit Deus pluſquàm ternus. An verò eſt, vt aiunt,
ingenitus, ſicut pater, vt ſint duo Dij? ſed tamen non eſt genitus ſicut fi-
lius, ne in vnum competat vt ratio ſpiritus, ſic, & verbi. Generatio ver-
bi ad naturam pertinet, qua pater dicit, & filius dicitur, per intelligen-
tiam: emiſſio ſpiritus ſancti ad uoluntatem, ſpectat, qua Deus ſpirat,
& Deus ſpiratur per amorem, illa ſubſiſtit in verbo, hæc in ſpiritu ſan-
cto. Non eſt in Deo verbum verbi, non eſt etiam paracletus paracle-
ti, eſt ſolum vnus filius, eſt ſolum vnus ſpiritus ſanctus. Hic eſt termi-
nus adæquatus omnigenæ illius fœcunditatis, & vbertatis: quo tan-

dem velut ſigillo, plenitudo tota ipſius Diuinitatis clauditur, & continetur. Filius eſt ſigillum, Imago, & Character ſubſtantiæ Patris; Spiritus ſanctus, eſt patris & filij; ille in nobis imprimit formam, quia ſimiles ſumus patri, iſte nos conformat patri, & filio, dum reformat in filios; vt ſit ille prigenitus in multis fratribus. Neque enim vngit, aut ſignat nos Chriſtus Ieſus, niſi Spiritu ſancto ſuo, quem mittit in corda noſtra, per quem clamamus Abba Pater, per quem ſcimus quid oremus, per quem gemimus gemitibus inennarrabilibus: & ſanè qui non habet Spiritum Chriſti, hic non eſt eius. Ecquam appoſitè, ô Viri, ſicut æternus pater, velut diuinarum originum Caput, ipſius vniuerſæ Diuinitatis, dicitur quaſi robur, & immenſa poteſtas, ſicut Filius, vt in Trinitate medius, & Paternæ mentis Verbum, appellatur Sapientia, Ratio, Sermo, λόγος: ſic Spiritus ſanctus, tanquam meta diuinarum progreſsionum, & Spiritus Amoris, proprietate quadam innata amori, vt ociari neſciat, vocatur impetus, flatus, ἀνεμὸς, ipſa tota agendi vis, ipſa actio, atque actionis omnis energia. Vt propterea quemadmodum in filio Pater, ſic in vtroque Spiritus ſanctus, & vterque ſimiliter in Spiritu ſancto, hoc eſt iuxta Moſen, In principio Deus, vna æterna voluntate, & bonitate creauit cœlum, terram, mare, & omnia quæ in eis ſunt. Hæc gentes olim, dum audirent, & non intelligerent, tria mundi principia ſomniabant, τἀγαθον, τὸν νοῦν, καὶ τὴν ψυχὴν, Bonum, Mentem, Animam; vt Bonum eſſet Pater: Mens, Verbum: vel filius, Anima, Spiritus ſanctus. Vnde demum qui exierunt ex nobis, oſtentationis cauſa verſi in ſophiſtas, in hanc ſimplicem, & humani artificij ignaram Theologiam (ſumus enim nos qui Chriſtum colimus, veri, & rebus, non artificijs, & rectè philoſophi) innumerabiles paulatim hæreſes induxerunt, ſcindentes fidem catholicam, ſeparantes filium à Patre, & Spiritum ſanctum à filio; ſic ſcindat eos Deus medios, & auferat ab eis partem, quam habebant in libro vitæ. Nã cui vehi, cuius Patri vehi, cui inferi, & tenebræ, cui afflictio, & ſine redemptione damnatio? non ne ijs. qui fidem abnegarunt, qui profeſsi ſunt, credere in Patrem, in Filium, & in Spiritum ſanctum, & deinde fidem irritam facientes, violantes pacta, & fœdera æterna, inuocant Patrem ſine filio, adorant filium ſine ſpiritu ſancto, negantes communionem, conſortiumque naturæ ſpiritus ſancti cum filio, filij cum Patre? Teſtificor hodie omni homini, quod ne ille quidem; qui in Deum patrem credit, ad ipſum accedet, ſi contemnat Chriſtum filium eius; ſed neque Chriſtum profitenti, Chriſti fides auxilio eſſe poterit, ſi reijciat ſpiritum ſanctum, neque tandem in ſpiritum ſanctum credere, & in patrem, & filium vtile erit, ſi fide, & opinione diſtrahat eos, qui vſque adeo ſunt germanitate, cognatione, & natura ipſa cohærentes. Appoſitè quidem Deus Pater, ô ſublimes animæ velut principali quodam, non tam virtute, quàm auctoritate, cuncta feciſſe prædicatur à patribus. Deus Filius iudicio, atque ratione quæ

facta

A facta ſunt, diſtinxiſſe. Deus ſpiritus ſanctus, vi amoris, facta, & diſtincta exornaſſe; omnino tamen tota ipſa diuina ſanctiſsimaque Trinitas, quæ ſicut intrinſecus vniuſcuiuſque perſonæ proprietate diſtinguitur, ita vna, indiuiduaque operatione operatur, extrinſecus omnia condidit, ſingula ſeparauit, demum & omnia, & ſingula elegantiſsimè decorauit hoc eſt, ſapientia dirigente, exequente potentia, & velut impellente ſpiritu, & amore, inde enim omnis ad nos diuina largitas, beneficentiaque manauit. Neque enim ineptè, & docta illa græcorum, & philoſophorum συμπόσια, tam magnis laudibus cœlebrant diuinum Amorem, nimirum, velut mundi fabrum, in eumque, tandem referunt vniuerſam mundani opificij machinationem. Et Moſes ipſe propheta Dei teſtatur;
B quod diuinus hic ἄνεμος, hic afflatus, vel ſpiritus Dei, dum tractaret illam materiam mundi naſcentis, vt indigeſtam digereret, inconditam conderet, & formaret informem: ferebatur ſuper aquas, tanquam omnium rerum artifex; omnia proſpiciens, omnibus conſulens, dominator omnium, omnem habens virtutem, ſpirans vbi vult, & quando vult, nulla vi, aut neceſsitate, ſed ſpiritali quadam, regiaque, & omnino diuina munificentia liberè, & liberaliter commouebat, mortuam illam, limoſamque paludem, ſua ipſius virtute ſuſtinebat pondus illud iners, fouebat illam rudem inchoationem vaſti huius animalis, velut exiguum ſemen, & quaſi ouum. Cui vt tralatione laudamus, penè incubans, ſpiranſque ſuauiter in eam ipſam materiam aquarum, velut generoſa
C quædam, & amantiſsima auis, ſuo ipſius tenui, viuo, occultoque calore, neſcio quid diuinum, & vitale fœliciter inhalabat. Aqua erat velut mundi ſemen, ſpiritus, ſi ita dicere licet, quaſi vis formatiua, quæ torpentis, & gelidæ aquæ lacum motabat, perflabat, viuificabat, vt mundus, qui inde conceptus erat, iam aliquando æderetur in lucem, cui Deus ipſe poſt modum cum ingenti gratiarum omnium affluentia die ſeptima benediceret. Quo me rapis Moſes? quo me rapis? Spiritus ſanctus eſt ſpiritus ſapientiæ, & intellectus, ideoque verè ἄμικτος, multam illam, et miſcellaneam ὁμοιομερείαν, diſpertiebat in genera, et membra generum, vt formarum gradus; et ordines. Qui ex humida illa natura diſtinguendi erant, non temere,
D aut caſu, ſed æquiſsimis legibus in ſpecies varias diſtribueret, aptando corpora formis, formaſque corporibus. Eſt, et ſpiritus ſcientiæ, et conſilij, Ideoque diffluentem illam aquarum copiam, oleo tranquillior innatabat, deſuper incumbens, mitiganſque naturam illam ſæuam, et aſperam, quæ in immenſa illa aquarum voragine, cui nomen abiſſus, vehementiſsimo impetu concita exæſtuabat. Neque enim Moſaicum illud תְּהוֹם aliud ſonare videtur, quàm præcipitem illum, oriſonumque fragorem tumultuantis abiſsi, quantus nunquam fuit poſtea neque erit vſque ad conſummationem ſæculi. Adde quod tanquam

Spiritus ſortitudinis caleſaciebat aquas intrinſecus, vt vim habere poſ- E
ſent genitalem; quia frigiditas vix ingreditur opus naturæ generantis, & fundum illum abyſsi, tanquam ſpiritus pietatis, penetrabat, mouebatque inquieto motu, ne ſtantes aquæ putreſcerent, & ex palude putrida, fieret quoque putræ terræ ſolum. Denique tanquam ſpiritus timoris, præcipitem illum curſum ſiſtebat, & retorquebat, quaſi frenos inijciens, & compeſcens aquas, ne in exitium orbis, nimium ſuperbè prono lapſu decurrerent, & terra demerſa aquis funditus interiret. Proh Deum, quid non debet vniuerſus orbis huic ſancto ſpiritui? Quanta erat, naturæ hactenus conditæ inopia? quanta vacuitas? quanta indiguitas? Nam cœlum carebat ſyderibus, terra erat funditus inanis; agmina aquarum obruebant omnia; Aer ſpirare non F
poterat, ignis ne videbatur quidem, natabant ſuper mundi faciem turpiſsimæ tenebræ; denique mundus ipſe totus, iam tam denſa caligine deliteſcere cogebatur. Rogo, vbi erat natura, & aluus fœcundæ naturæ? Vbi mundi ornamentum, & decus à quo nomen accepit? Quæ generandi vis, aut concipiendi in terra, vel in aqua, abſque temperie humoris, & caloris, vnde omnia oriuntur? Erat ne mundus, res adeo turpis, incondita, & planè ἄκοσμος? Erat ne cœlum, corpus illud excelſum, nulla cęlatura ſignatum? Erat ne terra illa limus, qui animantium pedibus, teri, calcarique non poterat? Nolo enim perſequi omnia, ne nimia diligentia, indiligentem videri me faciat. Sed enim, cum primum afflare cępit mũdum hæc ipſa anima Dei, (ſic mihi liceat loqui,) cum primum benignus hic Spiritus aſpexit, & miſeratus eſt creaturam ſuam, G
vt quia non poterat fieri quod ipſe eſt, formas ſaltem acciperet, & vires, quibus Deo pro conditione ſua aliquando ſimilaretur. O quantum eſt mutatus ab illo, hic ipſe vultus vniuerſæ naturæ? formari illico, & decorari cęperunt omnia: tenebræ fugatæ ſunt, lucidiſsimæ lucis aſpectu: illuſtratus eſt æther, & aer; diuiſæ ſunt moles aquarum, cœlum niteſcere, ſol radiare, luna lucere cępit, digeſta eſt materia, ſublatum eſt chaos, ordinatus eſt mundus. O ſanctæ Spiritus, Alme pater, nate Deo emite hunc Spiritum ſanctum tuum, & nouus in homine mundus, vetere tuo dono cadente, creabitur, & renouabis inflorem hanc, heu nimium vetuſtam, & ſquallentem faciem terræ tuæ, animæ meæ. Ad H
vos nunc tandem mea dirigitur oratio, qui ex ſancta radice, neſcio an rami inutiles pululatis, qui adhuc noſtro ſæculo quando aurora eccleſiæ creſcit in meridianam lucem, de Spiritu ſancti origine, temerè, nugaciter, & iniurioſè contenditis. & illum quidem Spiritum filij eſſe dicitis, à filio eſſe non dicitis; per filium à patre procedere affirmatis, ex filio obſtinatè negatis, in filio quieſcere fatemini, à filio exire diffitemini. Vnde hæc tam longè petita otioſa veſtra Theologia? vnde hæc tanta curioſitas ſyllabarum?

obſer-

A obſeruatio dictionum? ſubtilitas in verbis? inanitas in rebus? Verum eſt quidem, iota vnum, aut apicem vnum in ſacris literis non eſſe negligendum, aut etiam oſcitanter legendũ; excutienda potius minutiſsima quæque, quod ſæpiſsime, quæ ſcriptione, & prolatione exigua, & contemptibilia eſſe videntur, vſque adeò pôdere, & ſignificatione eximia ſint, vt explicata ſeſe attollant in immenſam arborem, tanquàm granũ ſinapis. Ecquis neſciat doctrinæ initia eſſe orationes, orationes conflari ex dictionibus, dictiones ex ſyllabis, ſyllabas cõſtare ex literis, vel elementis? ſed enim aliud eſt, vt veritatem inuenias, & ignorantię morbo, quo nullus periculoſior, mederi poſsis, luſtrare omnia, & quantum per humanam fragilitatem licet nihil prætermittere: aliud eſt aduerſus veritatem, militum more meditari
B ſtratagemata, tendere pietati laqueos, nihil non obijcere patribus, vt cũ deinde filij ad eos defendendos inſurgunt, tum bellum iuſtum eſſe, & qui ſuſcipiũt iuſtam cauſam: fouere videantur, cum illa improbari, aut etiam melius probari, nulla forſan alia ratione poſsit, aut debeat. Quis porrò veſtrum non plane videat ò Græci τὸ ἐξ οὗ, τὸ δι' οὗ, τὸ ἐν ᾧ, nequaquam conſtituere velut in prælio hoſtiles acies, & agere ſtationes ſeparatas? frequenter enim in vtroque teſtamento.

Succeduntq́; ſeruant vices ſtatione relicta.

& mutua charitate, dant, & accipiunt ſuas ipſorũ ſignificationes, id quod ipſi apud Diuum Paulum ex magno Baſilio veſtro obſeruare potuiſtis.
C Atque ideo calumnia eſt manifeſtiſsima, & bonis viris indigna, voculas iſtas à commercio, & cõmunione ſeparare; & pereas deinde, in ipſa ratione originis, diſparare Spiritum ſanctũ à filio, & Filiũ à Spiritu ſancto. Cũ enim, & ante omnia, de ipſis rebus loquamur, ſpiritus ſanctus dicatur eſſe filij, & ſpiritus filij, quod magis eſt, non ita verò filius dicatur ſpiritus ſancti; tantum abeſt, vt dicatur eſſe ſpiritus ſancti filius; profectò neceſſe eſſe videtur, vt præter naturæ vnitatem, & amoris conſenſionem, ſit aliqua authoritas filij ad Spiritum ſanctũ; quæ nõ eſt Spiritus ſancti ad filiũ. Ecquenã eſſe poteſt niſi vel imperij, vel originis? Illa Macedonianos; hæc efficit chriſtianos; hoc eſt illa hereticos, hæc catholicos. Accipite rem totã quam breuiſsimè: Spiritus ſanctus refertur ad filium, neque refertur tanquàm
D alienus, ſed tanquàm ſuus: nam, & Ioannes de ſpiritu ſuo inquit dedit nobis; ſi non procedit ab illo uel ex illo, quomodo ſuus; vel eſſe, vel dici iure poteſt? Sanè pater ob id ſuum appellat filium, tanquàm ab illo genitum. Filius meus es tu inquit; ego hodie genui te. Fingitis ne Gręci, quod dicatur ſuus, quia in eum deſcendit, & in eo requieuit? datus illi non ad menſuram, velut communi homini, & capiti omnium hominum, in quo omnes ſanctificandi eſſent ſicut in eo qui erat forma; futuri omnes peccauerunt: ſed audire illum oportet dicentem. Ille me clarificabit, quia ille de meo accipiet; Certè enim Spiritus ſanctus non eſt hominis, quaſi accipiens ab homine; ſed tanquàm dans homini; poſtquàm igi-

ſtur à Chriſto accipit, id in Chriſtum hominem referendum eſt; ſed in E
Chriſtum Deum, vt ſit Spiritus Chriſti Dei; quia procedit, & emittitur à Chriſto Deo. Ecquid eſt, τὸ accipiet dictum de Spiritu ſancto, ſi verè creator eſt, non creatura niſi accipit, accipit, accipiet? æternum inquàm accipit, hodie quoque emiſſus, ſicut, & filius hodie genitus. Iam quid accipit niſi ut ſit, vt ſit Deus, vt ſit Spiritus ſanctus? Profecto verò quærendũ eſt à vobis, poſtquàm filius, & Spiritus ſanctus nõ diſtinguuntur inuicem, neque forma, neque materia, neque quantitate, neque qualitate, neque virtute, neque loco, neque tempore, ad euitandam perſonarum confuſionem, quod quidem non minus neceſſarium eſt, quàm ut nitamur ne diuidamus, vel ſeparemus eſſentiam; quæ non eſt ratio ordinis, & diſtinctionis inter eos, ſi non ducit originem Spiritus ſanctus à filio, neque filius à Spiritu ſancto. Hac enim precontatione, forſan videbitis ſublata origine vnius ab altero, ſublatam eſſe relationem, inde oppoſitionem, inde diſtinctionem; atque ideò ſi diſtinctio filij, & Spiritus ſancti, ſicut & patris, & filij ad fidem catholicam ſpectat, non nobis, ſed veritati dabitis manus dicentes cum maioribus noſtris, imò, & veſtris, ad fidem quoque ſpectare diuinarum perſonarum oppoſitionem, relationẽ; originationem, vt pater ſit prima perſona, quia eſt ille, abs quo alij, & qui à nullo: filius ſit ſecunda perſona, nimirum qui ab alio, & abs quo alius: Spiritus ſanctus ſit tertia; quia ipſe eſt ab alijs, & ab eo non eſt alius. Et ſic quidem dixit magnus ille pater Athanaſius, cui vtinam ipſi auſcultaretis ò Græci. Spiritus ſanctus inquit à patre, & filio, non noue factus vt G
materialia quæque; non olim creatus vt ſpiritales ſubſtantiæ, quas vocant Angelos: non æternum genitus, vt Dei filius; ſed in illa ipſa æternitate ab ipſo patre Deo, & filio eius, non ſeorſum ſed ſimul ducẽs originem, vt quod in ipſa quoque rerum creatione de tota Trinitate intelligendũ eſt, emittat quidem Pater, ſed emittat, & filius, quanquàm à patre, alter ab altero, ſed cum altero, neuter ſine altero, neque ante, vel poſt alterum. Iam quid nouas inſtruitis pugnas opponẽtes ſymbolum ſymbolo? Athanaſium Concilio? A patre, & filio? Ex patre, & filio? Nos propter maiores veſtros qui nobi fontes fuerunt Chriſtianæ Theologiæ.

Quiſque ſui memores noſtros fecere marendo.

vobis omnibus æqui placatique ſumus, optio ergo vobis datur, eligite H
quod vultis, dummodo non excludatis filium ab origine Spiritus ſancti cantabimus vobiſcum.

Pax ades, & toto mitis in orbe mane.

Etenim τὸ, à patre, & filio, vim agentem ſignificat patris, & filij, porrò τὸ ex patre, & filio indicat ſubſtantiam Spiritus ſancti; itaque illud dictum eſt pro diſtinguendis perſonis, hoc dicitur ne diuidatur eſſentia. Nam hic eſt ſcopus fidei catholicæ, ne confundamus in vnum tres perſonas, ne unã in tribus eſſentiam diuidamus, vt ſint tres perſonæ, re, non nomine ſolũ;

A vt re ſit vnus ſolus Deus,& non tres Dij. Sed profectò ò amici,uis præpo-
ſitionis ex, vel de, qua ſancta ecclesia vno eodemque tenore vtitur in ge-
neratione filij,& emiſsione Spiritus ſancti, mira breui loquentia & ὁμοού-
σιον, ſimul & τελεισυπόςατον ſignificare videtur. Neque enim eſſe poteſt
aliud à patre filius, qui eſt ex ſubſtantia patris, neque Spiritus ſanctus ab
vtroque, qui eſt ex vtriuſque ſubſtantia; & neceſſe eſt, vt filius ſit alius à
patre, qui non eſt pater, ſed ex patre, & ſpiritus ſimiliter alius à patre, &
filio qui non eſt pater,& filius,ſed ex patre,& filio. Quod demum perti-
net ad dictionem, δι' οὗ, hoc eſt per quem illam enim penè reliquiſſe, &
præterijſſe videmur ſic accipite. Sacra ſcriptura, & regia quadam liberta-
te, quæ decet omnium ſcientiarum reginam, dum loquitur de Deo ex
B omnibus rebus nihil non transfert ad Deum, idque ſine omni pudore;
ſic in explicandis rebus diuinis inter cæteros dictiones, illis etiam vtitur,
neque erubeſcit, quæ ſeruiles ſunt, & miniſterijs,inſtrumentiſque in ſæ-
cularibus diſciplinis accommodari ſolent. Sanè omnia translata ad Deũ,
exuunt prorſus quamcumque fœditatem, & indignitatem, & velut co-
lorata diuino lumine induunt virtutem ac maieſtatem Deo dignam. Ne
ergo putate noſtris patribus afferre pudorem,& verecundiam, ſi in Græ-
corum gratiam dixerint Spiritum ſanctum emitti à patre per filium; nam
neque pudet ſacram ſcripturam dicere in ipſa rerum creatione. Omnia
per ipſum facta ſunt, ſed pudet,ſemperque pudebit imparem facere,glo-
C riæ plenum vnigenitum ipſi patri; qui omnia illi dedit in manus, quem
genuit ſibi per omnia ſimilem; qui iuſsit,vt omnes honorificent filium;
ſicut honorificant patrem,ideoque piget, & tædet non dicere, ſed audire
ex ore virorum, qui ſe catholicos uocant, quod ſpiritus ſanctus à patre
procedat per filium tanquàm ab agente principali per ſecundarium. Ap-
poſitè quidem τὸ δι' οὗ, transfertur ad ipſum filium, tanquàm ad eum,
qui inter patrem,& ſpiritum, ob ipſam originem, medium locum tenet,
ſicut ad ſpiritum ſanctum ferè propriè transfertur τὸ ἐν ᾧ. quia in eum
confluit, & in eo ſiſtit tota progreſsio ipſius diuinitatis, & ad patrem τὸ
ἐξ οὗ. quia eſt totius Trinitatis, vt ſupra dicebamus fons, & origo. Porrò
D uerò, neque pater qua pater, neq; filius, qua filius, ſed uterque, qua Deus
eſt ſpirat ſpiritum ſanctum; ſicut, & Spiritus ſanctus cum patre, & filio,
non qua Spiritus ſanctus, ſed qua Deus creat cœlos, & terras iuxta illud.
Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum;
propter hoc enim eſt vnus creator tantum,non tres creatores, quia eſt ſo-
lum vnus Deus,& non tres Dij. Meritò igitur in gratiam veritatis, quam
ſanctũ eſt honorare præ omnibus Græcis,& Barbaris,ſapiẽtibusq;,& inſi
pientibus,ij verè qui catholici ſunt, arbitrantur ſibi vſque ad ſanguinem
eſſe pugnandum,& reſiſtendum,certandum,decertandum, denique aut
vincendum,aut moriendum,ne eorum culpa credatur filius Dei,vel non
eſſe Deus, ſicut Pater, vel eſſe minor Deus quàm pater. Certè verò non

 de pa-

de patre ſeorſum, non de filio, non de Spiritu ſancto; ſed de Deo ſimpli- E
citer dictū eſt illud, Omnia ex Deo. Vnus Deus ex quo omnia; & illud, Ex
ipſo, per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Ex hac fide igitur ſacroſancta, ò græ
corum ſeri nepotes, ad gloriam filij Dei, quem ſignauit pater, in quo ſe to
tum expræſsit; qui tandem venturus eſt in gloria patris, non ſcabellū pe-
dum, ſed ſedens in throno ad dexteram eius, pendet hic ipſe noſtræ fidei
articulus, nunquàm à vobis per veſtram χολωλογίαν iuſtus, nunquàmque
vincendus. Non ex patre ſolum, ſed æqualiter ex filio eſt Spiritus ſanctus.
Obſecro iam cædite, aut certè ceſſate pugnare, deſinite moniti, ad excuſa-
tionem ne confugite ſequimini meliora, reconciliamini cum fratribus ve
ſtris; idem ſecum dicite, idem ſapite, ne à doctis, & pijs viris cenſeamini
inter illos, qui volentes eſſe legis doctores, non intelligunt quæ loquun- F
tur, neque de quibus affirmant. Et demum in magno illo communi, &
formidabili totius creaturæ iudicio; tam Angeli, quàm homines vos vi-
deant cum tanto dedecore inter maledictos ad ſiniſtram filij, qui non
eſtis ueriti, infinitam illam maieſtatē, nimirū iniquè ab æqualitate ſtatus
deturbare, & quantum in vobis fuit, repellere à dextera patris.

Spiritus ſancti Origo Proceſsio. CAP. VIIII.

SED præſtat ò mihi ſemper chara, & veneranda ca-
pita; vt relictis Græcis in ſuo ipſorū ſenſu nimiū,
heu nimium abundantibus, quando in captiuitate G
noui Pharaonis miſeram vitam degentes, diuina
uix ſibi canunt, non orbi, neque vrbi ab inceptis
pugnis, & contentionibus, quàm citiſsimè referа-
mus pedem vetante Pythagorico ſymbolo, ne flā-
mas ſeccemus gladijs, & ipſo quoque vulgi prouer-
bio admonente ne piſtillo tundamus aquam, ne ſmigmate lauemus late-
rem. Et quidem ratio exigit, & tempus poſtulat; poſtquàm iam ſatis, in-
ueteratus ille diſceptandi vſus, vel abuſus, in nobis quoque, non nihil ui-
ciſſe videtur; qui certè pænitus expugnari vix poteſt; vt quæ nam ſit illa
ipſa Spiritus ſancti origo, qua non mittitur quidem foras, ſed in ſe ipſo;
vt ſit, accipit intus; rem planè vt ſacratiſsimam; ſic, & ſecretiſsimam, quan H
tum ipſe donare dignabitur, fodientes diuinarum ſcripturarum altam ter
ram, pro virili noſtra aperire tentemus. Qui naturali philoſophiæ incum-
bunt, & rerum vires, cauſaſque ſcrutantur, nihil ferè, aut difficilius; aut
iocundius veſtigare ſe putāt, quàm cum fluxu, & refluxu maris, cum Sym-
pathia, & Antipathia rerum oſtia, fontes, origines, & incrementa Nili. In
quo naturæ archano, tam multi olim Aegyptij, & Græci, ex noſtris quo-
que, nō pauci, ſtrenuis ſtudiorum laboribus inſigniter philoſophati ſunt.
Hic eſt noſter myſticè ſignificationis Nilus ò Viri ſeptemfluus, ſeptifor-
mis,

A mis, fœcundus, diues, pinguis, cuius alluuione beatur Aegyptus.

Aegyptus, ſine nube ferax, imbresq; ſerenos
Sola tenet, ſecura poli, non indiga venti,
Gaudet aquis, quas ipſa vehit, Nyloq; redundat.

cuius inquam ſacris fluentis, quæ nemo neſcit vnde veniat, aut quo vadat, ditatur, & fœcundatur vniuerſum hominum genus; cuius magna pars, vt in Euangelio à vanitate, & inſtabilitate, mundus, ſic in prophetis, à feris immanibus, & à portentis ſcelerum, Aegyptus appellatur. Quoniam ergo hactenus; quod Spiritus ſanctus à ſe ipſo non extet, & abſque origine ſicut pater diuina hiſtoria pateſecit, ſimiliter, & illud, quod huic ſimile eſt, quod à patre ducat originem: & tertium, quod ſit ſpiritus filij,
B ſicut, & patris; ideoque à filio ſimul emittatur, hoc eſt iuxta viſiones Ioannis, de ſede Dei procedat, & agni, idque non tanquam ex duobus fontibus, ſed tanquàm ex vno fonte atque principio. Nunc tandem explicare iuuat, uim, rationem, & modum huiuſcæ originationis, quæ in patre quidem, & filio ex ipſis ſacris codicibus quantum in illis expreſsè legimus, ἀνώνυμος in Spiritu ſancto, ex verbo procedendi nomen accepit, vt ab ipſis quoque patribus proceſſus, vel proceſsio mollita, & trita iam uoce paſſim dicatur Græcè πρόοδος, ἐκπόρευτος. Sanè & græcum Ioannis euangelium ſic habet τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται. An verò, non ſtatim meminiſtis verbi illius, Spiritus veritatis qui à patre procedit? ſed & idem Ioannes in Apocalypſim, quod parum antea com-
C memorabam, vidit fluuium illum magnum, procedentem de ſede Dei, & Agni. Hunc inquàm fluuium, Spiritum ſanctum. Nam cum Ieſus magna uoce Iudæos increpitans, ſitiens ad ſuas ipſius aquas, benignus inuitaret, clamaretque de templo. Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ; hic ipſe dilectus domini diſcipulus, qui à ſecretis eius erat, velut parabolam interpræTans, adiecit ſcripturæ. Hoc autem dicebat de ſpiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Quid, quod almus ille pater Athanaſius, quem deinde tanquàm anteſignanum, & vexilliferum ſecuti ſunt omnes Catholici, hoc vno caractere ſignauit filium, Genitus, & hoc vno ſpiritum ſanctum Procedens. Nota porrò eſt vox illa, vna, ſacra, & ſalutaris vniuerſæ eccleſiæ, quæ ex ſymbolo, feſtiuis cantibus, & numeris,
D tota iam orbe reſonat. Qui ex patre filioque procedit; dixit quidem de ſe ipſo Dei filius. Ego ex Deo proceſsi, & veni ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐξῆλθον καὶ ἥκω: de quo, & ſemel dixerat ſanctiſsimus vates. Tanquàm ſponſus, procedens de thalamo ſuo Ως νύμφιος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ. Sed quantum diſtant Proceſsi præteriti temporis, & Procedit, præſentis? Ita non filius, ſed ſpiritus ſanctus ſolus inſigniter dicitur, & eſt origine, notione, tituloque procedens. Iã quid eſt procedere? An non motũ in primis ſignificat, & motum ſecundũ locũ? ſicut incedere, accedere, & recedere? ſic Græcè, ὁδοποιεῖν, ὁδοιπορεῖν, πορεύεσθαι, & ἐλθεῖν, ire eſt venire,

progredi,

progredi,proficiſci,prodire,iter conficere.Nam, ὁδὸς, via, & ὁδοιπόρος, E
viator,& πορεία ambulatio,inceſſus, progreſſus. Fingi ne verò poteſt, vt quiſpiam procedat, vel progrediatur,qui non extet? an potius progreſsio, & proceſſus,ſua ipſius vi, & ſignificatione arguit illum extare qui procedit? Itaque vt hinc incipiam,& res,& nomen procedendi, & ipſius Spiritus Sancti demoſtrat originem,& ipſam quoque ſimul indicat æternitatem. Iam enim non procederet,ſi non eſſet,quam ſi à ſe eſſet,non procederet,exiſtens procedit,procedendo exiſtit:hoc eſt illi eſſe;& extare;à Patre,& filio procedere,hoc eſt illi procedere à Patre,& filio eſſe, & extare. Non ſecus quàm filio idem eſt eſſe,& ex Patre natum eſſe:& Patri non aliud eſſe, eſt quàm filium genuiſſe. Sanè ob id nuſquam in ſacris literis legimus, vel quod Pater filium generet, quaſi aliquando non fuerit, F
vel quod ipſe Filius generetur;quaſi tum primum eſſe incipiat, ſed vbiq; reperimus;& quod Pater genuerit,& quod filius genitus ſit, quaſi iã diu, & Pater, Pater fuerit,& Filius,quod eſſe acceperit; vt æternum ſit patri eſſe Patrem, æternum Filio eſſe Filium. Contra igitur de Spiritu ſancto, & legimus,& credimus,non quod proceſſerit, ſicut quod miſſus fuerit, ſed quod actu,ſemperque procedat in tempore miſſus, ſed in æternitate procedens, vt ſit illi æternum, & eſſe Spiritum ſanctum, & procedere, vt ſit Spiritus ſanctus. Aliud eſt mitti,aliud procedere,dum mittitur,dat,non accipit;dum procedit nihil dat,totum accipit,accipit inquam, ſed non incipit. Ecquod verbum;res tantas de Spiritu ſancto verè appoſiteq; ſignifi- G
care potuiſſet,poſtquam Natiuitate,vel generatione vti non licuit præter hoc ipſum Verbum procedendi,manandi,exeundi, Adeſtote huc philoſophi,& intelligite;quia digitus Dei eſt hic:quem loquimur; ideoq; creator non creatura,Creatura à Creatore non procedit non fluit,non manat, fit,efficitur,creatur. Quod fit,quod efficitur, quod creatur re ipſa non eſt, & quod iam eſt,non fit,non efficitur,non creatur. Formæ artificiales vos ipſi ſcitis viri docti,inducuntur in materiam, formæ naturales educuntur ex materia compoſita,generantur, efficiuntur: formæ immateriales quæ per ſe ſe extant,& ſubſiſtunt producũtur,ipſa ſylua, vel materia verè creatur. Nihil horum de ſpiritu ſancto dici potuit, Quid dici potuit? Procedit; Habeat Deus ſpiritus ſuos,quos faciat ſicut ſcriptum eſt. Qui facit An- H
gelos ſuos ſpiritus: At vero hunc ipſum ſpiritum ſanctum omnino non facit. Immo verò Deo nihil circa hunc ſpiritum faciente,quid? nihil ſimpliciter,et penitus faciente; Quia in ipſa æternitate tam nihil Deus facit, quàm nihil omnino effici poteſt. Hic ipſe almus Dei ſpiritus ex Deo Patre,& Filio procedit,manat,exit,exilit. Quæſo viri pro tantæ rei intelligentia ad memoriam reuocate,quàm ſit ſuauis,et amabilis neceſsitudo, quàm ſit chara, et iocunda ſocietas inter Deum Patrem, et Deum Filium, ex ea qua,et Filius eſt à Patre, et Filius eſt ad Patrem ſumma germanitate conflata. Nam tametſi propter paternitatem, et filietatem, ita diſtinguuntur,

A vt alius ſit Pater, quàm Filius, & filius alius quàm Pater; tamen propter v-
nam eſſentiam de qua illud eſt. Ego, & Pater vnum ſumus, ne vno pun-
cto quidem diſparatur, vel diſſociatur, aut Pater à Filio, aut filius à Patre,
quia Pater honorificat filium, filius honorificat Patrem; Pater operatur in
Filio, Filius eſt in ſinu Patris, Pater diligit Filium, & omnia dedit illi in
manus, Filius diligit Patrem, & non facit ex ſe quicquam, ſed quæ videt
Patrem facientem. Igitur dum chariſsimus ille parens, & genitor, & ille ip
ſe dilectus filius in quo nunquam non ſibi complacuit; velut duo aperta o-
culorum lumina è regione collocata, de excelſo ſancto ſuo ſe inuicem
amantiſsimè, intentiſsimèque aſpiciunt, & reſpiciunt, & ſuauiſſima
contemplatione æternum fluentes, alter in alterum ardentes, vibrant di-
B uini Amoris radios: ille ſummam; & Deo dignam dilectionem impen-
dens, hic rependẽs, ille dicens, Filius meus es tu, ego hodie genui te, ille re-
ſpondens: Ego ex ore tuo ò Altiſsime prodij. Omnia mea tua ſunt. Quæ
placita ſunt tibi faciam ſemper, duorum quaſi affectibus tertij amoris in-
cendio, & quaſi verberatu, in vnum conflatis, de illa ipſa, vna vtriuſque eſ
ſentia: vel ſubſtantia, exilit, erumpit, procedit, non ſicut violenta corruſca
tio ex nubibus; ſed forſan ſicut ex vena, & fonte perennis fluuius, magna
hæc, & uiuida charitatis flamma ingens hoc, & admirabile flamen, vehe-
mens inquam iſte, & ardens Spiritus ſanctus. Ecquam aptè maioris no-
ſtri actionem Patris, & Filij, ne ſine nomine eſſet vocauerũt ſpirationem?
Quid ſpirarent Pater, & filius niſi Amorem? Ecce Spiritus ſanctus. Amor
C ſpirans eſt Deus, abſolutè ſpiritus, & Spiritus totus ſpirãs, totus ſpiratio, nec
eſt ab initio mundi ad vſq; finem creatura aliqua, quæ ſeſe abſcondat à ca
lore illius ſpiritus.

Principio, cœlum, ac terras, campoſq; liquentes.
Lucentemq; globum Lunæ, titaniaq; aſtra.
Spiritus intus alit totamq; infuſa perartus.
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

cecinit poœtarum gloria, & decus Maro: Vere enim Deus non ſolum eſt
circumfuſus omnibus rebus: iuxta Eſaiam dicentem, Qui tenet cęlum pal-
mo, & terram pugillo ſed, & infuſus per omnia iuxta Dauidem. Cœlum
inquit mihi ſedes eſt, & terra ſcabellum pedum meorum, quod, & idem
D poeta, quam eleganter interpretatus eſt ò viri, hemiſtichio, & integro
carmine.

Deum namq; ire per omnes.
Terraſq;, tractatuſq; maris, cœlumq; profundum.

At verò Deus Spiritus ſanctus eſt: ſpiritus ſpiratus: nam, & ſi ſpirat foris eo
ipſo quod eſt primum ſpiratur intus. Sanè; & Deus abſolutè eſt mens,
νοῦς. Sapientia at Deus Filius eſt mens νοῦς. Sapientia genita: quæ & Ver-
bum. An non habet verbum Deus vt ſit mutus? an non habet ſpiritum,
vt ſit mortuus? loquitur Deus, & eructat Verbum, viuit Deus, & ſpirat

ſpiritum

A ritu loquimur, qui eſt vita, quo nam alio verbo vtemur quàm ſpirandi? ferè enim ſpirare nobis viuere eſt; qui quam diu ſpiramus, tam diu viuimus, & tum deſinimus viuere, cum deſinimus ſpirare. Habent phyſici in animalibus, ſuos ſpiritus, anhelitum in primis, quo, & cibo, & potione tanquàm funiculo triplici docent animalium teneri vitam. Ob id enim tantopere tractant, de facilitate, difficultateq́ue ſpirandi. Tum corpuſcula illa in corde, in epate, in cerebro, ſpiritum inquàm, quem vocant vitalem, naturalem, animalem. Sunt, & ipſis grammaticis ſpiritus quidã, quos Græci προσωδίας, noſtri accentus dicunt. Ob id quod ſyllabis accinant, vel concinnant, velut earum tenores, & toni. Sanè ut literæ vocales dictionẽ, ſic literarum vocalium ipſi accentus videntur eſſe animæ quædam, quod
B eorum ſono acuto, graui, & qui ex vtroque procedit circumflexo, voces ipſæ formantur. quid? viuant, vigeant, quaſi ſpirent, & loquantur. Inde porrò, & ad Muſicen deriuatio fit ſpirituum. Intentiones enim, inflexiones, inclinationes, elationesque in ſonis, & cantibus, ſpiritus ſunt, quibus animata, muſica ipſa tantam uim habet; vt poſsit in iuuenibus excitare amores, ſerere gaudia in ſenibus in pellere timores à pueris,

Aere ciere viros Martemq; accendere cantu.

In ipſa natura rerum Salomon almum hunc ſolem ſpiritum appellauit, & quaſi mundi animam, quod incredibili quadam celeritate, non tam corporum, quàm ſpirituum propria, per vniuerſa procedens, & ſingula quæque luſtrans, ſuo ipſius lumine viuificet omnia, quæ natura gignun-
C tur. Quid? Magno huic orbi terræ, quem habitamus, ineſt uelut ſpiritus quidam, & anima, humor aquarum, quo permanente, intus & foris penetrante per omnes fibras, humus efficitur quaſi compoſitum quoddam ex tellure, & aqua, cui, & generandi uis adeſt; & concipiendi. Habet, & aqua ſuam quamdam animam, nempè ſpirabilem naturam aeris, qui ad ignem quidem comparatus, grauis, & corpulentus eſſe videtur. ſed leuiſſimus certè eſt, & penè ſpiritus, ſi conferatur cum cæteris elementis; hic ſi agitare aquas deſierit, flareque, & reflare, ipſum quoque mare aliquando fœtebit, perinde, ac lacunæ putentes. An non habet ipſe quoque aer ſuos ſpiritus? non dicam modo τὰ πνεύματα πλανὰ, ſpiritus illos uagos, errantes; deceptos, quos aerias poteſtates uocant, ἀπὸ τῆς ἀληθείας πλανω-
D μένας, ſed ventos uoco ſpiritus, quos etiam ipſæ ſacræ literæ ſpiritus uocant, & non raro etiam ſpiritus domini, quod illis utatur Deus pro arbitrio, et ut Græci appoſitè dicunt δεσποτικῶς. Educit enim modo hunc; modò illum, modò hunc, et illum; perſæpe etiam plurimos, atque uno eodemque tempore, inuicem cæca poteſtate pugnantes; oſtendens quod habeat eos in numerato, tanquàm pecuniam in theſauris repoſitam, quam ut libet excudere poſsit. Res profectò mira, nam cum ventis nihil uideatur inſanius, tamẽ tanquàm ueri ſpiritus, mẽtes, intelligentiæ, uſque adcò obediunt ad certam, perſcriptamque legis, et imperij normam, vt videantur

tur

tur non agi impetu,ſed ratione duci,ideoque putari verè poſsint, nō tam E
motus aeris,quàm diuinæ maieſtatis nuncij,vel Angeli; quibus Deus tan quàm ſapientiſsimis miniſtris,vtatur,ad quæcūque voluerit; faciunt enim fideliter,quod ille iubet,& tam ſecreto, vt eos ſonantes audias, & aera cōmouentes, & tamen neſcias vnde veniant, aut quo vadant. Quid, quod ignita, & cœlo volantia fulgura, vi valida ipſorum ventorum demittuntur ad terras,nubes grauiſsimæ,& prægnantes,craſsis terrarum vaporibus tolluntur in cœlos, porrò fulgura ſimul, & nubes tanto fœdere copulantur, vt neque cadentes à nubibus aquæ, fulgur extinguant, neque rurſum pluuialis aqua conſumatur à fulgure? Sunt demum veri ſpiritus illi milites diuinarum legionum. Angeli,Archangeli,qui ſacras globorum cœle- F
ſtium ſphæras,cum ſint magnitudinis penè immenſæ,tanta celeritate circumferunt,vt tralatione admodum eleganti, & decora, non moueri, ſed volare dicantur in Prophetis. Vnde,& rotas,& currus, & pennas,& alas legimus ipſorum Cherubim. Iam videte ipſi, & cogitate viri docti, quàm omnibus hiſcæ ſpiritibus,eſt ſine fine potentior ad procedendum,ad agēdum, & mouendum almus hic ipſe Spiritus, fons omnium ſpirituum,uiuificator omnium animarum,formator omniū rerum, nullis arctatus anguſtijs, nulli permixtus materiæ, nulli ſubiectus imperio, nulli obnoxius fato,ſuperior omnibus creaturis,nō tam ſpiritus domini,quàm dominus, verè ſpiritus Dei. Sed, & Deus ipſe. Hoc enim fortaſſe ſignificat in ore tanti theologi,quantus eſt Moſes,verbum illud cuius ſupra non nihil meminimus, Ferebatur ſuper aquas. Supergreditur enim omnes creaturas G
ſpiritus ſanctus,& non motu, neque loco; ſed ui, & maieſtate, amoreque ſuo,& bonitate, ſuperante omnia ab initio ipſum orbem terræ,hoc eſt habitationem humani generis, placidumque vniuerſæ naturæ ſinum, qui hiare iam, ac poſcere aliquid videbatur, replebat ſuo ipſius tepore, & halitu,ne diſiuncta,& male cohærens,illo ſubſidente, & non procedente vlterius, ſe inane prorſus,& in nihilum tātula illa gleba diſſolueretur. Audite viri, audite; ſiſtitur quidem intrinſecus progreſsio Dei, ne vlterius procedat per origines in ipſo ſpiritu ſancto, ſed inexhauſta illa vis amoris, infinito quodam circulo,it,redit,procedit,per ſpiritum ſanctum. Sanè pater eſt,qui diligit, filius eſt dilectus,ſpiritus ſanctus condilectus, & ipſa di- H
lectio pater eſt, qui donat: filius eſt cui donatur, ſpiritus ſanctus eſt ipſum donum. Ecquis hic ſe ingerere audeat,vt non vereatur patris,& filij,& ſpiritus ſancti interrumpere amorem,charitatem diuidere, affectum tollere, diſſociare ſubſtantiam,ſecare tertium inter duos, aut diuellere à duobus? Inde igitur eſt,quod in progreſsionibus rectilineis, quæ ſunt extrinſecus, ſpiritus ſanctus ſemper ad ulteriora procedit, tanquàm diuini caloris, ſublimis quidam vapor,& halitus: qui uiuax ſemper, ſemper præpes, & uelox,nihil habet,vel remiſsionis,vel lentitudinis operoſus, quin potius, & efficax,nunquàm vel labore,vel tedio victus, nunquàm quoque vincendus

B dus vniuerſam naturã fouet,& alit; mundum conſeruat, vegetat animas,
permulcet animos,elementa permiſcet,cœlos regit,& permeat,fœcundat
annos,& tempora, dat pondus ventis, imperat dæmonibus. Quod ſi ver-
bum procedendi apud politiores literaturæ ſtudioſos,pompã quamdam,
& apparatũ præſeferre videt,dicunt enim reges ad bella procedere, ſpon-
ſum procedere de thalamo, triumphantẽ procedere in ſella aurea ad Capi-
tolium. Pontificem tiara ornatum caput,procedere ad aram. Ecce vobis
pompa,pompa nuptiarum bellorum,victoriarum, pompa ſacrorum, vir-
tutum,munerum, cum qua longo rerum ordine, eoque ſolenniſsimo,ad
nos è cœlo procedit ſpiritus ſanctus,eſſentia quidem vnus,ſed virtute,ope
rationeque multiplex. Spiritus intelligentiæ,qui legit intus in corde no-
B ſtro. Rectus,quia praua vertit in directũ, & aſpera in vias planas. Bonus,
quo mala omnia pelluntur, vel cooperantur in bonum. Principalis; qui
principes nos facit, perturbationum omnium dominos, vitiorum quo-
que,ac ipſorum etiam dęmonum triumphatores;Dulcis,per quem omnia
amara dulceſcunt, dum charitas diffunditur in cordibus noſtris. Sanctus,
quo peccata remittuntur, & peccatores ſanctificantur; ob id enim dicitur
ſpiritus ſanctificationis.Mundus,quo nihil mundius,qui facit mũdos,cui
non placẽt niſi mundi.Simplex,qui effugit fictos,& odit omnem dolum,
& hypocriſim. Subtilis,ad illabendum in animas noſtras, & ad ſcrutan-
dum, & examinandum iudicia profunda Dei. Modeſtus,ſancti pudoris,
verecundiæ,modeſtiæque magiſter. Diſertus, qui aperit ora mutorum,
C & linguas infantium facit diſertas,ſecurus futuri,vt præſentis. Certus,qui
nec fallit,nec fallitur. Mobilis,abrumpẽs omnes iniuſtas moras turpis otij,
negligentiæ,& tarditatis impatiens. Humanus,omnium hominũ amans,
humanæ fragilitati compatiens Benignus etiam,& ingratis. Omnẽ habẽs
virtutem, πάνσοφος; ϗ παντοδύναμος, ſapienter incipiens, & perſeue-
ranter maturans fructum bonorum operũ, quem à nobis non acerbè exi-
git,ſed patienter expectat in totas vitę noſtrę horas,agens etiam nobiſcũ,
vt ad finem ſæculi,ipſi quoque multis titulis illuſtres,dilecti,electi,vocati,
ſancti,benedicti,filij,fratres,Angeli,hæredes,cohæredes,ſignati, vncti,re-
ges,ſacerdotes,magna cum cælitum pompa ingrediamur, & procedamus
in reſurrectionem vitæ: O' ſanctiſsimæ ſpiritus,quàm bonus es erga nos,
D quàm ſuauis,quàm mitis,quàm longanimis. Sed quis noſtrum tibi,ſine te
gratiarum actiones digne referre queat? Ergo præcamur adeſto nobis.
Aſpirando præueniſti,fauendo proceſsiſti,conſuma opus quod cæpiſti;ſi-
gnaſti nos ſigillo tuo, confirma nos virtute tua, diſtinxiſti nos ab ouibus
occiſionis, colloca nos inter oues, quæ paſcentur, in montibus Iſrael, in
herbis virentibus. Vnum illud vltimo hoc loco præteriri non debet,ò ami
ci. Nam procedendi verbum ſuaptè vi quidem ad omnes exitus etiam na-
turales ſignficandos cõmune eſt, propter quod, & generatio verbi inter-
dum etiam à noſtris proceſsio dicitur; ſicut generatio plantæ è terra; &
floris

floris è radice. Eſt enim generatio ſub proceſsione, non ſicut ſpecies qui- E
dem ſub genere, ſed omnino ſicut proprium, ſub communi vſu tamen bonorum authorum linguæ noſtræ, cum de homine dicitur, qui mouetur loco, planè ſignificare videtur, quod ſponte ſua ſe ſe excitet, moueat, procedat, non ad alterius cuiuſpiam arbitrium, vel imperium. Hinc datur laudi philoſophis illis, qui acceſsi æternitatis ſtudio, & deſiderio, morti aduentanti, non tam eunt, quàm procedunt obuiam, ita ſe ſeparantes in vita, vt à morte vinci neſciant. Nam, & Ieſus Chriſtus dominus noſter, ne putaretur, quod imparatus imparatos incidiſſet, cum viri ſanguinum venarentur animam illius ad mortem, vltro proceſsit. Ecquàm verè igitur, quàm propriè, quàm aptè præter notionem originis, qua à generatione diſtinguitur, dicitur de ſpiritu ſancto, quod procedat? Nã, & in origine æterna, F
& in miſsione temporali nihil omnino cogitari poteſt tam liberum, tam ſpontaneum. Pater ſanè, & filius in eum non contingenter quidem, ſed tamen libere, & amanter procedunt: & ipſe, velut amor, libere, & liberaliter procedit ex eis. Miſsio autem, quæ, & ipſa modo quodam proceſſus, vel proceſsio dici poteſt, (facta eſt enim hæc vox communis è propria; vt olim ſumpta de medio, propria facta fuit è communi,) ſiue qui mittunt reſpicias, ſiue qui mittitur, eſt tota plena libertatis, & liberalitatis. Quippe quia nulla vi adductus, & ne meritis quidem noſtris prouocatus, quæ omnino, anteq̃ ille ad nos veniat aſpiceret, (nã mala eſſe vix poſſunt; ſed ſponte ſua, cũ patre, & filio ad nos venit, nobiſcũ habitat, manſionemq; in corde noſtro conſtituit. Vt qui illum totum anguſtis animis noſtris, ex toto G
capere non poſſumus, de ſuis ipſius muneribus, & gratijs, vt ille voluerit accipiamus de eo ipſo, pro cuiusq; capacitate, parciente menſurã, qui etiã interdum ſinus noſtros, noſtra tentoria, noſtros fines, ingenti illa liberalitate, quàm magnificentiſsimè ampliat, & dilatat. Et Chriſtus quidẽ ſemel ad nos proceſsit, noſter Paracletus, cum in nobis, & ex nobis ædificauit eccleſiam ſuam: at verò Spiritus ſanctus, alius paracletus, quem ille reliquit hoſpes, & ſoſpes, præſes, & obſes, nunquàm non procedit, non inambulat, non inhabitat in eccleſia ſancta Dei, incipientes renouans, proficientes inſtruens, profectos demum beans, & liberans. Haud dubie enim, niſi perpetuo ſpiraret, & ſpirationis ſuæ ſacros illos motus, & impetus perennaret in animabus noſtris, ipſi ne ſemel quidem aſpirare, aut ſuſpirare au- H
deremus ad futuram illam patriam, quo tendimus. Sed dum ſalutaris illa aura nos percellit, & agitat, diſſipãs vno ſpiritu omnes inimicas poteſtates perinde ac ventus vehemens diſcutit glumam à facie terræ, facit ut tranſeunti per huius vitæ maria, perueniamus tandem ad portum æternæ fœlicitatis. O quàm belle, quàm appoſitè in ſpiritus ſancti auram, illud competit, quod ethnici de cæca fortuna vſque adeo inſipienter, temereque dixerunt. Illius proſpero flatu, cum rectè vtimur, ad optatos exitus fœliciſsimè peruehimur; at vero cum noſtra culpa reflauerit, aut etiã ſubſederit,

A niſi iterum occurrere, ſpirareque incipiat, miſerabiliter affligimur. Quod vtinam perditi illi intelligerent, qui Spiritum ſanctum, vel per infidelitatem blaſphemant, vel contriſtant per ſuperbiam, vel demum quantum in illis, eſt per inanem fidem, & bonis operibus carentem, prorſus extinguūt. Sed videre videor aures veſtras expectare, vt de Patre, & Filio, & Spiritu ſancto, quæ hactenus ſunt diuiſæ, & diſpenſæ ſententiæ à nobis, iam vno, integroque ſermone colligentur.

Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, tres Perſonæ. *CAP. X.*

B

ERGO erigite mentium veſtrarum oculos, ò ſynceri veritatis amantes, ad tres illos viros, quos in amplexu nemorum aſpexit, & ſuſpexit magnus ſacerdos, & pater fidei Abraam. Ad tres propagines vitis, quas ex pincerna regis Aegypti audiuit diuinus ille ſomniorum cōiector, & interpres Ioſeph. Ad tres digitos, quibus ſumma illa rerum poteſtas apud Eſaiam appendit, & librat vniuerſam hanc terræ molem. Ad tres radios igneos, quos in libro Sapientiæ exſufflat Sol
C aureus, & altiſsimos montes excoquit, & exurit. Denique ad tres panes Euangelicos, quos opportunè importunus petijt, & accepit amicus ab amico: & ad tres illos è cęlo teſtes, qui oculati indubitatam fidem faciunt orbi terræ, de veritate Chriſtianæ religionis, quod ſit ſola religio, ſola pietas, ſola ſapientia, ſic conferentes exemplaria exemplis, res imaginibus, intelligetis primum, & ante omnia, Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, beatam illam, amandam, colendam, ſanctam, & ſuaue olentem Chriſtianorum Trinitatem, non eſſe id quod olim Sabelliana hæreſis, ſibi temere finxit, tria ſolum nomina, vel tres ſolas voces, vt bis, duo, quatuor, vnū, & tria; ſed eſſe verè tres res, res exiſtentes, ſtantes, ſiſtentes, ſubſiſtentes, tres inquā in lingua Græca ὑποςάσεις. Et tres apud Latinos perſonas. Ad hæc
D illud proximè accedit, vt ſciatis præter ſanctiſsimam hanc, & ineffabilem Trinitatem, Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, eſſe non poſſe aliam quandam in ipſa diuinitatis natura perſonam. Neque tamen illarū trium eſſe communem, & velut quartam ſubſtātiam, diuinam eſſentiam. Et demum neque vnam, neque duas Trinitatis perſonas, neque etiam totam ipſam trinitatem, in illa ipſa eſſentia eſſe aliud quam vnum, & vnum indiuiduum, ſingularemque Deum. Quia tametſi eſt alius Pater, alius Filius, & alius Spiritus ſanctus, vena, fons, fluuius, ſol, ſplendor, calor, mens, verbū, amor, viuens ex ſe vita, vita à uiuente, viuentium viuificator, tamē quiſ-

que eſt plenus,ac perfectus Deus; atque ideo ſimul,vnus à nullo,vnu ſab vno, vnus ab ambobus: non ſunt tres Dij, ſed vnus Deus, ille ipſe Deus, lux,lumen,illuminatio,charitas,gratia,communicatio, fons, flumen,irrigatio,genitor,genitus,regeneratio,denique vt concludam,ille à quo omnia,per quem omnia,in quo omnia:non quia ab vno omnia, per alterum omnia,in tertio omnia, ſed quia verè ab vno omnia, per vnum omnia, in vno omnia. O anima mea,ecque es? ecqualis es? ecquanta es? ad huc non intelligis,inter tot & tanta,quæ dixſti,quæ ſcripſiſti,nihil te penitus dixiſſe,vel ſcripſiſſe,quod ſanctiſsima illa trinitate dignum cenſeri poſsit? Ergo ſi non vereris,cur ſaltem non erubeſcis vlteriora loqui? quam nimium verè dixit Salomon. Melius eſt inquit finis orationis, quam principium, ſanè principio ſilentia rumpimus, ſine facimus, & præſtat de diuinarum F
perſonarum trinitate ſilentia facere, quam rũpere; quia nihil difficilius, quam de Trinitate abſque mendacio loqui,vt nihil facilius,quam loquẽdo de Trinitate mentiri. Sed tu lux mundi, beata Trinitas, quæ tanta facilitate omnes ſimul homines illuminas,quanta ſeorſum ſingulos, & tanta ſingulum,quanta vnum ſolum,illumina tenebras,quæ natant ante oculos meos,erue me de profundo ignorationis meæ, vt inter ſeductores, & ſeductos, inter fallentes & falſos, ſeruus tuus, & filius ancillæ tuæ, neque ſeductor,neque ſeductus,neque deceptor,neque deceptus,de te ô ſanctiſsima Trinitas,dicat quæ tibi placent,& ipſe ſibi in dicendo conſtet. Ego enim caſto, & ſyncero amore religioſæ fidei meæ, in qua educaſti me ab infantia mea, per gratiam tuam, ad ſalutem meam,quum viderem,quam G

Rari nautes in gurgite vaſco.

Non oſculans manum meam,ſed adorans ſcabellum pedum tuorum,ingreſſus ſum abyſſum hanc magnam diuitiarum, ſapientiæ, & ſcientiæ tuæ, vt ſecundum illam fidem, ex qua viuo, iuxta illam ſpem, quam teneo, & videre,& poſsidere concupiſco,loquerer de arcanis tuis, non ex me, neque per me;ſed ex te,& per te; Quis enim ſum ego,vt loquar ad te, ô ſanctiſsima Trinitas? Expecto igitur, vt mittas manum tuam de alto, vt cum Aegyptijs non demergar in profundum, & claudat ſuper me puteus os ſuum; ſed cum filijs Iſrael, confitear tibi, & laudem dicam gloriæ tuæ. Nunc oro vos ô dilecti Dei,per veſtram fidem, & ſalutem,iuuate labores meos, & non tam dicenti mihi, quam illi ipſi de qua ſcribimus Trinitati H
ſanctiſsimæ, ſauete linguis, neque enim, vel ſublimiora, vel ſecretiora habemus, quæ aliquando loquamur. Et ne σάρκωσιν quidem, neque εὐχαριτίαν, neque πρόγνωσιν, neque προορισμὸν. Sanè omnia Trinitati cædunt,quia ex Trinitate omnia pendent. Itaque attendite æquis animis, ſic illa nobis æternum faueat, vt loquatur ad cor veſtrum,& de excelſo ſancto ſuo mittat ignem in oſſa veſtra, vt purgatos, in primis veſtros omnium animos illuſtret, deinde & tandem perficiat muneribus, & gratijs ſuis. Hęc eſt igitur,vt à diſtinctione Trinitatis fœliciter incipientes,in

ejuſdem

A eiuſdem Trinitatis vnitatem fęliciſsimè definamus, hæc eſt inquam fides noſtra, fides recta, fides ſecura, quam non peperit inanis rumor, aut incerta fama, non diſſeminauit temeraria præſumptio, aut hæretica pertinacia; ſed ab initio fundauit Chriſti verbum, ſuſcepit ex Apoſtolica eccleſia vniuerſus orbis, dilucidarunt vtriuſque teſtamenti ſcripturæ, confirmarunt miracula, & probauit ſanguis Martyrum, vt poſtquam ex ijs, quæ dicta ſunt, manifeſtum eſt, quod Pater æternus reuera genuit Filium, & Filius reuera natus eſt ex vtero Patris, quod Pater, & Filius reuera ſpirando procedunt in Spiritum ſanctum: & Spiritus ſanctus reuera procedendo ſpiratur à Patre, & Filio. Credamus firmiſsimè, & nullatenus dubitemus, non niſi hæretico ingenio fingi poſſe, quod perſona Patris ſit illa ipſa,
B quæ eſt Filius; & perſona Filij ſit illa ipſa, quæ Pater: & demum Spiritus ſanctus, ſit illa ipſa perſona, quæ eſt Patris aut Filij. Sanè cum re ipſa, & non voce tantum, aut ſono, ſit aliud genuiſſe, & natum eſſe, aliud ſit procedere in alterum, & procedere ex altero, vna ſola perſona, nomine ſolum à ſe ipſa differens, vel diſtincta non poteſt generare ſe, naſci de ſe, & ex ſe ipſa quoque procedere. Origo eſt, ò viri, vnde naſcitur relatio ex relatione, proprietas ex proprietate, diſtinctio, quanquam non cũ diſtinctione, aut ſeparatio. Quid enim, ſi natura vna eſt in origine, & in eo cuius eſt origo? Natura quidem communicatur; ſed perſona diſtinguitur. Ideoque non natura, ſed proprietas eſt, quæ diſtinguit, diſtinguit inquã perſonam, à perſona, non perſonam à natura, quia tres perſonæ non tres
C naturæ. An verò perſona, & natura non ſunt idem? Immò re ſunt idem; ſed non ad idem. Natura ad ſe dicitur, ob id indiuidua communicatur, perſona, ad aliud dicitur, ob id incommunicabilis multiplicabitur. Tolle relationem, tollis trinitatem, tolle communicationem, tollis vnitatem. Pater refertur ad Filium, & Filius refertur ad Patrem, hic, & ille Deus refertur ad paracletum, & ad vtrunque refertur paracletus; quomodo igitur non eſt alius Pater, alius Filius, alius Spiritus ſanctus? Ita verò ipſa quoque diuina eſſentia, alio modo eſt in Patre, aliunde non accepta, alio modo in Filio communicata per generationem, & tertio modo in Spiritu ſancto accepta per ſpirationem. An verò non eſt hoc ſatis ad perſonarum diſtinctionem, ò Sabelli Sabidi oris. Nos non inſectamur poetica
D licentia fœtentem animam tuam; ſed impiam doctrinam tuam, Chriſtiana libertate repręhẽdimus, & damnamus. Quum enim Arrius ille hæreſiarches, ex antiqua fide trium perſonarum, quarum diſcretionem ex euangelio ſuſcipiebat fumo, ſuperbiæ, quod hiſtoriæ referunt excæcatus, ſumma contentione clamaret, & exclamaret, trium illarum perſonarum, tres quoque eſſe ſubſtantias, vel naturas, in quibus etiam gradus, & ordines, pro ingenij temeritate ſtatuere, atque definire non verebatur. Tu ἀνταγωνιςὴς, vt quaſi nouus quidam Atlas, Cœlum mons ſuſtinere videri poſſes, prodijſti in medium ſermone armatus, & dixiſti. Tantum

abeſt, vt non ſit vna natura Dei, vt ſit etiam vna ſola perſona, Patris, Filij, E
& Spiritus ſancti. Nihil tibi debemus, niſi odium, & vindictam, ò impiè, quia dum nimium emungis, elicis ſanguinem. Nam vt contra Arium vnitatem conſtituas, contra Euangelium euiſceras Trinitatem. Ille eſt hoſtis vnitatis. Tu oſor trinitatis. Sanè vera, & orthodoxa ſynceritas religionis vna, eaque potentiſsima Euangelij machera, deſtruit inimicum illum ſimul & te ultorem, docens eſſe quidem vnam naturam ſolam, quod ille negat, ſed non vnam ſolam perſonam, quod tu affirmas. Varius error ſuus, & tuus ò Sabelli, ſed vterque tamen, ex vno illo omnis hæreticæ prauitatis ſonte manauit, quia non ad rectam lineam antiquæ traditionis euangelica verba diriguntur. Sed ad obliquos calles humanarum commentationum: & ad ſiniſtram, & ad dexteram pro ingeniorum petulantia detorquentur. F
Ecquid vnquam dici potuiſſet, vos ambos nominarem Iudices, ò Ari, ò Sabelli, ſi apud Inferos recognoſcere poſſetis cauſam noſtram: Quid inquam ad iugulandas veſtras impietates dici potuiſſet fortius, apertius, cœleſti illo oraculo Chriſti Ieſu, qui defenſor diuini honoris, vltor iniuriarum, cognitor iuris, & actor cauſæ ipſius religionis hunc in modum locutus eſt? Ego, & pater vnum ſumus. Audite vos ſaltem Ariani, & Sabelliani, quicunque, & vbicunque eſtis. Ecce enim Iudex æquiſsimus, qui etiam iudicaturus eſt viuos, & mortuos, inter noxias, & lætales contentiones veſtras ſententiam profert, audiente terra, et cœlo tollantur iam hoc tanto iudice vniuerſæ lites, & quidem Viri, quum Chriſtus dicit, ego & Pater, à ſe Patrem. Et ſe à Patre G
diſcernit contra Sabellium. Quum dicit vnum ſumus, ὁμοούσιον docet contra Arium. Quid? Duæ hæ ſolæ voces, Vnum Sumus, Arium ſimul confodiunt & Sabellium. Sanè Vnum ad naturam refertur, Sumus ad perſonas. Vna ergo natura ſola, quam nequiter diuidit, & ſeparat Arius, In illa natura tres perſonæ, quas malè permiſcet & confundit Sabellius. Quam breue verbum, quam potens, ò viri. Ego, & Pater vnum ſumus? An vero non ſimile eſt illud principale mandatum, & cur non dico imperatorium edictum, quod ad aperiendam cœli ianuam iuſsit Apoſtolis, vt baptizarent in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti? Nam H
in vno trium nomine, et velut digito oſtendit, trinitatem et vnitatem ſimul, et inſinuauit. Trinitatem dico Patris, Filij, et Spiritus ſancti Vnitatem porrò maieſtatis, authoritatis, gloriæque, et naturæ æterni Dei. Corrige Arri errorem tuum, ex errore Sabelli, et tu Sabelli, ex errore ſuo corrige tuum; Dic tu inquam Arri contra Sabellium tres eſſe perſonas. Dic tu Sabelli cōtra Arrium, vnam eſſe naturam. Sic Sabelliana vnitas, et Arriana Trinitas, ipſa erit ſapientia, ipſa pietas. Grande profectò miraculum, vt hæreticorum ſententiæ, quæ ſeorſum poſitæ, velut aduerſæ, et repugnantes triumphare videntur, et expugnare veram pietatem, concinnatę in vnum fidei nodulum, tropheum erigant religioni,

A ligioni, & pietati. Ipſi quoque hæreſiarchæ, qui inuicem diſsident, dum alter alteri contradicit, & vterque mentitur, concordiæ vinculo fœderati, veritati teſtimonium perhibeant, & neſcientes inueniantur pugnaſſe pro nobis, qui ſcientes, & prudentes arma ſumpſerant, vt pugnarent contra nos. Non poteſt ò dilecti, ſerenitas Catholicæ fidei, quam lux mundi fecit Chriſtus Ieſus (oriens nomen eius) obumbrari atris perfidiæ tenebris, quantumlibet ſit potens princeps tenebrarum harum, atque ideo ſtrenuè nobis laborandum eſt, vt diſcuſſa penitus caligine hæreſum, lux euangelicæ veritatis in orbe clareſcens, non in oculis ſolum accenſa videatur; ſed in penetralibus animi, & pectoris rutilans, foris quoque viuidas religionis & pietatis flammas emittat. Ob id patres noſtri, proſtrati ante diuinæ B ſublimitatis ſedem, de plenitudine theſauri fontis legis, & prophetarum, & de quatuor exuberantiſsimis paradiſi fluminibus, aquam vitæ biberũt, vt noſtra quoque ſitientia pectora irrigarent. Iam ne poſt tantos labores, poſt tantas vigilias patrum noſtrorum, ſingulorum omnium Doctorum, Martyrum, Confeſſorum, Virginum, poſt tantas ſynodos, poſt tanta concilia, adhuc extat, qui aduerſus diuinarum perſonarum Trinitatem, ſtruat machinas, (ò inanes machinas) easq; in arena, ligni, ferri, ſtipulæ, quibus iam in proximo adeſt ruina, & ignis incendium. Habent philoſophi, & poetæ ſuam ipſorum in Deo Trinitatem, ò viri, quam numero quoque ternario venerantur, & colunt adoratione mentis, Thure, & ſacri- C ficio, hymnisque, & laudibus: Inde enim natum illud,

Numero Deus impare gandet.

Sanè Orpheus, Trimegiſtus, Pythagoras, Plato, & qui eos ſequuti ſunt, Deum vocant primum, abſquo ſingula, & omnia fluant, velut à fonte perhenni. Medium, quatenus ſua ipſius virtute cuncta mouentur, vt vix condita illuc refluant, vnde fluxerunt. Vltimum, dum ſingula, ſuam ipſorum originem repetunt, in quo etiam conquieſcunt ſempiternis temporibus, quẽ vocant effectorem; quod fabricatus fuerit mundum tanquã opifex, formam, quod ſignificauerit omnia velut exemplar τὸ τοῦ ἕνεκα, quod tandem perficiat vniuerſa, tanquam id cuius gratia condita ſunt. D Vocant Bonum; quia creando ſe ſe communicat, & diffundit. Pulchrum, quia nihil non allicit, ad ſuum ipſius amorem. Iuſtum, quia omnia debitis numeris, menſuris, ponderibusque diſponit. An non videtis tres diuinas Trinitates? Deus, primum, medium, vltimum, Deus, efficiens, forma, finis, Deus, bonus, pulcher, iuſtus. Sed enim ſola Trinitas Chriſtianæ religionis, quam piſcatores agnouerunt, philoſophi ignorauerunt, eſt Trinitas perſonarum. Nam quis neſciat trinitates iſtas philoſophicas, (ſi tamen philoſophicas, ſanè & illæ è noſtris fontibus acceptæ ſunt,) non eſſe perſonarum, vt quæ neque conſtituunt perſonas, neque ſurgunt ex perſonis? Immo verò non eſſe rerum, quando non re ipſa diſtinguuntur, quod nemo non aſſerit. Sed eſſe Trinitates ra-

rationum (vt aiunt) formalium, quæ ſi meminiſtis, eorum quæ ſuperius E
à nobis ſunt dicta, in vnamquanque perſonam, æque ac in alteram con-
ueniunt, perinde ac cætera quæ attributa vocant, & abſoluta, & relatio-
nes, quæ ad ipſam diuinam naturam potius, quam ad vnam aliquam ex
tribus perſonis, propriè ſpectare videntur. Num enim non à Patre, à Fi-
lio, & à Spiritu ſancto pariter creamur, vocamur, liberamur, ſanctifica-
mur, docemur, illuminamur, reſuſcitamur, ſaluamur? quin ſignari quo-
que & vngi? quæ munera appoſitè in nobis eſſe creduntur, ex ipſo Dei fi-
lio, qui eſt Chriſtus Ieſus, vnctus pręparticipibus ſuis, characterq;, & ima
go inuiſibilis Dei: omnino tamen referuntur etiam in Patrem, & in Spi-
ritum ſanctū. Qui vnxit nos Deus, & ſignauit nos, inquit Paulus de Deo
patre: de Spiritu ſancto autem, Nolite inquit contriſtare Spiritum ſan- F
ctū, in quo ſignati eſtis, Eſaias porrò. Spiritus Domini ſuper me, eo quod
vnxerit me. Vnde & euangelium ipſum, & fides, & gratia, & vita æterna,
& regnum, & pax dicuntur eſſe à Deo Patre, à Filio, & à Spiritu ſancto.
Profectò verò, & eligere, & congregare, & ædificare nos, & habitare in
nobis, & renouare, mundareque, & ſcrutari corda noſtra, & probare
nos, & teſtificari ſpiritui noſtro, ducere, educereque, & perducere nos,
reuelare arcana ſua, apparere & manifeſtare ſe nobis, conſtituere nos tem
pla Dei, protegere nos, implere nos, loqui nobis, partiri dona ſua ad men-
ſuram, retribuereque, vt hic concludam, ſecundum opera noſtra, in nul
lam determinatam perſonam referuntur, ſed expreſsè in omnes & ſingu-
las, in Patrem inquam, in Filium, & in Spiritum ſanctum. Quid enim G
neceſſe eſt citare ſcripturarum teſtimonia, quæ paſsim vndique ſcatent,
& ſe ſe offerunt legentibus? An verò non dicitur veritas Pater, & Filius
& Spiritus ſanctus? Certè Dauid ad Patrem dicit, Redemiſti me domine
Deus veritatis: Filius autem de ſe ipſo. Ego inquit ſum veritas. De Spiri-
tu ſancto Ioannes, Spiritus eſt veritas, & Chriſtus eū appellat ſpiritum ve
ritatis. Quid? Quod de charitate Apoſtolus dicit, introducens Deum Pa-
trem. Propter nimiam charitatem qua dilexit nos Deus, tradidit filium
ſuum. Deinde verò, Charitas Chriſti vrget nos, & per charitatem ſpiritus,
ſeruire inuicem. An non iam conſtat charitatem eſſe Patris, eſſe Filij, eſſe
Spiritus ſancti? Vnde & in ſymbolica Theologia, tam fons, quam fluuius
dicitur Pater, Filius, S& piritus ſanctus. Ad extremum verò, & bonus eſt H
Pater, & bonus eſt Filius, & bonus eſt Spiritus ſanctus; & iuſtus eſt Pater,
& iuſtus eſt Filius, & iuſtus eſt Spiritus ſanctus; & perfectus eſt Pater, &
perfectus eſt filius, & perfectus eſt Spiritus ſanctus: & ſanctus eſt Pater, &
ſanctus eſt Filius, & ſanctus eſt Spiritus ſanctus, & benedictus eſt Pater,
& benedictus eſt Filius, & benedictus eſt Spiritus ſanctus. Et vnaquæque
perſona, ac omnes ſimul ſunt Deus, dominus, primus, & vltimus, alpha &
omega, principium & finis. Vt propterea Ethnici, qui de diuina Trinita-
te locuti ſunt, ſubodorati quidem fuerint forſan, ſed nō attigerint noſtrā

hanc

A hanc Trinitatem, quæ eſt πατρότης, υἱότης, ἐκπόρευσις. Hæc enim tria,
rem, & nomen trium perſonarum in diuina natura conſtituunt. Ideoque
vt diximus, hæc ſola eſt vera Trinitas perſonarum, Pater, Filius, & Spiritus
ſanctus, non maieſtate quidem, non loco, tempore, gradu, ordine ſepara-
ta; ſed proprietate, notione, charactere, aut ſigillo, ita re ipſa diſtincta, vt
ne eo quidem ſymbolo, quo in ſacris literis, vna huius ſanctiſsimę tria-
dis perſona exprimitur, & notatur, altera exprimi, notari ve poſsit. Sanè
Patris ſolius ſymbolum eſt vox, & tonitrus; Filij ſolius caro, in forma ho-
minis; Spiritus ſancti ſolius Columba, ignis, flatus. Neque verò vſpiam le-
gimus, vel patrem humana carne figuratum fuiſſe, de cœlo loquentem, &
dicentem. Hic eſt filius meus dilectus? Quod cum ita ſit, quid egemus te-
B ſtibus? Res ipſa per ſe ſe loquitur, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus ſunt tres
perſonæ, quæ nec re, nec nomine colludunt, ſed neque inuicem confli-
gunt, aut colliduntur, iuxta naturæ quidem cōmunia ſimul, at iuxta perſo
narum propria conſequenter ſe habentes, quaſi vnius catenæ annuli, di-
ſtinctè coniuncti, & coniunctè diſtincti. Audite & intelligite omnes.
Quemadmodum, qui in gracili catena alterum annulum trahit, ſiue pri-
mum, ſiue medium, ſiue extremum, ſimul totam quaſſat catenam, ſic in
ſancta Trinitate; qua nihil ſubtilius, quia eſt purus ſpiritus, propter admi-
rabilem ordinem, connexionemq́; Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, quos
diſcretos quidem, & inconfuſos; ſed tamen alterum in altero, velut inſer-
C tos, & implexos, diuina hiſtoria docet; ſi quis vnum blaſphemat, ſi quis in
vnum nō credit, ſi quis vnum afficit iniuria, is totam Trinitatem blaſphe
mat, is neglector eſt, & contemptor totius Trinitatis, is iniquè eſt iniurio
ſus toti ſanctiſsimæ Trinitati. Quem propterea etiam ſi cum Helia ſubli-
mem curru, per aera volantem videremus, aut cum Moſe, & Petro ſiccis
pedibus ambulantem per maria, denique cū Paulo ad tertium vſque cœ-
lum aſcendētem, & ſuper aſtra collocantem nidum ſuum, ad huc nihilo-
minus illi ipſi tanquā lęſi numinis reo & perduellis anathema, maranatha
diceremus, & ne ſalutati quidem vlla eum reſalutatione dignum arbitra-
remur, agnoſcētes in eo filium mortis, virum Belial, Antichriſtum, & pri
mogenitū Satanæ. Iam ſi de nomine & ratione perſonæ aliquid dicendū,
D rogo te importune vexator, & direptor ſacrorum, quid nam aliud, quod
tuis auribus morigerari poſſet loco perſonæ dici maluiſſes? ſingulare ne?
At diuina eſſentia, non eſt vniuerſale. Prima ſubſtantia? at illa non eſt ſe-
cunda ſubſtantia, & in Deo non ſunt duę ſubſtantię. Indiuiduum? At cō-
feſtim interrogatio ſequitur, cuius ſpeciei? & illa ſpecies cuius eſt generis?
Dici maluiſſes ſuppoſitum? ſed quid illud eſt, cui ſubijcitur, aut ſupponi-
tur? Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Dicēdum eſt. Aliquid? An verò, vox
vſque adeo finita, & contracta conueniebat immenſitati Dei? Ens? Sed
certè Pater, Filius, & Spiritus ſanctus ſunt vnum ens, non tria entia. Res?
At penes nomen rei, nō diſtinguitur eſſentia diuina, à Patre, Filio, & Spi-

ritu ſancto, nam & illa eſt res, & tamen non ſunt quatuor res. Quid igitur E
tandem dici potuit, niſi perſona? nam ratio eſſentiæ, non eſt perſona, ſed
natura. Neque verò profectò credendum eſt, viri patres & fratres, ſi om-
nia ſacramenta ſalutis noſtræ, redemptionis noſtræ, glorificationis noſtrę,
accepimus non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Spiritum ſan
ctum, ille enim eſt, qui Prophetas conſtituit, qui Apoſtolos erudiuit, qui
Euangeliſtas fecit, qui dona diſtribuit, qui omnia opera mirabilia geſſit,
qui denique ſcripturas dictauit, easque per Doctorum linguas & ora in-
terpratatur, vſque ad conſumationem ſanctorū, quando repleta erit ter-
ra ſcientia Domini, velut aqua maris operientis. Non eſt inquam creden
dum, quod hoc ipſum, quaſi commune nomē, Patris, Filij, & Spiritus ſan
cti perſona, quod voluit ab omnibus credi, firmiter; ab omnibus dici, fide F
liter, iudicio & voluntati hominum reliquerit; ſed ipſe tradiderit, docue-
rit, declarauerit, ipſe profunda fluuiorum ſcrutatus eſt, & naturæ, & per-
ſonæ Dei; vt cætera myſteria abſcondita produxit in lucem. Quo autho-
re, nemo vnquam repudiauit Deum, aut genituram Dei: nemo vnquam
dixit anathema Ieſu, nemo vnquam blaſphemauit Spiritum ſanctum, ne-
mo negauit Trinitatem, nemo ignorauit vnitatem. Quid? Nemo attēdit
ſpiritui erroris, nemo credidit doctrinis demoniorum, nemo in hypocri-
ſi locutus eſt mendacia, nemo cauteriatā habuit conſcientiam, nemo euan
gelium peruertit, nemo ſcripturas temerauit, nemo fidem irritam fecit.
nemo polluit ſacramenta, nemo ſpreuit iura patrum, nemo hæreſes ſemi
nauit, aut Chriſtianæ religioni contraria decreta conſcripſit. Quod ſi illo G
docente, in diuinis, & naturam & perſonam dicimus, quis eſt, qui has vo-
ces repræhendere audeat, aut conuenientiores excogitare poſſe confi-
dat? An verò non videtis Apoſtolorum Principes, Petrum, & Paulum,
tanquam primos depoſitarios traditionis Spiritus ſancti, duas haſce vo-
ces æternis ſcripturarum monumentis conſecraſſe? Diuus Petrus Natu-
ram dixit, vtpotè eccleſiæ Princeps, Diuus Paulus Perſonam, tanquam
defenſor fidei, & Religionis, vt efficiamini inquit ille, diuinæ naturæ
conſortes. Hic autem, Si quid donaui, in perſona Chriſti donaui. Et qui-
dem viri docti, vox illa vſitatiſſima ὑπόςασις, quam tantopere à Roma-
nis hominibus ad huc poſt Nicænam fidem, importune exigebat mole- H
ſtiſſimus oriens, ſi vt quibuſdam placet, nihil differt ab οὐσία, adeo ut,
quemadmodum dicitur vna οὐσία, ſic & dicatur vna ὑπόσασις, & vi-
ciſſim, ſicut dicimus tres ὑποςάτις, ſic admittamus eti am tres οὐσιας,
non'ne tanquam ambigua vitanda fuit eccleſiaſticis viris in re tanti mo-
menti? Quod ſi ſubſtantiam ſignificat, non eſſentiam; nam certè Græ-
ci ſubſtantias, in quibus ſubſiſtunt οὐσίαι, hoc eſt indiuidua ὑποςάσεις
vocant, omnino erat penitus reijcienda, ne cum Arrio tres in Deo ſub-
ſtantias, aut etiam ſubſiſtentias, hoc eſt ſi non οὐσίας, οὐσιώσεις, finiti-
mæ enim ſunt vt videtis, confiteri aliquando tandē cogeremur. Tranſla-
ta eſt

A ta eſt igitur ab hominibus ad Deum, hæc vox perſona, qua religio à tan-
to diſcrimine, in quod propter *οὐσίαν*, & *ὑπόστασιν* venerat, liberaretur.
Iam enim quoties tam ab Ethnicis, quam ab hæreticis actu, doloque in-
terrogamur. Quænam eſt hæc veſtra Trinitas? citra omnem impietatis
culpam, citra omnem notam ignorationis, citra omnem vocis ambigui-
tatem, reſpondere poſſumus Catholici omnes. Eſt Trinitas perſonarum,
& verè, vt etiam à Græca voce non declinemus *θείων προσώπων*. Ne-
que enim, vt quidam dixit, verborum in hac re inops eſt Græcia; quæ hæc
omnia, eſſentiam, ſubſtantiam, ſubſiſtentiam, & perſonam, totidem no-
minibus reddit: Eſſentiam ſanè *οὐσίαν*, Subſtantiam, *ὑπόστασιν*, Subſiſten
tiam, *οὐσίωσιν*, perſonam, *πρόσωπον* vocat. In quo ſenſu Diuus Paulus
B dixit *ἐν προσώπῳ τοῦ χριστοῦ*, vt obtumeſcant graculi, quibus nihil
aliud eſt in ore, quam vitandas profanas nouitates verborum. Sunt au-
tem profectò Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, tres quaſi vultus, & facies,
non niſi aſpectu, & reſpectu, relatione inquam differentes, quibus in aper
to eccleſia, cœlo ſpecie à beatis, fide à viatoribus agnoſcitur verus Deus.
Quanquam autem non ſeparentur in natura vna ex originibus, tamen
propria diſtinctione, & diſtincta proprietate, liquidiſsimè puriſsimèque,
ita diſcernuntur, vt nulla ſit inter eos ſocietas, nulla communicatio, ſiue
rerum, ſiue nominum. Ecquis igitur inter homines, tam verè perſona eſt,
quam tres illi, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus? Nam quis eorum eſt ſeor-
ſum, per ſe ſe, vnus ab alio, ab alio, inquam non ab altero, quilibet enim
C eſt alius, & nõ per accidẽtia aliquo modo alter. Neque omnes quidẽ ſunt
aliud, ſed ſinguli ſunt alij. Alium paracletum, inquit Chriſtus, & Non
ſum ego ſolus, ſed mecum eſt qui miſit me pater. Planè itaque alius. Quo-
modo autem alius? Perſona, ecquid tandem igitur ſignificat diuina per-
ſona? id quod eſt diſtinctum in diuina natura. Quod commune eſt &
indefinitum, pertinet ad naturam. Quod proprium eſt, & vni ſoli affi-
xum, non niſi ad perſonam. Natura igitur eſt Deus. Perſonæ ſunt Pa-
ter, Filius, & Spiritus ſanctus. Accipe exemplum. Homo, eſt natura:
hic & ille homo, ſunt perſonæ. Caro, anima, ſanguis, oſſa, pertinent
ad naturam, ad perſonam ſpectant hæc caro, hæc anima, hic ſanguis,
hæc oſſa. Verum enimuero, vix auditas haſce rerum corporalium ſimi-
D litudines, abige, abnue, nega, reſpue, fuge, abijce, quia in Deo nihil
eſt niſi actus purus. Quanta ſunt, quam multa ſunt, quæ coeunt in vnum,
ad conſtituendam in nobis perſonæ rationem? Eſſe in primis, quod il-
lud eſt, cui opponitur id quod ſimpliciter eſt nihil, cuius inquam, ne
exemplar quidem vllum eſt in ipſo Deo. Eſſe hoc, quod eſt eſſe ratum,
vnde dicitur res, & decem prædicamenta complectitur. Eſſe aliquid,
quod ſub genere, ſpeciem atomam refert. Eſſe hoc aliquid, quod de
indiuiduo dicitur, quod ſe ab ſe indiſtinctum, ab alijs diſtinctũ eſſe. Eſſe
in actu, quod eſt exiſtere, extare, eſſe inquam extra, hoc eſt extra cauſam.

nam quod in cauſa ſua eſt, & vt græci dicunt ἐνδυνάμει, propriè non E
exiſtit. Eſſe per ſeſe, quod eſt, & ſuis viribus niti ſubſiſtere, quod in lingua
græca pertinet ad οὐσίωσιν, & accidentibus ſubſtare; quod propriè ſpectat
ad ὑπόστασιν, non eſt enim perſona; niſi in ſubſtantijs. Demum viue-
re, ſentire, moueri, intelligere; quia neque lapidis; neque arboris vllus vn-
quam ſapiens perſonam dixit, neque equi, vel cameli, & breuiter infra ho-
minem perſona dicitur. Immo verò, ne plebeios quidem homines; ſed
viros præcellentes, quorum propterea eſt velut certa celebrisq; cognitio.
perinde ac eorum, qui in ſenis certos homines repræſentabant, communi
ter ſolemus appellare perſonas. Porro vero Pater, Filius, & Spiritus ſan-
ctus, diuinæ perſonæ, non minus ſimplices, quam illa ipſa natura Dei, in
qua idẽ eſt quod habet, quod habetur, & ipſa habitatio, vt ſuo loco diceba F
mus, conſtituuntur, vt ſint perſonæ exiſtentes, ſubſiſtentes, diſtinctæ, ſolis
relationibus, relationibus inquam originum, quę non ſunt vt in creaturis
accidentia, ſed res ſunt illa ipſa eſſentia Dei, tametſi in prædicãdo, vt aiũt,
retinent modum relationum, quia dicuntur ad aliud. An verò non etiam
viuunt, non mouent, non intelligunt, vt nihil illis deſit quod ſpectet ad
perſonam, ſi pater dicit verbum, & ſpirat Spiritum ſanctum, ſi verbum &
Spiritus ſanctus mittuntur ad nos, ſi faciunt, quæ pater facit, ſi firmant or-
bem terræ, ſi continent omnia? Hæc enim quatuor, quæ ex ſacris literis pa
tent, quam clariſsimè oſtendunt verbum Dei nõ eſſe inane & euanidum,
velut verbum hominum, quod prolatum voce, in aerem effluit & diſſolui G
tur, ſed eſſe viuum & efficax οὐσιωδῶς προαιρετικόν τε, καὶ ἐνεργὸν, καὶ
παντοδύναμον. Vnde & ſequitur, quod Spiritus ſanctus ſimiliter, vt cum
græcis patribus græce dicam, ſit, οὐ πνοὴ ἀνυπόστατος, οὔτε ἄσθμα λυόμε-
νον, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, λεπτὸν, εὐκίνητον, φιλάγαθον, βέβαιον, νοε-
ρόν. Quæ profectò omnia dici non poſſunt, niſi de veris perſonis. Itaque
(vt aliquãdo finiam), ſicut Deus eſt natura, vel ſignificat naturam, ſic pater
nitas diuina eſt Deus, pater, prima perſona. Filietas diuina, eſt Deus Filius
ſecunda perſona, Progreſsio diuina, eſt Deus Spiritusſanctus tertia perſo-
na. Ad ſe in nobis perſona dicitur, ò viri, at uero in Deo ad alterũ, quan-
quam relationem ſignificat per modum ſubſtantiæ, vt videtis. Inde ergo
ordo perſonarum, vnde, & relatio, ordo inquam ille, quo per ora ſacer- H
dotum vox Domini ſonat in aquis ſalutaribus. Primo enim nominatur
Pater, ſecundo Filius, tertio Spiritus ſanctus. Non quia ſit ordo vnius per-
ſonæ, vel ante & poſt alteram, vel ſupra, & infra alteram, ne ſi nullus ſit
ordo, nulla quoque ſit diſtinctio, & abſque diſtinctione in natura diuina,
exultãtibus hæreticis, ſit æterna confuſio. An vero non audis ò homo, ex
ore Spiritus ſancti pronomina, primæ, ſecundæ, & tertiæ perſonæ appoſi-
tè diſtributa inter perſonas illas diuinas? Sane Pſaltes ſublimi quadam
proſopeia, transfigurans in ſe Chriſtum Ieſum, Dominus dixit ad me,
(inquit) filius meus es tu, ego hodie genui te. In Euangelio autem, Chri-

ſtus

A ſtus Ieſus loquens de numine Spiritus ſancti, quem miſſurus erat apoſtolis
ſuis, Cum venerit inquit Spiritus ſanctus, ille vos docebit omnia, ille me
clarificabit ille de meo accipiet, quid amplius vultis? Ecce tria prono-
mina perſonarum, Ego, tu, ille, ego vox eſt Patris, Tu dicitur ad filium, Il-
le velut indice extento, monſtrat Spiritum ſanctum. & hæc quidem, vt vi
detis non mugiunt nemora noſtra, non reboant noſtra timpana, aut cim-
bala, ſonant, & canunt aureæ, & argenteæ ſacrorum eloquiorum tubæ do-
ctrinæ fidei, velut auri pretio, luce & claritate ſermonis, tanquam argenti
nitore dignæ Deo. Profectò vero, quæ hactenus dicta ſunt, de illa ipſa di-
uinarum perſonarum diſtinctione, origine, numero, ordine, quo magis
diffuſa, defenſa, probataque ſunt, eo magis, niſi diuinarum ſcripturarum
B teſtimonio fulta, munitaque eſſent, & quaſi examinata ad ignem, ad ignẽ
ſanctum, qui de cœlo venit, non ad ignem alienum, quem hæretici è terra
offerunt domino verendum eſſet, ne per affectatæ orationis vitium, quod
græci *κακοζηλίαν* dicunt, nimium elaborata, & dicendi artificio ingenio-
ſe compoſita videretur, hoc eſt non tam vera quam ſubtilia, diſerta magis
quam fortia, apparentia potius quam ſolida, ſed iam vt videtis, occaſionẽ
habent illi ipſi qui ſapientes ſunt, vnde ex ſacris literis maiora quoque &
ſublimiora miſteria fodere, aperireque poſſint, & euadere ſapientiores.
Scriptum eſt enim, Da occaſionem ſapienti, & ſapientior efficietur. In-
terea vero nos lenti, vt poſſumus, & infirmi, ipſo Deo terno & vno iuuan-
te, ex diuina Trinitate, ad diuinitatis vnitatem aſcendamus. Etenim doctri
C na fidei ſic habet. Quemadmodum per ſe ſe, & ſingulatim quiſque eo-
rum eſt verè increatus, verè immenſus, verè omnipotens, verè æternus,
verè Deus, ac Dominus, ita vniuerſè nequaquam tres Dij, nequaquam
ſunt tres Domini; ſed vnus Deus, vnus Dominus, vnus increatus, immen-
ſus, omnipotẽs, æternus, in cuius vno nomine baptizati, ſaluatique ſumus,
ſicut ſcriptum eſt, Vnus Dominus, vna fides, vnum baptiſma. Sed hic opti
me illud quadrat. Veritas latet merſa in profundum puteum.

Tres perſonæ, Vnus ſolus Deus. CAP. XI.

D A SCENDAT Puteus, Aſcendat Puteus, puteus quẽ
in terra foderunt principes, quem in petra excude-
runt Reges. Aſcendat inquam concinentibus car-
mine, & choro filijs Iſrael, non carne, ſed ſpiritu; &
erumpens per omnes terræ fibras; nõ iam lateat, ſed
pateat aqua putealis, vt ſit nobis fons, non puteus;
ſit fluuius, lacus, ſtagnum, ſit mare, factum dulce, de
quo bibant Iudei, & gentes, græci, & barbari, ſapiẽ-
teſque, & inſipientes, ita vt de ventre eorum flumina fluant aquæ viuæ,
cuius impetus lætificet Sanctam Ciuitatem Dei Hieruſalem, & ſubmergat
ad

ad Tartara Ciuitatem Diaboli Babilonem, neque illum obſtruere poſsint E
Allopholi;qui ab initio aridi, ſemper, & ſine humore: Ideoque ſiccitatis
amici,vt æſtiuus canis fodientibus puteos Abraam, Iſaac,& Iacob, iurga-
bantur, & contradicebant,vt qui nunquam in puteis aquam videre volue
runt,ſed rudera quiſquilias,lutum,ſaxa, aridam terram. Viri fratres, vo-
bis gaudete, nobis congaudete, & Deo in primis gratias agite. Quod e-
nim multi Reges, & Prophetæ videre olim deſiderauerunt, & ne audire
quidem potuerunt ipſi iam

O terque quaterque beati,

auribus veſtris auditis,& oculis veſtris videtis.Ecce aſcendit puteus. Pu-
teus,non in deſertis torrentibus Arnon,deſcriptus in libro bellorum Do- F
mini; ſed in media Samaria, deliniatus in Euangelio pacis Chriſti. Pu-
teus inquam ille,incredibili magnitudine,& pleniſsimus aquarum viuen
tium, vbi mulier Samaritana, in tipum gentium,gratiam, non tam quæſi-
tam inuenit;quam neſciens,& ne cogitans quidem,oblatam reperit. Pu-
teus,non iuxta quem,olim Moſes lator legis adaquauit ſeptem filias ſacer
dotis Madian;ſed ſupra quem,Ieſus author gratię,fons ſapientiæ,verbum
Dei,nouiſsimis diebus docuit omnes populos:Docuit inquam,vt poſt hac
colant,& adorent Deum in ſpiritu & veritate,nimirum Deum Patrem in
Spiritu ſancto,& agnitione Filij eius qui dicit,Ego ſum veritas.Nõ enim
tempore gratiæ in Iudea tantum,notus Deus Pater,Filius,& Spiritus ſan- G
ctus,ne in Iſrael tantum magnum nomen eius;ſed iuxta illud,quod Chri
ſtus præcepit Apoſtolis,in omnem terram exiuit ſonus eorum,& in fines
orbis terræ verba eorum,vt quieſcente orbe à prælijs, homines exonera-
ti ſcelere,culpa, metu, reficerentur ſpe futuræ vitæ, & in ipſo Deo tan-
quam in centro inuenirent requiem animabus ſuis; nimirum lineis, quæ
eò tandem redeunt, vnde ducuntur. Vere enim non ſub Moſe, ſed ſub
Ieſu,ſi non extinctis,ſopitis ſaltem carnalibus deſiderijs,& compoſitis ini-
micitijs,inter Carnem,& Spiritum, quiſque Chriſti fidelium in velamen-
to Patris, Filij, & Spiritus ſancti,ſedet in pace ſub ficu ſua,ſub vite ſua,ſub
oliua ſua. Illi fuerunt principes,qui in terra prophetarum, & legis,altiſ- H
ſimè defoderunt hunc puteum;illi fuerunt reges, qui altè defoſſum pu-
teum, in viuo lapide Chriſto Ieſu excuderunt,principes populorum, re-
ges regum,triumphatores prouinciarum,& regnorum,qui inclinatis ſco-
pulis Philoſophiæ, Magiæ, Sinagogæ, Cæſarum, populorum, hæretico-
rum, humano generi apparuerunt, & oſtenderunt, hoc ipſum latifun-
dium aquarum,hanc ipſam abyſſum Sanctæ Trinitatis, & vnitatis Dei;vt
ne iam ab ipſis quidem inferorum poteſtatibus obſtrui poſsit, perennis
puteus iugis aquæ, neque item aliquis impediri,quominus hauriat, ſi velit
aquam viuam de puteo Patre, Filio, & Spiritu ſancto. Ecquam optimè
conuenit, quod ſeptuaginta interpretes verterunt ἐξάρχετε αὐτῷ φρέας,
Initiate illi puteum?Non enim alia ratione,& methodo,Chriſtus Ieſus in

feruore

A ſeruore ſolis,ipſe verus Sol,noſtræ ſalutis amore, & deſiderio feruens,dũ ſedẽs ad aquas,de natura,& virtutibus atq; differentijs aquarum, quæ ſunt ſub cœlo,& ſupra cœlum philoſopharetur,& ad eruditionẽ noſtram, eructaret abſcondita, à conſtitutione mundi, initiandos eſſe docuit, ſiue ſacris,ſiue laicis,quotquot ad montem Domini aſcenderunt,& ad Domum Dei Iacob, vt doceat illos Deus vias ſuas, & ambulent in ſemitis eius; quã hac ipſa fide ſincera,& ſublimi intelligentia ſanctiſsimæ Trinitatis, vt, qui Chriſtiani eſſe cupiunt, & in cathechiſmo, & in Baptiſmo profiteantur, credere,in Deum Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum: & planè intelligant,tametſi eſt alius Pater,alius Filius,alius Spiritus ſanctus;ideoq; trium
B perſonarũ diſtinctio,ad plures numero puteos pertinere poſſe videantur: quia vna eſt ſubſtantia,vna in tribus natura diuinitatis; tamẽ non eſſe,niſi vnum ſolum puteũ,ſiquidem,& omnium puteorũ fons eſt vnus. Vnde, & magno miſterio Salomon in parabolis,non tam dixit puteos, quam putei fluenta, & puteorum fontem. Profectò vero, cum cæteri vbiq; gentium populi,de ipſo Deo,lãguidè nimium, frigidèq; loquantur;ipſi ſoli, qui à Chriſto nomen portamus,& ſuper quos inuocatũ eſt nomen eius, altè ad modũ,pieq; de ipſa diuinitate,& ſentimus,& loquimur. Qui,& nihil horremus magis,quam audire Deos. Didicimus enim loqui magnalia Dei, & iãdiu Deos eſſe demonia ſcimus. Neq; enim tanta illa dignitas,& celſitudo,cõſortes habere poteſt imperij; ſed tamẽ deſertę ſolitudinis vaſtitatem,
C fedã,& immanem,quã nulla natura amat,ab immẽſa illa ſempiternæ diuinitatis maieſtate,& amabilitate remouemus. Ægiptij, diſciplinarum omnium quaſi fontem Hebrei cuſtodes,& nutritores religionis. Græci quoque,qui,& ex Aegipto,& ex Iudea ſuas ipſorum Athenas ditarunt,tantis omnium ſcientiarum opibus,& Theſauris,in hac immenſa caligine defecerunt;& τὸ πέπλον, quo ſanctè tegitur veneranda illa maieſtas numinis,reuelare non potuerunt mortalibus; & ſi quidem terna illa priſcorum acclamatio cuius,& alibi meminimus. Ω σκότος ἀόρατος, ἆ σκότος ἄγνωστος, ὦ σκότος ἀνόητος. At verò Chriſto moſtrante viam,ducenteque, & comitante nos,magno animo, in reuerendas haſce tenebras ingredimur, & non σκοτεινοί, ſed φωτεινοί, omnibus, qui ſecretum hoc, & Deo
D dignum conclaue ingredi volunt, filium ſequentes hiſtoriæ, ipſi quaſi noui Theſei, omni metu ſepoſito & abſque aliquo errore percurrimus. Sanè cum immundæ gentes, quæ veri Dei naturam ignorant prolapſæ ſint, in multitudinem Deorum, Iudæi contra, zelum habentes religionis, ſed non ſcientiam, turpiter ab vniuerſæ hiſtoriæ antiquitate receſſerunt, qui timentes venerari Deos, non tam Deum vnum fideliter prædicant, quam obſtinate, & perfidè trinum negant inter ſe ſinguli, Vt Aſſur cum ægipto, omnes à veritate, vt ambo ab Iſraele, pluſquam hoſtiliter diſsidentes, emiſſa cælitus Chriſtiana ſapientia, vniuerſæ Theologiæ culmen, atque faſtigium, medio itinere progrediens,

inter ſuperſtitionem Iudæorum; quæ Trinitatem execrat: & vanitatem E
gentium, quæ vnitatem contemnit veritatis, haſta, clypeoque ſecura, vnitatem cum Trinitate, & Trinitatem, cum vnitate coniungens, credit quod Pater ſit Deus, ſimiliter, & Filius, & Spiritus ſanctus; & tamen, non ſint tres Dij; ſed vnus ſolus Deus. Qua fidei regula, luceque freti, ambulamus quidem inter laqueos vtrinque abſconditos; & tamen ſecuri ſumus, à laqueis, aſſerentes, quod tantum vnus ſit Deus, quia non ſunt plures Dij, & tamen Deus non ſit tantum vnus, ſed trinus, quia quælibet perſona eſt verus Deus. Neque enim cum multis Dijs Græcizamus; neque Iudaizamus, cum vnico, & ſolitario Deo; ſed ternam, ſimulque vnam diuini numinis maieſtatem, non ſtultè, vt deliræ gentes putant, multo verò altius; quam inſania Iudæorum intelligat, credimus, confitemur, veneramur, incedentes per viam regiam, & ne tantillum quidem ad dexteram, vel ad ſiniſtram declinantes; vt propterea Iudæi à dextris, & à ſiniſtris gentes, ſecure ad nos venire, & inter ſe conuenire poſsint. Intellexiſtis hæc omnia? Intelligite iterum, dicam enim quam clariſsimè, Deorum multitudo locum non habet, vbi eſt tantum vna natura diuinitatis, & nõ poteſt eſſe ſolitudo in diuinitate, vbi tres ſunt ſimul, quorum quilibet eſt verus Deus. Illud placat Iudæos, hoc lenit gentes, imò, hoc, & illud, tam Iudæorum, quam gentium errorem fęlicitercorrigit, & emendat. Tolle naturam vnam; quomodo erit Deus vnus? Sit vna tantum perſona, quomodo non erit ſolitarius? ex natura una, & tribus perſonis, glomeratur (vt ita dicam) vnitas cum ſocietate, & ſocietas, cum vnitate. Summi illi G
gentium Philoſophi, Socrates, & Plato, admirabili quadam forſan, & diuina ingeniorum ſubtilitate, velut diuinantes, omnino autem, nõ abſque numine loquentes, & ſcribentes de hoc ipſo myſterio ſanctiſsimæ Trinitatis, per ſomnium ferè, & caliginẽ, non nihil viderunt, intellexerunt, perceperunt, maiores etiam noſtros, quaſi, per vmbram ſecuti; vix enim fieri potuit, vt lux tam magna, & tam refulgens, terni huius ſolis, nõ toto orbe rutilaret, & cũ ingẽti gloria nõ emitteret vbique aliquos ſui ipſius radios ac ſplendores. Verũ enimuero, profanis oculis cerni, apertè ſacra vix poſſunt. Videntur ſancta ſanctis, & profana profanis. Itaque de Deo loquentes tanquàm de Rege, non vnum regem; ſed tres reges, & tria regna ineptè, & impiè adulterata prorſus, & corrupta de more, diuinæ hiſtoriæ, falsò cõmenti ſunt, & ſomniauerunt, vſque adeo ſua ipſorũ errata orationis ſplendore, & copia, veriſimilia facientes, vt ex eorum fontibus, ſicut quidam ex patribus dixit, ſi tamen fontibus, & non potius corruptis, fetentibusque lacunis, ſuos hortulos irrigaſſe videantur Arrius; cui dulce nimiũ videbatur, cum alioquin in Chriſti nomen iuraſſet, non in Socratis, aut Platonis, & ſapere animo, & erũpere ora, Platonica magis, quã eccleſiaſtica, & Chriſtiana dogmata ſectatus, idq; in vniuerſæ pietatis interitũ, atque perniciem. Nam catholicis, & pijs cultoribus terni Dei, non eſt reſpublica H F

Deorum,

A Deorum, aut Senatus Regum, illa ipſa Trinitas Patris, Filij, & Spiritus ſancti, ſed eſt verè monarchia vnius Regis, vnius Dei; circa quem, omnia ſunt, cuius gratia ſunt omnia, & qui eſt cauſa omniū. Deinde verò, ſicut in toto diuinitatis ipſius myſterio, in vniuerſum, & ex toto falſi fuerunt, ſic cum deſcenderent ad perſonas, de Patre quidem, & de Filio, velut per ænigmata ſcientes forſan, & nolentes, quædā loquebantur, & ſcribebant, non prorſus à veritate religionis abhorrentia; ſed tamen ipſum Spiritum ſanctum, qui infunditur puris animis, & ſpiritualibus ſenſibus illabitur, diſpenſator donorum, & ſanctificator animarum, per ingrati animi crimē, ignari, & impuri, vt non accipere, ſic nec videre, nec intelligere potuerūt, iure, ac meritò à ſpiritu ſanctificationis, & veritatis alieni, qui ad nimiū

B illum, tanti ſolis calorem, ad exuberantem illum, magnificumque ſplendorem diuinitatis, quo nullæ, etiam ardentes oculorum acies, non maximè repercutiuntur, attolli, non poterant. Nimirum homines, ſecundum hominem ambulantes, animales, rationales, non ſpiritales; quibus moris erat philoſophari de ſacris, ſed viuere extra ſacra: per inſidias explorare dogmata veræ religionis, ſed ſuperbe nimium, & glorioſè niti, vt ſua ipſorū inuenta viderentur: De ſpiritu quodam, & de anima mundi, neſcio quid grande, cogitabant, trutinabant, perſonabant, ſibi nimium placebant; At verò in ipſo numine ſancti Spiritus, toto cœlo (vt dicitur) ab intelligentia veritatis aberrauerūt. Quid quod illa ipſa Aegyptus, philoſophiæ Græcorum inſaniuit, non tam ferax frugum quam errorum: per terrificum

C illum Moſen, qui aduerſus eam iuſtiſsima Dei prælia præliabatur, nō primo, nec ſecundo, ſed tamen tertio diuinitatis ſigno, argumentoque conuicta; quemadmodum digitum Dei Spiritum adeſſe confeſſa eſt, ſic illū ſibi deeſſe negari non potuit. Hoc ipſum in totum à Deo aliena, quo Dei ſpiritu vacua. Nam lumē vultus Dei Filius, inde emicat ignis Spiritus ſanctus, vt in lumine Patris, & filij; videamus lumen Spiritum ſanctū. Ita demum ò viri, Chriſtianæ veſtræ gentis propria eſt hæc vna gloria, vt quia Chriſtianis ſolis promittitur æterna beatitas, ipſi etiam ſoli cognoſcant Deum Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum. Res enim, quæ nos beatos efficiunt ſunt, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Quid hic obijcis Moſen, & Prophetas veteres? Moſes vix natus, proiectus in aquas, & mox aſſum-

D ptus ex aquis; qui etiam in nube, & in mari baptizatus eſt; qui, & ante baptiſmū maiores diuitias eſt arbitratus, vt D. Pauli verbo vtar, theſauro Aegyptiorum improperium Chriſti: Moſes, qui libens, & lubens, obſcurari paſſus eſt ſplendoris ſui gloriam, & cornua in monte ſancto, vt Apoſtoli, ne in eum quidem defigere oculos dignarentur, ſed ſuſpicerent, & adorarent Chriſtum ſolum, cui vox delapſa cælitus teſtimonium perhibebat: Moſes inquam, qui in capite libri, & per omnia volumina legis, de Chriſto, tam luculenter, & magnificè ſcripſit, vt hoſtes Chriſti Iudæos, etiam nunc vita functus, accuſare, & condemnare videatur, an non ad

Chriſtum

Chriſtum pertinet? an inter Chriſtianiſsimos Sacerdotes, & Reges cenſen E
dus eſt? Prophetę porrò, vſque adeo apertè diuino oraculo numerantur, inter Chriſti fideles; vt eorum, quiſquis vocetur Chriſtus. Nolite (inquit) tangere Chriſtos meos, Et quidem Moſes maximus myſtarum, ac prophetarum, dum prima vice in coſmopæia Deum nominat, cuius populo iura daturus erat, & leges, illo ipſo nomine אֱלֹהִים quod plurimum numero effertur, nonne plures in diuinitate perſonas inſinuat? quod deinde cõiungens cum verbo numeri ſingularis בָּרָא apertè monſtrat, cum Trinitate perſonarum Vnitatem naturæ Dei? Placet enim præterire ſilentio, illud. Pluit Dominus à Domino. Et vocem illam Dei, Faciamus, Illam quoque, Ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, ſed & illam, Venite deſcendamus. Non eſt enim mihi animus, vel cũ Moſe centonas texe F
re, vel enumerare ſingula loca, quæ ex Moſe diuinam Trinitatem, & vnitatem ſtabilire, & declarare videntur. Adde, quod multi, ex ſanctiſsimis illis vatibus, qui eum, vel pręceſſerunt, vel ſecuti ſunt, quorum velut ingenti terremotu perterritus orbis, à ſimulacris Deorum, ad Deum vnum confugere cępit, non omnino tacuerunt, quãuis non explicarunt prorſus altiſſimum hoc, & ineffabile ſacramentum diuinæ Trinitatis. Etenim quia in eo vniuerſa ferè Theologia, quaſi ex imis radicibus eruenda, continetur. Eratque propterea omni ætate neceſſarium cognitu humano generi, at merito per altiſsimam illam Dei prouidentiam Spiritus ſancti opera factum eſt, vt nouiſsimis ſeculis, noue doceri, declararique poteſt. Nouum omnino eſſe, & videri mundo non poſſet, cuius nimirum multa lux ra- G
diaſſet, ab initio conditi orbis, vmbroſis alioquin nubibus, & obſcuris ænigmatibus obuoluta. Sed enim, & iuxta Euangelicam parabolam, hiſtoriæ veritatem concludamus, viuidis animis opus erat, & nouis, ac vegetis regenerati hominis ſenſibus, qui ſacrum iſtud ſecretum fideli intelligentia capere poſſent, non enim capiunt vinum nouum vtres veteres. Itaq; à gradibus, & à claritate in claritatem, vt Dauidica & Paulina voce vtar, hoc eſt non repente, & è veſtigio, ſed ſenſim, & modice progreſsibus, profectibusque illuſtrioribus, ſubinde creſcens auguſtiſsima Trinitatis lux, nimirum noſtro captui ſe ſemper attemperans, mundo tandem pleniſsimè affulſit, dum dies diei eructat verbum, & ætas ætati ſcientiam. Ex lege nemo eſt tam hebes, & rudis qui non planè intelligat eſſe in rerum natura H
vnum verum Deum. Prophetarum oracula, non ſemel prædicant Deũ, & Deũ verũ. At vero vox ipſa Euãgelij, vox pura, plena, & clara, non confuſa, non contracta, nõ ambigua, diſerte nominat Deũ Patrem, Deum Filiũ, & Deum Spiritum ſanctum, Trinitatem expreſſe docens, quam antea per pauci, vel crediderant: vel intellexerant, inſinuans vnitatem, quam ſoli impij, vel negabant, vel ignorabant, vtrumque coniungens, ne vel de Trinitate propter vnitatem, vel de vnitate propter Trinitatem, aliquis de cætero dubitaret. Quam nimium verè ſcriptum eſt, ò viri, Filius Dei venit in hũc

mun-

A mundum,& dedit nobis ſenſum vt cognoſcamus Deum. Hoc Moſes non fecit; hoc prophetæ non fecerunt; hoc fecit Chriſtus Ieſus, Atque ideo illud eſt,quod ipſi fideliter credimus, quod firmiter tenemus,quod in omnium aures alta voce prædicamus; ſcientesque à quo didicerimus,nec aliter credere poſſumus,nec volumus. In hoc etiam certi & ſecuri, quod & beatæ Seraphim dum ipſam Trinitatem,veneratione,& cultu proſequuntur, ſimul ſanctum ſanctorum terna laudatione glorificant:& nihilominus,vnum ſolum agnoſcunt numen, dum ipſa δοξολογία qua chorum, & ſymphoniam claudunt,in vnam deſinunt maieſtatem, authoritatem, diuinitatem. Non capiat hoc ſynagoga,non ſentiat philoſophia,credit & intelligit tota eccleſia. Nos in eccleſia ſtamus,cum eccleſia ſentimus; no-

B bis non eſt alius Deus, quam Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, vnus & ſolus Deus; & ſi Angelus de Cœlo, aliud euangelizaret nobis,huic in verbo Dei, Anathema conſtantiſſimè diceremus. Tu nos iudica Domine,ſi crimen eſt, quod nec Iudaicam cæcitatem ſequamur, nec fallaci philoſophiæ inhæreamus.Nam per eccleſiam tuam,per Prophetas, & Apoſtolos tuos,denique per filium tuum edocti ſumus,vt, & diuinæ naturæ vnitatem firmiſſimè credamus, & de perſonarum Trinitate nulla ratione dubitemus. Tarde nobis nati ſunt Arrij, Tarde Sabellij; ante omnes hæreſes veritas,ante Antichriſtos Chriſtus. Nos Prophetas magiſtros habuimus, nos Apoſtolis credidimus, in euãgelij verba iurauimus, Chriſti verbo renati ſumus. In hac fide nobis perſtãdum eſt,& cũ oportuerit pro hac fide

C moriendũ,quod & nullus ſit alius verus Deus,vel ſancta Trinitas,ſitq; hic ipſe verus Deus. Sed agite,ſiſtamus gradum, ô viri, dum enim plenis velis tuto ſecamus ęquora,ecce remorã nobis faciunt quamplurimi Echenees, omnes inquam pij,& puſilli,qui non facile deglutire videntur, quod nobis ex hiſtoria dicentibus,iam toties acceperunt,putantque multa illis cõſilijs,& meditationis iteratione eſſe ruminandum, quõ hæc ita ſe habeant, vt ſi ſeorſum de vnaquaque perſona rogemur. Quid Pater? Quid Filius? Quid Spiritus ſanctus? iuxta certam,Catholicam, & orthodoxam ſanæ fidei intelligentiã,quam nos omnes docuit in ſinu eccleſiæ matris noſtræ, gratia Dei Patris noſtri,reſpondendum ſit,abſque vlla cunctatione. Pater eſt Deus, Filius eſt Deus, Spiritus ſanctus eſt Deus; & tamen de duabus,

D vel de omnibus perſonis,interrogati,Quid Pater, & Filius? Quid Pater,& Filius,& Spiritus ſanctus? ex eadem fide,vnum Deum dicere debeamus, duos vel tres Deos aſſerere non debeamus,quum alioquin, vno quopiam ſciſcitante,quid Paulus? Quid Syluanus? Quid Thimotheus? ſicut de unoquoq; ſigillatim reſpõdemus,eſt homo; ſic de illis ſimul, dicere cogamur, niſi mentiri velimus, ſunt multi homines; non enim niſi abdito illo ſenſu, quem apud paucos, ſpeciei participatio facit, verè dici poteſt, quod ſint vnus homo. Et quidem res eſt conſideratione digniſſima; nam, quum ſuo loco, ſupra ipſum etiam vnitatis, & ſimplicitatis apicem, de-

ſcriberetur vnitas doctrinæ naturæ, quis dicat, quam omnes ſibi ipſis B
vndequaque ſatis fieri exiſtimabant, nemo contradicere, nemo hæſitare, nemo non maximè probare videbatur, quod concludebam. Neque verò minus probabatur, ab hominibus, quod paulo anteà dicebatur, de ſanctiſsima Trinitate Patris, Filij, & Spiritus ſancti, excipiebant totis vlnis, aſſentiebant, plaudebant, iubilabant. Nunc autem, quando utrunque ſimul vno ſermone concludimus, mirum quam quiſque eſt anxius animo, quam quiſque ſe ipſum ſollicitat, quam nemo non in dubium vertit, & vnitatem ex Trinitate, & Trinitatem, ex vnitate. Sic enim loquuntur in corde, & in ore. Quomodo eſſe poteſt, pluſquam vna perſona, vbi non eſt niſi vna ſubſtantia? Et quomodo non ſunt tres ſubſtantiæ, ubi ſunt tres perſonæ? Itaque, vt verum fatear, parum profe- F
ciſſe videbimur, niſi animis hiſce puſillis, tanta anxietate, & ſollicitudine laborantibus, timentibusque, vbi timendum non eſt. Iam iam aliqua ex parte ſuccurramus. Id tum fiet, ſi, cum fide rationem coniunxerimus; vt quum ſint tres quaſi cœli, ad quos gradatim aſcendit contemplatio rerũ diuinarum fide, qua reuelanti credimus; intelligentia, qua ratiocinando aſſurgimus, et experientia, qua ita eſſe videmus, & credimus, et probamus. Tertium quidem cœlum relinquamus beatis, ſed tamen, luſtrato primo, ad ſecundum quoad poſſumus, nitamur aſcendere, vbi tantæ diuitiæ, tantæ delitiæ, tanta dulcedo, tanta delectatio. Neque enim mortalibus ſimpliciter, et abſolutè ſed cõditionate ſolum, ſi non crediderint,
interdicta eſt intelligentia arcanorũ Dei. Vt propterea illi qui firmi ſunt G
in fide, & fidei conſtantia, quibus nihil eſt certius, quam quod fide tenẽt, qui nituntur oraculis, tãquam demonſtrationibus, ſignis, velut argumentis, prodigijs, non minus quam experimentis; qui ſummæ dementiæ genus putant dubitare de ijs, quæ, tam multis, magnis, & miris modis confirmata ſunt, ſi habẽtes ſenſus exercitatos, neque enim omnium eſt nauigare Corynthum, neque omnium eſt tractare poſſe de Deo, & ſi omniũ eſt poſſe in Deum credere, & ad Deum præces, fundere, cum omni ſtudio, & diligentia, rebus diuinis inſiſtant, non obliti quæ retro ſunt, ſed alijs humilitatis in anteriora ſemper extenti, vt ad interiora ſubinde, & ad profundiora ſacrarij admittantur, illi inquam deſperare omnino non
debeant, quin pulſantes ad fores amici, exaudiantur, & veritas inuenta H
quærentibus, ſua ipſius luce ſeſe exerens in medium, humani erroris diſcutiat nebulas. Intelligendum eſt igitur, viri fratres, & alta mente perpetuò repetendum, quod quemadmodum viris doctis, ne cogitare quidem licet, Paulum, Syluanum, Timothæum, eſſe vnum numero hominem, quandoquidem ſunt in illis tres numero animæ, tria numero corpora, & tres numero humanitates, ἀνθρωπότητας dico non φιλανθρωπίας, eſt enim cuique ſua ἀνθρωπότης: formæ verò eſt eſſe, et triplici formæ triplex eſſe, ſic, vice verſa, quoniam in illa ipſa diuina Trinitate,

A tate, Patris, Filij, et Spiritus ſancti, non eſt ſua cuique propria ſ,ed una
omnium forma Dei, diuinitas inquàm, quum vnius formæ non ſit niſi
unum eſſe, ne intelligi aliud quidem poſsit, poſtquam Pater eſt Deus,
& filius ſimiliter,& Spiritus ſanctus, niſi quod neceſſario ſint vnus Deus,
& tres Dij omnino eſſe non poſsint. Da tres diuinitates, erunt tres Dij;
Da tres maieſtates, erunt tres Domini; Da tres æternitates, erunt tres æter
ni, ſed quomodo eſſe poſſunt tres Dij, tres Domini, tres æterni, tres im-
menſi, ſi non eſt niſi una diuinitas, vna maieſtas, æternitas vna, immenſi-
tas vna? adde omnipotentia vna; ſapientia vna; gloria vna? Nō eſt æqua-
ta, vt tandem nodum ſoluam, ò viri, natura perſonæ, neque naturæ per-
ſona; Chriſtus, vna perſona eſt, ex duabus conſtituta naturis, & cuiuſli-
B bet hominis partes corpus,& anima, diſtinctæ ſunt naturæ, quæ vnam ho
minis perſonam conficiunt. Quod ſi in vna perſona ſunt plures naturæ,
cur incredibile videatur, quod in vna natura ſint plures perſonæ? Hoc
quidem eſt multo admirabilis, ſed an non uobis placet ò pij, vt quæ pro-
fectò noſtra eſt dignitas, & gloria, diuina illa admirabilitas; omnem aliã
ſuperet admirabilitatem? Et alia quidem, omnia diuinæ gratiæ munere
mirabilia ſunt: at in diuina vnitate, & Trinitate, locum non habet gra-
tia; ipſe Deus per ſe ipſum, ante omnem gratiam, natura ſuaptè eſt, totus
admirabilis qui generat, qui naſcitur, qui dat, qui accipit, hoc eſt, qui eſt
Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, & tamen eſt unus ſolus Deus. Nimirũ,
qui dat, nihil ſibi retinet naturę, & diuinitatis, quod non communicet al-
C teri: & is, qui accipit, nihil eius, quod ad diuinitatem pertineat extra ſe re-
linquit, ſed totum, & in totam accipit ab eo qui æternum dedit. Dicite
rogo, Dare, & Accipere, quæ finitima ſunt duabus illis cathegorijs Agere,
& Pati, non'ne apud philoſophos, ſunt vna res potius, quam duæ, ſi men-
tis negatione ſe poſita, quæ ad Dialecticum pertinet naturam ſolam con-
ſyderemus? Sanè ad eandem rem ſpectant, quæ datur, & accipitur; ta-
men accipiendo non damus, nec dantes accipimus. Itaque, & ſi Deum ge-
nerare, aliud quidem eſt quam Deum generari: & Deum ſpirare, aliud
eſt, quam Deum ſpirari; vnde & Pater non eſt Filius, neque Filius eſt Pa
ter; neque Spiritus ſanctus eſt Pater aut Filius, neque Pater aut Filius eſt
ille ipſe Spiritus ſanctus; tamen quia quicquid eſt diuinitatis in Patre, per
D ipſam generationem commune eſt Filio genito, & per ſpirationem Spiri
tui ſancto commune eſt quicquid eſt in utroque; idcirco & pater qui ge-
nerat, & filius qui generatur, & Spiritus ſanctus, qui ab vtroque procedit,
ſunt vnus Deus, & non tres Dij. Ecquid glorioſius, aut magnificentius,
de ipſo Deo, aut dici, aut cogitari poteſt, qua quod nihil habeat, nihilque
habere velit, quod non ſit illi commune cum verbo ſuo, cum ſpiritu ſuo?
Neque verò profectò ipſe Deus, qui vſque adeo liberaliter egit cum om-
nibus rebus, in ipſa creatione, vt nulla ex parte illis defuiſſe videatur, pu-
tandus eſt auarè egiſſe cum filio ſuo, dum illum ante luciferum genuit, &

non illi dederit totum quod pertinet ad diuinæ naturæ infinitatem. Adde, quod illa ipſa natura Dei in partes ſecari non poteſt, vt partim detur filio, partim retineatur à Patre; atque ideo, vel nihil dedit Pater, vel nihil ſibi à Filio ſeparatum retinuit, quod ad ipſam diuinitatis naturã ſpectat. Non eſt autem Deus ſi non dedit, hoc eſt, ſi non generauit, vt audiſtis. Totum ergo, & in totum, dedit filio, vt propterea idem Deus ſit filius, qui & Pater, omnino verò, & idem Deus eſt Spiritus ſanctus, vtriuſque nexus & plenitudo. Adhuc ne, nó quieſcitis ò pij? Adhuc ne, idem ſaxum voluitis? Subſtantia Patris, non eſt nata; Subſtantia Filij, eſt nata; ſubſtantia Spiritus ſancti, neque nata, neque vt Patris non nata, quomodo eadẽ eſt ſubſtantia? Sed videte, rogo me audiatis. Niſi credideritis, non intelligetis. Qui non habetis alas, hærete ſcalis; qui non poteſtis volare, contendite paulatim aſcendere; qui res per ſeipſas non intelligitis, capite imaginibus, & exemplis. An non poteſtis fingere animo eſſe re ipſa vnam, eandemque ſcientiam; quam Socrates excogitando inuenerit, Plato audiendo didicerit, Apoſtolus reuelatione ſuſcepit? Certè verò, hoc ipſum intelligere poteſtis; Niſi in nobis ſcientia & ſapientia accidens eſſet, futurum eſſe; vt in tribus hiſce viris, ſi eſſet vna ſcientia, eſſet etiam vna ſubſtantia. Ergo ne dubitate confidenter aſſerere, non eſſe conſequens, vt Tò non genitum Patris, Tò genitum Filij, & Tò procedens Spiritus ſancti, inferant aliam, & aliam ſubſtantiam, tametſi eſt conſequens, vt inferant aliam, & aliam perſonam, à ſe ipſa exiſtentem, ab alio genitam, procedentem à duabus, ſicut re ipſa, quæ in Socrate, Platone, & Apoſtolo eſſet vna ſcientia, in Socrate tamen ſecundum rem doctrina diceretur, & eſſet: in Platone diſciplina, in Apoſtolo ſapientia, & fides. Ita eſt viri. Ita eſt, & hic ſiſtendum eſt; quia, quod amplius eſt, à malo eſt. Et cauendum tibi eſt ò homo, ne, vbi in ſcholis diligentior haberi deſideras, coram ipſo Deo, cuius res agitur, moleſtus eſſe videaris: exiſtimans, & quæ dono ſuo intelligis, non eſſe admirabilia, &, quæ ex te intelligere non potes, eſſe falſa & incredibilia. Credere myſterium Trinitatis, & vnitatis, antequam intelligas, vera eſt pietas, non nihil intelligere: vbi credideris, iuuat & fouet pietatem; plene intelligere id totum quod credis, illius eſt quam, in cœlo expectamus promiſſæ fœlicitatis. Superbè, ſcrutari, & reſecare ad viuum, nihil crediturus, quod non primum exactè intellexeris, improbę eſt temeritatis. Via ad fœlicitatem eſt pietas, nihil tam abducit à pietate, quam hæc vna, impietatis ſoror, curioſa temeritas. Sed finem dicendi omnes pariter, audiamus.

A

Vnus Deus in Trinitate, & Trinitas in Vnitate. CAP. XII.

QVAM pulchrum iſtud; quàm nobile ſecretum; quantum maieſtatis, & admirationis habet? Itur in viſcera, aperiuntur venæ, effodiuntur opes, recluduntur quæ latent in theſauris, & omnis gaza regia. Viri, hæc eſt tota periocha, ſumma, compendium, hęc eſt ipſa anatomè, qua euiſceratur, & B emedullatur fides, & intelligentia ſanctiſsimę Trinitatis, & vnitatis Dei; Hic eſt annulus, ſigillũ, character, formaque, & imago, qua breuiſsimè cõtinetur, ad viuũ exprimitur, redditurque nobis mortalibus, tota integritas; & plenitudo immenſi illius, & incomprehenſi myſterij, principio, finequẹ carentis, Patris, Filij, & Spiritus ſancti. Rogo, memětote nominis Dei in lingua ſancta יְהוָה quod שֵׁם הַמְּפוֹרָשׁ vocant, hoc eſt nomẽ expoſitum, quia niſi exponatur, ne nominari quidem ritè poteſt; neque intelligi; ſic enim, & Apollo Delphicus, reſpondit roganti. Quid eſt Deus? *οὗ τὸ ὄνομα μὴ δὲ λόγῳ χωρούμενον* illius nomen, ne mente quidem, aut ratione poſſe capi. Et Hermes ille ter maximus, *θεοῦ τὸ ὄνομα οὐ δύναται ἀνθρωπίνῳ στόματι λαληθῆναι*. C Dei nomen, humano ore efferri nequaquam poteſt. Quæ eſt igitur expoſitio illius ſanctiſsimi nominis, niſi, quod ipſi quoque hæbrei tradiderũt, quadraginta illæ duæ literæ; quibus id ipſum vnius Trinitatis, & trinę vnitatis myſterium, quod quatuor literæ implicant, explicatur? Sanè duodecim literis ſcribuntur, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, eſt enim Pater אָב Filius בֵּן & Spiritus ſanctus וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ. Vbi verò ex literis ſyllabæ, & tandem dictiones, orationesque conficiuntur, quæ ſermone circumciſo, nã lingua eſt circumciſionis, ideoque, vt ſanctitate, & maieſtate, ſic, & breuitate veneranda, hoc totum explicent, Patrem eſſe Deum, Filium ſimiliter, & Spiritum ſanctum, omnino autem, & vnũ in tribus, & tres in vno, quod noſtrum eſt hodierna die conuiuium, ſurgunt tres *τέσσαρα δεκάδες* D Hæbraicarum literarum hoc modo אָב אֱלֹהִים Pater Deus בֵּן אֱלֹהִים Filius Deus רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אֱלֹהִים Spiritus ſanctus Deus שְׁלֹשָׁה בְּאֶחָד tres in vno אֶחָד בִּשְׁלֹשָׁה Vnus in tribus, Numerus planè ſacratiſsimus, quo etiam admirabilis illa diuina *σάρκωσις*, humani generis vita, & ſalus, in libro generationis Ieſu Chriſti, per quadraginta duas genealogias, mundo illuſtris apparuit. Oportebat enim; vt, & diuinitas, & humanitas, Saluatoris noſtri Dei, eadem pęnitus ratione, ignoranti ſæculo nota fieret, quando præſertim Deus, induit carnem hominis, vt homo carnalis, verteretur in Spiritum, & factus ſpiritalis, cognoſceret Deum. Nam Deum nemo vnquam

viderat. Vnigenitus, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit, & per ſe ipſum, E
& Spiritum ſanctum ſuum, quem miſit in corda noſtra, quo confidentiſ-
ſimè inclamamus, Abba pater. Propter quod, & inuulgato ſanctiſsimæ
Trinitatis, & vnitatis Dei Patris, Filij, & Spiritus ſancti, glorioſo nomi-
ne, velut ſuo ipſius paternæ legationis munere functus, ad cœlum redijt,
vnde ad terras venerat, dicẽs ſublatis in cœlum manibus, Pater, maniſeſta-
ui nomen tuum hominibus; Ecce ad te venio. Iam ergo, vt inceptæ rei
manus, iam tandem admoueam, ò viri, quanta arcana putatis continean-
tur in hac lucida obſcuritate, dũ inuictus ille Chriſtianæ religionis athle-
ta, quem Hæbraicè גלא רזיא relatorem ſecretorum appellare placet, vni-
tatem in Trinitate, & Trinitatem, in vnitate quibus: verbis, & ſenſibus in-
uolutum Dei nomen, mirè, vt audiſtis, euoluitur, apud Hæbreos; & cre- F
dendam, & colendam, clariſsimis, & verbis & ſcriptis; idque non ſemel,
ſed iterum, cuicunque ſibi ſalutem cupit, conteſtatur, audiente cœlo, &
terra? Colligam ego, aliquot, ex tanta abyſsi profunditate, lapillos. Intel-
ligimus enim, in primis, Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, eſſe qui-
dem res tres; ſed neque ſingulas, neque omnes, eſſe diſtinctas, ab ipſa diui
na natura, neque item diuinam naturam, eſſe rem quartam, ſeparatam, &
per ſe ſe exiſtentem, extra diuinas illas perſonas. Sed neque vnam perſo-
nam, ſeorſum exiſtere, atque etiam aliquid facere ſine altera, quin potius,
& eſſe naturam in perſonis, & in natura perſonas beato quoque circulo,
quem Græci περιχώρησιν dicunt, & eſſe, & facere, quidquid facit, vnam
perſonam in altera, quamlibet in qualibet. Neque tamen permiſceri, aut G
perſonæ perſonam, aut naturæ perſonas, aut naturam perſonis; imò verò,
in ſua ipſius ſumma, ſimpliciſsimaque vnitate, naturam illam diuinã, nul-
lis diuinarum perſonarum caracteribus impreſſam, aut ſignatã, & ſimul
ſanctiſsimæ Trinitatis ſingulas perſonas, proprijs; quibus, conſtituuntur,
& dignoſcuntur ſignaculis, tam inuicem alteram ab altera; quam omnes
è diuina natura eſſe diſtinctas. Hoc demum eſt credere vnum Deum in
Trinitate, & Trinitatem in vnitate, coniunctionem inquam in diſcretio-
ne, & diſcretionem in coniunctione, imò verò, diſcretam coniunctionẽ,
& coniunctam diſcretionem; vnam inquam Trinitatem, & trinam vni-
tatem. Ecquam nodoſa ænigmata, quam doctas & obſcuras fabellas, quã
altas & difficiles allegorias, putarent nos commentari, profani homines, ſi H
audirent hæc ipſa, quæ loqui nobis datur, ſecreta ſecretorum? Sed enim ò
viri docti, ſi non illis miſeris, qui per infidelitatem, in tanta luce caligant,
his ſaltem beatis viris; qui fide illuminati; per ipſas creaturas eiudiri deſi-
derant de maieſtate creatoris, ſubluſtrè quandam umbram, & non ob-
ſcurum exemplum, tantæ rei oſtendit Iris, illa pulcherrima nuntia pa-
cis, pijsque, & impijs magnum cœli decus, cuius etiam, velut ſacro diade-
mate, Chriſtus ille noſter, auguſtiſsimus cœli, & terræ pacificator, in ſacris
literis tempora cingitur. Radius enim ſolis, vbi denſitatem, & obſcurita-
tem

Atem roridæ nubis ingrediens penetrat, fitque ipſius lucis veluti quædam in ſe flexura, multi colores illas tincturas, quas in Iride videmus, & miramur, ſimul ita iungit inuicem, & ſeparat, vt per ſeſe, ac ſeorſum, ſinguli colores videri, diſcernique poſſint, & tamen iudicium noſtrum effugiat, vbi nam incipiat lux colorare nubes, vbi ſit totus arcus coloratus ex nubibus, & ſpatium quo vnus color diſtat ab altero, ſmaragdinus, à glauco, glaucus à flammeo. Itaque ſubſtantia vna eſt lucis; quæ, per ſolarem radium refracta, in coloribus Iridis multiformis apparet; neque enim aliud omnino eſt, roſcida illa lux, quam multi illi colores, neque ſpecies illa uerſicolor, quam ſubſtantia lucis. Et ſanè hinc modo quodam manifeſtum euadit, (quis enim in exemplis ταυτότητα, & non potius ὁμοιότητα quærat?) quod decens illa, & iucunda, in vna luce varietas, referat gloriam, &
B maieſtatem diuinarum perſonarum, lux verò una in tantis coloribus, eſfulgeat oculis noſtris, tanquam una natura Dei in diuinis perſonis; Vt propterea iungantur fœdera pacis, inter vnitatem, & Trinitatem, & omnino locum non habeat, illa rerũ quaternitas; ſed tres res ſint una res, & una tres; ita vt, neque proprietates perſonarum, diuidant illam naturæ unitatem, neque illa una natura confundat ipſas perſonas; vel ſacra ſignacula perſonarum. Profectò verò ipſe Chriſtus Ieſus, de quo, oraculũ inſonuit orbi, Ipſum audite, quum Apoſtolis præſcriberet formam, qua gentes inuitarent, non dixit in nominibus, quaſi in multis, ſed in nomine, quaſi in
C vno, & illud tamen commune fecit tribus perſonis, quas etiam velut indice denotauit, deſignatis proprijs vnius cuiuſq; characteribus, aut ſignaculis, hoc eſt relationibus, Patris, Filij, & Spiritus ſancti. Apertè docens, eſſe vnum nomen, & tria nomina; vnam rem, & tres res; dicam cũ nonnullis Hæbreis, vnam coronam, & tres coronas. Dubitari ergo neque poteſt, neque debet, quin clariſsimè definierit, & in tribus vnum, & tres in uno, eſſe vnum ſolũ Deum, quia ſunt tres מִדּוֹת, & una הֲוָיָה & מִדּוֹת ſunt in הֲוָיוֹת, & הֲוָיָה in ipſis מִדּוֹת. Rogo vos, quicunque eſtis, quid in verbis Chriſti deeſt? quid obſcurum eſt? quid quæritur ad plenitudinem? quid deſyderatur ad lucem? Quod ſi ad tantæ fidei ἀληθογνωσίας rationes nobis perſpicuè, & argumenta neceſſaria deſunt, quæ fortaſſe, non ſolũ beati
D vident; ſed, & diuini noſtri duces, velut ſeipſos excedentes, & verè vnũ, cum ipſo Deo effecti, tanquam firmiſsima, euidentiſsimaque ἀξιώματα intellexerunt, è quorum fontibus omnem theologiam hauſimus, hęc vna tamen, nobis omnibus certiſsima eſt, ἀπόδειξις. Αὐτὸς ἔφα. Verbum nanque eſt ille qui loquitur, ſignificationem ergo, vimque verborũ non ignorat: Sapientia eſt, non igitur in re tanta, ex qua pendet hominum ſalus, aut temerè, aut confusè loqui debuit. Virtus eſt, vt quæcunque intelligi, & credi voluit, eadem dicere, & explicare potuerit. Neque uerò reliquit nos in tenebris, qui eſt lux mundi; ſed neque in inuio, qui eſt uia, non in errore; qui eſt ueritas, denique non in morte, qui eſt uita. Itaque, tres

omnino ſunt, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, ſed tamen hi tres ſunt vnũ. E
Et quidem ſi ſanctum, & terribile Dei nomen, communicari non poteſt creaturis, ſi in creaturis nulla ratione credere, vel debemus, vel poſſumus; ſi ſalus nulli vnquam contigit, niſi in nomine creatoris, ſi ſacramenta non, niſi ab impijs, & nefarijs, miniſtrantur in nomine creaturæ; profecto cum iuſsit gentes omnes per vnam fidem, vnamque confeſsionem, & inuocationem vnius nominis, horum trium initiando tingi, & tingendo initiari, perſpicuum eſſe voluit, Patrem eſſe Deum, & Filium, ſimiliter & Spiritum ſanctum, & tamen non eſſe tres Deos; ſed vnum ſolum Deum Ενάδα τρισυπόστατον, τοῦτ᾽ ἐστι τριπρόσωπον. Hæc eſt igitur noſtra fides, ò beati, in hoc tota nobis religio eſt, ſpes tota, & tota ſalus, vt per tres illas perſonas, quaſi per tres panes duros huius vitæ labores, & quotidiana F
tedia conſolemur, & per vnum illum Deum, quaſi per vnum lumen illuminemus tenebras noſtras. Hic eſt Deus Pater, Deus noſter, Filius, homo factus, & Deus Spiritus ſanctus. A cuius Trinitate ter benedici, orbis terræ petit, & cuius vnam maieſtatem, omnes fines terræ metuunt, ac reuerenter adorant. Vnitas digna Deo, Trinitas, qua dignus eſt Deus, & in vnitate quidem Trinitas, quia perſonæ ſunt in eſſentia, in Trinitate autẽ vnitas, quia eſſentia eſt in perſonis, Sanè eſſentia vt ſic loquar, perſonas continet, & ferè à perſonis continetur, Nam, & natura quælibet, eſt in indiuiduis, & indiuidua ſunt in natura, in ijs quoque, quæ dicuntur ad aliquid, & relationes in re abſoluta fundatæ ſunt & ipſum abſolutum, in G
relationibus includitur. Nulla eſt hic compoſitio, ò viri, aut eſſentiæ cum perſonis, quia reipſa ſunt vnum, & non duo; aut perſonæ cum perſona, quia proprijs relationibus, ita diſtinctæ ſunt, vt eſſe vna non poſsint. Neque vero ſeparatur vel eſſentia à perſonis, quia idem non ſeparatur à ſe ipſo, vel perſona à perſona, quia cum inuicem referantur, etiam natura ſunt ſimul. Interdum quidem, quam quam ex diuinis perſonis, nullam abſque eſſentia cogitare poſſumus, fieri poteſt, vt cogitemus naturam Dei, abſq; perſonis, & vnam perſonam abſque altera; cogitemus inquam Patrem, vel Filium, nihil comminiſcentes de ſpiratione, vel de ipſo Spiritu ſancto. Sed vereor ò viri ſubtiles, poſtquam in hãc diſqſitionẽ incidimus; ne id ſit potius iudicij imbecillitas, & hebetudo humanæ mentis, quam acumen ingenij. Reipſa namque diuina eſſentia, non ſolum non ſubſiſtit; ſed neq; extat, ſine perſonis, & ne exiſtunt quidem, ſine eſſentia perſonæ, Inter perſonas autem nexus, adeo eſt implicitus, ſicque reciprocatur, vt à patre vel à filio reipſa abeſſe non poſsit Spiritus ſanctus, ſed neque à Spiritu ſancto, filius, aut pater, quemadmodum, neque à Patre, Filius, aut Pater à Filio, ſunt enim hi tres, globus vnus, integer, ſolidus, indiſſolubilis. Neque quæſo glorieris, acutule, Quia enim Deum ſicuti eſt non videmus, nimirum vt Poeta dixit.

Clauſi tenebris, & carcere cæco,

Ideo argutuli nobis eſſe videmur, dum, & nos ipſos, ſi ita loqui licet, decipimus,

A pimus,& vim facimus diuinitati; ſeparantes quæ ſunt ſimul, immo vero diuidentes quæ ſunt vnum,& quæ tam non poſſunt diuelli inuicem, quã non eſſe ſingula. Felices vos animæ cœlitum, quibus datum eſt, vt dum videtis Deum facie ad faciem, ſiue iacentes, ſiue ſuſpicientes lumina; & radios, quod Græci dicunt ἐπιβολάς, & παραδόξας, beata quadam neceſſitate fruentes Deo toto, vnico actu, vt aiũt, videatis Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, & quamuis oculi veſtri ſint noſtris longe acutiores, cum ipſi Noctuæ ſimus, vos Aquilæ, tamen viſu illo, quo veſtra, ſine ſatietate ſatiantur lumina, ne ſemel quidem aſpicere poteſtis alterum in Trinitate, quin ſimul intueamini totam Trinitatem, & Vnitatem Trinitatis.

Enimuerò ò mortales, ad quos de re tanta, mihi eſt ſermo, delibatio illius
B fęlicitatis, eſt, cognitio hæc, quæ habetur ex fide. Hæc enim eſt vita æterna, inquit Saluator, vt, re, videndo, & ſpe credendo, cognoſcamus Deum Patrem, & Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum; proculdubio, non ſine Spirituſancto, qui eſt Spiritus Dei, & Chriſti, ab vtroq; procedẽs, vtrumq; connectẽs, in vtroq; requieſcens. Igitur liceat ſcholaſticis, ad retũdẽda philoſophorum, & hæreticorũ tela, ſublimia cogitare de eo, quod eſſe poteſt; Certè vero, de eo quod re ipſa eſt, non licet credere fidelibus niſi vera. Ea aũt ſunt quæ nos beatos efficiunt, cogita ò homo, vt potes, ſed ſi vis ſaluus eſſe, crede vt debes, neq; lineam tranſilias, quam deſignarũt Patres tui. Credis Deum Patrem eſſe in filio? Deum Filium in Patre? Deum Spiritum ſanctum in vtroq;? Adora ergo ſimiliter in filio patrem, in Patre Filium, & in
C vtroq; Spiritum ſanctũ. Quam breuiter, & grauiter dixit bonus ille, & magnus Baſilius, quid enim ſumus ipſi, qui cum illo cõferamur homines parui & praui? Baptizati inquit ſumus, vt accepimus; credamus vt baptizati ſumus, & glorificemus Deũ, vt credimus. Quomodo autẽ credimus? Trinũ in vnitate, vnum in Trinitate. Certè verò Ioãnes prę cęteris ſcriptoribus, loquitur Verbũ, Paulus Spiritum ſanctum, omnes Prophetæ, Apoſtoli, & Euangeliſtæ, loquũtur Patrẽ. Nemo errat nemo fallit, aut fallitur, omnes ſibi per omnia concinunt. Quid tu ergo homuncio, integrã hanc, inuiolatamq; fidẽ, quæ de omnibus triumphat hereſibus, & curioſè, & inſidioſè corrũpere niteris, vt; quæ iam pridem conſanuiſſe videbantur, vulnera, recrudeſcant? Contemplare potius Chriſtum Ieſum, per admirabilem illam
D coniunctionem Dei, & hominis; iuxta religionis, & fidei inter extrema hæreſum, temperatiſſimam mediocritatem, vnam, vt ſupra dicebamus, in duabus naturis perſonam. Is enim, in exemplũ poſitus eſt, in ſpectaculũ, vt, quod in Chriſto intelligimus, vno, & gemino aduerſus Eutychetem, & Neſtorium; id de Deo credamus vno, & trino, contra Arrium, & Sabelliũ. Sanè non ita, ex duabus naturis cõſiſtit vnus Chriſtus, vt duæ illæ naturę, diuina, & humana, in illo confundantur inuicem, vel miſceantur, quemadmodũ in hidromelle, mel, & aqua; ſed ea rõne potius, vt puræ, & integræ maneant in Chriſto, & in ſua ipſarum ſinceritate conſiſtant; quemadmo-

dum

A Nobis porrò infirmis, illud ſatis eſt videre, & intelligere, in anima, & operationibus animæ, eſſe in vno tria, & vnum in tribus; vt propterea ſi hoc, quod ferè tangimus, verum eſt, nemini difficile videri debeat, in æterna illa diuinitate, quam incognitam adorare poſſumus, compræhendere incompræhenſibilem non poſſumus, credendam eſſe in ſumma vnitate diſtinctam Trinitatem, & in ipſa diſtinctione Trinitatis, ſummam vnitatē. Inde verò profectò, eſt tanta illa in animis noſtris, Dei intelligēdi, fruendi, poſsidendique capacitas, & cupiditas illa inexplebilis, atque inſatiabilis, donec ſuo tempore impleatur anima hominis, agnitione, & fruitione ipſius Dei; quia nimirum humana anima, & ipſa quædam trinitas eſt, ad abſolutæ illius diuinæ Trinitatis imaginem condita, vt propterea ſuaptè

B natura capacem Dei nihil ſatiare poſsit, quod ſit minus Deo. Nam, neque triangulum, alia figura ex toto replere poteſt, niſi ſit, & ipſa triangulus. Ecquis non palam intelligit, huc quoque pertinere, metretas illas ternas, non iam aquæ, ſed vini,

Quæ veteri de lege, nouo rubuere liquore.

Sed, & tria illa munera, quæ obtulerunt Magi Domino, Fidem inquam, Spem, Charitatem, tria hæc, vnum Dei cultum, vnam Dei gratiam; qua repletur anima noſtra, quum in nuptijs ſpiritualibus, deſponſatur Deo, per Ieſum Chriſtum, & quas inuſitato magiæ genere, Ethnicus migrat in proſelytum, Philoſophus in Sacerdotem, vt dignus ſit, qui offerat, & dicat

C Deo, qui accipit de manu eius, nā munera noſtra, data tua? An verò, vniuerſa ſcriptura, ternis illis intelligendi, interpretandique formulis.

Hiſtoricum, morale ſonans, typicumq́; volumen.

non palam oſtendit, Trinitatem in vnitate, & vnitatem in Trinitate? Putas'ne verò fili hominis, quum, angariante te quopiam, vt ad mille paſſū, ſis illi dux, & anteambulo, præcipit Chriſtus, Vade ſimul, & duo millia; non & hoc præter alia inſinuare, docereque velit?

Si quis te conſulit errans,
Ignarusq́; viæ, quod ſit Deus, adere, magis
Prode patrem, ſubiunge libens, quod filius, & quod
Spiritus eſt almus, numero tres, & tamen vnus:

D Profectò verò, in eximijs illis Dei operibus, quibus in medio terræ, in luce hominum, in facie ſolis, per incarnationē, paſsionem, reſurrectionem Chriſti Ieſu operatus eſt Deus ſalutem noſtram; nunquam non apparet ſimul, & Trinitas diſtincta, & vnitas cōiuncta Patris, Filij, & Spiritus ſancti. Vis videre Trinitatem diſtinctam? Audi rogo. Venit filius Dei ad Iordanem, in forma hominis, deſcendit Spiritus ſanctus in ſpecie Columbæ, & manſit ſuper eum, & vox de cœlo ſonuit; Hic eſt filius meus dilectus. Ecce diuina Trinitas, ò mi frater. An enim, non ſunt tria hæc inuicem diſtincta, imò verò ſeorſum ſeparata? Vox, Columba, Homo; ſeparata, re, loco, munere, opere, Nam vox ſonuit ſuper aquas, Columba deſcen-

dit

dit de cœlo. Homo apparet in terra, ad litus Iordanis. Vt igitur vox, nõ eſt E
Columba, vt columba, non eſt homo, denique vt homo, neque Columba, neque vox eſt, ſic Pater non eſt Filius, & Filius non eſt Pater, ſed neque Spiritus ſanctus, aut Pater eſt, aut Filius. Age verò in hac ipſa, vſque adeo diſtincta Trinitate, videamus vnitatem. Columbam illam, vel ſpeciem columbæ, apparere fecit Deus; Illam vocem formauit Deus, homo ille erat ni forma Dei; in quo, & per quem ſanctiſsima Trinitas, vna illa ſua virtute, apud ſe ipſam manente, creabat, recreabat, ſanctificabat humanum genus, & in cœlo, in terra, in aquis, miro, & ineffabili modo, omnia innouabat ſacramentis ſpiritualibus. Quid tu hic porrò triumphum canis, hæreticæ, Patrem, cum filio de virgine natum? in cruce paſſum? è tumulo excitatum? Filius natus eſt de virgine, non pater, Filius ſub Pontio Pi- F
lato paſſus eſt, non pater, ſurrexit à mortuis, non pater; ſed tamen Natiuitatem illam filij, & non patris, myſterium crucis filij, & non patris, re diuiuam vitam filij, & non patris, operatus eſt cum filio per Spiritum ſanctum, & Pater. Hoc credimus, hoc loquimur; ſic enim Pſaltes, Credidi, inquit, propter quod locutus ſum. Ita tota trinitas viſitauit nos, redemit nos, iuſtificauit, & ſaluauit nos; quia, quæ perſona filij, pro noſtra ſalute, ſecundum hominem, in ſeipſa ſuſcepit, & pertulit, ea omnia, ſanctiſsima Trinitas fecit, & perfecit; vt in cunctis appareat, & in vnitate Trinitas, & in Trinitate vnitas. Conteſtaris ne ſuper his litem hæreticæ? Vis vt probem ſingula? Iudices, ecce audiſtis. Cauſa propoſita eſt. Iubetis, vt procedant teſtes? an potius vt recitetur ſententia D. Pauli, in diuino iure con- G
ſultiſsimi doctoris gentium? Sic enim ille ſcripſit, dum diuinæ pacis iura dictaret, fungens legatione pacifica, ad omnes gentes. Quum venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret. En, quã planè, & apertè loquitur, Deum patrẽ feciſſe, vt filius de muliere, hoc eſt de Maria Virgine; (nam, & Eua, quum primũ Virgo formata eſt, dicta eſt mulier,) pro humani generis ſalute naſceretur. Quid de eiuſdẽ filij paſsione, & morte dicat nunc, audite. Proprio inquit filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum. Neque verò, eſt aliquis, qui ignoret inumbrante Spiritu ſancto, Ieſum Chriſtum, ex virgine conceptum fuiſſe, eundemque, per Spiri H
tum ſanctũ oblatũ fuiſſe hoſtiam Deo patri; vt Pater pretium pro peccato hominũ, à filio velut à reo exegerit, filius exoluerit, Spiritus ſanctus vtrunque probarit. Quid, quod, & gloriam reſurrectionis Chriſti Ieſu, idẽ apoſtolus refert, non in filium ſolum, ſed, & in ipſum Patrem? Propter quod, inquit, & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen ſuper omne nomẽ. An verò demum hæc omnia miracula amoris tantum in ſe ipſo ſuſcepit, & nõ etiam operatus eſt Chriſtus Ieſus Dei filius? Quum. n. in forma Dei eſſet, ſemetipſum exinaniuit formã ſerui accipiens. Et tradidit dilecta animam ſuam, in manibus inimicorum ſuorum, & iterum, tertia die, reſum-

pſit

A pſit eam, exurgens à mortuis. Iam tandem igitur, quid amplius dubitari
poteſt, de diſtincta inſeparabilitate, & inſeparabili diſtinctione Patris,
Filij, & Spiritus ſancti? Si aliquid facit Pater ſine filio, aut ſine Patre
Filius, profectò non eſt in Trinitate vnitas, ſed ſi quæcunque pater facit,
hæc, & filius ſimiliter facit, & non poteſt Filius à ſe facere quicquam, niſi
viderit patrem facientem: & de Spiritu ſancto dicit filius, Ille de meo acci-
piet, & de meo loquetur, quomodo non eſt Deus, tam in Trinitate vnus,
quam in vnitate trinus? Huc demum illud quoque ſpectare videtur,
quod paulò ſupra latius diſſeruiſſe me recolo, præpoſitiones illas, Ex ipſo,
Per ipſum, In ipſo, græcè, ἐξ οὗ, δι' οὗ, ἐν ᾧ; in diuinis eloquijs inter-
B dum, in diuinas perſonas diſtinctè referri, interdum vero abſque delectu
accipi, & reciprocari. Sanè, illud inſinuat Trinitatem, hoc monſtrat v-
nitatem, vtrumque ſimul, probat eam, quam colimus Trinitatem in v-
nitate, & vnitatem in Trinitate. O quis mihi det, vt in illam altam, pro-
fundam, impenetrabilemque abyſſum Trinitatis, & vnitatis tuæ ò Deus,
in ancipitem illum labyrinthum, mihi cæcum, & tenebroſum, tibi ple-
num lucis, lucem, lucis fontem, in latibulum illud ſecretiſſimum, quod
maieſtas tua ſibi æternum ſepoſuit, ad quod, ne oculis quidem ipſius Moy
ſe amici tui, penetrare licuit per cancellos; ſed ex vno ſolum, eoque angu-
ſto foramine petræ, (quam puſillum eſt ò ſanctiſſima Trinitas, id totum
quod de te videre poſſunt mortales.) . Quis inquam mihi det, vt in
C illos anfractus, ſinus, flexus, circuitus, oculis clauſis ingrediar, & non
ſpeculando, ſed amando, pererrans fœliciter amittam me ipſum, &
fœliciſſime inueniar abſorptus in Deo meo, nimirum non tam homo,
quam ferè Deus, & verè vnus cum Deo, ſpiritus in Patre, παντο-
δύναμος, in filio πάνσοφος, in Spirituſancto πανάγιος. vnde, & tandem
ipſe quoque in ſanctiſſima Trinitate, & vnitate efficiar trinus, & vnus,
videns, fruens, poſſidens, verè beatus? Quotidie à me quæritur, ò San-
ctiſſima Trinitas, petitur, pulſatur, vrgent me docti, & indocti. Vbi eſt,
& quomodo eſt, Deus tuus, trinus ſimul, & vnus? Ecquid tandem habeo
ego, quod reſpondeam, niſi, Nunquid putatis, ab homine poſſe cognoſci
D Deum, vt ſeipſum nouit Deus? Nobis ſatis eſſe debet, quod huius Tri-
nitatis, & vnitatis fidem faciunt, tot ſcripturarum oracula, quæ cla-
mant: tot cœli, & terræ miracula, quæ teſtantur: tot nationum cor-
da, quæ credunt: tot linguarum ora, quæ prædicant: tot deniq; omniũ ge-
nerum tormenta, & mortes, quas illatas ſancti Dei Martyres cõſtantiſſimè
pertulerunt; Verum enimuero, quia cupio ad te leuare animam meã ò Tri
nitas beatiſſima, & illa grauis eſt mihi, & ego infirmus ſum illi, leua tu illã,
non in extaſim intelligentiæ. Nam & ille ſanctiſſimus Vates, in extaſi ſua,
neſcio, quid vidit, quod diu ferre non potuit; redditus mortalibus mẽbris,
exclamauit, Heu me miſerum, proiectus ſum à facie oculorũ tuorum, ſed
in extaſim diuini amoris, vt ſileat lingua, vt ceſſent verba, vt cor excitetur,

non

non meditetur quod in cor hominis aſcendit, ſed quo cor hominis aſcen E
dat ad te, vt meditetur te, Deus meus, non aliud quippiam pro te. Planè, ſi quod de Trinitate dixi, compræhendi, aliud pro te, non te compræhendi; quod ſi ferè compræhendi, cogitatione me decepi. Non es enim verè Deus, ſi compræhenderis, quomodo es trinus, & vnus: ſed quia verè Deus es, quomodo es trinus, & vnus, compræhendi non potes. Non compræhendimus virgam virtutis tuæ, quam emiſiſti ex Sion, tam ingenti miraculo mutatam in colubrum, exaltatum in ligno crucis; non aquam ſapientiæ tuæ, conuerſam in ſanguinem, quo, propter nimiam charitatem tuam abluiſti ſordes peccatorum noſtrorum; non denique manum tuam dexteram, qua tot, & tanta feciſti, ſanè illam, peruerſo iudicio reputauimus quaſi leproſam, & quomodo compræhendemus te ô ſanctiſsima F
Trinitas? Viri, terrena non compræhenditis, & cœleſtia & quæ ſuper cœlos ſunt compræhendetis? Surgat Homerus, Plato, Ariſtoteles, & quot quot, naturæ, atque eorum omnium, quæ in natura ſunt ſcientiam aſſecutos, ſe eſſe gloriabantur, & vel breuem, & ſine pede apem, vel formicam minimam inter omnes animantes, imò inter omnia ferè, quæ authore Deo in lucem prodierunt, mihi ſcrutentur, & interprætentur, dicant naturam eius, quo ſpiritu, vel anhelitu, illius vita continetur, quibus conſtet nodis, neruis, oſsibus: quod ſit illi cor, qui ſenſus, venæ, arteriæ, medullæ, membranæ, exponat paruam illam Proboſcidem, declarent, quæ ſit illi propagandæ poſteritatis ratio, quomodo nunc repat humi, nunc alas induat, & per aera ſuperba volitet. Quod quum præſtare non G
poterunt, nemo ægrè ferat exclamationem illam. O homo, tu quis es, qui Deum compræhendere gloriaris, quando tanta de contemptibili, & minutiſsima formica ignoras? Itaque paucis his, quæ de ipſo Deo, ex foramine petræ; ex ore eccleſiæ Petri, audiſtis, eſtote contenti, & quæ addenda ſunt, humiliter, ardenter, & ſapienter, à Domino poſtulate. Sic Deus auditui veſtro, gaudium, & lætitiam, vt exultent oſſa humiliata, humiliata inquam, non elata, Tam ſi poſt omnia quæ dicta ſunt, vlterius à me, id quod præſtare non poſſum, importunè exigitis, vbi ego in veſtram gratiam, fines, & pietatis, & viriũ, non nihil exceſſero imprudens, dicam tandem miſertus animæ meæ, & placens Deo. Tentaui parere iuſſis, Iudicet Deus inter me, & vos. Inſipiens factus ſum. Vos me coegiſtis.

Pleni-

A

Plenitudo diuinitatis indiuidua Trinitas.
CAP. XIII.

PLANE, atque omnino videtis viri, nos, non, volentes deſinere, ſed inuitos deficere, quando ad loquendum materia non deeſt, ſed quod dicere non pudet, neque dixiſſe aliquando pęnitebit, ſub tantarum rerum ingenti mole, qua præmimur humeris, ipſi, velut victi, ex toto ſuccumbimus, equi fatigati curſu, aſelli tenuati macie, boues feſſi iugo.
B Itaque, ne contra legem, ſacrificium mutilum, infractum, amputatum, & ſine cauda Deo obtuliſſe videamur, ne ab ijs qui parum amant, tanquam vel in præſentia ignaui, vel ab initio temerarij, repræhendi meritò valeamus, quod non computauerimus ſumptus, ad perficiendam altitudinem turris; vnde, & ducatur (vt allegoricè loquar) ſynagoga ad tumulum cum infamia, & dedecore; audiamuſque illudentium voces. Ecce homo qui ædificare cępit, & fabricam abſoluere nō potuit; nunc tandem ad conſummationem huius tertij libri veniēdum eſt, vt ſi incipiendi ratio fuit, ſit, & deſinendi modus. Neque enim, aut fundamenta ieciſſe, aut ſtruxiſſe parietes, ſed tectū, & culmen impoſuiſſe domo, artis ædificatoriæ, fructus, & finis eſt. Et parum eſt athletam in agone certaſſe, in ſtadio cucurriſſe, niſi generoſo animo, præteritorum oblitus, ad futura ſe ſe extendens, iuxta finem, & ſcopum præfixū, per ſequatur brauium, & coronam. Quin apud ipſum Deum, non quicunque bene inceperit, quod multorum eſt, ſed quod eſt paucorum, qui perſeuerando bene finierit, is ſolus dignus eſt numero nimirum, qui, tanquam perfectus, & cōſumatus probatus inueniatur, & deſcriptus in album ſignatorū ſuorum. Adeò hominis vita non poteſt eſſe contenta præſentibus, ſed neceſſe eſt, vt dum ſeipſam in ſuis memoribus conſolari ſtudet, & ſua ipſius deſyderia ſpe ſubſtentat, futuris alatur: propter quod, vix opus aggreſſi, aſpiramus ad progreſſum, & in ipſo progreſſu, egreſſum, finemque conſummationis, quoad poſſumus, maturamus. Igitur, vt quod tempus, & locus exigit, quæ hactenus de diuina Trinitate texta ſunt, opportunè detexam. Omnis de Deo loquendi ratio, his duobus abſoluitur, & continetur, eſſentia, & perſonis, & verè, ipſa tota diuinitas, nihil aliud omnino eſt, quam eſſentia, & perſonæ. Hinc eorum omnium, quæ ex ſacris literis, ſiue intrinſecus, ſiue extrinſecus, dicuntur de Deo, nam, præter illas, vix abſque errore diuina loquimur, aliqua referuntur ad eſſentiam, aliqua ad perſonas. Quin, & hoc ipſum nomē Dei, ſi modo, vel Græcè cum articuli pondere, vel in lingua Latina cum ornamento pronominis efferatur, ὁ Θεός.

(C and D margin letters appear beside the lines "mo, artis ædificatoriæ" and "mationis, quoad")

Ipſe Deus,aliquando ſignificare ſolet eſſentiam,aliquando perſonas,quē- E
admodū hoc ipſum nomen homo,interdum ſignificat naturam hominis, interdum ſubiectum illud,& indiuiduum,in quo eſt illa ipſa natura. Et ſi enim quoad rem ſignificatam , non , vt in homine , ſic in Deo differunt, Deus,& deitatem habens;tamen,quis dubitat, quin eadem ferè ratione diſtinguantur,quoad modum ſignificandi? Nam quod dicitur,Deum eſſe abſque principio , & abſque fine,æternum,immortalem,an non manifeſtum eſt,quod principaliter exprimit vim eſſentiæ , & naturæ Dei tanquā formæ? contra quod dicitur,Deum generare,monſtrat vnam perſonam, velut agentem: Deum ſpirare,intelligitur de duabus: Deum,creare,beare, prædeſtinare,vocare,iuſtificare,durificare,pertinet ad omnes ſimul perſonas,& nequaquā ad eſſentiam ipſam Dei,quæ in ſe ipſa, & per ſe ipſam, vt F
ſuo loco dicebatur, ſanctè otioſa,nihil agit,neq; intrinſecus,neq; extrinſecus,quanquam eſt centrum omnium,in qua omnia conquieſcunt. Hæc quum ita ſint,poſtquam eſſentia diuina,propter ſummam illam ſui ipſius felicitatem,quod omnis vera philoſophia probat, vna eſt , & non plures, omnino vero propter infinitam illam diuinæ naturæ fœcunditatem,ſunt tres perſonæ;quibus tamen eſſentia illa, tametſi communis, non eſt quid additum,velut res quarta;nam neque ipſum commune animal,eſt aliquid actu exiſtens,extra ſuas ipſius ſpecies,ex quibus concipitur , & fere abſtrahitur,vi quadam animi ratiocinantis. Manifeſtum eſt,quod omnis,& tota ipſius diuinitatis plenitudo,nihil aliud ſit,quam illa ipſa ſanctiſſima, & indiuidua Trinitas;hoc eſt trium perſonarum in ipſa eſſentia , citra omnem G
mentis negationem,ante omnes,& hominum,& Angelorum mentes, nō facta,aut ficta,ſed naturalis,ſubſtantialis:non tam coniunctio, quam vnitas,vnitas increata,vnitas immenſa,vnitas æterna. Hæc eſt vis, & ratio huius nominis Trinitas, ò viri; aliena ab omni , & græcorum , latinorumque diſciplina. Nam non dicitur trinitas , quaſi terna vnitas, neque Deus eſt trinus quaſi ter vnus, quo ſenſu apud Maronem Alpheſibæus cecinit.

Terna tibi hæc primum triplici diuerſa colore.
Licia circundo,

& iterum, H

Necte tribus nodis ternos Amarilli colores.

Sanè apud literatiores ſimilis eſt in verbo Binus, & Quinus, Horatius enim dixit.

Quinas hic capiti mercedes exigit.

hoc eſt quinque. & Cicero , cum dixit, Binas à te accepi literas. intelligit duas,vnde & apud Lucretium,eodem ſenſu legimus.

Sed neque centauri fuerant,neque tempore in vllo.
Eſſe queunt duplici natura,& corpore bino.

Sed in Chriſtiana Theologia , & vocum, & rerum domina, cuius maie-

ſtat

A ſtati iure, & meritò omnes ſcientiæ tanquam Reginæ famulantur, & ſer-
uiunt, non ſecus quam humiles ancillæ, dicitur Trinitas quaſi trium vni-
tas. Quippe quia eſſentia non eſt ter, ſed ſemel vna, ideoque Deus eſt ſe-
mel, non ter vnus. Vt tandem multitudo, vel numerus, quo apud Philo-
ſophum, magum, & poetam

Deus impare gaudet,

ad ipſas perſonas, vnitas autem ad ipſam eſſentiam referatur, & intelli-
gatur vna in tribus eſſentia, & vnius eſſentiæ tres perſonæ, quaſi tria
ſubiecta, vnius formæ. Neque credamus, vel pro Deo, Deos: vel per-
ſonam, pro perſonis; vt quia tres ſunt perſonæ, ſint tres diuinitates; aut
B quia vna eſt diuinitas, ſit vna ſola perſona trium nominum. Quam præ-
clara vox diuina Trinitas? Triplicitas, iniurioſa eſt diuinæ ſimplicita-
ti, Ternio collectionem indicat, ſi non compoſitionem. Trigerion, dat
locum fabulæ. Trinomius, negare videtur diſtinctionem perſonarum,
Tria capita cohærentia, monſtrum inducunt in orbe; Deus triformis ra-
tio eſt in ſe falſa quia non eſt niſi vna forma Dei. Ternus, vox eſt hæreti-
ca, ferè ſicut, τελούσιος, & τρίθεος, quia tollit vnitatem eſſentiæ, ſic
ter vnus, quia numerat quod eſt vnum, & omnino non numerat
quod eſt multa, Ter geminus, an non ineptiſsimè diceretur de Patre,
Filio, & Spiritu ſancto? nam Pater non eſt æditus: neque ſunt fratres,
Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Ergo quid tandem dici potuit plenius,
C aptius, ſignificantius, quam Trinitas? trium non vnio; ſed vnitas; ſic, &
Deus trinus, Deus in tribus perſonis vnus. Sit porrò tibi ò homo, huius
diuinæ in Trinitate plenitudinis exemplum. Triangulus prima figura-
rum inter recti lineas. Nam ſicut, in deſcribendo triangulo, ab uno in
primis puncto, ducitur linea recta ad aliud punctum; quaſi punctum,
vt Mathematici loquuntur) moueatur in punctum, & punctum gigna-
tur ex puncto, vnde ex motu vnius in totum, iam ſunt duo puncta; à qui-
bus deinde ducuntur lineæ æquales, ad tertium punctum, quod æquis
lineis, ac radijs reſpicit, hoc, & illud, primum inquam, & ſecundum,
tanquam meta progreſsionis, huius, & illius: neque vnius magis, quam al-
D terius; ſic iuxta ea, quæ dicta ſunt; in ſanctiſsima illa Trinitate, quam di-
cimus plenitudinem diuinitatis; cui nihil addi, nihil ſubtrahi poteſt, quod
ad illam pertineat intrinſecus, obſeruandum eſt, quod, à prima perſona,
quæ eſt Pater, generatur perſona ſecunda, quæ eſt filius, à quibus ſimul
non tamen quaſi à duobus, ſed velut ab vno Deo, ideoque, & æquali-
ter, & ſimiliter, abſque vllo vel dignitatis, vel temporis, ordine; proce-
dit tertia, quæ eſt Spiritus ſanctus. Sanè punctum mouetur in punctum,
& illud idem primum mouetur in tertium: filius porrò, punctum ſe-
cundum, eſt terminus, in quem mouetur pater, & eſt principium,

quod vnà cum patre, in vltimum, hoc eſt Spiritum ſanctum progreditur, E
in quo demum tanquam in tertio, ſiſtit omnis motus, qui ipſi Deo intrinſecus conuenit. An non vides hic triangulum, tribus æqualibus concluſum lineis? Triquetrum ipſi dicimus, Græci dicunt τρίγωνον ἰσόπλευρον. Sed rogo altius aſcendite uos; qui huiuſmodi mathematicis exercitationibus aſſueti eſtis. Deus Pater æternus, exit in filium, ſed in patrem redit filius, ſecum profert Spiritum ſanctum, & in vnum omnes, ineffabili, æternoque gyro coeunt, coaleſcunt, conglobantur, & ex hac trium vnitate, conficitur diuinus orbis, abſoluiturque, & impletur, magnum illud, & immenſum quaſi corpus diuinitatis æternæ, cuius Pater eſt velut centrum, progreſsio in filium, linea, & longitudo: emiſsio Spiritus ſancti, vna quædam latitudo, vel ſuperficies: profunditas verò, F
& corporatura, complementum nimirum vniuerſæ magnitudinis, eſt illa ipſa naturæ vnitas, quà Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, non tam moliuntur, quam ſunt verè unum. Illa ipſa vnitas diuinæ naturæ, quæ naturali quodam intelligendi ordine, cognitionem antecedit diuinarum perſonarum, ipſos quoque gentium philoſophos latere omnino non potuit. Sancta porrò, & diuina perſonarum, Trinitas, quæ ſimiliter notior eſſe videtur, quam vnitas Trinitatis, ab ipſis etiam hæreſiarchis, magnis plauſibus recipitur, & probatur. At verò, mirabilia illa, & verè ſumma trium perſonarum in natura vnitas, quà corporaliter (vt ita dicam,) hoc eſt perfectè conſtat omnis, & tota diuinitatis plenitudo, non niſi à fidelibus, ijsque catholicis, & orthodoxis, creditur, ac intelligitur. G
Apud quos, merito, vel eadem pœnitus, vel certè non diſsimili impietate tenentur illi, qui propter vnam eſſentiam, perſonam re in vnam trium nominum contrahere; & illi, qui propter tres perſonas, ipſam eſſentiam in tres partes diſcerpere moliuntur; hinc ſanè vnitas; illinc trinitas; vtrinque autem expugnatur ipſa diuinitas. Etenim, quemadmodum non poteſt Deus eſſe niſi unus; quia ſi non eſt unus, nec eſt Deus; ſic etiam, non poteſt non eſſe trinus; illa ſanè trinitas plena, eſt Dei vnitas: quid vnitas? vna entitas; eaque plena diuinitas, illa enim ſola eſt, vt ὄν, ſic ὀντότης. Vt propterea tandem non ſit Deus, niſi ſit trinus, & vnus, quia non poteſt eſſe Deus ſemiplenus; ſed neceſſe eſt, ut ſit plenè totus & perfectus. Atque ideo ſicut natura Dei, qua nihil perfectius cogita- H
ri poteſt, aut plenius, ſurgit in trinitatem, numerum plenè & perfectè magnitudinis, hoc eſt omnium dimenſionum, ita quia tam redundare non poteſt, quam non poteſt deficere, in ipſa demum trinitate ſubſiſtit. Ecquis hæc omnia non intelligat? omnino enim non poſſunt eſſe duæ primæ perſonæ, hoc eſt duo patres, quorum nulla pænitus ſit origo, nullum principium, ne ſublatis originibus, non vna tantum, ſed gemina ſit natura diuinitatis. Non poſſunt eſſe duo Filij, neque duo Spi-

ritus,

A ritus ſancti, quando ita æquatum eſt, quod gignitur, & quod ſpira-
tur, vni illi naturæ, & voluntati, vnde exit generatio, & ſpiratio: Vt omni
no oporteat, ſi duo ſunt qui generantur & ſpirantur, aliam quoque gene
rantibus, & ſpirantibus adeſſe naturam & voluntatem, nempè aliud prin
cipium, aliamque virtutem generandi, & ſpirandi. Omnino verò, fi-
lium vnum, & vnum Spiritum ſanctum, eſſe neceſſe eſt, vt duobus mo-
dis, natura inquam, & voluntate progrediatur, quantum poteſt diuina
fœcunditas. Vnum verò patrem non genitum eſſe oportet, tanquam
caput diuinitatis, ne in infinitum abire videatur natura illa, in qua, ve-
lut in fine, & termino, omnis illa natura, quæ circulo & viciſsitudine
infinita pęne agitatur, conquieſcere debet. Ecce habetis, ò viri, integri-
B tatem vniuerſæ diuinitatis, in cuius corpore, (ſic enim nunc loquen-
dum eſt Mathematicis vocibus) nihil eſt nouum, quia totum æternum:
nihil fluens quia totum ſimul nihil vel tempore, vel natura, aut prius,
aut poſterius, quia totum primum: nihil diuiſum, quia totum vnum;
nihil hians quia totum plenum: nihil participans, quia totum infinitum:
nihil denique vel deficiens, vel redundans, quia totum omne, & per-
fectum. Et quidem, quoniam ratio numeri, vtpote quantitatis diſcre-
tæ eſt ipſa quantitate continua multo abſolutior, ſicut & prior atque
ſimplicior, ternarius numerus, quum inter omnes numeros ſit primò
plenus atque perfectus, cuius nimirum partes, neque excedunt totum,
neque deficiunt à toto, ſed ſunt omnino æquatæ toti, vnde & apud an-
C tiquos, erat ſimpliciter primus numerus, non dum enim inuentus e-
rat Græcorum dualis, quando & ipſa δυὰς viris doctis vix digna ha-
betur, quæ cenſeatur inter numeros, per ſe ſe ſolus, abſque vlla rela-
tione ad magnitudinem, ex ſua ipſius perfectione, & plenitudine, vi-
detur eſſe dignus, qui complectatur omnem diuinitatis ſubſiſtentiam:
ita vt quemadmodum omnia ſunt ipſius diuinitatis, ſic ipſa diuini-
tas ſit ſors, portio, & poſſeſsio, dicam Græcè cum magno Dyoniſio,
ὁλόκληρος ſanctiſsimæ Trinitatis. An verò non videtis, quam in om-
nibus, & ſingulis creaturis, quæ omnino vmbræ ſunt & veſtigia Dei,
hæc ipſa trias nihil prorſus non complectitur, quod ad earum natura-
lem perfectionem aliquo modo pertineat? Et vbi non ſunt hæ tres trini-
D tates? Natura, Vis, Vſus. Modus, Species, Ordo. Principium, Me-
dium, Finis. Porrò mundi moles, hac ipſa vna trinitate continetur,
Cœli, Terræ, Marium, cuius etiam immenſa fabrica tribus fuit diſtin-
cta periodis, creatione, diſpoſitione, ornatu. Sunt tres partes tempo-
ris, Præteritum, Præſens, Futurum: & cuiuſlibet diei, Veſpere, Ma-
ne, Meridies, Locus tria paria habet differentiarum poſitionis, Ante,
retro, ſurſum, deorſum, dextrum, ſiniſtrum. In Sole tria ſunt, Lux,
Splendor, Calor. Quid quod Apoſtolus numerat tres cœlos, ſiue litera-

rios ſiue allegoricos, primum, ſecundum, & tertium. Sed, & hominem. E
diuidit in tres partes, Spiritum, Corpus, Animam, cuius & tres eſſe vires ſupra dicebamus. Memoriam, Intelligentiam, Voluntatem. Hominem autem, qui ſit viuum Chriſti membrum, conſtituit inquit tria hæc, Fides, Spes, Charitas. Ecquid eſt vna illa Chriſti perſona totius diuinitatis vt Paulus dixit, corporale compendium, niſi tres ſubſtantiæ, Verbum, Anima, Caro? Sed & Chriſtiana religio, extra quam non eſt ſalus, quid eſt, niſi funiculus triplex, quo per Chriſtum Ieſum religamur ipſi Deo, Cognitio, Amor, Cultus? Eſt'ne verò aliquis, cui non ſit nota illa Trinitas, quæ etiam apud Ethnicos requiritur ad comparandas ſcientias & virtutes, *φύσις, λόγος, ἄσκησις*: Ingenium, Eruditio, Exercitatio. Profectò verò contemnendum non eſt, quod quidam ſapiens F
dixit; Sanctam amicitiam, quæ illud eſſe videtur humano generi, quod eſt ſol mundo, conſtare non poſſe, ſed neque coaleſcere, niſi inter duos, quorum tertius ſit Deus. Putamus'ne verò ineptè, aut leuiter ſcripſerit Cicero ab orbe condito, ad ſua ipſius tempora, non inuenta eſſe pluſquàm tria amicorum paria? Sed qui deſcendimus à Deo ad creaturas? Rurſum regrediamur, aſcendendo ad Deum ex creaturis, & veſtigemus, quomodo tota plenitudo diuinitatis, in illa ipſa benedicta trinitate conſiſtat. Commodum autem eſt, hunc in modum, ratiocinari, ex Scripturis ſacris. Quicquid bonorum, qualiacunque illa ſint, ad nos, non ex nobis, ſed ex diuina virtute peruenit, id totum extra nomen debiti eſt, & ab ipſo Deo, nobis largè & effusè donatur. Sa- G
nè donorum omnium virtus, eſt gratia: nam ſi non eſt gratia, non eſt donum, gratias autem omnes operatur vnus atque idem Spiritus ſanctus, diuidens ſingulis prout vult. Iam, quæcunque in nobis operatur Spiritus ſanctus, conſtat ad vnigenitum Dei filium eſſe meritò referenda, quia ab eo donatur, & mittitur, tanquam ſuus, vt mentes hominum, ad ipſum cognoſcendum, & amandum illuſtret pariter, & accendat. Porrò, cum filio ſimul & pater agnoſcitur, ex quo ſubſiſtit, in quo permanet, cuius propterea hoc eſt indicium, quò propriè, ac ſeparatim diſcernitur paterna authoritas; qua ex ſe eſt, & authorem non habet. O Viri, obteſtor vos in conſpectu Dei, & Chriſti Ieſu, & Angelorum eius, ſi nullum eſt interſtitium inter Patrem, Fi- H
lium, & Spiritum ſanctum; ob id enim agnito vno, protinus agnoſcitur tota trinitas, ſi extra trinitatem, neque ante Patrem, neque poſt Spiritum ſanctum, alia perſona locum non habet, quæ non ſit creatura, ideoque expers diuinitatis, an non igitur totam diuinitatem vndique implet, hæc ipſa benedicta, multis voce, re paucis cognita Trinitas? Sunt quidem notiones quinque vt ſcitis, in ſacro illo Trinitatis choro, *ἀγεννησία, πνοὴ, πατρότης υἱότης, ἐκπόρευσις*.

Sed

A Sed non ideo eſt Deus quinus, ſed trinus tantum, quia neque ἀγεννησία perſonam conſtituit, neque ſpiratio, illa quidem, quia & ſi eſt proprietas, tamen non eſt relatio; hæc autem, quia proprietas non eſt, quum ſit patri, filioque communis, quid hic modo moroſus quæris notiones abſolutas, nominaque abſoluta & libera à relationibus Patris, Filij, & Spiritus ſancti? Ne res tantas quære à nobis, quære ab eo de quo dictum eſt, Ipſum audite. Hæc ſunt illa ipſa nomina, hi ſunt illi ipſi caractheres nominum, quos Chriſtus ſignauit, & oſtendit nobis. Paternitas eſt dignitas patris, filietas eſt dignitas filij, proceſſus eſt dignitas Spiritus ſancti, quanquam vt authoritas quædam eſt eſſe patrem, ſic communis dignitas eſt eſſe perſonam, communis maieſtas eſſe Deum; An verò non meminiſtis,
B hoc nomen perſona, quod à perſonando deductum eſt, vnde, & aliud, quid ſonat, ad quod refertur cuius eſſe dicitur ſignificare in diuinis ſubſtantiam, vt ad aliquid dictam, vt relatione diſtinctam? Neque enim aliter verum eſſet, tres eſſe perſonas, ſi abſoluta eſſet penitus perſonæ ſignificatio. Eſſe poſſunt forſan, aliæ quædam abſolutæ proprietates, & notiones trinitatis; quæ nullam includant relationem, quid prohibet? Porrò ne ipſe quidem Theologiæ fons Chriſtus Ieſus ὁ λόγος, ὁ θεὸς, eas nouiſſe videtur, vt nobis mortalibus reuelaret, Patrem dixit, Filium dixit, Spiritum ſanctum dixit, & huic ſanctiſsimæ Trinitati nullas alias affixit notas. Ecquid aliud vultis, vt de diuina Trinitate dicamus? Pater eſt
C ἀγέννητος, eſt genitor, eſt ſpirator, ecce & in patre quædam trinitas. Filij ſimiliter, ſunt hæc tria nomina, quæ ad ratione͂ perſonæ ſpectant, Filius, Verbum, Imago: ſed & tertia perſona, trinitate quadam inſignis eſt, appellatur enim Spiritus Sanctus, Amor, Donū. Videtis quantás trinitates? Ipſius autem diuinæ naturæ, non'ne tria quam maximè propria, prædicant ipſi etiam gentium philoſophi in diuino officio? Potentiam, Sapientiam, Bonitatem, Potentiam, quæ, vt dicunt, facit ſapientiam, per quam & bonitatem, cuius gratia facit, Ita vbique fulget, vbique radiat, & in Deo latè vires oſtentat ſuas ſanctiſsima Trinitas. Verum enimuero, ò pij, hæ Trinitates, non ſunt rerum, ſed rationum tantum. Diuina Trinitas
D quam ſcribimus, eſt Trinitas rerum, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, ſunt tres res extantes, ſiſtentes, ſubſiſtentes: tres res, quæ nos beatos efficiunt, tres res diſtinctæ, & vt elegantiſsimè dixit Diuus Maximus in Centurijs, diuiſæ indiuiſibiliter, & diuiſibiliter indiuiſæ. Nam quod toties eſt repetitum, Deus pater, eſt origo Dei, non habens originem à Deo, Deus filius, habet originem à Deo, & eſt ſimul origo Dei, Deus Spiritus ſanctus, originem habet à Deo, & Deo, in eumque confluunt Dei geminatæ lætitiæ, puri, ſanctique amores, ideoque, non eſt ipſe origo Dei, ſed implens diuinæ Trinitatis orbem, & cum vtroque origo omniū creaturarū, quarum plenitudo, & ipſa, orbis eſt, quamquām non pænitus extra illum orbem, quia vt Deus, eſt orbis in orbe, & ipſe mundus in Deo pariter eſt

mundus in mundo. ò beata Trinitas. Nullus hic alterum præcedit æternitate, nullus excedit magnitudine, nullus ſuperat poteſtate. Nihil hic eſt diuiſum, quia ſimplex natura, nihil alienum, quia implexa omnia, nihil diuerſum, quia eſſentia vna. Non eſt Pater ſolum plenè Deus, quanquam eſt ſolus abſque origine, neque eſt filius ſemi Deus, quia ex Deo originem habet, & ſimul eſt origo Dei, denique Spiritus ſanctus non eſt confictus quidam, aut ſuppoſitiuus Deus, ob id quod à Deo, & Deo originem trahens, Deum nec generat, nec emittit, ſed verè tota hæc Trinitas, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, eſt vnus plenus Deus, quia in illa, eſt plenè plena, ipſa diuinitatis natura, in patre non accepta, in filio accepta à patre, in Spiritu ſancto ab vtroque. Hæc enim ad relationes pertinent, quæ diſtinctionem efficiunt: non ſpectant ad abſolutam rationem diuinæ naturæ, in qua cômunicant. & ita cômunicant, vt non minus habeat, qui eſt à duobus, quã qui ab vno: nec qui ab vno, quam quià nullo, imò verò, nec minus habêt ſinguli, quã tres omnes, nec plus sût omnes ſimul, quam vnus ſolus, quanquam tres ſunt trinitas, & nullus illorum trinitas eſt. Quid dicis? Eſt ne tertia pars trinitatis, Pater? aut Filius? aut Spiritus ſanctus? ſed putas'ne, ſimplicior ſit vnitas trinitate? An nô diximus eſſe rem vnam eſſentiam, & perſonam? Vtrunque ſimpliciſſimũ, Vnum, Trinum, Ideo quiſque eſt in trinitate aliquis, nullus eſt aliquid, omnes porrò ſimul ſunt tota trinitas, tota vnitas, tota diuinitas, ò beata Trinitas. An uerò addimus verbo Dei, ò animæ ſanctæ, quia hæc vox Trinitas, nô eſt in ſacris literis? Et vbi quæſo in ſacris literis legitur diuina vnitas? Sicci'ne arguendum eſt? Tollitur ergo omnis, è lingua in linguam interpretatio, ſi non licet vertere bis duo per quatuor: nec vt Græcè dicam, *μητρίδα διὰ τῆς πατρίδος*. An verò ò viri, non tantumdem ſignificat, tres & vnum, quãtum trinitas? Certè Ioannes, qui vltimus ſcripſit *πρωτ' εὐαγγέλιον*, dixit *τρεῖς*, *καὶ ἕν*, Tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus, & hi tres vnum ſunt. Quid eſt hoc, ſi non eſt *τριὰς*, Græcè; Latinè Trinitas? Ecquam magis, implet ſignificationem totam vox Latina, quam Græca? Habeat cubus triados, vim lunaris circuli, vt dixit Pythagoras, quod Luna orbem ſuum luſtret per dies ter ternos, ſed noſtra Trinitas, vim habet ad exprimendum orbem quem implet, in ſe ipſo intrinſecus ſol ſolis, Neque vnitas, neque trias eſt tota diuinitas, illa perſonas abijcit, hæc eſſentiã non includit. Trinitas vtrunque exprimit. An non ita eſt? Profectò qui dicit Deum vnum, nô confeſtim dicit & trinum, at ſi dixiſti trinum, dixiſti & vnum, Quid', quod voce trinitatis, ſignificatur, & æqualitas ipſarum perſonarũ? quippe quæ, vt non poteſt eſſe extra homouſion, ſic omnino non eſt eiuſdem ad ſe ipſum, ò beata Trinitas. Sint iam tandem qui velint *ἀπάτορες, ἄλογοι, ἀπνεύματοι, πατρόμαχοι, λογόμαχοι, πνευματόμαχοι, τελθ:οιται, τελουσιαστοί*. Nos certo ſcimus, quod hæc ipſa trinitas *ὁμόθεος, ὁμάγαθος*,

E

F

G

H

ὁμού-

A ὁμούσιος, ſit tota diuinitas. Hanc non iam in tenebris & ad aurem, ſed in lumine, & ſuper tecta prædicare iuuat, in cuius vno nomine, vnaque virtute, coli ſe voluit, & glorificari Deus: & hoc vobis ſignũ, Non.n.vno modo aut ſemel magis, potius ac crebrò ſuę lucis ſplẽdoribus illuxit, & per euãgelij ſolẽ fide ferè conſpicua, innotuit mortalibus, qui verſabant in tenebris: fugauit protinus ex vniuerſo terrarũ orbe, vniuerſas illas cateruas demonũ, qui ad decipiendos hoĩes, mẽtito olim diuinitatis habitu, ſpiritus nequã, deſertores, & apoſtatæ, ſe Deos eſſe iactabãt, cõiuratiq; in Deũ, & in perniciem humani generis, improba nimis & impia temeritate ἐν ἐθελοθρησκείᾳ, diuinos omnes ſibi vſurpabant honores: Exoriente ſole, vmbræ diffugiunt, Hic eſt ſol mundi, Deus trinus, Pater, & Filius, & Spi-
B ritus ſanctus. O beata Trinitas, omnino & penitus eſt ſine Deo, qui eſt ſine patre, Filio, & Spiritu ſancto. Neque enim colit Deum, qui non colit verum Deum.

Sanctiſsimæ Trinitatis, tota virtus Chriſtus Ieſus. *CAP. XIIII.*

VT videtis meſsis eſt facta, & matura ſegete, neque ut ſpero herbis eluſa fallacibus, collegimus generoſas vuas, & auro ſimiles botros, relicta ſylueſtri, quę
C inter incultas ſentes pendet, amara labruſca, torcularia calcauimus. Iamque vt cum Poeta dicam,

Plenis ſpumat vindemia labris

Quid supereſt igitur, niſi vt veniat tandem ſpicilegium, & racematio, vt quam citiſsimè decutiamus adipem frumenti, farinam inquam & florem, ac delitias farinæ triticeæ, ſimulque exprimamus vinum nouum, ſed purum & defecatum; Vnde & comedamus, & bibamus, & lætemur in vita noſtra. Eia bono animo eſto, quicunque credis in Chriſtum, gaude te veritati crediſſe, & quod in vno Chriſto, qui propter diuinas origines, tam eſt trinitatis medius, quam propter duas naturas, Dei & hominũ mediator; & propter exem-
D plares virtutes, ſimpliciter medium, quod omnia trahit ad ſe ipſum. Non ſecus quam in aurea quadã epithome, complexus fueris integram, inuiolatamque fidem, Patris, Filij, & Spiritus ſancti. Ille eſt verbum abbreuiatum. Ille eſt ἀνακεφαλαίωσις, in quo non lex ſolum, & prophetæ ſummatim continentur, & velut per epilogum, ſed quod omnem ſuperat admirationem, illa ipſa quoque diuina maieſtas, dum in eo tota corporaliter inhabitat, ſemetipſam in compendium contraxiſſe & ferè exinaniſſe videtur. Hinc myſtica illa Hieruſalem, quæ eſt mater noſtra, eccleſia inquam, Chriſti mater primitiuorum, qui deſcripti ſunt in Cœlis, audit ex

ore Dei per Prophetam, in ipſius Sanctiſsimæ Trinitatis myſterium. Similam, Mel, & Oleum comediſti, non quod ex tribus illis ſubſtantijs, alia atque alia natura intelligatur, in Patre, in Filio, & in Spiritu ſancto, ſed quod tria illa coagmenta in vnum, vnam ſanctiſsimæ Trinitatis dulcedinem mõſtrat in pane dulciario Chriſto Ieſu. Qui admirabili confectura factus panis hominum; nos paterna virtute, velut melle aerio purgat, & confortat, alit, & reficit, verbo ſuo; tanquam ſimilagine & medulla puriſsimi frumẽti: demum Spiritus ſancti gratia & charitate, tanquam oleo exultationis impinguat, hilarat & vertit in decorem. Vſque adeo, vt paſtæ Chriſto animæ, iuxta idipſum oraculum, duplici pulchritudinis nimietate, formoſæ reddantur, tam ſpecioſę inquam & nitentes, vt ne deſyderari quidem poſſit aliquid pulchrius. Vnde & tandem proficiant in regnum, efficiantur in quam reginæ dignæ, quas eligat & accipiat ſibi in ſponſas, ille ipſe rex regum Chriſtus Ieſus, qui de cælo deſcendens, proceſsit tanquam ſponſus de thalamo ſuo; An vero obliti eſtis viri docti, ſummos illos noſtræ religionis principes, & ad vniuerſos homines Dei legatos, quum habuiſſent in mandatis, idq; in ſe, & in ſuam ipſorum fidem recepiſſent, vt in vno trinitatis nomine, tingerent gentes, aquis genitalibus, in ipſis tamen naſcentis Eccleſiæ primordijs, in Chriſti nomine baptizare ſolitos, putantes ſe imperata facere, ſeruare promiſſa, ſtare cõuẽtis? Etenim diuinitus edocti, credebant, neq; vana fides ἐν τῷ χριςῷ, græcè enim loquendum eſt, poſtquam à græcis tam dulce nomen ad nos deriuauit, includi geminam relationẽ, vnam ad τὸν χρίοντα, ad ὁ χρῖσμα alteram, hoc eſt vnam ad patrem, alteram ad Spiritum ſanctum. Ille enim eſt vngens, hic eſt vnctio, Chriſtus eſt vnctus, Atque ideo docere cupiebant, neque nudis ſolum ſermonibus, ſed exemplis, ritibus, ſacramentis, qui colit Chriſtum, colere ſimul indiuiduam Trinitatem, & non poſſe non aberrare à Chriſto, quicunque aberrat à Sanctiſsima Trinitate, Et vice verſa, delinquere in Deum trinum. qui delinquit in vnum Chriſtum. Profectò vero, quis dicere poſsit, quam obſcura erat humano generi, quam difficilis, quã arcana antequam Chriſtus ſeſe dimitteret ex cęlis ad terras, intelligentia Sanctiſsimæ Trinitatis? Sanè res creatæ, vix tenuem quandam diuinæ trinitatis vmbram, vt auditis, præferre videbantur quaſi ſymbolica terga poſteriora Dei: Scripturæ porro, tanquam ſacra velamina, integumentaque, & ornamenta, diuinam quidem Maieſtatem, & gloriam cum omni decore ſignificabant exterius. Sed quam pauci erant qui ad interiora velaminum penetrarent? qui ſuggerent mel de petra, & oleum de ſaxo duriſsimo? qui poſſent dicere & intelligere ὦ τριὰς ὑπερούσιος, ὑπέρθεος, ὑπεράγαθος, τῆς μυστικῆς κορυφῆς ἀκρότατος, ἔφορος θεοσοφίας. Ecquis hic iure admirari debeat? nam ne hominum quidem notitia, ex amictu haberi poteſt, ſed ex facie, neque ipſi communiter quenquam à tergo aſpicere, ſed à fronte ſolemus.

Quam

A *Quam ſeſe ore ferens*

Eſtque propterea nobis admodum familiare, vt videre cupiamus viuos re gum & principum vultus, ſi non in ſe, ipſis in imaginibus & expreſsis, qua le ſunt Filij, & impreſsis qualia ſunt ſtatuæ & numiſmata, Ecquantas gratias tibi debemus, ò Pater omnipotens, poſtquam hunc ipſum tuum vnigenitum filium, in tuo ipſius ſinu, in æternum quieſcentem, tibi per omnia ſimilem, modo, myſterioque inenarrabili, carnis aſſumptione, hominem factum, natura Deum, Perſona verbum, Ieſum nomine, & cognomine Chriſtum, miſiſti ad nos, vt videntes trinam, expræſſamq́ue æterni pa rentis imaginem, faciemque & ſplendorem faciei paternæ, poſſemus non
B modo per Chriſtum, ſed in Chriſto videre patrem, videre inquam, audireque, & contrectare, quoad licet hominibus, qui in mortali corpore vitam viuunt? Ob id verò vt ſcitis fratres, magnus ille σωθὴρ tot annos in terris viſus, & cum hominibus familiariſsimè conuerſatus, vt gentium errores aboleret, ſemidoctosque iudeos traduceret ad ſublimiorem philoſophiam, hoc eſt, vt ab illis nox atra fugaretur, in iſtis ſurgens aurora clareſceret aliquando, tandem iuſta indignatione commotus, dixit. Tanto tempore vobiſcum ſum, & non cognouiſtis me? qui videt me, videt & patrem meum. proculdubio autem in Patre, & Filio, Spiritum ſanctum: Sanè ab antiquo dierum accepto libro ſignato, & poteſtate
C quam illi tradidit, reſignatis ſignaculis eius, vniuerſis populis abſque omni perſonarum exceptione, Iudæis quidem primum, & ſuo ipſius ore, ad ſtatuendas & firmandas promiſsiones patrum, græcis deinde per eorum quos ille antea erudierat cœleſtes tubas, in ſalutem omnium credentium, ea narrauit, quæ de Deo, deque rebus diuinis ex nobis ſcire non poſſumus, neque vllo modo ignorare debemus. Idque non per enigmata, aut ſomnia, & viſiones, vt patres, qui eum præcurrebant, & prophetæ, ſed per apertiſsimam euangelij prædicationem, quod & ipſum indicat fauſtum fęlixque nomē nouæ annunciationis. Quid hic dicit Iudæus Aſpis? qui adhuc non exaudis vocem incantantium? Quid tu ſus lota in volutabro luti qui adhuc euangelicas margaritas concul-
D cas pedibus tuis? Nondum ne erubeſcitis, quod adhuc vſque diem, non agnoſcitis verum Deum? Sanè qui ignorat Chriſtum, ignorat & Deum. Et eſt pęnitus ſine Deo, qui eſt ſine Chriſto, quia & nemo nouit patrem niſi Filius, & cui ipſe reuelare voluerit: & non poteſt Deum homini, aut Deo hominem coniungere, niſi ille qui cum hominibus eſt homo, & cum Deo Deus, mediator Dei & hominum vnus Chriſtus Ieſus. Hoc eſt princi piū omnis ſapiētiæ, & veritatis, ò Dilecti Dei. Hoc eſt fundamentū religio nis, vniuerſæque virtutis, & ſalutis humanæ caput. Quod qui non intelligit, qui non aſſerit, qui non defendit, cęcus eſt, etiam ſi videat: etiam ſi audiat ſurdus: & tametſi multa ſcire & eloqui videatur, indocte, doctus

atque

atque impiè & eloquenter inſanus. Propoſita fuerant homini ab initio E admiranda illa ſpectacula, quæ ad cæteros animantes non pertinent, ornatus tantarum rerum, circuitus Solis, & Lunæ, pulchritudo cœli, & ſtellarum innumerabilium ſpecies. Verum enimuerò, occaſione accepta, ſapiẽtes mundi dum in ijs extra ſe proficerẽt, in ſe defecerunt, & Deum ſupra ſe non inuenerunt, quem ſuperbè & glorioſè quærebant. Itaque oſtenſum eſt in fine temporum, vnicum illud ſpecimẽ, inſigneque tabernaculum diuinitatis Chriſtus Ieſus, magnus Dominus, & laudabilis nimis, paruulus filius, & amabilis nimis, in quò Græci, & barbari, & ſapientes & inſipientes, & omnis caro tandem potuit, volens, videre Deum, nimirum ex fide, quæ reuelanda ſuo tẽpore expectabatur ambulantibus in fide, quæ viſu, & verbo reuelata fuit, hoc eſt videntes, quod & Iudæis, F prophetæ, & ſybillę gentibus futurum eſſe prædixerant, filium Dei carnẽ factum. Ecquod ſpectaculum exhiberi hominibus potuit magnificentius, in quo & egredi licet foras, ad conſpectum carnis mortalis, & ingredi intus ad contemplationem æternæ diuinitatis? vt & intus & foras, paſcua eaque læta & vberrima inuenientes, in carne noſtræ reparationis, in verbo noſtræ creationis, myſterijs paſcamur & potemur. Caro verbum, eſt lac paruulorum, Verbum caro, eſt cibus grandium. An non caro & litera Moſe? Caro quidem, ſed ſine anima, caro mortua, vide ne dicam, cutis potius quam caro, & cur non dico oſſa? & oſſa arida? Viſcera ſanè & medulla ipſius Moſe, Ieſus Chriſtus, quò arida quæque pingueſcunt, liqueſiunt dura, inſipida denique & amara omnia dulciora euadunt ſuper G mel et fauum. Quid enim eſt ſcriptura tota, niſi Chriſtus inuolutus, et cõplicatus? Et quid eſt Chriſtus, niſi explicatio vniuerſæ ſcripturæ? Ita nimirum verè prorſus aberrat, qui non tenet caput Chriſtum. Iam enim ſole clarior Chriſti veritas nullis eget inſolitæ, vel ſapientiæ, vel eloquentiæ luminibus, ſed omnia ſua luce perfundens, per ſeſe vbique ſplendet, et cũ ingenti Chriſtiani nominis gloria, in medijs etiam tenebris, eluceſcit. Quod ſi muſcæ morientes, adhuc vndique volant, et ſublime hoc cęlum Chriſtianæ religionis denſatis quaſi nubibus implẽt, unde vniuerſo orbi aer craſſus effunditur, num propterea minus fulget plebea lampas, quia grauati oculi et fixi ſolo, eam propius intueri non valent? Vnus eſt Deus H Pater: ex quo omnia, et nos in illum et vnus eſt dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia, et nos per ipſum. Et quis in nubibus ęquabitur Chriſto Domino? ſimilis erit Deo in filijs Dei? Non eſt ſimilis tui in Dijs Domine Ieſu Chriſte, et non eſt ſecundum opera tua. Qui magnis rerum miraculis conciliaſti tibi authoritatem, authoritate meruiſti fidem, fide traxiſti multitudinem, multitudine obtinuiſti gloriam, gloria confirmaſti uetuſtatem, et vetuſtate iam inſtauras æternam religionem. Sit vobis ſtultitia ò gentes, ſit tibi ſcandalum ò Iudęæ, Certè hæc ſtultitia impleuit terrã ſcientia Domini; certè hoc ſcandalũ ædificauit eccleſiam magnam Domino,

A mino,& ecce alienigenæ, & Tyrus,& populi Aethiopum,hi fuerũt illic, & ecce ſterilis peperit, paritque in dies charam Deo ſobolem,& quę mul tos habebat filios confecta defecit. Quæ nam verò ſtultitia maior eſſe poteſt, quam nolle adhuc credere quod ne ipſi quidẽ demones negare poſſunt,ideoque inuiti credunt, vnde & contremiſcunt? Et quod ſcandalũ grauius, quam quod non vis credere, audire nolle,& obturare aures tuas, ne exaudias vocem incantantium, & venefici incantantis ſapienter? Si potuit nos fallere verus Deus,profectò nos qui in Chriſtum credimus, fal ſi eſſe poſſumus,imò verò, vt liberè loquar,iam falſi ſumus, ſed uerè falſi eſſe non poſſumus,quia nõ fefellit nec fallere nos potuit verus Deus. Hic eſt verus Deus, & vita æterna Chriſtus Ieſus,quem colimus. Qui manife-
B ſtatus eſt ex carne dum natus eſt, iuſtificatus à ſpiritu dum baptizatus eſt: viſus ab Angelis dum illi canerent & miniſtrarent, prædicatus in gẽtibus varijs linguis,creditus in mũdo vna fide, aſſumptus in gloria, vt impleret omnia. Domine dominus noſter,quã admirabile eſt nomen tuũ in vniuerſa terra? Quæ didicimus credimus,& quæ credimus prædicamus,ò viri. Non eſt homo ſolus, qui eſt ſaluator omnium hominum, Non eſt par angelis, cui Angeli ſeruiunt. Non cępit ex tempore,per quem facta ſunt tempora,Non numeratur inter creaturas,à quo omnia creata ſunt. Non eſt confictus Deus, quem verus Deus teſtatur eſſe Deum. Non eſt Deus recens,cuius eſt egreſſus à diebus æternitatis,Non eſt minor Deo,qui eſt virtus Dei,eſt verus Deus,qui eſt Deus filius. Non alienus ſed proprius,
C Non gratia ſed natura. Nihil habẽs fucatum,quia eſt veritas,nihil imperfectum, quia eſt ſplẽdor gloriæ,nihil diſsimile, quia eſt figura ſubſtantię. Eſt primogenitus,quia nullus ante ipſum, vnigenitus: quia nullus poſt ipſum. Heri,hodie, & in ſecula, quia neque initium dierum, neque finem vitæ habet,exiſtens antequam Abraham fieret, videns Sathanam antequã caderet,genitus ante luciferum,primogenitus ante omnem creaturã, imago inuiſibilis Dei,in quo condita ſunt omnia,per quem omnia conſtant, prodiens ex ore altiſsimi & nomen eius Verbũ Dei. Vacate vos quoque animo, à curis ſeculi, & videte quoniam ipſe eſt Deus, qui exinaniuit ſemetipſũ, qui minoratus eſt ab angelis, qui factu eſt vnus ex nobis, exiens à Patre, dum ab antiquo dierum, antiquus & ipſe naſceretur, veniens in
D mundũ,dum de Spiritu ſancto conciperetur ex Virgine Maria,relinquẽs mundum dum per myſterium mortis deuicta morte operaretur ſalutem noſtram in medio terræ,rediens ad patrem, dum triumphato Sathana,captiuam ducens captiuitatem,victor aſcendit ad cœlos, iterum ad nos venturus, dum in die plenæ Lunæ, hoc eſt conſumationis temporum,reformaturus corpora noſtra,iudicabit viuos,& mortuos & ſeculum per ignẽ. Verè caro noſtra,& frater noſter. Verè Deus noſter, & dominus noſter, non homo ſolum dominus, ſed homo verè dominus. Non homo ſolum θεόφορος, aut θεόφορητος; neque ſolum θεοειδής, aut θεοείκελος, ſed verisſimè

riſsimè ὁ θεός. Non nuncupatione,ſed virtute, & maieſtate, non partici- E
patione gratiæ, ſed plenitudine naturæ, non tranſlatus in Deum ex homi
ne,ſed ex Deo factus homo. Sibi ab initio & ante ſecula, natus ex patre;
nobis in fine temporum, natus ex matre. Ideoque perſectus Deus, & ve-
rus homo, ex patre Deus: ex matre homo,& Deus; non vnus ex patre,al
ter ex matre; ſed aliter ex patre,aliter ex matre; inde diuina hinc huma-
na natura, utrinque vnius Chriſti, vna perſona. Agnoſce *δυόφυσιν*, ò ho-
mo, non *μονόφυσιν*, vt ſic verè gigas Chriſtus Ieſus, *ἐνυπόστατος*, non *ἐνού-
σιος, ἀνδρόθεος*, & *θεοάνθρωπος*. Quod enim in ſingulis hominibus eſt ho
mo interior & exterior, hæ ferè in Chriſto & caro & verbum, homo &
Deus. Non erat ab æterno tempore homo ſicut Deus,ſed quum eſſet ſem
per Deus,ad extremum quoque noſtram carnem ſibi adiunxit,& vniuer- F
ſas cœli opes, & omnes diuinitatis theſauros, ſecum nobis aduexit Deus
Dominus,& illuxit nobis. Ipſe lumen fidei in mundum intulit,ipſe lucem
ſalutis oſtendit, vt hominem quem condidit, liberaret, vt mortem quam
non fecit, aboleret. Ideo Deus in homine abſconditus, vt quaſi occultus
hamus obuolutus eſca noſtrę mortalitatis,eum quoque,qui habebat mor
tis imperium,diuinitatis potentia detineret; & de profundo extractum,
diruptis clauſtris inferni, traderet in eſcam populis Aethiopum, quorum
prius atros nigrores, & fœdiſsima crimina ſuo ipſius ſanguine ſpiritalis
innocentiæ, & ſanctitatis, niueo candore dealbaſſet. Quid tu ſeparas ha-
mum ab eſca? aut eſcam ab hamo? verbum à carne? carnem à verbo?
Quid Deum homine,quid hominem Deo diſpolias? Quid vnum Chri- G
ſtum ſoluis, ac diuidis? imò verò quid diſiungis Deum à Deo? quid diſ-
ſocias idem à ſe ipſo. Vox meretricis illa eſt, Nec mihi,nec tibi,ſed diuidã
tur: Vera mater eccleſia,quæ Chriſtũ glorificat, & portat in corpore ſuo,
fide concipiens,confeſsione pariens,fouens ſpe,& nutriens charitate,illa
eſt in iudicio Salomonis,(& ecce pluſquam Salomon hic) quæ dicit;Non
diuidatur, & ne os quidem vllum comminuetis ex eo, quia ſi dimidiatus
eſt,non eſt integer,& ſi non eſt integer,non eſt viuus, & ſi non eſt viuus,
neque eſt verus,& ſi non eſt verus, neque eſt vnus, & ſi non eſt vnus ne-
que eſt Chriſtus. Quomodo autem eſt integer, ſi eſt vel Deus tantum, &
non homo,vel homo tantum & non Deus? Confiteris hominem,confi-
tere & Deum; quem tantum ex peccatoribus abſque peccato,conuerſan H
tem inter peccatores,ad exemplum peccatorum, morientem pro peccato
ribus,ad delenda peccata,mira operantem ſupra naturæ vires, docentem
ſalutaria ſupra ſenſum hominum,patientem indigna ſupra omnem chari
tatem, iure, ac merito, & ſuperi colunt & metuunt inferi, & medius hic
totus orbis ſupplex adorat,& omnis lingua confitetur, quia Ieſus Chri-
ſtus in gloria eſt Dei Patris. Verè Chriſtus vnctus in Regem, vt nos rege
ret, in prophetam vt nos erudiret, in ſacerdotem vt benediceret nobis,in
athletam vt pugnaret pro nobis. Verè Deus,qui mundum creauit, qui

peccata

A peccata dimittit,qui portat & ſuſtinet omnia,per quem omnia facta ſunt, & ſine quo factum eſt nihil. Vere homo,qui eſurijt,& ſitijt,qui ſudauit & alſit,qui mortuus eſt & reſurrexit.Verè homo & Deus, cuius vita ſancti tatem, cuius doctrina ſapientiam, cuius mors patientiam,cuius reſurrectio diuinam indicat poteſtatem, Iaculentur iam qui vellent in ipſum ſolem, mittant lapides in cęlum,clauſis oculis aduerſus Chriſtum bella ſuſcipiant. Ille verò pugnante & repugnante mundo,iam ponitur verum in cęlo, & in terra,iam omnia mundi regna deiecit,iā Caldeos,Perſas,Medos,Græcoſque contriuit,Demum ipſos quoq; Romanos,qui duro Imperio,quaſi dentibus ferreis omnia comminuebāt atque etiam conculcabāt pedibus, fregit,ac domuit,Omnia traxit ad ſe ipſum, Omnia ſibi ſubiecit, ponitq;
B in dies inimicos ſuos,ſcabellum pedum ſuorum,ipſis etiam principibus tenebrarum,aduerſus eum in vnum coniuratis,& conſpirantibus.Itaq; quis iam non clamet,Dominus meus & Deus meus;domitor orbis,gentium victor,triumphator inferni?In te eſt Deus,& neſciebamus.Tu es Deus & pręter te non eſt Deus.In odorem vnguentorum tuorum currimus,& in vmbra tua viuemus.

Arcanas diuini nominis literas, ſignificāre Deum ipſum, trinum & vnum, contra Iudæos.

C

CAP. XV.

ACcedite huc rebelles & increduli,dura ceruice, & indomabili corde. Accedite animæ apoſtatrices, progenies viperarum, canes immundi,filij fornicariæ,ſemen nequam.Accedite qui dicitis vos Iudęos eſſe,& nō eſtis,ſed eſtis ſynagoga Sathanę,in carne quidem circuncifi,ſed pręputia habentes in cordibus,& auribus,Super quem luſiſtis?ſuper quem dilataſtis ora?ſuper quem eieciſtis linguas? Adhuc ne ſerpentum more ſybilatis?adhuc ne fauillas veteres nouis flatibus excitatis?
D non dum totum euomuiſtis virus?nondum cōuicti eſtis?teſtibus? ratione? veritate?facto?conſcientia?Moneo vos fraterna Charitate, nam & ipſi homines eſtis,neq; dum vobiſcum ipſe loquor,exuere poſſum viſcera humanitatis meæ.Moneo inquam,& rogo,per voſmetipſos,per veſtram ſalutē, poſtquam de more,ſemper Spiritui ſancto reſtitiſtis,& contentioſe egiſtis contra patrem,cuius negaſtis & filium,quieſcite tandē aliquando, ab hoc homine,cuius ſpiritus eſt in naribus eius,cuius vires,& robur Rhinocerotis, qui in ira ſua deſtruxit patres veſtros, qui in furore ſuo diſperdidit gentes, & Deos gentium, qui iudicio orbis terræ, et angelorum, adeoque ipſius diuini numinis, hoc argumento præcipuè, quod dum in crucem

cem ad prædam aſcendiſſet, ac cubaſſet, & quieuiſſet in ſepulchro, tertio E
die tanquam Leo, & Leęna rugiens, vnde & tremuit, & expauit infernus, à ſomno euigilauit: merito, definitus eſt, reputatus, agnitusque, & declaratus non homo ſolum, ſed & filius Dei, Filius inquam, non adoptione, & benedictione, ſed natura, & virtute, & eadem pęnitus potentia Dei patris, ſimilis patri, equalis patri, idem cum patre. Viri Iudæi, ad quos olim ſermo Dei factus eſt, nolite putare, quia Saturnij non ſumus, non eſſe bardos, & ſtupidos; Homines ſumus ſolares, & in ſole ambulamus. In illo inquam ſole, qui in iudicium, in hunc mundum venit, vt populus qui ambulabat in tenebris, & lucem videre cupiebat, illuminaretur & videret: qui verò nihil non videre arbitrabantur, & interim gentium cęcitatem, quam miſereri oportuerat, alto ſupercilio deſpiciebant, ipſi vni exoculati, cęciq; F
fierent, Agnoſcimus ſalutis noſtræ originem ex genere veſtro. Ideoque nobis non eſt recens Deus, præter Deum noſtrum: neque adoramus Deũ alienum à veſtro Deo. Vos nunc degeneres filij, & rami, illa patrum veſtrorum radice, cuius memoria in benedictione eſt, eritque in omne euũ, adoratis quod neſcitis. Nos Deo gratias, à quo vocati ſumus, in admirabile lumen, quum ambularemus in tenebris, & eſſemus Tyretia ceciores, adoramus quod ſcimus. Neque enim nobis eſt alius Deus, præter illum antiquum dierum, cui prophetæ venerandum authoritatis ſignum appingunt, promiſſam, candidamque cæſariem. Veteres quidem illas veſtræ legis vmbras, ſuperuenientibus nouis Euangelicæ gratiæ luminibus, abiecimus, & refutauimus, quod & Moſes veſter, in quo ſperatis, olim futurum G
eſſe prædixerat, ſed quam diſtat vetuſtas ab antiquitate? Antiqua ſunt vetuſtiſſima veterum; quibus iuxta eundem Moſem cum tanta huius nouæ meſsis fœlicitate, & penè incredibili diuinarum opum affluentia, æterno tempore perfruimur. Non eſt noſtra vetuſtàs in Deo, eſt antiquitas, eſt æternitas, vetuſtiſsima veterum, quam ipſi ex profetis veſtris intelligimus in patre & filio, Hoc ipſi non intelligitis, quia ignoratis ſcripturas, & virtutem earum Chriſtum. Idem antiquus Deus, eſt Deus legis, & Euangelij, Deus tantũ in lege, Deus & homo in Euangelio, Deus in libro legis, Creator; Deus in libro Euangelij, Redemptor & Saluator: qui per ſeipſum nos creauit, per hominem nos redemit, vtrunque tamen vnus fecit, Aliud eſt Deus, aliud eſt homo, ſed non eſt alius Deus, & alius homo. Idem qui eſt H
in carne, erat in ſpiritu, qui eſt in humilitate, erat in maieſtate, qui eſt homo recens, erat æternus Deus. Ita non eſt ſimpliciter recens, ſed ſimpliciter æternus, quia antequam homo, ſimpliciter Deus, & inſertione naturæ homo, ſed propria perſona Deus. Indigni ne ſumus viri Iſraelitæ, quibus in re tanta, & tam vobis ſuſpicioſa, quam nobis perſpicua, confeſtim fidem adhibeatis? Sed ſi nobis non creditis, credite Angelis, credite cęlis, credite Demonibus, credite prophetis, credite Philoſophis, credite mortuis, credite ſepulchris. Etenim Chriſti noſtri diuinitatem Angeli nunciauerunt, cęli oſtenſ

A li oſtenderunt,expauerunt Demones,ſcripſerunt prophetæ,Adorauerunt
Philoſophi,ſenſerunt mortui,teſtati ſunt tumuli, Quid?Chriſtum Deum,
veſter Iordanis agnouit,veſter Baptiſta prędicauit,veſtra Solyma excepit,
veſtri infantes cecinerunt, veſtræ mulieres ſequutæ ſunt, in veſtro monte
vox tonitrui ſonuit,denique in veſtris laribus ſtella, ad veſtras aquas co-
lumba demonſtrauit. Et quidem niſi vererer uos dicturos, Amariorem te
ſenectus facit,iratus tandem & ſtomachatus ingentem veſtram,exclamarē,
ò ſtulti nimirum,& tardi corde,ſtulti qui vobis vnis, præ tāta nube teſtiū,
ab vniuerſo orbe credendum eſſe putatis:tardi corde,rudes indocileſque,
& obtuſo,ac ſtupido ingenio,quibus poſt tantas annorum centurias,non
dum liquet,quam credibilia facta ſint nimis teſtimonia Chriſti Ieſu , qui-
B bus permotæ,ipſe quoque barbarę gentes,procul à muſis,& à ſtudijs bona
rum literarum remotiſsimæ,philoſophantur in Euangelio ipſius,& vſque
adeo arbitrantur,ignorationem Chriſti,eſſe ignorationem Dei, vt in vos
perpetuo iactent hemiſtichium illud,quod olim Poęta cecinit.

Incerti Iudæa Dei.

Enimuero,quid tandem eſt viri fratres, vt ægro animo feram Iudæorum
dicteria,ſcommata,calumnias,quando patrem familias, cuius ipſi ſerui ſu
mus,vtinam tandē aliquādo boni, & non inutiles efficiamur, ore fętido,
ipſi toti fętentes,tanquam ſepulchra Beelzebub, vorauerunt?quamuis au-
tem de religione,& de Deo, vix quiſquam niſi fruſtra,& caſsis laboribus,
C agere poſsit cum vanis & perfidioſis Iudæis. Sane eruto illis oculo dex-
tro,& amputata ſimiliter auricula dextra fidei,in rebus diuinis cęca & ſur
da ſunt omnia: vident.n.& non vident,audiunt & non audiunt,imo verò
viuunt & non viuunt,ſunt & non ſunt,homines,non hoīes,Iudæi non Iu
dæi; Iudei litera,non ſpiritu:homines vultu non ſenſu ; viuentes in ſerui
tute, quæ eſt morte deterior,vmbram vitæ non vitam, magno animo ta-
men conterendi ſunt à nobis dentes eorum,quos arma ſibi ſagittaſque fe-
cerunt,aduerſus Dominum & aduerſus Chriſtum eius, vt dum Antichri
ſti victi deficiunt,Chriſtiani victores proficiant,& ſi illi qui iacent non re
ſurgunt,ſi qui ſunt ex noſtris qui nutare videantur, confirmentur & non
cadant. Quid eſt ò Iudæi,quid eſt,vt hinc incipiamus,quod ſanctiſsimum
D illud nomen tantæ venerationis, in quo velut in tabernaculo abſcondita
eſt maieſtas diuinæ naturæ, quod propterea etiam dum profertur manet
arcanum, & dum etiam intelligitur eſt ſemper incognitū, nomen inquā
illud ſanctum & terribile יהוה de quo ſapientes dixerunt ſcriptum eſſe,
Dominus in tabernaculo ſancto ſuo, timeat ab eo omnis terra; Quid in-
quam eſt, quod præclarum illud, & verè proprium, vnicum & naturale
Dei nomen,tribus literis ſcribitur,& earum vna,ſecunda inquam non pri
ma,neque tertia,vt Deus in tanto nomine ſedes habeat,& voce & ſcriptu
ra geminatur, vnde & efficitur nomen τετραγράμματον , hoc eſt qua-
tuor literarum ? niſi quod Deus benedictus, veriſsime eſt Trinitas, Pa-
ter,

ter, Filius, & Spiritus ſanctus. Filius porrò quem ipſi ad hunc vſquediem E
pertinaciſsimè negatis, tanquam non populus ſuus, ſicut ſcriptum eſt, Et
non erit eius populus, qui eum negaturus eſt, in prædeſtinata plenitudi-
ne temporis, ferè egrediens illum ipſum æternum diuinitatis orbem, al-
teram ſibi naturam, hoc eſt humanam carnem, velut zonam veſtemque
præcinxit, neque tamen Dei formam perdidit, vel reliquit, vt propterea
ſit ille ipſe Deus qui erat, & homo, qui ante non erat: neq; verò duplex
perſona, altera homo, altera Deus, ſed eadem geminæ naturæ perſona,
Homo, & Deus, Chriſtus Ieſus, de Deo inquam Deo, de muliere autem
Dei, & hominis filius, idque totum ne excreſcat in quaternitatem perſo-
narum beata illa Trinitas, & tamen ingrediatur Trinitatem diuina illa,
quam verbum Dei ſuſcepit humanitas. Hæc enim duo, ſunt duo poli, cir- F
ca quos voluitur Chriſtianum cœlum. Rogo audite viri docti, quantam
vim tribuunt ſuis ipſorum literis Iudæi noſtri, vtinam noſtri. Nam præ-
ter alia multa, incredibili ſuperſtitione, illud quoque dicere audent, vias
illas, quas Deus notas fecit Moyſi, & filijs Iſrael, quæ haud dubiæ ſunt fi-
des, ſpes, charitas, dilectio Dei, & proximi, declinare à malo, & facere bo-
num, his enim itineribus peruenitur ad videndũ, poſſidendumque Deũ,
audent inquam dicere, vias illas eſſe decem, סְפִירוֹת quos componunt ex
duabus, & viginti Hæbraici alphabeti literis, quarum tres appellant ma-
tres, duplices ſeptem, ſimplices duodecim, docentes præterea, ex multi-
plici literarum cõbinatione, & reuolutione, elici poſſe admirabiles quos
fingunt ſenſus, & legis, & prophetarum, Eia igitur, vt ad æmulationem G
eos, quo ad fieri poteſt prouocemus, efficiamur Iudęis tanquam Iudæi, in-
firmemur cum infirmis, cum inſanis ipſi quoque inſaniam ſimulemus.
Neque verò, putate vos rem aliquam nouam facturos, quod Cicero ille
noſter, Romanæ eloquentiæ decus, vt oſtenderet quantam in oratione
vim habeat ſeries, & poſitura verborum integris periodis fecit; id ipſum,
faciemus ipſi, in hoc vno nomine, ad eruenda myſteria, & aperiendos fon
tes myſteriorum vniuerſæ noſtræ Religionis: diſſoluemus inquam, pri-
mum deinde coniungemus literas huius diuini nominis יְהֹוָה. Vos ò al-
phabetarij, vos ò grammatiſtæ, à quibus procul dubio hæretici noſtræ æta
tis, filij fortaſſe à parentibus, & auis: auis certè, non ſpiritu ſolum, ſed car-
ne, & ſanguine, didicerunt vbique hærere nudis ſermonibus, & literæ oc- H
cidenti, contemnere autem latentes ſenſus, ſpiritus viuificantes, vos inquã
interrogo, Quid in lingua ſancta ſignificat י Iod, quid ה He, quid ו Vau?
Non'ne vt ipſi dicitis י Iod, ſignificat principium ה He eſſe & viuere ו
Vau copulantur, Ecque vnquam ſignacula fingi potuiſſent tam decora Pa
tris, Filij, & Spiritus ſancti? Nam ſi ratio abſoluta principij eſt, vt & nihil
ſit priuſquam nimium, verè iuxta ea quæ ſuperius diſſerebam Pater dici-
tur principium, principium nõ de aliquo principio, ſed principium prin-
cipiorum, quẽ doctiſsimi ex veſtra ſynagoga viri, elegantiſsima tralatione
appella-

A appellauerunt antiquum antiquorum, hortum radicum, profunditatem fluuiorum,fontem ſcientiarum & rerum. Si autem eſſe,eſt,vt philoſophi tradunt,terminus generationis, & viuere viuentibus eſt eſſe profectò de filio Dei,nihil magis congruè dicitur,quam eſſe,& vita, quem pater æter num genuit,per quem ſunt quæcunque ſunt,& in quo id totum quod factum eſt,etiam antequam fieret, viuebat: immò verò vita erat, qui etiam caro factus eſt:Via,Veritas,& Vita, vita viuorum,& reſurrectio mortuorum.De copula,& coniunctione nihil attinet dicere,nam hic eſt vulgatiſſimus titulus Spiritus ſancti genitoris,& ſobolis, æternus nexus,& vinculum,ita tandem manifeſtum eſt, quemadmodum hæc ipſa elementa literaria non ſeparata,ſed vnita,ſunt hoc ipſum Dei nomen יְהוָה & vnum il-

B lud Dei nomen,eſt hæc ipſa elementa in vnum,hoc ipſo prædicto ordine coeuntia,ſic diuinas illas perſonas,tam & ſi filius caro factus eſt,eſſe vnam diuinitatis ſubſtantiam,& illam diuinam ſubſtantiam non eſſe rem aliã, quam tres perſonas. Vt propterea quærenti, quæ nam eſt propria, & germana interpretatio huius nominis יְהוָה palã, & apertè ex literis, ex cõbinatione,ex vi,& ordine earũ reſpõdere debeamus Deus Trinus,& Vnus, Pater,Filius, & Spiritus ſanctus.Exponant more ſuo Iudæi,maleuoli,inuidi,odioſi, lucifugi, maledici, mõſtruoſi, qui eſſentiat,qui dat eſſe, qui eſt cauſa omnium,qui generat omnia.Nos in gratiam veritatis,& ne occaſionem obtrectandi accipiant dicentes,Quęcunque animus,Chriſtiani negant,& quæcunque negamus,aiunt,nihil eorum non libentiſsimè cõ-

C fitemur. Porrò omnia hæc extrinſecus ſunt in Deo, & non tam inſunt, quam adſunt, atque ideo nomen iſtud, quod ſuo ipſorũ teſtimonio, præ cæteris eſt Dei nomen,ſi ſumptum eſt vt dicunt, nõ ab efficientia, ſed ab eſſentia ipſius Dei,intrinſecus,altiſsimè dicendum eſt,iuxta Chriſtianam Theologiam.Sanè Euãgelium, eſt interpretatio legis,quod ſit admirabili illa ratione,quam audiſtis,vnum nomen, & tria nomina. Nomen inquam ipſius vnitatis,& trinitatis, vnitatis diuinæ eſſentiæ, & trinitatis diuinarum perſonarum, quia diuina eſſentia eſt illæ tres perſonæ, & tres illæ perſonæ ſunt vna diuina eſſentia,non ſecus quam יְהוָה eſt י, & ה geminata,& ו & litera י & ה repetita, & ו coniunctæ ſimul ſunt יְהוָה. Intelligitis hæc ò viri? Profectò verò indicant ſimul, & probant altam illam ra-

D tionem circuli Caldaici, in quo deſcribitur diuinum nomen, atque etiã περιχώρησιν illam ſecretiſsimam,qua Filius Dei in Patre eſt,& Pater in Filio, vterque autem in Spiritu ſancto, Vnde & illud tandem manifeſtum efficitur quod credimus,& intelligimus,neque perſonam aliquam ipſa trinitate minorem eſſe,neque trinitatem ipſam eſſe, quam vis perſona, aut etiam eſſentia,ſola maiorem,aut pleniorem.Quis porrò non videat,quãta ſit ſimilitudo inter י Iod literam Patris, & ו Vau literam Spiritus ſancti? Litera autem media, quæ eſt filij ה He, quoniam י Iod, & ו Vau ferè claudere, & continere videtur, æqualitatem planè docet, inter omnes

ſanctiſsimæ trinitatis perſonas. Ecquãti illud refert, quod hæc ipſa litera E
ה He quintum locum tenet in claſſe alphabetaria? eſt enim ה apud priſcos, numerus nuptiarum, numerus inquam præ omnibus maximè conueniens filio Dei, cui pater æternus, iuxta euangelicam parabolam, fecit nuptias magnas, vt ille in fine temporum, de ſummo cœlo procederet, tanquam ſponſus de thalamo ſuo. Putatis'ne verò myſterio careat, quod hæc ipſa litera, filij Dei, in almo hoc nomine præter ordinẽ alphabeticæ claſsis, ſequitur י Patris literam, & nullatenus antecedit, ſed ו literam Spiritus ſancti, & antecedit, vt in claſſe alphabetaria, & ſequitur? Inde enim intelligimus, quod ille ipſe Chriſtus Ieſus, Dei, & hominis filius, quatenus Deus, Spiritus ſancti principium eſt & origo, ſicut ipſe originẽ habet à Patre. At verò ſecũdum carnẽ, de Spiritu ſancto, ex Maria Virgine con- F
ceptus eſt, vſque adeo, vt Nazarei, in ſuo ipſorum euangelio, quod tamẽ Catholica ignorat eccleſia, vbi nos legimus, in illa hora exultauit Ieſus in Spiritu ſancto, ipſi per præſopopeiam introducãt Chriſtum dicentẽ. Modo me arripuit mater mea, Spiritus ſanctus, adiuuãte eos lingua Hebræa, in qua Spiritus ſanctus, nomẽ eſt generis fœminini. Exinaniuit ſemetipsũ Dei filius, viri fratres, non quia non ſit plenus Deus: maieſtatẽ enim quã habebat ſepoſuit, non depoſuit: nam & in ipſo Dei nomine, eandem vim retinet, ſuum ipſius elementũ, ſecundo & quarto loco collocatum, idque ſonus indicat & figura; Sed quia qua homo eſt, creatura dicitur, vereque creatus & factus, vt ſacra Theologia docet ſecundum carnẽ, quum alioquin abſolutè, & ſimpliciter ſit ipſe creator, & brachiũ, virtusq; creandi, G
quanquam (quod omnino loquenti contra Iudæos tacendũ non erat) in eadẽ carne noſtræ mortalitatis factus humano generi æternæ ſalutis Dux, & author, qui & multos filios adduxit in gloriã, ad extremũ paſsione & morte conſumatus, per quem omnia etiam cõſumata ſunt, iuſto iudicio, ſuper omnes cœlos eſt ingẽti gloria, & honore coronatus. Myſteria ſunt hæc. Margaritæ, gẽmę, quibus, qui ſtudium adhibuerit, vt in illorũ fide, & intelligentia roboretur, erit cum eo Deus, & ipſe cum Deo, imò verò erit quaſi Deus. Quid miraris, quãdo Deus verè factus eſt homo, caro noſtra & frater noſter, qui etiã traditus eſt pro nobis, & venundatus in peccatis noſtris? Huc igitur haud dubiè ſpectat, quod Moſes, cum diuinę vnitatis fidem doceret, Dei ſpiritu plenus, Trinitatẽ cum vnitate coniunxit, planè H
oſtendens Deum trinum eſſe vnũ, & non eſſe alium Deum, quam trinũ, & vnum, & ſacramentum incarnationis aperiens, vt tribus vicibus Deum nominauit, ſic ſecundo loco, vbi exprimenda erat benignitas, & humanitas Saluatoris noſtri filij Dei diuino numine adiunxit notã amabiliſsimę coniunctionis, Noſter Deus, noſter inquit אֱלֹהֵינוּ locus integer ſic habet שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד quem modo non ſuſcipio explanandum, ſat fuerit vertiſſe ad Hębraicam veritatem. Audi Iſrael Deus, Deus noſter, Deus vnus eſt. Neque verò exiguum eſt myſterium, doctrinã hanc diuinę

A Trinitatis, & incarnationis,ſcriptam eſſe ab ipſo Moſe in libro Deuteronomij,qui in Penthateucho vltimus eſt.Verè enim ad euangelium,ad ſecundam legem,ad teſtamentum nouum, nō ad vetus, hoc eſt ad Chriſtianam ſapientiam,non ad Iudaicam pedagogiam ſpectat,hæc ipſa altiſsima fides,qua ipſi cathechizamur in viros,quum Iudæi æternū remaneant paruuli,& nunquā ablactati,cogitātes nimirū ſe eſſe ſapientes, & loquentes, quæ puerorū ſunt,quū magiſtri eſſe deberent, quibus per tot ſecula apparuit Deus vt erudiret eos Moſen. Porrò ſecutus Dauid Rex,quanquā ille ſacroſanctum incarnationis myſteriū ſuper omnes ſeniores, propius intellexiſſe creditur, futurus nimirum ſecundū carnem pater Chriſti, cuius ſecundum diuinitatem ſeruus erat, dum populo Iſrael bene præcari cupe-
B ret,eodem tenore loquens de Deo Trino, & Vno, Benedicat inquit nobis Deus, Deus noſter, Benedicat nobis Deus. Nam Gręcè ſic legitur, *εὐλόγησαι ἡμᾶς, ὁ θεός, ὁ θεὸς ἡμῶν εὐλόγησαι ἡμᾶς, ὁ θεός*. Hæbraicè autem יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים Ecquis eſt circunciſorum, (vt tandem finiam,) qui non quotidie legat inter principia ſacri decalogi, ternum illud nomen Dei omnipotentis, quo vtrunque myſterium inſinuari videtur filijs Iſrael, Deus Deus tuus? (Viri pij) Deus eſt qui loquitur אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל אֵל, Certè verò, pro ipſius diuinæ Trinitatis fide, & teſtimonio, magnopere facit locus pſalmi ſepties ſeptimi, quo nimirum continetur,totius ſeculi conſumatio, atque ideo tremendum & formidabile vniuerſi orbis iudicium. In eo enim tuba illa vocaliſsima Dei,
C quaſi bellicum canit, vnde & alta voce intonat, Deus, Deus, Deus locutus eſt,& vocauit terram. Sed & ille in libro Ioſue, vbi filij Gad, & Ruben, quaſi iureiurando attollunt voces, & dicunt. Deus, Deus, Deus ipſe ſcit. Voces vtrobiquæ linguæ originalis ſunt אֵל אֱלֹהִים יְהוָה. Profectò verò,vt omnia nos vndequaque deficerent, illud ſufficere deberet, quod literas Hæbraicas diuini nominis de quo loquimur יְהוָה Interpretatio Caldaica vertit in tria ייי Iod, quæ vnum ˇ קָמֵץ ſignata,& ſubſcripta vno, vt parum ſupra dicebamus,circulo continentur.Vix enim ſeruata rei maieſtate, & grauitate linguæ, explicare potuiſſent apertius ſapientiſsimi illi Caldæi, hunc fidei noſtræ articulum de Trinitate, quo docemur eſſe tres perſonas diuinas, atque ideo tria principia rerum, & tamen vnam ſolam
D naturā,atque ideo vnum ſolum principiū,quam hoc ipſo,(vt ſic dicere liceat hieroglyphico edocēt.)Sanè,quemadmodū litera י Iod, figura minime corpulenta,præſtantiſsima autem numero, & maximæ ſignificationis, quippe quæ literarum decadem implet, numerum, metam, & principium ſignificat, aptiſsimè refert ipſum Deum, qui eſt puriſsimus ſpiritus, ad quem omnes rerum numeri, & vires reducuntur, ex quo omnia principia principium habent, ſic triā ייי Iod, notæ ſunt admodum decoræ, atque manifeſti indices, trium diuinarum perſonarum, quarum quælibet eſt verus Deus. Porrò vnus ille ſpiritus, ſiue tonus, quo vnum

Alpha æqualiter ſonat omnia, quid eſt aliud, quam vna illa diuinitatis E
virtus & maieſtas, qua tres illę perſonæ omnino vnum ſunt, ne ſint plures Dij? Orbis denique, nihil aliud eſt, quam ipſius diuinitatis, vt Græcè dicamus περιχώρησις, & trinitatis περιχώρησις. Sed age tandem tres literas Hæbraicas, diuinarum perſonarũ characteres, quas è corpore ſanctiſsimi nominis Dei hactenus diſſoluimus, nunc ad tantorũ myſteriorũ lucẽ combinemus, alterã alteri, tãquàm vnius corporis membrũ membro, vt quum deinde acceſſerint oſſa ad oſſa, vnumquodque ad iuncturã ſuã, tunc cunctis cernentibus & mirantibus præ gaudio exurgat in mediũ integra hęc, & plena corporatura, quã omnes adorent Patris, Filij, & Spiritus ſancti. Itaq; vt hinc incipiamus י Iod & ה He, huius elemẽtationis primæ literæ, vbi copulãtur, & coeunt, & ipſo ordine, quo locatæ ſunt in nomine יְהוָה F
conficiunt monoſyllabum illud Dei nomen יָהּ Iah quod ponitur pro domino, & eſt vnũ ex decem diuinis nominibus. Deinde verò litera ה He, & ו Vau cõſtituunt pronomen ה Hu, quod quia in lingua ſancta tantundẽ valet, quãtum in noſtra Ipſe, Græcè αὐτὸς ab æternitate, & immortalitate diuinæ naturæ, conſtat eſſe maximè Dei proprium, iuxta oraculũ illud. Ab initio ego ipſe, כִּיוֹם אֲנִי הוּ & illud תַּאֲמִינוּ לִי וְתָבִינוּ כִּי אֲנִי הוּא credatis mihi, & intelligatis quia ego ipſe ſum. Vnde diuinus ille vates Eſaias, de incarnatione Dei loquẽs, ne quiſpiam forſam ex illo Dei nomine quo vtebatur אֱלֹהִים Angelum Dei non verum Deum ſuſpicari poteſt hoc ipſum pronomẽ, tanquã ſignaculũ æternæ diuinitatis, aſſixit nomini. Deus ipſe inquit veniet אֱלֹהִים הוּא יָבוֹא quãquam vt videtis ſyllabæ הוא Hu de G
more, additum eſt vnum א hoc modo הוא tandem eadem elemẽta, ſi inuerſo ordine ſimul iuncti legantur, vt ו Vau, primũ locum teneat ה He, ſecundum idem pronomen reddunt cum copula, & ipſe obſeruata eadẽ lege Hebraicæ ſcriptionis וְהוּא Vehu. Ecce igitur in vno nomine tria nomina, & copulam, Deus ipſe & ipſe, quæ vt ingenuè dicam, quod ſentio, abſque vlla indaginis ſubtilitate, pijs auribus ſonare videntur hanc noſtrã gloriam, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Et poſtquam ad conſundendos Iudæos, in hoc diſcrimen ventum eſt, vt inuſitatas vias indagemus, neque tamẽ tritas relinquamus. Non'ne in primam perſonam, in patrẽ qui ex ſe ipſo Deus eſt, abs quo aliæ perſonę, & rem, & nom diuinitatis accipiunt, magno iure competit nomen iſtud Deus? Eſt enim vt Græci dicunt πηγαῖα θεότης, ſontana diuinitas. Porrò Dei filius, cuius in ſacris literis ſunt tot, & tanta ſymbola, nomina, ælogia, præconia, laudes, tituli, quem multifariæ multiſque modis, figuris, nutibus, vocibus, extentis etiam digitis prophetæ demonſtrarunt, ne pro eo alterum quempiam ſuſciperet, & veneraretur orbis, vnde, & deſiderio, ac ſpe ſalutis, quam ab illo expectabat, fraudaretur, merito hoc ſingulari pronomine, vbique efferri ſolet, ipſe. Scatent enim vbique diuina oracula de Meſſia, de Chriſto noſtro plena huius pronominis, huius emphaſis, Ipſe eſt expectatio gentiũ,

Ipſe

A ipſe ſaluum faciet populum ſuum:ipſe baptizabit in Spiritu ſanᴐcto:ipſum audite:Ecquanto amoris deſiderio languere videtur chorus prophetarũ, ò viri pij,dũ rogat,interrogat,orat,exorat?Nuntia nobis ſi tu es ipſe.Inde enim ad illos recreandos,auditũ eſt iucundiſsimũ illud reſponsũ filij Dei. Videte quoniã ego ipſe ſum.An non & alma illa ſoli Deo cognita mater, & nurus Dei,quia paritura erat ipſum,vocata eſt ipſa הִיא cũ puncto חִירִיק? ſic enim de ea ſcriptum eſt. Ipſa eſt mulier,quam præparauit dominus filio domini mei. Iam quis tandem explicet,quam magno myſterio Spiritus ſanctus dicitur,& ipſe?verè enim eſt alter ipſe,nimirum ſpiritus Chriſti,ex Chriſto procedens,à Chriſto miſſus,ſpirans Chriſtum, docens intus & loquens foris magnalia Chriſti, vnde & ipſe Chriſtus, humani ge-
B neris vnica ſpes,& paracletus, vocauit eum alterum paracletũ.Quam alte caput & vultus exerit ſuos in hoc ipſo nomine יְהוָה ſanctiſsima Trinitas, ò viri,imò verò tota ſimul & Trinitas,& vnitas? Equidem vt primũ inſonant in aures noſtras iſtæ voces Deus ipſe,& ipſe ſtatim præ feruida ingenia concipere videntur ταυτολογίαν, πολλολογίαν, ἀσελασολογίαν, at verò piè quærentibus,& interrogãtibus,obuiat intelligentia & fides,quę dicit, alia Leucon,alia Leucon,Pater,Filius,& Spiritus ſanctus, Deus ipſe & ipſe,tres res ſunt,& non ſolũ tria nomina,non tamen ſunt tres Dij,ſed vnus Deus,ταυτὸς, ταυτότατος,ipſa ταυτότης.Dicant ergo(vt aliquando cõcludamus)ſuperſtitioſi Iudæi,dicãt inquam יְהוָה eſſe nomen ineffabile,inno-
C minabile,Græcè ἀνεκφώνητον illis certè tanquã incredulis, hoc ipſum nomen plenum maieſtatis & gloriæ,effari aut pronunciare nõ licet,ſed cum primũ conuertentur corda parentũ in filios, & filiorũ in parentes:quum primum antiquam fidẽ,Patriarcharũ,& Prophetarũ ſuſcipient,quorũ illi carne,nos ſpiritu filij ſumus; quũ primũ,vt nomine,ſic re ipſa,veri Iudæi efficientur,cõfitentes Dei filiũ veniſſe in proprios lares,& à ſuis domeſticis receptũ non fuiſſe,quid?niſi dijs appetitũ fuiſſe,traditum,venundatũ, occiſum,mortuumq; fuiſſe,tũ procul ab omni ſuperſtitione, ſolutis omnibus linguæ retinaculis,purgari dẽtes & labia,nimirũ fide purificãte corda eorũ,digni erunt,qui nobiſcũ, quid nobiſcũ? Cum Angelis Dei,& cũ ſanctis animalibus,æternos hymnos Deos canent קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ Sãctus,
D Sanctus,Sanctus, קָדוֹשׁ אָב קָדוֹשׁ בֵּן קָדוֹשׁ רוּחַ הַקָּדוֹשׁ Sanctus Pater, Sãctus Filius,Sanctus Spiritus ſanctus,hoc ipſum eſt iubilando cantare יְהוָה viri fratres, Neque enim alia ratione tantæ venerationis fuit olim apud ſuos ipſorum & noſtros maiores, vt per omnes ætates exiſtimaretur omni ſanctitate ſanctius, & omni admirabilitate admirabilius, niſi quia ex illius viſceribus, & venis obſtetricante amica manu, non profana, neque protcrua, ſed pura, & fideli ſuauiſsimè educitur, & trinitas perſonarum, & vnitas diuinæ eſſentiæ in perſonis,atque adeo trinitatis, & vnitatis diuinæ virtus,Chriſtus Ieſus, ἀνδρέϊθεος, θεοάνθρωπος. In cuius nomine ſalui facti ſumus.Erigite hic mentes veſtras ſublimes animæ.

Cur putatis pro inſigni illo,& recondito nomine יְהוָה de quo, & diſſolu- E
tis,& combinatis literis vſque adeò philoſophati ſumus, Hæbrei iuxta paternas traditiones pronuncient. אֲדֹנָי Adonai, in quo ' Iod literam vltimum locum tenet,quæ prima eſt in יְהוָה niſi quia neſciētes, quid dicant, hoc tamen dicunt Deo loquente per ora eorū, ſicut & locutus eſt per ora Aſinæ,& Balaam,& Caiphæ? Deum nemo vnquam vidit, Ieſus Chriſtus in terris viſus eſt,& cum hominibus conuerſatus eſt, Ille eſt verus אֲדֹנָי in cuius diſpenſationis ſacramēto, propter nos, & propter noſtram ſalutem, primum factum eſt vltimum,ſummum infimum,Verbum caro,Deus homo; & quidem quid eſt אֲדֹנָי quum profertur,& non ſcribitur,niſi dominus? Titulus nimirum, quo inſigniter effertur in ſymbolo Apoſtolico Chriſtus Ieſus? Vnus eſt Deus Pater,& vnus eſt dominus Ieſus Chriſtus, F
ò viri,cui data eſt omnis poteſtas, in cœlo,& in terra, qui conſtitutus eſt Iudex viuorum,& mortuorum,vt qui viuit,iam non ſibi viuat,ſed Chriſto qui pro omnibus mortuus eſt: vt viuorū & mortuorum dominetur, יְהוָה ſcribitur ad memoriam אֲדֹנָי profertur ad amorem.Quam eſt admirabilis Deus trinus,& vnus; tam eſt amabilis Chriſtus Ieſus. Illam admirabilitatem ſuſcipiant angeli,& animę,ad hanc amabilitatem ſuſpirent homines,& peccatores,& iuſti; Ecce myſteriū vobis dico, In nomine יְהוָה quod eſt vt diximus, nomen ſanctiſſimæ Trinitatis,litera filij Dei eſt aſpiratio,quia eſt ſpiritus oris noſtri Chriſtus Dominus:& aſpiratio lænis, quia eſt totus ſuauis, totus delectabilis: ecquid mirum ſi eſt Ieſus? ſi eſt Chriſtus? Ieſus dicitur Saluator; Chriſtus vnctus; Quid porrò tam neceſ- G
ſarium perditis quam ſaluari? quid tam vtile infirmis quam inungi? Non eſt ſalus in lege peccati, & mortis,ò Iudeæ, non eſt vnctio in loco horroris, & vaſtæ ſolitudinis. At venit Ieſus Chriſtus, & hominem in deſertis, inter Hieruſalem, & Hierico ſemiuiuum inunxit, & paraliticum iam ferè confectum,planeque in grabato miſerabiliter iacentem,& deſperantē, ſaluti reſtituit. Quid hic fremis perfide? Quid ſtrides dentibus? Quid contines aures tuas? Quid vociferaris? Certè verò non ſunt hæc hominis opera,ſed ipſius Dei,ob id in nomine Ieſu,perinde ac in nomine יְהוָה prima literá eſt ' Iod,quæ principium ſignificat,vt quum cogitamus Ieſum,principium ante omnia cogitemus,principium quod erat in principio, principium per quod facta ſunt omnia, hoc eſt non tam hominem diuinum, H
quam Deum verum, Deum inquam æternum, qui ſolus eſt ante omnia. Ecquid eſt ſua illa aſpirationis litera ה He, cum ' Iod ſequente, niſi הוה radix nominis יהוה eſſe inquam,quod eſt proprium χαρακτηριστικὸν diuinæ ſempiternitatis,quia nimium verè dicitur de Chriſto Ieſu,qui eſt,qui erat,& qui venturus eſt. Ieſus Chriſtus,heri,hodie & in ſecula, Iam ש ſciri in ſuo ipſius nomine poſt ' Iod diuini nominis caput,& apicē,non'ne manifeſtè oſtendit,quod in Ieſum competat verbum illud, ישע quod eſt ſaluare? Nam Ieſus Chriſtus,non venit in mundum, vt iudicet mundum,

ſed

A ſed vt ſaluetur mundus per eum,qui propterea dictus eſt ſaluator mundi.
Hoc ſignificat nomen ישוע, virtus nominis יהוה. Vt nomen eſt virtus no-
minis, ſic Ieſus Chriſtus eſt virtus Dei. O Michol ſatua, ò temeraria filia
Saul,ad huc ne irrides Dauidem Regē, quod ſaltet coram arca Domini,
in conſpectu filiorum Iſrael?ò ſtulta ſynagoga, ò filia Diaboli, mulier for
nicaria,cuius frons,frons eſt meretricis,ecquando erubeſces?quando con-
funderis?quando ceſſabis improperare ſemini ſancto Dauid Regis, Chri
ſtianis omnibus,quod ſpectātibus cunctis populis orbis terræ, iubilent,&
exultent,quod ducant choros,quod lætentur, & plaudant in myſterijs Ie
ſu Chriſti,qui ipſius Dauidis eſt filius,& Dominus:Archa Dei,in qua ſunt
omnes theſauri diuinæ ſapientiæ abſconditi,Deus de Deo, vnus de vno,
B ſplendor de luce,de corde verbum,de mente ſenſus,de forti virtus? Infę-
lix Iudeæ.Gentes piloſæ,& immanes,ex ſemine Eſau,inuocant Chriſtū,
& tu qui iactas tantam bonitatem patris tui Iacob, expectas Antichriſtū?
Aliem fugiunt à falſis Dijs,ad Deum verum. Tu à vero Deo auerſus,con-
uerteris ad Deum falſum?Illi veniunt ad Deum tuum,tu vadis ad alienū?
Num non audis vocem Dei in prophetis,Ad me clamat ex Seyr? Ergo ne
ex monte Seyr clamant,& in monte Syon tacent? Præputium inquam ad
Deum clamat, & circumciſio tacet? Ecquid eſt clamare niſi confiteri, &
inuocare? Et quid eſt tacere, niſi negare & contemnere? Contemnitur
ergo,& blaſphematur à Iudæis ſancta Trinitas, quæ adoratur, & inuoca-
tur à gentibus? Iam'ne mirere,ſi exſiccatum eſt vellus,ſi cucurbita deflo-
C ruit, ſi elanguit vinea, ſi ficus aruit, ſi mentitum eſt opus oliuæ. Odiſti
Iudeæ gratis Patrem,Filium, & Spiritum ſanctum, Ecce in te iuſtè deſe-
uit,& ſuper te manet ira Patris, Filij,& Spiritus ſancti. Ex patre eſt,quod
in rebus diuinis confuſus pęnitus,& excæcatus obſtupueris, ſenſu & men
te:ex filio,quod ſis vbique exul,extorris & vagus ſuper terram: ex Spiritu
ſancto,quod ceſſauerit ſacrificium,Sacerdotium,Prophetia,in quibus tā-
topere gloriabaris. Ecquando vnquam euades hunc triplicem funiculū
flagellorū Dei, niſi egreſſus è myſtica illa tuarum tenebrarum Aegypto,
viam trium dierum inambulans,fide cognoſcas,ſpe concupiſcas,charita-
te complectaris Deum Patrem,Filium, & Spiritum ſanctum, per hunc ip
ſum Ieſum Chriſtum? Ipſe eſt Deus Abraam,Deus Iſaac,Deus Iacob, Ip-
D ſe eſt creator,redemptor,& ſaluator,Ipſe eſt dominus Deus noſter. Veni
primogenite frater,intra in gaudium eccleſiæ ſanctæ Dei,fruere Chriſtia-
na ſymphonia,lætare nobiſcum, Adoremus ſimul,& procidamus coram
eo,qui diluuium gratiæ inhabitare facit ſuper terram, per quem tota gen
tium area non perfunditur ſolum,ſed inebriatur rore Cœli:cuius virtute,
ciuitas magna ſaluatur, quæ ſtatim erat peritura, ex quo adoleſcunt vitiū
propagines,à quo inſeritur oleaſter in oleam,fitque ſocius radicis, & pin
guedinis,tuæ oleæ,per quē ex tantulo grano, terra tantos triūcos, ramoſq;
procreat,& ficus bonas,bonas valde. Confidite viri pij, & gaudete. Iam

enim videtis, vt prophetarum lingua loquar, quam vbique terrarum, imbribus cœleſtibus, per Chriſti gratiam, idipſum Iudæorum vellus denuo incipiat eſſe rorulentum, & pluuijs, è cœlo cadentibus, non iterũ vacua, & ventoſa, ſed plena, & penſilis cucurbita renaſcatur, quam læto palmite vina fundant vites, quã preſſa fluato bacca oleo, quam creſcant ficus, non ſteriles, & quæ abortus ædant exiguitate virium, ſed pinguiſsime ampliſſimeque, & piris magnitudine pares, numquamque inareſcentes. Sed iã peroremus. Sic ergo hoc vobis totius noſtræ orationis coronamentũ, vniuerſa diuinitas, nihil aliud eſt quam Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Totus Ieſus Chriſtus, nihil aliud eſt, quam verbũ Dei, anima, & corpus. Tres illæ perſonæ ſunt vnus Deus, hæ tres ſubſtantiæ ſunt vnus Ieſus Chriſtus. E
Eſt vna Natura Dei in tribus perſonis, eſt vna perſona Ieſu Chriſti in tribus ſubſtantijs. Ad ſummã, anima rationalis & caro, eſt homo vnus Deus, & homo eſt vnus Ieſus Chriſtus, ipſe eſt in quem credimus, in quo ſperamus, & confidimus, quem cũ Patre, & Spiritu ſancto pariter adoramus, & glorificamus, præcantes vt iã tandẽ hac nouiſsima hora plenitudo gentiũ, ad nuptias eius ingrediatur, vt ſecum omnis Iſrael veniens ſaluus fiat. F

Nullus alius verus Deus, quam Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, aduerſus Gentes.
CAP. XVI. G

EXCVRSIO magna facta eſt, vt videtis in Iudæam, vbi primum erat notus Deus, vnde primum exijt verbum Dei, Nam ſalus eſt ex Iudæis. Nunc per ſaltus luſtrandæ ſunt nobis omnes nationes orbis terrarum: conuenienda eſt nobis vniuerſitas humanæ ſpeciei. Vt iuxta nomẽ quatuor literarum, quo nominatur ADAM. Communis ille homo ignotus philoſophis, notus Theologis, qui ab initio, nõ tam perſona erat, quam natura omnes mũdi partes, in quibus viuit hominum genus, ἀνατολὴ δύσις, ἄρκτος, μεσημβρία. vbicunque terrarum, vel H marium, in inſulis, in Iſthmis ἀμφίβιοι enim ſunt barbari homines, & viuunt tam in aqua, quam in terra, ex ipſa diuina hiſtoria, cuius magiſtra & parens ſapientia clamitat, & in plateis dat vocem ſuam, ſicut ſupra intelligere potuerunt, non eſſe plures Deos, ſed vnum ſolum Deum, ita nunc planè intelligant, illum vnum verum Deum, non eſſe alium, quam hunc ipſum trinum, quem ſcribimus, Patrem, Filium, & Spiritum ſanctũ. Audite quicunque eſtis, ad orientalem cœli plagam, & vbi

Incidit Oceano lux fulgentiſsima ſolis
Nigrantem noctem, & madidantia ſydera ducens.

Audiant

A Audiant illi populi,

Aeternum quibus ſuper nox inſidet atra,
Clara dies, quibus nunquam non lumina ſpargit.

Audiant Homerici

Αἰθίοπες, τοὶ διχθὰ δεδαίαται, ἔσχατοι ἀνδρῶν.

Audi

Tu Libya, vbi ſunt longis cum cornibus agni,
Ter pecudum fœtus, largum funduntur in annum.

Vos quoque audite

Qui colitis Midiam, & fœlicem vitibus Arnen,
Qui fugitis hyemem, nimijs quoque frigoris vmbram
B *Cædem pigmeis, populis, cladem͂q; ferentes.*

Audite inſulæ, & attendite populi de longe, Enachin, Arimaſpi, Anthropophagi, Ichthyophagi, de finibus Taneos, in extremis maris Garamátes, Antipodes, de quibus ſcribitur.

Illi, quum videant ſolem, nos ſydera noctis,
Cernere, & alternis, nobis cum tempora Cœli
Diuidere, & noctes pariles agitare diebus.

Audite mulieres, quæ Adonem plangitis, & vos viri, qui adoratis Aſtarthen ideſt Iunonē. Audite Muſſulmani, Agareni, Arabes, Turcæ, Mauri, Denique audite ſi placet omnes gentiles, hoc eſt geniti tales, non initiati, non imbuti, lapides impoliti, non dolati ἄνομοι, ἄμυσοι, filij terræ, filij C ſeculi, filij Adam, nondum filij eccleſiæ, nondum Chriſti, non dū Dei, Græci dicerēt βαρβάρους, nos voce gręcolatina appellare ſolemus Ethnicos, Hebræi eos nobiſcum vno nomine vocant. Audite inquā, quotquot ſub cœlo eſtis filij hominum, non Iudæi, neque proſelyti, nō Chriſtiani, neque Cathecumini, fides ex auditu, auditus per verbum Dei, in aures veſtras Deo; laus, iā fęliciſsimus hic rumor inſonuit glorioſi nominis Chriſti Ieſu, & vſque adeo longe lateq; vagatur, vt bonū illud vereq; diuinū Chriſti odorē, quo recreati animi reuiuiſcunt, cum illuſtri peruulgataque fama nemo non ſentiat, qui etiā incredibili poteſtate vndique vt videtis depellit malas beſtias, intollerabiles quoſdam, & tetros impietatis odores, D quibus aures, & animi vitiantur expirātes: quid ergo obſurdeſcitis ad hūc vſq; diē? Quid dormitatis? Quid iacetis proni in terrā? Cur nō attollitis capita veſtra? cur ſtatis otioſi? An nō inanis eſt illa apologia, Nemo nos conduxit? Tū conducti eſtis, quū vocati eſtis. Et ecce nūc quoq; ad vos Chriſtianū hominē, nō in ſuā ipſius ſed in veſtrā gratiā, de vero & ſummo rerū omniū parente Deo, non breui ſed fuſo ſermone diſſerētem, vt appropinquāte redēptione veſtra, poſthabitis omnibus, diruptiſq; vinculis, quæ vos remorantur, obediatis euāgelio, & veniētes tandē cū nouiſsimis vinitoribus in vinea domini, fideq; recta, & operatione ſyncera in ea laborantes, ipſi quoque quū vltima hora diei, quę iā inſtat aduenerit, ab ipſo Deo

per

per Chriſtum Ieſum humani generis aduocatum, & procuratorem reci- E
piatis rotundum denarium, beatitatem, quæ nullo fine clauditur, gratiam pro gratia, mercedem æternæ vitæ. Non dum impleta eſt Domus, ò gentes, nondum clauſit dominus à foris oſtium Archæ miſericordiæ ſuæ, ſalutis noſtræ; adhuc eſt locus, conſtitutæ ſunt nuptiæ, ſed non confectæ, apparatur conuiuium, at vero ipſi qui diſcumbimus, vos conuiuias iam diu, heu nimium diu, moramur ad menſam, & dum moramur, pro deſiderio emorimur. Venite. Nam & ipſe Deus expectat vos, & patienter agens, diem iudicij prorogat, dans tempus pœnitentiæ. Sponte ſua nolens aliquē perire, ſed omnes ſaluos fieri, & peruenire ad agnitionem veritatis. Contendite intrare. Ecce via, qua vobis ingrediendum eſt, extra quam non eſt ſalus, Chriſtus Ieſus, qui cum tenebræ operirent terram & caligo F
populos, exoriens mundo, tanquam ſol aureus, diſpulit & diſsipauit omnes vmbras: & hominibus cęcis, qui in extrema impietate & improbitate, inſcientes forſan, & non omnino volentes, verſabantur, aperuit Ianuas veræ ſapientiæ, & cui ſeſe ſubmittere deberent, nempe vero & viuo Deo Patri, Filio, & Spiritu ſancto, non nudis verbis ſolum, ſed & ingentibus rerum miraculis, declarauit. Qui, quod caput eſt, & fons omnium bonorū noſtrorum, monſtrauit profundiſsimas, & inenarrabiles illas altitudines, diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, & eas quantum ad cuiuſquę ſalutē, neceſſe eſt, nobis capere intelligereque permiſit. Qui incredibili benignitate ſciri à nobis voluit, quod Deo ipſo authore mundus conditus fuerit; G
quod ipſe hominem finxerit, quod anima noſtra immortalitate perpetua, illius cōceſſu, ac munere dotata ſit: quod in aliam vitam migraturi ſimus, quum diſſolutis membris, anima noſtra, velut è carcere euolauerit, qui quod omnia dona, longe lateque ſuperat, ex ſimulachris ſubleuauit mentes noſtras ad ſydera, ex luto ad celum, & poteſtate admirabili, vereq; diuina, profligatis Dijs, & traducto orbe terrarum ad veram religionem, vniuerſum hominum genus edocuit: quomodo ipſe etiam mulierculæ, & anus, cum Rege cœlorum, poſsint orationum, & obſeruationum iucunda miſcere colloquia. Quanta olim ante Chriſti aduentum cęcitas, ò gentes? Aſcia qua ligna dolantur, terebra, qua perforantur, malleo & lima, qua ſaxa & ęra molliuntur & expoliūtur, formabam mihi ipſe ego Deum meū, H
& vel inter ardentes prunas fundebam, vel runcina circinoque & norma ducebam. Conſurgebat ſtatua, humanam exprimens ſpeciem, & quanto pulchrior erat, tanto non ſignificatio maior, ſed Deus putabatur Auguſtior. Itaque genua flectebam viliſsimæ creaturæ; ego omnium creaturarum nobiliſsimus, neque ſigno tantum, ſed re ipſa ſubmittebam animum meum, cui nihil niſi ſe ipſum prætulit diuina Maieſtas: litabā Thure, Victima, præce: rei, quæ nec videbat quid facerem, nec audiebat quid dicerē, diuinis inquam colebam honoribus ſimulachrum, quod parum antea, vel inter ſiluas, Cedrus, Ilex, Quercus, & Tilia fuit, vel in terræ viſceribus diu

latuit,

A latuit, Ferrum, Marmor, Porphyretes, lapis λιθικός ικυος. Et quis poſſit credere, ignoraſſe me olim quam illud riſiſſent homines etiam ἀγέλαςοι? quod materiæ ſegmenta, atque raſuræ mitterentur in ignem, vt caleſacerent manus meas, quibus fabricatus eram Deum? Forſan, & mihi coquerét panem, vel polentam, ad exſaturandam famem, & ſitim, (ò miſerum Deú, cuius artifex in periculo eſt, ne frigore, fame, & ſiti conficiatur, quam fra gilis eſt ille Deus, ſi tam fragilis eſt qui fecit eum) & quod ſuper erat huma no artificio, efficeretur Deus, vt deindè Deum adoraret ille qui Deum fecerat, & ab opere ſuo auxilium ipſe opiſex imploraret. Neque tamen interea quiſquam volueret animo, aut etiam videret oculis, quod non poſ-

B ſit ab hominis manu originem habere diuina maieſtas, neq; poteſt reipſa eſſe Deus, cuius maxima pars in fornace arſit inter flammas. An verò hæc ſimulachra Deorum, ipſi quoque gentium poetæ non deriſerunt in Satyris? & quidem Græci dicunt.

Olim Truncus eram, Ficulnus inutile lignum,
Quum Faber incertus ſcamnum faceret, ne
Maluit eſſe Deum, Deus inde ego, Furum, auiumq́,
Maxima formido.

Vah quæ inſania maior excogitari, quæ vnquam tanta iniuria diuino Numini irrogari potuit? Deum, quem, vt parentem noſtrum, & mundi opificem, ante omnia ſæcula exiſtentem cognoſcere, & adorare oportuerat, pu

C tare in noſtris incudibus, & ex noſtris fornacibus promi poſſe, vt eum ipſum quem Deum credimus, Ideoq; veneramur, & colimus, exiſtimare eſſe inanime lignum, aut mutum lapidem, manu mortalis hominis figuratum, caducum propterea, corruptumque, & cui vis fato obnoxium? Quid hic dicere poteſtis ò gentes, quæ tot ſeculos in vanitate ſenſus veſtri ambulaſtis ſine Deo ſeductæ vt columba? Vtinam vt mihi daretur toto orbe, in vnius concionis ſpeciem. contracto in Theatrum hac oratione loqui poſſe ad vniuerſum hominum genus. Fortaſſe enim tametſi naturalis originis vitio, non modo durum & difficile, ſed prorſus incredulum eſſe ſolet in rebus diuinis, vt nō niſi aperta res ſit, & ipſa luce clarior, opinionis qui-

D dem forſan nutantem, at ipſius fidei vix aſſenſum præbeat conſtantem, & firmum, dum tot aures, hæc quæ dicimus in ſilentio audiret, illico linguæ perculſæ, naturæ miraculo ſoluerentur, & ipſi etiam muti homines excalefacti, multo magis quam filius Cyri Regis, in amorem Dei communis hominum parentis, exclamarent. Verè Chriſtus eſt via, quo doctore à tantis erroribus, in viam veritatis reuocati ſumus, quo Deum verum agnouimus, quo à Dijs noſtris mendacibus, liberati ſumus. Via non priuata, aut vicinalis, ſed communis & publica, qua omnes ad virtutem, & fœlicitatem ducimur, qua in via dirigimur, qua in cœlum aſcenditur, qua in orbita ſalutis tuto ambulamus extra quam, in omnia ſcelera ruimur, infœliciſſimèque exorbitamus, Sed enim non videtur hæc via ò mortales, niſi oculis

inun-

inunctis,& illuminatis collirio fidei quibus agnoſcitur quòd ſit Deus, & E
homo Chriſtus Ieſus,Credite ò gentes,ſi vultis videre viam. Niſi enim cre
dideritis,non intelligetis.Ecquid vero prodeſt viatori,cui longum iter fa-
ciendum ſit? videre ſtrata viarum,niſi vbi viderit iter,ingrediatur & inſi-
ſtat? niſi pedem ponat,& firmat in viam. Vos quibus eundum eſt de ter-
ris ad cęlos, quam longum iter? quam arduum? in quo à filijs terræ cœ-
lum vim patitur,animos veſtros,curas, cogitationes, omnes denique ſpes
veſtras, per ſacramentum religionis.per baptiſmum Patris, Filij,& Spiri-
tus ſancti,quam firmiſsimè defigite,& collocate in hunc vnum Chriſtum
Ieſum,vt Chriſtum profeſsi,& in illius militiam iurati, non ſitis alterius,
& ne veſtri quidem, ſed Chriſti ſolius, & non tam ipſi viuatis Chriſto,
quam verè in vobis vnus viuat Chriſtus, Nemo enim aſcendere poteſt in F
cœlum, niſi illius ope, qui ſolus filius hominis deſcendit de cœlo,idem
filius Dei, æternum quieſcens in cęlo. Ad extremum porrò,ne magnis
axis excidat aliquis veſtrum, poſtquam huius mundi fines vobis pau-
ci, & exigui eſſe videntur, & æternæ ſalutis metam, terminumque con-
tingere generoſe optatis,voranda eſt vobis tota via.Non eſt ſegniter ſtan
dum in Chriſto, ſed impigrè ambulandum, & proficiſcendum per Chri-
ſtum,vt quemadmodum nauis curſus ad litus dirigitur,ſic dirigantur greſ
ſus veſtri,in obſeruatione mandatorum eius. Nam dum quidam quære-
ret,quid ſibi eſſet agendum,vt vitam,& ſalutem conſequeretur. Reſpon-
dit ille ipſe Chriſtus Ieſus,ſi vis ingredi ad vitam,ſerua mandata,Et ſanctiſ
ſimus Vates,Beati inquit qui ambulant in lege domini. Putatis ne verò G
hæc dicta fuiſſe vnis Iudæis? Dicta ſunt & gentibus. An enim Iudæorum
Deus tantum? nonne idem & gentium? Immo & prius gentium, nam
cum mundo ſimul ortæ ſunt & gentes.Ecquam tarde in mundo ſunt nati
Iudæi? quanquam verè non tam nati quam facti. Quid,quod Abraam
credentium pater,cuius ſemen ſe eſſe Iudæi dicunt, cum tantopere à fide
Abraę degenerent,viuens inter gentes,& ipſe quoq; gentilis,vt potè non
dum circunciſus,placuit Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam, quod in
Chriſtum,quanquam adhuc præputiatus,crediddiſſet, Vt appareat gentes,
ab initio fuiſſe Deo chariſsimas, & ex gentibus primum migraſſe Dei
gratiam in Iudæos,nunquam autem eſſe melioris conditionis iudæos,niſi
Deo pareant;quam gentiles,ſi Deo paruerint. Se ipſum negare non po- H
teſt Deus, Eſt enim Deus verax,omnis autem homo mendax:propterea
Synagoga Iudæorum, tametſi ad hanc vſque diem,de diuina lege, quam
per Moſen accepit, ſuperbius glorietur, illi omnes qui per träſgreſsionem
legis Deum inhonorant, iuſto Dei iudicio habentur tanquam ſine lege,
quorum propterea vana eſt circumciſio, vanę ſunt hoſtię, irritæ feſtiuita-
tes,execranda Thura,& ingrata ſacrificia omnia.Similiter ergo inter gen-
tes,quę communiter forſan,tanquam puſillo animo abs Deo derelictas ſe
putant, & iudaico ſupercilio vocantur immundæ, quod legem perinde,

ac

A ac ipſi Iudæi in tabulis deſcriptam non habuerint, ſi qui per Dei gratiam virtutis amantes, maſculo animo ſibi vim inferunt, & abſque legis Moſaicæ pedagogia, velut legem naturalem, omnium legum fundamentum, & baſim, ſcriptam habentes in tabulis cordis, ſcopum Moſaicę legis attingant in vita, & moribus, ſummam quoque tentantes, quæ per Moſen pręcipiuntur, & ab ijs ſceleribus, quæ à Moſe prohibentur, conceptu, & partu abſtinentes, quis dubitet, niſi is quoque de Deo, & de Iuſtitia Dei ſumma impietate dubitare non vereatur, quin eos omnes reputet circuncisos, potius quam præputiatos, & Iudæos quam Ethnicos, illos propterea oculo miſericordiæ ſuæ reſpiciat Deus? Nam, & viciſſim abhominatus eſt ſemper finctos illos Iudæorum primiores, quibus quum animo & opere ab
B obſeruatione Moſaicæ legis abhorrerent, tamen philacteria legis, mira ſuperſtitione decora, & lacinioſa, per ternas membranulas, nunquam non mouebantur ante oculos, nunquam non verſabantur inter manus, idque vt dum aſsidua legis meditatione, & tractatione, coram plebecula ſanctiores & chariores ipſi Deo viderentur, primas vbique in cętibus cathedras, & pinguiores in æpulis patinas obtinerent, quibus inhiabant. Vnde & merito Deus ipſe conqueritur, & quaſi nauſeabundus, in illos euomit verbum illud, verè verbum iraſcentis, & ſtomachantis. Plenus ſum. Profecto verò, etiam poſt ſacrum illud circuncisionis ſignaculum, quod dederat Deus Abrahæ, non deeſt vobis exemplum admirabilis viri, inter Arabas Ethnici inquam & circuncisi, quem cum ſanctiſsimis Iudęorum Pro
C phetis, immo, & cum ipſo Moſe legum latore, & Dei internuncio, nō indigne conferre valeatis, ò gentes. Hic eſt Thoparcha huſitamus Iob, cuius integram hiſtoriam homo Dei Moſes à Spiritu ſancto illuſtratus, non minus quam totam mundi creationem, ſibi deſcribendam eſſe putauit, Vt in huius vnius hominis vita, diuinam in primis erga omnes homines gratiam, & prouidentiam. Tum quid in homine vbicunque degat, poſsit comes gratiæ virtus, inde Iudæis frenum inijciens, huic addens calcaria, gentibus manifeſtè demonſtraret. ſicut in ipſa coſmopæia, & contra philoſophos, & contra amatores huius ſeculi, præpotentem Dei virtutem, & inanitatem rerum omnium. quæ duo ad æternam beatitudinem aſpirantibus, die nocteque meditanda ſunt, longe lateque oſtendit. Quantus erat
D vir ille Iob, & quam Deo charus, ò gentes? Quæ enim communibus hominibus impedimenta virtutis eſſe ſolent, agri, pecora, diuitiæ, clarum genus, ſcelerati hominis colloquia mala, familia multa nimis, filij, filiæ, & mala mulier, Xantippe Socratis longe moleſtior, ea huic heroum maximo florē virtutis auxerunt, Moſes Iudæus ſi tempora ſpectes ſextus eſt ab Abraā, Iob noſter gētilis eſt quintus ſanè, & eſt vna linea Abraam, Iſaac, Iacob. Leui, Caath, Amrā, Moſes, hæc eſt ab alia linea Abraā, Iſac, Eſau, Raguel, Zareth, Iob, vt ergo ætate non multum inter ſeſe diſiuncti ſunt, ſic virtute quoque & meritis fuerunt penè pares. Et quidem Moſes poſt

tantos,

tantos, domi, & foris, terra, mariq;, exactos labores, iratus Deus, non per- E
miſit ingredi in terram illam beatam, lacte, & melle fluētem. At vero Iob, quanquam originem duceret ex ſemine Eſau, de quo Deus dixerat Eſau odio habui, fuit tamen ſemper charus Deo. Ipſe quoque, quamuis tā multiplici bello pateretur à Satana, nunquā abs Deo alienatus eſt, & poſt durā illam, & feliciter infelicem tragediam, ſuſcepit de manu domini duplicia. Poſtea vero dignus habitus eſt, qui Noe, & Danieli in ſacris literis coniungeretur, vnde triumuiratus ille ſanctiſsimus apud prophetam, Noe, Daniel, & Iob. Itaque, poſtquam Moſes per legem Iudæos traducit ad Chriſtum, equum profectò eſt, vt vos quoque gentiles; Iob, per viam ſuam in qua per omnia cum ingenti gloria, & ſplendore refulget Chriſtus, perducat ad obediendum Euangelio Chriſti, Non legem tulit vni tantum na- F
tioni Chriſtus Ieſus ſicut Moſes, ſed miſſus eſt ſoſpitator, & Saluator omnium nationum, Expectatus propterea & deſideratus ab orbe condito omnibus gentibus, quem vix natum ſalutarunt Perſæ, viuentem exceperunt Tirij, prædicantem Samaritæ, & Cananei ſuſpexerunt, morientem admirati ſunt Romani milites, excitatum à mortuis coluerunt Ethyopes, acognouerunt & crediderunt omnes gentes. Audite præputiati, & gloriam veſtram, immo vero noſtram, (vos enim caro noſtra eſtis, & os noſtrum.) Ne quæſo credite circuncisis, Chriſtus Ieſus, ex Iudæis quidem natus eſt, ſed conceptus eſt, ſed homo factus eſt, ſed Hemanuel dictus eſt in Galilea gētium, Hoc eſt principium religionis noſtræ, hæc eſt ianua fidei γέλωτα σαρδόνιον. Ecquanta eſt hęc dignitas noſtra, o mei gentiles, quod G
titulus crucis Chriſti, cuius virtute Tartara tremunt; pręferat clarum illud cognomen gentilitatis, Nazarenus? Vrbs Beata Nazareth, quę

Deum manifeſto in lumine vidit.

Intrantem Muros.

Exiguum ne verò illud eſt, quod pręclaram illam, & quam tanto ſui ipſius ſanguinis pretio emerat gratiam Spiritus ſancti, larga manu, velut ad emulationem Iudęos prouocans, effudit in omnes gentes, & ſuum ipſius Euangelium, quo tota ſalus continetur, abſque vllo diſcrimine iuſsit prædicari omnibus gētibus? Vnde & Apoſtoli tandem, relicta Iudæa, trāmigrarunt ad terras gentium, in quibus tanto cum fructu omnibus linguis prædicarunt myſteria Chriſti. Quid? quod adhuc infans Chriſtus inferri H
voluit in Ægyptum, vnde & fugere ſtatim cœperūt Demones, vt qui vim illam maiorem ferre non poterant? Ideoque cedant Chriſto venienti in regnum ſuum, iuxta illas voces, & lamentabiles eiulatus, qui etiam ſybillinis gentium oraculis continentur.

Οἱ ὄιμοι τρίποδες ςεναχήσετε, ὄιχετ᾽ Ἀπόλλων

Οἴχεται; ἐπεὶ φλογὸς ἐς με βιάζεται οὐράνιον φῶς.

Vt merito Iudæa ipſa, perinde ac olim, dum Iſraeliticum ſemen, quod præ longa terræ ſterilitate famæ tabeſcebat ſanctus ille Ioſeph ſeruauit.

A in Aegypto,totã ſui ipſius ſalutẽ,quã,ne funditus periret,illi de cęlis attulit panis vitæ verbũ Dei Chriſtus Ieſus,niſi de more,& ſaluti, & ſaluatori ingratiſsima eſſe velit, acceptã referre debeat in Aegyptum,vnde in Iudæã extinctis hoſtibus, venit Chriſtus reuocatus à patre. Scriptum eſt enim apud Prophetam, quod neque deleri, neque corrũpi poteſt, Ex Aegypto vocaui filium meũ.An verò ò Aegyptij,ò Aſſyrij,ò quicunq; eſtis cuiuſcũ quæ linguæ,cuius ordinis,ætatis,profeſsionis,& ſtatus incircũciſi, An inquam nouiſsimis hiſce diebus,quando Chriſtus iam factus gygas, exultat ad currendam viã, vt ſancta illa animalia,vnde proceſſerunt,reuertantur, & rota Euangelij, totum ſuo ipſius curſu,impleat prædicationis orbẽ, abiecta & repudiata ſynagoga, præter reliquias,quæ ſecundum electionem,

B quotidie ſaluæ fiunt,non replet nuptialem aulam,non congregat eccleſiã ſuam ex omnibus gentibus, velut lintheum illud magnũ, quod ex omnibus animalibus immundis plenum, vidit initio naſcẽtis religionis primus ille Apoſtolus Cephas?vt verè magno,& admirando myſterio,in quo dignũ fuit,vt Apoſtolus veſter exclamaret, ò altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei.Semitæ tuæ,in aquis multis,& veſtigia tua nõ cognoſcentur,amiſsio Iudæorum facta ſit diuitiæ mundi,& ſalus omnium nationũ, per Chriſtum Ieſum:Et Rurſus plenitudo mũdi,& ſalus gentium,circulo quodam futura ſit plenitudo, & fęlicitas Iudæorũ? Ecquam multa hic vndique me obſident?ſed via vi aperiẽda eſt,& impetus faciendus. Quam magnus Deus Chriſtianorum ò gẽtes. Quam multa,& magna,in vos ſuæ

C ipſius charitatis,& beneuolentiæ pignora. Et quam demum impij,ingrati, & male ſani animi veſtri? Ipſi eſtote iudices, ſi modo cauſam veſtram non cognoſcitis ſolum ſed recognoſcitis. Ex his enim quæ video,neſcio ſomno, ne languidos,an graui læthargo oppreſſos vos putem. Num non pudet,non tędet,nõ pęnitet vos ignorare Deum?Deum qui fecit cœlũ,& terram?Deus qui nobis dedit vt ſimus?vt homines ſimus, vt in hoc mũdo viuamus?Mũdus iſte in quo degitis ò Athei, cuius eſt?quis in eo vos ſuſtinet,& conſeruat?Publicum hoc lumẽ,cuius beneficio videtis,ambulatis, agitis, contrectatis, quis vobis largitur? Admiramini die Solem, nocte, Lunam,& Stellas. Quis eſt tãtarum rerum patrator,& opifex?Huc vſque ne verò veſtra inconſtantia vos deduxit, vt'ne aliquando quidem ſubeat

D mentes veſtras hæc cõſideratio,Cur conditi ſumus?propter quid viuimus? quomodo huc miſsi, vel lapſi ſumus?Cuius eſt iſte aer quẽ ſpiramus? iſtud cœlum quod aſpicimus?iſta terra quam calcamus? fructus rerum omnium percipimus, at proprietas, & poſſeſsio cuius eſt? noſtra ne an alterius? Quis eſt ille tantarum rerum Dominus? cur eum non amamus? cur eum non colimus? & ne cognoſcere quidem vllo pacto curamus? ſicci'ne incurioſi, negligentes, & ingrati ſumus? Infœlix ò gentes, qui hunc magnum Dominum non agnoſcit, etiam ſi aliarum omnium cognitione glorietur. Ecquis eſt hic magnus Dominus,hic vnus Deus; niſi ille quem

docuit

docuit Chriſtus,& Apoſtoli eius,Pater,Filius,& Spiritus ſanctus? Nos ſi inſanimus,ò gentes,Deo inſanimus,ſi ſapimus,vobis ſapimus, Conferte ſi placet,conſiderate,attendite,meditamini,quæ vobis propoſita ſunt, Homines enim eſtis, & quam vis nullis eruditi diſciplinarum ſtudijs, & artibus. Tamen quod belluæ non habent,vobis datum eſt,vt naturalis rationis virtute,de magnis quibusque rebus, aliqua, ex parte iudicare valeatis: Et ſæpe dum de rebus religionis diſputarent, vel Iudæus, & Chriſtianus, vel Catholicus, & Hæreticus, vno vtriuſque partis conſenſu,deligebatur vir gentilis,qui,quo liberior,eo incorruptior eſſe poterat,vnius cuiuſque ſermonis,ac diſputationis arbiter & quaſi iudex. Tandem eueniebat,cum diſsipata de more,diſperſaque,vt puluis,à vento aduerſa ſententia,victoria penes nos eſſet,vt is qui medius ſedebat, & magis fortaſſe à noſtris placitis,quam ab alienis abhorrere videbatur, præter omnem indoctæ plebis expectationem, ad nos deferret, & magno piorum omnium gaudio, & plauſu,plenus diuino Spiritu, noſtram cauſam, opere, & ſermone tueretur.Quanta eſt potentia veritatis ò Deus? Cur autem non idipſum de vobis omnibus confidere debeamus? Ecquidem ſi coram vobis contendat Iudæus,Chriſtianus, & Turcha,& quiſque loquatur pro Deo ſuo,pro religione ſua,videre videor vos magna confidentia, & nulla perplexitate dicturos in Turchas. Ecquam polluta,quam fęda,quam contaminata ſunt omnia veſtra?indigna prorſus,quæ religionis,& legis nomine cenſeantur. In Iudæos autem,ſi crederetis Moſe veſtro legum latori,crederitis & Chriſto: de Chriſto enim ille ſcripſit, & ille vos accuſat in quo ſperatis. Ad chriſtianos demum; Gaudete, veritas vicit,Nō eſt alius verus Deus,quam ſancta Trinitas,Pater & Filius,& Spiritus ſanctus,in cuius vnius ſanctiſsimo nomine,tingi,lauari,baptizarique cupimus,& ecce ad fontes aquarum ſitientes tanquam cerui properamus,& currimus. Erit ne vero aliquis in corona virorum,qui dum ipſi veſtrę ſalutis communi deſiderio,& amore flagrantes,uno ore cantamus, ò fidelem ſermonem,& omni acceptione dignum, Cui euangelium ab vniuerſo orbe debetur,rogatus dicere ſententiam,vt veritati faueat,in hanc eandem velut ſatis cognitam, & diligenter iudicatam, non inclinet?non accedat ſubſcriptor,& probator? non in vrnam mittat candidos lapillos? Profectò enim in re tanta,& vſque adeo à nobis omnibus remota,quanta eſt natura Dei,& vera Religio,qua colitur Deus,poſtquam ipſi diſcipuli ſumus,& non primi præceptores,ſiquidem vt ſeſe conſequuntur,diſcere,& ſcire,ſic diſcere & docere mutuo ſimpliciter opponuntur,neceſſe omnino eſt,vt fidem adhibeamus,aut Poetis, aut Philoſophis,aut Prophetis,his enim tribus claſsibus virorum,ante omnes alios crediidiſſe viſum eſt omne hominum genus, ſuam ipſius & eruditionem,& ſalutem. Quæ porrò eſt ratio,quod conſilium,de natura Dei adhibere fidem poetis, quaſi ignoremus poeticam licentiam, quæ apud ipſum Homerum,qui antiquitate& excellētia,ſons,& ſeminarium fuit omnibus

A nibus poetis fingit Deos originem habere ex aqua,quum,& Oceanum ipſum,theſaurum aquarum omniũ,de nihilo creauerit initio tẽporis, cum cœlo,& terra,viuus,& verus Deus.Apud Ennium autem, ex cuius ruderibus tantum aurũ colligiſſe ſe dixit Maro; Homericæ Muſæ penè par, introducit duodecim Deos,ſex mares,& ſex fœminas,quorũ res geſtæ,nefariæ,& turpes,oſtendunt eos eſſe indignos,qui etiam inter bonos viros,& honeſtas mulieres cenſeantur.Tantum abeſt,vt cum diuinitatis dedecore indigitari mereantur inter numina Deorũ,Nomina hæc ſunt, ò viri omnibus gentibus notiſsima,quæ ipſe quoque hoc dyſticho complexus eſt.

Iuno, Veſta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars;
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

B Prætereo enim alios,& Græcos,& Latinos Poetas,ò linguas,miro verborum fonte fluentes.

Et graij, & latij decora eloquij,

Quos merito primi ordinis Theologi appellant dedecoratores diuini numinis,& nominis, quippe quia, vbi laudare debuiſſent verum Deum, & in eius gloriam fundere tam diuites ſuæ ipſorum facundiæ, & eloquẽtiæ gemmas,iniquo iudicio,ſordida monſtra prætulerunt ſanctiſsimæ Trinitati, & nefario crimine temerarunt, non minus ipſam Poetriam, quam cum ipſum abſquo Poetæ afflantur æternum lumen, illuſtrantes egregio carmine, Deorum mortalium, & iam diu mortuorum nefanda ſcelera, ſtupra, furta, cædes, furores, quorũ commemoratione ipſi quoque ignominia affecerunt ſemetipſos.

C

Haud aliter, quam ſi raſtris quis tenet Eburnis,
Canoſum verſare ſolum, limoq́ madentes
Excolere aureolis ſi fortè ligonibus vluas,
Splendorem dentis nitidi ſcabris inquinat atra
Et pratioſa acies ſquallenti ſordet in auro,

Sic ſanè cecinit Poeta Theologus Prudentius,vir cõſularis,aduerſus Symmachum, ſub Valentiano, Theodoſio, & Archadio, pro veteri Deorum cultu,in ipſos Chriſtianos perorantem. Sed age a Poetis,quorum inanẽ ſapientiã,non tam deſcripſimus,quam perſtrinximus,tranſeamus ad Philoſophos. Adduci ne verò poteſt reſpublica hominũ in maius periculum,&

D diſcrimen,quam,vt circa agnitionẽ,& cultum Dei,vnde pendet vniuerſa animarum noſtrarum ſalus,atque perditio fidem ſuam cõmittat antiquis philoſophis,quibus,ne illud quidem vnquam,diffinitum, certũ, ratumq́; fuit;quid ſit hominis animus, quo illius vita, quota, & quanta? Nam, vt eos commemorem, qui ad philoſophiæ menſam primi recumbunt, Democritus animam noſtram ignem eſſe dicit. Diogenes aera, Anaxagoras, mentem. Heraclitus, exalationem. Pythagoras numerum ſcipſum mouentem, Ariſtoteles ἐντελέχεια. Neque aliquando hi omnes ſibi ipſis perſuadere potuerunt, vt in gratiam veritatis, cuius tantopere mor-

tales ſuaptè natura auidi ſunt, nunquam inter ſe diſsiderent, ne illis contrarias ſententias perpetuo defendentibus, veritas ipſa à toto humano genere prorſus exulare videretur. An verò ignoramus, quam omnibus ſeculis, de omnium rerum, quæ natura cõſtant principijs intrinſecus, (nam Deus, & omnis efficiẽs cauſa extrinſecus eſt,) inuicem bella ſuſceperint, & geſſerint? Quid? nondum eſt finis contentionum, & litiũ, inter ſuos ipſorum filios, & nepotes, hæredes inquam vltimos, ſuæ ipſorum philoſophiæ, ſiue Phyſica, ſiue Ethica, ſiue τὰ μετὰ, τὰ φυσικὰ ſpectes. Ita tandem manifeſtum eſſe poteſt, quia de diuinis rebus credere poetis eſt abſurdum, & philoſophis periculoſum: ad Prophetas Dei recurrẽdum eſſe, qui nõ conati humani ingenij viribus, ſed Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt. E

Quoniam igitur prophetæ, hi quidem Iudæi ſunt, illi Ethnici, omnium autem prophetarum, communiter duo ſunt inſtrumẽta, quibus de rebus diuinis orbi fidem facere ſoliti ſunt, oracula, & miracula; nam hæc vix vnquam defuerunt humano generi, tam inter gentiles, quam inter Iudæos. Quis nouiſsima hac noſtra ætate, plena tanti luminis, & cognitionis, tam inſana cæcitate, & amentia præditus erit, vt quod eſt tam clarum, tam teſtatum, tam peruulgatum, idque etiam inter ipſos inimicos Crucis Chriſti, per omne cœlum, & per totam cum vniuerſo mari, terram, nulla eſſe oracula, nulla miracula, atque adeo nullas prophetias, vel Iudæorum, vel gentium, quæ non ſint vocaliſsimæ tubæ veritatis Chriſti Ieſu, ipſe ſolus, vel obſtinatè negare, vel dubia fide ſentire, vel perfido animo corrũpere non uereatur? Interrogo te quiſquis es. Eſt ne aliquid verius diuinis oraculis, ſi ſermonis veritatem, aut diuinis miraculis, ſi veritatem rei conſideres animo? Quod ſi non eſt, verè non eſt alius Deus, quam ſanctiſsima Trinitas, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus: hoc ſiquidem eſt Alpha noſtræ religionis, quam vbique locorum, inſtitui, & prædicari iuſsit Chriſtus Ieſus, cuius teſtimonia, vt audiſtis, oracula, miracula, credibilia facta ſunt nimis. Vtinam illi, qui inter vos ratione ſe, & ingenio valere putant, huc adhiberent liberum, & ſincerum iuditium, non corruptum conſuetudine veſtræ legis, non excæcatum odio noſtræ gentis. F G

Vndique enim occaſionem inueſtigandæ veritatis accipientes, illud in primis extantis philoſophorum de ipſa diuinitate contentionibus intelligerent, quod verus, & viuus Deus, hoc ipſo ſenſibili mundo non contineatur, ſed ſit ſupra omnem ſenſum, imò ſupra omnem intelligentiam, neque enim in re, quæ ſenſibus noſtris expoſita eſſet, ſublimia illa ingenia, vſque adeo diſſentire potuiſſent. Deinde verò ex fictionibus, & quaſi luſibus poetarum, facilè perciperent, iam tum ſubinuitatum fuiſſe vniuerſum orbem ad noſtra myſteria, quod verus Deus, homo etiam ſit, natus ex muliere, ſimilis nobis, & ex genere noſtro ducens carnis originẽ, vt quem nemo vnquam viderat, quum in ſua ſe abſcondita maieſtate, tot ſecula continuiſſet, ad extremum ab omnibus hominibus videretur, H

audi-

A audiretur,coleretur, adoraretur. Tandem ex ſanctiſsimis vatibus, & prophetis cōcluderent, hunc Deum inuiſibilem, & viſibilem,abſconditum, & manifeſtū, eſſe hūc ipſum quem ſcribimus Chriſtum Ieſum. Nam, ne de Moſe quidem, cui nō ſurrexit propheta ſimilis in toto orbe terrarum, ſcriptum eſt vnquam,quod ſit Deus,ſed tantum amicus Dei. Sic demum nobiſcum fidei,& Poteſtati Chriſti Ieſu,ſe totos crederent,atque cōmitterent,agnoſcentes ex illo,& per illum,Deum Patrem,Filium, & Spiritū ſanctum. Hanc ipſam enim diuinitatis ſublimitatem,plano,& aperto eloquio,non enarrauit Moſes, neque propheta aliquis Iudæorum, vel gentium; ſed ille ipſe vnigenitus qui eſt in ſinu Patris, miſſus è cœlo, quod ſæpe à nobis dictum eſt. Sic quæſo ſæpius veſtris cogitetùr animis, vt ob-
B ſtructam à malo demone viam ſalutis,ſuo ipſius ſanguine aperiret, & Iudæis,& Gentibus.Etenim neque Deum in ſua ipſius ſecreta natura plenè nouiſſe potuiſſet,niſi eſſet vt homo,ſic & Deus habitat ſanè lucē inaceſsibilem diuina maieſtas,& poſuit tenebras tētorium eius,& ſimiliter Deus exiſtens, facile, & tuto, vix docere potuiſſet homines de natura Dei, niſi eſſet vt Deus,ſic & homo. Nota eſt enim vox illa,Non loquatur nobis dominus, ne fortè moriamur? Hæc ad vos, longius fortaſſe quam par erat, ò gentes,perorauimus de ipſo Deo,quia quum olim in regionibus veſtris quercus diuinarent, & hodie quoque, aues futura præſentiant, vnde & magna fide, vt ipſi ſuperſtitioſè dicitis,bona & mala ominantur,turpe nimium eſt vobis ignorare Deum: præſtaretque vnumquemque veſtrum
C verti in ſtipitem, migrare in bubonem, vel noctuam, quam quum ſitis homines, teneri tanta ſtupiditate, & ignoratione Dei. Sed quæ eſt iſtæc beſtia, quam è terra ſurgentem video, beſtia, fera, immanis, monſtroſa, quæ in ſubſellia veſtra irruens, delens vrnas, diſsipans ſortes, inſanis vlulatibus implet Aſiam, Africam, vociferans etiam in Europa? Non eſt Deus niſi Deus, & Maumethes nuncius eius. Adhuc ne verò ò Chriſtiani Reges, adhuc ne inquam, vobis videntibus, & ferentibus damnamur ad beſtias? adhuc obijcimur beſtijs? & non effunditis frameas veſtras, ne orbis videat cum tanta nominis veſtri infamia, imbecillos, & manſuetos homines, à truculentiſsimis beſtijs laniari? Certè verò munus eſt veſtræ poteſtatis,cui ob id tributa pendunt populi,prouinciæ,regna, vt exhibea-
D tis vos vindices, & beſtiæ,& beſtiariorum, qui impiè deturbant pacificam poſſeſsionem Chriſti, etiam in finibus noſtris. Sed tu ò ſocietas libri (eo te nomine appello, quod tu in tuæ ſectæ ritualibus, appellari conſueuiſti) ne efferare animo:gloriaris in gladio,nos gloriamur in lapide.Vltima probationum tuarum eſt gladius vltima defenſionum noſtrarum eſt lapis. Nos quidem præ nimia debilitate virium noſtrarum ſępe cadimus ſuper lapidem,ſepties in die peccantes,dum ex terra ad cęlum,lubricum,& difficile virtutis iter ambulamus, vnde & iuſto iudicio varijs modis, hoſtili veſtra manu,vobis myſteriū ignorātibus, confringimur,illo iubente,qui

per malos ſeruos,ipſos quoque filios percutere ſolet, flagellat enim omnẽ E
filium,quem recipit:ſed veniet dies,veniet,in qua lapis iſte, non ad pœni
tentiam,ſed ad mortem, niſi cito apprehendatis diſciplinam eius,cadet ſu
per inimicos ſuos,& duplici contritione conteret eos. Super vos inquam,
qui eum non agnoſcitis,effundet iram ſuã Chriſtus Ieſus, & ſuper regna
veſtra,quæ,non ſolũ non inuocant nomen ſuum, ſed quotidie in odium
eius,polluunt ſepulchrum illud glorioſum,& poſuerunt Hieruſalem ſan-
ctam quaſi pomorum cuſtodiam,quaſi vmbraculum in vinea,& quaſi tu-
gurium in cucumerario. Tum igitur ipſi, qui propter vos quotidie gemi-
mus, gemitibus inenarrabilibus, audiemus veſtros gemitus, veſtras bla-
ſphemias,veſtra maledicta,Viciſti Chriſte,Viciſti,fecimus,ſed non profe
cimus:impugnauimus,non expugnauimus: inuaſimus, non euaſimus: & F
læti videntes gloriam Chriſti Ieſu,lauabimus manus noſtras in ſanguine
peccatorum, & inſultabimus beſtiæ, quæ Antichriſti myſteriũ operatur.
Heccine eſt victoria quam iactabas?Hiccine eſt triumphus quem canebas?
Tu bella geſsiſti, hic confecit. Tu victoriam concupiſti,hic obtinuit, Tu
aggreſſus fuiſti,hic triumphauit; quia tu concertaſti,hic conflixit. Cogi-
tis me nunc Arabes,imò charitas Chriſti me compellit,poſtquam ille vix
natus,cum Angelorum cęleſtium militia, & iubilo ad ſe, velut omnium
gentium primitias vocauit reges Arabum,ab illis,quæ libens, & lubẽs ac-
cepit de auro Arabiæ,cuius abundantia forſan,lætam illam,& beatã, ſuæ
ipſius vitæ pauperiem,omnium rerum dominus,ſex quinquennia ſuſten G
tauit, vt ad vos vnos, præ cæteris gentibus verba faciam. Pudeat, pudeat,
ò Arabes,pigeat,tędeat,pęniteat,vos,quos fęliciſsimo illo tẽpore tãti fecit
verus Deus,à tam immani bellua,tã diu habitos eſſe pro contemptiſsimis
belluis,atque ideo reſipiſcite,& ne diutius obſeruari patiamini gloriã no-
minis veſtri.Quam fędum,quam ignominioſum eſt vobis,adhuc manere
inter inimicas acies, ad quas olim ſeducti, ex noſtris communibus caſtris
transfugiſtis:propter Alchoranũ cõtemnere Euangeliũ,propter Maume
then Chriſtũ: & qui iã diu Chriſtiani fuiſtis, nunc proſequi odio,& Chri
ſtũ,& Chriſtianos,& omnẽ Chriſtianã Religionẽ?An verò,nõ eſt præcla-
rũ hoc ipſum nomẽ,quod inuocatũ eſt ſuper nos,deſumptum ab oleo,& H
vnctione diuina,cuius liquore prius aqua loti,de cœlo perfundimur?Ec-
quã ſuaue vobis erit,quã iucundum,quã honorificũ,ſimul, & vtile,ablui
aqua,inungi oleo,in nomine Patris, & Filij,& Spiritus ſancti? Nam fęlici
quodã renaſcẽtiæ genere,quod caro ignorat, ſpiritus reuelat,nõ introeun
tes,quidẽ denuo in matrũ veſtrarũ vteros,ſed modo inuiſibili, etiã ſi cani
ſitis, ex filijs Eſau efficiemini filij Iacob:ex filijs ſeculi filij Dei:ex nõ popu
lo populus: ex nõ dilectis,dilecti: ex nõ miſericordiam cõſequutis,miſeri-
cordiam conſequuti. Tum erit vobis omnis Arabia fœlix,tum erunt orbi.

Arabum Beata Gaza.

Quid porrò eſt,quod ex aduerſo,per omnem Orientem audimus. Mihi

A lex mea, tibi tua, cuique ſua? Non eſt niſi vnus Deus, ò viri, non eſt niſi
vna ſalus, non eſt niſi vna via ſalutis. Rogo vos amanter, audite, & intel-
ligite. Quæ nam eſt noſtra ſalus, niſi huius mundi euaſiſſe pericula, & ex
mari magno ad portum perueniſſe æternæ vitæ, vbi cum Deo beata fœli-
citate, & immortalitate perfruemur? Huc ne peruenire poſſunt qui Deum
non colunt? quando quiſque illuc ducitur manu Dei? colunt ne verò
Deum, qui Deum non amant? nam niſi ficti ſumus, ob id colimus, quia
amamus, amare autem quomodo poſſunt, qui non cognoſcunt? Sanè co-
gnitio eſt velut anteambulo ipſius amoris, certè verò vt audiſtis, iam cō-
ſtat cognoſci nō poſſe Deum, niſi per Ieſum Chriſtum, qui primus mun-
do declarauit Deum eſſe Patrem, Filium, & Spiritum ſanctū. Ite, Ite mo-
B do vos, & manete in finibus incredulitatis veſtræ, medij inter noſtros hæ-
reticos, & Iudæos, ipſis Iudæis, & hæreticis omnibus deteriores, & non po-
tius, quod Ethnicæ etiam mulieres animo maſculo feciſſe leguntur, exite
ad Chriſtum Ieſum, & clamate, Miſerere noſtri fili Dauid. Equidem ti-
meo amici, ne omnes vos laboretis ὑδροφόβια miſerrimo illo morbi ge-
nere, quo æger eſt, cruciatur ſiti, & dum aquā expaueſcit, atque fugit, ſiti
moritur. Nam nemo eſt mortalium, qui Deum nō ſitiat, & tamen nemo
aquas Chriſti nō refugit; illud natura ingenuit, hoc rabidus canis impreſ-
ſit animis veſtris. Ecquid eſt tandem ò gentes abhorrere à Chriſto, niſi
abhorrere à Deo? Itaque venite omnes ſitientes ad aquas, Venite, haurite
C de fontibus Saluatoris, & accipietis aquam vitæ gratis, aquam, quæ eſt Spi
ritus ſanctus, quem dat Pater per Ieſum Chriſtum, ijs qui credunt in eum.
Tum plaudemus manibus, & iubilabimus in voce exultationis, quoniam
propè erunt nuptiæ agni,

In Hæreticos, Fides integra, & orthodoxa intelligentia ſanctiſsimæ Trinitatis. CAP. XVII.

HORA eſt iam ò amici, vt excurſione, & ſaltu de-
feſſa oratio hæc mea, ſedentario opere extremam
lineam ducat, & ea circumcurrente perficiat or-
D bem, quem incæpit, Vt per orthodoxam intelli-
gentiam, & puram, atque ſynceram confeſsionē,
extollēte caput integra inuiolataque fide ſanctiſ-
ſimæ Trinitatis, ſicut hactenus repreſſa eſt perui-
cacia ſcādali Iudęorū, erudita ſtultitia increduli-
tatis gentiū, ita modo, dū ſtationē agimus, artificioſè hæreticorū fraudes,
atq; inſidiæ detegātur; ipſiq; hæretici capiātur tanquàm vulpeculæ demo
lientes vineam Domini Sabaoth. Sic demū canemus Epiniciū diuinæ hi-
ſtoriæ, Deo autē in primis, quem hiſtoria celebrat, quē ſpirat, quo viuit,

offeremus pia animi thura, quod ipſius virtute, auxilioque munita, cõtra E inanes & impias fabulas Iudæorũ, gẽtium, hæreticorum, tam præclarum vbique certamen certauerit, tam inoffenſo curſu ad metam contenderit, tam ſtrenuè & fortiter in omnibus fidem ſeruauerit, coronamq; Dei dono meruerit. Plurimi quidem, per omnia mundi ſecula, ò viri, donec trãſeat terra, & cœlum, donec filij ſeculi nubant, & nubantur, pertranſibunt ipſius diuinitatis contemplatores, & amatores ſanctæ ruſticitatis, eruditæ ſanctitatis, & ſicut ſcriptum eſt in Daniele Propheta; multiplex erit ſcientia in eis, nam illi fulgebunt tanquam ſingulæ ſtellæ, hi tãquam ipſum ſtellatum cœlum. Quanta porrò ſtellarum varietas? quanta differentia in ipſo toto cœlo? Sed orbem illum tamen natura ſua nunquam finitum, nunquam finiendum, cuius vbique eſt centrum, & nuſquam eſt circumferen F tia, contemplatione, ſtudio, meditatione, ſcriptione, quis vnquam erit, qui finire queat inter mortales? Quid? an verò inter Angelos? Scilicet non eſt eadem menſura, hominis, & Angeli, per illum ſanè vnicum, inacceſsibilis lucis diuinæ radium, ex fontana diuinitate manantem, multiformi ſapientia illuminantur mentes hominum & Angelorum, ea inquam, quas velut ſpecula mũdi, & tenſa inuenerit candor æternus, ipſe quoque ſpeculum ſine macula, & ſua ipſius vnitate, & ſimplicitate, miro modo multiformes effecti angeli & homines, multipliciter in eandem lucẽ reducuntur, conuertuntur, abſorbentur, non ſecus quam ſtellæ in ſolem, quam riui in fontem. O' immenſam abyſſum, ò exuperantem diuinæ ma- G ieſtatis infinitudinem: eam adoramus, prædicamus, admiramur, veneramur, cognoſcimus contremiſcimus. Ideoque, non in immenſum gloriamur, ſed ſecundũ exiguam illam menſurã, quam nobis menſus eſt Deus, (quanquã ſi merita noſtra ſpectes, quæ nulla ſunt, dicere poſsis,) lõge maximam, confertam, coagitatam, & ſuperfluentem, quod poſſumus adnitimur, vt ſicut nobis in re modis omnibus infinita fuit ratio incipiendi, ſic ſit, & definendi modus. Nanque & nulla res eſt, in qua recta ratio non iubeat, vt videatur, Quatenus, & tametſi ſuus cuique modus eſt, plus tamen offendit nimium, quam parũ, vnde illud. Ne quid nimis. I præ tu igitur, caput & ſumma fidei, & confeſsionis meæ, reliqua ponè ſequentur ſuo lo H co, tanquam membra, artusque membrorum. Ex ordine autem paulo altius, ſimul & plenius, ne perpetuitatem curſumque orationis, quam velut compendium fidei, quis ſyncere catholicus, non vehementer audire deſideret? quæſtio vlla quæ incidat, aut forſam prorſus interrumpere, aut aliquo modo certè remorari poſsit. Audite Cœli, auribus percipe terra, Adſum, fides, hiſtoriã, oratio.

Vos ſydera teſtor

Vos, ò clariſsima mundi lumina.

Montes, colles, valles, flumina, fontes, Nã de rebus magnis locutura ſum, & aperientur labia mea, vt recta prædicent, veritatem meditabitur guttur meum,

A meum, & labia mea deteſtabuntur impium. Quoniam hæc tanta rerum multitudo, quæ propriè quidem vniuerſitas, tranſlatè verò, nunc corpus, nunc currus vniuerſitatis à Romano philoſopho dicitur, bifida eſt, ſimpliciter enim in id quod creatum eſt, & in id quod creatorem non habet, prima partitione diuiditur, tertium ſanè aut fingi, aut cogitari nequit, vt aliquid neque per ſeſe, neque aliunde vim habeat exiſtendi, & tamen extet in natura rerũ. Ea porrò quæ ex alio habent, vt ſint & numero, & ſpecie, & genere, multa ſunt, legiones quam plurimę, exercitus innumerabilis: illud verò, quod nulla ratione conditum eſt, vnum eſt, quod Deus eſt, qui eſt dux in exercitu, qui parens dicitur vniuerſitatis, cui omnia obediunt, B cuius virtute, & poſſunt id quod poſſunt, & faciunt id quod faciunt reliqua omnia, tanquam ſubiecta illius imperio, & legibus, ipſum autem ab omni neceſsitate, vi, metuque liberum eſt ac ſolutum, & arbitratu ſuo quæcunque vult, & poteſt, & facit. Hoc ipſum vnum tantæ catenæ caput, hic ipſe tantorum exercituum imperator & rex, hic ipſe parens, & dominus totius vniuerſitatis, quã partim oculis videmus, partim & magis contemplamur & admiramur animo, hic inquã magnus & præpotens Deus, quem ab omni æternitate ſine initio temporis, cuncta ſuperantẽ tempora, eſſe, & nunquam non fuiſſe ſemper oportuit, qui & initio creauit omnia, & æternum omnia ſingulaque tuetur, mouet, gubernat: quem vt alieni quoque dixerunt, inuenire difficile, inuentum autem eloqui, & explicari C impoſsibile, de quo vt alte admodum patres docuerunt, quid non ſit neſciendo ſcimus, quid ſit, ſciendo neſcimus, eſt illa ipſa ſola cunctis nomine, re paucis cognita ſanctiſsima Trinitas, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Pater quem nemo vidit vnquam; non nouè factus, non æternũ creatus, ſed neque ab vllo genitus. Filius Patris verbum, Chriſtus Ieſus, ſemper cũ Patre, neque factus ex materia, neque creatus ex nihilo, ſed tamẽ genitus, ex vtero patris, ſine matre. Spiritus ſanctus, non factus vt mundus, non creatus vt ſemen mundi, non vt pater abſque origine, non vt filius à patre genitus, ſed à patre & filio, ſimul, pariterque procedens, & cum patre, & filio, eandem naturaliter diuinam poſsidens maieſtatem. Non eſt recens confectus Deus, hæc ipſa Chriſtianorum Trinitas, nõ eſt alius verus Deus D præter illam; erat re ipſa ante omnia ſecula, vt ex ea, per eam, & in eã, omnia, & ſingula, & ipſa etiam ſecula cõderentur. Erat Pater, erat Filius, erat Spiritus ſanctus, erat, erat, erat, ſed vnum erat. Deus, Deus, Deus, ſed vnus Deus.

O' Trinitatis huius
Vis vna, lumen vnum,
Deus, ex Deo, perhennis
Deus, ex vtroque miſſus.

Idem Deus, qui erat eſt, qui eſt idem erit Hoc. credimus corde, hoc confitemur ore, hoc profitemur ſacramentis, hoc exercemus, & ſignificamus

operibus,colentès Deum,Fide,Spe,Charitate,vt trinitas trinitati reſpon deat. Sanè & ipſe Deus,ex cœlis, quos inhabitare dicitur à prophetis,triplici quaſi vehiculo, & inſtrumento, munera ſua impartiri videtur mundo inferiori, nimirum perhenni illa ac vitali luce,motu,& vertigine perpetua,denique calore ſuauiſsimo.Et haud dubiè,motus ille tam concitus cœlorum,infinitam indicat poteſtatem motoris,lux plena tantæ maieſtatis,& gratiæ,ſapientiam:calor denique,quo omnia viuificantur, aluntur, conſeruantur,incredibilem diuinæ bonitatis amorē,Neque eſt qui ignoret,potentiam appoſitè referri in patrem, tanquam in principium: ſapientiam in filium tanquam in verbum : amorem in Spiritum ſanctum, tanquam in donum.Hanc ipſam igitur ſanctiſsimam Trinitatem,ſanctè, religioſeque colere,in hanc trinitatē toto corde credere,non Chriſtiani ſoli, F
ſed omnes quoque homines, nō abſolute quidem, (nā humanæ libertati, quis vim inferat ? Verum eſt enim,vt quidam dixit,quod agere valeat

Cætera quiſque nolens, at credere non niſi volens.)

Sed conditione adiecta,ſi ſalui,& beati eſſe cupiunt, quod deſiderium,natura,cuiq; mortalium indidit, omni excuſatione remota de neceſsitate tenentur. Inuulgato iā præſertim per omnes terras euangelio, quo ſecuri ſumus,quando fides non inuentum eſt hominum ſed donū Dei, nemini vt credere valeat defuturum Deum,ſi nō deſit ipſe ſibi . etenim ſalus hominis,non tam ab homine eſt,quā donatur à Deo,ſicut ſcriptū eſt,Domini eſt ſalus. Dei autem donū eſt ex gratia, neque verò datur gratia ſine fide, G
quando per gratiam placemus Deo , & ſine fide , vel non placemus, vel etiam diſplicemus, nimirum alieni à cogitatione, & amore Dei, vt pote extra Chriſtum Ieſum, qui vnus dedit nobis ſenſum,vt cognoſcamus,& diligamus Deum in quo vno,vt ipſe Deus dixit,placata eſt ijs,qui credūt, anima eius. Hoc ipſum porrò in ſcalis cognitionis, & fidei baſis eſt, & primus gradus, iuxta eccleſiam ſanctam Catholicam, quæ eſt fidei mater, & magiſtra,vtcunque cognoſcere,& credere in Deum Patrē,Filium,& Spiritum ſanctum, tres perſonas, ſed vnum Deum, non tres Deos,ſicut ſcriptum eſt apud Ioannem Euangeliſtam,& hi tres vnū ſunt,ex quibus verbis, ab initio cōflatæ ſunt apud Græcos illæ voces, *τριὰς, ὁμοούσιον* apud Latinos autem Trinitas conſubſtantialis. Quibus intelligitur,& ſignifica- H
tur, quod pater quidem ſuæ ipſius perſonæ proprietatem retineat, qua pater eſt, generationem inquam, vel paternitatem:& filius ſimiliter natiuitatem, aut filietatem, qua eſt filius,ſitquę vna hypoſtaſis Pater,quod ſanè nomen illi tribuit Diuus Paulus:illius autem figura,vel imago ſit altera hypoſtaſis,quæ eſt filius,illa inquam hypoſtaſis,de qua in libro ſapientiæ legitur, *ἡ μὲν γὰρ ὑπόστασις σου τὴν σὴν πρὸς τέκνα ἐνεφάνιζε γλυκύτητα*. Sed tamen & Pater, & Filius, ſimiliterque Spiritus ſanctus, ſicut ſunt tres hypoſtaſes,ita ſunt vna *οὐσία*,vna ſubſtātia, vna diuinitas. Neque enim dicitur quod *οὐσία*, ſit figura *τῆς οὐσίας*, hoc eſt ſubſtantia ſubſtantiæ,

tiæ,

A tiæ, diuinitas diuinitatis, ſed quod altiſsimè magiſter orbis inſinuauit, ὑπόστασις ὑποστάσεως; filius inquam Patris, quia ſunt duæ perſonæ, ſed nō ſunt duo Dij, quoniã adiecto etiã Spiritu ſancto, omnes ſunt vnus ſolus Deus. Ecquæ hic multitudo ò viri? Ecquis hic numerus, niſi relationum? Quod ad ſe eſt, & dicitur, vnum eſt, relatio ſola eſt, non ſubſtantia quæ ſurgit in perſonarum trinitatem, quanquam præter id quod ad alterum dicitur, prædicatur per modum ſubſtantiæ. An verò eſt aliquis hominum, qui ſi relationes ſpectare volueris, perſonas non gerat propè innumerabiles? quum tamen, reuera, nō ſit plures homines, ſed vnus homo ſolus, & vna ſola ſubſtantia imò, & vna ſola perſona. Nam Hector ad Priamum, perſonam ſuſtinet filij, ad Aſtianactem perſonam patris, ad Andro
B machen mariti, ad Paridem fratris, amici ad Sarpedonem, inimici ad Achillem. Ita nihil prohibet, vt ſint relationibus tres diuinæ perſonæ, quum tamen diuina natura, vel ſubſtantia ſit vna ſola, An verò propterea compoſitus, & non potius ſimpliciſsimus eſt Deus, quando non eſt in eo aliud quod habet, & quod habetur? Sanè non eſt eſſentia res alia, à relationibus, neque aliud ſunt relationes ab ipſa eſſentia, quum alioquin, non ſit eſſentia, extra perſonas, neque perſonæ ſint extra eſſentiã. Quanquam autem, in filio Pater eſt, & filius in Patre, neque filius is eſt, qui eſt Pater, & Pater non is eſt, qui eſt filius, tamē ſecundum id quod ſe dicitur, vnum ſunt pater, & filius, atque ideo ſimiliter, ſunt vnum diuinitas, paternitas, filietas, licèt ſecundum id quod dicitur ad alterum, paternitas nō
C eſt illa eadem res quæ eſt filietas, Gaudete Latini hic totis animis. Nam lingua Hæbrea, quum non apertè quidam dicere, ſed pro ſua ipſius maieſtate inſinuare cupit, ſacroſanctũ myſterium diuinæ Trinitatis vix mutire poteſt, quin ſonare videatur Deos אֱלֹהִים אֲדֹנָי. An non eſt vox plurium אֱלֹהִים Dij? an non eſt, & plurium vox אֲדֹנָי Domini mei? quanquam vbi vicaria vox eſt, illius ſanctiſsimi nominis, hoc eſt יְהֹוָה. profertur numero ſingulari Dominus. Quid dicam de lingua Græca? Vbi de Trinitate loquuntur Græci, ijque maximæ Catholici, non'ne dicere videntur ſubſtantias? ὑποστάσις. nam hypoſtaſis ſubſtantia eſt communiter apud Græcos. Sola lingua Latina in re tã ſecreta, magiſtra rectè loquendi, vbique dicit Deum, vbique dicit ſubſtantiam, & anathema cōmunicatur, ſi
D quis dixerit Deos, ſi quis dixerit ſubſtantias, & tamen exacte dicit Deum trinum, Deum Trinitatem, trinam deitatem. Ecquis tantam linguæ Latinæ fœlicitatem, non admiretur, ò viri? Profectò verò hac ipſa fœlicitate dignum erat Latium, poſtquam non fato, vt gentes, ſed diuina voluntate, vt Chriſtiani loquuntur, in Latio collocata eſt ſedes quieta, & immobilis Sanctæ Romanæ Eccleſiæ, Vnde omnibus gētibus leges, & iura dãtur de Deo, & de rebus diuinis, vt credendi ſic, & loquēdi: Vnus igitur verè eſt Deus Trinitas, triũ inquã vnitas, trina Deitas, Trium vna diuinitas, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, qui ex ſua ipſius natura, & ſubſtantia, Pater filiũ gene-

generat,& ex eadem ab vtroq; procedit Spiritus ſanctus, Vt quoniam ſunt E
vnius eiuſdemq; ſubſtantię, ſint & habeãtur vnius diuinitatis. Neq; tamen
nulla ſit ſecundum rem in ipſa Trinitate diſtinctio, quia ſecundum rẽ, Pa
ter eſt non genitus, Filius genitus, & Spiritus ſanctus procedẽs. Hæc enim
vim diſtinguendi habent, quaſi notæ quædam propriæ & ſignificationes
perſonarum: quid? Non ſunt rationes ſignificandi tantum perſonas, ſed
& conſtandi, & ſubſiſtendi ipſis perſonis, neque enim alia ratione conſtat
per ſeſe, hoc eſt ſubſiſtit Pater, filiusque, & Spiritus ſanctus, niſi quia pater
genuit, natus eſt filius, proceſsit Spiritus Sanctus, Putate hæc in perſonis
diuinis eam rationem habere, quam habent apud nos proprietates, & dif-
ferentiæ, quas indiuiduales vocant, Appietas, Lentulitas, vis Carnedea,
Democritea, Vt quum de Patre, Filio, & Spiritu ſancto tam ſingulatim, F
quam vniuerſim, non ſecus quam de vno quoque homine tria quæri poſ-
ſint, Quid ſit, quis ſit, quo ſit, & primum quidem pertinet ad naturam, ſecũ
dum ad perſonam, tertium ad proprietatem perſonæ. Ad primã quæſtio
nem reſpondendum ſit, ex oraculo legis. Videte, quod ego ſim ſolus Deus,
& non eſt alius Deus præter me. Ad ſecundam, ex tonitru Euangelij. Tres
ſunt qui teſtimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus, &
hi tres vnum ſunt, Ad tertiam, ex tubis cęleſtis Niceni Concilij, Deum eſ-
ſe patiẽ generatione, Filium natiuitate, Spiritum ſanctum progreſsione.
Hanc ſanè doctrinam Catholicam, velut diuinam quandam, & admirabi-
lem, vtriuſq; teſtamenti rhapſodiam, oſtenderunt ſanctæ Eccleſię inuicti il
li Chriſtianæ Religionis præcones, confirmatam tantis authoritatibus, ſen- G
tentijs, rationibus, exemplis, demum & ingentibus rerum miraculis, vt per
ſuaſum haberet Cæſar, & qui cum eo erant Principes, Duces, Philoſophi,
Oratores, Hæretici, ex omni orbe terrarum, quod Sanctiſsimæ Trinitatis fi
dem, non reuelauerat caro, & ſanguis, ſed Pater æternus qui in cœlis eſt.
Ideoque ſacro ſancta ſynodus, non nitebatur perſuaſibilibus humanæ ſa-
pientiæ verbis, ſed in oſtenſione Spiritus & virtutis Dei, vnde & tam mul-
ti eruditi viri, coacti ſunt dare manus, & gratulantes quod non verbis, ſed
virtutibus victi eſſent, ex raſtris conuolabant ad baptiſmum, conterentes
capita draconum infernalium. in aquis, laudantes & glorificantes ſan-
ctam Trinitatem, Patrem, Filiũ & Spiritum ſanctum. Patrem, ex quo om
nis paternitas in cœlo & in terra nominatur. Filium, mediatorem Dei, & H
hominis ſummum angularem lapidem, In quo omnis ædificatio conſtru-
cta creſcit in templum. Spiritum ſanctum, per quem Charitas Dei diffun-
ditur in cordibus noſtris, quo vngimur, quo ſignamur, qui eſt pignus hæ-
reditatis noſtræ, quam habemus in cœlis repoſitam. Patrem, qui miſit filiũ
ſuum, vt Deus exiſtens homo fieret, & naturam quam Adam terrenus ſer
uituti addixerat, ipſe Adam cęleſtis in libertatem vindicaret. Filium qui
intelligens ſibi refingenda eſſe quæ finxerat, non diſcedens è cœlis, deſcen
dit ad terras, & cum hominibus homo, cum Deo Deus, vnus ex duobus

admi-

A admirabili modo operans diuina humanè, humana diuinè, integerrimam vitam egit, vt peccatum obliteraret, & duriſsimam mortem, quę ei non debebatur, pertulit, vt moriendi debitum noſtrum aboleret. Spiritum ſanctum, qui impetu facto, in Iudæa primum, dehinc in Samaria, & vſque ad vltimum terræ, perfidiam, infidelitatemq; deiecit, aperiens linguas mutorum, vt narrarent mirabilia Dei, & obſtruens linguas diſertas & eruditas, ne aduerſus Deum impia bella ſuſciperent. Quæ lingua ò Viri res tot & tãtas in magno illo conſilio auditas, & viſas, digna ſatis oratione explicare ſufficiat? Barbati illi Theologi, Hierophantes, Hyeromiſtæ Apoſtolis penè pares, qui Ioannis, qui Pauli, qui Hierothei, qui Dionyſij ſecreta animis hauſerant, & ſapientiam didicerant, quam illi loquebantur inter perfectos, Di
B uino pleni ſpiritu, in extaſim rapti, admirabili in dicendo, pronunciandoq; & rerum & verborum armonia, non velut artem oſtentantes, ſed pura & ſyncera oratione, qualem eos decet qui Deum laudant, non fortuito, ſed vt ſpiritus iubebat, quorum illi templa erant impolluta, & incontaminata, de ſanctiſsima Trinitate, & de vnaquaq; perſona Sanctiſsimæ Trinitatis, alternis vicibus, Angelorum emulatores effecti, ſublimes fundebant ſyndologias. Lætabatur Eccleſia, ſynagoga confundebatur, creſcebat fides credentium, & terra marique morbus perfidię decreſcebat, Canebantur per fora vbique gentium voces illæ antiquæ, quę citra omnes allegorias leguntur in Pſalmis, Pater meus es tu, Filius meus es tu, Ego hodie genui te,
C Ante luciferum genitus. Spiritu oris eius, Inde natum eſt decretum, vt omnes, & ſingulos Pſalmos, quoties in eccleſia recitantur, concludat vna Trinitatis δοξολογία, cantilena illa inquam ſuauiſsima, Gloria patri, & filio, & Spiritui ſancto, quo intelligat vniuerſus orbis, non euangelium ſolum, ſed totam legem, cuius virtus, & medulla eſt Dauidicum Pſalterium, confiteri, glorificareq; Deum trinum, & vnum, Patrem inquam, qui omnia quæ videntur, et omnipotenti, filij ſui virtute creauit, et Spiritus ſancti ſanctificatione firmauit. Filium qui miſſus à Patre, virtus et Sapientia Patris, per Spiritum ſanctum hominem perditũ, et in homine vniuerſam creaturam feliciſsimè recreauit, et omnia ſubiecit patri, qui ſibi ſubiecit omnia. Spiritum ſanctum, qui miſſus à Patre et filio, nexus patris et filij,
D implens Eccleſiam muneribus ſuis ignoranti ſęculo declarauit Filium Deum, equalem Patri, et patrem fontanam originem Deitatis filij. Nullus hic modo curioſus roget. Quomodo hæc intelligi, aut eſſe poſſunt? Quomodo generat Deus, qui eſt ſubſtantia ſimplex, incorporea, incomprehenſibilis? Quomodo naſcitur Deus qui eſt æternus, ſine principio et ſine fine? Quomodo procedit Deus, a quo cuncta procedunt? Hoc planè venenum eſt fidei, hoc ſeminarium vniuerſæ hæreſeos, temere aggredi res diuinas, et importuna ſubtilitate ſiſcitari ea, quæ ne angeli quidem ipſi plenè intelligunt, Ideoque vel tantulum ſiſcitari, veriti ſunt ipſi quoque prophetæ Religionis Antiſtites, quorum eſt illa vox admirationis plena, Genera

tionem

tionem eius qui enarrabit? Loquar propoſitiones ab initio, ò viri. Profe- E
ctò huc reſpexiſſe videtur parabola luti, & figuli, quam olim, filijs Iſrael propoſuit Deus, nimirum, vt arceret improbos hoſce noſtrorum ingeniorum conatus, & perſuaderet humano generi, quam ſit impiũ, atque nefarium homunciones, eſſe velle Dei cenſores, & iudices, quos equum eſt in omnibus cedere Deo, cõfiteri ſe eſſe in manu Dei, id quod lutum in manu figuli, ideoque libẽter ignorare, & omnino ſcire nolle, quid moliatur Deus, & in illius, gloriam, & honorem, nunquam nõ verſare animo Paulinam illam ſententiam, Quis cognouit ſenſum Domini? aut quis cõſiliarius eius fuit? Nam & Helias, ob reuerentiam numinis, operuit vultum ſuum pallio, quum tranſiret Dominus Secreti ſacramenti vocabulum eſt hoc, Deus Pater, at verò, quum audimus patrẽ, ſatis intelligere poſſumus, F
& debemus, tametſi neſcimus, quomodo genuit filium, quod omnino filium habeat, ſibi per omnia ſimilem, eiuſdem naturæ indiuidua æternitate genitum, & per omnia æqualem genitori, neque enim pater eſſet niſi genuiſſet, neque item eſſet verè filius, ſi non eſſet verè natus, & genitus. Credenda ſunt hæc à nobis, nõ diſcutienda, donec intremus in ſanctuariũ Dei, & intelligamus, qua incude, quo malleo cœlum πολύχαλκον fabricatus fuerit: ex quo fonte tantã aquã eduxerit: Quomodo mundũ de tenebris in lucem protulerit: quibus carminibus maria ne fluctibus ſuis, terrã obruant, incantauerit quibus ignibus Solem, & ſtellas accenderit: per quã viam diruptis cœlis, ad nos deſcenderit, quomodo ſe ipſum hominẽ finxerit, deq; virginis vtero prodierit: ſuper aquas ſiccis pedibus ambulauerit: G
ianuis clauſis ad Apoſtolos ingreſſus fuerit, Tunc enim fortaſſe, quum hæc omnia, quę extra naturã Dei ſunt, intellexerimus, penetrare licebit, ad generationem illam ſecretiſsimã, intra Deum, in corde Dei, ex vtero Dei. Interea ſufficiat nobis ſcire, ex ſcripturis ſanctis, quod vt lux gignit ſplendorem, ſic Deus Pater generat Deum filium, iuxta illud, In ſplendoribus ſanctorum, ex vtero ante luciferum genui te, & pudeat nos profundiora ſciſcitari, qui ne de nobis quidem ipſis, ſcire poſſumus, quomodo ſapientia, mens, ratio, ingenium, intellectus, conſilium gignat verbum, & conceptum animi noſtri. Vos porrò, qui pręditi eſtis ſcientia tantarum rerum, ò ſoli ſapientes, ò ſinguli homines, ò hæretici inquam, hæreſiarchæ, H
qui tanta animi elatione dicitis, eſſe non poteſt, vt Deus gignat Deum, Non poteſt Deus habere filium, ſi eſt filius non eſt Deus, impoſsibile eſt, vt ſit natus, & æternus, quique propterea, dum definire audetis confidentiſsimè, quid Deus poſsit, quid non poſsit, videmini terminos poſuiſſe naturæ Dei, ideoque plene ſcire quid ſit Deus, quæ vis, quæ poteſtas diuinitatis, quid Pater, quid Filius, quid Spiritus ſanctus, Vos inquam, ὦ πάνσοφοι, ὦ πανοῦργοι, quos nihil latet, quos nihil effugit, docete nos quoque indoctos, & rudes, hanc veſtram altitonantẽ, & altiuolantem Theologiã, vt qui huc vſque in tenebris, ſicut dicitis ambulauimus, fraterna illa charitate,

A tate, quam phaleratis verbis, vſque adeo profitemini, per vos eripiamur ab
interitu animarũ noſtrarum. Diſſerite, vt planè dicam, quod volo, ò noui
Euangeliſtæ, qui vetera eccleſiæ dogmata, velut rancida putatis, diſſeri-
te, qui definitè ſit ipſe Deus, & ego diſſeram vobis, quomodo pater gene-
rat filium, quomodo filius naſcitur ex patre, & quomodo ex vtroque ſpira
tur Spiritus ſanctus. Vere ſpiritus, non ſpiraculum, ſpiraculum eſt creatura,
ipſe ſpiritus eſt creator, & vnus eſt creator, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus
Narrate vos nobis, quomodo Spiritus ſanctus ſine viro formauerit corpus
Ieſu Chriſti in vtero virginis, & ego pro omnibus, narrabo vobis, quo-
modo Deus pater, ſine muliere genuerit illum eundem filium ſuum Do-
minum noſtrum, de ſubſtantia ſuæ ipſius diuinitatis. Narrauerunt mi-
B hi hæretici, ò ſacratiſsima Trinitas, immo vero non mihi, ſed vrbi & or-
bi, doctas, & elaboratas fabulationes, Ecquam diuerſas à doctrina tua? ab
euangelio tuo? Nam omnia verba tua verbum vnum, & principium verbo
rum tuorum veritas eſt, & verbum illud tuum ſermo factum eſt, & nos lau
dauimus in Deo verbum Deum, & laudauimus in Domino Ieſu Chriſto
ſermonem, Deum hominẽ, & verbum ſermonẽ. Deus homo annunciauit
nobis veritatem, & oſtendit nobis lux vera lumen in lampade, vt non ex-
cęcaremur, ſed illuminaremur, ad cognoſcẽdum te ſolum verum Deum,
Patrem Filium, & Spiritum ſanctum: Sua enim eſt illa vox, In nomine Pa
tris, & Filij, & Spiritus ſancti contra hanc vocem, quiſquis loquitur: de ſuo
C loquitur, qui de ſuo loquitur, falſa loquitur. quia oĩs homo mẽdax, niſi ſue
rit, aut Deus, aut per extaſim ſecum factus vnus; Quomodo autem eſt tecũ
vnus, qui eſt à ſpiritu tuo alienus? & quomodo nõ eſt alienus à ſpiritu tuo,
qui aduerſatur uerbo tuo, & eccleſiæ quæ eſt corpus tuum? Valeant, ualeãt
hæretici omnes, ab initio ſemper mendaces, ualeant omnes hæreſes, ipſæ fal
ſitates, ipſa mendacia, & tu in primis abi in malam crucem, mendaciorum
pater, & zizaniorum ſator Diabole, qui ui x orbe condito, contra ueritatẽ
Dei, nominaſti Deos, dicẽs. Eritis ſicut Dij, & ad Iordanẽ uiſa columbâ,
audita uoce, baptizato Chriſto, cõtra Trinitatem primus dubitaſti, Si filius
Dei es. Vah Spiritus nequam, Spiritus perditiſsime, qui mundũ tanto tẽpo
re ꝑdidiſti, Vah peſtis & funus religionis, hoſtis humani generis, cuius do-
D ctrina & exẽplo corruptus Nabal dixit in corde ſuo, Non eſt aliquis Deus,
quia neq; eſt vnus: neq; trinus, Indeq; permoti filij Iſrael, aliquãdo dixerũt,
Eamus, & faciamus nobis Deos, poſtquam non eſt aliquis natura Deus, fa-
cti ſimul ἀθέοιται, & πολοθεοιταὶ, ſine Deo, et cultores multorum Deo-
rum. An uero inter nos defuerunt ò uiri, qui tres perſonás diuinas inſti-
gante diabolo dixerint eſſe tres Deos? aut qui miſcentes, et fermentan-
tes diuinitatem fecerunt unam perſonam ex tribus? Sed et quidam Tri-
nitatem Chriſtianorum putauerunt eſſe Deum, Mariam, et Chriſtum
Ieſum. Alij uelut binarium numerum, præferentes ternario, prædica-
runt duos Deos, Et fuit ſanè, qui diſtinxit, quaſi inter duas res, inter

Deum et animam Dei, Ecquis referat innumerabiles illas muſcas et ranas E
egyptias, brucos, erucas, locuſtas, hæreſes inquam, & ſectas, quæ per omnes ætates, patre Satana, in humani generis æternam perniciem, natæ ſunt, naſcunturq́;, & renaſcentur noſtro æuo, aduerſus fidem Sanctiſsimæ Trinitatis? Et quidem non eſt hæreſis aliqua, quę non caput attollat in Deum trinum & vnum, quãdo omnes ſoluunt Ieſum Sanctiſsimę Trinitatis, (ſic dicere liceat,) gloriam & quaſi faciem: nulla ſanè eſt, quę Chriſti vnitatẽ non diuidat, vnitatem inquam, vel naturalem, vt quæ dicit, Chriſtum non habuiſſe veram carnem, aut rationali caruiſſe anima: vel perſonalem, vt quæ aſſerit in Chriſto duas perſonas, & quæ negat Chriſtum Dei filium: vel myſticam, vt quę gratiæ derogat, quę ſacramenta contemnit, quę detrahit patribus, quæ iudicium ſibi vendicat, herciſcũdæ familiæ Chriſti, ſeparans F
& eccleſiam à Chriſto, & ab eccleſia Chriſtum. Quod ſi tãdem fides eſt de Deo, & Deus eſt Trinitas, quum ex Diametro fides, & hæreſis opponatur; poteſt ne eſſe hæreſis, quæ non aduerſetur Trinitati, aut certè perſonis, myſterijs, operibus Trinitatis? Et quo ſpectabant quæſo hæretici illi, pleni inſidiarum, qui ſummis conatibus moliebantur, vt ſilerent in Eccleſia Euangelium Ioannis, & Epiſtolæ Diui Pauli? ea vna præſertim, quam hæbreis de capite Chriſto altiſsimè, ideoq; hæbraica lingua, & ſtylo ſcripſit, niſi vt è Sanctiſsima Trinitate deturbarent.

En Chriſtum genitum, ſumme pater tuum,
In quo viſibilis ſtat tibi gloria,
Qui noſter Dominus, qui tuus vnicus,
Spirat de patrio corde paracletum, G
Per quem ſplendor, honor, laus, ſapientia,
Maieſtas, bonitas, & pietas tua,
Regnum continuat numine trino,
Texens perpetuis ſæcula ſæculis.

Ad cuius etiam ſempiternitatem auferendam, artificioſa & verè diabolo digna ſubtilitate, quæ non ſæculorum monſtra, aliqui ijſque primis temporibus confixerunt? Bone Deus, quam belle appellauit ſapientiſsimus Salomon, hæreticos Vulpes qui & ſi in omnibus tractent dolos, toti ex mendacio compoſiti, & fraudibus, in hoc vnum tamen, dies & noctes incumbunt, vt nunquã deſinant inſidiari Gallinæ Euangelicæ, cuius eſt illa vox, H
O quoties volui congregare filios veſtros, ſicut Gallina congregat pullos ſuos ſub alas? agereq; pro viribus, vt Chriſtianos tandem ad negandũ Chriſtum inducant, & conuertant ad iudaiſmum: vnde vt verum dicam, in Eccleſia omnes hæreſes originem habuerunt. Diceres eos quam elegantiſsime, in Eccleſiam, dente lupos, cornu Tauros, in ſeipſos immaniſsimas viperas, in Deum

Terribili ſpecie, totosq́; Dracones

in Chriſtum,

Illud

A *Aſtutam gerantes, ſub pectore vulpem.*

Illud pręterire non poſſum, fuiſſe aliquos, qui ex duabus illis literis ἄλφα, & ὠμέγα, quas in ſymbolum totius perfectionis, quæ in vniuerſa natura, ex initio & fine conſtat, iure & merito, ſibi tribuebat verbum Dei, impudentiſsimè docuerunt, vmbras, & ſimilitudines, figurasq;, & parabolas eſſe omnia quæ de Chriſto Ieſu leguntur et ſcribuntur, in Euangelio; vnde & illum non viuum, et ſubſiſtens Dei verbum. ſed ſermonem volātem, metaphoricè appellabant: quin et plurimi dubitationibus ęſtuantes, quum viderent in ſcripturis ſanctis de Chriſto Ieſu, contraria quædam, et magna, et mirabilia prædicari, vt quod eſſet Dauidis filius, et Dominus: quod nouè natus eſſet ex Maria, et antecesſiſſet omnia ſecula: quod mortuus eſſet,
B et à morte ſemetipſum excitaſſet: neq; rectè intelligerent ſacram illam, et ſecretam δυὸφυσιν illis fauebant, et comites iungebantur. Quos deinde ſecuti alij, quãquam maiores habiti ſunt nomine et fama, Chriſtum Ieſum, vitæ quidem ſanctitate Deo maxime ſimilem, opinabantur et docebant in populis, minimè vero dignitate, maieſtate, æternitate, Patri æqualem, quē propterea nõ de ſubſtantia patris generatum, ſed vt Angelos, et homines, et communes creaturas, ex nihilo factum, et creatum eſſe mentiebantur. Pepercit ne vero hæreſis Spiritui ſancto, in quem qui peccat, euangelium tam apertè dicit, neq; in hoc ſeculo, neq; in futuro, expiari non poſſe? ſuperbo enim ratiocinio, ad calculos vocans totam Trinitatem, Patrem Auro, Filium Argento, Spiritum ſanctum Æri, aut ferro comparauit, et con-
C fitens Patris quidem et filij vnam eſſe ſubſtãtiam diuinitatis, Spiritum ſanctum, à naturali diuinitatis conſortio, reijcere non eſt verita, nullum illi aliud relinquens, cum Patre, et Filio, quam ſociale commertium. o ſcelus. Vtinam mihi dono dares, ò Sancta trinitas, quod olim in Concilio Niceno, aduerſus ſerpentes coruſcantes linguis, zelatori tuo dediſti, vt me dicente. Impero vobis, In nomine Domini Noſtri Ieſu Chriſti, ne loquamini amplius, θεόμαχοι iſti amitterent vſum.

Verborum, & natæ dira in conuitia linguæ.

ſed pergãt loqui, quamdiu volunt. Magna eſt veritas, et fortior omnibus, omnis terra veritatem inuocat, cęlum ipſam benedicit, et omnia tremunt
D eam. Hęc eſt veritas, origo et fons omnium veritatum. Deus eſt Trinitas, Pater, Filius, et Spiritus ſanctus, quam niſi quiſque integram credendo, et inuiolatam, bene viuendo, ſeruauerit, ò viri, abſque dubio (ſententia enim iam lata eſt) in ęternum peribit, Filius irę Dei, cibus ignis, cuius cõſumatio in combuſtionem. Sic ore locuta eſt, ò Chriſti fideles diuina Hiſtoria, inter odoratas lauros, inter virentes, et paciferas noſtras oleas.

Recenſens vera, vero de numine veri.

De vera virtute Dei, natique patriſque,

Indicat autem

Namque Deus alto cæli crepitante fragore

Ter Adrius pater; poſuit ſurgentia frata. E
Vos nunc mundo ſtulti, Deo ſapientes Chriſticolæ, vt concidant Sophiſtræa omnia, ter canite, ter plaudite, ter adorate.

Salue Pater ſupreme,
Patriq́ ſermo Chriſte,
Et ſpiritus Benigne.

Veſtro nomine ego, & veſtris viribus frætus, inſiliam ſaltu, & fremens, ſternam campis viles, inhumatas, inflataſque turmas hæreticorum.

Veh captioſis hæreticorum ſtrophis,
Veh Verſipelli aſtutia,
Nodos tenaces recta ſoluit regula,
Infeſta contendentibus.

FINIS.

REGISTRVM.

*, **, a b c d, A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh.

Omnes ſunt quaterni, præter L duernio.

VENETIIS, APVD IVNTAS.
M D LXXXVII.

INDEX LOCVPLETISSIMVS OMNIVM RERVM INSIGNIVM, QVÆ IN HOC OPERE DE DIVINA HISTORIA continentur.

ABRAAM credentium pater. 224 g
fidei pater. 295.b
fidei explicitę priceps. 256.h
magnus ſacerdos. 295.b
Dei athleta fortiſſimus. 72.c
eius fides eſt noſtra fides. 58.e
quid nos docuerit. 58.e
vt ętate, ſic probitate cẽtenarius. 156.h
homo Dei. 72.f
ternum & vnũ Deũ humana ſub imagine vidit, coluit, & adorauit. 157.a
ſapientium omnium pater. 72.b
auctor circuncisionis. 72.b
multis virtutibus illuſtris.
ſuam familiam recta fide, & moribus Deo acceptis instituebat. 20.e
exemplar fidei in Deũ, & Ieſum Chriſtum. 72.c
gloria Chaldæorum. 72.b
Abſalon pulcher. 132.h
ACADEMIA docẽs nihil poſſe ſciri, qualem philoſophiam docuerit. 94.b
Academię duę inter Iudæos. 69.g
Accidentiũ cõmunio nulla cũ Deo. 31.b
Achille bellante, ruit ſuperbum Ilion ante ineſpugnabile. 61.c
Actio, & paſſio conſtituunt duas cathegorias. 171.e
Actus multa ſignificat. 128.b
ADAM humani generis parens. 21.c
primus hominũ, & primus vatũ. 156.h
ab illo eſt natura. 21.c
per eum naſcimur filij mortis. 21.c
ei datũ eſt, vt in creaturis velut in ſpeculo Deum aſpicere poſſet. 60.b
decoxit nobis. 21.c
Adam cęleſtis redemit nos. 21.e
AER ventorum ſedes. 90.c
theſaurus niuium. 90.c
refrigerium animantium. 90.c
vehiculum, & adiutoriũ viſionũ. 90.c
cęli fulgoribus illuſtratur. 160.h
Aegri cur ſæpe ſomnijs vexentur, delirent, & aliena loquantur. 66.d
Aegyptij quę inter alia numinis loco venerentur. 65.a
eorum mos cum de Deo loquebantur. 118.b
in eos natura, Deo imperante, deſæuit. 34.f
Aegyptus ſcientiarum parens in fędiſſimam idololatriam lapſa. 65.b
non tam frugum, quam errorum ferax. 202.b
eius dij qui. 79.b
eiuſdem flagella quamplurima. 34.e
quod nam hieroglyficum naturę Dei faciebat. 56.h
Aeſculapius aurea barba depingebatur. 112.c
Aeterna multa in ſcripturis nuncupantur. 9.d
Aeternitas eſt certa firmaq; poſſeſſio. 16.a
nunquam fluit, neq; refluit. 12.h
ſæculorum arx. 7.g
eius dignitas eſt propria diuinę naturæ. 7.h

velut punctum medium in tota temporis. 18.e
omnium regina. 5.b
æui regina. 18.b
ſyderum & totius æui particeps. 18.b
omnibus ſemper colenda. 18.b
omnium ſæculorum mater. ibid.
vere ætas Dei. ibid.
ſacietatem afferre non poteſt. ibid.
non niſi Deo digna. ibid.
temporum domitrix. 19.a
hominum ſpes, & diuorū decus. ibid.
ſuo numine cœlites beat. 18.a
dat leges, & iura mundo. ibid.
ſolium Dei excelſum. ibid.
omnium rerum parens. 18.a
arx & præſidium mundi. ibid.
portus firmiſſimus omnium creaturarum. ibid.
vitæ, neciſq; domina. 19.a
ſine principio, mutatione, & fine. 14.e
non eget tempore. 6.h
tota ſimul exiſtit, carens principio, & fine. 6.h.7.a
velut lignum in flumine defixum, & ſcopulus in mari. 14.b
ætas præclara. 12.d
flos ſæculorum. ibid.
apex vniuerſi temporis. ibid.
faſtigium omnis ſempiternitatis. 12.d
velut ænea catena fugientia rerum ſecula ligat. 7.a
tota principium, & tota finis. 7.a
principium, vnde tempora exeunt, & terminus, ad quem reuertuntur. ibid.
menſura menſuram non habens. 7.c
finis eſt, cuius non eſt alius finis. 7.b
non habet partem. ibid.c
menſura Dei, æquata Deo. 7.c
omniū menſura, excedens omnia. 7.c
vix apprehenditur ſine exceſſu mentis. 5.f
nullis ætatibus ſuccedit. 6.e
eam nulla ætas antecedit. 6.e
mora eius ſimplex, & indiuidua. 8.f
eius ætatem nulla hominum, vel angelorum chronologia ad calculum reduxit. 18.a
eius gloria & honor non eſt Deo adimendus, & mundo communicandus. 8.a
quando de tempore triumphabit. 6.g
eſt tota vita, tota plenitudo vitæ, & plena poſſeſſio totius vitæ. 16.b.c
Aeuum eſt vmbra tenuiſſima æternitatis. 16.e
non niſi mente percipitur. 5.f
Affectvs animi varii. 105.d
quo pacto qui a nobis Deo tribuūtur, ſint intelligendi. 117.a.b.c
Affirmationes rerum ſunt Deo incongruæ, & male cohærentes. 161.d
Aganippe fons celebris. 10.b
Ageſilaus honores deſiderat. 134.b
Agni Apocalypſis arma quæ ſint. 8.c
Alcibiades pulcher. 132.h
Alcibiades Silenus multa de Deo portenta finxit. 58.d
Alexandri magni præclara ſentētia. 58.h
Allium cur parricidis comedendū. 65.b
Amen, ſigillum veritatis, teſtimonium fidei, & fidelitatis. 102.g
neq; Latina, neq; Græca eccleſia illud immutauit. 102.g
magnum habet honorem. ibid.
Amicitia, veritate, & fide nititur. 92.e
ea nil dulcius humano generi poteſt contingere. ibid.
eam virtus gignit, & continet. ibid.
fuco, & dolis tanquam venenis extinguitur. ibid.
Amor quid. 134.c.144.g
quot nominibus dicatur. 43.g
quid petat. 134.b
eius vires occultæ. 44.c
eiuſdem rationes quatuor. 43.g
ei nil tam appoſitum quam liuor. 145.e
mouetur ad pulchrum, & in eo quieſcit. 134.b
ad quas potentias pertineat. 144.h
eo omnia incitantur. 134.b
nullus alius præter Chriſti quærendus. 70.a
ab affectu furioſi, & immodeſti maxime differt. 144.g
græce a robore nomen accepit. 144.e
eius vis quanta ſit. ibid.e.f
Spiritui ſancto appropriatur. 130.e
amor, bonitas, pulchritudo, volupras, nomina ſunt rebus diuinis digniſſima. 144.f
Amor Dei fons omnium amorum. 43.h

omnibus communis. 44.a
fortiſſima eſt catena, a qua omnia de-
pendent. 43.h
mundi faber. 188.a
ignis,& incendium. 156.d
in quem tendat. 80.a
à S Dionyſio docte explicatur. 143.c
Amorrhæi loquaces. 8 f
ANGELI toti mentes. 96 h
vere ſpiritus. 193.f
nuncij Dei. 129.g
Deũ facie ad faciẽ vident. 122.c.141.h
nunciarunt Chriſti diuinitatem. 217.h
quo modo a philoſophis dicãtur. 129.g
in eis maxime eminet opus intelligen
tię. 129.g
ciues ſunt ſupernę Ieruſalem. ibid.f
theologiam ex Deo, tamquam ex fon-
te hauriunt. 13.a
eis De⁹ eſt lumẽ, lux,& fons lucis. 13.b
myſticæ cęli volucres. 157.a
velociores aquilis,& leonibus fortio-
res. 173.g
non poſſunt dici ſimpliciter actus, &
puri. 129.g
ſinguli ſingulis regnis, & gentibus
præſunt,& quare. 71.g
Anima hominis imago Dei. 104.g
libera ẽ à morte,& mortis metu. 129.c
homine occidente non occidit. ibid.
ſuapte natura eſt ſpiritus. 126.h
quo modo, cum vna ſit, triplex intelli-
gatur. 57.h
dum incipit eſſe in corpore, nõ intus,
ſed a foris producitur. 129.d
formarum omnium nobiliſſima. 129.d
eſt ſupra naturam. 41.d
in ea ſunt tria. 207.h
in corpore ſe oſtentat. 61.a
ad Deum comparata vix ſpiritus, ſed
craſſa,& corpulenta videtur. 127.a
celorũ, & elementorũ domina. 104.g
virtus eſt in corpore. 119.c
quadrato numero decoratur. 80.e
eſt tota in toto corpore, & in ſingulis
partibus tota. 109.h
non aſſiſtit corpori, vt nauta naui, ſed
format,& perficit ipſum. 129.c
ſpiritualis eſt naturæ. 112.a
cur dicatur ſpiritus. ibid.b
oĩa, q̃ in mũdo ſunt, intra ſe videt. 112.a
eſſentia vna,& viribus multiplex 112.b
quo modo videat angelos, ſeipſam, &
Deum. 112.a
quę dicatur vidua. 32.e
quę ſit tenebroſa. 110.h
Animæ hominum ex quali conſiſtant na
tura. 9.e
foris deferuntur. ibid.
expertes corpulentæ materię. ibid.
eas Deus ex nihilo creauit. 26.b
ſuapte natura morte carent. 9.e
Animus,& anima quomodo inter ſe dif-
ferant. 112.b
quibus inſtrumentis vtitur in ſcientia
comparanda. 111.h
Anni tempora ſunt quatuor. 3.e
Antinouus pulcher. 132.h
Antiochus Soter dictus, rex Syrię. 51.g
Antipathia rerum in natura. 43.h
Antipodę ſtant cõtra noſtra veſtigia. 44.b
Antiquitas cuius proprie ſit. 4.e
ad nobilitatem, & exiſtimationẽ per-
tinere videtur. 4.d
eius vox venerationem habet. 4.d
ea omnia ſeneſcunt. 4.f
antiquitas Dei quæ ſit. 116.f
eſt quędam ſingularis, ac propria Dei
laus, quę cęteras occupare videtur. 4.b
auctoritate,& maieſtate eſt venerabi-
lis. 4.g
robore,& virib⁹ nunquã ſeneſcit. ibid.
Antiquus dierũ maxime cõmendat. 3.d
AONIA regio cur muſis tribuatur. 20.c
APEX humanæ intelligentiæ imbecillæ
virtutis. 19.g
Apollo imberbis. 112.e
cur dux chori ab antiquis appellare-
tur. 13.g
eius reſponſum quętenti quid eſſet
Deus. 205.b
Apoſtoli noſtri duces. 159.c
gentium doctores. 120.f
Deum tradunt. 1.g
mundi dicuntur lumina. 120.f
AQVA cuius ſit naturę. 160.h
Aquila auium regina. 150.c
ARABI cuiuſdam dictum. 66.d
Arena maris fluctus conſtringuntur. 44.c
Argus centoculus. 96.h
Aries multa ſignificat. 128.g
Ariſtoteles grauiſſimus philoſophus 60.f

arte, & aureo eloquentiæ flumine admirandus. 127.h
ingenio, & neruoſa dicendi ratione clariſſimus. 127.h
quid de cęlo, & anima docuerit. 160 f
eius ratio, qua Deum eſſe oſtendit, pulcherrima. 60.f.g
duobus nominibus Deū venerabundus laudauit. 128 b
Arrius hoſtis vnitatis. 196.e
nouus Golias. 173.f
nouus Iudas. 180.f.173.h
nouus diabolus. 173.h
præcepta Platonica magis quam Chriſtiana ſecutus 101.h
ſororem Cęſaris ante decepit, vt falleret orbem. 180.f
cū fallax philoſophia armauerat. 173.f
eum, & Sabellium quę voces confodiant. 196 g
eiuſdē mors, & finis turpiſſimus. 173.h
eius hereſis per omnes Orientales eccleſias graſſabatur. 180.b
Arriani veteratores, & panurgi hæretici. 180.g
Ars omnis in Deum refertur. 53.g
quæ dicatur ars artiū, & ſcientia ſcientiarum. 6.a
exempla ſua petit a natura. 35.d
ipſa, & natura efficiendo tranſmutant. 42.a
Artes imitantur naturam. 165 f
ſunt fulgores quidam & lumina mentis in homine. 61.b
magicæ apud quos præcipue vigebant. 76.f
Arx noſtra quæ ſit. 164 g
S. Athanasivs, Hilarius, & Euſebius inuiti athletæ, & omnium epiſcoporum choriphei. 180.a
eum velut anteſignanum ſecuti ſunt omnes catholici. 191.c
Atheus impius, cuius figmenta reijciuntur. 2.h
Athei qui fuerint. 26.f
cur dixerunt non eſſe Deum. 27.e
ab omnibus bene viuendi legibus, & præceptis abhorrent. 54.b
quibus ſint ſimiles. 54.a
Athas. 45.h
Attributa omnib⁹ diuinis perſonis conueniunt. 197.e.f.g.h
Avctor gratiæ, eſt etiam auctor naturæ. 74.d
Auctores vniuerſę poeſis q̄ fuerint. 57.b
S. Auguſtinus Chriſtianæ theologiæ nutritius, & quaſi parens. 54.f

B

Babylon ciuitas diaboli. 200.e
Baſilius bonus, & magnus. 207.c
Baſilius Zanchius Orobiorum, & Cinomannorum ſplendor. 19 h
Beatitvdinis deſiderium nobis a natura inditum. 230.f
Beatus nemo eſſe poteſt ſine virtute 80.g
Beati facie ad faciem Deum intuentur. 94.c.207.a
vnico actu vident patrem, filium, & ſpiritumſanctum. 207.a
quibus ſint ſimiles. 207 a
proprius ad angelos, quam ad homines accedere videntur. 172.b
eis quo modo ſit certus Deus. 94.c
Deus eſt illis omne bonum. 60.b
Bellerophon pulcher. 132.h
Bellum inter Athenienſes, & Atlanticos quid ſignificet. 61.c
inter Aſiam, & Græciam ob quid ſit ortum. 133.a
Beneficia Dei in nos ſunt teſtimonia clariſſima, & certiſſima diuinitatis ipſius. 54.c.d
Benignitatis, & iuſtitiæ diuinę certamen. 154.h
Bonitas eſt radius veritatis. 70 a
vis, & ſpiritus pulchritudinis. 144.c
ducit ad veritatem. 70.a
facile ſentitur, & amatur. 70.a
ſeueritati opponitur. 141.e
eius ratione caret, quod eſt a veritate alienum. 80.b
ipſa eſt intrinſeca, pulchritudo vero extrinſeca. 144 a
bonitas diuina omnibus rebus amabilis. 139.b
fuit in cauſa vt Deus mundum crearet. 138.g.139.a.b
Bonum, vox digna Deo. 141.a
eſt ratio finis. 41.c
a pulchro non ſeparatur. 137.h

co

eo ablato, aufertur finis. 45.c
eius ratio prçſtat entis rationi. 145.b
omnia ad ſe vocat. 95.c
relationem habet proportionis ad omnia, quç exiſtunt. 95.b
eius & bonitatis ratio diuerſa. 141.e
eius ratio maxime communis. 86.h
illud omnia deſiderant. 141.d.e
quare neutro genere in theologia de Deo prædicetur. 141.h
ſummum, primum, & æternum quod ſit. 142.f
quo homines beātur in Deo eſt. 142.c
ei nil magis oppoſitū, quā malū. 145.e
ipſum & pulchrū quomodo Deo conueniant, & inter ſe diuidantur. 144.d.e
ex eo pulchrum redundat. 144.a
enti propinquiſſimum. 142.g
ad illud omnes homines puenire contendunt. 142.b
bonū oē, vel De⁹ eſt, vel ex Deo. 141.g
Bonus, & ſapiens vir idem. 27.b
Bos armentorum rex. 150.c
BRACHIVM Dei quod ſit. 116.h

C

CABALISTAE ad quid incumbant. 69.g
Cacodæmones Dei ſimulatores & ſimij. 4.d
diuinitatis hoſtes, æternitatis æmuli. 4.c
vnde ad peccandum permoti ſint. 4.c
aliquando non fuerunt. ibid.
maxime curarūt, vt ab hominibus dij haberentur, & diuinis honoribus colerentur. 4.d
Chriſtum ſanctum appellant. 99.f
CAELESTIA prima naturç mēbra. 37.c
Cælites omnia in Deo vident tanquam vnum. 125.f
Cælum quid. 136.b.149.b
mundi tectum. 151.d
temporis arx. 18.f
ampliſſimum tentorium. 9.d
vniuerſa corpora pulchritudine excedit. 136.a
per quid influat vitam. 151.a
beatarum mentium ſedes. 151.d
cur in creatione narranda, ſit a Moyſe præpoſitum terræ. 147.h.151.e
plenum puriſſimo ſplendore. 149.b
omnium corporum rex, & qua de cauſa. 150.b
omnium corporum ſimpliciſſimum, pulcherrimum, & optimum. 147.e
cū inferno nullo pacto coire pōt. 147.c
magna celeritate mouetur, & quare. 44.b
eo nil altius, & beatius. 147.c
quare ſit vnum tantum. 62.a
in eo ponitur deſtrum, ſiniſtrum, surſum, & deorſum. 104.f
illud Peripatetici materiam vocant, & quo pacto. 104.g
eius nomine quid philoſophus intelligat. 149.e
cælum cęlorum quid. 5.g.h
Cæli allegorici qui. 148.d.e
Cæſaris Dictatoris arrogantiſſimum carmen. 53.f
Cain princeps impietatis. 77.d
Caliginem illam inaceſſæ lucis pauci ingrediuntur. 19.g
Camalęonta animal indicum magnę admirabilitatis. 105.c
Capilli Dei qui. 116.g
Cappadoces mendaciſſimi. 92.d
Carbo qualem materiam habet. 120.f
Carites cōſtituunt pulchritudinē. 132.h
Caro Chriſti ſenticoſa. 11.a
Caſchi apud Latinos qui. 8.a
Caſtalius fons. 20.b
Caſus, & fortuna inter cauſas numerari poſſunt. 2.h
eum natura, fortunam voluntas antecedit. 2.h
S. Catherina Coſti regis filia. 77.h
virginum gemma. 78.f
regis regum ſponſa. 78.f
Chriſtianæ religionis ſybilla. 77.h
eius ſapientia, & eloquentia cōtra philoſophos. 77.h.78.a
eiuſdem oratio dulcior melle. 78.a
Catholici quid ſentiant de Spiritu ſancto. 186.g
Cauſa formali, & finali res maxime perficiuntur. 109.e
CEPHAS columbæ filius. 31.f
ei Deus myſteria reuelauit. ibid.
Ceres cur ſit dicta domina frugum. 53.g

Certum

Certum vnde deriuatum ſit. 94.b
CHALDAEI aſtrorũ obſeruatores.50.f
aſtrorum ſcientiam reginam omnium ſcientiarum appellant. 150.c
Chamus quam orbis partem occupauerit. 73.f
Charitas, & ſpes non poteſt eſſe ſine fide. 70.g
in ſcriptura allegorice quomodo dicatur. 148.g
Chiron integram corporis valetudinem parare non potuit. 155.f
Chriſtianus ſolus ſapiens. 55.d
quomodo credulus dicatur. ibid.
cur puellus Dei appelletur. 55.d
Chriſtianus poteſt aliquis eſſe ſine ſpe & charitate, at non ſine fide. 70.f
Chriſtiani quid maxime horreant 201.b
Chriſtus perfectus Deus, & perfectus homo. 207.e
Dei & hominis filius. 117.f
Verbum Dei. 9 d
virtus & dextera Dei. ibid.
caput Eccleſię. 185.e
lux mundi. 70.a.155.b.206.d
via, veritas, & vita. 206.d.219.a.224.d
ſacrorum princeps. 84.a
fons ſapientiæ. 20.b
fons theologię. 67.d.213.b
exemplar continens, & efficiens omnem diuinę gratiæ plenitudinem.74.d
lux, & veritas. 93.a.b
ſpem nobis quotidie parit. 67.f
omnia regna mundi deiecit. 217.a
arcanorum princeps. 115.d
terminus,& ſcopus prophetiæ. 115.b
ſuſtulit vmbras, & ænigmata figurarum. ibid.
ſpes mortalium. 155.b
tota gloria generis humani. ibid.
ipſe totus, eiuſq; vita myſterium, & ſacramentum. 115.c
domitor orbis, & gentiũ victor. 217.b
ad quid venerat in mundũ.69.h.115.d
reuelauit arcana Dei. 155.d
eſt via ad Deum. 78.f
vix turbis loquebatur citra parabolas. 115.d
verus ſol. 202.a
lapis viuus. 200.h
maxime a peccato alienus. 116.e
vnctus appellatur. 220.g
angelorum caput. 71.g
explicatio vniuerſæ ſcripturæ. 215.g
principium omnis ſapientię, & veritatis. 215.d
inſigne tabernaculũ diuinitatis. 215.e
omnibus gentibus deſideratus. 225.f
defenſor diuini honoris. 196.f
propagatus ex Iudęis ſecundum carnem. 71.a
ramoſus, & viridis ſtipes veritatis.102.e
in æternum dominus & magiſter.21.e
aperuit nobis ſcripturas, in quibus Deus latet. 69.h
ſplendor vultus Dei. 159.b
eſt cęlũ, in quo Deũ adoramus. 148.e
medium oĩa ad ſeipſum trahens. 214.d
rex, & filius regis. 154.a
clauſit inferos, & ſatanã ligauit. ibid.
humani generis medicus. 66.e
quę nos docuerit. 223.f.g
illuminat ſcientiam. 69.e
ipſe & Eccleſia sũt vnũ myſterio.122.e
quomodo conſiſtit ex duabus naturis. 207.d.e
ipſe & mundus maxime differũt. 67.c
ipſe & mundus quomodo duo ſpectacula ſint hominibus propoſita. 74.c
quarum rerum ſit ſpectaculum. 67.d
eius maieſtas quanta. ibid.
eiuſdem doctrina dulcior ſuper mel & fauum. 20.c
eadem doctrina lux, & lex. ibid.e
eius perſona totius diuinitatis corporale compendium. 212.e
eum qui negent eſſe Deum. 26.c
eum qui ignorat, Deum ignorat.215.d
ex eo gratia. 21.c
per illum naſcimur filij vitę. 21.c
cur vnctus in regem. 216.h
cur natus, crucifixus, & paſſus. 99.g
cur ſe veritatem appellarit. 99.a.b
cur de cęlo deſcendit. 93.b
cur in cęlum aſcenſurus, paucis ſe teſtibus manifeſtauit. 155.d
Dei & hominũ mediator. 214.c.215.d
auguſtiſſimus cęli & terræ pacificator. 205.h
CICERO fons eloquentię. 103.e
Romanæ eloquentiæ decus. 218.g
eius lingua diues. 17.c

volupta-

voluptates, admirationes, & plauſus afferebat. 17.c
nũquã tędio, aut torpore afficiebatibi.
Cigni vox i extremo ſenio vbi audiť. 20.b
cigni ad flumina vocantur viri ſapientes, & ſuauiloquentes. 20.c
Cilices mendaciſsimi. 92.d
Circæi poculi vis 63.c
Circulus plenitudinem indicat. 139.c
CLARITAS comes veritatis. 8.g
COGITATIO quid inueniat in Deo. 25.b
in Deo non inuenit initium, neque finem, neque partes. 25.a
Cognitio quomodo fiat. 126.g
præcedit amorem. 229.a
Dei, quam ſit fortis, & quibus pręualeat. 103.f
Dei, obſcurari potuit in aliquibus hominibus. 54.a
eadem extingui non potuit apud integras nationes. ibid.
cognitio vera Dei, eius munus eſt. 52.f
primæ veritatis eſt prima virtus. 80.d
non tã ſcientia, quã ſapiẽtia dicit. 80.c
Cognomina Dei vnde prodierint. 54.d
Color candidus Deo decorus. 135.g
Cometę ſtellæ crines timendi. 61.d
Compoſitio opponitur ſimplicitati. 105.f
non eſt ſine amicitia, & lite. 113.f
Cõprehẽſionis nomẽ vnde deductũ. 88.g
Concentus ſpherarum cęleſtium. 44.e
Concinnitas quid. 144.g
Cõſenſus omniũ de diuino numine. 53.c
Conſideratio naturæ, pabulum naturale animorum. 89.b
Cõſtantini primi titulus pręclarus. 180.c
ei plurimum debet antiqua, & noua Roma. 180.c
eius vita, & mors fuit pene vita, & mors religionis. 180.d
Contẽplatio veritatis partim facilis, partim difficilis. 98.d
Cor affectionum animi ſedes. 27.d
primum formatur, & nouiſſime mouetur. 14.h
corde duplicis nunquam Deum videbunt. 126.g
cor Dei quod. 116.h
Corpus nullum eſt actus. 129.a
aggrauat animam. 19.f
non eſt extra mundum. 4.h
nec amoris obiectum, nec veræ pulchritudinis ſubiectũ eſſe poteſt. 134.a
ſolidum quod ſit. 100.g
hominis carcer & vinculũ dum viuit, ſepulcrũ, & tumulus dũ moriť. 112.d
Corpora ſymbola Dei, nõ imagines. 161.a
loci magnitudine cõſcribuntur. 108.h
quo lucidiora, eo ſũt pulchriora. 135.g
noſtra, Deus e limo finxit. 26.b
Cotta Ciceronis prudẽtia pręditus. 70.c
CRASSVS conſilio, ingenio, & ſapientia polluit. 70.c
Creatio quid. 151.b
mundi, ad quid reducatur. 192.g
eadem eſt patris, & filij. 181.h
Creator vnus tãtũ, creaturæ plures. 130.a
Creatura vna omnia extra Deum computantur. 58.d
vniuerſa inane, & vacuum. 100.d
inanitas, & vacuitas. ibid.
Creaturæ veſtigia Dei. 101.c
Dei pulchritudinem, & bonitatẽ participant. 136.h
diuinam bonitatem reticere non poſſunt. 141.a
infinitam maieſtatẽ & vnitatem creatoris oſtendunt. 58.a
earum vanitas, & mutatio. 106.b.c
Cretenſes mendaciſſimi. 92.d
Critolai libra. 76.b
Crœſus opes deſiderat. 134.b
Crux Chriſti ſenticoſa. 21.a
eius figura eſt victoriæ titulus, & tropheum. 178.e
CVLTORES deorũ ſimpliciter Athei. 56.f
Cupido auri & argenti, omniũ ſcelerum radix. 105.h
Cupidinis retia. 43.g
CYCLOPES mõſtra humanæ naturæ. 64.b

D

DAVID paſtor, & rex. 81.c
poeta, & ſacerdos. ibid.
armiger, & liricus. ibid.
multa myſteria intellexit. 157.b
ſupra omnes ſeniores proprius myſterium incarnationis intellexit. 220.a
DEFINITIO in quacunq; re tractanda, primo explicanda. 80.h
Dei, quæ ſit. 81.e

diuinita-

diuinitatis vera & propria a Dauide collecta. 8.c
Deformia indigna ſunt oculis. 133.b
Deitas vox abſolutior & ſecretior. 49.f
Deli. 94.e
Delibare Deum qnid ſit. 68.f
Delibatio diuinarum rerum oblectationem habet. 89.b
Deliciæ literarum nullæ procul a fontibus. 20.b
Delphi Apollinę clari. 24.a
illuſtres in omnibus gentibus. ibid.
quo verbo Deum ſalutarent, cum templum ingrederentur. ibid.
Democritus omnia ex athomis generari dicebat. 81.e
vigilando ſomniabat athomos. 112.h
materiam athomos aſſerebat. ibid.
Demoſthenis oratio feruens. 17.c
Deſiderium cognoſcendi Deum omnibus ineſt. 52.f.g
Deus prima cauſa. 40.h.42.d
cauſa ſimpliciter. 40.h
magno iure dignus eſt hoc titulo: Cauſa cauſarum. 42.e
rex & dominus cęlorum. 150.c
abſque origine, & mutatione. 11.f
ſupra omnes eſſentias. 29.c
princeps totius vniuerſitatis. 85.g
natura & voluntate ſuperior. 2.h
mundi opifex. 224.b
nullo genere continetur. 31.b
quomodo ſit vnus. 121.e
fecit nos ſibi, non nobis. 2.g
eum laudare poſſumus, definire minime. 81.b
ſolus perfectus, beatus, & ſolus ſine fine amandus. 134.e
extra omnem neceſſitatē ordinis cauſarum. 40.a 41.h
quo pacto dicatur lux. 118.c
multis modis pōt cōſiderari. 136.g.h
quo titulo a philoſophis inſignit᷑ 165.c
quo pacto mutari dicatur. 106.f
quomodo eſt in inferis, in hoc mundo, & in regno cęlitum. 147.f
gloria mundi. 39.h
origo omnium originum, & omnium principiorum principium. ibid.
quomodo in oī loco inueniatur. 107.b
aliquando ſignat eſſentiam, aliquando perſonas. 210.e
a dando dictus. 47.c
quid in eo nullo modo poſſit dici. 22.h
ante & ſupra ens. 28 f.39.e
eſt ſubſtantia, & ſupra ſubſtantiā. 39.e
numerauit dies ſeculi, guttas, & arenas maris. 18.b
nullo pacto finitur. 87.e
in ſeipſo, & ad ſeipſum natura prius agit, quam voluntate. 31.a
ſolus dux & imperator militiæ cęli, terræ, & marium. 37.c
neſcit limites. 88.d
ſors, pars, & hæreditas noſtra. 51.e
varijs modis per reſpectus ad creaturas definitur. 81.f
cur multis nominib⁹ dicatur. 117.d.e. 154.e.f
eius nomen quod ſit. ibid.
quid ipſe ſit, quęrere poſſumus, ſed inuenire non valemus. 90.b.163.a
non ideo Deus, qa æternus, ſed e conuerſo. 12.b
comparatus rebus temporalibus, dicitur æternus, æternis, æternitas, æternitati, auctor æternitatis. 12.c
quo pacto dicatur mobilis. 107.a
cur appellatur vir, & ſponſus noſtrarū animarum. 32.e
natura eſt verus, & infinitus. 83.a
eſt magnus in magnis rebus, ſed non paruus in paruis. 175.h
quomodo dicatur perfectus, & quomodo non perfectus. 160 b.c
nullis anguſtijs claudi vel definiri poteſt. 13.h
obiectum, & ſpeculum, vis, virtuſque videndi. 13.b
forma formarum. 29.d
non eget ente, vel eſſentia, vt habeat eſſe. 24.c
ſolus ſibi ipſe ſufficit. 24.d
pulchritudinis omnis caput. 137.c
eum cogitare non eſſe, maxima eſt inſcitia. 24.g
ab eius cultu abhorrentes, non homines, ſed lapides onagri, & viperę appellantur. 2.h
eum cęli, elementa, beluæ, & piſces prædicant. 24.g
eſt laus prouidentię. 170.e

eſt

eſt ipſum bonum. 138.a.b
non poteſt non eſſe vnus. 55.g
caret prorſus oī corpore. 111.h.116.c
eſt vita,& vitæ poſſeſſio. 12.h
Deum,& Dominum ratio,& philoſophia probat,patrē vero ſola fides agnoſcit. 170.f
ab ineunte ætate omnes naturali inſtinctu ducimur ad cognoſcendum illum noſtri generis parentem. 26.a
concutit terras. 51.d
eum qui cognoſcat. 101.b
nullus rei inopia premitur. 44.c
auctor immortalitatis,virtus,& robur omnium virtutum. 1.h
mundum cum tempore fecit. 12.f
ſcientiarum dominus. 129.h
non eſt ex aliquo, neque ex nihilo,ſed ex ſeipſo,& per ſeipſum. 11.c
auctorem, & principium nō hēt.ibid.
non niſi Deo definitur. 164.g
ſęculorum omniū rex,& dominus.1.b
omnium rerum princeps, & fabricator. 1.b
ſolutus tempore. 1.c.7.h
omnibus mundi partibus adeſt. ibid.
vnus,Immenſus, omnia,non mixtus, vbiq; exiſtens ſine loco. 1.c
omnia agit ſine motu. 1.e
verbo creat. ibid.
ſemel vnum verbum eſt locutus. ibid.
lux clariſſima. 75.f.136.e
in die gloriæ qūo apparebit. 143.a
omnium finis, & terminus. 45.c.83.f
in regendo cuncta,cui cōparetur.83.g
quomodo verus,& veritas. 96.c
vnde dicatur. 46.a
in eo nihil eſt, niſi actus purus. 127.f.
130.b.199.d
vbi radiat,videtur,& fulget. 61.a
ei oīs gloria,& honor tribuendus. 4.d
eum eſſe a natura ipſa præcognoſcimus. 53.c
mundum continet, non ab illo continetur. 146.h
quomodo intus omnia foueat, & extra omnia defendat. 111.b
eo nihil antiquius. 5.a
ante mundi creationem ipſe ſibi erat locus ampliſſimus. 146.e.f
ante, & poſt mūdi fabricationem vbi habitet. 147.b
vult erigi ſibi templa, & tabernacula, in quibus colatur,& glorificetur. 4.f
in Chriſto quaſi occultus hamus.216.f
in regione æternitatis operatur. 7.h
eius dicere, eſt facere. 8.a.116.c
quomodo ad eum amore, & contemplatione rapiamur. 1.f
non eſt connumerandus cum falſis dijs. 1.f.79.g
eſt vbiq;, & nuſquam. 108.g
eo nil in mundo manifeſtius. 31.c
eum liber creaturæ docet,& liber ſcripturę teſtatur. 1.g
omnium moderator. 36.a
quid ſit in prophetis. 157.d
quid doceat prophetas. 157.e
eſt natura Deus. 1.g
eſt pater noſter. 26.b.35.a
eum inuenire difficile, & inuentum eloqui, impoſſibile. 230.b
ipſe ſibi templum,& tabernaculū. 4.f
non eſt manu artificis,neque hæretici ingenio fictus. 4.f
oculorum conſpectum euadit,& cogitationum noſtrarum magnitudinem vincit. ibid.
omnis mutationis expers. 101.g
eſt proprie ſubſtantia. 31.c
vere forma, & formarum formoſiſſima forma. 31.c
mortalitate, & immortalitate ſuperior,tempore,& æuo antiquior. 4.f
eum cum dicimus, quid intelligamus. 2.f.g
abyſſus bonitatis. 138.f
idem operatur ſupra natura, & cū natura. 36.a
in eo quomodo ſint oēs gradus. 36.g
ſupra omnia. 41.e
in fine ſæculi manifeſtauit ſe hominibus. 14.b
ſoli aptiſſime comparatur. 38.b.58.b.c
non poteſt nos fallere. 216.a
eum nemo cognoſcit ſine Deo. 69.f
quomodo dicatur ſymbolice, & vere lux,& lumen. 119.c
eius eſt dare,& adimere regna. 10.f
omnium rerum rex,& regnator. 10.f
eum habitare in meridie,quid ſignificet. 24.b

per quem cognoſcatur. 129.a
theologiæ, & omniũ ſciẽtiarũ ſol. 13.b
totus hamus. 134.f
fons fontium. 41.h
eum eſſe publica naturæ vox, & omnium gentium lingua teſtatur. 25.f
quo modo cęlum. 149.d
magis adhæret nobis, quam caro cuti. 111.d
eſt pura actio. 106.h
nullo modo comprehẽdi poteſt. 209.e
quo modo ſit amor boni, voluptas ex bono, & ipſum bonum. 143.d
ſolus eſt, & vocatur eſſentia. 29.c
agit cũ natura, & ſine illa, prout vult. 219.d
eo nil prius. 41.h
incircunſcriptus, infinitus, & incomprehenſus. 109.a
eſt natura, & ſupra naturam. 39.e
de eo nihil intelligit, qui non intelligit ipſum eſſe. 25.e
omnium plenitudo. 100.d
formator terreni protoplaſtis. 5.c
omnium temporum triumphator, & dominus. 5.d
omnium rerum conditor, & ſacrarum literarum auctor. 115.e
vere gignit Deum. 166.g
maxime diues. 47.c
omnium rerum pater. 5.d.101.e
eum eſſe eſt neceſſarium. 15.e
nihil extra ſe agit abſoluta neceſſitate. 42.d
alpha, & omega. 5.c
Diabolvs pater mendaciorum. 233.c
ſator zizaniorum. ibid.
peſtis religionis, & humani generis hoſtis. ibid.
fons malorum omnium. 56.b
ſalutem, & pacẽ nobis inuidebat. 56.b
Deo maxime oppoſitus. 145.e
Deo honorẽ, & gloriã inuidebat. 56.b
primus nominauit Deos. 233.c
Dialectica cui ſimilis. 88.g
Dialecticorum ſubterfugia, nihil poſſunt aduerſum veritatem. 103.c
Dies Dei qualis. 24.b.c
aliquando pro tempore dicitur. 3.f
compendium vniuerſi temporis. 3.c
Differentiæ vltimæ rerum ignotę. 81.f
Digiti Dei qui. 116.g
Dij gentium quales. 57.e
cur ita appellentur. 55.e
cõmunes humani generis inimici. 66.c
vani, & vanitas vanitatum. 103.a.b
figmenta poetarum. 58.g
ludibria philoſophorum. 58.g
hominum inuenta. 58.g
fętus, & proles dęmonum. 58.g
nullum commercium habent cum natura diuinitatis. 1.g
eos qui ſuſceperint, finxerint, & adorauerint. 1.f
ſe ipſos inuicem pellebant. 52.e
S. Dionyſi⁹ quo ſymbolo appellauit Deũ patrem. 169.b
Diſcere, & ſcire mutuo ſe cõſequũt. 55.e
Diſtinctio populorum, prouinciarum, & a quibus fiat. 54.b
Diuina nec oculis aſpici, nec tangi manibus, nec ſenſibus percipi poſſunt. 40.b
Diuinitas tota, eſt eſſentia, & pſonę. 210.d
eſt vox notior, & elegantior. 49.f
non generat, neque generatur. 169.b
cęli nomen accepit. 149.b
Dominvs eſt titulus poteſtatis. 170.e
Domum Dei igneam eſſe dixerũt Ethnici. 136.h
Dona omnia ex amore proueniunt. 192.f
Dragma myſtica quæ ſit. 80.f
Drdimvs ab ineunte ætate cęcus. 40.b

E

Ecclesia ſponſa Chriſti. 183.g
corpus Chriſti. 183.f
Deum ſuſcipit. 1.g
per quid ſignificatur. 157.b
quando cępit oſtendere vires ſuas, augeri, & dilatari. 184.d.e
myſtica Ieruſalem. 214.d
in ea ſancta fides, ſimplicitas, & pura confeſſio regnat. 180
dicitur cęlum. 148.f
tota ſimul magno applauſu excepit voces illas: Filium Dei eſſe vere vnigenitum de ſubſtantia Dei patris. 179.h
mater, & magiſtra fidei. 230.g
edocta eſt Spiritu ſancto. 11.b
aduerſus eam nihil omnino pręualere poteſt. 184.a

eam

eam Deus ædificaturus, cur immobile ſaxum elegit. 108.a
ſæpe regnum appellatur. 184.a
Echo magnum naturæ miraculum. 156.a
Ego ſum qui ſum, quod eſt nomen Dei, explicatur. 21.f.g.h
Elatio animi, cõmunis ingeniorum felicium morbus. 156.a
Elementa omnium corporum baſes, & fundamenta. 135.b
cur dicantur æterna. 9.f
Elias cur operuit vultum pallio, cum audiuit ſibilum auræ tenuis. 158.c.232.e
ei cur Deus apparuerit in ſibilo auræ tenuis. 126.c
Eliſeus duplici Eliæ ſpiritu potitus. 158.c
Ennivs Homericæ muſæ fere par. 127.a
quot Deos introducat. ibid.
Ens eſt habens eſſe. 29.f
illud primo cognoſcimus. 28.e
eo ablato, omnia tolluntur, eo poſito, omnia ponuntur. 28.f
eodem vniuerſa continentur, & comprehenduntur. 28.e
Ephesvs vrbs inſignis præſentia, & memoria S. Ioannis Euangeliſtæ. 183.e
templo Dianæ etiam celebris. ibid.
Epicvrvs humani generis publicus hoſtis. 53.e
vitæ voluptuariæ, & belluinæ præceptor. 8.a
ſolum voluptates deſiderat. 134.b
eius opinio de Dei prouidentia, & animæ immortalitate. 53.e.f
eius ſchola infamis. 75.h
eiuſdẽ diſcipuli Deũ eſſe negarũt. 53.f
eius finis quis eſſet. 83.d
Eqvi quadrigæ Dei quatuor, & quinam ſint. 46.e
Esav peccatores referebat. 146.b
Eſſe proprie quid. 22.h.23.a
eſt maxime vnum. 123.c
quod dicitur de Deo, & quod de creaturis, maxime inter ſe differunt. 29.b
eſt munus formæ. 29.c
eſſe, & viuere in Deo nõ differt. 126.e
Eſſentia eſt eſſe entium. 29.e
eſt nomen honoris. 29.g
Dei pelagus infinitus. 84.b
nullo pacto diuidenda. 189.e
mari comparatur. 106.f
ea nil purius, & ſimplicius 111.a
eius multæ ſunt proprietates. 84.b
omnibus rebus illabitur. 111.a
Ethnicvs olim arbiter diſputationis Chriſtiani cum Iudæo, vel Catholici cum hæretico. 2.b
Eva ex latere hominis educta. 3.g
omnium viuentium mater. ibid.
Euangelium legis interpretatio. 219.c
quid doceat vbique. 183.e.f
inuulgatum eſt per filium Dei. 69.b
eo tota ſalus continetur. 215.g
ipſum & Teſtamentum nouum quomodo æterna dicantur. 9.f
Eutiches permiſcuit naturas in filio Dei. 183.a
Expertvs certius operatur in rebus naturæ, quam artifex. 68.e

F

Facies Dei, quæ, & qualis. 79.h.116.g
Falſitas etiam inter dentes quæritlatibula, ne videatur. 97.f
eam quo pacto philoſophi deſignarent. 105.a
Fatum ſeries cauſarum. 51.a
eſt ipſa tota natura. 51.b
eius nomine diuinum decretum deſignatur. 50.h
Felicitas ſolida quæ. 100.g
Felicitates mundanæ potius ſunt infelicitates. 142.b
Felix qui diuini amoris vulnus accepit. 17.b. 68.g
Ficvs ſymbolum humanæ maledictionis. 159.a
Fides ſalutis humanæ ianua. 72.c
lux, & dux. 70.e
lumen eſt. 70.d
ſaluti humanæ neceſſaria. 70.f
Chriſti verbo fundata. 196.a
Martyrum ſanguine probata. ibid.
vtriuſque teſtamenti ſcripturis dilucidata. ibid.
eam a quo acceperit orbis vniuerſus. 195.a
eius obiectum veritas. 101.g
per quid ſit tradita. 180.g
fidem ſanctiſſimæ Trinitatis quis reuelauerit. 231.g

hæreſi opponitur. 235.f
eam qui tollit, ſalutem tollit. 155.e
non eſt cõmittenda philoſophis. 227.d
recta linea Chriſtianę ſapientiæ. 166.a
Fidem homouſij qui pręcipue e mundo tollere conati ſint. 180.b
donum eſt Dei, non hominum inuentum. 230.f
ſola vere ſapientia e regione cęli dimiſſa ad terras. 166.a
eam Chriſtus per Apoſtolos ſuos docuit in omnes terrę nationes. 78.f
Chriſtianę gentis primordiũ, ſemen, genitura, & ouum. 70.f
eius ſcopus qui. 189.h
eius venenum quod ſit. 231.d
in ſcriptura allegorice aqua dicit. 148.g
eſt oculus, quo Deum, & diuina videmus. 70.g
perducit ad cognitionem filij Dei. 80.a
Figura huius vniuerſitatis, in Aaronis veſtibus depicta omnium intuentiũ oculos rapiebat. 234.g
Filiꝰ Dei, mediator Dei, & hominũ. 231.h
genitus, ex ſubſtantia patris. 29.h
ſapientia, lux, & vita. 170.c
ſpes terrarũ, & decus ſæculorũ. 174.b
alius a patre, non aliud. 181.b. 190.a
lumen de lumine. 187.c
eſt cum patre principium, a quo procedit Spiritus ſanctus. 168.g
ſigillum, imago, & character ſubſtantię patris. 187.e
ipſe, & Spiritus ſanctus non eadem ratione a patre procedunt. 169.c
imago patris, & que. 181.c.d
commune gaudium hominum, & angelorum. 174.b
ipſe in euãgelio patrẽ reuelauit. 170.e
cur varijs nominibus in ſcriptura appelletur. 172.g.h. 173.a. 113.c
quomodo ſeipſum exinaniuit. 219.f
cur duriſſimã mortem pertulit. 232.a
ei bis vitam debemus. 176.h
Finis multipliciter acceptus. 83.c
artis ædificatoriæ quis. 210.c
virtutis, viſio veritatis. 80.f
Fines rerum a Deo natura accepit. 89.f
Flamma qualem materiã habeat. 120.f
Fons Iacob ſacer, & patens. 20.c
Forma prima eſt ipſe Deus. 130.c
Deo ſimilis. 113.a
largitur eſſe rei. 188.d
melior pars in homine. 113.b
prima pulchrior cęteris formis. 88.a
nobilior materia. 61.b
eius proprietates. 31.d
pura non mouetur, ſed mouet. 62.b
quare appellatur finis. 83.d
forma Dei eſt ipſe totus Deus. 113.b
quare dicatur anima, mens, & ſpiritus. ibid.
Formę artificiales inducuntur in materiam. 191.g
naturales educuntur ex materia. ibid.
Formicæ natura, & qualitates inexplicabiles. 109.f.g
Formoſa, & pulchra oculorum ſunt ſpectacula. 133.b
Formoſitas quæ ſit. 133.a
in quo conſiſtit. 133.c. 144.g
Fortunæ nomine aliquãdo Deus appellatur. 51.b
Frvctvs ſequitur cognitionem. 80.a
non eſt ſine diuino amore. ibid.
Fvlmen Iouis inſigne. 114.g
Funditorum, & ſagittariorum ex Baleatibus inſulis peritia. 65.d

G

Gavdivm ſolidum quod ſit. 100.g
vitæ beatæ quod ſit. 80.f
Generandi vis non eſt auferenda Deo. 165.e
Generare, & generari ad diſtinctionem pertinent. 167.d
Generatio filij Dei inexplicabilis. 172.c.d
Verbi pertinet ad naturam. 187.d
ſimpliciter non patitur, vt eadem perſona ſit genitor, & genitus. 166.f
diuina exigit, vt ſit eadem natura genitoris, & geniti. 166.f
eſt prima mutatio in natura rerũ. 11.e
in Chriſto ſeparata eſt a ſemine. 116.e
nulla fuit ante diuinam generationem. 165.f
in diuina quid ſit præcipue. 173.d
carnalem hominis nemo noſtrũ exacte cognouit, & intellexit. 173.c
naturalis Dei præceſſit mundi opificium. 165.e

eam qui tollit, paternitatem, & patrem tollit. 170.d
Generationes omnes ex diuina ortũ habent. 265.f
Generoſitas quid. 133.a
Gens Chriſtiana omniũ nobiliſſima. 70.f
Iudęorũ clara ingenita nobilitate. 76.f
veneranda antiquitate. ibid.
illuſtris magnificis triumphis. 76.f
ſapientia inſignis, & bello inſuperabilis. ibid.
Gentes prolapſæ ſunt in multitudinem deorum. 201.d
quot, & quantas vtilitates nobis attulerint. 39.f
earum deliria de Deo, anima, & felicitate, melius eſt neſcire, quã ſcire. 66.d
Gentilitas cęca totũ cęlum falſis dijs cõpleuerat. 8.a
Generi humano nihil pernicioſius poteſt excogitari, quàm Deũ non eſſe. 6.e
Genera deorũ varia apud antiquos. 50.c
Gladivs Verbi Dei in animos imprimitur, vt in corpora ferrum. 17.b
Gloria ſolida quæ ſit. 100.g
Gradvs primus accedentium ad Deũ quis. 155.e
Gradus quatuor, veluti ſchalæ in vniuerſa natura, quibus aſcendimus ad creationem. 28.b
Græci theologiam, & philoſophiam excoluerunt. 45.h
ex Ægypto, & Iudæa ditarunt Athenas. 201.c
quæſtionis de libero arbitrio fuerunt auctores. 50.e
ipſi, & barbari cõfitentur regiones cęleſtes eſſe domicilia Dei. 4.h
Gratia omnium donorum virtus. 212.g
non datur ſine fide. 230.g
Gratiæ tres. 131.d
Gvstare Deum quid ſit. 68.f
Guſtus eſt ſenſus maxime animalis. 67.h
eſt quidam tactus. 67.h

H

Hæresis mulier impudentiſſima. 176.b
multorũ capitũ immanis hydra. 176.c
meretrix procax. ibid.
eius ſeminarium quod ſit. 232.d
Hæreſes omnes vnde originem habuerunt. 49.h.233.h
eas quod nam genus hominum diſſeminet. 49.h
Hæretici omnes mendaces. 233.c
adulterinæ planrationes. 48.a
vulpes a Salomone appellati. 233.g
Chriſti tunicam inconſutilem in fruſtra diſcerpant. 180.d
Hamatvs quare dicatur Deus. 134.f
Haſta, & clypeus inſignia belli. 114.g
He, quid ſignificet. 218.g
Hebion æque, ac pecus hebes. 173.e
Helitropium herba ſolaris orientem ſolem aſpicit, & occidentẽ intuetur. 44.g
etiam nubilo tempore, ſemper tamen cum ſole in gyro voluitur. ibid.
Hermetis ſingulare dictũ de Deo. 205.b
Herodes ab Angelo percuſſus. 184.g
cur vermibus conſumptus. ibid.
Hiemes, & æſtates ſolem aſcẽdentem, & deſcendentem ſequuntur. 38.b
S. Hieronymus Chriſtianæ theologię nutritius, & quaſi parens. 54.f
Hiſtoria eſt craſſa philoſophia. 7.g
non ingreditur alta penetralia regum. ibidem.
in porticu ambulat, & a longe odoratur arcana. ibid.
Hodie, eſt nota temporis præſentis. 15.e
hodie dicerentur omnes dies, ſi ſimul eſſent. 15.f
Homerus fons, & ſeminarium omnium poetarum. 226.h
Iouis, Apollinis, & omnium deorum interpres. 140.b
vnde deos originẽ fingat habere. 227.a
ipſe, & Plato mundanæ ſapientiæ principes. 71.b
ei natura nomen a melle, vel melodia dedit. 40.b
cur a natiuitate cæcus. 40.b
quæ de Deo pręcipue docuerit. 40.c
religioſe diſſeruit de inuicta Dei virtute contra philoſophorũ catenam. 40.c
eius lingua eruditionis, & ſapientiæ plena. 40.b
multa mutuatus eſt ex Moyſe. 71.b
Homo cunctorum animalium rex. 150.c
diuini opificij miraculum. 52.f

mundi

mundi miraculum. 39.c
Dei imago,& ſuperſcriptio. 1.h
bonus, vn⁹ ſpiritus efficitĉu Deo. 35.b
animal diuinum. 1.h
cunctis animalibus antecellit. 26.a
qualis debeat eſſe, vt ſit dign⁹ Deo. 101.c
infra illum nulli ineſt libera vis appetendi. 35.e
finis omnium. 142.a
ſolus diuinos refugit amores. 44.f
cur dicatur fenũ,flos,& vmbra. 100.f
nihil eſt aliud,quàm terra inanis,& vacua. 23.g
Deo ingratiſſimus. 45.f
omnium ferarum inſipiētiſſimus. 44.f
eius miſeria, & ærumnis nihil habet orbis terrę infelicius. 160.h
cur præ cęteris animalib⁹ dicatur mortalis. 161.a
conditus in tempore. 102.h
pro æternitate non pro tempore conditus. 102.h
à veritate auerſus,& ad vanitatem cõuerſus. 103.a
dum iniat cumulandis terrenis opib⁹,labores,& angores aĩo verſat. 25.d
in eo ſunt omnia,& extra eũ nihil, in cuius gratiam creata ſunt omnia. 142.a
cum primũ in lucem editur, quid primo debet præſtare. 2.g
res eſt maxime diuina. 37.b
duplex eſt. 69.a.105.c
multiplex eſt. 105.c
eo nil pulchrius,& ſpectabilius in orbe terrarum. 132.f
chamalæonta videtur. 105.c
cum animal venerandum antiqua philoſophia vocabat. 164.d
cur in ſacris literis appelletur Dei filius. 164.c
homo homini Deus. 47.c
poſſeſſio eſt regis. 253.f
cum a Deo auertitur malus eſt. 139.d
poſt omnia conditus. 74.c
hoĩs moriētis breuis deſcriptio. 132.h
Homines quibus viris pręcipue crediderint. 226.h
nihil ſine Deo addiſcunt. 53.g
exules,& extorres a regione vitæ,& lucis. 13.b
ex rebus ſenſibilibus ad intelligibilia vehuntur. 13.b
graui ſunt corde, & terrena progenies. 13.c
ipſi,& angeli ſunt creaturæ Deo maxime ſimiles. 125.a
Homouſion idem quòd conſubſtantiale,& vnius ſubſtantiæ ſignificat. 178.h
Latinis patrib⁹ eſt factũ latinũ. 178.h
Honores ſæpe ad pręcipitia, ſemper ad pericula trahunt. 101.d
Hypocritae ſynagoga ſatanæ. 171.b
eis vertitur bonum in malum, lux in tenebras,& dies in noctem. 171.b

I

Iacob magnus patriarcha. 108.a
cur columnã lapideã Deo erexit. ibid.
Ianus Italiam incoluit. 74.a
clauiger antiquitus depingebať. 73.c
eius tēpore cęperũt aurea ſæcula. 73.b
Iapetus quam orbis partem ſibi vendicauerit. 73.f
Iaſon clarus vellere inuento apud Colchos. 89.b
Ideæ. 96.a
ſunt in diuina eſſentia. 124.f
Idola vana. 103.b
ea humana finxit manus. 84.c
Idolatria vnde originem habuerit. 71.h
a cęlo,& cęleſtib⁹ paulatim vſq; ad reptilia,& inanimata ꝓceſſit. 64.g.h.65.a
Iesvs Saluator dicitur. 221.g
auctor eſt gratiæ. 200.f
fons ſapientiæ. 200.f
Ignis alijs elementis purior. 129.h
corpus lucidum. 120.f
inferorũ, qũo intelligať æternus. 9.f
Imago, quę a Deo producitĉ,qualis. 164.f
Dei in animis noſtris inſculptam circunferimus. 26.b
in ſpeculo, non mouetur, non moto vultu. 41.e
Immenſitatis diuinę ratio quę. 109.d
Immortalitas Dei ꝓpria,q̃ ſit. 105.h.106.a
animę, diuinum numen,& prouidentia coniunctiſſima ſunt inter ſe. 53.d
immortalitatem mentis doctrinarum principes crediderunt. 53.d
Immutabilitas domina temporis. 108.c
diuinę ratio ſumma eſt vnitas. 124.c

Impietas

Impietas maxima quæ. 79.e
magna eſt, Deum in muneribus non agnoſcere. 53.h
Impius vitam more ferarum degit. 26.e
Impura ſunt aliquo modo omnia citra Deum. 127.g
Incorporalia vi, & operatione difiniuntur, vt eſſe vbique non poſſint. 109.a
Indi non loquebantur de Deo ſine lumine. 118.b
Infantia in Chriſto ſeparata eſt ab ignorantia. 116.e
Infantium mos quis. 26.b
Inferno nihil profundi⁹, & miſeri⁹. 147.c
Infinitudo Dei eſt vna ex præcipuis eius proprietatibus, & omnibus fere mortalibus notiſſima. 81.g
Infinitum varijs modis dicitur. 87.g
non niſi infinito finitur. 164.f
primo principio tribuitur ab omnib⁹ philoſophis. 81.b
nihil eſt infinitum in rerũ natura præter Deum. 51.d
Infirmitas diuini amoris non eſt ad mortem, ſed ad mortis mortem. 68.g
Ingenium humanũ fallax, niſi per Chriſtum regatur. 69.f
eo, & virtute præſtantes in magno honore habentur. 52.f
Ingenia ſapiẽtiæ præceptis imbuta, plantis, & arboribus comparantur. 20.b
Iniquitatem qui diligit, animam ſuam odit. 67.b
Inſipidum eſt, diuina non ſapere. 27.b
Inſipientis dictum: Non eſt Deus, reijcitur. 25.f.g
Intelligentia eſt ſupra mentem. 41.e
parens orationis. 98.a
Intelligibilia præſtant, ſenſibilibus. 11 t.b
S. Ioannes Baptiſta velut lucifer exoriẽs, aduentũ noui ſolis nũciauit. 184.a
S. Ioannes vates aquilifer. 12.f
dilectus Domini. 12.f.99.d
tria verba, eſt, erat, erit, veluti pia thura primogenito mortuorũ obtulit. 11.f
præ cæteris ſcriptoribus loquitur Verbum. 207.c
multa enigmatice dixit. 111.c
eius nomen, vita, & officiũ myſterium eſt. 115.c
eius verba: In principio &c. explicantur. 175.e.f.g.176.e.f.g
virgo & virginis cuſtos. 174.h
filius tonitrui. 174.h
tam Moyſe clarior, quam Euangelium lege præſtantius. 175.b
omnes hæreſes, ſectas, & totã malignantium eccleſiam diſſipauit. 175.c
ſagittas ex pharetra deprompſit cõtra philoſophos, Iudæos, & hæreticos 175.d
grandiloquus. 32.h
ſcribens de Verbo, tonauit, & fulgurauit. 174.h
erat a ſecretis Chriſti. 191.c
antiquus Chriſtianorum Neſtor. 177.a
Iob viua Chriſti imago. 72.b
heroum maximus. 225.d
ſemper fuit charus Deo. 225.d.e
ex ſemine Eſau originem duxit. ibid.
ipſe, & Moyſes meritis fere pares. 225.d.
ipſe, & Moyſes ætate non multum inter ſe diſtincti. 225.d
eius hiſtoriam Moyſes deſcripſit. 225.c
eius vxor Socratis Xantippe moleſtior. 225.d
inter oriẽtales maxime Deo char⁹. 24.a
inter barbaras nationes originem duxit. 24.a
Iod quid ſignificat. 218.h. 221.g
aptiſſime Deum refert. 220.d
Ionã piſcis cæpit, tenuit, & reddidit. 34.f
Ionatas columbæ donum. 70.c
contra Allophilos ſtrenue pugnabat. 70.c
eius oculi illuminati ſunt, paululo melle guſtato. 70.c
Ioſeph viuus Chriſti typus. 72.a
cur in Ægyptum deſtinatus. ibid.
Iris nuncia pacis. 205.h
quo modo fiat. 206.a
magnum cæli decus. 205.h
pacifera eſt. 61.d
colorum varietate oculos noſtros paſcit. 135.g
eius diademate Chriſti tempora cinguntur. 205.h
Trinitatis oſtendit exemplum. ibid.
Isaac multis virtutibus illuſtris. 20.d
ſuam familiã in officio cõtinebat. 20.e
eandem inſtituebat recta fide, & moribus Deo acceptis. 20.e

Iſaias

Iſaias de Dei filio non tam vaticiniũ,quã hiſtoriam euangelium ſcripſit. 158.c
Iſis hieroglyphica quid ſignificet. 38.b
eius roſa comeſta hominẽ in aſellum mutauit. 63.c
ITALA gens temperata cęlo, & corpore. 74.a
ingenio ſublimis, & æquiſſimis moribus. ibid.
quando cępit eſſe diſcipula veræ pietatis. 74.a
IVDAEVS quos prophetas legat. 69.h
quo pacto Moyſen habeat. 69 g.h
Iudęi Chriſti hoſtes. 202.d
corda ferrea habent. 163.e
lucifugi,maledici,& mõſtruoſi. 219.b
turpiter ab vniuerſæ hiſtoriæ antiquitate receſſerunt. 201.d
non ſpectãt imagines,& ſtatuas. 133.b
quomodo Iudæi,& non Iudæi: homines,& non homines. 218.c
Iudex bonus qualis debeat eſſe. 48.b
Iupiter a iuuando dictus. 47.e
corniger depingebatur. 112.e
Iouis Capitolini ædes ſpolijs opimis ornatæ. 103.d
Hammonis templum apud Garamantas magnificentiſſimum. ibid.
Iuſtinus inſignis philoſophus, & Chriſti martyr. 71.c
exiſtimat aliqua ex parte Chriſtum cognitum fuiſſe Socrati. 71.e
Iuſtitia,& pietas, claues duæ,quibus cęlum aperitur. 73.e
IXIONIS inſtar ſub tempore circumagimur. 18.g

L

LABIA Dei quæ. 116.g
Lapis lidius. 23.e
Latitudo Dei quæ. 116.f
Laurus inſigne Phębi. 114.g
LEO ferarum rex. 150.c
Leones Danieli blanditi ſunt. 34.g
Lex naturalis omnium legum fundamẽtum. 225 a
vitæ per Moyſen data. 69.b
Leges diuinæ, naturæ iura præſcribunt. 18. c
LIBER generationis Adam,eſt liber mortis. 174.f
liber generationis filij Dei,eſt liber vitæ. ibid.
magnus,& grande malũ,parum differunt. 16.g
Libertatem Deo derogari, nihil ſceleratius excogitari poteſt. 41.b
Linea recta iudicat obliquam. 83.b
Lineę ad centrum redeuntes in vnũ colliguntur. 12.g
omnes centrum attingunt, & ad circunferentiam terminantur. 100.d
Lingua Dei quæ. 116.h
lingua Latina in myſterio Trinitatis ſola recte loquendi magiſtra. 231.g
Lis eſt,vbi pugna eſt. 123.f
LOCVS, & tempus ad quæ prædicamenta pertineant. 93.g.
quomodo ad corpora pertineãt. 252.d
amplior eſt corporibus. 17.g
Logicus voces, & intentiones conſiderat. 171.e
Lolium ſuperſeminatum quid ſignificet. 56.c
Longitudo Dei quæ. 116.f
LVCERNA myſtica quę ſit. 80 f
Lucifer rex ſuperbiæ. 88.h
ex Luciſero lucifugus factus. 154.b
cęlo,& toto mundo ſuperior. 41.b
primus anulus catenę ſecundarũ cauſarum. 41.b
ſeditiones inter legiones cęleſtes concitauit. ibid.
in tartara proiectus, ex angelo migrauit in ſatanam. 41.c
Ludi plures recẽſentur, qui ab antiquis fiebant. 61.c
qui ad nos maxime pertineant. 61.d
Lumen maxime decorum in vniuerſa natura,& Deo dignum. 118.c
gloriæ,eſt beatorum. 94.c
fidei, obſcurum. 94.d
rationis, radius lucis æternæ. 94.d
propheticum non ſemper lucet in animis prophetarum. 158.b
Lumina cur accẽdantur in templis,dum diuina celebrantur. 118.b
cęli,cur extincta ſint in paſſione Chriſti. 120.g
Luna vnde dicta. 160.h
quaſi luce lucens aliena. 38.a

velut terreſtre quoddam cęlum. 38.a
Lucis, & tenebrarum confinium habet. 38.a
cur modo creſcit modo decreſcit. ibid.
eius ſubſtantia ſecundum quoſdam quę ſit. 90.d
ſub ea nihil ex toto ſimplex, & purum. 104.f
eius varij ſunt effectus. 44.b
Lux rupit alta æternitatis ſilentia. 118.c
corporea in Sole, & Luna poſuit tabernaculum ſuum. 120.b
ea & ſplendor ſpecimen corporalis pulchritudinis. 135.g
quam Deus inhabitat, quę. 120.b
vna tantum, Deus, & Chriſtus. 63.b
ipſa, & lumen aliquando inſignes viri appellantur. 120.d
ea nulla forma pulchrior, & antiquior. 118.c

M

MAGI quę munera Deo obtulerint. 108.b
Magia vnde originem habuerit. 50.g
Magnetis vis chalibem trahentis. 43.d
Malum quod. 141.g
extra omnia. 140.g
multis modis accipitur. 140.c.d
non continetur ſub ente. 140.e
non eſt natura aliqua admixta ex bono, & malo. 140.c.e
non eſt inter ea, quæ ſunt. 140.c
eius rationem tria conſtituunt. 140.f
mali corui, malum ouum. 26.c
Malus, & inſipiens idem. 27.b
Manus Dei quę. 116.g
manus cur in cęlum tollimus, cũ adoramus. 148.a
Marcion putidus. 173.e
qualem Deum vellet. 48.c
Mare quare vnum tantum. 62.a
non redundat, licet in ipſum flumina intrent. 44.b.c
S. Maria, Virgo, mater, & ſpõſa Dei. 148.e
per quid ſignificatur. 157.b
cęli, & terræ potens. 173.e
cęlum eſt, ex quo diuinarum gratiarum ad nos deſcendunt imbres. 148.e
angelorum regina. 173.e
ea nil purius, & ſanctius, præter Deũ, poteſt intelligi. ibid.
eius aluus paradiſus deliciarum Dei. 93.a
Mars cur bellipotens ab antiquis diceretur. 53.g
Materia prima prope nihil. 85.e.130.e
cognoſcitur negatione formarũ. 160.f
quo modo dicatur ſimplex. 124.d
fęmina, forma mas a philoſophis appellatur. 141.f
motui ſubijcitur. 62.b
abyſſus vniuerſarum imperfectionũ. 128.c
fecit ingenium. 22.f
eſt ſilua. 112.h
eius, & formę magna diuerſitas. 113.a
maxime a Deo diſparata. 113.a
cauſa eſt omnis corruptionis, & interitus. 83.e
viliſſima res obſcuritate, & ſordibus plena. 83.e
terrę nomine ſignificatur. 33.a
eius bonum eſt capacitas formarum. 143.h
pura eſt potentia. 128.c.130.b
vltima eſt prope nihil. 41.d
MEDICINAE virtus quibus modis eluceat. 66.b
Melchiſedech ſummus ſacerdos ignoratur, vnde originem ducat. 9.c
Meleſigenes cęcus nunquam ſatis laudatus. 40.a
Membra mundi quaſi in criſpa coma intorti cincinni. 43.b
Mendacia, vt putres fungi cito naſcũtur, & cito intereunt. 52.c
in ea cur ita procliues ſimus, & a veritate alieni. 10.b
Mens fons, & origo intelligentiæ. 22.d
nihil intelligit ſine veritate. 98.c
habet oculos, quibus diuina videat. 40.b
intelligendo, in omnia velut Protheus ſe transformat. 95.d
ea quæ apprehendamus. 53.d
homine eſt digna. 52.d
eſt ſupra rationem. 41.e
in anima lucet. 61.a
Dei, omnes numeros numerat etiã nobis innumerabiles. 84.b

Mentes plebium vix concipiunt Deum eſſe ſpiritum. 111.g
Menſa Dei quę. 117.a
Menſes ſolidi qui. 10c.g
Mercurius. 45.h
cur pileatus depingebatur. 112.e
Minerva cur cęſios oculos habebat. 112. e
Mirabilia Dei quæ. 69.b
Miracula Dei multa recenſentur. 34.g.h
ea, & oracula nunquam humano generi defuerunt. 227.f
ſunt ſupra naturam. 39.e
Modestia eminet inter pulchritudines, velut lilium inter flores. 16.d
Montes, & ſaxa cur æterna dicantur. 9.f
Monumenta gloriæ, quę dicantur. 135.a
Mors ſtipendium peccati. 21.d
triumphum agit de rebus. 45.d
eſt ineuitabile fatum. 23.f
vltimum eſt, quod conſumit. 45.d
ea nihil terribilius. 47.g
omnia ſoluit. 45.e
vitæ noſtræ patentes, & ſecretas molitur inſidias. 16.b
in Chriſto ſeparata eſt a pęna. 116.e
Motus vehiculum hominis. 151.a
præcipuum vitæ argumentum. 107.d
eius, & mutationis ratio quæ. 106.c
locali nullus alius nobilior. 107.e
alicui rei immobili nititur. 108.f
ipſe, & mors maxime affines. 105.h
indigentiam præfert. 62.b
ipſe, & ſenſus velut radij animæ in corpore. 61.b
Mouens moto nobilior. 62.b
Moueri quid ſignificet. 106.h
vox indigna Deo. ibid.
omnia mouentur a Deo ad Deum, & in Deo. 106.e
Moyſes maximus prophetarum. 202.e
verus, & legitimus diuinarum rerum contemplator. 115.b
cur velatus eſt facie. ibid.
mundi creationem, Spiritu ſancto dictante conſcripſit. 1.b
ab eo omnes ſcriptores acceperunt, & hauſerunt. 115.b
incluſus myſtica arca. 20.f
ex aquis renatus, vix ſanguinibus natus. 20. f
omnium, qui apud Græcos ſcripſerſit, vetuſtiſſimus. 71.b
ei nihil cōmune erat cum cæteris hominibus. 20.f
eum Deus ad res ſublimes elegit. ibid.
eundem Deus ſibi ad vnguem formauerat. 21.a
communis in Chriſto credentium pedagogus. 21.c
lator legis. 200.f. 225.c
a Iudæis expoſitus in maximum, & miſerrimum naufragium. 20.f
magnum fidei lumen. 71.b
Dei ſpeculator. 10.a
Ægyptiorum terror. 165.a
eius proprius titulus ex Philone qualis. 21.a
eruditus in occulta philoſophia, & ſcientia ſyderum, in hieroglyphicis literis, & in omni ſcientia Chaldæorū, & Ægyptiorum. 20.f.g
quare eruditus in omni ſcientia Chaldæorum, & Ægyptiorum. 20.g
deſtinatus eſt legatus, & nomothetes Dei. 20.g
præ cæteris committebat ſe prouidentię, & curæ Dei. 21.a
eum totum Deus poſſidebat. 21.a
in eo nihil erat ſæculare, Ægyptium, & profanum. 2 .a
animo non corpore viuebat. 21.b
in eo omnia, velut muſica quędam admirabilis, ſibi correſpondebant. ibid.
eius cornua, & radij quid indicabant. ibidem.
cum eo Deus, tanquam cum ſeipſo loquebatur. 21.a
plurima ſecreta de Deo ſcripſit. 21.d
diuinarum rerum tabulas Iudæis edidit. 21.e
in Ægyptum miſſus quaſi alter Deus. 21. a
ex eo ſunt rudimenta naturę ad gratiam. ibid.e
ei datum eſt vt publicam perſonam Dei nomine ī orbe repręſentaret. 20.h
eum in toto orbe terrarum Deus, ex animo amicum, vereq; beneuolū, & maieſtati ſuæ fidelem iudicauit. 20.h
rubi incombuſti viſione ad quid fuerit præparatus. 115.b

humano

humano generi maxime neceſſarius. 21.c
eius manus ad cęlum ſublatæ ſymbolum erant lapideę legis. 148.c
ſcriptorum omniũ anteſignanus. 115.a
per legem Iudęos traducit ad Chriſtũ. 22.e
cupiens videre Deum, cur in petra ſtare pręcipiatur. 108.a
inter cęlum, & terram medius. 21.c
oſtendit nobis pecuniam in ſacculo ad noſtram redemptionem. 21.c
prę omnibus ſapientiæ antiſtes. 20.a
ab aquis nomen accepit. 20.b
internuncius Dei. 225.c
omnium ingeniorum fons. 76.e
vniuerſæ philoſophiæ oceanum. 76.e
ei nullus propheta ſurrexit ſimilis in toto orbe terrarum. 228.a
prophetarum alpha. 38.e
inſtar omnium prophetarũ, & Apoſtolorum. 20.a
vir Dei. 8.g
amicus Dei. 126.f
Mulieres fortes homini laſciuo. 103.f
Multitudo non poteſt eſſe ſine vno. 126.f
Mundus quid dicatur. 140.e
nullo pacto poteſt eſſe æqueuus, & coæternus Deo. 8.g
ingens corpus. 85.g
per verbũ conditus, & ſeruatus. 175.a
Dei opificium. 175.g
non poteſt dici antiquus dierum. 4.a
interdum ſæculum appellatur. 6.f
ſterilitatem odit, & ſolitudinem refugit. 164.f
totus vna domus eſt Deo. 54.b
quomodo ſit habitaculum Dei. 146.f
analogiam habet ad Deum. 164.d
varia cõpoſitione, & ordine cõſtat. 18.c
eo nil mundius, & elegantius. 135.a
eius auctore nil pręſtantius. 164.g
eo nil pulchrius. 146.g
tenebra dicitur. 120.f
eius amatores filij tenebrarum dicuntur. 120.f
ipſe, & omnia, quæ in eo ſunt ad Deũ collata, minora ſunt quam vmbra collata corpori. 225.c
opificem ſuum a longe monſtrare poteſt. 67.d
poſſeſſio hominis. 153.f
quomodo dicat a Deo emanaſſe. 139.d
eſt corporum omnium vas, & receptaculum. 4.h
magn' liber ſcriptus int', & foris. 59.e
liber apertus, & omnib' oblatus. 59.e
quare vnus ſolus. 62.a
eius ſtatus ab initio qualis. e.f
initio temporis factus. 9.c
vmbra eſt Dei. 81.d
non capit terminos diuinitatis. 81.d
ei qđ pręſtiterit Spiritus ſanctus. 188.g
repręſentat naturã, & vim eiuſdẽ. 74.d
eum cur Deus fabricatus ſit. 146.g
auguſtum theatrum vniuerſæ naturæ. 135.c
ſex diebus conditus. 61.f
Muſica mundi qualis. 44.c
Muſſulani, qui ſaraceni dicuntur, omniũ gentium maxime lutulenti, & impuri. 8.b
cuſtodes mahumetanæ ſuperſtitionis. ibidem.
eorum cantus quotidie pro Deo quis ſit. 8.b
eos in figura beſtiæ aſcẽdentis de terra vidit S. Ioannes. 8.c
Mutari quid ſit. 105.h
Mutatio nulla fuit in Deo, dum mũdum creauit. 106.d
rerum maxime præceps. 100.e
ea ablata, auferrur motus. 106.c
Mysteria noſtra his tribus contineri videntur: Cruce, Baptiſmo, & reconciliatione facta per Chriſtum. 72.g

N

Nabal Iudaici populi typus. 27.c
temulentus, & perfidus. ibid.
eius ingratitudo. 27.c
magna beneficia accepit a Dauide rege. 27.c
durus, peſſimus, & malitioſus. ibid.
Natura quid. 35.g
inſtar eſt Lunę, quæ aliena luce perfunditur. 38.b
vnde initium habeat, 165.f
eam qui non celebrent. 35.c
nunquam ſui ſimilis. 22.g
ſæpe vultus variat. ibid.

condita eſt cum mundo. 33.c
varijs nominibus explicatur. 33.c.d
eam celebrare vnicuiq; iucundũ. 35.c
in Chriſto ſeparata fuit a culpa. 116.c
conſultrix, & prouida vtilitatum. 35.d
eius regnum magnum, diues, & præpotens. 32.c
cur ſic appellatur. 32.f
non eſt nata de Deo, ſed facta. 32.g
a Deo condita. 151.b
equus domitus, & vetulus. 35.f
omni arte prudentior. 35.f
voluntate firmior. ibid.
a Deo agitur, & ad ipſum tendit. 35.g
nihil facit, quod Deus non faciat. 37.d
eius nomen cur Deo tribuatur. 31.g
Deus in nobis voluntate non natura operatur. 32.a
eius poteſtate omnis impetus, vis, & furor frangitur. 35.e
ea aduerſante, nihil feliciter perfici poteſt. 35.e
vniuerſa multiplicibus inſerta catenis. 43.b
non ſibi, ſed Deo militat. 37.e
Deum imitatur. 165.f
finitæ non poteſt eſſe infinita poteſtas. 87.b
eam Ethnicorum amentia deam finxit. 152.b
paret Deo. 18.c
eam profanę gentes tamquam numen venerantur. 32.c
eius vterum implet diuina maieſtas. 32.d
quælibet eſt in indiuiduis. 206.f
nihil agit ſine Deo. 39.d
pediſſequa Dei. 34.d
potentior arte. 165.e
prior arte. 165
ſimulacrum Dei. 71.b
eſt ſupra materiam. 41.d
eius virtus, finibus, & terminis comprehenſa. 37.g
natura Dei ineſplicabilis. 49.f
vtriuſq; ſexus expers. 125.e
implet cęlos, terras, & maria, & omnia quæ in eis ſunt. 84.a
ſimplex, & perfecta, quę neq; ab angelis comprehendi poteſt. 87.e
ſecari non poteſt. 204.e
non generat, nec generatur. 166.f
eſt extra omnium generum cancellos, & fines. 125.e
quid ſit, qualis, & quanta, nemo hominum capit. 88.e
Naturæ ſingulæ rerum ſunt veluti literæ digito Dei deſcriptę. 59.e
in Chriſto nulla ratione violatæ. 207.e
Negatio, non, maxime in ſcripturis adhibetur ad explicandam Dei naturam. 161.g.h
Negationes omnium rerũ ſunt Deo conuenientes, & proprię. 161.d
Nemo poteſt ſcire, ſentire, & ſapere in rebus diuinis ſine Chriſto. 69.e
Neptunus ceruleis erat oculis. 112.e
Neſtorius perſonas in Chriſto in fruſta diſcerpſit. 183.a
Nicea vrbs hæreſum vitrix. 173.e
Nihil vere, & proprie eſt, niſi ſolus Deus. 23.b
nihil fieri poteſt ſine cauſa, quomodo intelligatur. 40.h
nihil & aliquid voces maxime inimicę. 138.e
nihil ſtabile ſub Sole. 23.b
Noctvae, non aquilę ſimul, reſpectu diuinę lucis. 82.e
Noe magnus, & venerabilis ſacerdos. 73.d
eius vita poſt diluuium quot annis durauerit. 73.e
in diebus ſuis vnus inuentus eſt iuſtus. 72.g
alter protopatens. 71.h
pacificatoria legatione inter Deum, & homines fungebatur. 73.a
illum varijs nominibus hiſtoriæ, & fabulæ gentium vocant. 71.a
de reb. diuinis apprime doctus. 73.b
Nomen hoc, Deus, cur a Delta incipiat. 51.f
Dei, cur tribus literis ſcribatur. 218.d
Dei, magnum. 51.f
Dei, infinitum. 89.d
Nomina Dei duo præcipua: Ens, & bonum. 145.a
quæ ſunt illa, quæ conueniunt Patri, Filio, & Spiritui ſancto. 287.e.f
Nox non habet in cęlo locum. 149.b
fęcunda lucubrationibus, quieta ſtudijs,

dijs, & veneranda ſilentio. 161.e
Nvbes ventorum vi coguntur. 160.g
Numen diuinum qui omnino ſubſtulerint. 26.f.g
Numerare nullum animal nouit, niſi homo. 85.d
Numerus maxime cũ vno pugnat. 122.b
denarius, omnium numerorum limes & meta. 122.b
quadratus, magna eloquentia a philoſophis celebratus. 80.e
ternarius, inter omnes numeros primo plenus, & perfectus. 212.b
Numeri omnes ipſo vno variãtur. 122.b
in vnitatem reſoluuntur. 45.b
eos, menſuras, & pondera omnia habent. 85.f
Nunc temporis in fluxu eſt. 13.c
actu fluit, & labitur. 13.d
nunquam idem permanet in toto tempore. 13.c
Nymphae numina lymphæ. 20.c

O

Obliqvvm per rectum percipitur. 14.h
Obliuio Dei, hominum peſtis. 63.g
Oceanvm theſaurum omnium aquarum. 227.a
Oculus nihil videt ſine luce. 98.c
Oculis Dei nihil inuiſibile. 100.h
Olea inſigne Mineruæ. 114.g
Omne, totum, & perfectum tria nomina ſoli Deo, non mundo tribuenda. 126.b
Omnia a Deo tanquam a magnete trahuntur. 43.e
Operatio ſequitur cognitionem. 80.e
currit ad brauium. 80.e
Opes velut vndæ fluiales nunc affluũt, nunc defluunt. 101.c
Oracvla diuina ſunt adeunda, vt vera Dei cognitio hauriatur. 57.e
edita humano generi p angelos. 69.b
Orationis finis melior quam principiũ, & quare. 195.e
Oratorum armatæ inductiones nullam vim habent contra veritatem. 103.c
eorum, & philoſophorum ſententia de Dei cognitione. 54.b
Orbis vſque in hunc diem diuina protectione munitus. 111.b
cęleſtis, principem loco in mundo tenet. 108.h
cęleſtis, ſuis terminis clauditur, non alienis. ibid.
Orbes, & ſphærę corporum cęleſtium quare æternæ dicuntur. 9.e
Ordo quis. 18.c
rerum nullus erit, ſi nullus eſt Deus. 56.g
diuinarũ perſonarũ maximus. 199.g.h
Origo Spiritus ſancti proceſſio appellatur. 191.b.d
Ornamenta honoris, quę dicantur. 135.a
Orpheus. 45.h
quo pacto Deum vocauerit. 197.c
palinodiam cecinit de multitudine deorum. 71.c
de vno ſoloq; Deo carmen compoſuit. 71.c
religioni, & fidei teſtimonium præbuiſſe videtur. 71.c
eum imitatus eſt Homerus. 71.c
Os Dei quod. 116.h
Oſyris hieroglificus quid ſit. 38.b

P

Pan ruſticus Deus. 103.c
quo modo apud Arcadas formatus. ibidem.
Panutius, & Spiridion in concilio Niceno maxime floruerunt. 181.g
Paris Priami fili' de pulchritudine Dearum iudicauit. 133.a
Pater fontana diuinitatis. 226.h. 169 b
fons ſapientiæ, vitæ, & lucis. 170.e
principium totius diuinitatis. 168.h. 190.c
ſimpliciter, & abſolute principium. 168.h
miſit Verbum. 183.d
nullo pacto habet principium. 168.c.d
in ſeipſo perfectus. 170.b
mutari nullo modo poteſt. ibid.
ipſe, & filius non duo creatores, ſed vnus creator. 181.h
eſt veluti fons luminis. 187.c
plus habet myſterij, & religionis quã eſt Deus, & Dominus. 170.c

eſt nomen plenum amoris, reuerentiæ, & auctoritatis. 168.b
nomen proprium perſonæ generantis. 170.e
eſt nomen magnum, & antiquũ. 170.d
ipſe, Filius, & Spiritus ſanctus vnus Deus. 206.c.e.213.e.221.b.221.e
ipſe, Filius, & Spiritus ſanctus vna natura. 122.e
ſunt vnum principium. 187.b
Paternitas fons, & origo diuinitatis. 169.a
ſigillũ, & motio dignitatis patris. 170.b
S. Paulus almus theologorũ ſol. 15.f.106.a
indefeſſus Euangelij præco. 115.b
præ cęteris ſcriptoribus loquitur Spiritum ſanctum. 207.c
diuinus prophetarum interpres. 12.f. 17.d
inuictus Dei pręco. 77.f
magiſter orbis. 12.f.183.c
noſter Mercurius. ibid.
clariſſimum mundi lumen. 106.a
fidei, & religionis defenſor. 198.g
ſummus doctor gentium. 89.g
ad tertium cęlum raptus. 89.g
Chriſtũ in ſe loquentẽ habebat. ibid.
PECCATVM quid. 85.f
eius vanitate in nihilum pene vertimur. 23.f
Pedes Dei qui. 116.g
myſtici Eccleſię qui ſint. 52.b
Pegaſus fons celebris. 20.b
Pelaſgi omnium Gręcorum antiquiſſimi. 46.a
Teſſali dicti ſunt. 46.a
Perfecti definitio quę. 126.b
Peripateticus philoſophando deambulabat. 9.a
omnium philoſophorum criticum, & Ariſtarchum ſe conſtituit. 8.d
Peripatetici verborũ obſcuritate ſe tuentur. 8.g
caliginem vbiq; lectoribus effundũt. ibidem.
eorum opinio de mundi æternitate reijcitur. 8.d
a voce antiquitatis non abhorrent. 4 d
Perſę non loquebantur de Deo ſine lumine. 118.b
Perſona in quo reperiatur. 199.e
prima in Trinitate eſt pater. 168.b
in diuinis ipſa, & natura ſunt idẽ. 196.e
in diuinis dicitur ad aliud. 199.g
in nobis dicitur ad ſe. 199.g
diuinę ſunt tres res. 30.h
potius ſunt diſtinctę, quam diſcretæ. 165.h
perſonarum diuinarum confuſio euitanda. 189.e
Petra, in qua Moyſes videbat Deũ, quid ſignificabat. 157.b
eius foramen quid ſignificaret. ibid.
ea, in qua Deus Moyſi ſe videndum exhibuit, Chriſtus eſt. 22.a
S. Petrus Eccleſię princeps. 198.g
ipſe, & S. Paulus principes Apoſtolorum. ibid.
eum Eccleſię caput cõſtituit Chriſtus. 184.g
PHILO Iudæus Hebraicę, & Gręcę linguę doctiſſimus. 71.f
tantum auctoritatis tribuit ſeptuaginta interpretibus, quantam prophetis. ibidem.
ſeptuaginta interpretes prophetas appellat. 71.f
Philoſophari cupientis munus. 92.a
Philoſophia vera non improbat infinitionem diuinitatis. 164.b
eius definitio eſt veritatis inuẽtio. 3.b
eiuſdem fores, qui primi aperuerint. 45.h
Italica, & Ionica inter Gręcos. 69.f
a quibus ſumpſerit originem. 45.h
Gręcorum ex Ægypto manauit. 165.a
Philoſophus quid contempletur. 171.e
Philoſophi, naturę clauſtra perfringere tentant. 85.f
naturæ adulantes, & Dei detractores. 33.e
in vniuerſa natura Lynceo, & Argo perſpicaciores. 40.a
nondum definitum habent, fuerit ne humano generi melior parens, an triſtior nouerca ipſa natura. 53.a
naturalem theologiam profitebantur. 54.d
eos creatę naturę facies faſcinauit. 31.f
quid hominis ſit animus, ignorant. 227.d
eorum nomine indigni ſunt, quia veritate ſunt alieni. 3.b

veritatem

veritatem naturę diuinæ agnouerunt. 211.f
multis nominibus Deum appellant. 54.d.e
ipſi,& poetæ obſcure, & vafre de Deo locuti ſunt. 57.c
gentium magiſtros ſe iactabant. ibid.
eorum oculi lumen reformidarunt. 4[illegible].b
multa ex ſacris literis ſuffurati ſunt. 176.g
eis credere de diuinis rebus, periculoſum. 217.e
eorum opiniones variæ de hominis anima. 227.d
Phiſiologus quid conſideret. 68.e
Phocionis laus. 16.h
eum nemo vnquam ridentẽ, vel flentem vidit. 16.h
eius dicendi vim admiratę ſunt Athenæ. ibid.
eius oratio verbis anguſtior, ſententijs tamen auguſtior. 17.a
dum orabat, velut nouus Iuppiter, tonare, & fulgurare videbatur. 17.a
Phœbe ſyderum regina. 61.d
Phœnix 45.h
Phydias ſtatuarius clariſſimus. 47.b
eius ſcutum celebre. ibid.
Pietas via ad felicitatem. 204.h
Pilatus mendacij, & diaboli filius. 99.f
deluſor, & irriſor numinis. 99.e
mundi ſcelus, cęlitum odiũ, & totius ſacri iuris exitium. ibid.
Pileus inſigne libertatis. 114.g
Piſcator inuenit, quod philoſophus ignorauit. 181.a.197.d
Plato ſummus gentium philoſophus. 201. g
Acticus Moyſes appellatus. 71.d
Socratis diſcipulus. 71.c
multa de Verbo Dei, de vno, & æterno Deo, & de animarum immortalitate dixit. 71.d
duos mundos eſſe dicebat. 92.h
in quo mundi partium repugnãtiam, & contrarietatem expreſſit. 62.c
de veritate loqui, ſuauiſſimum eſſe dicebat. 92.d
ipſe, & Homerus mundanæ ſapientiæ principes. 71.b
Græcæ philoſophię ſol. 22.b
in Aegyptum profectus eſt. ibid.
ingenij, & doctrinæ princeps. 3.f
quaſi alter Apollo Pythius. 22.b
quo pacto Deum appellauerit. 21.b. 197.c
tres negationes dicebat eſſe proprias diuinitatis. 49.a
multa ex Moyſe accepit. 71.b
in eo vera philoſophia regnaſſe videtur. 13.e
Platonici ad noſtra dogmata proprius acceſſerunt. 5[illegible].e
Plebei, & vulgares qui dicantur. 40.a
Plebes & populi quomodo Deũ cognominabant. 54.f
Poena maxima, quæ a Deo infligitur peccatoribus. 61.e.f
Poetæ mendaciorum architecti. 173.b
deos cęlicolas canunt. 4.h
extra fabulas Deum tenore perpetuo canebant. 57.a
eis de natura Dei loquentibus, nõ eſt adhibenda fides. 126.h
Polemon iucundiſſimum exiſtimauit audire de veritate loquentem. 9[illegible].d
Poli inter ſe oppoſiti. 100.b
Poſiti in tribulationibus, ſupplices manus ad Deum tendimus. 16.c
Poſſibile, & contingens idem. 15.b
Poſteriora Dei quæ. 116.g
Potentia ad Patrem refertur. 230.e
eſt propter actum. 130.b
Poteſtas Dei oẽs alias excedit ptãtes. 84 b
Praesidium munitiſſimum Chriſtianę ſapientiæ quod ſit. 164.g
Principes quales eſſe oporteat. 153.e
quibus ſimiles. 153.e
inter gentes quaſi ſecundi dij habentur. ibid.
quo modo olim tyrãnidem continuarent. 53.a
cur dij vocarentur. 47.e
principes ſummi doctrinarum quid de diuino numine ſenſerint. 53.d
Principium primum omnibus alijs principijs potentius. 88.a
principium, in quo erat Dei verbum, quod ſit. 176.f
principij vere, & ſimpliciter nulla datur origo. 168.e

Priuatio

Priuatio per formam intelligitur. 14.h
Prophetę religionis antiſtites. 232.d
viri incliti. 157.c
plectra Dei. 156.g
cur dicantur videntes. 94.c
ditati in poſſeſſione auri, & argenti. 157.d
quæ nunciant, omnem hominum cognitionem excedunt. 157.d
quibus inſtrumentis fidem faciebant de ijs, quæ orbi annunciabant. 227.f
Prophetia Deum oſtendit. 1.g
Profundum Dei quid. 116.f
Propoſitiones quando ſunt veræ. 98.g
Prouidentia diuina non abundat in ſuperuacaneis, nec in neceſſarijs deficit. 74.c
Dei tollentes, in quot errores incurrant. 53.e
maxime decet regem. 150.e
Prudentius poeta theologus. 227.c
Psalmi Dauidici quid ſint. 157.c
ſinguli dum canuntur, cur cõcluduntur hoc modo: Gloria Patri, & Filio, & Spiritui ſancto. 232.c
Pſalterium Dauidicum virtus, & medulla totius legis. 232.e
Pulchritudo quid. 144.g
latere non poteſt. 134.c
eius vis magna. 134.b
maxime allicit. 144.d
eius tres ſunt rationes. 131.e
corporis, ex forma ꝓcedit. 132.h. 133.g
non eſt ſine amore. 134.b
in corporibus admirabilitas eſt formoſitatis. 133.d
corporis, & membrorum magnitudinem requirit. 133.d.e.f
eſt ſplendor, & radius bonitatis. 70.a
Pulchrum boni ſpecimen. 144.a
aliquid non eſt pulchrum, niſi ſit formoſum. 133.c
eius natura, & ratio quæ. 134.d
ſcopus, & finis amoris. 134.c
Pulchri formoſi appellantur. 133.a
pulchra laudare par eſt, & turpia vituperare. 16.e
Puncti definitio quę. 81.e
Pyrrus Achillis filius. 61.c
Pythagoras quomodo Deum vocauerit. 197.c
primus ſe philoſophum dixit. 34.h
Deum eſſe incorporeum manifeſtiſſime declarauit. 35.a
eius ſymbola philoſophiæ plena. 114.g
eiuſdem epitaphium. 35.a

Q

Quadratura firmitatem indicat. 139.c
Quæſtio de libero arbitrio magnas flammas excitauit. 50.d.e
Quęſtiones, quę ſupra nos ſunt, quales. 51.g
Quantitas diſcreta abſolutior continua. 111.b
Quatuor in generatione filij Dei, qui intellexerit orthodoxam illius intelligentiam aſſequetur. 171.f
Quicunq; ſalui fiunt, comedunt de fructu, & bibunt de ſucco ligni vitæ. 69.d
Quidquid in mundo eſt, Ens appellatur. 29.e
Quinta eſſentia ad quos pertinet. 141.g
re ipſa reſoluitur quaſi flos florũ. ibid.
Quot generationes exortę ſint ex tribus filijs Noe. 73.g

R

Radix æternitatis quæ. 152.d
temporis quæ. ibid.
Radices prouidentiæ quæ. 150.e
Ratio ſupra animam. 41.e
philoſophandi duplex. 55.h
ſigni, in relatione conſiſtit. 115.g
ea itur ad ſapientiam. 85.d
Regnum Dei cur regnum omnium ſeculorum dicatur. 6.b
naſcentis eccleſiæ, quando vires magnas acceperit. 185.c
regni Dei nullus futurus finis. 10.g
Regna omnia temporum terminos habent. 10.f
Relatio in diuinis vnde naſcatur. 195.b
diuinarum perſonarum ſpectat ad fidem. 185.f
ea ablata, auſertur trinitas. 196.e
Religio, & fides Dei perpetua. 52.e
Chriſti ſola hoc nomine vere digniſſima. 180.f

ipſa,

ipſa, ſpes, & ſalus in quo ſit. 106.e
Chriſtiana, nihil habet maius oblatione panis, & vini. 72.c
Chriſtiana, flos vniuerſitatis omnium religionum. 72.a
ipſa, & fides Dei, acceſſione temporum, incrementa ſuſcepit velut aurora. 52.e
ipſius, & ſapientiæ Chriſtianæ prima notitia quæ ſit. 55.e
ea, & cultu Dei omnes hominum ſocietates natæ, auctæ, & retentæ ſunt. 26.e
de ea vbi tractatur, philoſophis, & poetis nullo pacto fidendum. 57.d
vniuerſæ, primum fundamentū quod ſit. 179.c
religionis Chriſti ſanctitas. 180.f
Religioſus olim apud gentes quis crederetur. 53.b
Res dicitur de Deo, & de tota natura Dei. 30.h
eadem non gignit ſeipſam. 166.e
vnicuiq; ſunt proprij termini, & fines. 28 e
Res, quæ nos beatos efficiūt, quę. 115.f. 201.c. 213.d
traſferuntur ad perſonas diuinas. 3.h
cum Deo collatę, nō res, ſed ſigna ſunt. 96. e
eas Deus fecit, homo vero nomina imposuit. 128.h
imbecillis ſunt viribus velut aranearum telæ. 111.b
ſalamandra frigidiores occulto Dei calore fouentur. 111.b
vniuerſæ, in quo conueniant. 169.d
plures ſunt, quam nomina. 128.h
Deum veluti digito oſtendunt. 59.h
omnes in Deo agunt de morte triumphum. 45.d
Rex poſſeſſio Dei. 153.f
Reges Arabum tanquam omnium gentium primitiæ a Chriſto vocati. 228.f
Rhetorica cui ſimilis. 88.g
Rhodon recte dixit: Deus eſt, quia non videtur. 113.h
Roma terrę domina. 73.h
pulcherrima rerum. ibid.
vrbium princeps. 74.b. 120.e
facta eſt columna religionis, & veri cultus Dei. 74.b
Romana fides apoſtolico ore laudata. 179.f
Romanus populus ex Iano originem duxit. 74.a
omnium populorum victor, & triumphator. ibid.
Romani militiam, & iura ciuilia excoluerunt. 45.h
quaſi dentibus ferreis omnia comminuebant. 217.a
eorum monarchæ humanioribus literis expoliti. 53.a
Romanos Chriſtus domuit. 217.a
Rota humanæ vitæ verſatilis. 100.e
Rubus ignitus, quē vidit Moyſes, quid ſignificaret. 157.b

S

Sabellius oſor Trinitatis. 196.e
contra Euangelium euiſcerat Trinitatem. ibid.
Sacramenta ſunt ſymbola Chriſtianæ religionis. 115.d
ad theologiam ſymbolicam ſpectant. ibidem.
non ſunt adminiſtranda in nomine creaturæ. 206.e
Sæculum quid complectatur. 5.g
æternitatis vnum eſt tantum. 6.h
ſæculum ſæculi, & ſæcula ſæculorum, non eſt definitio, ſed deſcriptio æternitatis. 5.g
Sæcula vnde dicta. 6.e
Sal cur immittitur in os baptizati. 97.e
Salomon opibus diues. 146.g
ſapientiæ theſauris ſuper omnes mortales a Deo factus eſt diues. 68.d
in orationibus epilogos præferebat exordijs. 32.a
Saluator omnium hominum non eſt homo ſolus. 216.b
Salus noſtra, quæ. 229.a
non eſt extra Chriſtianam religionem. 212.e
nulli vnquam contingit niſi in nomine creatoris. 206.e
ipſa, & perditio animarum vnde pendeat. 227.d
Samaritana gentium typus. 100.f

Sancta ſanctorum. 5.h
Sapiens pro toto populo habendus. 27.a
eius anima habet fulgidiſſimos ſplendores ſtellis quam ſimillimos. 149.b
eiuſdem anima moribus micat tanquam ſtellis. 149.b
Sapientia diuina fons omnis ſapientiæ. 160.e
filio Dei tribuitur. 230.e
Dei, non eſt numerus. 51.e.86.c
Dei, eius eſt vita. 126.e
vnde dicta. 68.f
virtutum princeps. ibid.
omnis, a Deo eſt. 129.h
inſipida eſt ſine Chriſto. 69 f
in ſacris literis allegorice aqua dicitur. 10 b.148.g
Chriſtiana, vnitaté, & trinitatem Dei aſſerit contra Iudæos, & Gétiles. 101.e
Sara tria farinæ quid ſignificent. 127.c
SCELERA omnia turpia. 16.e
Scientia animæ oculus. 105.e
ſolari lumini ſimilis. ibid.
ſcientia, & ſapientia opus intelligentiæ. 129.g
ſine Chriſto cæca. 69.f
Scientiæ a prima veritate dependent, & ad illam reducuntur. 80.c
ad eas, & virtutes comparandas, quæ requiruntur. 212.e
ad eaſdem natura ipſa ferimur. 80.c
earum finis contemplatio veritatis 8.c
Scriptura tota eſt Chriſtus inuolutus. 215.g
ſacra, cęlum. 148.e
SECTAS, & ſchiſmata non vt hominum animos, diuinam vnitatem ſcindere poſſunt. 57.f
Sedes Dei quæ. 116.g
immobilis ſanctæ Romanæ Eccleſię in Latio collocata. 231.d
Sem Noe primogenitus, quam orbis partem poſſedit. 73.f
viua Chriſti imago. 72.b
Senectus eſt priuatorum hominum. 4.e
Septuaginta interpretes clariſſimū fidei Chriſti lumen. 71.e
apes melliferæ. ibid.
ipſo ſeptuagenario numero venerabiles. ibid.
Seraphin Eccleſiæ cuſtodes. 156.d
ardent amando. 130.a
alis extenſis Deum operiunt. 81.f
primi hierarchiæ cęleſtis anteſignani. 129.h
Series rerum, & ordo infinitatem cauſarum refugit. 11.d
Sermo vnde dictus. 177.d
elegantem homini natura non dedit. 52.e
qualem homini natura dedit. ibid.
Seruitij inter ſe maxime ſimiles. 94.f
Seruitus morte deterior. 218.c
Seuerinus vir conſularis. 15.h
Romanam eloquentiam e media barbarie ſeruauit. 15.h
quomodo æternitatem appellarit. 16.a
SIBYLLAE multa de Deo, & Chriſto apud gentes cecinerunt. 71.c
magna lumina fidei. ibid.
Silentium per voces auditur. 14.h
Simplex, & compoſitum ad quid pertineant. 103.g
ſimplicitatem ſummam qui tollit, totam diuinitatem euertit. 123.f
SOBOLES vnica in æternitate genita, & tota parentis gloria, & ſplendor. 143.e
Socrates ſummus gentium philoſophus. 101.g
veritatis amicus. 95.h
primus inter Græcos ſermones, & ſcholas de virtutibus introduxit. 80.d
ei⁹ teſtimonia de vno vero Deo apud Platonem. 71.c
ijſdem criminibus accuſatus, quibus olim Chriſtiani accuſabantur. 71.c
ipſe, & Plato quod de Trinitate intellexerint. 101.g
ipſe, Plato, & Ariſtoteles inter Gręcos tres philoſophorum vertices. 121.f
Sol oculus mundi. 61.f
diuinæ prouidentiæ miniſter. 3.e
Chriſto comparatus, quid ſit. 120.g
ipſe, & Luna cęlos illuſtrant, & vegetant terras. 37 g
cęli cor. 37.g.61.f
eo nil in cęlo pulchrius, & admirabilius. 61.g
pater terrę, & naſcentium. 139.f
virtute eſt calidus. 30.a
opus Dei. 41.a

excubitor

excubitor orbis. 90.d
temporum moderator. 9.d
viuentium parens. ibid.
origo omnis ſplendoris, & luminis. 119.h
planetarum rex. 150.b
inter omnia corpora fons lucis. 37.h
ex ſeipſo lucens, non accipit lumen ab alio corpore. 37.h
militiæ cęleſtis princeps. 149.h
ſuum ſplēdorem tanquam pecuniam publicā cūctis ſyderibus fęnerat. 37.h
eius excubiæ quæ. 44.b
cur ſic a Latinis appellatus. 37.h
eius portæ duę, Capricornus, & Cancer. 38.b
Sophiſtarum decipulæ nihil valent aduerſum veritatem. 103.c
Soricis fibriæ numero dierum Lunę reſpondent. 90.e
SPECTACVLA ad nos pertinentia, quæ. 61.d
mulipliciaapud antiquos. 61.c
Spes, & motus legum virtus, & rerū humanarum anima. 20.e
Sphæra mundi elemētis quadtata. 139.c
Spiritus ſanctus fons omnium ſpirituū. 193.f
nexus Patris, & filij. 232.c
Verbum reuelauit. 183.d
terminus beati, & ſuperſubſtantialis ordinis. 183.b
viuificator omnium animarum. 193.f
verus Deus. 183.d
omnium rerum formator. 191.f
anima conciliorum. 178.d
ſpiritus Domini ferebatſ ſuper aquas, explicatur. 188.b.193.g.
eius emiſſio pertinet ad voluntatem. 187.d
donum eſt. 193.h
qua pompa ad nos procedat. 194.b.c
propheras conſtituit, & apoſtolos erudiuit. 198.e
euangeliſtas fecit, & ſcripturas dictauit. 198.e
interpres Verbi, & calamus ſcribæ. 116.h
quomodo a Patre, & Filio procedat. 192.b.e
charitas increata. 192.f
ſpiritus ſapientiæ, intellectus, & ſcientia. 188.e
pro ædificanda Eccleſia linguas cōgregauit, quas in Babelis ædificio diſperſerat. 183.h
vtriuſq; luminis perfecta illuminatio. 187.c
velut cor, & anima Eccleſiæ. 185.f
ſpiritus aqua, & ſanguis quomodo vnum. 121.e
quibus nominibus appellatur. 213.c
quo pacto refertur ad filium. 189.c
cum Patre, & Filio ſimul adorandus. 186.e
non generat Filium. 187.c
non generatur a Patre, & Filio. 187.c
a Patre, & Filio emittitur. 187.c
alius a Patre, & Filio, non aliud. 150.a
fidei obſes. 155.e
Spiritus eſt vox maxime digna Deo. 113.c
Spiritus imagines Dei non ſymbola. 161.a
corporibus pręſtant. 62.b
ad Deum collati, craſſi, & nonnullam corpulentiam habere videntur. 113.e
STOICI vbi nam maxime æſtuarent. 50.f
ad noſtra dogmata propius acceſſiſſe videntur. 54.f
Studioſi veritatis qui. 99.a
SVAVITATIS ſermonis vis quanta. 52.h
Subſtantia multiplex. 164.a
principem locum tenet inter decem genera rerum. 179.e
Dei, intelligitur, non ſentitur. 68.h
Sulmo multas ſomniauit formas in falſis dijs. 116.a
Superbia initium peccati. 118.d
caput leprę. ibid.
Superbiloquentia eminet inter turpitudines, veluti tribulus inter ſpinas. 16.e
Superbus indignus vrbe, & villa dignus. 54.f
Superſtitio quo pacto olim omnium ferè animos oppreſſerat. 53.b
SYMPATHIA rerum in natura. 43.h

T

TACTVS nihil habet cum pulchritudine,& amore. 144.h
non eſt pars amoris,nec affectus amãtis, ſed petulantiæ ſpecies. 144.h
eſt perturbatio, quæ non facit amantes,ſed amentes. ibid.
Talmutiſtæ ad quid incumbunt. 69.g
Tantalo ſaxum ſemper impendet. 11.h
TEMERITAS ſoror impietatis. 204.h
maxime abducit a pietate. 204.h
Tempus, & motus ſenſu percipiuntur. 5.f
per dierum,menſium, & annorum volumina glomeratur. 4.a
maxime a Deo alienum. 14.a
non erat ante mundum. 4.g
non eſt ſine motu. 4.g
eius curſus velut fluminis. 13.c
ad eius rationem quid pertineat. 13.d
eius natura quę ſit. 152.d
a quo inditum eſt illi nomen. 3.e
mundi tyrannus. 6.f
ipſum,& æternitas inter ſe maxime diuerſa. 5.f
quæ ſit ei conuenientior ratio. 13.c
amplius loco. 17.g
indiuiduus comes opificij ſex dierum. 4.a
eſt potio æternitatis. 12.h
in eo pars alteram altera pellit. 12.h
in eo pilę inſtar in aquarum gurgitibus ſurſum, & deorſum impellimur. 18.g
eius imperio omnia parent. 18.g
rerum edax. 18.h
apud antiquos quomodo deſcribebatur. 18.f
eſt imago æui. 16.e
rotundo volubilique mundo inhæret. 18.e
Temporalia varijs ſubiecta caſibus. 16.a
Tenebra quid ſit. 120.h
tenebræ per lucem videntur. 14.h
Termini,& fines idem. 83.c
Terra centrum orbis. 90.c
quaſi mundi templum. ibid.
ſcabellum pedum Dei. 150.d
omnium altrix. 90.c
mundi pauimentum. 151.d
quomodo ſita eſt. 90.c
cui ſimilis. 151.f
eſt ſcena, vbi generatio, & corruptio fiunt. 44.c
abſq; pluuijs germinare non poteſt. 160.g
ſuſpenſa manet medio librata ſpatio. 44.c
eius ſtabilitas. 44.e
corporum cõmune ſepulchrum 151.d
Teſtis idoneus diuinę generationis quis. 173.d
THEOCRITVS zelator diuinę glorię 166.d
Theologia regina. 67.e
eius corona quę ſit. ibid.
eius laus. 103.e
ſcholaſtica ſubtiliori genere dicendi vtitur. 7.e
ſymbolica vnde ortum habuerit. 124.f
eius diſtinctio. 159.e
ſymbolica quid ſit in animis noſtris. 159.f
philoſophorum cui ſimilis. 159.f
beatorum quid ſit. 159.f
ſymbolicę vis,& ratio quæ ſit. 115.e
gentium a quibus ſumpſerit originẽ. 45.h
Chriſtiana,& vocum,& rerum domina. 210.h
eius apices, culmina, & faſtigia quæ. 156.f
ei tanquam reginæ omnes ſcientiæ famulantur. 211.a
ſymbolica vnde nomen accepit. 114.d
Chriſtianæ refugiũ, & arx noſtræ ſpei quod ſit. 178.e
ſymbolica non eſt in Helicone nata cũ fabulis apud poetas. 114.e
eius ſcopus quis. 114.d
Theologi æternam diuinitatis ſubſtantiam naturam appellant. 31.f
longe ſublimis de naturæ nomine ſentiunt,quam philoſophi. 31.f
ſcholaſtici retundũt philoſophorum, & hæreticorum ingenia. 107.b
eis quid liceat in inueſtigatione de rebus diuinis. ibid.
Theophraſtus philoſophus a quo huiuſmodi nomen ſit ſortitus. 55.f
quo titulo Deum extulerit. 55.f
Theſeus minotaurum extinxit. 61.c

Thronus

Thronus Dei qui. 116.g 150.d
TIBERIVS poſuit Chriſtum in larario ſuo. 99.f
Timotheus diuinæ gloriæ zelator. 166.d
Titanes monſtra humanæ naturę. 64.b
TOGA inſignæ pacis. 114.g
TRANSMVTATIO exigit tempus. 41.a
Tria de quocunque quæri poſſunt. 231.e
Triangulus prima figurarum inter rectilineas. 211.c
Trimegiſtus quomodo Deum vocauerit. 197.c
Trinitas eſt ipſa tota diuinitas. 168.h
lux mundi. 195.f
credenda eſt, vt ſalutem conſequamur. 230.e
eſt vox maxime apta. 211.b.c
multis ſymbolis figurata. 195.b.c
eius myſterium omni tempore fuit neceſſarium cognitu humano generi. 202.f
tota ſaluauit nos. 208.f
de ea loqui maxime difficile. 195.f
ab ea omnia pendent. 195.h
ea, quam Chriſtiana religio credit, nō eſt, quam Sabelliana hæreſis finxit. 195.c
quid ſit explicatur. 195.c.d.e. 210.g
ſol æternus. 163.b
funiculus triplex. 163.b
templum triangulare. ibid.
Chriſtianorum quæ. 230.c
tota vna, indiuiduaq; actione extrinſecus operatur. 188.a
de ea loquentes non ingenio noſtro niti, ſed ſacris literis debemus inhærere. 181.f
Trinitates in multis rebus reperiuntur. 212.d.e
TVRBA deſipiens vix pro vno haberi debet. 27.a
Turcarū arma malitia, & crudelitas. 8.c
eorum dogmata polluta, fędata, & indigna nomine religionis. 226.f
Turpitudo quid. 144.b
TYRANNVS plebibus fortis. 103.f

V

VANITAS vniuerſa omnis homo viuens. 35.b
eſt indiuidua comes omnis naturæ. 23.f 100.c
rerum humanarum quanta. 23 c.d.e
æternitati opponitur. 105.f
eius exempla recenſentur. 100.h
Vanum quid ſit. 100.g
Varro literarum helluo. 70.c
omnium hominum doctiſſimus appellatus. 70.c
Vaticanum, & Ianiculum primæ Iani coloniæ. 74.a
VENTVS res inanis eſt. 160.g.h
Venti ſpiritus in ſcriptura dicūtur. 193.d
Venus adoleſcentium pernicies. 64.d
plurimorum ſcelerum parens. ibid.
turpis materia poetarum. 64.d
eius retia quę. 43.g
Verbum vnde deducatur. 177.a
Dei, fons ſapientiæ. 129.h
imperat omnibus ſpiritibus. 174.f
dat vitam omni carni. ibid.
ſpiritum pater. 174.f
illud non poſſunt comprehendere puriſſimi ſpiritus. 174.f
Dei, primum ex Iudęa exit. 22.g
viuum, & efficax. 199.g
eſt ſplendor, decus, conformatio, & figura ſimillima æterni parentis. 1.e
in mente ſplendet. 61.a
nullum ita verum ſicut Dei filius, & quare. 172.d
verbum Dei quid. 177.g.h
Veritas in ſacris literis quæ ſit. 93.a
ſuper omnia vincit. 97.f
diuina, cæcorum oculos aperit, vt videant. 82.d
ipſa, & infinitudo Dei quo pacto ſe habeant ad videntes. 82.d
eius vis magna. 165.f
vt palma, quæ non cedit ponderi. 52.c
tota lux, & oculus. 103 c
oculus Solis, & Dei. 103.c
iudex ſincerus, & teſtis incorruptus. 103 c
res, & nomen in Chriſtum pleniſſime conuenit. 102.f
diuina, idolorum vanitatem detexit, & dextruxit. 103.c
in Cruce triumphauit. 99.g
diuina lucerna, & lux. 80.f
non erubeſcit. 16.e

ipſa

ipſa, & vita idem. 102.g
æterna eſt. 101.d
ſolius Dei eſt. 23.f
difficilis cognitu. 70.a
eam quo pacto philoſophi deſignarent. 105.a
in ſacris literis contemplationem, & actionem ſpectat. 98.f
eius alta ſubſellia, quę. 98.e
eius ſedes vltimę, quę. 98.e
rerum, in puritate, & ſimplicitate conſiſtit. 123.f
illuminat. 144.d
eſt ante omnes hęreſes. 203.b
dux ſtudiorum. 94.e
quę eſt fons, & origo omnium veritatum, quæ ſit. 234.d
ducit ad virtutem. 80.f
ea nil amabilius pręter Deum. 97.d
omnibus ferocior. 234.c
flos, & gloria ſapientię. 97.d
filia temporis. 118.e
homini ſano melle dulcior. 97.e
homini flagitioſo videtur amarior felle. ibid.
veritas eſt Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. 197.g
Verum a quocunque dicatur, a Spiritu ſancto eſt. 97.c
ipſum, & falſum inter ſe nullo pacto miſceri poſſunt. 79.g
verum cognoſcimus licet falſa cogitare poſſimus. 177.c
Veſtes Dei quę. 110.g
quibus induitur Pontifex, quid pręſeferant. 148.h
Veſtimenta Dei creaturę omnes. 69.b
Vetuſtas quibus rebus accomodetur. 4.c
Via ſalutis vna tantum. 229.a
Viæ, quas Deus notas fecit Moyſi, & filijs Iſrael, quę. 218.f
Vigiliæ, ſtudia, & contemplationes virorum fidelium, quo pręcipue tendant. 56.b
Vinum forte homini temulento. 103.f
Vir, & vxor vna caro. 122.e
Viri docti tanquam flores in vniuerſo hominum genere. 50.a
Virgilius Maro poetarum gloria, & decus. 38.e.192.c
pręcipuus poetarum. 176.d
antiquę philoſophię alumnus. 113.c
multum auri ex Ennio collegit. 127.a
eius ſententia de Deo. 33.f
Virtus eſt veritatis iutuitus. 80.d
ſolida vitę integritas. 100.g
hominum conſummata quid ſpectet. 92.g
corporea, non eſt actus purus. 129.a
vera, iuſtificat, ſimulata condemnat. 80.e
omnis ſibi virtus eſt, & pręmium. 65.g
ad veritatem reducit. 10.f
eloquēdi præclara, & domina rerum. 52.h
ipſa, & veritas maxime ſimiles. 80.e
gratię comes. 225.e
Virtutes omnes pulchrę. 16.e
Viſio multiplex. 96.g.h
quomodo fiat. 1.9.c
Vita Dei omnes vitas tranſcendit, continens omnes vitæ imagines, & rationes. 84.a
in Chriſto ſeparata eſt a lapſu. 116.e
vita hominum quæ. 4.e.16.e
tanquam herba mox floret, & areſcit. 4.e
eius dies tanquam vmbra prætereunt. ibidem.
ineuitabili fato ducit ad mortē. 101.d
carnalis, fenum. 65.g
corporis, ex ſenſu, & motu cognoſcitur. 60.h
ei nihil tam oppoſitum, quam mors. 145.e
Vlysses ſemper patriæ memor. 132.d
ipſe patriæ, non illi patria decus. 132.d
eius vitam, & geſta ſcripſit Homerus. ibidem.
Vmbrae augent coloribus gratiam in picturis. 143.h
Vnitas virtute continet omnia. 96.f
omnium numerorum vis, & poteſtas. 152.d
Patris, Filij, & Spiritus ſancti eſt principalis, ſola, & vera. 122.e
vnitatem Dei quę pcæcipue oſtendāt. 59.a.b
Vniuerſitas rerum cū Deo collata, quid ſit. 147.b
Vnum ſine multitudine eſſe poteſt. 126.f

negat

negat diuiſionem ſuipſius. 95.b
vno die hebdomadæ prȩſcriptus eſt Dei cultus. 44.f
VOLVNTAS omnia ſub ratione boni amat. 95.d
diuina eſt inuincibile fatum. 42.d
Dei, eſt eius omnipotentia. 126.e
diuinæ omnia parent. 42.d.e
hominũ, ſua manu creat ſibi mala. 35.e
Voluptates carnales, feces, & ſordes. 101.c
Vox infauſta, & mali hominis: Non eſt Deus. 26.c
voces indicantes Deum eſſe vnum, quæ. 57.a
VSIA Romana ciuitate a Theologis donata. 30.f
VTERVS Dei qui. 116.g
Dei, cui comparatur. ibid.
VVLCANVS cur ab antiquis faber appellatus. 53.g
erat claudus. 111.e
Vulgo nihil incertius. 94.a
Vultus ab animo diſcrepans non eſt vultus, ſed larua. 98.f

Z

ZOROBABEL centum Zopyris maior. 97.e
magna animi libertate coram Dario rege de veritate locutus eſt. ibid.

FINIS.

Digitized by Google

INTERPRETATIO VOCVM
Hæbraicarum, ſparſim inuentarum, in ijs tribus de Diuina Hiſtoria Libris.

In Introductione, fol. 17. ad finem. *pag. 2*

ש *Scin, eſt elementum penultimum alphabeti hebraici, quod tercentum dicit.*

Fol. ſequenti, pag. 1. ibi Nonne *&c.*

יְהֹוָה *Iehouà, eſt nomen illud ineffabile* τετραγράμματον. *i. quadriliterum, ſeu quatuor literarum, quod cum hebræi, haud quaquam proferre audeant, loco eius legitur.* אֲדֹנָי *Adonai. i. Dominus, licet literæ iſtius nominis ineffabilis non quidem Dominum: ſed Deum per eſſentiam ſignificent. Nunc tamen Iehouà proferri debet. cum tempore Meſsiæ, non amplius occultus: ſed manifeſtus ſit Deus humanatus.* *Ibidem*

ה *he. Elementum Alphabeti in ordine quintum, quod dat quinque apud hebræos, eſtq́; ſecunda, & vltima litera nominis ineffabilis Iehouà, de quo ſupra.* *ibidem pag. 2*

צְבָאוֹת *tſeuaòθ. i. Exercitus in plurali. Hic nota illud θ, thita græcum, nam ita debet pronunciari poſtrema illa litera, thàu,* ת *quoties in medio non habet punctum, quod vocatur ab hebræis raghèſe.*

Fol. 5. pag. 2.

עַד־עוֹלָם *Hngad ngholam. i. ſæculum ſæculi, ſeu vſque in ſæculum.* *ibidem.*

ו *Vau. Elementum ſextum Alphabeti, quod dat ſex: eſtq́; penultimum in nomine ineffabili Iehoua.* *Fol. 5. pag. 2.*

שִׁיר הַשִּׁירִים *Scir haſcirim. Canticum canticorum.* *Ibidem. fol. 6. pag. 1.*

לַמְנַצֵּחַ *Lamnatſeah. Victori.*

מֶלֶךְ צֶדֶק *Meleh tſedek. Rex iuſtus, ſeu Iuſtitiæ.* *Fol. 10. pag. 1.*

לְעֹלָם *lengholàm. In æternum.* *ibidem.*

לְעוֹלָם וָעֶד *lengholàm vanghèd. In æternum, & vltra.* *ibidem.*

imloh יְהֹוָה יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד *Iehouà imlòh lengholàm uanghèd. Deus reguabit in æternum, & vltra.* *Fol. 21. pag. 2*

אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה כֹּה תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם :

Eheiè aſcer eheie kò tomar liunè Iſdraèl eheie ſcielahàni alchèm: Ero, qui ero ſic dices filijs ero, qui miſit me ad vos.

Fol. 22. pag. 1

אֶהְיֶה *Eheiè. Ero.* *pag. 2.*

אֶהְיֶה *Eheiè. Ero.* *Fol. 24. pag. 2.*

אֶהְיֶה *Eheiè. Ero.* *Fol. 26. pag. 2.*

אָמַר נָבָל *Amàr nauàl. Dixit inſipiens.*

נְבָלִים *Neualim. Inſipientes.*

E *Reſcian-*

רשעים Reſcianghim. Impij.

לצים letſim. Deriſores. Fol. 27. pag. 1.

נבל Hauàl iuſipiens. ibidem.

נבל Hauàl inſipiens, impius. ibidem.

נדב Hadiu iuſtus apud Kaldaeos, ſed:

נדב Halius gratus apud hebraeos. ibidem.

נבל Hauàl. immanis, & immitis apud arabes Amàr nauàl אמר נבל
בלבו אין אלהים: belibò en elohim. Dixit inſipiens in corde ſuo,
non eſt Deus, ſeu dij,

אלהים Elohim, Deus, dij.

יהוה Iehouà Deus, ſeu dominus, nam apud interpretes latinos ſemper
Iehouà transfertur dominus, ſicut elohim tranfertur Deus. ibidem.

נבל Hauàl inſipiens. Fol. 32. pag. 2.

אהית Eheiè Ero.

ברא Barà fecit, creauit.

אור Or lumen, lux.

סלה Sèla ſemper, denotat hilaritatem. Fol. 48

אלהים Deus, dij. Fol. 51. pag. 2.

יהות Iehouà Deus, nomen ineffabile, τετράγαμάτων.

יהות Iehouà, Deus. Liber. 2. Fol. 85. pag. 1.

יהוה Iehouà Deus.

אלהים Elohim Deus, ſeu dij. Fol. 150. pag. 2.
Iehoua Deus.

ארני יהוה Adonai Iehoua Dominus Deus. Lib. 3. Fol. 185. pag. 3

רוח הקדיש Ruah hakadiſe ſpiritus ſanctus. Fol. 188. pag. 1.

תהום Eheòm, Abyſſus, vorago. Fol. 202. pag. 2.

אלהים Elohim, Deus, vel dij. ibidem.

ברא Barà Creauit. Fol. 205. pag. 1.

יהוה Iehouà. Deus.

שם המפורש Scem hammeforàſe nomen expoſitum, ſeu extenſum, & hoc nomen
יהוה erat Iehouà Deus, nomen quaturr literarum.

אב Au pater.

בן Ben Filius.

ורוח הקדש Veruah hakadòſe, Et ſpiritus ſanctus.

בן אלהים Ben, elohim, Filius Deus.

אב אלהים Au elohim, Pater Deus.

רוח הקדוש Ruah hakadoſe elohim. Spiritus ſanctus Deus.

שלשה באחד Scieloſcià beehàd, Tres in vno.

אחד בשלשת Ehadbeſcieloſcià. Vnus in tribus.

גלא רזיא Galè raZaià, Reuelans, ſeu Reuelator ſecretorum, primum deduci
tur a גלה galà. i. diſcooperire, & reuelare; ſecundum ſcilicet
raZaià à Thargùn, ſeu a lingua Kaldaica, ſeu Aramaa, i. Sy
riaca

riaca, & venit a רז *raz, ſeu* רזא *razà.i.ſecretum.*
Fol. 206.pag.prima.

מדות *Middòt, Menſura, ſed in diuinis ſumitur pro attributis, ſeu proprieitatibus perſonalibus apud hebraeos ſed a nobis pro perſonis diuinis vſurpatur.* *ibidem.*

הי׳ הי *Hai hai, non rectè ſcribitur inſcitia impreſſoris, ſed ita ſignentur Tres.*

מדות *Middot, & vna* הויה *Hauaià, eſſentia: hinc ſolet dici ab hebræis Kabaliſticis.*

שם הויה *Scem hauaia.i.nomen eſſentia, quod eſt nomen* יהוה *Iehouà ineffabile.* *Fol. 29.pag. 2.*

ספירות *Sefiròt numeri, qui ſumuntur pro numeris diuinis, hoc eſt pro decē nominibus Dei, qui vocantur numeri incorporei, ſeu Symbolici, quæ tantum de Deo dicuntur, vt eſt incorporeus, & omnino ſimplex.* *Decem nomina Dei.*

כתר Kèter. *Corona.*
חכמה *Hohmà, Sapientia.*
גבורה *Gheuarà. Fortitudo*
בינה *Binà. Intelligentia.*
חסד *Hèſed. Miſericordia.*
תפארת *Tiferet Gloria.*
נצח *Hètſah. Triumphus.*
יסוד *Iesòd. Fundamentum.*
הוד *Hod Decor, confeſſio.*
מלכות *Malhùt. Regnum.* *ibidem.*

שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד *Sciemang Iſdrael Iehouà, elohènu Iehoua ehad. Audi Iſdrael dominus. ſeu Deus, Deus noſter, Deus vnus eſt.* *Fol. 220.pag. 1.*

יברכנו אלהים אלהינו ויברכנו אלהים *Ieuorhènu eloim elohènui Ieuarheus elohim. Benedicat nos Deus Deus noſter, benedicat nos De'. ibidē*

כי אנכי יהוה אלהיך אל אל קנא *Anohì Iehoua eloheha el elchana. Ego dominus Deus tuus, Deus fortis, zelans Notus quod* אל אל *el el on habetur in textu hebraico, ſed loco vltimi el habetur* קנא Kanà, *ideſt zelans* *ibidem.*

יהוה *Iehouà dominus, Kaldaica paraphraſis ſcribit hanc vocem hunc in modum* ׳׳׳ *quæ ſunt tria Iod hebraica, quæ dictio vno a* קמץ kamèts *ſignata, hoc modo ſcribitur,* ׳׳ *Nota, quod* קמץ kamèts *eſt vocalis hebræa longa, quæ tonat A.* *Fol. 221.pag. 1*

הוא Hi, *ipſa, ſingularis numeri nominatiui caſus, vbi ſub prima litera quæ dicitur* ה *he, adeſt punctum illud. quod vocatur ab hebrais* חריק *hirik. eſt autem hirik vocalis hebræa, quæ ſonat I.* *ibidem.*

יהוה *Iehouà Dominus.* *ibidem.*

Kadòſc,kadòſc,Kadoſc, קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ Sanctus, Sanctus, Sanctus ibidem.

קָדוֹשׁ אָב קָדוֹשׁ בֵּן קָדוֹשׁ רוּחַ הַקָּדוֹשׁ׃

Kadòſc Au,Kadòſc ben,kadòſc ruah hakadòſc. Sanctus pater, ſanctus Filius, ſanctus Spiritus Sanctus. Fol. 121.pag. 2.

אֲדֹנָי *Adonai Dominus.* *ibidem.*

Iod, eſt decimus character alphabeti habraici.

יְהֹוָה *Iehoua, Deus, ſeu dominus; ſolet.n. hoc nomen ineffabile quadralite rum ſemper pronunciari ab hebrais Adonai, i. dominus, & ſecũdũ hunc ritũ ita verſum eſt, & ferè ſemp a D.Hieronymo. ibidẽ*

יְהַיָה *Iehaia, Hots, quod hac dictio non eſt apud hebraeos ita ſcripta, quare deleatur, & loco illius ſcribatur.*

יִהְיֶה Iheièh *erit.* *ibidem.*

הָוָה *Hauà fuit.* *ibidem.*

ש *Scin, eſt penultima alphabeti hebraici.*

יָשַׁע *Iaſciang Saluauit.* *Fol. 222.pag. 1.*

יֵשׁוּעַ *Ieſciùang* Saluator. *Fol. 231.pag.*

אֱלֹהִים אֲדֹנָי *Elohim adonai Deus dominus.*

Viginti dua litera alphabeti Hebræi.

א *Alef*	ל *lamed.*
ב *Bet.*	מם *Mem.*
ג *Ghìmel*	נן *Nun.*
ד *Dalet*	ס *Samech.*
ה *He.*	ע *Nngair*
ו *Vau.*	פף Pe, *ſeu fe.*
ז *Zain.*	צץ *Stadè.*
ח *Heth.*	ק Kof.
ט Tet.	ר *Reſc.*
י *Iod.*	ש Scin.
כך *Caf.*	ת *Tau.*

Ex his literis tres vocantur ab hebrais matres, eo quod ab illis origin em trahant reliqua litera, nec abſq; illis componitur dictio hebraa, vt אֱוִי *Eui. qua dictio nil ſignificat ad propoſitum, ſed tantum continet tres literas, qua ſunt Alef, Vau, Iod. Septem litera alphabeti dicuntur duplices, eo quod daguèſce.i.punctum, (quod vocant forte) in medio recipiunt, qua continentur in his dictionibus.*

בְּגַד כְּפַרְתְּ *Begad kafrat, qua dictiones nil ad propoſitum denotant. Omnes verò alia litera alphabeti vocantur ſimplices, cum daghèſe dictum minime recipiant.*

F I N I S.

GRAECARVM VOCVM QVAE IN HIS TRIBVS DE DIVINA HISTORIA LIBRIS

continentur, Expoſitiones.

1.p.2. Απόγραφα, Simulachra.
γνωμολογίας, ſenrentiarum collectiones.
γνωμογραφίας, ſententiarum ſcriptiones.
3.p.2. πανοπλία, armaturam, quæ torum militis corpus tegit.
4.p.4. ἀνθρωπολογίαν, illuſtrium virorum notitiam.
χωρογραφίαν, locorum deſcriptionem.
χρονογραφίαν, temporum deſcriptionem.
5.p.1. μόρια, partes.
ἡμιώριον, ſemihoram, dimidiam horam.
πρωτευάγγελιον, primum Euangelium.
ἄναρχον καὶ ἄχρονον, ſine principio, & ſine tempore.
6.p.1. σοφὸς ἄλλος ἀπ' ἄλλου, ſapiens alius ab alio.
θεῶν ἐπικυδέα δῶρα, Deorum præclara dona.
ἐπιφανὴς, illuſtris.
ἐπιφανέστατος, illuſtriſſimus.
7.p.2. Αποθέωσιν, ψυχομαχίαν, ἁμαρτιγένειαν, καθ' ἡμερίων περὶ στεφάνων, in Deorum numerum, relationem animi pregnam, peccatorum ortum, de quotidianis coronis.
8.p.1. θεολογώτατος, theologorum princeps.
πολυγράφος, qui multa ſcripſit.
9.p.1. ὑπερβολικῶς, hyperbolicè, cum exceſſu.
ἄχριστοι, ſine Chriſto.
ἄθεοι, ſine Deo.
εὔμοροι, κακόμοροι, fortunati, infortunati.
10.p.1. ἀπὸ τοῦ παύεσθαι, à ceſſando.
παυσίλυπος, curarum ademptor.
ἀλεξίκακος, malorum depulſor.
11.p.1. πάνσοφος, omni ſapientia plenus: ſapientiſſimus.
p.2. ἀμφισβητήσιμον ὄναρ, ambiguum ſomnium.
12.p.1. θεοπρεπῶς, diuinè, vt Deum decet.
γλυκὺ ἡ ἀλήθεια, dulce quid eſt veritas.
ὢ ἀλήθειαν, ὢ φιλαλήθειαν, ò veritatem, ò ſtudium veritatis.
ἐν τῷ περιπάτῳ, in Ariſtotelis ſchola.
14.p.2. ἀποδείξεως, oſtenſionis, demonſtrationis.

Βασιλεία,

15.p.1. βασιλέα, Regem.
p.2. ἐπιτομὴν, ἀνακεφαλαίωσιν, compendium, recapitulationem.
αὐτεξούσιον, ſui iuris.
16.p.2. ἀνατομὴν, inciſionem per ſingulas partes.
τὰ ῥήματα, verba.
τὰ ἔπεα, τὰ ἔπη, voces.
πολυλογία, verborum copia.
17.p.1. μετὰ τὰ φυσικὰ, poſt, vel ſupra res naturales.
πεντὰς, quinarius numerus.
ἐκ τετραγραμμάτου πενταγράμματον, ex Dei nomine, quod quatuor conſtat literis, elicitur aliud nomen, quod quinque conſtat literis.
19.p.2. εἰρηνόφιλος, pacis amator.
εἰρηνοποιὸς, pacis effector, vel conciliator.
20.p.1. ἄμουσοι, à muſis alieni.
μένος ποιοῦσα, cantuum, & ſuauitatem quandam efficiens.
21.p.1. ἀπὸ τῆς μώσεως, τοῦτο ἐστι ζητήσεως, ab hoc nomine μώσεως, hoc eſt ab inquiſitione, & indagatione.
πεντάλφα, character quidam qui ex quinque Alpha conſtat, & alio nomine Solomonis ſigillum dicitur.
ὑγεία, ſanitas.
πεντάλογιον, quinque ſententias continens opus, vel inſtrumentum muſicum quinque habens harmoniæ genera.
21.p.2. πενταφάρμακον, medicamentum ex quinq; compoſitum rebus.
22.p.1. ποιμὴν ἀνδρῶν, paſtor hominum.
23.p.2. κήπιοι, fatui.
ἐκ Διὸς ἀρχώμεθα, à Ioue principium capiamus.
24.p.2. ὀξύπεινος, famelicus.
ἀληθογνωσία, cognitione veritatis.
25.p.1. ἀθεῖται, ſine Deo, dicti hæretici, qui Deum negant.
p.2. ἀθεότητα, πολυθεότητα, καὶ ψευδοθεότητα, Deorum vacuitatem, Deorum multitudinem, & Deorum falſitatem.
26.p.1. μελίγλωσσοι, μελίφθογγοι, homines ſuaui lingua, & voce.
27.p.1. αἰτιολογία, cauſæ, diſceptatio.
p.2. προλεγόμενα, quæ in proœmijs dicuntur, & principijs operam ponuntur.
28.p.2. φυσικά, naturalia.
θεῖα τὰ ὑπέρτατα, diuina ſunt ſuprema.
1.p.2. πάντων σωτὴρ καὶ γενέτωρ, omnium ſeruator, & pater.
2.p.1. τ' ἀγαθὸν καὶ πρῶτον αἴτιον, bonum, & primam cauſam.
p.2. δημιουργὸν, auctorem opificem.
2.p.2. τὸ ὂν τὸ γινόμενον, quod eſt, & quod fit.
πλατωνίζοντες, Platonem ſequentes.
3.p.1. ἀοριστίαν, nullam temporis circumſcriptionem.
παλαιὸς ἡμερῶν, antiquus dierum.

Index.

4. p. 1. ἑξαήμερον, ſed dierum opus, vel opificium.
πρεσβύτατος, παλαιότατος, maximus ætate, & antiquiſſimus.
p. 2. ἡμιώριον, ſemihora.
5. p. 1. ἄναρχος, principio carens.
ἀτέλευτος, fine carens, finis expers.
παλιγγενεσία, regeneratio.
p. 2. αἰὼν, αἰώνων, ſæculum ſæculorum.
6. p. 1. ἐπινίκιον, ad victoriam pertinens.
p. 2. καταχρηστικῶς, abuſiuè, vel contra verum vſum, & communem.
αἰῶνες, ſæcula.
7. p. 1. τέλος ἀτελὲς, finis imperfectus, vel cuius non eſt alius finis.
μετριότης ἀμέτριος, menſura ſine menſura, vel quæ menſuram non poteſt, & menſura caret.
7. p. 2. μεθοδεύειν ἐπιστήμην, artificiosè ſcientiam replicare.
8. p. 1. ἄμουσοι, à muſis alieni, vel auerſi.
p. 2. ἄφθαρτος, ſine corruptione.
ἀποίητος, non factus.
ὁμοούσια θεῷ, eiuſdem cum Deo eſſentiæ, & naturæ.
ἀποθέωσις, inter Deos collocatio.
ἀθεότης, Deorum vacuitas.
9. p. 1. ἀγεννησίαν καὶ ἀναρχίαν, generationis, & principijs carentiam.
ἀναρχία, carentia principij, vel carere principio.
ἀναρχίαν, carere principio.
ἀπάτορα καὶ ἀμήτορα, ἀγενεαλόγητον, patre carentem, & matre, & ſine genealogia.
p. 2. ὑπερβολικῶς, cum exceſſu.
ἁπλῶς, ſimpliciter.
κατὰ τὶ, ſecundum quid.
ὁμωνιμίαν, eiuſdem nominis appellatione.
10. p. 1. ὁμωνυμίαν, eiuſdem nominis appellationem.
εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ἐπ᾽ αἰῶνα καὶ ἔτι, in ſæculum, & ſæculū, & amplius.
Κύριος βασιλεύων εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ἐπ᾽ αἰῶνα καὶ ἔτι, Dominus regnãs in ſęculum, & in ſeculum, & vltra.
10. p. 1. αἰὼν, æuum.
αἰώνιος, αἰώνιον, æternus, æternum.
αἰὼν αἰώνων, ſæculum ſæculorum.
11. p. 1. ἐκ τοῦ αἰῶνος, à ſæculo.
ἐκ τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων, à ſæculo ſæculorum.
αἰώνιος, æternus.
προαιώνιος, ante ſæcula.
ὑπεραιώνιος, vltra ſæcula.
ἐμφατικώτερος, expreſſius.
ἐν ἀρχῇ, καὶ νῦν, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, in principio, & nunc, & in ſæcula ſæculorum.

οὐσία,

οὐσία, eſſentia.
ὢν ἀεί, ſemper exiſtens.
ἀείζωον, ſemper viuens.
ἀΐδια, æterna.
συναΐδια θεῷ, coæterna Deo.
ἀποίητον, non factum.
ἄκτιστον, non creatum.
ἀγγύνητον, ingenitum.
ἀποίητος, non factus.
ἄκτιστος, non creatus.
ἀγγύνητος, ingenitus.
πρώτερος, prior.
ὕστερος, poſterior.
p. 2. ἀπάτωρ, ſine patre.
ἀμήτωρ, ſine matre.
ἀγενεαλόγητος, ſine genealogia.
ἀγγύνητος, ingenitus.
ἄκτιστος, increatus.
ἀποίητος, non factus.
ἀναίτιος καὶ ἄναρχος, ſine cauſa, & ſine principio.
ἀρχὴ ἀρχῶν, principium principiorum.
ἄρχων τῶν ἀρχόντων, princeps principum.
αὐτοφυστής, ex ſe ortus.
ἀπόφασις, negatio.
κατάφασις, affirmatio.
ἀγγύνητον, ingenitum.
ἀκίνητον, immobile.
ἀθάνατον, immortale.
ἀγγυνησία, generatione carere, vel ingenitum eſſe.
ἀκινησία, motu carere, vel immobile eſſe.
ἀθανασία, morte carere, vel eſſe immortale.
12. p. 1. αἰὼν αἰώνων, ſæculum ſæculorum.
τὸ ὄν, ens.
αἰών, æuum, vel æternitas.
p. 2. συνέχεια, perpetuitas.
ἦν ζεύς, ἔστι τε νῦν ζεύς, fuit Iuppiter, eſtq́; nunc Iuppiter.
καὶ ἔσσεται, ὦ μεγάλε ζεῦ, & erit ô magne Iuppiter.
τό, eſt, τό, erat, τό, erit, hoc eſt, hoc erat, hoc erit.
τὸ συνεχές, perpetuum.
13. p. 1. διάῤῥοιαν, fluxum.
p. 2. οἱ ἐκ περιπάτου, qui ſunt ex peripato, è ſchola. ſ. Ariſtotelis.
ἄπειρος καὶ ἀόριστος, infinita, & indeterminata.
ἀπειρία καὶ ἀοριστία, ipſummet infinitum, & indeterminatum eſſe.
14. p. 1. ἀγγύνητος, ingenitus.

ἀκίνητος,

ἀκίνητος, immobilis.
ἀθάνατος, immortalis.
τὸ εἶναι, hoc eſſe.
p. 2. τὸ ἀκίνητον, immobilitas.
ἀθάνατον, immortalitas.
ἀγέννητον, ingenitum eſſe.
τὸ ὄν, ens.
τοῦ ὄντος, entis.
τοῦ εἶναι, exiſtendi.
τὸ ἀνούσιον, quod caret eſſentia, οὐσίαν, eſſentiam.
καὶ τὸ ἄζωον, ζωήν, & quod caret vita, vitam.
τὸ ἀναίσθητον, αἴσθησιν, quod caret ſenſu, ſenſum.
τὸ ἀνόητον, νοῦν καὶ νόημα, quod caret mente, mentem, & intellectum.
οὐσία, & ζωή, & αἴσθησις, & νοῦς, eſſentia, & vita, & ſenſus, & mens.
ἀνούσιον, ἄζωον, ἀναίσθητον, ἀνόητον, quod caret eſſentia, quod caret vita, quod caret ſenſu, quod caret mente.
τὸ ὄν, vel τὸ εἶναι, ens, vel eſſe.
15. p. 1. ἀξίωμα, dignitatem, vel communem ſententiam.
ἀδύνατον, quod fieri nequit.
ἐνδεχόμενον, contingens.
ἀναγκαῖον, neceſſarium.
δυνατά, & ἐνδεχόμενα, quæ fieri poſſunt, & contigentia.
κατά τι, ſecundum quid.
p. 2. ἀϊδίου θεότητος δηλωτικόν, & quaſi χαρακτηριστικόν, perpetuæ diuinitatis demonſtratiuum, & quaſi deſignatiuum.
θεολογούμενα, Theologorum more diſputata.
φιλοσοφούμενα, Philoſophorum ratione, & via diſputata.
τὸ ὂν προαιώνιον, οὐδὲ φύσιν, οὐδὲ θέσιν, οὐδὲ κίνησιν, quod eſt ante ſæcula, neq; naturam, neq; poſitionem, neq; motum.
ταυτῶς, ἁπλῶς, ἀμερῶς, ἡνωμένως, identidem, ſimpliciter, indiuiduè, continenter.
16. p. 1. ἔπαινος ζωῆς, laus vitæ.
ἀγεννησία, ingenitum eſſe.
ἀκινησία, immobile eſſe.
ἀθανασία, immortale eſſe.
ἡμερόβια, in diem viuentia, vel mortalia, & momentanea.
γνῶθι σαυτόν, noſce teipſum.
p. 2. ἐξουδενώματα, abiectiones.
χρονογραφία, temporis deſcriptio.
ἴσον εἶναι μέγα τὸ βιβλίον, μεγάλῳ τῷ κακῷ, æqualem eſſe magnum librum magno malo.
17. p. 2. ἀνακεφαλαίωσιν, recapitulationem.
ἀναρχία, ἀμεσότης, ἀτέλεια, carere principio, carere medio, carere fine.

ἀρχὴ, principium.
μεσότης, medium.
χρόνος, tempus.
αἰὼν, æuum.
αἰώνιος, ſempiternus.
προαιώνιος, ante ſæcula.
μετ' αἰώνιος, poſt ſęcula.
ὑπεραιώνιος, ſuper, vel vltra ſæcula.
18. p. 1. τὸ ἀπέραντον, καὶ τὸ ἀκατάληπτον, quod caret termino, & eſt incomprehenſibile.
p. 2. οὐραῖον, ſerpentem, caudatum.
ὑπερβολικῶς, hyperbolicè, & cum exceſſu.
ἀθάνατον, immortalem.
19. p. 1. πάμφορος, παντεπίτροφος, omnia ferens, & omnium curam gerens.
21. p. 1. θεουργία, miraculorum diuina virtus.
θεουργός, miracnlorum opifex.
p. 2. ἐγώ εἰμι ὁ ὢν, οὕτως ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ισραὴλ, ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς.
Ego ſum qui ſum, ita dices filijs Iſrael, qui eſt miſit me ad vos.
θεουργός, miraculorum opifex.
οὐσιωνυμία, eſſentiæ circunſcriptione.
22. p. 1. οὐσία, eſſentia.
ὁ ὢν, qui eſt.
τὸ ὄν, quod eſt.
θεῖος, diuinus.
πλατωνίζειν, more Platonico loqui.
23. p. 1. ἐπέκεινα τῆς οὐσίας, vltra eſſentiam.
πάντως τὸ ὄν, μηδαμῶς, μηδὲν, omnino ens, nullo modo nihil.
23. p. 2. οὐσία, plena, τοῦ ὄντος ἐξουσίαν ἔχων τῶν ὄντων, eſſentia plena eo quod eſt, poteſtatem habens omnium quæ ſunt.
24. p. 1. αὐτάρκης, per ſe ſibi ſufficiens, & ſua contentus ſorte.
αὐτάρκεια, per ſe ſibi ſufficientia.
αὐτάρκειαν, per ſe ſibi ſufficientiam.
αὔταρκες, per ſe ſibi ſufficiens.
αὐτοτελεύς, ſeipſo perfectum.
p. 2. ἐγὼ ὁ ὢν, ego ſum qui ſum.
τὸ πᾶν, omne.
τὸ μηδὲν, nihil.
τὸ ὄν, quod eſt.
ἁπλῶς, ſimpliciter.
κατά τι, ſecundum aliquid.
25. p. 2. τὰ ὄντα, quæ ſunt.
τὸ ὄν, quod eſt.
τὸ πᾶν, omne.

τὸ ἕν,

τὸ ἓν, vnum.
26. p. 2. ἄθεοι, θεομάχοι, ſine Deo, & Deifortes.
27. p. 1. ἄφρονα, amentem.
μαινόμενον, inſanum, furentem.
μωρὸν, ſtultum.
ἀνόητον, mentecaptum.
ἀσύνετος αὐτῶν ἡ καρδία, inſipiens eorum cor.
πάθη, affectiones animi, & perturbationes.
28. p. 1. τοῦ ὄντος, entis.
εἴδη, ſpecies.
τὰ ὄντα ἐν δυνάμει, quæ ſunt in potentia.
τὸ ὂν, ens.
p. 2. ἀρχέτυπον, forma principalis.
29. p. 2. οὐσία, οὐσιότης, οὐσιαρχία, οὐσία τῶν ὄντων, οὐσιότης οὐσίας, ὑπερουσιότης, οὐσιότητος, eſſentia, eſſentiæ ratio, principium eſſentiæ, exiſtentium eſſentia, eſſentia exiſtentiæ, ſupereſſentia eſſentię.
ἐν τοῖς οὖσιν, οὐσίαν, in exiſtentibus eſſentiam.
οὐσιότητα, eſſentiæ rationem.
ὑπερουσιότητα, ſupereſſentiam.
τράπεζαν, menſan.
τραπεζότητα, menſæ rationem.
κατηγορίαν, prędicamenta.
ἀνούσια, carere eſſentia.
ἐνούσια, eſſentiam habentia.
ἐπιούσιος, ſuperſubſtantialis.
p. 2. θεοπρεπῶς, vt Deo conuenit.
οὐσία, eſſentia.
ὁμοούσιον, conſubſtantiale.
30. p. 1. τὰ ὄντα, entia.
τὸ ὂν, ens.
p. 2. τὸ ὂν, ens.
τὸ αὐτοὸν, αὐτοάνθρωπος, ipſum eſſe entis, ipſum eſſe hominis.
αὐτοζῶον, ipſum eſſe animalis.
αὐτοζῶον, αὐτοαίσθησις, αὐτονοῦς, ipſum animal, ipſemet ſenſus, ipſamet mens.
αὐτοσοφία, αὐτοαγαθότης, καὶ αὐτοαλήθεια, ipſamet ſapientia, ipſamet bonitas, ipſamet veritas.
οὐσιότης, ὑπερουσιότης, eſſentiæ ratio, ſupereſſentia.
βαρβαρίζειν, barbarè loqui.
τὸ αὐτοὸν, ipſummet ens.
οὐσία, eſſentia.
31. p. 1. πράγματα, καὶ πράξεις, res, & actiones.
πράγματα, καὶ ἔπεα, res, & verba.
ὑπόστασις, ſubiectum, vel ſuppoſitum.

κατά τι, ſecundum aliquid.
ὕπαρξις, ſubſtantia, vel ſubſiſtentia.
ὑπόστασις, ſubiectum, vel ſuppoſitum.
προϋπαρξις, ante ſubſtantiam.
ὕπαρξις, ſubſtantia.
ἀόρατος, καὶ ἀκατασκεύαστος, inuiſibilis, & incompacta.
p. 2. θεοειδόμενοι, καὶ θεοειδεῖς, ad ſimilitudinem, & imaginem Dei.
θεοπρεπῶς, & θεοπρεπῶς, diuinæ, vt Deum decet.
θεία φύσις, diuina natura.
σοφός, ſapiens.
ἄλλος ἀπ' ἄλλου, alius ab alio.
φυσικά, & προαιρετικά, ſecundum naturam, & ſecundum electionem.
32. p. 2. φυσικά, naturalia.
φύσις, natura.
τὰ φυόμενα, quę generantur, & producuntur.
προϋφεστηκότα, præexiſtentie.
33. p. 2. ψύχωσιν τοῦ παντός, animationem vniuerſitatis.
34. p. 1. πλάνον, & πλανούμενον, decipientem, & deceptum.
πάντες φιλόσοφοι καταγελῶσιν, omnes philoſophi irrident.
μωρόσοφοι, ſtulti ſapientes.
περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως, de naturali auſcultatione.
τῶν μετὰ τὰ φυσικά, eorum quę ſunt poſt, vel ſupra res naturales.
35. p. 2. αὐτουργός, opifex.
36. p. 2. τοῦ ὄντος, entis,
37. p. 1. τὸ εἶναι, eſſe.
τὸ ὂν, & τὸ μηδέν, ens, & nihil.
τὰ μετὰ τὰ φυσικά, ea quæ ſunt poſt res naturales.
p. 2. διὸς τέκος, Iouis filium.
φῶς, lumen.
ἥλιον, ἢ ἕλιον, ſolem.
38. p. 1. ἀπόλλω, Apollo.
ὅτι μόνος ἐστὶ, καὶ οὐχὶ πολλοί, quod ſolus, & non multi.
πάντ' ἐφορᾶς, καὶ πάντ' ἐπακούεις, καὶ πάντα βραβεύεις, omnia intueris, & omnia audis, & omnia regis.
ἥλιος, ſol.
p. 2. τῆς ὕλης κύριος, materiæ Dominus.
40. p. 2. εἰδ' ἄγε πειρήσασθε θεοὶ ἵνα εἴδετε πάντες σειρὴν χρυσείην ἐξ οὐρανόθεν κρεμάσαντες, καὶ τὰ λοιπά; ſed agite ò Dij periculum facite, vt videatis omnes catenam auream è cœlo ſuſpendentes, & reliqua.
φιλομύθης, fabularum amator.
41. p. 1. ἰδέα, idea.
εἶδος, ſpecies.
p. 2. πηγὴν πηγῶν, fontem fontium.
42. p. 2. αἰτία ὑπεραίτιος, ἀρχὴ ὑπεράρχιος, cauſa ſupra omnem cauſam, prin-

cipium

cipium ſupra omne principium.
43. p. 2. πᾶσιν ἐφετὸν, πᾶσιν ἐραστὸν, πᾶσιν ἀγαπητὸν, omnibus deſiderabile, omnibus amabile, omnibus exoptabile.
ἔρωτα προνοητικὸν, ἐπιστρεπτικὸν, κοινωνικὸν, συνεκτικὸν, amorem qui prouidet, qui conuertitur, qui communicat, qui continet.
45. p. 2. πάντων γενέθλη, ἀρχὴ πάντων, πάντων τελευτὴ, omnium generatio, omnium principium, & omnium finis.
ὤν, hinc ἀγαθὸν, ens hinc bonum.
ἐκ τῆς οὐσίας τὰ ὄντα, ἐκ τῆς ἀγαθότητος τὰ τέλεια, ex eſſentia entia, ex bonitate perfecta, proficiſcuntur.
p. 2. γῆν ὁρῶ, terram video.
διάψαλμα, operis complementum.
46. p. 1. θεός, Deus.
ἄναρθρον, ſine articulo.
ὁ θεός, Deus.
ἕλληνες, Græci.
ἑλληνίζειν, Greco more loqui.
τὸ θεῖον, diuinum numen.
τὸ τιθέναι, ponere.
τὸ θέειν, currere,
τὸ θεᾶσθαι, intueri.
τὸ θεωρεῖν, ſpeculari, obſeruare.
θεωνυμία, diuina appellatio.
θέαμαι, & θεωρῶ, video, & obſeruo.
θέειν, currere.
τιθέναι, ponere.
θεάων, & θεωρός, ſpectator.
p. 2. θέων, currens.
τεθηκώς, qui diſtribuit, & collocauit.
θέσει, poſitione.
ἐν τῷ κόσμῳ, in mundo.
θεοίς, Deos.
παντοκράτορα, omnipotentem.
κοσμοθετοῦντας τὰ πράγματα πάντα, qui res omnes in mundo diſpoſuerunt.
θέσεως, poſitione.
θεός, Deus.
47. p. 1. τεθηκότος, θεότητος, mendoſus locus.
θεμελιοῦσαν τὰ ὅλα, καὶ περισφίγγουσαν, omnia fundantem, & connectentem, & complectentem.
παντοκράτωρ, omnipotens.
θεμέλιον, fundamentum.
θεμελιώτης, fundator.
θεμελίωσις, fundatio.

θεός.

θεός,θεότης, Deus, Deitas.
δέομαι, indigeo.
δέος, timor.
θεόν,& θάνατον, Deum,& mortem.
48. p. 1. πάθος, paſſio,& ægritudo,& perturbatio animi.
p. 2. δέησις, precatio.
θεωνυμία, diuina appellatio.
θεός, Deus.
ὀνοματοθήροις, nominum venatores.
ὀνοματοποιοίς, nominum artifices.
49. p. 1 ἀσώματος, ἄῤῥητος, ἀνώνυμος, incorporeus, ineffabilis, & inhominabilis.
ὁ ἄνος, homo.
πυθαγορίζοντες, Pythagoræorum more loquentes.
p. 2. ὑπέρθεος,ὑπερθεότης, ſuper omnes Deos,ſuper omnem diuinitatem,& diuinitatis principium.
θεός,& θεότης, Deus,& Deitas,vel Diuinitas.
θεότητα, diuinitatem.
ἀνεκφώνητον, inexplicabilem.
θεωνυμίαν, diuinam nuncupationem.
50. p. 1. θεωνυμία, diuina nuncupatio.
θεοὺς μυθικοὺς, φυσικοὺς, πολιτικοὺς, Deos, fabuloſos, naturales, & ciuiles.
μυθικὴν,φυσικὴν,πολιτικὴν, fabuloſam,naturalem,ciuilem.
p. 2. περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν, de eo,quod in nobis eſt.
περὶ τοῦ ἑκουσίου,καὶ ἀκουσίου, de voluntario,& inuoluntario.
πρόγνωσις,& πρόνοια, prouidenria, & prouidentia.
ἀνάγκη, δίκη,αἶσα,μοῖρα, neceſſitas,iuſtitia,fatum, ſors, vel parca.
51. p. 1. μοῖρα, parca.
αἶσα, niſi ἀεὶ οὖσα, fatum, niſi ſemper exiſtens.
οὐσία,οὐσ' ἀεὶ; ἀνάγκη, eſſentia ſemper exiſtens; neceſſitas.
p. 2. πεπρωμένη, fatum.
δίκη, iuſtitia.
52. p. 2. ὑπόστασις, ſubſtantia.
54. p. 1. πολύτροπος, καὶ ποικιλομήτης, verſatus, verſatilis ingenij, & callidus.
p. 2. αὐτὸ ἀγαθόν, ipſum bonum.
55. p. 1. ὕπατον κρειόντων, ſupremum principum.
p. 2. αὐτὸ ἀγαθόν, ipſum bonum.
p. 2. θεογονία,θεῶν γένεσις, Deorum ortus,Deorum generatio.
ὦ θαυμαστὸν σοφιστὴν, ô admirabilem artificem.
τοῦ παντὸς κυβερνήτης, vniuerſitatis gubernator.
θεία ἀρχὴ δι' ἣν ἅπαντα καὶ ἐστὶ διαμένει, diuinum principium, propter quod omnia ſunt,& permanent.

αὐτόγονος, αὐτογενὴς, αὐτοφυὴς, ex ſeipſo natus, ex ſeipſo genitus, ex ſeipſo exiſtens.
ἀξίωμα, communis ſententia.
56. p. 1. πολυθεότης, Deorum multitudo.
p. 2. πολυθεότης, quam ἀθεότης, Deorum multitudo quam carentia.
ἀθεοῖται, hæretici, qui Deum negant reperiri.
πολυθεοῖται, hęretici, qui multitudinem Deorum ponunt.
57. p. 1. οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη εἷς κοιρανὸς ἔστω, εἷς βασιλεύς, multitudo principum mala, vnus eſto princeps, vnus Rex.
Seriç θεός, non ſeriç θεοί, ſeriæ Deus, non ſeriæ Dei.
φιλαρχία, & φιλονεικία, imperandi cupiditas, & æmulatio.
58. p. 1. εἷς μόνος εἰμὶ θεός καὶ οὐκ ἐστὶ θεός ἄλλος, vnus ſolus exito Deus, nec eſt alius Deus.
πάντα ἔκγονα ἑνός, omnia ſata ab vno.
τὸ ἓν πάμφορον, vnum profert omnia.
ἡ μονὰς ῥίζα πάντων, vnitas radix omnium.
παλαιος λόγος, vetus dictum.
Sicut τὸ ὄν, ita τὸ ἕν, ſicut ens, ita vnum.
συζυγίας σιμφωνὰν, coniugationes, conuenientiam, Valentini hęretici ſunt principia quædam, de quibus apud Irenęum ſicut.
πλήρωμα, βυθὸν, complementum, & profunditas.
59. p. 1. πάνσοφος, ſapientiſſimus.
p. 2. ἑπτάφωνοι, in qua vox eadem ſepties reddebatur.
60. p. 1. πάρεδρος, aſſeſſor, auxiliarius.
p. 2. τὸ πᾶν, καὶ τὸ ὅλον, omne, & totum.
p. 2. ἠέλιος δ' ἀνόρουσε, λιπὼν περικαλλέα λίμνην, ortus eſt ſol relicta pulchra palude.
οὐρανὸν ἐς πολύχαλκον, in cœlum æneum.
τὰ ἀόρατα θεοῦ, inuiſibilia Dei.
62. p. 2. χάρις, venuſtas.
,κοσμιότης, elegantia.
63. p. 1. εὐφρόναι, prudentes dicuntur noctes à Græcis, nox enim conſilij, & prudentiæ mater.
64. p. 2. ἀμφίβια, animalia quę ancipitem vitam ducunt, modo in aqua, modo in terra.
67. p. 1. φιλαυτία, ſuipſius nimius amor.
φισιολογία, ſtudium naturæ indagandę.
θεολογία, de Deo, & de rebus diuinis diſputatio.
ὁ λόγος, ὁ θεος, verbum, Deus.
68. p. 2. εὐσέβεια, pietas.
θεοπαθεῖς, diuina patientes.
πάθος, paſſio.
69. p. 2. ὁ λόγος, verbum.
ἀποθεοῦσθαι, diuinos fieri.
ἀλαοσκοπία, cęca ſpeculatio.

λογο-

λογολεσχία, loquacitas.
73. p. 1. θεὸν, θεωρεῖν, καὶ θεραπεύειν, Deum ſpeculari, & venerari, ſeu colere.
εὐκαιρίαν, temporis oportunitatem.
p. 2. διαλέκτους, linguarum proprietates.
διάλεκτος, linguæ proprietas.
διόρθωσις, correctio emendatio.
74. p. 2. θεοτόκον, Dei genitricem.
75. p. 1. μωρόσοφοι, ſtulti ſapientes.
76. p. 2. λογοδαίδαλον, verborum peritum concinnatorem.
80. p. 1. τοῦ ὄντος, entis.
τὸ ὄν, ens.
τὸ προὸν, ante ens.
82. p. 1. σοφοὶ, ſapientes.
p. 2. μὴ κινεῖν ἀκίνητα, quę moueri non poſſunt, ne moueas.
83. p. 1. τοῦ οὗ ἕνεκα, cuius cauſa.
p. 2. ὅρια, termini.
ὁρισμός, definitio.
ὁρίζοντας, finitores.
83. p. 2. ὕπατος, ὕψιστος, ἀκρότατος, ὑπέρτατος, ſummus, ſupremus, altiſſimus.
Corrigendum ὕψιστος, non ὑψηλός, poſitiuum, vt habetur.
πέρας, ὅρος, τέλος, finnis, vel terminus.
πέρατα τῆς γῆς, fines, vel termini terrę.
84. p. 1. ὁρισμοὶ, definitiones.
τελείωσις, perfectio.
τελειότης, conſumatio.
ἀπαρχὴν, καὶ τελειωτὴν, incipientem, vel potius perficientem, & conſumantem omnia.
ἀπέραντον, & infinitum.
ἀπεριόριστον, & infinibilem.
ἀτέλεον, nullius finitionis capacem.
p. 2. ἀναρχία, carere principio.
ἀτέλεια, carere fine.
85. p. 1. φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν, dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.
p. 2. τὰ ὄντα, entia.
86. p. 2. ἀμεθέκτως, μετεχόμενος, imparticipatè participatus.
87. p. 2. ὑπερβολικῶς, hyperbolice, & quodam exceſſu.
κατά τι, ſecundum aliquid.
89. p. 1. κατάληψιν, comprehenſionem.
ἀκατάληπτος, incomprehenſibilis.
ἀκαταληψία, incompſehenſibilitas.
ἀπέραντος, ἀόριστος, ἀτελής, infinitus, indeterminatus, nullius finitionis

nitionis capax.
ἀπειρασία, ἀοριςία, καὶ ἀτέλεια, infinitudo, indeterminatio, & finitionis carentia.
οὐ ῥᾴδιον, non facile.
χαλεπώτατον, difficillimum.
ἀδύνατον, fieri nequit.
91. p. 1. ἀγνωσίαν, ἀκαταληψίαν, cognitionis carentiā, incomprehēſibilitatem.
ἀπειρασία, ἀοριςία, ἀτέλεια, infinitudo, & indeterminatio, & finitionis carentia.
ἀκαταληψία, incomprehenſibilitas.
p. 2. ἀπέραντος, ἀόριςος, ἀτέλεςος, ſed non ἀκατάληπτος, infinitus, indeterminatus, finitione carens, ſed non incomprehenſibilis.
ἀκατάληπτος, ἄγνωςος, καὶ ὑπεράγνωςος, incomprehenſibilis, incognitus, & omnem ſuperans cognitionem.
92. p. 1. Cretenſes, Cilices, Cappadoces, Κάππα τρία κάκιςα. Tres literę cappa peſſimę, quoniam cappa eſt princeps, litera Cretenſium, Cilicum, & Cappadocum, qui omnes peſſimi habebantur.
p. 2. ἀγορανόμων, ædilium.
ἐν ἀγορᾷ μὴ ψεύδειν, in foro non mentiri.
πρωτοτύπῳ, prima forma.
ἀπόγραφα, ſimulacra.
93. p. 2. ὑπερθεότης, & θεαρχία, ſuprema diuinitas, & diuinitatis origo.
94. p. 1. ἀκρίβεια, & κατάληψις, ἀδηλότης, καὶ ἀκαταληψία, certitudo, & comprehenſio, incertitudo, & incomprehenſibilitas.
ἀπαύγασμα, ſplendor.
p. 2. ἄδηλα, incerta.
95. p. 1. περιττολογίας, vel ταυτολογίας, rerum ſuperuacanearum expoſitiones, & iterationes.
τ'ἀγαθόν, ἐφ' ὃ πάντες θέομεν, bonum ad quod omnes currimus.
οὗ πάντα ἐφίεται, quod omnia appetunt.
p. 2. Tanquam imago Dei, νοῦς, mens.
παράδοξον, ὑπομονὴ, εἰρωνία, præter omnium opinionem, tolerantia, diſſimulatio.
96. p. 1. ὀντότης, entitas.
p. 2. μετὰ τὰ φυσικὰ, poſt, vel ſupra res naturales.
97. p. 1. ἄνευ τῆς λήθης, abſq; obliuione.
ἀλήθεια, veritas.
τὸ ὄν, ens.
τὸ αὐτοαληθὲς, ipſum verum.
p. 2. φιλότιμος, non φιλοχρήματος, ſed φιλόσοφος, ſed φιλόθεος, honoris amator, non pecuniarum, ſed ſapientiæ, & Dei amator.
98. p. 1. παραδείγματα, exempla.
p. 2. νοῦ, ἀληθείας, mentis, veritatis.
99. p. 1. ταχυγράφος, velociter ſcribens.

רשעים *Reſcianghim. Impij.*
לצים *letſim. Deriſores.* *Fol. 27. pag. 1.*
נבל *Hauàl inſipiens.* *ibidem.*
נבל *Hauàl inſipiens, impius.* *ibidem.*
נדב *Hadiu iuſtus apud* Kaldaos, *ſed:*
נדב *Halius gratus apud hebraos.* *ibidem.*
נבל *Hauàl, immanis, & immitis apud arabes Amàr nauàl* אמר נבל בלבו אין אלהים: *belibò en elohim. Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus, ſeu dij,*
אלהים *Elohim, Deus, dij.*
יהוה *Iehouà Deus, ſeu dominus, nam apud interpretes latinos ſemper Iehouà transfertur dominus, ſicut elohim tranſfertur Deus. ibidem.*
נבל *Hauàl inſipiens.* *Fol. 32. pag. 2.*
אהיה *Eheiè Ero.*
ברא *Barà fecit, creauit.*
אור *Or lumen, lux.*
סלה *Sèla ſemper, denotat hilaritatem.* *Fol. 48*
אלהים *Deus, dij.* *Fol. 51. pag. 2.*
יהוה *Iehouà Deus, nomen ineffabile,* τετραγαμάτων.
יהוה *Iehouà, Deus.* *Liber. 2. Fol. 85. pag. 1.*
יהוה *Iehouà Deus.*
אלהים *Elohim Deus, ſeu dij.* *Fol. 150. pag. 2.*
Iehoua Deus.
אדני יהוה *Adonai Iehoua Dominus Deus.* *Lib. 3. Fol. 185. pag. 3*
רוח הקדש *Ruah hakadiſe ſpiritus ſanctus.* *Fol. 188. pag. 1.*
תהום *Eheom, Abyſſus, vorago.* *Fol. 202. pag. 2.*
אלהים *Elohim, Deus, vel dij.* *ibidem.*
ברא *Barà Creauit.* *Fol. 205. pag. 1.*
יהוה *Iehouà. Deus.*
שם המפורש יהוה *Scem hammeforàſe nomen expoſitum, ſeu extenſum, & hoc nomen erat Iehouà Deus, nomen quaturr literarum.*
אב *Au pater.*
בן *Ben Filius.*
ורוח הקדש *Veruah hakadòſe, Et ſpiritus ſanctus.*
בן אלהים *Ben, elohim, Filius Deus.*
אב אלהים *Au elohim, Pater Deus.*
רוח הקדוש *Ruah hakadoſe elohim. Spiritus ſanctus Deus.*
שלשה באחד *Scieloſcià beehàd, Tres in vno.*
אחד בשלשת *Ehadbeſcieloſcià. Vnus in tribus.*
גליא רזיא *Galè raZaià, Reuelans, ſeu Reuelator ſecretorum, primum deducitur a* גלה *galà. i. diſcooperire, & reuelare; ſecundum ſcilicet raZaià à Thargùn, ſeu a lingua* Kaldaica, *ſeu Aramaa, i. Syriaca*

riaea, & venit a רַז *raz, ſeu* רָזָא *razà.i.ſecretum.*
Fol. 206.pag.prima.

מִדּוֹת *Middòt, Menſura, ſed in diuinis ſumitur pro attributis, ſeu proprieitatibus perſonalibus apud hebraeos ſed a nobis pro perſonis diuinis vſurpatur.* *ibidem.*

הַי הַי *Hai hai, non rectè ſcribitur inſcitia impreſſoris, ſed ita ſignentur Tres.*

מִדּוֹת *Middòt, & vna* הֲוָיָה *Hauaià, eſſentia: hinc ſolet dici ab hebrais Kabaliſticis.*

שֵׁם הֲוָיָה *Scem hauaia.i.nomen eſſentia, quod eſt nomen* יְהֹוָה *Iehouà ineffabile.* *Fol. 29.pag. 2*

סְפִירוֹת *Seſiròt numeri, qui ſumuntur pro numeris diuinis, hoc eſt pro decē nominibus Dei, qui vocantur numeri incorporei, ſeu Symbolici, quæ tantum de Deo dicuntur, vt eſt incorporeus, & omnino ſimplex.* *Decem nomina Dei.*

כֶּתֶר *Kèter. Corona.*
חָכְמָה *Hohmà, Sapientia.*
גְּבוּרָה *Gheuarà. Fortitudo*
בִּינָה *Binà. Intelligentia.*
חֶסֶד *Hèſed. Miſericordia.*
תִּפְאֶרֶת *Tiferet Gloria.*
נֵצַח *Hètſah. Triumphus.*
יְסוֹד *Ieſòd. Fundamentum.*
הוֹד *Hod Decor, confeſsio.*
מַלְכוּת *Malhùt. Regnum.* *ibidem.*

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהֹוָה אֶחָד *Sciemang Iſdrael Iehouà, elohènu Iehoua ehad. Audi Iſdrael dominus. ſeu Deus, Deus noſter, Deus vnus eſt.* *Fol. 220.pag. 1.*

יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים *Ieuorhènu eloim elohènui Ieuarheus elohim. Benedicat nos Deus Deus noſter, benedicat nos De'. ibidē*

כִּי אָנֹכִי יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל אֵל קַנָּא *Anohì Iehoua eloheha el elchana. Ego dominus Deus tuus, Deus fortis, zelans Notus quod* אֵל אֵל *el el on habetur in textu hebraico, ſed loco vltimi el habetur* קַנָּא *Kanà, ideſt zelans* *ibidem.*

יְהֹוָה *Iehouà dominus,* Kaldaica *paraphraſis ſcribit hanc vocem hunc in modum* ייי *quæ ſunt tria Iod hebraica, quæ dictio vno a* קָמֵץ *kamèts ſignata, hoc modo ſcribitur,* יְיָ *Nota, quod* קָמֵץ *kamèts eſt vocalis hebræa longa, quæ tonat A.* *Fol. 221.pag. 1*

הִוא Hi, *ipſa, ſingularis numeri nominatiui caſus, vbi ſub prima litera quæ dicitur* ה *he, adeſt punctum illud. quod vocatur ab hebrais*
חִירִיק *hirik. eſt autem hirik vocalis hebræa, quæ ſonat I.* *ibidem.*
יְהֹוָה *Iehouà Dominus.* *ibidem.*

Interpretatio uocum Hebraic.

Kadôſc,kadòſc,Kadosc, קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ *Sanctus, Sanctus, Sanctus* *ibidem.*

קָדוֹשׁ אָב קָדוֹשׁ בֵּן קָדוֹשׁ רוּחַ הַקָּדוֹשׁ׃

Kadôſc *Au*,K*edòſc ben*,k*adòſc ruah ha*k*adòſc. Sanctus pater, ſanctus Filius, ſanctus Spiritus Sanctus. Fol.* 121.*pag.* 2.

אֲדֹנָי *Adonai Dominus. ibidem.*

Iod, eſt decimus character alphabeti habraici.

יְהֹוָה *Iehoua,Deus,ſeu dominus, ſolet.n. hoc nomen ineffabile quadralite rum ſemper pronunciari ab hebrais Adonai, i. dominus, & ſecũ dũ hunc ritũ ita verſum eſt, & ferè ſemꝑ a* D.*Hieronymo. ibidẽ*

יְהָיֶה *Iehaia, Hots, quod hac dictio non eſt apud hebraeos ita ſcripta, qua re deleatur, & loco illius ſcribatur.*

יִהְיֶה Ih*eièh erit. ibidem.*

הָוַה *Hauà fuit. ibidem.*

ש *Scin, rſt penultima alphabeti hebraici.*

יָשַׁע *Iaſciang Saluauit. Fol.* 222.*pag.* 1.

יֵשׁוּע *Ieſciùang* Saluator*. Fol.* 231.*pag.*

אֱלֹהִים אֲדֹנָי *Elohim adonai Deus dominus.*

Viginti dua litera alphabeti Hebrai.

א *Alef*	ל *lamed.*
ב *Bet.*	מם *Mem.*
ג *Ghimel*	נן *Nun.*
ד *Dalet*	ס *Samech.*
ה *He.*	ע *Nngair*
ו *Vau.*	פף Pe, *ſeu fe.*
ז *Zain.*	צץ *Stadè.*
ח *Heth.*	ק K*of.*
ט Tet.	ר *Reſc.*
י *Iod.*	ש Scin.
כך *Caf.*	ת *Tau.*

Ex his literis tres vocantur ab hebrais matres, eo quod ab illis orìginem trahant reliqua litera, nec abſq; illis componitur dictio hebraa, vt אֱוִי *Eui. qua dictio nil ſignificat ad propoſitum, ſed tantum continet tres literas, qua ſunt Alef, Vau, Iod. Septem litera alphabeti dicuntur duplices, eo quod daguèſce.i.punctum, (quod vocant forte) in media recipiunt, qua contineutur in his dictionibus.*

בְּגַד כְּפַרְתְּ *Begad* k*afrat, qua dictiones nil ad propoſitum denotant. Omnes verò alia litera alphabeti vocantur ſimplices, cùm daghèſe dictum minime recipiant.*

F I N I S.

GRAECARVM VOCVM QVAE IN HIS TRIBVS DE DIVINA HISTORIA LIBRIS

continentur, Expoſitiones.

1.p.2. Ἀπόγραφα, Simulachra.
γνωμολογίας, ſententiarum collectiones.
γνωμογραφίας, ſententiarum ſcriptiones.
3.p.2. πανοπλία, armaturam, quæ totum militis corpus tegit.
4.p.4. ἀνθρωπολογίαν, illuſtrium virorum notitiam.
χωρογραφίαν, locorum deſcriptionem.
χρονογραφίαν, temporum deſcriptionem.
5.p.1. μόρια, pattes.
ἡμιώριον, ſemihoram, dimidiam horam.
πρωτευάγγελιον, primum Euangelium.
ἄναρχον καὶ ἄχρονον, ſine principio, & ſine tempore.
6.p.1. σοφὸς ἄλλος ἀπ' ἄλλου, ſapiens alius ab alio.
θεῶν ἐπικυδέα δῶρα, Deorum præclara dona.
ἐπιφανὴς, illuſtris.
ἐπιφανέστατος, illuſtriſſimus.
7.p.2. Ἀποθέωσιν, ψιχομαχίαν, ἁμαρτιγένειαν, καθ' ἡμερίων περὶ στεφάνον, in Deorum numerum, relationem animi pregnam, peccatorum ortum, de quotidianis coronis.
8.p.1. θεολογώτατος, theologorum princeps.
πολυγράφος, qui multa ſcripſit.
9.p.1. ὑπερβολικῶς, hyperbolicè, cum exceſſu.
ἄχριστοι, ſine Chriſto.
ἄθεοι, ſine Deo.
εὔμοροι, κακόμοροι, fortunati, infortunati.
10.p.1. ἀπὸ τοῦ παύεσθαι, à ceſſando.
πανσίλυπος, curarum ademptor.
ἀλεξίκακος, malorum depulſor.
11.p.1. πάνσοφος, omni ſapientia plenus: ſapientiſſimus.
p.2. ἀμφισβητήσιμον ὄναρ, ambiguum ſomnium.
12.p.1. θεοπρεπῶς, diuinè, vt Deum decet.
γλυκὺ ἡ ἀλήθεια, dulce quid eſt veritas.
ὦ ἀλήθειαν, ὦ φιλαλήθειαν, ò veritatem, ò ſtudium veritatis.
ἐν τῷ περιπάτῳ, in Ariſtotelis ſchola.
14.p.2. ἀποδείξεως, oſtenſionis, demonſtrationis.

βασιλεῖα,

Index.

15.p. 1. βασιλέα, Regem.
p. 2. ἐπιτομὴν, ἀνακεφαλαίωσιν, compendium, recapitulationem.
αὐτεξούσιον, ſui iuris.
16.p. 2. ἀνατομὴν, inciſionem per ſingulas partes.
τὰ ῥήματα, verba.
τὰ ἔπεα, τὰ ἔπη, voces.
πολυλογία, verborum copia.
17.p. 1. μετὰ τὰ φυσικὰ, poſt, vel ſupra res naturales.
πεντὰς, quinarius numerus.
ἐκ τετραγραμμάτου πενταγράμματον, ex Dei nomine, quod quatuor conſtat literis, elicitur aliud nomen, quod quinque conſtat literis.
19.p. 2. εἰρηνόφιλος, pacis amator.
εἰρηνοποιός, pacis effector, vel conciliator.
20.p. 1. ἄμουσοι, à muſis alieni.
μένος ποιοῦσα, cantuu, & ſuauitatem quandam efficiens.
21.p. 1. ἀπὸ τῆς μώσεως, τοῦτό ἐστι ζητήσεως, ab hoc nomine μώσεως, hoc eſt ab inquiſitione, & indagatione.
πεντάλφα, character quidam qui ex quinque Alpha conſtat, & alio nomine Solomonis ſigillum dicitur.
ὑγεία, ſanitas.
πενταλόγιον, quinque ſententias continens opus, vel inſtrumentum muſicum quinque habens harmoniæ genera.
21.p. 2. πενταφάρμακον, medicamentum ex quinq; compoſitum rebus.
22.p. 1. ποιμὴν ἀνδρῶν, paſtor hominum.
23.p. 2. κέπφοι, fatui.
ἐκ Διὸς ἀρχώμεθα, à Ioue principium capiamus.
24.p. 2. ὀξύπεινος, famelicus.
ἀληθογνωσία, cognitione veritatis.
25.p. 1. ἀθεῖται, ſine Deo, dicti hæretici, qui Deum negant.
p. 2. ἀθεότητα, πολυθεότητα, καὶ ψευδοθεότητα, Deorum vacuitatem, Deorum multitudinem, & Deorum falſitatem.
26.p. 1. μελίγλωσσοι, μελίφθογγοι, homines ſuaui lingua, & voce.
27.p. 1. αἰτιολογία, cauſæ, diſceptatio.
p. 2. προλεγόμενα, quæ in procemijs dicuntur, & principijs operam ponuntur.
28.p. 2. φυσικὰ, naturalia.
θεῖα τὰ ὑπέρτατα, diuina ſunt ſuprema.
1.p. 2. πάντων σωτὴρ καὶ γενέτωρ, omnium ſeruator, & pater.
2.p. 1. τ᾽ἀγαθὸν καὶ πρῶτον αἴτιον, bonum, & primam cauſam.
p. 2. δημιουργὸν, auctorem opificem.
2.p. 2. τὸ ὂν τὸ γινόμενον, quod eſt, & quod fit.
πλατωνίζοντες, Platonem ſequentes.
3.p. 1. ἀοριστίαν, nullam temporis circunſcriptionem.
παλαιὸς ἡμερῶν, antiquus dierum.

ἑξαήμερον,

Index.

4. p. 1. ἑξαήμερον, ſed dierum opus, vel opificium.
πρεσβύτατος, παλαιότατος, maximus ætate, & antiquiſſimus.
p. 2. ἡμιώριον, ſemihora.
5. p. 1. ἄναρχος, principio carens.
ἀτέλευτος, fine carens, finis expers.
παλιγγενεσία, regeneratio.
p. 2. αἰὼν, αἰώνων, ſæculum ſæculorum.
6. p. 1. ἐπινίκιον, ad victoriam pertinens.
p. 2. καταχρηστικῶς, abuſiuè, vel contra verum vſum, & communem.
αἰῶνες, ſæcula.
7. p. 1. τέλος ἀτελὲς, finis imperfectus, vel cuius non eſt alius finis.
μετριότης ἀμέτριος, menſura ſine menſura, vel quæ menſuram non poteſt, & menſura caret.
7. p. 2. μεθοδεύειν ἐπιστήμην, artificioſè ſcientiam replicare.
8. p. 1. ἄμουσοι, à muſis alieni, vel auerſi.
p. 2. ἄφθαρτος, ſine corruptione.
ἀποίητος, non factus.
ὁμοούσια θεῷ, eiuſdem cum Deo eſſentiæ, & naturæ.
ἀποθέωσις, inter Deos collocatio.
ἀθεότης, Deorum vacuitas.
9. p. 1. ἀγεννησίαν καὶ ἀναρχίαν, generationis, & principijs carentiam.
ἀναρχία, carentia principij, vel carere principio.
ἀναρχίαν, carere principio.
ἀπάτορα καὶ ἀμήτορα, ἀγενεαλόγητον, patre carentem, & matre, & ſine genealogia.
p. 2. ὑπερβολικῶς, cum exceſſu.
ἁπλῶς, ſimpliciter.
κατά τι, ſecundum quid.
ὁμωνυμίαν, eiuſdem nominis appellatione.
10. p. 1. ὁμωνυμίαν, eiuſdem nominis appellationem.
εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ἐπ' αἰῶνα καὶ ἔτι, in ſæculum, & ſæculũ, & amplius.
Κύριος βασιλεύων εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ἐπ' αἰῶνα καὶ ἔτι, Dominus regnãs in ſęculum, & in ſeculum, & vltra.
10. p. 1. αἰὼν, æuum.
αἰώνιος, αἰώνιον, æternus, æternum.
αἰὼν αἰώνων, ſæculum ſæculorum.
11. p. 1. ἐκ τοῦ αἰῶνος, à ſæculo.
ἐκ τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων, à ſæculo ſæculorum.
αἰώνιος, æternus.
προαιώνιος, ante ſæcula.
ὑπεραιώνιος, vltra ſæcula.
ἐμφατικώτερος, expreſſius.
ἐν ἀρχῇ, καὶ νῦν, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, in principio, & nunc, & in ſæcula ſæculorum.

οὐσία,

οὐσία, eſſentia.
ὢν ἀεί, ſemper exiſtens.
ἀείζωον, ſemper viuens.
ἀΐδια, æterna.
συναΐδια θεῷ, coæterna Deo.
ἀποίητον, non factum.
ἄκτιστον, non creatum.
ἀγέννητον, ingenitum.
ἀποίητος, non factus.
ἄκτιστος, non creatus.
ἀγέννητος, ingenitus.
πρότερος, prior.
ὕστερος, poſterior.
p. 2. ἀπάτωρ, ſine patre.
ἀμήτωρ, ſine matre.
ἀγενεαλόγητος, ſine genealogia.
ἀγέννητος, ingenitus.
ἄκτιστος, increatus.
ἀποίητος, non factus.
ἀναίτιος καὶ ἄναρχος, ſine cauſa, & ſine principio.
ἀρχὴ ἀρχῶν, principium principiorum.
ἄρχων τῶν ἀρχόντων, princeps principum.
αὐτοφυσὴς, ex ſe ortus.
ἀπόφασις, negatio.
κατάφασις, affirmatio.
ἀγέννητον, ingenitum.
ἀκίνητον, immobile.
ἀθάνατον, immortale.
ἀγεννησία, generatione carere, vel ingenitum eſſe.
ἀκινησία, motu carere, vel immobile eſſe.
ἀθανασία, morte carere, vel eſſe immortale.
12. p. 1. αἰὼν αἰώνων, ſæculum ſæculorum.
τὸ ὄν, ens.
αἰών, æuum, vel æternitas.
p. 2. συνέχεια, perpetuitas.
ἦν Ζεύς, ἔστι τε νῦν Ζεύς, fuit Iuppiter, eſtq́; nunc Iuppiter.
καὶ ἔσσεται, ὦ μεγάλε Ζεῦ, & erit ô magne Iuppiter.
τό, eſt, τό, erat, τό, erit, hoc eſt, hoc erat, hoc erit.
τὸ συνεχές, perpetuum.
13. p. 1. διάρροιαν, fluxum.
p. 2. οἱ ἐκ περιπάτου, qui ſunt ex peripato, è ſchola. ſ. Ariſtotelis.
ἄπειρος καὶ ἀόριστος, infinita, & indeterminata.
ἀπειρία καὶ ἀοριστία, ipſummet infinitum, & indeterminatum eſſe.
14. p. 1. ἀγέννητος, ingenitus.

ἀκίνητος, immobilis.
ἀθάνατος, immortalis.
τὸ εἶναι, hoc eſſe.
p. 2. τὸ ἀκίνητον, immobilitas.
ἀθάνατον, immortalitas.
ἀγγένητον, ingenitum eſſe.
τὸ ὄν, ens.
τοῦ ὄντος, entis.
τοῦ εἶναι, exiſtendi.
τὸ ἀνούσιον, quod caret eſſentia, οὐσίαν, eſſentiam.
καὶ τὸ ἄζωον, ζωὴν, & quod caret vita, vitam.
τὸ ἀναίσθητον, αἴσθησιν, quod caret ſenſu, ſenſum.
τὸ ἀνόητον, νοῦν καὶ νόημα, quod caret mente, mentem, & intellectum.
οὐσία, & ζωὴ, & αἴσθησις, & νοῦς, eſſentia, & vita, & ſenſus, & mens.
ἀνούσιον, ἄζωον, ἀναίσθητον, ἀνόητον, quod caret eſſentia, quod caret vita, quod caret ſenſu, quod caret mente.
τὸ ὄν, vel τὸ εἶναι, ens, vel eſſe.
15. p. 1. ἀξίωμα, dignitatem, vel communem ſententiam.
ἀδύνατον, quod fieri nequit.
ἐνδεχόμενον, contingens.
ἀναγκαῖον, neceſſarium.
δυνατὰ, & ἐνδεχόμενα, quæ fieri poſſunt, & contigentia.
κατά τί, ſecundum quid.
p. 2. ἀιδίου θεότητος δηλωτικὸν, & quaſi χαρακτηριστικὸν, perpetuæ diuinitatis demonſtratiuum, & quaſi deſignatiuum.
θεολογούμενα, Theologorum more diſputata.
φιλοσοφούμενα, Philoſophorum ratione, & via diſputata.
τὸ ὄν προαιώνιον, οὐδὲ φύσιν, οὐδὲ θέσιν, οὐδὲ κίνησιν, quod eſt ante ſæcula, neq; naturam, neq; poſitionem, neq; motum.
ταυτῶς, ἁπλῶς, ἀμερῶς, ἡνωμένως, identidem, ſimpliciter, indiuiduè, continenter.
16. p. 1. ἔπαινος ζωῆς, laus vitæ.
ἀγγεννησία, ingenitum eſſe.
ἀκινησία, immobile eſſe.
ἀθανασία, immortale eſſe.
ἡμερόβια, in diem viuentia, vel mortalia, & momentanea.
γνῶτι σαυτὸν, noſce teipſum.
p. 2. ἐξουδενώματα, abiectiones.
χρονογραφία, temporis deſcriptio.
ἴσον εἶναι μέγα τὸ βιβλίον, μεγάλῳ τῷ κακῷ, æqualem eſſe magnum librum magno malo.
17. p. 2. ἀνακεφαλαίωσιν, recapitulationem.
ἀναρχία, ἀμεσότης, ἀτέλεια, carere principio, carere medio, carere fine.

ἀρχή, principium.
μεσότης, medium.
χρόνος, tempus.
αἰών, æuum.
αἰώνιος, ſempiternus.
προαιώνιος, ante ſæcula.
μετ' αἰώνιος, poſt ſęcula.
ὑπεραιώνιος, ſuper, vel vltra ſæcula.
18.p.1. τὸ ἀπέραντον, καὶ τὸ ἀκατάληπτον, quod caret termino, & eſt incomprehenſibile.
p.2. οὐραῖον, ſerpentem, caudatum.
ὑπερβολικῶς, hyperbolicè, & cum exceſſu.
ἀθάνατον, immortalem.
19.p.1. πάμφορος, παντεπίσκοπος, omnia ferens, & omnium curam gerens.
21.p.1. θεοεργία, miraculorum diuina virtus.
θεοεργός, miracnlorum opifex.
p.2. ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, οὕτως ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς. Ego ſum qui ſum, ita dices filijs Iſrael, qui eſt miſit me ad vos.
θεοεργός, miraculorum opifex.
οὐσιωνυμία, eſſentiæ circunſcriptione.
22.p.1. οὐσία, eſſentia.
ὁ ὤν, qui eſt.
τὸ ὄν, quod eſt.
θεῖος, diuinus.
πλατωνίζειν, more Platonico loqui.
23.p.1. ἐπέκεινα τῆς οὐσίας, vltra eſſentiam.
πάντως τὸ ὄν, μηδαμῶς, μηδὲν, omnino ens, nullo modo nihil.
23.p.2. οὐσία, plena, τοῦ ὄντος ἐξουσίαν ἔχων τῶν ὄντων, eſſentia plena eo quod eſt, poteſtatem habens omnium quæ ſunt.
24.p.1. αὐτάρκης, per ſe ſibi ſufficiens, & ſua contentus ſorte.
αὐτάρκεια, per ſe ſibi ſufficientia.
αὐτάρκειαν, per ſe ſibi ſufficientiam.
αὐταρκεῖς, per ſe ſibi ſufficiens.
αὐτοτελής, ſeipſo perfectum.
p.2. ἐγὼ ὁ ὤν, ego ſum qui ſum.
τὸ πᾶν, omne.
τὸ μηδὲν, nihil.
τὸ ὄν, quod eſt.
ἁπλῶς, ſimpliciter.
κατά τι, ſecundum aliquid.
25.p.2. τὰ ὄντα, quæ ſunt.
τὸ ὄν, quod eſt.
τὸ πᾶν, omne.

τὸ ἕν,

τὸ ἓν, vnum.
26. p. 2. ἄθεοι, θεομάχοι, ſine Deo, & Deifortes.
27. p. 1. ἄφρονα, amentem.
μαινόμενον, inſanum, furentem.
μωρὸν, ſtultum.
ἀνόητον, mentecaptum.
ἀσύνετος αὐτῶν ἡ καρδία, inſipiens eorum cor.
πάθη, affectiones animi, & perturbationes.
28. p. 1. τοῦ ὄντος, entis.
εἴδη, ſpecies.
τὰ ὄντα ἐν δυνάμει, quæ ſunt in potentia.
τὸ ὂν, ens.
p. 2. ἀρχέτυπον, forma principalis.
29. p. 2. οὐσία, οὐσιότης, οὐσιαρχία, οὐσία τῶν ὄντων, οὐσιότης οὐσίας, ὑπερουσιότης, οὐσιότητος, eſſentia, eſſentiæ ratio, principium eſſentiæ, exiſtentium eſſentia, eſſentia exiſtentiæ, ſupereſſentia eſſentię.
ἐν τοῖς οὖσιν, οὐσίαν, in exiſtentibus eſſentiam.
οὐσιότητα, eſſentiæ rationem.
ὑπερουσιότητα, ſupereſſentiam.
τράπεζαν, menſan.
τραπεζότητα, menſæ rationem.
κατηγορίαν, prędicamenta.
ἀνούσια, carere eſſentia.
ἐνούσια, eſſentiam habentia.
ἐπιούσιος, ſuperſubſtantialis.
p. 2. θεοπρεπῶς, vt Deo conuenit.
οὐσία, eſſentia.
ὁμοούσιον, conſubſtantiale.
30. p. 1. τὰ ὄντα, entia.
τὸ ὂν, ens.
p. 2. τὸ ὂν, ens.
τὸ αὐτοὸν, αὐτοάνθρωπος, ipſum eſſe entis, ipſum eſſe hominis.
αὐτοζώου, ipſum eſſe animalis.
αὐτοζῶον, αὐτοαίσθησις, αὐτονοῦς, ipſum animal, ipſemet ſenſus, ipſamet mens.
αὐτοσοφία, αὐτοαγαθότης, καὶ αὐτοαλήθεια, ipſamet ſapientia, ipſamet bonitas, ipſamet veritas.
οὐσιότης, ὑπερουσιότης, eſſentiæ ratio, ſupereſſentia.
βαρβαρίζειν, barbarè loqui.
τὸ αὐτοὸν, ipſummet ens.
οὐσία, eſſentia.
31. p. 1. πράγματα, καὶ πράξεις, res, & actiones.
πράγματα, καὶ ἔπεα, res, & verba.
ὑπόστασις, ſubiectum, vel ſuppoſitum.

κατά τι, ſecundum aliquid.
ὕπαρξις, ſubſtantia, vel ſubſiſtentia.
ὑπόστασις, ſubiectum, vel ſuppoſitum.
προύπαρξις, ante ſubſtantiam.
ὕπαρξις, ſubſtantia.
ἀόρατος, καὶ ἀκατασκεύαστος, inuiſibilis, & incompacta.
p. 2. θεοείμενοι, καὶ θεοειδεῖς, ad ſimilitudinem, & imaginem Dei.
θεοπρεπῶς, & θεαπρεπῶς, diuinæ, vt Deum decet.
θεία φύσις, diuina natura.
σοφός, ſapiens.
ἄλλος ἀπ' ἄλλου, alius ab alio.
φυσικά, & προαιρετικά, ſecundum naturam, & ſecundum electionem.
32. p. 2. φυσικά, naturalia.
φύσις, natura.
τὰ φυόμενα, quę generantur, & producuntur.
προυφεστηκότα, præexiſtentie.
33. p. 2. ψύχωσιν τοῦ παντός, animationem vniuerſitatis.
34. p. 1. πλάνον, & πλανούμενον, decipientem, & deceptum.
πάντες φιλόσοφοι καταγελῶσιν, omnes philoſophi irrident.
μωρόσοφοι, ſtulti ſapientes.
περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως, de naturali auſcultatione.
τῶν μετὰ τὰ φυσικά, eorum quę ſunt poſt, vel ſupra res naturales.
35. p. 2. αὐτοεργός, opifex.
36. p. 2. τοῦ ὄντος, entis,
37. p. 1. τὸ εἶναι, eſſe.
τὸ ὄν, & τὸ μηδέν, ens, & nihil.
τὰ μετὰ τὰ φυσικά, ea quæ ſunt poſt res naturales.
p. 2. Διὸς τέκος, Iouis filium.
φῶς, lumen.
ἥλιον, ἢ ἕλιον, ſolem.
38. p. 1. ἀπόλλω, Apollo.
ὅτι μόνος ἐστί, καὶ οὐχὶ πολλοί, quod ſolus, & non multi.
πάντ' ἐφορᾷς, καὶ πάντ' ἐπακούεις, καὶ πάντα βραβεύεις, omnia intueris, & omnia audis, & omnia regis.
ἥλιος, ſol.
p. 2. τῆς ὕλης κύριος, materiæ Dominus.
40. p. 2. εἰδ' ἄγε πειρήσασθε θεοὶ ἵνα εἴδετε πάντες σειρὴν χρυσείην ἐξ οὐρανόθεν κρεμάσαντες, καὶ τὰ λοιπά, ſed agite ò Dij periculum facite, vt videatis omnes catenam auream è cœlo ſuſpendentes, & reliqua.
φιλομύθης, fabularum amator.
41. p. 1. ἰδέα, idea.
εἶδος, ſpecies.
p. 2. πηγὴν πηγῶν, fontem fontium.
42. p. 2. αἰτία ὑπεραίτιος, ἀρχὴ ὑπεράρχιος, cauſa ſupra omnem cauſam, principium

cipium ſupra omne principium.
43. p. 2. πᾶσιν ἐφετὸν, πᾶσιν ἐραστὸν, πᾶσιν ἀγαπητὸν, omnibus deſiderabile, omnibus amabile, omnibus exoptabile.
ἔρωτα προνοητικόν, ἐπιστρεπτικόν, κοινωνικόν, συνεκτικόν, amorem qui prouidet, qui conuertitur, qui communicat, qui continet.
45. p. 2. πάντων γενέθλη, ἀρχὴ πάντων, πάντων τελευτὴ, omnium generatio, omnium principium, & omnium finis.
ὢν, hinc ἀγαθόν, ens hinc bonum.
ἐκ τῆς οὐσίας τὰ ὄντα, ἐκ τῆς ἀγαθότητος τὰ τέλεια, ex eſſentia entia, ex bonitate perfecta, proficiſcuntur.
p. 2. γῆν ὁρῶ, terram video.
διάψαλμα, operis complementum.
46. p. 1. θεός, Deus.
ἄναρθρον, ſine articulo.
ὁ θεός, Deus.
ἕλληνες, Græci.
ἑλληνίζειν, Greco more loqui.
τὸ θεῖον, diuinum numen.
τὸ τιθέναι, ponere.
τὸ θέειν, currere,
τὸ θεᾶσθαι, intueri.
τὸ θεωρεῖν, ſpeculari, obſeruare.
θεωνυμία, diuina appellatio.
θέαμαι, & θεωρῶ, video, & obſeruo.
θέειν, currere.
τιθέναι, ponere.
θεάων, & θεωρός, ſpectator.
p. 2. θέων, currens.
τεθηκὼς, qui diſtribuit, & collocauit.
θέσει, poſitione.
ἐν τῷ κόσμῳ, in mundo.
θεοὺς, Deos.
παντοκράτορα, omnipotentem.
κοσμοθέτας τὰ πράγματα πάντα, qui res omnes in mundo diſpoſuerunt.
θέσεως, poſitione.
θεός, Deus.
47. p. 1. τεθηκότος, θεότητος, mendoſus locus.
θεμελιοῦσαν τὰ ὅλα, καὶ περισφίγγουσαν, omnia fundantem, & connectentem, & complectentem.
παντοκράτωρ, omnipotens.
θεμέλιον, fundamentum.
θεμελιώτης, fundator.
θεμελίωσις, fundatio.

θεός,

θεός,θεότης, Deus, Deitas.
δέομαι, indigeo.
δέος, timor.
θεόν,& θάνατον, Deum,& mortem.
48.p. 1. πάθος, paſſio,& ægritudo,& perturbatio animi.
p. 2. δέησις, precatio.
θεωνυμία, diuina appellatio.
θεός, Deus.
ὀνοματοθήροις, nominum venatores.
ὀνοματοποιοῖς, nominum artifices.
49.p. 1. ἀσώματος, ἄῤῥητος, ἀνώνυμος, incorporeus, ineffabilis, & innominabilis.
ὁ ἄνος, homo.
πυθαγορίζοντες, Pythagoræorum more loquentes.
p. 2. ὑπέρθεος,ὑπερθεότης, ſuper omnes Deos,ſuper omnem diuinitatem,& diuinitatis principium.
θεός,& θεότης, Deus,& Deitas,vel Diuinitas.
θεότητα, diuinitatem.
ἀνεκφώνητον, inexplicabilem.
θεωνυμίαν, diuinam nuncupationem.
50.p. 1. θεωνυμία, diuina nuncupatio.
θεοὺς μυθικεὶ, φισικεὶ, πολιτικεὶ, Deos, fabuloſos, naturales, & ciuiles.
μυθικὴν,φισικὴν,πολιτικὴν, fabuloſam,naturalem,ciuilem.
p. 2. περὶ τοῦ ἐφ᾽ ἡμῖν, de eo,quod in nobis eſt.
περὶ τοῦ ἑκουσίου,καὶ ἀκουσίου, de voluntario,& inuoluntario.
πρόγνωσις,& πρόνοια, prouidentia, & prouidentia.
ἀνάγκη, δίκη,αἶσα,μοῖρα, neceſſitas,iuſtitia,fatum, ſors, vel parca.
51.p. 1. μοῖρα, parca.
αἶσα, niſi ἀεὶ οὖσα, fatum, niſi ſemper exiſtens.
οὐσία,οὐσ᾽ ἀεὶ ἀνάγκη, eſſentia ſemper exiſtens; neceſſitas.
p. 2. πεπρωμένη, fatum.
δίκη, iuſtitia.
52.p. 2. ὑπόστασις, ſubſtantia.
54.p. 1. πολύτροπος, καὶ ποικιλομήτης, verſatus, verſatilis ingenij, & callidus.
p. 2. αὐτὸ ἀγαθὸν, ipſum bonum.
55.p. 1. ὕπατον κρείοντων, ſupremum principum.
p. 2. αὐτὸ ἀγαθὸν, ipſum bonum.
p. 2. θεογονία,θεῶν γένεσις, Deorum ortus,Deorum generatio.
ὦ θαυμαστὸν σοφιστὴν, ô admirabilem artificem.
τοῦ παντὸς κυβερνήτης, vniuerſitatis gubernator.
θεία ἀρχὴ δι᾽ ἣν ἅπαντα καὶ ἐστὶ διαμένει, diuinum principium, propter quod omnia ſunt,& permanent.

αὐτό-

αὐτόγονος, αὐτογενὴς, αὐτοφυὴς, ex ſeipſo natus, ex ſeipſo genitus, ex ſeipſo exiſtens.
ἀξίωμα, communis ſententia.
56. p. 1. πολυθεότης, Deorum multitudo.
p. 2. πολυθεότης, quam ἀθεότης, Deorum multitudo quam carentia.
ἀθεοῖται, hæretici, qui Deum negant reperiri.
πολυθεοῖται, hęretici, qui multitudinem Deorum ponunt.
57. p. 1. οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεὺς, multitudo principum mala, vnus eſto princeps, vnus Rex.
Serię θεός, non ſerię θεοί, ſeriæ Deus, non ſeriæ Dei.
φιλαρχία, & φιλονεικία, imperandi cupiditas, & æmulatio.
58. p. 1. εἷς μόνος εἰμὶ θεὸς καὶ οὐκ ἔστι θεὸς ἄλλος, vnus ſolus exito Deus, nec eſt alius Deus.
πάντα ἔκγονα ἑνός, omnia ſata ab vno.
τὸ ἓν πάμφορον, vnum profert omnia.
ἡ μονὰς ῥίζα πάντων, vnitas radix omnium.
παλαιὸς λόγος, vetus dictum.
Sicut τὸ ὄν, ita τὸ ἕν, ſicut ens, ita vnum.
συζυγίας συμφωνὰν, coniugationes, conuenientiam, Valentini hęretici ſunt principia quædam, de quibus apud Irenęum ſicut.
πλήρωμα, βυθὸν, complementum, & profunditas.
59. p. 1. πάνσοφος, ſapientiſſimus.
p. 2. ἑπτάφωνοι, in qua vox eadem ſepties reddebatur.
60. p. 1. πάρεδρος, aſſeſſor, auxiliarius.
p. 2. τὸ πᾶν, καὶ τὸ ὅλον, omne, & totum.
p. 2. ἠέλιος δ' ἀνόρουσε, λιπὼν περικαλλέα λίμνην, ortus eſt ſol relicta pulchra palude.
οὐρανὸν ἐς πολύχαλκον, in cœlum æneum.
τὰ ἀόρατα θεοῦ, inuiſibilia Dei.
62. p. 2. χάρις, venuſtas.
κοσμιότης, elegantia.
63. p. 1. εὐφρόναι, prudentes dicuntur noctes à Græcis, nox enim conſilij, & prudentiæ mater.
64. p. 2. ἀμφίβια, animalia quę ancipitem vitam ducunt, modo in aqua, modo in terra.
67. p. 1. φιλαυτία, ſuipſius nimius amor.
φυσιολογία, ſtudium naturæ indagandę.
θεολογία, de Deo, & de rebus diuinis diſputatio.
ὁ λόγος, ὁ θεὸς, verbum, Deus.
68. p. 2. εὐσέβεια, pietas.
θεοπαθεῖς, diuina patientes.
πάθος, paſſio.
69. p. 2. ὁ λόγος, verbum.
ἀποθεοῦσθαι, diuinos fieri.
ἀλαοσκοπία, cęca ſpeculatio.

λογολεσχία, loquacitas.
73.p.1. θεὸν, θεωρεῖν, καὶ θεραπεύειν, Deum ſpeculari,& venerari, ſeu colere.
εὐκαιρίαν, temporis oportunitatem.
p.2. διαλέκτους, linguarum proprietates.
διάλεκτος, linguæ proprietas.
διόρθωσις, correctio emendatio.
74.p.2. θεοτόκον, Dei genitricem.
75.p.1. μωρόσοφοι, ſtulti ſapientes.
76.p.2. λογοδαίδαλον, verborum peritum concinnatorem.
80.p.1. τοῦ ὄντος, entis.
τὸ ὂν, ens.
τὸ προὸν, ante ens.
82.p.1. σοφοὶ, ſapientes.
p.2. μὴ κινεῖν ἀκίνητα, quę moueri non poſſunt, ne moueas.
83.p.1. τοῦ οὗ ἕνεκα, cuius cauſa.
p.2. ὅρια, termini.
ὁρισμὸς, definitio.
ὁρίζοντας, finitores.
83.p.2. ὕπατος, ὕψιστος, ἀκρότατος, ὑπέρτατος, ſummus, ſupremus, altiſſimus.
Corrigendum ὕψιστος, non ὑψιλὸς, poſitiuum, vt habetur.
πέρας, ὅρος, τέλος, finnis, vel terminus.
πέρατα τῆς γῆς, fines, vel termini terrę.
84.p.1. ὁρισμοὶ, definitiones.
τελείωσις, perfectio.
τελειότης, conſumatio.
ἀπαρκῆ, καὶ τελειωτὴν, incipientem, vel potius perficientem, & conſumantem omnia.
ἀπέραντον, & infinitum.
ἀπεριόριστον, & infinibilem.
ἀτέλεστον, nullius finitionis capacem.
p.2. ἀναρχία, carere principio.
ἀτελεία, carere fine.
85.p.1. φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν, dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.
p.2. τὰ ὄντα, entia.
86.p.2. ἀμεθέκτως, μετεχόμενος, imparticipatè participatus.
87.p.2. ὑπερβολικῶς, hyperbolice,& quodam exceſſu.
κατά τι, ſecundum aliquid.
89.p.1. κατάληψιν, comprehenſionem.
ἀκατάληπτος, incomprehenſibilis.
ἀκαταληψία, incompſchenſibilitas.
ἀπέραντος, ἀόριστος, ἀτελὴς, infinitus, indeterminatus, nullius finitionis

nitionis capax.
ἀπειρασία, ἀοριστία, καὶ ἀτέλεια, infinitudo, indeterminatio, & finitionis carentia.
οὐ ῥάδιον, non facile.
χαλεπώτατον, difficillimum.
ἀδύνατον, fieri nequit.
91. p. 1. ἀγνωσίαν, ἀκαταληψίαν, cognitionis carentiā, incomprehēſibilitatem.
ἀπειρασία, ἀοριστία, ἀτέλεια, infinitudo, & indeterminatio, & finitionis carentia.
ἀκαταληψία, incomprehenſibilitas.
p. 2. ἀπέραντος, ἀόριστος, ἀτέλεος, ſed non ἀκατάληπτος, infinitus, indeterminatus, finitione carens, ſed non incomprehenſibilis.
ἀκατάληπτος, ἄγνωστος, καὶ ὑπεράγνωστος, incomprehenſibilis, incognitus, & omnem ſuperans cognitionem.
92. p. 1. Cretenſes, Cilices, Cappadoces, Κάππα τρία κάκιστα. Tres literę cappa peſſimę, quoniam cappa eſt princeps, litera Cretenſium, Cilicum, & Cappadocum, qui omnes peſſimi habebantur.
p. 2. ἀγορανόμων, ædilium.
ἐν ἀγορᾷ μὴ ψεύδειν, in foro non mentiri.
πρωτοτύπῳ, prima forma.
ἀπόγραφα, ſimulacra.
93. p. 2. ὑπερθεότης, & θεαρχία, ſuprema diuinitas, & diuinitatis origo.
94. p. 1. ἀκρίβεια, & κατάληψις, ἀδηλότης, καὶ ἀκαταληψία, certitudo, & comprehenſio, incertitudo, & incomprehenſibilitas.
ἀπαύγασμα, ſplendor.
p. 2. ἄδηλα, incerta.
95. p. 1. περισσολογίας, vel ταυτολογίας, rerum ſuperuacanearum expoſitiones, & iterationes.
τ' ἀγαθὸν, ἐφ' ὃ πάντες θέομεν, bonum ad quod omnes currimus.
οὗ πάντα ἐφίενται, quod omnia appetunt.
p. 2. Tanquam imago Dei, νοῦς, mens.
παράδοξον, ὑπομονὴ, εἰρωνία, præter omnium opinionem, tolerantia, diſſimulatio.
96. p. 1. ὀντότης, entitas.
p. 2. μετὰ τὰ φυσικὰ, poſt, vel ſupra res naturales.
97. p. 1. ἄνευ τῆς λήθης, abſq; obliuione.
ἀλήθεια, veritas.
τὸ ὄν, ens.
τὸ αὐτοαληθὲς, ipſum verum.
p. 2. φιλότιμος, non φιλοχρήματος, ſed φιλόσοφος, ſed φιλόθεος, honoris amator, non pecuniarum, ſed ſapientiæ, & Dei amator.
98. p. 1. παραδείγματα, exempla.
p. 2. νοῦ, ἀληθείας, mentis, veritatis.
99. p. 1. ταχυγράφος, velociter ſcribens.

100.p. 1. ἀμετάβλητος, immutabilis.
101.p. 2. ὑπερουσίου ταυτότητος, ſuperſubſtantialis entitatis.
ἀλλοίωσις, nulla ἀλλοτρίωσις, alteratio nulla alienatio.
αὐτός, ipſe.
ταυτότης, ipſa βεβαιότης, ipſa ἀμεταβλησία, ipſa στερεότης, identitas, ipſa ſecuritas, ipſa immutabilitas, ipſa firmitudo.
102.p. 2. ἀνακεφαλαίωσιν, recapitulationem. Ego ſum ᾶ, & ῶ, prima, & poſtera alphabeti Græci litera. i. principium, & finis omnium rerum.
103.p. 1. τὸ λόγιον, ἀλήθεια, δήλωσις, rationale, veritas, manifeſtatio.
104.p. 1. χειρόσοφοι, manuſapientes, mechanici, qui manuum artificio præſtant.
αὐτοπῦρ, αὐτοΰδωρ, αὐτοαὴρ, αὐτογῆ, purus ignis, pura aqua, purus aer, pura terra.
χυμικὴν, fuſoriam, & chymicam artem.
107.p. 1. ὡσαύτως ἐνεργεῖ, ſimiliter operatur.
Deus eſt τὸ ζῶον, animal.
p. 2. τὸ πάθος, paſſionem.
108.p. 1. σὺ εἶ ἕν, σὺ εἶ αὐτὸ, ᾧ χρόνος οὐδεὶς μεταβολὴν ὑπάγει, tu es vnum, tu es illud, cui tempus nullam affert mutationem.
p. 2. ἄναυξις, ἀμείωτος, ἄτρεπτος, ἄφθαρτος, εὐσταθὴς, εὔτακτος, αὐτοκίνητος, καὶ παντοδαπὰ ἀμετάβλητος, quę incrementum non patitur, neq; decrementum, neq; mutationem, neque interitum, ſed ſtabilis permanens, & firma, ordinata, ſeipſam mouens, vndequaque immutabilis exiſtit.
109.p. 1. τὸ ἀπέραντον, infinitum.
ἀμετρότης, immenſitas.
p. 2. τὸ ἀτέλεστον, fine carere.
τὸ ἀκατάληπτον, incomprehenſibile eſſe.
τὸ ἀΐδιον, ſempiternum eſſe.
τὸ ἀπέραντον, infinitum eſſe.
p. 2. ἐν εἴδεσιν εἶδος ὑπάρχον, καὶ ψυχὴ, καὶ πνεῦμα, καὶ ἁρμονία, καὶ ἀριθμός, forma exiſtens in omnibus formis, & anima, & ſpiritus, & concentus, & numerus.
μέγα ζῶον, magnum animal.
μικρὸν κόσμον, paruum mundum.
110.p. 1. ψύχωσις, κίνησις, καὶ στάσις, animatio, motio, ſtatio.
ἀπερίγραπτος, incircunſcripta, vel quæ circunſcribi minus poteſt.
112.p. 1. ἄσωμος, καὶ ἀσώματος, corpore, & mole carens.
τὰ χωριστὰ, res abſtractas, & ſeparatas.
δέμας, & σῶμα, corpus, & moles corporis.
δέμας, δεσμὸς, καὶ σῶμα, quaſi σῆμα, corpus, vinculũ, & corpus ſepulcrũ.
ἀττικῶς dicatur, attico more.
πτῶμα, ἀπὸ τοῦ πίπτειν, lapſus, & caſus à cadendo.
p. 2. ἀναφὴς, ἀόρατος, ἀπερίγραπτος, ἀσύνθετος, ἄμορφος, qui tangi minus poteſt, neq; videri, neq; circunſcribi, ſed cõpoſitione caret, & figura.

ἀνδρεα-

ἀνδρεικελής, vel ἀνδρείκελος, humana præditus forma, homini ſimilis.
ὕλη, materia.
113. p. 1. ψυχὴ, quia φύσιν ἔχει, anima quia naturam continet.
μήνη, Luna.
p. 2. ἀλληγορικῶς, ἀναγωγικῶς, ἀνθρωποπαθῶς, allegoricè, anagogicè, humano more loquendo.
114. p. 1. κατ' ἀλληγορίαν, ſed κατ' ἀλήθειαν, ſecundum allegoriam, ſed ſecundum veritatem.
τὸ σαρκικὸν τοῦ χριστοῦ, ἁγιώτατον, καὶ σεβαστικόν, incarnationem Chriſti ſanctiſſimam, & maximè venerandam.
ἀληθῶς, verè.
κυριολογικῶς, ſed συμβολικῶς, propriè, ſed ſymbolicè.
ἱεροπλασίαν, rerum diuinarum adumbrationem.
κατ' ἀλήθειαν, ſed κατ' ἀλληγορίαν, ſecundum veritatem, ſed ſecundum allegoriam.
p. 2. τέρατα, σημεῖα, τεκμήρια, prodigia, ſigna, coniecturæ.
τέρας, prodigium.
σημεῖον, ſignum.
τεκμήριον, coniectura.
σημεῖον, ſignum.
βουλὴν, conſilium.
συμβάλλω, confero.
ἀνομοίως ὅμοια, diſſimiliter ſimilia.
115. p. 1. τελεταί, cęremoniæ, quia perficiunt.
p. 2. συμβολικὴ, καὶ ἀποδεικτικὴ, contemplatiua, & demonſtratiua.
116. p. 1. συμβολικῶς, ſymbolicè.
p. 2. ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς, ex ijs, quæ apud nos ſunt, ea quæ ſunt ſupra nos.
φιλανθρωπία, humanitas, & benignitas.
οὐσία, eſſentia.
πρόνοια, prouidentia.
117. p. 1. περὶ θείας σωματικῆς πολυμορφίας, de multiformi corporea Dei figura.
118. p. 1. Et hęc omnia Deus, αἰτιατικῶς, παραδειγματικῶς, quia eorum cauſa exiſtit, vel vt exemplis manifeſtetur.
p. 2. ὑπερφανέστατον, qui omnem excedit lucem.
φωτωνυμία, luminis nuncupatio.
119. p. 1. ἀγαθωνυμία, καλωνυμία, οὐσιωνυμία, bonitatis nũcupatio, pulcritudinis nuncupatio, eſſentiæ nuncupatio.
πρωτότυπα, primæ formę, vel primas formas.
καθ' ὑπεροχὴν, quodam exceſſu.
p. 2. ὑπέρφωτος, omnem lucem excedit.

ἀδύνεια, carens potentia.
μωρία, ſtultitia.
πρωτότυπον, prima forma.
Eſt φῶς, eſt φωτοποιός, eſt ὑπέρφωτος, lumen, luminis author, & lumen omne excedens.
θεός, θεοποιός, ὑπέρθεος, Deus, diuinitatis author, omnem diuinitatem excedens.
κατά τί, ſecundum quid.
χάρις, gratia, venuſtas.
120. p. 1. ὕστερον, πρότερον, poſterius, prius.
οὐσιωδῶς, eſſentialiter.
φῶτα, hominem. Eſt hoc loco animaduertendum, lumen, & lucem, non φῶτα, ſed φῶς, dici in ſingulari; & licet φὼς, etiam dicatur homo ἀπὸ τοῦ φάναι, à loquendo, illud eſt oxytonū, non circuflexum.
120. p. 2. καὶ κεφαλὰς κρονίδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα, & capita Ioui, & patri lumina mittite.
121. p. 1. φῶς, βίος, φώβιος, lux, vita, lux vitæ.
ῥοδοδάκτυλος ἠώς, aurora roſeos habens digitos.
ἰσόθεος φὼς, Deo ſimilis homo.
p. 2. Vnus, σοφὸς, alter θεῖος, tertius, δαιμόνιος, ſapiens, diuinus, dæmon.
καθ' ὑπεροχὴν, exceſſu quodam.
122. p. 1. ἡ μονὰς, ἡ ἑνὰς, vnitas, ſingularitas.
ὑποστατικῶς, hypoſtaticè.
123. p. 1. τὸ ἓν, τὸ ὂν, vnum, ens.
τὸ αὐτοὸν, ipſum ens, vel ipſa entitas.
τὸ αὐτοὲν, ipſum vnum, vel ipſa vnitas.
p. 2. φύσιν, πολιτείαν, naturam, ciuilem adminiſtrationem.
φιλεργία, ſed ἀνθρωπότης, humanitas, & benignitas, ſed hominis ratio.
124. p. 1. τὸ ἓν, τὸ ἁπλοῦν, vnum, ſimplex.
καὶ ἀσύνθετον, & quod compoſitione caret.
125. p. 1. στέρησις, priuatio.
θεός, Deus.
θεότητα, deitatem, diuinitatem.
τὸ θεῖον, numen.
p. 2. ἁπλότατος, ſimpliciſſimus.
ἀπειρότατος, maximè infinitus.
ἐκ τοῦ λόγου, fiunt τὰ λόγια, ex verbo fiunt eloquia.
126. p. 1. κατὰ πάθη, ſecundum paſſiones, & perturbationes.
p. 2. μονάδα, καὶ ἑνάδα, vnitatem, & ſingularitatem.
εἷς, καὶ ἑνοποιός, vnus, & vnum faciens.
Sicut etiam θεός, Deus.
θεοποιός, deitatis author.
φιλόθεε, Dei ſtudioſe.

ἅγιος

172.p.2. ἅγιος ἄνευ τοῦ ἄγους, ἄνευ τῆς γαίας, ſanctus ſine ſcelere, ſine terra.
καθαρός, purus.
128.p.1. Non tam δαίμονα, quam δαήμονα, dæmonem quam ſapientem.
ἄριστον, καὶ τέλειον, optimum, & perfectum.
ὡφαντασιῶτον, verè omnia ſibi fingentem.
p.2. ἐντελέχεια, perfectio.
ἐνδελέχεια, perennis continuaq; motio.
ἐντελέχεια, niſi vel perfectio.
ἐντελοῦς συνοχή, vel perfecta continnatio.
ἐν ἑαυτῇ τέλος ἔχουσα, in ſeipſa finem, & perfectionem habens.
ἐνδελέχεια, perennis continuaq; motio.
ἐνδελεχισμός, iuge ſacrificium.
πολύσημα, multas habens ſignificationes.
130.p.1. ἄμωμοι, puri, immaculati.
132.p.1. ὡραιότητα κεχαριτωμένην, pulcritudinem gratiarum plenam.
p.2. ὦ τῆς πατρίδος καπνὸς λαμπρότερος ἄλλου πυρός, o patriæ fumum ſplendidiorem alio igne.
τὸ καλόν, pulchrum.
133.p.1. ἀνώνυμος, ſine nomine, incerta.
134.p.1. ὦ φιλόκαλε, pulchri ſtudioſe, & amator.
p.2. ὦ κόσμον, ὦ κόσμησιν, ò mundum, ò ornamentum, ò exornationem.
ἐμφατικῶς, cum quadam emphaſi, & vi.
ὦ μεγάλον κοσμήτορα, ò magnum Ducem, & adminiſtratorem.
κοσμήτορας, Duces.
κόσμος, ornatus.
135.p.1. τῶν ὅλων περιοχή, vniuerſitatis complexio.
Hęc ipſa πάγκαλος, ὡραιότης, κεχαριτωμένη, tota pulchra, vel pulcherrima, pulchritudo gratia, & venuſtate plena.
ὑπεράγαθος, ſic ſolus eſt, omnem excedens pulchritudinem.
ὑπερκόσμιος, καλὸς, καὶ καλοποιός, πάντα καλά, καὶ πηγαῖα καλλονή, omne ornamentum excedens, pulcher, & pulchrorum opifex, omnia pulchra exiſtens, & pulchritudinis fons.
136.p.1. ὡραῖον, pulchrum.
ὡραῖος, pulcher.
φλόξ, flamma.
p.2. φιλόκαλον, pulchritudinis amantem.
ἰσονομίαν, iuris æquabilitatem.
137.p.2. καλωνυμίαν, bonam denominationem.
138.p.1. ἐπιφανής, ἐπιφανέστατος, ἐπιφάνεια, illuſtris, illuſtriſſimus, ſplendor ipſe.
ἀγαθός, τ' ἀγαθόν, ἀγαθότης, ἀρχέτυπος, ἀγαθαρχία, bonus, ipſum bonum, bonitas, bonitatis origo, & principium.
τὸ ἕν, & τὸ ὄν, vnum, & ens.
τ' ἀγαθόν, ipſum bonum.

ὂν

ὄν, & οὐσία, καλὸν, ἄκακον ἀκακία, ens, & eſſentia, bonum, ab omni malo alienus, ſimplicitas ipſa.
p. 2. τὸ πᾶν, καὶ τὸ οὐδὲν, omne, & nihil.
139. p. 1. περὶ ἀρχῶν, ecce ἀρχὴν ἀρχότατον, forſan ἄναρχον, de principijs, ecce principium, principio carens.
p. 2. ὑποκείμενον, & quaſi κρέας, ſubiectum, & quaſi caro.
κτίσις, creatura.
δημιουργία, opificium.
τεχνίτης, artifex.
δημιουργὸν, opificem.
παράγειν, & προάγειν, producere, & proferre.
σύστημα, conſtitutio.
γενέσεως, generationis.
ποίησις, fabrica, opificium.
ποιητὴν, fabrum, opificem, poetam.
τὰ ὄντα, entia.
140. p. 1. ἀρίστη λοχούσαις, optima, & valde vtilis vtero gerentibus.
141. p. 1. βοάω, clamo.
τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ καλεῖν, pulcrum, vel bonum à vocando.
κακοδαίμων, malus dæmon.
ἀνταγωνιστὴς, aduerſarius.
142. p. 2. κακὰ, mala.
κακουργὸς μὲν τῶν ἄλλων, aliorum malorum author, & opifex.
ἑαυτοῦ δὲ πολὺ κακουργότερος, ſeipſo verò longe prauior,
143. p. 1. αὐταρκὲς, perfectum, nullo indigens.
p. 2. θεοπρεπῶς, diuinè.
κοσμιότητα, decus, vel decoris ratio.
κόσμον, ornamentum.
ὕλη, materia:
ὦ θεόφιλοι, ὦ θεοφιλέστατοι, ò Dei ſtudioſi, ò Dei ſtudioſiſſimi.
144. p. 1. καλὸν, ſed καλὸν, bonum, ſed pulchrum.
τὸ καλεῖν, vocare.
καλὸν, pulcrum.
ἀπὸ τὸ κηλεῖν, à mulcendo.
p. 2. ἔρως, ἀπὸ τῆς ῥώμης, amor à robore, & vehementia.
φιλοκαλία, amor qui pulcra petit.
145. p. 1. τὸ ὄν, & τ' ἀγαθὸν, ens, & bonum.
146. p. 2. τὸ, vbi, τὸ, alicubi, ſicut neque erat τὸ, quando, neque τὸ aliquando, îmo non erat τὸ nuſquam, neque τὸ vbique, quemadmodum propriè, neque τὸ ſemper, neque τὸ nunquam.
Hoc vbi, hoc alicubi, ſicut neque erat hoc quando, neque hoc aliquando, neque hoc vbique, quemadmodum propriè, neque hoc ſemper, neque hoc nunquam.
147. p. 2. οὐρανός, dicitur quaſi τῶν ἄνω ὄρος, cœlum quaſi ſuperiorum corporum

finis,

finis, & terminus.
τὸ ἄκρον, vertex.
Eſt ipſe quoque infernus ὅρος, vt eſt ὅρος οὐρανός, terminus, & finis, vt eſt terminus cœlum.
148. p. 1. ὕπατον κρειόντων, ſummum omnium principum.
ἀνώτατον οἰκητήριον τοῦ θεοῦ, ſupremum Dei habitaculum,
θεοῖσι δὲ χεῖρας ἀνασχών, ad Deos manus tollens, vel cum ſubſtuliſſet.
p. 2. θεοτόκῳ, Dei matri.
μεγαλόπολιν, magnam ciuitatem.
οὐρανόπολιν, cœleſtem ciuitatem.
αὐτοκράτωρ δύναμις, plena omnium rerum cõſtituendarum poteſtas.
ὑπὲρ πᾶσαν ἶριν, ſupra omnem Irim, & arcum cœleſtem.
150. p. 1. πανάγαθος, optimus.
παντοδύναμος, & πάνσοφος, omnipotens, & ſapientiſſimus.
ἀνειδέα, ἀμορφία, ἀχρασία, ἀκαταςασία, ſpeciei carentia, formæ carentia, & conſpicuitate, & compagine carere.
παντοδύναμος, omnipotens.
p. 2. πανάγαθος, optimus.
κύριον, κοίρανον, καὶ δεσπότην, Dominum, Principem, Regem.
καταγωγὴ, conſtitutio.
καταβολὴ, depoſitio.
151. p. 1. εἰργασμένα πάντα, ſed ἔργα nulla, nulla ἐργασία, ſicut nullum ἐργαςήριον.
Facta omnia, ſed nulla opera, nullum opificium, vel artificium, ſicut nulla officina.
κατεργάσασθαι, perfeciſſe.
p. 2. ποικιλομήτης, ambidexter.
152. p. 1. μουσηγέτης, muſarum ductor.
κτίσις, creatura.
p. 2. κτήματα, poſſeſſio.
ἀχανὴς fundo carens.
153. p. 1. κύριον, Dominum.
κοίρανον, Principem.
δεσπότην, Regem.
κτίζειν, & κτήζειν, condere, & poſſidere.
154. p. 2. παντοκράτωρ, qui omnia complectitur.
παντοδύναμος, qui aliena non indiget ope.
155. p. 1. θεοπλασία, à Deo creatio, & creatum eſſe.
παλιγγενεσία, regeneratio.
p. 2. ῥητὰ, quæ fari, & dici poſſunt.
ἄῤῥητα, quæ ineffabilia ſunt.
γνωςὰ, quæ cognoſci poſſunt.
ἄγνωςα, quæ minus poſſunt cognoſci.
158. p. 1. ὤφθη, apparuit,

ἥλιος, ſol.
p. 2. παιδεία, doctrina.
πολυμερῶς, καὶ πολυτρόπως, multifariam, & multiſq; modis.
160. p. 1. κατὰ ϛέρησιν, ſed καθ' ὑπερβολὴν, per priuationem, ſed per exceſſu
μωρία, ſtultitia.
εἰρωνία, ironia, diſſimulatione.
ἀσθένεια, imbecillitas.
p. 2. κοσμοπολῖται, mundi ciues.
οὐρανοπολῖται, cœleſtes ciues.
161. p. 1. μωροσόφοις, ſtultis ſapientibus.
p. 2. ἀποφαντικὰ, enunciatiua, forſan legendum ἀποφατικὰ, negatiua
162. p. 1. ἀπόφασιν, negationem.
κατάφασις, affirmatio.
163. p. 1. ἀθεότης, impietas, quæ Deos è medio tollit.
πολυθεότης, impietas qua Deorum multitudo introducitur.
τρισόλβιον, ter beatam, beatiſſimam.
p. 2. μεσίτης, mediator.
165. p. 2. πρωτοτύπα, prima forma.
166. p. 1. οὐχ ὡς θέλομεν, ἀλλ' ὡς δυνάμεθα, non vt volumus, ſed vt poſſumus.
φθέγξομαι οἷς θέμις ἐϛὶ, loquar quibus licet.
θύρας ἀπίθεσθε βέβηλοι, procul eſſe prophani.
p. 2. τὸ θεῖον, numen.
ἀγέννητος, ingenitus.
πατρότης, paternitas.
υἱότης, filiatio.
ἀνθρωπότης, humanitas.
167. p. 2. ὦ φιλόθεε, qui Deum diligis.
ὁ ὢν, τὸ ὄν, qui eſt, quod eſt.
168. p. 1. ἐκ πατρὸς ἀρχώμεθα, a patre ordiamur.
ἀποίητος, non factus.
ἄκτιϛος, non creatus.
ἀγέννητος, non genitus, qui non eſt ab alio.
γεγονότα, & γεννητὸν, genitum, & generatum, & qui eſt ab alio.
κτιϛὰ, καὶ ποιητὰ, quæ creata, & facta ſunt.
γεννητὰ, vel γεγονότα, genita, vel generata.
γεννηθεὶς, genitus.
ἀγέννητος, ingenitus.
p. 2. πατὴρ, pater.
ἄναρχος, & ἀναρχία, ſine principio, & carentia principij.
169. p. 1. εἷς πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων, vnus pater omnium, qui ſupra omnia exiſtit.
πηγαία θεότης, fontana, & originalis diuinitas.
p. 2. ἀναρχία, carentia principij.
ἄναρχον, carentem principio.

ἀγαθο-

ἀγαθοπρεπεῖς τῆς θεαρχίας προόδους, benignos diuinitatis progreſſus.
ὑπερούσια, ſuperſubſtantialia.
170. p. 1. αὐτοφυής, nullo principio ortus.
τὸ ἀγέννητον, non eſſe ab alio.
p. 2. φίλος, φιλόφιλος, φιλῶν, amicus, amicis amicus, amans.
φιλούμενος, ὃς φίλα ἔρδει, qui amatur, & qui res facit amicas.
171. p. 1. καταφιλήσατε τὰς χεῖρας, oſculamini manus.
διάψαλμος, vel διάψαλμα, pauſa, & ſilentium.
ἀντίθεοι, Dei hoſtes.
p. 2. θεόπλαστον, à Deo factam.
γενεὰν, generationem.
γενεὰν, καὶ γένεσιν, generationem, & ortum.
λόγῳ παντὶ ἄρρητος, καὶ νῷ παντὶ ἄγνωστος, qui nullis verbis explicari poteſt, & nulla mente percipi.
ἀνθρωποπαθῶς, humano affectu, vel more.
ἀνθρωπικῶς φράζειν, hominum more loqui.
καταχρηστικῶς, abuſiuè.
172. p. 1. θεογονία, diuina generatio.
πατρότης, paternitas.
πατριαρχία, principium paternitatis.
υἱότης, filiatio.
υἱαρχία, principium filiationis.
p. 2. τὸ, generatum, illud generatum.
τὸ, generari, illud generari.
τὸ, ſemel generari, illud ſemel generari.
τὸ, ſemper generari, illud ſemper generari.
173. p. 1. ὑποστάσεως, ſuppoſiti, vel perſonæ.
αὐτοπάτωρ, ſuimet pater, vel ipſemet pater.
αὐτομήτωρ, ſuimet mater, vel ipſemet mater.
θεογονίας, deorum generationes.
ὕσεως, corruptus locus, & fortaſſe, υἱώσεως, ideſt, adoptionis legendū, ſed non congruè, neq; piè.
υἱότης, filiatio.
υἱαρχία, filiationis principium.
θεογονία, Deorum generatio.
θεοτόκον, Dei genitricem.
p. 2. ἀνίκητος, inuicta, vel quæ vinci minus poteſt.
οὐκ ἦν ὅτε οὐκ ἦν, non erat quod non erat.
ῥοπὴ, ἀκμὴ, momentum, inſtans.
φιλολογία, aut πολυλογία, loquendi, vel diſceptandi ſtudium, aut nugacitas.
ὦ χριστομάχοι, ò Chriſti hoſtes.
174. p. 1. περὶ τοῦ λόγου, de verbo.
p. 2. θεολογώτατος, maximus Theologus.

λογοθέτης, verbi propalator.
175. p. 1. νομοθέτης, legislator.
Hic eſt λόγος, illic νόμος. hic eſt verbum, illic lex.
θεοτόκῳ, Dei genitrici.
p. 2. ὁμοούσιον, conſubſtantiale.
176. p. 1. Ecce πρῶτ' εὐαγγέλιον, primum euangelium.
ἐποίησεν, creauit.
p. 2. ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, in principio erat verbum.
καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, & verbum erat apud Deum.
νοῦς, mens.
λόγος, verbum.
νοῦς, eſt parens. mens eſt parens.
λόγος, fœtus,& proles, verbum fœtus,& proles.
177. p. 1. μερμηρίζειν, anxiè, & curioſè animo verſare.
p. 2. τὰ λόγια ἐκ τοῦ λόγου, τὸν λόγον vocabo ſemper verbum, ſane λόγια quidem multa. ὁ λόγος vnus nō abſolutè λόγος, ſed cum articuli pondere, ὁ λόγος, καὶ λόγια fiunt, ὁ λόγος non fit. ideo θεῖα λόγια, at ὁ λόγος non tàm θεῖος, quàm θεός. non alius à patre Deus, ſed ille idem Deus, quia non ſunt θεοί, ſed vnus ſolus θεός. quàm magnus hic noſter λόγος ὁ viri, non vt noſtra ἔπεα πτερόεντα, per inane volans ἀνυπόστατος, χεόμενος, διάλυτος, παυσόμενος.
Sermones, vel eloquia à verbo. verbum vocabo ſemper verbum, ſane eloquia quidem multa verbum vnum non abſolutè verbum, ſed cum articuli pondere, illud verbum, & eloquia fiunt, verbum non fit. Ideoque diuina dicuntur eloquia, at illud verbum, non tàm diuinū, quàm Deus, non alius à patre Deus, ſed ille idem Deus, quia non ſunt Dei, ſed vnus ſolus Deus; quàm magnum hoc noſtrum verbum ò viri, non vt noſtra verba alata, per inane volans non ſubſiſtens, quod fluit, & labitur, & diſſolubile, & quod deficiet.
ὁ λόγος, verbum.
λόγον, verbum.
178. p. 1. λόγον ſunt, verbum.
παρὰ λόγον, ſunt ἄλογοι, ſunt τὰ ἄλογα ζῶα, præter rationem, vel ſine ratione ſunt irrationales, ſunt animalia ratione carentia.
παρὰ λόγον, præter rationem.
λόγον, rationem.
λογικὰ ζῶα, rationalia animantia.
λογικόν, rationale.
λατρείαν λογικήν, rationalem cultum, & venerationem.
τὸν λόγον, & myſteria τοῦ λόγου, myſteria τῶν πάντων λόγων μείζονα, τῶν πάντων λόγων κρείττονα. Verbum, & myſteria verbi, myſteria omnibus verbis maiora, omnibus verbis meliora, vel quæ omnem verborum copiam excedunt.
178. p. 1. λογομαχίαν, de verbo contentionem, vel pugnam.

λόγον,

p. 2. λόγον, verbum.
ὁμοούσιον, conſubſtantiale.
κοίρανος, princeps.
εἷς ἅγιος, vnus ſanctus.
Τριὰς ὁμοούσιος, καὶ εἷς ὁ σταυρωθεὶς, Trinitas conſubſtantialis, & vnus, qui cruci fuit affixus.
οὐσίαν, ſubſtantiam.
ὕπαρξιν, & ὑπόστασιν, ſubſtantiam, & ſuppoſitum.
ὁμοϋπόστατον, eiuſdem ſubſtantiæ, & ſuppoſiti. ponderandus locus, & non ita prætereundus.
ὁμοούσιον, conſubſtantialem.
Tàm ὁμοούσιον, quàm Τριυπόστατον. Tàm conſubſtantialem, quàm trium ſuppoſitorum, vel tria ſuppoſita.
ὁμοούσιον, conſubſtantiale.
οὐσία, eſſentia.
οὐσία, ſubſtantia.
179. p. 1. οὐσίαι πρῶται, καὶ δεύτεραι, ſubſtantiæ primæ, & ſecundæ.
οὐσία, ſubſtantia.
οὐσία, inquam ἀκάτακτος. ſubſtantia in quam inordinata, & incompacta. corruptus locus, & propterea legendum, vel ἄτακτος, vel ἀκατάτακτος, vel ἀκατασκεύαστος.
τοῦ ὄντος, & τῆς οὐσίας, entis, & ſubſtantiæ.
οὐσίαν, ſubſtantiam rem familiarem.
οὐσίας φθορά, ſubſtantiæ iactura, rei familiaris.
οὐσίαν σώζειν, κατὰ τὴν οὐσίαν διδόναι, ſubſtantiam tueri, & rem familiarem; ſecundum ſubſtantiam dare.
διεσκόρπισε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, diſſipauit ſubſtantiam ſuam.
ὑπέρθεος, diuinitate ſuperior.
p. 2. κατ' ἔμφασιν, quædam autem καθ' ὑπόστασιν. Secundum emphaſim, quædam autem ſecundum ſubſtantiam, & ſuppoſitũ. obſcurus locus.
180. p. 1. ὁ μέγας, magnus.
p. 2. Τριούσιον, non ὁμοούσιον, trium eſſentiarum, non conſubſtantialem.
ὁμοούσιον, conſubſtantiale.
ὁμοούσιον, ſimilis ſubſtantiæ.
181. p. 1. ὁμοούσιον, & ὁμοιοούσιον, conſubſtantiale, & ſimilis ſubſtantiæ.
ὁμοιοτάτῳ, ſimillimo.
θεοσεβεῖς, pij, & catholici.
οὐσία, eſſentia, & natura.
ὁμοούσιον, ſimilis eſſentiæ, vel ſubſtantię, vel naturæ.
οὐσίαι, eſſentiæ.
ὁμοούσιον, conſubſtantiale, vel conſubſtantialitas.
οὐσίας, eſſentias, vel ſubſtantias.
ἀνούσιον, non ἐνούσιον, ſine eſſentia, non eſſentiæ particeps.
οὐσία, eſſentia.

ὁμοούσιον, ἑτερούσιον, eiuſdem ſubſtantiæ, diuerſæ ſubſtantiæ.
ἐνούσιος, eſſentiæ particeps.
ἀνούσιος, eſſentiæ expers.
ἀνυπόστατος, ſubſtantiæ expers.
ὁμοούσιος, conſubſtantialis.
p. 2. ὑπόστημα, & ὑπόστασις, ſubſiſtentia, & ſuppoſitum.
οὐσία, ſed ὑπόστασις, non eſſentia, ſed ſuppoſitum.
οὐσία, eſſentia.
ὁμοϋπόστατος, ſed ὁμοούσιος, non eiuſdem ſuppoſiti, ſed naturæ, & eſſentiæ.
σωματικῶς, corporaliter.
οὐσιωδῶς, ſubſtantialiter.
ὁμοφυὴς, ſimul natus.
ὁμογενὴς, ſimul genitus.
ὁμοειδὴς, eadem forma præditus.
ὁμούριος, aut ὁμόφυλος, confinis, conterminus, aut contribulis.
ὁμοούσιος, conſubſtantialis.
182. p. 1. ὁμοούσιον, conſubſtantiale.
ὁμοιούσιον, ſimilis ſubſtantiæ.
ὑπόστασιν, ſuppoſitum.
οὐσίαν, eſſentiam.
οὐσία, eſſentia.
τῆς ὑποστάσεως, non τῆς οὐσίας, ſuppoſiti, non eſſentiæ.
αὐτοτελὴς, αὐτόσοφος, αὐτοδύναμος, per ſe abſolutus, & perfectus, per ſe ſapiens, per ſe potens.
183. p. 1. ὁμοούσιος, conſubſtantialis.
p. 2. ἄγαμος, nunquam πολύγαμος, celebs, nunquam illi multæ nuptiæ.
185. p. 1. τῷ πνεύματι λατρεύοντες, ſpiritu venerantes.
p. 2. πνευματομαχία, ſiue θεομαχία, Spiritus ſancti oppugnatio, ſiue Dei oppugnatione.
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, Spiritus ſanctus.
186. p. 2. ὁμοούσιον, conſubſtantialem.
187. p. 1. θεολογώτατοι, Theologorum principes.
188. p. 1. συμπόσια, conuiuia.
ἄνεμος, ventus, flatus.
ἄμικτος, immixtus.
ὁμοιομερίαν, ſimilarium partium.
p. 2. ἄκοσμος, abſque vllo ornatu.
189. p. 1. τὸ, ἐξ οὗ, τὸ, δι' οὗ, τὸ, ἐν ᾧ, ex quo, per quem, & in quo.
p. 2. τὸ, accipiet dictum de Spiritu ſancto. Illud accipiet.
190. p. 1. ὁμοούσιον, ſimul & τρισυπόστατον. Conſubſtantialitaté, ſimul & trium perſonarum diſtinctionem.
δι' οὗ, per quem.
τὸ, δι' οὗ, illud per quem.

τὸ,

τὸ, ἐν ᾧ, illud in quo.
τὸ, ἐξ οὗ, illud ex quo.

p. 2. πολυλογίαν, nugacitatem; vbi fortaſſe, illud etiam corrigendum victus, non iuſtus; cum deinde ſequatur nunquamque vincendum, ſed hoc alij viderint: ſatis erit noſtra pro viribus correxiſſe Græca, &c.

ἀνώνυμος, ſine nomine, ignotus, incertus, &c.

191. p. 1. πρόοδος, ἐκπόρευσις, progreſſio, profectio, proceſſio.

τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, Spiritum veritatis, qui à patre procedit.

ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐξῆλθον, καὶ ἥκω. Ego enim ex Deo proceſſi, & veni.

ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ, tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo.

193. p. 1. ἀπὸ τῆς ἀληθείας πλανουμένας, à veritate errantes.

δεσποτικῶς, Dominorum more cum Imperio.

194. p. 1. πάνσοφος, καὶ παντοδύναμος. Sapientiſſimus, & potentiſſimus, vel omnipotens.

195. p. 1. ὑποστάσεις, ſubſiſtentias.

p. 2. σάρκωσιν, quidem neque εὐχαριστίαν, neque πρόγνωσιν, neque προορισμὸν, incarnationem quidem, neque euchariſtiam, neque præcognitionem, vel præſcientiam, neque prædeſtinationem.

196. p. 1. ἀνταγωνιστὴς, aduerſarius.

p. 2. ὁμοούσιον, conſubſtantialitatem.

197. p. 1. τὸ, οὗ ἕνεκα, cauſa cuius, finalem videlicet.

198. p. 1. πατρότης, υἱότης, ἐκπόρευσις. Paternitas, filiatio, proceſſio.

p. 2. ὑπόστασις, ſuppoſitum.

οὐσία, eſſentia.

Vna ὑπόστασις, ſuppoſitum vnum.

Tres ὑποστάσεις, tria ſuppoſita. perpendendus locus.

οὐσίαι, eſſentiæ.

Non οὐσίας, οὐσιώσεις, eſſentias, eſſentiationes, vt ita dicamus, ad exprimendas enim huiuſmodi voces Latinæ linguæ terminos eggredi neceſſe eſt: ſubſiſtentiam tamen ſignificat.

199. p. 1. οὐσίαν, & ὑπόστασιν, eſſentiam, ſubſtantiam.

θείων προσώπων, diuinarum perſonarum.

ἐν προσώπῳ χριστοῦ, in perſona Chriſti.

p. 2. ἐν δυνάμει, in potentia.

οὐσίωσιν, ſubſiſtentiam.

ὑπόστασιν, ſuppoſitum.

οὐσιωδῶς, προαιρετικόν τε, καὶ ἐνεργὸν, καὶ παντοδύναμον. eſſentialiter, libero præditus arbitrio, efficax, & omnipotens.

οὐ πνοὴ ἀνυπόστατος, οὔτε ἆσθμα λυόμενον, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, λεπτὸν, εὐκίνητον, φιλάγαθον, βέβαιον, νοερόν. Non flatus ſubſiſten-

tia

tia carens, neque ſpiritus qui ſoluitur: ſed Spiritus ſanctus, tenuis, agilis, bonorum amator, ſecurus, intellectualis.
100. p. 1. κακοζηλίαν, malam affectionem.
101. p. 1. τὸ πέπλον, indumentum.
ὦ σκότος, ἀόρατον, ὦ σκότος ἄγνωστον, ὦ σκότος ἀνόητον. O tenebræ, quæ videri minus poteſtis, ò tenebræ, quæ cognoſci non valetis, ò tenebræ, quæ intelligi nequitis.
Non σκοτεινοί, ſed φωτεινοί. Non obſcuri, ſed lucendi, & ſplendidi.
103. p. 1. δοξολογία, glorioſa celebratione.
p. 2. ἀνθρωπότητας dico, non φιλανθρωπίας, humanitates, & naturas humanas, non benignitates.
ἀνθρωπότης, humanitas, eſſe hominis.
104. p. 2. τὸ, non genitum patris. Illud non genitum patris.
τὸ, genitum filij. Illud genitum filij.
τὸ, procedens Spiritus ſancti. Illud procedens Spiritus ſancti.
105. p. 1. οὗ τὸ ὄνομα μηδὲ λόγῳ χωρούμενον, cuius nomen ne mente quidem capi poteſt, & percipi.
θεοῦ τὸ ὄνομα οὐ δύναται ἀνθρωπίνῳ σώματι λαληθῆναι, Dei nomen non poteſt humano ore proferri.
Τεσσαρεσκαιδεκάτιτες, quartadecimanæ.
σάρκωσις, incarnatio.
p. 2. περιχώρησιν, vnionem ex Damaſi lib. 1. corrigendus locus corruptus.
106. p. 1. ταυτότητα, & non potius ὁμοιότητα, identitatem, & non potius ſimilitudinem.
ἀληθογνωσίαν, veritatis cognitionem, & orthodoxam religionem.
ἀπόδειξις, αὐτὸς ἔφη, demonſtratio, ipſe dixit.
p. 2. μονάδα τρισυπόστατον, τουτέστι τριπρόσωπον, vnitatem in tribus ſubſtantijs, hoc eſt in tribus perſonis.
107. p. 1. ἐπιβολάς, καὶ παραδοχάς, radios, & receptiones.
p. 2. πρωτότυπον, primam formam.
109. p. 1. ἐξ οὗ, δι' οὗ, ἐν ᾧ, ex quo, per quem, in quo.
πάνσοφος, ſapientiſſimus.
πανάγιος, ſanctiſſimus.
110. p. 1. ὁ θεός, Deus.
111. p. 1. τριούσιος, & τρίθεος, tres eſſentiæ, & tres Dij.
δυάς, dualitas.
ὁλόκληρος, integra, & perfecta.
p. 2. τρίγωνον ἰσόπλευρον, triangulum æquilaterum.
112. p. 2. φύσις, λόγος, ἄσκησις, ingenium, eruditio, ſpiritus.
ἀγεννησία, πνοή, πατρότης, υἱότης, ἐκπόρευσις, ingenitum eſſe ſpiritus, paternitas, filiatio, proceſſio.
ἀγεννησία, ingenitum eſſe.
113. p. 1. λόγος, ὁ θεός, verbum, Deus.
ἀγέννητος, ingenitus.

μητρίδα

p. 2. μητρίδα διὰ τῆς πατρίδος, maternam patriam per patriam.
πρωτευαγγέλιον, dixit, τρεῖς, καὶ ἕν, primum euangelium, dixit tres, & vnum.
ἀπάτορες, ἄλογοι, ἀπνεύματοι, πατρόμαχοι, λογομάχοι, πνευματομάχοι, τριθεῖται, τριουσιανοί. ſine patre, ſine verbo, ſine ſpiritu, patris hoſtes, verbi hoſtes, ſpiritus hoſtes, tres ponentes Deos, & tres eſſentias, vel naturas.
ὁμόθεος, ὁμοάγαθος, ὁμοούσιος, æqualiter Deus, æqualiter bonus, & conſubſtantialis.
214. p. 1. ἐν ἐθελοθρησκείᾳ, in ſuperſtitione.
ἀνακεφαλαίωσις, recapitulatio, compendium.
p. 2. ἐν τῷ χριστῷ, in Chriſto, & vncto.
τὸν χρίοντα, ad τὸ χρίσμα, vngentem, ad vnctionem, vel vnguentum.
ὦ τριὰς ὑπερούσιος, ὑπέρθεος, ὑπεράγαθος, τῆς ἡμῶν κορυφῆς ἀκρότατος, καὶ ἔφορος θεοσοφίας, ô trinitas ſuperſubſtantialis, diuinitatem excedens, noſtri cacuminis ſummus vertex, & princeps, vel ſpectator, & inſpector, ſcientiæ rerum diuinarũ, vel Chriſtianæ religionis.
216. p. 1. θεοφόρος, θεοφόρητος, Deum ferens, aut qui ferebatur à Deo.
θεοειδής, aut θεοείκελος, ſed veriſſimè θεός, diuina forma, & ſpecie, aut Deo ſimilis, ſed verè Deus. ponderandus locus propter Neſtorianam hæreſim, & Arrianam.
δυόφυσιν, ô homo non μονόφυσιν, ex duabus naturis, nõ vnius naturę.
ἐνυπόστατος, non ἐνούσιος, ἀνδρόθεος, & θεάνθρωπος, vnius ſuppoſiti, & perſonæ, non vnius naturæ, homo Deus, & Deus homo.
218. p. 1. τετραγράμματον, quod quatuor apud omnes gentes conſtat literis.
219. p. 1. περιχώρησιν, vnitatem.
220. p. 1. εὐλόγησαι ἡμᾶς ὁ θεὸς, ὁ θεὸς ἡμῶν, εὐλόγησαι ἡμᾶς ὁ θεός, benedic nos Deus Deus noſter, benedic nos Deus.
p. 2. πλήρωσις, & trinitatis περιχώρησις, perfectio, & trinitatis vnio.
221. p. 2. ταυτολογίαν, πολυλογίαν, περισσολογίαν, eiuſdem verbi, vel orationis iterationem, verboſitatem, multiloquium, vel nugacitatem.
ταυτός, ταυτότατος, ipſa ταυτότης, idem, identiſſimus, ipſa identitas.
ἀνεκφώνητον, inexplicabile.
ἀνδρόθεος, θεάνθρωπος, homo Deus, Deus homo.
p. 2. χαρακτηριστικόν, deſignatiuum.
222. p. 2. ἀνατολή, δύσις, ἄρκτος, μεσημβρία, oriens, occaſus, ſeptentrio, meridies.
ἀμφίβιοι, qui tum in terra, tum in aquis vitam degunt.
223. p. 1. αἰθίοπες, τοὶ διχθὰ δεδαίαται, ἔσχατοι ἀνδρῶν, Æthiopes, qui in duas diuiſi ſunt partes hominum extremi.
ἄνομοι, ἄμουσοι, ſine lege, ſine diſciplina.
βαρβάρους, barbaros.
λευκόστικτος, albis maculis, ſeu punctis diſtinctus, qualis eſt lapis ophites dictus.
224. p. 1. ἀγέλαστοι, qui nunquam riſerunt.

γέλωτα:

225. p. 2. *γέλωτα σαρδόνιον*, riſum Sardonium. corrigendus locus, vt ſequitur.
οἶ, οἴμοι τρίποδες στεναχήσατε, οἴχετ' ἀπόλλων: οἴχετ' ἐπεὶ φλογόεν με βιάζεται οὐράνιον φῶς. Hei hei mihi tripodes gemite, euaneſcit Apol lo: euaneſcit quando ardens me cœleſte lumen.
227. p. 1. *ἐντελέχεια*, perfectionem, perfectihabiam, vt alij.
p. 2. *τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ*, quæ ſunt poſt, vel ſupta res naturales.
229. p. 1. *ὑδροφόβια*, corrigendus locus, *ὑδροφοβία*, aquæ metu laboretis inſtar eorum, qui à rabidis canibus morſi ſunt.
230. p. 1. *τριὰς ὁμοούσιος*, Trinitas conſubſtantialis.
ἡ μὲν γὰρ ὑπόστασις τοῦ τὴν σὴν πρὸς τέχνα ἐνεφάνιζε γλυκύτητα. *οὐσία.*
231. p. 1. *ὑπόστασις ὑποστάσεως*, ſuppoſitum ſuppoſiti.
ὑπόστασις, ſuppoſitum.
232. p. 1. *δοξολογία*, celebratio.
p. 2. *πολύχαλκον*, æneum.
ὦ πάνσοφοι, ὦ πανοῦργοι, ſapientiſſimi, callidi, verſipelles, vafri.
233. p. 1. *ἀθεῦται, & πολυθεῦται*, Deos è medio tollẽtes, vt Deorum numerum, & multitudinem introducentes.
234. p. 1. *ἄλφα, & ὦ μέγα*, prima, & poſtrema alphabeti Greci litera.
δυόφισιν, duplicem naturam, vel ex duabus naturis vnionem.
θεομάχοι, Dei hoſtes.

FINIS.